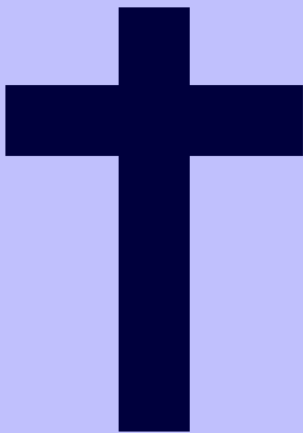

Ta lə Lubə Kunmindi
kí Sigi

Mango: Ta lə Lubə Kunmindi kí Sigi (New Testament)

Ta lə Lubə Kunmindí kǐ Sigi

Mango: Ta lə Lubə Kunmindí kǐ Sigi (New Testament)

copyright © 2019 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: (Mango)

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
96bbbd07-24d6-556c-9e7c-7269c72880cd

Contents

Matiye	1
Marki	56
Luki	88
Ja	143
Njékwulə-je	179
Ròm-je	232
1 Kòrènti-je	254
2 Kòrènti-je	275
Galati-je	289
Epeji-je	297
Pilipi-je	305
Kolosi-je	311
1 Tesaloniki-je	316
2 Tesaloniki-je	321
1 Timote	324
2 Timote	332
Titi	338
Pilemɔ	342
Əbrə-je	344
Jaki	359
1 Piyər	365
2 Piyər	372
1 Ja	377
2 Ja	384
3 Ja	386
Judi	388
Né-je kí 'tɛɛ̀ kà dɔ-é	391

Poyta kí Maji kí Matiye ndàngí

Ta-je kí dɔ Poyta kí Maji-ti kí Matiye ndàngí

Mbete kinlé dɔɔ kunmindi kí sigi kɔ Kunmindi kí Low nati. Ɛ tɔji Jeju Kristi kí dow kí Lubə mbəti-é kí njé-pata-je kí ta Lubə-ti kí mɛɛ Kunmindi-ti kí Low d'un-né mindi-dé rəm, tɔji-é kí ngar kí boy kí gin koji-ti lə Dabidi. Matiye ndàngí mbete kinlé kɔ ra-né kɔ jipi-je ya kete, kɔ kadi 'gə Poyta kí maji kí sɔbi dɔ Jeju kí ree kí njəkaji-dé rəm, ree kí ngar lə-dé rəm. Ngə Poyta kí maji kinlé tɔ kɔ dow-je lay tɔ. Ta tɔl ta mbete-ti lé, Jeju idə njéndó-né-je liə kadi d'ɔw kɔ lo-je lay kadi d'ingə njéndó né-je gin dow-je-ti lay kí dɔnangi-ti d'adi-n'ɛ (28:19).

Matiye kí njëndàngí mbete kinlé, to njəta lambo. Ri-é lə Lebi tɔ (Mar 2:14). Jeju ɓa-é adi-é to kí káre dan njéndó né-je-ti liə kí dɔgi gidi-é joo (Mat 9:9), ɓa go-ti ɛ ulə-dé kí njəkɔwku-lə-je.

Matiye tum gin mbete liə kɔ kɔr ginka Jeju, kɔ tɔji-né kí Jeju lé to kí dan jipi-je-ti. Ɛ pa ta lə koji Jeju rəm, né kí ɛ ndó dow-je rəm, né kí ɛ ndó njéndó-né-je liə rəm, né koji-je liə rəm, ɓa koy-é dɔ kagdəsi-ti kɔ tɔsi kí tɔsi ndəl tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy rəm, ɓa pa ta lə né-je kí njéndó-né-je lə Jeju d'a ra mɛɛ ndɔ-je-ti kí nɔ-dé-ti rəm.

Kɔr ginka Jeju Luk 3:23-38

¹ Kɔr ginka Jeju Kristi kí ngonka Dabidi, kí ngonka Abrakam ɛn:

² Abrakam oji Isaki;

Isaki oji Jakobi;

Jakobi oji Juda kɔ ngankɔ-é-je;

³ Juda dɛ kɔ Tamar d'oji Paresi, kɔ Jera;

Paresi oji Esrɔm;

Esrɔm oji Aram;

⁴ Aram oji Aminadabi;

Aminadabi oji Nasɔ;

Nasɔ oji Salmɔ;

⁵ Salmɔ dɛ kɔ Rakabi d'oji Bowaji;

Bowaji dɛ kɔ Rutí d'oji Obedi;

Obedi oji Jese;

⁶ Jese oji ngar Dabidi;

Dabidi taa ne Uri oji-né Salomɔ;

⁷ Salomɔ oji Robowam;

Robowam oji Abiya;

Abiya oji Aja;

⁸ Aja oji Jojapati;

Jojapati oji Joram;

Joram oji Ojyiasi;

⁹ Ojyiasi oji Jowatam;

Jowatam oji Akaji;

Akaji oji Ejekiyasi;

¹⁰ Ejekiyasi oji Manasi;

Manasi oji Amq;

Amq oji Jojiyasi;

¹¹ Jojiyasi oji Jekoniyasi kɪ ngankɔ-é-je.

Dɔgangi ɓal-é-je-ti kin ó d'uwə-né

dow-je kɪ Jorijalɛm d'ow sə-dé ɓə Babilɔn-ti.*

¹² Loki d'ow sə-dé Babilɔn-ti lé,

Jekoniyasi oji Salatiyel,

Salatiyel oji Jorobabel,

¹³ Jorobabel oji Abiyudi,

Abiyudi oji Eliyakim,

Eliyakim oji Ajɔr

¹⁴ Ajɔr oji Sadoki,

Sadoki oji Akim,

Akim oji Eliyudi,

¹⁵ Eliyudi oji Eleyajar,

Eleyajar oji Matɔ,

Matɔ oji Jakobi,

¹⁶ Jakobi oji Jojepi kɪ ngow Mari.

Rəmə Mari oji Jeju kɪ 'ɓa-é Kristi†.

¹⁷ Kɪ dɔ Abrakam-ti sar ree tɛɛ-né dɔ Dabidi-ti lé, to ginka dɔgi gidi-é sɔ. Ə kɪ dɔ Dabidi-ti sar ree tɛɛ-né ɓal-ti kɪ d'uwə-né ngan Israyel-je d'ow-né sə-dé ɓə Babilɔn-ti lé, to ginka dɔgi gidi-é sɔ rəm, kɪ dɔ ɓal-ti kɪ d'uwə-né ngan Israyel-je d'ow-né sə-dé ɓə Babilɔn-ti sar ree tɛɛ-né dɔ koji Kristi-ti, to ginka dɔgi gidi-é sɔ to.

Koji Jeju Kristi

Luk 2:1-21

¹⁸ †Koji Jeju Kristi lé tò titi-nɔ bè: Kɔ-é Mari to ngonmandi kɪ Jojepi uwə dɔ-é. Loki 'gə-nɔ dené kɪ dingəm-ti al ɓəy ya rəmə, Mari ndan ngon kɪ tɔgi lə Ndil kɪ aa njay. ¹⁹ Jojepi kɪ to njɛnungi-é lé, to dow kɪ njururu, adi ndigi kadi n'pa ta kin kɪ ndaa-ti n'ulə-né rɔsɔl dɔ-é-ti al. Bɛɓa ɛ oji mɛɛ-é-ti kɔo mbati-é kɪ go ngəy. ²⁰ Ngà loki ɛ isi gir ta-é kɪ gir ya ɓəy rəmə, malayka lə 'Babe tɛɛ kɔy mɛɛ nɪ-ti idə-é pané: Jojepi, ngonka Dabidi, 'ɓəl al, 'taa Mari lé, kɔɔtalə ngon kɪ mɛɛ-é-ti kinlé to ngon kɪ ree kɪ go rəbi lə Ndil kɪ aa njay. ²¹ †E à koji ngon kɪ dingəm ə 'a kində ri-é lə Jeju, kɔo ɛ ɓá à to dow kɪ à kaji dow-je liə mɛɛ majal-je-ti lə-dé. ²² Né-je kin lay ra-né bè kɔo kadi ta kɪ 'Babe adi njɛpata kɪ ta-é-ti pa kete lé né-é ra né. ²³ 'Babe adi njɛpata kɪ ta-é-ti pané:

Ngonmandi kɪ gə dingəm al ɓəy à ndan ngon!

À koji ngon kɪ dingəm rəmə d'a kində ri-é lə «Emanuel», kɔr mɛɛ-é to «Lubə isi sə-ji.»‡

²⁴ Loki Jojepi i dɔ ɓi-ti lé, ra titi kɪ malayka lə 'Babe idə-é-né lé, adi ɛ taa Mari lé. ²⁵ †De 'gə-nɔ dené kɪ dingəm al ya sar Mari oji-né ngon kɪ dingəm, adi Jojepi ində ri-é lə Jeju.

* **1:11** 1:11 'Ndó 2Ng 24:12-16 † **1:16** 1:16 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kɪ Lubə mbati-é. † **1:18** 1:18 Luk 1:27 † **1:21** 1:21 Luk 1:31 ‡ **1:23** 1:23 Eja 7:14; 8:8,10 † **1:25** 1:25 Luk 2:21

2

Ta læ njénégə-je kí do kərwəi-je-ti kì koji Jeju
Luk 2:8-20

¹ D'oji Jeju Betlekem, dɔnangi Jude-ti, bal-je-ti kí Erodi ɔ̄-né be. Go koji-é-ti lé, njénégə-je kí do kərwəi-je-ti d'í lo kubə kàdì-ti 'ree Jorijaləm ə ² 'dəji 'panè: «Ngar læ jipi-je kí d'oji-é lé tò rá wa? J'oo kərwəi liə lo kubə kàdì-ti bá j'ree kɔ̄ kɔ̄si dɔ̄-ji nangi nɔ̄-é-ti.» ³ Lokì ngar Erodi oo ta kin bè lé, mɛɛ-é gangi man rəm, bá dow-je kí Jorijaləm lay ya mɛɛ-dé gangi man siə rəm tɔ. ⁴ Beba ɛ̄ ba njékun dɔ̄ njégugnə-je læ Lubə, kì njéndó dow-je ndukun-je dəji-dé se lo kí rá bá d'a koji Kristi* lé titi wa? ⁵ Dɛ̄ d'idə-é 'panè: «D'a koji-é Betlekem, dɔnangi Jude-ti, kɔ̄ ta kí njèpata kí ta Lubə-ti pa ən: ⁶ «Səi dow-je kí Betlekem kí dɔnangi Jude-ti, kadi 'gəi maji kí be læ-si lé, to ngonbe kí sɛ̄ bè ngay dan bebo-je-ti kí dɔnangi Jude-ti al. Kɔ̄ ngar kí njèkul dow-je læ-m, kí 'to Israyel-je à tɛɛ̄ dan-si-ti.”[†]»

⁷ Beba Erodi bá njénégə-je kí do kərwəi-je-ti gidi ngəy, dəji-dé se dɔkaglo kí rá-ti ya bangi ə̄ kərwəi lé tɛɛ̄-né wa? ⁸ Ba go-ti, ulə-dé Betlekem panè: «Ōwi 'dəji ta kí tɔgrɔ-ti dɔ̄ ngon-ti kinlə maji-maji ooi. Lokì ingəi-é rəmə, ree idəi-mi kɔ̄ kadi mə̄ kərə m'ow m'osi dɔ̄-m nangi nɔ̄-é-ti tɔ.»

⁹ Go ta-ti læ ngar lé, dɛ̄ d'ɔ̄ti d'ow rəmə kərwəi kí d'oo-é lo kubə kàdì-ti nɔ̄ lé, ɔ̄r nɔ̄-dé sar ree tɛɛ̄ dɔ̄ lo-ti kí ngon kí bər tɔ̄-ti lé rəmə ə̄ nangi. ¹⁰ Lokì d'oo kərwəi ɔ̄ nangi lé, rɔ̄-dé nəl-dé nɔ̄. ¹¹ Beba d'ow mɛɛ̄ kəy-ti ə̄ d'oo ngon kí bər lé kì kɔ̄-é Mari, rəmə 'tosi məkəji-dé nangi ə̄ d'osi dɔ̄-dé nangi nɔ̄ ngon kí bər-ti lé. Go-ti, dɛ̄ 'tɛɛ̄ ta mbu né-je læ-dé kí d'ində ngangəm ə̄ d'adi-é kadjare-je: adi tɔ̄ lɔ̄r-je, kì dukan-je, kì nɔ̄kagi-je kí ə̄ti maji-maji. ¹² Go-ti, Lubə idə-dé mɛɛ̄ nɔ̄-ti kadi 'təl kì rəbi kí dɔ̄ Erodi-ti gogì al ngá. Beba dɛ̄ 'təl d'ow be læ-dé kì rəbi kí rangi.

D'ay kì Jeju d'ow siə Ejipti

¹³ Lokì njénégə-je kí do kərwəi-je-ti d'ow be lé, malayka læ 'Babe káre ree mɛɛ̄ nɔ̄-ti idə Jojepi panè: «'I taá, 'un ngon kí bər kì kɔ̄-é, ə̄ 'ay ɔ̄w sə-dé Ejipti. 'Isi nɔ̄ sar kadi mə̄ ya m'idə-i bá 'təl 'ree sə-dé gogì, kɔ̄ Erodi lé à sangi kadi n'tol ngon kin.» ¹⁴ Beba Jojepi i taá ndɔ̄ nɔ̄ɔ̄ ya, un ngon kí bər kì kɔ̄-é ɔ̄w sə-dé Ejipti. ¹⁵ ɛ̄ isi Ejipti nɔ̄ɔ̄ sar koy Erodi. Tò bè kɔ̄ kadi ta kí 'Babe adi njèpata kí ta-é-ti pa kete lé, né-é ra né. 'Babe panè: «M'ba ngon-m kadi tɛɛ̄ dɔnangi Ejipti-ti kɔ̄gi.»[‡]

Koy læ ngan-je kí bər kí be-ti kí Betlekem

¹⁶ Lokì Erodi oo kí njénégə-je kí do kərwəi-je-ti kin d'ədi-é lé, wəngi ra-é nɔ̄ adi un ndu kadi 'təl ngan-je kí bər kí dingəm be-ti kí Betlekem kì lo-je kí gəə dɔ̄-é tin ya lay; un kuti-é dɔ̄ ngan-je kí bal joo-ti təl-né kì nangi; ɔ̄ji-né dɔ̄ gangi ndɔ̄-je-ti kí kərwəi ndɔ̄y-né bá njénégə-je kí do kərwəi-je-ti d'idə-é-né lé. ¹⁷ Beba ta kí Jeremi kí njèpata kí ta Lubə-ti pa læ né-é ra né. ɛ̄ panè:

¹⁸ «Sukúkú, kì ndi nɔ̄-je, kì baata-je ba giti-giti mɛɛ̄ be-ti kí Ramá,

* 2:4 2:4 Kristi lé kor mɛɛ̄-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 2:6 2:6 Mis 5:1 ‡ 2:15 2:15 Oje 11:1

Rasəl nɔ̄ kdɔtalə ngan-é, ɛ ndigi kadi dow gər-é al, Kdɔtalə d'oy lay.»[§]

Təl Jojepi kɪ Najaretɪ gogɪ

¹⁹ Loki Erodɪ oy lé, malayka lə 'Babe ree rɔ̄ Jojepi-ti dɔnangi Ejipti-ti idə-é mɛɛ nɪ-ti panè: ²⁰ «'I taá, 'un ngon kí bər kí kɔ̄-é, ə 'təl 'ɔw sə-dé dɔnangi Israyel-ti gogɪ, kdɔ dow-je kí 'sangɪ tɔl ngon kí bər lé d'oy ngá.» ²¹ Bəba Jojepi i taá, un ngon kí bər kí kɔ̄-é, təl ɔw sə-dé dɔnangi Israyel-ti gogɪ. ²² Loki Jojepi oo kadi Arkelawusi bá ɔ̄ bə dɔnangi Jude-ti tó bəbi-é Erodɪ-ti lé, bəl kisi dɔnangi Jude-ti. Bəba Lubə idə-é mɛɛ nɪ-ti kadi ijə rɔ-é kí rangi ɔw isi dɔnangi Galile-ti yó. ²³ †E ɔw isi mɛɛ bebo-ti kí ba-é Najaretɪ. Tò bə kdɔ kadi ta kí ndɔkɪ njəpata-je kí ta Lubə-ti 'pa lé, né-é ra né. Ndɔkɪ 'panè: D'a ba-é dow kí Najaretɪ.

3

Ta ndó lə Jə kí njəra dow-je batəm

Mar 1:2-8; Luk 3:1-20

¹ Bal-je kí rangi go-ti, Jə kí njəra dow-je batəm ində lo tɛɛ ə ilə mbɛ diləlo-ti kí dɔnangi Jude-ti panè:

² †«Inəi panjiyə-si-je kí maji al kɔgi, kdɔ kɔ̄bɛ kí dɔrə-ti* ree ngosi.» ³ Jə lé bá to dow kí Ejay njəpata kí ta Lubə-ti pa ta liə kete panè: «Ooi, ndi dow kí njəkɪlə mbɛ diləlo-ti panè:

'Rai go rəbi lə 'Babe!

'Rai go ngan rəbi-je liə adi ɔ̄ njururu-njururu!»[†]

⁴ Jə ɔ̄ kubi kí 'ra kí bəl jambal, dɔ̄ bədi-é kí ndaa dɔ̄ bədi ə nékuso-é to 'bete-je, kí toji kí wale.‡ ⁵ Dow-je kí Jorjələm, kí dow-je kí dɔnangi Jude-ti lay, kí dow-je kí mɛɛ bə-je-ti kí tó ngosi kàdɪ ba Jurde-ti lay ya d'ɔw rɔ-é-ti ⁶ 'pa ta rəsi dɔ̄ majal-je-ti lə-dé d'adi-é ra-dé-né batəm kəm man ba Jurde-ti.

⁷ †Loki Jə oo Parisi-je[§], kí Sadusi-je* n̄a-n̄a 'ree rɔ-é-ti kdɔ kadi ra-dé batəm tɔ lé, ɛ dəji-dé panè: «Səi kí mɛɛ-si ndul titi-n̄a kí mɛɛ li pii-je bə kan! N̄a bá idə-si kadi ɔ̄yi wɔngɪ kí à ree lé wa? ⁸ Adi kullə ra-si tuwə kullə ra dow-je kí d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi bane. ⁹ †Ooi nè a 'giri mɛɛ-si-ti painè 'toi nganka Abrakam. M'idə-si rəsi m'adi ooi, kdɔ ər-je kin ya kərə Lubə asi təl-dé nganka Abrakam-ti kare.† ¹⁰ †D'ində kungó pèrèrè kàdɪ kagi-je-ti kərə-kərə lay ngá, adi kagi kí kandi-é maji al lé, d'a tugə-é dɔ njirə-é-ti kdɔ kilə-é dan pər-ti. ¹¹ M̄a, m'ra-si batəm mani, sobi-né dɔ panjiyə-si-je kí maji al kí 'tusi inəi kɔgi lé. Ngá ɛ kí à ree go-m-ti lé, tógi-é itə-m n̄a, adi saba kí nja-é-ti ya kərə m'tuwə kadi m'tor al. E lé bá, à ra-si

§ 2:18 2:18 Jer 31:15. † 2:23 2:23 Mar 1:24; Luk 2:39; Jə 1:45 † 3:2 3:2 Mat 4:17; Mar 1:15

* 3:2 3:2 kɔ̄bɛ kí dɔrə-ti: «Kɔ̄bɛ kí dɔrə-ti» kí «kɔ̄bɛ lə Lubə» lé to né kí kərə-rè. Ngá Matiye lé ndangi mbete kin sobi dɔ-né jipi-je lé bá ɛ ndangi-né panè «kɔ̄bɛ kí dɔrə-ti» kdɔ jipi-je lé 'ndigi bá ri Lubə kí nɔ̄ bə al. † 3:3 3:3 Eja 40:3 ‡ 3:4 3:4 2Ng 1:8 † 3:7 3:7 Mat 12:34; 23:33

§ 3:7 3:7 Parisi-je: Parisi-je 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njəkɪndə kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi nḡa n̄a. * 3:7 3:7 Sadusi-je: Sadusi-je 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njəkɪndə kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji tɔ. Dɛ 'panè: Dow à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al rəm, Malayka-je kərə 'goto rəm tɔ. Ngá Parisi-je lé rəmə, 'panè: Dow à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ rəm, bá Malayka-je d'isi nɔ̄ rəm tɔ. † 3:9 3:9 Jə 8:33 † 3:9 3:9 Jə 8:33,37,39 † 3:10 3:10 Mat 7:19

batem læ Ndil kí aa njay røm, batem pær røm. ¹² ð ɛ ɔw kì né tó-né liø ji-é-ti nɔɔ; à ra lo tó né liø ə à mbɔ ko liø kungi dama, ngà tisə-é bá à kungi dan pær-ti kí à koy al sartangani.»

Jà ra Jeju batem

Mar 1:9-11; Luk 3:21-22; Jà 1:32-34

¹³ Jeju i Galile ɔw rɔ Jà-ti ta ba Jurde-ti kɔɔ kadi ra-é batem. ¹⁴ Ngà Jà ndigi mbatì adi idə-é panè: «Mà bá 'a ra-m batem, rømə i tá 'ree kadi m'ra-i batem tɔ bəy wa!» ¹⁵ Jeju təl idə-é panè: «Kí ngosnè-ti kinlé, 'ndigi sə-m dɔ-ti kadi j'ra bè, kadi né kí njururu kí Lubə ndigi lé né-é ra-né né.» Beba Jà ndigi siə dɔ-ti ə ra-é batem. ¹⁶ Loki Jeju ra batem bá tɛɛ kəm man-ti bè ya rømə ta dɔrɔ tɛɛ, adi oo Ndil Lubə, titi-nə kì dəngɔdnda bè, ree isi dɔ-é-ti. ¹⁷ †Rømə, ndi dow bə dɔrɔ-ti panè: «E kan to Ngon-m, m'ində-é dan kəm-m-ti, rɔ-m nəl-m dɔ-é-ti nɔ.»‡

4

Sú nà Jeju

Mar 1:12-13; Luk 4:1-13

¹ †Go-ti, Ndil Lubə ɔr Jeju ɔw siə diləlo-ti kɔɔ kadi Sú nà-é. ² Jeju ra ndo korsɔ ya uso né al, adi bɔ ra-é. ³ Beba njənə dow-je lé ree rɔ-é-ti pa siə panè: «Kinə 'to Ngon læ Lubə ya rømə, 'un ndu adi ər-je kin 'təl mbə.»

⁴ Ngà Jeju idə-é panè: «'Ndàngi 'panè: "Dow à kisi kì dɔ-é taá kì takul nekuso ya par al, ngà kì takul ta-je lay kí tɛɛ ta Lubə-ti*."»

⁵ Go-ti, Sú ɔw kí Jeju bebo-ti kí aa njay, kí to bebo læ Lubə, adi-é ɔ taá sam kəy-ti læ Lubə ⁶ bá idə-é panè: «Kinə 'to Ngon læ Lubə ya rømə, 'kilə 'usi nangi. Kɔɔ 'ndàngi 'panè:

"Lubə à kun ndu kadi malayka-je liø kɔɔ ta læ-i.

ð dɛ d'a kində ji-dé kuwə-i-né taá, nè nja-i à kɔ dar ər."†

⁷ Jeju təl idə-é panè: «'Ndàngi mɛɛ mbete-ti lé to 'panè: "'A nà 'Babə Lubə læ-i al."»‡

⁸ Sú təl ɔw siə dɔ mbal-ti kí ngal ləng-ləng, toji-é kɔbɛ-je kí dɔnangi-ti nè kin lay, kì riba-je kí dɔ-ti. ⁹ ð idə-é panè: «Kinə 'tosi məkəji-i nangi ə 'osi dɔ-i nangi nɔ-m-ti lé, m'a kadi-i né-je kin lay.» ¹⁰ Jeju təl idə-é panè: «Satɔ, 'ɔti rangi ta-m-ti! Kɔɔ 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: "'Babə Lubə læ-i bá 'a kɔsi dɔ-i nangi nɔ-é-ti ə ɛ ya kì kár-é 'a pole-éS."»

¹¹ Beba Sú tusi Jeju inə-é. Malayka-je 'ree 'ra kì Jeju.

Jeju ulə gin kulə liə dɔnangi Galile-ti

Mar 1:14-15; Luk 4:14-15

¹² †D'ilə Jà* dangay-ti, beba loki Jeju oo ta-é lé, ɛ ɔti ɔw dɔnangi Galile-ti.

¹³ †Rømə inə be kí Najaretì, ɔw isi Kapernayim ta babo-ti kí Galile, kí to dɔnangi læ Jabulɔ-je kì Néptali-je. ¹⁴ Tò bè kɔɔ kadi ta kí Ejay njəpata kí ta Lubə-ti pa kete lé né-é ra né. E panè:

¹⁵ «Dow-je kí dɔnangi-ti læ Jabulɔ-je

Kì dɔnangi-ti læ Néptali-je,

† 3:17 3:17 Mat 12:18; 17:5; Mar 1:11; Luk 9:35 ‡ 3:17 3:17 Pa 2:7; Eja 42:1 † 4:1 4:1 Əbr 2:18; 4:15 * 4:4 4:4 Det 8:3 † 4:6 4:6 Pa 91:11-12 ‡ 4:7 4:7 Det 6:16 § 4:10 4:10 Det 6:13; Luk 4:8. † 4:12 4:12 Mat 14:3; Mar 6:17; Luk 3:19,20 * 4:12 4:12 Jà kinlé to Jà kí njəra dow-je batem, bɔ to Jà kí njəndó né lə Jeju kin al. † 4:13 4:13 Jà 2:12

Kì dow-je kí njèkisi ngosi ta babo-ti,

Kì gidì ba Jurde-ti, donangi Galile-ti kí 'to jipi-je al†;

¹⁶ Dow-je kí d'isi lo kí ndul-ti, d'oo londógi kí boy rəm!

Dẹ kí ndil koy səbi dɔ-dé-ti kàrè lo ndógi dɔ-dé-ti rəm tɔ!»

¹⁷ †Dɔkaglo-é-ti kin bá Jeju ulə gin kilə mbɛ ə idə dow-je panè: «Inɔi panjiy-si-je kí maji al kɔgi, kɔo kɔbe kí dɔrɔ-ti ree ngosi!»

Jeju kí mbɔw-je sɔ

Mar 1:16-20; Luk 5:1-11

¹⁸ Ndo kàrè bɛ, Jeju ɔw njiyɔ ta babo Galile-ti, rəmə oo ngankɔ-nɔ-je joo kí 'to mbɔw-je d'ɔ d'ilə burə baa: To Simɔ kí 'ba-é Piyər dɛ kɔ ngonkɔ-é Andre. ¹⁹ Bɛba Jeju idə-dé panè: «'Reei uni go-m ə m'a təl-si njəsangi dow-je-ti.» ²⁰ Rəmə tajinati nè ya 'tusi burə-je lé d'inɔ ə d'un go-é. ²¹ Loki Jeju ɔti ɔw kete əbi rəmə, oo ngankɔ-nɔ-je kí rangi joo bɔy, adi to Jaki dɛ kɔ Jɔ kí 'to ngan lə Jɛbede, d'isi mɛɛ tɔ-ti kɔ bɔbi-dé, d'isi 'raki burə-je lə-dé. Jeju ba-dé rəmə ²² kalangi bɛ ya 'tusi bɔbi-dé kɔ tɔ d'inɔ-é ə d'un go-é.

Jeju ndó né rəm, adi lapiya njémɔy-je rəm

Mar 1:39; Luk 4:44; 6:17-18

²³ †Jeju ɔw kɔ go lo-je lay kí donangi Galile-ti, ndó né dow-je mɛɛ kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je, ilə mbɛ Poyta kí Maji kí səbi dɔ kɔbe lə Lubə rəm, bá adi mɔy-je kɔ mətɔ-je kí gay-gay lay ɔr dɔ dow-je-ti rəm tɔ. ²⁴ Ri Jeju ba ɔr lo kí donangi Siri-ti njuti-njuti, adi dow-je d'ow kɔ njémɔy-je kí gay-gay, kí rɔ-dé tɔ-dé kɔ lo-é lo-é, kɔ dow-je kí ndil-je kí maji al 'ra-dé, kɔ dɛ kí kɔnɔ ɔsi-dé, kɔ dɛ kí rɔ-dé oy mburuki-je kɔ rɔ-é-ti adi adi-dé lapiya. ²⁵ Kosi dow-je kí 'tɔ nduy-nduy ya d'un go-é, adi to dow-je kí d'i donangi Galile-ti-je, kɔ go donangi kí bebo-je kí dɔgi tɔ-ti, kɔ dow-je kí bebo Jorijalɛm-ti-je, kɔ dɛ kí donangi Jude-ti, kɔ dɛ kí mɛɛ be-je-ti kí gidì ba Jurde-ti.

Néndó kí Jeju ndó dow-je dɔ mbal-ti

5

Ta lə dow-je kí 'to njénékumə-je

Luk 6:20-26

¹ Loki Jeju oo kosi dow-je lé, ɛ al isi taá dɔ mbal-ti. Bɛba njéndó né-je liə 'ree rɔ-é-ti. ² Rəmə ulə gin ndó-dé né panè:

³ «Dow-je kí d'oo rɔ-dé kɔ nè al takəm Lubə-ti bá 'to njénékumə-je! Kɔdɔtalə kɔbe kí dɔrɔ-ti tɔ kɔ-dé.

⁴ Dow-je kí njéndingə ndoo bá 'to njénékumə-je!

Kɔdɔtalə Lubə à sɔl mɛɛ-dé!

⁵ Dow-je kí njəsɔl dɔ-dé bá 'to njénékumə-je!

Kɔdɔtalə Lubə à kadi donangi təl né dɔji-dé*!

⁶ Dow-je kí bo ra né kí njururu ra-dé kin bá 'to njénékumə-je!

Kɔdɔtalə Lubə à kadi-dé tógi!

⁷ Dow-je kí njékoo kəmtondoo lə madi-dé-je ba 'to njénékumə-je!

Kɔdɔtalə Lubə à koo kəmtondoo lə-dé tɔ!

⁸ Dow-je kí mɛɛ-dé aa njay bá 'to njénékumə-je!

Kɔdɔtalə d'a koo Lubə kɔ kəm-dé!

† 4:15 4:15 Eja 8:23 ‡ 4:16 4:16 Eja 9:1 † 4:17 4:17 Mat 3:2 † 4:23 4:23 Mat 9:35; Mar 1:39

* 5:5 5:5 Pa-je 37:11

9 Njékulə dow-je noji nati bá 'to njénékumə-je!
Kdotalə d'a ba-dé ngan lə Lubə!

10 †Dow-je kí d'isi d'ulə kəm-dé ndoo
kdo né ra-dé kí njururu bá 'to njénékumə-je!
Kdotalə kɔbe kí dɔra-ti tò kdo ta lə-dé!

11 †Səi kí dow-je 'taji-si, d'ulə kəm-si ndoo
'təti ta-je kí maji al maji al ta-si-ti kdo ta lə-m bá 'toi njénékumə-je!

12 †'Rai rənəl ə 'tiləi kole!
Kdotalə nékugə doji kí boy nɔ ya tò ngəbi-si dɔra-ti nɔɔ.
Njépatə-je kí ta Lubə-ti kete nɔ-si-ti kərə
dow-je d'ulə kəm-dé ndoo bə ya tɔ!»

Njèkun go Kristi to kati kɪ londógi lə dɔnangi

Mar 9:50; Luk 14:34-35

13 †«Səi bá 'toi kati lə dɔnangi. Ngà kinə mbinə kati ɔr kɔgi lé, dow à ra ban bá à təl dɔ gogi bəy wa? Maji-é goto ngá. Təl né kí tuwə kungi kɔgi gidi lo-ti kadi dow-je 'nɔiyə dɔ-ti ya par ngá.

14 †«Səi bá 'toi londógi lə dɔnangi. Bəba bəbo kí tò dɔ mbal-ti taá lé, à kasi bɔyɔ rɔ-é al. 15 †Dow à kində pər lampi-ti kdo jəbi ngó dɔ-ti al. Ngà à naɔ kagnaɔ lampi-ti taá kdo kadi dow-je kí meɔ kəy-ti lay ya d'oo-né lo.

16 †Bə ya tɔ, adi dow-je lay ya d'oo londógi lə-si meɔ né ra-ti kí maji. Loki d'oo-né ra-si kí maji rəmə, d'a kosi gaji Bəbi-si Lubə kí isi dɔra-ti.»

Néndó lə Jəju sɔbi dɔ ndukun lə Moiyiji

Luk 16:17; 12:58,59; 16:18

17 Ooi nə a painə, m'ree kdo bujuru ndukun-je lə Moiyiji kɪ néndó lə njépatə-je kí ta Lubə-ti. Mɔ lé, m'ree kdo 'bujuru kɔgi al, ngà m'ree kdo kadi ta-je lə-dé lé né-é ra né ngá. 18 †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kɔ ya dɔra kɪ dɔnangi d'a lo kɔ-dé-ti bəy kinlé, tó ndukun lə Lubə à tò lo tò-é-ti rəm, ndaji mbete kí kərə-rə ya kərə dow à bujuru meɔ mbete ndukun-ti kɔgi al sar ya kadi né-je lay kinlé ra-né né. 19 Dow kí al dɔ ngon ndukun kərə dan ndukun-je-ti lə Lubə rəm, ndó dow-je adi d'al dɔ-é siə tò lé, dowbə à to dow kí sɛ bə kɔbe-ti kí dɔra-ti. Ngà dow kí təl rɔ-é go ndukun-je-ti rəm, bá ndó dow-je adi 'təl rɔ-dé go-ti siə tò lé, à to dow kí boy kɔbe-ti kí dɔra-ti.

20 Bəba m'a kidə-si rəsi: «Kinə né ra kí njururu lə-si itə 'lə njéndó dow-je ndukun-je kɪ Parisi-je al rəmə, a kandi kɔbe-ti kí dɔra-ti ndɔ bə al.»

Néndó kí dɔ wɔngi-ti

21 Səi 'gəi kí d'idə dɛ kí kete lé 'panə: «'A təl dow al; dow kí təl dow lé, d'a kɔw siə nɔ njégangta-je-ti.» 22 Ngà mɔ rəmə, m'idə-si m'panə: Dow kí adi wɔngi ra-é dɔ ngonkɔ-é-ti lé, d'a kɔw siə lo gangta-ti. Ngà dow kí taji ngonkɔ-é panə n'to dow kí kɔgi kare lé, asi kadi d'ɔw kɪ dowbə lo gangi ta-ti kí boy, ngà dow kí ba ngonkɔ-é mbə dow rəmə, à toki kilə dowbə dan pər-ti kí tò sartagangɔ tɔ. 23 Loki 'ɔw kdo kadi né Lubə logugi né-ti, bá kinə meɔ-i ole dɔ ta-ti kí ngonkɔ-i ɔw-né sə-i lé, 24 'inə kadkare lə-i lé logugi né-ti nɔɔ ya ə 'ɔw 'ulə noji nati siə kete bəy taá kadi 'təl 'ree 'adi kadkare lə-i Lubə.

† 5:10 5:10 1Pi 3:14 † 5:11 5:11 1Pi 4:14 † 5:12 5:12 Knj 7:52 † 5:13 5:13 Mar 9:50; Luk 14:34,35 † 5:14 5:14 Jə 8:12; 9:5 † 5:15 5:15 Mar 4:21; Luk 8:16; 11:33 † 5:16 5:16 1Pi 2:12 † 5:18 5:18 Luk 16:17

²⁵ Loki 'isi 'ow lo gangta-ti kî njêta læ-i lé, 'ulə noji nati siə kalangi do rəbi-ti, nè kinə ow tɛɛ sə-i nɔ̄ njègangta-ti lé, njègangta à kilə-i ji asgar-ti kadi-é ilə-i dangay-ti. ²⁶ 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; 'a kugə ngər-ngər, sisi ya kàrè à nà̄y al bá 'a tɛɛ dangay-ti bəy.

Néndó kí do sangi-nɔ̄ kí lo kaya-ti

²⁷ Səi 'gəi kí d'idə dɛ̄ kí kete lé 'panè: «'A ra kaya al.» ²⁸ Ngà mə rəmə, m'idə-si m'panè: «Dow kí oo dené sar adi ɓo-é ra-é mɛɛ-é-ti lé, to kaya ya dowbé ra kî dené-é ngá tin.» ²⁹ †Kinə kəm-i kí kòl ɔw sə-i adi 'ra majal lé, 'ɔr-é 'ilə-é kɔgi ngərəngi nɔ̄ bè, kɔo ngon rɔ-i káre-rè é tuji kɔo kadi rɔ-i kí lay ɔw-né dan pər-ti kí tò sartagangi kin al ə tò soti. ³⁰ †Ngà kinə jikɔl-i bá ra-i adi 'ra majal lé, 'gangi-é ilə-é kɔgi ngərəngi nɔ̄ bè, kɔo ngon rɔ-i kí káre-rè é tuji kɔo kadi rɔ-i kí lay ɔw-né dan pər-ti kí tò sartagangi kin al ə tò soti.

Ta kí do gángi-nɔ̄-ti læ dené kî dingəm

Mat 19:9; Mar 10:4-5,10-12

³¹ †Səi 'gəi kí d'idə dɛ̄ kí kete lé bəy 'panè: «Dow kí tubə ne-é rəmə kadi ra mbete tubə lé adi-é ɓane†.» ³² †Ngà mə rəmə, m'a kidə-si rəsi; kinə dow tubə ne-é kɔo ta læ kaya kí dené ra ɓane, ɓi kinə tubə-é kɔo né kí rangi rəmə dowbé ya ilə ne-é kaya-ti. Ə dow kí njêtaa dené kí ngɔbi-é tubə-é lé, ɛ ra kaya tɔ.

Ta kí do kubi rɔ-ti

³³ Səi 'gəi kí d'idə dɛ̄ kí kete lé 'panè: «'A kubi rɔ-i al. Né kí un mindi-do-ti adi 'Babe lé, 'a ra né-é ya ɓane†.» ³⁴ †Ngà mə lé, m'ow kî kidə-si kadi ubi rɔ-si al kí kubi al ya bè. 'A kubi rɔ-i kî dɔrɔ̄ al, kɔo dɔrɔ̄ to kalikɔbe læ Lubə. ³⁵ 'A kubi rɔ-i kî dɔnangi al, kɔo dɔnangi to lo kungi nja Lubə, 'a kubi rɔ-i kî Jorijalɛm al rəm, kɔo Jorijalɛm to ɓebo læ ngar kí boy nɔ̄. ³⁶ 'A kubi rɔ-i kî do-i al, kɔo bəl do-i káre ya kàrè 'a kasi 'təl-é kí ndaa-ti əse kí ndul-ti al. ³⁷ Kinə ta læ-si to: «Oiyɔ» rəmə ɔi do «oiyɔ-ti», ə kinə ta læ-si to: «Ā-à» rəmə ɔi do «ā-à-ti.» Ta kí rangi kí ree go-ti to ta læ Njəmɛɛndul ngá.

Ta kí do dalba-ti

Luk 6:29-30

³⁸ Səi 'gəi kí d'idə dɛ̄ kí kete lé 'panè: «Kinə dow tɔɔ kəm madi-é rəmə, d'a tɔɔ 'liə tɔ, kinə dow tətɔi ngangi madi-é rəmə d'a tətɔi 'liə tɔš.» ³⁹ Ngà mə rəmə, m'idə-si m'panè: Ijəi rɔ njəmɛɛndul al. Kinə dow ində mbó-i kí kòl rəmə, 'təl kí gəl adi-é ində bəy. ⁴⁰ Kinə dow ndigi kow sə-i lo gangta-ti kɔo taa kubi kí kàdɔ-i-ti rəmə adi-é kubi kul læ-i do-ti. ⁴¹ Kinə dow uwə-i kí læ njètɔgi-ti kɔo kadi 'nɔ̄jɔ̄ kulə buy dɔgi lé, ɔw siə kulə buy kɔrjoo. ⁴² Dow dɔji-i né ə adi rəm, bá dow ndigi tunə-i né kàrè ɔgi-é al rəm tɔ.

Ta do ndigi njéba-je-ti

Luk 6:27,32,35-36

⁴³ Səi 'gəi kí d'idə dɛ̄ kí kete lé 'panè: «'A ndigi ngonkɔ-i, ngà njéba læ-i bá 'a kɔsi-é kî ta.»* ⁴⁴ Ngà mə rəmə, m'idə-si m'panè: 'Ndigi njéba-je læ-si,

† 5:29 5:29 Mat 18:9; Mar 9:47 † 5:30 5:30 Mat 18:8; Mar 9:43 † 5:31 5:31 Mat 19:7; Mar 10:4
 † 5:31 5:31 Det 24:1 † 5:32 5:32 Mat 19:9; Mar 10:11,12; Luk 16:18; 1Kɔ 7:10,11 ‡ 5:33 5:33
 Mbl 19:12; Kni 30:2 † 5:34 5:34 a Jak 5:12; b Mat 23:22 § 5:38 5:38 Tɛt 21:24; Mbl 24:20; Det
 19:21 * 5:43 5:43 Mbl 19:18

'pai ta kì Lubə kɔɔ dow-je kí njékulə kəm-si ndoo. ⁴⁵ Bəba səi a toi-né ngan lə Bəbi-si kí taá dɔɔɔ-ɔti. Kɔɔ Bəbi-si lé, adi kàdì liə ubə dɔ njémɛɛndul-je-ti rəm, dɔ njémɛɛmaji-je-ti rəm, ɛ adi ndi ədi dɔ njéra né-je-ti kí njururu rəm, dɔ njéra né-je-ti kí njururu al rəm tɔ. ⁴⁶ Kɔɔ kinə dow-je kí 'ndigi-si bá səi 'ndigi-dé tɔ lé, nékugə dɔji ri bá a kingəi-ti wa? Njétaalambo-je kàrè 'ra bə tɔ al wa? ⁴⁷ Kinə ngankɔ-si-je ya par bá səi 'rai-dé lapiya lé, ri bá tɔ gay rɔ-si-ti kì dow-je kí rangi wa? Dow-je kí 'to jipi-je al kàrè 'ra bə tɔ al wa? ⁴⁸ Ən é adi kullə ra-si maji ɔr njuti titi kí kullə ra Bəbi-si kí dɔɔɔ-ɔti maji ɔr-né njuti kin bə tɔ†.

6

Ta lə ra maji kì njəndoo-je

¹ †«Ooi bə, maji kí 'rai lé, 'rai kɔɔ kadi dow-je d'oo-si-né al; bə al rəmə a nali nédɔji-si rɔ Bəbi-si-ti kí njékisi dɔɔɔ-ɔti. ² Kinə 'adi né njəndoo lé, 'ində gəngi dɔ-ti titi kì njékədkəm dow-je d'isi 'ra-né mɛɛ kəykəwnə-ti lə jipi-je, kì kagi rəbi-je kɔɔ kadi dow-je 'piti-dé-né kin al. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dowbɛ-je kinlé d'ingə né dɔji-dé ngá. ³ Ngà i rəmə, loki 'adi né njəndoo lé, kadi jigəl-i gə né kí jikɔl-i adi kinlé al. ⁴ Bə kɔɔ kadi né kí 'adi kinlé tɔ kì go ngəy, rəmə Bəbi-i kí oo né-je kí tɔ kì go ngəy lé, à kugə dɔji-i.»

Néndó kí sɔbi dɔ pa ta kì Lubə

⁵ †«Loki isi 'pai ta kì Lubə lé, 'rai tanə kí njékədkəm dow-je d'isi 'ra né kin bə al. Dɛ 'ndigi kə taá bá pa ta kì Lubə mɛɛ kəykəwnə-je-ti lə-ji jəi jipi-je, kì kàdì rəbi-je rəm tɔ, kɔɔ kadi dow-je d'oo-dé. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dɛ d'ingə né dɔji-dé ngá. ⁶ Ngà i rəmə, loki 'ndigi pa ta kì Lubə lé, 'andi kəy, 'uti takəy ta-i-ti bá 'pa ta kì Bəbi-i, rəmə Bəbi-i kí njəkoo né-je kí lo bɔyɔɔ-ti, à kugə dɔji-i.

⁷ «Loki isi 'pai ta kì Lubə lé, 'pai ta-je nɔ-nɔ titi-nɔ kí dow-je kí 'to jipi-je al d'isi 'ra-né kin bə al. Dɛ 'gir 'panə ta kí 'pa nɔ-nɔ kin bá Lubə à koo-né dɔ ndi-dé wa! ⁸ Ngà səi rəmə 'ndaji kəm-dé al, kɔɔ Lubə kí Bəbi-si gə né kí mɛɛ-si ndigi kete bəy bá kadi səi 'dɔji-é bəy. ⁹ Ooi, kəm rəbi kí a pai-né ta kì Lubə ən:

“Bəbi-ji kí 'isi taá dɔɔɔ-ɔti! Kadi dow-je 'gə kí 'aa njay;

¹⁰ Kadi kɔbɛ lə-i ree;

Kadi dow-je kí dɔnangi-ti nè 'ra né kí mɛɛ-i ndigi

Titi kí dɛ kí dɔɔɔ-ɔti d'isi 'ra-né bə tɔ.

¹¹ 'Adi-ji nékuso kí asi ta-ji mɛɛ ndo-ti kí bone.

¹² 'Inə go majal-je lə-ji kɔgi,

Titi kí jɛ kàrè j'inə-né go majal-je kí dow-je d'isi 'ra sə-ji kin bə tɔ.

¹³ 'Inə-ji adi j'usi mɛɛ nənə-ti al;

Ngà 'ɔr ji kɔgi ji Njémɛɛndul-ti.

Kɔɔ kɔbɛ, kì tɔgi, kì riba tɔ kí lə-i ya sartagangi. Amən!”

¹⁴ †«Kinə inəi go majal-je kí dow-je 'ra sə-si kɔgi lé, Bəbi-si kí isi dɔɔɔ-ɔti à kinə go kɔgi kadi-si tɔ. ¹⁵ Ngà kinə inəi go kɔgi adi dow-je al lé, Bəbi-si à kinə go majal-je lə-si kɔgi kadi-si al ya tɔ.»

Kɔgi rɔ nékuso kì man kay kɔɔ pa ta kì Lubə

16 «Loki ɔgi rɔ-si nékuso kɪ man kɔy kadi 'pai ta kɪ Lubə lé, adi kəm-si ra ndoo titi-nɔ́ kɪ njékædkəm dow-je d'isi 'ra-né kin bè al. Dɛ d'ulə kəm-dé nati wur-wur kadi dow-je d'oo kɪ n'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kɔy kɔɔ pa ta kɪ Lubə. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dɛ d'ingə nékugə dɔji-dé ngá. 17 Ngá i rəmə loki 'ndigi kɔgi rɔ-i nékuso kɪ man kɔy kɔɔ pa ta kɪ Lubə lé, 'togi takəm-i suki-suki, ə 'ndəm ubi kɪ ətɪ maji dɔ-i-ti, 18 kɔɔ kadi dow-je 'gə kɪ 'ɔgi rɔ-i nékuso kɪ man kɔy kɔɔ pa ta kɪ Lubə al, ngá kadi Bɔbi-i kɪ isi lo ɔyɔɔrɔ-ti ya kɪ kár-é oo, rəmə Bɔbi-i kɪ oo né kí lo ɔyɔɔrɔ-ti lé à kugə dɔji-i.

Nékingə kí dɔrɔ-ti

Luk 12:33-34

19 †«Mbɔi né-je lə-si indəi ngangəm dɔnangi-ti nè al, kɔɔ nɔ́ à kɔ́ rəm, à nɔ́ rəm, bá njéɔgi-je kàrè d'a tətɪ takəy kɔɔ kɔy rəm tɔ. 20 Ngá 'mbɔi né-je lə-si indəi ngangəm dɔrɔ-ti taá, kɔɔ tɔ lo kí né kí titi à nɔ́ al rəm, nɔ́ à kɔ́ al rəm, bá njéɔgi-je d'a tətɪ takəy kɔɔ kɔy al rəm tɔ. 21 Kɔɔ lo kí né lə-i kí ində ngangəm tɔ-ti lé, lo-é ya mɛɛ-i à tɔ dɔ-ti géréré tɔ.»

Londógi lə daji rɔ dow

Luk 11:34-36

22 Kəm-i lé, to lampi lə rɔ-i. Kinə kəm-i tɔ maji lé, to ndəgi rɔ-i lay bá isi dan lo kí ndógi-ti. 23 Ngá kinə kəm-i tɔ maji al lé, ndəgi rɔ-i lay ya tɔ dan lo kí ndul-ti tɔ; kinə kəm-i kí to londógi lə rɔ-i təl to lo kí ndul lé, londul kinlé à təl to lo kí ndul ndi-ndi.

Lubə əse là

Luk 16:13

24 Dow kí à kasi ra ɔ lə ngar-je joo ya goto. Kɔɔtalə à kɔsi ta ɛ kí káre ə à ndigi ɛ kí káre, al kàrè, à nam kɪ ɛ kí káre ə nədi ɛ kí káre. Adi a kasi kori Lubə kɪ là nati joo kɔɔ ra kullə kadi-dé al.

Ta kí ɔɔbi dɔ kində mɛɛ dɔ Lubə-ti

Luk 12:22-32

25 Bɛɓa m'a kidə-si rəsi panè: Adi mɛɛ-si ɔ́ kəkəkəkə adi 'painè: «Ri bá j'a kuso əse ri bá j'a kɔy kɔɔ kisi-né əse j'a kingə kubi rá bá j'a kɔɔ wa» al. Kɔɔ kisi kɪ dɔ taá lə dow maji nɔ́ itə nékuso rəm, bá daji rɔ dow maji nɔ́ itə kubi-je rəm tɔ ya al wa? 26 Ooi, yəl-je kí 'nar taá kin; dɛ 'dubi ko al rəm, d'ijə ko d'ungi dama al rəm, ya ngá Bɔbi-si kí dɔrɔ-ti ya isi ul-dé! Ngá sɔi lé, gati-si itə gati yəl-je kin sɔy ya al wa? 27 Nɔ́ dan-si-ti bá à kasi kilə ndɔ-é dɔ madi-é-ti sɛ kɪ takul mɛɛ kɔ́ kəkəkəkə liə wa?

28 Ə kɔɔ ri bá adi mɛɛ-si ɔ́ kəkəkəkə kɔɔ kubi-je wa? Uni kəm-si ooi-né puti wale-je kí wale kin! Dɛ 'ra kullə madi al rəm, d'oji kubi al rəm, 29 ya ngá m'a kidə-si rəsi kí Salomɔ́ kí to njənəkɪngə kí nɔ́ kin ya kàrè, ɔɔ kubi-je kí ndóle asi kɪ puti wale-je kin nja káre al. 30 Sɔi dow-je kí kadmɛɛ lə-si tɔ kí ndɛ bè kan! Wale-je kí d'ɔ́ mɛɛ ndɔr-je-ti ɔ́ bone ya ə bore pər à kɔ́-dé kin kàrè Lubə adi 'mɔne kɪ puti-dé mbuy rəm, ngá sɔi kí ban bá ɛ à kadi-si kubi al wa? 31 Adi mɛɛ-si ɔ́ kəkəkəkə adi 'painè: «Ri bá j'a kuso wa? Ri bá j'a kɔy wa? J'a kingə kubi rá bá j'a kulə wa?» al. 32 Kɔɔ né-je lay kinlé, gin dow-je lay kí rangi kin bá d'adi rɔ-dé kɔ́ 'sangɪ par-par; ngá sɔi rəmə, Bɔbi-si kí isi dɔrɔ-ti gə maji kí né-je kinlé ɔwi ndoo-é. 33 'Sangi kɔɔbɛ lə

Lubə kì né ra kí njururu liə ya kete, rəmə ndəgi né-je lay kinlé, Lubə à kadi-si dɔ-ti. ³⁴ Adi mɛɛ-si ɔ kákáké dɔ ndɔ kí bore-ti al, kɔɔ ndɔ kí bore ɔw kì mɛɛ kɔ kákáké liə tɔ. Ndɔ-je lay ya d'ow kì né to rɔ kí sɔbi dɔ-dé dɔ-dé.

7

Ta lə gangta dɔ-nq-ti

Luk 6:37-42

¹ 'Gangi ta dɔ dow-ti al, nè d'a gangta dɔ-si-ti. ² †Kɔɔ kəm rəbi kí sɔi 'gangi-né ta dɔ dow-ti kinlé, ɛ ya d'a gangi-né ta dɔ-si-ti tɔ; ə né kí 'mbɔji-né né adi dow kinlé, ɛ ya d'a təl mbɔji-né né kadi-si tɔ. ³ Ban bá i oo wale kí tò kəm ngonkɔ-i-ti rəmə, kagi kí boy kí tò kəm-i-ti kin bá i oo al wa? ⁴ Ban bá 'a kidə ngonkɔ-i panè: «Adi m'ɔr wale kí tò kəm-i-ti» kin kɔgi ə i rəmə, 'oo kagi kí tò kəm-i-ti kin al wa? ⁵ I njəkədkəm dow-je kan! 'Ɔr kagi kí boy kí tò kəm-i-ti ya pa bəy bá 'a koo wale kí tò kəm ngonkɔ-i-ti kɔɔ kɔr kadi-é.

⁶ Adi né kí aa njay bisi-je al, nè d'a təl kí dɔ-si-ti kɔɔ tɔ-si. 'Tiləi məkɔsi kí gati-é nɔ nɔ kɔsɔngi-je-ti al, nè d'a mbəjrə nja-dé-ti nangi.

Ta kí dɔ dəji né Lubə-ti

Luk 11:9-13

⁷ 'Dəji ə d'a kadi-si, 'sangi ə a kingəi, indəi tarəbi ə d'a tɛɛ kadi-si. ⁸ Kɔɔ dow kí dəji ya ə d'adi-é, dow kí sangi ə ingə, dow kí ində tarəbi ə 'tɛɛ d'adi-é. ⁹ Nɔ dan-si-ti bá ngon-é dəji-é mbə rəmə à kadi-é ər wa? ¹⁰ Əse loki dəji-é kanji rəmə à kadi-é li wa? ¹¹ Ə sɔi kí 'toi njəmɛɛndul-je kərə, 'gəi kadi né-je kí maji-maji ngan-si-je rəm, ngə Bobi-si kí dɔrɔ-ti kí ban bá à kadi né-je kí maji dow-je kí 'dəji-é lé al wa?

¹² †Né lay kí 'ndigi kadi dow-je 'ra d'adi-si lé, gɔ-é ya 'rai adi-dé tɔ. Ɛ kin bá to né kí ndukun lə Moiyiji, kì mbete-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti 'ndigi.

Ta lə tarəbi kí tò mbɔyɔyɔ bə

Luk 13:23-24

¹³ Andi kì tarəbi kí tò mbɔyɔyɔ bə. Ooi, tarəbi kí tati pəl-pəl to rəbi kí lo kun-é ɔ al, ɛ bá to rəbi kí ɔw kì dow-je lo tuji-ti, rəbi-é kinlé dow-je nɔ ya d'un. ¹⁴ Rəmə tarəbi kí tò mbɔyɔyɔ kí to rəbi kí lo kun-é ngə lé, to rəbi kí ɔw kì lo kiskəm-ti, rəbi-é kinlé dow-je nɔ ya d'ingə al.

Njəkəɔta-je kí njéba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti

Luk 6:43-44

¹⁵ «Ooi go rɔ-si maji rɔ njəkəɔta-je-ti kí njéba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti, kɔɔtalə d'un ndaa bati dɔn-né rɔ-dé bá 'ree-né rɔ-si-ti, ngə mɛɛ-dé-ti rəmə 'to jagim-je kí njétɔɔ ko dow-je. ¹⁶ Sɔi a gəi-dé kì takul kullə ra-dé. Dow à tɔr kandi nduu dɔ kun pàràrà-ti al rəm, bá dow à kijə kandi kote dɔ ngə-ti al rəm tɔ. ¹⁷ Kagi kí rá-rá ya kí maji lé, kandi-é à maji, ə ɛ kí maji al lé, kandi-é à maji al ya tɔ. ¹⁸ Ə kagi kí maji lé kandi-é à maji al al, bá kagi kí maji al kərə kandi-é à maji ndə al rəm tɔ. ¹⁹ †Kagi kí rá-rá kí kandi-é maji al lé, d'a gangi-é kilə-é pərəə. ²⁰ †Adi njəkəɔta-je kí njéba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti lé a gəi-dé kì takul kullə ra-dé.»

Njéndó né-je kí tɔgrɔ-ti
Luk 13:25-27

²¹ Dow-je kí 'ba-m: «'Babe, 'Babe» kin bá d'a kow lay kɔbe-ti kí dɔrɔ-ti al, ngà dow kí ra né kí mee Bobi-m kí dɔrɔ-ti ndigi ya par bá à kow. ²² Ndo gangta-ti lé, dow-je nɔ ya d'a pa sɔ-m panè: «'Babe, 'Babe! Je kí ndɔki j'ilè mbè kí ri-i, j'tubè ndil-je kí maji al kí ri-i, j'ra nékɔji-je nɔ-nɔ kí ri-i lé ya wa?» ²³ Beba m'a kidè-dé rəsi panè: «M'gɔ-si nja káre al, ɔwi ngərəngi nɔ bè, sɔi njéra né-je kí maji al maji al.»*

Ta kí sɔbi dɔ tɔl rɔ go ta-ti
Luk 6:47-49

²⁴ «Ooi, nɔ-nɔ kí oo ta lə-m ə tɔl rɔ-é go-ti lé, à titi-nɔ kí njèkəmkaa kí ində kəy liə jam dódi-ti bè. ²⁵ Beba loki ndi ədi, man taa lo lay, yəlbo ulə dɔ kəy-ti lé ya kàrè, kəy-é tɔɔ al, kdotalə d'ində gin-é jam dódi-ti. ²⁶ Ngà nɔ-nɔ kí oo ta lə-m bá tɔl rɔ-é go-ti al lé, à titi-nɔ kí mbə dow kí ində kəy liə dɔ nangra-ti bè. ²⁷ Loki ndi ədi, man taa lo lay, yəl ulə dɔ kəy-ti lé, kəy-é tɔti nangi rúm-rúm.»

Tógi néndó lə Jeju

²⁸ †Loki Jeju tɔl ta ta-je liə lé, néndó liə ɔr ndil dow-je nɔ. ²⁹ Kdɔ ɛ ndó né dow-je kəm dow kí ɔw kí tógi bi ndó né tanɔ kí njéndó dow-je ndukun-je al.

Nékoji-je kí gay-gay kí Jeju ra

8

Jeju adi lapiya njəbanji
Mar 1:40-45; Luk 5:12-14

¹ Loki Jeju i kí dɔ mbal-ti isi risi nangi lé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'un go-é lo-é-ti nɔɔ. ² Beba njəbanji káre tɛɛ ree rɔ Jeju-ti, sɔbi takəm-é nangi nɔ-é-ti bá idə-é panè: «'Babe, kinə 'ndigi lé, 'a kadi banji lə-m kin ur kadi m'aa njay.» ³ Jeju ulə ji-é ɔdi-né rɔ-é bá panè: «M'ndigi dɔ-ti sə-i. Kadi banji lə-i ur!» Rəmə tajinati nè ya banji liə ur adi-é aa njay tɔ. ⁴ Go-ti, Jeju idə-é panè: «'Idə ta-é dow kí rangi al, 'ow 'ɔji rɔ-i njègugné lə Lubə, ə 'adi kadkare Lubə kí go ndukun-ti lə Moiyiji. Bè kdɔ kadi dow-je lay 'gə kí banji kí rɔ-i-ti lé ur ngá*.»

Jeju adi lapiya ngonnjèkullə lə njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu
Luk 7:1-10; Jq 4:46-54

⁵ Loki Jeju isi andi kí mee be-ti kí Kapernayim rəmə, dow káre bè kí to njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu ree rɔ-é-ti, nɔ kí dɔ-é-ti panè: ⁶ «'Babe, ngonnjèkullə lə-m káre tò mɔy kəy nɔɔ, nja-é oy ta kuti-é-ti, adi ingə kɔ nɔ.» ⁷ Ba Jeju idə-é panè: «M'a kow ə m'a kadi-é lapiya.» ⁸ Ngà njèkun dɔ asgar-je lé idə-é panè: «'Babe, mɔ lé m'tuwə kadi 'ree mee kəy-ti lə-m al; ɛn ə 'pa ta káre ya par ə ngonnjèkullə lə-m à kingə lapiya. ⁹ M'pa bè kdɔ, mɔ kí dɔ-m m'isi gin tógi-ti lə dow-je kí dɔ-m-ti rəm, m'ow kí asgar-je gin tógi-ti lə-m rəm. Adi kinə m'idə ɛ kí káre m'panè: "'Ow!" ə ɔti ɔw! Ə kinə m'idə ɛ kí rangi m'panè: "'Ree!" ə ɔti ree! Ə kinə m'idə ngonnjèkullə lə-m m'panè: "'Ra né kin!" ə ɔti ra né-é lé.» ¹⁰ Loki Jeju oo ta-je kí tɛɛ ta-é-ti

* 7:23 7:23 Pa 6:9 † 7:28 7:28 Mar 1:22; Luk 4:32 * 8:4 8:4 Mbl 14:2-32

kin bè rəmə piti-é, ə idə də kí d'a siə panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dənangi Israyel-ti ya kàrè m'ingə ko kadməe kí tanə bè kin nja kàre al bəy. ¹¹ †Ooi, m'a kidə-si rəsi kí kosi dow-je kí 'to jipi-je al d'a kí ki lo kubə kàditi, kí lo kur kàditi kdo ree kisi ta nékuso-ti kí Abrakam, kí Isaki kí Jakobi kəbe-ti kí dora-ti. ¹² †Ngà ngan njébe-je kí 'to jipi-je lé d'a kungi-dé ndaa-ti lo-ti kí ndul ndi-ndi kí to lo kí dow-je d'a nɔ-ti rəm, d'a kuso ngang-dé titi mægəgə-mægəgə rəm to.» ¹³ Bəfa Jeju təl idə njəkun do kuti asgar-je kí bu kinlé panè: «'Ow, ngonnjəkullə lə-i lé, à kingə lapiya titi kí tɛɛ-né ta-i-ti kí go kadməe-ti lə-i.» Tajinati nè ya ngonnjəkullə lé ingə lapiya to.

Jeju adi lapiya njémɔy-je na
Mar 1:29-34; Luk 4:38-41

¹⁴ Go-ti, Jeju ɔw mɛɛ kəy-ti lə Piyər rəmə, oo məm Piyər kí dené tò nangi, 'ningó ində-é adi rɔ-é tungə pil-pil. ¹⁵ Ba Jeju ɔdi rɔ ji-é rəmə, 'ningó lə inɛ-é. Go-ti, ɛ i taá oo go-dé kí nékuso.

¹⁶ Loki kàdi ur lé, 'ree kí dow-je na kí ndil-je kí maji al 'ra-dé rɔ Jeju-ti. Adi Jeju tubə ndil-je kí maji al do-dé-ti kogi kí ta kí ta-é-ti, bá adi lapiya njémɔy-je lay to. ¹⁷ Tò bè kdo kadi ta kí Ejay kí njəpata kí ta Lubə-ti pa kete lé, né-é ra né. Ejay panè: «E ɔy məti-je lə-ji kí mɔy-je lə-ji do-é-ti†.»

Ta kí sobi do kun go Jeju
Luk 9:57-62

¹⁸ Ndo kàre bè loki Jeju oo kosi dow-je na 'gəə do-é rəmə, ɛ un ndu adi njéndó né-je liə kadi 'gangi babo d'ow turə. ¹⁹ Ngà bá dow kàre bè kí njéndó dow-je ndukun lə Lubə ree rɔ Jeju-ti idə-é panè: «Njéndó dow-je né, m'a kun go-i lo lay kí 'a kɔw-ti.» ²⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «Tal-je d'ow kí be tò-dé nɔɔ, bá yəl-je kí 'nar taá kin kàrè d'ow kí kəy tò-dé to. Ngà Ngon lə dow‡ lé, lo kí kadi ulə do-é-ti ya kàrè goto.» ²¹ Dow kàre dan njéndó né-je-ti liə idə-é panè: «'Babe, 'adi-m tarəbi adi m'ow m'dubi bobɔ-m moki tá.» ²² Ngà Jeju təl idə-é panè: «'Inɛ də kí d'oy 'adi 'dubi dow-je lə-dé kí d'oy, ə 'ree un go-m.»

Jeju ndangi yəlbo
Mar 4:35-41; Luk 8:22-25

²³ Jeju al mɛɛ tò-ti, ə njéndó né-je liə d'al go-é-ti. ²⁴ Rəmə, tajinati nè ya yəlbo tɛɛ sə-dé busi, ulə mbij-mbij do babo-ti adi pungum man ɔw kí to yó-je kí nè-je adi tò ɔw kí nduy sə-dé. Ya rəmə Jeju tò tò bi. ²⁵ Ngà bá njéndó né-je liə 'ngəsi rɔ-é-ti, 'ndəl-é kí nɔ ta-dé 'panè: «'Babe, 'aji-ji, nè ko-ji à tɔɔ!» ²⁶ Jeju pa sə-dé panè: «Səi dow-je kí kadməe lə-si to kí nde bè kan! 'Bəli na bè kdo ri wa!» Rəmə ɛ i taá ndangi yəl, kí babo lé, adi lo təl tò ndingi. ²⁷ Né kí ra-né kinlé, ɔr ndil-dé adi 'pa-na ta dan-dé-ti 'panè: «Dow kanlé to dow kí ban ya bá yəl-je kí babo-je kàrè 'təl rɔ-dé go ta-ti liə bè wa§?»

Jeju kí dingəm-je joo kí ndil-je kí maji al 'ra-dé
Mar 5:1-20; Luk 8:26-39

† 8:11 8:11 Luk 13:29 † 8:12 8:12 Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28 † 8:17 8:17 Eja 53:4 ‡ 8:20 8:20 Ta kí Jeju panè «Ngon lə dow» kinlé ɛ pa sobi-né do-é ɛ ya bi pa sobi-né dow kí rangi al. § 8:27 8:27 Pa 65:8; 89:10

²⁸ Loki Jeju ree tɛɛ gidi babo-ti, donangi-ti læ dow-je kí Gadara lé, dingəm-je joo kí ndil-je kí maji al 'ra-dé, 'tɛɛ kí dɔ badi-je-ti 'tilə kəm-é. Dingəm-je kinlé 'ra né maji al n̄a, adi dow-je 'bəl lo kun rəbi kí rɔ-dé-ti. ²⁹ Dɛ 'tur kəə 'panè: «Ngon læ Lubə, 'ge ri rɔ-ji-ti wa? 'Ree kɔ kadi adi-ji kɔ kete nɔ kaglo kɔ-ti lé wa?» ³⁰ Kosi kɔsɔngi-je n̄a ya d'ə d'uso né kàdì lo-ti kí tò ngərəngi sə-dé. ³¹ Bəba ndil-je kí maji al lé, 'ra ndoo ta Jeju-ti 'panè: «Kinə 'tubə-ji rəmə, 'adi j'ow mɛɛ kɔsɔngi-je-ti kin.» ³² Jeju 'ndigi sə-dé adi panè: «Ōwi.» Rəmə dɛ 'tɛɛ d'ow 'tur mɛɛ kɔsɔngi-je-ti lé, adi kosi kɔsɔngi-je lé 'təti-n̄a yipi kàdì mbal-ti taá, 'tusi baa d'oy lay. ³³ Njéngəm kɔsɔngi-je lé, d'ay d'ow mɛɛ bəbo-ti, d'or poy né kí ra-né rəm, né kí tɛɛ dɔ dingəm-je-ti kí joo kí ndil-je kí maji al 'ra-dé kin lay d'adi dow-je d'oo. ³⁴ Bəba dow-je lay kí mɛɛ bəbo-ti 'tɛɛ 'tilə kəm Jeju. Loki d'oo-é rəmə 'ra ndoo ta-é-ti kadi inə donangi læ-dé ə ow rangi.

9

Jeju adi lapiya njərəkoy mburuki

Mar 2:1-12; Luk 5:17-26

¹ Jeju al mɛɛ tò-ti, ində babo gangi, ow bə koji-é-ti. ² Dow-je madi d'un dow kí njərəkoy mburuki mɛɛ tuwə-ti 'ree siə rɔ-é-ti. Loki Jeju oo kadmɛɛ læ-dé bə rəmə, idə njərəkoy mburuki lé panè: «Ngon-m, 'ore mɛɛ-i, majal-je læ-i toki kinə go-é kɔgi!» ³ Loki njéndó dow-je ndukun-je kí madi-je d'oo ta kin bə rəmə, 'pa ta mɛɛ-dé-ti 'panè: «Dow kanlé pa ta kɔbi dɔ Lubə-ti!» ⁴ Jeju gə ta kí mɛɛ-dé-ti gow adi dəji-dé panè: «Kɔ ri bá owi kɔ tagir-je kí maji al bə kin mɛɛ-si-ti wa?» ⁵ Dan ta-je-ti kí joo kinlé, ɛ kí rá bá tò bəl n̄a wa? Kidə dow panè: «Majal-je læ-i toki kinə go-é kɔgi» bá tò bəl n̄a əsə kidə-é panè: «'I taá 'njiyə» bá tò bəl n̄a wa? ⁶ Maji! M'a koji-si kadi 'gəi kí Ngon læ dow lé, ow kɔ tógi donangi-ti nè kɔ kinə-né go majal-je læ dow-je kɔgi. Bəba Jeju təl idə njərəkoy mburuki lé panè: «'I taá, 'un tuwə læ-i, ə 'ow bəe læ-i!» ⁷ Bəba dingəm lé i taá, ow bəe liə. ⁸ Né kinlé, kosi dow-je d'oo bə rəmə or ndil-dé n̄a, adi d'osi gajì Lubə kí njəkadi dow-je tógi kí tanə bə kin.

Ba kí Jeju ba Matiye

Mar 2:13-17; Luk 5:27-32

⁹ Loki Jeju i lo-é-ti kin ow kɔ kete lé, oo dingəm kí ri-é læ Matiye, isi lo taa lambo-je-ti rəmə idə-é panè: «'Un go-m!» Ə Matiye i taá un go-é. ¹⁰ †Go-ti, Jeju isi ta nékuso-ti mɛɛ kəy-ti læ Matiye. Rəmə njétaalambo-je* n̄a kɔ njéramajal-je n̄a 'ree d'isi ta nékuso-ti nati kə Jeju kɔ njéndó né-je liə. ¹¹ Loki Parisi-je d'oo Jeju isi uso né nati kɔ dow-je kinlé rəmə, 'dəji njéndó né-je liə 'panè: «Kɔ ri bá njéndó-si né isi uso né kɔ njétaalambo-je, kɔ njéramajal-je kin wa?» ¹² Jeju oo ndi-dé, adi idə-dé panè: «Dow-je kí rɔ-dé tò kɔ lapiya kare lé d'ow ndoo dɔktur al, ngə njémɔy-je bá d'ow ndoo-é. ¹³ †Kdotalə njéramajal-je bá m'ree kɔ sangi nja-dé, bɔ m'ree kɔ

† 9:10 9:10 Luk 15:12 * 9:10 9:10 Jipi-je 'ge ta læ njétaalambo-je al kɔ dɛ kí n̄a-je 'taa lambo lé al dɔ ɛ kí ngar ində dɔ dow-je-ti kadi d'ugə (Luk 3:12,13; 19:8), rəm kɔ dow-je kí d'ɔ bə dɔ-dé-ti lé kàrè 'to mba-je. Lambo to né kí njəkɔbɛ-je 'taa kɔ ra-né kullə dɔ bə-ti. Ngə ɛ kí njétaa-é-je 'taa dɔ madi-é-ti kɔ ndangi kare bá to tó-é al. † 9:13 9:13 Mat 12:7

njéra né kí njururu-je kin al. Ōwi 'sangi kadi 'gøi mee ta kí Lubø pa panè: "Må Lubø lé, koo kəmtondoo bá m'ndigi, bi məsi dā-je kí kadi-m kin al."†

Ta kí dō kōgi rō nékuso kī man kay

Mar 2:18-22; Luk 5:33-39

14 Njéndó né-je lə Jā kí njéra dow-je batəm 'ree d'ingə Jeju 'dəji-é 'panè: «Kdō ri bá je kī Parisi-je 'jisi 'j'ogī rō-ji nékuso kī man kay kdō pa ta kī Lubø, ngà njéndó né-je lə-i 'ra al wa?» 15 Jeju ilə-dé-ti panè: «Dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti kí lo taana-ti lé, d'a ndingə ndoo kaglo-ti kí njətaa dené sigi isi-né sə-dé nati wa? Ndo-je ɔw ree nɔɔ lé, d'a kun njətaa dené sigi lé ta-dé-ti kōgi ngá bá d'a kōgi rō-dé nékuso kī man kay bøy.

16 «Dow à kun takubi kí sigi kdō kilə-né kəm ndisi kubi al, kdō takubi kí sigi lé, à kuwə dɔgangi ndisi kubi lé wuktu kɔr, ə à ra kadi kəm kubi kí mbuti lé tò wororo ta madi-é-ti ya bøy. 17 Bè ya tɔ, dow à tur yibi nduu kí sigi mee mbundaá-je-ti kí low al tɔ, kdō loki yibi nduu à kī lé, à kində mbundaá lé kadi riyə; ə yibi nduu à kungi kōgi rəm, bá mbundaá lé kàrè à təl né kí tuji kōgi rəm tɔ. Bəba kinə yibi nduu tɔ kí sigi rəm, kadi mbundaá kàrè tɔ kí sigi ya tɔ bane. Bè rəmə, mbundaá à riyə al rəm, yibi nduu kàrè à kungi kōgi al rəm tɔ.»

Təsi ndəl lə ngon lə Jayrusi

kī ta lə dené kí məsi ra-é bal dōgi gidi-é joo

Mar 5:21-43; Luk 8:40-56

18 Loki Jeju isi pa sə-dé ta-je kin bè ya bøy rəmə, 'boy káre kí dō kəykəwnə-ti lə jipi-je, ree səbi takəm-é nangi nɔ-é-ti bá idə-é panè: «Ngon-m kí dené oy tajinati nè bøy nɔɔ, 'ree 'ində ji-i dɔ-é-ti ə à təl kisi kī dɔ-é taá kadi-m.» 19 Jeju kī njéndó né-je liə d'j d'ow siə nati.

20 Dené kí məsi ree rō-é-ti bal dōgi gidi-é joo tɔ gidi Jeju-ti, ulə ji-é ɔdi-né takubi liə. 21 Kdotalə gir mee-é-ti panè: «Kinə takubi liə ya bá lé m'ɔdi rō kàrè rō-m à kingə lapiya.» 22 Jeju ilə rəti oo-é, ə idə-é panè: «Ngon-m kí dené, 'ore mee-i, kadmee lə-i adi-i lapiya.» Rəmə tajinati nè ya dené lé ingə lapiya.

23 Loki Jeju ɔw tɔtɔ kəy lə 'boy kí dō kəykəwnə-ti lə jipi-je kinlé rəmə, oo njəkay nal-je, kī kosi dow-je kí 'singə sokro dɔ-nə-ti, bá idə-dé panè: 24 «Ōri rō-si gogi, ngon kí dené lé oy al, ngà tò bi kī tò.» Rəmə dow-je 'soki Jeju. 25 Loki dow-je 'tɔtɔ ndaa-ti lé, Jeju andi kəy, uwə ji ngon kí dené lé adi-é i taá. 26 Bəba poy-é ɔr lo kí dɔnangi-ti kī nɔɔ lay.

Jeju kī njəkəmtɔ-je joo

27 Loki Jeju i lo-é-ti kin isi ɔw kī kete rəmə, njəkəmtɔ-je joo d'un go-é, ə 'tur kəə boy-boy 'panè: «Ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-ji.»

28 Jeju ɔw tɔtɔ kəy rəmə, njəkəmtɔ-je kí joo kinlé d'ɔw rō-é-ti ə ɛ dəji-dé panè: «Ooi kí m'asi ra né kí sɔi 'dəji-mi lé wa?» Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «Oiyoy, 'Bəbə, 'joo kí i asi.» 29 Bəba, Jeju ɔdi rō kəm-dé bá idə-dé panè: «Kadi Lubø ra sə-si kī go kadmee-ti lə-si!» 30 Rəmə tajinati nè ya kəm-dé oo lo. Ngà go-ti, Jeju ndəji-dé panè: «Adi dow gə al.» 31 Ngà loki d'ɔti d'ɔw lé, dɛ 'pa ta lə Jeju adi sane kī go dɔnangi kí nɔɔ lay.

Ta lə Jeju kī dingəm kí pa ta al

³² Loki njékəmtə-je 'tɛɛ d'ow lé, dow-je 'ree kì dingəm káre kí ndil kí maji al ra-é, adi pa ta al, rə Jeju-ti. ³³ Jeju tubə ndil kí maji al lé ya rəmə, dingəm lé pa ta. Né kinlé ɔr ndil kosi dow-je nɔ, adi 'panè: «Kay! J'oo né kí tanə bè kin donangi Israyel-ti nja káre al bəy!» ³⁴ †Ngə Parisi-je rəmə 'panè: «To tógi lə 'boy lə ndil-je kí maji al bá ɛ isi tubə-né ndil-je kí maji al!»

Ta-je kí Jeju pa adi njékowkulə-je liə

Jeju oo kəmtondoo lə dow-je

³⁵ †Jeju ɔw kì nganbɛ-je, kì bebo-je, ndó né dow-je mɛɛ kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je rəm, ilə mbɛ Poyta kí Maji kí sɔbi dɔ kɔbɛ lə Lubə rəm, bá adi mɔy-je kì mətɛ-je kí gay-gay lay ɔr dɔ dow-je-ti rəm tɔ. ³⁶ †Loki ɛ oo kosi dow-je lé bè rəmə, ta ɔ mɛɛ-é kɔɔ ta lə-dé, kɔɔ kɔ ra-dé, tógi-dé goto, adi tanə kì bati-je kí njékul-dé goto bè. ³⁷ †Beba ɛ idə njéndó né-je liə panè: «Ko kí tò kijə nɔ, ngə njékijə-é-je bá 'nɔ al. ³⁸ †Ən ɔ 'pai ta kì 'ba njeko kí tò kijə lé, kadi ulə kì njérakullə-je titi.»

10

Jeju ba njéndó né-je kí dɔgi gidi-é joo

Mar 3:13-19; Luk 6:13-16

¹ Jeju ba njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo rɔ-é-ti ə adi-dé tógi kadi 'tubə-né ndil-je kí maji al rəm, bá kadi d'adi mɔy-je kì mətɛ-je kí gay-gay lay ɔr-né dɔ dow-je-ti rəm tɔ. ² Ri njékowkulə-je kí dɔgi gidi-é joo lé ən: Ɛ kí dɔsay to Simɔ kí 'ba-é Piyər dɛ kì ngonkɔ-é Andre, Jaki kì ngonkɔ-é Jə kí 'to ngan lə Jebede. ³ Pilipi kì Batlemi, Tomasi kì Matiye kí njətaalambo, kì Tade, kì Jaki kí ngon lə Alpe. ⁴ Simɔ kí to dow kí ta bɛ liə to-é, kì Judasi Iskariyoti kí njékun dɔ Jeju.

Njékowkulə-je lə Jeju kí dɔgi gidi-é joo

Mar 6:7-11; Luk 9:1-6

⁵ Jeju ulə njékowkulə-je liə kí dɔgi gidi-é joo kì ndu-je kin panè: «Dow-je kí 'to jipi-je al lé, ɔwi rɔ-dé-ti al, bá ɔwi mɛɛ bebo-je-ti kí Samari al rəm. ⁶ ɔwi rɔ gin koji-ti lə Israyel kí d'ow tanə kì bati-je kí ndəm bè kin taa. ⁷ Loki isi ɔwi rəmə, iləi mbɛ taá-taá 'painè: "Kɔbɛ kí dɔrɔ-ti tò ngɔsi!" ⁸ Ə adi lapiya njémɔy-je, adi dow-je kí d'oy 'tosi 'ndəl rəm, adi njébanji-je d'ingə lapiya rəm, bá 'tubəi ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti rəm tɔ. To né kí ingəi kare, ən ɔ adi dow-je kare ya tɔ. ⁹ Uni lɔr ji-si-ti al rəm, uni là ji-si-ti al rəm, uni sisi uləi posi-si-ti al rəm, ¹⁰ †uni mbu kow mba al rəm, ɔyi kubi joo-joo al rəm, ɔyi saba əse uni salangi al rəm tɔ. Kɔɔ to tó-é kadi njérakullə ingə nékuso mɛɛ kullə-ti kí isi ra. ¹¹ Mɛɛ bebo əse ngonbɛ kí rá-rá kí ɔwi-ti lé, 'dəji ta ooi se dow madi kí à kuwə-si kì rɔ-é-ti isi nɔɔ wa? Rəmə dowbɛ ya isi rɔ-é-ti sar kadi jì-né. ¹² Loki andi mɛɛ kəy-ti rəmə, 'rai dow-je kí mɛɛ kəy-ti lapiya. ¹³ Kinə d'uwə-si kì rɔ-dé-ti rəmə, kadi lapiya lə-si nɔy sə-dé. Ngə kinə d'uwə-si kì rɔ-dé-ti al tɔ rəmə, kadi lapiya lə-si təl kì rɔ-si-ti gogi. ¹⁴ †Loki d'uwə-si kì rɔ-dé-ti al əse d'oo ta-je lə-si al

† **9:34** 9:34 Mat 10:25; 12:24; Mar 3:22; Luk 11:15 † **9:35** 9:35 Mat 4:23; Mar 1:39; Luk 4:44

† **9:36** 9:36 Mar 6:34 † **9:37** 9:37 Luk 10:2 † **10:10** 10:10 1Kɔ 9:14; 1Ti 5:18 † **10:14** 10:14

Knj 13:51

rəmə, 'tegi mee kəy-é-ti əse mee be-é-ti kinlé, ə 'gəki kodi kɪ nja-si-ti kɔgi*.
 15 †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; ndo gangta-ti lé, ta kɪ gangi kɪ do bebo-é-ti
 kinlé à ngə nɔ kitə ta kɪ gangi kɪ do donangi Sodom-ti kɪ Gómər bəy†.»

Kò kɪ à ree do njéndó né-je-ti

Mar 13:9-13; Luk 21:12-19

16 †Yən, m'ulə-si titi-nɔ kɪ bati-je bè dan jagim-je-ti; ɔn ɔ indəi kəmkaa
 do rɔ-si-ti titi li-je bè rəm, bɔ kadi 'soli ləm-ləm titi dəngodnda-je bè rəm
 tɔ. 17 †Ooi go rɔ-si rɔ dow-je-ti, kdo d'a kilə-si ji njəgangta-je-ti rəm, d'a
 tində-si kɪ ndəy marow mee kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je rəm, 18 d'a kow sə-si
 nɔ gubərnər-je-ti kɪ nɔ ngar-je-ti kdo ta lə-m; beba dɛ rəm, dow-je kɪ 'to
 jipi-je al rəm d'a kingə-né ta kɪ sobi do-m ta-si-ti. 19 Loki d'a kuwə-si kdo
 kow sə-si lo gangta-ti lé, adi mee-si ɔ kəkəkə adi 'painè: «Se ta ri bɔ j'a
 pa wa, əse j'a pa kɪ gosi kɪ ban wa» al? Ta kɪ a pai lé à toki kində ta-si-ti
 dokadi-é-ti kin ya. 20 Kdo to səi bɔ a pai ta lé al, ngə to Ndil Bəbi-si bɔ a
 kində ta ta-si-ti kadi 'pai.

21 †Dow à kun do ngonkɔ-é ya kadi 'tol-é, bəbi ngon à kun do ngon-é kadi
 'tol-é; ngan-je d'a kɔsi ta njəkɔji-dé-je rəm, d'a kun do-dé kadi 'tol-dé rəm.
 22 †Dow-je lay ya d'a kɔsi-si kɪ ta kdo ta lə-m; ngə dow kɪ uwə rɔ-é ngə sar
 teɛ sɔy-é-ti ə à kaji. 23 Loki d'a kulə kəm-si ndoo mee bebo-ti kɪ káre rəmə
 ayi-nɔ owi mee bebo-ti kɪ rangi. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; a kuləi ta nja
 bebo-je kɪ Israyel-ti nati al bəy ya Ngon lə dow à ree.

24 †«Njéndó né à kitə njéndó-é né al rəm, bɔ ngonnjékullə à kitə 'ba-é
 al rəm tɔ. 25 †Njéndó né lé kinə titi-nɔ kɪ njéndó-é né ya rəmə asi; bɔ
 ngonnjékullə kàrè kinə titi-nɔ kɪ 'ba-é ya rəmə asi tɔ. Njəkəy bəy ɔ 'ba-é
 Beljebul kin ngə, dow-je kɪ mee kəy-ti liə əjè tò ban ngə ɔn wa?

Ta lə bəl dow al

Mar 8:38; Luk 9:26; 12:2-9

26 †«'Bəli dow al, kdo né kɪ dow bɔyɔ kɪ gin-é à teɛ al ya goto rəm, bɔ ta
 kɪ tò lo bɔyɔ-é-ti kɪ dow à gə al kàrè goto rəm. 27 Ta kɪ m'idə-si ndo lé, 'pai
 kada rəsi. Ta kɪ dow-je 'pa mbi-si-ti nɔm-nɔm bè lé, iləi-né mbɛ do kəy-ti
 taá. 28 Dow-je kɪ d'a tol daji rɔ-si, ngə d'a kasi tol ndil-si al lé, 'bəli-dé al;
 ngə ɛ kɪ asi tuji ndil-si kɪ daji rɔ-si nati dan pər-ti kɪ tò sartagangi kin bɔ
 kadi 'bəli-é†. 29 'Tii-je lé, 'ndogi-dé joo kɪ silə káre káre ya al wa? Lé bè ya
 kàrè, kinə Bəbi-si Lubə ndigi al lé, ngon 'tii káre ya kàrè à kusi nangi al.
 30 Ə səi lé, bəl do-si kin ya kàrè toki gə kɔr-é lay, 31 ɔn ɔ 'bəli al, kdo gati-si
 itə gati 'tii-je nja nɔ. 32 Beba dow kɪ rá-rá kɪ pa ta rəsi takəm dow-je-ti panè
 n'to dow lə-m lé, mɔ kàrè m'a pa ta liə rəsi nɔ Bəbi-m-ti kɪ isi dɔrɔ-ti panè
 to dow lə-m ya tɔ. 33 †Ngə dow kɪ rá-rá kɪ ɔr ta kuti-m-ti takəm dow-je-ti
 panè n'gə-m al lé, mɔ kàrè m'a kɔr ta kuti-é-ti nɔ Bəbi-m-ti kɪ isi dɔrɔ-ti
 panè m'gə-é al ya tɔ.»

* **10:14** 10:14 Gəki kodi nja-ti, toji ta kɪ pa kadi dow ɔ kinə dowbé mbati, adi tuji kɔgi rəmə ta
 masi-é to do-é ɛ-ti ya. † **10:15** 10:15 Mat 11:24 † **10:15** 10:15 Luk 10:4-12 † **10:15** 10:15 Kgn
 18 † **10:16** 10:16 Luk 10:3 † **10:17** 10:17 Mar 13:9-11; Luk 12:11,12; 21:12-15 † **10:21** 10:21
 Mar 13:12; Luk 21:16 † **10:22** 10:22 a Mat 24:9; Mar 13:13; Luk 21:17; b Mat 24:13; Mar 13:13
 † **10:24** 10:24 a Luk 6:40; b Jə 13:16; 15:20 † **10:25** 10:25 Mat 9:34; 12:24; Mar 3:22; Luk 11:15
 † **10:26** 10:26 Mar 4:22; Luk 8:17 † **10:28** 10:28 Jak 4:12 † **10:33** 10:33 2Ti 2:12

Jeju ree kɪ lapiya al, ngà ree kɪ rɔ dan dow-je-ti

Luk 12:51-53

³⁴ «Ooi nè a giri kɪ to lapiya bá m'ree-né donangi-ti; to lapiya bá m'ree-né donangi-ti al, ngà to rɔ bá m'ree-né dan dow-je-ti. ³⁵ M'ree kɪ gángi-nà dan ngon kɪ dingəm-ti de kɪ bɔbi-é, m'ree kɪ gángi-nà dan ngon kɪ dené-ti de kɪ kɔ-é, m'ree kɪ gángi-nà dan ngon kɪ dené-ti de kɪ məm-é kɪ dené. ³⁶ Ə njéba-je læ dow lé, d'a to dow-je kɪ meɛ kəy-ti liə ya[§]. ³⁷ Dow kɪ ndigi kɔ-é əse bɔbi-é itəm mə lé, asi to dow læ-m al. Rəm bá dow kɪ ndigi ngon-é kɪ dingəm əse kɪ dené itəm mə lé, asi to dow læ-m al tɔ. ³⁸ †Dow kɪ un go-m bá un kagdəsi liə al lé, asi to dow læ-m al. ³⁹ †Dow kɪ ngəm rɔ-é rəmə to tuji rɔ-é, ngà dow kɪ ilə rɔ-é kɔgi kɔɔ ta læ-m lé à kingə gogi.»

Ta læ nékugə doji

Mar 9:37,41; Luk 9:48; 10:16; Jə 13:20

⁴⁰ †«Dow kɪ uwə-si kɪ rɔ-é-ti lé, to mə ya bá uwə-m kɪ rɔ-é-ti tin, ə dow kɪ uwə-m kɪ rɔ-é-ti kin rəmə, to njəkuləm bá ɛ uwə-é kɪ rɔ-é-ti to tin. ⁴¹ Dow kɪ uwə njəpata kɪ ta Lubə-ti kɪ rɔ-é-ti kdətələ to kɪ to njəpata kɪ ta Lubə-ti lé, à kingə né doji kɪ asi-nə kɪ 'lə njəpata kɪ ta Lubə-ti ya bè tɔ. Dow kɪ uwə dow kɪ njururu kɪ rɔ-é-ti, kdətələ to kɪ ɛ to dow kɪ njururu lé, à kingə né kugə doji kɪ asi-nə kɪ 'lə dow kɪ njururu ya bè tɔ. ⁴² Dow kɪ rá-rá kɪ ɔdi man kɪ sɔl meɛ kaman káre-rè ya adi kɪ káre dan ngan dow-je-ti kɪ sɛ kan kɔɔ to kɪ to njéndó né læ-m lé, ooi maji, m'a kidə-si rəsi kɪ dowbé kin à nal nékugə doji-é al.»

Né-je kɪ ilə kagi kullə læ jeju

11

Jə kɪ njəra dow-je Batem de kɪ Jeju

Luk 7:18-35

¹ Loki Jeju un ndu-je adi njéndó né-je liə kɪ dɔgi gidi-é joo adi gin-é gangi lé, ɛ ɔti əw meɛ bebo-je-ti kɪ donangi-ti kɪ nɔɔ kɔɔ ndó né dow-je rəm, kɔɔ kilə mbɛ Poyta kɪ Maji rəm tɔ.

² Loki Jə kɪ njəra dow-je batem kɪ tò dangay-ti, oo poy né-je kɪ Kristi* ra lé, ɛ ulə njéndó né-je liə kadi 'dəji-é ta 'panè: ³ «I ya bá 'to dow kɪ tò kadi à ree lé əse tò kadi j'ngəbi dow kɪ rangi bəy wa?» ⁴ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «'Təli əwi idəi Jə ta-je kɪ ooi kɪ mbi-si, kɪ né-je kɪ ooi kɪ kəm-si adi to ⁵ njəkəmto-je kɪ d'oo lo rəm, njéməti-je kɪ 'nɔjiyə maji rəm, njəbanji-je kɪ banji læ-dé ur adi d'aa njay rəm, njəmbito-je kɪ d'oo ta rəm, dow-je kɪ d'oy kɪ 'tosi 'ndəl d'ində lo 'tɛɛ rəm, njéndoo-je kɪ mbɛ Poyta kɪ Maji usi mbi-dé-ti rəm†. ⁶ Dow kɪ m'təl gin kusi liə al bá to njénékumə!»

⁷ Loki njéndó né-je læ Jə d'ɔti d'ɔw lé, Jeju pa ta kɪ dɔ Jə-ti adi kosi dow-je panè: «To ri bá əwi ooi diləlo-ti wa? To tuwətógi‡ kɪ yəl isi əw siə yó-je kɪ nə-je kin bá əwi ooi wa? ⁸ Kinə bè al, ngà to ri ya bá əwi ooi wa? To dow kɪ tulə kubi-je kɪ kuré-kuré rɔ-é-ti bá əwi ooi-é wa? Ngà lé to ɛ kàrè, de

§ **10:36** 10:36 Mis 7:6 † **10:38** 10:38 Mat 16:24; Mar 8:34; Luk 9:23 † **10:39** 10:39 Mat 16:25; Mar 8:35; Luk 9:24; 17:33; Jə 12:25 † **10:40** 10:40 a Luk 10:16; Jə 13:20; b Mar 9:37; Luk 9:48

* **11:2** 11:2 Kristi lé kɔr meɛ-é to dow kɪ Lubə mbəti-é. † **11:5** 11:5 Eja 35:5-6; 61:1 ‡ **11:7** 11:7 Gakra: Mongo-je kɪ nà-je 'panè: M'ijə gakra kɔɔ koji tuwə. Ə de kɪ dan-ti-je 'panè: M'ijə tuwətógi kɔɔ koji gakra. ɛ kɪ ta-é tò meɛ mbete-ti nè kinlé to ɛ kɪ dow oji al bəy.

kí 'tulə kubi-je kí kuró-kuró bè kinlé, d'isi meɛ kəy-ti læ ngar-je yó rəm.
 9 Ngà se to ri ya danə bá ɔwi ooi wa? Se to njèpata kí ta Lubə-ti bá ɔwi ooi-é wa? Tɔgrɔ-ti, m'a kidə-si, to dow kí itə njèpata kí ta Lubə-ti sɔy bəy.

10 Kdo to Jə kin ya bá ndɔki 'ndangi ta kí do-é-ti 'pané:

“Yən, ma Lubə m'ulə njèkilə mbɛ læ-m nɔ-i-ti kete,

kdo kadi ɔw ra rəbi læ-i adi-iš.”

11 «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dan dow-je-ti lay kí dené-je d'oji-dé lé, dow kí to kí 'boy itə Jə kí njèra dow-je batəm ya goto. Bè ya kàrè ngon dow kí ndɛ bè meɛ kɔbɛ-ti kí dɔrɔ-ti lé, boy itə-é. 12 †Ulə gin-é dɔkaglo-ti kí Jə kí njèra dow-je batəm ilə-né mbɛ sar tɛɛ-né bone lé, kɔbɛ kí dɔrɔ-ti təl né nagi-nə ngá, adi njétógi-je 'sangi kdo kəy rɔ dɔ-ti. 13 Mbete-je læ njèpata-je kí ta Lubə-ti lay, kí ndukun-je læ Moiyiji lé, 'pa ta kdo né-je-ti kí à ra né sar tɛɛ-né dɔ Jə kí njèra dow-je Batəm-ti. 14 †Kinə adi meɛ-si ta-je kin rəmə, Jə kin bá to Eli njèpata kí ta Lubə-ti kí 'pa ta-é 'pané à ree lé. 15 Dow kí mbi-é to kdo kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé.

16 «Ná bá m'a kun-é kɔji-né dow-je kí ngɔsné kan wa? Dow-je kí ngɔsné kanlé, 'tanə kí ngan-je kí d'isi pandangi lo-ti, bá 'ba madi-dé-je 'pané:

17 “J'kol nal kàrè 'ndami-né al rəm!

Bá j'usi pa nɔ yo kàrè 'ndingəi-né ndoo al rəm!”»

18 Jeju təl ilə dɔ-ti pané: «M'pa bè kdo loki Jə ree bá ɛ uso né al rəm, ɔy man al rəm lé, dow-je 'pané: “To dow kí ndil kí maji al ra-é!” 19 Ngà loki Ngon læ dow ree, bá ɛ uso né-je, ɔy man-je lé, dow-je 'pané: “É kanlé uso né bore ngay, to njèkəy né rəm, bá to nam njétaalambo-je, kí njéramajal-je rəm!” Bè ya kàrè, kullə ra-é-je tɔji kí gosi læ Lubə to gosi kí tɔgrɔ-ti ya.»

Tuji kí sɔbi dɔ be-je kí 'mbati kadi meɛ-dé

Luk 10:13-15

20 Bebo-je kí 'ra nékɔji-je nɔ-nɔ dan-dé-ti ya kàrè, dɛ d'inqə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi al lé, Jeju ndangi-dé pané: 21 «Tuji à kusi dɔ-si-ti, sɔi dow-je kí Korajə! Tuji à kusi dɔ-si-ti, sɔi dow-je kí Betsayda! Kdo nékɔji-je kí toki ra dan-si-ti nè kinlé, lé toki ra dɔnangi Tir-ti kí dɔnangi Sidɔ-ti je bè, rəmə lé dow-je kí titi d'a kulə kubi saki rɔ-dé-ti tò-né buu-ti kdo kinə-né panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi low nɔ ngá*. 22 Beba m'a kidə-si rəsi ya kí ndɔ gangta-ti lé, ta kí gangi kí dɔ-si-ti à ngə nɔ kitə ta kí gangi kí dɔ dɔnangi Tir-ti, kí dɔnangi Sidɔ bəy. 23 Ngà sɔi dow-je kí Kapernayim, ooi 'painé se ríba læ-si kin à kow sɔ-si sar dɔrɔ-ti wa? Bè al, à toki təl sɔ-si kí nangi sar kí meɛ lo kí koo-ti. Kdo nékɔji-je kí toki ra meɛ be-ti læ-si kinlé, lé toki ra Sɔdɔm-ti je bè lé, bone bone ya kàrè Sɔdɔm à tò nè bəy.† 24 †Beba m'a kidə-si rəsi ya kí ndɔ gangta-ti lé, ta kí gangi kí dɔ-si-ti à ngə nɔ kitə ta kí gangi kí dɔ dɔnangi Sɔdɔm-ti bəy.»

Ngon dɛ kí Bɔbi-é

Luk 10:21-22

25 Dɔkaglo-é-ti kin bá, Jeju un ta pané: «Bɔbi-m kí 'to 'Ba dɔrɔ kí dɔnangi, m'tóy-i, kdo 'bɔyɔ dɔ né-je kin kí njégosi-je kí njénégə-je rəmə

§ 11:10 11:10 Mal 3:1 † 11:12 11:12 Luk 16:16 † 11:14 11:14 Mat 17:10-13; Mar 9:11-13

* 11:21 11:21 Eja 23:1-18; Ejk 26; Juv 4:4-8; Amo 1:9-10 † 11:23 11:23 Eja 14:13-15; Kgn 19:24-28

† 11:24 11:24 Mat 10:15; Luk 10:12

ngan dow-je kin bá 'teḡ kà dɔ-é adi-dé. † 26 Oiyɔ, Bɔbi-m, m'tóy-i kɔɔ to ndigi læ-i kadi né kinlé tò bè.

27 † «Bɔbi-m tæl kà né-je lay adi-m. Dow kí gə-m maḡ Ngon læ Lubə lé goto. Bɔbi-m ya par é gə-m. Ə dow kí gə Bɔbi-m ya goto. Maḡ ya par é m'gə Bɔbi-m lé, ə dow kí maḡ Ngon-é lé ya m'teḡ kəm-é dɔ-é-ti tɔ bá à gə-é.»

Jeju to njetaa né kí ɔy dɔ dow-je-ti

28 «'Reei rɔ-m-ti, səi dow-je lay kí ɔɔi rɔgi-rɔgi gin nékuti-ti kí ɔy, ə m'a kadi-si 'taai koo. 29 Ūni jugi læ-m, ə taai néndó læ-m, kɔɔ kadi ndil-si ingə lo taakoo, kɔɔ m'to njəsɔl dɔ-m rəm, m'sɔl lɔm-lɔm rəmŦ. 30 Kɔɔ jugi læ-m lé ɔy al rəm, bá nékuti kí m'a kadi-si uti lé kàrè, ɔle pele-pele rəm tɔ.»

12

Ta læ Jeju dɔ ndɔ taakoo-ti

Mar 2:23-28; Luk 6:1-5

1 Nɔɔ kàre bè, loki Jeju njiyə meḡ ndɔr gemə-je-ti kɔɔ kində gangi ndɔ taakoo-ti læ jipi-je lé, ɔɔ ra njéndó né-je liə, adi 'puy dɔ gemə d'uso taá-taa*. 2 Loki Parisi-je d'oo-dé lé, 'pa kà Jeju 'panè: «'Oo, njéndó né-je læ-i 'ra né kí to tó-é al kadi dow ra ndɔ taakoo-ti.†» 3 Ngà Jeju ilə-dé-ti panè: «Né kí ndɔki Dabidi ra kaglo-ti liə, loki ɔɔ ra-dé dɔ kà dow-je liə lé, se səi 'ndói ta-é meḡ mbete-ti kí aa njay ooi ya al wa? 4 Dabidi andi meḡ kəykubi-ti læ Lubə, dɔ kà dow-je liə, d'uso mbə kí dow-je d'adi Lubə kadkare-ti. To mbə kí sɔbi dɔ-é kadi uso al rəm, sɔbi dɔ dow-je liə kadi d'uso al rəm, ngà njégugné-je læ Lubə ya par bá sɔbi dɔ-dé‡. 5 Ngà njégugné-je læ Lubə ya kí 'ra kullə meḡ kəy kubi-ti læ Lubə kà ndɔ taakoo, adi 'təl ndɔ taakoo né kí kare-ti, ya dow gangta dɔ-dé-ti al kinlé, səi 'ndói ta-é meḡ ndukun-ti ooi ya al waŦ? 6 Beba adi m'idə-si, né kí boy itə kəy læ Lubə ya tò nè ngá! 7 †'Ndàngi meḡ mbete-ti kí aa njay 'panè: "Maḡ Lubə lé, koo kəmtɔndoo bá m'ndigi, ɔi məsi dɔ-je kí kadi-m kin al." Lé toki 'goi meḡ ta kin maji lé, səi a gangi ta dɔ dow-je-ti kí ta goto dɔ-dé-ti kin bè al*. 8 Kɔɔ Ngon læ dow bá to 'ba ndɔ taakoo lé.»

Jeju kà dingəm kí ji-é oy mburuki

Mar 3:1-6; Luk 6:6-11

9 Jeju i lo-é-ti kinlé ɔw meḡ kəykəwnə-ti læ jipi-je. 10 Ə dingəm kàre kí ji-é oy mburuki isi meḡ kəy-ti lé nɔɔ. Rəmə Parisi-je kí d'isi nɔɔ 'sangi rəbi kilə ta dɔ Jeju-ti adi 'dɔji-é 'panè: «Nɔɔ taakoo-ti lé, to tó-é kadi dow adi lapiya njəmɔy əse to tó-é al wa?» 11 †Ngà Jeju ilə-dé-ti panè: «Nà dan-si-ti bá ɔw kà bati kàre-rè, bá bati-é usi bole ndɔ taakoo-ti ya à kɔr-é teḡ siə ndaa-ti al wa? 12 Ngà dow lé, itə bati nja nɔ-nɔ! Adi to tó-é kadi dow ra maji ndɔ taakoo-ti.» 13 Ngà bá Jeju tæl idə dingəm kí njèjikoy lé panè: «'Surə ji-i.» Loki ɔ surə ji-é lé ya rəmə, ji-é lé tæl tò maji titi-nɔ kà ɔ kàre. 14 Parisi-je kí d'ə lo-é-ti lé, 'teḡ d'ɔw d'ɔji-nɔ ta dɔ kəm rəbi-ti kí kadi n'tɔli-né Jeju.

Jeju to ngonnjèkullə læ Lubə

‡ 11:25 11:25 1Kɔ 1:17-29 † 11:27 11:27 a Jə 3:35; b Jə 1:18; 10:15 § 11:29 11:29 Jer 6:16

* 12:1 12:1 Det 23:26 † 12:2 12:2 Teḡ 34:21 ‡ 12:4 12:4 1Sa 21:2-7; Mbl 24:9 § 12:5 12:5

Kni 28:9; Mbl 24:8-9 † 12:7 12:7 Mat 9:13 * 12:7 12:7 Oje 6:6 † 12:11 12:11 Luk 14:5

¹⁵ Ngà loki Jeju gə ta koji lə Parisi-je lé, ɛ tɛɛ ɔw lo kí rangi-ti. Dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'un go-é, adi ɛ adi lapiya njémɔy-je lay tɔ. ¹⁶ Ngà ɛ ndəji-dé kadi d'adi dow gə kí to n'è Jeju al. ¹⁷ Bè kɔɔ kadi ta kí njèpata kí ta Lubə-ti, Ejay pa kin, ra-né né. Lubə panè:

¹⁸ «Ooi, ngonnjèkullə lə-m kí m'mbəti-é, M'ində-é dan kəm-m-ti, rɔ-m nəl-m dɔ-é-ti n̄a, M'a kadi Ndil-m səbi dɔ-é-ti,

À kilə mbe né ra kí njururu kadi gin dow-je kí gay-gay†.

¹⁹ D'a kɔl-n̄a k̄i dow al rəm, à kur kəə al rəm, Dow à koo ndi-é pandangi lo-ti al rəm‡.

²⁰ À təti tuwətógi kí tò gudi nangi al rəm, Lampi kí pər isi ɔ̄-ti ngel-ngel bəy kàrè à kosi suj̄ tɔl al rəm tɔ§.

À ra bè sar kadi né ra kí njururu ilə njirə.

²¹ Bəba gin bə-je kí donangi-ti nè lay ya d'a kində mɛɛ-dé dɔ-é-ti*.»

Dow-je 'bá Jeju ngar lə ndil-je kí maji al

Mar 3:22-27; Luk 11:14-23

²² Dow-je 'ree k̄i dingəm kàrè kí ndil kí maji al ra-é adi kəm-é tɔ rəm, pa ta al rəm, adi Jeju adi-é pa ta rəm, oo lo rəm. ²³ Né kinlé ɔr ndil kosi dow-je n̄a, adi 'dəji ta 'panè: «Kay! Dow kin to Ngonka Dabidi lé ya al wa?» ²⁴ †Ngà loki Parisi-je d'oo ta kin rəmə, 'panè: «Ē kinlé isi tubə ndil-je kí maji al k̄i tógi lə Beljebul, kí to 'boy lə ndil-je kí maji al.» ²⁵ Bəba Jeju gə gir ta kí mɛɛ-dé-ti gow adi idə-dé panè: «Kɔbɛ kí rá-rá ya b́a dow-je kí mɛɛ-é-ti 'gangi-n̄a d'osi-n̄a k̄i ta lé, à təl ndubəbɛ rəm, b́a bəbo əsɛ kəy kí rá-rá ya dow-je kí mɛɛ-é-ti 'gangi-n̄a d'osi-n̄a k̄i ta kàrè, dowb́e-je d'a kisi gərərə al rəm. ²⁶ Bè ya tɔ, kinə Sat̄a ya tubə dow-je lə Sat̄a rəmə, to ɛ ya gángi rɔ-é dan̄a. Bè kinlé, kɔbɛ liə à k̄a lo k̄a-é-ti gərərə ban wa? ²⁷ Ə kinə to tógi lə Beljebul b́a m'isi m'tubə-né ndil-je kí maji al, ngà dow-je lə-si ə d'isi 'tubə-dé k̄i tógi lə n̄a ngá wa? Kullə ra dow-je lə-si ya ilə ta dɔ-si-ti! ²⁸ Ngà kinə to tógi lə Ndil Lubə to b́a m'isi m'tubə-né ndil-je kí maji al rəmə, to kɔbɛ lə Lubə ya ngá é ree tɛɛ rɔ-si-ti tin.

²⁹ «Kinə dow uwə njètógi tó-é njim-njim al lé, dowb́e à ra ban b́a à kur mɛɛ kəy-ti lə njètógi kin, kɔɔ kəə nékingə-é wa? À tó-é njim-njim bəy b́a à kow mɛɛ kəy-ti kɔɔ kəə nékingə-é. ³⁰ †Dow kí ore kàd̄i-m al lé, to njəkosi-m k̄i ta ə dow kí kəw sə-m né k̄i nati al kàrè, to njəsane né kogi tɔ.»

Majal kí Lubə à kinə go-é kɔgi al

Mar 3:28-30; Luk 12:10; Əbr 6:4-8; 10:26-29

³¹ «Bəba m'idə-si toki, majal-je lay kí dow isi ra, əsɛ takobi-je lay kí dow isi pa lé, à toki kinə go-é kɔgi kadi-é, ngà ta kɔbi kí dow pa k̄i Ndil Lubə lé, à toki kinə go-é kɔgi kadi-é al ya sar. ³² †Dow kí rá-rá kí pa ta kí maji al dɔ Ngon lə dow-ti lé, à toki kinə go-é kɔgi kadi-é, ngà dow ya kí pa ta kɔbi k̄i Ndil kí aa njay lé, à toki kinə go-é kɔgi kadi-é dɔkaglo-ti kí fone kin al rəm, bore al rəm, ya sartagangi.»

† **12:18** 12:18 Eja 42:1 ‡ **12:19** 12:19 Eja 42:2 § **12:20** 12:20 Eja 42:3 * **12:21** 12:21 Eja 42:1-4 † **12:24** 12:24 Mat 9:34; 10:25 † **12:30** 12:30 Mar 9:40 † **12:32** 12:32 Luk 12:10

Ta kí tɛɛ ta dow-ti lé i mee-é-ti

Luk 6:43-45

³³ † «Kinə kagi maji lé, kandi-é à maji tɔ, ngà kinə kagi maji al lé, kandi-é kàrè à maji al ya tɔ. Kdɔ kandi kagi bá dow à gə-né kagi. ³⁴ † Səi kí mee-si ndul titi-nə kí mee li pii-je bə kanlé! Səi a pai ta kí maji ndo kàrè tɔ ɓan wa? Kdɔ né-je kí mənə-nə mɛɛ dow-ti ya bá tɛɛ ta-é-ti adi-é pa. ³⁵ Dow kí maji lé, né-je kí maji-maji kí uwə mee-é kinlé ya bá à tɛɛ-né. Ə dow kí maji al kàrè né-je kí maji al maji al kí uwə mee-é kinlé ya à tɛɛ-né tɔ. ³⁶ M'a kidə-si, ngan ta-je kí mee wəy kare lay kí isi tɛɛ ta dow-je-ti kinlé, d'a kor go-é lay ndo gangta-ti. ³⁷ Kdɔtalə ta kí ta-i-ti bá 'a kor-né ta dɔ-i-ti rəm, bá ta kí ta-i-ti ya ta à kuwə-i-né rəm tɔ.»

Parisi-je 'dəji Jeju nékɔji

Mar 8:11-12; Luk 11:29

³⁸ † Dow-je kí dan-ti-je kí 'to njéndó dow-je ndukun, kí Parisi-je kí nǎ-je d'un ta d'idə Jeju 'panè: «Njéndó dow-je né, j'ndigi kadi 'ra nékɔji kàrè adi j'oo.» ³⁹ † Ngà Jeju ilə-dé-ti panè: «Dow-je kí ngɔsnè kí 'to njémɛɛndul-je, kí njétəl rɔ-dé go ndu Lubə-ti al-je, 'dəji kadi d'oo nékɔji! Ngà dow à ra nékɔji kí rangi kadi-dé al ngá; ɛ kí ndɔki tɛɛ dɔ Jonasi-ti kí to njèpata kí ta Lubə-ti kin ya asi. ⁴⁰ Titi kí ndɔki Jonasi ra-né ndo mutə mee kanji-ti kí boy kinlé†, Ngon lə dow kàrè à ra ndo mutə gin nangi-ti tɔ. ⁴¹ Ndo gangta-ti lé, dow-je kí Ninibi d'a kə takəm dow-je-ti kí ngɔsnè kin kdɔ kilə ta dɔ-dé-ti. Kdɔ dow-je kí Ninibi lé, loki d'oo mbɛ kilə lə Jonasi rəmə, 'tusi panjiyə-dé-je kí maji al d'inə kɔgi‡. Ngà kí ngɔsnè-ti kinlé, dow kí itə Jonasi nǎ ya ǎ nè! ⁴² Bə ya tɔ, ndo gangta-ti lé, ngar kí dené kí go lo-ti kí bəə, à kə takəm dow-je-ti kí ngɔsnè kin kdɔ kilə ta dɔ-dé-ti. Kdɔ ndɔki ɛ i sɔy dɔnangi-ti nɔ ya ree oo gosta-je lə Salomɔ§. Ngà kí ngɔsnè-ti kinlé, dow kí itə Salomɔ nǎ ya ǎ nè.»

Ta kí sɔbi dɔ ndil kí maji al kí təl ree mee dow-ti gogi

Luk 11:24-26

⁴³ † «Loki ndil kí maji al tɛɛ mee dow-ti, ɔw ilə kí diləlo kí tuti sangi lo kí kadi n'isi-ti n'taa koo ya ngà, ɛ ingə al lé, ⁴⁴ ɛ panè: “Kəy lə-m kí m'isi-ti bá m'tɛɛ lé, m'a təl kow-ti gogi.” Loki təl ɔw gogi rəmə, oo kí mee kəy lé tɔ kare ə toki kəy ndəti-ndəti rəm, bá né-je kí mee-é-ti toki kəsi njol-njol rəm. ⁴⁵ Bəfa ɛ ɔsi təl ɔw sangi ndil-je kí rangi siri kí mee-dé ndul itə-é ɓəy bá ree sə-dé adi d'andi mee kəy-ti lé ə d'adi to lokisi-dé. Gangi-é-ti kí gogi nè kinlé, kisi lə dowbè kin maji al nǎ itə kí kete lé ɓəy. Ə 'lə dow-je kí maji al kí ngɔsnè kanlé kàrè, à tɔ bə ya tɔ.»

Kɔ Jeju kə ngankɔ-é-je kí tɔgrɔ-ti

Mar 3:31-35; Luk 8:19-21

⁴⁶ Loki Jeju ǎ pa ta kí kosi dow-je ya ɓəy rəmə, kɔ-é, kí ngankɔ-é 'ree d'ǎ ta-é-ti ə 'sangi kadi d'ingə-é 'pa siə ta. ⁴⁷ Ngà bá dow madi idə-é panè: «Yən, kɔ-i, kí ngankɔ-i-je d'ǎ ndaa-ti nɔɔ, ó 'sangi kadi 'pa sə-i ta.» ⁴⁸ Ngà Jeju təl ilə-é-ti panè: «Nǎ-je bá 'to kɔ-m-je kí ngankɔ-m-je wa?» ⁴⁹ Bəfa Jeju ulə ji-é dɔ njéndó né-je-ti liə bá panè: «Yən, kɔ-m-je kí ngankɔ-m-je

† **12:33** 12:33 Mat 7:20; Luk 6:44 † **12:34** 12:34 a Mat 3:7; 23:33; Luk 3:7; b Mat 15:18; Luk 6:45

† **12:38** 12:38 Mat 16:1; Mar 8:11; Luk 11:16 † **12:39** 12:39 Mat 16:4; Mar 8:12 † **12:40** 12:40

Jon 2:1 ‡ **12:41** 12:41 Jon 3:4-9 § **12:42** 12:42 1Ng 10:1-10

bá d'isi tin. ⁵⁰ Kdo dow kí ra né kí mee Bóbi-m kí dora-ti ndigi kin bá to ngonko-m, øse konan-m, øse to ko-m.»

Gosta-je kí do kɔbe-ti læ Lubə

13

Gosta kí sɔbi do njèkilə ko

Mar 4:1-9; Luk 8:4-8

¹ Ndo-é-ti kinlé ya, Jeju tee køy, øw isi kàdì babo-ti. ² †Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'ree d'ilə-nə 'gəø do-é sipi, adi ɛ al isi mee tò-ti. Ngà de bá d'a ngangí ba-ti d'ingi-d'ingi. ³ Jeju pa sə-dé ta nə kí gosta-je panè: «Njendɔr, øw kdo kilə ko. ⁴ Loki a ilə ko lé, kaa né kí dan-ti-je tusi do rəbi-ti adi yəl-je 'ree 'tú lə-lə. ⁵ Kaa né kí nə-je tusi do ør-je-ti, adi lo kadi ingə nangí kí asi kadi ulə njirə-é-ti goto. Ngà rəmə kubə bá ubə kalangi, kdo nangí ndəø do-ti al. ⁶ Loki kàdì øsi rəmə, ngan ko-je kinlé ndole. Go-ti rəmə, tuti kurum, kdo njirə-é øw nangí nə al. ⁷ Kaa né kí dan-ti-je tusi dan kun-je-ti, adi kun togi ø ɔ ro do-ti gégogé. ⁸ Ngà kaa né kí nə-je tusi nangí-ti kí maji, adi ør do-é. Beba do-é kí dan-ti-je kaa-é ra-ti bu-je, ɛ kí kaa-é ra-ti korməke-je, ɛ kí ra-ti kormutə-je.» ⁹ Jeju təl ilə do-ti bəy panè: «Dow kí mbi-é tò kdo kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé!»

Kdo ri bá Jeju ndó-né né kí gosta-je wa?

Mar 4:10-12; Luk 8:9-10

¹⁰ Njéndó né-je læ Jeju 'ree ro-é-ti 'døji-é 'panè: «Kdo ri bá 'pa sə-dé ta kí gosta-je wa?» ¹¹ Jeju təl ilə-dé-ti panè: «Kdotalə səi lé, né-je kí tò lo bəy-é-ti sɔbi do kɔbe kí dora-ti lé toki tee kí do-é kadi 'gəi, ngà de lé, toki tee kí do-é kadi-dé al. ¹² †Kdo dow kí né tò ji-é-ti bá d'a kadi-é kí rangi do-ti, kadi isi dan maji-ti mburuki-mburuki. Ngà dow kí né liə goto lé, ɛ kí ji-é-ti ya kàrè d'a taa. ¹³ Beba m'idə-dé-né ta kí gosta, kdo d'oo lo kí koo ndə bə ya bi d'oo né al rəm, bá ta kàrè d'oo kí koo bə ya bi 'gə mee-é al rəm tɔ. ¹⁴ Beba ta kí Ejay, njəpata kí ta Lubə-ti pa lé, né-é ra né do-dé-ti. Lubə panè:

“D'a koo ta maji ya, ngà d'a 'gə mee-é al,

D'a koo lo maji ya, ngà d'a koo né al*.

¹⁵ Ooi gin dow-je kanlé 'to njéməngə-je,

'Tɔsi mbi-dé kə-kə 'tɔ nè mbi-dé à kɪ koo ta rəm, nè d'a kɪ gə né;

'Nibi kəm-dé jibi-jibi, nè kəm-dé à kɪ koo lo rəm,

Nè mbi-dé à kɪ koo ta rəm, nè d'a kɪ gə né,

Rəmə d'a kɪ kinə panjiyə-dé-je kɪ maji al kɔgi kadi m'ɪ m'aji-dé†.”

¹⁶ †«Ngà səi lé, 'toi njénékumə-je, kdo kəm-si oo lo maji rəm, mbi-si kàrè oo ta maji rəm tɔ! ¹⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí njəpata-je kí ta Lubə-ti nə, kí njera né-je kí njururu nə ya, bo koo né-je kí səi ooi kin ra-dé ya, ngà d'oo al, bo koo ta-je kí səi ooi kin ra-dé ya, ngà d'oo al‡.»

Jeju ør mee gosta kí sɔbi do njèkilə ko

Mar 4:13-20; Luk 8:11-15

¹⁸ Səi lé, 'yəli mbi-si ooi-né mee gosta kí sɔbi do njèkilə ko lé. ¹⁹ Do rəbi kí kaa né tusi-ti lé, to dow kí oo ta kí do kɔbe-ti læ Lubə ya, ngà gə mee-é

† **13:2** 13:2 Luk 5:1-3 † **13:12** 13:12 Mat 25:29; Mar 4:25; Luk 8:18; 19:26 * **13:14** 13:14 Eja 6:9 † **13:15** 13:15 Eja 6:10 † **13:16** 13:16 Luk 10:23,24 ‡ **13:17** 13:17 1Pi 1:10

al, rəmə Njəmęędul ree ɔr ta kɪ 'dubi męę-é-ti lé kɔgi. ²⁰ Nangi ər kɪ kaa né tusi-ti lé, to dow kɪ oo ta lə Lubə rəmə taa kalangi kɪ rənəl. ²¹ Ngà ta lé bá ulə njirə męę-é-ti al; adi ę ą dɔ-ti kaglo n̄a al. Beba loki kɔ-je kɪ dum nati əse kulə kəm ndoo kɔɔ ta lə Lubə tęę dɔ-é-ti rəmə, kalangi bə ya ę tusi kadmęę liə iŋə kɔgi. ²² Dan kun-je kɪ kaa né tusi-ti lé, to dow kɪ oo ta lə Lubə ya, ngà męę kɔ kókókó kɔ né-je kɪ dɔnangi-ti nɛ, kɪ bo nékingə-je uti dɔ ta kɪ oo lé, adi kandi-é goto. ²³ Rəmə, nangi kɪ maji kɪ kaa né tusi-ti lé, to dow kɪ oo ta lə Lubə ə gə męę-é, adi kandi-é tɔ; ę kɪ kaa-é ra-ti bu-je, ę kɪ kaa-é ra-ti kɔrmekę-je, ę kɪ ra-ti kɔrmutə-je.

Gosta kɪ dɔ jə-ti

²⁴ Jeju pa sə-dé gosta kɪ rangi bəy pané: Kɔbɛ kɪ dɔrɔ-ti tɔ titi-n̄a kɪ ta lə dow kɪ dubi ko né kɪ maji męę ndɔr-ti liə. ²⁵ Rəmə ndɔɔ, loki dow-je 'to bi lay lé, njəba liə ree dubi jə dan ko né-ti kɪ maji kɪ ę dubi lé, ə ɔti ɔw. ²⁶ Loki ko ubə tɔgi, adi ɔr dɔ-é lé, jə lé kàrè ɔr dɔ-é tɔ. ²⁷ Beba njérakullə-je lə njəkəy lé 'ree d'idə-é 'pané: «'Ba-ji, to ko né kɪ maji bá i dubi męę ndɔr-ti lə-i ya al wa?» Ngà jə kin i rá tɔ bəy wa? ²⁸ Beba ę ilə-dé-ti pané: «'To njəba ə ra-né tin.» Ngà bá njérakullə-je 'dɔji-é 'pané: «'Ndigi kadi j'ɔw j'rəy jə lé kɔgi wa?» ²⁹ Ngà ę pané: «Bə al, kɔ kinə kadi 'rəyi jə rəmə a kɪ 'rəyi-dé kɪ ko nati. ³⁰ Ə iŋəi-dé adi 'tɔgi nati sar ndɔ kijə ko-ti. Ndɔ-é-ti kin bá m'a kidə njékijəko-je pané: "'Tɔri jə-je ya kete, ə 'tɔi njir-njir kadi uləi pər, ngà tá je 'kəwi ko lə-m dama.'»

Gosta kɪ dɔ kaa kɔl-ti

Mar 4:30-32; Lük 13:18-19

³¹ Jeju tęę kɪ gosta kɪ rangi bəy pané: Kɔbɛ kɪ dɔrɔ-ti tɔ titi-n̄a kɪ ta lə kaa kɔl kɪ dow madi un dubi męę ndɔr-ti liə kin bə. ³² Kaa kɔl lé bá, to kaa kagi kɪ tɔ ngon-é itə kaa kagi-je lay, ngà lo kɪ ubə tɔgi rəmə to kagi kɪ boy itə kagi-je lay kɪ męę ndɔr-ti, adi yəl-je kɪ 'nar taá 'ree 'ra kəy-dé balkəm-é-je-ti.

Gosta kɪ dɔ əm-ti

Lük 13:20-21

³³ Jeju pa sə-dé gosta kɪ rangi ya bəy pané: «Kɔbɛ kɪ dɔrɔ-ti lé titi-n̄a kɪ əm kɪ dené kàre bə un lɔy-né nduji kɪ 'mbɔji męę kee mutə, adi nduji kɪ lɔy lay ya i kin bə.»

Jeju pa ta-je lay kɪ gosta

Mar 4:33-34

³⁴ Ta-je kin lay ya Jeju idə kosi dow-je kɪ gosta. Ta kɪ kadi ę pa kɪ gosta al ya goto. ³⁵ To bə kadi ta-je kɪ njəpata kɪ ta Lubə-ti pa kin né-é ra né. Njəpata kɪ ta Lubə-ti pa pané: «M'a tęę ta-m kadi m'pa gosta-je, M'a kilə mbę né-je kɪ tɔ lo bɔɔ-é-ti lo kində gin dɔnangi-ti n̄u.Š»

Kɔr męę gosta kɪ dɔ jə-ti

³⁶ Jeju iŋə kosi dow-je ə ree bɛe. Loki ree bɛe lé, njéndó né-je liə 'ree rɔ-é-ti, 'dɔji-é 'pané: «'Ɔr-ji męę gosta kɪ dɔ jə-ti kɪ ą męę ndɔr-ti lé adi j'oo.» ³⁷ Beba Jeju idə-dé pané: «Dow kɪ njədubi ko né kɪ maji kinlé, to

Ngon læ dow; ³⁸ ndor lé, to donangi; ə ko né kí maji, to dow-je kí kɔ̀be-ti læ Lubə; jə lé to de kí d'un go Njemændul. ³⁹ Njəba kí njədubi jə lé, to Sú; náy kijə ko lé, to doəy ndo; ə njékijəko-je, 'to malayka-je tɔ. ⁴⁰ Titi kí 'tor-né jə d'ungi pəəə lé, doəy ndo-ti ya kàrè à to bè tɔ: ⁴¹ Ngon læ dow, à kulə malayka-je liə kadi 'tubə dow-je lay kí njéra madi-dé-je kadi d'usi meɛ majal-ti, kí dow-je kí njéramajal-je kɔ̀be-ti liə kɔgi. ⁴² Malayka-je d'a kungi-dé dan pər-ti kí dum pa ta-é, kí to lo nɔ̀ rəm, lo kí d'a kuso ngangí-dé titi mægəgə-mægəgə rəm tɔ. ⁴³ Ngà njéra né-je kí njururu rəmə, rɔ-dé à ndogi titi-nə kí kadi bè meɛ kɔ̀be-ti læ Bəbi-dé.

«Dow kí mbi-é tò kdo kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé!»

Gosta kí sɔbi dɔ nékingə kí mædkɔsi kí tò lo bɔɔɔ-é-ti

⁴⁴ «Kɔ̀be kí dɔrɔ-ti tò titi-nə kí ta læ nékingə kí 'bɔɔɔ meɛ ndor-ti, bá dow madi ɔw tɛɛ dɔ-ti kin bè. Dowbé kinlé, un ɔw bɔɔɔ rangi bəy, rəmə rɔ-é nəl-é nɔ, adi ɔw ndogi né kingə-é lay, bá inə la-é ree ndogi-né ndor kinlé.

⁴⁵ «Kɔ̀be kí dɔrɔ-ti tò titi-nə kí ta læ njéra gati kí isi sangi mædi kɔsi kí ndole kin bè. ⁴⁶ Loki ingə ɛ kí gati-é nɔ lé, ɛ təl ɔw ndogi nékingə-é lay, bá inə la-é ree ndogi-né mædi kɔsi kí káre kinlé.»

Gosta kí dɔ burə-ti

⁴⁷ Kɔ̀be kí dɔrɔ-ti tò titi-nə kí ta læ burə kí dow ilə baa rəmə uwə-né kanji-je kí gay-gay kin bè. ⁴⁸ Loki burə kin rusi lé, mbow ndor ree-né ngangí ba-ti, isi nangi, tɔr kanji-je kí maji-maji ungi meɛ 'səngi-ti, bá inə de kí d'asi náy al ungi-dé kɔgi. ⁴⁹ Doəy ndo-ti lé, à to titi-nə bè ya tɔ: Malayka-je d'a ree kər kəm dow-je kí njéra né kí njururu al kí njéra né kí njururu gay-gay. ⁵⁰ D'a kungi dow-je kí njéra né kí njururu al dan pər-ti, lo nɔ-ti, kí to loki d'a kuso ngangí-dé titi mægəgə-mægəgə. ⁵¹ Bəba Jeju dəji njéndó né-je liə panè: «'Gəi meɛ ta-je kin lay wa?» De d'ilə-é-ti 'panè: «Oiyə», j'gə. ⁵² Rəmə Jeju idə-dé panè: «To bè ya tɔ, njéndó dow-je ndukun læ Lubə kí təl njətəa néndó kí dɔ kɔ̀be-ti kí dɔrɔ-ti lé, titi-nə kí njəkəy kí ingə né-je kí sigi bá ore nati kí né-je kí low kí lo ngəm né-ti liə bá ra-né kullə.»

Sɔy kullə læ Jeju donangi Galile-ti

Meɛngə læ dow-je kí Najaretí *Mar 6:1-6; Luk 4:16-24*

⁵³ Loki Jeju pa gosta-je kin adi gin-é gangi rəmə, ɛ ɔti rangi lo kí ɔ-ti læ ⁵⁴ ɔw bebo-ti kí ɛ tɔgi-ti ə ndó né dow-je meɛ kəykəwnɔ-ti læ jipi-je. Néndó liə ɔr ndil-dé adi 'panè: «Kay! Gosta-je, kí nékɔji-je kinlé i-né rá-rá ya wa? ⁵⁵ To ngon læ kodi kijəkəgi lé ya al wa? Kɔ-é ya bá to Mari lé al wa? Ə Jaki-je, kə Jojepi-je kə Simɔ-je kə Jude-je ya bá 'to ngankɔ-é-je al wa? ⁵⁶ Ə kɔnan-é-je ya rəm bá d'isi sə-ji nè tɔ tin al wa? Ngà né-je lay kinlé, ɛ i-né rá ya danɔ wa?» ⁵⁷ †Né-je kin ya ra adi Jeju təl jigi nɔ-dé-ti ɔgi-dé kadi d'adi-é meɛ-dé. Bəba ɛ idə-dé panè: «Njəpata kí ta Lubə-ti lé, dow-je kí meɛ bekoji-é-ti, kí meɛ kəy-ti liə ya par d'a nədi-é.*» ⁵⁸ Bəba Jeju ra nékɔji-je tin nɔ al, kdotalə meɛngə læ-dé.

† 13:57 13:57 Jə 4:44 * 13:57 13:57 Luk 4:24; Jə 4:44

14

Koy Ja kí njèra dow-je batem
Mar 6:14-29; Luk 9:7-9; 3:19-20

¹ Dokaglo-é-ti kinlé ngar Erodi kí to njèkɔbe kí donangi Galile-ti oo poy riba lə Jeju. ² Beba ɛ idə njérakullə-je liə panè: «To Ja kí njèra dow-je batem bá tosi ndəl ində lo tɛɛ! Gin-é kin bá ɛ ɔw-né kɪ tógi adi ra-né nékoji-je kin.»

³ Kɔ ndɔki Erodi adi d'uwə Ja 'dɔɔ-é kɪ kullə gindingi, d'ilə-é dangay-ti, kdɔtalə Erodi dɛ kɪ Pilipi 'to ngankɔ-ɲa-je, ya rəmə Erodi təl taa Erodiadi, kí ne Pilipi. ⁴ Ba Ja idə-é panè: «Taa kí 'taa Erodiadi kinlé to tó-é al*.» ⁵ Beba Erodi lé ndigi təl Ja, ngà ɛ bəl kosi dow-je, kɔ dɛ 'gə kí Ja lé to njèpata kí ta Lubə-ti. ⁶ Beba ndɔ ra ɲay koji Erodi-ti lé, ngon lə Erodiadi kí dené, tɛɛ ndam ɲə dow-je-ti kí 'ba-dé lo nékuso-ti, adi nəl Erodi ɲa. ⁷ Beba Erodi un mindi-é ə ubi rɔ-é dɔ-ti panè: Né lay kí 'dɔji-m ya ə m'a kadi-i. ⁸ Rəmə Erodiadi sulə ngon-é lé, adi-é panè: «'Ilə dɔ Ja kí njèra dow-je batem lé, mɛɛ supra-ti tajinati nè ya adi-m!» ⁹ Rɔ ngar nəl-é al ya, ngà kɔ kubi kí ɛ ubi rɔ-é rəm, kɔ takəm kosi dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti rəm kinlé ya, ra adi ɛ un-né ndu kadi d'adi-é-né dɔ Ja lé. ¹⁰ Beba ngar ulə dow kəy dangay-ti adi-é gangi dɔ Ja lé. ¹¹ 'Ree kɪ dɔ Ja mɛɛ supra-ti d'adi ngon kí dené kinlé, ə ɛ ɔw-né adi kɔ-é. ¹² Go-ti, njéndó né-je lə Ja 'ree d'un nin-é d'ɔw 'dubi, ngà bá d'ɔw d'ɔr poy-é d'adi Jeju oo.

Jeju adi nékuso dow-je budɔgi lo mɪ d'uso
Mar 6:30-44; Luk 9:10-17; Jɔ 6:1-15

¹³ Loki Jeju oo ta kinlé, ɛ al mɛɛ tɔ-ti ɔr rɔ-é ngərəngi kɪ kár-é diləlo-ti. Beba kosi dow-je d'oo ta-é rəmə, d'ɪ kɪ bebo-je kí gay-gay d'ɔw kɪ nja-dé go-é-ti. ¹⁴ Ngà loki Jeju ur nangi mɛɛ tɔ-ti bá oo kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kinlé rəmə, ta ɔ mɛɛ-é kɔ ta lə-dé, ə adi lapiya njémɔy-je lə-dé. ¹⁵ Loki ndɔ isi il lé, njéndó né-je d'ɔw rɔ Jeju-ti d'idə-é 'panè: «Loki j'əi-ti kinlé to diləlo rəm, bá kàdɪ kàrè ɔw kɪ dɔ kur-ti rəm, ən ə 'ɔsi kosi dow-je kan adi d'ɔw nganbe-je-ti 'ndogi né d'uso.» ¹⁶ Jeju ilə-dé-ti panè: «Kadi d'ɔw rangi lé, to tó-é al, ə sɔi ya adi-dé né d'uso!» ¹⁷ Ngà dɛ d'idə Jeju 'panè: «J'ɔw kɪ mbə mɪ kɪ kanji joo-rè ya par.» ¹⁸ Beba Jeju idə-dé panè: «'Reei-né adi mɪ.» ¹⁹ Ngà bá Jeju un ndu adi kosi dow-je lé d'isi nangi dɔ wale-je-ti. Jeju ɔy mbə kí mɪ kɪ kanji kí joo lé, bá un kəm-é kɪ taá dɔrɔ-ti ra oiyo Lubə kete bá gángi mbə lé adi njéndó né-je, ə njéndó né-je 'taa 'ləbi kosi dow-je tɔ. ²⁰ Dow-je lay ya d'uso né 'ndan ndɔ-ndɔ, adi dɔdum-é-je kí ɲay ya d'ɔy rusi kàrè dɔgi gidi-é joo bəy†. ²¹ Dow-je kí d'uso né kinlé, dingəm-je d'a ra budɔgi lo mɪ je bə; dené-je kɪ ngan-je rəmə toki tidə-dé al.

Jeju ɲiyə dɔ babo-ti
Mar 6:45-52; Jɔ 6:16-21

²² Lo-é-ti lé ya, Jeju ɔsi njéndó né-je liə kadi d'al mɛɛ tɔ-ti, 'gangi babo d'ɔw turə kete ɲə-é-ti, ngà ɛ bá ɔ ɔsi kosi dow-je kadi 'təl. ²³ Loki Jeju ɔsi-dé adi d'ɔw rəmə, ɛ ɔti ɔw al dɔ mbal-ti, ɔr rɔ-é kɪ kár-é kɔ pa ta kɪ Bəbi-é. Kàdɪ ur dɔ-é-ti lo-é-ti kin kɪ kár-é.

† 14:3 14:3 Luk 3:19,20 * 14:4 14:4 Mbl 20:21 † 14:20 14:20 2Ng 4:42-44.

²⁴ Loki tò a dan ba-ti danā bapi ya bəy rəmə, yél tilə kəm tò, adi pungum man ɔsi tò ki gogi-gogi. ²⁵ Taginlo-ti lé, Jeju njiyə dɔ man babo-ti, isi ɔw ki rɔ njéndó né-je-ti. ²⁶ Ngà loki njéndó né-je d'oo-é ɔw njiyə dɔ man babo-ti lé, 'bəl rəm, dɔ-dé maji al, adi 'panè: To «'mú dow!» Adì 'bəl ə 'tur kɔɔl. ²⁷ Ngà tajinati nè bə ya, Jeju idə-dé panè: «Adi mɛɛ-si usi nangi, to mɔ bəy, ə 'bəl al!» ²⁸ Bə bəy bá Piyər panè: «'Babe, kinə to i ya rəmə, 'un ndu-i adi m'njiyə dɔ man-ti m'ɔw rɔ-i-ti.» ²⁹ Ə Jeju təl ilə-é-ti panè: «'Ree!» Bəba Piyər i mɛɛ tò-ti ur dɔ man-ti njiyə ɔw ki rɔ Jeju-ti. ³⁰ Ngà loki Piyər oo yél kí isi ulə dɔ man-ti mbi-mbi lé, bəl ra-é adi isi nduy, adi nɔ panè: «'Babe, 'aji-m bool!» ³¹ Tajinati nè bə ya, Jeju ulə ji-é uwə-é-né ə idə-é, panè: «'To dow kí kadmɛɛ lə-i asi al. Kdɔ ri bá i 'tadi?» ³² Loki dɛ d'al mɛɛ tò-ti rəmən gin yél lé gangi dəsi. ³³ Bəba njéndó né-je kí d'isi mɛɛ tò-ti lé d'ɔsi dɔ-dé nangi nɔ-é-ti bá 'panè: «I lé, 'to Ngon lə Lubə ya tɔgrɔ-ti!»

Jeju adi lapiya njémɔy-je dɔnangi Jenejareti-ti
Mar 6:53-56

³⁴ Loki Jeju kí njéndó né-je liə d'ində babo 'gangi, 'tɛɛ dɔnangi Jenejareti-ti lé, ³⁵ dow-je kí lo-é-ti 'gə Jeju, adi d'ulə kulə mɛɛ bə-je-ti go lo-je-ti kí tin kin lay, adi dow-je 'ree kí njémɔy-je lay rɔ-é-ti. ³⁶ Dɛ 'ra ndoo ta-é-ti kadi inɔ-dé adi n'odi rɔ takubi liə ya par rəmə, n'a kingəi lapiya. Bəba dow-je lay kí d'odi takubi liə lé, d'ingə lapiya ya tɔ.

15

Jeju kí nékobe
Mar 7:1-23

¹ Bəba Parisi-je kí dan-ti-je, kí dow-je kí nǎ-je kí 'to njéndó dow-je ndukun-je d'i Jorijaləm, 'ree d'ingə Jeju 'dəji-é 'panè: ² «Ban bá njéndó né-je lə-i 'təl rɔ-dé go nékobe-ti lə ka-ji-je al wa? 'Oo, dɛ 'togi ji-dé al ya d'uso-né né.» ³ Bəba Jeju ilə-dé-ti panè: «Ngà sɔi, ban bá 'təli rɔ-si go ndukun-ti lə Lubə al, kdɔtalə nékobe lə-si wa?» ⁴ Sɔi 'gəi kí Lubə panè: «'Təti kagi bəbi-i kí kɔ-i.» E pa bəy panè: «Dow kí pa ta kí maji al dɔ bəbi-é-ti əse dɔ kɔ-é-ti lé kadi toki təl dowbé kɔgi.»* ⁵ Ngà sɔi 'painè: Kinə dow pa kí bəbi-é əse kɔ-é panè: «Né kí m'a ra-né sə-i lé, mɔ m'un m'adi Lubə kadkare-ti rəmə» ⁶ dowbé kinlé ɔw ndoo tətɪ kagi bəbi-é əse kɔ-é al ngà. 'Rai bə kinlé, to lə Lubə bá sɔi bujuri kɔgi kdɔ nékobe lə-si! ⁷ Sɔi lé, 'toi njəkədkəm dow-je! Ta kí Ejay njəpata kí ta Lubə-ti pa sɔbi-né dɔ-si lé to ta kí tɔgrɔ-ti ya, ɛ panè:

⁸ «Gin dow-je kinlé 'tətɪ kagi-m ndaa ta-dé-ti nè, ngà mɛɛ-dé tò gay sə-m.†

⁹ Pole kí dɛ 'pol-m kàrè to pole kí mɛɛ wəy kare, kdɔ né-je kí d'isi 'ndó dow-je lé, to ndukun-je lə dow-je.»

¹⁰ Jeju ba kosi dow-je kí rɔ-é-ti ə idə-dé panè: ¹¹ «Ooi ta kin kdɔ kadi 'gəi mɛɛ-é maji. Né kí i ndaa-ti ɔw ta dow-ti, bá à ra kadi dowbé təl dow kí tò nɛ takəm Lubə-ti al. Ngà né kí tɛɛ ta dow-ti kí ndaa-ti bá à ra kadi dowbé təl dow kí tò nɛ takəm Lubə-ti.»

* 15:4 15:4 Tɛt 20:12; 21:17; Det 5:16; Mbl 20:9 † 15:8 15:8 Eja 29:13

¹² Beḅa njéndó né-je liə d'idə-é 'panè: «Se i gə kí ta kí i 'pa lé, tugə Parisi-je jigi-ti ya wa?» ¹³ Jeju ilə-dé-ti panè: «Kagi-je lay ya kí to Bəbi-m kí dɔrɔ-ti bá ma-dé al lé, d'a kuwə-dé kɔr-dé kɔgi kí njirə-dé burə. ¹⁴ †Inəi-dé, de 'to njəkəmtə-je kí njéndɔr njəkəmtə madi-dé-je. Kinə njəkəmtə ndɔr njəkəmtə madi-é lé, de joo lay ya d'a kungi-nə be-ti lóti.»

¹⁵ Piyər un ta idə-é panè: «'Or mee gosta kinlé adi j'oo.» ¹⁶ Jeju idə-dé panè: «Səi lé ya kərə négə nal-si bə bəy to wa? ¹⁷ Səi 'gəi kí né ya kí i ndaa-ti ɔw ta dow-ti lé, dəə ɔw mee-é-ti kadi à kow-né ta wale-ti ya al wa? ¹⁸ †Ngə né kí tee ta dow-ti lé, i mee-é-ti kəy, e bá à ra kadi dow təl-né né kí tò ne takəm Lubə-ti. ¹⁹ Kdɔ tagir-je kí maji al kí toki tɔl dow-je, kí ra kaya-je, kí kinə ne-i əse ngobi-i kow sangi dow kí rangi-je, kí bogi-je, kí kulə ta ndil dow-ti-je, kí təti ta kí ndangi-je kinlé, i mee dow-ti kəy. ²⁰ Né-je kin bá à ra dow kadi təl-né né kí tò ne takəm Lubə-ti, bi togi ji al ya kuso-né né kin bá à ra kadi dow təl dow kí tò ne takəm Lubə-ti al.»

Kadmee lə dené kí to jipi al

Mar 7:24-30

²¹ Loki Jeju ɔr rɔ-é ɔw ngosi kí donangi Tir-ti kí donangi Sidɔ-ti, ²² rəmə dené kí Kana-ti, i titi nɔɔ, ree nɔ ta Jeju-ti bəɔngi-bəɔngi panè: «'Babe, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-m! Ndil-je kí maji al 'ra ngon-m kí dené nɔ!» ²³ Ngə Jeju ilə-é-ti al. Rəmə njéndó né-je liə d'idə-é 'panè: «'Tubə dené kinlé kɔgi. Kdɔtalə ɔw tur kəə go-ji-ti taá-taá.» ²⁴ Jeju idə-é panè: «Mə lé d'ulə-m rɔ Israyel-je-ti kí 'titi-nə kí bati-je kí 'ndəm bə kin ya par.» ²⁵ Beḅa dené lé ree səbi takəm-é nangi nɔ-é-ti bá panè: «'Babe, 'ra sə-m!» ²⁶ Jeju ilə-é-ti panè: «Kun nékuso ta ngan-je-ti kilə kadi ngan bisi-je lé to né kí tuwə ra al.» ²⁷ Beḅa dené panè: «Tɔgrɔ-ti ya 'Babe, ngə ngan bisi-je lé, d'a kuso nɔ-nɔ né kí tusi gin tablə kuso né-ti lə ba-dé ya tɔ.» ²⁸ Beḅa Jeju panè: «Bayawəə dené! Kadmee lə-i boy nɔ! Kadi Lubə ra sə-i titi kí i dəji-né!» Rəmə lo-é-ti nɔɔ ya ngon kí dené lé ingə lapiya.

Jeju adi lapiya njémɔy-je kí gay-gay

Mar 7:31-37

²⁹ Beḅa Jeju i lo-é-ti nɔɔ ɔw ta babo-ti kí Galile, al isi dɔ mbal-ti taá. ³⁰ Rəmə kosi dow-je nɔ 'ree kí njéməti-je kí njəkəmtə-je, kí njəmbitɔ-je, kí dow-je kí rɔ-dé oy mburuki-mburuki, kí njémɔy-je kí gay-gay d'ungi-dé nja Jeju-ti d'adi adi-dé lapiya. ³¹ Loki kosi dow-je d'oo kí njəmbitɔ-je kərə 'pa ta rəm, njérɔkoy mburuki-mburuki-je kərə d'ingə lapiya rəm njéməti-je 'njiyə rəm, njəkəmtə-je kərə d'oo lo rəm lé, ndil-dé ɔr wuti adi de d'osi gaji Lubə lə Israyel-je.

Jeju adi nékuso dow-je budɔgi lo sɔ

Mar 8:1-10; Mat 14:13-21

³² Beḅa Jeju ba njéndó né-je liə idə-dé panè: «Ta ɔ mee-m kdɔ kosi dow-je kan! Kdɔ de 'ra ndɔ mutə sə-m bone ya, ngə né kí kadi d'uso goto. Adi mə m'ndigi kinə-dé kadi d'ɔw kí mee-dé bo al, nè d'a kí gudi rəbəə.» ³³ Ngə bá njéndó né-je 'panè: «'J'a kí kí mbə rá diləlo-ti nè kdɔ kadi j'adi kosi dow-je kí nɔ kan d'uso 'ndan wa?» ³⁴ Jeju dəji-dé panè: «Mbə ra kandangi ji-si-ti wa?» Njéndó né-je d'ilə-é-ti 'panè: «'J'ow kí mbə siri, ə ngan kanji se tɔ.» ³⁵ Jeju un ndu adi dow-je d'isi nangi. ³⁶ Go-ti, ɔy mbə kí

siri kì ngan kanji kí sɛ lé, ra oiyo Lubə, gángi danə təl-né adi njéndó né-je liə 'ləbi kosi dow-je. ³⁷ Dow-je lay ya d'uso né 'ndan ndə-ndə bá dɔdum-é-je nɔy adi d'oy rusi jangá siri. ³⁸ Dow-je lay kí d'uso né lé, dingəm-je de budɔgi lo sɔ ə dow tidə dené-je kì ngan-je al.

³⁹ Go-ti, Jeju adi kosi dow-je d'ow, bá ɛ al mɛɛ tò-ti ow dɔnangi-ti lə Magadan-je.

16

Parisi-je kì Sadusi-je 'dəji nékɔji

Mar 8:11-13; Luk 12:54-56

¹†Parisi-je kì Sadusi-je 'ree rɔ Jeju-ti kɔɔ nɔ-é koo ta kí mɛɛ-é-ti adi 'dəji-é kadi ra nékɔji kí i dɔrɔ-ti kadi d'oo. ² Jeju ilə-dé-ti panè: Kàdi ur ə 'painè: «Lo à maji, kɔɔ dɔrɔ kər wəə.» ³ Ə ndɔge rəmə səi 'painè: «Bone ndi à kədi», kɔɔ dɔrɔ kər wəti-wəti. Səi 'gəi kər gangi lo kí dɔrɔ-ti maji rəmə, asi kəri gangi né-je kí tɔji kaglo-je kí bone kin al wa? ⁴†Dow-je kí ngosné kí 'to njémɛɛndul-je, kì njétəl rɔ-dé go ndu Lubə-ti al-je 'dəji nékɔji. Ngà dow à ra nékɔji kí rangi kadi-dé al ngá; ɛ kí ndɔki tɛɛ dɔ Jonasi-ti kin ya asi. Go-ti, Jeju inə-dé ɔti ow lo liə.

Ta lə əm lə Parisi-je kì Sadusi-je

Mar 8:14-21

⁵ Loki njéndó né-je d'ow kí kal ba kow turə rəmə, mɛɛ-dé oy dɔ mbə-ti gogi. ⁶†Bəba Jeju idə-dé panè: «Səi kan! Ooi go rɔ-si maji kɔɔ əm lə Parisi-je, kì Sadusi-je.» ⁷ Njéndó né-je 'pa ta mɛɛ-dé-ti 'panè: «Jeju pa ta kinlé bè kɔɔ mbə kí mɛɛ-ji oy dɔ-ti gogi lé.» ⁸ Jeju gə tagir lə-dé, bəba idə-dé panè: Səi dow-je kí kadmɛɛ lə-si toki ndɛ bè kan! Kɔɔ ri ə 'pai ta mɛɛ-si-ti 'painè to ta lə mbə kí goto ji-si-ti kin wa? ⁹†Səi 'gəi al ya bəy wa? Se mɛɛ-si ole dɔ mbə-ti kí mɪ kí ndɔki dingəm-je budɔgi lo mɪ d'uso lé al wa? Se ndɔki ɔyi ndəgi-é kàrè kandangi wa? ¹⁰†Rəm mbə kí siri kí ndɔki dingəm-je budɔgi lo sɔ d'uso lé kàrè, mɛɛ-si ole dɔ-ti al to wa? Se ndɔki ɔyi ndəgi-é jangá kandangi to wa? ¹¹ Ngà ra ban bá m'pa sə-si ta m'panè: Ooi go rɔ-si maji kɔɔ əm lə Parisi-je, kì Sadusi-je rəmə səi adi to ta lə mbə bá m'pa sə-si wa? ¹² Bə bəy bá njéndó né-je 'gə kí to ta kí sɔbi dɔ əm ra mbə al. Ngà to ta lə néndó lə Parisi-je, kì Sadusi-je.

Piyər pa rəsi kí Jeju to dow kí Lubə mbəti-é

Mar 8:27-30; Luk 9:18-21

¹³ Go-ti, Jeju ow tɛɛ dɔnangi Sejare-ti lə Pilipi rəmə dəji njéndó né-je liə panè: «Ta ri bá dow-je 'pa dɔ Ngon lə dow-ti lé wa?» ¹⁴†Bəba de 'panè: «Dow-je kí nɔ-je 'panè: "I 'to Ja kí njəra dow-je batəm", ə de kí dan-ti-je 'panè: "I 'to Eli", ə de kí madi-je 'panè: "I 'to Jeremi əse i 'to kí kàre dan njəpata-je kí ta Lubə-ti.»" ¹⁵ Go-ti, Jeju təl dəji-dé panè: «Ngà kí go gə-é-ti lə-si səi ya bè lé, mɔ m'to nɔ wa?» ¹⁶†Simɔ kí ba-é Piyər idə-é panè: «'To Kristi*, Ngon lə Lubə kí njəkisi kəm.» ¹⁷ Bəba Jeju təl idə Piyər panè: «Simɔ kí ngon lə Jonasi, 'to njənəkumə, kdɔtalə to dow bá tɛɛ kí dɔ ta kin adi-i al. To Bəbi-m kí isi dɔrɔ-ti bá tɛɛ kí dɔ ta kinlé adi-i tin.

† **16:1** 16:1 Mat 12:38; Luk 11:16 † **16:4** 16:4 Mat 12:39; Luk 11:29 † **16:6** 16:6 Luk 12:1

† **16:9** 16:9 Mat 14:17-21 † **16:10** 16:10 Mat 15:34-38 † **16:14** 16:14 Mat 14:1,2; Mar 6:14,15;

Luk 9:7,8 † **16:16** 16:16 Jɔ 6:68,69 * **16:16** 16:16 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

18 Mā m'idə-i m'panè: "To Piyər (kər meɣ-é to ər) ə dɔ ər-ti kinlé bá m'a kində njékəwnə-je lə-m dɔ-ti. Lo kí koó ya kàrè à kasi ra sə-dé né káre al. 19 †M'a kadi-i lakere kɔbɛ kí dɔrɑ-ti. Bɛba né kí i 'tɔ dɔnangi-ti nè lé, à toki tɔ dɔrɑ-ti ə né kí i 'tuti dɔnangi-ti nè à toki tuti dɔrɑ-ti tɔ."» 20 Go-ti, Jeju ndəji njéndó né-je liə n̄ɑ kadi 'pa d'adi dow gə kí n'to Kristi al.

Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti kɪ tɔsi ndəl-ti liə
Mar 8:31-38; Luk 9:22-27

21 Gangi ndɔ-é-ti kin ya Jeju un kuti kidə ta njéndó né-je liə rəsi-rəsi panè: Tò kadi m'ow Jorijaləm, m'ow m'ingə kɔ n̄ɑ ji 'ngatogi-je-ti lə jipi-je rəm, ji njékun dɔ njégugnɛ-je-ti lə Lubə rəm, ji njéndó dow-je ndukun-je-ti sar kadi 'tol-m, ngə ndɔ kí njékungɪ-ti mutə rəmə m'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ. 22 Rəmə Piyər ɔr-é ɔw siə kəl káre ɔw kəl siə panè: «I 'Babɛ lé, Lubə à kɔsi né-é kin kí rangi dɔ-i-ti. Né-é kinlé à tɛɛ dɔ-i-ti ndɑ bè al.» 23 Ngə Jeju təl kəm-é ə idə Piyər lé panè: «'ɔti kí rangi ta-m-ti, i Satɑ. 'To jigi nɔ-m-ti, kdɔ tagir-je lə-i to tagir-je lə dow-je, bi to tagir-je lə Lubə al.»

24 †Bɛba Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Kinə dow ndigi kun go-m rəmə, kadi ta rɔ-é ɔ-é al, kadi un kagdəsi liə uti ə un go-m. 25 †Kdɔ dow kí rá-rá ya kí ndigi kaji rɔ-é rəmə à tuji rɔ-é, ngə dow kí ilə rɔ-é kɔgi kdɔ ta lə-m bá à kaji rɔ-é tɔ. 26 Kadi dow ingə né-je kí dɔnangi-ti nè lay ə ndil-é tuji lé, maji-é to ri wa? Əsə ri bá dow à kadi kdɔ kɔr-né tó ndil-é wa? 27 †Kdɔ Ngon lə dow lé, à ree dan ríba-ti lə Bɔbi-é Lubə nati kɪ malayka-je liə, ngə bá à kugə dow kí rá-rá kí go kullə ra-é-je-ti. 28 Ooi maji, m'a kidə-si rəsi: Dow-je madi dan dɛ-ti kí d'ɑ nè kinlé, Ngon lə dow à ree kɪ kɔbɛ liə kadi d'oo-é kɪ kəm-dé ndɔ-ndɔ bəy bá d'a koy.»

17

Rɔ Jeju mbəl

Mar 9:2-10; Luk 9:28-36; 2Pi 1:16-18

1 Nɔ mekɛ go-ti, Jeju adi Piyər dɛ kɪ Jaki, bá Jɑ kí to ngonkɔ Jaki d'ow siə ə d'ow d'isi kɪ kár-dé dɔ mbal-ti kí ngal. 2 Lo-é-ti nɔɔ ya rɔ Jeju mbəl tɔ gay, adi takəm-é ɔ njoy-njoy titi-n̄ɑ kɪ kàdɪ bè. Kubi-je liə kàrè təl nda mbəy-mbəy titi-n̄ɑ kɪ londógi bè rəm tɔ. 3 Rəmə Moiyiji dɛ kɪ Eli* 'tɛɛ sə-dé koy, ə d'ɔji ta kɪ Jeju. 4 Bɛba Piyər un ta idə Jeju panè: 'Babɛ, maji n̄ɑ kadi j'isi lo kin-ti nè ya ngá. Kinə 'ndigi lé, m'a ra kəykubi mutə, káre à to 'lə-i, káre à to 'lə Moiyiji ə káre à to 'lə Eli tɔ. 5 ††Loki Piyər ɑ pa ta lé kí pa ya bəy rəmə, kilndi kí ndɔy ngilingi-ngilingi ree səbi dɔ-dé-ti rípi, ngə bá ndi dow ba dan kilndi-ti lé panè: ɛ kinlé to Ngon-m, m'ində-é dan kəm-m-ti rəm, rɔ-m nəl-m dɔ-é-ti n̄ɑ rəm; ooi ta liə. 6 Loki njéndó né-je lə Jeju d'oo ndi dow kinlé bè rəmə, 'bəl n̄ɑ adi 'tusi 'səbi takəm-dé nangɪ. 7 Ngə bá Jeju ɔti ree rɔ-dé-ti, ɔdi rɔ-dé, bəy bá idə-dé panè: «Ii taá! 'Bəli al!» 8 Bɛba loki Piyər-je, kɪ Jɑ-je, kɪ Jaki-je lé d'un kəm-dé kɪ taá rəmə d'oo Jeju ya kɪ kár-é.

† 16:19 16:19 Mat 18:18; Jɑ 20:23 † 16:24 16:24 Mat 10:38; Luk 14:27 † 16:25 16:25 Mat 10:39; Luk 17:33; Jɑ 12:25 † 16:27 16:27 a Mat 25:31; b Rəm 2:6 * 17:3 17:3 Moiyiji-je kɪ Eli 'to njépata-je kí ta Lubə-ti kí kete low n̄ɑ. † 17:5 17:5 Mat 3:17; 12:18; Mar 1:11; Luk 3:22 † 17:5 17:5 2Pi 1:17,18

⁹ Go-ti, loki d'i d' do mbal-ti d'isi risi nangi lé, Jeju un ndu adi-dé panè: «Né kí ooi kinlé, 'pai ta-é adi dow kí rangi oo al ya sar kadi Ngon læ dow t'osi-né ndæl indæ lo t'ëë dan dow-je-ti kí d'oy.»

¹⁰ Go ta-je-ti kin bá njéndó né-je 'dæji-é 'panè: «Ngà kdo ri bá njéndó dow-je ndukun-je 'panè: "Tò kadi Eli ree moki tá" wa?» ¹¹ Jeju tæl idæ-dé panè: «Tò kadi Eli à tæl ree kdo kosi nja né-je nati kà gangi-é gangi-é lay. ¹² †Ngà m'a kidæ-si ræsi kí Eli lé ree ngà. Ræmæ dow-je 'tæl 'gø-é al, adi 'ra siæ né-je kí mæë-dé ndigi. Gangi-é kin ya dowbé-je d'a kadi-né kò Ngon læ dow t.» ¹³ Beba njéndó né-je 'gø kí ta kí Jeju pa sæ-dé lé, e pa sòbi-né do Jà kí njèra dow-je batem.

Jeju adi lapiya ngon kí kɔnɔ ɔsi-é

Mar 9:14-29; Luk 9:37-43

¹⁴ Loki jeju d'ë kí njéndó né-je liø 'tæl 'ree ngosi kí kosi dow-je ræmæ, dingem kære ree t'osi mækøji-é nangi nò-é-ti ¹⁵ bá idæ-é panè: 'Babe, 'oo kæmtondoo læ ngon-m kí dingem kin. Kdo kɔnɔ ɔsi-é adi ingø kò nã, tusi taá-taá. Loki i siæ lé, kí madi-je ɔsi-é ilø-é dan pør-ti, ø kí nã-je ɔsi-é ilø-é dan man-ti-je. ¹⁶ Beba m'ree siæ rɔ njéndó né-je-ti læ-i kadi d'adi-é lapiya ræmæ d'asi al. ¹⁷ Jeju un ndi-é kí taá pa ta kà njéndó né-je liø panè: Søi ko dow-je kí njémænga-je kà njémæendul-je kan! M'a kisi sæ-si nati asi kaglo ban bøy wa? M'a kisi dɔ-ti sæ-si asi kaglo ban bøy wa? 'Reei kí ngon lé rɔ-m-ti nè bè. ¹⁸ Beba Jeju ndangi ndil kí maji al kí isi mæë ngon-ti lé adi-é t'ëë kogi. Ræmæ ngon lé, ingø lapiya tajinati nè ya.

¹⁹ Go-ti, njéndó né-je d'ow d'ingø Jeju kí kár-é 'dæji-é 'panè: «Kdo ri bá jë ya kà dɔ-ji j'asi tubæ ndil kí maji al kinlé kogi al wa?» ²⁰ †Beba Jeju tæl idæ-dé panè: «Kadmæë læ-si ya bá asi al. Ooi maji, m'a kidæ-si ræsi; kinæ kadmæë læ-si asi kí kaa køl bè ya kàrè bá idæi mbal kin 'painè: "Oti kí rangi lo kin-ti ø 'ow 'ã lo kí yó-ti kin ya kàrè à koti kow." Né ya kí à dum dɔ-si goto. ²¹ [Ngà ndil-je kí 'tanã bè kinlé, dow à tubæ-dé kà pa ta kà Lubø kí go kogi rɔ nékuso dɔ.†]»

Nja joo kí Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti kí dɔ t'osi ndæl-ti liø

Mar 9:30-32; Luk 9:43-45

²² Ndo kære bè, loki njéndó né-je d'isi takem-nã-ti lay donangi Galile-ti lé, Jeju idæ-dé panè: «D'a kilø Ngon læ dow ji dow-je-ti, ²³ kdo kadi 'tøl-é, ræmæ ndo kí njækungi-ti mutø lé, à t'osi ndæl kindæ lo t'ëë.» Ta kinlé, ra adi rɔ njéndó né-je ati-dé kanãã.

Jeju ugø lambo køy læ Lubø

²⁴ Loki Jeju kí njéndó né-je 'ree mæë bebo Kapernayim-ti lé, njætaalambo køy læ Lubø*, 'ree rɔ Piyər-ti 'dæji-é 'panè: Njéndó-si nè lé, e ugø lambo køy læ Lubø al wa?§ ²⁵ Piyər tæl idæ-dé panè: E ugø ugø ya. Ngà loki Piyər lé isi andi mæë køy-ti ya ræmæ Jeju un ta kete dæji-é panè: Simɔ, tagir læ-i to ban dɔ ta-ti kinlé wa? Nã bá à kugø lambo-je, kí né-je kí njékɔb-je kí donangi-ti nè 'gangi dɔ dow-je-ti lé wa? Å to ngan njébe-je øse à to mba-je wa? ²⁶ Piyər tæl ilø-é-ti panè: «To mba-je.» Beba Jeju tæl idæ Piyər panè:

† **17:12** 17:12 Mat 11:14 † **17:20** 17:20 Mat 21:21; Mar 11:23; 1Kø 13:2 † **17:21** 17:21 Ta-je kí tò mbunø né-ti kinlé [...] goto mæë mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kí ta greki.

‡ **17:24** 17:24 Lamboo kí ta-é tò nè kinlé to dingam-je kí bal-dé j̄ do kørjoo-ti øw kí taá bá d'a kuga.

§ **17:24** 17:24 Tët 30:11-16

Kinə to mba-je bá d'a kugə lé, ngan njébe-je d'a kugə al. ²⁷ Ngà kđo kadi j'təl jigi j'tugə dow-je kin al lé, ɔti ɔw dan babo-ti ilə kuy. Kanji kí 'a kuwə-é dɔsəy ya rəmə, 'teɛ ta-é ə 'a kingə là kí à kasi kadi 'ree ugə-né lambo dɔ-ji-ti jɛ sə-i joo rɔ njétaalambo-je-ti lé.

Ta-je kí dɔ sɔldo-ti kɪ kinə go majal kɔgi

18

Dow kí boy kɔbe-ti læ Lubə kɪ né-je kí à tugə dow jigi-ti

Mar 9:33-50; Mat 5:29-30; Luk 9:46-48

¹ †Dɔkadi-é-ti kinlé, njéndó né-je læ Jeju d'ɔw rɔ-é-ti 'dəji-é 'panè: Nə ya bá to 'boy nə kɔbe-ti kí dɔrɔ-ti wa? ² Bəba Jeju ba ngon kí sɛ bə adi ɔ dan-dé-ti danə, ³ †bá idə-dé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə inəi panjiy-si ə 'təli rɔ-si titi-nə kɪ ngan-je kí sɛ kin bə al lé, a kandi kɔbe-ti kí dɔrɔ-ti ndə bə al. ⁴ Adi dow kí rá-rá kí sɔl dɔ-é, təl rɔ-é titi-nə kɪ ngon kí sɛ kin bə lé, ɛ bá to dow kí boy nə kɔbe-ti kí dɔrɔ-ti. ⁵ Dow kí rá-rá kí uwə ngon kí titi ɛ kan bə kí rɔ-é-ti kđo ta læ-m lé, to mə ya dowbɛ uwə-m kí rɔ-é-ti tɔ tin. ⁶ Ngà kinə dow madɪ ra dow káre dan ngan dow-je-ti kí d'adi-m mɛɛ-dé kin adi-é ra majal lé, lé 'dɔɔ mbal kusi ko kí boy mindi-é-ti, bá d'ilə-é-né dan babo-ti d'adi-é nduy ya kərə 'liə tɔ soti bəy.»

⁷ Tuji à kusi dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti, kđɔtalə né-je kí d'isi 'ra d'adi to gin kusi mɛɛ majal-ti læ dow-je. Tɔgrɔ-ti, né-je kí à to gin kusi mɛɛ majal-ti lé à ree ya; ngà dow kí né-é-je kin ree kɪ kəm rəbi kí rɔ-é-ti lé tuji à kusi dɔ-é-ti. ⁸ †Bəba kinə ji-i əse nja-i ra-i adi 'ra majal lé, 'gangi-é ilə-é kɔgi nɔrəngi joo bə; kadi 'jow lo kiskəm-ti kɪ ji-i əse kɪ nja-i káre lé tɔ soti itə ngəm ji-i joo kɪ nja-i joo lay, ə d'ilə-i-né dan pər-ti kí tɔ sartangani. ⁹ †Əse kinə kəm-i bá ra-i adi 'ra majal lé, ɔr-é ilə-é kɔgi nɔrəngi; kadi 'andi lo kiskəm-ti kɪ kəm-i káre-rè lé tɔ soti itə ngəm kəm-i joo lay ə d'ilə-i-né dan pər-ti kí tɔ sartangani.

¹⁰ †Ooi nè a nədi dow káre dan ngan dow-je-ti kin. M'a kidə-si rəsi kí dɛ lé, malayka-je læ-dé d'ɔ takəm Bəbi-m-ti kí dɔrɔ-ti kɪ ndɔ-je lay kđo ta læ-dé. ¹¹ [Kđɔtalə Ngon læ dow lé, ree kđo kaji dow-je kí 'ndəm.]*

Gosta læ bati kí ndəm

Luk 15:3-7

¹² Səi ya bə lé, tagir læ-si tɔ ban dɔ poyta-ti kí m'a kɔr kin wa? Kinə dow ɔw kɪ bati-je bu, bá ɛ kí káre dan-dé-ti ndəm lé, ɛ à kinə dɛ kí kɔrjinəy káre gidi-é jinəy káre lo kuso né-ti kàdi mbal-ti kđo kɔw sangi ɛ kí ndəm lé ya al wa? ¹³ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə ɔw bá ingə bati-é kinlé, rɔ-é à nəl-é dɔ-é-ti nə kitə bati-je kí kɔrjinəy káre gidi-é jinəy káre kí 'ndəm al. ¹⁴ Bə ya tɔ ɔ, Bəbi-si kí dɔrɔ-ti lé, ndigi kadi dow káre ya kərə tuji dan ngan dow-je-ti kin al.

Ta kí dɔ kinə go majal-ti læ-nə kɔgi

¹⁵ †Kinə ngonkɔ-i ra sə-i né kí maji al lé, 'ɔw ingə-é ɛ ya kɪ kár-é, 'tɔji-é majal liə. Kinə oo ta læ-i rəmə, 'ingə ngonkɔ-i gogi. ¹⁶ Ngà kinə ɛ mbati

† **18:1** 18:1 Luk 22:24 † **18:3** 18:3 Mar 10:15; Luk 18:17 † **18:8** 18:8 Mat 5:30 † **18:9** 18:9 Mat 5:29 † **18:10** 18:10 Luk 19:10 * **18:11** 18:11 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kà ta greki. † **18:15** 18:15 Luk 17:3

koo ta læ-i lé rəmə, 'təl 'ree un dow káre əse joo sə-i kdo mbete kí aa njay panè: «Ta-je lay ya kadi toki gəl takəm dow-je-ti joo əse mutə tá†.»¹⁷ Ngà kinə ɛ mbati koo ta læ-dé bəy rəmə, idə njékəwnə-je. Kinə mbati koo ta læ njékəwnə-je ya tɔ bəy rəmə, kadi ooi-é ki njèkadmeɛ al əse ooi-é ki dow kí njètaalambo bè.¹⁸ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí né-je lay kí 'tói dɔnangi-ti nè lé, à toki tó dɔrə-ti ə né-je lay kí 'tuti dɔnangi-ti nè lé, à toki tuti dɔrə-ti tɔ.

¹⁹ Bè ya tɔ, m'a kidə-si bəy. Kinə dow-je joo dan-si ndi-dé asi-nə dɔ né-ti kí rá-rá ya dɔnangi-ti nè, bá 'dəji Bɔbi-m kí taá dɔrə-ti lé, à kadi-dé.²⁰ Kdo loki dow-je joo əse mutə 'kəw-nə kɪ ri-m lé, mə m'isi dan-dé-ti nɔɔ.

²¹ †Bəfa Piyər ɔti ki rɔ Jeju-ti dəji-é panè: «'Bəfə, nja kandangi bá ngonkɔ-m ra sə-m né kí maji al ə m'a kinə go-é kɔgi kadi-é wa? Sar nja siri je bə wa?»²² Jeju ilə-é-ti panè: «Bè al. M'a kidə-i panè sar nja siri par al, ngà kɔrsiri nja siri.»

Ta læ ngonnjəkullə kí njəkoo kəmtondoo al

²³ Bəfa kɔbɛ kí dɔrə-ti lé, titi-nə kɪ ta læ ngar kí ndigi kadi ngannjəkullə-je liə d'ɔr go né-je liə d'adi-é oo kin bè.²⁴ Loki ɛ ulə gin-é lé, 'ree kɪ ngonnjəkullə liə káre kí ɔw kɪ là kí dum tidə kɔr-é dɔ-é-ti.²⁵ Ngà dowbɛ kinlé, là kí kadi ugə-né kurə lé goto. Bəfa 'bá-é lé un ndu kadi 'ndogi-é titi-nə bə bè nati kɪ ne-é, kɪ ngan-é-je, kɪ nékingə-é-je lay kdo kadi d'ugə-né kurə kí dɔ-é-ti lé.²⁶ Bəfa ngonnjəkullə lé, usi nangi nɔ ngar-ti, nɔ uwə nja-é panè: «'Ba-m, 'oo kəmtondoo læ-m ə m'a kugə-i ngər-ngər bəy.»²⁷ 'Bá-é lé, oo kəmtondoo liə, ɔr kurə lé dɔ-é-ti kɔgi ə iɲə-é adi-é ɔw.²⁸ Ngà loki ngonnjəkullə kinlé, tɛɛ ndaa-ti ya rəmə ingə madkullə liə kí kurə liə tɔ dɔ-é-ti ndɛ bè. ɛ usi mindi-é-ti uwə, adi koo ɔw kɪ gangi-é bá idə-é panè: «'Ugə-m kurə læ-m.»²⁹ Bəfa madi-é lé, usi nangi nɔ-é-ti nɔ uwə-né nja-é panè: 'Oo kəmtondoo læ-m, ə m'a kugə-i bəy.³⁰ Bè ya kàrè madi-é lé, mbati sar ɔw ilə-é dangay-ti, kdo kadi ugə kurə lé lay tá.³¹ Loki ndəgi ngannjəkullə-je læ ngar lé, d'oo né kin bè rəmə, wəngi ra-dé nɔ adi d'ɔw d'ɔr poy-é d'adi 'bá-dé oo.³² Bəfa 'bá-é lé, adi 'ree siə rɔ-é-ti, bá idə-é panè: I ngonnjəkullə kí njəmɛɛndul kan! Mə m'ɔr kurə læ-m lay dɔ-i-ti, kdo ndoo kí i 'ra ta-m-ti.³³ Lé 'a koo kəmtondoo læ madi-i titi-nə kí mə m'oo-né kəmtondoo læ-i kin bè ya tɔ al wa? ³⁴ Bəfa wəngi ra 'bá-é lé nɔ, adi uwə-é adi ra kullə kí ngə-ngə kadi ugə-né kurə kí dɔ-é-ti lé lay.³⁵ Jeju təl ilə dɔ-ti panè: «Gangi-é kin ya Bɔbi-m kí dɔrə-ti à ra-né sə-si, kinə nɔ-nɔ dan-si-ti iɲə go kɔgi kɪ mɛɛnda kəy adi ngonkɔ-é al.»

Kɔw Jeju Jorijalem

19

Ta kí dɔ gángi-nə-ti læ dené kɪ dingəm

Mar 10:1-12; Det 24:1-4; Mat 5:31-32

¹ Lokí Jeju ndó dow-je né adi gin-é gangi lé, i dɔnangi Galile-ti ɔw kəl lo-ti kí dɔnangi Jude-ti gidi ba jurde-ti.² Bəfa kosi dow-je nɔ ya d'ɔw go-é-ti adi adi lapiya njəmɔy-je læ-dé.

³ Rəmə Parisi-je 'ree rɔ-é-ti kdo nɔ-é koo ta kí mɛɛ-é-ti adi 'dəji-é 'panè: «Se tɔ tó-é kadi dow tubə ne-é kdo né kí rá-rá ya kí dené lé ra wa?»⁴ Jeju

ilə-dé-ti panè: Səi 'ndói meɛ mbete-ti kí aa njay lé ooi al ya sar wa? Lo kində gin-é-ti lé, Lubə ra dené kɪ dingəm ⁵ ə panè: «Gin-é kin bá dingəm à kinə-né kɔ-é kɪ bɔbi-é kadi 'tiŋə nati kɪ ne-é kɔ kadi dɛ joo lay 'təl kubru rɔ kí káre-rè.* ⁶ Adɪ 'to dow-je joo al ngá. Ngá 'təl kubru rɔ kí káre-rè. Gin-é kin bá né kí Lubə tó nati lé, kadi dow tuti al.» ⁷ †Parisi-je 'təl 'dəji Jeju 'panè: Ngá kɔ ri bá Moiyiji un ndu kadi kinə dow tubə ne-é rəmə 'adi-é mbete tubə bane wa?† ⁸ Bəba Jeju ilə-dé-ti panè: «To ta lə meɛngə lə-si bá Moiyiji adi-si-né tarəbi kadi 'tubəi-né ne-si-je. Ngá lo kində gin-é-ti lé, tò bè al. ⁹ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow tubə ne-é kɔ kaya kí ra bane, bɪ kinə tubə-é kɔ né kí rangi bá ɔw taa dené kí rangi rəmə, dowbé ra kaya.»

¹⁰ Bəba njéndó né-je liə 'panè: Kinə to gangi-é kin bá tò kadi dingəm ra kɪ dené rəmə, taa dené al tò soti. ¹¹ Jeju təl idə-dé panè: Dow-je lay bá d'a gə meɛ ta kin al. Ngá dɛ kí Lubə ya tɛɛ kɪ dɔ-é adi-dé tá. ¹² Dow-je kí náj-je 'taa dené al, kɔtələ rɔ-dé oy mburuki lo koji-dé-ti nɔ. Dɛ kí dan-ti-je 'taa dené al, kɔtələ 'tɔɔ kɔɔ gəm-dé, ngá dɛ kí madi-je 'taa dené al, kɔ kullə kɔbɛ kí dɔrɔ-ti. Dow kí asi gə meɛ ta kin rəmə, kadi-é gə.

Ta lə Jeju kɪ ngan-je
Mar 10:13-16; Luk 18:15-17

¹³ Bəba dow-je 'ree kɪ ngan-je rɔ Jeju-ti kɔ kadi ində ji-é dɔ-dé-ti rəm, kadi pa ta kɪ Lubə kɔ ta lə-dé rəm. Rəmə njéndó né-je 'kɔl sə-dé. ¹⁴ Ngá Jeju idə-dé panè: «Inəi ngan-je adi 'ree rɔ-m-ti, bɪ ɔgi-dé al, kɔtələ kɔbɛ kí dɔrɔ-ti lé, tò kɔ dow-je kí 'tanɔ sə-dé bè.» ¹⁵ Bəba Jeju ində ji-é dɔ-dé-ti bá inə-dé ɔw.

Ta lə njénékingə
Mar 10:17-31; Luk 18:18-30; 1Ti 6:9-10

¹⁶ Go-ti, Basa káre ree rɔ Jeju-ti dəji-é panè: «Njéndó dow-je né, ri kí maji bá m'a ra kɔ kadi m'isi-né kəm sartagangi wa?» ¹⁷ Jeju idə-é panè: «Kɔ ri é 'dəji-m ta dɔ né-ti kí maji wa? Njəramaji lé, ɛ káre-rè. Kinə 'ndigi kiskəm sartagangi rəmə 'təl rɔ-i go ndukun-je-ti.» ¹⁸ Basa lé, təl dəji Jeju panè: «Ndukun-je kí rá-rá wa?» Bəba Jeju ilə-é-ti panè: «'A təl dow al! 'A ra kaya al! 'A fɔgi al! 'A tətɪ ta kí ndángɪ al! ¹⁹ 'A tətɪ kagi bɔbi-i kɪ kɔ-i rəm, bá 'a ndigi dow madi-i tanɔ kɪ rɔ-i bè tɔ.»‡ ²⁰ Basa lé idə Jeju panè: «Mɔ m'təl rɔ-m go né-je-ti kin lay ngá. Ngá ri bá nɔy kadi m'ra bəy wa?» ²¹ Bəba Jeju idə-é panè: «Kinə 'ndigi maji kɔr njuti rəmə, 'ɔw 'ndogi nékingə-i lay ə 'ləbi la-é njəndoo-je rəmə ndɔ-é 'a kingə nɔ dɔrɔ-ti ə 'ree un go-m.» ²² Loki basa lé, oo ta lə Jeju kinlé rəmə, ɔti ɔw kɪ rɔkati kanɔnɔ, kɔ to dow kí nékingə-é nɔ.

²³ Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kadi njénékingə ɔw kɔbɛ-ti kí dɔrɔ-ti lé, to né kí ngá nɔ. ²⁴ M'a kidə-si ya bəy; kadi Jambal dəə bɛ libri-ti lé to né kí lo-é ngá nɔ ya, ngá kadi njénékingə ɔw kɔbɛ-ti lə Lubə lé to né kí ngá itə-é bəy.» ²⁵ Loki njéndó né-je d'oo ta kinlé bè rəmə, 'bəl adi 'panè: «Tò bè ngá nɔ bá à kaji wa!» ²⁶ Jeju oo-dé gérérə rəmə, idə-dé panè: «Né kinlé dow-je bá dum dɔ-dé, ngá Lubə lé né kí dum-é goto.»

* 19:5 19:5 Kɔn 2:24 † 19:7 19:7 Mat 5:31 † 19:7 19:7 Det 24:1; Mat 5:31 † 19:9 19:9 Mat 5:32; 1Kɔ 7:10,11 ‡ 19:19 19:19 Tɛt 20:12-16; Det 5:16-20; Mbl 19:18

²⁷ Rəmə Piyər un ta dəji-é panè: «Ə je kí j'tusi né-je lə-ji lay j'ınə b́a j'un go-i kinlé, ta kí dɔ-ji-ti à tò ban wa?» ²⁸ †Beba Jeju idə-dé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí səi njəkun go-m-je kinlé, ndɔ kí né-je lay à təl kí sigi lé, Ngon lə dow à ree kisi dɔ kalikɔbe-ti liə kí to kali rifa kinlé, səi ya kərə a kisi dɔ kalikɔbe-je-ti kí dɔgi gidi-é joo, kdɔ gangta dɔ gin Israyel-je-ti kí dɔgi gidi-é joo lé tɔŞ. ²⁹ Nə-nə kí ınə kəy-je liə əse ngankɔ-é-je, əse kɔnan-é-je, əse bɔbi-é, əse kɔ-é, əse ne-é, əse ngan-é-je, əse ndɔr-je liə kdɔ ta lə-m lé, à kingə dɔ-ti nja bu rəm, b́a à kingə kiskəm kí tò sartagangi rəm tɔ. ³⁰ †Ngà dow-je nə dan də kí kete-ti d'a təl to dow-je kí gogi ə dow-je nə dan də kí gogi-ti d'a təl to dow-je kí kete tɔ.»

20

Ta lə njérakullə meę ndɔr nduu-ti ḱi kàd́i kí gay-gay

¹ Kɔbe kí dɔrɔ-ti lé tò titi-nə ḱi ta lə njəndɔr káre kí tɛę ḱi ndɔge rati, kdɔ kəy dow-je kullə ndɔr nduu-ti* liə kin bə. ² Loki ingə-dé lé, ta-dé asi-nə kàd́i à kadi-dé là kí asi kəm kullə kí ndɔ káre, b́a adi d'ow lo ndɔr nduu-ti liə lé. ³ Go-ti, njəndɔr lé tɛę ndaa-ti ḱi kàd́i kí jinəy káre kí ndɔge rəmə, oo dow-je kí rangi kí d'ingə kullə al kí d'ə pandangi lo-ti. ⁴ Beba ę idə-dé panè: Səi kərə, owi ndɔrɔ lə-m tɔ. Go kullə-ti kí a rai lé, m'a kugə-si maji ya. ⁵ Dę kərə d'ɔti d'ow tɔ. Ngà loki kàd́i ę jam dɔ be-ti, njəndɔr lé tɛę bəy rəmə, ingə dow-je kí rangi bəy rəm, loki kàd́i ę mbɔ be-ti rəmə, ingə dow-je kí rangi pandangi lo-ti lé ya bəy. Dowbé-je kin kərə idə-dé panè: Owi ndɔrɔ lə-m go madi-si-je-ti tɔ. ⁶ Loki kàd́i ra biɔ-je bole asi lé, njəndɔr lé təl tɛę ndaa-ti bəy rəmə, ingə dow-je kí rangi ya bəy. Beba ę dɔji-dé panè: Kdɔ ri b́a ęi lo-ti kin ḱi ndɔge nɔ kare bə wa? ⁷ Dę d'ilə-é-ti 'panè: Dow un-ji kullə-ti al. Beba njəndɔr lé təl ilə-dé-ti panè: Kinə tò bə rəmə ɔti owi 'rai kullə ndɔrɔ lə-m tɔ. ⁸ Loki kàd́i ur rəmə, njəndɔr nduu lé idə njəkoo go né-je liə panè: 'Ba njéra kullə meę ndɔr nduu-ti lə-m lé, ə adi-dé nékugə dɔji-dé. 'Ulə gin-é dɔ də kí d'ow gogi nè-ti b́a 'tɛę-né dɔ də kí d'ow ḱi ndɔge-ti. ⁹ Dę kí d'ow ndɔrɔ ḱi kàd́i ra biɔ-je bole lé, 'ree rəmə d'ingə nékugə dɔji-dé asi kəm kullə kí dow ra ndɔ káre lé. ¹⁰ Ngà loki də kí d'ow ndɔrɔ ḱi ndɔge rati 'ree lé, 'gir 'panè də rəmə, d'a kingə nə kitə də kí d'ow ḱi kàd́i ra biɔ-je bole lé ngá; ya rəmə njəkugə-dé lé, adi-dé là asi-nə ḱi də kí d'ow ndɔrɔ gogi nè lé bə tɔ. ¹¹ Beba loki də 'taa là lé rəmə, 'pa ta kí maji al dɔ njəkun-dé kullə-ti lé, ¹² 'panè: Kdɔ ri b́a də kí 'ree gogi, 'ra kullə kàd́i káre ya par rəmə 'ugə-dé asi sə-ji je kí j'ree ḱi ndɔge nɔ, adi j'ɔɔ rɔgi-rɔgi rəm, kàd́i kərə nəti-ji kərim-kərim kinlé wa? ¹³ Beba njəndɔr lé təl ilə dow kí káre dan-dé-ti panè: Nam-m, m'ra sə-i ndangi al. Lé j'adi ta-ji asi-nə kdɔ kadi loki 'ra kullə, ndɔ káre lé, m'a kadi-i là kí asi kəm kullə kí ndɔ káre ya al wa? ¹⁴ Yən, 'taa nékugə dɔji-i ə 'ɔti 'ow lo lə-i. Ə njəree kullə-ti gogi nè lé to mə ya m'ndigi kadi-é nékugə dɔji lé asi sə-i. ¹⁵ Nékingə-m lé, to tó-é kadi m'ra-né né kí meę-m ndigi al wa? To kí m'to dow kí maji kinlé nəl-i al wa? ¹⁶ †Jeju təl ilə dɔ gosta-ti kinlé panè: Bə ya tɔ, də kí gogi d'a təl də kí kete ə də kí kete d'a təl də kí gogi tɔ.

† **19:28** 19:28 a Mat 25:31; b Luk 22:30   § **19:28** 19:28 Dan 7:14.   † **19:30** 19:30 Mat 20:16; Luk 13:30   * **20:1** 20:1 Dɔnangi Israyel-ti, ḱi be-je-ti kí nə-je lé dow-je 'ndɔr nduu kí ndɔr, bi ubə wale kare tanə ḱi be lə-ji nè kin al.   † **20:16** 20:16 Mat 19:30; Mar 10:31; Luk 13:30

Nja mutə kɨ Jeju pa ta kɨ dɔ koy-é-ti kɨ dɔ tɔsi ndəl-ti liə

Mar 10:32-34; Luk 18:31-34

¹⁷ Loki Jeju isi ɔw Jorijaləm lé, ɛ ɔr njéndó né-je liə kɨ dɔgɨ gidi-é joo ngərəngɨ pa sə-dé ta taá-taá dɔ rəbi-ti panè: ¹⁸ «Yən, kow kɨ j'isi j'ɔwi Jorijaləm kinlé, d'a kilə Ngon læ dow ji njékun dɔ njégugn-é-je-ti læ Lubə, kɨ ji njéndó dow-je ndukun-je-ti, kadi 'gangɨ ta koy dɔ-é-ti. ¹⁹ Dɛ d'a kilə-é ji dow-je-ti kɨ 'to jipi-je al, kadi 'sɔki-é rəm, kadi 'tində-é kɨ ndəy marɔw b́á d'a bə-é kagdəsi-ti, rəmə à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ ndɔ-ti kɨ njékungɨ-ti mutə go-ti.»

Nédəji læ ne Jebede

Mar 10:35-45; Luk 22:24-47

²⁰ Kɔ ngan læ Jebede ree kɨ ngan-é-je rɔ Jeju-ti ə səbi takəm-é nangi nɔ-é-ti kɔ dɔ-é né. ²¹ Bəba Jeju dɔ-é panè: I 'ge ri wa? ɛ panè: Un ndu kɔ kadi ngan-m-je kɨ joo kinlé, ɛ kɨ káre isi dɔ jikol-i-ti ə kɨ káre isi dɔ jigəl-i-ti kɔ bɛ-ti læ-i. ²² Jeju ilə-dé-ti panè: Səi lé, 'gəi né kɨ 'dɔji lé al. A kasi kingəi kɔ kɨ m'a kingə lé kàrè wa? Bəba dɛ d'ilə-é-ti 'panè: Oiyoy, j'a kasi kare. ²³ Jeju ilə-dé-ti panè: Tɔgrɔ, kɔ læ-m ə a kingəi, ngà ta læ kisi dɔ jikol-m-ti kɨ dɔ jigəl-m-ti lé, to mɔ b́á m'a kadi al, ngà to Bəbi-m b́á à kadi dow-je kɨ ɛ ra go-é kete kɔ-dé. ²⁴ Loki ndəgi njéndó né-je kɨ dɔgɨ d'oo ta kin bə lé, wəngɨ ra-dé dɔ ngankɔ-nə-je-ti kɨ joo kinlé. ²⁵ †Bəba Jeju b́a-dé lay rɔ-é-ti idə-dé panè: Səi 'gəi kɨ njékɔ bɛ dɔ gin dow-je-ti kɨ gay-gay kɨ dɔnangi-ti nè lé, d'ulə kəm dow-je ndoo nɔ rəm, b́á dow-je kɨ boy-boy kàrè, d'ɔ bɛ dɔ dow-je-ti lé kɨ go lo njətɔgi-ti tɔ. ²⁶ †Ngà səi lé, kɔ-nɔ kɨ bə kin à goto dan-si-ti. Adi dow kɨ ndigi kadi n'to 'boy dan-si-ti lé, kadi təl rɔ-é ngonnjékullə-ti læ-si. ²⁷ Rəm b́á dow kɨ ndigi kadi n'to kɨ dɔsɔy dan-si-ti lé, kadi təl rɔ-é bə-ti læ-si tɔ. ²⁸ Bə ya tɔ, Ngon læ dow lé, ree kadi dow-je 'ra kullə d'adi-é al, ngà ɛ b́á ree kɔ ra kullə kadi dow-je rəm, b́á kɔ kadi rɔ-é gangɨ-né dɔ kosi dow-je rəm tɔ.

Jeju adi njékəmtɔ-je joo d'oo lo

Mar 10:46-52; Luk 18:35-43

²⁹ Loki Jeju dɛ kɨ njéndó né-je 'tɛɛ mɛɛ bɛ-ti kɨ Jeriko kɨ ndaa-ti lé, kosi dow-je nɔ ya d'un go Jeju. ³⁰ Ə njékəmtɔ-je joo d'isi ngangɨ rəbi-ti b́á d'oo kɨ Jeju isi dəə lé, d'ilə bəbi ndi-dé nangi 'nɔ 'panè: «'Bəbɛ, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo læ-ji!» ³¹ Rəmə kosi dow-je 'ndangi-dé kadi d'uti ta-dé, ngà dɛ d'ilə bəbi ndi-dé nangi 'nɔ d'itə kɨ kete lé bəy panè: «'Bəbɛ, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo læ-ji boo.» ³² Bəba Jeju təl ɔ nangi b́a-dé, ə dɔ-é panè: «'Ri b́á 'ndigi kadi m'ra m'adi-si wa?» ³³ Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «'Bəbɛ, j'ndigi kadi kəm-ji ya 'adi oo lo.» ³⁴ Bəba ta ɔ mɛɛ Jeju nɔ kɔ ta læ-dé adi odi rɔ kəm-dé lé rəmə, tajinati nè ya kəm-dé oo lo ə d'un go-é.

21

Kɔw Jeju mɛɛ bəbo Jorijaləm-ti

Mar 11:1-10; Luk 19:28-44; Jɔ 12:12-19; Eja 12:6

¹ Loki d'isi d'ɔw kɨ bəbo Jorijaləm-ti, b́á 'ree 'tɛɛ ngəsi kɨ bɛ kɨ Betpaje kɨ tɔ kadi mbal kɔ kɔgɨ Olibiye-je-ti rəmə, Jeju ulə njéndó né-je liə joo panè: ² «'ɔwi mɛɛ ngonbɛ-ti kɨ tɔ nɔ-si-ti kin, rəmə tajinati nè ya a kingəi ngon

koro kɪ kɔ-é, kí 'tó-é nangi. Loki ingəi-dé lé, 'tuti-dé, ə 'reei sə-dé adi-mi.
³ Ngà kinə dow dəji-si ta do-ti lé, idəi-é 'painè: "‘Babe bá ge-dé." Rəmə lo-é-ti nè ya, à kinə-dé kadi 'reei sə-dé.» ⁴ Né-je kinlé ra-né bè kɔo kadi ta kí njèpata kí ta Lubə-ti pa lé, né-é ra-né né. E panè:

⁵ «Idəi ngonmandi* kí bebo Siyɔ-ti 'painè:

'Oo! Ngar lə-i isi ree rɔ-i-ti! To dow kí sɔl ləm-ləm!

Ə isi do kɔ koro-ti! Isi do ngon koro-ti kí to ngon nékal†!»

⁶ Njéndó né-je d'ow ə 'ra go ta-ti kí Jeju idə-dé lé, ⁷ adi 'ree kɪ kɔ koro kà ngon-é lé, 'labi kubi-je lə-dé gidi-dé-ti, bá Jeju al isi do-ti. ⁸ Kosi dow-je nà ya 'labi kubi-je lə-dé do rəbi-ti, dɛ kí nà-je 'təti balkəm kagi-je 'labi do rəbi-ti to. ⁹ Kosi dow-je kí 'njiyə nɔ-é-ti kɪ dɛ kí 'njiyə go-é-ti 'tur kəə boy-boy 'panè:

«Kɔsgaji kí do ngonka Dabidi-ti!

Kadi Lubə tɔr ndi-é do dow-ti kí njèree kɪ ri 'Babe!

Kɔsgaji tò do Lubə-ti kí taá nɔ!»

¹⁰ Loki Jeju ow tɛɛ mɛɛ bebo Jorijaləm-ti lé, dow mɛɛ be-je d'ay ngodi do-nà-ti wur-wur, 'dəji-nà ta 'panè: «To nà bá ow ree wa?» ¹¹ Rəmə kosi dow-je kí d'ow siə d'ilə-dé-ti 'panè: «To Jeju kí Najaretɪ kí donangi Galile-ti, njèpata kí ta Lubə-ti.»

Jeju tubə njéragati-je takəy-ti lə Lubə

Mar 11:15-19; Luk 19:45-48; Jq 2:13-17

¹² Jeju ow takəy-ti lə Lubə tubə njéragati-je kɪ njéndogi né-je lay. E titə tablə-je lə njəmbəl-nà lə-je kɪ kagi kisi-je lə njéragati də-je tilə. ¹³ Bəba Jeju idə-dé panè: «'Ndàngi 'panè:

"Kəy lə-m lé, d'a ba-é kəy pa ta kɪ Lubə!

Ngà səi adi təl to kəy kisi njəbogi-je!"»[§]

¹⁴ Lo-é-ti kinlé, njékəmtɔ-je, kɪ njéməti-je 'ree rɔ Jeju-ti mɛɛ kəy-ti lə Lubə ə e adi njékəmtɔ-je d'oo lo rəm, adi njéməti-je 'njiyə rəm. ¹⁵ Bəba wəngi ra njékun do njégugnə-je lə Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je, kdotalə né-je kí maji-maji kí ɔr ndil dow-je kí Jeju ra rəm, wəngi ra-dé kdotalə ngan-je kí 'tur kəə do-é-ti, takəy-ti lə Lubə 'panè: «Kɔsgaji tò do ngonka Dabidi-ti.» ¹⁶ Bəba dɛ 'pa kɪ Jeju panè: «Ta kí ngan-je 'pa kinlé 'oo maji ya tá?» Jeju ilə-dé-ti panè: «Oiyə, m'oo maji ya. Ngà ta kí mbete kí aa njay pa lé, səi 'ndói ooi nja káre al ya sar wa?» 'Ndàngi-ti 'panè:

«Ngan-je kí togi, kɪ dɛ kí ta mba-ti kàrè, i 'ra mbing 'adi 'tɔy-i.*»

¹⁷ Go-ti, Jeju inə-dé tɛɛ mɛɛ bebo Jorijaləm-ti ow tò Betani.

Jeju man kagi kote

Mar 11:12-14,20-26; Luk 13:6-9

¹⁸ Lo aa go-ti kɪ ndoɛ rati, loki Jeju təl isi ree kɪ Jorijaləm gogi bəy lé, bo ra-é. ¹⁹ Bəba e oo kote ngangɪ rəbi-ti bá tɔɔ ow gin-ti rəmə mbi-é ya pa bá tò. Jeju panè: «'A kandi gogi ndə al ya sar.» Rəmə tajinati nè ya kote lé tuti kurum. ²⁰ Loki njéndó né-je d'oo kí kote lé tuti kurum rəmə ta igə-dé səl adi 'dəji Jeju 'panè: «Kay! Ban ə tajinati nè ya kote lé tuti kurum wa?» ²¹ †Jeju ilə-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə owi

* 21:5 21:5 Ngonmandi kí bebo Siyɔ-ti lé tɔji dow-je kí bebo Jorijaləm-ti. Jkr 9:9 † 21:5 21:5 Eja

62:11; Jkr 9:9 ‡ 21:9 21:9 Pa 118:25-26 § 21:13 21:13 Eja 56:7; Jer 7:11 * 21:16 21:16 Pa 8:3

† 21:21 21:21 Mat 17:20; 1Kɔ 13:2

kì kadmɛɛ, bá kinə 'tadi al ya sar lé, né kí m'ra kì kote kin par bá a kasi rai al. Lé mbal kin ya kàrè, kinə idəi-é 'painè: "Ɔti kí rangi lo kin-ti, ə 'ow 'usi dan babo-ti", kàrè né-é à ra né ya tɔ. ²² Né lay kí a pai ta kì Lubə dɔ̀ji-é-né kì kadmɛɛ lé, a kingəi ya.»

Ta dɔ̀ji kí dɔ̀ tɔ̀gi-ti kí Jeju ɔw-né

Mar 11:27-33; Luk 20:1-8

²³ Loki Jeju ɔw takəy-ti lə Lubə isi ndó né dow-je rəmə, njékun dɔ̀ njégugnə-je lə Lubə kí 'ngatɔ̀gi-je lə jipi-je 'ree rɔ-é-ti 'dɔ̀ji-é 'panè: «Ná bá adi-i tarəbi bá 'ra-né né-je kinlé wa? Ná adi-i tɔ̀gi bá 'ra-né wa?» ²⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Má kàrè m'a dɔ̀ji-si ta tɔ. M'a dɔ̀ji-si ta káre ya par, é kinə iləi-mi-ti rəmə, m'a kidə-si dow kí adi-m tɔ̀gi m'ra-né né-je kinlé tɔ.» ²⁵ «Ná bá ulə Já adi ra dow-je batəm wa? To Lubə bá ulə-é əse to dow-je wa?» Ngà dɛ 'təl 'naji-nə ta dan-dé-ti 'panè: «Kinə j'painè: "To Lubə bá ulə-é" rəmə, ɛ à təl dɔ̀ji-ji panè: "Ngà kdɔ̀ ri bá adi-é mɛɛ-si al wa?" ²⁶ Ə kinə j'idəi-é j'painè: "To dow-je bá d'ulə-é" kàrè, à kɔ̀ to ta dɔ̀ji-ti, kdɔ̀talə kosi dow-je 'gə kí Já lé, to njəpata kí ta Lubə-ti.» ²⁷ Bəba 'ree d'idə Jeju 'panè: «Jɛ j'gə al.» Jeju təl panè: «Maji, mə ya kàrè, ndə bè bá m'a kidə-si dow kí adi-m tɔ̀gi m'ra-né né-je kinlé al tɔ.»

Gosta kí dɔ̀ ngan-je-ti kí joo

²⁸ Jeju təl idə-dé bəy panè: Ta ri bá səi 'giri dɔ̀ poy ta-ti kí m'a kɔ̀r kin wa? Dingəm káre bè ɔw kì ngan-je kí dingəm joo. Ɛ ɔw rɔ ɛ kí dɔ̀səy-ti idə-é panè: «Ngon-m, bəne ɔw 'ra kullə mɛɛ ndɔ̀r nduu-ti lə-m adi-m.» ²⁹ Ɛ idə-é panè: «M'a kow al.» Ngà go-ti rəmə, tagir kí maji ree dɔ-é-ti, adi j ɔw mɛɛ ndɔ̀r nduu-ti lə bɔ̀bi-é lé. ³⁰ Bɔ̀bi-é ɔw rɔ ngon-é-ti kí njékungɔ̀-ti joo idə-é kɔ̀ ta kí káre kin ya tɔ. Ɛ idə bɔ̀bi-é panè: «Oiy, bɔ̀bi-m, m'a kow ya.» Ngà ɛ mbati kow. ³¹ Dan ngan-je-ti kí joo kinlé, ɛ kí ra bá ra ndigi lə bɔ̀bi-é lé wa? Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «Ɛ kí dɔ̀səy.» Bəba Jeju təl idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí njétaalambo-je kì kaya dené-je d'a tɛɛ nɔ̀-ɔ̀-si-ti kete mɛɛ kɔ̀bɛ-ti lə Lubə. ³² †Kdɔ̀talə Já kí njəra dow-je batəm ree rɔ-si-ti, ɔ̀ji-si rəbi né ra kí njururu kadi njiyəi-ti, rəmə səi adi-é mɛɛ-si al. Ngà njétaalambo-je, kì kaya dené-je bá d'adi-é mɛɛ-dé. Ngà səi lé, ooi né kin kì kəm-si bè ya kàrè, 'mbati kiŋəi panjiyə-si-je kí maji al kɔ̀gi kdɔ̀ kadi-é mɛɛ-si.

Gosta kí dɔ̀ njérakullə ndɔ̀r nduu-je-ti

Mar 12:1-12; Luk 20:9-19; Eja 5:1-7

³³ Jeju ilə-dé-ti panè: Ooi gosta kí rangi bəy ən. Dow káre bè uwə nduu, ɔ̀r gali dɔ̀-ti, ra bɛ dɔ̀ ɔ̀r-ti kdɔ̀ mbore-né man nduu lé rəm, ur pal ngəm lo titi, bəy bá adi njérakullə-é-je d'uwə siə dɔ-é kadi 'ra kullə dɔ̀-ti, ə ɔ̀ti ɔw mba. ³⁴ Loki nəy kijə kandi nduu asi ngá lé, ɛ ulə ngannjékullə-je liə rɔ njəndɔ̀r nduu-je-ti lé, kadi 'taa kí 'liə 'ree-né d'adi-é. ³⁵ Ngà njérakullə ndɔ̀r nduu-je d'uwə ngannjékullə-je lé, ə 'tində káre mbuki-mbuki, 'təl ɛ kí káre ə 'tilə ɛ kí káre kì ɔ̀r 'təl-é. ³⁶ Bəba 'ba njəndɔ̀r nduu lé, təl ulə dɛ kí rangi kí kɔ̀r-dé itə dɛ kí kete lé bəy. Rəmə kɔ̀ né kí 'ra kì dɛ kí kete lé ya 'təl 'ra sə-dé tɔ. ³⁷ Ta təl ta-é-ti rəmə, ulə ngon-é ya rɔ-dé-ti, ə gir panè: «To ngon-m adi d'a bəl gidi-é.» ³⁸ Ngà loki njérakullə ndɔ̀r nduu-je d'oo ngon-é lé isi ree rəmə d'idə-nə ta dan-dé-ti 'panè: «Ooi ngon-é kí ndɔ-é à

to njènéndubə lé é ow ree ongi! 'Reei adi j'toli-é kadi néndubə liə təl to kí 'lə-ji.»³⁹ Beba d'uwə-é tɛɛ siə mɛɛ ndɔr nduu-ti kí ndaa-ti ə 'tol-é.⁴⁰ Beba Jeju dəji-dé panè: Loki 'ba njèndɔr nduu à ree lé, ri bá à ra kí njérakullə ndɔr nduu-je kinlé wa?⁴¹ Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: À təl njémɛɛndul-je kanlé təl kí tò kəmtondoo nɔ. Ngá bá à təl kɔy dɛ kí rangi kí d'a kadi-é kandi nduu lé, kí dɔ nɔy-é nɔy-é kɔɔ kində-dé ta-ti.⁴² Bəy bá Jeju ilə-dé-ti panè: Sɛj 'ndói ta kinlé mɛɛ mbete-ti kí aa njay nja káre ooi al ya sar wa? 'Ndàngi-ti 'panè:

«Ər kí njékində kəy-je d'ilə piringi kɔgi lé, bá təl to ər kí maji kí sul kəy-ti.» Né kinlé to kullə ra 'Babe. Ngá kí rɔ-ji-ti rəmə, to nékɔji†.

⁴³ Gin-é kin bá Jeju idə-dé-né panè: Lubə à taa kɔbɛ liə ji-si-ti, kɔɔ təl-né kadi gin dow-je kí rangi, kí d'a ra kullə-é maji.⁴⁴ Dow kí rá-rá kí tɛɛ usi dɔ ər-é-ti kinlé, rɔ-é à tėti dɛki-dɛki rəm, bá dow kí ər kinlé usi dɔ-é-ti kàrè à lər-é lər-lər rəm tɔ.⁴⁵ Loki njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə kí Parisi-je d'oo gosta kí Jeju pa kinlé bè rəmə, dɛ 'gə kí ɛ pa ta kinlé sɔbi-né dɔ-dé.⁴⁶ Beba dɛ 'sangí kəm rəbi-je kɔɔ kuwə Jeju, ya ngá dɛ 'bəl kosi dow-je kí 'gə-é maji kí ɛ to njèpata kí ta Lubə-ti.

22

Gosta kí sɔbi dɔ dow-je kí 'ba-dé lo nékuso taanɔ-ti Luk 14:16-24

¹ Jeju un gosta kí rangi ya bəy pa-né ta kí dow-je panè: ² Kɔbɛ kí dɔrɔ-ti tò titi-nɔ kí ta lə ngar kí ra nékuso nɔ kɔɔ taanɔ lə ngon-é bè. ³ Ngar lé ulə ngannjékullə-je go dow-je-ti kí 'ba-dé kɔɔ nékuso kí lo taanɔ-ti lé. Ngá dowbɛ-je lé 'mbati ree. ⁴ Ɛ təl ulə ngannjékullə-je kí rangi ya bəy panè: Owi idəi dow-je kí 'ba-dé lo nékuso kí lo taanɔ-ti lé 'painè: «M'ɔsi dɔ nja né-je nati lay ngá. M'təl mangi-je lə-m, kí nékul-je lə-m kí rɔ-dé tò mbulmbul, adi nékuso tò nangi lay ngá, é 'reei kɔɔ nékuso kí lo taanɔ-ti lé.»⁵ Bè ya kàrè, usi-dé dɔ ba-ti kí 'ba-dé lé al, adi nɔ-nɔ ya ow lo liə kí mɛɛ ndigi. Dɛ kí nɔ-je d'ow ndɔrɔ lə-dé ə dɛ kí dan-ti-je d'ow lo ra gati-je-ti. ⁶ Ə ndəgi-dé-je tɔ rəmə, d'uwə ngannjékullə-je lé d'ulə kəm-dé ndoo bəy bá 'tol-dé dɔ-ti. ⁷ Né kin ra adi wɔngi ra ngar lé nɔ. Beba ulə njéɔ-je liə, adi d'ow 'təl dowbɛ-je kinlé rəm, bá 'ró bəbo lə-dé rúki-rúki dɔ-ti rəm. ⁸ Go-ti, təl idə ngannjékullə-je liə panè: Nékuso tò ngɔsi. Ngá dow-je kí 'ba-dé lo taanɔ-ti lé bá 'tò dow-je kí 'tuwə ree al. ⁹ Ə ɔti owi tagaji rəbi-je-ti, 'bai dow-je lay ya kí a kingəi-dé, kɔɔ kadi 'ree lo nékuso-ti kí lo taanɔ-ti lé. ¹⁰ Beba ngannjékullə-je lé d'ɔti d'ow ta gaji rəbi-je-ti ə 'ba dow-je lay ya kí d'ingə-dé, njémɛɛndul-je, kí njémɛɛmaji-je, 'ree sə-dé adi dow-je 'rusi mɛɛ kəy nékuso kí lo taanɔ-ti lé nji-nji. ¹¹ Ngá loki ngar ree andi mɛɛ kəy-ti kɔɔ koo dow-je kí 'ree lo nékuso-ti kí lo taanɔ-ti lé rəmə, kəm-é usi dɔ dingəm-ti káre kí isi lo nékuso-ti kí lo taanɔ-ti kí kubi-é rɔ-é-ti al. ¹² Beba ngar lé dəji-é panè: Nam-m, ban bá 'ree lo kin-ti nal kulə kubi-é rɔ-i-ti wa? Ngá dingəm lé tɛɛ ta-é ilə-é-ti al. ¹³ †Bəba ngar idə ngannjékullə-je liə panè: Ɔti uwəi dow kin 'tói ji-é-je kí nja-é-je njim-njim ə iləi-é ndaga

lo-ti kɪ ndul ndi-ndi. Ɛ bá to lo kɪ à nɔ-ti rəm, à kuso ngangɪ-é titi mægəgə-mægəgə rəm. ¹⁴ Bè ya tɔ, dɛ kɪ Lubə 'ba-dé lé, kɔr-dé nɔ. Ngà dɛ kɪ ɛ mbəti-dé bá 'to kɪ ndɛ bɛ.

Lambo lə Sejar

Mar 12:13-17; Luk 20:20-26

¹⁵ Parisi-je d'ɔw d'oji-nɔ ta kɔɔ sangi kəm rəbi kuwə Jeu kɪ ta kɪ ta-é-ti. ¹⁶ Bɛba d'ulə njéndó né-je lə-dé rəm, bá kuti dow-je lə Erodɪ rɔ Jeju-ti kadi 'dɛji-é 'panè: Njéndó dow-je né, j'gə kɪ i lé 'to njɛpata kɪ tɔgrɔ-ti rəm, i 'isi 'oji dow-je rəbi lə Lubə kɔji kɪ tɔgrɔ-ti rəm, bá i lé 'bəl kəm dow al rəm, kɔɔ i 'oo maji lə dow kɪ taga nè kin al. ¹⁷ Ɛn é idə-ji tagir lə-i kɪ sɔbi dɔ ta kin adi j'oo: «To tó-é kadi dow ugə lambo lə ngar Sejar əse to tó-é al wa?» ¹⁸ Ngà Jeju gə tagir kɪ maji al kɪ mɛɛ-dé-ti adi idə-dé panè: «Səi njəkədkəm dow-je kanlé! Kɔɔ ri bá 'sangi kadi ooi ta kɪ mɛɛ-m-ti wa?» ¹⁹ Oji-mi là kɪ dow-je d'isi d'ugə-né lambo lé adi-mi m'oo.» Bɛba dɛ d'un kɔ là d'oji-é. Ngà bá ɛ dɛji-dé panè: ²⁰ «To dɔ nɔ kɪ ri nɔ bá tɔ-ti wa?» ²¹ Rəmə dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «To dɔ Sejar kɪ ri-é.» Ngà bá ɛ təl idə-dé panè: «Né lə Sejar ə adi Sejar, ngà né lə Lubə rəmə adi Lubə tɔ.» ²² Ta kɪ Jeju ilə-dé-ti lé ɔr ndil-dé adi d'ɪŋə-é d'ɔw lo lə-dé.

Ta kɪ dɔ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-ti

Mar 12:18-27; Luk 20:27-38

²³ †Rəmə mɛɛ ndɔ-é-ti kin ya, Sadusi-je kɪ 'to njɛpanè tɔsi ndəl kində lo tɛɛ goto lé 'ree rɔ Jeju-ti ə 'dɛji-é ta 'panè: ²⁴ Njéndó dow-je né, ta kɪ Moiyiji pa ən: Kinə dow taa dené bá oji sɪə ngon al bəy ya ə oy rəmə, kadi ngonkɔ-é taa dené ndubə lé, ində-né kɔ-é*. ²⁵ Ngà kinə ngankɔ-nɔ-je siri dan-ji-ti nè je bè, bá ɛ kɪ dɔsɔy taa dené é oji sɪə ngon al bəy ya ə oy ɪŋə dené lé adi ngonkɔ-é. ²⁶ Ɛ kɪ njəkungɪ-ti joo lé kàrè bè ya rəm, bá njəkungɪ-dé-ti mutə kàrè bè ya sar ngankɔ-nɔ-je kɪ siri d'oy-né lay, ²⁷ bá dené-é lé kàrè oy-né go-dé-ti tɔ. ²⁸ Ndɔ kɪ dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé se, dené kinlé à to ne nɔ dan-dé-ti kɪ siri kinlé wa? Kɔɔtalə dɛ 'taa-é ya lay. ²⁹ Bɛba Jeju ilə-dé-ti panè: «Səi uri wale, kɔɔ səi 'gəi mɛɛ ta kɪ mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay lé al rəm, bá 'gəi tɔgi Lubə al rəm. ³⁰ Kɔɔtalə ndɔ kɪ dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, taanɔ à goto. Dow-je d'a kisi titi-nɔ kɪ malayka-je d'isi-né dɔrɔ-ti kin bè. ³¹ Ta kɪ Lubə pa sə-si mɛɛ mbete-ti liə sobi-né dɔ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, səi 'ndói nja kàrè ooi al wa? Lubə pa mɛɛ mbete-ti liə panè: ³² “M'to Lubə lə Abrakam, m'to Lubə lə Isaki kɪ Lubə lə Jakobi. Adi Lubə lé, to Lubə lə dow-je kɪ d'oy al, ngà to Lubə lə dow-je kɪ d'isi kəm†.” ³³ Kosi dow-je kɪ d'oo néndó lə Jeju lé, néndó liə ɔr ndil-dé nɔ.

Ta lə ndukun kɪ boy itə madi-é-je

Mar 12:28-34; Luk 10:25-37

³⁴ Loki Parisi-je d'oo kɪ Jeju uwə ta Sadusi-je lé, dɛ 'kəw-nɔ ³⁵ rəmə dow kàrə dan-dé-ti kɪ to njéndó dow-je ndukun, ndigi koo ta kɪ mɛɛ Jeju-ti adi dɛji-é panè: ³⁶ Njéndó dow-je né: Dan ndukun-je-ti lé, ɛ kɪ rá bá to kɪ boy itə madi-é-je wa? ³⁷ Bɛba Jeju ilə-é-ti panè: 'A ndigi 'Babə Lubə lə-i kɪ mɛɛ-i kɪ kàrè-rè, kɪ ndil-i lay, bá kɪ tagir lə-i lay rəm tɔ‡. ³⁸ Ɛ bá to ndukun

† 22:23 22:23 Knj 23:8 * 22:24 22:24 Det 25:5 † 22:32 22:32 Kaglo-ti kɪ Lubə pa-nè ta kɪ Moiyiji ba-né ri Abrakam, kɪ Isaki, kɪ Jakobi kinlé dɛ d'oy kete low ngà (Tɛt 3:6, 15). ‡ 22:37 22:37 Det 6:5

kí dosay kí boy itø madi-é-je lay. ³⁹ Ndukun kí njèkungi-ti joo kí tanā siø bè to éñ: 'A ndigi dow madi-i tanā kì rø-i bèš. ⁴⁰ †Ndukun-je læ Moiyiji lay røm, bá néndó-je læ njépata-je kí ta Lubø-ti lay kin ya 'tò gin tógi-ti læ ndukun-je kí joo kinlé.

Ta læ Kristi kì Dabidi

Mar 12:35-37; Luk 20:41-44

⁴¹ Loki Parisi-je 'køw-nā lé, Jeju dæji ta panè: ⁴² Ta ri bá 'giri dø Kristi-ti lé wa? Kristi to ngonka nā wa? Dø d'ilø-é-ti 'panè: To ngonka Dabidi.

⁴³ Beba Jeju dæji-dé bøy panè: Ngà ra ban bøy bá Ndil Lubø ra kullø mæð Dabidi-ti adi ę kàrè ba-é 'Babe bøy wa? Kdotalø Dabidi ya panè:

⁴⁴ 'Babe Lubø idø 'Babe læ-m panè:

'Ree isi dø jikøl-m-ti, sar kadi m'tøl njéba-je læ-i gin tógi-i-ti.*

⁴⁵ Ngà kí Dabidi ba Kristi 'Babe lé, Kristi à to ngonka Dabidi ban bøy wa? ⁴⁶ Lo-é-ti kinlé, dow kí dan-dé-ti kí asi kilø ta Jeju-ti goto. Beba kì dø gangi ndø-é-je-ti kinlé, dow kí bo dæji ta Jeju ra-é ya goto ngá.

23

Ta læ Jeju kì njéndó dow-je ndukun-je læ Lubø kì Parisi-je

Mar 12:38-39

¹ Beba Jeju idø kosi dow-je, dę kì njéndó né-je liø panè:

² Ndukun-je kí Lubø adi Moiyiji ndangi lé, njéndó dow-je ndukun-je, kì Parisi-je bá 'to njékør mæð-é kadi dow-je. ³ To tó-é kadi ooi ta læ-dé, kadi 'rai tó mindi-dé-ti berere-berere. Ngà ndaji bá 'ndaji kullø ra-dé al, kdotalø né kí d'isi 'ndó dow-je lé, dę 'tøl rø-dé go-ti al. ⁴ Dę lé, né-je kí oy kí lo kuti-é ngá ya 'tó 'tindø dø dow-je-ti, ngà dę rømøn ngon ji-dé ya kàrè 'ndigi kulø gati-né sø-dé al. ⁵ †Né lay kí dę 'ra lé, 'ra kdø kadi dow-je d'oo-dé-né. Beba dę 'tó ndukun-je læ Lubø nğan ku né-je-ti, bá 'tó ta bagi-dé-je-ti, kì nati nğ-dé-je-ti, d'u kubi-je læ-dé d'adi boy yul-yul, d'osi kulø sul-é-je-ti d'adi ngal puu-puu.* ⁶ Dę 'sangi lokisi kí kete nğ dow-je-ti lo nékuso ra nay-je-ti røm, 'ndigi lokisi kí kete mæð køykøwnā-je-ti røm, ⁷ 'ndigi kadi dow-je 'ra-dé lapiya kunta-nā lokosi-je-ti røm, bá 'ndigi kadi dow-je 'ba-dé njéndó dow-je né to. ⁸ Ngà sõi lé, adi dow-je 'ba-si njéndó dow-je né al, kdotalø njéndó-si né, ę kàrè-rè bè, ngà sõi lé, 'toi ngankø-nā-je lay. ⁹ 'Bai dow kí donangi-ti nè bobi-si al, kdotalø Bøbi-si ra kàrè-rè, adi to njèkisi dørā-ti. ¹⁰ Adi dow ba-si njékun dø-je al, kdotalø Kristi† lé, ę ya kì kár-é to njékun dø-si. ¹¹ †Dow kí to 'boy dan-si-ti lé, à to ngonnjèkullø læ-si. ¹² †Dow kí oji rø-é lé, d'a kulø dø-é kí nangi, ngà dow kí sol dø-é bá d'a kitø dø-é kí taá to.

Ta læ tuji kí à kusi dø Parisi-je-ti kì njéndó dow-je ndukun-je

Mar 12:40; Luk 11:39-52; 20:47

§ 22:39 22:39 Mbl 19:18 † 22:40 22:40 Luk 10:25-28 * 22:44 22:44 Pa-je 110:1 † 23:5 23:5 Mat 6:1 * 23:5 23:5 Njéndó dow-je ndukun-je kì Parisi-je lé, 'ra né-je kin bè kdø kadi dow-je d'oo titi-nā né kí dę bá d'un rø-dé d'adi Lubø ngay d'itø ndøgi dow-je bè. † 23:10 23:10 Kristi lé kor mæð-é to dow kí Lubø mbøti-é. † 23:11 23:11 Mat 20:26,27; Mar 9:35; 10:43,44; Luk 22:26 † 23:12 23:12 Luk 14:11; 18:14

¹³ Tuji à kusi dɔ-si-ti, sɛi njéndó dow-je ndukun-je, kɪ Parisi-je kí 'toi njékædkæm dow-je! Kdɔtalə sɛi uti tarəbi kandi kɔbɛ-ti kí dɔrɔ-ti dɔ dow-je-ti. Sɛi ya kàrɛ ɔwi-ti al rəm, bá dow-je kí 'ndigi kɔw-ti kàrɛ, sɛi ɔgi-dé rəm.

¹⁴ [Tuji à kusi dɔ-si-ti, sɛi njéndó dow-je ndukun-je kɪ Parisi-je kí 'toi njékædkæm dow-je! Kdɔtalə sɛi 'kəəi né-je kí mɛɛ kəy-ti lə njéngɔwkoj-je kər-kər ə 'pai ta kɪ Lubə adi ngal nɔ-nɔ kɔ kadi dow-je d'oo-si-né. Bɛfa ta kí gangi kí ngɔ nɔ ya à ree dɔ-si-ti.][‡]

¹⁵ Tuji à kusi dɔ-si-ti, sɛi njéndó dow-je ndukun-je kɪ Parisi-je kí 'toi njékædkæm dow-je. Kdɔtalə sɛi asi lo-je kí dɔnangi-ti nè, kɪ dan babo-je naki-naki kɔ kadi ingəi dow kí a tɛli-é jipi-ti. Ngà loki ingəi-é adi təl jipi ngá rəmə, adi dowbɛ təl to dow kí tuwə kɔw dan pər-ti kí tò sartagangi tɔy-si nja joo bəy!

¹⁶ Tuji à kusi dɔ-si-ti, sɛi njékæmtɔ-je kí njékɔr nɔ dow-je. Sɛi lé 'painè: Kinə dow ubi rɔ-é kɪ kəy lə Lubə, bá ra né-é al kàrɛ to kare. Ngà kinə dow ubi rɔ-é kɪ lɔr kí mɛɛ kəy-ti lə Lubə rəmə, kadi dowbɛ ra né-é lé ya bane.

¹⁷ Sɛi mbə dow-je kí njékæmtɔ-je kan! Né kí ra bá boy nɔ wa? Lɔr bá boy nɔ əsɛ kəy lə Lubə kí njètəl lɔr né kí aa njay-ti bá boy nɔ wa? ¹⁸ Sɛi 'pai bəy 'painè: Kinə dow ubi rɔ-é kɪ logugi né lə Lubə, bá ra né-é al kàrɛ to kare. Ngà kinə dow ubi rɔ-é kɪ kadkare kí to logugi né-ti lə Lubə rəmə, kadi dowbɛ ra né-é lé ya bane. ¹⁹ Sɛi njékæmtɔ-je kanlé! Né kí ra bá to né kí boy nɔ wa? Kadkare bá boy nɔ əsɛ logugi né lə Lubə kí ra kadkare adi təl né kí aa njay bá boy nɔ wa? ²⁰ Yən, dow kí ubi rɔ-é kɪ logugi né lə Lubə lé, ɛ ubi rɔ-é kɪ logugi né lə Lubə ya rəm, bá ɛ ubi rɔ-é kɪ né-je lay kí tò logugi né-ti lə Lubə lé rəm tɔ. ²¹ Dow kí ubi rɔ-é kɪ kəy lə Lubə lé, ɛ ubi rɔ-é kɪ kəy lə Lubə ya rəm, bá ɛ ubi rɔ-é kɪ Lubə kí njəkisi mɛɛ kəy-ti lé rəm tɔ. ²² †Dow kí ubi rɔ-é kɪ dɔrɔ lé, ɛ ubi rɔ-é kɪ kalikɔbɛ lə Lubə rəm, bá ɛ ubi rɔ-é kɪ Lubə kí njəkisi dɔ kalikɔbɛ-ti lé rəm tɔ.

²³ Tuji à kusi dɔ-si-ti, sɛi njéndó dow-je ndukun-je kɪ Parisi-je kí 'toi njékædkæm dow-je. Kdɔtalə sɛi lé mbikam-je lə-si kí ɔti maji-maji, kɪ mbikamnɔy-je, kɪ né ndir nɔy-je kin kàrɛ, sɛi ɔri kàrɛ dan kí dɔgi-ti adi Lubə. Rəmə né ra kí njururu, kɪ koo kəmtondoo, kɪ kɔdɔndi-ti kí to né-je kí boy nɔ mɛɛ ndukun-ti lé bá sɛi ooi kí né al. Né-je kin bá lé à to kullə ra-si, bá ndəgi né-je kinlé kàrɛ, sɛi a tusi kinəi al rəm tɔ. ²⁴ Sɛi njékæmtɔ-je kí njékɔr nɔ dow-je kan! Sɛi lé tò titi-nɔ né kí ngon kuu kí sɛ bə kin bá sɛi ooi-é dan man kɔy-si-ti adi uni-é kɔgi, ngà rəmə Jambal kí boy kin bá sɛi ooi-é al, adi uyi-é mɛɛ-si-ti miriki.

²⁵ Tuji à kusi dɔ-si-ti, sɛi njéndó dow-je ndukun-je kɪ Parisi-je kí 'toi njékædkæm dow-je! Sɛi lé, gidi kɔbi-je kɪ gidi tasa-je bá 'togi adi aa maji rəmə, né-je kí rusi mɛɛ-é nji-nji lé, to né bɔgi-je kɪ né-je kí ingəi kí go rəbi bɔ né-je kí maji al kí ra-si. ²⁶ I Parisi kí njékæmtɔ! 'Togi mɛɛ kɔbi ya pá rəmə gidi-é kàrɛ à kaa maji tɔ.

²⁷ †Tuji à kusi dɔ-si-ti, sɛi njéndó dow-je ndukun-je kɪ Parisi-je kí 'toi njékædkæm dow-je! Sɛi lé, 'titi-nɔ kɪ dɔbadi-je kí dow-je 'ra gidi-é kí ndaa-ti né kɪ pɔɔ, adi nda mbəy-mbəy maji, ngà mɛɛ-é rəmə singə dow-je kí

[‡] **23:14** 23:14 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki. † **23:22** 23:22 Mat 5:34 † **23:27** 23:27 Knj 23:3

d'oy, kî né-je kí ndum bá rusi bè kin. ²⁸ Səi lé kàrè, bè ya tɔ. Ta kəm dow-je-ti lé, 'rai rɔ-si tanə kî dow-je kí njéra né njururu-je bè, ya ngà kədkəm dow-je, kî né ra kí maji al ya rusi mɛɛ-si nji-nji.

²⁹ Tuji à kusi dɔ-si-ti, səi njéndó dow-je ndukun-je kî Parisi-je kí 'toi njékədkəm dow-je! Kdɔtalə 'rai dɔbadi njépata-je kí ta Lubə-ti adi maji rəm, bá 'tijəi ndaji né-je kí maji-maji dɔbadi njéra né njururu-je-ti ³⁰ ə 'painè: Kinə je bá j'isi kaglo-ti lə ka-ji-je kí ndɔki lé rəm, j'a kində rɔ-ji nati sə-dé kdɔ tɔl njépata-je kí ta Lubə-ti lé al. ³¹ Befa ta pa-si kî kullə ra-si-je ya 'toji-né kí 'toi nganka njétɔl njépata-je kí ta Lubə-ti. ³² Bè rəm, to tagaji kullə ra ka-si-je lé ya uni tin ə jè 'rai 'toli ta-é!

³³ *Səi kí mɛɛ-si maji al titi-nə kî mɛɛ pii-je bè kan! Səi lé, ta kí gangi kdɔ kadi dow-je d'ow-né dan pər-ti kí tɔ sartagangi lé, a tɛɛi kəm-ti rá wa? ³⁴ Gin-é kin bá Lubə panè: Yən, m'a kulə njépata-je kí ta-m-ti, kî njégosi-je, kî njéndó dow-je ndukun-je lə-m kí tɔgrɔ-ti rɔ-si-ti. Səi a tɔli dɛ kí nǎ-je rəm, a bəi dɛ kí dan-ti-je kagdəsi-ti rəm, a tindəi dɛ kí nǎ-je kî ndəy marɔw mɛɛ kəykəwnə-je-ti lə-si səi jipi-je lé rəm, bá a kuləi kəm dɛ kí nǎ-je ndoo kadi d'ay-nə kî lo-lo rəm tɔ. ³⁵ Né-je kinlé à tɔ bè kdɔ kadi ta məsi njéra né kí njururu kí ay nangi puu-puu kɔgi kinlé tɔ dɔ-si-ti. Un kuti-é dɔ məsi Abel-ti kí to dow kí njéra né kí njururu sar tɛɛ-né dɔ məsi Jakari-ti kí to ngon lə Baraki. Jakari lé, səi 'toli-é mbunə kəy-ti lə Lubə kî logugi né kí to lo kilə kadkare kadi Lubə. ³⁶ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí ta kí gangi kí sɔbi dɔ njétɔl dow-je lé à kusi dɔ dow-je-ti kí ngɔsnə kin.

Jeju ndingə rɔ-é kdɔ dow-je kí bebo Jorijaləm-ti Luk 13:34-35

³⁷ 'Wa! Səi dow-je kí Jorijaləm! 'Wa! Səi dow-je kí Jorijaləm! Səi 'toi njétɔl njépata-je kí ta Lubə-ti, njétilə dow-je kí Lubə ulə-dé rɔ-si-ti kî ər tɔl-dé. Nja kandangi-kandangi ə m'ndigi kəw-si kí rɔ-m-ti tanə kí kɔ kunjə kəw-né ngan-é gin bagi-é-ti kin bè, ə 'mbati! ³⁸ Ooi maji, kəy lə-si à toki tusi kinə kî dɔ-si-ti nɔɔ! ³⁹ M'a kidə-si rəsi. Kî nè kəw kî kete kinlé, a kooi-mi kî kəm-si gogi ndə al ya sar kaglo-ti kí a pai-né painè:

Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-ti kí njèree kî ri 'Babe!§

Ta-je kí dɔ ndɔ-je-ti kí dɔbəy-ti

24

Ta kí dɔ kəy-ti lə Lubə kí à tuji Mar 13:1-23; Luk 21:5-24

¹ Loki Jeju ɔti takəy-ti lə Lubə isi ɔw rəm, njéndó né-je liə 'ree rɔ-é-ti 'toji-é 'panè: «'Oo kəy lə Lubə kí 'ra d'adi ndaji-é-je maji-maji kin.» ² Befa Jeju idə-dé panè: «Ooi né-je kin lay ya al wa? Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí d'a titə tilə kàre kàre, ngon ər ya kàre à tɔ dɔ madi-é-ti lo kin-ti al.»

³ Befa loki Jeju ɔw isi dɔ mbal kə kagi Olibiye-je-ti rəm, njéndó né-je liə 'ree d'ingə-é kî kár-é 'dəji-é 'panè: «'Idə-ji, ndɔ kí rá bá né-é-je kinlé à ra né wa? Əse ri bá à toji ndɔ ree-i lé wa? Ə ri tɔ bá à toji dɔbəy ndɔ kí à ree lé wa?»

4 Jeju ilə-dé-ti panè: «Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti, adi dow ədi-si al. 5 Kdɔ dow-je n̄a ya d'a kun ri-m kində dɔ-dé-ti ə d'a panè: “Dɛ ya 'to Kristi* lé.” Bəba d'a kədi-né dow-je n̄a kur-dé-né wale. 6 Səi a kooi poy rɔ-je k̄i ká rɔ-je. Ooi go rɔ-si nè m̄eɣ-si à k̄i gangi man. Kdɔ, lé ban-ban ya kàrè né-je kinlé à ra né ya; ngà k̄e bá à to sɔy né-je al ya b̄əy. 7 Gin dow-je madi d'a k̄i rɔ k̄i gin dow-je k̄i madi, k̄ɔb̄e káre à k̄i rɔ k̄i k̄ɔb̄e k̄i káre, b̄o à k̄ɔ rəm, dɔnangi à yəki k̄i lo-lo rəm†. 8 Né-je kinlé à tò titi-n̄a k̄i kulə gin ndo k̄i ra dené b̄e. 9 †Bəba d'a kun dɔ-si kadi dow-je d'adi-si k̄ɔ rəm, kadi 'tɔl-si rəm. Gin dow-je lay ya d'a kɔsi-si k̄i ta kdɔ ta lə-m. 10 Ndo-é-ti kinlé, dow-je n̄a ya d'a kilə kadmeɣ lə-dé kɔgi, d'a kun dɔ-n̄a rəm, bá d'a kɔsi-n̄a ta rəm tɔ. 11 Dow-je n̄a d'a ree b̄a rɔ-dé njəpata-je k̄i ta Lubə-ti ə d'a kur dow-je n̄a wale. 12 Né ra k̄i maji al à kow kəm-é kete-kete, gin-é kin bá ndign̄a lə dow-je n̄a ya à təl sɔl-né. 13 †Ngà dow k̄i uwə rɔ-é ngà sar t̄eɣ sɔy-é-ti ə à kaji. 14 Poyta k̄i Maji k̄i sɔbi dɔ k̄ɔb̄e lə Lubə kinlé, d'a kilə mb̄e-é dɔnangi-ti nè lay kdɔ kadi gin dow-je lay d'oo k̄i mbi-dé, b̄əy ngà bá dɔb̄əy ndo lé à ree b̄əy.»

15 «Loki a kooi nékɔbi, k̄i né k̄i tò n̄e lo-ti k̄i aa njay titi k̄i ndɔki Daniyel njəpata k̄i ta Lubə-ti pa-né lé rəmə, kadi dow k̄i isi ndó mbete kinlé gə m̄eɣ-é maji‡ rəm, 16 bá kadi dow-je k̄i d'isi dɔnangi Jude-ti d'ay d'ow dan mbal-je-ti rəm tɔ. 17 †Dow k̄i isi dɔ kəy-ti§ kàrè kadi ur nangi kdɔ kow kəy kun né madi al ngà, 18 rəm dow k̄i a ndɔrɔ kàrè, kadi ree b̄e un kubi kul liə al rəm tɔ. 19 †E m̄eɣ ndo-é-je-ti kin tuji k̄i à kusi dɔ dené-je-ti k̄i njəsəm k̄i d̄e k̄i d'isi d'adi mba ngan-je à tò ban ən ə! 20 †Pai ta k̄i Lubə n̄a kdɔ kadi ndo k̄ay lə-si tò n̄ay kul-ti al rəm, kadi tò ndo taakoo-ti lə-ji j̄əi j̄ipi-je al rəm tɔ. 21 †Kdɔ ndo-je kinlé, à to ndo k̄ɔ k̄i dum nati. Ə to k̄ɔ k̄i lo kində gin dɔnangi-ti n̄u sar b̄one kin ya kàrè, dow oo n̄ja káre al b̄əy rəm, bá dow à koo ḡa-é gogi al ya sar rəm tɔ*. 22 Kinə 'Babe gangi ta ndo-je kinlé adi goji al rəmə, dow k̄i à kaji ya goto. Ngà ɛ à kadi ndo k̄ɔ-je k̄i dum nati kinlé goji, kdɔ dow-je k̄i ɛ mbəti-dé adi 'to dow-je liə. 23 Kinə dow idə-si panè: “Kristi a nè” əse “a yó” kàrè, 'taai ta liə al. 24 Kdotalə njəba rɔ-dé Kristi-je, k̄i njəba rɔ-dé njəpata-je k̄i ta Lubə-ti d'a k̄i kdɔ ra nékɔji-je, k̄i né mbəli-je kdɔ kədi-né dow-je. D'a ra b̄e sangi-né koo se d'a kur dow-je k̄i Lubə mbəti-dé lé wale kare wa. 25 M̄a m'idə-si ngà ən! 26 †Kinə d'idə-si 'panè: Ooi, Kristi, dow k̄i Lubə mbəti-é, a diləlo-ti n̄ɔɔ rəmə owi lo-é-ti al əse loki dow idə-si panè: Ooi, ɛ b̄oyɔ rɔ-é nè tin, kàrè 'taai ta liə al rəm tɔ. 27 Kdɔ ree Ngon lə dow lé, à tan̄a k̄i təlndi k̄i i lo kubə kadi-ti ow njal lo kur kadi-ti kin b̄e. 28 †Lo k̄i nin tò-ti lé, lo-é ya mal-je d'a kəw-n̄a-ti†.»

Ta təl ree lə Ngon lə dow

29 †«Go ndo k̄ɔ-je-ti k̄i dum nati kinlé ya rəmə, Londul à kuti kəm kadi! N̄ay à nda al! Kərwəi-je k̄i dɔr̄a-ti d'a tusi nangi!

* 24:5 24:5 Kristi lé kər m̄eɣ-é to dow k̄i Lubə mbəti-é. † 24:7 24:7 Eja 19:2 † 24:9 24:9 Mat 10:22 † 24:13 24:13 Mat 10:22 ‡ 24:15 24:15 Dan 9:27; 11:31; 12:11 † 24:17 24:17 Luk 17:31 § 24:17 24:17 Dɔ kəy-ti: To ḡa kəy-je k̄i b̄e lə-ji nè kin al. To kəy dur-dur-je k̄i 'ra ndil dɔ-ti adi to taakoo, lo k̄i d'isi-ti d'adi yəl dan-dé. † 24:21 24:21 Ntd 7:14 * 24:21 24:21 Dan 12:1 † 24:26 24:26 Luk 17:23,24 † 24:28 24:28 Luk 17:37 † 24:28 24:28 Job 39:30 † 24:29 24:29 a Ntd 6:12; b Ntd 6:13

Tógi-je kí dora-ti à yoy yeki-yeki!»

³⁰ † «Beba nékoji læ Ngon læ dow à tɛɛ dora-ti, rəmə gin koji-je lay kí donangi-ti nè d'a ndingə rɔ-dé. Dɛ d'a koo Ngon læ dow à kí dora-ti kisi ree dan kilndi-ti, kí tógi kí nɔ rəm, bá dan ríba-ti kí nɔ rəm tɔ. ³¹ Lóki ndi tɛbi mbanga à ba dora-ti púú-púú rəmə, Ngon læ dow à kulə malayka-je liə kadi 'kəw dow-je lay kí ɛ mbəti-dé kí dɔ kum donangi kí sɔ kin lay kí nati. D'a kí ngangí donangi-ti kí káre kow njal tɛɛ ngangí-é-ti kí káre.»

³² Uni néndó mɛɛ gosta-ti kí dɔ kote-ti kin ooi. Kote lé lóki balkəm-é-je təl tò mbəl bá mbi-é tubə dɔ-ti lé, sɛi 'gəi kí nɔy bə nɔy ngosi. ³³ Bè ya tɔ, lóki ooi kí né-je lay kinlé isi ra né rəmə, kadi 'gəi kí Ngon læ dow ɔ tarəbi-ti pèrèrè ngá. ³⁴ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow-je kí d'isi kəm nè kin, d'a koy lay al ya né-je kinlé à ra né. ³⁵ Dora-je kí donangi kin d'a goto, ngá ta-je læ-m lé à goto al ya sartagangi. ³⁶ Ta læ ndɔ əsə kàdì ree læ Ngon læ Lubə lé, dow kí gə goto, malayka-je kí dora-ti kàrè 'gə al rəm, Ngon læ Lubə lé ya kàrè gə al rəm, ngá Bobi-é ya kí kár-é bá gə. ³⁷ Né kí ndɔki ra nè kaglo-ti læ Nuwe lé, gá-é ya à ra né ndɔ ree-ti læ Ngon læ dow lé tɔ. ³⁸ Ndɔki kete kadi man bəlím ree taa lo lay lé, dow-je d'uso né-je, d'ay né-je, 'taa-nə-je, d'adi ngan-dé-je 'taa-nə-je, sar ndɔ-ti kí Nuwe ɔw-né mɛɛ bato-ti lé. ³⁹ Mɛɛ dow-je oy səl dɔ rɔ-dé-ti adi man bəlím ree təl-dé lay. Bè ya tɔ, ndɔ kí Ngon læ dow à ree lé, lo à tuji puktu-puktu. ⁴⁰ Beba dow-je joo d'á mɛɛ ndɔr-ti kí káre kàrè, Lubə à kun kí káre ə à kíŋə kí káre. ⁴¹ Dené-je joo d'á d'ur né mɛɛ bir-ti kí káre kàrè, Lubə à kun kí káre ə à kíŋə kí káre. ⁴² Ən é isi kəm dɔ rɔ-si-ti, kɔ sɛi 'gəi ndɔ ree 'Babe læ-si al. ⁴³ † Kadi 'gəi né kin maji: Kinə 'ba njəkəy gə dɔkàdì kí ndɔo kí njəbogi à ree-né lé, ɛ à kisi kəm bi à kíŋə-é kadi ɔw mɛɛ kəy-ti liə al. ⁴⁴ Gin-é kin bá sɛi kàrè, isi dɔ nja-si-ti, kɔo Ngon læ dow lé à ree dɔkàdì-ti kí sɛi 'giri dɔ-ti al. ⁴⁵ Nɔ bá to ngonnjəkullə kí njera né kí tɔgro-ti kí to njəkəmtuti wa? To ɛ kí 'ba-é ində-é dɔ madkullə-je-ti liə kɔo kadi oo go-dé kí nékuso kí dɔkàdì-é dɔkàdì-é. ⁴⁶ Ngonnjəkullə kí 'ba-é təl ree mɛɛ kəy-ti liə bá ingə-é ta kullə-ti titi-nə bè lé, to njənəkumə. ⁴⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí 'ba-é à kíŋə nékingə-é-je lay mɛɛ ji-é-ti. ⁴⁸ Ngá kinə to ngonnjəkullə kí maji al lé, à pa mɛɛ-é-ti panè: «'Ba-m à təl ree kalangi al bəy» ⁴⁹ bá ɛ ɔ ká tində madkullə-je-ti liə, kí ká kuso né-ti kí ká kay né-ti kí gɔyibi-je rəmə, ⁵⁰ 'ba-é à təl ree kubə-é nangi busi ndɔ-ti kí ɛ ində mɛɛ-é dɔ-ti al rəm, dɔkàdì-ti kí ɛ à gə al rəm tɔ. ⁵¹ ɛ à kində-é kində koji kí ngá nɔ ə à kadi-é ingə kɔ nati kí njəkədkəm dow-je lo-ti kí d'a nɔ-ti rəm, bá d'a kuso ngangí-dé titi mɛgəgə-mɛgəgə rəm tɔ.

25

Gosta kí sɔbi dɔ nganmandi-je kí dɔgi

¹ † Beba kɔbɛ kí dora-ti titi-nə kí poyta læ nganmandi-je kí dɔgi kí 'tilə kəm njədené* kí lampi-je læ-dé ji-dé-ti. ² Dɛ kí mɔ 'to njəkəmtuti al-je ə dɛ kí mɔ tɔ bá 'to njəkəmtuti-je tɔ. ³ Njəkəmtuti al-je lé d'ow kí lampi-je læ-dé nal kun ubi-é ji-dé-ti. ⁴ Ngá njəkəmtuti-je kí mɔ tɔ rəmə, d'ow kí lampi-je

† 24:29 24:29 Eja 13:10; 34:4 † 24:30 24:30 Ntd 1:7 § 24:30 24:30 Dan 7:13 † 24:43 24:43

Luk 12:39,40 † 25:1 25:1 Luk 12:35 * 25:1 25:1 Njədené kinlé to ngow nganmandi-je kí dɔgi lé al. Dɛ lé 'ba-dé lo taana-ti lé kí ba bi dɛ ba ree kɔo taa dingəm lé al.

læ-dé kî ku ubi-je læ-dé ji-dé-ti ji-dé-ti. ⁵ Ngà loki njèdené ree kalangi al bøy lé, nganmandi-je lé lay ya kɔ ra-dé adi 'to bi. ⁶ Beɓa dan lo bapi rəmə, ndi dow ɓa boy panè: Ooi! Njèdené lé ree ngá, é jì taá 'tiləi kəm-é. ⁷ Beɓa nganmandi-je lé lay ya d'ɪ dɔ bi-ti, d'oo go lampi-je læ-dé. ⁸ Njékəmtuti al-je lé 'dəjɪ njékəmtuti-je 'panè: Adi-ji ubi læ-si lé sɛ-sɛ sə-si kɔɔ lampi-je læ-ji lé d'isi d'oy. ⁹ Njékəmtuti-je lé 'panè: «*À-à*, ubi læ-ji lé, jɛ ya kàrè à kasi-ji rá bá j'a kay kadi-si wa? *Ōwi* 'ndogi 'læ-si ə soti.» ¹⁰ Nganmandi-je kɪ njékəmtuti al-je lé, d'ɔti d'ow adi 'nɔy lo ndogi ubi-ti lé ya bøy rəmə, njèdené lé ree, adi nganmandi-je kɪ mɪ kɪ d'isi dɔ nja-dé-ti lé, d'ow siə kəy lo taana-ti, adi d'uti takəy ta-dé-ti. ¹¹ †Go-ti, nganmandi-je kɪ njékəmtuti al-je lé 'ree, 'nɔ boy-boy 'panè: «'Babe, 'Babe, 'tɛɛ takəy adi-ji.» ¹² Ngà njèdené lé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; m'gə-si al.» ¹³ Beɓa Jeju ilə dɔ ta-ti kin panè: «Isi kəm dɔ rɔ-si-ti, kɔɔ sɔi 'gəi ndɔ-é al rəm, 'gəi dɔkadi-é al rəm tɔ.»

Gosta kɪ dɔ ngannjékullə-je-ti kɪ mutə
Luk 19:12-27

¹⁴ †Kɔɓe læ Lubə à tò titi-nɔ kɪ ta læ dingəm káre kɪ isi ɔw mba ə ɓa ngannjékullə-je liə, ə inɔ nékingə-é ji-dé-ti bá ɔti ɔw mba. ¹⁵ E adi e kɪ káre lɔr mbu mɪ, adi e kɪ rangi lɔr mbu joo, ə adi njékungɪ-ti mutə læ-dé lɔr mbu káre. E adi-dé kɪ go tɔgi-dé-ti, ngá bá ɔti ɔw mba. ¹⁶ Dow kɪ njətaa lɔr mbu mɪ lé, ɔti tajinati nè ya ɔw təl-né ji-é ə ingə kɪ rangi dɔ-ti mbu mɪ ya tɔ. ¹⁷ Dow kɪ njətaa lɔr mbu joo lé kàrè, ɔw təl-né ji-é, ə ingə kɪ rangi dɔ-ti mbu joo ya tɔ. ¹⁸ Ngà njətaa lɔr mbu káre lé, e ɔw ndər ɓe dubi-né lɔr læ 'ɓa-é lé. ¹⁹ Loki dɔkaglo dəə dɔ-ti nɔ ngá lé, 'ɓa-dé təl ree kadi d'ɔr go né-je liə d'adi-é. ²⁰ Dow kɪ njətaa lɔr mbu mɪ lé ree rɔ 'ɓa-é-ti, tidə lɔr mbu mɪ kɪ man-é dɔ-ti mbu mɪ ya tɔ, ə panè: «'Ba-m, i 'adi-m lɔr mbu mɪ, ə e kɪ rangi kɪ m'ingə dɔ-ti é ra mbu mɪ tɔ tin.» ²¹ 'Ba-é idə-é panè: «Oiyoi! 'To ngonnjékullə kɪ maji, njəra né kɪ tɔgrɔ-ti. M'a kində-i dɔ né-je-ti kɪ nɔ, kɔɔ 'to njəra né kɪ tɔgrɔ-ti mɛɛ né-ti kɪ ndɛ bə. 'Ree 'ra sə-m rɔnəl.» ²² Go-ti, ngonnjékullə kɪ njətaa lɔr mbu joo lé ree rɔ-é-ti panè: «'Ba-m, i adi-m lɔr mbu joo, ə e kɪ rangi kɪ m'ingə dɔ-ti é ra mbu joo tɔ tin.» ²³ Beɓa 'ɓa-é idə-é panè: «Maji! I 'to ngonnjékullə kɪ maji, njəra né kɪ tɔgrɔ-ti, i tɔsi kəm-i go né-ti kɪ ndɛ bə, beɓa m'a kində-i dɔ né-je-ti kɪ nɔ. 'Ree 'ra sə-m rɔnəl.» ²⁴ Ta tol ta-é-ti, ngonnjékullə kɪ njékungɪ-dé-ti mutə kɪ taa lɔr mbu káre lé ree panè: «'Ba-m, i lé m'gə kɪ 'to dow kɪ 'ngá nɔ: Lo kɪ i 'dubi né-ti al kàrè, i tətɪ-ti rəm, bá lo kɪ i ilə ko-ti al kàrè, i ijə ko-ti rəm tɔ. ²⁵ Mɔ m'ɓəl adi m'ow m'dubi lɔr læ-i lé nangi. Yə! Né læ-i lé ɔn, é 'taa.» ²⁶ Ngà 'ɓa-é idə-é panè: «I lé 'to ngonnjékullə kɪ maji al, njədabi! I gə kɪ mɔ lé, lo kɪ m'dubi né-ti al kàrè, m'tətɪ-ti rəm, bá lo kɪ m'ilə ko-ti al kàrè m'ijə-ti rəm kinlé, ²⁷ lé 'a kɔw kilə lɔr læ-m lé lo ngəm né-ti kɔɔ kadi m'təl m'ree bə rəmə, lé m'a taa kɪ man-é dɔ-ti.» ²⁸ Beɓa 'ɓa-é panè: «*Ōti* 'taai lɔr kɪ ji-é-ti ə adi e kɪ ɔw kɪ lɔr mbu dɔgi lé dɔ-ti. ²⁹ †Kɔɔ dow kɪ né tò ji-é-ti bá d'a kadi-é kɪ rangi dɔ-ti kadi isi dan maji-ti mburuki-mburuki, ngà dow kɪ né liə goto lé, kɪ ji-é-ti ya kàrè d'a taa. ³⁰ †Beɓa ngonnjékullə

kí kare kɔgi bè kinlé, iləi-é ndaa-ti, lo-ti kí ndul ndi-ndi, lo kí ɛ à nɔ-ti rəm, à kuso ngangí-é-ti mægəgə-mægəgə rəm tɔ.»

Ta kí gangi kí dɔbəy ndo-ti

³¹ †Loki Ngon læ dow à ree kí ríba liə kí n̄a nati kí malayka-je lé, ɛ à kisi dɔ kali ríba-ti liə. ³² Gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè ya d'a kəw-n̄a n̄ə-é-ti, bá ɛ à kɔr kəm dow-je gay-gay titi-n̄a kí njékul né ɔr-né kəm bati-je kí biɲə-je gay-gay kin bè. ³³ Ɛ à kɔr bati-je kadi d'a dɔ jikol-é-ti, ngà biɲə-je rəm, ɛ à kadi d'a dɔ-ji gəl-é-ti tɔ. ³⁴ Bè ngà bá Ngar à kidə dow-je kí dɔ jikol-é-ti lé panè: «'Reei, s̄əi kí Bɔbi-m tɔr ndi-é dɔ-si-ti, andi kɔb̄e-ti liə kí ɛ ya ra go-é lo kində gin dɔnangi-ti n̄u kɔɔ ta lə-si. ³⁵ Kdɔtalə s̄əi bá ndɔki ɔo ra-m é adi-mi né m'uso, kundə ra-m é adi-mi man m'ay, m'to mba é uwəi-mi kí rɔ-si-ti. ³⁶ S̄əi bá ndɔki kuti-m tò dum é adi-mi kubi m'ulə rɔ-m-ti, rɔ-m to-m é ɔwi dɔ-m-ti, m'to dangay-ti é ɔwi go-m-ti ooi-mi.» ³⁷ Rəmə dow-je kí njéra né kí njururu lé d'a panè: «'Wa! 'Babe, ndo kí rá-ti bá ɔo ra-i é j'adi-i né uso əse kundə ra-i é j'adi man ay wa? ³⁸ Ndo kí rá-ti bá 'to mba é j'uwəi kí rɔ-ji-ti əse j'oo-i kí kuti-i dum é j'adi-i kubi ulə rɔ-i-ti wa? ³⁹ Ndo kí rá-ti bá rɔ-i to-i əse 'to dangay-ti é j'ow j'oo-i wa?» ⁴⁰ Beba Ngar à panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dɔkaglo-je lay ya kí 'rai né-je kinlé kí dow káre dan ngan dow-je-ti kí s̄ə-s̄ə bè kí 'to ngankɔ-m-je kinlé, to m̄a ya tɔ é 'rai sə-m tin.» ⁴¹ Go-ti, ɛ à təl kidə d̄ɛ kí dɔ-ji gəl-é-ti lé panè: «Ɔti rangi ta-m-ti, s̄əi dow-je kí Bɔbi-m ində ndɔl dɔ-si-ti. Ɔwi dan pər-ti kí tò sartagangi kí toki ra go-é kɔɔ Sú d̄ɛ kí malayka-je liə. ⁴² Kdɔtalə s̄əi lé, ɔo ra-m kàrè, adi-mi né m'uso al rəm; kundə ra-m kàrè, adi-mi man m'ay al rəm; ⁴³ m'to mba kàrè, uwəi-mi kí rɔ-si-ti al rəm; kuti-m tò dum kàrè, adi-mi kubi m'ulə al rəm; rɔ-m to-m əse m'to dangay-ti kàrè ɔwi go-m-ti al rəm tɔ.» ⁴⁴ Beba d̄ɛ d'a panè: «'Wa! 'Babe, ɔo ra-i ndo kí rá-ti əse kundə ra-i ndo kí rá-ti, 'to mba ndo kí rá-ti əse ɔ kuti-i dum ndo kí rá-ti, rɔ-i to-i ndo kí rá-ti əse 'to dangay-ti ndo kí rá-ti bá j'ra sə-i al wa?» ⁴⁵ Ngar à təl kilə-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dɔkaglo-je lay kí s̄əi 'rai kí dow káre dan ngan dow-je kí s̄ə-s̄ə kin al lé, to m̄a ya tɔ é 'rai sə-m al tin.» ⁴⁶ Beba d̄ɛ kí dɔ-ji gəl-é-ti lé, d'a kɔw dan kɔ-ti kí sartagangi, ngà njéra né kí njururu-je lé, bá d'a kɔw lo kiskəm-ti kí sartagangi tɔ.

Koy Jeju kí tɔsi ndəl liə

26

Ta kí dɔ kun dɔ Jeju-ti

Mar 14:1-2; Luk 22:1-2; J̄a 11:47-53

¹ Loki Jeju təl ta néndó-je kinlé, ɛ idə njéndó né-je liə panè: ² S̄əi 'gəi kí n̄ay ndo joo kadi ndo ra n̄ay Paki asi*. Ɔ d'a kilə Ngon læ dow ji dow-je-ti kadi 'ɔə-é kagdəsi-ti.

³ Rəmə njékun dɔ njégugné-je læ Lubə, kí 'ngatɔgi-je læ jipi-je d'uwə dɔn̄a lo gangta-ti panata læ Kayipi kí to burə dɔ njégugné-je læ Lubə ⁴ ɔ d'un ndu-dé kadi 'ra gosi d'uwə-né Jeju kɔɔ kadi 'tɔl-é. ⁵ Ya ngà d̄ɛ 'təl panè: K̄ɛ bá j'a kuwəi-é ndo ra n̄ay Paki-ti lé al, nè kosi dow-je d'a kí buki-n̄a dɔ-ji-ti.

† 25:31 25:31 a Mat 16:27; b Mat 19:28 * 26:2 26:2 T̄ɛt 12:1-27

Ta kí sɔbi dɔ dené kí ur ubi kí ɔti maji dɔ Jeju-ti
Mar 14:3-9; Jɔ 12:1-8; Luk 7:36-50

⁶ Jeju isi meeɛ ðe-ti kí Betani, meeɛ kɔy-ti læ Simɔ kí ndɔki to njɛbanji.
⁷ †Rɛmɛ dené káre bè ree rɔ-é-ti kí ubi kí ɔti maji rɛm, là-é nɔ rɛm, rusi ku kí 'ra kɪ ɔr kí 'ba-é albatrɛ rɛm ya ree mbɛl dɔ Jeju-ti ta nékuso-ti.
⁸ Njéndó né-je d'oo né kin bè rɛmɛ, nɛl-dé al, adi 'panè: «É kin to né tuji kí ban bá taná bè?»
⁹ To ubi kí lé j'a taa-né là kí tò ðay-ðay ya kɔɔ læbi njéndoo-je.
¹⁰ Jeju gɔ ta kí ðe 'pa lé, adi idə-dé panè: «Kɔɔ ri é sɔi adi-né kɔ dené kinlé bè wa? E ra né kí maji kɔɔ ta læ-m.
¹¹ Njéndoo-je lé, d'a kisi sɛ-si nè kɪ ndɔ-je lay, ngá mɔ lé m'a kisi sɛ-si kɪ ndɔ-je lay al.
¹² Ubi kí dené kin ungi kinlé, toki né kí e ra rɔ-m-ti kɔɔ dubi-m-né bè.
¹³ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; lo lay kí ðonangi-ti nè kí d'a kilɛ mbɛ Poyta kí Maji kin titi lé, d'a kɔr poy né kí dené ra kinlé kadi meeɛ dow-je ole-né dɔ-é-ti.»

Ta læ Judasi kí njɛkun dɔ Jeju
Mar 14:10-11; Luk 22:3-6

¹⁴ Bɛba Judasi kí 'ba-é Iskariyoti kí to kí káre dan njéndó né-je-ti kí ðogi gidi-é joo lé, ɔw ingɛ njɛkun dɔ njégugnɛ-je læ Lubɛ ¹⁵ ə idə-dé panè: Ri bá sɔi 'ndigi kadi-mi kadi m'ilə-né Jeju lé ji-si-ti wa? Bɛba ðe 'tidə kɔ læ kɔrmutə d'adi-é.
¹⁶ Gangi ndɔ-é-ti kin ya, Judasi sangi kɛm rəbi kí tuwɛ kilə-né Jeju ji-dé-ti.

Jeju ində gin nékuso nam

Mar 14:12-31; Luk 22:7-34; Jɔ 13:21-38; 1Kɔ 11:23-25

¹⁷ Ndɔ kí ðɔsɔy læ ndɔ ra nɔy kí 'ra kɪ mbɛ kí ɔm goto-ti lé, njéndó né-je læ Jeju 'ree rɔ-é-ti 'dɔji-é 'panè: «Lo kí rá bá i 'ndigi kadi j'ra nékuso Paki-ti j'adi-i wa?»
¹⁸ Bɛba Jeju idə-dé panè: «Ɔwi meeɛ ðebo-ti rɔ dow-ti kí bè kin ... ə idə-é toki njéndó dow-je né panè: Ðɔkaglo læ-m nɔy sɛ bè; ə m'a kɔw kɔy læ-i kɔɔ 'ra nɔy Paki nati kɪ njéndó né-je læ-m.»
¹⁹ Bɛba njéndó né-je d'ɔw ə 'ra go ta-ti kí Jeju idə-dé, adi 'ra nékuso Paki lé.

²⁰ Bɛba ta kadi kur-ti lé, Jeju isi ta nékuso-ti kɪ njéndó né-je læ kí ðogi gidi-é joo.
²¹ Loki d'isi d'uso né lé Jeju panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow káre dan-si-ti à kun dɔ-m.»
²² Bɛba meeɛkɔ ra njéndó né-je adi 'dɔji-é káre-káre lay 'panè: «'Babe, to mɔ wa?»
²³ Jeju ilə-dé-ti panè: «E kí ulə ji-é sɛ-m nati meeɛ ðay-ti kin ya, e ya à kun dɔ-m.
²⁴ Ngon læ dow lé à koy titi kí mbete kí aa nɔy pa-né ta kí sɔbi dɔ-é lé ya, ngá tuji bá à kusi dɔ dow-ti kí njɛkun dɔ-é. Tò soti kadi d'oji dowbé kinlé al!»
²⁵ Rɛmɛ Judasi kí à kun dɔ Jeju lé, un ta dɔji-é panè: «Njéndó dow-je né, to mɔ wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin.»

²⁶ Loki d'isi ta nékuso-ti lé Jeju un mbɛ, ra oiyo Lubɛ, uwə gangi dana, adi njéndó né-je ə panè: «'Taa! usoi, e kin to daji rɔ-m.»
²⁷ Go-ti, un kɔbi kí man nduu tò-ti, ra oiyo Lubɛ, təl-né adi-dé ə panè: «Sɔi lay ya ayi.
²⁸ Kɔɔ e kin to məsi-m, məsi kulənoji nati kɪ Lubɛ kí à kungi nangi kɔɔ kosi dow-je, kɔɔ kadi Lubɛ inə-né go majal-je kɔɔgi.
²⁹ M'a kidə-si rəsi; kɪ nè kɔw kete kinlé, m'a kɔy man nduu kin gogi al ya sar ndɔ-ti kí m'a kɔy e kí sigi sɛ-si kɔɔbe-ti læ Bɔbi-m.»

³⁰ Go-ti, d'usi pa-je†, ðɔy bá d'i d'ow dɔ mbal kɔ kagi Olibiye-je-ti.

Jeju idə Piyər panè n'a naji kí n'gə-n'è al

Mar 14:27-31; Luk 22:31-34; Jq 13:37-38

³¹ Beba Jeju idə njéndó né-je panè: «Ndoo nè ya səi a tusi-mi kiñəi-mi kɔgi lay, kɔo 'ndangi mee mbete-ti kí aa njay 'panè: "M'a tɔl njəkul bati-je! Rəmə bati-je d'a sane-nə[‡]."»

³² †Ngà Jeju təl ilə dɔ-ti panè: «Kɛ b́a loki m'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, m'a kow ngəbi-si Galile.» ³³ Piyər idə-é panè: «Lé dow-je lay ya 'tusi-i d'inqə-i kɔgi kàrè, mə bè lé m'a kiñə-i kɔgi ndá al.» ³⁴ Beba Jeju ilə-é-ti panè: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; kí ndoo nè-ti kin ya 'a naji panè 'gə-m al nja mutə b́a kunjə à nɔ b́əy.» ³⁵ Piyər idə-é panè: «Kadi m'naji ta m'panè m'gə-i al lé, kí nja kàrè ya kàrè à tɛɛ ta-m-ti al. Lé asi kəm koy ya kàrè m'a koy sə-i.» Rəmə ndəgi njéndó né-je lay 'pa bè ya tɔ.

Jeju ɔw lo ndɔr-ti kí ba-é Getsemane

Mar 14:32-42; Luk 22:39-46; Əbr 5:7

³⁶ Beba d'ɔti d'ɔw lo-ti kí 'ba-é Getsemane[§], rəmə Jeju idə njéndó né-je panè: «Isi nangi nè, adi m'ow ngərəngi nɔ m'pa ta kí Lubə.» ³⁷ Jeju adi Piyər kà ngan lə Jebede joo d'ɔw siə. Lo-ti kin b́a mee[¶] kɔ kə gangi man ulə gin ra Jeju. ³⁸ Beba ɛ idə-dé panè: «Mee[¶] kɔ ra-m asi koy; isi nangi nè ə ɔgi kəm-si bi sə-m.» ³⁹ Ngà loki ɛ ɔti kete sɛ lé, usi nangi, səbi takəm-é nangi ə pa ta kí Lubə panè: «Bəbi-m, kinə kəm rəbi tɔ nɔɔ rəmə, 'itə kɔ kí n̄a kin kí rangi dɔ-m-ti. Lé bè ya kàrè, 'ra kí go ndigi-ti lə-m mə al; ngà kadi 'ra kí go ndigi-ti lə-i i ya.» ⁴⁰ Ɛ təl ree rɔ njéndó né-je-ti kí mutə lé rəmə, ingə-dé dɔ bi-ti. Beba idə Piyər panè: «Kadi ɔgi kəm-si bi sə-m kàdɪ kàrè bè ya kàrè asi al wa? ⁴¹ Ɔgi kəm-si bi ə 'pai ta kí Lubə kɔo kadi nənə tɛɛ dɔ-si-ti rəmə usi al. Ndil ndigi, ngà daji rɔ dow b́a tógi-é asi al.» ⁴² Jeju təl inqə-dé kí nja joo ɔw gogi pa ta kí Lubə panè: «Bəbi-m, kɔ-je kí n̄a kinlé, kinə kəm rəbi kí kadi 'itə-né kí rangi kadi tɛɛ dɔ-m-ti al goto rəmə 'ɔji ndigi lə-i.» ⁴³ Ɛ təl ree rɔ njéndó né-je-ti, rəmə ingə-dé dɔ bi-ti ya b́əy; kəm-dé ɔy diriri adi lo kadi 'tɛɛ kəm-dé goto. ⁴⁴ Jeju təl inqə-dé ɔw pa ta kí Lubə kí nja mutə dɔ ta-je-ti kí kàrè lé ya b́əy. ⁴⁵ Go-ti, təl ree rɔ njéndó né-je-ti idə-dé panè: «Uwəi rɔ-si ngá, 'toi bi. Kàdɪ asi; d'a kilə Ngon lə dow ji njéramajal-je-ti ngá. ⁴⁶ Ɔi taá adi j'ɔwi! Ooi, dow kí njəkilə-m ji-dé-ti lé isi ree ngá.»

Ta kí səbi dɔ kuwə Jeju

Mar 14:43-50; Luk 22:47-53; Jq 18:3-11

⁴⁷ Loki Jeju ɔ pa ta lé ki pa ya b́əy rəmə, Judasi kí to kí kàrè dan njéndó né-je-ti kí dɔgi gidi-é joo lé, ree kí kosi dow-je kí d'uti kiyəro-je, kí kagi-je ji-dé-ti. Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kí 'ngatógi-je lə jipi-je b́a d'ulə dowbé-je kinlé. ⁴⁸ Njékun dɔ Jeju lé, toji-dé né kí n'a ra kadi 'gə-né Jeju lé panè: «Dow kí m'a ra-é lapiya, kuwə-é kàdɪ-m-ti kin ya to ɛ, ən ə jè uwəi-é.» ⁴⁹ Loki Judasi ree ngəsi rɔ Jeju-ti lé, ɛ panè: «Lapiya, njéndó dow-je né!» Rəmə uwə Jeju kàdɪ-é-ti. ⁵⁰ Beba Jeju ilə-é-ti panè: «Nam-m, né kí 'ree kɔo ra lé 'ra tá.» Beba dow-je kí 'ree lé, d'ɔti d'uwə Jeju. ⁵¹ Ngà dow kàrè dan njéndó né-je-ti lə Jeju ɔr kiyəro tugə-né mbi ngonnjəkullə lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə ndəti ya gangi. ⁵² Beba Jeju idə-é panè:

‡ 26:31 26:31 Jkr 13:7 † 26:32 26:32 Mat 28:16 § 26:36 26:36 Getsemane: Kɔr mee-é to lo mbore ubi.

«Ulə kiyəro lə-i saba-é-ti gogi; kdo dow-je kí 'tol madi-dé-je kì kiyəro lé, d'a koy yo kiyəro ya to. ⁵³ I 'gə kí kinə m'no ba Bobi-m lé, tajinati nè ya à kulə kì kosi njəro-je kí 'to malayka-je asi budəgi-dəgi lo n̄a al wa? ⁵⁴ Ngà toki tò titi-n̄a bè lé, ta kí Lubə pa meɛ mbete-ti kí aa njay lé, né-é à ra né ban wa?»

⁵⁵ †Beba Jeju təl idə kosi dow-je panè: «Səi ooi-mi ki bokaya dow bá 'reei kì kiyəro-je, kì salangi-je kdo kuwəi-mi-né wa? Ndo-je lay ya m'isi sə-si takəy-ti lə Lubə, m'ndó né dow-je ya é səi uwəi-mi al. ⁵⁶ Ngà né-je lay kinlé, tò bè kdo kadi ta-je kí njəpata-je kí ta Lubə-ti 'ndangi lé, né-é ra né.» Beba njéndó né-je lay ya d'ingə Jeju d'ay-n̄a.

D'ow kì Jeju n̄ə 'boy-je-ti kí njəgangta-je lə jipi-je
Mar 14:53-65; Luk 22:54-55; Jq 18:12,13,19-24

⁵⁷ Də kí d'uwə Jeju lé, d'ow siə bə lə Kayipi kí to burə do njəgugnə-je lə Lubə. Njéndó dow-je ndukun-je, kì 'ngatəgi-je lə jipi-je 'kəw-n̄a n̄o. ⁵⁸ Piyər n̄iyə go-é-ti jan-jan adi rəbi-é rà dəkì siə, əw sar tɛɛ panata lə burə do njəgugnə-je lə Lubə kinlé. E andi meɛ kəy-ti isi nati kì ngannjəkullə-je kadi n'oo se né-je kin à tol ta-é ban-ban wa?

⁵⁹ Njəkun do njəgugnə-je lə Lubə, kì 'boy-je kí njəgangta-je lə jipi-je 'sangi kadi dow-je 'təti ta ta Jeju-ti kadi n'iləi-né ta do-é-ti kdo kadi n'gangi-né ta koy do-é-ti. ⁶⁰ Dow-je n̄a ya 'ree 'təti ta ta-é-ti, ya ngà d'ingə ta kí asi kadi 'tol-é-né al. Beba doəy-é-ti, dow-je joo 'tɛɛ ə ⁶¹ †panè: «Dow kanlé ndəki panè: “M'a toə kəy lə Lubə kin ə ndo mutə ya m'a kində gogi lay.”»

⁶² Beba burə do njəgugnə-je lə Lubə i taá pa ta kì Jeju panè: «Se i 'a kilə ta-je-ti kí dow-je kin 'tilə do-i-ti kinlé al wa?» ⁶³ Ta-é kí ngarara ya kərə e tɛɛ ilə-é-né-ti al. Burə do njəgugnə-je təl idə Jeju bəy panè: «M'dəji-i kì ri Lubə kí njəkisi kəm, kadi 'ubi rə-i ya ilə-ji-né ta-ti kin adi j'oo: “I lé, kí togrə-ti bè lé 'to Kristi*, Ngon lə Lubə lé wa?» ⁶⁴ Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin. Rəm bá, kí ngəsnə-ti kin ya a kooi Ngon lə dow à kisi do jikol Lubə-ti kí njətəgi rəm, bá a kooi-é kí à k̄i dora-ti kisi ree dan kilndi-ti rəm to†.» ⁶⁵ Beba burə do njəgugnə-je lə Lubə tuwə kubi kí rə-é e-ti ya gangi bati-bati ə panè: «E pa ta kəbi kì Lubə! J'ow i ndoo koo ta ta dow kí rangi-ti bəy ban! Ta kəbi kí e pa kì Lubə kinlé, səi ooi kì mbi-si. ⁶⁶ Ta ri é 'giri do-ti wa?» Beba dow-je d'ilə-é-ti panè: «Koy-é ya bá to tó-é.» ⁶⁷ Beba dɛ 'tubə yoro kəm-é-ti rəm, 'bir ji-dé 'tində-é-né rəm, bá dɛ kí n̄a-je 'tində mbó-é ə panè: ⁶⁸ «I é nè 'to Kristi lé, 'adi Lubə idə-i ə 'pa adi j'oo sé to n̄a bá ində-i wa?»

Piyər naji panè n'gə Jeju al

Mar 14:66-72; Luk 22:55-62; Jq 18:15-18,25-27

⁶⁹ Piyər isi nangi meɛ ndəgi-ti ndaa-ti. Beba ngonnjəkullə kí dené kərə ree rə-é-ti pa siə panè: «I ya kərə 'to njəkəw kì Jeju kí to dow kí Galile kinlé to.» ⁷⁰ Ngà Piyər naji n̄ə dow-je-ti lay panè: «I lé, ta ri bá 'ndigi pa kərə mə m'gə al.» ⁷¹ Ngà loki ət isi əw ki tarəbi-ti kì ndaa-ti bè rəmə, ngonnjəkullə kí dené kí rangi oo-é ə idə dow-je kí d'a lo-é-ti n̄o panè: «E kongi lé, to njəkəw kì Jeju kí Najareti lé ya to.» ⁷² Piyər təl naji rangi ya bəy panè: «M'ubi rə-m m'adi-si! Dingəm kanlé m'gə-é al!» ⁷³ Sə go-ti,

† 26:55 26:55 Luk 19:47; 21:37 † 26:61 26:61 Jq 2:19 * 26:63 26:63 Kristi lé kor meɛ-é to dow kì Lubə mbəti-é. † 26:64 26:64 Pa 110:1; Dan 7:13

dow-je kí d'á lo-é-ti lé d'òti 'ree ró Piyər-ti d'idə-é 'panè: «Təgrə-ti ya, i lé, 'to kí dan-dé-ti ya! Ta pa-i ya kàrè toji lo kí i-ti rəm.» ⁷⁴ Rəmə Piyər ilə bəbi ndi-é nangi naji ə ubi-né rə-é panè: «Kinə m'ədi-si rəmə, kadi Lubə ində-m əji-m ya róti! M'ubi rə-m m'adi-si, m'gə dingəm kanlé al boo.» Bəba lo-é-ti nɔɔ ya kunjə nɔ ⁷⁵ ə mɛɛ Piyər ole dɔ ta-ti kí Jeju idə-é panè: «Kunjə à nɔ al ya bəy rəmə 'a naji panè: 'Gə-m al, 'gə-m al ya nja mutə.» Bəba Piyər tɛɛ ndaa-ti ə nɔ kí mɛɛkɔ nɔ.

27

Ta lə Jeju kɪ Gubərnər Pilati
Mar 15:1-2; Luk 23:1; Jq 18:28

¹ Kí ndogɛ rati ya, njékun dɔ njégugnɛ-je lə Lubə, kí 'ngatógi-je lə jipi-je d'ingə-nɔ ə d'un ndu-dé kadi n'toli Jeju kɔgi. ² Bəba 'tɔ-é njim-njim ngá bá d'ow siə d'ilə-é ji Gubərnər-ti kí ri-é lə Pilati.

Koy lə Judasi
Knj 1:16-20

³ Loki Judasi kí un dɔ Jeju lé, oo kí 'gangi ta dɔ Jeju-ti kadi 'tɔ-é rəmə, mɛɛ uwə-é kí ta, adi təl kí là ndogɪ Jeju kí kɔrmutə lé, ɔw-né adi njékun dɔ njégugnɛ-je lə Lubə, kí 'ngatógi-je lə jipi-je lé gogɪ ⁴ ə panè: «M'ra majal, kɔɔ m'ungɪ məsi dow kí ta goto dɔ-é-ti kɔgi kí ndangi kare.» Ngà dɛ 'təl d'ilə-é-ti 'panè: «Usi-ji né káre al, i ya to ta lə-i.» ⁵ Bəba Judasi sane là lé kɔgi mɛɛ kəy-ti lə Lubə, ngá bá ɔti ɔw ilə kulə oy. ⁶ Njékun dɔ njégugnɛ-je lə Lubə d'oy là lé, ə 'təl 'panè: «Là kí bə kin bá kadi j'ungɪ ku là-ti kí kəy lə Lubə lé to tó-é al, kɔɔ to là məsi.» ⁷ Bəba d'ɔji-nɔ ta dɔ là-ti lé, adi ndi-dé usi go-nɔ-ti ngá bá d'ow 'ndogɪ-né lo ndɔr lə kodi kubə jo, kɔɔ kadi d'ilə dɔbadi mba-je titi. ⁸ Gin-é kin bá sar bone ya kàrè 'ba-né lo ndɔr kinlé «lo ndɔr kí 'ndogɪ kí là məsi.» ⁹ Tò bə kɔɔ kadi ta kí njèpata kí ta Lubə-ti Jeremi pa lé, né-é ra-né né. ɛ panè: «Dɛ 'taa là kí kɔrmutə lé, kɔɔ ngan Israyel-je 'gir kí dow kí bə jè kin ngá là kin ya asi ndogɪ-é.* ¹⁰ D'ow 'ndogɪ-né lo ndɔr lə kodi kubə jo, titi kí 'Babe un-né ndu-é adi-m lé bə tɔ'.»

Gubərnər Pilati dəji ta Jeju
Mar 15:2-5; Luk 23:2-5; Jq 18:29-38

¹¹ Loki Jeju á lo gangta-ti nɔ gubərnər Pilati-ti lé, Pilati dəji-é panè: «Se i ya bá 'to ngar lə jipi-je lé wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin.» ¹² Ngá go ta-ti kí ɛ pa lé, njékun dɔ njégugnɛ-je lə Lubə, kí 'ngatógi-je lə jipi-je, 'tilə ta dɔ-é-ti yó-je kí nè-je, ngá Jeju tɛɛ ta-é ilə-ti al. ¹³ Bəba Pilati idə-é panè: «I 'oo ta-je lay kí 'tilə dɔ-i-ti kinlé al wa?» ¹⁴ Bə ya kàrè, Jeju ilə-ti al. Né kí Jeju ra kinlé ndɔji Pilati lé nɔ.

'Gangi ta koy dɔ Jeju-ti
Mar 15:6-14; Luk 23:13-23; Jq 18:39-40

¹⁵ Kaglo ra nɔy Paki-je lay ya Gubərnər ilə dangay káre taá. À to dangay kí kosi dow-je ya d'osi kagi dɔ-é-ti bá à kilə-é taá. ¹⁶ Ngá dɔkaglo-ti kinlé, dangay káre kí 'ba-é Barabasi à nɔɔ ə to dangay kí ri-é bá nɔ. ¹⁷ Bəba Pilati dəji kosi dow-je kí 'kəw-nɔ lé panè: «Se nɔ danɔ bá 'ndigi kadi m'ilə-é taá

† 27:3 27:3 Knj 1:18,19 * 27:9 27:9 Jer 32:6-15; Jkr 11:12-13 † 27:10 27:10 Jkr 11:12-13; Jer 18:2-3; 32:6-15

madi-si wa? Barabasi əse Jeju kɪ 'bɑ-é Kristi# lé wa?» 18 Pilati gə kete maji kɪ d'ilə Jeju ji-n'è-ti kɔɔ kim kɪ d'im-é. 19 Ngà loki Pilati isi logangta-ti lé ya bəy rəmə, ne-é ulə kullə rɔ-é-ti panè: «'Tɔr ji-i ta-ti lə dow kin, kɔɔ ɛ to njèra né kɪ njururu rəm, bɑ ndɔɔ nè kàrè, m'ingə kɔɔ n̄ n̄ m̄ n̄-ti kɔɔ ta liə tɔ.»

20 Njékun dɔ njégugnè-je lə Lubə, kɪ 'ngatɔgi-je lə jipi-je 'sulə kosi dow-je kadi 'dəji Pilati kadi ilə Barabasi taá, ngà Jeju tá kadi 'tɔl-é kɔgi. 21 Pilati təl dəji-dé bəy panè: «Se n̄ dan dow-je-ti kɪ joo kin ə 'ndigi kadi m'ilə-é taá wa?» Dɛ lay ya d'ilə-é-ti 'panè: 'Ilə Barabasi taá. 22 Pilati təl dəji-dé ya bəy panè: «Ngà ri bɑ kadi-m m'ra kɪ Jeju kɪ 'bɑ-é Kristi lé wa?» Dɛ lay ya d'ilə-é-ti 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti.» 23 Pilati təl dəji-dé ya bəy panè: «Ə tɔ majal ri ya bɑ Jeju lé ra wa?» Ngà dɛ d'un ndi-dé kɪ taá 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti.» 24 Ngà loki Pilati oo kɪ ta-je liə ra kullə rɔ-dé-ti al rəm, bɑ oo kɪ kəm dow-je il kiriri, bɑ 'singə wuuu adi d'ow dɔ-n̄-ti wúr-wúr lé, un man togi-né ji-é takəm kosi dow-je-ti nɔɔ ya, ngà bɑ idə-dé panè: «Ta məsi dow kɪ njèra né kɪ njururu kin à goto dɔ-m-ti! Ta məsi-é à tɔ dɔ-si s̄i-ti ya.» 25 Bəba lay lə dow-je kɪ d'a logangta-ti kinlé 'panè: «Kadi ta məsi-é tɔ dɔ-ji-ti sar kɪ dɔ ngan-ji-je-ti rəm tɔ.» 26 Bəba Pilati ilə Barabasi taá, ngà adi 'tində Jeju kɪ ndəy marɔw, bəy bɑ in̄-é adi-dé kadi d'ow 'bə-é kagdəsi-ti.

Asgar-je 'taji Jeju

Mar 15:16-20; Lük 23:11; Jq 19:2-3

27 Asgar-je lə Gubərnər d'uwə Jeju d'ow siə panata liə, ngà bɑ lay lə asgar-je ya d'ilə-n̄ 'gəə dɔ-é sipi. 28 Ə 'tɔr kubi-je kɪ rɔ-é-ti, bəy bɑ d'ulə kubi kɪ kərS̄ yəl-yəl rɔ-é-ti. 29 'Ra kun d'oji jogi ngar-ti d'ulə dɔ-é-ti rəm, d'ulə tuwətɔgi jikəl-é-ti, ngà bɑ 'tosi məkəji-dé nangi n̄-é-ti ə 'sɔki-é 'panè: «Lapiya boo ngar lə jipi-je!» 30 Ə 'tubə yoro kəm-é-ti rəm, bɑ 'taa tuwətɔgi kɪ ji-é-ti lé 'tində-né dɔ-é rəm tɔ. 31 Loki asgar-je lé sɔki-é asi-dé ngà rəmə, d'uwə kubi kɪ kər lé d'ɔr kadi-é-ti, ə 'təl 'tulə kubi-je liə rɔ-é-ti gogi, ngà bɑ d'ɔti d'ow siə kɔɔ bə-é kagdəsi-ti.

'Bə Jeju kagdəsi-ti

Mar 15:21-32; Lük 23:26-43; Jq 19:17-27

32 Loki d'i Jorijaləm d'isi d'ow kɪ lo-ti kɪ d'a bə Jeju kagdəsi-ti titi lé, d'ingə dingəm kàrè kɪ 'bɑ-é Simɔ, rəmə asgar-je d'ində tɔgi dɔ-é-ti d'adi-é uti kagdəsi lə Jeju. ɛ to dow kɪ bebo Siren-ti. 33 D'ow tɛɛ lo-ti kɪ bə-é Golgota, kɪ kər mɛɛ-ə to «lo kɪ titi-n̄ kɪ ka dɔ dow.» 34 Lo-é-ti kin bɑ dɛ d'adi Jeju man nduu kɪ pote nati kɪ né kɪ ati kadi-é ay.* Ngà loki ɔdi ta-é rəmə, ɛ mbati k̄ay†. 35 Asgar-je 'bə Jeju kagdəsi-ti ngà bɑ 'ləbi-n̄ kubi-je liə kɪ kəm rəbi mbare kɪ kosi. [Bè kɔɔ kadi ta kɪ njèpata kɪ ta Lubə-ti pa lé, né-é ra né. ɛ panè: 'Ləbi-n̄ kubi-je lə-m kɪ goji, kɪ ɛ kɪ ngal‡.]§ 36 Ə 'təl d'isi lo-é-ti nɔɔ ya d'isi ngəm ta Jeju.

27:17 27:17 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kɪ Lubə mbəti-é. § 27:28 27:28 Kubi kɪ kər yəl-yəl kɪ d'ulə rɔ Jeju-ti lə to kubi ngar. Adi d'ulə rɔ-é-ti 'sɔki-é-né. * 27:34 27:34 Pa 69:22 † 27:34 27:34 Dow-je kɪ tɔ kadi d'a tɔl-dé kagdəsi-ti lé d'adi-dé né kɪ ati d'ay kɔɔ kadi ra-dé adi 'gə lo kɔ kɪ d'a kingə lé al. Ngà Jeju mbati k̄ay kɔɔ ɛ ndigi gə lo kɔɔ-je liə kɪ à kingə kɔɔ dow-je. ‡ 27:35 27:35 Pa 22:19 § 27:35 27:35 Ta-je kɪ tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dosay kɪ dan-ti-je kɪ 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

³⁷ Loki Jeju a kagdäsi-ti lé, 'ndàngi ta mee bëgrə-ti 'bə dɔ-é-ti taá kdo kadi 'toji-né gin né kí 'tol-é-né. Ta kí 'ndàngi lé ɔn:
«Dow kin to Jeju kí ngar lə jipi-je!»

³⁸ "Bə bokaya-je joo kagdäsi-je-ti lə-dé mbó Jeju-ti. E kí káre dɔ jikol-é-ti ɔ e kí káre dɔ jigəl-é-ti tɔ*.

³⁹ Ngà dow-je kí njédəə rəbəə-je, 'tugə dɔ-dé 'sɔki-é-né† ⁴⁰ †ə 'panè: «I kí 'panè 'a tɔɔ kəy lə Lubə ə ndɔ mutə ya 'a kində gogi lé i ya 'aji rɔ-i ngá nà! Kinə 'to Ngon lə Lubə ya tɔgrɔ-ti rəmə, 'i dɔ kagdäsi-ti kin 'risi nangi adi 'joo!‡» ⁴¹ Bəba njəkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kí njédó dow-je ndukun-je rəm, bá 'ngatogi-je lə jipi-je 'pa ta 'kogi-né dɔ Jeju-ti 'panè: ⁴² «Dow-je kí rangi bá e aji-dé, ngà e asi kaji rɔ-é al wa! Ngar lə Israyel-je lé ya bá a an! Bə rəmə, kí ya kadi-é i kagdäsi-ti kin risi nangi ə 'ja kadi-é mee-ji lé ngá!» ⁴³ «E ində mee dɔ Lubə-ti adi panè: "M'to Ngon lə Lubə§." Ngà kinə Lubə ndigi-é ya tɔgrɔ-ti rəmə, aji-é kí ngɔsnə-ti kin ya adi joo ngá nà.» ⁴⁴ Bokaya-je kí joo kí 'bə-dé kagdäsi-je-ti mbó-é-ti lé kàre 'taji-é titi-nə bə ya tɔ.

Jeju oy kagdäsi-ti

Mar 15:33-39; Luk 23:44-49; Jə 19:28-30

⁴⁵ Loki kàdi a jam dɔ be-ti ya bəy rəmə, londul dɔnangi-ti nè lay sar ya kàdi kí mutə kí losolɔ asi-né. ⁴⁶ Loki kàdi kí mutə kí losolɔ asi lé, Jeju ilə bəbi ndi-é nangi nɔ panè:

«Eli, Eli Lama sabaktani»,

kɔr mee-é to: «Lubə lə-m, Lubə lə-m,

kdo ri bá 'inə-m kogi bə wa*?»

⁴⁷ Dow-je kí nɔ-je dan de-ti kí d'ə lo-é-ti lé, d'oo ndi-é ə 'panè: «Yən! E ba Eli.» ⁴⁸ Lo-é-ti nɔɔ ya, dow káre dan-dé-ti əy ngodi ɔw un ndokrɔ, ulə dan man nduu-ti kí masi, ɔsi ta tuwətogi-ti ə ulə ta Jeju-ti kadi-é əy†.

⁴⁹ Ngà madi-é-je d'idə-é 'panè: «'Ngəbi moki, adi 'joo se Eli liə lé à re kaji-é wa!» ⁵⁰ Jeju təl ilə bəbi ndi-é nangi nɔ rangi ya bəy, ə e ya inə ndil-é adi tɛɛ. ⁵¹ Lo-é-ti nɔɔ ya, kubi gangi mee kəy lə Lubə i taá ya til ree njal tɛɛ nangi rəm, bá dɔnangi yəki buki-buki adi mbal-je ribə ɔktə-ɔktə rəm tɔ‡.

⁵² Rəm bá ta badi-je tɛɛ adi njəkəə njay-je nɔ ya, 'tɔsi 'ndəl d'ində lo tɛɛ rəm. ⁵³ Rəmə go-ti kí Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ bəy ngá bá, de kí 'tɔsi ndəl lé d'ɔw mee bebo Jorijaləm-ti kí to be kí aa njay ə dow-je nɔ ya d'oo-dé.

⁵⁴ Loki njəkun dɔ asgar-je bu, de kí asgar-je kí d'ə 'ngəm ta Jeju, d'oo kí dɔnangi yəki titi-nə bə rəm, d'oo né-je lay kí ra né titi-nə bə kin rəm lé, 'bəl nɔ adi 'panè: «Dow kinlé, to Ngon lə Lubə ya tɔgrɔ-ti.» ⁵⁵ †Dené-je nɔ ya d'ə lo-é-ti nɔɔ; d'ə ngerəngi d'ə d'oo né-je lé. Dené-je kinlé, d'un go-é Galile-ti nɔ kdo ra kullə kadi-é. ⁵⁶ Mari kí Magdala, kí Mari kí kɔ Jaki kí to kɔ Jijepi tɔ, bá kɔ ngan lə Jebede d'ə dan dené-é-je-ti lé nɔɔ tɔ.

'Dubi Jeju bole mbal-ti

Mar 15:42-47

* **27:38** 27:38 Eja 53:12. † **27:39** 27:39 Pa-je 22:8 † **27:40** 27:40 Mat 26:61; Jə 2:19 ‡ **27:40** 27:40 Mat 26:61; Jə 2:19 § **27:43** 27:43 Pa-je 22:9 * **27:46** 27:46 Pa-je 22:2 † **27:48** 27:48 Pa-je 69:22 ‡ **27:51** 27:51 Tɛt 26:31-33 † **27:55** 27:55 Luk 8:2,3

⁵⁷ Ta kàdì kur-ti rəmə, dingəm káre kí njénékingə kí Arimate, kí ri-é lə Jojepi ree. Ɛ kàrè to kí káre dan njéndó né-je-ti lə Jeju tɔ. ⁵⁸ Beba ɔw ingə Pilati dɔji-é nin Jeju. Ɛ Pilati un ndu kadi d'adi-é nin Jeju lé. ⁵⁹ Jojepi un nin Jeju, ɓir kì takubi kí nda kí sigi. ⁶⁰ Ngà ɓá ɔw ilə-é bole mbal-ti liə kí adi 'təl sigi, ɓəy ɓá nduburu ər kí boy ya uti-né ta-é ɓá ɔti ɔw. ⁶¹ Mari kí magdala dɛ kì Mari kí káre lé, d'isi nangi 'təl kəm-dé ki ta ɓadi-ti lé.

Ta kí ɓabi do ngəm ta ɓadi Jeju

⁶² Lo aa go-ti kí à to ndo kí ore go ndo ra go né-je kdo ndo taakoo lə jipi-je lé, njékun do njégugnə-je lə Lubə, kí Parisi-je 'ree nati d'ingə Pilati ⁶³ d'idə-é panè: «'Ba-ji, mɛɛ-ji ole do ta-ti kí njəkədi dow-je kinlé pa, loki ɛ isi-né kà do-é taá ɓəy. Ndɔki ɛ panè: "Ndo mutə go ndo dubi-n'è-ti lé, n'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ." ⁶⁴ Beba j'dəji-i kadi adi asgar-je 'ngəm ta ɓadi lé, sar ndo kí njékungi-ti mutə lé, al rəmə, njéndó né-je liə d'a kɪ kow ɓogi nin-é ə d'a kidə dow-je panè: "Ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ." Rəmə takədi kí gogi nè kinlé à kitə ɛ kí kete lé ya ɓəy.» ⁶⁵ Pilati idə-dé panè: «Njéngəm né-je lə-si ya d'a nɔɔ ə ɔwi sə-dé adi 'ngəm ta ɓadi lé titi kí mɛɛ-si ndigi-né.» ⁶⁶ Beba dɛ d'ow sə-dé ə 'tiɲə ta ɓadi lé ɓəy ɓá d'ində-dé ta-ti kadi 'ngəm.

28

Tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə Jeju

Mar 16:1-8; Luk 24:1-12; Jə 20:1-18; 1Kɔ 15:4-7

¹ Dimasi kì ndoɛ rati, go ndo taakoo-ti lə jipi-je lé, Mari kí Magdala dɛ kì Mari kí káre 'ree dɔɓadi Jeju-ti*. ² Rəmə titi kəm kí kində jipi bè ya dɔnangi yəki, yəki kí tɔ ɓəl nɔ, kdo malayka lə 'Babe káre i dɔrə-ti ree nduburu ndəngrə ər kí d'uti-né ta ɓe nin lé kí rangi ə al isi dɔ-ti. ³ Malayka lé, rɔ-é tɔ titi-nə kì təlndi bè rəm, ɓá kubi liə kàrè nda mbəy-mbəy titi-nə kì kɔsi bè rəm tɔ. ⁴ Njéngəm ta ɓadi lé, 'ɓəl nɔ adi 'dadi tiki-tiki, 'tɔ titi-nə kì dow-je kí d'oy bè. ⁵ Malayka lé, idə dené-je lé panè: «'Bəli al, kdo m'gə ɔw kí sɔi isi 'sangi Jeju kí ndo-é-ti 'ɓə-é kagdəsi-ti lé. ⁶ Ɛ goto nè ngá; ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ titi kí ɛ pa-né kete loki isi-né sə-si ɓəy lé. 'Reei ooi lo kí ndo-é-ti d'ilə-é-ti lé ⁷ ə 'təli low ɔwi idəi njéndó né-je liə 'painè, ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ adi à kow kí ngɔsnè-ti kin ya kdo ngəbi-si Galile. Ɛ ɓá to lo kí a kooi-é titi. Ɛ kin ɓá to ta kí kadi m'idə-si*.»

⁸ Beba dené-je lé, d'ɔti kalangi dɔɓadi-ti kì ɓəl rəm, kì rɔnəl kí nɔ rəm, d'ay ngodi low kadi d'ow d'ilə ta lé mbi njéndó né-je-ti lə Jeju.

⁹ Tajinati nè ya, Jeju tilə kəm-dé ə idə-dé panè: «M'ra-si lapiya!» Ngà rəmə dené-je lé, d'ow rɔ-é-ti, d'uwə nja-é, d'ɔsi dɔ-dé nangi nɔ-é-ti. ¹⁰ Ngà Jeju idə-dé panè: «'Bəli al, ɔwi idəi ngankɔ-m-je adi d'ow Galile, ɛ ɓá to lo kí d'a koo-m-ti.»

Ta lə asgar-je kí njéngəm ta ɓadi

¹¹ Ngà loki dené-je lé d'isi d'ow mɛɛ ɓebo-ti kì kow ya ɓəy rəmə, njéro-je kí dan-ti-je kí njéngəm ta ɓadi, d'ow mɛɛ ɓebo-ti d'or poy né-je lay kí ra né kinlé d'adi njékun do njégugnə-je lə Lubə. ¹² Njékun do njégugnə-je lə Lubə kinlé, d'uwə dɔ-nə kì 'ngatogi-je lə jipi-je, d'ɔji-nə ta. Beba go ta kɔji-je-ti lə-dé lé, dɛ d'un là kí ɓay-ɓay ya d'adi njéngəm ta ɓadi-je lé.

† 27:63 27:63 Mat 16:21; 17:23; 20:19; Mar 8:31; 9:31; 10:33,34; Luk 9:22; 18:31-33 * 28:1 28:1 'Ndó Mat 27:56 † 28:7 28:7 'Ndó Mat 26:32

¹³ Rəmə d'idə njéro-je lé 'panè: «Ɔwi idəi dow-je 'painè: “Njéndó né-je liə, 'ree ndoó kí jə j'to bi ya ree d'un nin-é kà ngəy‡.”» ¹⁴ Loki 'pai bè bá lé Gubərnər oo ta-é kàrè, j'a taa do-si kadi né à ra-si al. ¹⁵ Njéro-je 'taa là lé, ngá bá d'ow d'idə dow-je titi kí d'idə-dé-né lé bè ya to. Né kin bá poyta kinlé taa-né lo dan jipi-je-ti sar bone.

Jeju tɛɛ do njéndó né-je-ti liə

¹⁶ †Njéndó né-je lə Jeju kí doɣi gidi-é káre d'ow donangi Galile-ti do mbalti kí Jeju oji-dé lé§. ¹⁷ Ngà loki dɛ d'oo-é rəmə, d'osi do-dé nangi nɔ̄-é-ti. Bè ya kàrè, dɛ kí ná-je kí dan-dé-ti 'gir toki to Jeju al. ¹⁸ Bəba Jeju ɔti ree rɔ-dé-ti bá idə-dé panè: «Tɔ̄gi-je lay kí dɔrɔ-ti, kà donangi-ti nè lé, Lubə adi-m ji-m-ti. ¹⁹ †Ɔwi, 'təli gin dow-je lay njéndó né-je-ti lə-m. 'Rai-dé batəm, kà ri Bəbi, kà ri Ngon, kà ri Ndil kí aa njay*. ²⁰ Ə 'ndó-i-dé kadi 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti lə-m lay kí m'adi-si. Ooi maji, m'a kisi sə-si nati kà ndo-je lay sar ya kadi doɔbəy ndo asi-né.»

‡ **28:13** 28:13 'Ndó Mat 27:64 † **28:16** 28:16 Mat 26:32; Mar 14:28
 † **28:19** 28:19 Knj 1:8 * **28:19** 28:19 Knj 1:8

§ **28:16** 28:16 'Ndó Mat

Poyta kí Maji kí Marki ndàngí

Ta-je kí dɔ Poyta kí Maji-ti kí Marki ndàngí

Njèndàngí mbete kin kí 'gə-é kà ri-é kí J̄a Marki (Knj 12:12) lé, to kí dan njèndó né-je-ti lə Jeju kí dɔgi gidi-é joo al, ngà to bá ɛ to madkullə† lə Piyər kí to kí káre dan dɛ kí dɔgi gidi-é joo-ti lé. Adi né-je n̄a kí Marki ndàngí mɛɛ mbete-ti kin sɔbi dɔ Jeju lé, dow-je n̄a 'gir kí dow kí njèkɔr-é poy-é à to Piyər ya róti. Marki lé, kí n̄a rəmə, dow-je kí 'to jipi-je al bá ɛ ndàngí mbete kin kɔo kilə-né mɛɛ Poyta kí Maji kadi-dé. Bɛba ɛ un ta-je kí mɛɛ Kunmindi-ti kí Low taá-taá titi kí Matiye ra-né kin bə al.

Marki toji Jeju kí Ngon lə Lubə rəm, bá kí Ngon lə dow rəm. ɛ toji kí Jeju ree kɔo ra kullə kadi dow-je kí rangi rəm, kɔo kadi rɔ-é kadkare-ti kɔo kaji-dé-né rəm. Né kinlé, tò aa yórórɔ mɛɛ mbete-ti lə Marki 10:45 kí Jeju pa ta-ti panè: «Ngon lə dow ree kɔo kadi dow-je 'ra kullə d'adi-é al, ngà ɛ bá ree kɔo ra kullə kadi dow-je rəm, kɔo kadi rɔ-é gangi-né dɔ dow-je n̄a rəm.»

Marki ɔr Poyta-je kí sɔbi dɔ koji Jeju al, ngà ɛ un kuti-é dɔkaglo-ti kí Jeju to-né dow kí tɔgi gángi, kaglo-é-ti kí J̄a kí njera dow-je batɛm toji-é-né dow-je, bá tɔl ta-é kí koy-é kagdəsi-ti, kí tɔsi kí ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ. Kí lo kɔr-é-ti kí 1-10 lé, Marki toji né kí Jeju ra dɔnangi Galile-ti. Kí lo kɔr-é-ti kí 11-16 lé, Marki toji né kí Jeju ra dɔnangi Jude-ti, kí bɛbo Jorijalɛm-ti. ɛ to mbete kí goji itə mbete Poyta-je kí sɔ kí dɔ Jeju-ti, ə né kí d'osi kagi dɔ-ti lé, to né kí Jeju ra, ə kí n̄a lé, to nékɔji-je.

Kullə lə jeju dɔnangi Galile-ti

*Mɛɛ kilə lə J̄a kí njera dow-je batɛm
Mat 3:1-12; Luk 3:1-18; J̄a 1:19-28*

¹ Kəm rəbi kí Poyta kí Maji lə Jeju Kristi kí Ngon lə Lubə ulə-né gin-é ban: ² Ndɔki Ejay kí njèpata kí ta Lubə-ti ndàngí panè:

«M̄a Lubə, m'ulə njèkilə mɛɛ lə-m kete n̄ɔ-i-ti
kɔo kadi-é ra rəbi adi-i.»

³ Ndi dow b̄a diləlo-ti panè:

«'Rai go rəbi lə 'Babe!

'Rai ngan rəbi-je liə adi ɔ njururu-njururu.»

⁴ Bɛba J̄a kí njera dow-je batɛm tɛɛ ə ra dow-je batɛm diləlo-ti rəm, ilə mɛɛ batɛm kí sɔbi dɔ kinə panjiyə kí maji al kɔgi, kɔo kadi Lubə inə-né go majal-je lə dow-je kɔgi. ⁵ Rəmə dow-je kí dɔnangi Jude-ti, kí dow-je kí Jorijalɛm lay ya d'ow rɔ-é-ti ta ba Jurde-ti 'pa ta rəsi dɔ majal-je-ti lə-dé d'adi-é ra-dé-né batɛm. ⁶ J̄a ɔɔ kubi kí 'ra kí bəl jambal, dɔɔ bədi-é kí ndaa dɔɔ bədi, ə nékuso-é to 'bete-je kí toji kí wale. ⁷ ɛ ilə mɛɛ idə dow-je panè: «Dow kí ɔw ree go-m-ti lé, tógi-é itə-m n̄a, adi m'tuwə kadi m'dugi nangi m'tuti kulə saba liə al. ⁸ M̄a m'ra-si batɛm kí mani, ngà ɛ lé, à ra-si batɛm lə Ndil kí aa njay.»

Batɛm lə Jeju kɪ nɑ kɪ Sú nɑ-é
Mat 3:13-17; Luk 3:21-22; 4:1-13

⁹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, Jeju ɪ mɛɛ ɓe-ti kɪ Najaretɪ dɔnangi Galile-ti, ɔw adi Jɑ ra-é batɛm ta ba Jurde-ti. ¹⁰ Loki Jeju tɛɛ kɛm man batɛm-ti lé, ɛ oo kɛm dɔrɑ tɛɛ rɛm, oo Ndil kɪ aa njay tanɑ kɪ dɛngɔdnan bɛ ɪ taá ree isi dɔ-é-ti. ¹¹ †ɛ ndi dow bɑ dɔrɑ-ti panè: «To Ngon-m; m'indɛ-i dan kɛm-m-ti, rɔ-m nɛl-m dɔ-i-ti nɑ.» ¹² Rɛmɛ tajinatɪ nè ya Ndil kɪ aa njay ɔsi Jeju ɔw siɛ dilɛlo-ti. ¹³ Jeju isi dilɛlo-ti kinlé ndɔ kɔrsɔ. Lo-é-ti kin bɑ Satɑ nɑ-é-ti. Jeju isi dan dɑ-je-ti kɪ wale, ɔ malayka-je 'ree 'ra siɛ.

Jeju ɓa njéndó né-je sɔ
Mat 4:12-22; Luk 4:14-15; 5:1-11; Jɑ 1:35-43

¹⁴ Go-ti, loki d'uwɛ Jɑ kɪ njɛra dow-je batɛm lé, Jeju ɔw dɔnangi Galile-ti, ɔw ilɛ mbɛ Poyta kɪ Maji lɛ Lubɛ ¹⁵ †panè: «Dɔkaglo asi ngá, ɔ kɔɓɛ lɛ Lubɛ ree ngɔsi. Inɛi panjiyɛ-si-je kɪ maji al kɔɓi ɔ adi mɛɛ-si Poyta kɪ Maji.» ¹⁶ Loki Jeju ɔw njiyɛ kɪ go babo Galile rɛmɛ, oo Simɔ dɛ kɪ ngonkɔ-é Andre d'ɑ d'ilɛ burɛ dan babo-ti; kɔdɔ dɛ 'to mbɔw-je. ¹⁷ Bɛɓa Jeju idɛ-dé panè: «'Reei uni go-m ɔ m'a tɛl-si njɛsangi dow-je-ti.» ¹⁸ Rɛmɛ tajinatɪ nè ya 'tusi burɛ-je lɛ-dé d'inɛ ɔ d'un go-é. ¹⁹ Loki Jeju ɔti ɔw kete ɔbi sɛ rɛmɛ, oo Jaki dɛ kɪ ngonkɔ-é Jɑ kɪ 'to ngran lɛ Jebede, d'isi mɛɛ tɔ-ti d'isi 'raki burɛ-je lɛ-dé. ²⁰ Tajinatɪ nè ya Jeju ɓa-dé. Bɛɓa dɛ 'tusi ɓɔbi-dé Jebede d'inɛ-é mɛɛ tɔ-ti kɪ ngannjékullɛ-je lɛ-dé, ɔ d'un go Jeju.

Jeju kɪ dow kɪ ndil kɪ maji al ra-é
Mat 8:14-17; Luk 4:31-37; Knj 10:38

²¹ Jeju dɛ kɪ njéndó né-je liɛ d'ɔw mɛɛ ɓe-ti kɪ Kapɛrnayim. Bɛɓa ndɔ taakoo-ti lɛ jipi-je lé, ɛ ɔw kɔykwɛnɑ-ti lɛ-dé ndɔ-dé né. ²² †Dow-je kɪ d'oo néndó liɛ lé, néndó liɛ ɔr ndil-dé. Kɔdɔ ɛ ndɔ né kɛm dow kɪ ɔw kɪ tɔɓi ɓi ndɔ né titi njéndó dow-je ndukun-je al. ²³ Mɛɛ kɔykwɛnɑ-ti lɛ jipi-je lé, dingɛm káre bɛ kɪ ndil kɪ maji al ra-é isi-ti nɔɔ ɔ ur kɛɔ panè: ²⁴ «I Jeju dow kɪ Najaretɪ lé, ri bɑ 'ndigɪ rɔ-ji-ti wa? 'Ree kɔdɔ tuji-ji wa? Mɑ m'gɛ-i maji: 'To Njɛkaa njay lɛ Lubɛ.» ²⁵ Jeju ndangi-é panè: «'Uti ta-i ɔ 'tɛɛ kɔɓi mɛɛ dingɛm-ti kinlé.» ²⁶ Ndil kɪ maji al lé, ndɔr dingɛm lé mir-mir, tur kɛɔ boy-boy, indɛ-né lo tɛɛ mɛɛ-é-ti kɔɓi. ²⁷ Né kinlé ɔr ndil dow-je lay adi 'dɔɓi-nɑ ta 'panè: «Kay! Kin to ri bɑ tanɑ bɛ? Néndó kɪ ɔw kɪ tɔɓi tanɑ bɛ kinlé, tɔ néndó kɪ sigi. Dow kinlé, ndil-je kɪ maji al káre ɛ ndangi-dé adi 'tɛl rɔ-dé go-é-ti rɛm lé ya.» ²⁸ Bɛɓa tajinatɪ nè bɛ ya dow-je d'oo poy Jeju kɪ go lo-je lay kɪ dɔnangi Galile-ti.

Ta lə Jeju kɪ njémɔy-je kɪ gay-gay
Mat 8:14-17; Luk 4:38-41

²⁹ Loki dɛ d'indɛ lo 'tɛɛ kɔykwɛnɑ-ti lɛ jipi-je lé, Jeju dɛ kɪ Jaki kɪ Jɑ d'ɔw mɛɛ kɔy-ti lɛ Simɔ dɛ kɪ Andre. ³⁰ Rɛmɛ mɛm Simɔ kɪ dené tɔ mɔy nangi dɔ tirɛ-ti. Mɔy 'ningɔ bɑ ilɛ-é nangi adi rɔ-é tungɔ pil-pil. Bɛɓa tajinatɪ nè ya 'pa ta liɛ d'adi Jeju; ³¹ adi Jeju ɔti ɔw rɔ-é-ti uwɛ ji-é adi-é ɪ taá. Rɛmɛ mɔy 'ningɔ lé inɛ-é adi-é ɪ taá oo go-dé kɪ nékuso. ³² Ta losɔlo biri, kɪ kadi ur lé, dow-je d'uti njémɔy-je lay, kɪ dɛ kɪ ndil-je kɪ maji al 'ra-dé, 'ree sɛ-dé rɔ Jeju-ti. ³³ Dow-je lay kɪ mɛɛ ɓebo-ti ya kɛwnɑ takɔy-ti kɪ Jeju

isi-ti. ³⁴ Jeju adi lapiya dow-je n̄a kí m̄oy-je kí gay-gay ulə kəm-dé ndoo rəm, tubə ndil-je kí maji al n̄a do dow-je-ti tɔ. Ngà ɛ adi ndil-je kí maji al lé 'pa ta al, kɔɔ de 'gə-é lay.

Jeju ɔw go lo-je-ti kí dɔnangi Galile-ti
Luk 4:42-44

³⁵ Taginlo-ti, loki lo tijə lay al bəy ya, Jeju tɛɛ kəy ɔw dilələ-ti, ɔw pa ta kɔ Lubə. ³⁶ Simɔ de kí madi-é-je d'ɔw 'ndole-é. ³⁷ Beba loki de d'ingə-é lé, d'idə-é 'panè: «Dow-je lay ya d'ɔw 'sangi-i.» ³⁸ Rəmə Jeju təl idə-dé panè: «Adi j'owi lo-je-ti kí rangi nganbe-je-ti kí tò ngosi-ngosi, kɔɔ kadi m'ɔw m'ilə mbe Poyta kí Maji-ti tɔ. Kɔɔtalə ɛ kin bá m'ree kɔɔ.» ³⁹ †Beba Jeju ɔw kí lo-je lay kí dɔnangi Galile-ti ilə mbe Poyta kí Maji mɛɛ kəy kəwnə-je-ti lə jipi-je rəm, bá tubə ndil-je kí maji al do dow-je-ti rəm tɔ.

Jeju adi banji ur rɔ dow-ti
Mat 8:1-4; Luk 5:12-16; 17:12-19

⁴⁰ Njèbanji kàre bè ree rɔ Jeju-ti, tɔsi məkəji-é nangi n̄-é-ti, ra-é kɔgri panè: «Kinə 'ndigi lé, 'a kadi banji lə-m kin ur kadi m'aa njay kare.» ⁴¹ Beba Jeju oo kəmtondoo liə, ulə ji-é ɔdi-né rɔ-é bá panè: «M'ndigi dɔ-ti sə-i. Kadi banji lə-i ur!» ⁴² Rəmə tajinati nè ya banji lé ur adi rɔ-é təl aa njay. ⁴³ Jeju ndangi-é ə tajinati nè ya tubə-é go-é-ti ⁴⁴ panè: «'Oo maji nè 'a kí kɔw pa ta-é kadi dow oo, ngà 'ɔw 'tɔji rɔ-i njəgugné lə Lubə, ə 'adi né kɔɔ məsi kilə kí sɔbi dɔ kaa rɔ lə-i titi kí ndukun lə Moiyiji pa-né. Bè kɔɔ kadi dow-je lay 'gə kí banji kí rɔ-i-ti lé ur ngá.» ⁴⁵ Ngà loki dowbé kinlé ɔti ɔw rəmə, ɛ ɔw pa ta lə né kí Jeju ra siə ilə-né mbe kí lo lay sar adi Jeju asi kadi tɔji rɔ-é mɛɛ bəbo-ti al. ɛ njiyə-né kí nganglo-nganglo, isi ngərangi-ngərangi kí dow-je. Bè ya kàrè dow-je d'ɔ kí lo-lo ya 'ree rɔ-é-ti.

2

Jeju kí njènjakoy mburuki
Mat 9:1-8; Luk 5:17-26

¹ Mɛɛ ndo-je-ti kí rangi go-ti lé, Jeju təl ree Kapernayim-ti. Ə dow-je d'oo kí Jeju isi kəy nè. ² Beba kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'kəw-nə dɔ-é-ti, d'un lo lati-lati adi lo kí takəy-ti kàrè n̄ay al. Jeju idə-dé ta lə Lubə. ³ Dow-je sɔ d'un dow kí rɔ-é oy mburuki 'ree siə rɔ-é-ti. ⁴ Ngà kosi dow-je kí 'n̄a kinlé ra adi lo kɔw siə rɔ Jeju-ti goto. Beba de d'al 'nginə jam kəy 'sɔbi-né dɔ lo kí Jeju isi-ti ə d'un njèrɔkoy mburuki lé kə tuwə tò-é, d'ulə-é kí kəm bole jamkəy go Jeju-ti. ⁵ Loki Jeju oo kadmɛɛ lə-dé bè rəmə, idə njèrɔkoy mburuki lé panè: «Ngon-m! Majal-je lə-i toki kinə go-é kɔgi.» ⁶ Lo-é-ti kinlé, dow-je kí dan-ti-je kí 'to njéndó dow-je ndukun-je d'isi n̄ɔɔ tɔ; ə 'gir ta mɛɛ-dé-ti 'panè: ⁷ «Kɔɔ ri bá dow kanlé pa ta kí bè kin wa? To ta kɔbi bá ɛ pa dɔ Lubə-ti tin. N̄a bá asi kinə go majal-je lə dow-je kɔgi wa? Lubə ya kí kár-é asi.» ⁸ Tajinati nè ya Jeju gə tagir-je kí mɛɛ-dé-ti adi idə-dé panè: «Kɔɔ ri bá ɔwi kí tagir-je kí bè kin mɛɛ-si-ti wa? ⁹ Kidə njèrɔkoy mburuki panè: "Majal-je lə-i toki kinə go-é kɔgi" lé bá tò bəl n̄a əsə, kidə-é panè: "I taá 'un tuwə lə-i ə 'n̄jiyə bá tò bəl n̄a wa?"» ¹⁰ Maji! M'a kɔji-si kadi 'gəi kí Ngon lə dow lé ɔw kí tɔgi dɔnangi-ti nè, kɔɔ kinə-né go majal-je lə dow-je kɔgi. ¹¹ Beba Jeju təl idə njèrɔkoy mburuki lé panè:

M'un ndu m'adi-i m'panè: «'I taá, 'un tuwə lə-i ə 'ow bée lə-i.» ¹² Rəmə tajinati nè ya njèrəkoy mburuki lé ɔsi nangi i taá, un tuwə tò-é, ɔti takəm dow-je-ti lay adi ɔr ndil-dé adi d'ɔsi-né gaji Lubə 'panè: «'J'oo né kí tana bə kin nja káre al.»

Ba kí Jeju ba Lebi

Mat 9:9-13; Luk 5:27-32

¹³ Jeju təl ɔw gogi ta babo-ti kí Galile. Kosi dow-je lay d'ow go-é-ti adi ɛ isi ndó-dé né. ¹⁴ Loki isi dəə rəmə, ɛ oo Lebi kí ngon lə Alpe isi lo taa lambo-je-ti ə idə-é panè: «'Un go-m.» Bəba Lebi i taá ə un go-é. ¹⁵ Go-ti, Jeju ɔw meɛ kəy-ti lə Lebi, isi ta nékuso-ti nati kɪ dow-je nɔ́ kí 'to njétaalambo-je, kɪ njéramajal-je, kɪ njéndó né-je liə; kɔ́ dow-je nɔ́ ya d'un go-é. ¹⁶ Loki njéndó dow-je ndukun-je kí 'to kí dan Parisi-je-ti* d'oo kí Jeju isi uso né nati kɪ njétaalambo-je, kɪ njéramajal-je lé, 'pa kɪ njéndó né-je liə 'panè: Kɔ́ ri bá ɛ uso né nati kɪ njétaalambo-je kɪ njéramajal-je kin wa? ¹⁷ Jeju oo ta lə-dé lé, adi pa sə-dé panè: «Dow-je kí rɔ-dé tò kɪ lapiya kare lé d'ow ndoo dɔktur al, ngà njémɔy-je bá d'ow ndoo-é. Ma lé, njéra né-je kí njururu bá m'ree kɔ́ ba-dé al, ngà m'ree kɔ́ njéramajal-je.»

Njéndó lə Jeju kɪ nékobe lə Parisi-je ɔw nati al

Mat 9:14-17; Luk 5:33-39

¹⁸ Njéndó né-je lə Jɔ́ dɛ kɪ Parisi-je lé d'un dɔkaglo madi d'ɔgi-né rɔ-dé nékuso kɪ man kɔ́y. Bəba dow-je 'ree rɔ́ Jeju-ti 'dɛji-é 'panè: «Kɔ́ ri bá njéndó né-je lə Jɔ́ dɛ kɪ njéndó né-je lə Parisi-je d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kɔ́y, ngà i rəmə, njéndó né-je lə-i d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kɔ́y al wa?» ¹⁹ Ngà bá Jeju ilə-dé-ti panè: «Dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti kí lo taana-ti lé, d'a kɔ́gi rɔ-dé nékuso kɪ man kɔ́y dɔkaglo-ti kɪ njétaa dené sigi isi-né sə-dé nati nè wa? Dɔkaglo-ti kí njétaa dené sigi isi-né sə-dé nati nè bəy kinlé, d'a kɔ́gi rɔ-dé nékuso kɪ man kɔ́y al ya sar. ²⁰ Ngà ndo-je ɔw ree nɔ́ɔ lé, d'a kun njétaa dené sigi lé ta-dé-ti kɔ́gi; rəmə meɛ ndo-é-je-ti kinlé bá d'a kɔ́gi rɔ-dé nékuso kɪ man kɔ́y bəy.» ²¹ Dow à kun takubi kí sigi kɔ́ kilə-né kəm ndisi kubi al; bin al rəmə takubi kí sigi lé, à kuwə dɔgangi ndisi kubi lé wuktu kɔ́r ə à ra kadi kəm kubi kí mbuti lé tò wororo ta madi-é-ti ya bəy. ²² Rəm bá dow à tur yibi nduu kí sigi meɛ mbundaá-je-ti kí low al. Bin al rəmə yibi nduu kí sigi lé à ra kadi mbundaá-je kí low lé riyə əktá-əktá, rəmə yibi nduu kí sigi lé à tuji rəm, bá mbundaá kí low lé kàrè à tuji rəm tɔ; ngà tò kɔ́ kadi dow tur yibi nduu kí sigi meɛ mbundaá-ti kí sigi ya tɔ bane.

Ta kí dɔ ndo taakoo-ti

Mat 12:1-8; Luk 6:1-5

²³ Ndo káre bə, Jeju njiyə meɛ ndɔ́r gemɛ-je-ti kɔ́ kində gangi ndo taakoo-ti lə jipi-je rəmə, njéndó né-je liə 'puy dɔ gemɛ d'uso taá-taá. ²⁴ Bəba Parisi-je 'ree 'pa kɪ Jeju 'panè: «'Oo bə! Kɔ́ ri bá njéndó né-je lə-i 'ra né kí to tó-é al kadi dow ra ndo taakoo-ti wa?» ²⁵ Jeju ilə-dé-ti panè: «Né kí ndoki Dabidi ra kaglo-ti liə, loki nékuso goto adi ɔo ra-dé kɪ dow-je liə lé səi 'ndói ta-é meɛ mbete-ti kí aa njay al ya sar wa? ²⁶ ɛ ɔw meɛ kəykubi-ti† lə Lubə, uso mbə kí 'ree-né nɔ́ Lubə-ti dɔkaglo-ti kí

* **2:16** 2:16 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngà nɔ́. † **2:26** 2:26 1Sa 21:1-5; 2Sa 15:35;

Abiyatar bá to-né burə dɔ njégugné-je lə Lubə; ə tɔ kadi njégugné-je lə Lubə ya par bá d'a kuso mbə-é kinlé, ya ngà Dabidi ɔw mbing adi dow-je liə d'uso to.»²⁷ Jeju pa sə-dé bəy pané: «Nɔ taakoo bá tɔ kɔ ta lə dow bi 'ra dow kɔ ta lə nɔ taakoo al.²⁸ Adi Ngon lə dow lé ya to 'ba nɔ taakoo.»

3

Ta lə dow kí ji-é oy

Mat 12:9-14; Luk 6:6-11

¹ Go-ti, Jeju təl ɔw meɛ kəykəwnə-ti lə jipi-je lé, rəmə dingəm káre bə kí ji-é oy mburuki isi meɛ kəykəwnə-ti lé nɔɔ. ² Beba dow-je kí d'isi meɛ kəykəwnə-ti kinlé, d'adi kəm-dé tɔ dɔ Jeju-ti gərərɔ kɔ kadi d'oo, ə kinə adi lapiya njəmɔy kin nɔ taakoo-ti rəmə je to kəm rəbi kí kadi n'iləi-né ta dɔ-é-ti. ³ Jeju idə dingəm kí njèjikoy lé pané: «I taá ə 'ree danə nə.» ⁴ Go-ti, ɛ dəji-dé pané: «Né kí rá bá to tó-é kadi dow ra nɔ taakoo-ti wa? Ra maji kí dow bá to tó-é əse ra siə maji al bá to tó-é wa? Kaji dow bá to tó-é əse təl-é bá to tó-é wa?» Ngà dɛ d'ilə-ti al. ⁵ Beba wɔngi ra Jeju dɔ-dé-ti lay, adi oo-dé jər-jər rəm, rɔ-é ati-é kanəna kɔ ta lə meɛndə lə-dé rəm. Go-ti, ɛ idə dingəm kí njèjikoy lé pané: «'Surə ji-i.» Loki ɛ surə ji-é lé ya rəmə, ji-é lé təl tɔ maji gogi. ⁶ Tajinati nə ya Parisi-je lé, d'ində lo 'teɛ kəykəwnə-ti, d'ɔw d'ingə-nə kí dow-je lə Erodɔ d'ɔji-nə ta dɔ kəm rəbi-ti kí kadi n'toli-né Jeju.

Ta lə Jeju kí kosi dow-je

⁷ Jeju dɛ kí njéndó né-je liə d'ɔr rɔ-dé d'ɔw ta babo Galile-ti. Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'i dɔnangi Galile-ti 'ree d'un go-é. ⁸ Dɛ kí dan-ti-je d'i dɔnangi Jude-ti, kí bebo Jorijaləm-ti, kí dɔnangi Idume-ti, kí gidi ba Jurde-ti, kí go lo-je-ti kí dɔnangi Tir-ti kí dɔnangi Sidɔ-ti. Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí d'oo poy né-je kí Jeju ra ra kinlé 'ree rɔ-é-ti. ⁹ Beba Jeju idə njéndó né-je liə kadi 'sangi ngon tɔ d'adi-n'è, kɔ kadi kosi dow-je 'mbore-n'è yó-je kí n-è-je al. ¹⁰ Ə kadi kí Jeju adi lapiya dow-je nɔ kinlé ra adi dow-je lay ya kí mɔy ra-dé, d'ay-nə miriri-miriri kí rɔ-é-ti kadi d'ɔdi rɔ-é. ¹¹ Ndil-je kí maji al kàrè loki dɛ d'oo Jeju lé, 'səbi takəm-dé nangi nɔ-é-ti, 'tur kəə boy-boy 'pané: «'To Ngon lə Lubə.» ¹² Ngà Jeju ndangi-dé, kəngi-dé-né kəngi-kəngi kadi 'ndogi dɔ-n'è-ti al.

Njəkɔwkulə-je lə Jeju kí dɔgi gidi-é joo

Mat 10:1-4; Luk 6:12-16

¹³ Go-ti, Jeju al dɔ mbal-ti ə ba dow-je kí ɛ ndigi ba-dé adi 'ree rɔ-é-ti. ¹⁴ Beba ɛ mbəti-dé dɔgi gidi-é joo*, kɔ kadi 'njiyɔ siə ¹⁵ ə ulə-dé adi d'ilə mbɛ Poyta kí Maji rəm, adi-dé tɔgi kadi 'tubə-né ndil-je kí maji al kɔgi rəm to. ¹⁶ ɛ mbəti-dé dɔgi gidi-é joo adi to: Simɔ kí Jeju ba-é Piyər rəm, ¹⁷ Jaki kí ngon lə Jebede rəm, Jə kí ngonkɔ Jaki kí Jeju ba-dé «Buwanerjesi» ə kɔr meɛ-é to «ngan lə ndangi-ndi», ¹⁸ kí Andre, kí Pilipi, kí Batlemi, kí Matiye, kí Tomasi, kí Jaki kí to ngon lə Alpe, kí Tade, kí Simɔ kí to dow kí ta be liə to-é, ¹⁹ bá Judasi Iskariyoti kí ɛ bá à to njèkun dɔ Jeju lé to.

Noji Jeju-je 'ree kadi d'ɔr-é ta kosi dow-je-ti d'ɔw siə

† 3:9 3:9 Mar 4:1; Luk 5:1-3 * 3:14 3:14 Meɛ mbete-je-ti kí nɔ-je kí 'ndangi kí ji-dé kí ta greki lé à kingə-ti kí 'pané: 'Ba-dé njəkɔwkulə-je.

²⁰ Go-ti, Jeju kà njéndó né-je 'təl 'ree takəy-ti gogɪ rəmə, kosi dow-je 'təl 'ree 'kəwnə dɔ-é-ti sar ya adi lo kadi d'ingə mbunə lo d'uso-né né kàrè goto. ²¹ Loki poy-é ree usi mbi noji-é-je-ti lé, dɛ d'ɪ d'usi dɔ rəbi-ti kadi 'ree d'ɔw siə rɔ-dé-ti; kɔ dɛ 'panè: «Dɔ-é maji al.»

Dow-je 'panè Jeju ɔw kɪ tɔgɪ lə Beljebul

Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10

²² †Njéndó dow-je ndukun-je kɪ d'ɪ Jorijaləm 'ree 'panè: «Jeju ɔw kɪ Beljebul† mɛɛ-é-ti», adi «to 'boy lə ndil-je kɪ maji al bá adi-é tɔgɪ tubə-né ndil-je kɪ maji al.» ²³ Beba Jeju ba-dé rɔ-é-ti ə un gosta pa-né sə-dé panè: «Satə à kasi tubə Satə ban bəy wa? ²⁴ Kinə kɔbɛ kɪ káre-rè ya dow-je kɪ mɛɛ-é-ti 'gángi-nə d'osi-nə kɪ ta lé, kɔbɛ-é à kə lo kə-é-ti gərərə al. ²⁵ Ə kinə kəy kɪ káre-rè ya dow-je kɪ mɛɛ-é-ti 'gángi-nə d'osi-nə kɪ ta lé, dowb-é-je d'a kisi gərərə al rəm. ²⁶ Ə kinə Satə ya rɔ kɪ rɔ-é rəmə, to ɛ ya gángi rɔ-é adi ɛ à kisi gərərə al. Bè kinlé, to kɔbɛ liə ya ində ngangɪ-é ngá tin. ²⁷ Kinə dow unə njétɔgɪ tɔ-é njim-njim al lé, dowb-é à kasi kur mɛɛ kəy-ti lə njétɔgɪ kin kɔɔ kəə nékingə-é al. Á tɔ-é njim-njim bəy bá à kow mɛɛ kəy-ti kɔɔ kəə nékingə-é. ²⁸ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kɪ majal-je lay ya kɪ dow-je d'isi 'ra, kɪ takɔbi-je lay kɪ d'isi 'pa lé, à toki kinə go-é kɔgɪ kadi-dé. ²⁹ †Ngà dow kɪ rá-rá kɪ pa ta kɔbi kɪ Ndil kɪ aa njay lé, à toki kinə go-é kɔgɪ kadi-é ndə al. Ta lə majal kɪ tɔ sartagangɪ uwə dɔ-é.» ³⁰ Jeju pa sə-dé ta kinlé bè kɔ dɛ 'panè: «E ɔw kɪ ndil kɪ maji al mɛɛ-é-ti.»

Kɔ Jeju dɛ kɪ ngankɔ Jeju-je

Mat 12:46-50; Luk 8:19-21

³¹ Kɔ Jeju dɛ kɪ ngankɔ Jeju-je 'ree d'a takəy-ti, d'ulə kulə kadi 'ba-é d'adi-dé. ³² Kosi dow-je d'isi nangi ripi-ripi d'ilə-nə 'gəə dɔ Jeju sipi bá d'idə-é 'panè: «'Oo! Kɔ-i kɪ ngankɔ-i-je [kɪ kɔnan-i-jel]‡ d'a ndaa-ti d'a 'sangi-i.» ³³ Jeju ilə-dé-ti panè: «Nə-je bá 'to kɔ-m-je kɪ ngankɔ-m-je wa?» ³⁴ Go-ti, ɛ un kəm-é oo-né kosi dow-je kɪ d'isi nangi 'gəə dɔ-é lé ngá bá panè: «Yən! Kɔ-m-je kɪ ngankɔ-m-je ən. ³⁵ Kɔ dow kɪ ra né kɪ mɛɛ Lubə ndigɪ kin bá to ngankɔ-m, əse to kɔnan-m, əse to kɔ-m.»

4

Gosta kɪ dɔ njèkilə ko-ti

Mat 13:1-9; Luk 8:4-8

¹ †Jeju isi ndó né dow-je ta babo-ti. Kosi dow-je kɪ 'tò nduy-nduy ya 'ree d'ilə-nə 'gəə dɔ-é sipi adi ɛ al isi mɛɛ tɔ-ti dan babo-ti. Ngá kosi dow-je lé bá d'a ngangɪ ba-ti dɪngɪ-dɪngɪ. ² Jeju un gosta-je bá ndó-dé-né né-je nə ə pa sə-dé ta mɛɛ néndó-ti liə lé panè: ³ «Ooi! Njəndɔr ɔw kɔɔ kilə ko. ⁴ Loki ə ilə ko lé, kəə né kɪ dan-ti-je tusi dɔ rəbi-ti adi yəl-je 'ree 'tú lə-lə. ⁵ Kəə né kɪ nə-je tusi dɔ ər-je-ti, lo-ti kɪ nangi nə-ti al; rəmə kubə bá ubə kalangɪ, kɔɔ nangi ndəə dɔ-ti al. ⁶ Ngá loki kádɪ ree ɔsi dɔ-ti lé, ndole ə tuti kurum, kɔɔ njirə-é ɔw nangi nə al. ⁷ Kəə né kɪ dan-ti-je tusi dan kun-je-ti; loki kun tɔgɪ lé, ɔ rɔ dɔ-ti gógógó adi ko-é ində al. ⁸ Kəə né kɪ nə-je tusi nangi-ti kɪ maji, adi tɔgɪ ɔr dɔ-é maji. Beba dɔ-é kɪ dan-ti-je kəə-é ra-ti

† 3:22 3:22 Mat 9:34; 10:25 † 3:22 3:22 Satə bá 'ba-é Beljebul. † 3:29 3:29 Luk 12:10 ‡ 3:32 3:32 Ta-je kɪ tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dɔsəy kɪ dan-ti-je kɪ 'ndangɪ kɪ ji-dé kɪ ta greki. † 4:1 4:1 Luk 5:1-3

kormutə-je, ɛ kɪ kʌɑ-é ra-ti kormekɛ-je, ɛ kɪ ra-ti bu-je.» ⁹ Go-ti, Jeju panè: «Dow kɪ mbi-é tò nɔɔ kɔɔ kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé.»

Kɔɔ ri bá Jeju un gosta-je bá pa-né ta wa?

Mat 13:10-17; Luk 8:9-10

¹⁰ Loki Jeju ɔr rɔ-é rɔ kosi dow-je-ti ɑ say sə-dé rəmə, dow-je kɪ 'gəə dɔ-é kɪ dɛ kɪ dɔɔgi gidi-é joo 'ree 'dɔɔji-é ta dɔ gosta-je-ti lé. ¹¹ Beɓa ɛ idə-dé panè: «Sɔi lé, né kɪ tò lo ɔɔɔ-é-ti sɔbi dɔ kɔɔbe lə Lubə lé toki tɛɛ kɪ dɔ-é kadi-si; ngà dɛ kɪ ndaa-ti lé, né-je lay ya toki kidə-dé kɪ gosta-gosta.»

¹² «Kɔɔ kadi lé d'oo lo maji ya kàrè, d'oo kɪ koɔ ya ndə bè rəm, Bá lé d'oo ta maji ya kàrè rəmə, 'gə mɛɛ-é al rəm, Nè d'a kɪ kiɲə panjiyə-dé-je kɪ maji al kɔɔgi Kadi Lubə ɪ inə-né go majal-je lə-dé kɔɔgi.*»

Kormɛɛ gosta kɪ dɔ njèkilə ko-ti

Mat 13:18-23; Luk 8:11-15

¹³ Jeju təl idə-dé ɔy panè: «Gosta kin ya 'gəi mɛɛ-é al bè lé, ndəgi gosta-je lay kinlé a rai ban bá a gəi mɛɛ-é wa? ¹⁴ Njèkilə ko lé, to njèkilə mbɛ ta lə Lubə. ¹⁵ Dɔ rəbi kɪ kʌɑ né tusi-ti lé, to dɛ kɪ d'oo ta lə Lubə ya rəmə, tajinati nè ya Satɑ ree ɔr ta lé mɛɛ-dé-ti kɔɔgi. ¹⁶ Bè ya tɔ, nangɪ ɔr kɪ kʌɑ né tusi-ti lé, to dɛ kɪ d'oo ta lə Lubə rəmə 'taa kalangɪ kɪ rɔnəl. ¹⁷ Ngà ta kinlé ulə njirə mɛɛ-dé-ti al; adi d'ɑ dɔ-ti kaglo nɑ al. Beɓa loki kɔ-je kɪ dum nati əse kulə kəm ndoo kɔɔ ta lə Lubə tɛɛ dɔ-dé-ti rəmə, kalangɪ bè ya dɛ 'tusi kadmɛɛ lə-dé d'inə kɔɔgi. ¹⁸ Dan kun-je kɪ kʌɑ né tusi-ti lé, to dɛ kɪ d'oo ta lə Lubə ya, ¹⁹ ngà go-ti rəmə, mɛɛ kɑ kəkəkə kɔɔ né-je kɪ dɔnangi-ti nè, kɪ ɓo nékingə-je, kɪ ɓo né-je kɪ gay-gay uti dɔ ta lé adi kandi-é goto. ²⁰ Nangɪ kɪ maji kɪ kʌɑ né tusi-ti lé, to dɛ kɪ d'oo ta lə Lubə ə 'ndigi dɔ-ti adi kandi-é tɔ; beɓa dɔ-é kɪ dan-ti-je kandi-é ra-ti kormutə-je, ɛ kɪ kandi-é ra-ti kormekɛ-je, ɛ kɪ kandi-é ra-ti bu-je.»

Gosta kɪ dɔ lampi-ti

Luk 8:16-18

²¹ †Jeju təl idə-dé ɔy panè: «Se lampi lé, dow à jəbi ngó dɔ-ti wa? Əse à kində gin tirə-ti wa? À nɑɑ kagnɑɑ lampi-ti taɑ ya al wa? ²² †Kɔɔ né kɪ dow ɔɔɔ kɪ à ree tɔ ndaa-ti rəsi al ya goto rəm, bá né kɪ ra kɪ gidi ngəy kɪ à toki tɛɛ-né ndaa-ti rəsi al kàrè goto rəm tɔ. ²³ Kinə dow kɪ mbi-é tò kadi oo-né ta rəmə, kadi oo.» ²⁴ †Jeju təl idə-dé ɔy panè: «Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti sɔbi dɔ ta-je kɪ ooi. Né kɪ 'mbɔji-né né adi dow kinlé, ɛ ya d'a təl mbɔji-né né kadi-si rəm, bá d'a təl kungɪ kɪ rangɪ dɔ-ti kadi-si ya ɔy rəm. ²⁵ †Kɔɔ dow kɪ né tò ji-é-ti bá d'a kadi-é kɪ rangɪ dɔ-ti; ngà dow kɪ né goto ji-é-ti lé, kɪ ji-é-ti ya kàrè d'a taa.»

Ta kɪ sɔbi dɔ ko né

²⁶ Jeju təl idə-dé ɔy panè: «Kɔɔbe lə Lubə lé tò titi-nɑ kɪ ta lə dow kɪ tɛɛ ɔw ilə ko mɛɛ ndɔr-ti liə bè; ²⁷ lé dowbɛ tò ɓi əse isi kəm ndɔɔ-je kada-je kàrè ko né lé, ubə rəm, tɔɔi rəm, ɓi ɛ gə lo-é al ngà. ²⁸ Nangɪ ya adi ko né-é ubə; dɔsɑy to mbi ko, go-ti ɔr dɔ-é ə kandi gemɛ kɪ maji ində dɔ-ti;

* **4:12** 4:12 Eja 6:9; Jɑ 12:39-41; Knj 28:26-28; Rəm 11:8 † **4:21** 4:21 Mat 5:15; Luk 11:33 † **4:22** 4:22 Mat 10:26; Luk 12:2 † **4:24** 4:24 Mat 7:2; Luk 6:38 † **4:25** 4:25 Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26

29 Æ loki kaa-é ɔr maji rəmə, kalangi bè ya d'un ngɔrɔngi d'ijə-né. Kɔtələ nɔy kijə ko asi ngá.»

Gosta kí sɔbi dɔ kaa kol
Mat 13:31-32; Luk 13:18-19

30 Jeju pa bəy panè: «Ri bá j'a kɔji-né kɔbe lə Lubə wa? Gosta kí ban bá j'a kuni tɔji-né kɔbe lə Lubə wa? 31 Kɔbe lə Lubə lé, titi-nə kɔ kaa kol kí to kaa né kí tɔ ngon-é ndé bè itə kaa né-je lay kí donangi-ti nè kí dow-je 'dubi. 32 Ngá loki dow dubi lé, ɛ tɔgi itə kagi-je lay kí mɛɛ ndɔr-ti, adi balkəm-é-je boy sar tugə ndil, adi yəl-je kí 'nar taá 'ra kəy-dé-ti.» 33 Jeju ndó dow-je ta lə Lubə kɔ gosta-je kí bè kin nɔ-nɔ kɔ gangi-é kí d'asi kadi 'gə-né mɛɛ ta liə. 34 Néndó liə kí nal gosta goto; ngá loki ɛ ɔr rɔ-é isi kí kár-é kɔ njéndó né-je liə lé, ɛ ɔr mɛɛ gosta-je lé lay adi-dé.

Jeju ndangi yəlbo
Mat 8:23-27; Luk 8:22-25

35 Mɛɛ ndɔ-é-ti kinlé ya, losolo biriri rəmə, Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Adi j'gangi babo j'owi turə.» 36 Bəba njéndó né-je 'tusi kosi dow-je d'inə-dé ə tɔ kí Jeju isi mɛɛ-é-ti lé ya dɛ d'ɔti d'ɔw-né siə. Tò-je kí rangi tɔ ngosi kàdɔ tɔ-ti kí Jeju isi-ti lé tɔ. 37 Ya rəmə, yəlbo ulə mbi-mbi, ə pungum man ɔsi tɔ yó-je kí né-je adi man ɔw mɛɛ tɔ-ti mbing nɔy nɔ al kadi man rusi mɛɛ tɔ. 38 Ə Jeju gəti dɔ-é kɔ nɛgəti dɔ mɔngi tɔ-ti ə tɔ tɔ bi. Bəba njéndó né-je liə 'ndəl-é d'idə-é 'panè: «Njéndó dow-je né! Ko-ji kí isi tɔɔ kinlé 'usi-i-ti al wa?» 39 Loki Jeju tɛɛ kəm-é rəmə, ɛ ndangi yəlbo lé, ə təl pa kí babo panè: «'Adi lo tɔ ndingi! Asi bè!» Rəmə gin yəlbo lé gangi adi lo təl tɔ ndingi. 40 Go-ti, ɛ pa sə-dé panè: «'Bəli nɔ bè kɔɔ ri wa? 'Adi mɛɛ-si al bəy wa?» 41 Bəl ində bandi-dé gangi adi 'pa-nɔ ta dan-dé-ti 'panè: «Kay! Dow kanlé to dow kí ban ya bá yəl-je kɔ babo-je kàrè 'təl rɔ-dé go ta-ti liə bè wa?»

5

Jeju tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-ti
Mat 8:28-34; Luk 8:26-39

1 Jeju dɛ kɔ njéndó né-je liə 'gangi babo d'ɔw kəl-é kí nɔ-ti donangi Gerasa-ti. 2 Loki Jeju i mɛɛ tɔ-ti ur nangi bè ya rəmə, dingəm káre kí ndil-je kí maji al 'ra-é tɛɛ dan badi-je-ti ree rɔ-é-ti. 3 Dingəm-é lé, dɔbadi-je bá to lo kisi-é ə dow kí asi kilə-é sil ya goto. 4 Taá-taá ya d'ulə ngowla nja-é-ti bá d'ilə-é-né sil, ngá taá-taá ya ɛ gángi ngowla kí nja-é-ti kɔ sil-je lé, adi dow kí tɔgi-é asi kadi taa tɔgi-é ya goto. 5 Ndoɔ-je, kɔ kada-je lay ya lo taako liə goto, adi ɛ ɔw ilə kɔ dɔ badi-je kɔ dɔ ngan mbal-je, tur kəə taá-taá ə réti rɔ-é kɔ ɔr. 6 Loki un kəm-é oo Jeju say lé, ɛ ay ngodi ɔw ɔsi dɔ-é nangi nɔ-é-ti 7 ə ilə bobɔ ndi-é nangi panè: «I Jeju, Ngon lə Lubə kí Njəkisi taá dɔrɔ-ti nɔ lé, 'ge ri rɔ-m-ti wa? Kɔgri ya, kí ri Lubə, 'ulə kəm-m ndoo all!» 8 Ə pa bè kɔɔ Jeju panè: «I Ndil kí maji al, 'tɛɛ mɛɛ dow-ti kin kɔgi.» 9 Jeju təl dɔji-é panè: «Ri-i lə nɔ wa?» Ə təl ilə-é-ti panè: «Ri-m lə kosi-je. Kɔtələ jɛ lé j'nɔ.» 10 Ngá bá dɛ 'təl 'dɔji Jeju kɔ nɔ kəm-dé-ti kadi tubə-dé kɔgi donangi-ti kin al. 11 Lo-é-ti kinlé kosi kɔsɔngi-je d'ɔ kàdɔ mbal-ti ngosi d'ɔ d'uso né. 12 Ə ndil-je kí maji al lé 'ra ndoo ta Jeju-ti 'panè: «'Adi j'ɔw j'andi mɛɛ kɔsɔngi-je-ti kan.» 13 Jeju ndigi sə-dé ya tɔ. Bəba ndil-je kí maji al lé 'tɛɛ mɛɛ dingəm-ti d'ɔw 'tur mɛɛ kɔsɔngi-je-ti

lé adi kɔsɔngi-je lé 'təti-nɔ yipi kàdì mbal-ti taá, 'tusi babo-ti 'nduy man. Kɔsɔngi-je lé kɔr-dé à kasi budɔgi lo joo je bè. ¹⁴ Go-ti, njéngəm kɔsɔngi-je lé d'ay d'ɔw d'ɔr poy-é mɛɛ bebo-ti, mɛɛ nganbe-je-ti rəm. Beba dow-je d'ɔti 'ree d'oo né kí ra né lé. ¹⁵ Loki dɛ 'ree rɔ Jeju-ti lé, d'oo dingəm kí ɔw kì ndil-je kí maji al nɔ mɛɛ-é-ti lé, isi nangi, ulə kubi rɔ-é-ti, təl isi maji kare gogi; bəl ində bandi-dé gangi. ¹⁶ Dow-je kí d'oo né-je kí ra-né kin kà kəm-dé lé d'ɔr-dé poy dingəm kí ndil-je kí maji al 'tɛɛ mɛɛ-é-ti lé rəm, bá d'ɔr-dé poy né kí tɛɛ dɔ kɔsɔngi-je-ti lé rəm tɔ. ¹⁷ Beba dow-je 'ra ndoo ta Jeju-ti kadi inə dɔnangi lə-dé ə ɔw rangi. ¹⁸ Loki Jeju təl al mɛɛ tɔ-ti gogi rəmə, dingəm kí ɛ tubə ndil-je kí maji al dɔ-é-ti lé dɔji-é kadi n'ɔw siə. ¹⁹ Jeju ndigi siə al, ngà idə-é panè: «'Təl 'ɔw beə lə-i, rɔ noji-i-je-ti, ə koo kí 'Babe oo kəmtondoo lə-i, kì né-je lay kí ɛ ra sə-i kinlé, ɔr poy-é adi d'oo.» ²⁰ Beba dingəm lé, ɔw ɔr poy né-je lay ya kí Jeju ra siə lé mɛɛ bebo-je-ti kí dɔgi adi dow-je lay kí d'oo lé, ta igi-dé sál.

Tɔsi ndəl lə ngon lə Jayrusi kí gin məsi kí gangi rɔ dené-ti

Mat 9:18-26; Luk 8:40-56

²¹ Jeju al mɛɛ tɔ-ti gangi babo ɔw gogi. Loki ɛ nɔy ta babo-ti ya bəy rəmə, kosi dow-je 'təl 'ree 'gəə dɔ-é sipi gogi. ²² Beba dingəm káre kí to kí dan dɛ-ti kí 'to njékun dɔ kəykəwnɔ lə jipi-je kí ri-é lə Jayrusi ree, bá oo Jeju rəmə usi nangi nja-é-ti ²³ dɔji-é kí nɔ kəm-é-ti panè: «Ngon-m kí dené tɔ oy nangi nɔɔ, ə kɔgri ya, 'ree 'ɔw 'ində ji-i dɔ-é-ti adi-é ingə lapiya ə isi kì dɔ-é taá adi-m!» ²⁴ Beba Jeju ɔti ɔw siə. Ə kosi dow-je d'oo go-é, 'mbore-é yó-je kí n-je. ²⁵ Ə dené kí məsi ree rɔ-é-ti bal dɔgi gidi-é joo ə dan-dé-ti nɔɔ tɔ. ²⁶ Dené-é lé ingə kɔ nɔ, ilə dɔktur-je-ti kí kete-kete; ɛ tuji nékingə-é kɔgi lay ya kàrè né kí tɔ-é soti goto; ngà mɔy lé ɔw kí kete ya par-par. ²⁷ Beba loki ɛ oo poy Jeju rəmə, ree ur dan kosi dow-je-ti, ə gidi-é-ti, ə ulə ji-é ɔdi-né takubi liə. ²⁸ Kdɔtalə ɛ pa mɛɛ-é-ti panè: «Kinə kubi liə ya m'ulə ji-m m'ɔdi ə m'a kingə lapiya.» ²⁹ Rəmə tajinati nè ya gin məsi lé gangi, adi ɛ gə kí n'ingə lapiya. ³⁰ Ə tajinati nè ya Jeju gə kí tɔgi kí rɔ-n'è-ti tɛɛ. Beba ɛ təl lə rəti dan kosi dow-je-ti dɔji panè: «Ná bá ɔdi kubi lə-m wa?» ³¹ Njéndó né-je liə d'ilə-é-ti 'panè: «Kosi dow-je kí d'ə 'mbor-i yó-je kí n-je kin ya 'təl dɔji dow kí ɔdi rɔ-i bəy wa?» ³² Ngà bá Jeju təl gɔ lo gəə gidi-é kadi n'oo dow kí njəra né kinlé. ³³ Rəmə dené lé bəl rəm, dadi rəm, kdɔtalə ɛ gə né kí tɛɛ dɔ-é-ti lé. Beba ɛ ree usi nangi nja Jeju-ti ə idə-é ta kí tɔgrɔ-ti ya. ³⁴ Jeju təl idə-é panè: «Ngon-m! Kadmɛɛ lə-i aji-i. 'ɔw kì lapiya, kadi mɔy lə-i lé inə-i.»

³⁵ Loki Jeju ə pa ta bè bəy ya rəmə, ngannjékullə-je d'ì be lə njékun dɔ kəykəwnɔ lə jipi-je 'ree go-é-ti d'idə-é 'panè: «Ngon-i lé oy ngà. Ngà i 'ndoji njéndó dow-je né kdɔ ri bəy wa?» ³⁶ Ngà Jeju ilə ká ta-je-ti lə-dé lé al, adi idə njékun dɔ kəykəwnɔ lé 'panè: «'Bəl al, mɛɛ-i ya 'adi-m par.» ³⁷ Jeju adi dow kí rangi dan-é al; ngà Piyər, kì Jaki, kì Jɔ kí ngonkɔ Jaki ya par 'dan-é. ³⁸ Loki d'ɔw 'tɛɛ beə lə njékun dɔ kəykəwnɔ lə jipi-je lé rəmə, Jeju oo kí dow-je d'ɔw dɔ-nɔ-ti wúr-wúr, 'nɔ, d'ində sul-dé boy-boy. ³⁹ Beba Jeju andi kəy go-dé-ti pa sə-dé panè: «Kdɔ ri bá səi ɔwi-né dɔ-nɔ-ti wúr-wúr bè wa? Kdɔ ri bá səi 'nɔi-né bè wa? Ngon kí dené kinlé oy al, ɛ tɔ bi kí tɔ.» ⁴⁰ Rəmə dow-je 'sɔki Jeju. Beba ɛ tubə-dé adi 'tɛɛ ndaa-ti ə adi bɔbi ngon kì kɔ ngon kì dɛ kí 'dan-é lé d'ɔw siə lo-ti kí ngon lé tɔ-ti. ⁴¹ Jeju uwə ji ngon lé ə idə-é panè: «Talita kumi!» Kɔr mɛɛ-é to: «Ngonmandi!

M'idə-i m'panè: 'I taá.» ⁴² Rəmə tajinati nè ya ngonmandi lé i taá njiyə. Kdotalə to ngonmandi kɪ ra bəl dɔgi gidi-é joo. Dɛ kɪ d'a lo-é-ti lé ndil-dé tɛɛ say, ta igi-dé səl. ⁴³ Jeju ndəji-dé nɔ kadi 'pa d'adi dow oo al ə idə-dé 'panè: «'Adi-é né uso.»

6

Mɛɛndə lə dow-je kɪ Najareti *Mat 13:53-58; Luk 4:16-30*

¹ Jeju i lo-é-ti kinlé ɔw bəkoji-é-ti gogi. Njéndó né-je liə d'ɔw siə nati. ² Loki ndo taakoo lə jipi-je asi lé, Jeju ndó dow-je né mɛɛ kəykwəna-ti lə jipi-je. Dow-je nɔ ya kɪ d'oo néndó liə lé, néndó liə ɔr ndil-dé adi 'panè: Kay! Dow kinlé i kɪ né-je kinlé rá wa? Gosi kinlé ingə rá wa? Ə ɛ ra ban b́a ra-né nékoji-je kɪ bə kinlé wa? ³ Ɛ ya b́a to kɔdi kijə kagi kɪ ngon lə Mari lé al wa? Ngankɔ-é-je ya 'to Jaki, kɪ Jojesi, kɪ Jude, kɪ Simɔ-je, ə kɔnan-é-je ya d'isi dan-ji-ti nè tin al wa? Né-je kin ya ra adi Jeju təl jigi nɔ-dé-ti ɔgi-dé kadi d'adi-é mɛɛ-dé. ⁴ †Bəba Jeju pa sə-dé panè: «Njèpata kɪ ta Lubə-ti lé, dow-je kɪ mɛɛ bəkoji-é-ti, kɪ dan noji-é-je-ti, kɪ mɛɛ kəy-ti liə ya par d'a nədi-é.» ⁵ Gin-é kin b́a nékoji káre ya kàrè Jeju asi ra-né bəkoji-é-ti al. Njémɔy-je kɪ dan-ti-je ya par b́a ɛ ində ji-é dɔ-dé-ti adi d'ingə lapiya. ⁶ Mɛɛngə lə-dé ra adi ta igi Jeju səl. Bəba Jeju ɔw nganbɛ-je-ti kɪ dɔ lo-ti nɔɔ ndó dow-je né.

Jeju ulə njəkɔwkulə-je kɪ dɔgi gidi-é joo *Mat 10:5-14; Luk 9:1-6; 10:1-20*

⁷ Jeju b́a njəkɔwkulə-je liə kɪ dɔgi gidi-é joo ə ulə-dé joo-joo ə adi-dé tógi dɔ ndil-je-ti kɪ maji al. ⁸ Ɛ ndəji-dé panè: Loki isi ɔwi lé, uni né kɔw mba ji-si-ti al, salangi ya par é uni. Uni mbə al rəm, uni mbu kɔw mba al rəm, b́a iləi là posi-si-ti al rəm to. ⁹ Ngà idə-dé panè: «Uləi saba nja-si-ti, ə uləi kubi dɔ-nɔ-ti joo al.» ¹⁰ Jeju idə-dé bəy panè: Mɛɛ kəy kɪ ɔwi-ti lé, mɛɛ kəy-é kin ya isi-ti sar kadi i-né. ¹¹ †‡Ə kinə d'uwə-si kɪ rɔ-dé-ti al rəm, d'oo ta lə-si al rəm, b́a isi 'tɛɛi mɛɛ bɛ-é-ti kinlé rəmə, 'gəki kodi kɪ nja-si-ti kɔgi kadi toji kɪ ta tɔ dɔ-dé-ti. ¹² Bəba dɛ d'ɔw d'ilə mbɛ kɔɔ kadi dow-je d'inqə panjiyə-dé-je kɪ maji al kɔgi. ¹³ †Dɛ 'tubə ndil-je kɪ maji al nɔ ya dɔ dow-je-ti kɔgi rəm, b́a njémɔy-je nɔ ya d'ur ubi dɔ-dé-ti adi d'ingə lapiya rəm to.

Koy lə Jə kɪ njəra dow-je Batɛm *Mat 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9*

¹⁴ †Ngar Erodɪ oo poy Jeju; kdotalə ri-é b́a mbing adi dow-je 'panè: «To Jə kɪ njəra dow-je batɛm kɪ ndɔki oy lé b́a tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, b́a ɔw-né kɪ tógi ra-né nékoji-je kinlé.» ¹⁵ Dɛ kɪ dan-ti-je 'panè: «To Eli*», dɛ kɪ nɔ-je 'panè: «To kɪ káre dan njèpata-je-ti kɪ ta Lubə-ti kɪ kete.» ¹⁶ Ngà loki Erodɪ oo ta kinlé, ɛ panè: «To Jə kɪ njəra dow-je batɛm kɪ ndɔki m'adi 'gangi dɔ-é lé b́a təl tɔsi ndəl ində lo tɛɛ.» ¹⁷ †Kɔɔ ndɔki Erodɪ ya adi d'uwə Jə 'dɔɔ-é kɪ kullə gindingi, d'ilə-é dangay-ti, kdotalə Erodɪ dɛ kɪ Pilipi 'to ngankɔ-nɔ-je, ya rəmə Erodɪ təl taa Erodidi, kɪ ne Pilipi, ¹⁸ b́a Jə idə-é panè: «Taa kɪ

† 6:4 6:4 Jə 4:44 † 6:11 6:11 Knj 13:51 † 6:11 6:11 Luk 10:4-11 † 6:13 6:13 Jak 5:14 † 6:14 6:14 Mat 16:14; Mar 8:28; Luk 9:19 * 6:15 6:15 Eli kinlé to káre dan njèpata-je kɪ ta Lubə-ti kɪ low. † 6:17 6:17 Luk 3:19,20

'taa Erodiadi kí ne ngonkɔ-i kinlé to tó-é al.» ¹⁹ Wɔngi ra Erodiadi nɔ́ adi sangi rəbi tɔl-é, ngà ingə rəbi-é al, ²⁰ kɔ́ Erodi bəl Jə, kɔ́tɔlə ɛ gə kí Jə lé to dow kí njururu rəm, aa njay rəm adi ɛ ngəm-é. Loki ɛ oo ta-je kí Jə pa pa lé mɛɛ-é uwə-é kí ta nɔ́; bə ya kàrè ta-je liə nəl-é koo. ²¹ Ngà ndɔ́ madi, Erodiadi ingə kəm lo kí maji ndɔ́ ra nɔ́y koji Erodi-ti. Ndɔ́-é-ti kinlé Erodi ra nékuso ɓa-né dow-je kí boy-boy kí njékisi dɔ́ ɓe-ti, kí 'boy lə Asgar-je rəm, kí dow-je kí ri-dé ɓa dɔ́nangi Galile-ti rəm. ²² Ngon lə Erodiadi kí dené andi kəy go-dé-ti ə ndam adi nəl Erodi nɔ́ rəm, nəl dow-je kí 'ɓa-dé lo nékuso-ti lé nɔ́ rəm tɔ. Bəɓa ngar idə ngon kí dené lé panè: Né kí mɛɛ-i ndigi ya 'dəji-m, ə m'a kadi-i. ²³ Ngar un mindi-é panè: «M'ubi rɔ-m madi-i kadi ri-ri ya kí i dəji-m lé, m'a kadi-i. Lé to dəbi kɔ́ɓe lə-m ya kàrè m'a kadi-i.» ²⁴ Bəɓa ngon kí dené lé tɛɛ ɔw dəji kɔ́-é panè: «Ri ɓá kadi m'dəji ngar lé wa?» Kɔ́-é idə-é panè: «'Dəji dɔ́ Jə kí njɛra dow-je batəm.» ²⁵ Tajinati nè ya ngon kí dené lé, təl ɔw rɔ́ Ngar-ti panè: «M'ndigi kadi lo kí nè-ti kin ya 'ilə dɔ́ Jə kí njɛra dow-je batəm mɛɛ supra-ti adi-m.» ²⁶ Rɔ́ ngar nəl-é al, ya ngà ɛ asi kɔ́gi-é al, kɔ́ kubi kí ɛ ubi rɔ́-é rəm, kɔ́ takəm kosi dow-je kí 'ɓa-dé lo nékuso-ti lé rəm tɔ. ²⁷ Tajinati nè ya ngar un ndu adi asgar kàrə kadi ɔw ree kí dɔ́ Jə kí njɛra dow-je batəm lé. ²⁸ Bəɓa asgar lé ɔw kəy dangay-ti, ɔw gangi dɔ́ Jə ilə mɛɛ supra-ti ree-né adi ngon kí dené lé ə ɛ ɔw-né adi kɔ́-é tɔ. ²⁹ Loki njéndó né-je lə Jə d'oo poy-é lé, dɛ 'ree d'un nin-é d'ɔw 'dubi.

Ta lə mbə́ kí m̀i kí kanji kí joo

Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jə 6:1-14

³⁰ Njékɔwkuɔl-je lə Jeju 'təl ree rɔ́-é-ti d'ɔr-é poy né-je lay kí dɛ 'ra rəm, né-je lay kí dɛ 'ndó dow-je lé rəm tɔ. ³¹ Lo-é-ti kinlé kosi dow-je kí d'ɔw rəm, 'təl rəm lé d'ɔgi Jeju kí njékɔwkuɔl-je liə lo kuso né. Bəɓa Jeju idə njékɔwkuɔl-je panè: «Adi j'ɔri rɔ́-ji ngərəngi kɔ́ kadi sɔ́i kàrè 'taai koo sɛ tɔ.» ³² Bəɓa dɛ d'al mɛɛ tɔ-ti kɔ́ kadi d'ɔw d'isi diləlo-ti ngərəngi. ³³ Bə ya kàrè, kosi dow-je kí d'oo-dé lo kɔw-ti ə 'gə-dé lé, d'ɪ́ kí ɓeɓo-je kí gay-gay d'ay kí nja-dé d'ɔw kete nɔ́-dé-ti lo-ti kí d'isi d'ɔw-ti lé. ³⁴ †Loki Jeju ur nangi mɛɛ tɔ-ti rəm, oo kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ə ta ɔ́ mɛɛ-é kɔ́ ta lə-dé, kɔ́ 'to kí bati-je kí njékul-dé goto bə. ɛ ndó-dé né-je nɔ́ lo-é-ti kinlé. ³⁵ Loki kàdì ɔw kí dɔ́ kur-ti lé, njéndó né-je liə 'ree rɔ́-é-ti d'idə-é 'panè: «Kàdì ɔw kí dɔ́ kur-ti ngá rəm, ɓá lo kin kàrè to diləlo rəm; ³⁶ ə́n é 'ɔsi-dé adi d'ɔw kí kəylo-je-ti, kí nganɓe-je kí dɔ́ lo-ti nè kɔ́ kadi 'ndogi né d'uso.» ³⁷ Jeju təl idə-dé panè: «Sɔ́i ya adi-dé né d'uso.» Ngà njékɔwkuɔl-je 'təl dəji-é 'panè: «Kadi j'ɔw j'ndogi mbə́ kəm là kullə kí ndɔ́ bujoo j'ree-né j'adi d'uso wa?» ³⁸ Bəɓa ɛ təl dəji-dé panè: «Mbə́ kandangi ɓá tò ji-si-ti wa? ɔwi 'gɔ́i ooi.» Loki d'ɔw d'oo lé, 'ree d'idə-é 'panè: «J'ɔw kí mbə́ m̀i kí kanji joo.» ³⁹ Ngá ɓá ɛ un ndu adi-dé panè: «Uwəi dow-je kí kuti-é kuti-é adi-dé d'isi dɔ́ wale-ti kí mbəl.» ⁴⁰ Dow-je d'isi kí bar-é bar-é, d'uwə-nə́ ɓu-je kí kɔ́rmi-je. ⁴¹ Jeju ɔy mbə́ kí m̀i kí kanji kí joo lé, un kəm-é kí taá dɔ́rə-ti, ra oiyo Lubə. Go-ti, ɛ gangi mbə́ lé danə́, təl-né adi njéndó né-je kɔ́ kadi 'ləbi dow-je. ɛ təl gáŋgi kanji kí joo lé kɔ́ dow-je lay tɔ. ⁴² Dow-je lay ya d'uso né 'ndan ndə́-ndə́. ⁴³ Dɔ́dum mbə́ kí dɔ́dum kanji lé nɔ́y adi njéndó né-je d'ɔy rusi kàrè dɔ́gi gidì-é joo. ⁴⁴ Dow-je kí d'uso mbə́ kinlé, dɪngəm-je 'ra ɓudɔ́gi lo m̀i.

*Njiyø læ Jeju dɔ man babo-ti**Mat 14:22-36; Jɑ 6:15-22*

⁴⁵ Go-ti rømə, tajinatɪ nē ya Jeju ɔsi njéndó né-je liø adi d'al mēɛ tɔ-ti kɔ kadi d'ow kete nɔ-é-ti gidi babo-ti kəl ðebo-ti kɪ Betsayda ə ɛ ɑ nangɪ ɑ ɔsi kosi dow-je kadi 'təl. ⁴⁶ Loki ɛ iŋə kosi dow-je lé rømə, ɛ ɔw al dɔ mbal-ti, kɔɔ pa ta kɪ Lubø. ⁴⁷ Loki ndo ree li rømə, tɔ ɑ dan babo-ti danɑ; ngá Jeju ɑ kɪ kár-é nangɪ. ⁴⁸ Rømə un kəm-é oo-né njéndó né-je liø kɪ d'ingø kɔ ɲɑ lo nəl tɔ-ti, kɔɔtalə yəl tilə kəm-dé. Taginlo-ti ngá bá Jeju njiyø dɔ man babo-ti ɔw kɪ rɔ-dé-ti ə ɛ ndigi kində ta-dé gangɪ. ⁴⁹ Loki d'oo-é ɔw njiyø dɔ man-ti rømə, dɛ 'gir 'panè to «'mɔ dow!» Adi 'nɔ mbiti-mbiti. ⁵⁰ Kɔɔtalə dɛ lay ya d'oo-é adi ðəl ində bandi-dé gangɪ, rømə tajinatɪ nē ya Jeju pa sə-dé panè: «Adi mēɛ-si usi nangɪ, to mɑ ðøy é 'ðəli al.» ⁵¹ Go-ti, ɛ al isi sə-dé mēɛ tɔ-ti rømə gin yəl lé gangɪ ðəsi, adi ɔr ndil-dé ɲɑ. ⁵² Kɔɔtalə nékɔji kɪ sɔbi dɔ mbə kɪ Jeju ra lé kəm-dé tɛɛ dɔ-ti al, kɔɔ mēɛngɑ læ-dé.

Ta læ njémɔy-je kɪ dɔnangi Jenejarɛti-ti

⁵³ Loki d'ində babo 'gangɪ 'tɛɛ dɔnangi Jenejarɛti-ti rømə, d'ur nangɪ 'tɔ tɔ læ-dé ngangi ba-ti. ⁵⁴ Loki d'i mēɛ tɔ-ti 'rusi nangɪ rømə, kalangi bē ya dow-je d'oo Jeju 'gø-é, ⁵⁵ adi d'ay d'ow mēɛ ðe-je-ti kɪ go lo-je-ti kɪ tin kin lay ya d'otɪ njémɔy-je mēɛ tuwə-je-ti læ-dé 'ree sə-dé lo-ti kɪ d'oo kɪ Jeju isi-ti. ⁵⁶ Lo-je lay kɪ Jeju ɔw-ti, nganðe-je, kɪ ðebo-je, kɪ ta ndɔr-je-ti lé, 'ree kɪ njémɔy-je pandanglo-je-ti, ə 'ra ndoo ta-é-ti kɔɔ kadi adi njémɔy-je lé d'ɔdi takubi liø ya par. Rømə dɛ lay kɪ d'ɔdi takubi liø lé d'ingø lapiya ya tɔ.

7*Parisi-je kɪ nékobe læ-dé**Mat 15:1-9; Luk 11:37-41*

¹ Parisi-je, kɪ dow-je kɪ ɲɑ-je kɪ 'to njéndó dow-je ndukun-je d'i mēɛ ðebo Jorijaləm-ti 'ree 'kəw-ɲɑ rɔ Jeju-ti. ² Rømə dɛ d'oo kɪ njéndó né-je liø kɪ dan-ti-je 'togi ji-dé al ya d'uso-né né, adi kɪ go né kɪ kobe-ti læ-dé rømə dɛ d'oo d'adi to né kɪ tɔ yoro. ³ Parisi-je lé, dɛ kɪ ndəgi jipi-je lay ya 'to njétəl rɔ-dé go nékobe-ti læ ka-dé-je, adi dɛ 'togi ji-dé d'adi aa njay-njay bá d'uso-né né. ⁴ Loki d'i lokosi-ti rømə, d'a togi rɔ-dé lay ðøy bá d'a kuso né. Nékoðe-je kɪ rangɪ ɲɑ ya kɪ dɛ 'təl rɔ-dé go-ti adi to togi kobi-je, kɪ güm-je, kɪ jo simɑ-je. ⁵ Beða Parisi-je kɪ njéndó dow-je ndukun-je lé, 'ðəji Jeju 'panè: Kɔɔ ri bá njéndó né-je læ-i 'təl rɔ-dé go nékobe-ti læ ka-ji-je al, adi d'uso né kɪ ji-dé kɪ yoro wa? ⁶ Jeju ilə-dé-ti panè: Səi lé, 'toi njékəðkəm dow-je. Ta kɪ Ejay njəpata kɪ ta Lubø-ti pa sɔbi-né dɔ-si lé to ta kɪ tɔgrɔ-ti ya. Lubø adi Ejay ndangi panè:

«Gin dow-je kinlé 'təti kagi-m ndaa ta-dé-ti nē,
Ngɑ mēɛ-dé tɔ gay sə-m.»

⁷ Pole kɪ dɛ 'pol-m kàrè to pole kɪ mēɛ wøy kare;

Kɔɔ né-je kɪ d'isi 'ndó dow-je lé, to ndukun-je kɪ dow-je d'un kɪ dɔ-dé.

⁸ Jeju təl pa sə-dé panè: Səi iŋəi ndukun-je læ Lubø kɔgi ə isi 'təli rɔ-si go nékobe-ti læ dow-je. ⁹ Təl pa ðøy panè: Səi uwøi rɔ-si ngɑ ya 'mbati ndukun-je læ Lubø rə, kɔɔ ngəm-né nékobe-je læ-si. ¹⁰ Kɔɔ Moiyiji panè: 'Təti kagi bɔbi-i kɪ kɔ-i. ɛ pa ðøy panè: Dow kɪ pa ta kɪ maji al dɔ bɔbi-é-ti əsə dɔ kɔ-é-ti rømə, kadi toki tɔl dowbè kɔgi. ¹¹ Ngá səi rømə 'painè: Kinə

dow pa kà bobì-é ɔse kɔ-é panè: Né kí lé m'a ra-né sɛ-i lé, to «kɔrbɔ», adi kɔr mɛɛ-é to kadkare kí kadi Lubə. ¹² Rəmə sɔi ɔgi dowbé kɔ kadi ra né madi kɔ bobì-é ɔse kɔ-é ngá. ¹³ 'Rai bè kin rəmə, to kun bá sɔi uni nékobe kí isi 'ndói-nɔ lé 'bujuri-né ta lə Lubə kɔgi; bá sɔi 'rai ko né-je kí rangi kí bè kin nɔ ya bɔy to.

¹⁴ Jeju təl ba kosi dow-je kí rɔ-é-ti ə panè: Sɔi lay ya 'yəli mbi-si ooi-né ta lə-m, ə kadi 'gəi mɛɛ-é maji to. ¹⁵ Né kí à kɔ ndaa-ti kow mɛɛ dow-ti kɔ təl-é dow-ti kí tò nɛ takəm Lubə-ti goto. Ngà né kí i mɛɛ dow-ti tɛɛ ndaa-ti bá à ra kadi dowbé təl to dow kí tò nɛ takəm Lubə-ti. ¹⁶ [Dow kí mbi-é tò kɔ kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kin.]* ¹⁷ Loki Jeju inə kosi dow-je ɔw mɛɛ kəy-ti lé, njéndó né-je liə 'dəji-é kadi ɔr mɛɛ gosta kinlé adi-dé. ¹⁸ Jeju idə-dé panè: Sɔi lé ya kàrè négə nal-si bè to wa? Ta lə né kí à kɔ ndaa-ti kow mɛɛ dow-ti kɔ təl-é dow-ti kí tò nɛ takəm Lubə-ti al kinlé, sɔi kàrè 'gəi al to wa? ¹⁹ Kɔtəl né kí i ndaa-ti lé, ɔw tagir-ti lə dow al, ngà ɔw mɛɛ-é-ti kɔ tɛɛ kɔgi. Jeju pa bè kɔ nékuso-je lay ya aa njay. ²⁰ Jeju təl pa bɔy panè: Né kí i tagir-ti lə dow tɛɛ ndaa-ti bá à təl-é dow-ti kí tò nɛ takəm Lubə-ti. ²¹⁻²² Kɔ tagir-je kí maji al, kà ra kaya-je, kà bɔgi-je, kà tɔl dow-je, kà kinə ne-i ɔse ngɔbi-i kow sangi dow kí rangi-je, kà kəm kəi-je, kà mɛɛndul-je, kà kədi-nɔ-je, kà néra kí go rəbi-é-ti al-je, kà kim-nɔ-je, kà kulə ta ndil dow-ti-je, kà kɔjrɔ-je, kà néra kí dɔ mbó-ti-je kinlé i mɛɛ dow-ti kəy, lo tagir-je-ti liə. ²³ Né-je kí maji al lay kinlé tɛɛ mɛɛ dow-ti, ə ra adi dowbé təl né kí tò nɛ takəm Lubə-ti.

Kadmɛɛ lə dené kí to jipi al

Mat 15:21-28

²⁴ Jeju i lo-é-ti kinlé ɔw dɔnangi Tir-ti, ə ɔw mɛɛ kəy-ti kàrə bè. E ndigi kadi dow gə lo kí n'isi-ti al, ngà lo kadi bɔyɔ rɔ-é goto. ²⁵ Kɔ dené kàrə bè, kí ndil kí maji al ra ngon-é kí dené, oo poy Jeju rəmə, ree usi nja-é-ti. ²⁶ Dené kinlé, to dené greki kí d'oji-é Siri, dɔnangi Penisi-ti. E nɔ ta Jeju-ti kɔ kadi tubə ndil kí maji al dɔ ngon-n'è-ti kɔgi. ²⁷ Ngá bá Jeju idə-é panè: 'Adi ngan-je d'uso né 'ndan mɔki, kɔ kun nékuso ta ngan-je-ti kilə kadi ngan bisì-je lé to né kí tuwə ra al.† ²⁸ Dené lé təl panè: Tɔgrɔ-ti ya 'Babe, ngà ngan bisì-je kí d'a gin tablə kuso né-ti lé, nɔ-nɔ ta ngan-je kí tusi nangi lé d'a kuso kare. ²⁹ Ngá bá Jeju idə-é 'panè: Kɔ ta kí ta-i-ti kin ya, ɔw, ndil kí maji al lé tɛɛ mɛɛ ngon-i-ti kí dené lé kɔgi ngá. ³⁰ Loki dené təl ɔw mɛɛ kəy-ti liə lé, ingə ngon-é lé dɔ tirə-ti. Ndil kí maji al lé tɛɛ mɛɛ-é-ti kɔgi ngá.

Jeju kà njəmbitɔ

Mat 15:29-31

³¹ Jeju i dɔnangi Tir-ti təl al dɔnangi Sidɔ-ti ə ində dan bebo-je kí dɔgi gangi bá ɔw tɛɛ ta babo-ti kí Galile. ³² Rəmə dow-je 'ree kà dingəm kàrə kí to njəmbitɔ, adi pa ta muki-muki rɔ Jeju-ti ə 'ra ndoo ta-é-ti kɔ kadi ində ji-é dɔ-é-ti. ³³ Jeju ɔr-é dan kosi dow-je-ti ɔw siə kà kàr-é mbəngi, e tulə ngan ji-é-je mbi njəmbitɔ-ti lé ə ra man ta-é ji-é-ti ɔdi-né ndɔ-é to. ³⁴ Go-ti, un kəm-é kí dɔrɔ-ti, ilə koo puu ə panè: «Epata», kɔr mɛɛ-é to «'tɛɛ.» ³⁵ Rəmə tajinati né ya mbi-é tɛɛ, ndɔ-é dɔrə bə̀rə̀rə̀, adi pa ta maji.

* **7:16** 7:16 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kà ta greki. † **7:27** 7:27 Ngan-je lé to jipi-je ə ngan bisì to dow-je kí 'to jipi-je al to.

³⁶ Jeju ndəji-dé kadi 'pa ta-é d'adi dow oo al. Ngà ɛ ndəji-dé n̄a rəmə, de d'ilə mbe-é ki kete-kete to. ³⁷ Né kinlé or ndil-dé n̄a adi 'panè: Kay! Né ra-é-je maji dɔɔ, njémbito-je kàrè ɛ adi-dé d'oo ta rəm, bá de ki ndɔ-dé dɔɔ kàrè adi-dé 'pa ta rəm to.

8

Ta kí sobi do mbè kí siri kì ngan kanji

Mat 15:32-39; Mar 6:35-44

¹ Ndo-é-ti kinlé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'təl kəw-n̄a rɔ Jeju-ti rəmə, né kí kadi d'uso goto; beba Jeju bá njéndó né-je liə idə-dé panè: ² Ta ɔ̄ mɛɛ-m kɔɔ kosi dow-je kan! Kɔɔ de 'ra ndɔ mutə sə-m bone ya, ngà né kí kadi d'uso goto. ³ Ə kinə m'in̄ə-dé m'adi d'ow bee mɛɛ-dé bo bè lé, d'a gudi rəbəə kɔɔ de kí n̄a-je d'j̄ əbi. ⁴ Beba njéndó né-je liə d'ilə-é-ti 'panè: Ngà dow à kingə mbè rá diləlo-ti n̄ə kɔɔ kadi d'uso 'ndan wa? ⁵ Jeju dəji-dé panè: Mbè ra kandangi ji-si-ti wa? De 'panè: J'ow k̄i mbè siri. ⁶ Beba Jeju adi dow-je d'isi nangi rəmə oy mbè kí siri lé, ra oiyo Lubə ə gāngi dan̄a, təl-né adi njéndó né-je liə kɔɔ kadi 'ləbi kosi dow-je ə de 'ləbi-dé ya to. ⁷ Njéndó né-je lé d'ow k̄i ngan kanji sɛ to. Jeju ra oiyo Lubə do ngan kanji-ti lé ə 'təl-né adi njéndó né-je 'ləbi dow-je dɔ-ti. ⁸ Dow-je d'uso né 'ndan nd̄ə-nd̄ə bá dɔdum-é-je n̄ay adi d'oy jangá siri. ⁹ De kí d'uso né lé d'a ra budɔgi lo so je bè. Go-ti, Jeju in̄ə-dé adi d'ow. ¹⁰ Ə tajinati n̄ə ya ɛ al mɛɛ tò-ti, nati k̄i njéndó né-je liə ə d'ow dɔnangi Dalmanuta-ti.

Parisi-je 'dəji nékoji

Mat 16:1-4

¹¹ †Parisi-je 'ree rɔ Jeju-ti 'naji siə ta. De 'ndigi n̄a-é kɔɔ koo ta kí mɛɛ-é-ti adi 'dəji-é kadi ra nékoji kí j̄ dɔɔ-ti kadi d'oo. ¹² †Jeju ilə mɛɛ-é puu ə panè: Kɔɔ ri bá dow-je kí ngɔsn̄ə kin dəji-né nékoji wa? Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow à ra nékoji kadi dow-je kí ngɔsn̄ə kin al. ¹³ Go-ti, Jeju in̄ə-dé, al mɛɛ tò-ti gangi ba ow turə.

Ta lə əm lə Parisi-je k̄i əm lə Erod̄i

Mat 16:5-12

¹⁴ Mɛɛ njéndó né-je oy do mbè-ti adi d'un al; de d'ow k̄i mbè kàre ya par mɛɛ tò-ti. ¹⁵ †Jeju ndəji-dé panè: «Səi kan! Ooi go rɔ-si maji kɔɔ əm lə Parisi-je k̄i əm lə Erod̄i.» ¹⁶ Njéndó né-je 'pa-n̄a ta dan-dé-ti 'panè: Ta lə mbè kí goto ji-ji-ti lé bá ɛ pa-né ta kin bè kɔɔ. ¹⁷ Jeju gə ta kí mɛɛ-dé-ti gow adi dəji-dé panè: Kɔɔ ri é 'pai-n̄a ta dan-si-ti kɔɔ mbè kí goto ji-si-ti lé wa? Səi 'gəi al ya bəy wa? Kəm-si ijə dɔ-ti al wa? ¹⁸ †Se to mɛɛngə wa? Kəm-si t̄o ya, rəmə ooi-né lo al wa? Mbi-si t̄o ya, rəmə ooi-né ta al wa? Mɛɛ-si ole dɔ-ti al wa? ¹⁹ Loki nd̄oki m'ləbi mbè m̄i dow-je budɔgi lo m̄i lé se oyi dɔdum-é kí n̄ay kàrè kandangi wa? De 'panè: Dɔgi gidi-é joo. ²⁰ Ə loki nd̄oki m'ləbi mbè kí siri dow-je budɔgi lo so lé, oyi dɔdum-é kí n̄ay jangá kandangi wa? De 'panè: «J'oy jangá Siri.» ²¹ Beba Jeju təl idə-dé 'panè: «Kin ya kàrè 'gəi gin-é al ya bəy wa?»

Jeju de k̄i njəkəmtɔ kí Betsayda

Mar 10:46-52; J̄a 9:1-11

† **8:11** 8:11 Mat 12:38; Luk 11:16 † **8:12** 8:12 Mat 12:39; Luk 11:29 † **8:15** 8:15 Luk 12:1

† **8:18** 8:18 Mar 4:12

²² Loki 'ree 'teḡ meḡ be-ti kɪ Betsayda lé, dow-je 'ree kɪ njəkəmtɔ rɔ Jeju-ti, 'nɔ ta-é-ti kɔ kadi ɔdi rɔ-é. ²³ Beba Jeju uwə ji njəkəmtɔ lé, ɔr-é ɔw siə gidi be-ti, ra man ta-é kəm-é-ti ə ində ji-é dɔ-é-ti bəy bá dəji-é panè: Se oo né madi wa? ²⁴ Njəkəmtɔ lé teḡ kəm-é ə panè: M'oo dow-je, ngà m'oo-dé 'titi-nə kɪ kagi-je bè ə d'ɔw njiyə. ²⁵ Jeju təl ində ji-é kəm-é-ti gogɪ; loki njəkəmtɔ lé teḡ kəm-é rəmə, ɛ ingə lapiya ə oo né kɪ rá-rá ya kàrə gə. ²⁶ Beba Jeju inə-é kadi ɔw beə rəmə, idə-é panè: «'ɔw meḡ be-ti al ngá.»

Piyər pa rəsi kɪ Jeju to dow kɪ Lubə mbəti-é

Mat 16:13-20; Luk 9:18-21

²⁷ Jeju ɔw nati kɪ njéndɔ né-je liə meḡ nganbe-je-ti kɪ donangi Sejare-ti lə Pilipi. Loki d'isi d'ow lé ɛ dəji-dé panè: «Dow-je 'panè m'to nə wa?» ²⁸ †Beba dɛ d'idə-é 'panè: «Dow-je kɪ dan-ti-je 'panè: "I 'to Jə kɪ njəra dow-je batəm", ə dɛ kɪ nə-je 'panè: "I 'to Eli", ə dɛ kɪ rangi 'panè: "I 'to kɪ kàrə dan njépata-je kɪ ta Lubə-ti."» ²⁹ †Ngá Jeju təl dəji-dé panè: «Ə kɪ go gə-é-ti lə-si səi ya bè lé, mə m'to nə wa?» Piyər idə-é panè: «I 'to Kristi*.» ³⁰ Beba Jeju ndəji-dé nə kadi 'pa d'adi dow oo al.

Jeju pa ta kɪ dɔ koy-é-ti kɪ tosi ndəl-ti liə

Mat 16:21-28; Luk 9:22-27

³¹ Jeju ndó né njéndɔ né-je liə panè: «Tò kadi Ngon lə dow à kingə kɔ nə, 'ngatɔgi-je lə jipi-je kɪ njəkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ njéndɔ dow-je ndukun-je, d'a mbati-é, d'a təl-é, ngà ndo kɪ njəkungi-ti mutə rəmə à tosi ndəl kində lo teḡ.» ³² Ɛ idə-dé ta kin rəsi, beba Piyər ɔr-é ɔw siə kəl kàrə ɔw kəl siə. ³³ Ngá Jeju təl kəm-é oo njéndɔ né-je liə ə ndángi Piyər panè: «Satə, 'ɔti kɪ rangi ta-m-ti, kɔ tagir-je lə-i to tagir-je lə dow-je, bi to tagir-je lə Lubə al.» ³⁴ †Go-ti, Jeju ba kosi dow-je nati kɪ njéndɔ né-je liə idə-dé panè: «Kinə dow ndigi kun go-m rəmə, kadi ta rɔ-é ɔ-é al, kadi un kagdəsi liə uti ə un go-m. ³⁵ †Kɔ dow kɪ rá-rá kɪ ndigi kaji rɔ-é rəmə à tuji rɔ-é, ngà dow kɪ il rɔ-é kɔgi kɔ ta lə-m əse kɔ ta lə Poyta kɪ Maji lé à kaji rɔ-é. ³⁶ Kadi dow ingə né-je kɪ donangi-ti nè lay ə ndil-é tuji lé, maji-é to ri wa? ³⁷ Ri bá dow à kadi kɔ kor-né tó ndil-é wa? ³⁸ Kɔdotalə dow kɪ ra rɔsol dɔ-m-ti, kɪ dɔ ta-je-ti lə-m nɔ dow-je-ti kɪ kaglo-ti kɪ ngɔsnə kɪ 'to njérakaya-je, kɪ njéramajal-je kinlé, Ngon lə dow kàrə à ra rɔsol dɔ dowbé-ti loki ɛ à ree dan rifa-ti lə Bəbi-é nati kɪ malayka-je kɪ d'aa njay lə tɔ.»

9

¹ Jeju təl idə-dé bəy panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kɪ dow-je madi dan dɛ-ti kɪ d'a nè kinlé, d'a koo kɔbe lə Lubə kɪ à ree kɪ tɔgi kinlé kɪ kəm-dé bəy bá d'a koy.

Ta kəm Jeju mbəl adi tò gay

Mat 17:1-13; Luk 9:28-36

² †Ndo meḡ go-ti, Jeju adi Piyər, kɪ Jaki, kɪ Jə d'ow siə d'ow d'isi kɪ kár-dé dɔ mbal-ti kɪ ngal rəmə rɔ-é mbəl tò gay takəm-dé-ti. ³ Kubi-je liə ndɔy ngilingi-ngilingi, nda mbəy-mbəy ə to nda kɪ dow kɪ donangi-ti nè kɪ à kasi ra né kadi nda bin ya goto. ⁴ Rəmə Eli dɛ kɪ Moiyiji 'teḡ sə-dé koy ə d'a

† 8:28 8:28 Mar 6:14,15; Luk 9:7,8 † 8:29 8:29 Jə 6:68,69 * 8:29 8:29 Kristi lé kor meḡ-é to dow kɪ Lubə mbəti-é. † 8:34 8:34 Mat 10:38; Luk 14:27 † 8:35 8:35 Mat 10:39; Luk 17:33; Jə 12:25 † 9:2 9:2 2Pi 1:17,18

d'oji ta kà Jeju. ⁵ Beba Piyər idə Jeju panè: Njèndó dow-je né, maji n̄a kadi j'isi nè ya ngá. Adì j'rai kəykubi mutə; káre à to 'lə-i, káre to 'lə Moiyiji ə káre to 'lə Eli tɔ. ⁶ Piyər gə ta kí à pa al, kdɔtalə bəl ində bandi-dé gangi. ⁷ †Kilndi ree səbi dɔ-dé-ti ripi rəmə ndi dow ɓa dan kilndi-ti lé panè: E kinlé, to ngon-m; m'ində-é dan kəm-m-ti; ooi ta liə. ⁸ Tajinati nè ya njèndó né-je 'gɔ lo 'gəə dɔ-dé rəmə d'oo dow kí rangi al, ngá Jeju ya kí kár-é bá ɔ sə-dé. ⁹ Loki d'j̄ dɔ mbal-ti d'isi risi nangi lé, Jeju ndəji-dé panè: «Né kí ooi kinlé, 'pai ta-é adi dow oo al ya sar kadi Ngon lə dow tɔsi-né ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy.» ¹⁰ Dɛ təl rɔ-dé go ta-ti kinlé ya, ngá dɛ 'dəji-n̄a ta 'panè se tɔsi ndəl kində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy kinlé kər mɛɛ-é to ri ɔn wa? ¹¹ †Beba dɛ dəji Jeju 'panè: «Kdɔ ri bá njèndó dow-je ndukun-je 'panè: “Tò kadi Eli ree moki tá” wa?» ¹² †E idə-dé panè: «Eli lé, à təl ree ketə ə à kosi nja né-je nati kí gangi-é gangi-é lay. Ngá kdɔ ri bá 'ndangi 'panè: “Ngon lə dow à kingə k̄ n̄a rəm, dow-je d'a nadi-é rəm lé wa?” ¹³ Ngá m'a kidə-si rəsi kí Eli lé ree ngá ə dow-je 'ra siə né-je kí mɛɛ-dé ndigi titi kí 'ndangi-né ta kí sobi dɔ-é lé ya.»

Jeju tubə ndil-je kí maji al dɔ ngon-ti
Mat 17:14-21; Luk 9:37-43

¹⁴ Loki 'təl 'ree ngəsi kí ndəgi njèndó né-je lé, d'oo kí kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'ilə-n̄a 'gəə dɔ-dé bá njèndó dow-je ndukun-je d'isi 'naji sə-dé ta. ¹⁵ Beba loki dow-je d'un kəm-dé d'oo Jeju rəmə, kadi-dé uwə-dé pay ə d'ay ngodi kí rɔ-é-ti kdɔ ra-é lapiya. ¹⁶ Jeju dəji njèndó né-je liə panè: Isi naji sə-dé ta dɔ ri-ti wa? ¹⁷ Dow káre dan kosi dow-je-ti idə-é panè: Njèndó dow-je né, m'ree kí ngon-m rɔ-i-ti, kdɔtalə ndil kí maji al ra-é adi pa ta al. ¹⁸ Lo lay ya kí ndil kí maji al kin uwə-é-ti lé, itə-é ilə-é nangi rəm, əm ta-é j̄ puki-puki rəm, uso ngangí-é mɛgəgə-mɛgəgə rəm, bá ndaji-é ndəy-ndəy rəm tɔ. M'dəji njèndó né-je lə-i kadi 'tubə ndil kí maji al kinlé dɔ-é-ti kogi ya, ngá dɛ d'asi al. ¹⁹ Beba Jeju idə-dé panè: Səi ko dow-je kí njémengə-je kan! M'a kisi sə-si nati asi kaglo ban ɓəy wa? M'a kisi dɔ-ti sə-si asi kaglo ban ɓəy wa? 'Ree kí ngon lé rɔ-m-ti nè bè. Ə d'un ngon lé 'ree siə rɔ-é-ti. ²⁰ Loki ngon lé oo Jeju taá ya rəmə, ndil kí maji al lé ɔsi-é kí tɔgi-é adi-é usi nangi ə ndur kuti-kuti adi əm ta-é j̄ puki-puki. ²¹ Jeju dəji ɓɔbi ngon lé panè, né kinlé ra-é bè asi dɔkaglo ban ngá wa? †E ilə-é-ti panè: Ra-é ngon-é-ti n̄u ya ə ²² taá-taá ya ndil lé ɔsi-é ilə-é pərə-je, ilə-é mani-je kdɔ kadi-é oy. Ngá kinə 'a kasi ra né madi rəmə, 'oo kəmtondoo lə-ji ə 'ra sə-ji. ²³ Jeju ilə-é-ti panè: I 'dəji-m 'panè se m'a kasi wa? Dow kí adi mɛɛ-é lé, né kí à dum-é ya goto. ²⁴ Lo-é-ti kin ya ɓɔbi ngon lé ilə ɓɔbi ndi-é nangi panè: M'adi mɛɛ-m, 'ra sə-m kdɔ kadmɛɛ lə-m asi al. ²⁵ Loki Jeju oo kí kosi dow-je d'ay miriri-miriri kí rɔ-dé-ti rəmə, ndangi ndil kí maji al lé panè: «I ndil kí njèkɔgi dow koo ta, njèkɔgi dow pa ta kinlé, m'un ndu madi-i kadi 'tɛɛ mɛɛ ngon-ti kin kogi ə 'təl 'ree mɛɛ-é-ti gogi al ya riw ngá.» ²⁶ Ə ndil kí maji al ur kəə ə ɔsi ngon lé kí tɔgi-é n̄a bá tɛɛ-né kogi mɛɛ-é-ti. Ngon lé tò titi dow kí oy bè, adi dow-je kí d'ɔ lo-é-ti lé 'panè ɛ oy. ²⁷ Ngá Jeju uwə ji-é, un-é-né kí taá ə ɛ j̄ ɔ taá.

²⁸ Loki Jeju ɔw kəy rəmə, njèndó né-je liə d'isi siə kí kár-dé ngá bá 'dəji-é 'panè: Kdɔ ri bá j̄ ɛ ya kí dɔ-ji 'asi tubə ndil kí maji al kinlé kogi al wa?

29 Beba e idə-dé panè: Ko ndil-je kì bè kinlé, ta kì pa kì Lubə ya par bá dow à tubə-dé-né.

Nja joo kí Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti kì dɔ tɔsi ndəl-ti liə
Mat 17:22-23; Luk 9:43-45

30 D'jì lo-é-ti kinlé d'ow ə d'ində dɔnangi Galile 'gangi rəmə, Jeju ndigi kadi dow gə al. 31 Kdɔ e ndó né njéndó né-je liə taá-taá ə idə-dé panè: «D'a kilə Ngon lə dow ji dow-je-ti kdɔ kadi 'təl-é, ngà ndɔ mutə go ndɔ koy-é-ti lé, e à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.» 32 Ngà njéndó né-je 'gə mɛɛ ta kinlé al rəm, bá dɛ 'bəl lo dɛji-é ta dɔ-ti rəm tɔ.

Ná to kí boy dɔ madi-é-je-ti wa?
Mat 18:1-5; Luk 9:46-48

33 Dɛ 'ree 'tɛɛ Kapernayim. Ə loki d'isi kəy ngá bá Jeju dɛji njéndó né-je liə panè: Ri bá 'naji-nə ta dɔ-ti rəbəə lé wa? 34 †Ngà dɛ d'ilə-é-ti al, kdɔtalə dɔ rəbi-ti lé, d'ow 'naji-nə ta 'panè se nə bá to kí boy nə dan-dé-ti wa? 35 †Beba Jeju uwə lo isi-ti nangi ə ba njéndó né-je kí dɔgi gidi-é joo lé kì rɔ-é-ti bá idə-dé panè: Dow kí ndigi to kí dɔsəy lé, kadi təl rɔ-é kì sɔy dow-je lay rəm, bá kadi-é təl rɔ-é ngonnjəkullə-ti lə dow-je lay rəm tɔ. 36 Go-ti, Jeju un ngon kì ndɛ bè adi-é ə dan-dé-ti danə ə go-ti təl uwə-é kadi-é-ti bá idə-dé-né ta panè: 37 †Dow kí rá-rá kí uwə ngon kí titi e kin bè kì rɔ-é-ti kdɔ ta lə-m kin rəmə, to mə ya dowbé uwə-m kì rɔ-é-ti tɔ tin. Ə dow kí uwə-m kì rɔ-é-ti lé, to mə bè bá dowbé uwə-m kì rɔ-é-ti al, ngà to njəkulə-m bá dowbé uwə-é kì rɔ-é-ti tin.

Dow kí ɔsi ta Jeju al lé to dow liə
Luk 9:49-50

38 Jə idə Jeju panè: «Njéndó dow-je né, jɛ j'oo dow káre un ri-i bá isi tubə-né ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti ə j'sangi kadi j'ɔgi-é dɔ-ti kdɔ e un go-ji al.» 39 Jeju panè: «ɔgi-é dɔ-ti al, kdɔ dow kí ra nékɔji kì ri-m lé, ə təl tajinati nə pa ta kì maji al dɔ-m-ti go-ti al.» 40 †Kdɔ dow kí ɔsi-ji kà ta al lé, to dow lə-ji. 41 †Dow kí adi-si man kəy mɛɛ kaman káre kdɔ to kí sɔi 'toi dow-je lə-m mə Kristi* lé, ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dowbé kin ə nal nékugə dɔji-é al.

Ta lə dow kí ra madi-é adi ra majal
Mat 18:6-9; Luk 17:1-2

42 Ngà kinə dow ra dow káre dan ngan dow-je-ti kí d'adi-m mɛɛ-dé kin adi-é ra majal lé, lé 'dɔɔ mbal kusi ko kí boy mindi-é-ti bá d'ilə-é-né dan babo-ti ya kàre 'liə tɔ soti bəy. 43 †Kinə ji-i ra-i adi 'ra majal rəmə, 'gangi-é ilə-é kɔgi; kadi 'ow lo kiskəm-ti kì ji-i káre lé tɔ soti itə kadi 'ngəm ji-i joo lay ə 'ow-né dan pər-ti kì tɔ sartagangi. 44 [Lo-é-ti kinlé kode-je kí rɔ dow-ti d'a koy al rəm, bá pər kí titi kàre à koy al rəm tɔ.]† 45 Kinə nja-i ra-i adi 'ra majal rəmə, 'gangi-é ilə-é kɔgi; kadi 'ow lo kiskəm-ti kì nja-i káre lé, tɔ soti itə kadi 'ngəm nja-i joo lay ə 'ow-né dan pər-ti kì tɔ sartagangi. 46 [Lo-ti kí kode-je kí rɔ dow-je-ti d'a koy al rəm, bá pər kí titi kàre à koy al

† 9:34 9:34 Luk 22:24 † 9:35 9:35 Mat 20:26,27; 23:11; Mar 10:43,44; Luk 22:26 † 9:37 9:37 Mat 10:40; Luk 10:16; Jə 13:20 † 9:40 9:40 Mat 12:30; Luk 11:23 † 9:41 9:41 Mat 10:42 * 9:41 9:41 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 9:43 9:43 Mat 5:30 † 9:44 9:44 Ta-je kí to mbunɛ né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kì ji-dé kì ta greki.

rəm tɔ.]⁴⁷ †Kinə kəm-i ɔw sə-i adi 'ra majal rəmə, 'ɔr-é 'ilə-é kɔgi. Kadi 'ɔw kɔɓe-ti lə Lubə kɪ kəm-i káre-rè lé tò soti itə ngəm kəm-i joo lay ə d'ilə-i-né dan pər-ti kɪ tò sartagangi. ⁴⁸ Lo-ti kɪ kode-je kɪ rɔ dow-je-ti d'a koy al rəm, bá pər kàrè à koy-ti al rəm tɔ. ⁴⁹ Kdɔ dow kɪ ində dan pər gangi lé aa njay-njay ə titi-nə kɪ kati bè. ⁵⁰ †Kati to né kɪ maji ya, ngà kinə mbinə-é ɔr kɔgi lé dow à ra-né ban bá à təl dɔ gogi bəy wa? Adi rɔ-si taa kati ə isi-nə kɪ lapiya.

10

Ta kɪ dɔ gáangi-nə-ti lə dené kɪ dingəm

Mat 5:31-32; 19:1-12; Luk 16:18; Det 24:1-4

¹ Jeju ɪ lo-é-ti kin ɔw dɔnangi Jude-ti gidi ba jurde-ti. Kosi dow-je 'təl 'kəwnə rɔ-é-ti, ə titi kɪ ɛ ra-né low-low lé, ɛ ndó-dé né ya bəy. ² Rəmə Parisi-je 'ree rɔ-é-ti kdɔ nɔ-é koo ta kɪ mɛɛ-é-ti adi 'dɔji-é 'panè se to tó-é kadi dow tubə ne-é wa? ³ Jeju ilə-dé-ti panè: Moiyiji un ndu dɔ-ti adi-si panè ri wa? ⁴ †Dɛ təl d'idə-é 'panè: Moiyiji lé un ndu panè: Kinə dow tubə ne-é rəmə kadi 'adi-é mbete tubə bane. ⁵ Bəɓa Jeju təl panè: To ta lə mɛɛngə lə-si bá Moiyiji ndangi-né ndukun kinlé adi-si. ⁶ Ngà lo kulə gin dɔnangi-ti lé, Lubə ra dené kɪ dingəm. ⁷ Gin-é kin bá dingəm à kinə-né kɔ-é kɪ bɔbi-é kdɔ tiɲə nati kɪ ne-é. ⁸ Ə dɛ joo lay ya 'təl kubru rɔ kɪ káre-rè. Adi dɛ 'to dow-je joo al ngá; ngà 'to kubru rɔ kɪ káre-rè. ⁹ Né kɪ káre-tó nati lé, kadi dow tuti al. ¹⁰ Loki d'isi mɛɛ kəy-ti lé, njéndó né-je 'təl 'dɔji-é ta dɔ-ti ya bəy. ¹¹ †Bəɓa idə-dé panè: Dow kɪ tubə ne-é bá taa dené kɪ rangi lé, ɛ ra kaya nɔ ne-é-ti kɪ kete. ¹² Rəm bá dené kɪ inə ngɔbi-é ə taa dingəm kɪ rangi kàrè ra kaya ya tɔ.

Ta lə Jeju kɪ ngan-je kɪ dɔ-dé nɔy

Mat 19:13-15; Luk 18:15-17

¹³ Dow-je 'ree kɪ ngan-je rɔ Jeju-ti kdɔ kadi ində ji-é dɔ-dé-ti. Ngà njéndó né-je 'kɔl sə-dé. ¹⁴ Loki Jeju oo né kɪ 'ra kinlé rəmə, mɛɛ-é ɔ-é adi idə-dé panè: «Inəi ngan-je adi 'ree rɔ-m-ti, bi ɔgi-dé al, kdɔtalə kɔɓe lə Lubə tò kdɔ dow-je kɪ 'titi-nə sə-dé bè. ¹⁵ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi. Dow kɪ ndigi kɔɓe lə Lubə titi-nə kɪ ngon kɪ sɛ ndigi-né kin al lé à kɔw-ti ndə bè al.» ¹⁶ Go-ti, Jeju uwə ngan-je lé kɪ rɔ-é-ti, ə ində ji-é dɔ-dé-ti bá tɔr-né ndi-é dɔ-dé-ti.

Ta lə dingəm kɪ njènékingə

Mat 19:16-30; Luk 18:18-30

¹⁷ Loki Jeju un rəbi isi ɔw rəmə, dingəm káre ay ngodi go-é-ti, tɔsi məkəji-é nangi nɔ-é-ti ə dɔji-é panè: «Dow kɪ maji kɪ njéndó dow-je né, ri bá m'a ra bá m'a kisi-né kəm sartagangi wa?» ¹⁸ Jeju idə-é 'panè: «Kdɔ ri bá i 'bá-m dow kɪ maji wa? Dow kɪ maji goto, Lubə ya kɪ kár-é ə maji. ¹⁹ 'Gə ndukun-je lə Lubə gɔw: "A təl dow al, 'a ra kaya al, 'a bɔgi al, 'a tətɪ ta kɪ ndangi al, 'a ra né kɪ maji al kɪ dow al, 'a tətɪ kagi bɔbi-i kɪ kɔ-i."» ²⁰ Dingəm lé ilə-é-ti panè: «Njéndó dow-je né, basa-m-ti nɔ ya m'təl rɔ-m go né-je-ti kin lay.» ²¹ Jeju oo-é gɔrɔrɔ, ndigi-é ə idə-é panè: «Né káre

‡ 9:46 9:46 Ta-je kɪ tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dɔsɔy kɪ dan-ti-je kɪ 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki. † 9:47 9:47 Mat 5:29 † 9:50 9:50 Mat 5:13; Luk 14:34,35 † 10:4 10:4 Mat 5:31 † 10:11 10:11 Mat 5:32; 1Kɔ 7:10,11 † 10:15 10:15 Mat 18:3

nal-i bøy. 'Ɔw 'ndogi nékingø-i lay ə 'ləbi là-é njéndoo-je rəmə ndo-é 'a kingø n̄a dɔrɔ-ti ə 'ree un go-m.» ²² Ngà rəmə dingəm lé rɔ-é nəl-é dɔ ta-ti kinlé al, adi ɔti ɔw kɪ rɔkati kanɔnɔ, kɔdɔ to dow kɪ nékingø-é n̄a.

²³ Beɓa Jeju oo lo gəə dɔ-é, bá idə njéndó né-je liə panè: «Kadi njénékingø-je d'ɔw kɔɓe-ti lə Lubə lé, to né kɪ ngə n̄a.» ²⁴ Ta kɪ Jeju pa lé ɔr ndil njéndó né-je. Beɓa Jeju təl idə-dé panè: «Ngan-m-je, kɔw kɔɓe-ti lə Lubə lé ngə n̄a. ²⁵ Kadi jambal dəə ɓe libri-ti lé to né kɪ ngə n̄a ya, ngə kadi njénékingø ɔw kɔɓe-ti lə Lubə lé to né kɪ ngə itə-é bøy.» ²⁶ Ta kinlé ɔr ndil njéndó né-je ta madi-é-ti ya bøy, adi 'pa-n̄a ta dan-dé-ti 'panè: «Tò bə ngə n̄a bá à kaji wa?» ²⁷ Jeju oo-dé gɔrɔrɔ ə 'panè: «Né kinlé dow-je bá dum-dé ɓi dum Lubə al, kɔdɔ Lubə lé né kɪ dum-é goto.»

²⁸ Rəmə Piyər idə-é panè: «Yən, je kinlé, j'tusi né-je lə-ji j'ɪnə bá j'un go-i tin.» ²⁹ Beɓa Jeju ilə-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi. Dow kɪ ɪnə kəy liə, kɪ ngankɔ-é-je, kɪ kɔnan-é-je, kɪ kɔ-é, kɪ ɔɔbi-é, kɪ ngan-é-je əse ndɔr-je liə kɔdɔ ta lə-m rəm, kɔdɔ Poyta kɪ Maji rəm lé, ³⁰ kisi-é kɪ dɔ-é taá nè kin ya à kingø kɪ rangi dɔ-ti nja ɓu, adi to kingø kəy-je, kɪ ngankɔ-é-je, kɪ kɔnan-é-je, kɪ kɔ-é-je, kɪ ngan-é-je, kɪ ndɔr-je rəm, bá d'a kulə kəm-é ndoo-je rəm, bá à kingø kiskəm kɪ sartagangi kaglo-ti kɪ à ree bøy rəm tɔ. ³¹ †Dow-je n̄a dan dɛ kɪ kete-ti d'a təl to dow-je kɪ gogi ə dow-je n̄a dan dɛ kɪ gogi-ti d'a təl to dow-je kɪ kete tɔ.»

Nja mutə kɪ Jeju pa ta kɪ dɔ koy-é-ti kɪ dɔ tɔsi ndəl-ti liə

Mat 20:17-19; Luk 18:31-34

³² Loki Jeju kɪ njéndó né-je liə d'un rəbi d'isi d'ɔw kɪ Jorijaləm lé, Jeju usi n̄ɔ-dé-ti. Mɛɛ njéndó né-je gangi man rəm, dow-je kɪ d'un go-dé kàrè 'ɓəl rəm tɔ. Beɓa Jeju ɓa njéndó né-je kɪ dɔgi gidi-é joo kɪ rɔ-é-ti, pa sə-dé ta kɪ dɔ né-ti kɪ à tɛɛ dɔ-é-ti panè: ³³ Yən, kɔw kɪ j'isi j'ɔwi kɪ Jorijaləm kinlé, d'a kilə Ngon lə dow ji njékun dɔ njégugnə-je-ti lə Lubə, kɪ ji njéndó dow-je ndukun-je-ti. D'a gangta koy dɔ-é-ti rəm, d'a kilə-é ji gin dow-je-ti kɪ 'to jipi-je al. ³⁴ D'a sokɪ-é rəm, d'a tubə yoro kəm-é-ti rəm, d'a tində-é kɪ ndøy marɔw ə d'a təl-é, ngə ndo kɪ njèkungi-ti mutə rəmə, à tɔsi ndəl kinə lo tɛɛ.

Nédəji lə ngan lə Jebede

Mat 20:20-28; Luk 22:24-27; Jq 13:1-17

³⁵ Jaki kɪ J̄a kɪ 'to ngan lə Jebede lé, 'ree rɔ Jeju-ti 'panè: Njéndó dow-je né, j'ndigi kadi 'ra né kɪ j'ɔw kɪ dəji-i kin adi-ji. ³⁶ Ə Jeju dəji-dé panè: Ri bá səi ndigi kadi m'ra m'adi-si wa? ³⁷ Beɓa dɛ d'ilə-é-ti 'panè: Jɛ lé j'ge kadi ndo kɪ 'a kisi dan rɪɓa-ti lə-i rəmə, 'adi dow kàre isi dɔ jikɔl-i-ti ə kɪ kàre isi dɔ jigəl-i-ti tɔ. ³⁸ †E ilə-dé-ti panè: Səi lé, 'gəi né kɪ 'dəji lé al. A kasi kingəi kɔ kɪ m'a kingə lé kare wa? Əse asi kadi 'ra-si «batəm» kɔ kɪ m'a ra lé kare wa? Beɓa d'ilə-é-ti 'panè: Oiyɔ, j'a kasi kare. ³⁹ Ə Jeju təl ilə-dé-ti panè: Tɔgrɔ-ti, kɔ kɪ m'a kingə lé a kingəi rəm, batəm kɔ kɪ d'a ra-m lé kàrè d'a ra-si tɔ.

⁴⁰ Ngà ta lə kisi dɔ jikɔl-m-ti əse dɔ jigəl-m-ti lé, to m̄a bá m'a kadi al. Ngà tɔ kdɔtalə dow-je kɪ Lubə ya ra go-é kete kɔd-dé. ⁴¹ Loki ndəgi-é-je kɪ dɔgi d'oo ta kin bə lé, wɔngi ra-dé n̄a dɔ Jaki-je-ti kɪ J̄a lé. ⁴² †Beɓa Jeju ɓa-dé ə idə-dé panè: «Səi 'gəi kɪ dɛ kɪ dow-je d'oo-dé kɪ njəkɔɓe dɔ gin

dow-je-ti kɪ gay-gay kɪ dɔnangi-ti nè lé, d'ulə kəm dow-je ndoo n̄a rəm, fá dow-je kɪ boy-boy kàrè d'ò bɛ dɔ dow-je-ti lé kɪ go lo n̄jètɔgi-ti rəm tɔ. ⁴³ †Ngà s̄jì lé, k̄ɔ-n̄a kɪ bè kin à goto dan-si-ti. Ngà dow kɪ ndigi kadi n'to kɪ boy dan-si-ti lé, kadi təl rɔ-é ngonnjèkullə-ti lə-si bane; ⁴⁴ ə dow kɪ ndigi kadi n'to kɪ dɔs̄ay dan-si-ti lé, kadi təl rɔ-é bə-ti lə-si lay tɔ. ⁴⁵ Kdɔtalə Ngon lə dow lé ree kdɔ kadi dow-je 'ra kullə d'adi-é al, ngà ɛ fá ree kdɔ ra kullə kadi dow-je rəm, fá kdɔ kadi rɔ-é gangi-né dɔ kosi dow-je rəm tɔ.»

Jeju adi Bartime kɪ njèkəmtɔ oo lo
Mat 20:29-34; Luk 18:35-43

⁴⁶ Jeju kɪ njéndó né-je ree 'tɛɛ bɛbo Jeriko-ti. Loki d'isi 'tɛɛ kɪ gidi bɛ-ti nati kɪ njéndó né-je liə, kɪ kosi dow-je kɪ 'tò nduy-nduy rəmə, njèkəmtɔ kɪ 'bá-é Bartime kɪ to ngon lə Time, isi ngangɪ rəbi-ti isi koy né. ⁴⁷ Loki ɛ oo kɪ to Jeju kɪ Najaretɪ lé, ɛ ilə bɔbi ndi-é nangi n̄ɔ panè: «Jeju, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-m.» ⁴⁸ Rəmə dow-je n̄a 'ndangi-é kadi uti ta-é. Ngà ɛ ilə bɔbi ndi-é nangi n̄ɔ itə kɪ kete lé b̄əy panè: «Ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-m b̄oo.» ⁴⁹ Bɛba Jeju təl ɔ nangi ə panè: 'Bai-é kɪ nè. Ə dɛ 'bá njèkəmtɔ lé d'idə-é 'panè: «'Uwə rɔ-i ngà, i taá, ɛ bə-i.» ⁵⁰ Rəmə njèkəmtɔ lé ilə kubi kull liə kɔgi, ubə nangi rati, i bal ɔw rɔ Jeju-ti. ⁵¹ Ə ɛ d̄əji-é panè: Ri fá i 'ndigi kadi m'ra m'adi-i wa? Njèkəmtɔ lé ilə-é-ti panè: «Njéndó dow-je né, kəm-m ya 'adi təl oo lo.» ⁵² Bɛba Jeju idə-é panè: «'Ōti 'ɔw, kadi mɛɛ lə-i adi-i lapiya.» Rəmə tajinati nè ya kəm-é oo lo ə un rəbi go Jeju-ti.

Jeju mɛɛ bɛbo Jorijaləm-ti

11

Ree Jeju Jorijaləm

Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jq 12:12-19

¹ Loki d'isi d'ɔw kɪ bɛbo Jorijaləm-ti fá 'ree 'tɛɛ ngosi kɪ bɛ kɪ Bɛtpaje, kɪ Betani kadi mbal k̄a kagi Olibiye-je-ti rəmə, Jeju ulə njéndó né-je liə joo panè: ² «Ōwi mɛɛ ngonbɛ-ti kɪ t̄ò n̄ɔ-si-ti kin, rəmə tajinati nè ya a kingəi ngon koro kɪ dow al-é al b̄əy kɪ 'tɔ-é nangi ə 'tuti-é, 'reei siə. ³ Kinə dow d̄əji-si panè: “'Tuti-é kdɔ ri wa” rəmə idəi-é 'painè 'Babe fá ge-é ə tajinati nè ya à kiŋə-é kadi-é ree gogi*.»

⁴ Bɛba njéndó né-je lé d'ɔw rəmə d'ingə ngon koro kɪ 'tɔ-é ndaa-ti, takəy-ti, mbó rəbi-ti ə 'tuti-é tɔ. ⁵ Dow-je kɪ n̄a-je kɪ dan dɛ kɪ d'ɔ lo-é-ti lé 'd̄əji-dé 'panè: «To ri fá 'rai bè wa? 'Tuti ngon koro kinlé kdɔ ri wa?» ⁶ Ə dɛ d'ilə-dé-ti titi kɪ Jeju idə-dé-né lé, rəmə d'ingə-dé d'adi d'ɔw siə.

⁷ Bɛba 'ree kɪ ngon koro lé d'adi Jeju ə 'labi kubi-je lə-dé gidi-é-ti adi Jeju isi dɔ-ti. ⁸ Dow-je n̄a 'labi kubi-je lə-dé dɔ rəbi-ti ə dɛ kɪ n̄a-je 'təti balkəm kagi-je kɪ mɛɛ ndɔr-je-ti fá 'labi dɔ rəbi-ti.

⁹ Dow-je kɪ d'ɔw kete n̄ɔ-é-ti kɪ dɛ kɪ d'ɔw go-é-ti, 'tur kəə boy-boy 'panè: «Kɔsgaji t̄ò dɔ Lubə-ti! Kadi Lubə t̄ɔr ndi-é dɔ dow-ti kɪ njèree kɪ ri 'Babe.

¹⁰ Kadi Lubə t̄ɔr ndi-é dɔ k̄ɔbɛ-ti kɪ isi ree, kadi-é t̄ɔr ndi-é dɔ k̄ɔbɛ-ti lə ka-ji Dabidi!

† 10:43 10:43 Mat 23:11; Mar 9:35; Luk 22:26 * 11:3 11:3 Ta lə kiŋə koro kinlé mɛɛ mbete-je-ti kɪ ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki lé, 'n̄a-je 'ndangi-ti 'panè to 'bá njèkoro lé fá à kiŋə-é kadi d'ɔw siə d'adi Jeju ə kɪ madi rəmə 'panè to Jeju fá à kiŋə koro lé kadi təl ree rɔ 'bá-é-ti gogi.

Kosgaji tò do Lubə-ti kí taá nu.»

¹¹ Jeju ow bebo Jorijalem-ti takəy-ti læ Lubə. Loki oo né-je lay kí titi rəmə, ɛ tɛɛ ow Betani kà njéndó né-je liə kí doɟi gidi-é joo kdo ndo isi il ngá.

Ta læ kote kí Jeju man-é

Mat 21:18-19

¹² Lo aa go-ti, loki d'ində lo 'tɛɛ mee be-ti kí Betani lé bo ra Jeju. ¹³ Beba ɛ un kəm-é oo lo kete nɔ-é-ti rəmə, oo kote kí mbi-é iti maji ə ow gin-ti kdo koo se n'a kingə kandi-é wa. Ngà loki tɛɛ gin-é-ti rəmə, kandi-é goto kdotalə to nəy kandi liə al bəy. ¹⁴ Beba Jeju idə kote lé panè: «Ndə bá dow à kijə kandi-i kuso gogi al ngá. Njéndó né-je d'oo ta liə kí pa lé.»

Jeju tubə njérəgati takəy-ti læ Lubə

Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Jq 2:13-22

¹⁵ Loki Jeju kà njéndó né-je liə 'ree 'tɛɛ Jorijalem lé, ɛ ow takəy-ti læ Lubə rəmə, tubə njérəgati-je kà njéndogi né-je kogi, titə tablə-je læ njəmbəl-nə là-je kí kagi kisi-je læ njérəgati də-je tilə. ¹⁶ Dow káre ya kàrè inə-é adi un né dəə-né takəy-ti læ Lubə al.

¹⁷ Ə ɛ ndó-dé né ə 'panè: 'Ndəngi 'panè:

«Kəy læ-m lé d'a ba-é kəy pa ta kà Lubə kí tò kdo gin dow-je lay; ngà səi adi təl to kəy kisi njəbogi-je.»

¹⁸ Njékun do njégugnə-je læ Lubə kà njéndó dow-je ndukun-je d'oo ta liə rəmə 'sangɪ kəm rəbi təl-é, ngà de 'bəl-é kdo kosi dow-je lay ya néndó liə uwə-dé kà ta. ¹⁹ Loki kàdi ur lé, Jeju ində lo tɛɛ mee bebo-ti kà njéndó né-je liə.

Kagi kote kí Jeju man-é lé tuti kurum

Mat 21:20-22

²⁰ Kà ndoɟe ta təl-dé-ti rəmə, njéndó né-je d'oo kí kote lé i taá ya tuti sar tɛɛ njirə-é-ti nangɪ. ²¹ Beba mee Piyər ole do né-ti kí ra-né lé adi, idə Jeju panè: Njéndó dow-je né 'oo, kote kí 'man-é lé tuti kurum tin.

²² Jeju idə-dé panè: «Adi mee-si Lubə. ²³ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí kinə dow madi idə mbal kin panè: “Ɔti kí rangɪ lo kin-ti ə 'ow 'usi dan babo-ti”, bá kinə dowbɛ lé tadi ta do-ti al ə adi mee kí né-é à ra né lé, né-é à ra né ya to.» ²⁴ Gin-é kin bá adi m'idə-si: Né lay kí səi 'dəji mee ta-ti kí pa kà Lubə lé, kadi 'ndai mee-si kay kí ingəi né-é ngá, rəmə a kingəi né-é ya to.

²⁵ †ə loki səi əi taá kdo pa ta kà Lubə bá ooi toki owi kà ta mee-si-ti kà dow rəmə, inəi go kogi adi-é kdo kadi Bəbi-si Lubə kí isi dora-ti inə-né go majal-je læ-si kogi adi-si to.

²⁶ [Ngà kinə inəi go majal-je læ madi-si-je kogi al lé, Bəbi-si kí isi dora-ti à kinə go majal-je læ-si kogi al ya to.]†

Ta kí do tógi-ti læ Jeju

Mat 21:23-27; Luk 20:1-8

²⁷ Loki 'təl ree Jorijalem gogi lé, Jeju ow njiyə takəy-ti læ Lubə rəmə, njékun do njégugnə-je læ Lubə, kà njéndó dow-je ndukun-je, kà 'ngatogi-je læ jipi-je d'ow rə-é-ti ²⁸ ə 'dəji-é 'panè: «Ná bá adi-i tarəbi bá 'ra-né né-je

† **11:23** 11:23 Mat 17:20; 1Kɔ 13:2 † **11:25** 11:25 Mat 6:14,15 † **11:26** 11:26 Ta-je kí tò mbung né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndəngi kà ji-dé kà ta greki.

kinlé wa? Nǎ adi-i tógi bá 'ra-né wa?» ²⁹ Jeju ilə-dé-ti panè: «M'a dəji-si ta káre bè ya par; iləi-mi-ti ə m'a kidə-si dow kí adi-m tógi m'ra-né né-je kinlé tɔ. ³⁰ Jǎ lé to Lubə bá ulə-é adi ra dow-je batəm əse to dow-je wa? Iləi-mi-ti.» ³¹ Bəba də 'pa-nǎ ta dan-dé-ti 'panè: «Kinə j'painè to Lubə bá ulə-é lé ɛ à təl panè kɔɔ ri bá adi-é mɛɛ-si al wa? ³² Ə kinə j'painè to dow-je bá d'ulə-é ya bè lé, bayawəə ... Dɛ 'pa bè kɔɔ də 'bəl kosi dow-je, kɔɔ dow-je lay 'gə kí Jǎ lé to njəpata kí ta Lubə-ti kí tɔgrɔ-ti.» ³³ Bəba də d'idə Jeju 'panè: «J'gə al.» Rəmə Jeju idə-dé panè: «Mǎ kàrè m'a kidə-si dow kí adi-m tógi bá m'ra-né né-je kinlé al ya tɔ.»

12

Gosta kí do njérakullə mɛɛ ndɔr nduu-ti

Mat 21:33-46; Luk 20:9-19

¹ Jeju pa ta kǎ gosta panè: Dow káre uwə nduu, ɔr gali dɔ-ti, ra bɛ dɔ ɔr-ti kɔɔ mbore-né man nduu lé rəm, ur pal ngəm lo titi, bəy bá adi njérakullə-é-je d'uwə siə dɔ-é kadi 'ra kullə dɔ-ti ə ɔti ɔw mba. ² Loki nǎy kijə kandi nduu asi lé, 'ba njəndɔr lé ulə ngonnjəkullə káre rɔ njérakullə-je-ti lé, kɔɔ kadi d'adi-n'ɛ kandi nduu lə-n'ɛ kí sɔbi dɔ-n'ɛ. ³ Rəmə də d'uwə-é, 'tində-é mbuki-mbuki ə d'inqə-é d'adi təl kǎ ji-é kare. ⁴ Ǝ təl adi ngonnjəkullə kí rangi ɔw bəy; də d'uwə-é, 'tində dɔ-é mbuki-mbuki bá 'taji-é dɔ-ti. ⁵ 'Ba njəndɔr lé təl ulə ngonnjəkullə kí rangi ya bəy; ɛ kàrè 'tɔl-é rəm, bá də kí rangi nǎ kí 'ba-dé ulə-dé go-ti kàrè 'tɔl də kí nǎ-je bá 'tində də kí dan-ti-je rəm tɔ. ⁶ Ngon kal liə kí ində-é dan kəm-é-ti ya par ngá ə nǎy; adi ɛ to sɔy dow kí ulə-é kí rɔ-dé-ti ə panè: «To ngon-m adi d'a bəl gidí-é.» ⁷ Ngá loki njérakullə mɛɛ ndɔr nduu-ti kinlé d'oo-é rəmə, d'idə-nǎ ta 'panè: «Ooi, ngon-é kí ndɔ-é à to njənəndubə lé ə ɔw ree ɔngi. 'Reei adi j'tɔli-é kadi nənəndubə təl to kí lə-ji.» ⁸ Bəba d'uwə-é, 'tɔl-é, 'ndɔr nin-é d'ilə wale. ⁹ Ngá bá Jeju təl panè: Bè kinlé, ri bá 'ba njəndɔr nduu lé à ra wa? À ree kɔɔ təl njérakullə mɛɛ ndɔr nduu-ti kin kɔgi ə à kɔy də kí rangi kində-dé tó-dé-ti.

¹⁰ «Ər kí njəkíndə kəy-je d'ilə piringi kɔgi lé bá təl to ɔr kí maji kí sul kəy-ti.»

Ta kinlé, sǎi 'ndói mɛɛ mbete-ti kí aa njay ooi ya al wa?

¹¹ Né kinlé to kullə ra 'Babɛ. Ngá kí rɔ-ji-ti rəmə, to nékɔji.

¹² Njəkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kǎ njéndó dow-je ndukun-je, kǎ 'ngatógi-je lə jipi-je 'sangi rəbi kɔɔ kuwə Jeju, kɔɔ 'gə kí ɛ pa gosta kinlé sɔbi-né dɔ-dé, ngá də 'bəl kosi dow-je. Bəba d'inqə-é ə d'ɔti d'ow.

Ta kí do lambo-ti lə Sejar

Mat 22:15-22; Luk 20:20-26

¹³ Go-ti, 'təl d'ulə Parisi-je kí dan-ti-je, kǎ dow-je lə Erodí kí nǎ-je rɔ Jeju-ti, kɔɔ kadi d'ingə ta madi ta-é-ti ə d'ilə-né ta dɔ-é-ti. ¹⁴ Loki 'ree rɔ-é-ti lé 'dəji-é 'panè: Njéndó dow-je né, j'gə kí i lé 'to njəpata kí tɔgrɔ-ti rəm, i 'bəl kəm dow al rəm; kɔɔ i 'oo maji lə dow kí taga nè kin al; ngá i 'isi 'ndó dow-je rəbi lə Lubə kí ɔw nati kǎ ta tɔgrɔ-ti. Bəba j'dəji-i kadi 'idə-ji se to tó-é kadi dow ugə lambo lə ngar Sejar wa? Tò kadi j'ugə əse tò kadi j'ugə al wa?

¹⁵ Ngá Jeju gə ta kədkəm dow-je kí mɛɛ-dé-ti lé adi idə-dé panè: «Kɔɔ ri bá 'sangi kadi ooi ta kí mɛɛ-m-ti wa?» 'Reei kǎ kǎ là káre adi-mi m'oo.

¹⁶ Bəba 'ree kǎ kǎ là káre d'adi-é, ngá bá ɛ təl dəji-dé panè: «To dɔ nǎ kí ri

ná bá tò-ti wa?» Rəmə də d'ilə-é-ti 'panè: «To do Sejar kà ri-é.»¹⁷ Ngá bá ɛ təl idə-dé panè: «Né lə Sejar ə adi Sejar, ngà né lə Lubə rəmə, adi Lubə tɔ.» Ta kí Jeju ilə-dé-ti kinlé, ɔr ndil-dé n̄a.

Ta kí do tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-ti

Mat 22:23-33; Luk 20:27-40

¹⁸ †Sadusi-je kí 'to njépanè tɔsi ndəl kində lo tɛɛ goto lé, 'ree rɔ Jeju-ti 'dəji-é ta 'panè: ¹⁹ Njéndó dow-je né, Moiyiji un ndu adi-ji panè: «Kinə dow taa dené bá oji siə ngon al bəy ya oy rəmə, ngonkɔ njégoto-je à taa dené ndubə lé koji-né ngan-je kɔ kində-né kɔ-é.» ²⁰ Ngankɔ-n̄a-je d'asi siri bè; ɛ kí dɔsɔy taa dené ó oji siə ngon al bəy ya ə oy. ²¹ Bəba ɛ kí njəkungi-ti joo ree taa dené ndubə lé, rəmə oji siə ngon al ya ə oy bəy; njəkungi-ti mutə kàrè bè ya rəm. ²² Bè-bè ya ngankɔ-n̄a-je kí siri kin d'oji siə ngon al ya d'oy-né lay rəm, bá dené-é lé kàrè oy-né go-dé-ti rəm tɔ. ²³ Ndo kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, se dené kinlé à to ne ná dan-dé-ti wa? Kdotalə də 'taa-é ya siri lay.

²⁴ Jeju təl idə-dé panè: «Səi uri wale, kɔ səi 'gəi mɛɛ ta kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé al rəm, bá 'gəi tógi lə Lubə al rəm tɔ.» ²⁵ Kɔ loki dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, taana à goto; dow-je d'a kisi titi-n̄a kí malayka-je d'isi-né dɔrɔ-ti kin bè. ²⁶ Ta lə tɔsi kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, səi 'ndói mɛɛ mbete-ti lə Moiyiji lo-é-ti kí Lubə pa-né siə ta dan kam-ti lé ya al wa? Ɛ pa siə panè: «M'to Lubə lə Abrakam, Lubə lə Isaki kà Lubə lə Jakobi.» ²⁷ Lubə lé to Lubə lə dow-je kí d'oy al. Ngà to Lubə lə dow-je kí d'isi kəm. Adi səi uri wale kur kí nga n̄a.

Ta kí do ndukun-ti kí boy itə madi-é-je

Mat 22:34-40; Luk 10:25-37; Rəm 13:8-10

²⁸ Dow káre dan njéndó dow-je ndukun-je-ti oo ndi-dé lo naji-n̄a ta-ti ə gə kí Jeju ilə-dé ta-ti kin maji n̄a lé, ɛ ɔti ree rɔ-é-ti dəji-é panè: «Dan ndukun-je-ti lay lé, ɛ kí rá bá to kí boy itə madi-é-je wa?» ²⁹ Jeju təl ilə-é-ti panè: «Ndukun kí boy itə madi-é-je lay ən: "'Oo, Israyel! 'Babe Lubə lə-ji ya to 'Babe kà kár-é bè. ³⁰ 'A ndigi 'Babe Lubə lə-i kí mɛɛ-i kí káre-rè, kà ndil-i lay, kà tagir lə-i lay, bá kà tógi-i lay rəm tɔ." ³¹ Ndukun kí ɔsi go-é ən: "'A ndigi dow madi-i toki kà rɔ-i bè tɔ." Ndukun-je kí joo kinlé, ɛ kí rangi kí boy itə-dé goto.» ³² Njéndó dow-je ndukun lé təl idə-é panè: «Oiyoy, njéndó dow-je né, ta lə-i to tó-é. Lubə lé ra káre-rè ə ɛ kí rangi kí ɔsi kəl-é goto rəm, ³³ kadi dow ndigi-é kí mɛɛ-é kí káre-rè rəm, kà tagir liə lay rəm, kà tógi-é lay rəm, bá kadi dow ndigi madi-é toki rɔ-é bè rəm kinlé, to né-je kí maji itə dɔ-je lay kí ró, kà ɛ kí kilə məsi-dé nangi kadi Lubə.» ³⁴ †Loki Jeju oo kí ɛ təl ilə-é-ti kí gosi lé, ɛ idə-é panè: «I 'a sɔy kà kɔbɛ kí dɔrɔ-ti al.» Bəba go-ti lé, dow kí ɓo dəji ta Jeju ra-é ya goto ngá.

Kristi to ngon lə ná wa?

Mat 22:41-46; Luk 20:41-44

³⁵ Loki Jeju un ta ə ɔ ndó né dow-je takəy-ti lə Lubə rəmə, ɛ dəji ta panè: «Kɔ ri bá njéndó dow-je ndukun-je 'panè Kristi* to ngonka Dabidi wa?» ³⁶ Dabidi ya kàrè, loki Ndil kí aa njay tɛɛ kà do ta adi-é lé ɛ panè: «'Babe idə 'Babe lə-m panè:

† 12:18 12:18 Knj 23:8 † 12:34 12:34 Luk 10:25-28 * 12:35 12:35 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

'Ree 'isi do jikol-m-ti sar kadi m'təl njéba-je læ-i gin tógi-i-ti.»

³⁷ Dabidi ya kì do-é ba Kristi 'Babe, ngà ra ban bá Kristi à to ngonka-é bøy wa? Lo-é-ti kinlé kosi dow-je d'oo ta liə kì rønəl.

Ndəji kí sɔbi do njéndó dow-je ndukun-je

Mat 23:1-36; Luk 20:45-47

³⁸ Mee néndó-ti lé, Jeju panè: «Ooi go rɔ-si maji kì rɔ njéndó dow-je ndukun-je-ti. Kdo dɛ lé nəl-dé kər gamə kì kubi-je kí ngal puu-puu rəm, 'ndigi kadi dow-je 'ra-dé lapiya kunta-nə lokosi-je-ti rəm, ³⁹ 'ndigi lokisi-je kí kete nɔ dow-je-ti mee kəykəwnə-je-ti læ jipi-je rəm, bá 'sangi lokisi-je kí nɔ dow-je-ti lo nékuso ra nəy-je-ti rəm tɔ. ⁴⁰ Dɛ 'kəə né-je kí mee kəy-je-ti læ njəngowkoy-je kər-kər ə 'pa ta kì Lubə d'adi ngal nɔ-nɔ kadi dow-je d'oo-dé-né. Ta kí gangi kí ngə nɔ ya à ree do-dé-ti.»

Kadkare læ njəngowkoy kí njəndoo

Luk 21:1-4

⁴¹ Go-ti, Jeju isi nangi sɔbi do ku kilə kadkare kí mee kəy-ti læ Lubə isi oo se ban bá dow-je d'isi d'adi-né né Lubə læ-dé wa? Njénékingə-je 'ree d'adi læ kí nɔ-nɔ. ⁴² Ngə njəngowkoy kare kí to njəndoo ree ungi silə joo kí to né al. ⁴³ Bəba Jeju ba njéndó né-je liə idə-dé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; njəngowkoy kí njəndoo kanlé, adi né itə ndəgi dow-je lay kí d'adi né kinlé. ⁴⁴ Kdo dɛ kí lay kinlé, to man do là-je læ-dé kí tɔ mburuki-mburuki bá d'adi tin. Ngə dené kanlé, né liə goto, adi ɛ un sɔy nékingə-é ya adi ə to sɔy né kí à kuso kdo kisi-né ya bá un lati adi tin.»

13

Ta læ kəy læ Lubə kí Jorijaləm kí à tuji

¹ Loki Jeju tɛ kəy-ti læ Lubə kì ndaa-ti lé, dow kare dan njéndó né-je-ti liə panè: «Njéndó dow-je né, 'oo kəy kí boy kí d'ində kì ər-je kí kurə-kurə kin.» ² Bəba Jeju ilə-é-ti panè «'Oo, kəy-je kí boy-boy kinlé, d'a tosi tilə kare-kare kadi ər kare ya kərə à tɔ do madi-é-ti al.»

Né-je kí à ra né kete nɔ təl Jeju-ti

Mat 24:3-14; Luk 21:7-19

³ Go-ti, Jeju isi do mbal kə kagi Olibiye-je-ti sɔbi do kəy læ Lubə rəmə, Piyər, kì Jaki, kì Ja, kì Andre 'ba-é ngərəngi 'dəji-é ta 'panè: ⁴ «'Idə-ji, ndo kí rá bá né-je kinlé à ra né wa? Ə ri bá à tɔji kadi j'gə-né dokaglo-je kí né-je kinlé à ra né wa?» ⁵ Bəba Jeju idə-dé panè: «'Ində kəmkaa do rɔ-si-ti, adi dow ədi-si al. ⁶ Kdo dow-je nɔ d'a kun ri-m kində do-dé-ti ə d'a panè: «'Dɛ ya 'to Kristi.» Bəba d'a kədi-né dow-je nɔ kur-dé-né wale. ⁷ Loki a kooi poy rɔ-je, kì ká rɔ-je lé, adi mee-si gangi man al. Lé ban-ban ya kərə né-je kinlé à ra né ya, ngə kɛ bá à to sɔy né-je al bøy. ⁸ Gin dow-je madi d'a kì rɔ kì gin dow-je madi, kɔbɛ kare à kì rɔ kì kì kare, donangi à yəki kì lo-lo, bɔbo à kusi. Bə ya kərə, à tɔ titi kulə gin ndo læ dené bə bøy.»

⁹ † «Ooi go rɔ-si maji, kdo d'a kow sə-si nɔ njəgangta-je-ti rəm, d'a tində-si mbuki-mbuki kəykəwnə-ti læ jipi-je rəm, d'a kow sə-si nɔ gubərnər-je-ti kì nɔ ngar-je-ti kadi 'gangi ta do-si-ti kdo ta læ-m; bəba d'a kingə-né ta kí sɔbi do-m ta-si-ti. ¹⁰ Ngə tɔ kadi mbɛ Poyta kí Maji læ-m lé, à kusi mbi gin

dow-je-ti lay kete bəy bá né-je kin à ra né. ¹¹ Loki d'ow sə-si nò njégangta-je-ti lé, adi meɛ-si ɔ kókókó kete kɔɔ ta-je kí à pai al; ngà ta kí à toki kində ta-si-ti dɔkàdi-é-ti kin ya bá 'pai; kɔɔ to səi bá a pai ta lé al, ngà to Ndil kí aa nɔy bá à kində ta ta-si-ti kadi 'pai.»

¹² «Dow à kun dɔ ngonkɔ-é ya kadi 'tɔl-é; bɔbi ngon à kun dɔ ngon-é kadi 'tɔl-é; ngan-je d'a kɔsi ta njékoji-dé-je rəm, d'a kun dɔ-dé kadi 'tɔl-dé rəm. ¹³ †Dow-je lay ya d'a kɔsi-si kɔ ta kɔɔ ta lə-m. Ngà dow kí uwə rɔ-é ngà sar tɛɛ sɔy-é-ti ə à kaji.»

Ta lə kində kəmkaa dɔ rɔ-ti
Mat 24:15-28; Luk 21:20-24

¹⁴ «Dow kí isi ndó mbete* rəmə kadi gə meɛ ta kin maji. Loki a kooi nékɔbi, kɔ né kí tò nɛ lo-ti kí tuwə kadi tɔ-ti al rəmə, kadi dow-je kí d'isi dɔnangi Jude-ti, d'ay d'ow dan mbal-je-ti. ¹⁵ †Dow kí isi dɔ kəy-ti kàrè, kadi ur nangi kɔɔ kəy kun né madi al ngà, ¹⁶ rəm bá dow kí ɔ ndɔɔ kàrè, kadi təl ree beə un kubi kul liə al tɔ. ¹⁷ †Mɛɛ ndɔ-é-je-ti kin tuji kí à kusi dɔ dené-je-ti kí njésəm kɔ dɛ kí d'isi d'adi mba ngan-je à tɔ ban ən ə!»

¹⁸ «Bəba 'pai ta kɔ Lubə kɔɔ kadi né kin ra né nɔy kul-ti al. ¹⁹ †Kɔɔ ndɔ-je kinlé, à tɔ ndɔ kɔ kí dum nati kí loki Lubə ində-né dɔnangi kin ya dow oo nja kàre al bəy rəm, bá dow à koo gɔ-é gɔgi al ya sar rəm tɔ. ²⁰ Kinə 'Bəbə gangi ta ndɔ-je kinlé adi gɔji al rəmə, dow kí à kaji ya goto. Ngà kɛ bá ɛ adi ndɔ-je kinlé gɔji, kɔɔ dow-je kí ɛ mbəti-dé adi 'to dow-je liə.»

²¹ «Kinə dow idə-si panè: “Kristi† ɔ nè” əsə “ɔ yó”, kàrè 'taai ta liə al. ²² Kɔɔtalə, njéba rɔ-dé Kristi-je, kɔ njéba rɔ-dé njépatə-je kí ta Lubə-ti d'a kɔ kɔɔ ra nékɔji-je, kɔ né mbəli-je kɔɔ kədi-né dow-je. D'a ra bə sangi-né koo se d'a kur dow-je kí Lubə mbəti-dé lé wale kare wa. ²³ Ooi go rɔ-si maji. Mɔ m'idə-si rəsi ngà ən!»

Təl ree lə Ngon lə dow
Mat 24:29-31; Luk 21:25-28

²⁴ †Go ndɔ kɔ-je-ti kí dum nati kinlé,
londul à kuti kəm kàdi,
nɔy à nda al,

²⁵ †kərwəi-je kí dɔrɔ-ti d'a tusi nangi,
bá tɔgi-je kí dɔrɔ-ti à yəy yəki-yəki.

²⁶ †Rəmə dow-je d'a koo Ngon lə dow à kɔ dɔrɔ-ti kisi ree dan kilndi-ti kɔ tɔgi kí nɔ rəm, bá kɔ rɔba rəm tɔ. ²⁷ †E à kulə malayka-je kadi 'kəw dow-je kí ɛ mbəti-dé kɔ dɔ kum dɔnangi kí sɔ kin lay kɔ nati. D'a kɔ ngangi dɔnangi-ti kəw njal ngangi dɔrɔ-ti.

Néndó kí rɔ kote-ti
Mat 24:32-35; Luk 21:29-33

²⁸ Uni néndó meɛ gɔsta-ti kí dɔ kote-ti kin ooi. Kote lé, loki balkəm-é-je təl tɔ mbəl bá mbi-é tubə dɔ-ti lé, səi 'gəi kí nɔy bə nɔy ngosi. ²⁹ Bə ya tɔ, loki ooi kí né-je kinlé isi ra né rəmə, kadi 'gəi kí Ngon lə dow ɔ tarəbi-ti pèrèrè ngà.

† 13:13 13:13 Mat 10:22 * 13:14 13:14 Dan 9:27 † 13:15 13:15 Luk 17:31 † 13:19 13:19 Ntd 7:14 † 13:21 13:21 Kristi lé kər meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 13:24 13:24 Ntd 6:12 † 13:25 13:25 Ntd 6:13 † 13:26 13:26 Ntd 1:7

³⁰ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kɪ dow-je kɪ d'isi kəm nè kin, d'a koy lay al ya né-je kinlé à ra né. ³¹ Dɔra-je kɪ dɔnangi kin d'a goto, ngà ta-je lə-m lé à goto al ya sartagangi.

Dow gə ndo ree lə Jeju Kristi al

Mat 24:36-44

³² †Ta lə ndo əse kàdɪ ree lə Ngon lə Lubə lé, dow kɪ gə goto, malayka-je kɪ dɔra-ti ya kàrè 'gə al rəm, bá Ngon lə Lubə lé ya kàrè gə al, ngà Bɔbi-é ya kɪ kár-é bá gə. ³³ Beba ooi go rɔ-si maji, isi kəm dɔ rɔ-si-ti, kɔ sɔi 'gəi ndo kɪ né-é à ra-né né al. ³⁴ †À tò titi-nɔ kɪ njəkøy kɪ isi ɔw mba rəmə iŋə kəy liə, ində ngannjékullə-je liə dɔ-ti, gángi kullə dɔ-dé-ti kɪ go-é go-é kàdɪ 'ra, bá ndəji njəngəm takəy kadi isi kəm. ³⁵ Ən é isi kəm dɔ rɔ-si-ti tɔ, kɔ sɔi 'gəi ndo kɪ njəkøy à təl-né al. À təl ta losɔɔ pee əse danlo-ti, əse kɪ ndi nɔ kunjə əse kɪ ndoge. ³⁶ Beba isi kəm dɔ rɔ-si-ti nè à kɪ ree kubə-si nangi busi dɔ bi-ti. ³⁷ Ta kɪ m'idə-si kinlé, m'idə dow-je lay tɔ, kadi isi kəm dɔ rɔ-si-ti.

14

'Boy-je lə jipi-je d'im Jeju

Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Jq 11:45-53

¹ Ndo ra nɔy Paki*, kɪ ndo ra nɔy kɪ 'ra kɪ mbə kɪ əm goto-ti nɔy ndo joo. Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je 'sangi kəm rəbi kɔ kadi Jeju kuwə-é təl-é. ² Kdotalə də 'panè: «J'a rai ndo ra nɔy-ti al, kɔ j'a kungi dow-je dɔ-ji-ti.»

Ta lə dené kɪ ur ubi dɔ Jeju-ti

Mat 26:6-13; Jq 12:1-8; Luk 7:36-50

³ †Jeju isi meɔ ɓe-ti kɪ Betani, meɔ kəy-ti lə Simɔ kɪ ndoki to njəbanji. Loki d'isi ta nékuso-ti rəmə, dené káre bə andi go-dé-ti kɪ ku kɪ 'ra kɪ ər kɪ 'ba-é «albatrə» ji-é-ti. Ku lé, ubi kɪ əti maji rusi meɔ-é ə to ubi wale kɪ 'ba-é «nár» kɪ yéróró adi là-é nɔ. Dené lé ində ta ku lé tətɪ, ə ungi ubi lé dɔ Jeju-ti. ⁴ Rəmə nəl dow-je kɪ nɔ-je al, adi 'pa ta dan-dé-ti 'panè: «E tuji ubi kin kɔgi bə kɔ ri wa?» ⁵ To ubi kɪ lé j'a taa-né là kɪ à dəə là kullə kɪ ndo ɓumutə kɔ ləbi njéndoo-je al ɓan wa? Rəmə wɔngi ra-dé dɔ dené-ti lé. ⁶ Ngà Jeju panè: Iŋəi dené kin jeke. Adi-é kɔ bə kɔ ri wa? E ra né kɪ maji kɔ ta lə-m. ⁷ Kɔ njéndoo-je d'a kisi sə-si nè kɪ ndo-é ndo-é, adi ndo kɪ 'ndigi lé, a rai sə-dé maji ɓəy, ngà mɔ lé m'a kisi sə-si kɪ ndo-je lay al. ⁸ Dené kinlé ra né kɪ tógi-é asi ra; ɔ ndəm-m ubi kete kɔ dubi-m-né. ⁹ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; lo lay kɪ dɔnangi-ti nè kɪ d'a kilə mbe Poyta kɪ Maji titi lé, d'a kɔr poy né kɪ dené ra kinlé kadi meɔ dow-je ole-né dɔ-é-ti.

Judası sangi kəm rəbi kun dɔ Jeju

Mat 26:14-16; Luk 22:3-6

¹⁰ Judası Iskariyoti kɪ to kɪ káre dan njéndó né-je-ti lə Jeju kɪ dɔgi gidi-é joo ɔw ɔji ta kɪ njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə kadi n'ilə Jeju ji-dé-ti. ¹¹ Loki d'oo ta liə bə lé, rɔ-dé nəl-dé nɔ adi d'un mindi-dé kadi d'adi-é là. Dɔgangi-é-ti kinlé, Judası sangi kəm rəbi kɪ maji kadi n'ilə-é-né ji-dé-ti.

† 13:32 13:32 Mat 24:36 † 13:34 13:34 Luk 12:36-38 * 14:1 14:1 Nɔy Paki lé, to nɔy kɪ 'ra kadi meɔ-dé ole-né dɔ tɔ ɓe ɓe-ti lə ngan Israyel-je. † 14:3 14:3 Luk 7:37,38

Jeju kî njéndó né-je liə 'ra go nɔy Paki
Mat 26:17-19; Luk 22:7-20; Jɔ 13:21-30

¹² Ndo kî dosay læ ndo ra nɔy kî 'ra kî mbə kî əm goto-ti, ndo kî d'ilə-né məsi bati-je nangi kdo nékuso kî lo Paki-ti lé, njéndó né-je læ Jeju 'dəji-é 'panè: «Lo kî rá bá i 'ndigi kadi j'ra nékuso Paki-ti j'adi-i wa?» ¹³ Bəba Jeju ulə njéndó né-je joo kete panè: «Ɔwi mee bebo-ti, a kingəi dingəm kî uti gum man rəmə 'ndoli go-é. ¹⁴ Mee kəy kî ɛ ɔw-ti lé, idəi njəkəy 'painè: Njéndó dow-je né panè, mee kəy kî rá bá n'a kuso né Paki-ti kî njéndó né-je læ-n'è wa? ¹⁵ Ə ɛ à kɔji-si kəy káre kî mee-é tati pəl-pəl kî tò dɔ madi-é-ti taá; né-je lay tò-ti rəm, toki ra go-é lay rəm; lo kin bá a rai nékuso-ti kdo-ji.» ¹⁶ Ngà loki njéndó né-je d'ɔti d'ɔw mee bebo-ti lé, d'ingə né-je lay titi kî Jeju idə-dé-né ə 'ra nékuso Paki.

Jeju pa ta læ Judasi kî à kun dɔ-é
Mat 26:20-25; Luk 22:21-23

¹⁷ Ta kadi kur-ti, Jeju ree kî njéndó né-je liə kî dɔgi gidi-é joo. ¹⁸ Loki d'isi ta nékuso-ti lé, Jeju panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kî dow káre dan-si-ti kî isi uso sə-m né à kun dɔ-m.» ¹⁹ Go ta-ti kinlé, meeƔə̀d̀ ra njéndó né-je adi 'dəji-é ta ɔsi go-nɔ go-nɔ 'panè «To mə wa?» ²⁰ Jeju təl ilə-dé-ti panè: «To dow káre dan-si-ti səi kî dɔgi gidi-é joo kin, kî ulə ji-é sə-m nati mee bay-ti kin ya. ²¹ Tɔgrɔ, Ngon læ dow à koy titi kî mbete kî aa njay pa-né ta kî sobi dɔ-é lé ya, ngà tuji bá à kusi dɔ dow-ti kî njəkun dɔ-é. Dowbé kinlé d'oji-é al kàrè tò soti.»

Kində gin nékuso nam læ Jeju
Mat 26:26-30; 1Kɔ 11:23-29

²² Loki d'isi d'uso né lé, Jeju un mbə rəmə ra oiyo Lubə bá uwə gangi adi njéndó né-je liə ə panè: «Taai, né kin to daji rɔ-m.» ²³ Go-ti, un kobi kî man nduu tò-ti, ra oiyo Lubə, adi-dé ə dɛ lay ya d'ay. ²⁴ Jeju idə-dé panè: «Kin to məsi-m, məsi kulənoji nati kî Lubə kî ungi nangi kdo kosi dow-je. ²⁵ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; m'a kəy man nduu gogi al sar ndo kî m'a kəy kî sigi kɔbe-ti læ Lubə.» ²⁶ Go-ti, d'usi pa-je† bəy bá d'i d'ɔw dɔ mbal kə kagi Olibiye-je-ti.

Jeju idə Piyər panè n'a naji kî n'gə-n'è al
Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jɔ 13:36-38

²⁷ Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Səi lay ya a tusi-mi kiŋəi-mi, kdo 'ndangi mee mbete-ti kî aa njay 'panè: "M'a təl njəkul bati-je, rəmə bati-je d'a sane-nɔ.»»

²⁸ †Ngà Jeju təl ilə dɔ-ti panè: «Kɛ bá loki m'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, m'a kow ngəbi-si Galile.» ²⁹ Piyər idə-é panè: «Lé dow-je lay 'tusi d'inə-i kɔgi kàrè mə bè lé m'a kiŋə-i kɔgi ndə al.» ³⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; bone ə kî ndɔɔ nɛ-ti kin ya, kunjə à nɔ nja joo al bəy ya 'a naji panè 'gə-m al ya nja mutə.» ³¹ Piyər təl ilə-é-ti kî tɔgi-é ya bəy panè: «Kadi m'naji ta m'panè m'gə-i al lé, kî nja káre ya kàrè à tɛɛ ta-m-ti al. Lé asi kəm koy kàrè m'a koy sə-i.» Rəmə ndəgi njéndó né-je lay 'pa bè ya tɔ.

Jeju pa ta kî Lubə lo ndɔr-ti kî 'ba-é Getsemane
Mat 26:36-46; Luk 22:39-46

† 14:26 14:26 Pa-je kî d'usi lé à to Pa 113-118 kin. † 14:28 14:28 Mat 28:16

³² Loki d'ow 'teɛ lo-ti kɪ 'ba-é Getsemane rəmə, Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Isi nangi nè adi m'ow m'pa ta kɪ Lubə.» ³³ Ə ɛ adi Piyər, kɪ Jaki, kɪ Jə d'ow siə rəmə, dɔ gangi-é-ti kinlé bá bəl kɪ mɛɛ gangi man ulə gin ra Jeju. ³⁴ Beba idə-dé panè: «Mɛɛkɔ r-a-m asi koy; isi nangi nè ə ɔgi kəm-si bi.» ³⁵ Ngə rəmə loki ɔti kete sɛ lé, usi nangi pa ta kɪ Lubə panè kinə kəm rəbi kɪ rangi tɔ nɔɔ rəmə, kadi n'ra n'adi kadi kɪ né kin ɔw kɪ ra-né né kinlé teɛ dɔ-n'è-ti al. ³⁶ Ɛ panè: «Aba! Bəbi-m, i lé 'ow kɪ tɔgi dɔ né-je-ti lay, 'itə kɔ kɪ nɔ kin kɪ rangi dɔ-m-ti. Lé bè ya kàrè, 'ra kɪ go ndigi-ti lə-m mə al; ngə kadi 'ra kɪ go ndigi-ti lə-i i ya.» ³⁷ Jeju təl ree rɔ njéndó né-je-ti kɪ mutə lé rəmə ingə-dé dɔ bi-ti. Beba ɛ pa kɪ Piyər panè: «Simɔ, 'to bi wa? Kadi 'ɔgi kəm-i bi kadi kàrè bè ya kàrè 'asi al wa?»

³⁸ «Ɔgi kəm-si bi ə 'pai ta kɪ Lubə kɔ kadi nənə teɛ dɔ-si-ti rəmə usi al. Ndil ndigi, ngə daji rɔ dow bá tɔgi-é asi al.» ³⁹ Jeju təl inə-dé bəy ə ɔw pa kɔ ta-je kɪ kàrè kin ya kɪ Lubə bəy. ⁴⁰ Go-ti, təl ree, rəmə ingə-dé dɔ bi-ti, kəm-dé ɔy diriri. Dɛ 'gə ta kɪ d'a kidə-é al. ⁴¹ Təl ree kɪ nja mutə idə-dé panè: «'Toi bi lə-si ngə, uwəi rɔ-si. Gin né-je gangi ngə! Kadi asi; d'a kilə Ngon lə dow ji njəramajal-je-ti. ⁴² Ii taá adi j'owi! Ooi, dow kɪ njəkilə-m ji-dé-ti lé isi ree ngə!»

Ta lə kuwə Jeju

Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jə 18:3-12

⁴³ Jeju pa ta lé ilə nangi al ya bəy rəmə Judasi kɪ to kɪ kàrè dan njéndó né-je-ti kɪ dɔgi gidi-é joo lé, ree kɪ kosi dow-je kɪ d'uti kiyəɔ-je kɪ kagi-je ji-dé-ti. Dow-je kinlé, njəkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je, kɪ 'ngatɔgi-je lə jipi-je bá d'ulə-dé. ⁴⁴ Njəkun dɔ Jeju lé, tɔji-dé né kɪ n'a ra kadi 'gə-né Jeju. Ɛ panè: «Dow kɪ m'a ra-é lapiya, kuwə-é kadi-m-ti kin ya to ɛ, ən ə uwəi-é əjè 'ngəmi-é maji ə ɔwi siə.» ⁴⁵ Loki Judasi ree teɛ rɔ Jeju-ti rəmə ba-é panè: «Njéndó dow-je né», rəmə uwə-é kadi-é-ti. ⁴⁶ Beba dow-je kɪ 'ree siə lé d'uwə Jeju. ⁴⁷ Kɪ kàrè dan dɛ-ti kɪ d'a siə, ɔr kiyəɔ tugə-né mbi ngonnjəkullə lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə ndətɪ ya gangi.

⁴⁸ Jeju idə-dé panè: «Səi ooi-mi kɪ bəkaya dow bá 'reei kɪ kiyəɔ-je kɪ salangi-je kɔ kuwəi-mi-né wa? ⁴⁹ †Mə kɪ ndɔ-je lay m'isi nati sə-si takəy-ti lə Lubə, m'ndó né dow-je ya ə uwəi-mi al, ngə né kinlé tɔ bè kɔ kadi ta-je kɪ mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay kinlé né-é ra né.»

⁵⁰ Beba njéndó né-je lay ya 'tusi-é d'inə-é d'ay-nə. ⁵¹ Basa kàrè bè ɔir rɔ-é kɪ kubi, ndole go Jeju, beba 'sangi kadi d'uwə-é. ⁵² Loki 'sangi kadi d'uwə-é lé, ɛ inə kubi liə ji-dé-ti, əy kɪ rɔ-é kare.

Kə Jeju nɔ 'boy-je-ti kɪ njégangta-je lə jipi-je

Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jə 18:13-14,19-24

⁵³ D'ow kɪ Jeju bə lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə. Njəkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ 'ngatɔgi-je lə jipi-je, kɪ njéndó dow-je ndukun-je lay ya 'kəw-nə nɔɔ. ⁵⁴ Piyər njiyə go-é-ti jan-jan adi rəbi-é rà dəkɪ siə, ɔw sar teɛ mɛɛ ndɔgi-ti panata lə burə dɔ njégugnə-je lé ə isi nati kɪ ngannjəkullə-je isi ndibi pər.

⁵⁵ Njəkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ 'boy-je kɪ njégangta-je lə jipi-je d'ingə-nə, 'sangi kəm rəbi kadi d'ingə ta madi kɪ sobi dɔ Jeju kɔ kadi

'gangi-né ta koy do-é-ti, ya ngà d'ingø al. ⁵⁶ Dow-je nā ya 'tėti ta kí ndangi do-é-ti, ngà ta-je læ-dé ow go-nā-ti al. ⁵⁷ Dø kí nā-je d'ubø nangi d'ì taá 'tėti ta ta-é-ti 'panè: ⁵⁸ 'J'oo ta-é-ti panè: «M'a tōo køy læ Lubø kí dow-je d'indø kì ji-dé kin, ø ndø mutø ya m'a kindø kí rangi kí ji dow bá à ra al.» ⁵⁹ Dø ta-ti kin ya kàrè ndi-dé ow go-nā-ti al ya bøy. ⁶⁰ Burø do njégugnè-je lé ì taá dan kosi dow-je-ti døji Jeju panè: «I 'a kilø ta-je-ti kí dow-je kin 'tilø do-i-ti kinlé al wa?» ⁶¹ Ta-é kí ngarara ya kàrè ø tēē ilø-é-né-ti al. Burø do njégugnè-je tøl døji-é ya bøy panè: «I 'to Kristi[‡] kí Ngon læ Lubø kí j'osi gajì-é lé wa?» ⁶² Jeju ilø-é-ti panè: «Oiyø, to mā ya. Ø a kooi Ngon læ dow à kisi do jikøl Lubø-ti kí njètøgi røm, bá a kooi-é kí à kì dørā-ti kisi ree dan kilindi-ti røm tō.» ⁶³ Beba burø do njégugnè-je lé tuwø kubi kí rø-é ø-ti ya gāngi bati-bati ø panè: «J'owi ndoo koo ta ta dow kí rangi-ti bøy ban wa?» ⁶⁴ Ta købi kí ø pa kí Lubø lé, søi ooi kí mbi-si; ta ri ó 'giri do-ti wa?» Dow-je lay ya 'gangi ta do-é-ti 'panè: «Koy-é ya bá to tó-é.» ⁶⁵ Beba dē kí nā-je dan-dé-ti 'tubø yoro do-é-ti, 'døø køm-é kí takubi, 'bir ji-dé 'tindø-é-né ø 'pa siø 'panè: «'Adi Lubø idø-i ø 'pa adi j'oo sé to nā bá indø-i wa?» Bá ngannjékullø-je 'tindø mbó-é tō.

Piyør naji panè n'gø Jeju al

Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jā 18:15-18,25-27

⁶⁶ Døgangi-é-ti kí Piyør nøy-né mēē ndøgi-ti nangi bøy lé, dené kàre dan ngannjékullø-je-ti læ burø do njégugnè-je lé ree, ⁶⁷ bá ø oo Piyør isi ndibi pør rømø oo-é gørørø ø idø-é panè: «I ya kàrè 'to njønjiyø kì Jeju, dow kí Najarøti kinlé tō.» ⁶⁸ Ngà Piyør tøl naji panè: «Kuy! M'gø al, i lé ta ri bá 'ndigi pa kàrè m'gø al.» Go-ti rømø, Piyør tēē ow ndaa-ti. ⁶⁹ Ngà dené lé oo Piyør lé bøy rømø, tøl idø dow-je panè: «Dow kanlé to kí dan-dé-ti ya.» ⁷⁰ Rømø Piyør naji ya bøy. Sē go-ti ya rømø, dē kí d'ā lo-é-ti 'pa kí Piyør 'panè: «Tøgrø-ti, i lé 'to kí dan-dé-ti ya, kdo i 'to dow kí dønangi Galile-ti; ['pa ta tanā sè-dé røm.»]§ ⁷¹ Beba Piyør ubi rø-é panè kadi Lubø indø-m øji-m: «M'gø dow kí 'pai ta liø kinlé al.» ⁷² Tajinati nè ya kunjø nō nō kí nja joo, rømø mēē Piyør ole do ta-ti kí kete Jeju pa siø panè: «Kunjø à nō nja joo al bøy ya 'a naji ta panè 'gø-m al 'gø-m al ya nja mutø.» Beba ø gir tēē do ta-ti kin rømø nō bukto-buktu.

15

Jeju a nō Gubørnør Pilati-ti

Mat 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Jā 18:28-38

¹ Kì ndøge rati ya, njékun do njégugnè-je læ Lubø 'køw-nā, d'øji-nā ta kí 'ngatøgi-je læ jipi-je, kì njøndø dow-je ndukun-je, adi to kuwødo-nā læ 'boy-je kí njégangta-je læ jipi-je lay. Beba dē d'un ndu-dé d'adi 'tø Jeju njim-njim d'ow siø d'ilø-é ji Pilati-ti.

² Beba Pilati døji-é panè: «Se i ya bá 'to ngar læ jipi-je lé wa?» Jeju ilø-é-ti panè: «Ta ya tēē ta-i-ti tin.» ³ Njékun do njégugnè-je læ Lubø 'tilø ta-je nā do Jeju-ti. ⁴ Pilati tøl døji-é panè: «'A kilø-dé ta-ti kinlé al wa? 'Oo kør ta-je kí 'tilø do-i-ti kinlé ya al wa?» ⁵ Ngà Jeju tēē ta-é kí ngarara ya kàrè ilø-ti al sar adi ør ndil Pilati.

† 14:58 14:58 Jā 2:19 ‡ 14:61 14:61 Kristi lé kør mēē-é to dow kí Lubø mbøti-é. § 14:70 14:70 Ta-je kí tō mbunø né-ti kinlé [...] goto mēē mbete-je-ti kí dōsøy kí dan-ti-je kí 'ndangi kì ji-dé kì ta greki.

*'Gangi ta koy do Jeju-ti**Mat 27:15-26; Luk 23:13-25; Jq 18:39-19:16*

⁶ Kaglo ra naŋ Paki-je lay ya, Pilati à kilø dangay káre taá ø à to e kí kosi dow-je ya d'osi kagi d-é-ti bá à kilø-é taá. ⁷ Ø dingøm káre kí ri-é læ Barabasi kí to kí káre dan bokaya-je-ti kí ndøki 'tøl dow ndo ra wongí-ti a dangay-ti nõø. ⁸ Kosi dow-je d'ow panata læ Pilati 'døji-é kadi ra né kí e ra adi-dé kí do bal-bal kinlé. ⁹ Pilati ilø-dé-ti panè: «Ndigi kadi m'ilø ngar læ jipi-je taá m'adi-si wa?» ¹⁰ Kdo e gø kí njékun do njégugné-je læ Lubø d'ilø Jeju ji-n'è-ti kdo kím kí d'im-é. ¹¹ Njékun do njégugné-je lé, 'sulø kosi dow-je kadi 'døji Pilati kadi Barabasi bá ilø-é taá. ¹² Pilati tøl døji-dé bøy panè: «Ngà 'ndigi kadi m'ra ri kí e kí sõi 'bai-é ngar læ jipi-je lé wa?» ¹³ De 'pa ta kí ndi-dé kí boy-boy 'panè: «'Bø-é kagdøsi-ti.» ¹⁴ Pilati idø-dé panè: «Ø to majal ri ya bá Jeju lé ra wa?» Rømø 'tøl 'pa ta kí ndi-dé kí boy itø kí kete lé ya bøy 'panè: «'Bø-é kagdøsi-ti.»

¹⁵ Pilati ndigi kadi rø kosi dow-je nøl-dé, beba ilø Barabasi taá, rømø adi 'tindø Jeju kí ndøy marow bá inø-é ji-dé-ti kadi d'ow 'bø-é kagdøsi-ti.

*Asgar-je 'søki Jeju**Mat 27:27-31; Jq 19:2-3*

¹⁶ Asgar-je d'ow kí Jeju panata læ Gubørnør, rømø 'ba kosi asgar-je lay. ¹⁷ D'ulø kubi kí kør yøl-yøl kí là-é nã rø-é-ti, 'ra kun d'oji jøgi ngar-ti d'ulø d-é-ti. ¹⁸ Rømø 'tøl 'ra-é lapiya 'panè: «Lapiya boo ngar læ jipi-je.» ¹⁹ 'Tindø d-é kí tuwætøgi, 'tubø yoro køm-é-ti røm, 'tøsi mækøji-dé nangi bá 'søbi takøm-dé nangi nõ-é-ti. ²⁰ Loki 'søki-é asi-dé rømø, d'ør kubi kí kør lé rø-é-ti ø d'ulø kubi-je liø rø-é-ti gogi, bøy bá 'teø siø ndaa-ti gidi be-ti kdo bø-é kagdøsi-ti.

*'Bø Jeju kagdøsi-ti**Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jq 19:17-27*

²¹ †Asgar-je d'indø tøgí do dingøm-ti káre kí ri-é læ Simø d'adi-é uti kagdøsi læ Jeju. Dingøm kinlé, i ndørø ø to dow kí bebo Sireñ-ti. E to bøbi Alegjandrø kí Rupusi.

²² D'ow kí Jeju lo-ti kí 'ba-é Golgota, kí kør meø-é to «lo kí titi-nø kí ka do dow.» ²³ D'adi-é man nduu kí 'pote nati kí né kí 'ba-é mir kadi-é ay bá e mbati. ²⁴ Go-ti, 'bø Jeju kagdøsi-ti ø d'osi mbare do kubi-je-ti liø kdo koo se nã bá à kingø wa? ²⁵ 'Bø Jeju kagdøsi-ti kí kadi kí jinày káre kí ndøge. ²⁶ 'Ndàngi gin né kí 'gangi-né ta do Jeju-ti taá 'panè: «Ngar læ jipi-je.»

²⁷ 'Bø bokaya-je joo nati kí siø do kagdøsi-je-ti læ-dé; e kí káre do jikøl-é-ti, kí káre do jigøl-é-ti tø. ²⁸ [Bè adi ta kí meø mbete-ti kí aa njay lé né-é ra né. 'Ndàngi 'panè: «'Tidø-é nati kí njéra majal-je.]*

²⁹ †Dow-je kí njédøø røbøø-je 'tugø do-dé 'søki-é-né 'panè: «Aa! I kí 'panè 'a tço køy læ Lubø ø ndo mutø ya 'a kindø gogi lé, ³⁰ i ya 'aji rø-i ø 'i do kagdøsi-ti 'risi nangi adi j'oo nã.» ³¹ Njékun do njégugné-je læ Lubø, kí njéndó dow-je ndukun-je kàre 'pa ta dan-dé-ti 'søki-é-né 'panè: «Dow-je kí rangi bá e aji-dé, ngà e asi kaji rø-é al wa! ³² E ø nè n'to Kristi†, ngar

† 15:21 15:21 Røm 16:13 * 15:28 15:28 Ta-je kí tò mbunø né-ti kinlé [...] goto meø mbete-je-ti kí doşay kí dan-ti-je kí 'ndàngi kí ji-dé kí ta greki. † 15:29 15:29 Mar 14:58; Jq 2:19 † 15:32 15:32 Kristi lé kør meø-é to dow kí Lubø mbøti-é.

lè Israyel-je lé, kɪ ya kadi-é ɪ kagdəsi-ti kin risi nangi adi j'oo ya rəmø j'a kadi-é mɛɛ-ji ngá!» Dɛ kɪ 'bø-dé siø nati kagdəsi-ti lé 'taji-é tɔ.

Koy lə Jeju

Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jq 19:38-42

³³ Loki kàdì ɔ jam dɔ bɛ-ti ya bøy rəmø, lo ndul dɔnangi-ti nè lay sar ya kàdì kɪ mutø kɪ losɔɔl asi-né. ³⁴ Dɔkàdì-é-ti kinlé, Jeju nɔ kɪ ndi-é kɪ boy panè: «Eloy, Eloy, lamasabatani?» Kør mɛɛ-é to «Lubø lə-m, Lubø lə-m, kɔɔ ri bá inø-m kɔgi bè wa?» ³⁵ Dow-je kɪ nɔ-je dan dɛ-ti kɪ d'ɔ lo-é-ti lé d'oo ndi-é ø panè: «Ooi! Ɛ ba Eli!» ³⁶ Bɛba dow káre dan-dé-ti ɔy ngɔdi ulø ndøkɔɔ dan man nduu-ti kɪ masi, ulø ta tuwətógi-ti adi Jeju kadi njibi ø panè: «'Ngøbi moki! Adi j'ooi se Eli liø lé à ree kør-é kur-é nangi wa?» ³⁷ Jeju nɔ kɪ ndi-é kɪ boy rəmø uwø ta-é nati. ³⁸ Kubi gangi mɛɛ køy lə Lubø, ɪ taá ya til ree njal nangi. ³⁹ Njèkun dɔ asgar-je kɪ bu kɪ ɔ lo-é-ti bá oo koy kɪ Jeju oy lé bè rəmø panè: «Dingəm kinlé to Ngon lə Lubø ya tɔgrɔ-ti.»

⁴⁰ †Dené-je madi d'ɔ ngørøngi d'ɔ d'oo né-je lé tɔ. Mari kɪ Magdala, kɪ Mari kɪ kɔ Jojesi-je kɪ Jaki kɪ to ngon kɪ basa rəm, bá Salome d'ɔ dan dené-je-ti lé tɔ. ⁴¹ Dené-je kinlé d'un go-é 'ra kullø d'adi-é loki isi-né Galile-ti. Dené-je kɪ rangi nɔ ya kɪ 'ree siø nati Jorijaləm d'ɔ dan-dé-ti nɔɔ tɔ.

D'ilø nin Jeju bole mbal-ti

Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jq 19:38-42

⁴² Ta kàdì kur-ti kete nɔ ndɔ taakoo-ti lə jipi-je kɪ to ndɔ ra go né-je kɔ ndɔ taakoo lé, ⁴³ Jojepi kɪ to dow kɪ mɛɛ bɛbo-ti kɪ Arimate ree; ɛ to kɪ káre dan kɪ boy-je-ti kɪ njégangta-je lə jipi-je kɪ ri-é ba nɔ. Ɛ kàrè to dow kɪ isi ngøbi kɔbɛ lə Lubø tɔ. Bɛba ɛ uwø mɛɛ-é nɔ ya øw rɔ Gubørnør Pilati-ti dɔji-é nin Jeju. ⁴⁴ Ta igi Pilati səl kɔɔ koy kɪ Jeju oy ngá. Bɛba ɛ ba njèkun dɔ asgar-je dɔji-é panè se Jeju lé oy mbør nɔ wa? ⁴⁵ Loki oo ta lə njèkun dɔ asgar-je lé, ɛ adi tarøbi Jojepi kadi øw un nin Jeju lé. ⁴⁶ Bɛba Jojepi ndogi takubi, ør nin Jeju kagdəsi-ti, ðir-é-né ø ilø-é bɛ nin-ti, bole mbal-ti kɪ 'tɔl sigi. Ø nduburu ør kɪ boy ya uti-né ta-é. ⁴⁷ Mari kɪ Magdala kɪ Mari kɪ kɔ Jojesi d'oo lo kɪ d'ilø nin Jeju-ti.

16

Tɔsi ndøl kindø lo tɛɛ lə Jeju

Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jq 20:1-10

¹ Loki ndɔ taakoo lə jipi-je døø lé, Mari kɪ Magdala, kɪ Salome rəm, bá Mari kɪ kɔ Jaki 'ndogi ubi-je kɪ øti maji-maji kadi d'øw 'ndøm nin Jeju. ² Bɛba ndɔ Dimasi kɪ ndøge rati, kɪ kàdì ubø al bøy ya dɛ d'øw dɔbadi-ti. ³ 'Døji-nɔ panè: «Nɔ bá à nduburu ndøngrø ør kin kɪ rangi ta badi-ti kadi-ji øn wa?» ⁴ Ngá loki d'un kəm-dé taá rəmø d'oo kɪ ndøngrø ør lé toki nduburu kilə rangi ngá.

⁵ Loki d'andi bɛ nin-ti lé rəmø, d'oo basa káre kɪ ulø kubi kɪ ngal kɪ nda isi kɪ dɔ jikɔl. Loki d'oo-é lé, 'bøl nɔ. ⁶ Bɛba basa lé idø-dé panè: «'Bøli al, sɔi lé, Jeju kɪ Najaret-ti kɪ 'bø-é kagdəsi-ti lé bá sɔi 'sangi-é; ɛ tɔsi ndøl indø lo tɛɛ, adi goto nè; ooi, lo kɪ d'ilø-é-ti øn. ⁷ †Øwi idøi njéndó né-je

liə, ə idəi Piyər tɔ kɪ ɛ à ngəbi-si Galile-ti. Lo kin b́á a kooi-é-ti, titi kɪ ɛ idə-si-né kete lé.»

⁸ Beba dɛ 'bəl rəm, 'dadi rəm adi 'tɛɛ be nin-ti lé kɪ ngodi d'ay-ŋa. Lo kadi 'pa ta-é d'adi dow goto kdɔtalə bəl ində mɛɛ-dé gangi.

Jeju tɔji rɔ-é Mari kí Magdala

Mat 28:9-10; Jɔ 20:11-18

⁹ [Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ kà ndo Dimasi kà ndoge rati. ɛ tɔji rɔ-é Mari kí Magdala kɪ ndɔki ɛ tubə ndil-je kí maji al siri dɔ-é-ti lé ya kete. ¹⁰ Mari ɔw ɔr poy-é adi njéndó né-je kí d'isi dan mɛɛkɔ-ti d'isi 'nɔ. ¹¹ Ngà loki idə-dé panè Jeju isi kəm, adi n'oo-é kɪ kəm-n'ɛ ya kàrè, dɛ d'oo ta liə kɪ ta kí tɔgro-ti al.

Jeju tɔji rɔ-é njéndó né-je liə joo

Luk 24:13-35

¹² Go-ti, Jeju tɔji rɔ-é kɪ rɔ kí mbəl rɔ njéndó né-je-ti liə kí joo kí d'isi d'ɔw kɪ ngonbe-ti kí wale. ¹³ Dɛ 'təl 'ree d'ɔr poy-é d'adi ndəgi-é-je, bə ya kàrè d'adi-dé mɛɛ-dé al.

Jeju tɔji rɔ-é njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é káre

Mat 28:16-20; Luk 24:36-49; Jɔ 20:19-23; Knj 1:6-8

¹⁴ Go-ti, Jeju tɔji rɔ-é njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é káre kí d'isi ta nékuso-ti; ɛ kɔl sə-dé kɔ mɛɛngɔ kɪ mɛɛndə lə-dé kí ɔgi-dé kadi d'adi mɛɛ-dé dɛ kí d'oo-é kí tɔsi ndəl ində lo tɛɛ. ¹⁵ † ɛ idə-dé panè: «Ɔwi kɪ lo lay dɔnangi-ti nè, iləi mbɛ Poyta kí Maji lə-m adi dow-je lay. ¹⁶ Dow kí adi-m mɛɛ-é é 'rai-é batɛm lé à kaji; ngà dow kí adi mɛɛ-é al lé, ta kí gangi à kusi dɔ-é-ti. ¹⁷ Nékoji-je kí à tɔji kadi 'gə-né dɛ kí d'adi-m mɛɛ-dé ban: D'a tubə ndil-je kí maji al kɪ ri-m, d'a pa ta kɪ ndɔ ta-je kí sigi, ¹⁸ d'a kuwə li-je kɪ ji-dé rəm, lé d'ay man kí né kí à tɔl dow tɔ-ti ya kàrè à ra sə-dé né al; d'a kində ji-dé dɔ njémɔy-je-ti ə njémɔy-je d'a kingə lapiya.»

Jeju təl ɔw dɔrɔ-ti

Luk 24:50-53; Knj 1:9-11

¹⁹ † Go ta-je-ti kí 'Babe Jeju pa sə-dé lé, Lubə un-é ɔw siə dɔrɔ-ti adi isi dɔ jikɔl-é-ti. ²⁰ Njéndó né-je d'ɔw d'ilə mbɛ Poyta kí Maji kɪ lo-je lay. 'Babe ra sə-dé kullə rəm, b́á ra nékoji-je ŋa ya dan-né go Poyta kí Maji kí dɛ 'pa lé tɔji-né kadi to ta kí tɔgro-ti.]*

† 16:15 16:15 Knj 1:8 † 16:19 16:19 Knj 1:9-11 * 16:20 16:20 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

Poyta kí Maji kí

Luki ndàngi

Ta-je kí dɔ Poyta kí Maji-ti kí Luki ndàngi

Luki toji Jeju Kristi ki to Ngon læ dow kí ree kɔo sangi nja dow-je kí 'này ə kɔo kaji-dé ('Ndó 19:10). Ɛ toji ta kí ɔ meɛ Jeju kɔo njéndoo-je, kɔ dené-je, kɔ ngan-je kí dow-je d'oo-dé ki né al. Ɛ toji kullə kí Ndil kí aa njay ra meɛ né-je-ti kí Jeju ra.

Njèndàngi mbete kinlé to Dɔktor kí to jipi al, ə kí boy nɔ lé, ɛ ndàngi mbete kin kɔo kilə-né mbɛ Poyta kí Maji kí sobi dɔ kaji kí tò kɔ takul Jeju Kristi kadi dow-je kí 'to jipi-je al. Luki ndàngi mbete kullə læ njékowkullə-je tɔ; ə ɛ ndàngi mbete-je kí joo kinlé adi Teopil kí to dow kí ri-é ba nɔ kí to jipi al. Luki lé, ɛ ya kɔ dɔ-é gə Jeju al, ngà né-je kí sobi dɔ kisi kɔ dɔ taá læ Jeju bá ɛ ndər gin-é nɔ rɔ dow-je-ti kí 'gə Jeju maji.

Mbete kinlé, ngal itə mbete-je kí meɛ kunmindɔ-ti kí sigi lay. Luki ulə gin-é dɔ né-je kí beti-beti kí sobi dɔ koji Jeju ya pa ta dɔ-ti nɔ kɔ gangi-é berere-berere (Luk 1-2) rəm, pa ta dɔ gin koji-ti liə kí ɛ to-né dow rəm (Luk 3:23-38). Ɛ ɔr poy batəm kí 'ra-é rəm (Luk 3:21), nɔ kí Sú nɔ-é rəm (Luk 4:1-13), pa ta kí dɔ kullə-ti liə rəm (Luk 4-21), bə kí 'bə-é kagdəsi-ti (Luk 22-23), kɔ tɔsi kí ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ rəm (Luk 24). Lo tɔl ta mbete-ti lé, Luki pa ta kí dɔ kəm rəbi-ti kí Jeju ingə-né njéndó né-je liə nja nɔ-nɔ go tɔsi-ti kí ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ rəm, bá pa ta kí dɔ né-je-ti kí ɛ ndó-dé kete kadi d'ilə mbɛ Poyta kí Maji mbi dow-je-ti kí rangi. Go-ti, ɛ pa ta kí dɔ kəm rəbi-ti kí Lubə un-né Jeju ɔw-né siə dɔrɔ-ti.

Kulə gin ta

Mar 1:1; Knj 1:1-3

¹ Dow-je nɔ ya d'adi rɔ-dé 'ndàngi né-je kí ra né dan-ji-ti nè lé, ² ə 'ndàngi kɔ gangi-é kí j'oo-né ta njékɔ lo-é-ti lo kulə gin-é-ti nɔ bá 'təl ngannjékullə-je kí njékilə mbɛ ta læ Lubə. ³ Bəba loki m'dəji ta dɔ né-je-ti kin lay kɔ gangi-é berere-berere lo kulə gin-é-ti nɔ ya lé, mɔ kàrè nəl-m kadi m'ndàngi kɔ go-é go-é ya m'adi-i i Teopil kí 'to dow kí boy nɔ. ⁴ M'ndàngi m'adi-i bə, kɔo kadi 'gə maji kí néndó-je kí 'ingə kinlé, to néndó-je kí tɔgrɔ-ti ya.

Ta kí dɔ koji Jeju-ti kɔ kɔ-é basa

Ta kí dɔ koji Jɔ-ti kí njəra dow-je batəm

⁵ Bal-je-ti kí Erodɔ to-né ngar dɔnangi Jude-ti lé, njègugnə læ Lubə káre isi nɔɔ, ri-é læ Jakari. Ɛ to dow kí dan kuti dow-je-ti læ Abiya kí ndɔki to njègugi né* ə ne-é to kí gin ka-ti læ Arɔ tɔ. Ne-é lé ri-é læ Elijabeti. ⁶ Dɛ joo lay ya 'to dow-je kí njəra né kí njururu nɔ Lubə-ti, 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti læ Lubə lay, bá 'təl rɔ-dé go tó mindɔ 'Babe-ti lay rəm, adi ta goto

* 1:5 1:5 Meɛ Kunmindɔ-ti kí Low lé, d'uwə njègugnə-je lé kɔ kuti-é kuti-é lo kɔrjoo gidi-é sɔ. Adi dɛ kí gin káre 'ra kullə logugi né-ti Dimasi káre-káre.

dɔ-dé-ti. ⁷ Ngà dɛ d'oji ngon al, kdɔtalə Elijabeti lé to kuji rəm, bá dɛ joo lay ya 'bugə n̄a ngá rəm tɔ.

⁸ Ndɔ káre bɛ, Jakari ɔ ra kullə liə kí tò kadi-é ra n̄ə Lubə-ti, kdɔtalə dɛ kɪ kuti dow-je liə bá to ta ra kullə lə-dé, ⁹ beba kagi usi dɔ Jakari-ti titi kɪ njégugnɛ-je 'ra-né low-low, kadi ɛ bá ɔw mee kəy-ti lə 'Babe, kdɔ kadi ɔw ró pər n̄ɔkagi kɪ ətɪ maji logugi né-ti adi Lubə. ¹⁰ Dɔ kàdì ró n̄ɔkagi-je-ti kɪ ətɪ maji logugi né-ti lé, kosi dow-je lay d'ɔ 'pa ta kɪ Lubə takəy-ti lə Lubə. ¹¹ Rəmə tajinati nè ya malayka lə 'Babe tɛɛ kɪ Jakari kɔy, ɔ taá dɔ kɔl, kəl logugi né-ti kɪ to lo ró n̄ɔkagi-je kɪ ətɪ maji-maji lé. ¹² Loki Jakari un kəm-é oo-é lé, dɔ-é təl, bəl ində bandi-é bati gangi. ¹³ Ngà malayka lé idə-é panè: «Jakari, 'bəl al.

Kdɔ ta kɪ 'pa kɪ Lubə lé, Lubə oo, adi ne-i Elijabeti à koji ngon kí dingəm kadi-i ə 'a kində ri-é lə Jɔ.

¹⁴ Ngon lé, à to né rɔnəl n̄a kadi-i rəm, bá dow-je n̄a ya d'ɔ ra rɔnəl dɔ koji-é-ti tɔ.

¹⁵ Ɛ à to dow kí boy n̄a takəm 'Babe-ti. Yibi nduu əse né kəy kí əm tò-ti ya ɛ à kəy al. Mee kɔ-é-ti n̄u ya Ndil kí aa njay à rusi mee-é.

¹⁶ Ɛ à kadi Israyel-je n̄a 'təl kɪ rɔ 'Babe Lubə-ti lə-dé.

¹⁷ Ɛ à n̄jiyə n̄ə 'Babe-ti kɪ tagir-je kɪ tógi kí ndɔki Eli ɔw-né, kdɔ kadi adi bɔbi ngan-je d'ulə noji nati kɪ ngan-dé-je rəm, njəmbati təl rɔ-dé go ta-ti d'ɔw kɪ tagir kɪ titi-n̄a kɪ tagir lə njéra né kí njururu-je rəm tɔ.

Bè kdɔ kadi dow-je 'ra rɔ-dé ə d'isi dɔ n̄ja-dé-ti kdɔ ra kullə lə 'Babe.»

¹⁸ Jakari dɔji malayka lé panè: «Ri bá à toji-m kadi m'gə kí né kinlé à ra né wa? Kdɔtalə m̄a m'bugə rəm, bá ne-m kàrè bəl-é n̄a ngá rəm tɔ.»

¹⁹ Malayka lé ilə-é-ti panè: «M̄a lé, ri-m lə Gabriyel, njək̄a takəm Lubə-ti. Lubə ulə-m kadi m'ree m'pa sə-i ta rəm, kadi m'ilə Poyta kí Maji kin mbi-ti rəm tɔ. ²⁰ Yən, 'a kisi bɛ ya, 'a kasi pa ta al ya sar kadi né kí m'pa ta-é kinlé, né-é ra-né né. Kdɔtalə ta-je lə-m kí m'pa kí to ta-je kí ndɔ-é asi ə né-é à ra né lé, i 'oo kɪ ta kí tɔgrɔ-ti al.»

²¹ Gangi lo-é-ti kinlé, dow-je d'ɔ 'ngəbi Jakari ə lo ta igi-dé səl, kdɔtalə k̄a kí ɛ ɔ mee kəy-ti lə Lubə bəy ə bəy-bəy kinlé. ²² Loki Jakari tɛɛ ndaa-ti ngá lé, ɛ asi pa sə-dé ta al, ya rəmə dɛ 'gə kí né ra-é tokɪ n̄i bɛ mee kəy-ti lə Lubə. Ɛ ɔy ji-é ra ta-dé-ti pa-né sə-dé ta ə pa ta al bin ya ngá. ²³ Beba loki ndɔ kullə liə tingə ngá lé, Jakari təl ɔw bɛ liə gogi. ²⁴ Go-ti, ne-é Elijabeti ndan ngon ə bɔyɔ rɔ-é kəy ya n̄ay m̄i ə ɛ panè: ²⁵ «Yən, ɛ kin bá to né kí maji kí 'Babe ra adi-m dɔkaglo-ti kɪ nè kin, kdɔ kər-né rɔsɔl dɔ-m-ti takəm dow-je-ti!»

Ta kí dɔ koji Jeju-ti *Mat 1:18-25*

²⁶ N̄ay mekɛ go-ti lé, Lubə ulə malayka kí ri-é lə Gabriyel dɔnangi Galile-ti mee bebo-ti káre kí 'ba-é Najaretɪ, ²⁷ †kadi ɔw rɔ ngon mandɪ-ti kí gə dingəm al bəy kí dingəm kí ri-é lə Jojepi kí to ngon k̄a Dabidi uwə dɔ-é. Ngon mandɪ lé ri-é lə Mari. ²⁸ Malayka lé ree ɔw kəy go-é-ti ə pa siə ta

panè: M'ra-i lapiya, i kí Lubə ra sə-i maji! 'Babe n̄y sə-i! ²⁹ Ta kinlé təl dɔ Mari adi ɛ dɔji rɔ-é ta panè sé kin to lapiya kí ban bá tan̄ bè wa? ³⁰ Malayka lé idə-é panè: Mari, 'bəl al! Kdɔtalə Lubə ra sə-i maji! ³¹ †'Oo bè, 'a ndan ngon, 'a koji ngon kí dingəm, ə 'a kində ri-é lə Jeju. ³² Ǝ à to dow kí boy ə d'a ɓa-é Ngon lə Lubə kí njəkisi taá dɔr̄a-ti n̄y ə 'Babe Lubə à kadi-é isi dɔ kalikɔbe-ti lə ka-é Dabidi. ³³ Ǝ à kɔbe dɔ gin koji-ti lə Jakobi ya sartangani; tɔgrɔ-ti, kɔbe liə lé sɔy-é à goto. ³⁴ Bəba Mari idə malayka lé panè: M̄ m'gə dingəm al b̄y, ngà né kin à ra né ban ɓan wa? ³⁵ Malayka lé təl ilə-é-ti panè: Ndil kí aa njay à ree dɔ-i-ti rəm, tógi Lubə kí njəkisi taá dɔr̄a-ti n̄y à gəə dɔ-i sipi rəm tɔ. Gin-é kin bá ngon kí 'a koji-é lé à to dow kí aa njay ə d'a ɓa-é Ngon lə Lubə. ³⁶ Yən, noji-i Elijabeti kàrè ndan ngon tɔ. Ǝ ndan ngon dɔ ɓugə-é-ti ə à koji ngon kí dingəm. Ǝ kí ndɔki 'ɓa-é kuji dené lé, ndan ngon ra n̄y mekə ngá. ³⁷ Kdɔtalə né kí dum Lubə ya goto. ³⁸ Bəba Mari panè: M̄ m'to ngonnjəkullə lə 'Babe! Kadi-é ra sə-m kí go ta-ti kí i 'pa lé ya. Rəm malayka lé in̄ə Mari ə w.

Kɔw Mari rɔ Elijabeti-ti

1Sa 2:1-10; Pa 113

³⁹ M̄ m̄ ndɔ-é-je-ti kinlé ya Mari i usi rəbəə əw low ɓebo-ti kàrè kí dan mbal-je-ti dɔnangi Jude-ti. ⁴⁰ Loki əw t̄ɛ lé, ɛ əw m̄ɛ kəy-ti lə Jakari ə ra lapiya Elijabeti. ⁴¹ Bəba loki Elijabeti oo lapiya kí Mari ra-é lé taá ya, ngon kí m̄ɛ-é-ti lé rɔ-é nəl-é adi tɔsi m̄ɛ-é gul-gul ə Ndil kí aa njay rusi m̄ɛ Elijabeti. ⁴² Elijabeti pa ta k̄i ndi-é kí boy panè: Lubə tɔr ndi-é dɔ-i-ti dan dené-je-ti lay, ngon kí m̄ɛ-i-ti kàrè Lubə tɔr ndi-é dɔ-é-ti tɔ. ⁴³ Ə m̄a kin ya m'asi kadi kɔ 'Babe lə-m ree ɓe lə-m wa! ⁴⁴ M'pa bè kdɔtalə loki lapiya kí i 'ra-m lé gangi mbi-m-ti taá ya rəmə, rɔ ngon kí m̄ɛ-m-ti nəl-é adi tɔsi m̄ɛ-m gul-gul. ⁴⁵ I 'to dené kí njənəkumə, kdɔtalə i adi m̄ɛ-i toki né-je lay kí 'Babe idə-i ta-é lé, à ra né ya.

⁴⁶ Mari panè:

Ndil-m ɔsi gaji 'Babe rəm,

⁴⁷ ra rɔnəl dɔ Lubə-ti kí to Njəkaji-m,

⁴⁸ kdɔtalə ɛ ilə rəti oo-m m̄a ngonnjəkullə liə

kí dené kí m'asi né al,

adi k̄i nè kɔw kí kete kinlé,

dow-je lay ya d'a ɓa-m njənəkumə.

⁴⁹ Kdɔtalə njètógi-je lay

ra né-je kí boy-boy ya adi-m.

Ǝ to dow kí aa njay

⁵⁰ rəm, koo kəmtondoo liə n̄y k̄i

njébəl ndil-é kí dɔ ɓal-ɓal ya.

⁵¹ Ǝ ɔji tógi-é;

Dow-je kí d'əw k̄i tagir kində kàdi-dé lé,

ɛ sane-dé kati-kati,

⁵² 'boy-je lé, ɛ ɔr-dé kɔgi dɔ kalikɔbe-je-ti lə-dé,

dow-je kí njəsɔl dɔ-dé lé, ɛ un-dé kí taá,

⁵³ dow-je kí ɓo ra-dé lé, ɛ adi-dé nékingə-je mburuki-mburuki,

ngà njénékingə-je rəmə, ɛ tubə-dé adi d'əw k̄i ji-dé kí dɔgi.

⁵⁴⁻⁵⁵ M̄ɛ-é ole dɔ ta-ti kí ndɔki ɛ pa adi ka-ji-je

panè, n'a koo kəmtondoo lə
 Abrakam kɪ nganka-é-je ya sartagangi lé,
 befa ɛ ra kɪ gin dow-je kɪ 'to Israyel-je kɪ 'to ngannjékullə-je liə.

⁵⁶ Mari isi rɔ Elijabeti-ti nɔɔ ya à kasi nɔy mutə je bè bá təl ɔw bə liə gogi.

Koɟi Jɑ kɪ njèra dow-je batəm

⁵⁷ Loki ndɔ koɟi ngon lə Elijabeti asi lé, ɛ oɟi ngon kɪ dingəm. ⁵⁸ Njètakəy-je lə Elijabeti kɪ noɟi-é-je d'oo poy koo kɪ 'Babe oo kəmtondoo liə lé, de 'ra rɔnəl siə. ⁵⁹ Ndɔ jinɔy joo go-ti lé, de 'ree kadi d'ijə ngon lé ganjangi ə ndigi 'ba-é Jakari kɪ to ri bɔbi-é. ⁶⁰ Ngà kɔ-é un ta panè: *Á-à!* D'a ba-é Jɑ. ⁶¹ Rəmə de 'təl 'pa siə 'panè: Dow kɪ dan noɟi-i-je-ti kɪ ri-é tanə bè ya goto. ⁶² Go-ti, 'ra ji-dé 'dəɟi-né Jakari sé ɛ ndigi kadi 'ba ngon lé ná wa? ⁶³ Befa Jakari dəɟi-dé bəgrə ə ndangi né-ti panè: Ri-é lə Jɑ. Rəmə de lay ya ndil-dé tɛɛ sɔy. ⁶⁴ Tajinati nè ya ta Jakari tɛɛ ə ndɔ-é dɪrə bərərə, adi pa ta ɔsi-né gajɪ Lubə. ⁶⁵ Dow-je lay kɪ go lo-ti kɪ tin kinlé, bəl ində bandi-dé gangi rəm, bá de kɪ d'isi dan mbal-je-ti lay kɪ dɔnangi Jude-ti kàrè, d'ɔr-nə poy né-je lay kɪ ra né kinlé rəm tɔ. ⁶⁶ De lay kɪ ta-je kin usi mbi-dé-ti lé, 'gir dɔ-ti ə 'panè: Ngon kinlé à to dow kɪ ban-ban ɔn ə! Kdɔtalə tɔɟi 'Babe nɔy siə.

⁶⁷ Ndil kɪ aa nɔy rusi mɛɛ bɔbi-é Jakari, adi pa ta kɪ ta Lubə-ti panè:

⁶⁸ Kɔsgajɪ kɪ dɔ 'Babe Lubə-ti lə Israyel-je,
 kdɔtalə kilə kɪ ilə kəm-é gɔ dow-je liə rəm,
 taa kɪ ɛ taa-dé ilə-dé taá rəm tɔ.

⁶⁹ Dan nganka Dabidi-ti kɪ to ngonnjékullə liə lé,
 'Babe adi njètɔɟi kɪ njètaa-ji kilə-ji taá tɛɛ kdɔ ta lə-ji.

⁷⁰ Ɛ adi njètaa-ji kilə-ji taá tɛɛ titi

kɪ ɛ adi njépata-je kɪ ta-é-ti kɪ 'to dow-je kɪ
 d'aa nɔy 'pa-né kete low nɔ

⁷¹ 'panè: N'a taa-ji kilə-ji taá ji njéba-je-ti lə-ji,
 bá n'a kɔr-ji kɔɟi gin tɔɟi-ti

lə dow-je kɪ njékɔsi-ji kɪ ta rəm tɔ.

⁷² Befa ɛ oo kəmtondoo lə ka-ji-je

ə mɛɛ-é ole dɔ noɟi-ti kɪ aa nɔy kɪ ɛ ulə nati sə-dé,

⁷³ titi kɪ ndɔki ubi-né rɔ-é adi ka-ji Abrakam panè:

⁷⁴⁻⁷⁵ M'a taa-si ji njéba-je-ti lə-si kilə-si taá,
 m'a kadi ɟi takəm-m-ti 'poli-mi kɪ rɔ-si kɪ aa nɔy,
 a rai né kɪ njururu kɪ ndɔ-je lay

kɪ a kisi-né kɪ dɔ-si taá nal bəl né madi.

⁷⁶ Ə i ngon kɪ bər kinlé, d'a ba-i njépata kɪ
 ta Lubə-ti kɪ njékisi taá dɔrɔ-ti nɔ.

Kdɔtalə i a nɟiyə kete nɔ 'Babe-ti
 kdɔ ra rəbi-je liə rəm,

⁷⁷ kdɔ kadi adi kəm dow-je liə

ijə dɔ kaji-ti kɪ Lubə à kaji-dé,

kɪ takul kiɲə kɪ à kiɲə go majal-je lə-dé kɔɟi.

⁷⁸ Kdɔtalə Lubə lə-ji lé to njékoo kəmtondoo kɪ nɔ.

Koo kəmtondoo liə lé, bá adi kadi ubə-né taá kdɔ ta lə-ji,

⁷⁹ kdɔ kadi ndɔɟi dɔ dow-je-ti

kí d'isi lo kí ndul-ti kí d'isi 'bəl koy rəm,
bá kɔ́ kadi ɔ́r nɔ́-ji adi j'isi kɔ́ lapiya rəm tɔ́.

⁸⁰ Ngà ngon lé, tɔ́gi, bá Ndil kí aa njay adi gosi liə usi dɔ́ madi-é-ti rəm tɔ́. E isi diləlo-ti ya sar ndo-ti kí e tɛɛ toji-né rɔ́-é adi Israyel-je 'gə-é-né.

2

Koji Jeju *Mat 1:18-25*

¹ Dɔ́gangi bəl-ti kí d'oji-né Jə lé, Sejar Ogusti kí to ngar kí boy un ndu kadi dow-je lay kí mɛɛ bɛkɔ́-je-ti liə d'ində ri-dé mɛɛ mbete tidə kɔ́r dow-je-ti.

² Kində ri mɛɛ mbete tidə kɔ́r dow-je-ti kinlé, e ya to kí dɔ́sɔ́y saki-saki lokɔ́ Kiriniyusi to-né Gubərnər kí dɔ́nangi Siri-ti. ³ Bəbə nɔ́-nɔ́ ya kàrè ɔ́w bebo-ti liə kɔ́ kadi d'ində ri-é.

⁴ Gangi-é-ti kin bá Jojepi kàrè i bebo Najaretɔ́ dɔ́nangi Galile-ti, ɔ́w dɔ́nangi Jude-ti mɛɛ bebo Bɛtlekəm-ti, kí to bɛkoji Dabidi, kɔ́dɔ́talə e to dow kí gin koji-ti lə Dabidi.* ⁵ Jojepi kɔ́ Mari kí e uwə dɔ́-é ya é ndan ngon lé, d'ɔ́w kɔ́ kadi d'ində ri-dé mɛɛ mbete tidə kɔ́r dow-je-ti tɔ́.

⁶ Loki 'nəy mɛɛ bebo Bɛtlekəm-ti lé ya bəy rəmə, ndɔ́ koji ngon lə Mari asi. ⁷ Mari oji ngon kí dingəm kí to ngon dɔ́dər-é ə bɛr-é kɔ́ kubi, ilə-é mɛɛ bəgrə kuso né-ti lə dɔ́-je, kɔ́dɔ́talə lo tɔ́ goto kəymba-je-ti.

⁸ Njénékul-je kàrè d'isi dɔ́gore lo-ti kí kàrè kinlé nɔ́ɔ́, 'to bi ndɔ́ al, d'isi 'ngəm nékul-je lə-dé. ⁹ Rəmə, malayka lə 'Babe tɛɛ dɔ́-dé-ti busi ə 'Babe ra adi lo ndɔ́gi dɔ́-dé-ti doo adi bəl ində bandi-dé bati gangi. ¹⁰ Ngà malayka lé idə-dé panè: 'Bəli al, kɔ́dɔ́talə m'ree kɔ́ Poyta kí Maji kɔ́ kilə mbi-si-ti. To Poyta kí à kadi dow-je lay rɔ́nəl nɔ́. Poyta lé bən: ¹¹ Bone, mɛɛ bebo-ti lə Dabidi, d'oji Njəkaji dow-je d'adi-si, adi to Kristi†, kí to 'Babe.‡ ¹² Ooi bə, né kí à toji kadi 'gəi-né ən: A kooi ngon kí bər, kí 'bɛr-é kɔ́ kubi, d'ilə-é mɛɛ bəgrə kuso né-ti lə dɔ́-je.

¹³ Loki idə-dé ta kinlé bə ya rəmə, tajinati nè ya kosi malayka-je kí 'to njɛrɔ́-je kí dɔ́rɔ́-ti kí 'tò nduy-nduy d'ində ndi-dé nati kí malayka lé, 'tɔ́y Lubə 'panè:

¹⁴ Kɔ́sgaji kí dɔ́ Lubə-ti mɛɛ lo-je-ti kí taá nu ə lapiya tɔ́ dɔ́nangi-ti dɔ́ dow-je-ti kí Lubə ndigi-dé.

¹⁵ Loki malayka-je d'inə njénékul-je, 'təl d'ɔ́w dɔ́rɔ́-ti gogi lé, njénékul-je d'oji-nɔ́ ta 'panè: Adi j'ɔ́wi njal Bɛtlekəm, j'ooi né kí ra né bá 'Babe tɛɛ kɔ́ dɔ́-é adi j'gəi kin. ¹⁶ Dɛ d'ɔ́ti kɔ́ nja ngɔ́di-é ya d'ɔ́w ə d'ingə Jojepi-je kɔ́ Mari, kɔ́ ngon kí bər kí d'ilə-é mɛɛ nékuso né-ti lə dɔ́-je lé tɔ́. ¹⁷ Loki njénékul-je d'oo ngon kí bər lé rəmə, dɛ d'ɔ́r poyta kí malayka lə 'Babe idə-dé sobi dɔ́ ngon kinlé. ¹⁸ Poy ta kí njénékul-je d'ɔ́r lé, ɔ́r ndil dow-je lay kí d'oo. ¹⁹ Ngà Mari rəmə, e ngəm ta-je kin lay mɛɛ-é-ti ə laji dɔ́-ti taá-taá. ²⁰ Loki njénékul-je d'isi 'təl kɔ́ gogi lé, dɛ 'tɔ́y Lubə rəm, bá d'ɔ́si gaji-é taá-taá, kɔ́dɔ́talə né-je lay kí d'oo ta-é kɔ́ mbi-dé rəm, d'oo kɔ́ kəm-dé lé, ɔ́w nati berere-berere kɔ́ ta kí malayka idə-dé lé ya.

D'ow kɔ́ Jeju mɛɛ kəy-ti lə Lubə

* 2:4 2:4 Mis 5:1-2 † 2:11 2:11 Kristi lé kɔ́r mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. ‡ 2:11 2:11 Eja 9:5

²¹ †Loki ngon ra ndo jinày joo lé, d'ijə-é ganjangi ə d'ində ri-é lə Jeju kí to ri kí malayka idə-dé kete loki 'ndan-é-né al ya bəy. ²² Loki ndo kí kadi d'aa rə-dé njay kí go ndukun-ti lə Moiyiji asi lé, Jojepi-je kə Mari d'un ngon lé 'ree siə mɛɛ ɓebo Jorijalɛm-ti kɔɔ tɔji-é 'Babe. ²³ Kɔɔtalə 'ndangi mɛɛ mbete ndukun-ti lə 'Babe 'panè: Ngon dɔdər dɔ kí to bɔbi əse ngon kí dingəm kí to dər lé, d'a kɔr-é kində-é tagay kadi 'Babe. ²⁴ Rəm ree-dé ɓebo Jorijalɛm-ti lé, 'ree kɔɔ kadi kɔɔkare kí kadi toki kilə məsi-é nangi titi kí ndukun lə 'Babe pa-né panè: I a kadi dɔdum-je joo əse ngan dɛngɔndɔ-je joo. §

²⁵ Dingəm káre bə isi ɓebo Jorijalɛm-ti nɔɔ ri-é lə Simiyɔ, to dow kí njəra né kí njururu rəm, ɓá to njəkilə kuji dɔ Lubə-ti rəm tɔ. Ɛ isi ngəbi njəkaji Israyel-je; Ndil kí aa njay isi mɛɛ-é rəm tɔ. ²⁶ Ndil kí aa njay adi-é gə kete panè: 'A koy al ya sar kadi 'a koo dow kí 'Babe à kulə siə kí to Kristi lé mɔki tá. ²⁷ Ndil kí aa njay ɔsi Simiyɔ lé adi-é ɔw takəy-ti lə Lubə, rəmə Jeju kàrə njəkaji-é-je d'un-é d'ɔw siə takəy-ti lə Lubə tɔ; kɔɔ kadi 'ra né-je dɔ-é-ti kí go ndukun-ti lə Lubə. ²⁸ Simiyɔ taa Jeju uwə-é kàdì-é-ti ə ɔsi gaji Lubə panè:

²⁹ Kí nè kinlé, 'Babe, 'iɲə-m mə ngonnjəkullə lə-i adi m'ɔw kí lapiya, kɔɔ kun mindi lə-i lé, né-é ra né ngá.

³⁰ Kɔɔtalə kəm-m oo njəkaji dow-je kí ulə siə lé.

³¹ Njəkaji dow-je kí 'uwə dɔ-é kete kɔɔ gin dow-je lay.

³² Ɛ to lo kí à ndógi dɔ gin dow-je-ti kí rangi rəm, ɓá ɛ to ríɓa lə gin dow-je lə-i kí 'to israyel-je rəm tɔ.

³³ Ta-je kí Simiyɔ pa dɔ Jeju-ti lé, ɔr ndil njəkaji-é-je. ³⁴ Simiyɔ tɔr ndi-é dɔ-dé-ti ə idə Mari kí kɔ Jeju panè: 'Oo maji, ngon kinlé, Lubə mbəti-é kadi to gin kusi lə Israyel-je nɔ rəm, gin kɔ taá lə Israyel-je nɔ rəm, ɛ à to nékɔji lə Lubə kí ta dow-je à kasi-nɔ dɔ-ti al. ³⁵ Bə kɔɔ kadi kujə tagir kí ɔɔyɔ rɔ-é mɛɛ dow-je-ti nɔ. Ngá i rəmə, né kí to à tɔɔ ɓəngɔr-i, titi kí kiyərɔ mbuti-né ɓəngɔr dow kin bə.

³⁶ Dené káre kí to njəpata kí ta Lubə-ti isi nɔɔ tɔ; ri-é lə An. Ɛ to ngon lə Panuwəl, gin kɔji-ti lə Ajər. To dené kí ɓugə gurə-gurə ngá. Taa ngɔw mandi-é-ti ra ɓal siri-rə ɓəy ya ngəbi-é oy, ³⁷ adi ɛ təl dené kí njəngɔwkooy; ɓal-é ra kɔrjinày joo gidi-é sɔ. An lé, iɲə takəy lə Lubə al; ɛ pole Lubə ndɔ rəm, kada rəm; ɛ ɔgi rɔ-é nékuso kí man kɔy taá-taá, pa ta kí Lubə tɔ. ³⁸ Dɔkàdì-é-ti kí d'ɔw-né kɔ Jeju takəy-ti lə Lubə lé, An kàrə ree tɛɛ nɔɔ tɔ. Ɛ tóy Lubə rəm, pa ta lə Jeju adi dow-je lay kí d'isi 'ngəbi taa kí Lubə à taa ɓebo Jorijalɛm kilə-é taá.

³⁹ †Loki Jojepi-je kə Mari 'ra né-je lay kí ndukun lə 'Babe ɔji kadi 'ra lé, dɛ 'təl d'ɔw lo kisi-dé-ti ɓebo Najaretì, dɔnangi Galile-ti gogi.

⁴⁰ Ngon lé, tɔgi rəm, rɔ-é ngá rəm, ɔw kí gosi nɔ rəm, ɓá ramaji lə Lubə nɔy siə rəm tɔ.

Jeju ra ɓal dɔgi gidi-é joo ə naji ta kí njéndó dow-je ndukun-je

⁴¹ Jeju lé, ɓal-je lay ya njəkaji-é-je d'ɔw ɓebo Jorijalɛm-ti lo ra nɔy Paki-ti.

⁴² ɓeɓa loki ɛ ra ɓal dɔgi gidi-é joo lé, d'ɔw siə kəm-dé-ti ɓebo Jorijalɛm-ti lo ra nɔy Paki-ti, titi kí 'ra-né kí ɓal-é ɓal-é. ⁴³ Ngá loki ndo ra nɔy Paki tingə lé, njəkaji-é-je 'təl d'isi d'ɔw kí ɓee gogi, ngá ngon-dé Jeju lé, təl

này bebo Jorijalem-ti adi de 'gə go-é al. ⁴⁴ De 'gir kí à kow dan madi kow mba-je-ti lə-dé nɔɔ, adi 'nɔɔ nɔɔ káre bikti bəy bá 'tum gin ndole-é dan noji-dé-je-ti, kí dan dow-je-ti kí 'gə-dé. ⁴⁵ Ngá loki d'ingə-é al lé, de d'osi 'təl d'ow bebo Jorijalem-ti gogi kɔɔ ndole-é. ⁴⁶ Nɔɔ kí njəkungi-ti mutə bá d'ingə-é takəy-ti lə Lubə; ɛ isi dan njéndo dow-je ndukun-je-ti, isi oo ta lə-dé rəm, bá isi dəji-dé ta rəm tɔ. ⁴⁷ Dow-je lay kí d'isi d'oo ta liə lé, négə liə kí ta kí isi ilə-dé-ti lé, ɔr ndil-dé. ⁴⁸ Loki njékoji-é-je d'oo-é takəy-ti lə Lubə lé, ndil-dé tɛɛ sɔy adi kɔɔ-é pa siə panè: Ngon-m! Kin to ri é 'ra sə-ji bè? 'Oo, je kà bəbi-i j'ndol-i kà mɛɛ-ji kí ɔ kəkəkə. ⁴⁹ Jeju təl ilə-dé-ti panè: Səi ndoli-mi kɔɔ ri wa? 'Gəi kí tɔ kadi m'ində kəm-m go kullə-je-ti lə Bəbi-m al wa? ⁵⁰ Ngá ta kí Jeju pa sə-dé lé, de 'gə mɛɛ-é al. ⁵¹ Jeju ɔti ɔw sə-dé bebo Najareti-ti; ɛ sol dɔ-é nɔ njékoji-é-je-ti. Kɔɔ-é ngəm né-je kin lay mɛɛ-é-ti.

⁵² Jeju tɔgi ɔ gosi liə usi dɔ madi-é-ti rəm, ramaji lə Lubə này siə rəm, bá dow-je 'ndigi-é rəm tɔ.

3

Ja kí njera dow-je batəm ilə mbɛ Poyta kí Maji

Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Ja 1:6-8,19-28

¹ Bal kí njəkungi-ti dɔgi gidi-é mi kí Tiber Sejar ngar kí boy ɔ-né be lé, Pɔsi Pilati tɔ gubərnər kí dɔnangi Jude-ti, Erodi ɔ be dɔnangi Galile-ti, ɔ ngonkɔ-é Pilipi ɔ be dɔnangi Itire-ti kí dɔnangi Trakoniti, Lisaniyasi ɔ be dɔnangi Abilən-ti, ² bal-je-ti kí An kí Kayipi 'to-né burə dɔ njégugnə-je; bal-é-je-ti kinlé bá Lubə pa-né ta kí Ja kí ngon lə Jakari diləlo-ti.

³ Ja ɔw kí go dɔnangi lay kí kadi ba Jurde-ti, ilə mbɛ kadi dow-je 'ra batəm d'inə-né panjiyè-dé kí maji al kɔgi, kɔɔ kadi Lubə inə-né go majal-je lə-dé kɔgi, ⁴ titi kí Ejay njèpata kí ta Lubə-ti ndàngi-né mɛɛ mbete-ti panè:

Ndi dow ɔa diləlo-ti panè:

'Rai rəbi lə 'Babe!

'Rai ngan rəbi-je liə adi ɔ njururu-njururu!

⁵ 'Tuləi wol lo-je lay adi asi-nə pee-pee!

Mbal-je kí ngal kà kí goji lay ya, 'tugəi-dé ki nangi!

Rəbi-je kí ndu gundi-gundi lé, 'ndaji adi ɔ njururu-njururu!

Rəbi-je kí tɔr wuti-wuti lé, 'tuləi adi asi-nə pee-pee.

⁶ ɔ nɔ-nɔ ya à koo kaji kí Lubə à kaji dow-je lé.

⁷ 'Beba Ja idə kosi dow-je kí 'ree rɔ-é-ti kɔɔ kadi ra-dé batəm lé panè: Səi kí mɛɛ-si ndul titi-nə kà mɛɛ li pii-je bè kan! Nɔ́ bá idə-si kadi ɔyi wɔngi kí à ree lé wa? ⁸ †Adi kullə ra-si tuwə kullə ra dow-je kí d'inə panjiyè-dé-je kí maji al kɔgi ɔane; bi 'giri mɛɛ-si painè 'toi nganka Abrakam ya bè par al. ɔ m'idə-si rəsi m'adi ooi kí ɔr-je kin ya kàre Lubə asi təl-dé nganka Abrakam-ti kare. ⁹ †Kungə ya kàre d'ində pèrèrè kadi kagi-je-ti kàre-kàre lay ngá, adi kagi kí kandi-é maji al lé, d'a tugə-é dɔ njirə-é-ti kɔɔ kilə-é dan pər-ti.

¹⁰ Beba kosi dow-je 'dəji-é 'panè: Bè ngá, j'a ra ban ngá wa? ¹¹ ɛ ilə-dé-ti panè: Dow kí ɔw kí kubi joo rəmə, adi kàre dow kí 'liə goto, ɔ dow kí ɔw kí nékuso kàrè kadi ra bè ya tɔ.

12 †Njétaalambo-je kàrè 'ree kadi Jà ra-dé batɛm tɔ. Befa 'dɔji-é 'panè: Njéndó dow-je né, je j'a ra ban wa? 13 †E idə-dé panè: Né kí d'un ndu dɔ-ti kadi dow-je d'adi lé, iləi kí rangi dɔ-ti al.

14 Asgar-je 'ree 'dɔji-é tɔ 'panè: Ə je, j'a ra ban wa? †E idə-dé panè: 'Taai né lə dow kí lə njətógi-ti al, bá iləi ta dɔ dow-ti kɪ ndángi kare 'taai-né né liə al rəm tɔ. Ngà ori kəm-si dɔ là kun-si-ti ya.

15 Titi kí kosi dow-je lay d'isi 'ngəbi-né pèrèrè lé, 'gir mɛɛ-dé-ti sé Jà bá to Kristi* lé wa? 16 Ngà bá Jà idə-dé lay panè: Mə m'ra-si batɛm kí mani, ngà ɛ kí tógi-é itə-m nɔ ya ɔw ree go-m-ti nɔɔ, ə kulə saba liə ya kàrè m'tuwə kadi m'tuti al. †E à ra-si batɛm kɪ Ndil kí aa njay rəm, kɪ pər rəm tɔ. 17 †E ɔw kɪ né tó-né liə ji-é-ti nɔɔ; à ra lo tó né liə, ə à mbɔ ko mɛɛ dama liə, ngà tisə-é bá à kungi dan pər-ti kí à koy al sartagangi.

18 Befa Jà ilə mbɛ Poyta kí Maji adi dow-je, ə mbusi nja-dé kɪ ta-je kí rangi nɔ ya bəy. 19 †Ngà Erodí kí to njəkɔbe dɔnangi Galilé-ti lé taa Erodidi ne ngonkɔ-é rəm, bá ra né-je kí maji al maji al adi Jà kɔl siə. 20 Rəmə təl ɔ dɔ-ti nɔɔ ilə Jà dangay-ti bəy.

Jeju ra batɛm

Mat 3:13-17; Mar 1:9-11; Jə 1:32-34

21 Loki dow-je lay 'ra batɛm lé, Jeju kàrè 'ra-é batɛm tɔ. Befa loki ɛ ɔ pa ta kɪ Lubə lé, ta dɔrə tɛɛ; 22 †ə Ndil kí aa njay təl titi-nə kɪ dəngɔndə bə ree isi dɔ-é-ti. Rəmə ndi dow bá dɔrə-ti panè: «'To Ngon-m, m'ində-i dan kəm-m-ti, rɔ-m nəl-m dɔ-i-ti nɔ.»

Kɔr gin ka Jeju

Mat 1:1-17

23 Jeju ra bəl kɔrmutə-je bə bəy bá ulə gin kullə liə. Titi kí dow-je 'gir-né lé, ɛ to ngon lə Jojepi, Jojepi to ngon lə Eli, 24 Eli to ngon lə Matati; Matati to ngon lə Lebi; Lebi to ngon lə Melki; Melki to ngon lə Yanay; Yanay to ngon lə Jojepi; 25 Jojepi to ngon lə Matatiyasi; Matatiyasi to ngon lə Amosi; Amosi to ngon lə Naum; Naum to ngon lə Esli; Esli to ngon lə Nagay; 26 Nagay to ngon lə Maati; Maati to ngon lə Matatiyasi; Matatiyasi to ngon lə Seməy; Seməy to ngon lə Yose; Yose to ngon lə Yoda; 27 Yoda to ngon lə Yonan; Yonan to ngon lə Resa; Resa to ngon lə Jorobabel; Jorobabel to ngon lə Salatiyel; Salatiyel to ngon lə Neri; 28 Neri to ngon lə Melki; Melki to ngon lə Adi; Adi to ngon lə Kosam; Kosam to ngon lə Elmadam; Elmadam to ngon lə Er; 29 Er to ngon lə Jeju; Jeju to ngon lə Eliyejer; Eliyejer to ngon lə Yorim; Yorim to ngon lə Matati; Matati to ngon lə Lebi; 30 Lebi to ngon lə Simiyɔ; Simiyɔ to ngon lə Juda; Juda to ngon lə Jojepi; Jojepi to ngon lə Yonam; Yonam to ngon lə Eliyakim; 31 Eliyakim to ngon lə Meleya; Meleya to ngon lə Menna; Menna to ngon lə Matata; Matata to ngon lə Nata; 32 Nata to ngon lə Dabidi; Dabidi to ngon lə Jese; Jese to ngon lə Obədi; Obədi to ngon lə Bowaji; Bowaji to ngon lə Salmɔ; Salmɔ to ngon lə Nasɔ; 33 Nasɔ to ngon lə Aminadabi; Aminadabi to ngon lə Admi; Admi to ngon lə Arni; Arni to ngon lə Esrɔm; Esrɔm to ngon lə Paresi; Paresi to ngon lə Juda; 34 Juda to ngon lə Jakobi; Jakobi to ngon lə Isaki; Isaki to ngon lə Abrakam; Abrakam to ngon lə Tera; Tera to ngon lə Naɔr; 35 Naɔr to ngon lə Serugi; Serugi to ngon lə Reu; Reu to ngon lə Peləgi; Peləgi to

† 3:12 3:12 Luk 7:29 * 3:15 3:15 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 3:19 3:19 Mat 14:3,4; Mar 6:17,18 † 3:22 3:22 Mat 3:17; Mar 1:11; Luk 9:35

ngon læ Eber; Eber to ngon læ Sila; ³⁶ Sila to ngon læ Kaynam; Kaynam to ngon læ Arpajadi; Arpajadi to ngon læ Sëm; Sëm to ngon læ Nuwe; Nuwe to ngon læ Lemeki; ³⁷ Lemeki to ngon læ Matusalem; Matusalem to ngon læ Enöki; Enöki to ngon læ Yeredi; Yeredi to ngon læ Maleleyel; Maleleyel to ngon læ Kenam; ³⁸ Kenam to ngon læ Enosi; Enosi to ngon læ Seti; Seti to ngon læ Adam; Adam to Ngon læ Lubæ.

4

Ta læ nã kí Sú nã Jeju *Mat 4:1-11; Mar 1:12-13*

¹ Ndil kí aa njay rusi Jeju, befa loki e tøl ta ba Jurde-ti ree rømø Ndil kí aa njay lé or nõ-é ow siø dilølo-ti. ² Lo-é-ti kin bá Sú nã-é-ti ndo korsø. Ndo kí korsø kinlé, né ya kàrè Jeju uso al adi go ndo-je-ti kinlé, fo ra-é. ³ Befã Sú ree rø-é-ti pa siø panè: «Kinø 'to Ngon læ Lubæ ya rømø, 'un ndu adi ør kin tøl mbø.» ⁴ Æ Jeju ilø-é-ti panè: «'Ndàngi 'panè: "Dow à kisi kì dø-é taá kì takul nékuso ya par al."»

⁵ Sú or Jeju ow siø lo-ti kí ì taá nã rømø, køm kí kindø jipi bè ya tøjì-é køjbe-je kí ðnàngì-ti nè kin lay ⁶ ø idø-é panè: «M'a kadi-i ð be dø-ti lay røm, m'a kadi-i riba kí dø køjbe-je-ti kinlé røm tø. Kdøtalø to né kí d'adi tò meø ji-m-ti, adi dow ké meø-m ndigi kadi m'adi-é ya m'a kadi-é. ⁷ Adi kinø dø-i ya 'osi nangì nõ-m-ti lé, m'a kadi to kí læ-i ya lay.» ⁸ Jeju tøl ilø-é-ti panè: «'Ndàngi 'panè: "'Babe Lubæ læ-i bá 'a kosi dø-i nangì nõ-é-ti ø e ya kì kár-é bá 'a pole-é*."»

⁹ Go-ti, Sú or-é ow siø meø bebo Jorijalem-ti, adi-é a taá sam køy-ti læ Lubæ bá idø-é panè: «Kinø 'to Ngon læ Lubæ ya rømø, 'a nè ya 'kilø 'usi nangì.

Kdø 'ndàngi 'panè:

¹⁰ "Lubæ à kun ndu kadi malayka-je liø kdø ta læ-i, kdø kadi d'indø køm-dé go-i-ti."

¹¹ Æ 'ndàngi bøy 'panè:

"De d'a kindø ji-dé kuwø-i-né taá, nè nja-i à kì dar ør."»

¹² Jeju tøl ilø-é-ti panè: «'Ndàngi 'panè: "'A nã 'Babe Lubæ læ-i al."»

¹³ Loki Sú nã Jeju meø né-je-ti lay adi gin-é gangì lé, e or rø-é ngørangì inø-é sar ya kdø ngøbi-né køm lo kí rangì.

Kullø læ jeju ðnàngì Galile-ti

Jeju ndó ta læ Lubæ meø bebo Najarøti-ti

¹⁴ Jeju tøl ow ðnàngì Galile-ti gogi kì tógi kí Ndil kí aa njay adi-é, ø ri-é ba or lo ðnàngì-ti kí tin kin lay. ¹⁵ E ow ndó né dow-je meø køykøwnã-je-ti læ jipi-je ø dow-je lay ya 'piti-é.

¹⁶ Befã Jeju ow teø bebo Najarøti kí to lo kí d'oti-é-ti, ø ow meø køykøwnã-ti læ jipi-je ndo taakoo-ti læ-dé titi kí isi ra-né kete-kete. E ì taá kdø ndó mbete kí aa njay kadi dow-je. ¹⁷ Befã d'un mbete kí Ejay kí to njøpata kí ta Lubø-ti ndàngì d'adi-é. Loki e taa lé, teø meø-é ø ingø lo kí ndàngì ta-ti 'panè:

¹⁸ Ndil kí aa njay læ 'Babe ree nøy sø-m kdøtalø 'Babe mbøti-m

* 4:8 4:8 Det 6:13; Mat 4:10.

[kɔɔ kadi m'sol mee dow-je kí mee-dé gangi man]† rəm,
 bá kɔɔ kadi m'ilə mbɛ Poyta kí Maji m'adi njéndoo-je rəm tɔ.
 Ɛ ulə-m kadi m'pa ta rəsi m'adi bə-je
 toki Lubə à taa-dé kilə-dé taá rəm,
 kadi m'pa ta rəsi m'adi njékəmtɔ-je
 toki kəm-dé à koo lo rəm,
 dow-je kí dow-je d'adi-dé kɔ lé,
 ɛ ulə-m kadi m'taa-dé m'ilə-dé taá rəm,
 19 bá bal ramaji lə 'Babe lé,
 kadi m'pa ta-é rəsi ya m'adi dow-je rəm tɔ†.

20 Go-ti, Jeju ndəm mbete lé nati ə təl-né adi ngonnjəkullə káre, ngá bá təl isi nangi bəy‡. Rəmə dow-je lay kí d'isi mee kəykəwnə-ti lə jipi-je lé, kəm-dé tɔ dɔ-é-ti sikim.

21 Bəba ɛ un ta idə-dé panè: Ta kí mee mbete-ti kí aa njay kí ooi kinlé, né-é ra né bone ngá. 22 Dow-je lay ya 'pa ta kí dɔ-é-ti maji n̄a rəm, ta-je kí sobi dɔ ramaji lə Lubə kí tɛɛ ta-é-ti lé, ɔr ndil-dé adi 'panè: Ɛ kan to ngon lə Jojepi lé ya al wa! 23 Bəba Jeju pa sə-dé panè: Gosta kí panè: «Doktur, i ya 'aji rɔ-ɪ» kinlé a pai sə-m ya rɔti. Ə a pai sə-m painè: Né-je lay kí i 'ra bebo Kapernayim-ti ɔ j'oo ta-é kinlé, 'ra bə kí i tɔgi-ti nè kin ya adi j'oo tɔ.

24 †Bəba Jeju idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; njèpata kí ta Lubə-ti kí dow-je kí bəkoji-é-ti d'a kuwə-é kí rɔ-dé-ti maji ya goto. 25 Yən, m'a kidə-si ta kí tɔgrɔ-ti: Dɔgangi bal-je-ti lə Eli lé, njəngɔwkoy-je 'n̄a dɔnangi Israyel-ti. Bəba loki ndi ədi al asi bal mutə kɪ n̄ay mɛkɛ lé, go dɔnangi-ti kí nè kin lay ya bɔ ra dow-je titi n̄a ya, 26 ngá dan njəngɔwkoy-je-ti kinlé, dow káre ya kàrè Lubə ulə Eli rɔ-é-ti al. Ngá ɛ ulə-é rɔ njəngɔwkoy-ti káre kí dɔnangi Sidɔ-ti mee bebo Sarepta-ti yó. 27 Rəm bá kaglo-ti lə Elije kí to njèpata kí ta Lubə-ti lé kàrè njəbanji-je 'n̄a dɔnangi Israyel-ti tɔ. Ngá ɛ káre dan-dé-ti kí Lubə adi banji liə ur ya goto. Ngá Nama kí to dow kí dɔnangi Siriti yó kin bá ɛ adi banji liə ur adi aa njay. 28 Loki dow-je lay kí d'isi mee kəykəwnə-ti lə jipi-je d'oo ta-je kin bə lé, wɔngi ra-dé dɔ Jeju-ti n̄a. 29 Bəba d'j d'uwə-é, 'ndɔr-é d'ow siə gidi bebo-ti, ə d'ow siə njal dɔ mbal-ti kí bebo lə-dé tɔ-ti kɔɔ kadi 'surə-é d'ilə-é nangi. 30 Ya rəmə, Jeju tɛɛ mbunə-dé-ti ə ɔti ta-dé-ti yɔrɔrɔ ɔw.

Ta kí sobi dɔ dow-je kí d'ingə lapiya

Mar 1:21-28

31 Jeju ɔw tɛɛ bebo Kapernayim-ti kí to bebo káre kí dɔnangi Galile-ti ə ndó né dow-je ndɔ taakoo-ti lə jipi-je. 32 †Néndó liə lé ɔdi rɔ dow-je, kɔɔtalə ɛ ndó kɪ tɔgi. § 33 Mee kəykəwnə-ti lə jipi-je lé, dingəm káre bə kí ndil kí maji al ra-é isi-ti n̄ɔɔ ə ur kəə panè: 34 Bobi-m-je 'wó! I Jeju, dow kí Najaret-ti lé, ri bá 'ge rɔ-ji-ti wa? 'Ree kɔɔ tui-ji wa? M̄a m'gə-i maji: «'To njəkəaa njay lə Lubə.» 35 Jeju ndangi-é panè: «'Uti ta-i ə 'tɛɛ kɔgi mee dingəm-ti kinlé!» Rəmə ndil kí maji al un dingəm lé ilə-é biriki dan dow-je-ti ə ində lo tɛɛ mee-é-ti kɔgi, bá né kí maji al káre ya kàrè ndil kí maji al kin ra kɪ dingəm lé al.

† 4:18 4:18 Ta-je kí tɔ mbunə-né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki. † 4:19 4:19 Mbl 25:8-10 ‡ 4:20 4:20 Jeju isi nangi kɔɔ ndó né dow-je, kɔɔ dɛ njéndó dow-je né kí bə lə jipi-je lé d'isi nangi bá 'ndó né dow-je. † 4:24 4:24 Jg 4:44 † 4:32 4:32 Mat 7:28,29 § 4:32 4:32 Mat 7:28-29

³⁶ Beba dow-je lay ya, ndil-dé tɛɛ sɔy ə 'pa-nɔ ta dan-dé-ti 'panè: To ta kɪ ban bá tana bè wa? ɛ un ndu adi ndil-je kɪ maji al kɪ tɔgi kɪ nɔ kɪ ɛ ɔw-né lé rəmə, dɛ 'tɛɛ tɛɛ tɔ lé ya! ³⁷ Né kin ra adi poy Jeju taa lo kɪ dɔnangi-ti kɪ tin pəl-pəl.

³⁸ Loki tɛɛ mɛɛ kəykəwnɔ-ti lé, ɛ ɔw beɛ lə Simɔ. 'Ningə ində məm Simɔ kɪ dené nɔ, adi rɔ-é tungə pil-pil ə dɛ 'nɔ ta Jeju-ti kɔɔ ta liə. ³⁹ Beba Jeju dugi nangi kɪ rɔ-é-ti ə ndangi 'ningə lé rəmə, 'ningə lé inə-é, adi tajinati nè ya məm Simɔ lé, ubə nangi i taá oo go-dé kɪ nékuso.

⁴⁰ Loki kàdì ur rəmə, dow-je lay kɪ d'ɔw kɪ dow-je kɪ mɔy-je kɪ gay-gay ra-dé lé, d'ɔy-dé d'ɔw sə-dé rɔ Jeju-ti. Beba ɛ ində jì-é dɔ-dé-ti káre-káre lay adi d'ingə lapiya.

⁴¹ Ndil-je kɪ maji al kàrè 'tɛɛ mɛɛ dow-je-ti nɔ kɪ nɔ ta-dé-ti 'panè: «'To Ngon lə Lubə.» Ngà ɛ ndangi-dé ə ɔgi-dé pa ta, kdotalə dɛ 'gə maji kɪ ɛ to Kristi*.

⁴² Loki lo aa lé, Jeju tɛɛ ɔw diləlo-ti. Beba kosi dow-je ya d'ungi-nɔ sangi-é-ti ə d'ɔw njal go-é-ti rəmə, 'ndigi kuwə-é nangi, kɔɔ kadi inə-dé ɔw al.

⁴³ Ngà ɛ idə-dé panè: Tò kadi m'ilə mbɛ Poyta kɪ Maji kɪ sɔbi dɔ kɔɔbɛ lə Lubə lé, m'adi dow-je kɪ mɛɛ bebo-je-ti kɪ rangi tɔ bane. Kdotalə to ɛ kin bá Lubə ulə-m-né lé. ⁴⁴ Beba ɛ ilə mbɛ Poyta kɪ Maji dɔnangi Jude-ti mɛɛ kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je.

5

Ta kɪ sɔbi dɔ njéndó né-je kɪ Jeju ba-dé dɔsɔy

Mat 4:18-22; Mar 1:16-20

¹ †Nɔ káre bè, loki Jeju ɔ ta babo-ti kɪ Jenejareti lé, kosi dow-je d'ɔw dɔ-nɔ-ti wúr-wúr kɔɔ ta lə Lubə ta-é-ti. ² Loki un kəm-é oo tɔ-je joo ngangɔ baa-ti ə tɔ tɔ-je kɪ mbɔw-je kɪ mɛɛ-é-ti d'ur nangi d'ɔ 'tɔgi burə-je lə-dé; ³ ɛ al mɛɛ tɔ-ti kɪ káre kɪ tɔ tɔ lə Simɔ ə dɔji Simɔ adi inə ngangi ba ə ɔsi tɔ sɛ kɪ dan ba-ti, ngà bá ɛ isi mɛɛ tɔ-ti lé, isi ndó né kosi dow-je.

⁴ Loki Jeju pa ta lay rəmə, idə Simɔ panè: 'ɔsi tɔ kɪ dan bɔl baa-ti ə ungi burə-je lə-si mani kadi 'rai ndɔ. ⁵ †Simɔ ilə-é-ti panè: Njéndó dow-je né, je j'ra kullə ndɔɔ sar lo aa-ji taá ya, ngà né káre ya kàrè j'uwəl al; ngà titi kɪ i 'pa-né lé, m'a kungi burə mani ya. ⁶ †Loki d'ungi burə-je mani lé, kanji rusi burə-je lə-dé sar adi ɔw kɪ gangi. ⁷ Beba 'kəbi madkullə-je lə-dé kɪ mɛɛ tɔ-ti kɪ káre lé kadi 'ree d'ore kàdì-dé. Loki madi-dé-je 'ree rəmə, d'ɔy kanji-je rusi tɔ-je kɪ joo lé betete, adi tɔ-je ɔw kɪ nduy sə-dé tɔ bɔy.

⁸ Loki Simɔ Piyər oo né kin bè lé, usi nangi nja Jeju-ti panè: 'Babe, 'ɔti kɪ rangi rɔ-m-ti, kdotalə mɔ lé m'to dow kɪ njeramajal. ⁹ Kanji kɪ d'uwəl al dɔ maji kinlé, ra adi bəl ində bandi Simɔ gangi, bá dow-je lay kɪ d'ɔ sɔ nati kàrè bəl ində bandi-dé gangi rəm tɔ. ¹⁰ Bè ya tɔ, madkullə-je lə Simɔ, adi tɔ Jaki-je kɪ Jɔ kɪ 'to ngan lə Jebede lé kàrè, bəl ində bandi-dé bati gangi tɔ. Beba Jeju idə Simɔ panè: 'Bəl al, kete lé 'to njéndɔ kanji-je, ngà kɪ nè kɔw kɪ kete kinlé, dow-je ngà bá 'a təl njèsangi-dé kadi-m. ¹¹ Beba loki dɛ 'ree kɪ tɔ-je lə-dé ngangi ba-ti gogi rəmə, d'inə né-je lay ya ə d'un go Jeju.

Jeju adi lapiya njèbanji
Mat 8:1-4; Mar 1:40-45

* **4:41** 4:41 Kristi lé kor mɛɛ-é tɔ dow kɪ Lubə mbəti-é. † **5:1** 5:1 Mat 13:1,2; Mar 3:9,10; 4:1

† **5:5** 5:5 Jɔ 21:3 † **5:6** 5:6 Jɔ 21:6

¹² Ndo káre bè, loki Jeju isi bebo-ti madi lé, dingəm kí banji taa r-é pəl-pəl da d-é-ti. Loki oo Jeju rəmə, ɔsi məkəji-é nangi ə ɔsi d-é nangi n-é-ti bá dəji-é panè: 'Babe, kinə 'ndigi lé, 'a kadi banji lə-m kin ur kadi m'aa njay kare! ¹³ Jeju ulə ji-é ɔdi-né r-é bá panè: «M'ndigi d-é-ti sə-i. Kadi banji lə-i ur!» Rəmə tajinati nè ya banji kí r-é-ti ur wuki adi aa njay. ¹⁴ Go-ti, Jeju ndəji-é kadi pa ta-é adi dow oo al. Ngə idə-é panè: 'Ɔw 'ɔji r-é njəgugnə ə 'adi né kdo məsi kí kilə kí sobi dɔ kaa r-é lə-i titi kí ndukun lə Moiyiji pa-né. Bè kdo kadi dow-je lay 'gə kí banji kí r-é-ti lé ur ngá.

¹⁵ Beba ri Jeju ba ki kete-kete adi kosi dow-je nɔ ya 'bungə-nɔ 'ree par-par 'kəw-nɔ d-é-ti kdo koo ta liə, bá de kí 'to njəmɔy-je kərə 'ree kdo kadi adi-dé lapiya rəm tɔ. ¹⁶ Ngə Jeju ɔr r-é ɔw diləlo-ti, ɔw pa ta ki Lubə titi kí isi ra-né taá-taá.

Jeju adi lapiya njərəkoy mburuki
Mat 9:1-8; Mar 2:1-12

¹⁷ Ndo káre bè, Jeju isi ndó né dow-je ə Parisi-je*, kɪ njéndó dow-je ndukun-je kí d'i nganbe-je-ti lay kí donangi Galile-ti, kɪ donangi Jude-ti, kɪ de kí d'i bebo Jorijaləm-ti d'isi dan-dé-ti. Tógi lə 'Babe nɔy kɪ Jeju adi Jeju adi lapiya njəmɔy-je nɔ. ¹⁸ Beba dow-je d'un dingəm kí r-é oy mburuki meɛ tuwə-ti 'ree siə, 'sangi rəbi kadi d'ow siə kəy nɔ Jeju-ti. ¹⁹ Ngə kosi dow-je kí 'nɔ kinlé ra adi lo kadi d'ingə tarəbi d'ow-né siə go-é-ti goto. Beba d'al siə dɔ kəy-ti, 'wanɔ lo d'ulə-é-né kɪ tuwə burə nɔ Jeju-ti kəy, dan kosi dow-je-ti. ²⁰ Loki Jeju oo kadmeɛ lə-dé bè rəmə, idə dingəm lé panè: «Majal-je lə-i toki kiŋə go-é kɔgi kadi-i.» ²¹ Njéndó dow-je ndukun-je, kɪ Parisi-je kí d'isi lo-é-ti lé, 'gir ta meɛ-dé-ti 'panè: Dow kanlé oo r-é kɪ nɔ ya bá pa ta kɔbi dɔ Lubə-ti bè wa? Nɔ bá asi kiŋə go majal-je lə dow kɔgi wa? Lubə ya kɪ kár-é asi. ²² Jeju gə ta kí meɛ-dé-ti bəti adi pa sə-dé panè: Kdo ri bá ɔwi kɪ tagir-je kí bè kin meɛ-si-ti wa? ²³ Dan ta-je-ti kí joo kinlé, ɛ kí rá bá tɔ bəl nɔ wa? Kidə dow panè: «Majal-je lə-i toki kiŋə go-é kɔgi kadi-i» bá tɔ bəl nɔ əse kidə-é panè: «'I taá 'nɔy» bá tɔ bəl nɔ wa? ²⁴ Maji! M'a kɔji-si kadi 'gəi kí Ngon lə dow lé, ɔw kɪ tógi donangi-ti nè kdo kiŋə-né go majal-je lə dow-je kɔgi. Beba Jeju təl idə njərəkoy mburuki lé panè: M'un ndu m'adi-i m'panè: 'I taá, 'un tuwə lə-i ə 'ɔw beə lə-i. ²⁵ Rəmə tajinati nè ya dingəm lé, i taá takəm dow-je-ti, 'un tuwə tó-é ə ɔsi gəji Lubə taá-taá ɔw beə. ²⁶ Né kinlé, ɔr ndil dow-je lay kí d'ɔ lo-é-ti, adi d'ɔsi-né gəji Lubə rəm, bá bəl ində bandi-dé gangi, adi 'panè: Né-je kí dow oo nja káre al ya bone j'ooi.

Ba kí Jeju ba Lebi
Mat 9:9-13; Mar 2:13-17

²⁷ Go-ti, Jeju tɛɛ rəmə, oo njətaalambo káre kí ri-é lə Lebi isi lo taa lambo-je-ti. Jeju idə-é panè: «'Un go-m.» ²⁸ Rəmə ɛ tusi né-je lay inə ə i taá un go Jeju. ²⁹ Lebi ɔw ra nékuso nɔ meɛ kəy-ti liə un-né ta Jeju. Njətaalambo-je, kɪ dow-je kí rangi nɔ ya d'isi sə-dé nati ta nékuso-ti lé. ³⁰ †Parisi-je, kɪ njéndó dow-je ndukun-je lə-dé 'pa-nɔ ta dan-dé-ti nɔm-nɔm bá 'pa kɪ njéndó né-je lə Jeju 'panè: Kdo ri bá njətaalambo-je, kɪ

* **5:17** 5:17 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngə nɔ. † **5:30** 5:30 Luk 15:1,2

njéramajal-je kin ya sɔi usoi rəm, ɔyi sə-dé rəm wa? ³¹ Beɓa Jeju pa sə-dé panè: «Dow-je kí rɔ-dé tò kɪ lapiya kare lé d'ow ndoo dɔktur al, ngà njémɔy-je bá d'ow ndoo-é. ³² Bè ya tɔ, ma lé, dow-je kí njéra né kí njururu bá m'ree kɔo ba-dé al, ngà m'ree kɔo ba njéramajal-je kadi d'inɛ panjiyè-dé-je kí maji al kɔgi.»

Ta kí sɔbi dɔ kɔgi rɔ nékuso kí man kay

Mat 9:14-15; Mar 2:18-20

³³ Dow-je d'idə Jeju 'panè: Njéndó né-je lə Jə, kɪ njéndó né-je lə Parisi-je lé, taá-taá ya d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay ə 'pa ta kɪ Lubə. Ngà i lé, njéndó né-je lə-i d'uso né rəm, d'ay man rəm. ³⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: Loki njètaa dené sigi isi nati kɪ dow-je kí ɛ 'ba-dé lo nékuso taanɔ-ti nè bɔy ya sɔi 'ndigi kadi d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay wa? ³⁵ Ndo-je ɔw ree nɔɔ lé, d'a kun-é ta-dé-ti kɔgi, rəmə mɛɛ ndo-é-je-ti kinlé bá d'a kɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay bɔy. ³⁶ Jeju idə-dé gosta káre bɔy panè: Kubi kí sigi lé, dow à kijə ta-é kɔo kilə-né kəm ndisi kubi al. Kinə dowbé ijə rəmə, ijə kɪ ndangi kare; bá takubi kí sigi kí dowbé ijə lé kàrè à kun-nɔ kɪ ndisi kubi lé al rəm. ³⁷ Rəm bá dow à tur yibi nduu kí sigi mɛɛ mbundaá-je-ti kí low al rəm. Kinə dow tur-ti rəmə, yibi nduu kí sigi à kɪ kində mbundaá-je kí low lé bəndəngi gangi kadi yibi nduu à tɔɔ kɔgi rəm, bá mbundaá-je lé kàrè à tuji kɔgi rəm tɔ. ³⁸ Ngà yibi nduu kí sigi lé, tò kadi 'tur mɛɛ mbundaá-je-ti kí sigi ya tɔ. ³⁹ Ə dow kí ay yibi nduu kí low lé, ɛ ndigi yibi nduu kí sigi al ngà. Kdɔtalə ɛ à panè: Yibi nduu kí low ya bá maji.

6

Jeju kí ndo taakoo lə jipi-je

Mat 12:1-8; Mar 2:23-28

¹ Ndo káre bè, kí to ndo taakoo lə jipi-je lé, Jeju njiyə mɛɛ ndɔr-je-ti kɔo kində gangi ə njéndó né-je liə 'puy dɔ gemɛ, 'rii kaɔ-é ji-dé-ti d'uso taá-taá. ² Rəmə Parisi-je kí dan-ti-je 'pa sə-dé 'panè: «Kɔo ri bá 'rai né kí to tó-é al kadi dow ra ndo taakoo-ti wa?» ³ Jeju təl ilə-dé-ti panè: «Né kí ndɔki Dabidi ra kaglo-ti liə, loki bo ra-dé dɛ kɪ dow-je liə lé, se sɔi 'ndói ta-é mɛɛ mbete-ti kí aa njay ooi al ya sar wa? ⁴ Ɛ ɔw mɛɛ kəykubi-ti lə Lubə, ɔy mbə kí d'adi Lubə kadkare-ti lé uso rəm, adi dow-je liə d'uso rəm. Ngà kí gɔ rəbi-é-ti lé, tò kadi njégugn-je ya par ə d'a kuso ya al wa?» ⁵ Beɓa Jeju idə-dé panè: «Ngon lə dow lé bá to 'ba ndo taakoo.»

Dingəm kí ji-é oy mburuki

Mat 12:9-14; Mar 3:1-6

⁶ Ndo kí rangi kí to ndo taakoo lə jipi-je ya bɔy lé, Jeju isi ndó né dow-je mɛɛ kəykəwnɔ-ti lə jipi-je ə dingəm káre kí jikol-é oy mburuki isi dan-dé-ti nɔɔ tɔ. ⁷ Njéndó dow-je ndukun-je, kɪ Parisi-je lé, d'adi kəm-dé tò dɔ Jeju-ti géréré kɔo kadi d'oo ə kinə ɛ adi lapiya dow ndo taakoo-ti rəmə je to kəm rəbi kí kadi n'iləi-né ta dɔ-é-ti. ⁸ Ngà Jeju gə tagir kí mɛɛ-dé-ti. Beɓa ɛ idə dingəm kí njèjikoy lé panè: 'I 'a taá dan dow-je-ti danə nè; dingəm lé ubə nangi i a taá. ⁹ Beɓa Jeju idə-dé panè: M'a dəji-si ta kin koo. Né kí rá bá to tó-é kadi dow ra ndo taakoo-ti wa? Ra maji kɪ dow bá to tó-é əse ra siə maji al bá to tó-é wa? Kaji dow bá to tó-é əse tɔl-é bá to tó-é wa? ¹⁰ Ɛ oo-dé kɪ ta bar-é bar-é lay ngà bá təl idə dingəm lé panè:

'Surə ji-i! Loki e surə ji-é lé ya rəmə, ji-é lé təl tò maji gogi. ¹¹ Ngà njéndó dow-je ndukun-je, kà Parisi-je lé, wóngi ra-dé nà adi 'naji-nà ta do né-ti ká kadi n'rai kà Jeju.

Jeju mbəti njéndó né-je dɔgi gidi-é joo

Mat 10:1-4; Mar 3:13-19

¹² Gangi ndo-é-je-ti kinlé, Jeju ɔw do mbal-ti kɔ pa ta kà Lubə ə un lo ká ndoo kin lay ya pa-né ta kà Lubə. ¹³ Ngà loki lo aa lé, e ba njéndó né-je liə ə mbəti-dé dɔgi gidi-é joo, ində ri-dé lə njékɔwkulə-je; adi to ¹⁴ Simɔ ká e ba-é Piyər kà ngonkɔ-é Andre, Jaki, Jə, Pilipi, Batlemi, ¹⁵ Matiye, Tomasi, Jaki ká ngon lə Alpe, Simɔ ká ba-é dow ká ta be liə to-é, ¹⁶ Jude ká to ngon lə Jaki, bá Judasi Iskariyoti ká à təl njəkun do Jeju.

¹⁷ Jeju i sə-dé do mbal-ti isi risi sə-dé nangi rəmə, ree a lo-ti ká tati rəsi ká kosi njéndó né-je liə nà d'ə-ti; lo-é-ti kinlé to bá kosi dow-je ká 'tò nduy-nduy ká dɔnangi Jude-ti lay, ká bebo Jorijalem-ti, ká bebo-je ká kadi ba-ti, ká dɔnangi Tir-ti, ká dɔnangi Sidɔ-ti d'ə-ti tɔ. De 'ree kɔo ta liə rəm, bá kɔo kadi adi njémɔy-je d'ingə lapiya rəm tɔ. ¹⁸ De ká ndil-je ká maji al 'ra-dé lé, d'ingə lapiya.* ¹⁹ Kosi dow-je lay ya 'sangi kadi d'odi rɔ-é, kɔɔtalə tógi tɛɛ rɔ-é-ti rəmə, adi-dé lapiya-lapiya ya lay.

Néndó ká sobi do njénékumə-je ká dow-je ká tuji à kusi do-dé-ti

Mat 5:1-12

²⁰ Jeju un kəm-é ká taá oo njéndó né-je liə ə panə:

Səi njéndoo-je bá 'toi njénékumə-je, kɔɔtalə kɔbe lə Lubə tɔ kɔo-si!

²¹ Səi ká bo isi ra-si ngosnə kin bá 'toi njénékumə-je, kɔɔtalə bore a kusoi né ndani ndə-ndə!

Səi ká isi 'nɔi ngosnə kin bá 'toi njénékumə-je, kɔɔtalə bore a kogi.

²² †Səi ká dow-je d'osi-si ká ta əse 'tubə-si, 'taji-si əse 'mbati-si titi dow-je ká maji al bə kɔo ta lə Ngon lə dow lé bá 'toi njénékumə-je.

²³ †Kí gangi ndo-é-ti kinlé 'rai rɔnəl ə 'tiləi kole, kɔɔtalə nékugə doji ká boy nà ya tɔ ngəbi-si dɔrɔ-ti nɔɔ.

Tɔgrɔ-ti ya, ka-dé-je kàrè, ndəki 'ra né-é kinlé ká njépata-je ká ta Lubə-ti bə ya tɔ.

²⁴ Ngà tuji à kusi do-si-ti, səi njénékingə-je, kɔɔtalə səi ingəi né ká sol mɛɛ-si ngà!

²⁵ Tuji à kusi do-si-ti, səi ká 'ndani ngosnə, kɔo bore rəmə bo à ra-si.

Tuji à kusi do-si-ti, səi ká isi 'kogi ngosnə, kɔɔtalə a kisi dan nékəmtɔndoo-ti, ká ta nɔ-ti.

²⁶ Tuji à kusi do-si-ti, loki dow-je 'pa ta lə-si maji nà, kɔɔtalə ka-dé-je ya kàrè,

ndəki 'pa ta ká maji do dow-je-ti ká d'ədi ta 'panə 'to njépata ká ta Lubə-ti tɔ!

Jeju pa ta ká do ndigi njéba-je-ti

Mat 5:39-47; Rom 12:17-21

* 6:18 6:18 Mar 3:7-11; Mat 4:24-25 † 6:22 6:22 1Pi 4:14 † 6:23 6:23 Knj 7:52

²⁷ Ngà sɛi kɪ ooi ta lə-m lé, m'idə-si m'panè: 'Ndigi njéba-je lə-si, 'rai maji kɪ njékɔsi-si ta-je, ²⁸ 'tɔri ndi-si dɔ dow-je kɪ njékindɛ ndɔl dɔ-si-ti, 'pai ta kɪ Lubə kɔ njékulə kəm-si ndoo-je.

²⁹ Kinə dow ində mbó-i kɪ káre rəmə, 'təl kɪ káre adi-é bəy. Ə kinə dow uwə-i taa kubi kul lə-i rəmə, 'ɔgi-é taa kubi kɪ kàdɪ-i-ti al ngá. ³⁰ Dow kɪ rá-rá ya dɛji-i né ə 'adi-é, ngà loki dow uwə-i taa nékingə-i rəmə, 'dɛji go-é al ngá. ³¹ †Né kɪ 'ndigi kadi dow-je 'ra d'adi-si lé, gə-é ya 'rai adi-dé tɔ. ³² Kinə dow-je kɪ 'ndigi-si ya b́á sɛi 'ndigi-dé tɔ lé, ri b́á à toki piti-si kɔ wa? Njéramajal-je ya kàrè 'ndigi njéndigi-dé-je tɔ. ³³ Kinə dow-je kɪ 'ra sə-si maji ya b́á sɛi 'rai sə-dé maji tɔ lé, ri b́á à toki piti-si kɔ wa? Njéramajal-je ya kàrè 'ra b̀è ya tɔ. ³⁴ Ə kinə dow-je kɪ sɛi indai mɛɛ-si dɔ-ti kɪ 'tunə-si né ə d'a kugə-si b́á sɛi adi-dé lé, ri b́á Lubə à piti-si-né wa? Njéramajal-je ya kàrè, 'tunə-nə né kadi d'ugə-nə né-é gogi tɔ. ³⁵ Ngà sɛi lé, 'ndigi njéba-je lə-si, 'rai maji ə adi dow-je 'tunə-si né ə 'giri kadi à kingəi gogi al. Bəba nékugə doji-si à n̄ə rəm, a toi ngan lə Lubə kɪ njékisi taá dɔrɔ-ti n̄u, kɔ ɛ ra maji kɪ njéra oiyo al-je rəm, kɪ njémɛɛndul-je rəm tɔ. ³⁶ Ooi kəmtondoo lə dow-je titi kɪ Bɔbi-si isi oo-né kəmtondoo lə dow-je kin b̀è tɔ.

Ta kɪ sɔbi dɔ gangta dɔ dow-ti

Mat 7:1-5,15-22

³⁷ 'Gangi ta dɔ dow-ti al ə d'a gangta dɔ-si-ti al tɔ. Ɔri ta dɔ dow-ti ə d'a kɔr ta dɔ-si-ti tɔ; in̄əi go kɔgi adi dow-je ə d'a kin̄ə go kɔgi kadi-si tɔ. ³⁸ Adi né ə d'a kadi-si tɔ. D'a kungi né takubi-ti lə-si kadi rusi ə d'a mbusi go-é maji, d'a yəki kadi gay nangi wur-wur, kɔ né kɪ 'mboji-né né adi dow kinlé, ɛ ya d'a təl mboji-né né kadi-si tɔ.

³⁹ †Jeu pa sə-dé ta kɪ gosta káre bəy panè: Njékəmtɔ à ndɔr njékəmtɔ madi-é tɔ wa? Sé d'a kungi-nə b̀e-ti joo lay ya al wa? ⁴⁰ †Njéndó né à kitə njéndó-é né al. Ngà njéndó né kɪ rá-rá ya kɪ néndó asi-é maji lé, à titi-nə kɪ njéndó-é né lé ya tɔ.

⁴¹ Ban b́á i oo wale kɪ tɔ kəm ngonkɔ-i-ti rəmə, kagi kɪ boy kɪ tɔ kəm-i-ti kin b́á i oo al wa? ⁴² Ban b́á 'a kidə ngonkɔ-i panè: «Adi m'ɔr wale kɪ tɔ kəm-i-ti kin kɔgi» ə i rəmə, 'oo kagi kɪ boy kɪ tɔ kəm-i-ti kin al wa? I njékədkəm dow-je kan! 'Ɔr kagi kɪ boy kɪ tɔ kəm-i-ti ya pa bəy b́á 'a koo wale kɪ tɔ kəm ngonkɔ-i-ti kɔ kɔr kadi-é.

Kullə ra dow b́á d'a gə-é-né

Mat 12:33-37; 7:15-21

⁴³ Kagi kɪ maji lé, kandi-é à maji al al ə kagi kɪ maji al kàrè kandi-é à maji ndá al tɔ. ⁴⁴ †Kɔ kagi kɪ rá-rá ya d'a gə-é kɪ takul kandi-é. Dow à kijə kandi kote dɔ kagi kun-ti al; b̀è ya tɔ, dow à tɔr kandi nduu dɔ gərgəndi-ti al tɔ. ⁴⁵ †B̀è ya tɔ, dow kɪ maji lé, né-je kɪ maji-maji kɪ uwə mɛɛ-é kinlé ya à tɛɛ-né. Ə dow kɪ maji al kàrè, né-je kɪ maji al maji al kɪ uwə mɛɛ-é kinlé ya ɛ à tɛɛ-né tɔ. Kɔ né-je kɪ mənə-nə mɛɛ dow-ti ya b́á tɛɛ ta-é-ti adi-é pa.

Ta kɪ sɔbi dɔ təl rɔ go ta-ti

Mat 7:21-29

⁴⁶ Kdo ri bá 'bai-mi «'Babe, 'Babe» ya rəmə 'təli rɔ-si go ta-ti kɪ m'pa al wa? ⁴⁷ Dow kɪ rá-rá kɪ ree rɔ-m-ti, oo ta-je lə-m ə təl rɔ-é go-ti lé, m'a tɔ-ji-si kadi ooi sé titi-nə kɪ dow kɪ ban wa: ⁴⁸ Ɛ titi-nə kɪ dow kɪ ɔw kɪ kində kəy rəmə, ijə bə adi uu nə, tɛɛ dɔ ər-ti bá ində gin kəy titi; beba loki man ulə, adi pungum man ində kəy lé pungum-pungum ya, ngá kəy lé yəki al, kdo dow lé ində kəy lé maji. ⁴⁹ Ngá dow kɪ oo ta lə-m bá təl rɔ-é go-ti al lé, titi-nə kɪ dow kɪ ində kəy nangray-ti ə ində gin-é maji al rəm tɔ. Beba loki pungum man ində kəy lé rəmə, tajinati nè ya tɔɔ nangɪ rum-rum adi kəy-é tuji tuji kɪ dum nati.

7

Kadmɛɛ lə njəkun dɔ kuti asgar-je kɪ bu *Mat 8:5-13; Jə 4:46-54*

¹ Loki Jeju pa ta-je kin lay adi dow-je ngá lé, ɛ təl ɔw bəbo Kapərnayim-ti.

² Be-é-ti kinlé njəkun dɔ kuti asgar-je kɪ bu ɔw kɪ ngonnjəkullə liə káre kɪ rɔ-é to-é adi tɔ ta koy-ti, ə to ngonnjəkullə liə kɪ ɛ ndigi-é nə. ³ Beba loki njəkun dɔ kuti asgar-je oo poy Jeju lé, ɛ ulə 'ngatɔgi-je lə jipi-je kadi d'ɔw 'ra ndoo ta-é-ti kadi-é ree aji ngonnjəkullə lə n'è lé. ⁴ 'Ngatɔgi-je lé, d'ɔti d'ɔw rɔ Jeju-ti ə 'nɔɔ ta-é-ti nə 'panè: Ɛ lé, tuwə kadi 'ra né kɪ dɔ-ji-i kinlé adi-é ya! ⁵ Kdotalə ɛ ndigi gin dow-je lə-ji rəm, bá ɛ ya ində kəykəwnə lə-ji adi-ji rəm tin. ⁶ Beba Jeju ɔti ɔw sə-dé, ə loki 'tɛɛ ngɔsi kɪ kəy liə ya rəmə, njəkun dɔ asgar-je kɪ bu lé ulə nam-é-je adi d'idə Jeju 'panè: «'Babe, 'adi rɔ-i kɔ nə bə al, kdo mɔ lé m'tuwə kadi 'ree mɛɛ kəy-ti lə-m al.» ⁷ Gin-é kin ya bá m'a ya m'oo kɪ m'tuwə kɔw-né rɔ-i-ti al tɔ. Ngá i 'pa ta káre-rə ya par ə ngonnjəkullə lə-m lé à kingə lapiya. ⁸ Kdotalə mɔ kɪ dɔ-m m'isi gin tɔgi-ti lə dow-je kɪ dɔ-m-ti rəm, m'ow kɪ asgar-je gin tɔgi-ti lə-m rəm. Adi kinə m'idə ɛ kɪ káre m'panè: «'ɔw!» ə ɔti ɔw. Ə kinə m'idə ɛ kɪ rangɪ m'panè: «'Ree!» ə ɔti ree. Ə kinə m'idə ngonnjəkullə lə-m m'panè: «'Ra né kin» ə ɔti ra né-é. ⁹ Loki Jeju oo ta-je kɪ ɛ pa kin bə lé, piti-é ə təl kəm-é kɪ rɔ kosi dow-je-ti kɪ d'un go-é bá idə-dé panè: M'idə-si m'adi ooi; dɔnangɪ israyel-ti ya kàrə m'ingə kɔ kadmɛɛ kɪ tanə bə kin nja káre al bəy! ¹⁰ Loki dɛ kɪ njəkun dɔ asgar-je ulə-dé lé, 'təl 'ree kəy gogɪ rəmə, ngonnjəkullə kɪ rɔ-é to-é lé, dɛ d'ingə-é isi kɪ lapiya kare ngá.

Jeju adi basa kɪ bəbo Nayin-ti tɔsi ndəl

¹¹ Go-ti, Jeju ɔti ɔw kɪ mɛɛ bəbo-ti káre kɪ 'ba-é Nayin. Njéndó né-je liə rəm, kosi dow-je kɪ 'tò nduy-nduy ya d'uwə siə rəbi. ¹² Loki Jeju ree tɛɛ ngɔsi kɪ tarəbi kɔw mɛɛ bəbo-ti ya rəmə, dow-je d'un nin d'isi d'ow-né kɪ bada. To nin ngon kəl lə dené kɪ njəngɔwkoy káre bə. Kosi dow-je kɪ mɛɛ bəbo-ti kɪ 'tò nduy-nduy ya 'dan dené lé bul-bul. ¹³ Beba loki 'Babe Jeju oo dené lé rəmə, ta ɔ mɛɛ-é kdo ta liə adi idə-é panè: 'Nɔɔ al ngá! ¹⁴ Go-ti, Jeju ɔti kɪ kete ɔdi rɔ kesi yo lé, ə dɛ kɪ d'un kesi lé 'təl d'a nangɪ ə Jeju panè: Basa, m'un ndu m'adi-i, 'i taá. ¹⁵ Loki ɛ pa bə rəmə, dow kɪ oy lé, i isi taá ə pa ta. Go-ti, Jeju ulə-é ji kɔ-é-ti. ¹⁶ Dow-je lay ya bəl ində bandi-dé gangɪ adi d'ɔsi gajɪ Lubə 'panè: Dow kɪ boy kɪ to njəpata kɪ ta Lubə-ti ya tɛɛ kəy dan-ji-ti nè rəm, Lubə ree ilə kəm-é dɔ dow-je-ti liə rəm tɔ. ¹⁷ Ta kɪ dow-je 'pa dɔ Jeju-ti kinlé taa lo kɪ dɔnangɪ Jude-ti lay rəm, bá taa lo-je lay kɪ gəə dɔ dɔnangɪ Jude rəm tɔ.

Jā kí njèra dow-je batɛm ulə kullə dəji ta Jeju

Mat 11:2-19

¹⁸ Njéndó né-je lə Jā kí njèra dow-je batɛm d'or poy né-je kinlé, d'adi Jā oo. ¹⁹ Beba ɛ ba dow-je joo dan njéndó né-je-ti liə ulə-dé rɔ 'Babe-ti kadi 'dəji-é 'panè: I ya bá 'to dow kí tò kadi à ree lé əse tò kadi j'ngəbi dow kí rangi bəy wa?

²⁰ Dingəm-je kinlé 'ree 'teɛ rɔ Jeju-ti ə d'idə-é 'panè: Jā kí njèra dow-je batɛm bá ulə-ji rɔ-i-ti kadi j'dəji-i j'oo sé i ya bá 'to dow kí tò kadi à ree lé əse tò kadi j'ngəbi dow kí rangi bəy wa? ²¹ Loki d'a rɔ Jeju-ti lé, njémɔy-je, kɪ njéməti-je nɔ ya Jeju adi-dé lapiya rəm, tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti rəm, bá njékəmtɔ-je kàrè adi kəm-dé oo lo rəm tɔ ²² Beba dow-je kí Jā ulə-dé lé, Jeju ilə-dé-ti panè: Né-je kí ooi kɪ kəm-si, kɪ ta-je kí ooi kɪ mbi-si lé, ɔwi ɔri poy-é adi Jā lé toki njékəmtɔ-je d'oo lo rəm, njéməti-je 'nɔjyə maji rəm, njébanji-je kàrè banji lə-dé ur adi d'aa njay rəm, njémbitɔ-je d'oo ta rəm, dow-je kí d'oy kàrè 'tɔsi 'ndəl rəm, bá njéndoo-je kàrè mbɛ Poyta kí Maji usi mbi-dé-ti rəm tɔ. ²³ Dow kí m'təl gin kusi liə al bá to njénékumə!

²⁴ Loki dow-je kí Jā ulə-dé 'təl d'ɔw rəmə, Jeju pa ta kí dɔ Jā-ti adi kosi dow-je panè: To ri bá ɔwi diləlo-ti ooi wa? To tuwətógi kí yəl isi ɔw siə yó-je né-je kin bá ɔwi ooi wa? ²⁵ Kinə bə al, ngà to ri ya bá ɔwi ooi wa? To dow kí tulə kubi-je kí kurə-kurə rɔ-é-ti bá ɔwi ooi-é wa? Ngà, lé to ɛ kàrè, dɛ kí 'tulə kubi-je kí là-é nɔ-nɔ kɪ dɛ kí d'isi dan nékingə-je-ti mburuki-mburuki bə kinlé, d'isi mɛɛ kəy-ti lə ngar-je yó rəm. ²⁶ Ngà se to ri ya danɔ bá ɔwi ooi wa? To njépata kí ta Lubə-ti bá ɔwi ooi-é wa? Tɔgrɔ-ti, m'a kidə-si, to dow kí itə njépata kí ta Lubə-ti say bəy. ²⁷ Kdɔ to Jā kin bá ndɔki 'ndàngi ta kí dɔ-é-ti 'panè:

Yən, mɔ Lubə m'ulə njèkilə mbɛ lə-m nɔ-i-ti kete, kdɔ kadi ɔw ra rəbi lə-i adi-i.

²⁸ Jeju ilə dɔ-ti panè: M'a kidə-si; dan dow-je-ti lay kí dené-je d'oji-dé lé, ɛ kí to dow kí boy itə Jā ya goto. Bə ya kàrè, dow kí ndɛ bə mɛɛ kɔbɛ-ti lə Lubə lé, boy itə-é. ²⁹ †Njétaalambo-je, kɪ dow-je lay kí d'oo ta ndó lə Jā, bá 'ree d'adi ra-dé batɛm lé, 'gə kí Lubə to njèra né kí njururu.

³⁰ Ngà Parisi-je, kɪ njéndó dow-je ndukun-je 'mbati kɔji ra-je lə Lubə kí tɔ kdɔ ta lə-dé, adi d'adi Jā ra-dé batɛm al.

³¹ Nɔ bá m'a kun-é kɔji-né dow-je kí ngɔsnè kan wa? Dɛ titi-nɔ kɪ nɔ-je ɛn wa? ³² Dɛ 'titi-nɔ kɪ ngan-je kí d'isi pandangi lo-ti bá 'ba-nɔ ə 'pa-nɔ ta 'panè:

«J'kɔl nal kàrè 'ndami-né al rəm, bá j'usi pa nɔ yo kàrè 'nɔi-né al rəm.»

³³ Jeju təl ilə dɔ-ti panè: M'pa bə kdɔ loki Jā kí njèra dow-je batɛm ree, bá uso né al rəm, ay yibi al rəm lé, səi 'pai-nè: «To dow kí ndil kí maji al ra-é.» ³⁴ Ngà Ngon lə dow ree bá uso-je, ay-je rəmə, səi 'pai-nè: ɛ kanlé uso né bore ngay rəm, to njékəy né rəm, bá to nam njétaalambo-je, kɪ njéramajal-je rəm. ³⁵ Ngà dow-je lay kí njétəl rɔ-dé go ta-ti lə Lubə lé, 'gə kí gosi lə Lubə to gosi kí tɔgrɔ-ti ya.

Ta kí ɔbi dɔ Jeju kɪ dené kí njéramajal
Mat 26:6-13; Mar 14:3-9; Jā 12:1-8

³⁶ Parisi káre bè kí ri-é lə Simɔ, ɓa Jeju kadi ɔw uso né. Beɓa ɛ ɔti ɔw ɓe lə Parisi lé ə isi ta nékuso-ti. ³⁷ †Rəmə dené káre kí to njèramajal isi mɛɛ ɓebo-ti kin nɔɔ. Loki dené lé, oo kí Jeju isi uso né ɓe lə Parisi kinlé nɔɔ rəmə, ɛ un ku kí ubi kí ɔti maji rusi mɛɛ-é, kí to ku kí 'ra kí ər kí 'ɓa-é «albatrə», ³⁸ ree isi-né nangi nja Jeju-ti go-é-ti gogi. Ɛ nɔ adi man kəm-é ndogi nja Jeju suki-suki ə uwə bəl dɔ-é ɓɔr-né ə tɔn nja-é lé rəm, ɓá ur ubi kí ɔti maji lé titi rəm tɔ. ³⁹ Loki Parisi kí njɛɓa Jeju lé, oo né kin bè rəmə pa mɛɛ-é-ti panè: Kinə dingəm kin to njèpata kí ta Lubə-ti ya lé, ɛ à gə dené kí isi ɔdi rɔ-é kinlé rəm, ɓá à gə kí dené kinlé to njèramajal rəm tɔ. ⁴⁰ Beɓa Jeju un ta panè: Simɔ, m'ow kà ta nè kadi m'idə-i. Simɔ ilə-é-ti panè: Njéndó dow-je né, 'pa. ⁴¹ Beɓa Jeju panè: Dingəm káre bè kí to njèkində là tunə-ti, ɔw kà kurə liə dɔ dow-je-ti joo. Ɛ kí káre, kurə tò dɔ-é-ti asi kəm là kullə kí dow ra ndɔ ɓumj ə ɛ kí káre, kurə tò dɔ-é-ti asi kəm là kullə kí dow ra ndɔ kormj tɔ. ⁴² Loki dɛ d'ow kà né kí kadi d'ugə-né al lé, ɛ ra sə-dé maji adi ɔr kurə lé kɔgi dɔ-dé-ti joo lay. Nɔ dan-dé-ti ɓá à ndigi njèkində là tunə-ti lé tɔy madi-é wa? ⁴³ Simɔ ilə-é-ti panè: Ɛ kí njèkində là tunə-ti ɔr kurə kí nɔ dɔ-é-ti kɔgi kinlé, m'gir kí à to ɛ ɓá à ndigi njèkində là tunə-ti lé nɔ. Beɓa Jeju panè: Ɛ ya ə 'pa maji tin! ⁴⁴ Go-ti, Jeju təl kəm-é ki rɔ dené-ti lé ngá ɓá idə Simɔ lé panè: 'Oo dené kinlé maji! M'ree kəy lə-i ya ə adi-m man m'togi-né nja-m al. Ngə dené kinlé, man kəm-é ndogi nja-m suki-suki ɓá təl ɓɔr kà bəl dɔ-é. ⁴⁵ I uwə-m kà kàd-i-ti al, ngə dené kinlé, kí low nɔ kí m'ree kəy kin ya, ɛ isi ká tɔn nja-m-ti ya par-par ən. ⁴⁶ I ur ubi dɔ-m-ti 'un-né ta-m al, ngə dené kinlé, ɛ ur ubi kí ɔti maji ya nja-m-ti un-né ta-m. ⁴⁷ Gin-é kin ɓá m'idə-i, majal-je liə kí nɔ kí toki kiɲə go-é kɔgi kadi-é kin ɓá, ɛ ndigi-m-né nɔ tin. Ngə dow kà majal-je liə toki kiɲə go-é kɔgi nɔ al lé, ɛ ndigi-m nɔ al ya tɔ. ⁴⁸ Go-ti, Jeju idə dené lé panè: Majal-je lə-i toki kiɲə go-é kɔgi! ⁴⁹ Rəmə dɛ kí d'isi ta nékuso-ti nati kà Jeju lé 'pa ta mɛɛ-dé-ti 'panè: Ɛ kanlé to dow kí ban ya ɓá ɔw mbing ya oo rɔ-é ki njèkiɲə go majal-je lə dow-je kɔgi ɓəy tin wa? ⁵⁰ Ngə Jeju idə dené lé panè: Kadmɛɛ lə-i aji-i, 'ow kà lapiya!

8

Dow-je kí njédan Jeju lo kilə mbɛ Poyta kí Maji-ti

¹ Go ndɔ-je-ti kinlé, Jeju ɔw kà nganɓe-je kà ɓebo-je ɔw ndó dow-je ta lə Lubə, ɓá ilə mbɛ Poyta kí Maji kí ɓɔbi dɔ kɔɓe lə Lubə rəm tɔ. ² †Njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo d'ow siə nati rəm, dené-je kí dan-ti-je kí ndɔki ɛ tubə ndil-je kí maji al dɔ-dé-ti kà dɛ kí mɔy-je kí gay-gay ra-dé ɓá ɛ adi-dé lapiya lé kàrè, d'ow siə nati tɔ. Dɛ ɓá 'to: Mari kí ɓa-é Mari kí Magdala kí ndɔki Jeju tubə ndil-je kí maji al siri dɔ-é-ti kɔgi lé rəm, ³ Jan kí to ne Suja kí to njəkoo go né-je lə Ngar Erodí rəm, Sujan rəm, ɓá dené-je kí rangi nɔ kí 'to njéra sə-dé kà nékingə-dé-je rəm tɔ.

Gosta kí ɓɔbi dɔ njèkilə kɔ

Mat 13:1-23; Mar 4:1-9

⁴ Loki kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy d'i kà ɓebo-je kí gay-gay 'ree 'kəw-nɔ rɔ Jeju-ti lé, ɛ idə-dé gosta kin panè:

⁵ Njéndor ɔw kɔ kilɛ ko liɛ. Loki ɔ ilɛ rɛmɛ, kɔɔ nɛ kɪ dan-ti-je tusi dɔ rɛbi-ti adi dow-je mbɛjrɛ nja-dɛ-ti ɛ yɛl-je kɪ 'nar taá 'ree 'tú lɛ-lɛ. ⁶ Kɔɔ nɛ kɪ nɔ-je tusi dɔ ɛr-ti; loki ubɛ rɛmɛ, tuti kurum kdɔtalɛ ingɛ lo kɪ sɔl al. ⁷ Kɔɔ nɛ kɪ madi-je tusi dan kun-je-ti; loki ubɛ rɛmɛ kun tɔgi siɛ nati adi ɔ rɔ dɔ-ti gɔgɔgɔ. ⁸ Ngɔ kɔɔ nɛ kɪ nɔ-je tusi nangi-ti kɪ maji; loki ubɛ rɛmɛ, ɔr dɔ-ɛ; dɔ-ɛ kɛre ya kɔɔ-ɛ ra-ti bu-bu. Loki Jeju pa ta kin bɛ rɛmɛ, ilɛ bɔbi ndi-ɛ nangɛ panɛ: Dow kɪ mbi-ɛ tɔ nɔɔ kɔɔ kadi oo-nɛ ta rɛmɛ, kadi oo ta kinlé! ⁹ Bɛba njéndó nɛ-je liɛ 'dɛji-ɛ 'panɛ: Se gosta kinlé, kɔr mɛɛ-ɛ to ri wa? ¹⁰ Jeju idɛ-dɛ panɛ: Sɛi lé, nɛ-je kɪ tɔ lo bɔyɔ-ɛ-ti sɔbi dɔ kɔbɛ lɛ Lubɛ lé toki tɛɛ kɪ dɔ-ɛ kadi-si. Ngɔ dow-je kɪ rangi lé, toki kidɛ-dɛ kɪ gosta kɔɔ kadi lé d'oo lo kɛrɛ d'oo ki koo ya ndɛ bɛ rɛm, bɛ lé d'oo ta kɛrɛ kadi 'gɛ mɛɛ-ɛ al rɛm tɔ.

Kɔr mɛɛ gosta kɪ sɔbi dɔ njɛkilɛ ko

¹¹ Ooi bɛ, kɔr mɛɛ gosta lé ɛn: Ko nɛ lé, to ta lɛ Lubɛ. ¹² Dɔ rɛbi kɪ kɔɔ nɛ tusi-ti lé, to dow-je kɪ d'oo ta lɛ Lubɛ ya rɛmɛ, Sú ree ɔr mɛɛ-dɛ-ti kɔgi, nɛ d'a kɪ kadi mɛɛ-dɛ kɔɔ kaji-nɛ. ¹³ Kɔɔ nɛ kɪ tusi dɔ ɛr-ti lé, to dɛ kɪ loki d'oo ta lɛ Lubɛ ɛ 'taa kɪ rɔnɛl ya, ngɔ kulɛ bɛ ulɛ njirɛ mɛɛ-dɛ-ti al; adi d'adi mɛɛ-dɛ kɪ mbɔr al; ɛ loki kɔ-je ree tɛɛ dɔ-dɛ-ti rɛmɛ, dɛ 'tusi kad mɛɛ lɛ-dɛ d'ingɛ kɔgi. ¹⁴ Dan kun-je kɪ kɔɔ nɛ tusi-ti lé, to dɛ kɪ d'oo ta lɛ Lubɛ ya, ngɔ loki d'ɔti d'ɔw rɛmɛ, mɛɛ kɔ kɔkɔkɔ-je, kɪ bɔ nékingɛ-je, kɪ bɔ nɛ-je kɪ dɔnangi-ti nɛ ɔ bɛ dɔ-dɛ-ti adi kad mɛɛ lɛ-dɛ lé kandi-ɛ goto. ¹⁵ Ngɔ nangɛ kɪ maji kɪ kɔɔ nɛ tusi-ti lé, to dɛ kɪ d'oo ta lɛ Lubɛ ɛ ndigi dɔ-ti ndigi kɪ tɔgrɔ-ti rɛm, d'uwɛ rɔ-dɛ ngɔ mɛɛ-ɛ-ti adi kandi kad mɛɛ lɛ-dɛ tɔ.

Gosta kɪ sɔbi dɔ lampi

Mar 4:21-25

¹⁶ †Dow indɛ pɛr lampi-ti ɛ à sɔbi ngɔ dɔ-ti al ngɔ; bɛ à kindɛ gin tirɛ-ti al rɛm; ngɔ à nɔɔ kagnɔɔ lampi-ti taá, kɔɔ kadi dow-je kɪ d'ɔw mɛɛ kɛy-ti d'oo ndɔgi-ɛ. ¹⁷ †Kɔɔ nɛ kɪ dow bɔyɔ kɪ à ree tɔ ndaa-ti rɛsi al ya goto rɛm, nɛ kɪ dow ra kɪ gidi ngɔy kɪ à toki gɛ al ya goto rɛm, bɛ kɪ à toki tɛɛ-nɛ ndaa-ti rɛsi al ya goto rɛm tɔ. ¹⁸ †Ooi maji, loki isi ooi ta lé, indɛi mbi-si maji ya ooi-nɛ, kɔɔ dow kɪ nɛ tɔ ji-ɛ-ti bɛ d'a kadi-ɛ kɪ rangi dɔ-ti, ngɔ dow kɪ nɛ liɛ goto lé, nɛ kɪ ɛ gir panɛ tɔ 'lɛ-n'ɛ kin ya kɛrɛ d'a taa ji-ɛ-ti.

Ta kɪ sɔbi dɔ kɔ Jeju kɪ ngankɔ Jeju-je

Mat 12:46-50; Mar 3:31-35

¹⁹ Kɔ Jeju kɪ ngankɔ-ɛ-je 'ree rɔ-ɛ-ti; ngɔ lo kadi d'ingɛ-ɛ goto, kɔɔ kosi dow-je d'uti lo kɔkɔ. ²⁰ Bɛba d'idɛ-ɛ 'panɛ: Kɔ-i kɪ ngankɔ-i-je d'ɔ ta-i-ti ndaa-ti nɔɔ, 'ndigi koo-i. ²¹ Ngɔ Jeju ilɛ-dɛ-ti panɛ: Dow-je kɪ d'oo ta lɛ Lubɛ ɛ 'tɛl rɔ-dɛ go-ti kin bɛ 'to kɔ-m-je kɪ ngankɔ-m-je.

Jeju ndangi yɛlbo adi lo tɔ ndingi

Mat 8:23-27; Mar 4:35-41

²² Nɔ kɛre bɛ, Jeju al mɛɛ tɔ-ti kɪ njéndó nɛ-je liɛ bɛ idɛ-dɛ panɛ: «Adi j'gani babo j'ɔwi turɛ.» Bɛba dɛ d'ɔti d'ɔw. ²³ Loki 'nɛl tɔ d'isi d'ɔw rɛmɛ, Jeju tɔ bi ɛ yɛlbo ubɛ-dɛ nangɛ busi, ulɛ mbi-mbi dɔ ba-ti, man ɔw kɪ rusi tɔ, adi dɛ d'isi ta tuji-ti. ²⁴ Bɛba 'ngɛsi kɪ rɔ Jeju-ti 'ndɛl-ɛ panɛ: «Njéndó dow-je nɛ, njéndó dow-je nɛ, ko-ji à tɔɔ bɔo!» Loki Jeju tɛɛ kɛm-ɛ lé, ɛ

ndángi yól-je kì pungum man-je adi 'taa koo adi lo təl tò ndingi. ²⁵ Go-ti, Jeju dɔ̀ji-dé panè: Kadmeɛ lə-si tò rá wa? Ngà njéndó né-je rəmə, né kí ra né lé, ra-dé bəl n̄a rəm, ɔr ndil-dé rəm, adi 'pa-n̄a ta dan-dé-ti 'panè: Kay! Dow kanlé, to dow kí ban wa? Ooi, yól-je kì man-je kàrè, ɛ ndángi-dé rəmə dɛ 'təl rɔ-dé go ta-ti liə!

Jeju tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-ti

Mat 8:28-34; Mar 5:1-20

²⁶ Dɛ 'gangi babo d'ɔw dɔnangi Gerasa-ti kí sɔbi dɔ-n̄a kí dɔnangi Galile. ²⁷ Loki Jeju i meɛ tò-ti ur nangi ya rəmə, dingəm káre ká meɛ bebo-ti n̄ɔɔ, kí to dingəm kí ndil-je kí maji al 'ra-é, i ree rɔ-é-ti. Dingəm kinlé, ulə kubi rɔ-é-ti al ya low n̄y, fá tò kəy al rəm; ngà lo tò-é tò dɔbadi-je-ti.

²⁸ Loki oo Jeju rəmə, ur kɔol, usi nja-é-ti fá ilə bɔbi ndi-é nangi panè: Jeju, Ngon lə Lubə kí njəkisi taá dɔrɔ-ti n̄y, 'ge ri rɔ-m-ti wa, m'n̄ɔ ta-i-ti, 'ra-m maji al al. ²⁹ Dingəm lé pa bè, kdɔtalə Jeju ndángi ndil kí maji al lé kadi-é tɛɛ meɛ-é-ti kɔgi. Ndil kí maji al kinlé isi meɛ dingəm-ti kin low n̄y, adi d'ilə sil ji-é-ti-je kà nja-é-ti-je ya, ngà ɛ tuwə gangi kɔgi kɔgi. Ndil kí maji al lé, ɔsi-é ɔw siə diləlo-je-ti. ³⁰ Jeju dɔ̀ji-é panè: Ri-i lə n̄a wa? ɛ panè: Ri-m lə «kosi-je.» ɛ pa bè, kdɔtalə ndil-je kí maji al 'n̄a meɛ-é-ti. ³¹ Ndil-je kí maji al kinlé, 'n̄ɔ ta Jeju-ti kɔo kadi n̄du adi n'ɔwi bolebe-ti kí sɔy-é goto kin al. ³² Loki d'a-ti kinlé, kosi kɔsɔngi-je d'a d'uso né dɔ mbal-ti ngɔsi n̄ɔɔ. Beba ndil-je kí maji al lé 'ra ndoo ta Jeju-ti kadi in̄ə-dé adi n'ɔwi meɛ kɔsɔngi-je-ti, ə Jeju ndigi sə-dé tɔ. ³³ Ndil-je kí maji al lé, 'tɛɛ meɛ dingəm-ti lé, 'tur meɛ kɔsɔngi-je-ti, adi kɔsɔngi-je lé 'təti-n̄a yipi kadi mbal-ti taá 'tusi babo-ti 'nduy man. ³⁴ Loki njéngəm kɔsɔngi-je d'oo né kí ra né kin bè lé, d'ay d'ɔw d'ɔr poy-é meɛ bebo-ti rəm, meɛ nganbe-je-ti rəm. ³⁵ Beba dow-je d'ɔw kɔo né kí ra né lé; loki d'ɔw 'tɛɛ rɔ Jeju-ti rəmə d'ingə dingəm kí ndil-je kí maji al 'tɛɛ meɛ-é-ti kɔgi lé, isi nja Jeju-ti; ulə kubi rɔ-é-ti rəm, təl isi maji kare rəm, adi bəl ində bandi-dé gangi. ³⁶ Dow-je kí d'oo né-je kí ra né kin kà kəm-dé lé, d'idə-dé kəm rəbi kí dingəm kí ndil-je kí maji al d'isi meɛ-é-ti ingə-né lapiya lé. ³⁷ Go-ti, dow-je kí dɔnangi Gerasa-ti lay ya bəl ində bandi-dé gangi, adi 'dɔ̀ji Jeju kadi in̄ə-dé ə ɔw rangi.

Beba Jeju al meɛ tò-ti kɔo kosi təl gogi. ³⁸ Rəmə, dingəm kí ndil-je kí maji al 'tɛɛ meɛ-é-ti kɔgi lé, n̄ɔ ta Jeju-ti kadi n'ɔw siə. Ngà Jeju tubə-é panè: ³⁹ 'Təl 'ɔw beə lə-i gogi, 'ɔw 'ɔr poy né-je lay kí Lubə ra sə-i kin. Beba dingəm lé ɔw ɔr poy né-je kí Jeju ra siə kin lay adi ta-é sane kà meɛ bebo lay.

Ta lə ngon lə Jayrusi kí dené kí tɔsi ndəl

kà ta lə dené kí məsi ree rɔ-é-ti

Mat 9:1,18-26; Mar 5:21-43

⁴⁰ Loki Jeju təl ree ngangi ba-ti ká Galile gogi lé, kosi dow-je d'uwə-é kí rɔ-dé-ti, kdɔtalə dɛ lay ya d'a d'ingi-d'ingi d'a 'ngəbi-é. ⁴¹ Lo-é-ti kinlé, dingəm káre ri-é lə Jayrusi ree rɔ Jeju-ti. Jayrusi lé to 'boy kí dɔ kəykəwn̄a-ti lə jipi-je. ɛ ree usi nja Jeju-ti n̄ɔ ta-é-ti kadi ɔw siə meɛ kəy-ti liə. ⁴² Kdɔtalə ngon-é kí dené kí káre-rè kí á ra bal dɔgi gidi-é joo je bè tò oy kəy n̄ɔɔ. Loki Jeju isi ɔw siə kí beə lé, kosi dow-je d'ul-n̄a go-é-ti mbuu, adi mbore-é yó-je kí nɛ-je.

⁴³ Rəmə dené káre kí məsi ree rɔ-é-ti bal dɔgi gidi-é joo ɔ dan-dé-ti nɔɔ. E tuji nékingə-é lay kɔgi be lə dɔktur-je kàrè, dow kí asi kadi-é lapiya goto. ⁴⁴ Dené lé tɛɛ gidi Jeju-ti ree ɔdi rɔ takubi liə, rəmə tajinati nè ya gin məsi liə gangi dəsi. ⁴⁵ Jeju dɔji panè: Nɔ ɔdi rɔ-m wa? Rəmə dow-je lay ya 'naji, bá Piyər idə-é panè: Njəndó dow-je né, kosi dow-je kí d'ilə-nɔ 'gəə dɔ-i é d'ul-nɔ dɔ-i-ti mbuu, 'mbor-i yó-je kí nè-je kin ya i 'dɔji dow kí ɔdi rɔ-i bəy wa? ⁴⁶ Ngə Jeju ilə-é-ti panè: Dow ɔdi rɔ-m nɔɔ. Kdotalə m'gə kí tógi kí rɔ-m-ti tɛɛ. ⁴⁷ Loki dené oo kí gin-n'è tɛɛ lé, ɛ dadi par-par usi nja Jeju-ti pa ta rəsi takəm dow-je-ti ɔr-né gin né kí ɔdi-né rɔ Jeju lé rəm, idə-dé-né kəm rəbi kí ingə-né lapiya tajinati nè lé rəm tɔ. ⁴⁸ Bəba Jeju idə-é panè: Ngon-m kí dené, kadmɛɛ lə-i aji-i; 'ow kí lapiya.

⁴⁹ Loki Jeju ɔ pa ta bə ya bəy rəmə, dow i mɛɛ kəy-ti lə Jayrusi kí to njəkun dɔ kəykəwnɔ lə jipi-je lé, ree idə-é panè: Ngon-i kí dené lé uwə ta-é nati, ɔn ɔ 'ndɔji njəndó né dow-je lé al ngá! ⁵⁰ Ngə loki Jeju oo ta kinlé, ɛ idə Jayrusi lé panè: «'Bəl al, mɛɛ-i ya 'adi-m par ɔ ngon-i kí dené lé, à kingə lapiya.» ⁵¹ Loki Jeju ɔw tɛɛ be lə Jayrusi lé, ɛ adi dow kí rangi ɔw siə kəy al, ngə Piyər tɔ, Jɔ tɔ, Jaki tɔ, bəbi ngon-je kí kɔ ngon lé tɔ bá d'ow siə kəy. ⁵² Dow-je lay kí d'isi dɔ ngon-ti lé, d'isi ta nɔ-ti, kí ta ndingə rɔ-ti. Bəba Jeju idə-dé panè: 'Nɔi al! Ngon kí dené lé oy al, ngə tɔ fi kí tɔ. ⁵³ Rəmə dɛ 'sɔki Jeju, kdotalə 'gə kí ngon kí dené lé oy. ⁵⁴ Ngə Jeju uwə ji ngon lé bá pa ta kí ndi-é kí boy panè: Ngon, i taá! ⁵⁵ Bəba ngon kí dené lé tosi ndəl ɔ i taá tajinati nè ya! ɔ Jeju un ndu kadi d'adi-é né uso! ⁵⁶ Né kí ra né kinlé, ɔr ndil njəkoji ngon kí dené kinlé. Ngə Jeju ndɔji-dé kɔ kadi 'pa d'adi dow oo al.

9

Jeju ulə njəkɔwkulə-je liə kí dɔgi gidi-é joo

Mat 10:1-9,11-14; Mar 6:7-13

¹ Jeju ba njəkɔwkulə-je liə kí dɔgi gidi-é joo ɔ adi-dé tógi rəm, adi-dé tarəbi kadi 'tubə ndil-je kí maji al lay dɔ dow-je-ti rəm, bá kadi d'adi lapiya njémɔy-je rəm tɔ. ² Ngə bá ulə-dé kadi d'ilə mbɛ kɔbɛ lə Lubə rəm, bá kadi d'adi lapiya njémɔy-je rəm tɔ. ³ E idə-dé panè: Kɔw-si mba kinlé, uni né madi ji-si-ti al, uni salangi al rəm, uni mbu kɔw mba al rəm, uni mbə al rəm, uni là al rəm, bá ɔyi kubi kí rɔ-si-ti joo-joo al rəm. ⁴ Mɛɛ kəy kí rá-rá kí ɔwi-ti lé, ɛ ya isi-ti sar kadi ji-né. ⁵ Ngə lo lay kí dow-je 'mbati kuwə-si kí rɔ-dé-ti rəmə, 'tɛɛi mɛɛ bebo-é-ti kinlé, ɔ 'gəki kodi kí nja-si-ti kɔgi kadi toji kí ta tɔ dɔ-dé-ti. ⁶ Njəkɔwkulə-je d'ow kí dɔ be-be d'ilə mbɛ Poyta kí Maji rəm, d'adi lapiya njémɔy-je kí lo-lo rəm tɔ.

Ta kí sɔbi dɔ né kí ndɔji Erodí nɔ

Mat 14:1-2; Mar 6:14-16

⁷ Nè-je kí ra né lé, loki njəkɔbɛ Erodí oo ta-é rəmə, ndɔji-é nɔ. Kdotalə dow-je madi 'panè: «To Jɔ bá tosi ndəl ində lo tɛɛ.» ⁸ Dɛ kí nɔ-je 'panè: «To Eli bá ree» ɔ dɛ kí rangi 'panè: «To dow káre dan dow-je-ti kí low kí 'to njépata-je kí ta Lubə-ti bá tosi ndəl ində lo tɛɛ.» ⁹ Ngə Erodí rəmə panè: «Jɔ lé, ndɔki m'adi 'gangi dɔ-é, ngə to nɔ bəy bá dow-je d'isi 'pa ta-je kí bə kin dɔ-é-ti bá m'oo m'oo bəy tin wa?» ɔ ɛ sangi kadi n'oo dowbɛ lé.

Jeju adi nékuso dow-je budɔgi lo mi
Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Jǎ 6:1-14

¹⁰ Loki njékɔwkułaje 'təl 'ree rəmə, d'ɔr poy né-je lay kí 'ra lé d'adi Jeju. Ɛ ɔr-dé go-é-ti ɔr-né rɔ-é kì kár-é kəl bebo Betsayda-ti bè. ¹¹ Ngà kosi dow-je 'gə, adi d'ɔw go-é-ti. Jeju uwə-dé kì rɔ-é-ti ə pa ta kí sɔbi dɔ kɔɓe lə Lubə adi-dé rəm, de kì d'ɔw ndoo kingə lapiya rəmə, ɛ adi-dé lapiya tɔ.

¹² Ngà loki kàdì isi ur lé, njéndó né-je kí dɔgi gidi-é joo 'ree rɔ Jeju-ti d'idə-é 'panè: 'Ɔsi kosi dow-je kanlé adi d'ɔw nganbe-je-ti, kì kəylo-je-ti kì tò ngosi-ngosi kadi d'ingə nékuso-je, kì lo tò-je, kɔ lo kí j'ài-ti nè kinlé to diləlo. ¹³ Ngà Jeju idə-dé panè: «Səi ya adi-dé né d'uso.» De 'təl d'ilə-é-ti 'panè: «Jɛ j'ɔw kì mbə m̄ kì kanji joo-rè ya par. Dɔmaji, kadi jɛ ya j'ɔw j'ndogì nékuso j'adi dow-je kin lay je bè tá.» ¹⁴ De 'pa bè kdotalə dingəm-je ya kɔr-dé à ra budɔgi lo mi je bè. Jeju idə njéndó né-je lé panè: «Uwəi dow-je adi d'isi nangi kɔrmi kɔrmi je bè.» ¹⁵ De 'ra bè ya tɔ, adi d'adi dow-je d'isi nangi lay.

¹⁶ Jeju taa mbə kí mi kì kanji kí joo lé, itə kəm-é kì dɔrɔ-ti ra oiyo Lubə dɔ-ti, bá gángi danə adi njéndó né-je kadi 'ləbi kosi dow-je. ¹⁷ De lay ya d'uso né 'ndan ndə-ndə; adi d'ɔy dɔdum-é-je kí nɔy rusi kàrè dɔgi gidi-é joo.

Piyər pa rəsi kí Jeju to dow kí Lubə mbəti-é
Mat 16:13-28; Mar 8:27-31

¹⁸ Ndo kàrè bè, Jeju ɔr rɔ-é kì kár-é pa ta kì Lubə ə njéndó né-je liə d'ɔw siə nati ngà bá ɛ dəji-dé ta panè: «Kosi dow-je lé 'panè m'to nɔ wa?» ¹⁹ †De d'ilə-é-ti 'panè: «Dow-je kí dan-ti-je 'panè: "I 'to Jǎ kí njəra dow-je batəm", ə de kí nɔ-je 'panè: "I 'to Eli", ə de kí rangi bəy 'panè: "I 'to dow kàrè dan dow-je-ti kí low kí 'to njəpata-je kí ta Lubə-ti bá tɔsi ndəl ində lo tɛɛ.»» ²⁰ †Ngà Jeju təl dəji-dé panè: «Ə kí go gə-é-ti lə-si səi ya bè lé, mɔ m'to nɔ wa?» Piyər ilə-é-ti panè: «I 'to Kristi*.» ²¹ Jeju ndəji-dé nɔ kadi 'pa ta-é d'adi dow al.

Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti kì tɔsi ndəl-ti liə
Mat 16:21-28; Mar 8:31-33

²² Jeju təl ilə dɔ-ti panè: «Tò kadi Ngon lə dow à kingə kɔ nɔ; 'ngatɔgi-je lə jipi-je, kì njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kì njéndó dow-je ndukun-je d'a mbati-é, d'a tɔl-é, ngà ndɔ kí njékungi-ti mutə rəmə à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.» ²³ †Bəy bá ɛ idə-dé lay panè: «Kinə dow ndigi kun go-m rəmə, kadi ta rɔ-é ɔ-é al, kadi un kagdəsi liə uti kì ndɔ-é ndɔ-é ə un go-m. ²⁴ †Kdɔ dow kí rá-rá kí ndigi kaji rɔ-é lé à tuji rɔ-é, ngà dow kí ilə rɔ-é kɔgi kdɔ ta lə-m bá à kaji rɔ-é. ²⁵ Kadi dow ingə né-je kí donangi-ti nè lay ə daji rɔ-é tuji əse ɛ ya tuji rɔ-é lé, maji-é to ri wa? ²⁶ Kdɔtalə dow kí ra rɔsɔl dɔ-m-ti, kì dɔ ta-je-ti lə-m lé, loki Ngon lə dow à ree dan riɓa-ti liə, kì dan riɓa-ti lə Bəbi-é, kì 'lə malayka-je kí d'aa njay lé, ɛ à ra rɔsɔl dɔ-é-ti ya tɔ. ²⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow-je madi dan de-ti kí d'ɔ nè kinlé, d'a koo kɔɓe lə Lubə lé, bəy bá d'a koy.»

† 9:19 9:19 Mat 14:1,2; Mar 6:14,15; Luk 9:7,8 † 9:20 9:20 Jǎ 6:68,69 * 9:20 9:20 Kristi lé kor meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 9:23 9:23 Mat 10:38; Luk 14:27 † 9:24 9:24 Mat 10:39; Luk 17:33; Jǎ 12:25

*Rɔ Jeju mbəl**Mat 17:1-9; Mar 9:2-10; 2Pi 1:16-18*

²⁸ Asi ndo jinəy joo je bə go ta-je-ti kɪ Jeju pa kinlé, ɛ ɓa Piyər, kɪ Ja, kɪ Jaki adi d'ow siə ə al dɔ mbal-ti kɔɔ pa ta kɪ Lubə. ²⁹ Loki ɛ isi pa ta kɪ Lubə lé, takəm-é mbəl tɔ gay ə kubi-je liə təl nda mbəy-mbəy ə ndoy ngilingi-ngilingi. ³⁰ Rəmə tajinati nə ya dingəm-je joo d'a d'ɔji ta kɪ Jeju. To Moiyiji kɪ Eli kɪ 'tɛɛ koy, ³¹ rɔ-dé ɔ̇ njoy-njoy adi lo ndógi doo ə d'a d'ɔji ta kɪ Jeju dɔ koy-ti kɪ ɛ à kɔw koy bebo Jorijalɛm-ti kɔɔ tɔl-né ta kullə liə. ³² Piyər kɪ madi-é-je lé, 'tò ɓi d'adi dan-dé oy rəgi-rəgi; ngà loki 'tɛɛ kəm-dé rəmə d'oo ndógi lə Jeju rəm, d'oo dingəm-je joo kɪ d'a rɔ-é-ti lé rəm tɔ. ³³ Loki dingəm-je kɪ joo kinlé d'isi d'inə Jeju kɔɔ kɔw rəmə, Piyər idə-é panè: Njéndó dow-je né, maji n̄a kadi j'isi nə ya ngá. Adi j'rai kəykubi mutə, káre à to 'lə-i, káre à to 'lə Moiyiji ə káre à to 'lə Eli tɔ. Piyər gə mɛɛ ta kɪ ɛ ɓa lé al. ³⁴ Loki ɓa pa ta lé bə ya rəmə, kilndi ree səbi dɔ-dé-ti ripi. Loki kilndi səbi dɔ-ti lé, ɓəl ində bandi njéndó né-je gangi. ³⁵ ††Rəmə dan kilndi-ti lé, ndi dow ɓa panè: ɛ kinlé, to ngon-m, m'mbəti-é; ooi ta liə. ³⁶ Ngà go ndi dow-ti kɪ ɓa lé rəmə, d'oo Jeju ya ɓa kɪ kár-é. Njéndó né-je d'adi ta-dé tɔ kɪ mundi-é ə mɛɛ ndɔ-é-je-ti kinlé, dɛ d'or poy né kɪ d'oo kin d'adi dow al.

*Jeju adi lapiya ngon kɪ ndil kɪ maji al isi mɛɛ-é-ti**Mat 17:14-21; Mar 9:14-29*

³⁷ Lo aa go-ti, loki d'i dɔ mbal-ti d'isi risi nangi lé, kosi dow-je kɪ 'tò nduy-nduy ya 'tilə kəm Jeju; ³⁸ rəmə dan kosi dow-je-ti lé, dow káre pa ta boy-boy panè: Njéndó dow-je né, m'ra-i kɔgri ya, ilə kəm-i dɔ ngon-m-ti adi-m, kdɔtalə ɛ to ngon-m kɪ káre-rè. ³⁹ Taá-taá ya ndil kɪ maji al uwə-é rəmə, tajinati nə ya ra-é adi nɔ boy-boy, siki-é kɪ tógi-é tógi-é adi əm ta-é i puki-puki, adi-é kɔ̇ n̄a ə inə-é kalangi al, adi toki dow kɪ oy bə ⁴⁰ M'ra ndoo ta njéndó né-je-ti lə-i kadi 'tubə ndil lé dɔ-é-ti kɔgi ya, ngà dɛ d'asi al. ⁴¹ Beba Jeju panè: Səi ko dow-je kɪ njémeɛngə-je kɪ njémeɛndul-je kan! M'a kisi sə-si nati asi kaglo ban ɓəy wa? M'a kisi dɔ-ti sə-si asi kaglo ban ɓəy wa? Go-ti, təl idə ɓɔbi ngon lé panè: 'Ree kɪ ngon-i lé nə bə. ⁴² Loki ngon lé isi ree rəmə, ndil kɪ maji al lé, ɔsi-é ilə-é nangi ə siki-é n̄a, ngà Jeju ndangi ndil kɪ maji al lé, ə adi ngon lé lapiya, ɓá təl ulə-é ji ɓɔbi-é-ti. ⁴³ Dow-je lay ya tógi lə Lubə kɪ tɔ ɓəl kinlé or ndil-dé.

*Nja joo kɪ Jeju pa ta dɔ koy-é-ti**Mat 17:22-23; Mar 9:30-32*

Loki né-je lay kɪ Jeju ra lé, or ndil dow-je lay adi tagir lə-dé tɔ kɪ dɔ-ti ya ɓəy lé, ɛ idə njéndó né-je liə panè: ⁴⁴ Ta kɪ m'ow kidə-si kinlé, uwəi dɔ-si-ti maji: «Ngon lə dow lé, d'a kilə-é ji dow-je-ti.» ⁴⁵ Ngà njéndó né-je 'gə mɛɛ ta kinlé al. Ta lé toki ɓoyɔ sə-dé dɔ-é kɔɔ kadi 'gə mɛɛ-é al; ə dɛ 'ɓəl lo dəji-é ta dɔ-ti rəm tɔ.

*Sé n̄a ɓá to dow kɪ boy n̄a wa?**Mat 18:1-7; Mar 9:33-37*

⁴⁶ †Njéndó né-je lə Jeju d'isi 'naji-n̄a ta kadi d'oo sé n̄a ɓá to kɪ boy n̄a dan-dé-ti wa? ⁴⁷ Jeju gə tagir kɪ mɛɛ-dé-ti adi un ngon kɪ ndɛ bə adi-é ɓa mbɔ-é-ti; ⁴⁸ †ngá ɓá idə-dé panè: Dow kɪ rá-rá kɪ uwə ngon kin kɪ rɔ-é-ti

† 9:35 9:35 Mat 3:17; 12:18; Mar 1:11; Luki 3:22 † 9:35 9:35 2Pi 1:17,18 † 9:46 9:46 Luk 22:24

† 9:48 9:48 Mat 10:40; Luk 10:16; Ja 13:20

kdo ta læ-m lé, to ma ya to bá dowbé uwə-m ki rɔ-é-ti tin; ə dow kí uwə-m ki rɔ-é-ti kin rəmə, to njəkulə-m ya to bá dowbé uwə-é ki rɔ-é-ti tin. Kdo dow kí oo rɔ-é ki ngon dow dan-si-ti lay kinlé, ɛ bá to dow kí boy nɔ.

Dow kí ɔsi-si ta al lé to dow læ-si

Mar 9:38-41

⁴⁹ Ja un ta panè: «Njèndó dow-je né, je j'oo dow káre un ri-i bá isi tubə-né ndil-je kí maji al do dow-je-ti ə j'sangi kadi j'ɔgi-é do-ti, kdo ɛ un go-i sə-ji al.» ⁵⁰ Ngà Jeju ilə-é-ti panè: ɔgi-é do-ti al, kdo dow kí ɔsi-si kí ta al lé, to dow læ-si.

Jeju inɔ dɔnangi Galile kdo kow Jorijalɛm

Be káre bè dɔnangi Samari-ti mbati Jeju

⁵¹ Loki ndo-je læ Jeju nɔy ngosi kadi Lubə à kun-é ki dɔra-ti lé, ɛ un ndi-é ə ɔ do-ti njangi kadi n'ow bebo Jorijalɛm-ti. ⁵² ɛ ulə dow-je kete nɔ-é-ti. Loki dɛ d'ungi-nɔ rebəə d'ow rəmə, 'teɛ meɛ ngonbe-ti káre kí dɔnangi Samari-ti, kdo ra né-je kete ngəbi-é-né. ⁵³ Ngà dow-je kí ngonbe-é-ti 'ndigi kuwə-é ki rɔ-dé-ti al, kdo ɛ un rəbi kí ɔw ki bebo Jorijalɛm-ti. ⁵⁴ Loki Jaki-je kí Ja kí 'to njèndó né-je læ Jeju d'oo né kin bè lé, d'idə-é 'panè: 'Babe, i 'ndigi kadi j'dəji pər kadi i dɔra-ti ree ró-dé wa? ⁵⁵ Jeju təl kəm-é ki rɔ-dé-ti bá kəl sə-dé panè: [To tagir ri bá tò meɛ-si-ti bè wa! ⁵⁶ Ngon læ dow lé, ree kdo tɔl dow-je al, ngà ɛ ree kdo kaji-dé.]† Beba dɛ d'ɔti d'ow ngonbe-ti kí rangi.

Ta kí ɔbi do kun go Jeju

Mat 8:18-22

⁵⁷ Loki dɛ d'ow do rəbi-ti lé, dow káre idə Jeju panè: «M'a kun go-i lo lay kí 'a kow-ti.» ⁵⁸ Jeju ilə-é-ti panè: «Tal-je d'ow kí be tò-dé nɔɔ, bá yəl-je kí 'nar taá kin kàrè d'ow kí kəy tò-dé tɔ. Ngà Ngon læ dow lé, lo kí kadi ulə do-é-ti ya kàrè goto.» ⁵⁹ Jeju idə dow kí rangi panè: 'Un go-m. Ngà ɛ ilə-é-ti panè: «'Babe, 'adi-m tarəbi adi m'ow m'dubi bəbi-m mɔki tá.» ⁶⁰ Ngà Jeju idə-é panè: «'Inɔ dɛ kí d'oy adi 'dubi dow-je læ-dé kí d'oy, ə i rəmə, 'ow ilə mbɛ kɔbe læ Lubə.» ⁶¹ Dow káre pa bəy panè: 'Babe, m'ndigi kun go-i, ngà kadi bá 'adi-m tarəbi kadi m'ow m'ra lapiya dow-je kí meɛ kəy-ti læ-m mɔki tá. ⁶² Ngà bá Jeju idə-é panè: Dow kí uwə kosi mangi-je ɔw ndɔr-né bá gɔɔ lo go-é-ti gogi lé, kullə kɔbe læ Lubə tuwə-é al.

10

Ta kí ɔbi do njèndó né-je kí korsiri gidi-é joo kí Jeju ulə-dé

Mat 9:37-38; 10:7-16; Mar 6:8-11; Luk 9:3-5

¹ Go-ti, 'Babe Jeju mbəti njèndó né-je kí rangi korsiri gidi-é joo ə ulə-dé kadi d'ow joo-joo kete nɔ-é-ti meɛ bebo-je-ti lay, kí lo-je-ti lay kí tò kadi ɛ ya kàrè à kow-ti tɔ. ² †ɛ idə-dé panè: Ko kí tò kijə nɔ, ngà njékijə-é-je bá 'nɔ al. Ən ə 'pai ta kí 'ba njəko kí tò kijə lé, kadi ulə kí njérakullə-je titi. ³ †Owi! Yən, m'ulə-si titi-nɔ kí ngan bati-je bè dan jagim-je-ti. ⁴ Uni mbu là al rəm, uni mbu kow mba al rəm, ɔyi saba al rəm, bá ɔi nangi kí rəbi-rəbi 'rai lapiya dow-je al rəm tɔ. ⁵ Meɛ kəy kí rá-rá kí ɔwi-ti lé, ta kí

† 9:56 9:56 Ta-je kí tò mbunɔ né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kí ta greki. † 10:2 10:2 Mat 9:37,38 † 10:3 10:3 Mat 10:16

a pai kete moki én: «Kadi lapiya này meḡ kəy-ti kin!»⁶ Kinə dow noji isi meḡ kəy-ti lé nɔɔ rəmə, lapiya lə-si à này siə. Ngà kinə dow noji goto tɔ rəmə, lapiya lə-si à təl ree rɔ-si gogɪ tɔ.⁷ †Isi meḡ kəy-é-ti kinlé, ə né kí d'adi-si ya usoi rəm, ɣi rəm. Kɔtələ to tó-é kadi njérakullə ingə nékugə dɔɟi-é. Iləi kɪ takəy-takəy al.*⁸ Meḡ bebo kí rá-rá kí ɔwi-ti, bá d'uwə-si kí rɔ-dé-ti, ə d'adi-si nékuso rəmə usoi⁹ rəm, adi lapiya njémɔɟy-je kí d'isi meḡ bebo-é-ti lé, ə idəi dow-je kí titi 'painè: Kɔbe lə Lubə ree ngosi rɔ-si-ti.¹⁰ †Ngà meḡ bebo kí rá-rá kí ɔwi-ti, bá d'uwə-si kí rɔ-dé-ti al lé, ɔwi pandangɪ lo-je-ti kí meḡ be-é-ti lé, ə 'painè:¹¹ †«Kodi kí meḡ bebo-ti lə-si kí i nja-ji-ti ya kàrè j'ow mbing j'gəki dɔ-si-ti gogɪ. Bè ya kàrè, kadi 'gəi kí kɔbe lə Lubə lé, ree ngosi.»¹² †M'a kidə-si rəsi; meḡ ndɔ-é-ti kinlé ta kí gangi kí dɔ bebo-é-ti kinlé, à ngə nɔ kitə ta kí gangi kí dɔ Sɔdɔm-ti bəy.

Tuji kí sɔbi dɔ be-je kí 'mbati kadi meḡ-dé

Mat 11:21-24

¹³ Tuji à kusi dɔ-si-ti, sɔi dow-je kí Koraje! Tuji à kusi dɔ-si-ti, sɔi dow-je kí Betsayda! Kɔ nékɔɟi-je kí toki ra dan-si-ti nè kinlé, lé toki ra dɔnangi Tir-ti kɪ dɔnangi Sidɔ-ti je bè rəmə lé dow-je kí titi d'a kulə kubi saki rɔ-dé-ti tò-né buu-ti, kɔ kɪnə-né panjiyə-dé-je kí maji al kɔɟi low nɔ ngá!¹⁴ Gin-é kin bá, ndɔ gangta-ti lé, ta kí gangi kí dɔ-si-ti à ngə nɔ kitə ta kí gangi kí dɔ dɔnangi Tir-ti, kɪ dɔnangi Sidɔ bəy.¹⁵ Ngà sɔi dow-je kí Kapərnayim, ooi 'painè se rɪbə lə-si kin à kow sə-si sar dɔrɔ-ti wa? Bè al, à toki təl sə-si kí nangɪ sar kí meḡ lo kí koó-ti.

¹⁶ †Dow kí taa ta lə-si lé, taa ta lə-m tɔ. Ngà dow kí ɔsi-si ngəɔngɪ rəmə, to mɔ ya tɔ ɔsi-m ngəɔngɪ tin. Ə dow kí ɔsi-m ngəɔngɪ lé, to njəkulə-m tɔ bá dowbé ɔsi-é ngəɔngɪ tin.

¹⁷ Dɛ kí kɔrsiri kí Jeju ulə-dé lé, 'təl 'ree kí rɔnəl ə 'panè: 'Bəbɛ, kɪ ri-lé, ndil-je kí maji al ya kàrè d'ulə dɔ-dé gin tɔɟi-ti lə-ji.¹⁸ Bəbɛ Jeju idə-dé panè: M'oo Satɔ i dɔrɔ-ti titi-nɔ kɪ təl ndi bè usi nangɪ nè.¹⁹ Ooi bè, m'adi-si tɔɟi kadi 'njiyəi-né dɔ li-je-ti, kɪ dɔ jinə-je-ti, kɪ dɔ tɔɟi-je-ti lay kí njəbɔ ɔw-né, ə né káre ya kàrè à ra-si al.²⁰ Bè ya kàrè, 'rai rɔnəl kɔtələ ndil-je kí maji al kí d'ulə dɔ-dé gin tɔɟi-ti lə-si kin al. Ngà 'rai rɔnəl kɔtələ ri-si kí toki ndangi meḡ dɔrɔ-ti kin tá.

Lubə tɛɟ dɔ Poyta kí Maji adi ngan dow-je

Mat 11:25-27; 13:16-17

²¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé ya Ndil kí aa njay ra Jeju adi rɔ-é nəl-é nɔ adi panè: Bɔbi-m kí 'to 'Ba dɔrɔ kɪ dɔnangi, m'tɔy-i, kɔ d'ɔɔyɔ dɔ né-je kin kɪ njəgosi-je kɪ njénégə-je rəmə ngan dow-je kin bá 'tɛɟ kɪ dɔ-é adi-dé. Oiyɔ, Bɔbi-m, m'tɔy-i kɔ tɔ ndigi lə-i kadi né kinlé tɔ bɛ†.²² †Bɔbi-m təl kɪ né-je lay adi-m. Dow kí gə-m mɔ Ngon lə Lubə lé goto. Bɔbi-m ya par ə gə-m. Ə dow kí gə Bɔbi-m ya goto. Mɔ ya par ə m'gə Bɔbi-m lé, ə dow kí mɔ ngon-é lé ya m'tɛɟ kəm-é dɔ-é-ti bá à gə-é tɔ.

²³ Go-ti, Jeju təl kəm-é kɪ rɔ njéndɔ né-je-ti liə ə idə-dé dɛ ya kí kár-dé gay panè: Dow-je kí kəm-dé oo né-je kí sɔi ooi kinlé 'to njénékumə-je!

† **10:7** 10:7 1Kɔ 9:14; 1Ti 5:18 * **10:7** 10:7 Jeju ɔɟi-dé kow kəy lə dow-je al. Ngə ɛ ndigi kadi 'tò kəy lə dow káre ə lo aa d'i kete-kete al. Kɔ mba tɔ be joo ə ində nane. † **10:10** 10:10 Knj 13:51 † **10:11** 10:11 Mat 10:7-14; Mar 6:8-11; Luk 9:3-5 † **10:12** 10:12 a Mat 11:24; b Mat 10:15 † **10:16** 10:16 Mat 10:40; Mar 9:37; Luk 9:48; Jɔ 13:20 † **10:21** 10:21 1Kɔ 1:17-29 † **10:22** 10:22 a Jɔ 3:35; b Jɔ 10:15

²⁴ Beba m'a kidə-si rəsi kɪ njépata-je kɪ ta Lubə-ti ɲa, kɪ ngar-je ɲa ya 'ndigi koo né-je kɪ sɔi ooi kin ya, ngà d'oo al; 'ndigi koo ta-je kɪ sɔi ooi kin ya, ngà d'oo al.

Gosta kɪ sɔbi dɔ dow kɪ Samari kɪ to dow kɪ maji

Mat 22:34-40; Mar 12:28-34

²⁵ †Dow káre kɪ njéndó dow-je ndukun sangi kdɔ koo ta kɪ mee Jeju-ti adi i taá dɔji-é panè: «Njéndó dow-je né, ri bá m'a ra kdɔ kadɪ m'isi-né kəm sartagangi wa?» ²⁶ Beba Jeju ilə-é-ti panè: «'Ndàngi mee mbete ndukun-je-ti 'panè ri wa? I 'ndó lé, 'ndàngi 'panè ri wa?»

²⁷ †E ilə Jeju-ti panè: «'A ndigi 'Babe Lubə lə-i kɪ mee-i káre-rè, kɪ ndil-i lay, kɪ tógi-i lay rəm, kɪ tagir lə-i lay rəm, bá 'a ndigi dow madi-i tò kɪ rɔ-i bè rəm tɔ.» ‡ ²⁸ Beba Jeju idə-é panè: «'Ta lé, i ilə-ti maji ɲa! 'Ra né kinlé ya rəmə 'a kisi kəm.»

²⁹ Ngà e ndigi ra kadɪ 'lən-n'è to naji adi dɔji Jeju panè: «'Ná bá to dow madi-m wa?» ³⁰ Jeju təl un ta panè: «'Dingəm káre bè i bebo Jorijaləm-ti isi ɔw bebo Jeriko-ti, rəmə bəkaya-je 'gangi-é 'taa né-je liə lay, 'tində-é mbuki-mbuki d'adi tò kəm yo ə 'tusi-é d'ɲə-é d'ɔw lo lə-dé. ³¹ Ə dow káre kɪ to njəgugné lə Lubə i Jorijaləm isi ree kɪ rəbi kɪ káre kinlé tɔ. Loki ree da dɔ dingəm-ti lé rəmə, e ijə rɔ-é kɪ nganglo-nganglo dəə ɔw. ³² Go-ti, dow káre kɪ gin koji-ti lə Lebi ree tɛɛ lo-ti kinlé tɔ, bá oo dingəm lé rəmə, ijə rɔ-é kɪ nganglo-nganglo dəə ɔw ya bəy. ³³ Ngà dow káre kɪ dɔnangi Samari-ti kɪ isi ɔw mba é ree tɛɛ lo-ti kinlé bá oo dingəm lé rəmə ta ɔ mee-é ɲa kdɔ ta liə. ³⁴ Beba ɔti ree rɔ-é-ti ə ungi ubi, kɪ man nduu ta dɔ-je-ti lé ndəm-né bəy bá un-é səbi-é dɔ koro-ti liə ɔw siə kəy mba-je-ti ə tɔsi kəm-é go-é-ti. ³⁵ Loki lo aa lé, e ɔr lə kɪ dow à ra kullə ndo joo bá à kingə, adi njəkoo go kəy mba-je lé, ə idə-é panè: "'Tɔsi kəm-i go-é-ti adi-m rəm, bá né-je lay kɪ 'a tuji dɔ-é-ti dɔ madi-é-ti kinlé, ndo kɪ m'təl rəmə jə idə-m ə mə ya m'a kugə-i." ³⁶ Jeju təl dɔji njéndó dow-je ndukun lé panè: «'Kɪ go koo-é-ti lə-i lé, dan dow-je-ti kɪ mutə kinlé, e kɪ rá bá to dow madi dingəm kinlé wa?» ³⁷ Beba e ilə Jeju-ti panè: «'To e kɪ njəkoo kəmtondoo liə kin.» Bè ngá bá Jeju idə-é panè: «'ɔw, ə i kàrè 'ra bè ya tɔ.»

Ta kɪ sɔbi dɔ kow Jeju be lə Marti-je kɪ Mari

³⁸ †Loki Jeju usi rebəə kɪ njéndó né-je liə, bá ɔw mee ngonbe-ti káre bè lé, dené káre kɪ ri-é lə Marti uwə-é kɪ rɔ-é-ti mee kəy-ti liə. ³⁹ Ə Mari kɪ to ngonkɔ Marti lé, isi nangi nja 'Babe-ti isi oo ta-je liə. ⁴⁰ Kullə-je kɪ gay-gay kɪ mee kəy-ti un Marti ɲa adi e ɔti rati ree panè: 'Babe, kiŋə kɪ ngonkɔ-m ɲə-m kɪ kar-m ya ta kullə-ti kinlé, 'usi-i-ti al ban al wa? 'Idə-é adi ree ra sə-m kullə. ⁴¹ 'Babe ilə-é-ti panè: Marti, Marti, mee-i a kəkəkə rəm, rɔ-i ba daki-daki kdɔ né-je ɲa ya, ⁴² ngà né káre ya par ə to né kɪ maji ɲa. Mari bá mbəti e kɪ maji ɲa kɪ dow à taa ji-é-ti ndə al.

11

Néndó kɪ sɔbi dɔ pa ta kɪ Lubə

Mat 6:9-13; 7:7-11

¹ Ndo káre bè, Jeju isi lo-ti madi isi pa ta kɪ Lubə. Loki pa ta kɪ Lubə gin-é gangi lé, dow káre dan njéndó né-je-ti liə dɔji-é panè: 'Babe, 'ndó-ji

† **10:25** 10:25 Mat 22:35-40; Mar 12:28-34 ‡ **10:27** 10:27 Mbl 19:18; Det 6:5 † **10:38** 10:38 Jā 11:1

lo pa ta kî Lubə titi kî Jə ndó-né njéndó né-je liə bè to. ² Jeju ilə-dé-ti panè: Loki isi 'pai ta kî Lubə rəmə, 'painè:

Bəbi-ji, kadi dow-je 'gə kî 'aa njay; kadi kɔbe lə-i ree.

³ 'Adi-ji nékuso kî asi ta-ji kî ndo-je lay.

⁴ 'Inə go majal-je lə-ji kɔgi,

kdo je kàrè j'isi j'inə go majal-je kî dow-je d'isi 'ra sə-ji lé kɔgi to.

Ə 'inə-ji adi j'usi meɔ nənə-ti al.

⁵ Go-ti, Jeju ilə do-ti panè: Dow káre dan-si-ti je bè, bá nam-é isi nɔɔ, bá ɛ ow ndəl-é ndoɔ dan lo-ti panè: Nam-m, adi-m m'tunə-i mbə mutə.

⁶ Kdɔtalə nam-m káre j mba-ti ree ro-m-ti ə m'oo né kî m'a kadi-é al. ⁷ Bá kinə nam-é lé, to kəy je bè ya ilə-é-ti panè: I 'ndoji-m al. Tarəbi toki kuti ngá, bá je kî ngan-m j'to nangi rəm ngá, adi m'a kî taá kadi-i mbə lé al.

⁸ M'idə-si m'adi ooi, kinə lé, j taá adi-é mbə lé, kdɔtalə to kî ɛ to nam-é kin al kàrè, à kî taá kdɔtalə ndoji kî ndoji-é bəy-bəy kin ya, kdo kadi-é né-je lay kî ɛ ow ndoo-é lé.

⁹ Ə m'idə-si m'panè: 'Dəji ə d'a kadi-si; 'sangi ə a kingəi; indəi tarəbi ə d'a tɛɛ kadi-si. ¹⁰ Kdo dow kî dəji ya ə d'adi-é; dow kî sangi ə ingə; dow kî ində tarəbi ə 'tɛɛ d'adi-é. ¹¹ Nə dan-si-ti bá ngon-é dəji-é mbə rəmə à kadi-é ər wa? Əse dəji-é kanji rəmə à kadi-é li wa? ¹² Əse ngon-é dəji-é kow rəmə à kadi-é jinə wa? ¹³ Ə səi kî 'toi njéməndul-je kàrè, 'gəi kadi né-je kî maji-maji ngan-si-je rəm, ngə Bəbi-si kî dora-ti kî ban bá à kadi Ndil kî aa njay dow-je kî 'dəji-é lé al wa?

Dow-je 'ba Jeju 'boy lə ndil-je kî maji al

Mat 12:22-32; Mar 3:22-30

¹⁴ Ndo káre bè, Jeju tubə ndil kî maji al kî isi meɔ dingəm-ti ra-é adi pa ta al. Loki ndil kî maji al lé tɛɛ kɔgi ya rəmə, dingəm lé pa ta adi né-é or ndil kosi dow-je. ¹⁵ †Ngə dow-je kî dan-ti-je 'panè: To tógi lə Beljebul, kî to 'boy lə ndil-je kî maji al bá Jeju isi tubə-né ndil-je kî maji al. ¹⁶ †Ə də kî nə-je 'ndigi nə-é kdo koo ta kî meɔ-é-ti adi 'dəji-é kadi ra nékəji kî j dora-ti kadi d'oo. ¹⁷ Ngə Jeju gə tagir-je lə-dé bəti adi idə-dé panè: Kɔbe kî rá-rá ya bá dow-je kî meɔ-é-ti 'gángi-nə d'osi-nə kî ta lé, à təl ndubəbe; kəy-je kî meɔ be-é-ti kinlé kàrè, à to nangi do-nə-ti rum-rum rəm. ¹⁸ Kinə Saɔa ya gangi ro-é danə osi ro-é kî ta lé, kɔbe liə à kə lo kə-é-ti gərərə ban wa? M'pa bè kdo səi 'painè to tógi lə Beljebul bá m'isi m'tubə-né ndil-je kî maji al. ¹⁹ Ə kinə to tógi lə Beljebul bá m'isi m'tubə-né ndil-je kî maji al, ngə dow-je lə-si ə d'isi 'tubə-dé kî tógi lə nə ngá wa? Kullə ra dow-je lə-si ya ilə ta do-si-ti! ²⁰ Ngə kinə to tógi Lubə to bá m'isi m'tubə-né ndil-je kî maji al rəmə, to kɔbe lə Lubə ya ngá ə ree tɛɛ ro-si-ti tin. ²¹ Loki dow kî njətógi kî nékatə asi ji-é maji, ngəm takəy liə lé, nékingə-é tó gərərə. ²² Ngə kinə dow kî rangi kî tógi-é itə-é ree ro-é tətə-é ro lé, à taa nékatə-je kî ɛ ubə kul-é kinlé ji-é-ti bəy bá à taa nékingə-é kdo ləbi dow-je.

²³ †Dow kî ore kàdi-m al lé, to njəkosi-m kî ta ə dow kî kəw sə-m né kî nati al kàrè, to njəsane né kɔgi to.

Ta kî səbi do kî ndil kî maji al kî təl ree meɔ dow-ti gogi

Mat 12:43-45

²⁴ Loki ndil kí maji al tɛɛ mɛɛ dow-ti, ɔw ilə kì diləlo kí tuti sangi lo kí kadi n'isi-ti n'taa koo ya ngə ɛ ingə al rəmə, ɛ təl panè: «Kəy lə-m kí m'isi-ti bá m'tɛɛ lé, m'a təl kɔw-ti gogi.» ²⁵ Loki təl ɔw gogi rəmə, oo kí mɛɛ kəy lé toki kəy ndəti-ndəti rəm, bá né-je kí mɛɛ-é-ti toki kəsi njol-njol rəm. ²⁶ Beba ɛ ɔsi təl ɔw sangi ndil-je kí rangi siri kí mɛɛ-dé ndul itə-é bəy bá ree sə-dé, adi d'andi mɛɛ kəy-ti lé ə d'adi to lokisi-dé. Gangi-é-ti kí gogi nè kinlé, kisi lə dowbé kin maji al nɔ itə kí kete lé bəy.

²⁷ Loki Jeju a pa ta lé bè ya rəmə, dené káre tɛɛ dan kosi dow-je-ti pa ta kì ndi-é kí boy panè: Dené kí oji-i ə ulə mba ta-i-ti kinlé, to njénékumə kí ban ən ə! ²⁸ Ngə Jeju ilə-é-ti panè: Bè al, dow-je kí d'oo ta lə Lubə ə 'təl rə-dé go-ti bá 'to njénékumə-je!

Dow-je 'dəji nékoji

Mat 12:38-42

²⁹ †Loki kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy 'gəə də Jeju sipi lé, ɛ idə-dé panè: Dow-je kí ngəsnè kinlé, 'to njémɛɛndul-je; dɛ 'dəji kadi d'oo nékoji, ngə dow à ra nékoji kí rangi kadi-dé al ngá; ɛ kí ndəki tɛɛ də Jonasi-ti kin ya asi. ³⁰ Kdɔ titi kí ndəki Jonasi to-né nékoji rə dow-je-ti kí Ninibi kinlé, bè ya tɔ ə Ngon lə dow à to-né nékoji rə dow-je-ti kí ngəsnè kin tɔ. ³¹ Ndo gangta-ti lé, ngar kí dené kí go lo-ti kí bəə à kə takəm dow-je-ti kí ngəsnè kin, kdɔ kilə ta dɔ-dé-ti. Kdɔ ndəki ɛ i sɔy dɔnangi-ti nɔ ya ree oo gosta-je lə Salomɔ. Ngə kí ngəsnè-ti kinlé, dow kí itə Salomɔ nɔ ya a nè! ³² Ndo gangta-ti lé, dow-je kí Ninibi d'a kə takəm dow-je-ti kí ngəsnè kin kdɔ kilə ta dɔ-dé-ti. Kdɔ dow-je kí Ninibi lé, loki d'oo mbɛ kilə lə Jonasi rəmə, 'tusi panjiyə-dé-je kí maji al d'inə kogi. Ngá kí ngəsnè-ti kinlé, dow kí itə Jonasi nɔ ya a nè!

Gosta kí sɔbi də lampi

Mat 5:15; 6:22-23; Mar 4:21

³³ †Dow à kində pər lampi-ti kdɔ bəyɔ al rəm, bá à jəbi ngó dɔ-ti al rəm tɔ. Ngə à nɔ kagnaɔ lampi-ti taá kdɔ kadi dow-je kí d'ɔw mɛɛ kəy-ti d'oo-né lo. ³⁴ Kəm-i lé, to lampi lə rə-i. Loki kəm-i tò maji rəmə, rə-i lay ya tò lo kí ndógi-ti; ngə kinə kəm-i maji al lé, rə-i tò lo kí ndul-ti tɔ. ³⁵ 'Oo maji, kadi londógi kí tò rə-i-ti təl londul al. ³⁶ Kinə rə-i burə lay tò lo kí ndógi-ti adi kəl rə-i káre ya kàrè nɔy londul-ti al lé, rə-i bikti ya lo à ndógi dɔ-ti titi kí lampi ndógi-né dɔ-i-ti kin bè tɔ.

Jeju ndangi njéndó dow-je ndukun-je kì Parisi-je

Mat 23:1-36; Mar 12:38-40

³⁷ Loki Jeju pa ta lay rəmə, Parisi káre ba-é bə liə kdɔ kadi ɔw uso siə né. Beba Jeju ɔw kəy isi ta nékuso-ti. ³⁸ Loki Parisi lé, oo kí Jeju togi ji-é al ya uso-né né lé, lo ta igi-é səl. ³⁹ Beba 'Babe idə-é panè: Səi Parisi-je lé, gidi kobi-je kì gidi tasa-je bá səi 'togi suki-suki, ngə mɛɛ-si bá bogi-je kì mɛɛndul-je rusi nji-nji. ⁴⁰ Səi mbé dow-je kan! Lubə kí njəra gidi né kí ndaa-ti nè kinlé, ɛ ya ra mɛɛ-é kí kəy tɔ al wa? ⁴¹ Mɛɛ-si kí kəy bá adi Lubə kadkare-ti ə né-je lay à kaa njay rə-si-ti tɔ. ⁴² Ngə tuji à kusi dɔ-si-ti, səi Parisi-je! Kdɔ səi lé, mbikam-je lə-si kí ətɔ maji-maji, kì né ndir nɔy-je, kì ndəgi mbikamɔy-je lay kin ya səi ɔri káre dan kí dɔgi-ti adi Lubə. Rəmə né ra kí njururu, kì ndigi Lubə kin bá səi ooi kí né al. Né-je kin

bá lé, à to kullè ra-si, bá ndøgi né-je kinlé kàrè sèi a tusi kinøi al røm tɔ.
⁴³ Tuji à kusi dɔ-si-ti sèi Parisi-je; kdɔtalə sèi lé, lokisi kí ketè nɔ dow-je-ti mɛɛ kəy-kəwnə-je-ti lə jipi-je bá sèi 'ndigi røm, bá 'ndigi kadi dow-je 'ra-si lapiya kunta-nə lokosi-je-ti røm tɔ. ⁴⁴ Tuji à kusi dɔ-si-ti, kdɔtalə sèi lé, 'titi-nə kɪ dɔbadi-je kí né kí tɔji kadi dow gə-né ya goto kin bè, adi dow-je 'nɔjiyø dɔ-ti kàrè 'gə al*. ⁴⁵ Dow kàrè dan njéndó dow-je ndukun-je-ti, pa kí Jeju panè: Njéndó dow-je né, i 'pa bè kinlé, to jè tɔ bá 'taji-ji tin al wa. ⁴⁶ Jeju ilə-é-ti panè: Sèi njéndó dow-je ndukun-je lé, tuji à kusi dɔ-si-ti tɔ; kdɔtalə né-je kí ɔy kí lo kuti-é ngə ya sèi indəi dɔ dow-je-ti, ngə sèi rəmə, ngon ji-si ya kàrè, 'gəti-né sə-dé al. ⁴⁷ Tuji à kusi dɔ-si-ti, kdɔtalə sèi 'rai dɔbadi njépata-je kí ta Lubə-ti kí ndɔki ka-si-je 'tɔl-dé. ⁴⁸ Loki sèi 'rai bè lé, 'tɔji to kí 'ndigi kɪ ka-si-je, kdɔtalə ka-si-je 'tɔl njépata-je kí ta Lubə-ti ə sèi 'rai dɔbadi-dé tɔ. ⁴⁹ Gin-é kin bá Lubə kí njəgosi pa-né panè: M'a kulə njépata-je kí ta-m-ti, kɪ njəkɔwkulə-je lə-m rɔ-dé-ti rəmə, d'a tɔl dɛ kí dan-ti-je ə d'a kulə kəm dɛ kí nɔ-je ndoo tɔ. ⁵⁰ Kdɔ kadi məsi njépata-je kí ta-m-ti kí un kuti-é lo kində gin dɔnangi-ti nɔ ya ɔy kɔgi puu-puu kinlé, ta-é tɔ dɔ dow-je-ti kí ngɔsné kin. ⁵¹ Un kuti-é dɔ məsi Abel-ti sar tɛɛ-né dɔ məsi Jakari-ti kí 'tɔl-é mbunə logugi né-ti kɪ kəy lə Lubə. Ooi maji, ta məsi-dé à kusi dɔ dow-je-ti kí ngɔsné kin ya ndəti. ⁵² Tuji à kusi dɔ-si-ti, sèi njéndó dow-je ndukun-je! Kdɔtalə sèi ɔri lakere kɔr tarəbi négə ji-si-ti ə sèi ɔwi kəy al røm, bá dow-je kí 'ndigi kɔw kàrè, sèi ɔgi-dé lo kɔw røm tɔ†. ⁵³ Loki Jeju tɛɛ mɛɛ kəy-ti lé, njéndó dow-je ndukun-je kí Parisi-je d'ɔ siə kɪ wɔngi nɔ adi 'dəji-é ta giti-giti dɔ né-je-ti kí gay-gay. ⁵⁴ Dɛ 'dəji-é ta-je kin bè d'iyə-né gum kdɔ kadi kinə d'ingə ta madi ta-é-ti ə jè d'ilə-né ta dɔ-é-ti.

12

Jeju ndəji njéndó né-je dɔ kədkəm-ti

¹ †Dɔgangi-é-ti kinlé, kosi dow-je kí budoɔgi dɔgi lo nɔ ya 'kəw-nə adi d'ubə-nə lo-ti bangi-bangi bá Jeju pa ta adi njéndó né-je liə ya kete panè: Sèi kan! Ooi go rɔ-si maji kdɔ əm lə Parisi-je kí to kədkəm dow-je kin. ² †Né kí dow bɔyɔ kí gin-é à tɛɛ al ya goto røm, bá ta kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti kí dow à gə al kàrè goto røm. ³ Gin-é kin bá, né-je lay kí 'pai ta-é ndɔɔ lé, d'a koo ta-é dan kada; ə ta kí sèi 'pai mbi dow-ti nɔm-nɔm bè mɛɛ kəy-ti duni nɔ ya kàrè, d'a kilə-né mbɛ dɔ kəy-ti taá.

Ta lə bəl kəm dow al

Mat 10:26-33

⁴ Sèi nam-m-je, m'a kidə-si rəsi. Dɛ kí d'a tɔl daji rɔ-si ə d'a kasi ra sə-si né kí rangi go-ti al ngə kinlé, 'bəli-dé al. ⁵ M'a tɔji-si ɛ kí sèi a bəli-é. ɛ kí à tɔl daji rɔ-si røm, go-ti ɔw kí tɔgi kadi ilə-é dan pər-ti kí tɔ sartagangi bəy kinlé ɛ bá 'bəli-é; m'idə-si ta kí tɔgrɔ-ti, ɛ bá tɔ kadi 'bəli-é. ⁶ †Tii-je

* **11:44** 11:44 Kí go nékobe-ti lə jipi-je lé, kinə dow nɔjiyø dɔbadi-ti rəmə, d'oo-é kɪ dow kí tɔ nɛ takəm Lubə-ti. Kdɔ né-je kí mɛɛ badi-ti lé to né-je kí tɔ nɛ. Beba Jeju panè Parisi-je lé, mɛɛ-dé maji al toki dɔbadi kí jipi-je 'ndigi kadi dow nɔjiyø dɔ-ti al kinlé bè. Ngə bɔyɔ bá dɛ 'bɔyɔ d'adi dow-je 'gə al. † **11:52** 11:52 Njéndó dow-je ndukun-je lé, ndukun lə Lubə kɪ ta-je lə njépata-je kí ta-é-ti tɔ ji-dé-ti kdɔ kadi 'gə-né ta kí sɔbi dɔ kaji, ya ngə dɛ 'gə al røm, bá d'ɔgi dow-je lo gə-é røm tɔ.

† **12:1** 12:1 Mat 16:6; Mar 8:15 † **12:2** 12:2 Mar 4:22; Luk 8:17

lé, 'ndogi-dé mǐ kǐ silə joo-joo ya al wa? Lé bè ya kàrè, ɛ kǐ káre dan-dé-ti kǐ mɛɛ Lubə oy dɔ-é-ti ya goto. ⁷ Bəl dɔ-si kin ya kàrè toki gə kɔr-é lay. Ən ə 'bəlɪ al, kdɔ gati-si itə gati 'tɪj-je nja nɔ. ⁸ M'a kidə-si kǐ dow kǐ rá-rá kǐ pa ta rəsi takəm dow-je-ti panè n'to dow lə-m lé, mɔ Ngon lə dow m'a pa ta liə rəsi nɔ malayka-je-ti lə Lubə panè, to dow lə-m ya tɔ. ⁹ Ngà dow kǐ ɔr ta kuti-m-ti takəm dow-je-ti panè, n'gə-m al lé, mɔ kàrè m'a kɔr ta kuti-é-ti nɔ malayka-je-ti lə Lubə panè, m'gə-é al ya tɔ.

¹⁰ † Ə dow kǐ rá-rá kǐ pa ta kǐ maji al dɔ Ngon lə dow-ti lé, à toki kiŋə go-é kɔgi kadi-é, ngà dow kǐ pa ta kɔbi kǐ Ndil kǐ aa njay lé, à toki kiŋə go-é kɔgi kadi-é al ya sartagangi.

¹¹ † Ngà loki d'a kɔw sə-si kdɔ gangta dɔ-si-ti mɛɛ kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je, kǐ nɔ njəgangta-je-ti, kǐ nɔ njəkɔbɛ-je-ti lé, adi mɛɛ-si ɔ kəkəkə adi 'painè: Se ta ri bá j'a pa wa əse j'a pa kǐ gosi kǐ ban bá kdɔ pa-né ta dɔ rɔ-ji-ti wa al. ¹² Kdɔ dɔkədi-é-ti kin ya Ndil kǐ aa njay à ndó-si ta kǐ tɔ kadi 'pai.

Gosta kǐ sɔbi dɔ njénékingə kǐ to mbə dow

1Ti 6:17-19

¹³ Dow madi dan kosi dow-je-ti idə Jeju panè: Njéndó dow-je né, idə ngonkɔ-m adi néndubə kǐ bɔbi-ji inə adi-ji lé ɛ kay kǐ 'lə-m adi-m. ¹⁴ Bəba Jeju ilə-é-ti panè: Sé nɔ bá ində-m njəgangta lə-si əse njəkay-si néndubə wa? ¹⁵ Go-ti, ɛ idə dow-je lay panè: Ooi go rɔ-si maji dɔ né-ti lay kǐ to kəmkəj; kdɔtalə, lé dow isi dan nékingə-ti kǐ tɔ mburuki-mburuki ya kàrè, kisi-é kǐ dɔ-é taá, to ta lə nékingə-é al. ¹⁶ Bəba Jeju idə-dé gosta káre panè: Dɪngəm káre bə kǐ to njénékingə, ɔw kǐ dɔnangi kǐ ɛ ingə né titi nɔ. ¹⁷ Rəmə ɛ gir mɛɛ-é-ti panè: Loki m'a kungi ko lə-m titi ya goto. Kin əjə m'ra ban ən wa? ¹⁸ Bəba ɛ panè: Yən, né kǐ m'a ra ən: M'a sane dam-je lə-m ə m'a koji dam-je kǐ rangi kǐ boy-boy bá m'a kəw ko lə-m kǐ ndəgi nékingə-m lay titi. ¹⁹ Ba m'a kidə rɔ-m ta panè: Rɔ-m, nékingə-i tɔ mburuki-mburuki kdɔ bal-je nɔ ən ə 'uwə rɔ-i nangi 'taakoo, 'uso, 'ay ə 'ra rɔnəl. ²⁰ Ngà Lubə idə-é panè: Mbə dow! Ndɔɔ nè kin ya 'a koy. Ə nɔ ngà bá né-je kǐ i isi 'ɔsi dɔ-é nati kdɔ rɔ-i kinlə, à to kǐ liə wa? ²¹ Bəba Jeju ilə dɔ-ti panè: Dow kǐ njəkəw né kində ngangəm kdɔ rɔ-é yó bi to njénékingə takəm Lubə-ti al lé, tɔ titi-nɔ bè ya tɔ.

Ta kǐ sɔbi dɔ kində mɛɛ dɔ Lubə-ti

Mat 6:25-34

²² Go-ti, Jeju idə njéndó né-je liə panè: Gin-é kin bá m'idə-si panè: Adi mɛɛ-si ɔ kəkəkə adi 'painè: Ri bá j'a kuso kdɔ kisi-né əse j'a kingə kubi rá bá j'a kɔɔ wa al. ²³ Kdɔ kisi kǐ dɔ taá lə dow maji nɔ itə nékuso ə daji rɔ dow maji nɔ itə kubi tɔ. ²⁴ Ooi 'gagə-je: Dɛ 'dubi ko al rəm, d'ijə ko al rəm, d'ɔw kǐ kəy ngəm né al rəm, bá d'ɔw kǐ dam al rəm, ya ngà Lubə isi ul-dé! Ə səi lé, gati-si itə gati yəl-je kin say! ²⁵ Nɔ dan-si-ti bá à kasi kilə ndɔ-é dɔ madi-é-ti sɛ kǐ takul mɛɛ kɔ kəkəkə liə wa? ²⁶ Kinə né kǐ sɛ bè kàrè, səi a kasi rai al lé, kdɔ ri bá səi adi mɛɛ-si ɔ kəkəkə kdɔ né-je kǐ rangi wa? ²⁷ Uni kəm-si ooi-né wale-je kǐ mɛɛ ndɔr-ti ə ooi puti-dé: Dɛ 'ra kullə madi al rəm, d'oji kubi al rəm, ya ngà adi m'idə-si rəsi kǐ Salomɔ kǐ to njénékingə kǐ nɔ kin ya kàrè, ɔ kubi-je kǐ ndóle asi kǐ puti wale-je kin nja káre al. ²⁸ Səi dow-je kǐ kadmɛɛ lə-si to kǐ ndɛ bè kan! Wale-je kǐ

d'a meɛ ndor-je-ti bone ya ə bore pər à kò-dé kin kàrè, Lubə adi 'mɔne kà puti-dé mbuyu rəm ngà, sɔi kí ban bá ɛ à kadi-si kubi al wa? ²⁹ Sɔi lé, adi rɔ-si kò 'sangi-né nékuso kà man kay ya par-par al. ³⁰ Kdo né-je lay kinlé, gin dow-je lay kí donangi-ti bá d'adi rɔ-dé kò 'sangi par-par; ngà sɔi rəmə, Bɔbi-si gə maji kí né-je kinlé ɔwi ndoo-é. ³¹ Kɔbe liə bá 'sangi ə né-je kinlé, ɛ à kadi-si dɔ-ti.

³² 'Bəli al, sɔi kuti dow-je lə-m kí ndɛ bè kin! Kdo nəl Bɔbi-si kadi adi-si kɔbe liə.

³³ 'Ndógi nékingə-si ə 'ləbi là-é njéndoo-je kadkare-ti. 'Rai mbu là-je kí à tuji al ə né-je lə-si kí maji kí à tò sartagangi lé, 'kəwi indəi ngangəm meɛ dɔrɔ-ti, kí to lo kí njəbogi-je d'a bogi-ti al rəm, bá nɔ à kò-ti al rəm. ³⁴ Kdo lo kí né lə-si kí indəi ngangəm tò-ti lé, lo-é ya meɛ-si à tò dɔ-ti góré tɔ.

Kiskəm dɔ rɔ-ti

Mar 13:33-37; Mat 24:42-51

³⁵ †Dooi bədi-si kà ndaa dɔo bədi ə adi pər tò lampi-je-ti lə-si.* ³⁶ †Ə sɔi lé, kadi 'titi-nɔ kà dow-je kí d'isi ngəbi 'ba-dé kí à kɔ lo nékuso-ti kí lo taanɔ-ti kisi təl, kadi loki ree ində takəy rəmə, tajinatɔ nə ya 'tɛɛ d'adi-é kin bè. ³⁷ Ngannjékullə-je kí d'isi kəm ya 'ba-dé ree ingə-dé-né lé, bá to njénékumə-je. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí ɛ à dɔo bədi-é kà ndaa dɔo bədi ə à kadi-dé d'isi nangi bá à ree kadi-dé nékuso. ³⁸ Lé ɛ ree dan lo-ti bapi əse taginlo-ti ya bá ingə-dé kí d'isi kəm rəmə, dɛ 'to njénékumə-je! ³⁹ †Kadi 'gəi né kin maji tɔ: Kinə 'ba njəkəy gə dəkàdi kí njəbogi à ree-né lé, ɛ à kinə-é kadi ɔw meɛ kəy-ti liə al. ⁴⁰ Sɔi ya kàrè, isi dɔ nja-si-ti, kdo Ngon lə dow lé à ree dəkàdi-ti kí sɔi 'giri dɔ-ti al.

⁴¹ Bəba Piyər dəji-é panè: 'Bəbe, gosta kinlé 'pa adi-ji jɛ ya par əse 'pa adi dow-je lay wa? ⁴² 'Bəbe ilə-é-ti panè: Nɔ bá to njəkoo go né-je kí to njəra né kí togrɔ-ti kí to njəkəmtuti wa? To ɛ kí 'ba-é ində-é dɔ madkullə-je-ti liə, kdo kadi oo go-dé kà nékuso kà dəkàdi-é dəkàdi-é. ⁴³ Ngonnjékullə kí 'ba-é təl ree meɛ kəy-ti liə bá ingə-é ta kullə-ti titi-nɔ bè lé, to njénékumə. ⁴⁴ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; 'ba-é à kinə nékingə-é-je lay meɛ ji-é-ti. ⁴⁵ Ngà kinə ngonnjékullə kinlé, pa meɛ-é-ti panè: «'Ba-m à təl ree kalangi al bəy», adi isi ta tində madkullə-je-ti liə kí dingəm kà dɛ kí dené rəm, ɛ uso né ə ay yibi adi ra-é lé, ⁴⁶ 'ba-é à təl ree kubə-é nangi busi ndɔ-ti kí ɛ ində meɛ-é dɔ-ti al rəm, bá dəkàdi-ti kí ɛ gə al rəm tɔ. ɛ à kində-é kində kɔji kí ngə nɔ ə à kadi-é ingə kò lə njəra né kí togrɔ-ti al-je. ⁴⁷ Ngonnjékullə kí gə né kí meɛ-é 'ba-é ndigi ya ngà, ɛ ɔsi dɔ né-je nati al rəm, ra kí go meɛ ndigi-ti lə 'ba-é al rəm lé, d'a kində-é ta ndəy nɔ. ⁴⁸ Ngà ngonnjékullə kí gə né kí meɛ-é 'ba-é ndigi al, bá ra né kí asi kində rəmə, d'a kində-é ta ndəy sɛ bè. Dow kí d'adi-é né nɔ lé, d'a dəji né ji-é-ti nɔ ya tɔ, ə dow kí d'ingə né meɛ ji-é-ti nɔ lé, d'a dəji né meɛ ji-é-ti nɔ dɔ madi-é-ti ya tɔ.

Jeju to gin gáangi-nɔ lə dow-je

Mat 10:34-39

⁴⁹ M'ree m'ulə pər donangi-ti nə ə m'ndigi kadi pər lé, ɔ ya rəm ngà. ⁵⁰ †Batəm káre tò nɔɔ kadi d'a ra-m ə meɛ-m bə bókɔ-bókɔ sar kadi 'ra-m

† **12:35** 12:35 Mat 25:1-13 * **12:35** 12:35 Dooi bədi kà ndaa dɔo bədi lé, toji kisi dɔ nja-ti pèrèrèrè kdo kɔ ra né madi əse kɔ kow ta rɔ-ti. † **12:36** 12:36 Mar 13:34-36 † **12:39** 12:39 Mat 24:43,44

† **12:50** 12:50 Mar 10:38

bane.† ⁵¹ Səi 'giri kɪ to lapiya bɑ m'ree-né dɔnangi-ti wa? Bè al! Adì m'idə-si, mə lé m'ree kà gángi-nə. ⁵² Kɪ nè kɔw kɪ kete kinlé, dow-je 'ra mɪ mɛɛ kəy-ti je bè rəmə d'a gángi-nə. Dɛ kɪ mutə d'a kɔsi ta dɛ kɪ joo ə dɛ kɪ joo d'a kɔsi ta dɛ kɪ mutə tɔ. ⁵³ Bɔbi ngon à kɔsi ta ngon-é kɪ dingəm, ə ngon kɪ dingəm à kɔsi ta bɔbi-é tɔ. Kɔ ngon à kɔsi ta ngon-é kɪ dené ə ngon kɪ dené à kɔsi ta kɔ-é tɔ. Kɔ ngon kɪ dingəm à kɔsi məm-é kà ta ə məm-é lé à kɔsi-é kɪ ta tɔ.

Ta kɪ dɔ kaglo-je-ti

Mat 16:2-3

⁵⁴ Jeju idə kɔsi dow-je bəy panè: Loki səi ooi kilndi lo kur kàdì-ti lé, səi 'pai tajinati nè ya 'painè ndi à kədi ə ndi ədi ya tɔ. ⁵⁵ Ə loki səi ooi yəl ɪ kɪ go lo-ti kɪ bəə isi ulə rəmə, səi 'painè: Lo à tungə ə lo tungə ya tɔ. ⁵⁶ Səi njékədkəm dow-je kan! Asi kəri mbunə né-je kɪ ra né dɔnangi-ti nè, kɪ ɛ kɪ dɔrə-ti, ngà ban bɑ səi 'gəi kəri mbunə né-je kɪ dɔkaglo-ti kɪ ngɔsnè kin al wa?

⁵⁷ Ngà kɔo ri bɑ səi ya kɪ dɔ rɔ-si asi kəri mbunə né kɪ njururu tɔ al wa?

⁵⁸ Loki 'isi 'ɔw lo gangta-ti kɪ njəta lə-i lé, 'ulə noji nati siə dɔ rəbi-ti ya, nè kinə ɔw tɛɛ sə-i nɔ njəgangta-ti lé, njəgangta à kilə-i jɪ asgar-ti kadi-é ilə-i dangay-ti. ⁵⁹ M'a kidə-i rəsi; 'a kugə ngər-ngər, sisi ya kərə à nəy al bɑ 'a tɛɛ dangay-ti bəy.†

13

Ta kɪ sɔbi dɔ kinə panjiyə kɪ maji al kɔgi

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, dow-je madi 'ree d'ɔr poyta d'adi Jeju. To ta lə dow-je kɪ dɔnangi Galile-ti kɪ ndɔki d'ə 'gugi né bɑ gubərnər Pilati adi 'tol-dé, adi məsi-dé pote nati kɪ məsi dɔ-je kɪ d'ilə d'adi Lubə. ² Jeju ilə-dé-ti panè: Dow-je kɪ Galile kɪ 'tol-dé kinlé, səi 'giri toki dɛ bɑ 'to njəramajal tɔy ndəgi dow-je kɪ Galile lay bɑ kɔ kɪ tanə bè kin tɛɛ-né dɔ-dé-ti tin wa? ³ Bè al! Adì m'idə-si, kinə səi inə panjiyə-si-je kɪ maji al kɔgi al lé, səi lay ya a koyi tɔ. ⁴ Əse dow-je kɪ dɔgi gidi-é jinəy joo kɪ ndɔki ndogi bɔr kɪ Silowe kɪ bəbo Jorijaləm-ti usi dɔ-dé-ti adi d'oy kinlé, səi 'giri to kɪ dɛ bɑ kullə ra-dé maji al tɔy ndəgi dow-je lay kɪ bəbo Jorijaləm-ti wa? ⁵ Bè al! Adì m'idə-si, kinə səi inə panjiyə-si-je kɪ maji al kɔgi al lé, səi lay ya a koyi tɔ.

Gosta kɪ sɔbi dɔ kote kɪ andi al

⁶ Jeju pa gosta kin dɔ-ti bəy panè: Dow kərə bè ɔw kɪ kote mɛɛ ndɔr nduu-ti lə. ɛ ree sangi kandi-é dɔ-ti rəmə ingə al. ⁷ Bəba ɛ idə njərakullə mɛɛ ndɔr nduu-ti lé panè: 'Oo bè, kote kinlé m'ree m'sangi kandi-é dɔ-ti bə-bə ya bal mutə kol nè, ngà m'ingə al. Ən ə 'tugə-é 'gangi-é kɔgi! Ri bɑ ə uti lo kare bè kɔw wa? ⁸ Njərakullə mɛɛ ndɔr nduu-ti lé ilə-é-ti panè: "Ba-m, kol nè kinlé, inə-é adi j'oo bəy. M'a ndər gin-é gəə sipi ə m'a kungi sɪ né titi. ⁹ Dɔmaji ə gogi rangi à kandi ngá. Ngà kinə andi al bəy rəmə je 'tugi-é gangi-é kɔgi tɔ.

Ta kɪ sɔbi dɔ lapiya kɪ Jeju adi njəmɔy ndɔ taakoo-ti lə jipi-je

¹⁰ Ndɔ kərə bè, Jeju isi ndó né dow-je mɛɛ kəykəwnə-ti lə jipi-je ndɔ taakoo-ti lə-dé, ¹¹ ə dené kərə kɪ ndil kɪ maji al ra-é adi-é to məti bal dɔgi

† 12:50 12:50 Batəm kɪ Jeju pa ta-é nè kinlé, to ta lə kɔ kɪ à kingə bi to ta lə batəm kɪ mani al.

† 12:59 12:59 Mat 5:25-26

gidi-é jinày joo isi nɔɔ. Dené lé, maa kɔngi-kɔngi adi asi ndaji ro-é taá al kí peti-peti-je-ti ya. ¹² Loki Jeju un kəm-é oo-é lé, e idə-é panè: Dené, mæti lə-i toki kər dɔ-i-ti kɔgi ngá! ¹³ Go-ti, Jeju ində ji-é dɔ-é-ti, rəmə tajinati nè ya dené ndaji ro-é taá ə ɔsi gəji Lubə. ¹⁴ Ngə njəkun dɔ kəykəwnə lə jipi-je bá wɔngi ra-é, kdɔ lapiya kí Jeju adi dené ndɔ taakoo-ti lə jipi-je lé, adi idə kosi dow-je panè: Ndo ra kullə ra məkə ə mɛɛ ndo-é-je-ti kin bá 'reei adi d'adi-si lapiya, bi 'reei ndo taakoo-ti al. ¹⁵ 'Babe ilə-é-ti panè: Səi njəkədkəm dow-je kan! Nə ya dan-si-ti bá ndɔ taakoo-ti lə jipi-je lé, tuti mangi liə əse koro liə lo kuso né-ti ɔw siə adi-é ay man al wa? ¹⁶ Ngə dené kan kí to ngonka Abrakam bá Satə uwə-é gin tɔgi-é-ti bal dɔgi gidi-é jinày joo lé bá kadi toki taa-é kilə-é taá kɔ ndɔ taakoo lə jipi-je al wa? ¹⁷ Loki Jeju pa ta kin bè lé, njəkilə ta dɔ-é-ti-je lay ya d'oo ta kí d'a pa al. Ngə kosi dow-je rəmə, 'ra rɔnəl dɔ né-je-ti lay kí tɔ bəl-bəl kí e rə-rá lé tɔ.

Gosta kí sobi dɔ kaa kɔl
Mat 13:31-32; Mar 4:30-32

¹⁸ Jeju pa bəy panè: Kɔbe lə Lubə lé titi-nə kɔ ri wa? Ə ri bá m'a kun kɔji-né kɔbe lə Lubə lé wa? ¹⁹ Kɔbe lə Lubə lé, titi-nə kɔ kaa kɔl kí dow un ilə mɛɛ ndɔr-ti liə adi ubə ə tɔgi, rəmə yəl-je kí njénar taá 'ree d'uwə lo kisi balkəm-é-je-ti kin bè.

Gosta kí sobi dɔ əm
Mat 13:33

²⁰ Jeju pa ya bəy panè: Ri bá m'a kun kɔji-né kɔbe lə Lubə lé wa? ²¹ Kɔbe lə Lubə lé titi-nə kɔ əm kí dené káre bè un lɔy-né nduji kí 'mbɔji mɛɛ kee mutə adi nduji kí lɔy lay ya i kin bè.

Ta lə tarəbi kí to mbɔyɔɔ bè
Mat 7:13-14

²² Loki Jeju isi ɔw dɔ-é kɔ bebo Jorijaləm-ti lé, e ndó né dow-je taá-taá ində-né dan bebo-je kɔ nganbe-je gangi. ²³ Beba dow madi dəji-é panè: Dow-je kí d'a kingə kaji lé kər-dé nɔ al wa? ²⁴ Jeju ilə-é-ti panè: 'Nduri dɔ ro-si-ti kadi ɔwi kɔ tarəbi kí tɔ mbɔyɔɔ bè. M'idə-si, dow-je nɔ ya d'a sangi kadi d'ɔw kɔbe-ti lé ya ngə d'a kasi al. ²⁵ Loki njəkəy à kɔ taá ə à kuti tarəbi bá səi a kəi ndaa-ti kindəi tarəbi painè: «'Babe, 'Babe 'tɛɛ tarəbi adi-ji» lé, e à kilə-si-ti panè: «Səi lé, 'toi dow-je kí rá kàrè mɔ m'gə al.» ²⁶ Rəmə, səi a pai siə painè: «Jə bá j'isi takəm-i-ti ya j'uso né rəm, j'ay man rəm lé al wa? Jə bá i 'ndó né dow-je ka rəbi-je-ti lə-ji lé al wa?» ²⁷ Ə e à kilə-dé-ti panè: «Səi lé, 'toi dow-je kí rá kàrè mɔ m'gə al! Əti kɔ rangi ta-m-ti, səi lay kí 'toi njera né-je kí njururu al.» ²⁸ ††Loki a kooi njépata-je kí ta Lubə-ti lay, kɔ Abrakam-je, kɔ Isakí-je, kɔ Jakobi-je kɔbe-ti lə Lubə, ngə səi bá d'a kungi-si ndaa-ti lé, a nɔi rəm, a tɔi ngangsi-məgəgə-məgəgə lo-é-ti kin. ²⁹ Rəmə dow-je d'a kɔ kɔ lo kubə kadi-ti, kɔ lo kur kadi-ti rəm, d'a kɔ kɔ go lo-ti kí bəə kɔ dɛ kí d'a kɔ kɔ go lo-ti kí taá, d'a ree kisi ta nékuso-ti kɔbe-ti lə Lubə. ³⁰ †Ooi bè, dow-je kí nɔ-je dan dɛ kí gogi-ti d'a təl to dow-je kí kete ə dow-je kí dan-ti-je dan dɛ kí kete-ti d'a təl to dow-je kí gogi tɔ.

† 13:28 13:28 Mat 22:13; 25:30 † 13:28 13:28 Mat 8:11,12 † 13:30 13:30 Mat 19:30; 20:16; Mar 10:31

³¹ Dokàdì-é-ti kinlé ya Parisi-je kí dan-ti-je 'ree d'idə Jeju 'panè: 'Ow! Ɖti rangi lo kin-ti, kdə ngar Erodì ndigi tɔl-i. ³² Ɖ ilə-dé-ti panè: «Ɖwi idəi tal dow kí njəkədi dow-je kinlé 'pai-nè: “Bone kì bore kinlé, m'a tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti rəm, fá m'a kadi lapiya njémɔy-je ə ndɔ kí njəkung-i-ti mutə fá m'a tɔl ta-é. ³³ Ngà bone, kì bore kì lo kaa kinlé, tò kadi m'un tarəbi lə-m kì Jorijaləm, kdə njəpata kí ta Lubə-ti lé, oy bebo Jorijaləm-ti bane bi oy rangi lé, to né kí tuwə al.”»

Jeju ndingə rɔ-é kdə dow-je kí bebo Jorijaləm-ti
Mat 23:37-39

³⁴ Jeju pa bəy panè: 'Wa! Səi dow-je kí Jorijaləm! 'Wa! Səi dow-je kí Jorijaləm! Səi 'toi njétɔl njəpata-je kí ta Lubə-ti, njétilə dow-je kí Lubə ulə-dé rɔ-si-ti kì ər tɔl-dé. Nja kandangi-kandangi ə m'ndigi kəw-si kì rɔ-m-ti tanə kí kɔ kunjə kəw-né ngan-é gin bagi-é-ti kin bè ə 'mbati! ³⁵ Ooi maji, kəy lə-si à toki tusi kiŋə kì dɔ-si-ti nɔɔ! Ngà m'a kidə-si rəsi; a kooi-mi gogi al ya sar kaglo-ti kí a pai-né painè: Kadi Lubə tər ndi-é dɔ dow-ti kí njeree kì ri 'Babe!

14

Jeju adi lapiya njémɔy ndɔ taakoo-ti lə jipi-je
Luk 6:6-11; 13:10-17

¹ Ndɔ káre bè kí to ndɔ taakoo lə jipi-je lé, Jeju əw mee kəy-ti lə 'boy lə Parisi-je káre kdə kuso né rəmə, Parisi-je d'ində kəm-dé d'oo-é soo. ² Dingəm káre kí mɔy ra-é adi tii kori-kori ə nɔ-é-ti nɔɔ tɔ. ³ Jeju un ta dəji njéndó dow-je ndukun-je, kì Parisi-je lé panè: To tó-é kadi dow adi lapiya njémɔy ndɔ taakoo-ti əse to tó-é al wa? ⁴ Dɛ d'ilə-é-ti al. Beba Jeju ulə ji-é uwə-né njémɔy lé, ə adi-é lapiya fá adi-é əw bəy. ⁵ †Go-ti, Jeju idə-dé panè: Nà dan-si-ti nè fá ngon-é əse mangi liə usi bole ndɔ taakoo-ti fá tajinati nè ya à kər-é tɛɛ siə ndaa-ti al wa? ⁶ Kin kàrè dɛ 'gə ta kí d'a kilə-ti al ya bəy.

Ta kí sɔbi dɔ mbəti lokisi kí kete nɔ dow-je-ti

⁷ Loki Jeju oo kí dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti lé, nà-nà ya kàrè sangi lokisi kí kete-kete rəmə, un gosta kin idə-dé-né ta panè: ⁸ Kinə dow ba-i lo nékuso taanə-ti rəmə, 'ow 'isi lokisi-ti kí kete al. Dəmaji ə dan dow-je-ti kí 'ba-dé kinlé, dow kí boy nɔ tɔy-i à kɔ nɔɔ, ⁹ rəmə dow kí njəba-si joo lay lé à kɔ panè: «'Inə lo adi dow kan.» Beba loki i 'təl kdə kəw kisi lo-ti kí gogi lé, rɔ-i à sɔl-i. ¹⁰ Ngà loki dow ba-i lé, 'ow 'isi lo-ti kí gogi, kdə kadi loki njəba-si lé ree rəmə, idə-i panè: «Nam-m, al kí kete nè.» Beba 'a kingə rifa takəm dow-je-ti lay kí d'a kisi sə-i ta nékuso-ti. ¹¹ †Kdotalə dow kí oji rɔ-é lé, d'a kulə dɔ-é nangi, ngà dow kí sɔl dɔ-é fá d'a kite dɔ-é kí taá tɔ.

¹² Jeju idə dow kí njəba-é lé to panè: Loki 'ra nékuso kí kada əse nékuso kí ndɔ kàrè 'ba nam-i-je al rəm, ngankɔ-i-je al rəm, noji-i-je əse njétakəy-je lə-i kí 'to njénékingə-je al rəm tɔ; nè dɛ kàrè d'a kɔ ba-i kdə kadi-i tó-ti tɔ. ¹³ Ngà loki 'ra nékuso lo ra nɔy-ti rəmə, 'ba njéndoo-je, kì njérəkoy-je, kì njéməti-je, kì njékəmtɔ-je. ¹⁴ Rəmə i 'a to njénékumə, kdə dɛ d'a kasi kadi-i tó-ti al. Ndɔ kí dow-je kí njéra né kí njururu d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, Lubə à kadi-i tó-ti.

Gosta kí sòbí dɔ dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti
Mat 22:2-14

¹⁵ Loki dow káre dan dow-je-ti kí d'isi ta nékuso-ti oo ta-je kin bè lé, idə Jeju panè: Dow kí à kisi ta nékuso-ti kɔ̀be-ti læ Lubə bá to njénékumə. ¹⁶ Jeju ilə-é-ti panè: Nɔ̀ káre bè, dow káre ra nékuso nɔ̀ ya ba-né kosi dow-je. ¹⁷ Loki dɔ̀kàdì kuso né asi lé, ɛ ulə ngonnjəkullə liə rɔ̀ dow-je-ti kí 'ba-dé lé panè: 'Reei! Né-je tò nangi lay ngá. ¹⁸ Ngá rəmə də lay ya, nɔ̀-nɔ̀ dɔ̀ji-é kadi adi mɛɛ-é sol. Ɛ kí dɔ̀sɔy idə-é panè: M'ndogi londɔr nɔ̀ɔ̀, adi m'a kɔw koo ya bane é m'dɔ̀ji-i kadi 'adi mɛɛ-i sol dɔ-m-ti. ¹⁹ Ɛ kí rangi panè: M'ndogi mangndɔr-je dɔgi nɔ̀ɔ̀, adi m'a nɔ-dé koo é m'dɔ̀ji-i kadi 'adi mɛɛ-i sol dɔ-m-ti. ²⁰ Ɛ kí rangi pa bəy panè: M'taa dené ngəsne bəy, adi m'a kingə rəbi kow al. ²¹ Loki ngonnjəkullə lé, təl ree rɔ̀ 'ba-é-ti rəmə, ɔr-é poy né-je kin lay. Beba wɔngi ra 'ba njəkəy lé nɔ̀ adi idə ngonnjəkullə liə lé panè: Ɔ kalangi ɔw pandangi lo-je-ti, kɔ̀ rəbi-je kí mɛɛ bebo-ti ə 'ree kɔ̀ njéndoo-je, kɔ̀ njərɔkoy-je, kɔ̀ njəkəmtɔ-je, kɔ̀ njəməti-je. ²² Sɛ go-ti rəmə, ngonnjəkullə lé ree panè: 'Ba-m, ndu-i kí 'un 'adi-m lé, m'ra kullə-é lay ya ngá lo nɔy ya bəy. ²³ Beba 'ba njəkəy təl idə ngonnjəkullə lé panè: 'Ɔw ngan rəbi-je-ti kí wale, kɔ̀ go ngal bangá-je-ti é dow-je kí ingə-dé ya rəmə, 'uwə-dé gəsəsə ya adi 'ree, kdɔ̀ kadi 'rusi mɛɛ kəy læ-m. ²⁴ Ə m'a kidə-si rəsi; dow-je kí m'ba-dé kete kinlé, dow kí dan-dé-ti káre ya kàrè à kodi rɔ̀ nékuso læ-m ta-é-ti al.

Kəm rəbi kun go Jeju
Mat 10:37-39

²⁵ Kosi dow-je nɔ̀ 'nɔjiyə go Jeju-ti bá ɛ təl kəm-é idə-dé panè: ²⁶ †Kinə dow ree rɔ-m-ti bá mbati bobi-é kɔ̀-é, kɔ̀ ne-é kɔ̀ ngan-é-je, kɔ̀ ngankɔ̀-é-je, kɔ̀ kɔ̀nan-é-je bá mbati daji rɔ-é dɔ-ti kdɔ ta læ-m al lé, dowbé à kasi kadi to njéndó né læ-m al tɔ. ²⁷ †Rəm, dow kí rá-rá ya un go-m bá un kagdəsi liə al lé, dowbé à kasi to njéndó né læ-m al. ²⁸ Kdɔtalə dan-si-ti nè lé, kinə dow ndigi ra kəy kí boy rəmə, à kisi nangi kósi kdɔ kɔ̀ji gangi là kí à ra-né kullə-é koo mɔ̀ki, se là lé à kasi kadi n'ra-né n'tɔl ta-é wa? ²⁹ Kdɔtalə kinə dowbé Ɔ par ya ində gin kəy nangi bá asi ra tɔl ta-é al lé, dow-je kí d'oo-é lo kində gin-é-ti lé, d'a kogi dɔ-é-ti, ³⁰ panè: Dow kin ində gin kəy ə asi tɔl ta-é al. ³¹ Əse ngar kí ban bá kinə isi ɔw rɔ̀ dɔ madi-é-ti bá à kisi nangi kdɔ mbɔji koo mɔ̀ki, se asgar-je kí bɔdɔgi lo dɔgi kinlé, à kasi kadi n'ro-né kɔ̀ madi-n'è kí isi ree kdɔ kilə rɔ̀ dɔ-n'è-ti, kɔ̀ asgar-je bɔdɔgi lo kərjoo kin wa? ³² Kinə oo kí à kasi al rəmə, loki ngar madi-é lé, nɔ̀y əbi bəy ya ɛ à kidə dow kí to takəm-é, kdɔ̀ kadi ɔw dɔ̀ji-é kadi n'uləi noji nati. ³³ Bè ya tɔ, nɔ̀-nɔ̀ dan-si-ti ya kinə mbati nékingə-é lay al lé, à kasi kadi to njéndó né læ-m al.

Mat 5:13; Mar 9:50

³⁴ Kati lé, to né kí maji ya, ngá kinə mbinɔ̀-é ɔr kɔ̀gi lé, dow à ra-né ban bá à təl dɔ̀ gogi bəy wa? ³⁵ †A maji kdɔ nangi al rəm, à maji kdɔ kungɔ gin né-je-ti al rəm ngá. D'a kungɔ kɔ̀gi gidi lo-ti. Dow kí mbi-é tò nɔ̀ɔ̀ kdɔ̀ kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé!

15

*Gosta kí sɔbi dɔ bati kí nàỳ bá d'ingə-é**Mat 18:12-14*

¹†Njétaalambo-je, kà njéramajal-je 'ree rɔ Jeju-ti kɔɔ koo ta liə. ²Rəmə Parisi-je, kà njéndó dow-je ndukun-je 'pa ta kí maji al dɔ-é-ti 'panè: «Dingəm kanlé, uwə njéramajal-je kí rɔ-é-ti, bá uso sɔ-dé né rəm lé yaa!» ³Bəba Jeju pa sɔ-dé ta kí gosta panè: ⁴Dow kí rá ya dan-si-ti bá ɔw kɔ bati-je ɓu bá ɛ kí káre nàỳ ɔ à kiŋə də kí kɔrjinàỳ káre gidi-é jinàỳ káre lo kuso né-ti diləlo-ti kɔɔ kɔw sangi ɛ kí nàỳ lé sar kadi ingə-é al wa? ⁵Ə loki ingə-é lé, rɔ-é nəl-é nà adi un-é sɔbi-é dam-é-ti kɔɔ ree siə bee. ⁶Loki ree tɛɛ bee lé, ɛ ba nam-é-je kí njétakəy-je liə kí rɔ-é-ti ə idə-dé panè: 'Rai sə-m rɔnəl, kɔɔtələ bati lə-m kí nàỳ lé, m'ingə-é. ⁷Jeju ilə dɔ-ti panè: Bə ya tɔ, m'a kidə-si rəsi kí dow kí káre-rè kí to njéramajal bá inə panjiyə-é kí maji al kɔgi lé, rɔnəl-é à tɔ nà mɛɛ dɔra-ti, tɔy 'lə njéra né kí njururu kí kɔrjinàỳ káre gidi-é jinàỳ káre kí d'ow ndoo kiŋə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi al kin.

Gosta kí sɔbi dɔ sisi kí usi kɔgi

⁸Jeju pa gosta kí rangi ɓəy panè: Dené kí rá bá ɔw kɔ sisi dɔgi bá káre usi kɔgi ɔ à kində pər lampi-ti, à kɔy mɛɛ kəy ə sangi lo maji-maji sar kadi ingə-né sisi lé al wa? ⁹Bəba loki ingə lé, ɛ ba nam-é-je kí njétakəy-je liə kí rɔ-é-ti ə idə-dé panè: 'Rai sə-m rɔnəl kɔɔ sisi lə-m kí usi kɔgi lé, m'ingə. ¹⁰Jeju ilə dɔ gosta-ti kin panè: Bə ya tɔ ɔ m'a kidə-si rəsi; malayka-je lə Lubə 'ra rɔnəl nà, kɔɔtələ dow káre-rè kí to njéramajal bá inə panjiyə-é je kí maji al kɔgi.

Gosta kí sɔbi dɔ ngon kí ilə rɔ-é kɔgi bá təl ree

¹¹Bəba Jeju təl pa ɓəy panè: Dingəm káre bə ɔw kí ngan-je kí dingəm joo. ¹²Ǝ kí ndɛ idə ɓɔbi-é panè: ɓɔbi-m, néndubə kí ndɔ-é ə à to 'lə-m lé, adi-m. Bəba ɓɔbi-dé kay-dé nékingə-é. ¹³Ndɔ nà al go-ti ya, ɛ kí ndɛ lé, ndɔgi né-je liə ngər-ngər ə ɔy là-é ɔw mba dɔnangi-ti kí say. Lo kin-ti bá ɛ tində né-je liə sane lay lo ɓəkaya-ti. ¹⁴Loki ɛ tində sane lay rəmə, ɓɔbo usi dɔnangi-é-ti kinlé, ə né isi goto ji-é-ti ngá. ¹⁵Adi ɛ ɔw adi dingəm káre bə dɔnangi-é-ti kinlé un-é kullə-ti, adi-é isi ɔw ul kɔsɔngi-je liə. ¹⁶Ǝ ndigi kuso gəbrə kí kɔsɔngi-je d'a d'uso lé ya, ngá dow adi-é al. ¹⁷Bəba ɛ gir ta dɔ rɔ-é-ti ə panè: Njérakullə-je lə ɓɔbi-m lay ya nékuso-dé tɔ mburuki-mburuki, rəmə ma bá m'a kisi koy yo ɓo nè bə wa! ¹⁸M'a kɔ taá təl kɔw rɔ ɓɔbi-m-ti gogi ə m'a kidə-é panè: ɓɔbi-m, m'ra majal nɔ Lubə-ti rəm, nɔ-i-ti rəm. ¹⁹Ma m'tuwə kadi i 'ɓa-m ngon-i al, ngá kadi 'ra-m tanə kí i 'ra-né kí njérakullə-je lə-i ya bə. ²⁰Bəba ɛ ubə nangi i taá ə təl ɔw kí rɔ ɓɔbi-é-ti gogi. Loki nàỳ say kɔ kəy ɓəy ya ɓɔbi-é ɔɔ-é, ə ta ɔ mɛɛ-é kɔ ta liə adi ay ngodi tilə kəm-é, ungi ji-é mindi-é-ti uwə-né kí kadi-é-ti. ²¹Rəmə ngon lé panè: ɓɔbi-m, m'ra majal nɔ Lubə-ti rəm, nɔ-i-ti rəm, adi m'tuwə kadi i 'ɓa-m ngon-i al. ²²Ngá ɓɔbi-é idə ngannjékullə-je liə panè: Ɔti kalangi 'reei kɔ kubi kí kuré itə madi-é-je ya, uləi rɔ-é-ti ə uləi ngamə ji-é-ti, bá 'tuləi saba nja-é-ti tɔ. ²³Ɔwi 'reei kɔ ngon ɓɔbi mangi kí rɔ-é to mbul-mbul kin ya 'təli adi j'usoi j'rai-né rɔnəl. ²⁴Kɔɔtələ ngon-m kí a kanlé, to dow kí oy bá təl isi kəm tin; ɛ ilə rɔ-é kɔgi bá təl ree tin. Bəba

'tum gin ra rønəl. ²⁵ Dokàdì-é-ti kinlé, ngon dər dingəm lé n̄y ndorɔ. Loki isi təl bá t̄t̄ ngosi k̄i k̄y rəmə, ɛ oo ká nékində-je k̄i ká ndam-je. ²⁶ Beɓa ɛ ɓa ngonnjəkullə káre d̄ɔji-é panè sé to ri ɓá ra né wa? ²⁷ Ngonnjəkullə lé ilə-é-ti panè: Ngonkɔ-i lé təl ree ɓá ɓɔbi-i tɔl ngon ɓɔbi mangi k̄i rɔ-é tò mbul-mbul kinlé kɔɔ ta liə, kɔɔ ɛ ingə-é goḡi k̄i lapiya. ²⁸ Beɓa wɔngi ra ngon dər lé, adi ɛ ndigi k̄ow k̄y al, adi ɓɔbi-é t̄t̄ ndaa-ti ree ra ndoo ta-é-ti kadi-é ɔw k̄y. ²⁹ Ɛ ilə ɓɔbi-é-ti panè: 'Oo bè, mə k̄i m'ra kullə m'adi-i ɓal n̄a rəm, m'al dɔ ndu-i nja káre al rəm kin ya kàrè 'tɔl ngon ɓiɲə nja káre adi-m m'ra-né rønəl k̄i nam-je al. ³⁰ Rəmə, loki ngon-i lə-i kan, k̄i tində nékingə-i sane dɔ kaya dené-je-ti lé təl ree, ɔ ɛ ɓá 'tɔl ngon ɓɔbi mangi lə-ji k̄i rɔ-é tò mbul-mbul lé adi-é! ³¹ ɓɔbi-é idə-é panè: Ngon-m, i 'isi sə-m k̄i ndɔ-é ndɔ-é, adi né-je lə-m lay to k̄i 'lə-i ya; ³² ngà tò kadi j'ra nékuso j'ra-né rønəl, kɔɔ ngonkɔ-i k̄i 'oo-é kanlé, to dow k̄i oy ɓá təl isi kəm tin; ɛ ilə rɔ-é kɔgi ɓá təl ree tin.

16

Gosta k̄i ɓɔbi dɔ njəkoo go né-je k̄i njəkəmtuti

¹ Jeju idə njéndó né-je liə ɓy panè: Dingəm k̄i njénékingə káre bè, ɔw k̄i njəkoo go né-je liə n̄ɔɔ. Dow-je d'idə-é 'panè: «Njəkoo go né-je lə-i lé, isi tində né-je lə-i sane.» ² Beɓa ɛ ɓa-é pa siə panè: «Ta ri ɓá dow-je 'pa dɔ-i-ti ɓá m'oo m'oo tin wa? I lé, 'a to njəkoo go né-je lə-m al ngá, ɔ né-je k̄i m'iq̄ə ji-i-ti kadi oo go-é lé 'ɔr go-é adi m'oo.» ³ Njəkoo go né-je lé, pa m̄ɛɛ-é-ti panè: «'Ba-m ɔr kullə koo go né-je liə ji-m-ti kinlé, ri ɓá m'a ra wa? Kadi m'ra kullə ndor wa? Tógi-m à kasi al. Kadi m'k̄oy né wa? Rɔ-m sol-m.» ⁴ Ɛ panè: «M'ḡə né k̄i m'a ra kadi loki 'ɓa-m ɔr-m kullə koo go né-je-ti liə rəmə, dow-je d'uɔwə-m-né k̄i rɔ-dé-ti m̄ɛɛ k̄y-je-ti lə-dé.» ⁵ Beɓa dow-je k̄i kurə lə 'ɓa-é tò dɔ-dé-ti lé, ɛ ɓa-dé adi ree rɔ-é-ti káre-káre. Ɛ d̄ɔji ɛ k̄i d̄ɔs̄y panè: «Kurə lə 'ɓa-m tò dɔ-i-ti asi kandangi wa?» ⁶ Ɛ ɛ ilə-é-ti panè: «Kurə ubi liə tò dɔ-m-ti ḡum ɓu.» Rəmə njəkoo go né-je lé, idə-é panè: «'Taa mbete kurə lə-i, 'isi nangi kalangi ɔ 'ndangi ubi ḡum k̄orm̄i.» ⁷ Go-ti, ɛ d̄ɔji ɛ k̄i rangi panè: «Kurə lə 'ɓa-m to dɔ-i-ti asi kandangi wa?» Ɛ ilə-é-ti panè: «Kurə ko liə tò dɔ-m-ti suwal ɓu.» Rəmə njəkoo go né-je lé panè: «'Taa mbete kurə lə-i ɔ ndangi ko suwal k̄orjin̄y joo.» ⁸ Beɓa Jeju panè: «Njəkoo go né-je k̄i njera né k̄i njururu al kinlé, 'ɓa-é piti-é kɔɔ to k̄i ɛ to njəkəmtuti.» Jeju ilə dɔ-ti panè: «Dow-je k̄i njera né kɔɔ kaglo k̄i ngɔsnè kinlé, d'ində kəmtuti n̄a k̄i rɔ madi-dé-je-ti t̄y dow-je k̄i d'isi lo k̄i ndógi-ti lə Lubə.» ⁹ Yən, adi m'idə-si rəsi: «Né-je k̄i ingəi k̄i kəm rəbi-je k̄i njururu al kinlé, uɔwə-né nam kɔɔ kadi loki né ree goto ji-si-ti kàrè rəmə, nam-si-je kinlé d'uɔwə-si k̄i rɔ-dé-ti lo kisi-je-ti k̄i tò sartangani. ¹⁰ Dow k̄i ra né k̄i tɔgrɔ-ti m̄ɛɛ né-je-ti k̄i nd̄é bè lé, ɛ ra né k̄i tɔgrɔ-ti m̄ɛɛ né-ti k̄i boy tɔ. Dow k̄i ra né k̄i njururu al m̄ɛɛ né-je-ti k̄i nd̄é bè lé, ɛ ra né k̄i njururu al m̄ɛɛ né-ti k̄i boy tɔ.» ¹¹ Beɓa m̄ɛɛ nékingə-je-ti k̄i ingəi k̄i kəm rəbi-je k̄i njururu al kin ya kinə 'rai-né né k̄i tɔgrɔ-ti al lé, n̄a ɓá à kiɲə nékingə k̄i tɔgrɔ-ti m̄ɛɛ ji-si-ti wa? ¹² Ɛ kinə dow k̄i rangi in̄ə né liə ji-si-ti ɓá 'rai-né né k̄i gangi-é al lé, né k̄i toki 'lə-si ya kàrè n̄a ɓá à kiɲə m̄ɛɛ ji-si-ti wa? ¹³ †Ngonnjəkullə k̄i à kasi ra kullə kadi dow-je joo ya goto. Kɔɔtalə à k̄osi

ta e kí káre ə à ndigi e kí káre; al kàrè, à nam kí e kí káre ə à nēdi e kí káre. Adi a kasi kori Lubə kì là nati joo kđo ra kullə kadi-dé al.

¹⁴ †Loki Parisi-je kí 'to m'oy yo là-je, d'oo ta-je kin lay bè rəmə, 'soki Jeju.

¹⁵ Beba Jeju idə-dé panè: «Səi lé, takəm dow-je-ti rəmə, 'rai rə-si toki dow-je kí njéra né kí njururu bè, ngà Lubə gə mɛɛ-si gow. Kđotalə né kí dow-je bá d'oo kí né kí asi gaki lé, takəm Lubə-ti rəmə, to nékəbi.»

Ta kí dɔ ndukun-ti kɪ kɔbe lə Lubə

¹⁶ †Ndukun-je lə Moiyiji, kɪ mbete-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti ya ra kullə sar ree tɛɛ dɔ Jə-ti kí njéra dow-je batəm. Ə kɪ dɔ Jə-ti sar tɛɛ bone kin ya toki kilə mbɛ kɔbe lə Lubə ə nɔ-nɔ ya ndur dɔ rɔ-é-ti kđo kadi n'ow-ti.

¹⁷ †Ngà kadi dɔrɔ, kɪ dɔnangi goto lé, to né kí lo-é ɔ al itə ndaji mbete kí káre bè kí kadi bujuru mɛɛ mbete ndukun-ti lə Lubə.

¹⁸ †Nɔ-nɔ kí tubə ne-é ə taa dené kí rangi lé, ra kaya, bá dow kí taa dené kí ngəbi-é tubə-é kàrè ra kaya ya tɔ.

Gosta kí sɔbi dɔ njènəkɪngə dɛ kɪ Lajar

Luk 12:15-21; 6:20-21,24-25

¹⁹ Nđo káre bè, Jeju pa ta kɪ gosta panè: Dingəm káre bè, isi nɔɔ to njènəkɪngə, ɔ kubi-je kí kər yəl-yəl kí là-é nɔ-nɔ rəm, ndoy ngilingi-ngilingi ə ndo-é ndo-é ya e uso né-je kí maji-maji ra-né ronəl. ²⁰ Beba njəndoo kí ri-é lə Lajar kí to dow kí rɔ-é lay ya to dɔ basrangi kí tɔ yəki-yəki, tɔ nangi takəy-ti lə njènəkɪngə lé. ²¹ Ə e ndigi kadi n'uso nɔ-nɔ né-je kí tusi nangi gin tablə-ti lə njènəkɪngə kinlé ya, rəmə bisi-je yó bá 'ree tɔn ta dɔ-je liə-liə.

²² Nđo káre bè, njəndoo kinlé oy ə malayka-je d'un-é d'ow siə wur-wur mbó Abrakam-ti. Njènəkɪngə lé ree oy tɔ, adi dow-je 'dubi-é. ²³ Loki e ɔ lo kí koó-ti dan kɔ-ti ngá bá un kəm-é oo lo əbi nɔ rəmə, oo kí Lajar isi wur-wur mbó Abrakam-ti lé, ²⁴ e ilə bɔbi ndi-é nangi panè: «Bɔbi-m Abrakam, 'oo kəmtondoo lə-m, ə 'ulə Lajar adi ɔw ulə ta ngon ji-é kəm man-ti ə ree ilə ta-m-ti nɔm-né mindi-m, nɛ m'ɔ m'ingə kɔ dan pər-ti kí ɔ bilim-bilim.»

²⁵ Abrakam ilə-é-ti panè: «Ngon-m, 'adi mɛɛ-i ole dɔ-ti, kí ndɔki i oy-né al bəy lé, i isi dan maji-ti, ngà Lajar bá dangi-ti ra-é. Ə kí ngosnə-ti kinlé, e ingə mɛɛ sol, ngà i bá 'ɔ dan kɔ-ti tɔ. ²⁶ Rəm bá, mbunə-ji je sə-si-je lé, bolebe kí sɔy-é goto ya tɔ-ti, kđo kadi dow-je kí lé, d'a ndigi kɪ rɔ-ji-ti nɛ kow rɔ-si-ti kàrè, jə lo-é dum-dé rəm, bá kadi dow j rɔ-si-ti nɔ ree rɔ-ji-ti nɛ al rəm tɔ.» ²⁷ Njènəkɪngə lé panè: «Bɔbi-m Abrakam, lé tɔ bè kàrè, m'dəji-i kadi 'ulə Lajar adi-é ɔw mɛɛ kəy-ti lə bɔbi-m. ²⁸ Kđotalə ngankɔ-m-je mɪ d'isi nɔɔ ə 'adi-é ɔw ndəji-dé, kadi dɛ rəmə, 'ree lo kɔ-ti kin al ngá.» ²⁹ Abrakam ilə-é-ti panè: «Ndukun-je lə Moiyiji, kɪ ta-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti tɔ nɔɔ, ə kadi d'ində mbi-dé d'oo-né.» ³⁰ E ilə-é-ti panè: «Bə al, Bɔbi-m Abrakam, kinə dow j rɔ dow-je-ti kí d'oy bá ɔw idə-dé ta lé, d'a kinə panjyə-dé-je kí maji al kɔgi.» ³¹ Ngà Abrakam idə-é panè: «Kinə d'ində mbi-dé d'oo-né ndukun-je lə Moiyiji-je, kɪ ta-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti al lé, ta kí dow kí tɔsi ndəl ində lo tɛɛ ya idə-dé kàrè à kuwə-dé kɪ ta al ya tɔ.»

17

*Ta kí sòbi dɔ né-je kí à ra dow kadi-é ra majal**Mat 18:6-9; Mar 9:42*

¹ Jeju idə njəndó né-je liə panè: Né-je kí à to gin kusi meɛ majal-ti lé, lé ri-ri kàrè à ree ya; ngà dow kí né-é-je kin ree kí kəm rəbi kí rɔ-é-ti lé tuji à kusi dɔ-é-ti. ² Dowbé kinlé, lé 'dɔɔ mbal kusi ko mindi-é-ti bá d'ɔw d'ilə-é-né dan babo-ti ya kàrè liə tò soti, tɔy kadi-é ra ngon dow káre dan madi-é-je-ti kin adi-é ra majal. ³ †Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti! Kinə ngonkɔ-i ra majal lé, 'ndangi-é dɔ-ti é kinə inə panjiyə-é kí maji al lé kɔgi rəmə, 'inə go-é kɔgi 'adi-é. ⁴ Kinə meɛ ndɔ-ti kí káre ya ɛ ra sə-i né kí maji al nja siri, bá nja siri lay ya təl ree rɔ-i-ti panè: M'inə panjiyə-m kí maji al lé kɔgi rəmə, 'a kinə go-é kɔgi kadi-é.†

*Ta kí dɔ kadmɛɛ-ti**Mat 17:20*

⁵ Njékɔwkulə-je d'idə 'Babe 'panè: 'Ilə kadmɛɛ dɔ madi-é-ti 'adi-ji. ⁶ Bəba 'Babe Jeju lé idə-dé panè: «Kinə kadmɛɛ lə-si asi-nə kɔ kəɔ kəl bə ya kàrè bá idəi kote kin 'painè: “’Ōr kí njirə-i burə ə 'ɔw ɔ dan babo-ti ya kàrè, ɛ à təl rɔ-é go ta-ti lə-si.”»

Kadmɛɛ lə ngonjəkullə

⁷ «Ná dan-si-ti bá toki ɔw kí ngonjəkullə káre nɔɔ je bə, é i ndɔɔ əse i go nékul-je-ti isi ree ya é à kidə-é panè 'njiyə ləw 'ree uso né» wa? ⁸ Bə al! ɛ à kidə-é panè: 'Ra nékuso lə-m, 'ulə kubi kullə lə-i rɔ-i-ti ə 'oo go-m sar kadi m'uso rəm, m'ay rəm, ngá bá i a təl kuso rəm, kəy rəm tɔ. ⁹ Ngonjəkullə kinlé, loki ɛ ra né kí 'ba-é un ndu adi-é kadi ra lé, sé 'ba-é à təl ra-é oiyo kɔ kullə kí ɛ ra kinlé wa? ¹⁰ Bə al. Səi kàrè bə ya tɔ. Loki 'rai né-je lay kí d'un ndu dɔ-ti kadi 'rai lé, kadi 'pai-nè: Jɛ j'to ngannjəkullə-je kí kare kɔgi, né kí tò kadi j'ra lé ya bá je j'ra.

Ta kí sòbi dɔ njəbanji-je kí dɔgi

¹¹ Loki Jeju isi ɔw kí bebo Jorijaləm-ti lé, dəə rəbi nim dɔnangi Samari-ti kí dɔnangi Galile. ¹² Bəba loki isi ɔw meɛ ngonbɛ-ti káre bə lé, ¹³ njəbanji-je dɔgi 'tɛɛ 'tilə kəm-é ə d'ɔ ngərəngi bá d'ilə bəbi ndi-dé nangi 'panè: Jeju, njəndó dow-je né, 'oo kəmtondoo lə-ji! ¹⁴ Jeju oo-dé bə rəmə, idə-dé panè: ɔwi ɔji rɔ-si njégugnə-je lə Lubə. Loki d'isi d'ɔw kí kɔw ya bəy rəmə, banji kí rɔ-dé-ti ur wuki adi d'aa njay. ¹⁵ Loki ɛ kí káre dan-dé-ti oo kadi n'ingə lapiya bə lé, ɔsi waka təl ə ɔsi gaji Lubə kí ndi-é kí boy-boy ¹⁶ ree usi kí takəm-é nangi nja Jeju-ti bá ra-é oiyo. ɛ to dow kí dɔnangi Samari-ti. ¹⁷ Jeju un ta panè: Dow-je dɔgi bá banji ur rɔ-dé-ti adi d'aa njay ya al wa? Ngà dɛ kí jinəy káre lé, 'nəy rá ¹⁸ bá dow kí dan-dé-ti káre ya kàrè təl ree ulə rifa dɔ Lubə-ti al, bá mba kin ya par wa? ¹⁹ Go-ti, Jeju idə-é panè: I taá ə ɔw, kadmɛɛ lə-i aji-i!

*Ta kí sòbi dɔ kɔbɛ lə Lubə kí à ree**Mat 24:3-42*

²⁰ Nɔ káre bə Parisi-je 'dəji Jeju 'panè: Kɔbɛ lə Lubə à ree ndɔ kí rá-ti wa? Jeju ilə-dé-ti panè: Kɔbɛ lə Lubə lé, à ree kadi dow-je d'oo kí kəm-dé

ndə-ndə bè al. ²¹ Dow à panè: Kɔ̀bɛ lə Lubə é tò nè tin əsɛ ɛ é tò yó tin al. Kdɔ̀talə, kɔ̀bɛ lə Lubə tò dan-si-ti nè ngá.

²² Go-ti, Jeju idə njéndó né-je panè: Ndo-je ɔw ree nɔɔ kí à ndingəi kadi ooi Ngon lə dow ndo káre-rè bè ya, ngá a kooi-é al. Dow-je d'a kidə-si panè: ²³ Ɛ é á nè tin, ɛ é á yó tin, kàrè ɔwi lo-é-ti al rəm, bá ɔyi ngodi kí lo-é-ti al rəm to. ²⁴ Kdɔ̀talə loki ndo ree lə Ngon lə dow asi lé, à ree taná kí təlndi kí ì ngangì dɔrɔ-ti kí káre ya ndógi ɔw njal ngangì-é-ti kí káre kin ya bè. ²⁵ Ngá kete nɔ-ti lé, tò kadi-é ingə kɔ̀ nɔ rəm, bá tò kadi dow-je kí ngosnè kin 'mbati-é rəm to. ²⁶ Né kí ndoki ra né kaglo-ti lə Nuwe lé, ɔ-é ya à ra-né ndo ree-ti lə Ngon lə dow lé to. ²⁷ Ndoki dow-je d'uso né-je, d'ay né-je, 'taa-nɔ-je, d'adi ngan-dé-je 'taa-nɔ-je sar ya ndo-ti kí Nuwe ɔw-né mɛɛ bato-ti. Rəmə man bəlim ree tɔl-né ndəgi dow-je lay. ²⁸ Né kí ndoki ra né kaglo-ti lə Loti lé, ɔ-é ya à ra né ndo ree-ti lə Ngon lə dow lé to. Ndoki dow-je d'uso né-je, d'ay né-je, 'ndogi né-je, 'rabi né-je, 'ma kəgi-je, 'ra kəy-je*. ²⁹ Ngá loki Loti ində lo tɛɛ mɛɛ bebo Sɔdɔm-ti kɔgi lé, pər-je kí ər kí toki yalpər bè ya ì dɔrɔ-ti ədi toki ndi bè do dow-je-ti tɔl-dé lay. ³⁰ Bè ya to, ndo kí Ngon lə dow à tɛɛ kɔy lé, lo à tuji puku-puku to. ³¹ †Mɛɛ ndo-é-ti kinlé, dow kí isi do kəy-ti † kàrè, kadi risi nangi ɔw mɛɛ kəy-ti ɔy né-je liə al ngá, bá dow kí á ndɔrɔ kàrè, kadi təl ree beə al ngá rəm to. ³² Adi mɛɛ-si ole do né-ti kí ndoki tɛɛ do ne Loti-ti†. ³³ †Dow kí sangi kɔ kəji rɔ-é rəmə à tuji rɔ-é, ə dow kí ɛ ya ilə rɔ-é kɔgi bá à kingə gogi to. ³⁴ Ooi bè, ndo-é-ti kinlé, dow-je joo 'tò bi ndo mɛɛ tuwə-ti kí káre-rè kàrè rəmə, Lubə à kun kí káre ə à kiŋə kí káre. ³⁵ Dené-je joo d'á d'ur né mɛɛ bir-ti kí káre-rè kàrè rəmə, Lubə à kun kí káre ə à kiŋə kí káre. ³⁶ [Dingəm-je joo d'á mɛɛ ndɔr-ti kí káre-rè kàrè rəmə, Lubə à kun kí káre ə à kiŋə kí káre.]‡ ³⁷ Beba njéndó né-je 'dəji Jeju 'panè: 'Babɛ, né kinlé à ra né lo kí rá-ti wa? Jeju idə-dé panè: Lo kí nin tò-ti lé, lo-é ya mal-je d'a kəw-nɔ-ti.

18

Gosta kí sɔbi do njəngɔwkoy də kɔ̀ njəgangta kí njururu al

¹ Jeju pa sɔ-dé ta kɔ̀ gosta toji-dé-né kadi 'pa ta kɔ̀ Lubə taá-taá bi d'adi kɔ ra-dé go-ti al ya sar†. ² Ɛ panè: Njəgangta káre bè isi mɛɛ bebo-ti madi nɔɔ, to dow kí bəl Lubə al rəm, bá ilə kuji do dow-ti al rəm to. ³ Mɛɛ bebo-é-ti kinlé, dené kí njəngɔwkoy káre isi-ti nɔɔ to; ə ɛ ree rɔ-é-ti nja nati-nati kadi gangta liə adi-é adi idə-é panè: I 'gangi ta kí tò dan-ji-ti kí njəta lə-m kin 'adi-m. ⁴ Njəgangta lé ndigi al bè-bè asi dɔkaglo nɔ. Ngá go-ti, ɛ təl pa mɛɛ-é-ti panè: Mɔ lé, m' bəl Lubə al rəm, bá m'ilə kuji do dow-ti al rəm ya ⁵ ngá njəngɔwkoy kin ndoji-m nɔ adi m'a gangta liə kadi-é, kɔ kadi ree ndoji-m kí ndo-é ndo-é al. ⁶ 'Babɛ ilə do-ti panè: Ta kí njəgangta kí njururu al pa kinlé, ooi maji. ⁷ Ə Lubə rəmə dow-je kí ɛ mbəti-dé kí d'isi 'nɔ ta-é-ti ndo-je kɔ̀ kada-je kinlé, ɛ à gangta lə-dé low kadi-dé al wa?

* **17:28** 17:28 Kgn 6-7 † **17:31** 17:31 Mat 24:17,18; Mar 13:15,16 † **17:31** 17:31 Jipi-je lé, 'ra kəy d'adi toki kí kəy dur-dur bè adi do-é kí taá to lo kí d'isi-ti d'adi yəl dan-dé. Ta kinlé sɔbi do njəkisi taakoo do kəy-ti. † **17:32** 17:32 Kgn 19:26 † **17:33** 17:33 Mat 10:39; 16:25; Mar 8:35; Luk 9:24; Jɔ 12:25 ‡ **17:36** 17:36 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kí ta greki. † **18:1** 18:1 1Te 5:17

⁸ Adi m'idə-si, à gangta kalangi ya kadi-dé. Ngà loki Ngon læ dow à ree lé, sé à kingə kadmeę đonangi-ti nè ban wa?

Gosta kí sobi do Parisi de kí njètaalambo

⁹ Jeju pa ta kí gosta idə-né ta dow-je kí na-je kí de ya d'oo rə-dé kí njéra né njururu nẹ Lubə-ti, adi 'nədi ndəgi dow-je. ¹⁰ E panè: Dingəm-je joo d'ow meę kəy-ti læ Lubə kdo pa ta kí Lubə: Kí káre to Parisi ə e kí káre to njètaalambo tɔ. ¹¹ Parisi lé, ą taá bá pa ta kí Lubə meę-é-ti panè: I Lubə, m'ra-i oiyo kdo ma lé, m'titi-ną kí ndəgi dow-je kí to njəbogi-je, njéra né kí njururu al-je, kí njérakaya-je kin al, əse m'titi-ną kí njètaalambo kí ą kan al rəm. ¹² Meę Dimasi káre lé, m'ogi rə-m nékusə kí man kay nja joo-joo, bá meę nékingə-m-je-ti lay ya m'adi-i káre dan dɔgi-ti dɔgi-ti rəm tɔ. ¹³ Ngà njètaalambo lé, e ɔr rə-é ą ngərəngi, ə ndigi kitə kəm-é kí taá koo lo kí dɔrą-ti al; ngà e tində kàdi-é ə panè: Əy! Lubə læ-m, 'oo kəmtondoo læ-m, ma lé m'to njəramajal. ¹⁴ Jeju təl panè: ooi maji; dingəm kinlé Lubə ɔr ta dɔ-é-ti bá e təl kí meę kəy-ti liə, ngà Parisi lé bá ta nɔy dɔ-é-ti. Kdo dow kí ɔji rə-é lé, d'a kulə dɔ-é nangi ə e kí səl dɔ-é bá d'a kitə dɔ-é taá tɔ.

Jeju tər ndi-é do ngan-je-ti kí se-se

Mat 19:13-15; Mar 10:13-16

¹⁵ Ngan-je kí bər ya kàrè dow-je 'ree sə-dé rə Jeju-ti kadi ində ji-é dɔ-dé-ti. Ngà loki njéndó né-je liə d'oo né kin bè lé, 'kol sə-dé. ¹⁶ Rəmə Jeju adi 'ree kí ngan-je lé rə-é-ti ə panè: «Inəi ngan-je adi 'ree rə-m-ti, bi ɔgi-dé al, kdɔtalə kɔbe læ Lubə tò kdo dow-je kí 'taną sə-dé bè. ¹⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi. Dow kí ndigi kɔbe læ Lubə titi-ną kí ngon kí se ndigi-né kin al lé à kɔw-ti ndą bè al.»

Dingəm kí njènəkingə

Mat 19:16-30; Mar 10:17-31

¹⁸ 'Boy læ jipi-je káre dəji Jeju panè: «Dow kí maji kí njéndó dow-je né, ri bá m'a ra bá m'a kisi-né kəm sartagangi wa?» ¹⁹ Bəba Jeju ilə-é-ti panè: «Kdo ri bá i ba-m dow kí maji wa? Dow kí maji goto, Lubə ya kí kár-é ə maji. ²⁰ 'Gə ndukun-je læ Lubə ɔw: "'A ra kaya al, 'a təl dow al, 'a bogi al, 'a təti ta kí ndangi al, 'a təti kagi bəbi-i kí kɔ-i." ²¹ Dingəm lé ilə-é-ti panè: «Basa-m-ti nɔ ya m'təl rə-m go né-je-ti kinlé lay.» ²² Loki Jeju oo ta-je liə bè lé, idə-é panè: «Né káre nal-i bəy: "'Ndəgi nékingə-i lay ə 'ləbi là-é njéndoo-je, rəmə ndɔ-é 'a kingə ną dɔrą-ti; ə 'ree un go-m." ²³ Ngà loki e oo ta-je kin bè lé rə-é ati-é kanąnə, kdo e to njènəkingə kí ną. ²⁴ Loki Jeju oo kí rə-é ati-é lé, e idə dow-je panè: «Kadi njènəkingə-je d'ow kɔbe-ti læ Lubə lé, to né kí ną ną. ²⁵ Kadi jambal dəb be libri-ti lé to né kí ną ną ya, ngà kadi njènəkingə ɔw kɔbe-ti læ Lubə lé to né kí ną itə-é bəy.» ²⁶ Ngà loki dow-je d'oo ta kí e pa kinlé bè rəmə 'panè: «Tò bè ngà ną bá à kaji wa?» ²⁷ Jeju ilə-dé-ti panè: «Né kí dum dɔ dow-je kinlé, à dum Lubə al.» ²⁸ Rəmə Piyər un ta dəji-é panè: «Yən, je kinlé, j'tusi né-je læ-ji j'inə bá j'un go-i tin.» ²⁹ Bəba Jeju idə-é panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi. Ną-ną kí inə kəy liə, əse ne-é əse ngankɔ-é-je, əse njəkoji-é-je əse ngan-é-je kdɔtalə kɔbe læ Lubə lé, ³⁰ à kingə né-é dɔ-ti ną dɔkaglo-ti kí ngəsnə kin rəm, bá à kiskəm sartagangi dɔkaglo-ti kí à ree lé rəm tɔ.»

*Nja mutə kí Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti
kí dɔ tɔsi ndəl-ti liə*

Mat 20:17-19; Mar 10:32-34; Luk 9:22,44-45

³¹ Jeju ba njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo rɔ-é-ti bá idə-dé panè: «Yən, j'isi j'owi kí bebo Jorijalem-ti ə ta-je lay kí njépata-je kí ta Lubə-ti 'ndangi sɔbi dɔ Ngon læ dow lé, né-é à ra né. ³² Kdɔtalə d'a kilə-é ji dow-je-ti kí 'to jipi-je al, kadi d'a sɔki-é, d'a taji-é, d'a tubə yoro kəm-é-ti, ³³ d'a tində-é kí ndəy marɔw bəy bá d'a tɔl-é. Ə ndɔ kí njəkungi-ti mutə rəmə, à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.» ³⁴ Ngà né káre ya kàrè njéndó né-je 'gə mɛɛ ta-ti kinlé al; mɛɛ ta-je kinlé tokí bɔyɔ sə-dé dɔ-é bè ya, adi 'gə né kí Jeju pa ta dɔ-ti lé al.

Jeju adi njəkəmtɔ oo lo

Mat 20:29-34; Mar 10:46-52

³⁵ Loki Jeju ində dɔ bebo Jeriko ngɔsi lé, njəkəmtɔ káre isi ngangí rəbi-ti nɔɔ, isi koy-né. ³⁶ Rəmə loki ɛ oo ndi kosi dow-je kí d'isi dəə taá lé, ɛ dɔji-dé né kí ra né. ³⁷ Ngà bá dɛ d'idə-é 'panè to Jeju kí Najarəti-ti bá dəə. ³⁸ Bəfa ɛ ilə bɔbi ndi-é nangí nɔ panè: «Jeju kí ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo læ-m.» ³⁹ Dɛ kí d'ow 'nɔiyə nɔ Jeju-ti kete lé, 'ndangi-é ə d'idə-é kadi uti ta-é, ngə ɛ ilə bɔbi ndi-é nangí nɔ kí tógi-é itə kí kete lé ya bəy panè: «Ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo læ-m bɔo.» ⁴⁰ Rəmə Jeju təl ɔ nangí ə un ndu kadi 'ree siə rɔ-n'è-ti, ə loki njəkəmtɔ ree rəmə, Jeju dɔji-é panè: ⁴¹ Ri bá i 'ndigi kadi m'ra m'adi-i wa? ɛ ilə-é-ti panè: «'Bəfə, kəm ya 'adi təl oo lo.» ⁴² Bəfa Jeju idə-é panè: «'Oo lo, kadmɛɛ læ-i aji-i.» ⁴³ Tajinati nè ya ɛ oo lo adi ɛ un go Jeju ə ɔsi gají Lubə taá-taá. Kosi dow-je lay kí d'oo né kinlé, 'tɔy Lubə tɔ.

19

Ta kí sɔbi dɔ Jeju dɛ kí Jase

¹ Loki Jeju ɔw mɛɛ bebo Jeriko-ti ə isi ində dan bə gangí, ² rəmə, oo dɔngəm kí njənəkɔngə kí ri-é læ Jase, to njəkun dɔ njétaalambo-je. ³ ɛ sangi kadi n'oo se ná bá to Jeju lé wa? Ngà kosi dow-je ra adi ɛ asi kadi oo-é al, kdɔtalə ɛ to dow kí gɔji. ⁴ Bəfa ɛ ɔy ngɔdi kete ɔw al dɔ kote-ti kdɔ kadi n'oo Jeju, kdɔtalə ɛ à dəə lo-é-ti nɔɔ. ⁵ Loki Jeju ɔw tɛɛ lo-é-ti kinlé, un kəm-é kí taá idə-é panè: Jase, 'risi nangí kalangi, kdɔtalə tɔ kadi m'to bə læ-i bone. ⁶ Bəfa Jase ur nangí low-low ree uwə-é kí rɔ-é-ti kí rɔnəl. ⁷ Loki dow-je d'oo né kin bè lé, dɛ lay ya 'tún ta 'panè: Ooi, Jeju lé, ɔw tɔ bə læ dow kí njəramajal. ⁸ Ngà Jase i ɔ taá nɔ 'Bəfə-ti idə-é panè: 'Bəfə, 'oo bè, nékingə-m lé, m'a kay danə lo joo ə m'a kadi kí gin káre njəndoo-je, ə kinə m'taa né ji dow-ti kí ndangi kare rəmə, m'a təl kadi-é né-é kinlé sɔ ngá. ⁹ Bəfa Jeju idə-é panè: Kaji ree mɛɛ kəy-ti kin bone, kdɔtalə dow kinlé, to ngon kà Abrakam tɔ. ¹⁰ †Kdɔtalə Ngon læ dow lé ree kadi n'sangi nja dow-je kí 'nɔy kdɔ kadi n'aji-dé.

Gosta kí sɔbi dɔ mbal là kí dɔgi

Mat 25:14-30

¹¹ Loki dow-je d'á d'oo ta-je kin bè lé, Jeju ilə gosta káre dɔ-ti. Kdɔtalə ɛ ɔ ngɔsi kí bebo Jorijalem, adi dow-je 'gir 'panè kɔbɛ læ Lubə lé, à ree tajinati nè ya ngá. ¹² Adi Jeju panè: Dow káre bè, to dow kí gin ngar-ti,

isi ow kɪ mba-ti dɔnangi-ti kɪ say ny, kɔ kadi d'ow d'ulɔ jɔgi ngar dɔ-é-ti, bá à tɛl bɔy. ¹³ E ba ngannjékullɔ-je liɛ dɔgi dan madi-dé-je-ti ə adi nɔ-nɔ dan-dé-ti mbal là kàre-kàre bá idə-dé panè: Ɔwi, 'tɛli-né ji-si sar kadi m'tɛl m'ree-né. ¹⁴ Ngà dow-je kɪ mɛɛ ɓe-ti liɛ d'osi-é kɪ ta adi d'ulɔ dow-je kɪ 'to takəm-dé kadi d'ow d'idə-dé 'panè: Jɛ j'ndigi kadi dow kin ɔ-ji al. ¹⁵ Bè ya kàrè d'ulɔ jɔgi ngar dɔ-é-ti. Loki ɛ tɛl ree lé, ɛ adi 'ba ngannjékullɔ-je kɪ adi-dé là lé kadi 'ree rɔ-é-ti, kɔ kadi n'oo se dow kàre ingɔ man-é dɔ-ti kandangi-kandangi wa? ¹⁶ Bɛba ngonnjékullɔ kɪ dɔsay ree panè: 'Ba-m, mbal là lə-i kɪ adi-m lé, m'tɛl-né ji-m adi m'ingɔ mbal là dɔgi. ¹⁷ 'Ba-é panè: Oiyoy! 'To ngonnjékullɔ kɪ maji! M'adi-i bebo-je dɔgi kadi ow kɪ tɔgi dɔ-ti, kɔ 'to njɛra né kɪ tɔgrɔ-ti mɛɛ né-ti kɪ ndɛ bè. ¹⁸ Ngonnjékullɔ kɪ njékungi-ti joo ree panè: «'Ba-m, mbal là lə-i kɪ 'adi-m lé, m'tɛl-né ji-m adi m'ingɔ mbal là mɪ.» ¹⁹ Bɛba 'ba-é idə-é panè: «I kàrè, m'adi-i bebo-je mɪ kadi ow kɪ tɔgi dɔ-ti tɔ.» ²⁰ Ngonnjékullɔ kɪ rangi ree panè: «'Ba-m, mbal là lə-i lé ya ə m'dɔɔ takubi-ti tin.» ²¹ Mɔ m'ɓɛl-i, kɔ i lé 'to dow kɪ 'ngà nɔ; adi né kɪ to i bá ungi al kàrè, i ɔy rɛm, kɔ kɪ to i bá 'dubi al kàrè i ijɔ rɛm. ²² Bɛba 'ba-é idə-é panè: «I ngonnjékullɔ kɪ maji al kan! Ta kɪ ta-i-ti ya m'ngangi-né ta dɔ-i-ti. I 'gɔ kɪ m'to dow kɪ m'ngà nɔ, adi né kɪ to mɔ bá m'ungi al kàrè, m'ɔy rɛm, kɔ kɪ to mɔ bá m'dubi al kàrè, m'ijɔ rɛm, ²³ ngà kɔ ri bá 'ow 'ilɔ mbal là lə-m kɔy ngɛm là-ti kɔ kadi m'tɛl m'ree ə m'ɔr kɪ man-é dɔ-ti al wa?» ²⁴ Go-ti, idə dow-je kɪ d'a lə-é-ti nɔɔ panè: «Ɔti 'taai mbal là kɪ ji-é-ti kin adi ɛ kɪ ow kɪ mbal là dɔgi kinlé dɔ-ti.» ²⁵ Dɛ d'ilɔ-é-ti 'panè: «'Babe, ɛ ow kɪ mbal là dɔgi ngá.» ²⁶ †Rɛmɛ ɛ tɛl panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kɪ né tɔ ji-é-ti bá d'a kadi-é kɪ rangi dɔ-ti, ngà dow kɪ né goto ji-é-ti lé, ɛ kɪ ji-é-ti lé ya kàrè d'a taa.» ²⁷ †Go-ti, ɛ panè: «Njéba-je lə-m kɪ 'ndigi kadi m'ɔ-dé al lé 'reei sə-dé ə 'tɛjɛi mindi-dé takəm-m-ti nè ya.» ²⁸ Loki Jeju pa ta-je kin bè lé, ɔti usi kete nɔ njéndɔ né-je-ti liɛ ə d'ow kɪ bebo Jorijalɛm-ti.

Kɔw Jeju bebo Jorijalɛm-ti
Mat 21:1-9; Mar 11:1-10; Jɔ 12:12-19

²⁹ Loki d'ow 'tɛɛ ngosi kɪ ɓe kɪ Betpaje, kɪ ɓe kɪ Betani kɪ tɔ kàdɪ mbal-ti kɪ 'ba-é mbal kɔ kɔgi olibiye-je lé, Jeju ulɔ njéndɔ né-je liɛ joo ³⁰ panè: «Ɔwi mɛɛ ngonɓe-ti kɪ nɔ-si-ti kin. Loki owi 'tɛɛ-ti lé, a kingɔi ngon koro kɪ dow al-é al ɓɔy kɪ 'tɔ-é nangi, ə 'tuti-é 'reei siə adi-mi.» ³¹ Kinə dow dɔji-si panè se 'tuti-é kɔ ri wa rɛmɛ, idəi-é 'pai-nè: «'Babe bá ge ngon koro lé.» ³² Dɛ kɪ Jeju ulɔ-dé lé, d'ɔti d'ow rɛmɛ, d'oo né-je titi kɪ Jeju idə-dé-né lé ya tɔ. ³³ Loki 'tuti ngon koro lé rɛmɛ, 'ba-é-je 'dɔji-dé 'panè: «'Tuti ngon koro lé kɔ ri wa?» ³⁴ Dɛ d'ilɔ-dé-ti 'panè: «'Babe bá ow ndoo ngon koro lé.» ³⁵ Bɛba dɛ 'ree siə d'adi Jeju, ə 'labi kubi-je lə-dé gidɛ-é-ti bá d'adi Jeju al isi dɔ-ti. ³⁶ Loki Jeju ɔti isi ow lé, dow-je 'labi kubi-je lə-dé dɔ rɔbi-ti nɔ-é-ti taá-taá. ³⁷ Loki ɛ ree tɛɛ ngosi kɪ bebo Jorijalɛm, rɔbi-ti kɪ jɔ dɔ mbal kɔ kɔgi Olibiye-je-ti ow kɪ mɛɛ bebo-ti kinlé, kosi njéndɔ né-je lay ya rɔ-dé nəl-dé adi d'osi gaji Lubɔ kɪ ndi-dé kɪ boy-boy kdɔtalə nékɔji-je lay kɪ d'oo lé. ³⁸ Dɛ 'panè:
 «Kadi Lubɔ tɔr ndi-é dɔ ngar-ti kɪ njɛree kɪ ri 'Babe,

lapiya tò meɛ dora-ti, riba tò meɛ lo-je-ti kí taá ny.»

³⁹ Rəmə, Parisi-je kí dan-ti-je kí d'a dan kosi dow-je-ti nɔɔ lé d'idə Jeju 'panè: Njéndó dow-je né, i 'ndangi njéndó né-je lə-i lé bane. ⁴⁰ Ngà Jeju ilə-dé-ti panè: Adì m'idə-si rəsi. Lé dɛ d'uti ta-dé kàrè, ər-je ya d'a tur kəə! ⁴¹ Lokì Jeju ɔw tɛɛ ngosi kì bebo Jorijalɛm lé, un kəm-é oo-né bebo lé rəmə, nɔ kdo ta liə panè: ⁴² Əy! Bebo Jorijalɛm, toki lé dow-je lə-i 'gə né kí d'a ra kadi lapiya tò rəmə lé! Ngà kí ngosnè-ti kinlé, to kí bɔɔɔ sə-dé dɔ-é. ⁴³ Ndo-je madi ɔw ree nɔɔ lé, njéba-je lə-si d'a kor gali dɔ-si-ti, d'a kilə-nə gəə dɔ-si sipi kdo kuti-si lo-ti nduki-nduki, ⁴⁴ d'a tuji-si puku-puku, kì bebo lə-si burə, ər kàre ya kàrè d'a kinə kadi tò dɔ madi-é-ti meɛ bebo-ti lə-si al, kdotalə dɔkaglo kí Lubə ree-né rɔ-si-ti kdo ra-né sə-si lé, səi 'gəi al.

Ta kí sobi dɔ njéra gati takəy-ti lə Lubə

Mat 21:10-16; Mar 11:15-18; Jə 2:13-17

⁴⁵ Go-ti, Jeju ɔw takəy-ti lə Lubə ə tubə njéragati-je. ⁴⁶ Ə idə-dé panè: 'Ndangi 'panè: «Kəy lə-m lé, à to kəy pa ta kì Lubə. Ngà səi adi təl to kəy kisi njébogi-je.» ⁴⁷ †Ndo-je lay ya Jeju ndó né dow-je takəy-ti lə Lubə. Rəmə njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kì njéndó dow-je ndukun-je, kì 'boɔ-je lə jipi-je 'sangi kəm rəbi kadi 'tol-é. ⁴⁸ Ngà dɛ 'gə kəm rəbi kí d'a tol-é-né lé al, kdotalə dow-je lay ya d'oo ta-je liə kì rənəl nɔ.

20

Ta kí sobi dɔ tógi lə Jeju

Mat 21:23-27; Mar 11:27-33

¹ Ndo kàre bè, lokì Jeju isi ndó né dow-je takəy-ti lə Lubə rəm, ilə mbe Poyta kí Maji adi-dé rəm lé, njékun dɔ njégugnə-je, kì njéndó dow-je ndukun-je, kì 'ngatógi-je lə jipi-je 'ree 'tɛɛ kəy rɔ-é-ti, ² ə 'dəji-é 'panè: «I ya 'idə-ji adi j'oo. To ná bá adi-i tarəbi bá 'ra-né né-je kinlé wa? Ná bá adi-i tógi bá 'ra-né wa?» ³ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «Mə kàrè m'a dəji-si ta kàre tɔ? ⁴ Idəi-mi, to ná bá ulə Jə adi ra dow-je batɛm wa? To Lubə bá ulə-é əse to dow-je wa?» ⁵ Ngà dɛ 'təl 'pa-nə ta dan-dé-ti nɔm-nɔm 'panè: Kinə j'painè to Lubə bá ulə-é lé, ɛ à təl dəji-ji panè: «Ngà kdo ri bá adi-é meɛ-si al wa? ⁶ Ə kinə, j'idəi-é j'painè to dow-je bá d'ulə-é kàrè, kosi dow-je lay ya d'a tilə-ji kì ər tol-ji, kdo dɛ d'oo Jə kì njəpata kí ta Lubə-ti.» ⁷ Beba dɛ 'təl d'ilə-é-ti 'panè: «Jɛ j'gə njəkulə Jə kadi ra dow-je batɛm lé al.» ⁸ Jeju təl idə-dé panè: «Maji, mə ya kàrè ndə bè bá m'a kidə-si dow kí adi-m tógi m'ra-né né-je kinlé al ya tɔ.»

Gosta kí sobi dɔ njérakullə meɛ ndɔr nduu-ti kí 'to njémɛndul-je

Mat 21:33-46; Mar 12:1-12

⁹ Go-ti, Jeju idə ta kosi dow-je kì gosta panè: «Dow kàre bè uwə nduu, ə adi njérakullə-é-je d'uwə siə dɔ-é, bá ɔti ɔw mba kí tó-é uu. ¹⁰ Lokì nɔy kijə kandi nduu asi rəmə, ɛ ulə ngonnjəkullə liə kàre rɔ njérakullə ndɔr nduu-je-ti lé kadi d'adi-é kí liə ree-né adi-é. Ngà dɛ 'tində ngonnjəkullə lé mbuki-mbuki ə 'tubə-é d'adi təl kì ji-é kare. ¹¹ Njəndɔr nduu lé ulə ngonnjəkullə kí rangi bəy rəmə, njérakullə ndɔr nduu-je lé, 'tində-é mbuki-mbuki, bá 'taji-é ə 'tubə-é d'adi təl kì ji-é kare ya bəy. ¹² Ə ulə ngonnjəkullə kí njəkungi-ti mutə bəy; ɛ rəmə d'adi-é dɔ, bá 'tubə-é dɔ-ti. ¹³ Beba 'ba

njèndør nduu lé panè: “Ri bá m'a ra wa? M'a kulə ngon-m kí m'ində-é dan kəm-m-ti kin ya, dɔmaji ə d'a bəl-é ngá.” ¹⁴ Ngà loki njérakullə ndør nduu-je d'oo ngon-é lé isi ree rəmə, d'idə-nə ta dan-dé-ti 'panè: “Ooi, ngon-é kí ndo-é à to njènéndubə lé ya ə ow ree ɔngi; adi j'toli-é kadi néndubə liə təl to kí lə-ji.” ¹⁵ Bəba də d'uwə-é 'tɛɛ siə rangi mɛɛ ndør-ti lé, ə təl-é. Bəba Jeju panè: Ri bá 'ba njèndør nduu-lé à ra sə-dé wa? ¹⁶ Ɛ à ree ə à kadi 'təl njérakullə ndør nduu-je kinlé ə à təl kə ndør nduu lé kadi dow-je kí rangi.»

Loki kosi dow-je d'oo ta-je kin bè lé, 'panè: «To né kí à ra né bè ndə al.» ¹⁷ Ngà Jeju oo-dé góráró bá panè: Ta kí 'ndangi 'panè: Ər kí njékində kəy-je d'ilə piringi kogi, bá təl to ər kí maji kí sul kəy-ti kinlé kər mɛɛ-é to ri wa? ¹⁸ Dow kí rá-rá kí tɛɛ usi dɔ ər-é-ti kinlé, rɔ-é à tėti dɛki-dɛki rəm, bá dow kí ər kinlé usi dɔ-é-ti kərə à lər-é lər-lər rəm tɔ.

¹⁹ Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kə njéndó dow-je ndukun-je 'sangi kadi d'uwə Jeju dɔkadi-é-ti kinlé ya, kdɔ də 'gə kí ɛ pa gosta kinlé sobi-né dɔ-dé. Ngà də 'bəl kosi dow-je.

Lambo lə Sejar

Mat 22:15-22; Mar 12:13-17

²⁰ Bəba də d'ində kəm-dé go Jeju-ti ə d'ulə njétən lo-je kí 'ra rɔ-dé kí dow-je kí ta lə-dé goto bè, kadi d'ingə ta madi ta Jeju-ti kadi d'ow-né siə nɔ njəgangta-ti, njəkow kə tógɔ dɔ bə-ti, adi to gubərnər. ²¹ Dɛ 'dəji-é ta kin 'panè: «Njéndó dow-je né, j'gə kí i lé 'to njəpata kí tɔgrɔ-ti rəm, 'isi 'ndó dow-je né kí njururu rəm, bá i 'ɔr kəm dow al rəm; ngà i 'isi 'oʒi dow-je rəbi lə Lubə kɔʒi kí tɔgrɔ-ti. ²² Ən ə idə-ji ta kin adi j'oo: “Koo-é-ti lə-i i ya bè lé, to tó-é kadi j'ugə lambo lə ngar Sejar əsə to tó-é al wa?” ²³ Ngà Jeju gə tagir kí maji al kí mɛɛ-dé-ti adi idə-dé panè: ²⁴ «Ɔji-mi kəɔ lə kərə adi-mi m'oo: “To dɔ nə kə ri nə bá tɔ-ti wa?”» Rəmə də d'ilə-é-ti 'panè: «To dɔ Sejar kə ri-é.» ²⁵ Ngà bá ɛ təl idə-dé panè: «Né lə Sejar rəmə adi Sejar, ngə né lə Lubə rəmə adi Lubə tɔ.» ²⁶ Ta-je kí ɛ pa adi dow-je lé, də d'asi kingə ta madi dan-ti kdɔ kilə-né ta dɔ-é-ti al. Ta kí Jeju ilə-dé-ti lé, ɔr ndil-dé adi d'oo ta kí d'a pa al.

Ta kí sobi dɔ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ

Mat 22:23-33; Mar 12:18-27; 1Kɔ 15

²⁷ †Sadusi-je kí 'to dow-je kí 'naji panè dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al lé, də kí madi 'ree rɔ Jeju-ti 'dəji-é ta 'panè: ²⁸ Njéndó dow-je né, ta kí Moiyiji idə-ji ən: Kinə dow ta dené bá oʒi siə ngon al bəy ya ə oy rəmə, kadi ngonkɔ-é ta dené ndubə lé, ində-né ko njəgoto-je lé. ²⁹ Ngà kinə ngankɔ-nə-je siri je bè, bá ɛ kí dɔsəy taa dené ə oʒi siə ngon al bəy ya ə oy. ³⁰ Ɛ kí njəkungi-ti joo kí taa dené ndubə lé kərə bè ya rəm, bá njəkungi-ti mutə kərə bè ya rəm, ³¹ ə to bè-bə sar ngankɔ-nə-je kí siri lé d'oy-né nal kɔʒi ngon kí dené ndubə lé. ³² Bə ya dené-é kərə oy-né go-dé-ti tɔ. ³³ Ndo kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, dené kinlé, à to ne nə dan-dé-ti kí siri kinlé wa? Kdɔtalə də 'taa-é ya siri lay. ³⁴ Bəba Jeju ilə-dé-ti panè: Dɔkaglo-ti kí bəne kin bá dingəm-je kə dené lé 'taa-nə. ³⁵ Ngà də kí Lubə oo-dé adi d'asi tɔsi ndəl kində lo tɛɛ, kdɔ kisi dɔkaglo-ti kí à ree kinlé, d'a taa-nə al. ³⁶ Dɛ d'a koy al ya sartagangi, kdɔtalə d'a tanə kə malayka-je bè, də d'a to ngan lə Lubə, kdɔ tɔsi kí d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.

³⁷ Kí sɔbi dɔ dow-je kí d'oy kí d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, loki Lubə pa ta kɪ Moiyiji dan pər-ti kí ð dan kam-ti lé Moiyiji ba 'Babe, Lubə lə Abrakam, Lubə lə Isaki kɪ Lubə lə Jakobi. ³⁸ Adi Lubə lé, to Lubə lə dow-je kí d'oy al, ngà to Lubə lə dow-je kí d'isi kəm. Kdɔtalə Moiyiji lé, gə kí dɛ lay ya d'isi kəm. ³⁹ Beba dow-je kí nɔ̄-je dan njéndó dow-je ndukun-je-ti d'un ta 'panè: «Njéndó dow-je né, i 'pa ta maji nɔ̄.» ⁴⁰ Rəmə gangi-é-ti kinlé ɓo kadi 'dɛji-é ta-je kí rangi ya kàrè ra-dé al ngà.

Ta kí sɔbi dɔ Kristi dɛ kɪ Dabidi
Mat 22:41-46; Mar 12:35-37

⁴¹ Beba Jeju idə-dé panè: Kdɔ ri bá 'panè Kristi* to ngonka Dabidi wa?
⁴² Kdɔ Dabidi ya kɪ dɔ-é pa mɛɛ Pa-je-ti panè:
 'Babe idə 'Babe lə-m panè: 'Isi dɔ jikɔl-m-ti nè ya,
⁴³ Sar kadi m'adi njéba-je 'təl-né lo kungi nja-i.
⁴⁴ Kinə Dabidi ba Kristi 'Babe lé, Kristi à to ngonka Dabidi ban ɓəy wa?
Mat 23:1-33; Mar 12:38-40
⁴⁵ Loki dow-je yəl mbi-dé d'ɑ d'oo-né ta-je liə lé, ɛ idə njéndó né-je liə panè: ⁴⁶ Ooi go rɔ-si maji kɪ rɔ njéndó dow-je ndukun-je-ti. Kdɔ dɛ lé nəl-dé kər gamɑ kɪ kubi-je kí ngal puu-puu rəm, 'ndigi kadi dow-je 'ra-dé lapiya kunta-nɔ̄ lokosi-je-ti rəm, 'ndigi lokisi-je kí kete mɛɛ kəykəwnɔ̄-je-ti lə jipi-je rəm, bá 'sangi lokisi-je kí nɔ̄ dow-je-ti lo nékuso ra nɔ̄y-je-ti rəm tɔ. ⁴⁷ Dɛ 'kəə né-je kí mɛɛ kəy-je-ti lə njəngɔwkoy-je kər-kər ə 'pa ta kɪ Lubə d'adi ngal nɔ̄-nɔ̄ kadi dow-je d'oo-dé-né. Ta kí gangi kí nɔ̄ nɔ̄ ya à ree dɔ-dé-ti.

21

Kadkare lə njəngɔwkoy
Mar 12:41-44

¹ Loki Jeju un kəm-é oo lo rəmə, oo njénékingə-je kí d'ow d'ilə kadkare-je lə-dé mɛɛ ku kilə kadkare-ti, ² ə oo njəngɔwkoy káre kí to dangi-ti ow ungi silə joo mɛɛ ku-ti lé tɔ. ³ Beba Jeju panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí njəngɔwkoy kí to njəndoo kanlé, adi né itə ndəgi dow-je lay kinlé. ⁴ Kdɔ dɛ kí lay kinlé, to man dɔ né-je lə-dé kí tɔ mburuki-mburuki bá 'ree-né d'un gi mɛɛ ku kilə kadkare-ti. Ngà dené kanlé, né liə goto, adi to sɔy né kí à kuso kdɔ kisi-né ya ɛ un lati adi tin.»

Ta kí dɔ kəy-ti lə Lubə kí à tuji, kɪ ndɔ-je kí dɔbəy-ti
Mat 24:1-5; Mar 13:1-37

⁵ Dow-je kí dan-ti-je 'pa ta lə kəy lə Lubə kí 'ra kɪ ər-je kí maji-maji adi ndole, kɪ né-je kí dow-je d'adi kadkare-ti kin, bá Jeju panè: ⁶ Ndɔ-je madi ow ree nɔ̄ɔ, ə ndɔ-é-je-ti kinlé, né-je kí ooi kɪ kəm-si kinlé, d'a tɔsi tilə lay; ər káre ya kàrè d'a kiɲə dɔ madi-é-ti al.

⁷ Beba dɛ 'dɛji-é 'panè: Njéndó dow-je né, né kinlé à ra né ndɔ kí rá-ti ya wa? Ə ri bá à tɔji kadi j'gə kí né-je kinlé à ra né wa?

⁸ Jeju idə-dé panè: «Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti, adi dow-je d'ədi-si al. Kdɔ dow-je nɔ̄ ya d'a kun ri-m kində dɔ-dé-ti kdɔ pa panè: "Dɛ ya 'to Kristi", rəmə dɔkaglo nɔ̄y ngəsi ngà ən. Uni go-dé al. ⁹ Loki a kooi poy rɔ-je, kɪ kosi-nɔ̄ ta-je rəmə, adi mɛɛ-si gangi man al, kdɔtalə né-je kin ya à ra né

* 20:41 20:41 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

kete moki. Ngà loki né-je kin ra né ya kàrè, tajinati nè bè ya à to dɔbɔy ndɔ lé al ya bɔy.» ¹⁰ Jeju tɛl pa go-ti panè: «Gin dow-je madi d'a kɪ rɔ kɪ gin dow-je madi, kɔbɛ kàrè à kɪ rɔ kɪ kɔbɛ kɪ kàrè. ¹¹ Dɔnangi à yaki yaki kɪ tɔ bɛl nɔ rɛm, bɔbɔ-je, kɪ mɔykosɔ-je à kusi kɪ lo-lo, bá né-je kɪ tɔ bɛl-bɛl ya à ra né rɛm, bá nékɔji-je kɪ tɔ bɛl nɔ nɔ à tɛɛ dɔrɔ-ti rɛm tɔ. ¹² Ngà kete bɔy bá kadi né-je kin ra né lé, d'a kuwə-si, d'a kulə kəm-si ndoo, d'a kɔw sə-si kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je, d'a kungi-si dangay-ti, d'a kɔw sə-si nɔ ngar-je-ti, kɪ nɔ gubərnər-je-ti kɔɔ ta lə-m. ¹³ Né kinlé à ra kadi ingəi kəm lo 'pai-né ta kɪ sobi dɔ-m adi dow-je. ¹⁴ †Ooi maji, ta kɪ à pai kɔɔ kɔri-né ta dɔ-si-ti lé, 'laji dɔ-ti kete al. ¹⁵ Kdɔtalə mɔ ya m'a kadi-si gosi, kɪ à dum dɔ njɛba-je lə-si lay rɛm, bá m'a kadi-si ta kɪ a pai ə d'a kasi naji al rɛm tɔ. ¹⁶ Njékoji-si-je, kɪ ngankɔ-si-je, kɪ noji-si-je, kɪ nam-si-je ya d'a kun dɔ-si, ə d'a kadi 'tɔl dow-je nɔ dan-si-ti. ¹⁷ Dow-je lay ya d'a kɔsi-si kɪ ta kɔɔ ta lə-m ya, ¹⁸ ngà bɛl dɔ-si kàrè ya kàrè à kɔr kusi kɔgi al. ¹⁹ Kuwə rɔ ngà bá ndil-si à kaji-né. ²⁰ Loki ooi kɪ asgar-je 'gəɔ dɔ bebo Jorijalɛm rɛm, kadi 'gəi maji; tuji liə nɔy ngɔsi. ²¹ Beba kadi dow-je kɪ d'isi dɔnangi Jude-ti, d'ay d'ow dan mbal-je-ti; ə dɛ kɪ d'isi mɛɛ bebo Jorijalɛm-ti rɛm, kadi 'tɛɛ kɔgi, bá dow-je kɪ d'a ndɔɔ-je kàrè, kadi 'tɛl 'ree mɛɛ bebo Jorijalɛm-ti gogi al ngà rɛm tɔ. ²² Kdɔtalə ndɔ-je kinlé à to ndɔ dalba, bè kɔɔ kadi ta-je lay kɪ 'ndangi mɛɛ mbete-ti lə Lubə lé, né-é ra né. ²³ Ə mɛɛ ndɔ-é-je-ti kin, tuji kɪ à kusi dɔ dené-je-ti kɪ njəsəm kɪ dɛ kɪ d'isi d'adi mba ngan-je à tɔ ban ən ə! Kdɔtalə kɔ kɪ nɔ ya à kusi dɔnangi-ti kin rɛm, bá wɔngi à ra Lubə dɔ dow-je-ti kin rɛm tɔ. ²⁴ Dow-je kɪ mɛɛ bebo-ti kinlé d'a koy yo kiyɔɔ rɛm, d'a kuwə dɛ kɪ ná-je kɔɔ kɔw ra-dé bə-ti dan gin dow-je-ti lay. Ə bebo Jorijalɛm rɛm, gin dow-je kɪ 'to jipi-je al d'a mbəjrə nja-dé-ti sar kadi dokaglo lə dow-je kɪ 'to jipi-je al kin asi-né.»

²⁵ †«Né-je kɪ tɔ bɛl-bɛl ya à ra né kəm kadi-ti, kɪ kəm nɔy-ti, kɪ kəm kərɔwɛ-je-ti; ká babo kɪ à ba wuu-wuu kɪ man-é kɪ à tal bum-bum ya à ra kadi gin dow-je kɪ dɔnangi-ti nè lay ya, bɛl à kində bandi-dé bati gangi. ²⁶ Tógi-je kɪ dɔrɔ-ti à yaki, adi dow-je kɪ d'a kisi gir dɔ né-ti kɪ à ree dɔ dɔnangi-ti kinlé, bɛl ya à tɔl-dé. ²⁷ †Bɔy bá d'a koo Ngon lə dow à kisi ree dan kilndi-ti kɪ tógi, kɪ riba kɪ nɔ. ²⁸ Loki ooi né-je kin ulə gin kadi ra né rɛm, adi mɛɛ-si nda kɔy, ə adi dɔ-si tɔ kɪ taá, kdɔtalə nɔy ngɔsi kadi Lubə taa-si ilə-si taá.» ²⁹ Go-ti, Jeju pa sə-dé ta kɪ gosta panè: «Ooi kagi kote ə ooi ndəgi kagi-je kɪ lay tɔ. ³⁰ Loki ooi mbi kagi-je isi iti rɛm, səi 'gəi kɪ nɔy bə nɔy ngɔsi. ³¹ Bè ya tɔ, loki ooi kɪ né-je kinlé isi ra né rɛm, kadi 'gəi kɪ kɔbɛ lə Lubə nɔy ngɔsi tɔ. ³² Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kɪ dow-je kɪ d'isi kəm nè kin d'a koy lay al ya né-je kinlé à ra né. ³³ Dɔrɔ-je kɪ dɔnangi kin d'a goto, ngà ta-je lə-m lé à goto al ya sartagangi.»

³⁴ «Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti, nè nékuso kɪ mbó-ti-je, kɪ ra gɔyibi, kɪ mɛɛ kɔ kəkəkə kɔɔ né-je kɪ dɔnangi-ti nè à kɪ ra-si kadi mɛɛ-si ɪ oy səl dɔ rɔ-si-ti, kadi ndɔ kin ɪ ubə-si nangi busi. ³⁵ Ndɔ kinlé, dow-je kɪ dɔnangi-ti nè lay ya à kubə-dé nangi busi toki gum kɪ kilə kin bè. ³⁶ Ən ə isi kəm dɔ rɔ-si-ti ə 'pai ta kɪ Lubə kɪ ndɔ-je lay kɔɔ kadi ingəi tógi 'tɛɛi-né kɔgi ta né-je-ti lay kɪ ow kɪ ra né kinlé rɛm, kadi ai-né takəm Ngon lə dow-ti rɛm tɔ.»

³⁷ *Kada lé, Jeju ndó dow-je né takøy-ti læ Lubə ə ndoo rəmə, lo tò-é tò dɔ mbal-ti kí 'bá-é mbal kə kagi Olibiye-je-ti tɔ. ³⁸ Dow-je lay ya 'tɛɛ kɪ ndoge ra-ti d'ow rɔ-é-ti takøy-ti læ Lubə kɔo ta liə.

22

Ta kí dɔ kun dɔ Jeju-ti

Mat 26:1-16; Mar 14:1-16

¹ Loki ndo ra nɔy kí 'ra kɪ mbə kí əm goto-ti kí 'bá-é Paki nɔy ngosi lé, ² njékun dɔ njégugné-je læ Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je 'sangi kəm rəbi tɔl Jeju. Ngə də 'bəl kosi dow-je.

³ Beba Satə ur mɛɛ Judasi-ti kí 'bá-é Iskariyoti kí to kí káre dan njéndó né-je-ti læ Jeju kí dɔgi gidi-é joo lé, ⁴ adi ɔw ingə njékun dɔ njégugné-je, kɪ njékun dɔ njéngəm takøy læ Lubə, adi d'ɔji-nə ta dɔ kəm rəbi-ti kí kadi n'ilə-né Jeju ji-dé-ti. ⁵ Beba rɔ-dé nəl-dé nɔ adi d'un mindi-dé kadi d'adi-é là. ⁶ Judasi lé ndigi ə ulə gin sangi kəm rəbi kí kadi n'ilə-é-né ji-dé-ti kadi kosi dow-je 'gə lo-é al.

Jeju ində gin nékuso nam

Mat 26:17-30; Mar 14:12-25; 1Kɔ 11:23-29

⁷ Ndo ra nɔy kí 'ra kɪ mbə kí əm goto-ti kí to ndo kí tò kadi d'ilə-né məsi ngonbati ra nɔy Paki nangi asi. ⁸ Ə Jeju ulə Piyər-je kɪ Jə panè: «Owi, 'rai nékuso Paki kete kɔo kadi j'owi j'usoi.» ⁹ Dɛ 'dɔji-é 'panè: Lo kí rá bá i 'ndigi kadi j'ra nékuso Paki lé titi j'adi-i wa? ¹⁰ Jeju ilə-dé-ti panè: «Ooi bè, loki ɔwi mɛɛ bebo-ti lé, a kingəi dingəm kí uti güm man, rəmə 'ndoli go-é ɔwi mɛɛ kəy-ti kí ɛ à kɔw-ti, ¹¹ ə idəi njəkəy lé 'painè: “Njéndó dow-je né panè j'dɔji-i sé mɛɛ kəy kí rá bá n'a kuso né Paki-ti kɪ njéndó né-je læ-n'ɛ wa?” ¹² Ə ɛ à kɔji-si kəy káre kí mɛɛ-é tati pəl-pəl kí tò dɔ madí-é-ti taá, kí né-je lay tò-ti; lo kin bá a rai nékuso titi.» ¹³ Beba dɛ d'ɔti d'ow rəmə, d'ingə né-je lay titi kí Jeju idə-dé-né lé ə dɛ 'ra nékuso Paki lé.

¹⁴ Loki dɔkàdì kuso né Paki asi lé, Jeju isi ta nékuso-ti kɪ njékowkulə-je liə. ¹⁵ Rəmə ɛ idə-dé panè: M'ndigi nɔ kadi m'uso sə-si né Paki kete tá-je m'ingə kɔ! ¹⁶ Beba m'a kidə-si rəsi kí m'a kuso sə-si gogi al ya sar kadi kɔr mɛɛ-é kí aa njay tò-né kɔbɛ-ti læ Lubə. ¹⁷ Beba ɛ un kɔbi kí man nduu tò-ti, ra oiyo Lubə ə panè: 'Taa, ə umi surum-surum. ¹⁸ Ə m'a kidə-si rəsi. Kɪ nè kɔw kɪ kete kinlé, m'a kəy man nduu kin gogi al ya sar kadi kɔbɛ læ Lubə ree-né.

¹⁹ Go-ti, ɛ un mbə, ə ra oiyo Lubə bá uwə gangi danə adi-dé ə panè: ɛ kinlé to daji rɔ-m kí to kí kadi kɔo ta læ-si, 'rai bè-bè kadi mɛɛ-si ole-né dɔ-m-ti. ²⁰ Bè ya tɔ, go né kuso-ti lé ɛ un kɔbi kí man nduu tò-ti ə panè: ɛ kinlé to məsi-m, məsi kulənoji kí sigi kí Lubə adi ungi kɔgi kɔo ta læ-si.

²¹ Ngə ooi, njékun dɔ-m lé isi sə-m ta nékuso-ti nè. ²² Beba Ngon læ dow à koy titi kí Lubə ɔji-né, ngə tuji bá à kusi dɔ dow-ti kí njékun dɔ-é lé. ²³ Beba dɛ 'dɔji-nə ta dan-dé-ti yó kɪ nè 'panè sé nɔ ya dan-dé-ti ə à ra né kin wa?

Se nɔ to kí boy nɔ wa?

Jə 13:2-17; Mat 18:1-4; Mar 10:35-45

²⁴ †Go-ti, njéndó né-je læ Jeju 'gaki-nā dɔ ta-ti kɪ sobi dɔ dow kɪ à to kɪ boy nā dan-dé-ti. ²⁵ Adì Jeju idə-dé panè: Ngar-je kɪ njékɔ gin dow-je kɪ gay-gay kɪ dɔnangi-ti nè lé, d'ulə kəm dow-je ndoo nā ə 'boy-je kɪ njékɔw kɪ tɔgi dɔ dow-je-ti lé, d'adi dow-je 'ba-dé «Njéramaji-je.» ²⁶ †Səi rəmə à tò bə dan-si-ti al. Ngà kadi dow kɪ to 'boy nā dan-si-ti lé, təl rɔ-é titi ngon kɪ ndɛ bə ə kadi njékɔbɛ dɔ madi-é-je-ti lé, təl njérakullə kadi-dé. ²⁷ †Njékisi ta nékuso-ti bá to kɪ 'boy əsɛ njékadi nékuso bá to kɪ 'boy wa? To njékisi ta nékuso-ti ya al wa? Ngà mā bá m'isi dan-si-ti titi njérakullə kadi-si bə.

²⁸ Səi rəmə, səi 'toi njékuwə rɔ-si nā kində rɔ-si kɔ-ti nati sə-m. ²⁹ Gin-é kin bá titi kɪ Bɔbi-m uwə-né dɔ kɔbɛ adi-m lé, mā m'uwə dɔ kɔbɛ m'adi-si to. ³⁰ †Kdɔ kadi mɛɛ kɔbɛ-ti læ-m lé, usoi sə-m rəm, ɔyi sə-m rəm, bá a kisi dɔ kalikɔbɛ-je-ti kdɔ gangta dɔ gin Israyel-je-ti kɪ dɔgi gidi-é joo lé rəm to.

Jeju idə Piyər panè n'a naji kɪ n'gə-n'è al
Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; Jq 13:37-38

³¹ 'Babe panè: Simɔ, Simɔ! 'Oo, Satə dəji nā kadi n'siyə-si titi kɪ dow siyə-né ko kin bə. ³² Ngà mā m'pa ta kɪ Lubə kdɔ ta læ-i, kdɔ kadi kadmɛɛ læ-i təl yay al. Ə i rəmə, loki 'a təl ree rɔ-m-ti gogi lé, 'mbusi nja ngankɔ-i. ³³ Piyər lé idə-é panè: 'Babe, m'isi dɔ nja-m-ti kadi lé, to dangay kàrè m'ow-ti sə-i rəm, to koy kàrè m'oy sə-i nati rəm. ³⁴ Bɛba Jeju ilə-é-ti panè: Piyər, 'oo maji, bɔne kin ya 'a naji panè 'gə-m al 'gə-m al ya nja mutə bá kunjə à nɔ bɔy.

Ta kɪ dɔ là-ti kɪ dɔ mbu-ti, kɪ dɔ kiyərɔ-ti

³⁵ †Bɛba Jeju idə-dé bəy panè: Ndɔki m'ulə-si ə owi kɪ mbu là al rəm, uni mbu kɔw mba al rəm, bá owi kɪ saba al rəm lé se né madi nal-si wa? Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: Né ya kàrè nal-ji al. ³⁶ Ɛ təl idə-dé panè: Ngà kɪ nè kinlé, dow kɪ ow kɪ mbu là rəmə, kadi un, bá dow kɪ ow kɪ mbu kɔw mba kàrè kadi un to; ngà dow kɪ kiyərɔ liə goto rəmə, kadi un kubɪ kul liə ndogi ə ndogi-né kiyərɔ kàrè. ³⁷ M'idə-si rəsi, ta-je kɪ 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay lé, tò kadi né-é tɛɛ dɔ-m-ti ya. 'Ndàngi 'panè: «'Tidə-é dan bɔkaya-je-ti.»

Adi ta-je kɪ 'ndàngi sobi dɔ-m lé, né-é à ra né ya. ³⁸ Rəmə njéndó né-je 'panè: 'Babe, 'oo kiyərɔ ə ra joo tin. Ə ɛ ilə-dé-ti panè: 'J'adi ta kin asi bə.

Jeju ow dɔ mbal kə kagi Olibiye-je-ti
Mat 26:36-46; Mar 14:32-42; Jq 18:1-2

³⁹ Bɛba Jeju tɛɛ mɛɛ bebo-ti isi ow dɔ mbal kə kagi Olibiye-je-ti titi kɪ ɛ ow-né kete-kete ə njéndó né-je liə d'un go-é.

⁴⁰ Loki 'ow tɛɛ lo-é-ti lé, ɛ idə-dé panè: «'Pai ta kɪ Lubə kdɔ kadi néna tɛɛ dɔ-si-ti rəmə usi al.» ⁴¹ Rəmə ɛ ɔr rɔ-é ngərəngi asi kilə ɔr ji kàrè, bá ɔsi məkəji-é nangi pa ta kɪ Lubə, ⁴² panè: Bɔbi-m, kinə 'ndigi rəmə 'itə kɔ kɔ nā kin kɪ rangi dɔ-m-ti. Lé bə ya kàrè, kadi né kɪ mɛɛ-m mā ndigi bá 'ra al, ngà kadi 'ra né kɪ mɛɛ-i i bá ndigi. ⁴³ Bɛba malayka kàrè i dɔrə-ti tɛɛ siə busi kdɔ kadi-é tɔgi. ⁴⁴ Mɛɛ Jeju gangi man adi pa ta kɪ Lubə kɪ tɔgi-é lay, adi tətɪ-é tusi nangi titi-nā kɪ kɔɔ məsi kɪ tusi nangi kin ya bə. ⁴⁵ Go ta-ti kɪ Jeju pa kɪ Lubə lé, ɛ i taá təl ree ingə njéndó né-je rəmə, mɛɛkɔ

† 22:24 22:24 Mat 18:1; Mar 9:34; Luk 9:46 † 22:26 22:26 Mat 23:11; Mar 9:35 † 22:26 22:26 Mat 20:25-27; Mar 10:42-44 † 22:27 22:27 Jq 13:12-15 † 22:30 22:30 Mat 19:28 † 22:35 22:35 Mat 10:9,10; Mar 6:8,9; Luk 9:3; 10:4

tɔl-dé kà bi, ⁴⁶ adi Jeju pa sə-dé panè: Kin to ri! 'Toi bii! Ii taá, 'pai ta kà Lubə, kɔɔ kadi nəná tɛɛ ɔ-si-ti rəmə usi al.

Ta kí sɔbi ɔɔ kuwə Jeju

Mat 26:47-56; Mar 14:43-50; Jə 18:3-12

⁴⁷ Ngà loki Jeju a pa ta bəy ya rəmə, kosi dow-je 'tɛɛ busi, ə dow káre dan njéndó né-je-ti kí ɔɔgi gidi-é joo kí 'ba-é Judasi bá ɔr nɔ-dé; ɛ ɔw rɔ Jeju-ti kadi n'uwə-é kí kàdì-n'è-ti. ⁴⁸ Ngà Jeju idə-é panè: Judasi, ra lapiya dow kuwə-é-né kí kàdì-i-ti bá to né kilə Ngon lə dow ji dow-je-ti al ban wa! ⁴⁹ Ngà loki ɔɔ kí d'á kà Jeju d'oo né kí ɔw ra né lé bə rəmə 'dəji-é 'panè: 'Babe, j'jəngi-dé kí kiyəɔ-je lə-ji kin wa? ⁵⁰ Ə ngonnjəkullə lə burə ɔɔ njégugnə-je lə Lubə lé, dow káre dan njéndó né-je-ti, tugə mbi-é kí ɔɔ jikɔl ndoy ɔr. ⁵¹ Ngà bá Jeju panè: Inəi-dé adi 'ra. Ə ɛ ɔdi rɔ mbi dingəm lé rəmə, ra adi mbi-é təl tɔ maji gogi. ⁵² Go-ti, Jeju idə njékun ɔɔ njégugnə-je lə Lubə, kí njékun ɔɔ njéngəm takəy lə Lubə, kí 'ngatɔgi-je lə jipi-je kí 'ree kɔɔ kuwə-é lé panè: Səi ooi-mi kí bəkaya dow bá 'reei kí kiyəɔ-je kí salangi-je wa? ⁵³ †Nɔɔ-je lay ya m'isi sə-si takəy-ti lə Lubə ya ə uwəi-mi al, ngà ɔɔkàdì kí nə kinlé, to ɔɔkàdì lə-si, to ɔɔkàdì lə tɔgi kí lo ndul-ti.

Ta kí sɔbi ɔɔ naji kí Piyər naji panè n'gə Jeju al

Mat 26:57-75; Mar 14:53-72; Jə 18:12-27

⁵⁴ Loki d'uwə Jeju rəmə, ɔɔ d'ɔr-é d'ɔw siə be lə burə ɔɔ njégugnə-je lə Lubə ə Piyər njiyə go-dé-ti adi rəbi-é rà ɔɔki sə-dé. ⁵⁵ Dow-je 'ra pər panata d'isi ta-ti ə Piyər ɔw isi sə-dé ta-ti tɔ. ⁵⁶ Ngonnjəkullə kí dené káre oo Piyər isi ta pər-ti rəmə, oo-é górrəɔ ə panè: Dingəm kinlé to njənjiyə kà Jeju tɔ. ⁵⁷ Ngà Piyər naji panè: «Dené! M'gə-é al.» ⁵⁸ Sə go-ti ya rəmə dow kí rangi oo-é ə panè: «I kàre 'to kí dan-dé-ti tɔ.» Ngà dingəm lé Piyər ilə-é-ti panè: «Kuy! M'to kí dan-dé-ti al.» ⁵⁹ Asi kàdì káre je bə go-ti lé, dow kí rangi ree pa ta a ɔɔ-ti njəngi panè: «Tɔgrɔ-ti ya, dingəm kinlé to njənjiyə siə tɔ; kɔɔ ɛ to dow kí ɔɔnangi Galile-ti tɔ.» ⁶⁰ Ngà Piyər ilə-é-ti panè: «I lé, ta ri bá 'ndigi pa kàre mə m'gə al.» Loki ɛ a pa ta kí pa ya bəy rəmə kunjə nɔ. ⁶¹ Bəba 'Babe təl kəm-é oo Piyər górrəɔ rəmə mɛɛ Piyər ole ɔɔ ta-ti kí kete 'Babe pa siə panè: «Bone kin ya 'a naji panè 'gə-m al 'gə-m al nja mutə bá kunjə à nɔ bəy.» ⁶² Bəba Piyər tɛɛ ndaa-ti ə nɔ kí mɛkɔ nɔ.

⁶³ Dingəm-je kí d'á 'ngəm ta Jeju lé, sɔki-é, bá 'tində-é rəm tɔ. ⁶⁴ Dɛ 'dɔɔ kəm-é kí takubi bá ɔɔji-é 'panè: «'Adi Lubə idə-i ə 'pa adi j'oo sé to nɔ bá ində-i wa?» ⁶⁵ Bəy bá 'pa siə takubi-je kí rangi nɔ ɔ-ti.

Ka Jeju nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je

Mat 26:59,63-65; Mar 14:55,61-64

⁶⁶ Loki lo aa rəmə, 'ngatɔgi-je lə jipi-je, kí njékun ɔɔ njégugnə-je lə Lubə, kí njéndó dow-je ndukun-je 'kəw-nɔ lay bá 'ree kí Jeju nɔ 'boy-je-ti kí 'to njégangta-je lə-dé. ⁶⁷ Bəba 'dəji-é 'panè: «Kinə 'to Kristi* lé rəmə, 'idə-ji.» ɛ ilə-dé-ti panè: «Lé m'idə-si ya kàre a taai ta lə-m al rəm, ⁶⁸ bá kinə m'dəji-si ta kàre, a kilə-mi-ti al rəm tɔ. ⁶⁹ Ngà kí nə kɔw kí kete kinlé, Ngon lə dow à kisi ɔɔ jikɔl Lubə-ti kí njətɔgi.» ⁷⁰ Bəba ɔɔ lay ya 'panè: «Adi 'to Ngon lə Lubə ɔn nɔ?» ɛ təl ilə-dé-ti panè: «Titì kí sɔi 'pai-né lé,

† 22:53 22:53 Luk 19:47; 21:37

* 22:67 22:67 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

m'to Ngon læ Lubə ya!» ⁷¹ Beba də 'panè: «J'owi ndoo koo ta ta dow kí rangi-ti bəy ban wa! Kdo jəi ya j'ooi ta lé ta-é-ti kà mbi-ji.»

23

D'ow kà Jeju nò Pilati-ti
Mat 27:2,11-14; Mar 15:1-5
Jə 18:28,33-38

¹ Beba d'i kà kosi-dé lay ya d'ow kà Jeju nò Gubərnər Pilati-ti. ² Lo-é-ti nɔɔ b́a də 'tilə ta-je do-é-ti 'panè: Dingəm kanlé, né kí a ra b́a j'uwə-é do-ti é:n: E a sulə gin dow-je lə-ji kadi 'ra dɔngə, kadi d'adi lambo Sejar ngar kí boy lé al rəm, b́a a do-ti panè: N'è ya n'to Kristi*, adi n'to ngar. ³ Pilati dəji-é ta panè: «To ngar læ jipi-je wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin.»

⁴ Beba Pilati idə njékun do njégugnə-je læ Lubə, kà kosi dow-je lé panè: Né kí maji al káre kí dingəm kanlé ra kí kadi m'gangi-né ta do-é-ti ya m'oo al. ⁵ Ngà də 'pa par-par 'panè: E ulə gin-é dɔnangi Galile-ti nu ya sulə dow-je meɛ néndó-je-ti liə, ree un-né dɔnangi Jude lati-lati, b́a ree-né njal ro-ji-ti nè tin. ⁶ Loki 'ba ri dɔnangi Galile rəmə, Pilati dəji-dé panè: Sé dingəm kanlé, to dow kí dɔnangi Galile-ti wa? ⁷ Loki Pilati oo kí Jeju to dow kí meɛ bəkɔ-ti læ Erodi lé, e ulə siə ro-é-ti, kdotalə meɛ ndo-é-je-ti kinlé Erodi kàrè, isi bebo Jorijaləm-ti nɔɔ tɔ.

D'ow kà Jeju nò Erodi-ti

⁸ Loki Erodi oo Jeju lé, ro-é nəl-é nɔ kdotalə low nu ya e ndingə kadi n'oo-é, kdo dow-je 'pa ta liə d'adi-é oo, adi e ində meɛ do-ti kadi n'oo Jeju lo ra nékoji-je-ti. ⁹ Erodi dəji Jeju ta-je nɔ ya, ngà Jeju ilə-é-ti al. ¹⁰ Njékun do njégugnə-je læ Lubə, kà njéndó dow-je ndukun-je d'a lo-é-ti nɔɔ ə 'tilə ta do Jeju-ti kà rɔtungə-dé nɔ. ¹¹ Erodi kà asgar-je liə d'ənji Jeju dɛɛ. Də 'soki-é, d'ulə kubi kà maji nɔ ro-é-ti ə 'soki-é rəm, ngà b́a d'ulə siə ro Pilati-ti gogi. ¹² Ndo-é-ti kin ya Pilati-je kà Erodi kí 'to njéba-je læ-nɔ lé, 'təl-né nam-na-je. ¹³ Pilati kəw njékun do njégugnə-je læ Lubə, kà 'boy-je læ jipi-je, kà kosi dow-je ə idə-dé panè: ¹⁴ Dingəm kanlé, səi 'painé to njəsulə dow-je kadi 'ra dɔngə b́a səi 'reei-né siə ro-m-ti. Ngà, ooi bè, m'dəji-é ta-je takəm-si-ti nè ə né-je kí səi 'tiləi ta-é do-é-ti lé, né kí maji al káre ya kí e ra kàrè m'oo al. ¹⁵ Erodi kàrè oo né kí maji al kí dingəm kanlé ra al tɔ. Kdotalə e é təl ulə siə ro-ji-ti nè gogi tin. Yən, dingəm kanlé, né kí e ra kí asi koy-é ya goto. ¹⁶ Beba m'a kadi 'tində-é kà ndəy marow ya ə m'a kilə-é taá. ¹⁷ [Ndo ra nɔy Paki-je lay ya, lé ri-ri kàrè Pilati à kilə dangay káre taá kadi-dé.]† ¹⁸ Ngà dow-je lay ya d'ur kɔɔl nati boy 'panè: «Tɔl dow kan ə ilə Barabasi taá adi-ji.» ¹⁹ Barabasi lé, d'uwə-é kdotalə ndoki sulə dow-je adi 'ra wongi meɛ bebo-ti rəm, b́a d'uwə-é kuwə tɔl dow rəm tɔ. ²⁰ Pilati ndigi kilə Jeju taá, adi e təl pa sə-dé ta do-ti ya bəy.

²¹ Ngà də 'tur kɔɔl mbiti-mbiti 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti! 'Bə-é kagdəsi-ti!» ²² Pilati lé, təl dəji-dé kí njékungi-ti mutə panè: «Ə to majal ri ya b́a Jeju lé ra wa?» Né kí e ra kí asi kadi dow təl-é-né ya mɔ m'oo al. Adi m'a

* **23:2** 23:2 Kristi lé kor meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **23:17** 23:17 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndangi kà ji-dé kà ta greki.

kadi 'tində-é kî ndøy marow ya ə m'a kilə-é taá. ²³ Ngà de 'tur kool boy-boy, 'dəji-é-né par-par kadi 'bə-é kagdəsi-ti ki bə ya, adi ndi-dé ba nduy-é pitim. ²⁴ Rəmə, Pilati un ndu kadi toki 'ra né kî de 'dəji lé d'adi-dé. ²⁵ Beba dow kî d'uwə-é kdotalə wəngi kî ndəki ɛ sulə dow-je adi 'ra meɟ bebo-ti rəm, kdotalə to kî ɛ to njetəl dow rəm lé bá Pilati ilə-é taá, kdo ɛ bá de 'dəji kadi ilə-é taá. Rəmə Jeju bá ɛ ilə-é ji-dé-ti kadi 'ra siə né kî meɟ-dé ndigi.

Ta kî sobi do bə Jeju kagdəsi-ti

Mat 27:31-56; Mar 15:20-41; Jə 19:16-37

²⁶ Loki d'isi d'ow kî Jeju lé, dingəm káre bə kî bebo Siren-ti, ri-é lə Simɟ i ndoro, ya rəmə d'uwə-é gəsəsə ya d'ində kagdəsi do-é-ti d'adi-é uti go Jeju-ti. ²⁷ Kosi dow-je kî 'tò nduy-nduy ya d'un go Jeju; ə dené-je kî dan-dé-ti 'tində kàdì-dé, 'ndingə rə-dé kdo ta liə. ²⁸ Beba Jeju təl kəm-é kî rə dené-je-ti lé idə-dé panə. Mandi-je kî bebo Jorijalem-ti, 'nɔi-mi al; səi ya 'nɔi rə-si ə 'nɔi ngan-si-je to. ²⁹ Kdotalə ndo-je ow ree nɔɔ kî dow-je d'a panə: Kujdené-je bá 'to njénékumə-je! Dené-je kî d'oji ngan-je al, kî de kî ngon il mbà-dé al bá 'to njénékumə-je! ³⁰ †Ndo-é-ti kinlé, dow-je d'a kidə mbal-je panə: 'Tusi do-ji-ti! Ə d'a kidə mbal-je kî goji panə: Uti do-ji! ³¹ Kdotalə, kinə dow-je 'ra né-je kî bə kin kî kagi-je kî mbəl lé, kagi-je kî tuti ə jə à tanə ban ngà ɛn wa?

³² †Ree kî bokaya-je joo kî d'a təl-dé nati kî Jeju to.

³³ Loki d'ow 'teɟ lo-ti kî 'ba-é «lo ka do dow» lé, 'bə Jeju kagdəsi-ti lo-é-ti nɔɔ rəm, bá bokaya-je kî joo lé kàre, 'bə-dé kagdəsi-je-ti to. 'Bə ɛ kî kàre do jikol-é-ti ə ɛ kî kàre bá 'bə-é do jigəl-é-ti to. ³⁴ Jeju panə: Bəbi-m, 'inə go kɔgi adi-dé, kdotalə né-je kî d'a 'ra kinlé, gə ya bá 'gə al. De 'ləbi-nə kubi-je liə kî kəm rəbi mbare kî kosi. ³⁵ Dow-je d'a d'ingì-d'ingì lo-é-ti kinlé, d'a d'oo né-je kî isi ra né lé. Ngà 'boy-je lə jipi-je 'soki Jeju 'panə: Dow-je kî rangi bá ɛ aji-dé; kinə ɛ to Kristi, dow kî Lubə mbəti-é lé ngà aji rə-é to ngà nà. ³⁶ Asgar-je kàre 'soki Jeju to. De 'ree kî man nduu kî masi d'adi-é, ³⁷ ə 'panə: «Kinə 'to ngar lə jipi-je rəmə, i ya 'aji rə-i adi j'oo nà!» ³⁸ †Ndangi ta bəgrə-ti 'bə do-é-ti taá 'panə: ɛ kanlé, 'to ngar lə jipi-je.

³⁹ Bokaya-je kî 'bə-dé kagdəsi-je-ti lé, ɛ kî kàre pa ta soki-né Jeju panə: I ya bá 'to Kristi lé al wa? I ya 'aji rə-i ə jə 'aji-ji to ngà nà! ⁴⁰ Ngà ɛ kî kàre lé bá ndangi-é panə: I lé, 'bəl Lubə al wa? Ta kî 'gangi do-i-ti kinlé, ɛ ya 'gangi do-é-ti to al wa? ⁴¹ Jə lé, ta kî 'gangi do-ji-ti kinlé to tó-é ya, kdotalə to kullə ra-ji-je ya bá j'a j'ugə kurə-é tin. Ngà ɛ kanlé, né kî maji al kàre ya kàre ɛ ra al. ⁴² Go-ti, ɛ təl idə Jeju panə: Ndo kî à ree kî kɔbə lə-i rəmə, 'adi meɟ-i ole do-m-ti. ⁴³ Jeju ilə-é-ti panə: 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; bone kin ya 'a kisi sə-m nati bə kisi maji-ti lə Lubə.

Koy Jeju

Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Jə 19:28-30

⁴⁴ Loki kàdì à kə jam do bə-ti je bə ya rəmə, lo ndul ndi-ndi do dow-je-ti kî dɔnangi-ti nè lay sar ya kàdì kî mutə kî losolə asi-né. ⁴⁵ Né uti kəm kàdì adi lo ndul ndi-ndi ə kubi gangi meɟ kəy lə Lubə til danə lo joo. ⁴⁶ Jeju ilə bəbi ndi-é nangi panə: «Bəbi-m, m'ulə ndil-m meɟ ji-i-ti.» Loki Jeju pa ta kin bə ya rəmə, uwə ta-é nati. ⁴⁷ Loki njəkun do kuti asgar-je kî bu oo né

kí ra né kin bè lé, ɔsi gaji Lubə panè: «Tɔgrɔ-ti ya, dingəm kinlé, to dow kí njururu.»

⁴⁸ Loki kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí 'ree d'á lo né-je-ti kinlé, d'oo né-je kí ra né lé bè rəmə, 'tində kadi-dé taá-taá 'təl-né kí bée. ⁴⁹ †Dow-je lay kí 'gə Jeju rəm, dené-je kí d'í siə dɔnangi Galile-ti nu ya 'dan-é 'ree siə lé, d'á ngərəngi bá d'á d'oo né-je kí isi ra né lé.

Ta kí sɔbi dɔ dubi Jeju

Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Jq 19:38-42

⁵⁰ Dingəm madi isi nɔɔ to kí káre dan 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je, ri-é lə Jojepi, to dow kí maji, bá to dow kí njururu rəm tɔ. ⁵¹ Jojepi lé, ta-é asi-nə sə-dé dɔ ndu-ti kí d'un kinlé al rəm, bá ində rɔ-é nati sə-dé dɔ kullə ra-dé-je-ti kin al rəm tɔ. E to dow kí Arimate, bəbo-ti lə jipi-je; e isi ngəbi kɔbɛ lə Lubə kí à ree. ⁵² Jojepi ɔw rɔ Pilati-ti dəji-é nin Jeju lé. ⁵³ Bəba e ɔr-é kagdəsi-ti, bir-é kə takubi ngá bá ɔw ilə-é bə nin-ti kí to mbal bá 'soki. To lo kí d'ilə nin-ti al ya bəy. ⁵⁴ Ndɔ-é-ti kinlé, to ndɔ koo go né-je kɔɔ ndɔ taakoo, adi lo aa ya rəmə à to ndɔ taakoo.

⁵⁵ Dené-je kí d'í kə Jeju dɔnangi Galile-ti nu 'ree siə lé, 'dan Jojepi, ə d'á d'oo badi lé rəm, 'tən d'oo se nin Jeju lé toki kilə bə-ti ban wa? ⁵⁶ Dɛ 'təl d'ɔw bée lə-dé kɔɔ go nɔkagi-je, kə ubi-je kí əti maji-maji kɔɔ ree kungi dɔ nin-ti lé. Ndɔ taakoo-ti lé, dɛ 'taakoo titi kí ndukun lə Lubə ɔji-né lé ya tɔ.

24

Ta kí sɔbi dɔ tɔsi kí Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ

Mat 28:1-10; Mar 16:1-11; Jq 20:1-10

¹ Ndɔ Dimasi kə ndɔge rati ya dené-je 'tɛɛ kə ubi-je kí əti maji-maji kí 'ra kete lé, ji-dé-ti d'ɔw-né dɔbadi-ti, ² rəmə d'oo kí ər kí d'uti-né ta badi lé toki 'nduburu kilə rangi. ³ Bəba loki d'andi bə nin-ti rəmə, d'oo nin 'Bəbɛ Jeju lé al. ⁴ Loki d'á kí lo ta igi-dé səl bəy ya rəmə, dingəm-je joo kí d'ulə kubi-je kí ndɔy ngilingi-ngilingi rɔ-dé-ti 'tɛɛ sə-dé busi, ⁵ adi bəl ində bandi-dé bati gangi ə d'ulə dɔ-dé nangi; ngə dingəm-je lé d'idə-dé 'panè: Dow kí isi kəm lé, kɔɔ ri bá 'sangi-é dan nin-je-ti wa? ⁶ †[E tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, adi e goto nè ngá.]* Adi mɛɛ-si ole dɔ ta-ti kí ndɔki idə-si loki e isi-né dɔnangi Galile-ti bəy lé. ⁷ Ndɔki e panè: Tò kadi d'a kilə Ngon lə dow ji njéramajal-je-ti, kadi 'bə-é kagdəsi-ti, ə ndɔ kí njəkungi-ti mutə lé, à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ. ⁸ Bəba mɛɛ dené-je lé ole dɔ ta-je-ti lə Jeju.

⁹ Dɛ d'ɔsi təl dɔbadi-ti, d'ɔw d'ɔr poy né-je kinlé lay d'adi njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é káre lé rəm, bá d'adi ndəgi dow-je kí rangi rəm tɔ. ¹⁰ Dené-je lé, to Mari kí Magdala, kə Jan, kə Mari kí kɔ Jaki bá dené-je madi kí d'á sə-dé nati lé, d'ɔr poy-é d'adi njəkɔwkwulə-je lé tɔ. ¹¹ Ngə ta-je kí dené-je 'pa lé, njəkɔwkwulə-je d'oo kə ta mbə bè, adi 'taa ta lə-dé al. ¹² Ngə Piyər ubə nangi í taá əy ngodi ɔw dɔbadi-ti, ə loki d'ugɔ nangi gɔ lo bə nin-ti rəmə, takubi-je ya par bá e oo. Né kí ra né kinlé, ra adi lo ta igi-é səl adi e ɔsi yɔrɔrɔ ya təl ɔw bée.

† 23:49 23:49 Luk 8:2,3 † 24:6 24:6 Mat 16:21; 17:22,23; 20:18,19; Mar 8:31; 9:31; 10:33,34; Luk 9:22; 18:31-33 * 24:6 24:6 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kə ji-dé kə ta greki.

Ta kí sɔbi dɔ njéndó né-je kí joo d'isi d'ow kí Emayusi

Mar 16:12-13

¹³ Mɛɛ ndo-é-ti kí káre kinlé ya, dow-je joo dan njéndó né-je-ti lə Jeju d'isi d'ow kí mɛɛ be-ti kí 'ba-é Emayusi kí to be kí kɪ bebo Jorijalem kow-ti lé, à kasi kulə mətər dɔgi gidi-é joo je bè. ¹⁴ Njéndó né-je kí joo kinlé, 'pa-nə ta dɔ né-je-ti lay kí ra né lé taá-taá dɔ rəbi-ti. ¹⁵ Ə loki d'ow 'pa-nə ta-je lé taá-taá 'naji-né-nə ta-ti bè-bè rəmə, Jeju ya ingə-dé ə uwə sə-dé rəbi nati. ¹⁶ Ngà kəm-dé ijə dɔ-é-ti al. ¹⁷ Jeju dəji-dé panè: To ta ri bá owi 'naji-nə-ti taá-taá bè wa? Ə də 'təl d'ə nangi kí rəkati kanəna. ¹⁸ Ngà bá ɛ kí káre kí 'ba-é Kléopasi pa siə panè: 'Dé! I ya kí kár-i-rè 'to dow kí 'isi bebo Jorijalem-ti nè ya ó i 'panè 'gə né kí ra né mɛɛ ndo-je-ti kí nè kinlé al! ¹⁹ Ə dəji-dé panè: To ri bá ra né wa? Də d'ilə-é-ti 'panè: To ta lə né kí tɛɛ dɔ Jeju-ti kí to dow kí Najareti-ti kí to njəpata kí ta Lubə-ti, kí ɛ oji tɔgi-é mɛɛ kullə ra-é-je-ti, kí mɛɛ ta pa-é-je-ti takəm Lubə-ti rəm, takəm dow-je-ti lay rəm. ²⁰ Ya rəmə dow-je lə-ji kí 'to njəkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kí 'boy-je lə-ji d'ilə-é ji Pilati-ti adi gangta koy dɔ-é-ti adi 'bə-é kagdəsi-ti lé! ²¹ Jɛ j'ində mɛɛ-ji dɔ-é-ti kí ɛ bá à taa Israyel-je kilə-dé taá; lay bin ya rəmə né-je kin ra né bone to ndo kí njəkungɪ-ti mutə ngá tin! ²² Bè ya kàrè, dené-je madi kí dan-ji-ti, 'ree 'pa ta kí ɔr ndil-ji bəy tɔ. Dené-je lé, 'tɛɛ kí ndoge rati ya d'ow dɔbadi-ti; ²³ ngà d'ingə nin-é al. Rəmə 'təl 'ree d'idə-ji 'panè malayka-je 'tɛɛ sə-dé busi ə d'idə-dé 'panè Jeju lé, isi kəm.

²⁴ Loki 'pa bè lé, dow-je kí nə-je dan-ji-ti d'ɪ d'ow dɔbadi-ti ə d'oo né-je titi kí dené-je 'pa-né lé ya. Ngà ɛ rəmə, də d'oo-é al. ²⁵ Bəba Jeju idə-dé panè: Əiyəə, səi dow-je kí nɛgə lə-si goto kan! Səi kí 'tadi ti-ti dɔ ta-je-ti lay kí njəpata-je kí ta Lubə-ti 'pa kan! ²⁶ Tò kadɪ Kristi† lé, à kingə kɔ-je kin bá à kingə-né rɪba ya al wa?

²⁷ Go-ti, Jeju ɪ dɔ ndukun-je-ti lə Moiyiji sar tɛɛ-né dɔ mbete-je-ti lə njəpata-je kí ta Lubə-ti ya ɔr-dé mɛɛ ta-je lay kí mbete kí aa njay pa sɔbi-né dɔ-é.

²⁸ Ngà loki 'ree 'tɛɛ ngosi kɪ ngonbɛ kí njéndó né-je kí joo d'isi d'ow-ti lé, Jeju ra né tɔki dow kí ow kɪ dəə taá bè. ²⁹ Ngà də d'ɔgi-é nangi 'panè: «'Isi sə-ji nè, kdotalə, kàdɪ ow dɔ kur-ti, adi ndo kàrè ow kil rəm ngá. Bəba ɛ ow kəy isi sə-dé.»

³⁰ Loki isi sə-dé ta nəkuso-ti rəmə, un mbə ra oiyo Lubə bá uwə gangɪ danə ə adi-dé. ³¹ Bəba kəm-dé ijə yərərə adi 'gə-é ya rəmə, ɛ goto jeke dan-dé-ti. ³² Ə də 'dəji-nə ta 'panè: «Kete kí ow pa ta adi-ji dɔrəbi-ti ɔr-ji-né mɛɛ ta-je kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé, mɛɛ-ji ole wuti-wuti titi-nə né kí to pər bá ɔ-ti bè ya al wa?»

³³ Bəba d'ɪ tajinati nè ya d'osi təl d'ow bebo Jorijalem-ti gogi ə d'ingə njéndó né-je kí dɔgi gidi-é káre nati kɪ madi-dé-je kí 'kəw-nə. ³⁴ Də d'idə də kí joo lé 'panè: «Tɔgrɔ-ti ya, 'Bəbɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ ə tɔji rɔ-é adi Simɔ oo-é!»

³⁵ Bəba njéndó né-je kí joo lé d'ɔr poy né kí tɛɛ dɔ-dé-ti rebəə rəm, gə kí 'gə Jeju loki ɛ gangɪ-né mbə adi-dé lé rəm tɔ.

Jeju tɛɛ busi dɔ njéndó né-je-ti liə

Mar 16:14-18; Jə 20:19-29

† 24:26 24:26 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

³⁶ Loki njéndó né-je kí joo lé, d'isi pa ta-je kin bè-bè ya rəmə daji rə Jeju ya tɛɛ busi dan-dé-ti ə pa sə-dé panè: «Kadi lapiya n̄y sə-si.» ³⁷ Rəmə bəl ində bandi-dé bati gangi, kɔɔ dɛ 'gir kí to 'mɔ dow b́á d'oo-é. ³⁸ Ngà Jeju pa sə-dé panè: Kɔɔ ri b́á dɔ-si təl-né bè wa? Kɔɔ ri b́á mɛɛ-si ra joo bè wa? ³⁹ Ooi ji-m-je k̀i nja-m-je lé ɔ́n, to m̄a ya; ɔ́di rɔ-m ə ooi. 'Mɔ dow lé, tal rɔ-é k̀i singə rɔ-é goto. Ngà m̄a lé, s̄əi ooi maji kí tal rɔ-m k̀i singə rɔ-m t̀ò nè. ⁴⁰ Ɛ pa ta kin bè tɔ́ji-dé-né ji-é-je k̀i nja-é-je. ⁴¹ Rəmə rɔ-dé nəl-dé mbing adi d'oo kí né kí tɔ́grɔ-ti al b̄əy, b́á ndil-dé tɛɛ s̄əy adi Jeju d̄əji-dé panè: Ɔwi k̀i nékuso nè n̄ɔɔ wa? ⁴² Befa d'un d̄əbi kanji kí nungə d'adi-é. ⁴³ Ɛ taa ə uso takəm-dé-ti nè ya.

⁴⁴ Go-ti, idə-dé panè: Kí ndɔ́ki m'isi-né sə-si b̄əy lé, m'idə-si m'panè: «Ta-je lay kí 'ndàngi s̄əbi dɔ-m mɛɛ mbete ndukun-je-ti lə Moiyiji, k̀i mɛɛ mbete-je-ti lə njé-pata-je kí ta Lubə-ti, k̀i mɛɛ mbete pa-je-ti lé, t̀ò kadi né-é à ra né ya.» ⁴⁵ Befa ɛ tɛɛ kəm-dé adi 'gə-né mɛɛ ta-je kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay; ⁴⁶ ə idə-dé panè: Ooi, ta kí 'ndàngi ɔ́n: Kristi à kingə k̀ɔ́, à tɔ́si ndəl kində lo tɛɛ k̀i ndɔ́ kí njèkungi-ti mutə; ⁴⁷ ə ta kí s̄əbi dɔ́ kin̄ə panjiyə-je kí maji al kadi Lubə in̄ə-né go majal-je lə dow-je kɔ́gi lé, d'a kulə gin-é dɔ́ b̄əbo Jorijalɛm-ti ya d'a kilə mbɛ-é k̀i ri Jeju kadi gin dow-je lay kí dɔ́nangi-ti nè. ⁴⁸ S̄əi ya 'toi njékoo né-é-je k̀i kəm-si kɔɔ kadi 'pai ta-é. ⁴⁹ †ə kí s̄əbi dɔ-m m̄a lé, kadkare kí B̄əbi-m un mindi-é kadi n'adi-si lé, m'a kulə siə kadi-si. Ngà s̄əi rəmə, isi b̄əbo Jorijalɛm-ti nè ya sar kadi ingəi tɔ́gi kí à k̀i dɔ́rɔ-ti ree dɔ-si-ti kin b̄əy b̄əne.

Kɔw Jeju dɔ́rɔ-ti

Mar 16:19-20; Knj 1:4-12

⁵⁰ †Befa Jeju ɔ́r-dé ɔw sə-dé gidi b̄əbo-ti ngɔ́si k̀i b̄ə kí Betani, b́á ɔy ji-é kí taá ə tɔ́r ndi-é dɔ-dé-ti. ⁵¹ Loki ɛ ɔ́ tɔ́r ndi-é dɔ-dé-ti bè ya b̄əy rəmə, ɛ in̄ə-dé ə Lubə un-é ɔw siə dɔ́rɔ-ti. ⁵² Ngà dɛ rəmə loki d'ɔ́si dɔ-dé nangi n̄ɔ́-é-ti lé, 'təl d'ɔw b̄əbo Jorijalɛm-ti gogi k̀i rɔ́nəl kí n̄a, ⁵³ ə dɛ d'isi takəy-ti lə Lubə k̀i dɔ́kaglo-je lay ya 'tɔ́y Lubə.

Poyta kí Maji kí Ja ndàngí Ta-je kí dɔ Poyta kí Maji-ti kí Ja ndàngí

Ja ndàngí mbete kin kɔ kadi dow ndó ə adi-né meɛ-é kí Jeju to Kristi dow kí Lubə mbəti-é, to Ngon lə Lubə, adi dow adi-é meɛ-é rəmə, isi kəm kɔ ri-é ('Ndó 20:31). Ɛ ɔsi kagi dɔ to-ti kí Jeju to Lubə, ngə ɛ toji-é kí to dow kí oy dɔ kagdəsi-ti kɔ kadi njéra majal-je d'isi-né kəm kisi kí sartagangi rəm to.

Ja to kí káre dan njéndó né-je-ti lə Jeju kí dɔgi gidi-é joo, adi né-je kí ra né kí ta-é tò meɛ mbete-ti kinlé, ɛ a lo-é-ti. Né-je kinlé, ɛ ɔsi go-ɲa-ti kí gangi-é gangi-é adi tò gay kí mbete-je kí mutə kí d'or poy kisi kí dɔ taá lə Jeju. Ja ɔr poy nékɔji-je siri kí ta-je kí Jeju pa nja siri kí toji-né kí n'to Lubə: Jeju panè: «Mə ya m'to nékuso kí njəkadi dow-je d'isi kəm» (6:35,48), «m'to londógi lə dɔnangi» (8:12; 9:5), «m'to tarəbi» (10:7,9), «m'to njəkul bati-je kí maji» (10:11,14), «m'to njəkadi dow-je 'tosi ndəl rəm, m'to njəkadi dow-je d'isi kəm rəm» (11:25), «m'to rəbi, m'to ta kí togrɔ-ti rəm, m'to kiskəm rəm» (14:6), «m'to kagi nduu kí togrɔ-ti (15:1,5).»

Lo tum gin mbete-ti kinlé Ja panè «Ta isi nɔɔ» ə «Ta» lé to Jeju kí isi nati kí Lubə lo tum gin né-je-ti, adi kí takul-é bá Lubə ra-né né-je lay. «Ta» kinlé, təl dow. Kadi Ja təl-né ta mbete liə kinlé, ɛ ɔr poy né-je kí beti-beti kí ɔbi dɔ koy Jeju kí tosi kí tosi ndəl ində lo tɛɛ, kí toji kí toji rɔ-é njéndó né-je liə go tsi-ti kí ɛ tsi ndəl ində lo tɛɛ dan dɛ-ti kí d'oy.

Kulə gin ta

¹ Lo kulə gin né-je-ti ya, Ta isi nɔɔ ngá. Ta isi nati kí Lubə ə Ta lé to Lubə. ² Ta isi nati kí Lubə lo kulə gin né-je-ti nɔ. ³ Lubə ra né-je lay kí takul Ta ə né kí ɛ ra kí takul Ta al ya goto. ⁴ Ə meɛ Ta-ti kinlé bá kiskəm tò-ti ə kiskəm to londógi lə dow-je. ⁵ Lo kí ndógi ndógi londul-ti, ngə londul bá uwə-é kí rɔ-é-ti al.

⁶ †Lubə ulə dow káre kí ri-é lə Ja. ⁷ Ja lé to njəkoo né ə kidə dow-je ta kí dɔ-ti; adi ɛ ree kadi n'pa ta kí dɔ lo kí ndógi-ti, kɔ kadi dow-je lay ya d'adi meɛ-dé kí takul n'è. ⁸ Ɛ bá to lo kí ndógi lé al, ngə ɛ ree kɔ pa ta kí dɔ-ti kadi dow-je. ⁹ Londógi kí togrɔ-ti lé ree dɔnangi-ti ə ndógi adi dow-je lay d'oo-né lo. ¹⁰ Lubə ra dɔnangi kí takul Ta ə Ta lé ree dɔnangi-ti nè; rəmə dow-je kí dɔnangi-ti 'gə-é al. ¹¹ Ɛ ree rɔ dow-je-ti liə ya rəmə, 'mbati kuwə-é kí rɔ-dé-ti; ¹² ngə dɛ lay kí d'uwə-é kí rɔ-dé-ti ə d'adi-é meɛ-dé lé, ɛ adi-dé tarəbi kadi 'təl ngan lə Lubə. ¹³ Dɛ lé 'to ngan lə Lubə kí Lubə ya oji-dé, ɓi koji kinlé to koji kí dow bá oji-dé al, bá to ndigi lə dow al rəm to. ¹⁴ Ta lé, təl rɔ-é dow-ti ə ra ɓe dan-ji-ti rəm, to njéra maji ɲa rəm, to njəta kí togrɔ-ti rəm to. J'oo né riba liə, kí to riba kí ɛ ingə kɔ to kí to Ngon kál kí i rɔ Bəbi-é-ti ya. ¹⁵ Ja pa ta kí dɔ-é-ti adi dow-je ə pa kí ndi-é kí boy panè: «To ɛ kinlé bá m'pa ta kí dɔ-é-ti m'panè: Ɛ kí njèree go-m-ti lé to dow kí 'boy itə-m, kɔ ɛ to dow kí kete nɔ-m-ti.» ¹⁶ Ə jɔi lay ya ramaji

liə kí al dɔ lo kinlé nduy dɔ-ji pitim, bá j'ubəi maji-é ki kete-kete rəm tɔ. ¹⁷ Kdɔtalə Lubə adi ndukun kɔ kəm rəbi kí rɔ Moiyiji-ti ə ramaji, kɔ ta kí tɔgrɔ-ti bá ree kɔ kəm rəbi kí rɔ Jeju Kristi-ti tɔ. ¹⁸ Lubə lé, dow oo-é nja káre al; ngà Ngon kál kí to Lubə, njəkisi mbɔ Bɔbi-é-ti lé ya bá adi kəm dow-je ijə dɔ Bɔbi-é-ti.

Kullə-je kí Jeju ra takəm dow-je-ti rəsi

Ta kí Ja pa dɔ Jeju-ti

Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Luk 3:15-18; Ja 5:33-36

¹⁹ Ndo káre bè, jipi-je d'ulə njégugnə-je lə Lubə, kɔ dow-je kí gin koji-ti lə Lebi kí 'to njéra sə-dé dɔ kullə-ti, adi d'ijə bebo Jorijaləm-ti 'ree 'dəji ta Ja 'panè: I lé, 'to ná wa? Beba Ja pa ta kí dɔ né-ti kí ɛ oo. ²⁰ Loki 'dəji-é ta kin bè lé, ɛ naji al ya idə-dé rəsi panè: Mə m'to Kristi*† al. ²¹ Dɛ 'təl 'dəji-é 'panè: Ngà i 'to ná wa? Sé i 'to Eli wa? Ɛ ilə-dé-ti panè: M'to Eli al. Dow kí j'isi j'ngəbi-é kí to njèpata kí ta Lubə-ti lé, sé to i wa? Ɛ ilə-dé-ti panè: Mə m'to dowbé kinlé al. ²² Rəmə 'təl 'dəji-é ya bəy 'panè: Ngà i lé 'to ná ya wa? I ya 'idə-ji ta kí dɔ-i-ti kadi j'ow j'idə njékulə-ji-je lé bane. ²³ Ɛ panè:

Titi kí Ejay njèpata kí ta Lubə-ti pa-né lé,

mə m'to dow kí ndi-é ba diləlo-ti panè:

'Rai rəbi lə 'Babe adi a njururu-njururu.

²⁴ Dow-je kí d'ulə-dé rɔ Ja-ti lé 'to Parisi-je†. ²⁵ Ja a ra dow-je batəm bá dɛ 'dəji-é 'panè: Kinə i 'to Kristi lé al rəm, 'to Eli al rəm, bá 'to njèpata kí ta Lubə-ti lé al rəm, ngà kdɔ ri bá 'ra dow-je batəm wa? ²⁶ Ja ilə-dé-ti panè: Mə m'ra dow-je batəm mani; ngà dow káre isi dan-si-ti nɔɔ ya ə səi 'gəi-é al. ²⁷ Dowbé lé à ree go-m-ti nɔɔ. Ə mə kinlé kulə saba liə ya kàre m'tuwə kadi m'tuti al.

²⁸ Ta-je kinlé dɛ 'pa kɔ ná mɛɛ bə-ti kí Betani, ta ba Jurdɛ-ti kəl-é-ti kí lokubə kàdɔ-ti kí Ja ra dow-je batəm-ti lé.

²⁹ Lo aa go-ti, Ja oo Jeju ɔw ree rɔ-é-ti ə panè: Ooi, Ngonbati lə Lubə kí njəkɔr majal dɔ dow-je-ti kí donangi-ti lé ə ɔw ree ɔngi. ³⁰ To ɛ kí ɔw ree kɔngi lé bá m'pa ta kí dɔ-é-ti m'panè: Ɛ kí njèree go-m-ti lé to dow kí 'boy itə-m, kdɔ ɛ to dow kí kete nɔ-m-ti. ³¹ Ə mə kàre kete m'gə-é al, ngà m'ree m'ra dow-je batəm mani bè kdɔ kadi Israyel-je 'gə-é-né tɔ. ³² Ja oo né ə pa ta dɔ-ti rəsi panè: M'oo Ndil kí aa njay ijə dɔrɔ-ti ree titi-nə kɔ dəngɔndɔ bə ree isi dɔ Jeju-ti; ³³ ə mə m'gə-é al, ngà njékulə-m kadi m'ra dow-je batəm mani lé bá idə-m panè: Ɛ kí Ndil kí aa njay à kɔ dɔrɔ-ti ree kisi dɔ-é-ti kadi 'oo-é kinlé, ɛ bá à ra dow-je batəm kɔ Ndil kí aa njay. ³⁴ Mə m'oo né-é kɔ kəm-m, bá m'panè: Ɛ kí ɔw kɔngi lé bá to Ngon lə Lubə.

Njéndó né-je kí dɔsɔy

Mat 4:18-22; Mar 1:16-20; Luk 5:1-11

³⁵ Lo aa go-ti kàre, Ja kɔ dow-je joo dan njéndó né-je-ti liə d'isi lo-é-ti kinlé ya bəy. ³⁶ Beba loki oo Jeju ɔw dəə lé ɛ panè: Ooi, Ngonbati lə Lubə lé ə ɔw ɔngi. ³⁷ Loki njéndó né-je kí joo kin d'oo ta-je kinlé bè rəmə, dɛ

* **1:20** 1:20 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **1:20** 1:20 Ja 1:41 † **1:24** 1:24 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngà nɔ.

d'i d'un go Jeju. ³⁸ Jeju təl kəm-é ə oo-dé go-é-ti rəmə dəji-dé panè: Ri bá 'sangi wa? Də 'ba-é: *Rabi* adi kər meɣ-é to njéndó dow-je né ə 'dəji-é 'panè: I 'isi rá wa? ³⁹ Jeju ilə-dé-ti panè: 'Reei ə a kooi. À to kàdi kí sɔ kí losolɔ je bè. Beba də d'ow d'oo lo kisi-é ə d'isi rɔ-é-ti ndɔ-é-ti kinlé.

⁴⁰ Dingəm-je kí joo kí d'oo ta-je lə Jā ə d'un go Jeju lé, ɛ káre to Andre kí ngonkɔ Simɔ Piyər. ⁴¹ Ʒ ow ingə ngonkɔ-é Simɔ lé ya kete idə-é panè: J'ingə «Mesi» - kər meɣ-é to Kristi (dow kí Lubə mbəti-é). ⁴² Go-ti, ɔw kí Simɔ lé rɔ Jeju-ti. Beba Jeju oo-é ya rəmə panè: I 'to Simɔ kí ngon lə Jonasi. D'a ba-i Sepasi (kər meɣ-é to ər).

⁴³ Lo aa go-ti, loki Jeju ɔji kadi n'ow dɔnangi Galile-ti lé ɛ ingə dow káre kí ri-é lə Pilipi ə idə-é panè: 'Un go-m. ⁴⁴ Pilipi də kí Andre, kí Piyər lé 'to dow-je kí bebo Betsayda-ti.

⁴⁵ Go-ti, Pilipi ingə dow káre kí ri-é lə Nataniyel ə idə-é panè: Dow kí ndukun lə Moiyiji, kí mbete-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa ta liə lé j'ingə-é; to Jeju kí Najaret-ti, ngon lə Jojepi. ⁴⁶ Nataniyel idə Pilipi lé panè: Né kí maji à kí meɣ be-ti kí Najaret-ti tɔ ban wa? ⁴⁷ Rəmə Pilipi təl idə-é panè: 'Ree 'oo. Loki Jeju oo kí Nataniyel isi ree rɔ-é-ti lé, ɛ pa ta kí dɔ-é-ti panè: Ooi, Israyel kí tɔgrɔ-ti kí kədkəm dow-je goto rɔ-é-ti é ɔw ree ɔngi. ⁴⁸ Ə Nataniyel dəji-é panè: I 'gə-m rá wa? Jeju ilə-é-ti panè: Loki 'a-né gin kote-ti kin ya m'oo-i pá bá Pilipi ba-i bəy. ⁴⁹ Nataniyel təl ilə-é-ti panè: Njéndó dow-je né, i lé 'to Ngon lə Lubə rəm, bá 'to ngar lə Israyel-je rəm tɔ. ⁵⁰ Beba Jeju idə-é panè: Kidə kí m'idə-i m'panè m'oo-i gin kote-ti kin bá i adi-m-né meɣ-i tin! Né-je kí tɔ bəl itə né-je kin ya 'a koo bəy. ⁵¹ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; a kooi ta dɔrɔ kí tɛɛ ə a kooi malayka-je lə Lubə kí d'a kí dɔ Ngon lə dow-ti kɔw dɔrɔ-ti rəm, bá d'a kí dɔrɔ-ti təl ree dɔ-é-ti rəm tɔ.

2

Jeju ra man adi təl yibi nduu

¹ Ndɔ joo go-ti, taanaɔ to meɣ be-ti kí Kanaɔ dɔnangi Galile-ti. Kɔ Jeju a lo-é-ti nɔɔ rəm, ² bá Jeju kí njéndó né-je liə kàre 'ba-dé lo-é-ti tɔ. ³ Yibi nduu tingə, rəmə kɔ Jeju idə-é panè: «Yibi nduu goto ngá.» ⁴ Jeju ilə-é-ti panè: «Dené*, ta ri lə-ji jɛ sɔi wa?» Dɔkàdi lə-m asi al bəy. ⁵ Kɔ-é idə njérakullə-je panè: «Né lay kí à kidə-si ya 'rai.» ⁶ Lo-é-ti nɔɔ lé, jo ər kí boy-boy mekɛ tɔ-ti ə jo káre ya à kun man litir bu-je bè ə to jo-je kí man tɔ-ti kɔ kadi jipi-je 'togi-né rɔ-dé kadi d'aa njay takəm Lubə-ti. ⁷ Jeju idə-dé panè: «Ungi man rusi jo-je kinlé. Rəmə d'ungi man-ti adi rusi tənɛnɛ-tənɛnɛ.» ⁸ Təl idə-dé panè: «Ƴdi ɔwi-né adi njəkoo go nékuso» ə də d'ɔdi d'ow-né d'adi-é ya tɔ. ⁹ Loki njəkoo go nékuso nɔ man kí 'təl-é yibi nduu-ti lé rəmə, ɛ gə lo kí i-ti al, ngà njérakullə-je kí d'ɔdi man lé bá 'gə maji. ¹⁰ Njəkoo go nékuso ba njətaa dené lé ə panè: Dow-je lay lé, yibi nduu kí maji bá 'ləbi kete-kete ə ɛ kí maji nɔ al bá d'inɔ gogi adi yibi ra dow-je bá 'ləbi bəy. Ngà i rəmə, yibi nduu kí maji bá i inɔ gogi sar ngɔsnə bəy wa? ¹¹ Nékoji-je kí Jeju ra lé, ɛ kin bá to kí dɔsɔy. Ʒ ra meɣ be-ti Kanaɔ, dɔnangi Galile-ti toji-né tɔgi-é ndaa-ti rəsi ə njéndó né-je liə d'adi-é meɣ-dé. ¹² †Go né-je-ti kinlé,

* **2:4** 2:4 Ba kí Jeju ba kɔ-é «dené» lé to nədi bá nədi-é al. Kɔ Jeju to njəkilo kuji bi à nədi kɔ-é al. † **2:12** 2:12 Mat 4:13

Jeju ow meɛ be-ti kɪ Kapernayim nati kɪ kɔ-é-je kɪ ngankɔ-é-je, kɪ njéndó né-je liə, ngà kisi bá d'isi-ti ndo nɔ al.

*Jeju tubə njérágati-je takəy-ti lə Lubə
Mar 11:15-18; Mat 12:38-40; Luk 19:45,46*

¹³ Loki ndo ra nɔy Paki lə jipi-je nɔy ngɔsi lé, Jeju ow meɛ bebo Jorijalem-ti. ¹⁴ Ə ow takəy-ti lə Lubə rəmə, ingə njéra gati bati-je, kɪ mangi-je, kɪ də-je kɪ njembəl-nɔ lə-je†. ¹⁵ Beba Jeju pəti kulə ndəy-ti tubə-né dow-je kin lay takəy-ti lə Lubə ə tubə-né bati-je, kɪ mangi-je, bá sane kɔ lə njembəl-nɔ lə-je ə titə tabl-je lə-dé tilə. ¹⁶ Ə idə njéra gati də-je panə: «Saai né-je kin rangi lo kin-ti. Kəy lə Bəbi-m lé, 'rai-é kɪ kəy ra gati al!» ¹⁷ Meɛ njéndó né-je ole do ta-ti kɪ mbete kɪ aa nɔy pa panə: «Kəy lə-i lé ta-é ɔ meɛ-m toki pər bə.» ¹⁸ Beba jipi-je 'pa siə 'panə: «Nékoji ri bá 'a ra kadi j'oo bá j'a gə-né kɪ to tó-é kadi i 'ra-né né kinlé bə wa?» ¹⁹ †Jeju təl ilə-dé-ti panə: «Tɔɔi kəy lə Lubə kin ə ndo mutə ya mɔ kində gogi lay.» ²⁰ Jipi-je lé d'idə-é 'panə: «Kəy lə Lubə kin kɪ j'ində bal kɔrsɔ gidi-é meke lé ya i kan bá 'panə ndo mutə-rə ye 'a kində gogi lay!» ²¹ Ngà ɛ lé, ɛ pa ta lə kəy lə Lubə kɪ to daji rɔ-é ɛ ya. ²² Ndo kɪ Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ ngà bá meɛ njéndó né-je liə ole do ta-ti kinlé ə de d'adi meɛ-dé mbete kɪ aa nɔy rəm, d'adi meɛ-dé ta kɪ Jeju pa lé rəm tɔ.

Jeju gə ta kɪ meɛ dow-je-ti

²³ Meɛ ndo-je-ti kɪ Jeju ɔ-né lo ra nɔy Paki-ti meɛ bebo Jorijalem-ti kinlé, dow-je nɔ ya d'adi-é meɛ-dé kɔo koo kɪ d'oo nékoji-je kɪ ɛ ra ra. ²⁴ Ngà Jeju nda meɛ-é rɔ-dé-ti al, kɔo ɛ gə meɛ dow-je lay. ²⁵ Ɛ ow ndoo kadi dow madi pa ta kɪ do dow-ti adi-é al ngà, kɔo ɛ gə ta kɪ meɛ dow-je-ti lay.

3

Jeju kɪ Nikodəm

Mat 18:3; Jq 1:12-13; 1Pi 1:3,23

¹ Ngà dow káre dan Parisi-je-ti* kɪ to káre dan 'boy-je-ti lə jipi-je kɪ ri-é lə Nikodəm ² ree rɔ Jeju-ti ndo idə-é panə: Njéndó dow-je né, je j'gə kɪ i lé, 'to njéndó dow-je né kɪ Lubə ya ulə-i; kɔotalə dow kɪ Lubə nɔy siə al lé, à kasi ra nékoji-je kɪ i 'ra 'ra kin al. ³ Jeju ilə-é-ti panə: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; dow kɪ d'oji-é sigi al lé, à kasi koo kɔbe lə Lubə al.» ⁴ Rəmə Nikodəm dəji-é panə: Dow bugə ngà lé, d'a təl koji-é sigi ban bəy wa? Se à təl kur meɛ kɔ-é-ti gogi kadi d'oji-é nja joo bəy wa? ⁵ Jeju təl idə-é panə: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; kinə d'oji dow kɪ kəm rəbi lə man al rəm, kɪ kəm rəbi lə Ndil kɪ aa nɔy rəm al lé, dowbə à kow kɔbe-ti lə Lubə al. ⁶ Dow kɪ dow bá oji-é lé, rɔ-é to dow ya tɔ; ngà dow kɪ Ndil bá oji-é lé to ndil ya tɔ. ⁷ Ta kɪ m'idə-i m'panə: "D'a təl koji-si sigi gogi bane kinlé, adi ɔr ndil-i al." ⁸ Yál lé, lo kɪ ndigi kulə-ti ya ɛ ulə-ti ə i 'oo ká-é, ngà i 'gə lo kɪ i-ti al rəm, bá 'gə lo kɪ isi ɔw-ti al rəm tɔ. Dow kɪ Ndil oji-é lé, to bə ya tɔ.» ⁹ Rəmə Nikodəm təl dəji-é ya bəy panə: «Né-é kinlé, à ra

† **2:14** 2:14 Jipi-je kɪ d'ɔ do be-je-ti kɪ rangi bá 'ree Jorijalem lé 'ree kɪ lə kɪ do be mba-ti adi d'a mbəl la-je lə-dé lé bá d'a ndogi-né nékul-je kɔo pole-né Lubə rəm, kɔo kugə-né lambo-je kɪ sɔbi do kəy lə Lubə rəm. † **2:19** 2:19 Mat 26:61; 27:40; Mar 14:58; 15:29 * **3:1** 3:1 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kɪ dan jipi-je-ti kɪ njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngà nɔ.

né ban-ban wa?» ¹⁰ Beba Jeju təl ilə-é-ti panè: «I kí 'to njéndó dow-je né dɔnangi Israyel-ti lé ya 'gə né kin al bəy wa! ¹¹ 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; né kí j'gə b́á j'pa ta dɔ-ti, ə né kí j'oo k̀i kəm-ji b́á j'pa ta dɔ-ti, ngà səi ooi ta lə-ji adi to ta kí tɔgrɔ-ti al. ¹² Né-je kí dɔnangi-ti nè ya m'pa-né sə-si ta ə səi adi mɛɛ-si al bə lé, loki m'a pa sə-si ta dɔ né-je-ti kí dɔrɔ-ti lé, a kadi mɛɛ-si ban wa? ¹³ Dow kí ɔw dɔrɔ-ti goto, ngà Ngon lə dow [kí j dɔrɔ-ti]† ree dɔnangi-ti kin ya káre. ¹⁴ Titi kí ndoki Moiyiji lə-né 'ningókasi adi to li ə un taá diləlo-ti lé, Ngon lə dow kàrè d'a kun-é taá bè ya to bane, ¹⁵ kɔ kadi dow kí rá-rá kí adi-é mɛɛ-é rəmə, isi kəm ya sartagangi. ¹⁶ Kɔ Lubə ndigi dow-je kí dɔnangi-ti nè n̄a, b́á adi-dé-né ngon kəl liə, kɔ kadi dow kí rá-rá kí adi-é mɛɛ-é rəmə oy al, ngà kadi isi kəm ya sartagangi. ¹⁷ Kɔ Lubə ulə Ngon-é dɔnangi-ti kɔ kadi-é gangta dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti al, ngà kadi dow-je kí dɔnangi-ti nè d'aji k̀i takul-é. ¹⁸ Dow kí adi-é mɛɛ-é lé, ta kí gangi ɔr dɔ-é-ti; ngà dow kí adi-é mɛɛ-é al rəmə, 'gangi ta dɔ-é-ti ngà; kɔtələ ɛ adi mɛɛ-é Ngon kəl lə Lubə al. ¹⁹ Gin ta kí gangi lé ɔn: Lo kí ndógi ree dɔnangi-ti rəmə, londul b́á dow-je 'ndigi bi' ndigi lo kí ndógi lé al; kɔtələ kullə ra-dé-je maji al. ²⁰ Kɔ dow kí to njèra majal lé, à kɔsi ta lo kí ndógi rəm, à kɔw lo kí ndógi-ti al rəm; ɛ à bəl panè, lo à ndógi dɔ kullə ra-n'è-je-ti kí maji al kin kadi dow-je d'oo. ²¹ Ngà dow kí njèra né kí tɔgrɔ-ti lé, ɛ à kɔ lo kí ndógi-ti, kɔ kadi lo ndógi dɔ kullə ra-é-je-ti kí maji lé kadi dow-je d'oo, kɔ to kullə-je kí nəl Lubə.»

²² Go-ti, Jeju dɛ k̀i njéndó né-je liə d'ɔw nati dɔnangi Jude-ti; ɛ isi sə-dé nɔɔ rəm, b́á ra dow-je batəm rəm tɔ. ²³ Ja kàrè ra dow-je batəm Enɔ kí tò ngosi k̀i lo kí Salim-ti tɔ; kɔtələ to lo kí man n̄a-ti; dow-je n̄a d'ɔw rɔ-é-ti adi ra-dé batəm. ²⁴ †Kɔ kaglo-é-ti kinlé, d'ilə Ja dangay-ti al bəy.

²⁵ Ngà njéndó né-je lə Ja, dɛ k̀i jipi káre 'naji-n̄a ta kí sɔbi dɔ kəm rəbi togi rɔ kɔ kaa rɔ dɔ majal-ti. ²⁶ Go-ti, njéndó né-je lə Ja d'ɔw rɔ Ja-ti d'idə-é 'panè: Njéndó dow-je né, 'oo, dow kí ndoki ɔ rɔ-i-ti gidi ba jurdɛ-ti kí i 'pa ta kí dɔ-é-ti adi-ji lé, ɛ kàrè ɔ ra dow-je batəm tɔ; adi dow-je lay ya d'ɔw rɔ-é-ti. ²⁷ Beba Ja idə-dé panè: Kinə Lubə adi né dow al lé, nè kí dow à kingə k̀i dɔ rɔ-é ya goto. ²⁸ †«M̄a b́á m'to Kristi‡ lé al, ngà Lubə ulə-m kete n̄ɔ dowb́é-ti.» Ta kinlé, m'pa m'adi səi ya ooi k̀i mbi-si. ²⁹ Njètaa dené lé, ɛ ya to ngow dené; ngà nam ngow dené lé, ɛ ɔ mbó-é-ti nè, ɔ oo ndi-é; loki oo ndi nam-é lé, rɔ-é nəl-é n̄a; m̄a kàrè rɔ-m nəl-m bè ya tɔ ə to rɔnəl kí n̄a. ³⁰ Jeju lé b́á tò kadi ɔw k̀i kete-kete ə m̄a tá jè m'təl k̀i gogi. ³¹ Njèk̀i dɔrɔ-ti lé, ɛ ya ɔ bə dɔ né-je-ti lay. Dow kí dɔnangi-ti nè lé, ɛ to 'lə dɔnangi adi ɛ pa ta titi kí ɛ to-né dow kí dɔnangi-ti nè tɔ. Njèk̀i dɔrɔ-ti lé, ɛ ya ɔ bə dɔ né-je-ti lay, ³² ɛ pa ta dɔ né-je-ti kí oo k̀i kəm-é rəm, ta-je-ti kí oo k̀i mbi-é rəm, ngà dow kí oo ta liə adi to ta kí tɔgrɔ-ti ya goto. ³³ Beba dow kí oo ta liə kí ta kí tɔgrɔ-ti rəmə, dowb́é gə kí Lubə to njèpata kí tɔgrɔ-ti; ³⁴ kɔtələ dow kí Lubə ulə-é lé, ɛ pa ta-je kí ta Lubə-ti, kɔ Lubə adi Ndil-é rusi mɛɛ-é. ³⁵ †Lubə kí Bəbi ndigi Ngon-é adi inə né-je lay mɛɛ ji-é-ti. ³⁶ Dow kí adi mɛɛ-é Ngon lə Lubə lé, isi kəm ya sartagangi. Dow

† 3:13 3:13 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi k̀i ji-dé k̀i ta greki. † 3:24 3:24 Mat 14:3; Mar 6:17; Luk 3:19,20 † 3:28 3:28 Ja 1:20 ‡ 3:28 3:28 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 3:35 3:35 Mat 11:27; Luk 10:22

kí təl rɔ-é go ta-ti lə Ngon al lé, à kisi kəm ndə al, ngà wɔngi à ra Lubə dɔ-é-ti bè-bè ya.

4

Jeju kɪ dené kí Samari

¹ Jeju gə kí dow-je d'idə Parisi-je 'panè n'ow kɪ njéndó né-je n̄ n'itə Jə rəm, bá n'ra-dé batəm n̄ n'itə-é rəm tɔ. ² Kí tɔgrɔ-ti lé, Jeju ya kɪ dɔ-é ra dow-je batəm al; ngà tɔ njéndó né-je liə bá 'ra dow-je batəm. ³ Loki Jeju oo ta kin bè lé, ɛ inə donangi Jude təl isi ɔw donangi Galile-ti gogi. ⁴ Ə tɔ kadi à kində donangi Samari gangi bá à kɔw. ⁵ Beba ɛ ree tɛɛ mɛɛ bebo-ti káre kí 'ba-é Sikar, donangi Samari-ti; Sikar lé tɔ ngɔsi kɪ londɔr kí ndɔkɪ Jakobi adi ngon-é Jojepi. ⁶ Lo-é kin bá bole man lə Jakobi tɔ-ti. Kɔ rəbi ra Jeju adi isi nangi ta bole man-ti lé ə à to ta kí kàdì à kə jam dɔ fe-ti-je bè.

⁷ Dené káre kí donangi Samari-ti ree kɔɔ kɔdɪ man ə Jeju dɔji-é panè: «'Adi-m man m'ay sə-i.» ⁸ Ə njéndó né-je liə rəmə d'ow mɛɛ bebo-ti kɔɔ sangi nékusɔ. ⁹ Dené kí Samari lé idə Jeju panè: «Ban bá i kí 'to jipi ya 'dɔji-m man kəy m̄ kí m'to dené kí Samari bè wa?» ɛ pa bè kɔɔ jipi-je lé 'ndigi kadi dɛ kɪ dow-je kɪ Samari d'uwə-nə noji al.

¹⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «Kinə 'gə kadkare lə Lubə rəm, 'gə dow kí ə pa sə-i ta panè: 'Adi-m man m'ay kinlé rəm, rəmə lé i bá 'a dɔji-é man kəy ə ɛ à kadi-i man kiskəm.» ¹¹ Beba dené lé idə-é panè: «'Babe, bole lé uə n̄ rəm, bá i 'ɔw kɪ kuləman al rəm, ngà 'a kɪ kɪ man kiskəm lé rá wa.» ¹² Se i 'oo rɔ-i kɪ dow kí boy itə ka-ji Jakobi wa? ɛ bá adi-ji bole man kin ə ɛ ya kɪ dɔ-é ay man-é rəm, bá ngan-é-je kɪ nékul-je liə kàrè d'ay rəm tɔ.» ¹³ Jeju ilə-é-ti panè: «Dow kí rá-rá kí ay man kinlé kundə à ra-é gogi bəy; ¹⁴ ngà dow kí ay man kí m'a kadi-é lé, kundə à ra-é gogi ndə al ə man kí m'a kadi-é lé à təl man kənɛnɛ kí à kəy mɛɛ-é-ti bul-bul kɔɔ kiskəm kí sartagangi.»

¹⁵ Beba dené lé idə-é panè: «'Babe, 'adi-m man-é kinlé, kɔɔ kadi kundə ra-m gogi al ya sar rəm, bá kadi m'təl m'ree lo kin-ti m'odi man gogi al ya sar rəm tɔ.» ¹⁶ Jeju idə-é panè: «'ɔw 'ba ngɔbi-i ə 'təl 'ree.» ¹⁷ Dené lé ilə-é-ti panè: M'to njəngow al. Jeju idə-é panè: To tó-é kadi 'panè: «M'to njəngow al.» ¹⁸ Kɔɔ 'taa ngow gin m̄ ə ɛ kí isi siə bone bè kinlé to ngɔbi-i al. Adi ta kí 'pa lé to tó-é ya. ¹⁹ Dené lé idə-é panè: «'Babe, m̄ m'gə kí i lé 'to njəpata kí ta Lubə-ti. ²⁰ Ka-ji-je d'osi dɔ-dé nangi n̄ Lubə-ti dɔ mbal-ti kin, rəmə səi 'painè dow-je d'a kɔsi dɔ-dé nangi n̄ Lubə-ti mɛɛ bebo Jorijaləm-ti.» ²¹ Jeju ilə-é-ti panè: «Dené, ta kí m'ow kɪ kidə-i kinlé, 'oo kɪ ta kí tɔgrɔ-ti. Ndɔ madi à ree n̄ɔ lé, à to dɔ mbal-ti kin bá a kɔsi dɔ-si nangi n̄ Bɔbi-ji Lubə-ti al rəm, bá à to mɛɛ bebo Jorijaləm-ti al rəm tɔ. ²² Səi ɔsi dɔ-si nangi n̄ né-ti kí səi 'gəi al, ngà jɛ lé, jɛ j'osi dɔ-ji nangi n̄ né-ti kí j'gə, kɔɔ kaji i rɔ jipi-je-ti. ²³ Ngà dɔkaglo-é à ree - ə ree rəm ngà - adi njékɔsi dɔ-dé nangi-je kí tɔgrɔ-ti d'a kɔsi dɔ-dé nangi n̄ Bɔbi-ji-ti mɛɛ ndil-ti,* kɪ mɛɛ ta kí tɔgrɔ-ti, kɔɔ njékɔsi dɔ-dé nangi-je kí bè kin bá Bɔbi-m ge-dé. ²⁴ Lubə to ndil, adi njékɔsi dɔ-dé nangi n̄-é-ti-je d'a kɔsi dɔ-dé nangi mɛɛ ndil-ti, kɪ mɛɛ ta kí tɔgrɔ-ti bane.» ²⁵ Beba dené lé idə Jeju panè: «M'gə kí tɔ kadi Mesi à ree ə ɛ bá 'ba-é Kristi† lé. Loki à ree

* 4:23 4:23 Kosi dɔ nangi mɛɛ ndil-ti lé, kor mɛɛ-é to kosi donangi n̄ Lubə-ti mɛɛ-ji-ti kəy. † 4:25 4:25 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

lé, à kør-ji mee né-je lay.» ²⁶ Jeju ilə-é-ti panè: «Mesi lé to ma kí ma m'pa sə-i ta kin ya.» ²⁷ Dɔkaglo-é-ti kin ya njéndó né-je liə lé 'təl 'ree rəmə ndil-dé tɛɛ say kɔ Jeju a pa ta kɪ dené. Bè ya kàrè, dow kàre ya kàrè dəji-é panè: «To ri bá i a 'dəji-é əse ta ri bá i a 'pa siə wa al rəm.» ²⁸ Befa dené lé inə güm liə lo-é-ti ya ə ɔsi təl ɔw mee bebo-ti idə dow-je panè: ²⁹ «'Reei ooi dingəm kɪ idə-m né-je lay kí m'ra kin; domaji à to Kristi lé je bə al wa?» ³⁰ Befa dow-je d'ɪ mee bebo-ti d'ɔw kɪ rɔ Jeju-ti. ³¹ Dɔgangi-é-ti kinlé, njéndó né-je liə 'ra ndoo ta-é-ti panè: «Njéndó dow-je né, uso né bane.» ³² Ngà ɛ idə-dé panè: «Nékuso kí səi 'gəi al ya tò nè kadi m'uso.» ³³ Befa njéndó né-je 'pa ta dan-dé-ti 'panè: «Dow madi à kadi-é né uso je bə.» ³⁴ Jeju idə-dé panè: «Ra ndigi læ njèkulə-m rəm, təl ta kullə liə rəm kin ya bá to nékuso-m.» ³⁵ Səi kɪ dɔ-si 'painè: «Nay sɔ bəy bá ko à to kijə.» Ngà ma m'idə-si m'panè: «Uni kəm-si kɪ taá ə ooi ko-je kɪ mee ndɔr-ti kɪ ɔr adi tò kijə kin. ³⁶ Njèkijə ko ingə nékugə dɔ-ji-é rəm, bá ɛ mbɔ kandi né kɔ kiskəm kí sartagangɪ rəm tɔ. Bè kɔ kadi njèdubi ko dɛ kɪ njèkijə ko 'ra rɔnəl nati. ³⁷ Gin-é kin bá gosta kí panè: «Njèdubi ko dubi ə dow kí rangi bá ijə lé to ta kí tɔgrɔ-ti.» ³⁸ Lo kí səi 'rai kullə-ti al ya, ma m'ulə-si m'adi ijəi ko-ti. Dow-je kí rangi 'ra kullə rəmə, səi bá ubəi maji-é.»

³⁹ Mee bebo-é-ti kinlé, dow-je kí dɔnangi Samari-ti nɔa ya d'adi mee-dé Jeju, kɔ ta kí dené pa rəsi panè: «E idə-m né-je lay kí m'ra.» ⁴⁰ Loki dow-je kí Samari lé 'ree rɔ Jeju-ti rəmə, 'ra ndoo ta-é-ti kadi isi sə-dé, adi ɛ isi nɔɔ ndɔ joo. ⁴¹ Ə dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'adi-é mee-dé kɔ ta-je liə, ⁴² rəmə d'idə dené lé 'panè: «Je j'adi mee-ji kɔ ta-je læ-i al ngá; kɔtələ je ya j'oo ta-je liə kɪ mbi-ji ə j'gə kí tɔgrɔ-ti ɛ to njèkaji dow-je kí dɔnangi-ti ya.»

Jeju adi lapiya ngon læ dow kí boy

Mat 8:5-13; Luk 7:1-10

⁴³ Go ndɔ-ti kí joo lé Jeju inə lo kí tin kin ə ɔw dɔnangi Galile-ti lé. ⁴⁴ †Kɔɔ ɛ ya pa rəsi panè: «Njèpata kí ta Lubə-ti lé, dow-je kí mee bekoji-é-ti d'a kun ta-é al.» ‡ ⁴⁵ †Loki Jeju ree tɛɛ dɔnangi Galile-ti lé, dow-je kí dɔnangi Galile-ti d'uwə-é kɪ rɔ-dé-ti, kɔtələ né-je lay kí ɛ ra bebo Jorijaləm-ti dɔkaglo ra nɔy-ti lé dɛ d'oo kɪ kəm-dé. Kɔɔ dɛ kàrè d'a lo ra nɔy-ti lé nɔɔ tɔ. ⁴⁶ †Befa ɛ təl ɔw mee be-ti kí Kana, dɔnangi Galile-ti kí ndɔki ɛ ra man adi təl yibi nduu titi lé. Dow kí boy kàre kí njèrakullə kɪ ngar isi mee bebo Kapernayim-ti ə rɔ ngon-é kí dingəm to-é. ⁴⁷ Loki dingəm kinlé ooi kí Jeju i dɔnangi Jude-ti ree dɔnangi Galile-ti nɔɔ rəmə, ɛ ɔw ingə-é ə ra ndoo ta-é-ti kadi-é ree adi lapiya ngon-é kí tɔ ta koy-ti. ⁴⁸ Jeju idə-é panè: «Kinə lé ooi nékɔji-je, kɪ né-je kí tɔ bəl-bəl kin al lé a kadi mee-si ndə al.» ⁴⁹ Rəmə dow kí boy kí njèrakullə kɪ ngar lé idə-é panè: «'Babe, 'ree kalangi nè ngon-m lé à koy.» ⁵⁰ Befa Jeju idə-é panè: «Ngon-i lé ingə lapiya ngá ə 'təl 'ɔw beə gogɪ.» Ə dingəm lé ndigi dɔ ta-ti kí Jeju idə-é lé, adi ɔsi təl ɔw kɪ beə gogɪ ya tɔ. ⁵¹ Loki ɛ nɔy rebəy bəy ya rəmə, nganjèkullə-je liə 'tilə kəm-é d'idə-é 'panè: «Ngon-i lé ingə lapiya ngá.» ⁵² Rəmə ɛ dəji-dé sé rɔ ngon lé tɔ soti kɪ kadi kí ban wa? Befa dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «'Ningó inə ngon lé tagnè kɪ kadi kí kàre kí kada.» ⁵³ Ə bəbi ngon lé gə kí to dɔkadi-é-ti kinlé ya tɔ bá Jeju pa-né sə-n'è ta panè: «Ngon-i lé

† 4:44 4:44 Mat 13:57; Mar 6:4; Luk 4:24 ‡ 4:44 4:44 Mat 13:57; Mar 6:4; Luk 4:24 † 4:45 4:45 Ja 2:23 † 4:46 4:46 Ja 2:1-11

ingø lapiya ngá.» Beβα dingəm-é kinlé adi mee-é rəm, bá dow-je kí mee kəy-ti liə kàrè d'adi mee-dé rəm tɔ. ⁵⁴ Jeju i dɔnangi Jude-ti təl ree dɔnangi Galile-ti gogi βəy bá ra nékɔji kí njèkungi-ti joo kinlé.

5

Njèrɔkoy kí Betesda ingø lapiya

Ja 7:19-24; 9:1-17

¹ Go né-je-ti kinlé, ndɔ ra nɔy madi lə jipi-je asi, adi Jeju ɔw βebo Jorijaləm-ti.

² Ə mee βebo Jorijaləm-ti, ngɔsi kà tarəbi kí bati-je d'andi-né mee βebo-ti lé, dangi madi tɔ-ti nɔɔ, 'ba-é kí ta əbrə 'panè Betesda. Lo-é kinlé pal ra-ti mɪ. ³ Gin pal-je-ti kinlé njəmɔy-je 'tò-ti nduy-nduy, adi to njèkəmto-je, njəmɔti-je, njèrɔkoy-je [njèrɔkoy mburuki-je 'tò 'ngəbi kadi man lé ləngi. ⁴ Kdɔ taá-taá ya malayka kàre ree usi kəm man-ti lé ə ra adi ləngi-ləngi. Ə dow kí man ləngi bá i usi kəm-ti kete lé, lé mɔy liə to mɔy kí ban-ban ya kàrè dowbé ingø lapiya.]*

⁵ Dingəm kàre kí mɔy ra-é bal kɔrmutə gidi-é jinɔy joo tɔ ta man-ti lé nɔɔ tɔ. ⁶ Jeju oo-é kí tɔ nangi ə gə kí ɛ tɔ lo kin-ti low nɔ. Beβα dəji-é panè: 'Ndigi kingø lapiya wa? ⁷ Rəmə njəmɔy lé il-é-ti panè: 'Babe, loki man ləngi lé, dow kí à kun-m kilə-m kəm-ti ya goto ə loki mɔ ya m'isi m'ndor jan-jan kadi m'ɔw m'usi-ti kàrè, dow kí rangi i usi-ti kete nɔ-m-ti rəm. ⁸ Beβα Jeju idə-é panè: 'I taá, 'un né tɔ-i ə 'nɔjyə. ⁹ Ə tajinati nè ya dingəm lé ingø lapiya adi un né tɔ-é ə nɔjyə.

Ndɔ-é-ti kinlé to ndɔ taakoo lə jipi-je, ¹⁰ adi 'boy-je lə jipi-je 'pa kà njèkingø lapiya lé 'panè: To ndɔ taakoo adi kuti kí uti né tɔ-i kinlé to tɔ-é al! ¹¹ Ə il-dé-ti panè: Njèkadi-m lapiya lé ya bá idə-m panè: 'Un né tɔ-i ə nɔjyə. ¹² Dɛ 'təl dəji-é 'panè: Nɔ bá idə-i kadi 'un né tɔ-i ə 'nɔjyə wə? ¹³ Ngà njèkingø lapiya lé, gə dowbé al. Kdɔtalə Jeju lé, ur dan kosi dow-je-ti kí d'ə lo-é-ti kinlé.

Jipi-je 'tilə ta dɔ Jeju-ti ə Jeju il-dé-ti

¹⁴ Go-ti, Jeju ingø dingəm lé takəy-ti lə Lubə ə idə-é panè: Yən, i lé 'ingø lapiya ngá ə 'ra majal al nè né kí ngə itə ɛ kin ə kɪ tɛɛ dɔ-i-ti. ¹⁵ Dingəm lé ɔsi təl ɔw idə 'boy-je lə jipi-je lé panè: Dow kí adi-m lapiya lé to Jeju. ¹⁶ Gin-é kin bá jipi-je d'ilə-né ta dɔ Jeju-ti, kdɔtalə ɛ adi lapiya dingəm lé ndɔ taakoo-ti.

¹⁷ Ngə Jeju il-dé-ti panè: Bəbi-m ra kullə sar bone. Mɔ kàrè m'isi m'ra kullə tɔ. ¹⁸ Loki ɛ pa ta kin bè βəy lé, jipi-je 'sangi kəm lo tɔl-é kà rɔ tungə-dé itə kí kete-je ya βəy; kdɔtalə ndɔ taakoo kí ɛ ilə kuji dɔ-ti al kin par al, ngà kdɔ pa kí ɛ panè Lubə bá to Bəbi-n'ɛ kí oji-n'ɛ, adi ɛ ya kà dɔ-é oo rɔ-é kí njəkasi kà Lubə tɔ.

Tɔgi lə Jeju

¹⁹ Beβα Jeju təl un ta idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; Ngon lé né kí à kasi ra kà dɔ rɔ-é ya goto. Ngà né kí Bəbi-é ra adi-é oo bá ɛ ra. Ə né lay kí Bəbi Ngon ra lé, Ngon kàrè à ra ya tɔ. ²⁰ Kdɔtalə Bəbi Ngon lé ndigi ngon-é adi né-je lay kí ɛ isi ra ya oji-é. Né-je kí tɔ βəl-βəl itə né-je kin kàrè

* **5:4** 5:4 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kà ji-dé kà ta greki.

Bobi Ngon à koji-é, kɔɔ kadi ɔr ndil-si. ²¹ M'pa bè kɔɔ, titi kí Bobi Ngon isi adi dow-je 'tɔsi-né 'ndəl d'ində lo 'tɛɛ d'isi kəm kinlé, gangi-é kin ya dow kí Ngon ndigi kadi-é isi kəm lé à kadi-é isi kəm ya tɔ. ²² Rəm bá Bobi Ngon gangta dɔ dow-ti al. Ngà ɛ təl kɪ ta kí gangi lay ya adi Ngon-é, ²³ kɔɔ kadi dow-je lay d'un ta Ngon-é titi kí d'un-né ta Bobi ngon kin bè tɔ. Adi dow kí un ta Ngon al rəmɔ tɔ Bobi-é kí njèkulə-é kin ya dowbé un ta-é al tɔ. ²⁴ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí taa ta lə-m ə adi mɛɛ-é njèkulə-m lé isi kəm ya sartagangi, adi ta kí gangi goto dɔ-é-ti; dowbé lé, isi kəm bi oy al ngá. ²⁵ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kaglo madi à ree nɔɔ - ə ree ngá rəm - adi to kaglo kí dɛ kí d'oy d'a koo ndi Ngon lə Lubə ə loki d'oo ndi-é rəmɔ d'a kisi kəm. ²⁶ Kɔɔtalə titi kí Bobi Ngon to-né njèkadi dow-je d'isi kəm lé, gangi-é kin ya ɛ adi-né tógi Ngon-é kadi-é to njèkadi dow-je d'isi kəm rəm, ²⁷ ɛ adi-é tógi kadi-é gangta dɔ dow-je-ti, kɔɔ ɛ to Ngon lə dow. ²⁸ Adi ta-je kin ɔr ndil-si al, kɔɔ dɔkàdɪ kí kadi dɛ kí 'to bɛ nin-ti d'a koo-né ndi-é asi ngá. ²⁹ Beba dɛ kí 'ra né kí maji lé, d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ kɔɔ kisi kəm ə dɛ kí 'ra né kí maji al lé, d'a tɛɛ kɔɔ ta kí gangi tɔ. ³⁰ Mə lé, né kí m'a ra kí dɔ rɔ-m ya goto. Adi m'gangi ta kí gangi-é kí Bobi-m idə-m-né ya. Ə ta kí gangi lə-m tɔ njururu, kɔɔ né kí mɛɛ njèkulə-m ndigi bá m'sangi bi m'sangi né kí mɛɛ-m mə bá ndigi al.

³¹ Kinə to mə bá m'idə dow-je ta kí dɔ-m-ti rəmɔ, à to ta kí d'a ndigi al kare. ³² Ngà to dow kí rangi bá idə dow-je ta kí dɔ-m-ti ə m'gə kí ta kí dɔ-m-ti kí ɛ idə-dé lé, to ta kí tɔgrɔ-ti ya. ³³ †Səi ya uləi dow-je rɔ Ja-ti ə ɛ idə-si ta sobi dɔ ta kí tɔgrɔ-ti. ³⁴ Kí sobi dɔ-m mə lé, dow bá à kidə dow-je ta kí dɔ-m-ti al. Ngà ta kinlé, m'pa bè kɔɔ kadi aji-né. ³⁵ Ja lé toki lampi kí d'ində pər-ti adi ndógi ə səi 'ndigi ra-i ronəl-é asi dɔkaglo madi. ³⁶ Mə lé, ta kí toki pa dɔ-m-ti adi uwə dingəm nɔ itə 'lə Ja kin ya tɔ nè. Kɔɔtalə kullə-je kí Bobi-m adi-m kadi m'ra kinlé, kullə-é-je kin ya toji ndaa-ti rəsi-rəsi adi dow-je 'gə kí Bobi-m ya ulə-m. ³⁷ †Ə Bobi-m kí ulə-m lé, ɛ ya idə dow-je ta kí dɔ-m-ti. Səi ooi ndi-é nja káre al rəm, bá ooi-é nja káre al rəm tɔ. ³⁸ Ta liə kí ra bɛ mɛɛ-si-ti al kinlé bá səi adi-mi-né mɛɛ-si mə kí ɛ ulə-m lé al tin. ³⁹ Səi isi 'ndəri gin ta-je kí mɛɛ mbete-je-ti kí aa njay, kɔɔ səi 'giri kí a kingəi ta kí sobi dɔ kiskəm kí sartagangi mɛɛ mbete-é-je-ti. Mbete-é-je kinlé bá isi pa ta kí dɔ-m-ti adi dow-je. ⁴⁰ Rəmɔ kadi 'reei rɔ-m-ti kɔɔ kadi isi kəm lé, səi 'ndigi al!

⁴¹ Mə lé m'sangi kadi dow-je bá 'piti-m al. ⁴² Ngà m'gə-si kí səi lé 'ndigi Lubə al. ⁴³ Mə m'ree kí ri Bobi-m ə səi uwəi-mi kí rɔ-si-ti al; kin ya dow kí rangi ree kí ri-é ɛ ya rəmɔ, ɛ bá a kuwəi-é kí rɔ-si-ti. ⁴⁴ Səi kí səi ya 'piti-nə bi 'sangi kadi Lubə ya káre-rè bá piti-si al kinlé, a rai ban bá a kadi mɛɛ-si wa? ⁴⁵ Ooi nè a giri kí m'a kilə ta dɔ-si-ti nɔ Bobi-m-ti. Dow kí à kilə ta dɔ-si-ti to Moiyiji kí səi indəi mɛɛ-si dɔ-é-ti kin. ⁴⁶ Kɔɔtalə kinə ooi ta lə Moiyiji kí ta kí tɔgrɔ-ti lé, mə kàrè a kooi ta lə-m kí ta kí tɔgrɔ-ti ya tɔ; kɔɔ to ta-je kí sobi dɔ-m bá ndɔki Moiyiji ndàngi. ⁴⁷ Ngà kinə ta-je kí Moiyiji ndàngi kin ya ooi kí ta kí tɔgrɔ-ti al lé, a rai ban ngá bá a kooi ta-je lə-m kí ta kí tɔgrɔ-ti wa?

6

Jeju adi nékuso dow-je budɔgi lo mɪ
Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Luk 9:10-17

¹ Go-ti, Jeju ɔw gidi babo Galile-ti kɪ 'ba-é babo Tiberiadi tɔ. ² Rəmə kosi dow-je nɔ́ ya d'un go-é, kɔw koo né-je kɪ tɔ bəl-bəl kɪ ɛ ra adi-né lapiya ndəmɔy-je. ³ Jeju ɔw isi dɔ mbal-ti nati kɪ njéndó né-je liə.

⁴ Gangi-é-ti kinlé, ndɔ Paki kɪ to ndɔ ra nɔ́y lə jipi-je nɔ́y ngosi.

⁵ Loki Jeju un kəm-é oo kosi dow-je kɪ 'tò nduy-nduy kɪ d'ɔw 'ree ki rɔ-é-ti kin bè rəmə, dəji Pilipi panè: «J'a ndogi mbə rá bá j'a kadi dow-je kan d'uso wa?» ⁶ Jeju dəji-é bè kɔw nɔ́-né mɛɛ-é koo, kdɔtalə ɛ gə né kɪ n'a ra bəti. ⁷ Pilipi idə-é panè: «Lé dow un là kullə kɪ ndɔ bɔjoo ya ndogi-né mbə kàrè, à kasi kadi ɔdi rɔ ta dow-je kin sɛ-sɛ lay al.» ⁸ Bəba káre dan njéndó né-je-ti liə kɪ ri-é lə Andre, kɪ to ngonkɔ Simɔ Piyər idə Jeju panè: ⁹ «Ngon kɪ dingəm káre à kɪ mbə “ɔrji” mɪ, kɪ kanji joo nɛ; ngà bay ra-é kinlé à kasi dow-je kɪ nɔ́ kin rá wa?» ¹⁰ Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Adi dow-je lé d'isi nangi.» Lo-é kinlé, to lo kɪ wale kɪ mbəl nɔ́-ti. Bəba dow-je d'isi nangi. Ə dan dow-je-ti kɪ d'isi nangi lé, dingəm-je d'a ra budɔgi lo mɪ je bè. ¹¹ Go-ti, Jeju ɔy mbə lé, ra oiyo Lubə ə ləbi dow-je kɪ d'isi nangi lé; ɛ ra oiyo Lubə bè ya tɔ bá ləbi-dé kanji lé adi d'uso kɪ mɛɛ-dé ndigi. ¹² Loki dow-je lay d'uso né 'ndan lé, Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Oyi dɔdum-é-je kɪ nɔ́y, kɔw kadi né káre ya kàrè nɔ́y kɔgi al.» ¹³ Bəba mbə kɪ mɪ lé, dow-je d'uso asi-dé adi njéndó né-je d'oy dɔdum-é-je kɪ nɔ́y kàrè dɔgi gidi-é joo. ¹⁴ Loki dow-je d'oo nékɔji kɪ Jeju ra lé, 'panè: «Tɔgrɔ-ti ya, ɛ kanlé, to njəpata kɪ ta Lubə-ti kɪ tɔ kadi à ree dɔnangi-ti nè lé ya.» ¹⁵ Jeju gə kɪ d'a ree kuwə-é kɔw siə kɔw kində-é ngar; bəba ɛ təl ɔr rɔ-é kɪ kár-é ɔw dɔ mbal-ti gogi bəy.

Jeju njiyə dɔ man babo-ti
Mat 14:22-34; Mar 6:45-52

¹⁶ Ta ji losɔl-ti lé, njéndó né-je liə d'ɔw njal ta babo-ti, ¹⁷ ə d'ɔw d'al mɛɛ tɔ-ti kɔw kow bəbo Kapərnayim-ti gidi babo-ti. Ndɔ il ya ngà kàrè Jeju ingə-dé al ya bəy. ¹⁸ Rəmə, yəlbo ulə dɔ babo-ti adi man tal bum-bum. ¹⁹ Loki njéndó né-je 'nəl tɔ d'ɔw à kasi kilometrə mɪ əsə mɛkɛ-je bè rəmə, d'un kəm-dé d'oo Jeju kɪ ɔw njiyə dɔ man babo-ti isi ree kɪ ta tɔ-ti adi bəl ində bandi-dé gangi. ²⁰ Ngà Jeju idə-dé panè: «To mɔ́ bəy ə 'bəli al!» ²¹ Dɛ 'ndigi kadi Jeju al mɛɛ tɔ-ti, rəmə tajinati nè ya, tɔ ɔsi nangi lo kɪ d'isi d'ɔw-ti lé.

Jeju to nékuso kiskəm
Jɔ 3:14-16; 1Jɔ 5:10-13; 1Kɔ 11:23-26

²² Lo aa go-ti rəmə, kosi dow-je kɪ 'nɔ́y gogi gidi babo-ti d'oo kɪ lo-é-ti kinlé tɔ ra káre-rè rəm, bá d'oo kɪ Jeju al mɛɛ tɔ-ti nati kɪ njéndó né-je liə al rəm, adi njéndó né-je ya bá d'ɔw kɪ kar-dé. ²³ Ngà dow-je 'ree kɪ tɔ-je kɪ rangi kɪ d'ɪ-né babo Tiberiadi-ti kɪ tɔ ngosi kɪ lo kɪ ndɔki 'Bəbə ra oiyo dɔ mbə-ti bá adi dow-je d'uso lé. ²⁴ Loki kosi dow-je 'gə kɪ Jeju goto rəm, bá njéndó né-je liə kàrè 'goto rəm lé, dɛ ya d'al mɛɛ tɔ-je-ti kinlé d'ɔw bəbo Kapərnayim-ti kɔw ndole Jeju. ²⁵ Loki d'ingə Jeju gidi babo-ti lé, 'dəji-é 'panè: Njéndó dow-je né, 'ree 'tɛɛ nè kàdi ban wa? ²⁶ Jeju idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; sɛi lé, 'sangi-mi kdɔtalə né kɪ usoi 'ndani bi 'sangi-mi kdɔtalə nékɔji-je kɪ m'ra m'adi ooi kin al. ²⁷ 'Rai kullə kdɔtalə nékuso kɪ à ndum kin al, ngà 'rai kullə kɔw nékuso kɪ tɔ kɪ dɔ bəl-bəl

kdɔ kiskəm kɪ sartagangi kɪ to nɛkuso kɪ Ngon lə dow à kadi-si. Kdɔtalə Ngon lə dow lé, ɛ bá Bɔbi-é Lubə ɔsi-é kɪ pɔ. ²⁸ Kosi dow-je lé, 'dəji Jeju 'panè: J'a ra ri bá j'a ra kullə-je kɪ mɛɛ Lubə ndigi wa? ²⁹ Bɛba Jeju idə-dé panè: Né kɪ Lubə sangi rɔ-si-ti lé, ɛ ndigi kadi adi-mi mɛɛ-si mə Ngon-é kɪ ɛ ulə-m lé. ³⁰ Dɛ 'təl 'dəji-é 'panè: «Ngà i lé, ri bá to nɛkɔji kɪ 'a ra kdɔ kadi j'oo ə j'adi-i-né mɛɛ-ji wa? Kullə lə-i to ri wa? ³¹ Ndɔki kaji-je d'uso né kɪ 'ba-é maan diləlo-ti titi kɪ 'ndangi-né mɛɛ mbete-ti kɪ aa njaj 'panè: Adi-dé nɛkuso kɪ i dɔrɔ-ti d'uso.» ³² Jeju ilə-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; nɛkuso kɪ i dɔrɔ-ti lé, ndɔki to Moiyiji bá adi-si al, ngà Bɔbi-m bá adi-si nɛkuso kɪ tɔgrɔ-ti kɪ i dɔrɔ-ti. ³³ Kdɔtalə nɛkuso lə Lubə lé, to njɛkɪ dɔrɔ-ti ree kɪ adi dow-je kɪ dɔnangi-ti nè d'isi kəm.»

³⁴ Bɛba dɛ d'idə Jeju 'panè: «'Babe, 'adi-ji nɛkuso kinlé kɪ ndɔ-é ndɔ-é ya.»

³⁵ Jeju idə-dé panè: «Mə ya m'to nɛkuso kɪ njɛkadi dow-je d'isi kəm. Dow kɪ ree rɔ-m-ti lé bo à ra-é al ya sar rəm, bá dow kɪ adi-m mɛɛ-é kàrè kundə à ra-é al ya sar rəm tɔ. ³⁶ Ngà lé m'idə-si m'panè: "Sɛi ooi-mi ya, ngà sɛi adi-mi mɛɛ-si al." ³⁷ Dow-je lay kɪ Bɔbi-m adi-m-dé lé, d'a ree rɔ-m-ti ə dow kɪ ree rɔ-m-ti lé, m'a tubə-é al; ³⁸ Kdɔtalə mə lé m'i dɔrɔ-ti m'ree kdɔ ra né kɪ mɛɛ-m mə bá ndigi al, ngà Lubə kɪ ulə-m lé bá m'ree kdɔ ra né kɪ mɛɛ-é ndigi. ³⁹ Ə Lubə kɪ ulə-m lé, ndigi kadi dow-je lay kɪ n'adi-m-dé kinlé, m'adi dow kàrə dan-dé-ti nɛy kɔgi al, ngà kadi m'adi-dé 'tosi 'ndəl d'ində lo 'tɛɛ dɔbɔy ndɔ-ti.»

⁴⁰ «Né kɪ Bɔbi-m ndigi ɔn: Kadi dow kɪ oo Ngon ə adi-é mɛɛ-é rəmə, isi kəm sartagangi ə m'a kadi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dɔbɔy ndɔ-ti.» ⁴¹ Jipi-je 'yun ta dɔ-é-ti, kdɔ pa kɪ ɛ panè: «Mə ya m'to nɛkuso kɪ i dɔrɔ-ti lé, ⁴² adi dɛ 'panè: "E kanlé, ɛ ya to Jeju kɪ ngon lə Jojepi, kɪ j'gəi kɔ-é-je kɪ bɔbi-é-je maji lé ya al wa? Ngà ra ban bá ɛ panè n'i dɔrɔ-ti wa?"»

⁴³ Jeju idə-dé panè: 'Yuni ta dan-si-ti al. ⁴⁴ Dow kɪ Bɔbi-m kɪ njɛkulə-m ndɔr-é ree siə rɔ-m-ti al lé, dowbé à kasi ree rɔ-m-ti kɪ dɔ rɔ-é al; ə dow kɪ ree rɔ-m-ti lé, m'a kadi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dɔbɔy ndɔ-ti. ⁴⁵ Mɛɛ mbete-ti lə njɛpata-je kɪ ta Lubə-ti lé, 'ndangi 'panè: «Dow-je lay ya Lubə à ndɔ-dé né.» Dow kɪ rá-rá kɪ oo ta kɪ ta Bɔbi-m Lubə-ti ə təl rɔ-é go-ti lé, à ree rɔ-m-ti. ⁴⁶ Dow kɪ oo Bɔbi-m ya goto; njɛkɪ rɔ Lubə-ti ya kàrə-rè ə oo Bɔbi-m. ⁴⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kɪ adi-m mɛɛ-é lé, isi kəm ya sartagangi. ⁴⁸ Mə lé, m'to nɛkuso kɪ njɛkadi dow-je d'isi kəm. ⁴⁹ Né kɪ 'ba-é maan lé, kasi-je d'uso diləlo-ti ya, ngà d'oy. ⁵⁰ Nɛkuso kɪ i dɔrɔ-ti kadi dow uso ə à koy al lé ɔn: ⁵¹ Mə bá m'to nɛkuso kiskəm kɪ i dɔrɔ-ti ree. Dow kɪ uso nɛ-é kinlé rəmə, à kisi kəm ya sartagangi. Ə nɛkuso kɪ m'a kadi lé, to dɔ-m ya bá m'a kadi, kdɔ kadi dow-je kɪ dɔnangi-ti nè d'isi-né kəm.

⁵² Ta kinlé ra adi jipi-je 'naji-nɔ ta dan-dé-ti 'panè: Dow kanlé à ra ban bá à kadi-ji dɔ-é j'uso wa? ⁵³ Bɛba Jeju idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə usoi dɔ Ngon lə dow al rəm, bá kinə ɔyi məsi-é al rəm lé, à kisi kəm ndɔ al. ⁵⁴ Dow kɪ uso dɔ-m rəm bá ɔy məsi-m rəm lé, isi kəm sartagangi ə m'a kadi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dɔbɔy ndɔ-ti rəm tɔ. ⁵⁵ Kdɔtalə dɔ-m to nɛkuso kɪ tɔgrɔ-ti rəm, bá məsi-m to nɛkɔy kɪ tɔgrɔ-ti rəm tɔ. ⁵⁶ Dow kɪ uso dɔ-m rəm, bá ɔy məsi-m rəm lé, dowbé isi mɛɛ-m-ti rəm, bá mə kàrè m'isi mɛɛ-é-ti rəm tɔ. ⁵⁷ «Bɔbi-m kɪ ulə-m lé to njɛkisi kəm, adi mə m'isi kəm kɪ takul-é; bɛ ya tɔ, dow kɪ uso dɔ-m lé, à kisi kəm kɪ takul-m tɔ.» ⁵⁸ E

bá to nékuso kí ì dɔrɔ-ti lé. To gà nékuso kí ndɔki ka-si-je d'uso ya, ngà d'oy kin al. Nékuso-é kinlé, dow kí uso rəmə, à kisi kəm ya sartagangi.

⁵⁹ E bá to ta-je kí Jeju pa ndó-né dow-je né meɛ kəykwənwɔ-ti lə jipi-je bebo Kapernayim-ti.

⁶⁰ Njéndó né-je liə nɔ́ ya, loki d'oo ta-je kin bè lé, 'panè: «Ta kinlé ngà nɔ́! Ná bá à ndigi dɔ-ti siə wa?» ⁶¹ Jeju gə meɛ-é-ti kí njéndó né-je 'yun ta dɔ ta-ti liə lé, adi dɛji-dé panè: «Ta kí m'pa lé tugə-si jigi-ti wa? ⁶² Ə kinə lé ooi Ngon lə dow kí ì isi ɔw ki lo-ti kí ndɔki isi-ti kete lé ə a painè ri ngá wa?» ⁶³ Ndil kí aa njay bá to njəkadi dow isi kəm. To né kí dow à kasi ra ndɔ al. Ta-je kí m'idə-si kinlé bá à kadi dow Ndil kí aa njay rəm, à kadi dow isi kəm rəm. ⁶⁴ Ngà dow-je madi d'ɔ́ dan-si-ti nè ya d'adi meɛ-dé al. Jeju pa bè kdɔtalə dow-je kí dan-ti-je kí d'adi meɛ-dé al lé, ɛ gə-dé lo kulə gin-é-ti ya rəm, bá dow kí à kun dɔ-é kàré, ɛ gə-é lo kulə gin-é-ti ya rəm tɔ. ⁶⁵ Jeju ilə dɔ-ti panè: «Gin-é kin bá m'idə-si-né m'panè: Dow kí Bɔbi-m inə tarəbi adi-é kadi ree rɔ-m-ti al lé, dowbé à kasi ree rɔ-m-ti kɔ́ dɔ rɔ-é al.»

⁶⁶ Dɔkaglo-é-ti kinlé, njéndó né-je liə nɔ́ d'or rɔ-dé kɔgi rɔ-é-ti 'mbati kun go-é. ⁶⁷ Beba Jeju dɛji njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo panè: «Ə sɛi ə 'ndigi kɔwi sə-dé al wa?» ⁶⁸ †Simɔ́ Piyər ilə-é-ti panè: «'Babe, jɛ j'a kɔw go nɔ́-ti bəy wa? I ya bá ta-je kí dow à kisi-né kəm sartagangi lé tɔ rɔ-i-ti. ⁶⁹ Beba jɛ j'adi meɛ-ji rəm, jɛ j'gə kí i bá 'to njəkəa njay kí Lubə mbəti-i rəm.» ⁷⁰ Jeju ilə-dé-ti panè: «Sɛi kí dɔgi gidi-é joo lé, to mɔ́ ya m'mbəti-si lay ya al wa? Ngà dow káre dan-si-ti bá to dow lə Sú!» ⁷¹ Jeju pa ta kinlé sɔbi-né dɔ Judasi ngon lə Simɔ́ Iskariyoti. Kdɔtalə Judasi kí to kí dan njéndó né-je-ti kí dɔgi gidi-é joo kinlé ya bá à kun dɔ Jeju.

7

Meɛngɔ lə ngankɔ́ Jeju

Ja 5:44; 15:18-19; Mat 10:16

¹ Go-ti, Jeju njiyɔ́ gəki lo kí dɔnangi Galile-ti gəki-gəki. E ndigi kɔw dɔnangi Jude-ti al, kdɔtalə 'boy-je lə jipi-je 'sangi tɔl-é.

² Ndo kí kadi jipi-je 'ra-né nɔ́y kəykwə-je† lə-dé nɔ́y ngɔsi. ³ Beba ngankɔ́ Jeju d'idə-é 'panè: 'Inə lo kí nè kin ə 'ɔw dɔnangi Jude-ti kɔ́ kadi njéndó né-je lə-i d'oo né-je kí isi 'ra ra lé tɔ bane. ⁴ Dow kí ndigi toji rɔ-é kadi dow-je 'gə-é lé, bɔyɔ rɔ-é ra né al. Titi kí 'isi 'ra-né né-je kinlé, 'toji rɔ-i adi dow-je lay 'gə-i. ⁵ Ngankɔ́-é-je lé 'pa bè kdɔtalə dɛ ya kàré d'adi-é meɛ-dé al rəm tɔ. ⁶ E idə-dé panè: Mɔ́ lé dɔkaglo-é lə-m nɔ́y bəy; ngà sɛi rəmə, dɔkaglo lə-si tɔ kɔ́ ndɔ-je lay. ⁷ Sɛi lé, dow-je kí dɔnangi-ti nè d'a kɔsi-si kí ta al; ngà mɔ́ rəmə d'a kɔsi-m kɔ́ ta. Kdɔtalə kullə ra-dé-je kí maji al maji al lé m'pa ta dɔ-ti m'adi dow-je d'oo. ⁸ Sɛi ə owi lo ra nɔ́y-ti lé. Ngà mɔ́ bá m'a kɔw al, kdɔtalə kaglo kɔw-é lə-m asi al bəy. ⁹ Loki idə-dé ta-je kin bè lé, ɛ təl isi-né dɔnangi Galile-ti nɔ́ɔ́ ya.

Kɔ́ Jeju bebo Jorijaləm lo ra nɔ́y kəykwə-je-ti

¹⁰ Loki ngankɔ́ Jeju-je d'ɔ́ti d'ɔw lo ra nɔ́y-ti lé rəmə, ɛ kàré ɔ́ti nɔ́y ya ɔw-ti tɔ.

† 6:68 6:68 Mat 16:16; Mar 8:29; Luk 9:20 † 7:2 7:2 Mbl 23:34-44; Kni 29:12-39; Det 16:13-16; Jkr 14:16-19

11 Ndo-je-ti kɪ d'isi 'ra-né n̄ay kinlé, jipi-je 'sangi-é ə 'dɔji 'panè: ɛ lé ɔ rá wa? 12 Kosi dow-je 'yun ta dan-dé-ti n̄a 'sobi-né dɔ-é. Dɛ kɪ n̄a-je 'panè: ɛ to dow kɪ maji ə dɛ kɪ dan-ti-je 'panè: Kay! ɛ to njèkur kosi dow-je wale. 13 Bè ya kàrè, ta kɪ sobi dɔ-é lé, dow kɪ pa rəsi ya goto, kdɔ 'bəl 'boy-je lə jipi-je.

14 'Ra n̄ay lé d'ɔ dan̄ ngá b́a Jeju ɔti ɔw takəy-ti lə Lubə ə ndó dow-je né. 15 Néndó liə ɔr ndil jipi-je adi 'panè: Dow kanlé, ingə néndó al rəm, ngá ra ban b́a ɛ gə mbete lə Lubə bè wa? 16 Jeju ilə-dé-ti panè: Né kɪ m'ndó dow-je lé, to né kɪ m̄a b́a m'un kɪ dɔ-m al. Ngá to Lubə kɪ njèkuləm b́a adi m'ndó-dé. 17 Dow kɪ ge ra né kɪ m̄eɛ Lubə ndigi lé, kinə to Lubə b́a adi-m m'ndó né kinlé dow-je kàrè dowbé à gə rəm əse to né kɪ m̄a ya m'un kɪ dɔ-m b́a m'ndó-dé kàrè dowbé à gə rəm tɔ. 18 Dow kɪ un ta kɪ dɔ-é ya pa pa lé, to dow kɪ isi sangi riba kɪ sobi dɔ-é ɛ ya. Ngá dow kɪ isi sangi riba lə njèkulə-é lé, ɛ b́a to njèra né kɪ tɔgrɔ-ti ə né ra kɪ njururu al goto rɔ-é-ti. 19 Moiyiji adi-si ndukun ya al wa? Ngá dow káre-rè kɪ kadi təl rɔ-é go-ti ya goto. Rəmə kdɔ ri b́a 'sangi kadi 'tɔli-mi wa? 20 Beba kosi dow-je d'ilə-é-ti 'panè: I lé 'ɔw kɪ ndil kɪ maji al m̄eɛ-i-ti n̄ɔɔ. N̄a b́a sangi kdɔ tɔl-i wa? 21 Jeju təl ilə-dé-ti panè: M'ra né káre-rè b̄əy ya é s̄əi lay ya ndil-si t̄eɛ s̄əy. 22 Moiyiji un ndu adi-si kadi ijəi ngan-si-je ganjangi ə to né kɪ d'ulə gin-é dɔ Moiyiji-ti né al, ngá to ka-ji-je kɪ low b́a d'ulə gin-é. Ə ndɔ taakoo ya s̄əi ijəi dow ganjangi. 23 †S̄əi ijəi dow ganjangi ndɔ taakoo-ti bè, kdɔ kadi ali-né dɔ ndukun lə Moiyiji al. Ngá kdɔ ri b̄əy b́a daji rɔ dow b̄ikti ya m'adi-é lapiya ndɔ taakoo-ti rəmə, s̄əi adi wɔngi ra-si dɔ-m-ti b̄əy wa? 24 Ooi rɔ dow kɪ ndaa-ti nè b́a 'gangi-né ta al; ngá 'gangi ta gangi kɪ njururu bane.

25 Dow-je kɪ dan-ti-je kɪ bebo Jorijaləm-ti 'panè: Dow kɪ 'boy-je lə jipi-je d'isi 'sangi-é kdɔ tɔl-é lé ya ban al wa? 26 Ooi, ɛ ɔ pa ta ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti ə ta káre ya kàrè dow pa siə dɔ-ti al rəm. Adi 'boy-je lə-ji 'ndigi dɔ-ti kɪ ɛ kan b́a to Kristi* lé ya tɔgrɔ-ti wa? 27 Loki Kristi à ree lé, dow kɪ à gə lo kɪ i-ti ya goto. Ngá dow kanlé, j̄əi j'gəi lo kɪ i-ti. 28 Jeju ɔ ndó dow-je né takəy-ti lə Lubə ya rəmə ɛ pa ta kɪ ndi-é kɪ boy panè: Adi 'painè 'gəi-mi rəm, 'gəi lo kɪ m'i-ti rəm al ban! M̄a lé, m'ree kɪ dɔ rɔ-m al. Njèkuləm lé to njèra né kɪ tɔgrɔ-ti, ngá gə b́a s̄əi 'gəi-é al. 29 M̄a m'gə-é kdɔ m'i rɔ-é-ti b́a m'ree m̄a tin rəm, b́a to ɛ b́a ulə-m rəm tɔ. 30 Beba dɛ 'sangi kadi d'uwə-é, ngá dow kɪ asi kadi uwə-é goto, kdɔtalə dɔ gangi lo kuwə-é n̄əy b̄əy.

31 Dow-je n̄a dan kosi dow-je-ti d'adi m̄eɛ-dé Jeju lé ə 'panè: Loki Kristi lé, à ree rəmə, ɛ à ra nékɔji-je n̄a kitə dow kanlé b̄əy ban wa? 32 Ta-je kɪ dow-je 'pa n̄ɔm-n̄ɔm 'sobi-né dɔ Jeju lé, usi mbi Parisi-je-ti. Beba njékun dɔ njégugnè-je, kɪ Parisi-je d'ulə njéngəm takəy lə Lubə kadi d'ɔw d'uwə-é.

33 Beba Jeju panè: «M'a kisi s̄ə-si ndɛ b̄əy b́a m'a təl kɔw rɔ njèkulə-m-ti. 34 Loki m'a kow lé, a sangi-mi ngá a kingəi-mi al rəm, b́a lo kɪ m'a kow-ti lé kàrè a kasi kow-ti al rəm tɔ.» 35 Rəmə jipi-je 'pa-n̄a ta dan-dé-ti 'panè: «Kow ə ɛ à kow rá ya b́a j'a kingəi-é-né al lé wa? ɛ à kow rɔ ngankɔ-ji-je-ti kɪ 'sane-n̄a d'isi b̄e lə gr̄eki-je, kdɔ kadi n'ndó né gr̄eki-je wa? 36 ɛ panè: "A sangi-mi, ngá a kingəi-mi al. Lo kɪ m'a kow-ti lé kàrè a kasi kow-ti al. Ta kinlé kɔr m̄eɛ-é tɔ ban wa?"»

† 7:23 7:23 Ja 5:9 * 7:26 7:26 Kristi lé kɔr m̄eɛ-é to dow kɪ Lubə mbati-é.

³⁷ Sɔy ndɔ ra nɔy kɔykam-je, adi to ndɔ kɔ boy nɔ kin bɔ Jeju i ɔ taá, pa ta kɔ ndi-é kɔ boy panè: Dow kɔ kundə man ra-é rəmə, kadi-é ree rɔ-m-ti ɔy man. ³⁸ Dow kɔ adi-m mɛɛ-é lé, man ba-je kɔ à kadi dow-je kiskəm ya à kɔ mɛɛ-é-ti lo bul-bul titi kɔ mbete kɔ aa njay pa-né bè. ³⁹ Ta kinlé, Jeju pa sɔbi-né dɔ Ndil kɔ aa njay kɔ dɛ kɔ d'adi-n'è mɛɛ-dé d'a kingə. Dɔkaglo-é-ti kinlé Lubə adi Ndil kɔ aa njay al bɔy, kɔ Lubə tɔji riba lə Jeju ndaa-ti rəsi al bɔy.

⁴⁰ Loki dow-je kɔ dan-ti-je dan kosi dow-je-ti d'oo ta-je kinlé rəmə 'panè: Dow kanlé to njèpata kɔ ta Lubə-ti ya tɔgrɔ-ti. ⁴¹ Dɛ kɔ nɔ-je 'panè: Dow kanlé to Kristi. Rəmə dɛ kɔ rangi 'panè: Kristi lé à kɔ dɔnangi Galile-ti ban wa? ⁴² Mbete kɔ aa njay panè: Kristi lé, à tɛɛ gin koji-ti lə Dabidi mɛɛ be-ti kɔ Betlekem kɔ to bɛ lə Dabidi. ⁴³ Bɛba ta kɔ sɔbi dɔ Jeju lé, ta dow-je asi-nɔ dɔ-ti al adi 'gángi-né-nɔ. ⁴⁴ Dow-je kɔ dan-ti-je dan-dé-ti 'ndigi kuwə Jeju ya, ngə dow kɔ asi kadi uwə-é goto. ⁴⁵ Njéngəm takəy lə Lubə lé, 'təl d'ow rɔ njékun dɔ njégugnə-je-ti, kɔ Parisi-je lé rəmə, 'dɔji-dé 'panè: Kɔ ri bɔ uwəi-é 'reei siə al wa? ⁴⁶ Njéngəm takəy lə Lubə lé, d'ilə-dé-ti 'panè: Ta-je kɔ dingəm kin pa lé to ta kɔ dow pa nja káre al ya bɔy! ⁴⁷ Rəmə Parisi-je lé d'i sə-dé dɔ-ti 'panè: Səi lé ya kàrè adi-é ur-si wale bɔy to al ban! ⁴⁸ Dow káre-rè kɔ dan 'boy-je-ti əse dan Parisi-je-ti adi-é mɛɛ-é adi ooi nɔɔ ban wa? ⁴⁹ Ngə kosi dow-je kanlé, to gə bɔ 'gə ndukun lə Lubə al. Dɛ 'tə dow-je kɔ ndɔl uwə dɔ-dé. ⁵⁰ †Nikodəm kɔ to káre dan 'boy-je-ti kɔ ndɔki ree ingə Jeju lé idə-dé panè: ⁵¹ Kɔ go ndukun-ti lə-ji ya lé, 'a koo ta ta dow-ti al rəm, 'a gə né kɔ dowbé lé ra al rəm ya 'a gangta dɔ-é-ti wa? ⁵² Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: I 'ow kɔ to dow kɔ dɔnangi Galile-ti tɔ ngá wa? 'Ndó ndukun maji 'oo ə 'a gə kɔ njèpata kɔ ta Lubə-ti à kɔ dɔnangi Galile-ti al. ⁵³ [Go-ti, nɔ-nɔ ya ɔti ɔw bɛ liə-liə.

8

Ta kɔ sɔbi dɔ dené kɔ d'uwə-é dɔ kaya-ti

¹ Jeju ɔw dɔ mbal kɔ kagi Olibiye-je-ti. ² Ngə kɔ ndɔge rati ya ɛ təl ree takəy-ti lə Lubə gogi ə dow-je lay 'ree rɔ-é-ti. Bɛba ɛ isi nangi isi ndó-dé né. ³ Rəmə njéndó dow-je ndukun-je, kɔ Parisi-je d'uwə dené káre dɔ kaya-ti 'ree siə rɔ Jeju-ti d'adi-é ɔ dan dow-je-ti danɔ. ⁴ Ngə bɔ d'idə Jeju 'panè: «Njéndó dow-je né, dené kanlé j'uwə-é dɔ kaya-ti. ⁵ Ə mɛɛ ndukun-ti lé, Moiyiji un ndu adi-ji, kɔ kadi ko dené-je kɔ bè kinlé j'tilə-dé kɔ ɛr j'tol-dé kɔgi. Ngə i ə 'a pa ta dɔ-ti panè ri wa?» ⁶ Dɛ 'dɔji-é ta kinlé bè kɔ kingə-né ta madi ta-é-ti, kɔ kadi d'ilə-né ta dɔ-é-ti. Ngə Jeju ulə dɔ-é nangi ə isi tijə né nangi kɔ ngon ji-é. ⁷ Loki 'dɔji-é ta kəm-dé kete-kete lé, ɛ rɔ dɔ-é taá idə-dé panè: «Dow kɔ dan-si-ti kɔ ra majal nja káre al bɔy ya ə un ɛr ilə-né dené lé dɔsɔy.» ⁸ Ə Jeju təl ulə dɔ-é nangi gogi ə isi tijə né nangi ya bɔy. ⁹ Loki d'oo ta-je kin bè lé [mɛɛ-dé uwə-dé kɔ ta]* adi d'i káre-káre, i dɔ dɛ-ti kɔ 'tɔgi nɔ-ti ya [sar dɔ sɔy-dé-je-ti.] Bɛba Jeju kɔ dené lé ya par 'nɔy danɔ dan kosi-je-ti. ¹⁰ Rəmə Jeju ɔr dɔ-é taá ə dɔji dené lé panè: Dené, njékilə ta dɔ-i-ti-je lé d'ow rá wa? Dow káre ya kàrè gangta dɔ-i-ti al wa? ¹¹ Ə dené lé ilə-é-ti panè: 'Babe, dow gangta dɔ-m-ti al. Bɛba Jeju idə-é

† 7:50 7:50 Ja 3:1,2 * 8:9 8:9 Ta-je kɔ tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɔ dɔsɔy kɔ dan-ti-je kɔ 'ndangi kɔ ji-dé kɔ ta greki.

panè: «Mā kàrè m'gangi ta dɔ-i-ti al ya to é ɔw, ngà majal bá gogi rangi 'ra al ngá.»[†]

Jeju pa ta rəsi dɔ kullə-ti liə adi dow-je

¹² †Jeju pa ta kí rangi ya bəy adi dow-je panè: Mā lé, m'to londógi lə dɔnangi. Dow kí un go-m lé à njiyə lo kí ndul-ti al, ngà à kingə lo kí ndógi kí to kiskəm. ¹³ †Rəmə Parisi-je pa siə 'panè: Ta kí sobi dɔ-i bá i ya 'a 'pa adi dow-je kin ya rəmə toji kí to ta kí tɔgrɔ-ti al. ¹⁴ Bəba Jeju ilə-dé-ti panè: Lé mā ya m'pa ta kí sobi dɔ-m m'adi dow-je kàrè, ta kí m'pa lé to ta kí tɔgrɔ-ti ya. Kdɔ mā m'gə lo kí m'i-ti rəm, m'gə lo kí m'isi m'ow-ti rəm tɔ. Ngà sɛi rəmə, 'gəi lo kí m'i-ti al rəm, bá 'gəi lo kí m'a kow-ti al rəm tɔ. ¹⁵ Sɛi 'gangi ta kí go lo koo-ti lə dow. Ngà mā, m'gangi ta dɔ dow-ti al. ¹⁶ ɔ kinə mā m'gangi ta kàrè, ta kí gangi lə-m ɔw nati kɪ ta kí tɔgrɔ-ti. Kdɔ mā m'a kɪ kár-m al. Bobi-m kí njəkulə-m lé a sə-m nati. ¹⁷ Mɛɛ ndukun-ti lə-si lé, 'ndangi 'panè né kí dow-je joo 'pa ta dɔ-ti kinlé, né-é to tó-é. ¹⁸ Mā m'pa ta kí sobi dɔ-m mā ya m'adi dow-je rəm, bá Bobi-m kí ulə-m lé kàrè pa ta kí sobi dɔ-m adi dow-je rəm tɔ. ¹⁹ Rəmə 'dəji-é 'panè: Bobi-i lé a rá wa? ɔ Jeju ilə-dé-ti panè: Sɛi 'gəi-mi al rəm, bá 'gəi Bobi-m al rəm. Kinə 'gəi-mi rəmə a gəi Bobi-m tɔ. ²⁰ Jeju a takəy-ti lə Lubə ngosi kɪ lo kilə kadmə kadi Lubə a ndó né dow-je bá pa-né ta-je kinlé. Dow ya kàrè uwə-é al, kdɔtalə dɔkàdɪ liə asi al bəy. ²¹ Jeju təl idə-dé bəy panè: M'a kow, sɛi a sangi-mi ɔ sɛi a koyi dan majal-je-ti lə-si. Lo kí m'a kow-ti lé, sɛi a kasi kowi-ti al. ²² Jipi-je 'panè ɛ ɔw kɪ tɔl rɔ-é ɔbi. Kdɔ ɛ panè: Lo kí m'a kow-ti lé sɛi a kasi kowi-ti al. ²³ Jeju ilə-dé-ti panè: Sɛi 'toi kí dɔnangi-ti nè, ngà mā m'to kí taá dɔrɔ-ti. Sɛi 'toi kí 'lə dɔnangi, ngà mā m'to kí 'lə dɔnangi al. ²⁴ Gin-é kin bá m'idə-si-né m'panè a koyi dan majal-je-ti lə-si. Kdɔ kinə adi mɛɛ-si kí mā m'to njəkisi[‡] lé al rəmə, a koyi dan majal-je-ti lə-si ya. ²⁵ ɔ dɛ 'dəji-é 'panè: I 'to nɔ? Rəmə Jeju ilə-dé-ti panè: Ta kinlé lo kulə gin-é-ti nɔ ya m'idə-si! ²⁶ M'ow kɪ ta-je nɔ kí sobi dɔ-si kadi m'pa rəm, kadi m'gangta dɔ-ti rəm. Ngà njəkulə-m lé to njɛpata kí tɔgrɔ-ti ɔ ta kí m'oo ta-é-ti bá m'pa m'adi dow-je kí dɔnangi-ti nè. ²⁷ Ta kí Jeju idə-dé lé dɛ 'gəi kí to ta kí sobi dɔ Bobi-é Lubə al. ²⁸ Bəba Jeju idə-dé panè: «Loki a kuni Ngon lə dow kí taá bá a gəi kí mā lé m'to njəkisi rəm, m'ra né kɪ dɔ rɔ-m al rəm. Ngà né kí Bobi-m ndó-m bá m'idə dow-je. ²⁹ Njəkulə-m lé a sə-m nati. ɛ inə-m kɪ kár-m al. Kdɔtalə mā m'ra né-je kí nəl-é kɪ ndɔ-je lay.»

³⁰ Loki Jeju pa ta-je kin bè lé, dow-je nɔ d'adi-é mɛɛ-dé. ³¹ Bəba ɛ idə jipi-je kí d'adi-é mɛɛ-dé lé panè: «Kinə aɪ dɔ ta-ti lə-m njangi rəmə, sɛi 'toi njéndó né-je lə-m kí tɔgrɔ-ti. ³² Sɛi a gəi ta kí tɔgrɔ-ti ɔ ta kí tɔgrɔ-ti à taa-si kilə-si taá.» ³³ †Dɛ d'ilə-é-ti panè: «Jɛ j'to nganka Abrakam ɔ je j'to bə-je lə dow nja káre al, ngà ban bá i 'panè ta kí tɔgrɔ-ti à taa-ji kilə-ji taá bəy wa?» ³⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí rá-rá kí ra majal lé to bə lə majal. ³⁵ ɔ bə lé ɛ à kisi mɛɛ kəy-ti lə 'ba-é sar al, ngà ngon lə njəkəy bá à kisi-ti sartagangi. ³⁶ Bəba kinə mā Ngon lə Lubə ya m'taa-si m'ilə-si taá rəmə, a toi bə-je al ya tɔgrɔ-ti. ³⁷ M'gəi kí sɛi

[†] **8:11** 8:11 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki. [†] **8:12** 8:12 Mat 5:14; Jà 9:5 [†] **8:13** 8:13 Jà 5:31 [‡] **8:24** 8:24 Jipi-je 'gir kí Lubə ya kár-é à panè: Mā m'to njəkisi (Tɛt 3:14). [†] **8:33** 8:33 Mat 3:9; Luk 3:8

'toi nganka Abrakam ya ngà sɛi 'sangi kɔɔ toli-mi, kɔɔtalə 'mbati ta lə-m. ³⁸ Mɔ m'pa ta do né-ti kɔ m'oo rɔ Bɔbi-m-ti ə sɛi kàrè ta kɔ ooi ta bɔbi-si-ti bá 'rai-né né tɔ.» ³⁹ Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «Jɛ j'to kɔ gin ka-ti lə Abrakam.» Ə Jeju idə-dé panè: Kinə 'toi kɔ gin ka-ti lə Abrakam rəmə, 'rai kullə ra Abrakam tɔ bane^S. ⁴⁰ Ngà kɔ ngosnè kinlé sɛi 'ndigi 'toli-mi, mɔ kɔ m'idə-si ta kɔ tɔgrɔ-ti kɔ m'oo ta Lubə-ti. Né-é kin to né kɔ Abrakam ra al. ⁴¹ Ngà sɛi lé 'rai kullə ra bɔbi-si. Dɛ d'idə-é panè: «Jɛ 'to ngan-je kɔ bɔbi-ji goto al. Bɔbi-ji ra kàrè-rè ə to Lubə.» ⁴² Jeju idə-dé panè: «Kinə Lubə ya to Bɔbi-si rəmə lé a ndigi-mi, kɔ m'ɔ rɔ Lubə-ti bá m'ree; m'ree kɔ do rɔ-m al, ngà to ɛ bá ulə-m. ⁴³ Kɔ ri bá sɛi 'gəi mɛɛ ta lə-m al wa? Kɔ sɛi asi ndigi do ta-ti lə-m al. ⁴⁴ Sɛi lé, bɔbi-si to Sú, adi sɛi 'ndigi rai né-je kɔ mɛɛ bɔbi-si ndigi. ɛ to njétɔl dow-je lo kulə gin-é-ti nɔ ə ɛ ɔ do ta kɔ tɔgrɔ-ti al, kɔ ta kɔ tɔgrɔ-ti goto ta-é-ti. Lokɔ ɛ ədi ta lé, to ta-je liə kɔ mɛɛ-é-ti ya bá ɛ tɛɛ-né tin; kɔ ɛ to njəkəɔta rəm, bá to bɔbi njəkəɔta-je rəm tɔ. ⁴⁵ Ngà mɔ lé, sɛi adi-mi mɛɛ-si al kɔ m'pa ta kɔ tɔgrɔ-ti. ⁴⁶ Nɔ dan-si-ti asi toji kɔ m'ra majal wa? Kinə m'pa ta kɔ tɔgrɔ-ti lé, kɔ ri bá sɛi adi-mi mɛɛ-si al wa? ⁴⁷ Dow kɔ to kɔ lə Lubə lé oo ta lə Lubə. Sɛi ooi ta lə Lubə al, kɔ sɛi 'toi kɔ liə al.»

⁴⁸ Jipi-je d'ilə Jeju-ti 'panè: «Pa kɔ j'panè i 'to dow kɔ dɔnangi Samari-ti rəm, 'ɔw kɔ ndil kɔ maji al mɛɛ-i-ti rəm kinlé to tó-é ya al wa?» ⁴⁹ Bɛba Jeju ilə-dé-ti panè: «M'ɔw kɔ ndil kɔ maji al mɛɛ-m-ti al. Ngà mɔ m'to dow kɔ m'un ta Bɔbi-m, ngà sɛi bá uni ta-m al. ⁵⁰ Mɔ m'sangi rɔba lə-m al; dow kàrè kɔ njəsangi rɔba lə-m kɔ njəkəɔti naji ya isi nɔɔ. ⁵¹ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow təl rɔ-é go ta-ti lə-m lé, à koy ndə al.» ⁵² Bɛba jipi-je d'idə-é 'panè: «Kɔ nè kinlé, j'gəi kɔ ɔw kɔ ndil kɔ maji al mɛɛ-i-ti nɔɔ. Abrakam oy, njépata-je kɔ ta Lubə-ti kàrè d'oy tɔ ə i panè: “Kinə dow təl rɔ-é go ta-ti lə-m lé, à koy ndə al.” ⁵³ Sé i 'boy itə ka-ji Abrakam kɔ oy lé wa? Njépata-je kɔ ta Lubə-ti kàrè d'oy rəm, ngà i oo rɔ-i kɔ nɔ ya wa?» ⁵⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Kinə mɔ ya m'ɔsi gajɔ rɔ-m rəmə, kɔsi gajɔ rɔ lə-m to né kɔ kɔgi kare. To Bɔbi-m bá ɔsi gajɔ-m ə ɛ bá sɛi 'painè to Lubə lə-si! ⁵⁵ Ə sɛi 'gəi-é al; ngà mɔ m'gə-é. Kinə m'panè m'gə-é al rəmə, m'a to njəkəɔta madi-si tɔ. Ngà m'gə-é rəm, bá m'təl rɔ-m go ta-ti liə rəm. ⁵⁶ Ka-si Abrakam ra rɔnəl nɔ, lokɔ ɛ gir kɔ n'a koo ndɔ ree lə-m. ɛ oo ndɔ ree lə-m ə ra-né rɔnəl.» ⁵⁷ Rəmə jipi-je 'pa siə 'panè: «I kan, 'ra bəl kɔrmɔ al bəy ya rəmə i 'ba rɔ-i njəkoo Abrakam al bən wa!» ⁵⁸ Jeju idə-dé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kete bá kadi Abrakam isi lé, mɔ m'isi nɔɔ ngá.» ⁵⁹ Rəmə dɛ 'kote ər-je kɔ tilə-é-né, ngà Jeju ɔti bɔyɔ rɔ-é ə ɔti rangi takəy-ti lə Lubə.

9

Jeju adi dingəm kɔ kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti oo lo
Mar 8:22-25; 10:46-52

¹ Jeju isi dəə rəmə, oo dingəm kɔ kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti. ² Bɛba njéndó né-je liə 'dəji-é 'panè: Njéndó dow-je né, dingəm kanlé, njəkəji-é-je bá 'ra majal əse to daji rɔ-é ya bá ra majal bá kəm-é tɔɔ-né lo koji-é-ti bə wa?

S 8:39 8:39 Ta kinlé, mɛɛ mbete-je-ti kɔ dɔsɔy kɔ dan-ti-je kɔ 'ndangi kɔ ji-dé kɔ ta greki lé 'panè: Kinə 'toi kɔ gin ka-ti lə Abrakam rəmə lé, a rai kullə ra Abrakam tɔ bane.

3 Jeju idə-dé panè: To ta lə majal liə əse majal lə njékoji-é-je bá kəm-é tɔɔ-né tin al; ngà tò bè kɔɔ kadi Lubə ɔji-né tógi-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti kɪ takul-é. ⁴ Kada nè kin ya adi j'rai kullə-je lə njèkulə-m; kɔɔ kinə ndo il rəmə, dow à kasi ra kullə al ngá. ⁵ †Loki m'isi donangi-ti nè bəy lé, m'to londógi lə donangi.

⁶ Jeju pa ta kin bè ngá bá tubə man ta-é nangi lɔy-né nangi, ɔr kəm njèkəmtɔ-ti lé ⁷ ə idə-é panè: 'ɔw 'togi kəm-i man dangi-ti kɪ 'ba-é Silowe kɪ kɔr mɛɛ-é to: Ngonnjèkullə. Bəba njèkəmtɔ lé ɔw dangi Silowe-ti lé ɔw togi kəm-é; ə loki isi təl rəmə, oo lo. ⁸ Bəba njétakəy-je liə kɪ dow-je kɪ kete d'oo-é kɪ to njèkisi kɔy né lé 'panè: E kan ya bá to njèkisi kɔy né lé al wa? ⁹ Dɛ kɪ nɔ-je 'panè: To e ya. Dɛ kɪ dan-ti-je 'panè: To dow kɪ tanə siə bi to e al. Ə e ya panè: To mɔ ya. ¹⁰ Bəba dɛ 'dɔji-é 'panè: Ra ban bá kəm-i lé oo lo wa? ¹¹ Njèkəmtɔ lé ilə-dé-ti panè: Dingəm kɪ 'ba-é Jeju bá lɔy nangi ɔr kəm-m-ti ə idə-m panè: 'ɔw 'togi kəm-i man dangi-ti kɪ 'ba-é Silowe. Bəba m'ow m'togi kəm-m ya rəmə kəm-m oo lo. ¹² Dɛ 'dɔji-é 'panè: Dingəm lé ɔ rá wa? E kɪ kete to njèkəmtɔ lé panè: M'oo lo kɪ ɔw-ti al. ¹³ Rəmə dɛ d'ɔr e kɪ kete to njèkəmtɔ lé d'ɔw siə rɔ Parisi-je-ti. ¹⁴ Ə to ndo taakoo-ti lə jipi-je bá Jeju lɔy-né nangi ɔr kəm-é-ti adi-é oo-né lo tin. ¹⁵ Bəba Parisi-je lé kàrè 'dɔji e kɪ kete to njèkəmtɔ lé se ra ban bá kəm-é lé oo lo wa? E idə-dé panè: E lɔy nangi ɔr kəm-m-ti ə m'ow m'togi rəmə m'oo lo. ¹⁶ Loki e pa ta kin bè rəmə, Parisi-je kɪ nɔ-je 'panè: To dow kɪ i rɔ Lubə-ti al, kdɔtalə ilə kuji dɔ ndo taakoo-ti al. Ngà dɛ kɪ dan-ti-je 'panè: Dow kɪ to njèramajal lé, à ra ban bá à ra nékoji-je kɪ titi-nɔ bè kin wa? ¹⁷ Ra adi gáangi-nɔ tò dan-dé-ti. Bəba dɛ 'təl 'dɔji-é bəy 'panè: I ya bè lé, ta ri bá i pa dɔ dow-ti kɪ adi kəm-i oo lo lé wa? Njèkəmtɔ lé ilə-dé-ti panè: E to njèpata kɪ ta Lubə-ti. ¹⁸ 'Boy-je lə jipi-je lé 'mbati ndigi dɔ-ti kɪ dingəm kinlé kete to njèkəmtɔ bá ngosnè təl oo lo, adi dɛ 'ba njékoji-é-je d'adi 'ree. ¹⁹ Bəba 'dɔji-dé 'panè: E kanlé to ngon-si kɪ sɔi 'painè kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti lé ya ban wa? Ngà ra ban bá kɪ nè kin oo lo wa? ²⁰ Njékoji-é-je lé 'panè: Je j'gə kɪ to ngon-ji ə kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti nɔ ya. ²¹ Ngà kəm rəbi kɪ e oo-né lo ngá kin kàrè j'gə al rəm, bá dow kɪ adi kəm-é oo lo kin kàrè, j'gə-é al rəm tɔ. Sɔi ya 'dɔji-é ooi. Togi gangi asi pa ta dɔ rɔ-é-ti. ²² Njékoji-é-je lé 'pa bè kɔɔ dɛ 'bəl 'boy-je lə jipi-je. Kdɔtalə ta-dé asi-nɔ kadi kinə dow kɪ rá-rá ya panè Jeju to Kristi* rəmə, kadi 'tubə-é kɔgi kəykəwnɔ-ti lə-dé. ²³ Gin-é kin bá njékoji-é-je 'pa-né 'panè: To dow kɪ togi gangi ɔn ə 'dɔji-é ooi. ²⁴ Bəba dingəm kɪ kete to njèkəmtɔ lé, Parisi-je 'təl 'ba-é ba kɪ nja joo ə d'idə-é panè: 'Pa ta kɪ togrɔ-ti 'osi-né gaji Lubə. Je j'gə kɪ dingəm kinlé to njèramajal. ²⁵ E ilə-dé-ti panè: Lé e to njèramajal ya kàrè, mɔ m'gə al. Ngà né kàre kɪ m'gə ɔn: Kete m'to njèkəmtɔ ə ngosnè m'oo lo. ²⁶ Dɛ 'dɔji-é 'panè: Ri bá e ra sə-i wa? E ra ban bá adi kəm-i lé oo lo wa? ²⁷ E idə-dé panè: Ta kinlé m'pa kete ya sɔi ooi al; ngà kɔɔ ri bá sɔi 'ndigi kadi m'təl m'idə-si ya bəy wa? Sɔi kàrè 'ndigi təli njéndó né-je lə lə to wa? ²⁸ Dɛ 'taji-é ə 'panè: I bá 'to njéndó né liə; je j'to njéndó né-je lə Moiyyi. ²⁹ M'oiyyi lé, je j'gə kɪ Lubə pa siə ta; ngà dow kanlé, je j'gə lo kɪ tɛɛ-ti al. ³⁰ E ilə-dé-ti panè: Ooi, né kɪ tò bəl ɔn: Jeju lé, sɔi 'gəi lo kɪ i-ti al ə e bá adi kəm-m oo lo tin. ³¹ Jɔi j'gəi kɪ Lubə oo ta lə njèramajal-je al. Ngà dow kɪ rá-rá

† 9:5 9:5 Mat 5:14; Ja 8:12 * 9:22 9:22 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kɪ Lubə mbəti-é.

kí ilø kuji dɔ Lubə-ti ə ra né kí mɛɛ Lubə ndigi lé, dowbé kin bá Lubə oo ta liə. ³² Dow kí kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti ya dow adi kəm-é oo lo adi j'oo ta-é nja káre al ya bəy. ³³ Dingəm kí adi kəm-m oo lo kinlé, kinə i rɔ Lubə-ti al lé, né káre ya kàrè à kasi ra al. ³⁴ 'Boy-je lə jipi-je d'ilə-é-ti 'panè: I kí 'to njèramajal kí koji kəy kin ya bá 'ba rɔ-i njèndó-ji né al ban! Bəba 'tubə-é lo kəwnə-ti lə-dé kɔgi. ³⁵ Jeju oo ta tubə kí 'tubə-é lé ə loki ingə-é rəmə dəji-é panè: 'Adi mɛɛ-i Ngon lə dow wa? ³⁶ Ɛ dəji Jeju panè: 'Babe, Ngon lə dow ə to nă bá kadi m'adi-é mɛɛ-m wa? ³⁷ Jeju idə-é panè: Ngon lə dow lé, i oo-é ngá, to mə kí mə m'pa sə-i ta nè kin ya. ³⁸ Bəba ɛ panè: M'adi-i mɛɛ-m, 'Babe, ə ɔsi dɔ-é nangi nɔ-é-ti. ³⁹ Go-ti, Jeju panè: M'ree dɔnangi-ti nè kɔɔ gangta. Kɔɔ kadi njékəmtɔ-je d'oo lo ə njékoo lo-je 'təl njékəmtɔ-je tɔ. ⁴⁰ Loki Parisi-je kí dan-ti-je kí d'a siə nati d'oo ta-je kin bè lé, 'pa siə 'panè: Jɛ kàrè j'to njékəmtɔ-je tɔ wa? ⁴¹ Jeju ilə-dé-ti panè: Kinə 'toi njékəmtɔ-je rəmə, lé majal lə-si à goto. Ngá kí ngɔsnè-ti kin səj 'painè: Jɛ j'to njékoo lo-je. Bəba majal lə-si tɔ lo tɔ-é-ti tɔ.

10

Njèkul bati-je kí maji

¹ «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow andi go bati-je-ti kɔ tarəbi gali al, ngá al kɔ dɔ gali kəl-é-ti kí rangi lé dowbé to njəbɔgi, to bəkaya. ² Ngá dow kí andi kɔ tarəbi gali lé to njèkul bati-je. ³ Njèngəm takəy tɛɛ tarəbi adi-é ə bati-je d'oo ndi-é. Rəmə bati-je kí 'to 'liə lé, ɛ ba-dé kɔ ri-dé ri-dé, ə rɔ nɔ-dé tɛɛ sə-dé ndaa-ti. ⁴ Loki ɛ adi bati-je liə 'tɛɛ ndaa-ti lay rəmə, ɛ njɔv nɔ-dé-ti, ə bati-je lé 'ndole go-é kɔɔ dɛ 'gə ndi-é. ⁵ Dow kí to mba lé, bati-je d'a kəy-é kə ngərəngi bi d'a ndole go-é al; kɔɔ dɛ 'gə ndi mba-je al.» ⁶ Dow-je 'gə mɛɛ gosta kí Jeju pa sə-dé kinlé al. ⁷ Bəba Jeju təl pa bəy panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; mə m'to tarəbi kəy lə bati-je. ⁸ Dɛ lay kí 'ree nɔ-m-ti kete lé, 'to njəbɔgi-je kɔ bəkaya-je, adi bati-je d'oo ta lə-dé al. ⁹ Mə m'to tarəbi, adi kinə dow andi kɔ tarəbi kí rɔ-m-ti rəmə, à kaji; ɛ à kandi rəm, à tɛɛ rəm, bá à kingə nékuso rəm tɔ. ¹⁰ Ngá njəbɔgi lé, ɛ ree kɔɔ bɔgi né rəm, tɔl né rəm, bá tuji né rəm. Ngá mə m'ree kɔɔ kadi dow-je d'isi kəm ə kadi kiskəm lə-dé kinlé maji-é al dɔ lo rəm tɔ. ¹¹ Mə m'to njèkul bati-je kí maji. Njèkul bati-je kí maji lé, ilə rɔ-é kɔgi kɔɔ bati-je liə. ¹² Ngá njèrakullə lá kí to njèkul bati-je kí tɔgrɔ-ti al, adi 'to bati-je liə al rəm lé, loki ɛ oo jagim isi ree rəmə, tusi bati-je inə-dé ay adi jagim ree tuwə-dé ə sane ndəgi-é-je kati-kati. ¹³ Dow kinlé ra bè kɔɔ ɛ to njèrakullə lá adi usi-é dɔ bati-je-ti al. Mə m'to njèkul bati-je kí maji. ¹⁴ †M'gə bati-je lə-m rəm, bati-je lə-m kàrè 'lə-gə-m rəm tɔ. ¹⁵ Titɔ kí Bəbi-m gə-m-né lé, mə kàrè m'gə Bəbi-m tɔ ə m'ilə rɔ-m kɔgi kɔɔ bati-je lə-m. ¹⁶ M'ow kɔ bati-je kí rangi nɔɔ, ngá goto bá 'goto mɛɛ gali-ti nè bəy. Dɛ kinlé tɔ kadi m'ree sə-dé; dɛ d'a koo ndi-m ə d'a to nékul-je kí káre-rè rəm, njèkul-dé à 'ra káre-rè rəm tɔ. ¹⁷ Bəbi-m ndigi-m kɔɔ kilə kí m'ilə rɔ-m kɔgi kɔɔ kadi m'təl m'isi kəm gogi. ¹⁸ Mə ya m'ilə rɔ-m kɔgi kɔ mɛɛ ndigi lə-m bi dow à tɔl-m kɔ dɔ rɔ-é al. M'ow kɔ tógi kadi m'ilə rɔ-m kɔgi rəm, bá m'ow kɔ tógi kadi m'təl m'isi kəm gogi rəm; ɛ bá to ndu kí m'ingə rɔ Bəbi-m-ti.»

† 10:14 10:14 Mat 11:27; Luk 10:22

¹⁹ Ta-je kinlé ra adi gángi-nà tò dan jipi-je-ti rangi ya bøy. ²⁰ Dow-je nà dan-dé-ti ya 'panè: «E ow kì ndil kí maji al meɛ-é-ti rəm, to mbə rəm. Ngà kdo ri bá ooi ta liə wa?» ²¹ De kí madi-je 'panè: «Ta-je liə to ta lə dow kí ow kì ndil kí maji al meɛ-é-ti al. Sé dow kí ow kì ndil kí maji al meɛ-é-ti lé à kasi kadi njèkəmto oo lo to wa?»

Jipi-je 'mbati ta lə Jeju

²² Ndo káre bè 'ra nøy køy lə Lubə meɛ bebo Jorijalem-ti nøy kul-ti. ²³ Jeju njiyè ndó rə-é takəy-ti lə Lubə gin pal-ti lə Salomɔ. ²⁴ Rəmə 'boy-je lə jipi-je d'ilə-nə 'gəə də-é ə dəji-é 'panè: «Kàdi ban bá i a kadi meɛ-ji usi nangi wa? Kinə i ya 'to Kristi* lé rəmə 'idə-ji rəsi.» ²⁵ Jeju ilə-dé-ti 'panè: «Mà m'idə-si ya ngà sɔi ooi kí ta kí tɔgrɔ-ti al. Kullə-je kí m'ra kí ri Bəbi-m kin ya asi kadi 'gəi-mi-né. ²⁶ Ngà sɔi adi meɛ-si al kdo sɔi 'toi kí dan bati-je-ti lə-m al. ²⁷ Bati-je lə-m d'oo ndi-m 'gə; mə m'gə-dé ə de 'ndole go-m. ²⁸ Mə m'adi-dé kiskəm kí sartagangi; de d'a koy ndə al rəm, bá dow à kasi taa-dé ji-m-ti al rəm tɔ. ²⁹ Bəbi-m kí adi-m-dé lé, tógi-é itə tógi-je lay ə dow kí asi taa-dé ji Bəbi-m-ti ya goto. ³⁰ Mə lé, je kí Bəbi-m j'to dow-je kí káre-rè.»

³¹ Nja káre ya bøy, jipi-je d'oy ər-je kdo tilə-é-né təl-é. ³² Beba ɛ idə-dé panè: «M'ra kullə-je kí maji-maji nà kí j rɔ Bəbi-m-ti m'adi ooi. Dan kullə-je-ti kí m'ra kinlé ɛ kí rá bá 'ndigi 'tiləi-mi kí ər kdo wa?» ³³ Ə 'boy-je lə jipi-je lé d'ilə-é-ti 'panè: «Je j'ndigi təl-i kdo kullə-je kí maji-maji kin al; ngà kdo i kí 'to dow ya rəmə 'ba rɔ-i Lubə, adi ta kin to takəbi!» ³⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Meɛ ndukun-je-ti lə-si lé 'ndangi panè: “Mə Lubə m'panè sɔi 'toi lubə-je.” ³⁵ Dow-je kí Lubə pa sə-dé ta ya bá ndukun ba-dé lubə-je lé al wa! Ə ta kí mbete kí aa njay pa lé dow à kor kogi al rəm tɔ! ³⁶ Mə lé, Bəbi-m ɔr-m ində-m tagay ə ulə-m dɔnangi-ti nè, rəmə sɔi 'painè: “M'pa ta kəbi dɔ Lubə-ti.” Kdo pa kí m'panè: “M'to Ngon lə Lubə.” ³⁷ Kinə m'ra kullə-je lə Bəbi-m al rəmə, adi-mi meɛ-si al! ³⁸ Ngà kinə kullə-je kí m'ra lé to kullə-je lə Bəbi-m ya, ə kinə mə bá lé adi-mi meɛ-si al kàrè rəmə, adi meɛ-si kullə ra-m-je kinlé bəl bane. Beba a gəi maji yéréré kí Bəbi-m to kí lə-m ə mə m'to kí lə Bəbi-m tɔ.» ³⁹ De 'təl 'sangi kadi d'uwə-é, ngà ɛ tɛɛ ji-dé-ti. ⁴⁰ †Beba Jeju təl ɔw gidi ba Jurde-ti gogi, lo-ti kí Jə ulə gin ra dow-je batəm-ti ə ɛ isi-ti. ⁴¹ Dow-je nə ya 'ree rɔ-é-ti ə 'panè: «Nékoji káre ya kàrè Jə ra al, ngà ta-je lay kí Jə pa dɔ dow-ti kinlé to ta kí tɔgrɔ-ti. ⁴² Lo-é-ti kinlé dow-je nə ya d'adi meɛ-dé Jeju.»

11

Koy lə Lajar

¹ †Dingəm káre bè kí ri-é lə Lajar bá rə-é to-é. E to dow kí meɛ be-ti kí Betani kí to bekoji Mari de kí ngonkɔ-é Marti. ² †Mari kinlé bá ndəki ur ubi dɔ 'Babe-ti ə uwə bəl də-é bə-r-né nja-é lé. E to kɔnan Lajar kí rə-é to-é lé. ³ Ngankɔ-nə-je kí dené kí joo kinlé d'ulə kullə d'idə Jeju 'panè: «'Babe, ɛ kí i 'ndigi-é lé, rə-é to-é.» ⁴ Loki Jeju oo ta kinlé rəmə panè: Mɔy kinlé à tɛɛ koy al. To mɔy kí à ra kadi ri Lubə ba-né rəm, bá kí takul mɔy kinlé ya dow-je d'a kosi-né gəji Ngon lə Lubə rəm tɔ. ⁵ Marti kí ngonkɔ-é Mari, kí

* **10:24** 10:24 Kristi lé kor meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **10:40** 10:40 Jə 1:28 † **11:1** 11:1 Luk 10:38,39 † **11:2** 11:2 Jə 12:3

kɔnan-dé Lajar lé 'to dow-je kí Jeju ndigi-dé. ⁶ Loki Jeju oo ta rɔto læ Lajar lé, ɛ isi lo kí isi-ti lé ya ra ndɔ joo go-ti bəy; ⁷ ngà bá idə njéndó né-je liə panè: «J'təli j'owi dɔnangi Jude-ti gogi.» ⁸ Rəmə njéndó né-je liə d'idə-é 'panè: Njéndó dow-je né, i kí ngɔsnè bəy é jipi-je 'sangí kɔo tilə-i kí ər tɔl-i lé ya 'ge təl kɔw dɔnangi Jude-ti gogi bəy wa! ⁹ Jeju ilə-dé-ti panè: Lo kí kada lé, kàdì ra-ti dɔgi gidì-é joo ya al wa? Kinə dow ɔw njiyə kada lé, à dar né al, kɔo lo ndógi dɔnangi-ti adi dowbé oo lo. ¹⁰ Ngà kinə dow njiyə ndɔo rəmə, à dar né, kɔo lo ndógi nɔ-é-ti al. ¹¹ Jeju pa ta-je kinlé bè ngà bá idə njéndó né-je liə panè: Nam-ji Lajar lé tò bi é m'a kɔw ndəl-é bane. ¹² Ə njéndó né-je 'panè: 'Babe, kinə tò bi lé à kingə lapiya. ¹³ Jeju lé pa ta koy læ Lajar, ngà njéndó né-je 'gir kí ɛ pa ta læ bi kí tò kare. ¹⁴ Bəba Jeju idə-dé rəsi panè: Lajar lé oy. ¹⁵ Ə kí sɔbi dɔ-si sɔi rəmə rɔ-m nəl-m kɔo goto kí m'goto siə nɔ. Né kin à ra kadi adi-mi-né mɛɛ-si. Ngà adi j'owi kí rɔ-é-ti nɔɔ. ¹⁶ Rəmə Tomasi kí 'ba-é Ndungə lé, idə ndəgi njéndó né-je panè: Jəi kàrè j'owi, kɔo kadi j'oyi kí Jeju lé tɔ. ¹⁷ Loki Jeju ɔw tɛɛ rəmə, ɛ oo kí 'dubi Lajar ra ndɔ sɔ ngà. ¹⁸ Ə kɔ Betani kɔw Jorijaləm lé, à kasi kulə mətər mutə je bè. ¹⁹ Jipi-je nɔ ya 'ree rɔ Marti-ti kí Mari 'ree 'sɔl mɛɛ-dé kɔo koy læ kɔnan-dé lé. ²⁰ Loki Marti oo kí Jeju ɔw ree nɔɔ rəmə, ɛ i ɔw tilə kəm-é, ngà Mari bá isi nangi mɛɛ kəy-ti. ²¹ Marti idə Jeju panè: 'Babe, kinə ndɔ-é-ti isi nè lé, kɔnan-m à koy al. ²² Ngà kí ngɔsnè-ti kin ya kàrè m'gə kí nè lay kí i 'dəji Lubə lé, Lubə à ra kadi-i. ²³ Jeju idə-é panè: Kɔnan-i lé, à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ. ²⁴ Ə Marti ilə-é-ti panè: M'gə kí dɔbəy ndɔ-ti kí dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, ɛ à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ tɔ. ²⁵ Jeju ilə-é-ti panè: Mɔ lé m'to njəkadi dow-je 'tɔsi ndəl d'ində lo 'tɛɛ rəm, bá m'to njəkadi dow-je d'isi kəm rəm tɔ. Dow kí adi-m mɛɛ-é lé, lé oy ya kàrè dowbé à kisi kəm rəm, ²⁶ nɔ-nɔ kí isi kí dɔ-é taá ə adi-m mɛɛ-é lé, à koy ndɔ al. Ta kinlé 'oo kí ta kí tɔgro-ti wa? Marti ilə-é-ti panè: ²⁷ Oiyə, 'Babe, m'adi mɛɛ-m kí i 'to Ngon læ Lubə, 'to Kristi kí tò kadi à ree dɔnangi-ti. ²⁸ Loki ɛ pa ta kinlé rəmə, ɛ ɔsi təl ɔw ba ngonkɔ-é Mari kí kàr-é bá idə-é ta nɔm-nɔm panè: Njéndó dow-je né ree ə nɔɔ é ba-i. ²⁹ Loki Mari oo ta kinlé taá ya rəmə, ɛ ɔsi nangi rati i taá ɔw kí rɔ Jeju-ti. ³⁰ Ə Jeju lé ya kàrè ree tɛɛ mɛɛ bə-ti al bəy. Ngà ɛ ə lo-ti kí kete Marti tilə kəm-é ingə-é-ti lé. ³¹ Loki jipi-je kí d'isi kí Mari mɛɛ kəy-ti d'isi 'sɔl mɛɛ-é lé d'oo kí ɛ ubi nangi rati i taá tɛɛ ndaa-ti rəmə, 'gir kí isi ɔw dɔbadi-ti kɔo kɔw nɔ, adi d'i d'un go-é. ³² Loki Mari ree tɛɛ lo-ti kí Jeju ə-ti bá oo-é rəmə usi nangi nja-é-ti ə panè: 'Babe, kinə ndɔ-é-ti isi nè lé, kɔnan-m à koy al. ³³ Loki Jeju oo kí Mari ə nɔ rəm, bá jipi-je kí 'ree siə kàrè d'ə 'nɔ rəm lé mɛɛ-é i puu adi dɔ-é təl wəksə. ³⁴ Bəba ɛ dəji-dé panè: Iləi-é lo kí rá-ti wa? Ə dɛ d'ilə-é-ti 'panè: 'Babe, 'ree ə 'a koo. ³⁵ Jeju nɔ. ³⁶ Rəmə jipi-je lé 'panè: Ooi ndigi kí ɛ ndigi Lajar tanə kin! ³⁷ Ngà dɛ kí nɔ-je dan-dé-ti 'panè: «E kí ndɔki adi njəkamtɔ oo lo lé, ra ban bá adi dingəm kin isi kəm tɔ al wa?» ³⁸ Mɛɛ Jeju təl i puu rangi ya bəy ə ɛ ɔti ɔw dɔbadi-ti. 'Badi lé tɔ bole mbal bá d'uti ta-é kí ər. ³⁹ Jeju panè: 'Ndubri ər lé kí rangi. Rəmə Marti kí kɔnan njəgoto lé idə-é panè: 'Babe, nin læ ra ndɔ sɔ adi əti ngà. ⁴⁰ Ə Jeju idə-é panè: Kete m'idə-i m'panè kinə 'adi-m mɛɛ-i lé 'a koo tɔgi læ Lubə ya al wa? ⁴¹ Bəba dow-je 'ndubru ər lé kí rangi ə Jeju itə kəm-é kí taá bá panè: Bobi-m, m'ra-i oiyo, kɔo ta kí m'pa sə-i lé oo ndi-m. ⁴² Mɔ rəmə, m'gə kí ndɔ-je lay ya i oo ta kí m'pa sə-i ya, ngà to ta læ kosi dow-je

kí 'gəə do-m kin bá m'pa ta kin bè, kɔɔ kadi 'gə kí tɔgrɔ-ti, mə lé, to i ya bá ulə-m. ⁴³ Loki Jeju pa ta-je kin bè lé, ɛ ilə bəbi ndi-é nangi panè: Lajar, 'tɛɛ ndaa-ti. ⁴⁴ Beba njəgoto lé ində lo tɛɛ ə nja-é-je kɔ ji-é-je tɔ kɔ gangi-é kí 'bɪndi-né rəm, bá ta kəm-é to kɔ kubi kí 'ndəm-né lé rəm tɔ. Jeju idə-dé panè: 'Tuti né-je kí rɔ-é-ti ə iŋəi-é adi-é ɔw.

'Boy-je lə jipi-je 'sangi tɔl Jeju
Mat 26:1-5; Mar 14:1-2; Luk 22:1-2

⁴⁵ Jipi-je n̄a kí ree rɔ Mari-ti bá d'oo né kí Jeju ra lé bè rəmə, d'adi-é mɛɛ-dé. ⁴⁶ Ngə də kí n̄a-je kí dan-dé-ti 'təl d'ɔw d'ingə Parisi-je ə 'pa ta lə né kí Jeju ra lé d'adi-dé. ⁴⁷ Beba njəkun do njəgugnə-je, kɔ Parisi-je kí 'to 'boy-je kí njəgangta-je lə jipi-je lé d'ingə-n̄a ə 'panè: Ri bá j'a rai wa? Dingəm kinlé ra nékɔji-je n̄a. ⁴⁸ Kinə j'iŋəi-é j'adi-é ra par-par rəmə, dow-je lay ya d'a kadi-é mɛɛ-dé ə dow-je kí Rəm d'a ree tuji lo lə-ji kí aa njay kin rəm, bá d'a tuji gin dow-je lə-ji rəm tɔ. ⁴⁹ Dow káre dan 'boy-je-ti kí ri-é lə Kayipi kí to burə do njəgugnə-je bal-é-ti kinlé, idə-dé panè: Səi lé, né káre ya káre 'gəi-ti al! ⁵⁰ Dow káre-rə kí kadi oy ə jipi-je lay d'oy-né al rəm, bá be lə-si kɔ ta tati-é lay tuji-né al rəm kinlé to né kí maji n̄a kɔ-si. Səi 'gəi kí bè kin al wa? ⁵¹ Ta kinlé, to Kayipi ya kɔ do-é bá ɔji mɛɛ-é-ti pa al. Ngə to kí ɛ to burə do njəgugnə-je bal-é-ti kinlé bá Lubə ində-né ta kí sɔbi do Jeju ta-é-ti adi-é pa-né ta lə koy kí Jeju à koy gangi-né do jipi-je tin. ⁵² Ə ɛ à koy kɔ jipi-je par al, ngə à koy kɔ kəw-né ngan lə Lubə kí 'sane-n̄a kin kí nati, təl-dé-né daji rɔ kí káre-rə. ⁵³ Ndo-é-ti kí d'ingə-né-n̄a kinlé, d'un ndu-dé kadi 'tɔl Jeju. ⁵⁴ Ə gangi-é-ti kin ya Jeju njiyə-né ndaa-ti dan jipi-je-ti al, adi ɛ ɔw kɔ njéndó né-je liə adi d'isi mɛɛ bebo-ti kí 'ba-é Eprayim, donangi-ti kí tɔ ngəsi kɔ diləlo. ⁵⁵ Ndo ra n̄ay Paki lə jipi-je n̄ay ngəsi, adi dow-je n̄a d'i mɛɛ be-je-ti lə-dé tin 'ree bebo Jorijaləm-ti kete n̄o ndo Paki-ti, kɔ kaa rɔ-dé do majal-je-ti. ⁵⁶ Dɛ 'sangi Jeju, adi 'dəji-n̄a ta takəy-ti lə Lubə 'panè: ɛ lé, səi 'giri kí à ree lo ra n̄ay-ti lé əse à ree al wa? ⁵⁷ Ə njəkun do njəgugnə-je, kɔ Parisi-je d'un ndu kadi kinə dow madi gə lo kí Jeju lé isi-ti rəmə, nane do-é kadi d'uwə-é.

12

Kɔw Jeju mɛɛ be-ti kí Betani
Mat 26:6-13; Mar 14:3-9; Luk 7:36-38

¹ Loki n̄ay ndo məkɛ bəy bá ndo ra n̄ay Paki à kasi lé, Jeju ɔw mɛɛ be-ti kí Betani kí to be lə Lajar kí ndɔki oy adi 'dubi-é bá Jeju adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé. ² Lo-é-ti n̄ɔɔ lé, 'ra nékuso d'adi-é 'ra-é-né mba. Marti bá to njəkoo go-dé ə Lajar isi kɔ mba-je nati ta nékuso-ti. ³ †Beba Mari un ubi wale kí 'ba-é nár kí yórərə adi əti maji rəm, là-é n̄a rəm ya ree un nja Jeju-ti bá bor kɔ bəl do-é; ə b̄ay ubi lé taa mɛɛ kəy pəl-pəl. ⁴ Ngə Judasi Iskariyoti kí to kí káre dan njéndó né-je-ti lə Jeju kí ɛ bá à to njəkun do-é lé panè: ⁵ Ubi kinlé kɔ ri bá toki taa-né là kí à kasi kəm kullə kí ndo b̄umutə ə ree ləbi njəndoo-je al wa? ⁶ ɛ pa bè lé, to ta bá ɔ mɛɛ-é kɔ njəndoo-je al, ngə kdɔtalə ɛ lé to njəbogi; adi mbu là kí tɔ ji-é-ti lé, taá-taá isi bogi là mɛɛ-é-ti uso. ⁷ Beba Jeju panè: 'Iŋə dené lé jeke; ɛ ra né kin bè ngəbi-né ndo dubi-m. ⁸ Njəndoo-je lé d'a kisi sə-si kɔ ndo-je lay, ngə mə lé,

m'a kisi sə-si kà ndo-je lay al. ⁹ Loki kosi jipi-je kí 'tò nduy-nduy d'oo poy Jeju kí isi meɛ ɓe-ti kí Betani nɔɔ lé, de 'ree kɔo kadi d'oo Jeju rəm, kɔo kadi d'oo-né Lajar kí ndɔki oy bá ɛ adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé rəm tɔ. ¹⁰ Beɓa njékun dɔ njégugné-je d'un ndu-dé kadi 'tɔl Lajar tɔ. ¹¹ Kɔo ta liə bá jipi-je nɔ ya d'inə-dé-né ə d'adi-né meɛ-dé Jeju.

Kɔw Jeju bebo Jorijalem-ti

Mat 21:1-11; Mar 11:1-10; Luk 19:29-44

¹² Lo aa go-ti lé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí 'ree lo ra nɔy Paki-ti, d'oo poy Jeju kí isi ɔw kí meɛ ɓebo Jorijalem-ti. ¹³ Beɓa 'tėti balkəm tan-je ji-dé-ti 'tilə-né kəm-é ə 'pa ta kà ndi-dé kí boy-boy 'panè: «Kɔsgaji kí dɔ-i-ti!

Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-ti

kí njèree kà ri 'Babe kí to ngar lə Israyel-je.»

¹⁴ Jeju ingə ngon koro, ə al isi dɔ-é-ti titi kí 'ndàngi-né meɛ mbete-ti kí aa njay 'panè:

¹⁵ Ngonmandi kí bebo Siyɔ-ti, * 'ɓəl al.

'Oo, ngar lə-i isi dɔ ngon koro-ti isi ree.

¹⁶ Dɔkaglo-é-ti kinlé, njéndó né-je liə 'gə meɛ né-je kí ra né kinlé al ɓəy; ngà loki Lubə ulə rifa dɔ-é-ti ɓəy bá meɛ-dé ole dɔ-ti titi kí né-je kinlé, 'ndàngi ta-é meɛ mbete-ti 'sɔbi-né dɔ-é adi né-je kinlé, 'ra kɔo ta liə.

¹⁷ Kosi dow-je kí ndɔki d'a kí Jeju nati bá ɓa-né Lajar ɓe nin-ti adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, d'ɔr poy-é d'adi dow-je. ¹⁸ Gin-é kin bá kosi dow-je 'tilə-né kəm Jeju; kdɔtalə koo kí d'oo poy nékɔji kí ndɔki ɛ ra lé. ¹⁹ Beɓa Parisi-je d'idə-nɔ 'panè: Ooi, sɔi ɔi kare ngà ɓan al! Dow-je lay ya d'un go-é.

Jeju pa ta kí sɔbi dɔ koy-é

²⁰ Grəki-je madi d'ɔw dan dow-je-ti kí d'ɔw Jorijalem ndɔ ra nɔy Paki-ti kɔo kɔsi dɔ-dé nangi nɔ Lubə-ti. ²¹ Beɓa d'ɔw rɔ Pilipi-ti kí to dow kí Betsayda, dɔnangi Galile-ti 'dɔji-é 'panè: «'Ba-ji, j'ndigi koo Jeju.» ²² Beɓa Pilipi ɔw idə Andre, adi de joo lay d'ɔw d'idə Jeju.

²³ Jeju idə-dé panè: Dɔkaglo asi kadi Lubə ulə rifa dɔ Ngon lə dow-ti ngà. ²⁴ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow un kaɔ ko dubi nangi adi oy al lé, à ra káre-rè; ngà kinə 'dubi nangi d'adi oy rəmə, à kubə kɔo kandi nɔ. ²⁵ †Dow kí ta rɔ-é to-é nɔ rəmə à tuji rɔ-é, ngà dow kí ta rɔ-é to-é al dɔnangi-ti nè lé, à kaji rɔ-é kaji kí sartagangi tɔ. ²⁶ Kinə dow ndigi ra kullə kadi-m rəmə, kadi dowbə un go-m ə loki mɔ m'isi-ti lé, lo-é ya ngonnjəkullə lə-m à kisi-ti tɔ. Kinə dow ra kullə adi-m lé, ɓɔbi-m à kullə rifa dɔ-é-ti tɔ. ²⁷ Kí nè kinlé, dɔ-m təl wəksə. Əjə m'panè ri ngà wa? Kadi m'panè ɓɔbi-m, 'aji-m dɔkaglo-ti kin wa? Ngà kɔ kin ya bá mɔ m'ree kɔo bá m'tɛɛ-né sar dɔkaglo-ti kin tin. ²⁸ ɓɔbi-m, 'adi ri-i ɓa!

Rəmə ndi dow ɓa meɛ dɔrɔ-ti panè: M'adi ri-m ɓa ə m'a təl kadi ri-m ɓa ya ɓəy.

²⁹ Kosi dow-je kí d'a lo-é-ti kí d'oo ndi dow lé, 'panè to ndi bá ndàngi. De kí dan-ti-je 'panè: To malayka bá pa siə ta. ³⁰ Beɓa Jeju təl un ta panè: Ndi dow kinlé ɓa kɔo ta lə-m al ngà ɓa kɔo ta lə-si. ³¹ Kí ngosnè-ti kinlé, to dɔkaglo gangta dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè ngà; kí nè kinlé to dɔkaglo

* **12:15** 12:15 Ngonmandi kí bebo Siyɔ-ti lé toji dow-je kí bebo Jorijalem-ti (Jkr 9:9). † **12:25** 12:25 Mat 10:39; 16:25; Mar 8:35; Luk 9:24; 17:33

tubə njəkɔbɛ† kí dɔnangi-ti nè kɔgi ngá. ³² Ngà mɔ rəmɔ, loki d'a kun-m dɔnangi-ti nè ki taá lé, m'a kɔr dow-je lay go-m-ti. ³³ Jeju pa bè kɔɔ toji-né kəm rəbi koy kí ɛ à koy. ³⁴ Bɛba kosi dow-je 'panè: Ndukun lə-ji ndó-ji kí Kristi‡ lé à kisi kəm sartagangi; ngà ban bá i 'panè: Tò kadi d'a kun Ngon lə dow ki taá bəy wa? Nɔ́ bá to Ngon lə dow lé wa? ³⁵ Jeju idə-dé panè: Lo kí ndógi tò dan-si-ti nè ki mbɔr sɛ bəy. Lo kí ndógi kí ingəi kinlé, 'nɔjiyɔ-ti kɔɔ kadi londul ubə-si nangi busi al. Kɔɔtalə dow kí nɔjiyɔ londul-ti lé, ɛ gə lo kí isi ɔw-ti al. ³⁶ Loki lo kí ndógi tò dan-si-ti nè bəy lé, adi-é mɛɛ-si kɔɔ kadi 'təli-né ngan-je lə lo kí ndógi.

Jeju pa ta kin bè rəmɔ ɔti ɔw bɔyɔ rɔ-é ngərəngi sə-dé.

Ta kí sɔbi dɔ mɛnggɔ lə kosi dow-je

³⁷ Jeju ra nékɔji-je nɔ́ takəm-dé-ti ya ngà, dɛ d'adi-é mɛɛ-dé al, ³⁸ bè kɔɔ kadi ta kí Ejay kí njɛpata kí ta Lubə-ti pa lé, né-é ra né; ndɔki Ejay panè: 'Babe, ta-je kí j'idə-dé kinlé, nɔ́ bá oo adi to ta kí tɔgrɔ-ti wa? Ə nɔ́ bá 'Babe toji-é tógi liə adi-é oo wa? ³⁹ Lo kadi d'adi mɛɛ-dé goto, titi kí ndɔki Ejay pa-né bəy panè: ⁴⁰ Lubə uti kəm-dé kɔɔ kadi d'oo lo al rəm, bá Lubə adi mɛɛ-dé ngà kɔɔ kadi lé d'oo ta kàrè 'gə mɛɛ-é al rəm; nè d'a kɔ́ kiɔnə panɔjiyɔ-dé-je kí maji al kɔgi kɔɔ kadi n'ɔ́ n'aji-dé. ⁴¹ Ejay lé oo né rɔba lə Jeju kete bá ɛ pa ta kin bè sɔbi-né dɔ-é. ⁴² Bè ya kàrè, dan 'boy-je-ti lə jipi-je lé, dow-je nɔ́ ya d'adi mɛɛ-dé Jeju tɔ; ngà bəl bá 'bəl kidə dow-je, kɔɔtalə Parisi-je kí d'a tubə-dé kɔgi kəykəwnɔ́-ti lə-dé. ⁴³ Kɔɔtalə Parisi-je lé, nəl-dé nɔ́ kadi dow-je 'piti-dé tɔy kadi Lubə bá piti-dé. ⁴⁴ Jeju ilə bɔbi ndi-é nangi panè: Dow kí adi-m mɛɛ-é lé, to mɔ́ bá dowbɛ adi-m mɛɛ-é al, ngà to njɛkulə-m bá ɛ adi-é mɛɛ-é tin. ⁴⁵ Ə dow kí oo-m rəmɔ, oo njɛkulə-m tɔ. ⁴⁶ Mɔ́ lé, m'to lo kí ndógi kí m'ree dɔnangi-ti nè, kɔɔ kadi dow kí adi-m mɛɛ-é ə isi londul-ti al ngá. ⁴⁷ Kinə dow kí oo ta lə-m bá təl rɔ-é go-ti al lé, mɔ́ bá m'a gangta dɔ-é-ti al; kɔɔtalə mɔ́ m'ree kɔɔ gangta dɔ dow-je kí dɔnangi-ti al, ngà m'ree kɔɔ kaji-dé. ⁴⁸ Dow kí mbati-m rəm, təl rɔ-é go ta-ti lə-m al rəm lé, njɛgangta dɔ-é-ti ya isi nɔɔ. Ta-je kí m'pa kin ya à gangta dɔ-é-ti dɔbəy ndɔ-ti. ⁴⁹ Kɔɔtalə ta-je kí m'pa lé, m'un kə dɔ-m bá m'pa al, ngà to ta-je kí Bɔbi-m kí njɛkulə-m bá un ndu adi-m m'idə dow-je rəm, m'pa rəm. ⁵⁰ Mɔ́ m'gə kí ndukun lə Bɔbi-m lé, adi dow-je kiskəm kí sartagangi. Bɛba ta kí mɔ́ m'pa lé, m'pa titi kí Bɔbi-m idə-m-né ya.

Sɔy ta-je kí Jeju ɔji kí njéndó né-je liə

13

Jeju togi nja njéndó né-je liə

Mat 26:19-20; Mar 10:35-45; Luk 22:14-18,24-27

¹ Nɔ́ rə nɔ́y Paki nɔ́y ngɔsi ə Jeju gə kí dɔkàdì asi kadi n'a kiɔnə dɔnangi kɔɔ təl kɔw rɔ Bɔbi-nè-ti gɔgi. Jeju kí to njéndigi dow-je liə kí dɔnangi-ti nè lé, ndigi-dé ndigi kí ɔr njuti. ² Kete bá kadi d'isi ta nékuso-ti ya rəmɔ Sú ulə ta mɛɛ Judasi-ti kí to ngon lə Simɔ Iskariyoti kadi un dɔ Jeju. ³ Jeju gə kí Bɔbi-n'ɛ inə né-je lay ji-n'ɛ-ti ə n'ɛ n'ɔ́ rɔ Bɔbi-n'ɛ Lubə-ti adi n'a təl kɔw rɔ-é-ti gɔgi. ⁴ Jeju ɔ́ ta nékuso-ti, tɔr kubi-je kí rɔ-é-ti ə un takubi dɔ-né bədi-é. ⁵ Go-ti, ungi man mɛɛ bɔy-ti ə togi-né nja njéndó né-je liə, rəmɔ

† **12:31** 12:31 Njəkɔbɛ kí dɔnangi-ti nè kinlé to Sú. ‡ **12:34** 12:34 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

bør kà takubi kí dɔ-né bɔdi-é lé. ⁶ Loki ree tɛɛ dɔ Simɔ Piyər-ti rəmə Simɔ idə-é panè: «Dé! 'Babe, kadi i bá 'togi nja-m?» ⁷ Jeju ilə-é-ti panè: «Né kí m'isi m'ra kinlé, i a gə gin-é kí ngɔsnè-ti kin al, ngà 'a ree gə bəy.» ⁸ Piyər ilə-é-ti panè: «Bè al, 'a togi nja-m ndá al.» Jeju ilə-é-ti panè: «Kinə m'togi nja-i al lé, i a to 'lə-m al.» ⁹ Simɔ Piyər idə-é panè: «'Babe, kinə tò bè rəmə, 'togi nja-m par al, ngà 'togi ji-m rəm, bá dɔ-m rəm to!» ¹⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «Dow kí ndogi man lé, rɔ-é lay ya aa njay ngá, adi [ɔw ndoo kadi togi nja-é ya par.] Səi kàrè rɔ-si aa njay tɔ; ngà to sɔi lay al.» ¹¹ Kdɔtalə Jeju gə dow kí à kun dɔ-é bəti. Gin-é kin bá ɛ pa-né panè: «To sɔi lay bá aai njay al.» ¹² Ngà loki Jeju togi nja njéndó né-je liə lay ə təl tulə kubi-je liə rɔ-é-ti gogi lé, ɛ təl isi ta tablə-ti ə idə-dé panè: «Né kí m'ra sə-si kinlé 'gəi mɛɛ-é ban wa? ¹³ Ba kí sɔi 'bai-mi "Njéndó dow-je né" rəm, "'Babe" rəm lé, to tó-é ya kɔ m'to njéndó dow-je né rəm, bá m'to "Babe rəm. ¹⁴ Bəba kinə ma kí m'nè: "Njəkuso sə-m né ya à təl gidi-é kadi-m." ¹⁹ Ngà kí nè-ti kin ya m'idə-si kete bá kadi né-é ra né bəy. Bəba loki né-é à ra né rəmə, sɔi a kadi-mi mɛɛ-si kí M'to njəkisi ya. ²⁰ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí uwə dow kí m'ulə-é kí rɔ-é-ti lé, ɛ uwə-m kí rɔ-é-ti tɔ ə dow kí uwə-m kí rɔ-é-ti kin rəmə, to njəkulə-m bá dowbɛ uwə-é kí rɔ-é-ti tɔ.»

Ta lə kun kí Judasi à kun dɔ Jeju

Mat 26:21-25; Mar 14:18-21; Luk 22:21-23

²¹ Go ta-je-ti kí Jeju pa kinlé, mɛɛ-é i puu adi panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kàre dan-si-ti à kun dɔ-m.» ²² Rəmə njéndó né-je 'gɔ-nə ə 'dɔji-nə ta, se to nà bá Jeju pa ta kin sobi-né dɔ-é wa? ²³ Kàre dan njéndó né-je-ti kí Jeju ndigi-é, isi mbó Jeju-ti ngəsi ta nékuso-ti. ²⁴ Simɔ Piyər pa siə ki dɔ kəm-é panè: «'Dɔji Jeju adi j'oo sé ɛ pa ta kinlé sobi-né dɔ nà wa?» ²⁵ Bəba njéndó né kinlé tò kadi Jeju-ti ə dɔji-é panè: «'Babe, dowbɛ lé to nà wa?» ²⁶ Jeju ilə-é-ti panè: «Dow kí m'a gangi mbè danə kulə dan náy-ti kadi-é kin bá à to njəkun dɔ-m.» Rəmə Jeju ulə mbè kí gangi danə lé dan náy-ti ə adi Judasi kí to ngon lə Simɔ Iskariyoti. ²⁷ Loki Judasi taa mbè lé rəmə, tajinati nè ya Satə ur mɛɛ-é-ti. Ngà bá Jeju idə Judasi lé panè: «Né kí ɔw kà ra lé 'ra kalangi.» ²⁸ Ngà njéndó né-je kí d'isi ta nékuso-ti kə Jeju lé 'gə né kí Jeju pa ta-é lé al. ²⁹ Ə Judasi lé bá to njəngəm là, adi dɛ kí madi-je dan-dé-ti 'gir kí Jeju à kidə-é panè: «'ɔw 'ndogi né kí j'a rai-né nəy», al rəmə à kidə-é panè: «'ɔw adi né njəndoo-je.» ³⁰ Judasi taa mbè kí gangi danə lé rəmə, tajinati nè ya ɛ tɛɛ ndaa-ti. Ə to ta kí ndoo ngá.

Ndukun kí sigi

³¹ Loki Judasi tɛɛ ndaa-ti rəmə Jeju panè: «Kí ngɔsnè-ti kin ya Ngon lə dow ingə rifa ə Lubə toji rifa liə kà takul Ngon lə dow tɔ. ³² Kinə ri Lubə

ba kî takul Ngon læ dow rəmə, Lubə à kadi ri Ngon læ dow ba kî takul-é to ə à kadi ba kí tajinati nè ya. ³³ †Ngan-m-je, m'a kisi sə-si dokaglo sɛ bè par ə go-ti rəmə a sangi-mi. Ngà titi kí ndoki m'idə-né jipi-je m'panè: Lo kí m'isi m'ow-ti lé dɛ d'a kasi kow-ti al kinlé, sɛi kàrè, m'idə-si bè ya to. ³⁴ †M'adi-si ndukun kí sigi: 'Ndigi-nə. Titi kí mɔ m'ndigi-si-né lé, 'ndigi-nə bè to. ³⁵ Kinə 'ndigi-nə rəmə, dow-je lay ya d'a gə kí sɛi 'toi njéndó né-je læ-m ya.»

Jeju idə Piyər panè n'a naji kí n'gə-n'è al

Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; Luk 22:31-34

³⁶ Simɔ Piyər dɔji Jeju panè: «'Babe, i a kow rá wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Loki m'a kow-ti lé, i a kasi kun go-m kí ngosnè-ti kin al, ngà ndo madi bá 'a kun go-m bəy.» ³⁷ Rəmə Piyər idə-é panè: «'Babe, m'a kun go-i kí ngosnè-ti kin al kɔo ri wa? M'a kilə rɔ-m kɔgi kɔo ta læ-i!» ³⁸ Bəba Jeju ilə-é-ti panè: «Adi 'a kilə rɔ-i kɔgi kɔo ta læ-m wa! 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; 'a naji panè 'gə-m al, 'gə-m al nja mutə bá kunjə à nɔ bəy.»

14

¹ Adi mɛɛ-si gangi man al. Adi mɛɛ-si Lubə ə adi-mi mɛɛ-si to. ² Lokisi tò nɔ mɛɛ kəy-ti læ Bəbi-m. Kinə lé goto rəmə m'a kidə-si. M'a kow ra lo kete kɔo ta læ-si. ³ Bəba loki m'ow m'ra lo lé, m'a təl ree kɔy-si kow sə-si, kɔo kadi lo kí m'isi-ti ya sɛi a kisi-ti to. ⁴ Ə lo kí m'isi m'ow-ti lé sɛi 'gəi rəbi kí ɔw-ti gow. ⁵ Rəmə Tomasi idə-é panè: 'Babe, lo kí isi ɔw-ti lé kàrè j'gə al rəm, ngà j'a ra ban bá j'a gə rəbi-é wa? ⁶ Bəba Jeju ilə-é-ti panè: Mɔ ya m'to rəbi, m'to ta kí togrɔ-ti, m'to kiskəm. Rəbi kí rɔ-m-ti ya par bi rəbi kí rangi kí dow à kun kow-né rɔ Bəbi-m-ti goto. ⁷ Kinə 'gəi-mi rəmə, a gəi Bəbi-m to. Ə kí ngosnè-ti kin ya 'gəi-é rəm, ooi-é rəm. ⁸ Rəmə Pilipi idə-é panè: 'Babe, Bəbi-i lé ya ɔji-ji ə ɛ kin ya asi-ji. ⁹ Bəba Jeju ilə-é-ti panè: Pilipi, adi kisi kí m'isi sə-si low nɔ kin ya, 'gə-m al bəy! Dow kí oo-m rəmə, oo Bəbi-m to ən. Ngà ra ban bəy bá i 'panè m'ɔji-si Bəbi-m wa? ¹⁰ Adi kisi-m mɛɛ Bəbi-m-ti ə kisi Bəbi-m mɛɛ-m-ti kinlé i 'oo kí ta kí kare wa? Ta-je kí m'idə-si m'idə-si kinlé, to ta-je kí m'un kà dɔ rɔ-m bè bá m'idə-si al. Ngà to Bəbi-m kí njəkisi mɛɛ-m-ti lé ya bá isi ra kullə-je liə tin. ¹¹ Adi-mi mɛɛ-si kí mɔ lé m'isi mɛɛ Bəbi-m-ti ə Bəbi-m isi mɛɛ-m-ti to. Lé gangi-é-ti kin al kàrè, né-je kí m'ra ra kin ya adi-mi-né mɛɛ-si bəl bane. ¹² Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí adi-m mɛɛ-é lé, ɛ kàrè à ra né-je kí m'ra ra kinlé rəm, bá à ra ɛ kí tò bəl itə kin bəy, kɔo m'isi m'ow ki rɔ Bəbi-m-ti. ¹³ Ə né lay kí 'dɔji kə ri-m lé, m'a ra, kɔo kadi ri Bəbi-m ba-né kə takul-m mɔ Ngon-é. ¹⁴ Kinə 'dɔji-mi* né kə ri-m lé, m'a ra né-é.

Kunmindí kí sɔbi dɔ Ndil kí aa njay

1Jq 5:3; 2:3-5; Jq 16:5-15,33

¹⁵ Kinə 'ndigi-mi lé, a təli rɔ-si go ndukun-je-ti læ-m. ¹⁶ Ə m'a pa ta kə Bəbi-m rəmə, à kadi-si njəsɔlmɛɛ kí rangi kí à kisi sə-si ya sartagangi. ¹⁷ Adi to Ndil kí aa njay kí to njəkadi dow-je 'gə ta kí togrɔ-ti†. Dow-je kí donangi-ti nè d'a kasi ndigi kadi-é isi mɛɛ-dé-ti al, kɔo dɛ d'oo-é al rəm, bá

† 13:33 13:33 Ja 7:34 † 13:34 13:34 Ja 15:12,17; 1Ja 3:23; 2Ja 1:5 * 14:14 14:14 Mɛɛ mbete-je kí dan-ti-je kí 'ndàngi kí ji-dé dosay kə ta greki lé kí madi-je 'panè: Kinə 'dɔji né kə ri-m lé, m'a ra né-é. † 14:17 14:17 To ta kí togrɔ-ti kí sɔbi dɔ ta læ Lubə.

'gə-é al rəm; ngà səi lé, 'gəi-é kɔɔ isi sə-si ngosi rəm, à kisi mɛɛ-si-ti rəm. ¹⁸ M'a kinə-si titi ngan al-je bè al; m'a təl ree rɔ-si-ti gogi. ¹⁹ Dɔkaglo sɛ bəy ə dow-je kí dɔnangi-ti nè d'a koo-m al ya sar ngá; ngà səi bá a kooi-mi kɔɔ mɔ m'isi kəm ə səi kàrè a kisi kəm tɔ. ²⁰ Mɛɛ ndɔ-é-ti kinlé bá a gəi kí mɔ m'isi mɛɛ Bɔbi-m-ti rəm, səi 'nami kàdì-m-ti rəm, bá mɔ kàrè m'isi mɛɛ-si-ti rəm tɔ. ²¹ Dow kí ɔw kí ndukun-je lə-m ə təl rɔ-é go-ti lé, ɛ bá to dow kí ndigi-m. ²² Ə dow kí ndigi-m lé, Bɔbi-m à ndigi-é rəm, mɔ ya kàrè m'a ndigi-é rəm, bá m'a kadi-é gə-m maji rəm tɔ. ²³ Rəmə Judi (bi Judasi Iskariyoti al) dɔji-é panè: «'Babɛ, kɔɔ ri bá 'a kadi ndɔgi dow-je 'gə-i al, rəmə jɛ bá 'a kadi j'gə-i wa?» ²⁴ Ə Jeju ilə-é-ti panè: Kinə dow ndigi-m lé, à təl rɔ-é go ta-ti lə-m ə Bɔbi-m à ndigi-é. Jɛ j'a kow rɔ dowbé-ti rəm, j'a ra bɛ mɛɛ-é-ti rəm tɔ. ²⁵ Ngà dow kí ndigi-m al lé, à təl rɔ-é go ta-je-ti lə-m al. Ta kí səi ooi ta-m-ti kinlé to ta lə-m al, ngà to ta kí i rɔ Bɔbi-m-ti kí njəkulə-m lé ya. ²⁶ Kí m'isi-né sə-si nè bəy kin ya m'idə-si ta-je kinlé bè. ²⁷ Ngà njəsɔlmɛɛ, kí to Ndil kí aa njay kí Bɔbi-m à kullə-é kí ri-m lé, ɛ bá à ree ndó-si né-je lay rəm, bá à kole mɛɛ-si dɔ né-je-ti lay kí m'idə-si ta dɔ-ti lé rəm tɔ. ²⁸ M'ɲə lapiya m'adi-si rəm, m'adi-si lapiya lə-m rəm. Mɔ m'adi-si lapiya titi kí dow-je kí dɔnangi-ti d'adi-né kin bè al. Adi mɛɛ-si gangi man al rəm, 'bɛli al rəm. ²⁹ Kɔɔ lé m'idə-si m'panè: M'a kow ə m'a təl ree rɔ-si-ti nɔɔ. Kinə 'ndigi-mi rəmə, kow-m kí rɔ Bɔbi-m-ti kinlé à nəl-si. Kɔɔ Bɔbi-m lé, to dow kí boy itə-m. ³⁰ 'Ngosnè-ti kin ya m'idə-si ta dɔ né-je-ti kinlé kete bè, kɔɔ kadi loki né-é-je ra né rəmə adi-né mɛɛ-si. ³¹ M'a pa sə-si ta al ya sar ngá, kɔɔ njəkɔbɛ‡ kí dɔnangi-ti ɔw ree nɔɔ. Tógi kí ndɛ bè ya kàrè ɔw-né dɔ-m-ti al. ³² Ngà kadi dow-je kí dɔnangi-ti nè 'gə kí mɔ m'ndigi Bɔbi-m, adi né kí ɛ un ndu kadi m'ra lé, m'a ra. Ii taá adi j'ɔti kí rangi lo kin-ti.

15

Kagi nduu-je kɔ̀ balkəm-é-je

¹ Mɔ m'to kagi nduu kí tɔgrɔ-ti ə Bɔbi-m bá to 'ba njənduu tɔ. ² Balkəm nduu kí rá-rá kí uwə dɔ-m-ti ə andi al lé, Bɔbi-m à tugə-é kilə-é kɔgi ə balkəm-é kí andi bá ɛ à tor ngan balkəm-é-je kɔgi kɔɔ kadi andi nɔ bəy. ³ Ta-je kí m'ilə mbi-si-ti kin ya ra adi ngan balkəm-si-je toki tɔr ngá. ⁴ 'Tiŋəi kàdì-m-ti titi kí m'tiŋə-né kàdì-si-ti tɔ. Balkəm nduu lé, à kandi kí dɔ rɔ-é al. À kɔ dɔ kagi-é-ti bá à kandi. Bè ya tɔ, səi kàrè kinə 'tiŋəi kàdì-m-ti al lé, a kandi al tɔ. ⁵ Mɔ m'to kagi nduu ə səi 'toi balkəm-é-je. Dow kí tiŋə kàdì-m-ti ə m'tiŋə kàdì-é-ti tɔ lé, à kandi nɔ. Kɔɔ kɔ takul-m al lé, a kasi rai né madi al. ⁶ Kinə dow tiŋə kàdì-m-ti al lé, d'a kilə-é kɔgi titi balkəm nduu bè ə à tugi. Balkəm nduu-je kí tuti lé, d'a saa kungi pərəti kadi pər ɔ. ⁷ Ngà kinə 'tiŋəi kàdì-m-ti ə ta lə-m tɔ mɛɛ-si-ti rəmə, 'dɔji né lay kí mɛɛ-si ndigi ya ə a kingəi. ⁸ Né kí ri Bɔbi-m à ba-né ɛn: Kadi andi nɔ, bɛba a 'tɔji kí 'toi njéndó né-je lə-m. ⁹ Titi kí Bɔbi-m ndigi-m-né lé, mɔ ya kàrè m'ndigi-si tɔ. Aɪ mɛɛ ndigi-ti kí m'ndigi-si kin ya. ¹⁰ Kinə 'təli rɔ-si go ndukun-je-ti lə-m rəmə, a kɔ mɛɛ ndigi-ti kí m'ndigi-si, titi kí m'təl-né rɔ-m go ndukun-je-ti lə Bɔbi-m ə m'a-né mɛɛ ndigi-ti kí ɛ ndigi-m kin tɔ. ¹¹ M'pa ta-je kin bè kɔɔ kadi gɔ rɔnəl lə-m kin ya tɔ mɛɛ-si-ti ə kadi rɔnəl

‡ 14:30 14:30 Njəkɔbɛ kinlé to Sú.

læ-si ɔr njuti. ¹² †Ndudukun læ-m ɔn: 'Ndigi-na titi kɪ ma m'ndigi-si-né kin bè tɔ. ¹³ Dow ilə rɔ-é kɔgi kɔɔ nam-é-je lé, ndigna kɪ rangi kɪ à kitə-é ya goto ngá. ¹⁴ Kinə 'rai né-je kɪ m'un ndu kadi 'rai kinlé rəmə, səi 'toi nam-m-je. ¹⁵ M'ba-si ngannjékullə-je al, kɔɔ ngonnjékullə lé 'gə né kɪ 'ba-é isi ra al. M'ba-si nam-m-je, kɔɔ né-je kɪ m'ndó rɔ Bobi-m-ti ya m'adi-si 'gəi. ¹⁶ Səi bá 'mbəti-mi al, ngə tɔ ma bá m'mbəti-si ə m'ində-si kɔɔ kadi ɔwi ə kadi andi, rəmə kadi kandi-si tɔ sartagangi, kɔɔ kadi né-je lay kɪ a dəji Bobi-m kɪ ri-m ə adi-si. ¹⁷ Né kɪ m'ndəji-si dɔ-ti ɔn: 'Ndigi-na.

Dow-je kɪ dɔnangi-ti d'osi ta Jeju kɪ njéndó né-je liə

¹⁸ Kinə dow-je kɪ dɔnangi-ti d'osi-si kɪ ta rəmə, kadi 'gəi maji kɪ ma ya d'osi-m kɪ ta kete nɔ-si-ti. ¹⁹ Kinə 'toi kɪ læ dow-je kɪ dɔnangi-ti nè rəmə, lé d'a ndigi-si kɔɔ də lé dow-je læ-dé bá ndigi-dé. Ngə ma m'mbəti-si dan dow-je-ti kɪ dɔnangi-ti nè adi səi 'toi kɪ læ-dé al, gin-é kin bá d'osi-si-né kɪ ta tin. ²⁰ †Adi meɛ-si ole dɔ ta-ti kɪ ndɔki m'idə-si 'panè: «Ngonnjékullə à to kɪ 'boy kitə 'ba-é al.» Ma ya d'ulə kəm-m ndoo kinlé, d'a kulə kəm-si ndoo ya tɔ. Ma ya 'təl rɔ-dé go ta-ti læ-m rəmə, d'a təl rɔ-dé go ta-ti læ-si ya tɔ. ²¹ Ngə d'a ra sə-si né-je kin lay bè kɔɔ ta læ-m, kɔɔ də 'gə dow kɪ njékulə-m al. ²² Kinə lé m'ree al əse m'pa ta m'adi-dé al rəmə lé d'a tɔ njéramajal-je al. Ngə kɪ ngɔsnè-ti kinlé, ta læ majal ɔr dɔ-dé-ti al. ²³ Dow kɪ ɔsi-m kɪ ta lé, ɔsi Bobi-m kɪ ta ya tɔ. ²⁴ Né-je kɪ dow kɪ rangi ra al ya m'ra dan-dé-ti kinlé, lé m'ra al rəmə majal læ-dé à goto. Ngə kɪ ngɔsnè-ti kinlé, də d'oo né-é-je lé ya, ngə d'osi-m kɪ ta rəm, d'osi Bobi-m kɪ ta rəm tɔ. ²⁵ Ngə tɔ bè kɔɔ kadi ta kɪ 'ndàngi meɛ mbete ndudukun-je-ti læ-dé lé né-é ra né. Kɔɔ 'ndàngi 'panè: «Də d'osi-m ta kɪ ndàngi kare.» ²⁶ «Loki m'a kullə Njəsɔlmeɛ, Ndil kɪ njékadi dow-je 'gə ta kɪ tɔgrɔ-ti kɪ à kɪ rɔ Bobi-m-ti ree lé, ɛ bá à pa ta kɪ dɔ-m-ti kadi dow-je. ²⁷ Ə səi kàrè a pai ta kɪ dɔ-m-ti kadi dow-je tɔ. Kɔɔ səi ɔi sə-m nati lo kulə gin-é-ti nu.»

16

¹ M'idə-si ta-je kin bè kɔɔ kadi né madi tugə-si jigi-ti al. ² D'a tubə-si kɔgi meɛ kəykəwnə-je-ti læ jipi-je; ə ndɔ-je ɔw ree nɔɔ kɪ dow-je d'a tɔl-si rəmə, d'a gir kɪ tɔ pole bá d'isi 'pole Lubə tin. ³ D'a ra né-je kinlé bè, kdɔtalə də 'gə Bobi-m al rəm, bá 'gə-m al rəm tɔ. ⁴ Ngə m'idə-si ta-je kin bè kɔɔ kadi, loki ndɔ-é ree rəmə jè meɛ-si ole-né dɔ-ti kɪ ndɔki m'idə-si kete ngá. Ta kinlé, m'idə-si lo kulə gin-é-ti al, kdɔtalə m'isi sə-si nati nè bəy.

Kullə ra Ndil kɪ aa njay

⁵ Kɪ ngɔsnè-ti kinlé, m'isi m'ow kɪ rɔ Njékulə-m-ti ə dow kàre dan-si-ti kɪ kadi dəji-m panè: 'Isi 'ow kɪ rá wa ya kàrè goto. ⁶ Ngə səi adi rɔ-si ati-si kanəna kdɔtalə ta-je kɪ m'idə-si kinlé. ⁷ Bè ya kàrè, to ta kɪ tɔgrɔ-ti ə m'ow kɪ kidə-si tin: M'ow bá à maji sə-si, kdɔtalə kinə m'ow al lé, Njəsɔlmeɛ à ree kɔɔ ta læ-si al; ngə kinə m'ow rəmə m'a kulə siə kadi-si. ⁸ Ə loki ɛ à ree lé, à kuwə dow-je kɪ dɔnangi-ti nè kɪ ta sɔbi dɔ majal rəm, sɔbi dɔ né ra kɪ njururu rəm, à tɔji-dé kadi 'gə ta kɪ gangi læ Lubə rəm tɔ. ⁹ À kuwə-dé kɪ ta sɔbi dɔ majal, kdɔtalə də d'adi-m meɛ-dé al rəm; ¹⁰ sɔbi dɔ né ra kɪ njururu, kdɔtalə m'a kow rɔ Bobi-m-ti adi səi a kooi-mi gogi al rəm; ¹¹ sɔbi

do ta kí gangi, kdotalə njəkɔbe* kí donangi-ti nè lé, 'gangi ta do-é-ti ngá. ¹² M'ow kà ta-je n̄a kadi m'idə-si ya ngà, to ta-je kí asi do tógi-si-ti kí nè-ti kin al bəy. ¹³ Loki Ndil kí njəkadi dow-je 'gə ta kí tɔgrɔ-ti à ree lé, à kɔr n̄-si kadi 'gəi ta kí tɔgrɔ-ti lay; kdotalə ɛ à kun ta madi kà do-é kɔo pa al, ngà ta-je kí ɛ à koo ya bá à pa ə né-je kí à ra né lé, ɛ à kidə-si kete tɔ. ¹⁴ Ɛ à tɔji ríba lə-m, kdotalə ta kí ɛ oo ta-m-ti bá à kidə-si. ¹⁵ Né-je lə Bɔbi-m lay to kí lə-m tɔ. Gin-é kinlé bá m'pa-né m'panè: Ta kí ɛ oo ta-m-ti bá à kidə-si.

Ta kí sobi do kiŋə-nə ə təl kingə-nə gogi

¹⁶ Jeju panè: «Dɔkaglo sɛ bəy ə a kooi-mi al, rəmə dɔkaglo kí rangi sɛ bəy ə a təlɪ kooi-mi gogi.» [Kdotalə m'isi m'ow rɔ Bɔbi-m-ti.]† ¹⁷ Befa njéndó né-je liə kí dan-ti-je 'dəji-n̄a ta 'panè: Ta ri bá ɛ ndigi kidə-ji wa? Ɛ panè: «Dɔkaglo sɛ bəy ə a kooi-mi al, rəmə dɔkaglo kí rangi sɛ bəy ə a təlɪ kooi-mi gogi.» Rəm panè: M'isi m'ow rɔ Bɔbi-m-ti. ¹⁸ Dɛ 'panè: Ta kí Jeju panè: «Dɔkaglo sɛ bəy» kinlé, kɔr mɛɛ-é to ri wa? Ta kí ɛ pa lé, j'gəi mɛɛ-é al.

¹⁹ Loki Jeju gə kí njéndó né-je 'ndigi dəji-é ta lé, idə-dé panè: Ta kí m'panè: «Dɔkaglo sɛ bəy ə a kooi-mi al, rəmə dɔkaglo kí rangi sɛ bəy ə a təlɪ kooi-mi gogi» lé bá isi 'dəji-n̄a kɔr mɛɛ-é wa? ²⁰ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; a n̄ɔi rəm, a ndingəi rɔ-si rəm, ngà dow-je kí donangi-ti nè d'a ra rɔnəl; a kisi kà rɔkati kan̄an̄a ya, ngà rɔkati lə-si bá à təl rɔnəl. ²¹ Loki dené ɔw kà kɔji ngon lé, rɔ-é ati-é kan̄an̄a, kɔo to kaglo rɔkati liə ya bá ree; ngà loki oji ngon rəm, mɛɛ-é oy do rɔkati-ti; rɔ-é nəl-é n̄a, kdotalə ngon kí oji-é donangi-ti. ²² Səi kàrè, kí ngɔsnè-ti kinlé, rɔ-si ati-si kan̄an̄a; ngà loki m'a təl ree koo-si gogi lé, rɔ-si à nəl-si ə dow kí à kɔgi rɔnəl-é kin à goto. ²³ Ə mɛɛ ndo-é-ti kinlé, né kí a dəji-mi ta do-ti à goto ngá. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; né kí 'dəji Bɔbi-m kà ri-m lé, à ra kadi-si. ²⁴ Sar fone kàrè, səi 'dəji né kà ri-m al ya bəy. 'Dəji ə a kingəi kɔo kadi rɔnəl lə-si ɔr-né njuti.

²⁵ Befa m̄a m'un gosta bá m'idə-si-né ta ta. Ndo-je ɔw ree n̄ɔɔ kí m'a pa sə-si ta kà gosta al, ngà né kí sobi do Bɔbi-m lé, m'a kidə-si rəsi-rəsi ya. ²⁶ Mɛɛ ndo-é-ti kinlé, səi a dəji né kà ri-m ə m'a kidə-si panè m̄a bá m'a pa ta kà Bɔbi-m kɔo ta lə-si al. ²⁷ Kɔo Bɔbi-m ya kà do-é ndigi-si, kɔo səi 'ndigi-mi rəm, bá səi adi mɛɛ-si kí m̄a m'j̄i rɔ Lubə-ti rəm tɔ. ²⁸ M̄a lé, m'j̄i rɔ Bɔbi-m-ti bá m'ree donangi-ti nè; ngà kí ngɔsnè-ti kinlé, m'a kiŋə lo kí donangi-ti ə m'a kɔw rɔ Bɔbi-m-ti gogi.

²⁹ Befa njéndó né-je lə Jeju lé 'panè: 'Oo, kí nè kinlé i idə-ji ta rəsi-rəsi b̄i i 'pa ta kà gosta al ngá. ³⁰ Kí ngɔsnè-ti kinlé, jɛ j'gə kí i 'gə né-je lay, adi i 'ow ndoo kadi dow bá dəji-i ta al. Gin-é kin bá jɛ j'adi-né mɛɛ-ji kí i lé j̄i rɔ Lubə-ti ya. ³¹ Befa Jeju dəji-dé panè: Adi səi adi mɛɛ-si ngá ban...?

³² Ooi, ndo ɔw ree n̄ɔɔ ə ndo-é lé ree rəm ngá; ndo-é-ti kinlé, a kayi-n̄a lay do-m-ti, n̄a-n̄a ya à kɔw lo liə ə a kiŋəi-mi kà kár-m; ngà m'a k̄a kà kár-m al, kdotalə Bɔbi-m ɔ sə-m nati. ³³ M'idə-si ta-je kin bə, kɔo kadi isi-né kà lapiya kà takul-m. A kingəi k̄o donangi-ti nè, ngà uwəi mɛɛ-si ngá; m̄a lé, m'təti rɔ né-je kí donangi-ti nè.

* **16:11** 16:11 Njəkɔbe kinlé to Sú. † **16:16** 16:16 Ta-je kí tò mbun̄ə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔs̄əy kí dan-ti-je kí 'ndangi kà j̄i-dé kà ta greki.

17

Ta kɪ Jeju pa kɪ Lubə
Əbr 7:24-28; 4:14-16

¹ Loki Jeju pa bè lé, un kəm-é kɪ taá dɔɔ-ti ə panè: Bobi-m, dɔkàdi lé ree ngá. 'Adi ri Ngon-i ba kɔ kadi Ngon-i kàrè adi ri-i ba tɔ. ² I 'adi-é tɔgi dɔ dow-je-ti lay, kɔ kadi dɛ lay kɪ i adi-é lé, ɛ adi-dé d'isi kəm sartagangi. ³ Ə kiskəm kɪ sartagangi lé, to ta kadi 'gə-i kɪ i ya kɪ kár-i 'to Lubə kɪ tɔgrɔ-ti rəm, bá kadi 'gə Jeju Kristi kɪ i ulə-é rəm tɔ. ⁴ M'adi ri-i ba dɔnangi-ti nè; kullə kɪ 'adi-m kadi m'ra lé, m'ra m'tol ta-é. ⁵ Bobi-m, kɪ ngosnè-ti kin ya 'adi ri-m ba rɔ-i-ti, gangi-é-ti kɪ ndɔki ba-né rɔ-i-ti kete nɔ kində gin dɔnangi-ti kin ya. ⁶ Dow-je kɪ 'adi-m-dé dan dow-je-ti kɪ dɔnangi-ti nè lé, m'adi 'gə-i. Dɛ 'to dow-je lə-i bá 'adi-m-dé ə dɛ 'təl rɔ-dé go ta-ti lə-i. ⁷ Bone bè kinlé, dɛ 'gə kɪ né-je lay kɪ 'adi-m kinlé to né kɪ i rɔ-i-ti ya. ⁸ Kɔ ta-je kɪ i 'idə-m lé ya bá m'idə-dé ə dɛ 'ndigi dɔ-ti ə 'gə maji kɪ m'i rɔ-i-ti rəm, bá d'adi-m mɛɛ-dé kɪ to i ya bá ulə-m rəm tɔ. ⁹ Dɛ bá pa sə-i ta kɔ-dé. M'pa sə-i ta kɔ dow-je kɪ dɔnangi-ti nè al, ngə m'pa sə-i ta kɔ dɛ kɪ 'adi-m-dé, kɔtələ 'to dow-je lə-i ¹⁰ - ə né lə-m lay to né lə-i; bá né lə-i kàrè to né lə-m tɔ - dɛ lé, 'to dow-je kɪ d'adi ri-m ba. ¹¹ Mə m'to kɪ dɔnangi-ti nè al ngá; kɔ m'isi m'ow kɪ rɔ-i-ti nɔɔ; ngə dɛ bá d'isi dɔnangi-ti nè bəy. Bobi-m kɪ njèkaa njay, ri-i kɪ 'adi-m kin ya 'ngəm-dé-né, kɔ kadi 'to dow-je kɪ kàrè-rè toki jɛ sə-i bè. ¹² †Loki m'isi-né sə-dé bəy lé, ri-i kɪ 'adi-m kin ya bá m'ngəm-dé-né; ə m'ay ngangi-dé kər-kər, adi dow kàrə ya kàrè tuji dan-dé-ti al. Ngə ɛ kɪ tɔ kadi tuji lé ya par ə tuji; bè kɔ kadi ta kɪ mbete kɪ aa njay pa lé, né-é ra né. ¹³ Bone bè kinlé, m'isi m'ow kɪ rɔ-i-ti ə ta-je kinlé m'pa dɔnangi-ti nè bè, kɔ kadi rɔnəl lə-m kɪ to rɔnəl kɪ ɔr njuti kin tɔ-né mɛɛ-dé-ti. ¹⁴ M'adi-dé ta lə-i ə dow-je kɪ dɔnangi-ti d'osi-dé kɪ ta, kɔtələ dɛ 'to 'lə dow-je kɪ dɔnangi-ti al titi kɪ mə m'to-né 'lə dow-je kɪ dɔnangi-ti al kin bè tɔ. ¹⁵ M'dəji-i kadi 'oy-dé kɪ rangi dɔnangi-ti al, ngə ngəm bá kadi 'ngəm-dé kadi Njəmɛɛndul tuji-dé al. ¹⁶ Dɛ 'to kɪ dɔnangi-ti nè al, titi kɪ mə kàrè m'to-né kɪ dɔnangi-ti nè al kin bè tɔ. ¹⁷ I ya kadi 'ində-dé tagay kɪ takul ta kɪ tɔgrɔ-ti. Ə Ta lə-i to ta kɪ tɔgrɔ-ti. ¹⁸ Mə kàrè m'ulə-dé dɔnangi-ti titi kɪ i 'ulə-m-né dɔnangi-ti kin bè tɔ. ¹⁹ Mə ya m'or rɔ-m m'ində tagay kɔ ta lə-dé, kɔ kadi dɛ kàrè tɔ tagay kɪ takul ta kɪ tɔgrɔ-ti tɔ. ²⁰ M'pa sə-i ta kɔ ta lə-dé dɛ kan ya par al, ngə kɔtələ dɛ kɪ d'a koo ta-je lə-dé ə d'a kadi-m-né mɛɛ-dé rəm tɔ. ²¹ M'dəji-i bè kɔ kadi dɛ lay ya 'to dow-je kɪ kàrè-rè. Bobi-m, titi kɪ i 'isi-né mɛɛ-m-ti rəm, mə m'isi-né mɛɛ-i-ti rəm kinlé, kadi dɛ kàrè ['to dow-je kɪ kàrè-rè]* ə d'isi mɛɛ-ji-ti tɔ; kɔ kadi dow-je kɪ dɔnangi-ti nè 'gə-né kɪ to i bá 'ulə-m. ²² Ə riba kɪ 'adi-m kin ya, mə m'adi-dé tɔ; kɔ kadi 'to-né dow-je kɪ kàrè toki jɛ sə-i bè. ²³ - Mə m'isi mɛɛ-dé-ti ə i 'isi mɛɛ-m-ti tɔ - kɔ kadi 'to dow-je kɪ mɛɛ kasi-nə lə-dé ɔr njuti, bè kɔ kadi dow-je kɪ dɔnangi-ti 'gə-né kɪ to i bá 'ulə-m rəm, bá kadi 'gə-né kɪ i 'ndigi-dé titi kɪ i 'ndigi-m-né kin bè rəm tɔ. ²⁴ Bobi-m, dɛ kɪ 'adi-m-dé lé, lo kɪ m'a kisi-ti ya m'ndigi kadi d'isi-ti sə-m tɔ; kɔ kadi d'oo riba kɪ i 'ulə dɔ-m-ti kinlé kɪ kəm-dé. Kɔ kete nɔ kində gin dɔnangi-ti nɔ ya i 'ndigi-m. ²⁵ Bobi-m kɪ njèra né kɪ njururu, dow-je

† 17:12 17:12 Ja 13:18 * 17:21 17:21 Ta-je kɪ tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dɔsəy kɪ dan-ti-je kɪ 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

kí donangi-ti nè 'gø-i al; ngà m̄ m'gø-i røm, bá d̄e kan kàrè 'gø kí to i bá 'ulø-m røm t̄o. ²⁶ M̄ m'adi 'gø ri-i røm, m'a kadi 'gø ya b̄øy, kd̄o kadi ḡa ndigi kí i 'ndigi-m kinlé t̄o m̄e-dé-ti røm, bá kadi m'isi m̄e-dé-ti røm t̄o.

Koy k̄i t̄osi ndəl kində lo t̄eɟ lə Jeju

18

Ta kí s̄obi d̄o kuwə Jeju

Mat 26:36-54; Mar 14:32-50; Luk 22:39-51

¹ Loki Jeju pa ta-je kin b̄e ngà bá, d̄e k̄i njéndó né-je liə 't̄eɟ d'ow d'ində wol man kí 'ba-é Sedr̄o 'gangi d'ow kəl-é kí n̄u-ti. Lo-é kinlé, lo nd̄or t̄o-ti n̄oɟ bá d̄e k̄i njéndó né-je liə d'ow-ti. ² Ə Judasi kí to nj̄ekun d̄o Jeju lé, ḡo lo nd̄or kinlé t̄o. Kd̄otalə to lo kí Jeju d̄e k̄i njéndó né-je liə d'ow-ti low-low. ³ Nj̄ekun d̄o nj̄égugn̄e-je lə Lubə, k̄i Parisi-je d'or kosi asgar-je, k̄i nj̄éngəm tak̄oy lə Lubə d'adi Judasi. Beba ɛ ɔr n̄o-dé ɔw s̄ə-dé lo nd̄or-ti lé. D̄e d'ow k̄i lampi-je, k̄i p̄ər ngəl-je, k̄i néro-je ji-dé-ti.

⁴ Jeju ḡo né-je lay kí à t̄eɟ d̄o-é-ti; beba ɛ ree r̄o-dé-ti d̄əji-dé pan̄e: 'Sangi n̄á wa? ⁵ Ə d̄e d'ilə-é-ti 'pan̄e: 'J'sangi Jeju kí Najareti-ti. Jeju id̄ə-dé pan̄e: M̄a ya m'á nè tin. R̄əmə Judasi kí nj̄ekun d̄o-é lé ɔ s̄ə-dé nati. ⁶ Loki Jeju id̄ə-dé pan̄e: M̄a ya m̄a nè tin r̄əmə, asgar-je, k̄i nj̄éngəm tak̄oy lə Lubə lé, 'təl 'gir k̄i go-dé ə 'tusi nangi. ⁷ Beba Jeju təl d̄əji-dé ya b̄øy pan̄e: N̄á bá 'sangi-é wa? D̄e 'pan̄e: 'J'sangi Jeju kí Najareti-ti. ⁸ Jeju id̄ə-dé pan̄e: M'id̄ə-si m'pan̄e: M̄a ya m'á nè tin. Kinə to m̄a bá 'sangi-mi r̄əmə, in̄əi nj̄éndó né-je lə-m kin adi d'ow. ⁹ Jeju pa ta kin b̄e kd̄o kadi ta kí nd̄oki ɛ pa lé, né-é ra-né né; nd̄oki ɛ pan̄e: «B̄obi-m, dow-je kí 'adi-m-dé kinlé, kí k̄áre ya k̄àrè m'in̄ə-é m'adi tuji k̄ogi al.»

¹⁰ Sim̄o Piyər ulə kiyər̄o r̄o-é-ti n̄oɟ ə ɔr tugə-né mbi ngonn̄jékullə lə burə d̄o nj̄égugn̄e-je lə Lubə. R̄əmə tugə mbi-é kí d̄o jik̄ol nd̄əti ya gangi. Ngonn̄jékullə kinlé ri-é lə Malkusi. ¹¹ †R̄əmə Jeju id̄ə Piyər lé pan̄e: 'Ulə kiyər̄o lə-i saba-é-ti gogi. K̄o kí B̄obi-m ind̄ə d̄o-m-ti kadi m'inḡə lé, m'a kinḡə ya al wa?

Jeju ɔ n̄o An-je-ti k̄i Kayipi, Piyər naji pan̄e n'gə Jeju al

Mat 26:57-75; Luk 22:54-65

¹² Beba nj̄ekun d̄o asgar-je, k̄i kosi asgar-je, k̄i nj̄égəm né-je lə jipi-je d'uwə Jeju 't̄ó-é. ¹³ R̄əmə d̄e d'ow siə b̄e lə An ya kete. An lé to m̄əm Kayipi*. M̄eɟ bal-é-ti kinlé, Kayipi bá to burə d̄o nj̄égugn̄e-je lə Lubə. ¹⁴ †Ə Kayipi kinlé bá nd̄oki ɔji ta jipi-je pan̄e: «Dow k̄áre-r̄e kí kadi oy ə jipi-je lay d'oy-né al lé to né kí maji n̄a.»

¹⁵ Ngà Sim̄o Piyər d̄e k̄i nj̄éndó né lə Jeju k̄áre d'un go Jeju. Nj̄éndó né lə Jeju kinlé, burə d̄o nj̄égugn̄e-je lə Lubə ḡə-é kete ə ɛ bá ɔw k̄i Jeju nati m̄eɟ nd̄ogi-ti lə burə d̄o nj̄égugn̄e-je lé. ¹⁶ Ngà Piyər bá ɔ ndaa-ti tarəbi-ti nḡosi. R̄əmə nj̄éndó né lə Jeju kí burə d̄o nj̄égugn̄e-je lə Lubə ḡə-é lé, t̄eɟ pa ta k̄i dené kí nj̄ək̄a tak̄oy-ti ə adi Piyər ree k̄əy. ¹⁷ R̄əmə ngonn̄jékullə kí dené kí nj̄ək̄a tak̄oy-ti lé, pa k̄i Piyər pan̄e: I ya k̄àrè 'to kí dan nj̄éndó né-je-ti lə d̄ingəm kanlé t̄o al wa? Ə Piyər pan̄e: Kuy! M̄a m'to kí dan-dé-ti al. ¹⁸ Ngann̄jékullə-je lə burə d̄o nj̄égugn̄e-je lə Lubə d̄e k̄i nj̄éngəm tak̄oy

† 18:11 18:11 Mat 26:39; Mar 14:36; Luk 22:42
dené. † 18:14 18:14 Ja 11:49,50

* 18:13 18:13 Kayipi lé bá taa ngon lə An kí

lə Lubə 'ra pər d'ə ta-ti d'ə 'ndibi kdotalə kul ɔ; Piyər kàrè ə sə-dé ta pər-ti lé ə ndibi tɔ.

¹⁹ Burə[†] dɔ njégugné-je lə Lubə dəji Jeju ta kí dɔ njéndó né-je-ti liə rəm, bá dəji-é ta kí dɔ néndó-ti liə rəm tɔ. ²⁰ Beba Jeju ilə-é-ti panè: Mə m'pa ta rəsi-rəsi m'idə dow-je. M'ndó né dow-je meɛ kəykəwnə-je-ti lə jipi-je, kí takəy-ti lə Lubə kí to lo-je kí jipi-je 'kəw-nə-ti; ə ta kí m'pa kí gidi ngəy ya goto. ²¹ Mə ə i 'dəji-m ta kdɔ ri wa? 'Dəji de kí m'ndó-dé né lé ya 'oo se ri bá m'ndó-dé wa? Né-je kí m'ndó-dé lé, de 'gə maji. ²² Loki Jeju pa ta kinlé bè rəmə, kí káre dan njéngəm takəy lə Lubə ində mbó-é ə panè: Burə dɔ njégugné-je lə Lubə lé ya bá i 'pa siə ta bè wa? ²³ Jeju ilə-é-ti panè: Kinə ta kí m'pa lé maji al ə 'idə-m adi m'oo; ə kinə ta kí m'pa lé maji ə 'ində-m kdɔ ri wa?

²⁴ Beba An ulə kí Jeju kí ji-é kí dɔɔ lé bè ya rɔ Kayipi-ti[‡] kí to burə dɔ njégugné-je lə Lubə. ²⁵ Ə Simɔ Piyər lé rəmə ə ta pər-ti nɔɔ ə ndibi. Beba 'pa siə 'panè: I ya kàrè 'to kí dan njéndó né-je-ti liə tɔ al wa? Piyər naji panè: Kuy! Mə m'to kí dan-dé-ti al. ²⁶ Rəmə dow káre dan ngannjékullə-je-ti lə burə dɔ njégugné-je lə Lubə kí to noji dingəm kí Piyər tugə mbi-é gangi lé panè: «I kan, m'oo-i siə meɛ ndɔr-ti tɔ al wa?» ²⁷ Piyər təl naji ya bəy rəmə, tajinati nè ya kunjə nɔ.

Ka Jeju nɔ Pilati-ti, Piyər təl naji kí n'gə Jeju al

Mat 27:1-2,11-30; Mar 15:1-9; Luk 23:1-25

²⁸ Go-ti, 'boy-je lə jipi-je d'ɪ kí Jeju bée lə Kayipi kí ndoge rati d'ow siə meɛ ndògi-ti lə Gubərnər. Ngə de bá d'andi meɛ ndògi-ti al, kdɔ kadi 'ngəm rɔ-dé kadi d'aa njay kdɔ kow-né lo nékuso Paki-ti. ²⁹ Beba Pilati ow ingə-dé ndaa-ti dəji-dé panè: Ta ri bá səi iləi dɔ dingəm-ti kan wa? ³⁰ De d'ilə-é-ti 'panè: Kinə ɛ ra né kí maji al al lé, j'a ree siə rɔ-i-ti nè al. ³¹ Beba Pilati idə-dé panè: Səi ya 'taai-é owi 'gangi ta dɔ-é-ti kí ndukun lə-si. De jipi-je lé, d'idə-é 'panè: Jɛ lé, j'ow kí tógi kí kadi j'tɔl-né dow al. ³² †Bè kdɔ kadi ta kí Jeju pa sobi dɔ kəm rəbi koy-é lé, né-é ra-né nè.

³³ Pilati təl ow meɛ ndògi-ti gogi ə ba Jeju dəji-é panè: «Se i ya bá 'to ngar lə jipi-je lé wa?» ³⁴ Jeju ilə-é-ti panè: «Ta kinlé, i ya oji meɛ-i-ti bá 'pa, əse to dow-je kí rangi bá d'idə-i ta kí dɔ-m-ti wa?» ³⁵ Pilati ilə-é-ti panè: «Mə m'to jipi tɔ wa? Dow-je lə-i ya de kí njékun dɔ njégugné-je lə Lubə bá 'ree sə-i rɔ-m-ti nè; ə to ri bá i 'ra wa?» ³⁶ Jeju ilə-é-ti panè: «Kɔbə lə-m to kí dɔnangi-ti nè al. Kinə kɔbə lə-m to kí dɔnangi-ti nè rəmə, lé ngannjékullə-je lə-m d'a rɔ kdɔ ta lə-m, kdɔ kadi dow ilə-m ji jipi-je-ti al; ngə kí nè kinlé kɔbə lə-m goto dɔnangi-ti nè.» ³⁷ Beba Pilati pa kí Jeju panè: «'Adi i 'to ngar ón nə?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya 'pa ta-i-ti tin, m'to ngar ya. Gin koji kí d'oji-m, kí ree kí m'ree dɔnangi-ti nè lé, to ta lə kadi m'pa ta kí tɔgro-ti m'adi dow-je. Dow kí rá-rá kí to dow lə ta kí tɔgro-ti rəmə à koo ta lə-m.» ³⁸ Pilati dəji-é panè: «Ri bá to ta kí tɔgro-ti wa?» Go ta-ti kinlé, Pilati təl ow rɔ jipi-je-ti ndaa-ti idə-dé panè: «Né kí m'a gangi-né ta dɔ-é-ti ya m'oo al.» ³⁹ Ngə to nékobe lə-si kadi bal-é bal-é ya kaglo ra nəy Paki rəmə, m'ilə dangay káre taá m'adi-si lé, se 'ndigi kadi m'ilə

† 18:19 18:19 Njədəji Jeju ta nè kinlé to An kí ndəki to burə dɔ njégugné-je kete. ‡ 18:24 18:24

An ulə kí Jeju rɔ Kayipi-ti kdɔ bal-é-ti kinlé, Kayipi bá to burə dɔ njégugné-je. § 18:28 18:28 jipi-je 'mbati kow meɛ kəy-ti lə gubərnər kdɔ ɛ to jipi al. jipi kí ow meɛ kəy-ti lə dow kí to jipi al lé, à kuso né lo ra nəy Paki-ti al. † 18:32 18:32 Ja 3:14; 12:32

ngar læ jipi-je taá m'adi-si wa? ⁴⁰ Beba de 'tæl d'ur kool boy-boy 'panè: «Barabasi bá ilø-é taá, bi dow kan al!» Æ Barabasi lé, to bokaya dow.

19

¹ Beba Pilati adi d'uwø Jeju d'indø-é kà ndøy marow.

² Asgar-je d'oji kon d'adi to jogi ngar d'ulø dø-é-ti, bá d'ulø kubi kí kør yøl-yøl kí là-é nã rø-é-ti; ³ æ d'oti kí rø-é-ti 'panè: Lapiya boo, ngar læ jipi-je! Lapiya boo, ngar læ jipi-je! Æ 'tindø mbó-é tø.

⁴ Go-ti, Pilati tæl tæg ndaa-ti idø jipi-je panè: Ooi, m'a tæl ree siø ndaa-ti gogi kadi-si, kdo kadi 'gøi kí né kí m'a gangi-né ta dø-é-ti ya m'oo al. ⁵ Beba Jeju tæg ndaa-ti kí jogi kun lé dø-é-ti røm, bá kí kubi kí kør yøl-yøl kí là-é nã lé rø-é-ti røm tø. Æ Pilati idø-dé panè: Ooi dingøm lé é a tin!

⁶ Loki njékun dø njégugné-je læ Lubø, kí njéngøm takøy læ Lubø d'oo Jeju rømø, 'tur kool boy-boy 'panè: 'Bø-é kagdøsi-ti! 'Bø-é kagdøsi-ti! Beba Pilati idø-dé panè: Søi ya 'taai-é 'bøi-é kagdøsi-ti; kdøtalø né kí m'a gangi-né ta dø-é-ti ya m'oo al. ⁷ Rømø jipi-je d'ilø-é-ti 'panè: Jø j'ow kí ndukun læ-ji kære nçç æ kí go ndukun-ti læ-ji kinlé, tò kadi Jeju oy, kdøtalø æ ba rø-é Ngøn læ Lubø.

⁸ Loki Pilati oo ta kin bè lé, bøl nã ya bøy. ⁹ Beba æ tæl ow meø ndøgi-ti gogi æ døji Jeju panè: I lé 'to dow kí rá wa? Ngà Jeju ilø-é-ti al. Beba Pilati idø-é panè: ¹⁰ Mã bá ilø-m ta-ti al wa? I 'gø kí m'ow kí tógi kadi m'ilø-i taá røm, m'ow kí tógi kadi m'bø-i kagdøsi-ti røm al wa? ¹¹ Jeju ilø-é-ti panè: Kinø Lubø adi-i tógi al rømø, tógi kære ya kàrè 'a kow-né dø-m-ti al. Gin-é kin bá, dow kí njèkilø-m ji-i-ti kinlé, ra majal kí al dø lo.

¹² Gangi-é-ti kinlé, Pilati sangi røbi kadi n'ilø Jeju taá. Ngà jipi-je 'tur kool boy-boy 'panè: Kinø 'ilø-é taá rømø, i 'to nam Sejar al. Kdøtalø dow kí rá-rá kí ba rø-é ngar lé, to njøta læ Sejar. ¹³ Loki Pilati oo ta-je kin bè lé, adi d'ow kí Jeju ndaa-ti æ isi dø kali gangta-ti, lo-ti kí 'ba-é gaji ør-je kí d'osi nangi kí ba-é kí ta øbrø Gabata. ¹⁴ Æ to ndø ra go né-je kdo ra nøy Paki. To ta kí kadi à kã jam dø bø-ti je bè ngá. Pilati idø jipi-je panè: Ooi ngar læ-si! ¹⁵ Ngà de 'tur kool boy-boy 'panè: 'Tøl-é! 'Tøl-é! 'Bø-é kagdøsi-ti! Pilati idø-dé panè: Kadi m'bø ngar læ-si kagdøsi-ti wa? Rømø njékun dø njégugné-je læ Lubø d'ilø-é-ti 'panè: «Jø lé, Sejar ya kár-é to ngar læ-ji.»

¹⁶ Beba Pilati inø-é ji-dé-ti, kdo kadi 'bø-é kagdøsi-ti. Beba d'uwø Jeju [d'ow siø.]*

'Bø Jeju kagdøsi-ti

Mat 27:32-52; Mar 15:21-37; Luk 23:26-46

¹⁷ Jeju uti kagdøsi læ tæg-né gidi bø-ti ow-né lo-ti kí 'ba-é: Ka dø dow æ 'ba-é Golgota kí ta øbrø. ¹⁸ Æ 'bø Jeju kagdøsi-ti lo-é-ti kinlé; æ 'bø dow-je joo kagdøsi-ti nati siø tø; dow kære kagdøsi-ti kí dø jikøl-é-ti æ dow kære dø jigøl-é-ti, adi Jeju a dan-dé-ti danã.

¹⁹ Pilati adi 'ndangi ta bøgø-rø-ti 'bø dø kagdøsi-ti lé 'panè: Jeju kí Najarø-ti-ti, ngar læ jipi-je. ²⁰ Jipi-je nã ya 'ndó ta kí 'ndangi bøgø-rø-ti lé, kdo lo kí 'bø Jeju titi lé, tò ngøsi kí bebo æ ta kí 'ndangi meø bøgø-rø-ti lé, tò kí ta øbrø røm, kí ta lætø røm, bá kí ta greki røm tø. ²¹ Beba njékun dø njégugné-je læ Lubø 'pa kí Pilati 'panè: I 'Ndangi Ngar læ jipi-je al; ngà kadi 'ndangi 'panè:

* **19:16** 19:16 Ta-je kí tò mbunø né-ti kinlé [...] goto meø mbete-je-ti kí døsøy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kí ta greki.

Ɛ pané n'to ngar lə jipi-je. ²² Ngà Pilati ilə-dé-ti pané: Né kí m'ndàngi ə m'ndàngi ya ngá.

²³ Loki asgar-je 'bə Jeju kagdəsi-ti lé, de 'kay kubi-je liə lo sə ə 'ləbi-nə káre-káre; bá d'un kubi kul liə kí to takubi kí káre-rè ya d'oji d'adi i taá ree njal nangi kin tɔ; bá d'idə-nə 'pané: ²⁴ Kubi kul kinlé, adi j'uwəi j'gangi al, ngá adi j'osi-nə mbare dɔ-ti j'ooi se nà bá à to kí liə wa? Né kinlé tò bè kɔɔ kadi ta kí to mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé, né-é ra-né né. 'Ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'pané: «'Ləbi-nə kubi-je lə-m ə d'osi-nə mbare dɔ kubi kul-ti lə-m.» Né-é bá asgar-je 'ra tin.

²⁵ Kɔ Jeju de kɪ ngonkɔ kɔ-é rəm, Mari kí ne Klopasi rəm, bá Mari kí Magdala rəm, d'ə taá ngosi kɪ kagdəsi lé. ²⁶ Loki Jeju oo kɔ-é ə mbó njéndó né-ti kí ɛ ndigi-é nà lé rəmə, idə kɔ-é pané: «Dené, 'oo ngon-i ə ə tin.» ²⁷ Go-ti, idə njéndó né lé pané: «'Oo, kɔ-i ə ə tin.» Rəmə dɔkadi-é-ti kin ya njéndó né lé ɔw kɪ Mari beə rɔ-é-ti.

Koy Jeju

Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Ja 19:28-30

²⁸ Go né-je-ti kinlé, Jeju gə kí né-je lay asi ngá adi pané: «Kundə ra-m», bè kɔɔ kadi ta kí 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé, né-é ra-né né. ²⁹ Lo-é-ti kinlé man nduu kí masi tò mɛɛ bəy-ti rusi nɔɔ. Beba asgar-je d'un kagi kí 'ba-é ijopi ə 'dɔɔ ndɔkrɔ ta-ti bá d'ulə kəm man nduu-ti kí masi lé d'ulə ta Jeju-ti. ³⁰ Loki Jeju njibi man nduu kí masi lé rəmə pané: «Né-je lay asi ngá.» Go-ti, Jeju ulə dɔ-é nangi rəmə inə ndil-é adi tɛɛ. ³¹ Ndɔ-é-ti kinlé, to ndɔ ra go né-je kɔɔ ndɔ taakoo lə jipi-je. Adi jipi-je 'bəl kadi nin dow-je tò kagdəsi-ti ndɔ taakoo-ti lə-dé, kɔɔtalə to ndɔ kí boy nà; gin-é kin bá de 'dəji Pilati kadi adi 'təti nja-dé ə d'ɔr-dé nangi.† ³² Beba dow-je kí 'bə-dé kagdəsi-ti kɪ Jeju lé, asgar-je 'təti nja ɛ kí dɔsəy rəm, 'təti nja ɛ kí njəkungɪ-ti joo rəm tɔ. ³³ Loki 'ree 'tɛɛ dɔ Jeju-ti rəmə, d'oo kí Jeju oy ngá, adi 'təti nja-é al; ³⁴ ngá dow káre dan asgar-je-ti bá ɔsi kadi-é kɪ ningə mbuti adi tajinati né ya məsi-je kɪ man əy-ti. ³⁵ Né-je kinlé, dow kí oo kɪ kəm-é bá pa ta kí dɔ-ti tin; ə ta liə to ta kí tɔgrɔ-ti; ɛ gə kí n'pa ta kí tɔgrɔ-ti, kɔɔ kadi səi kàre adi-né mɛɛ-si to. ³⁶ Né kinlé ra né bè kɔɔ kadi ta kí 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'pané: «Singə-é káre ya kàre dow à təti al» kinlé né-é ra né. ³⁷ †Mbate kí aa njay pa lo kí rangi-ti bəy pané: D'a koo ɛ kí d'ɔsi kadi-é kɪ ningə 'mbuti lé kɪ kəm-déŦ.

'Dubi Jeju

Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Luk 23:50-56

³⁸ Go né-je-ti kinlé, Jojepi kí be liə to Arimate, kí to njéndó né lə Jeju ya, ngá toji bá toji rɔ-é ndaa-ti al kɔɔ bəl kí ɛ bəl 'boy-je lə jipi-je lé, ɔw dəji Pilati kadi n'ɔr nin Jeju lé. Beba Pilati inə tarəbi adi-é, ngá bá ɛ ɔr nin Jeju lé ɔw-né. ³⁹ †Nikodem* kí ndɔkɪ ɔw rɔ Jeju-ti ndɔɔ lé, ree kɪ ubi kí 'ba-é mir kí 'pote nati kɪ ubi kí 'ba-é aloé kí à kasi litir bu je bè. ⁴⁰ Ə de joo lay d'un nin Jeju lé, 'ndəm-é ubi kí 'ra kɪ puti kagi kí ətɪ maji bá 'bɪr-é kɪ kubi, titi kí jipi-je 'ra-né low-low. ⁴¹ Rəmə, loki 'bə Jeju kagdəsi-ti titi lé, lo ndɔr tò-ti nɔɔ; ə be nin kí 'ra sigi, kí 'dubi dow-ti al bəy ya tò lo ndɔr-ti

† **19:31** 19:31 Dow-je kí 'bə-dé kagdəsi-ti lé, 'təti nja-dé kɔɔ kadi d'oy kalangi. ‡ **19:36** 19:36 Tɛt 12:46; Kni 9:12; Pa 34:21 † **19:37** 19:37 Ntd 1:7 § **19:37** 19:37 Jkr 12:10 † **19:39** 19:39 Ja 3:1,2 * **19:39** 19:39 Ja 3:1-2

lé nɔɔ to. ⁴² Be-é kinlé bá tò ngosi adi d'ilə nin Jeju-ti, kdətələ to ndo kí jipi-je d'isi 'ra-né go né-je kdo ndo taakoo.

20

Tosi ndəl kində lo tɛɛ lə Jeju Kristi

Mat 28:1-10; Mar 16:1-8; Luk 24:1-12

¹ Ndo Dimasi kí ndoge rati kí lo aa lay al ya bəy, Mari kí Magdala ɔw dɔɔbadi-ti. Ɛ oo kí ər kí boy kí d'uti-né ta be nin lé toki nduburu kilə rangi. ² Beba ɛ ay ngodi ɔw ingə Simɔ Piyər-je kí njəndó né káre kí Jeju ndigi-é nɔ, ə idə-dé panè: «D'or 'Babe be nin-ti adi j'gə lo kí d'ilə-é-ti al.» ³ Piyər-je kí njəndó né kí káre lé, 'tɛɛ d'ɔw kí dɔɔbadi-ti. ⁴ Dɛ joo lay ya d'ay ngodi; ngə njəndó né kí káre lé ay itə Piyər, adi ɛ tɛɛ ta be nin-ti lé kete. ⁵ Ɛ dʉgi nangi rəmə, takubi-je kí tò nangi bá ɛ oo; ngə kandi bá ɛ andi be nin-ti al. ⁶ Rəmə Simɔ Piyər kí ore go-é lé bá ree andi be nin-ti ə oo takubi-je kí tò nangi lé. ⁷ Takubi kí 'bir-né dɔ Jeju lé tò nati kí takubi-je kí 'bir-é-né lé al, ngə toki bir kilə gay. ⁸ Go-ti, njəndó né* kí káre kí tɛɛ ta be nin-ti kete lé, andi be nin-ti lé to. Ɛ oo né-je kinlé ə adi mɛɛ-é. ⁹ Kdo ta kí mbete kí aa njay pa panè Jeju à tosi ndəl kində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy lé, njəndó né-je 'gə mɛɛ-é al bəy. ¹⁰ Go-ti, njəndó né-je 'təl d'ɔw beə lə-dé.

Jeju tɛɛ kɔy kí Mari kí Magdala

Mar 16:9-11

¹¹ Dɔgangi-é-ti kinlé, Mari ɔ ta be nin-ti ndaa-ti ɔ nɔ ə dʉgi nangi kdo kadí n'oo be nin rəmə, ¹² oo malayka-je joo d'ulə kubi kí nda rɔ-dé-ti d'isi-né lo-ti kí d'ilə nin Jeju-ti lé. Malayka kí káre isi lo-ti kí dɔ-é-ti, ə ɛ kí káre isi lo-ti kí nja-é-ti to. ¹³ Dɛ 'dɔji Mari lé 'panè: «Dené, i 'nɔ kdo ri wa?» Ɛ ilə-dé-ti panè: «D'or 'Babe lə-m adi m'oo lo kí d'ilə-é-ti al.» ¹⁴ Loki ɛ ɔ pa ta kin bə ya rəmə təl kəm-é ə oo Jeju ɔ taá nè. Ngə gə bá ɛ gə kí to Jeju al. ¹⁵ Jeju lé dɔji-é panè: «Dené, i 'nɔ kdo ri wa? Nɔ bá i 'sangí-é wa?» Ɛ gir kí to njəndɔr lé, adi ɛ idə-é panè: «'Ba-m, kinə to i bá ɔr-é rəmə, 'idə-m lo kí ilə-é-ti ə m'a kɔw kun-é.» ¹⁶ Jeju panè: «Mari!» Beba Mari təl kəm-é rəmə, pa sɔ ta kí ta Əbrə panè: «*Rabuni*», adi kɔr mɛɛ-é to Njəndó dow-je né! ¹⁷ Jeju idə-é panè: «'Dɔi rɔ-m al, kdo m'ɔw rɔ Bɔbi-m-ti al bəy. Ngə kɔw bá 'ɔw rɔ ngankɔ-m-je-ti, ə 'idə-dé kí m'isi m'ɔw kí rɔ Bɔbi-m-ti kí to Bɔbi-si to, m'isi m'ɔw kí rɔ Lubə-ti lə-m kí to Lubə lə-si to.» ¹⁸ Mari kí Magdala lé ɔw idə njəndó né-je kí n'oo 'Babe ə idə-dé ta-je kí ɛ pa adi-é.

Jeju tɛɛ busi rɔ njəndó né-je-ti liə

Mat 28:16-20; Mar 16:14-18; Luk 24:36-49

¹⁹ Ndo Dimasi-é-ti kin ya, loki ndo isi ilə rəmə, njəndó né-je kí 'kəw-nɔ mɛɛ kəy-ti lé, d'uti takəy-je ta-dé-ti, kdo dɛ 'bəl 'boy-je lə jipi-je. Ə Jeju ree ɔ taá dan-dé-ti bá idə-dé panè: «Kadi lapiya nɔy sə-si!» ²⁰ Go ta-ti kí ɛ pa kinlé, ɛ toji-dé ji-é-je kí kadi-é-je. Loki njəndó né-je d'oo 'Babe rəmə, rɔ-dé nəl-dé nɔ. ²¹ Jeju təl pa sə-dé ta nja káre ya bəy panè: «Kadi lapiya nɔy sə-si. Titi kí Bɔbi-m ulə-m-né lé, mɔ kàrè m'ulə-si to.» ²² Go ta-je-ti kinlé, ɛ tó koo puu kí dɔ-dé-ti ə idə-dé panè: «'Taai Ndil kí aa njay. ²³ †Dow-je kí a kiŋəi go majal-je lə-dé kɔgi lé, majal-je lə-dé à toki kiŋə go-é kɔgi to. Ə

* **20:8** 20:8 Loki njəndó né kinlé oo kí Jeju goto be nin rəmə, ɛ adi-é mɛɛ-é ə gə kí tɔgrɔ-ti Jeju lé tosi ndəl ində lo tɛɛ ya † **20:23** 20:23 Mat 16:19; 18:18

dow-je kí a kiṇəi go majal-je læ-dé kɔgi al lé, majal-je læ-dé à toki kiṇə go-é kɔgi al ya tɔ.»

Jeju tɔji rɔ-é Tomasi

²⁴ Loki Jeju tɛɛ do njéndó né-je-ti liə lé, Tomasi kí 'ba-é Ndungə kí ɛ to kí káre dan njéndó né-je-ti kí dɔgi gidi-é joo lé goto. ²⁵ Bɛfa ndəgi njéndó né-je d'idə-é 'panè: «J'oo 'Babel!» Ngà Tomasi idə-dé panè: «Kinə m'oo tó dò pɔiti-je kí ji-é-ti al rəm, m'ulə ngon ji-m tó dò pɔiti-ti al rəm, bá kinə m'ulə ji-m kadi-é-ti al rəm lé, m'a kadi mɛɛ-m ndə bè al.» ²⁶ Ndɔ jinəy joo go-ti lé, njéndó né-je lə Jeju 'təl 'kəw-nə mɛɛ kəy-ti, ə Tomasi isi sə-dé nati. Dɛ d'uti takəy-je ya rəmə, Jeju tɛɛ ɔ taá dan-dé-ti ə idə-dé panè: «Kadi lapiya nəy sə-si!» ²⁷ Go-ti, ɛ idə Tomasi lé panè: «'Ulə ngon ji-i nè, ə 'oo ji-m. 'Ulə ji-i kí kete, ə 'ulə kadi-m-ti lé. 'Inə mɛɛngə læ-i, ə 'adi mɛɛ-i!» ²⁸ Bɛfa Tomasi ilə-é-ti panè: «'Babe læ-m, Lubə læ-m!» ²⁹ Ə Jeju idə-é panè: «Kdo koo kí i 'oo-m bá i adi-né mɛɛ-i. Dow-je kí d'oo-m al ya d'adi mɛɛ-dé kin bá 'to njénékumə-je.» ³⁰ Jeju ra nékɔji-je kí rangi nə ya bəy takəm njéndó né-je-ti liə, ngə ta-é bá to kí ndangi mɛɛ mbete-ti kinlé al. ³¹ Ngə nékɔji-je kí 'ndangi ta-é mɛɛ mbete-ti kinlé, tò bè kdo kadi adi-né mɛɛ-si kí Jeju to Kristi†, to Ngon læ Lubə, adi kinə adi-é mɛɛ-si rəmə, a kisi kəm kà ri-é.

21

Jeju tɔji rɔ-é njéndó né-je liə ta babo Tiberiadi-ti

Mat 28:16; Luk 5:1-11

¹ Ndɔ-je kí rangi go-ti, Jeju təl tɔji rɔ-é njéndó né-je liə ta babo Tiberiadi-ti. Ooi, kəm rəbi kí tɔji-né rɔ-é ɔn: ² Simɔ Piyər-je kɔ Tomasi kí 'ba-é ndungə rəm, Nataniyel kí to dow kí Kanə kí dɔnangi Galile-ti rəm, ngan læ Jebede rəm, bá njéndó né-je læ Jeju kí rangi joo bəy rəm, d'ə kəm-nə-ti lay. ³ Simɔ Piyər idə-dé panè: M'a kəw mbəw-ti. Rəmə dɛ 'panè: Jɛ kàre j'a kəw sə-i tɔ. Ə dɛ 'tɛɛ d'ɔw d'al mɛɛ tò-ti, ngə ndɔɔ nɔɔ lé d'uwə kanji al. ⁴ Lokí lo aa yərərə rəmə, Jeju ree ɔ ngangí ba-ti; ngə njéndó né-je 'gə kí to Jeju al. ⁵ Bɛfa ɛ dəji-dé panè: Ngan-je, uwəi kanji nɔɔ wa? Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: Kanji káre ya kàre j'uwə al. ⁶ †Rəmə idə-dé 'panè: Iləi burə kɔ do jikəl tò-ti bè ə a kuwəi kanji. Loki d'ilə burə lé rəmə, burə saa kanji mbing ya adi d'asi kər tɛɛ-né ndaa-ti al. ⁷ Bɛfa njéndó né læ Jeju kí Jeju ndigi-é idə Piyər panè: Dow lé to 'Babe! Loki Piyər oo kí to 'Babe rəmə, ɛ un kubi liə ulə; kdo kete ɔ kɔ rɔ-é kare ə ur mani. ⁸ Ngə ndəgi njéndó né-je 'ndɔr burə kí kanji rusi lé, 'nəl-né tò kdo ree-né ngangí ba-ti; kdo lo kí ngangí ba-ti tò ngosi sə-dé, à kasi mətər bu je bè.

⁹ Loki d'ur nangi ngangí ba-ti rəmə, d'oo yalpər kí kanji tò dɔ-ti bá d'oo mbə tɔ. ¹⁰ Bɛfa Jeju idə-dé panè: Kanji kí uwəi lé, ɔyi kí dan-ti-je 'reei-né. ¹¹ Bɛfa Simɔ Piyər təl al mɛɛ tò-ti ɔr burə lé nangi ə kanji-je kí boy-boy ya 'rusi burə lé ə dɛ bu kɔ kormj gidi-é mutə; bè ya kàre burə gangi al. ¹² Jeju idə-dé panè: 'Reei usoi né; ya rəmə dow káre dan njéndó né-je-ti kí kadi dəji-é panè i 'to nə wa ya goto, kdətələ dɛ 'gə kí to 'Babe. ¹³ Bɛfa Jeju ree rɔ-dé-ti, un mbə lé adi-dé bá adi-dé kanji lé dɔ-ti tɔ.

¹⁴ To nja mutə ngə kí Jeju tɔji-né rɔ-é njéndó né-je liə loki tɔsi-né ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy.

† 20:31 20:31 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 21:3 21:3 Luk 5:5 † 21:6 21:6 Luk 5:6

Jeju adi kullə Simɔ Piyər

¹⁵ Go né kuso-ti, Jeju dəji Simɔ Piyər panè: Simɔ, ngon lə Jonasi 'ndigi-m itə ndəgi-é-je kin wa? Simɔ panè: Oiyoy, 'Babe 'gə kí m'ndigi-i. Jeju panè: 'Ul ngan bati-je lə-m! ¹⁶ Jeju təl dəji-é dəji kí nja joo panè: Simɔ, ngon lə Jonasi 'ndigi-m wa? Piyər idə-é panè: Oiyoy 'Babe, 'gə kí m'ndigi-i. Jeju idə-é panè: 'Ul bati-je lə-m. ¹⁷ Jeju təl dəji-é dəji kí nja mutə panè: Simɔ, ngon lə Jonasi, 'ndigi-m wa? Rəmə rɔ Piyər ati-é kanəna kɔɔ dəji kí Jeju dəji-é nja mutə panè: 'Ndigi-m wa? Bá ilə-é-ti panè: 'Babe i 'gə né-je lay, 'gə kí m'ndigi-i ya. Jeju idə-é panè: 'Ul bati-je lə-m. ¹⁸ 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; loki i 'to basa bəy lé, i ya 'dɔɔ ndaá dɔɔ bədi lə-i, ə lo kí mɛɛ-i ndigi ya ə i 'ɔw-ti, ngà loki i 'a bugə lé, i 'a kɔy ji-i ki taá kadi dow kí rangi bá à dɔɔ ndaá dɔɔ bədi lə-i, ə lo kí mɛɛ-i ndigi al ya ɛ à kow sə-i-ti. ¹⁹ Jeju pa ta kin bè kɔɔ tɔji-né kəm rəbi koy kí Piyər à koy kɔɔ kosi-né gajj Lubə; go ta-ti kinlé, Jeju idə-é panè: 'Un go-m.

Jeju de kɔ njəndó né kí ɛ ndigi-é

²⁰ †Loki Piyər təl kəm-é ki gogj rəmə, oo njəndó né kí Jeju ndigi-é ɔw ree go-dé-ti; njəndó né kinlé bá ndɔki tɔ kàdɔ Jeju-ti ta nékuso-ti bá dəji-é panè: «'Babe, nǎ bá à kun dɔ-i wa?» lé. ²¹ Loki Piyər oo-é lé, dəji Jeju panè: «'Babe, ngà ɛ kan ri bá à tɛɛ dɔ-é-ti wa?» ²² Jeju idə-é panè: «Kinə m'ndigi kadi-é isi bè-bè ya sar kadi m'təl m'ree-né lé, 'usi-i ri-ti wa? I, 'un go-m.» ²³ Bəba njəkadmɛɛ-je 'tilə ta kinlé mbi-nǎ-ti ki kete-kete 'panè: «Njəndó né kinlé à koy al.» Ngà kí tɔgrɔ-ti bè lé, Jeju idə-é panè: «À koy al al» ngà ɛ panè: «Kinə m'ndigi kadi-é isi bè-bè ya sar kadi m'təl m'ree-né lé, 'usi-i ri-ti wa?»

²⁴ Njəndó né kinlé ya bá pa ta kí dɔ né-je-ti kin adi dow-je rəm, ɛ ya ndàngi ta-je kin rəm. Ə j'gə kí ta liə to ta kí tɔgrɔ-ti.

²⁵ Jeju ra né-je kí rangi nǎ ya bəy; ngà kinə kadi 'ndàngi beti-beti lay lé, m'oo kí tati donangi kin lay ya kàrè, mbete-je kí d'a ndàngi lé à kubə.

Kullə-je lə Njékowkulə-je Ta-je kí dɔ mbete kullə-je-ti lə njékowkulə-je

Mbete kinlé to mbete poyta kí sɔbi dɔ kullə lə Ndil kí aa njay kí ndó né njékəwnə-je. Njékəwnə-je lé, 'to dow-je lay kí d'isi kɪ lo-lo adi 'to dow-je lə Lubə, kdɔtalə Jeju Kristi kí aji-dé. Lubə ndó né njékəwnə-je ə adi-dé 'tɔgi kɪ takul kullə-je lə njékowkulə-je kí 'to dow-je kí Jeju ulə-dé, adi 'to njépata-je liə kadi dow-je.

Mbete kinlé to tagaji mbete kí Luki ndàngi mɛɛ mbete Poyta kí Maji-ti lé. Ɛ ulə gin-é dɔ lo tɔl ta mbete-ti liə kí dɔsɔy, adi to lo-je kí Jeju ingə-né njéndó né-je liə go tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-ti liə. Ndɔki Jeju idə-dé panè: Ndil kí aa njay à ree dɔ-dé-ti ngɔsnè ə à kadi-dé tɔgi kadi 'to-né njépa ta-je lə-n'è kadi dow-je (1:8).

Luki ɔr poy təl kí njéndó né-je 'təl rɔ-dé go ta-je-ti kí Jeju idə-dé, adi loki Ndil kí aa njay ree lé, dɛ d'ilə mbɛ Poyta kí Maji bebo Jorijaləm-ti rəm ('Ndó 2-7), dɔnangi Jude-ti kɪ Samari-ti rəm ('Ndó 8-12), sar tasɔy dɔnangi-ti ('Ndó 13-28).

Lo tum gin-é-ti lé, dɛ d'ilə mbɛ Poyta kí Maji dan jipi-je-ti ya par. Ngà lo kɔr-é-ti kí 10 bá 'ndàngi kí Lubə tɔji Piyər kí kaji lé tɔ kɔ dow-je lay. Gangi ndɔ-é-ti kinlé, jipi-je kɪ jipi-je al 'kəwnə nati mɛɛ noji-ti lə Lubə.

Dingəm káre, kí ri-é lə Sol ɔsi ta njékowkulə-je dɔ kullə-ti lə-dé, ngà ɛ kí to njéba lə Jeju Kristi lé, Lubə təl-é adi to njéndó né lə Jeju Kristi! Lubə ində ri-é kí sigi lə Pol ə ulə-é adi-é ɔw ilə mbɛ Poyta kí Maji ə kí boy nɔ lé, dow-je kí 'to jipi-je al bá adi-é ilə mbɛ dan-dé-ti. Luki təl to madkullə lə Pol mɛɛ kullə kilə mbɛ Poyta kí Maji-ti. Lo-je madi kí Luki ndàngi panè «je» kinlé, tɔji kí Luki ɔ nati kɪ Pol.

Njékəwnə-je kí bebo Jorijaləm

Kunmindí kulə kɪ Ndil kí aa njay

¹ †I nam-m Teopil, mɛɛ mbete-ti kí dɔsɔy kí m'ndàngi lé, m'ɔr poy né-je lay kí Jeju ra, kɪ né-je kí ɛ ndó dow-je lo kulə gin-é-ti nɔ ya sar tɛɛ-né ² ndɔ-ti kí Lubə un-é ɔw-né siə dɔrɔ-ti. Kete bá kadi Lubə un-é ɔw siə dɔrɔ-ti lé, ɛ mbəti njékowkulə-je liə ə un ndu adi-dé kɪ tɔgi lə Ndil kí aa njay.

³ Beba go koy-é-ti, dɛ ya tɔ bá ɛ tɛɛ sə-dé koy ə adi-dé 'gə né-je kí gay-gay kí tɔji kɪ to n'è lé ya bá n'təl n'isi kəm. Jeju tɛɛ sə-dé koy bè-bè ya asi ndo kɔrɔ, ə pa sə-dé ta kí dɔ kɔbe-ti lə Lubə.

⁴ †Beba ndɔ káre bè, ɛ isi uso sə-dé né, bá idə-dé panè: «'Tɛɛi bebo Jorijaləm-ti ɔwi rangi al. Ngà 'ngəbi né kí Bobi-m un mindi-é kadi n'adi-si, bá ndɔki m'pa ta-é m'adi-si lé. ⁵ †Jɔ lé, ra dow-je batəm mani. Ngà sɛi rəmə, nɔy ndɔ nɔ al ya kadi 'rai batəm lə Ndil kí aa njay.* »

Ta kɔw dɔrɔ-ti lə Jeju

† 1:1 1:1 Luk 1:1-4 † 1:4 1:4 Luk 24:49 † 1:5 1:5 Mat 3:11; Mar 1:8; Luk 3:16; Jɔ 1:33 * 1:5 1:5 Mat 3:11

⁶ Njékowkulə-je kí 'kəw-nə lé, 'dəji Jeju 'panè: «'Babe, dokaglo-é-ti kin bá i 'a təl-né kì kɔ̀bɛ lə Israyel-je kadi-dé gogi lé wa?»

⁷ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «Dokadi-je əse ndo-je kí Bobi-m ya kì kár-é oji kí go tógi-ti liə kí sobi dɔ-é lé, to ta lə-si kadi 'gəi al. ⁸ †Ngà səi lé, a kingəi tógi, loki Ndil kí aa njay à ree dɔ-si-ti. Beba səi a toi-né njékɔr poy né ra-m-je kí ooi kì kəm-si, kì ta pa-m-je kí ooi kì mbi-si kadi dow-je kí bebo Jorijaləm-ti rəm, donangi Jude-ti rəm, bá donangi Samari-ti lay sar ya ta sɔy donangi-ti.»

⁹ †Beba go ta-je-ti kinlé, kəm-dé tò ki dɔ Jeju-ti adi d'ə d'oo-é ya rəmə, Lubə un-é isi ɔw siə dɔrɔ-ti, ə kilndi ree uti go-é adi d'oo-é al. ¹⁰ Loki d'ə d'oo go Jeju lo kow-é dɔrɔ-ti ya bəy rəmə, dingəm-je joo kí 'tulə kubi kí nda rɔ-dé-ti 'tɛɛ †¹¹ d'idə-dé 'panè: «Ooi bə, səi dingəm-je kí donangi Galile-ti! Kdo ri bá ɔi ká koo lo-ti kì dɔrɔ-ti bə wa? Jeju kin, kí Lubə un-é dan-si-ti ɔw siə dɔrɔ-ti kinlé, à təl ree gə-é kí ooi-é-né lo kow-é dɔrɔ-ti kin ya bə to.»

Njékowkulə-je 'təl d'ɔw Jorijaləm gogi

¹² Beba njékowkulə-je d'ɔ dɔ mbal-ti kí 'ba-é mbal kə kagi Olibiye-je 'təl d'ɔw bebo Jorijaləm-ti gogi. Mbal kinlé, tò mbó bebo Jorijaləm-ti, adi dow à njiyə asi ngan kadi kormutə-je bə bá à tɛɛ-ti.

¹³ †Loki 'ree 'tɛɛ bebo Jorijaləm-ti lé, dɛ d'ɔw mɛɛ kəy-ti kí dɔ madi-é-ti taá kí d'isi-ti kete-kete. Dɛ kí d'isi nɔɔ lé to: Piyər-je, kì Jə-je, kì Jaki-je, kì Andre-je, kì Pilipi-je, kì Tomasi-je, kì Batlemi-je, kì Matiye-je, kì Jaki kí ngon lə Alpe-je, kì Judi kí ngon lə Jaki, kì Simɔ kí to dow kí ta be liə to-é. ¹⁴ Dɛ lay ya ta-dé asi-nə adi 'kəw-nə taá-taá kdo pa ta kì Lubə, nati kì dené-je kí dan-ti-je, kì Mari kí kɔ Jeju, bá ngankɔ Jeju-je to.

Njékɔr tó Judasi

¹⁵ Ndo káre, mɛɛ ndo-é-je-ti kinlé, njékadmɛɛ-je 'kəw-nə adi kər-dé à kasi bu kí kərjoo-je bə, rəmə Piyər ɔ taá dan-dé-ti panè: ¹⁶ «Ngankɔ-m-je, Ndil kí aa njay adi Dabidi pa ta kete mɛɛ mbete-ti kí aa njay sobi-né dɔ Judasi kí to njékɔr nɔ njékuwə Jeju. Ta kinlé, kadi né-é ra né bane. ¹⁷ Judasi lé, to kí káre dan-ji-ti, bá ɔw kì kullə liə dan-ji-ti rəm to. ¹⁸ †Dingəm kinlé, ɔw ndogi lo ndɔr kì là kí 'ndogi-né siə dow 'təl-é lé. ɛ usi ur dɔ-é nangi lo-é-ti lé. Beba mɛɛ-é ribə adi ngan tɔ-é kujə lay. ¹⁹ Dow-je kí bebo Jorijaləm-ti lay ya d'oo ta-é adi dɛ 'ba lo ndɔr kinlé kì ta be lə-dé 'panè: “Akeldama”, kər mɛɛ-é to “lo ndɔr kí 'ndogi kì là məsi.” ²⁰ Kdo 'ndangi mɛɛ Pa-je-ti 'panè: “Kadi kəy liə tò kare peti-peti, ə kadi dow isi-ti al.”»

«Ba 'təl 'pa mɛɛ mbete-ti bəy 'panè:

“Kadi dow kí rangi un ta kullə liə.*”»

²¹⁻²² †«Beba kadi dingəm káre ree ore kadi-ji, kdo kadi pa ta kí dɔ tɔsi-ti kí Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, kí ɛ oo kì kəm-é lé sə-ji. Dowbé lé, à to dow káre dan dow-je-ti kí njédan-ji kì kaglo-je lay kí 'njiyoi-né kì Jeju kì lo-lo, adi à

† **1:6** 1:6 Amo 9:11; Luk 19:11 † **1:8** 1:8 Mat 28:19; Mar 16:15; Luk 24:47,48 † **1:9** 1:9 Mar 16:19; Luk 24:50,51 † **1:10** 1:10 Luk 24:4 † **1:13** 1:13 Mat 10:2-4; Mar 3:16-19; Luk 6:14-16

† **1:18** 1:18 Mat 27:3-8 § **1:19** 1:19 Mat 27:3 * **1:20** 1:20 Pa 69:26 † **1:21-22** 1:21-22 a Mat 3:16; Mar 1:9; Luk 3:21; b Mar 16:19; Luk 24:51

to k̄i dɔ ndɔ-ti k̄i J̄a ra-é-né batem sar t̄eɣ-né ndɔ-ti k̄i Lubə un-é ɔw-né sia dɔr̄a-ti†.»

²³ Befa d̄e d'ɔr dow-je joo adi to: Matiyasi d̄e k̄i Jojep̄i k̄i 'ba-é Barsabasi ə ri gaj̄i-é to Justusi. ²⁴ Go-ti, 'pa ta k̄i Lubə 'panè: «'Babe i k̄i 'gə m̄eɣ dow-je lay, 'toji-ji dow k̄are k̄i i mb̄əti-é dan d̄e-ti k̄i joo kin, ²⁵ k̄dɔ k̄adi to njékowkulə lə Jeju, tó lo-ti k̄i Judasi in̄ə k̄oḡi ɔw lo-ti k̄i tuwə kullə ra-é kin.» ²⁶ D̄e 'ba ri-dé d'osi-né k̄aḡi dɔ-dé-ti, rəm̄ə k̄aḡi usi dɔ Matiyasi-ti, adi ɛ ore k̄ad̄i njékowkulə-je k̄i d̄oḡi gidi-é k̄are lé.

2

Ree lə Ndil k̄i aa njay

¹ Loki ndɔ ra n̄ay lə jipi-je k̄i 'ba-é Pantekoti asi lé, njékadm̄eɣ-je 'kəw-n̄a lay lo k̄are-r̄e*. ² Titi k̄əm k̄i kində jipi bè ya rəm̄ə, k̄a né ba dɔr̄a-ti titi-n̄a k̄i k̄a ȳəlbo bè. K̄a né lé taa m̄eɣ k̄əy k̄i d'isi-ti lé p̄əl-p̄əl. ³ Rəm̄ə d'oo ndɔ né titi-n̄a k̄i ndɔ p̄ər bè, sane, risi dɔ-dé-ti k̄are-k̄are lay. ⁴ D̄e lay ya Ndil k̄i aa njay taa m̄eɣ-dé p̄əl-p̄əl adi n̄a-n̄a ya k̄arè ul̄ gin pa ndɔ ta lə dow-je k̄i rangi, k̄i go ganḡi-é k̄i Ndil k̄i aa njay adi-é k̄adi pa-né.

⁵ Ndo-é-ti kinlé, jipi-je k̄i njékilə kuji dɔ Lubə-ti k̄i d'̄i k̄i b̄e-je k̄i d̄onangi-ti nè lay ya 'ree mba, adi d'isi m̄eɣ bebo Jorijal̄em-ti n̄ɔɔ to. ⁶ Loki k̄a né ba n̄a bè lé, kosi dow-je k̄i 'tò nduy-nduy ya t̄əti-n̄a yipi d'ay k̄i lo-é-ti. Rəm̄ə ndil-dé t̄eɣ say, k̄dɔtalə n̄a-n̄a ya k̄arè, oo ta k̄i ta njékadm̄eɣ-je-ti k̄i ta k̄oji-é k̄oji-é. ⁷ Ɔr ndil-dé, lo ta igi-dé s̄əl, rəm̄ə 'panè: «Kay! Dow-je k̄i d'̄a 'pa ta kinlé, se 'to dow-je k̄i Galile ya lay al wa? ⁸ Ngà ra ban b̄a n̄a-n̄a dan-ji-ti nè ya oo ndi-dé k̄i ta k̄oji-é k̄oji-é bè wa?» ⁹ Dow-je k̄i d'̄i k̄i d̄onangi Partesi-ti, k̄i d̄onangi Medi-ti, k̄i d̄onangi Elam-ti, k̄i d̄onangi Mejopotami-ti, k̄i d̄onangi Jude-ti, k̄i d̄onangi Kapadosi-ti, k̄i d̄onangi Pɔ-ti, k̄i d̄onangi Aji-ti, ¹⁰ k̄i d̄onangi Priji-ti, k̄i d̄onangi Pampili-ti, k̄i d̄onangi Ejipti, k̄i d̄onangi k̄i tó mbó bebo Siren k̄i Libi-ti, k̄i dow-je k̄i d'̄i bebo Rəm-ti, ¹¹ k̄i jipi-je, k̄i jipi t̄əl-je, k̄i dow-je k̄i Kret̄i, k̄i Arapi-je lay kin ya, njékadm̄eɣ-je d'ɔr gin né-je k̄i ɔr ndil dow-je k̄i Lubə ra, adi n̄a-n̄a dan-ji-ti ya oo ndi-dé k̄i ta k̄oji-é k̄oji-é. ¹² Befa dow-je lay ya, ndil-dé t̄eɣ say, lo ta igi-dé s̄əl adi 'd̄əji-n̄a ta dan-dé-ti 'panè: «Né kinlé k̄ər m̄eɣ-é to ri wa?» ¹³ Rəm̄ə d̄e k̄i n̄a-je 'soki njékadm̄eɣ-je 'panè: «To yibi ya njay ə ra-dé ɔn ngà!»

Piyər ɔr gin ta adi dow-je

¹⁴ Njékowkulə-je k̄i d̄oḡi gidi-é k̄are lé, d'̄i d'̄a taá nati k̄i Piyər, ngà b̄a Piyər un ta dan-dé-ti pa adi kosi dow-je k̄i ndi-é k̄i boy panè: «S̄əi jipi-je, k̄i s̄əi dow-je lay k̄i isi m̄eɣ bebo Jorijal̄em-ti nè lé, 'ȳəli mbi-si maji ooi-né ta-je lə-m k̄dɔ k̄adi 'ḡəi gin né k̄i ra né kin maji. ¹⁵ Dow-je k̄i ooi-dé kinlé, to yibi b̄a ra-dé titi k̄i s̄əi 'pai-né kinlé al, k̄dɔtalə to k̄ad̄i jin̄ay k̄are k̄i ndɔge b̄əy ɔn. ¹⁶ Ngà to ta k̄i ndɔki Juwel njèpata k̄i ta Lubə-ti pa lé b̄a b̄one né-é ra né ngà tin. Ndɔki Juwel panè:

¹⁷ "Lubə panè:

Ta s̄əy ndɔ-je-ti lé,
m'a kunḡi Ndil-m dɔ dow-je-ti lay,
ngan-si-je k̄i dinḡəm, k̄i d̄e k̄i dené
d'a pa ta-je k̄i ta-m m̄a

† 1:21-22 1:21-22 Mat 3:16; Mar 1:9 * 2:1 2:1 Mbl 23:21; Det 16:9.

Lubə-ti kadi dow-je,
Né à ra basa-je lə-si toki n̄i bè,
ə fugə-je lə-si kàrè d'a koo né-je
m̄eɛ n̄i-ti rəm tɔ.

¹⁸ Tɔgrɔ-ti ya, m̄eɛ ndo-é-je-ti
kinlé, m'a kungi ndil-m do
ngannjékullə-je-ti lə-m kí dingəm,
kì d̄e kí dené, rəmə d'a pa ta-je kí
ta-m m̄a Lubə-ti kadi dow-je.

¹⁹ M'a ra né-je kí tò bəl-bəl
m̄eɛ dora-ti taá rəm,
m'a ra nékoji-je donangi-ti nè
kadi à toji tógi-m.
Dow-je d'a koo sapər à suu luki-luki,
d'a koo məsi kí pər.

²⁰ Kàdi à təl ndul ndi-ndi,
bá n̄ay à təl kər titi məsi bè rəm.
Ngá bá ndo lə "Babe à ree b̄əy.
Ndo-é kinlé, à to ndo kí boy;

à to ndo ríba.
²¹ Bəba dow kí rá-rá ya n̄ɔ b̄a
'Babe lé, à kaji."»

²² «Səi Israyel-je! Ooi ta-je kin maji: Nékoji-je, kí né-je kí to bəl-bəl kí Lubə
ra takəm-si-ti kí rəbi kí rɔ Jeju-ti kí to dingəm kí Najareti, adi səi ya 'gəi
maji kinlé, toji kí Lubə umə-é ya. ²³ †Dingəm kinlé, d'ilə-é ji-si-ti kdo ta lə
to né-je kí Lubə ɔji kete adi uwə do gangi-é lay. Bəba səi 'b̄əi-é kagdəsi-ti,
ə adi dow-je kí njékilə kuji do Lubə-ti al 'təl-é kɔgi. ²⁴ †Ngà Lubə ɔr-é kɔgi
gin tógi-ti lə koy, adi-é tɔsi ndəl ində lo t̄eɛ; kdotalə koy asi kɔb̄e do-é-ti
al†. ²⁵ Kdo Dabidi pa ta liə panè:

"M'oo 'Babe Lubə takəm-m-ti kí ndo-é-ndo-é.
Kdotalə ɛ ɔ kàdi-m-ti nè,
kdo kadi né kàrè kàrè yəki-m al.

²⁶ Gin-é kin bá rɔnəl rusi-né m̄eɛ-m rəm,
m'usi pa m'tilə-né kole rəm tin;
rəm bá daji rɔ-m kàrè à kuwə rɔ-é lo taakoo-ti,
kì m̄eɛ kí tò səl do nékində m̄eɛ do-ti-ti rəm tɔ.

²⁷ Kdo i 'Babe Lubə 'a kiñə-m kadi m'n̄ay kɔgi lo kí koo-ti al,
bá i 'a kiñə-m m̄a dow lə-i kí m'aa njay kadi m'ndum al rəm tɔ.

²⁸ I 'adi-m m'gə rəbi kí 'a t̄eɛ sə-m lo kiskəm-ti,
I 'a kadi rɔnəl rusi m̄eɛ-m loki 'a sə-m."»‡

²⁹ Piyər pa sə-dé b̄əy panè: «Ngankɔ-m-je, adi m'idə-si ta kí ta kɔ-m-ti ya
do ka-ji Dabidi-ti m'adi ooi: Dabidi lé ndoki oy adi dubi-é; do badi-é kàrè
tò dan-ji-ti nè sar b̄one b̄əy. § ³⁰ Titi kí Dabidi to-né njèpata kí ta Lubə-ti
lé, ɛ gə kí Lubə un mindi-é ubi rɔ-é do-ti kadi n'a kində ngonka-é kàrè
ngar-ti.* ³¹ To ta lə Kristi† kí à tɔsi ndəl kində lo t̄eɛ lé bá Dabidi gə kete
adi panè:

† 2:23 2:23 Mat 27:35; Mar 15:24; Luk 23:33; J̄a 19:18 † 2:24 2:24 Mat 28:5,6; Mar 16:6; Luk 24:5

† 2:24 2:24 Mat 28:5; Mar 16:6 ‡ 2:28 2:28 Pa-je 16:8-11 § 2:29 2:29 1Ng 2:10 * 2:30 2:30
Pa-je 132:11 † 2:31 2:31 Kristi lé kər m̄eɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

“Lubə à kinə-n'è kogi lo kí koó-ti al,
 bá nin-n'è kàré à ndum al rəm tó.”

³² «Jeju kinlé, Lubə adi-é tósi ndəl ində lo tɛɛ adi jə lay ya j'oo-é kɪ kəm-ji.

³³ Lubə un-é ində-é taá dɔ jikol-é-ti, Bɔbi-é adi-é Ndil kí aa njay kí ɛ un mindi-é kɔɔ kadi-é lé; Ndil kí aa njay lé bá Lubə ree sane dɔ-ji-ti adi ooi kɪ kəm-si, bá ooi ká-é kɪ mbi-si rəm tin. ³⁴ Kɔɔ ta lə Dabidi lé, ɛ ɔw dɔɔɔ-ti al ya, ngà ɛ ya panè:

“Babe Lubə idə 'Babe lə-m panè:

'Isi dɔ jikol-m-ti nè,

³⁵ ya sar kadi m'adi njéba-je lə-i 'təl-né lo kungi nja-i.”

³⁶ «Beba kadi sɛi Israyel-je lay ya 'gəi maji kí Jeju kin, kí sɛi 'bɔi-é kagdəsi-ti lé, ɛ bá Lubə adi-é to 'Babe rəm, adi-é to Kristi rəm.»

³⁷ Loki dow-je d'oo ta-je kin bè lé, ta lé usi rɔ-dé-ti ndəki-ndəki adi 'dɔji Piyər-je kɪ ndəgi njékowkulə-je 'panè: «Ngankɔ-ji-je, jɛ lé j'a ra ban ngà wa?»

³⁸ Ə Piyər idə-dé panè: «Inəi panjiyə-si-je kí maji al kogi ə kadi nà-nà dan-si-ti ya ra batəm kɪ ri Jeju Kristi, kɔɔ kadi Lubə inə-né go majal liə kogi. Beba a kingəi kadkare kí to Ndil kí aa njay. ³⁹ Kɔɔtalə kun mindi lə Lubə lé, to kɔɔ ta lə-si sɛi rəm, kɔɔ ta lə ngan-si-je rəm, bá kɔɔ ta lə dow-je lay kí njékisi sɛy, kí 'to kosi dow-je kí kɔɔ-dé to nduy-nduy, kí Lubə lə-ji à ba-dé kɪ rɔ-é-ti kin rəm tó.»

⁴⁰ Piyər pa sə-dé ta-je kí rangi nà-nà uwə-dé-né kɪ ta rəm, ulə-né dingəm mɛɛ-dé-ti panè: «Ori rɔ-si kogi dan dow-je-ti kí njétuji kogi kin, kɔɔ kadi Lubə aji-si.» ⁴¹ Beba dow-je kí 'ndigi dɔ ta-ti lə Piyər lé, 'ra-dé batəm. Ndo-é-ti kinlé, kɔɔ njékadmɛɛ-je usi dɔ madi-é-ti asi budoɔi lo mutə je bè.

Panjiyə njékadmɛɛ-je

⁴² Dɛ d'adi rɔ-dé lo néndó-ti lə njékowkulə-je rəm, d'uwə-nə lubi-lubi titi ngankɔ-nə-je rəm, d'uso mbə nati-nati rəm, bá d'adi rɔ-dé mɛɛ pa ta-ti kɪ Lubə rəm tó. ⁴³ Lubə ra né-je kí tɔ bəl-bəl, kɪ nékɔji-je kɪ takul njékowkulə-je adi dow-je lay ya bəl ində bandi-dé gangi. ⁴⁴ †Njékadmɛɛ-je lay ya d'ində rɔ-dé nati maji rəm, né-je lə-dé lay ya d'ore-nə dɔ-ti rəm tó. ⁴⁵ D'ɔy lo-je lə-dé, kɪ nékingə-dé-je 'ndogi, ə 'ləbi-nə là-é là-é, adi nà-nə ingə kí asi ra ndigi-je liə. ⁴⁶ Njékadmɛɛ-je lé, ta-dé asi-nə adi ndo-je lay ya d'isi nati mɛɛ kəy-ti lə Lubə, 'gàngi-nə mbə nam lə 'Babe mɛɛ kəy-je-ti lə-dé rəm, d'uso né nati-nati kɪ rɔnəl, bá kɪ mɛɛ kí usi nangi pɔ-pɔ rəm tó. ⁴⁷ 'Piti Lubə taá-taá rəm, bá dow-je lay ya 'ndigi ta lə-dé rəm tó. Ndo-é ndo-é ya 'Babe adi kɔɔ dɛ kí ɛ aji-dé usi dɔ madi-é-ti.

3

Dingəm kí nja-é oy mburuki

¹ Ndo káre bè, ta ji losol-ti, Piyər kɪ Jə d'isi d'ow mɛɛ kəy-ti lə Lubə kɔɔ pa ta kɪ Lubə. ² Loki 'tɛɛ ngosi kɪ ta rəbi kəy lə Lubə, kí 'ba-é: «Ta rəbi kí kuré nà lé», dow-je d'un dingəm káre kí nja-é oy mburuki lo kɔji-é-ti nɔ d'isi d'ow siə titi. Ndo-je lay ya d'ində-é mɛɛ kəy-ti lə Lubə kadi kɔy né dow-je kí d'isi d'ow takəy-ti lə Lubə. ³ Beba loki dingəm lé, oo Piyər-je kɪ Jə kí d'isi d'ow mɛɛ kəy-ti lə Lubə rəmə, ɛ kɔy-dé né. ⁴ Rəmə Piyər dɛ kɪ Jə d'oo-é géréré, ə Piyər idə-é panè: «'Oo-ji nè bè!» ⁵ Rəmə dingəm

lé kàrè, oo-dé géréró ya tó, kdotalə ɛ gir mee-é-ti kí n'a kingə né madi ji-dé-ti. ⁶ Beba Piyər idə-é panè: «Là əse lər goto ji-m-ti. Ngà né kí tò kadi madi-i bá tò tin: Kì ri Jeju Kristi kí Najareti-ti, i taá 'n'jiyə!» ⁷ Ngá bá Piyər lé, uwə jikol-é ra siə kadi-é i-né taá, ya rəmə tajinati nè ya nja-é-je kí gul nja-é-je ndaji rəngi-rəngi gogi. ⁸ Adi ɛ ubə nangi rati ɔ do nja-é-ti, ə ɔti njiyə. ɛ njiyə rəm, tal jakra-jakra rəm, bá tóy Lubə andi-né mee kəy-ti lə Lubə nati kí njékowkulə-je lé. ⁹ Dow-je lay ya d'oo-é ɔw njiyə rəm, ɔw tóy Lubə rəm. ¹⁰ Loki dow-je 'gə-é kí to dingəm kí njékisi ta rəbi kəy-ti lə Lubə kí 'ba-é «ta rəbi kí kurə n̄a» kdo kəy né lé, de lay ya ndil-dé tɛɛ say, bá lo ta igi-dé səl rəm, kdotalə né kí tɛɛ do dingəm-ti kinlé. ¹¹ Dingəm lé in̄ə go Piyər-je kí J̄a al. Beba dow-je lay ya d'ay-n̄a kí rɔ-dé-ti «gin pal-ti lə Salomɔ» kí tò takəy-ti lə Lubə, kdo ndil-dé tɛɛ say.

Piyər ɔr gin ta takəy-ti lə Lubə

¹² Loki Piyər oo né kin bè rəmə, ɛ idə kosi dow-je lé panè: «Səi dow-je kí dɔnangi Israyel-ti! Kdo ri bá lapiya kí dingəm kin ingə lé, ɔr ndil-si bè wa? Kdo ri é səi ooi-ji titi-n̄a né kí to tógi-ji əse to takul kuji kí j'ilə do Lubə-ti bá j'ra-né dingəm kinlé j'adi-é njiyə bè wa? ¹³ To Lubə lə Abrakam, kí Lubə lə Isaki, kí Lubə lə Jakobi, kí to Lubə lə ka-ji-je bá ulə rifa do ngonnjəkullə-ti liə Jeju. Səi ya iləi-é ji 'boy-je-ti lə jipi-je rəm, bá səi mbati-é n̄ə Pilati-ti, loki ɛ ɔji kil-é taá. ¹⁴ †Səi lé, 'mbati dow kí aa njay, njəra né kí njururu, rəmə njətɔl dow-je bá 'dəji kadi kɔgri ya d'ilə-é taá d'adi-si*'. ¹⁵ Səi adi 'tɔl njəkadi kiskəm dow-je. Ngà Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ adi j'oo-é kí kəm-ji. ¹⁶ Dingəm kan, kí səi ooi-é rəm, 'gəi-é maji rəm kinlé, to takul mee-ji kí j'adi Jeju, bá Jeju ya adi rɔ-é təl ngə-né gəw-gəw tin. Kadmee Jeju bá dingəm kanlé ingə-né lapiya kí ɔr njuti adi səi lay ya ooi-é tin.»

¹⁷ «Beba bone bè kinlé, ngankɔ-m-je, m'gə kí né kí ndəki səi kí 'boy-je lə-si 'rai kí Jeju lé, 'rai do mbə-ti. ¹⁸ Ngà Lubə adi né kinlé ra né bè, kdo kadi ta kí njəpata-je kí ta-é-ti lay ya 'pa kete kinlé né-é ra-né né. Lubə panè: Kristi † à kingə k̄ɔ. ¹⁹ Beba in̄əi panjiyə-si-je kí maji al, ə 'təli kí rɔ Lubə-ti kadi-é bor majal-je lə-si kogi. ²⁰ Beba 'Babe à kadi-si dɔkaglo mee kusi nangi rəm, bá à kulə Jeju, kí ɛ Kristi, dow kí ɛ mbəti-é kete kdo ta lə-si lé kadi-si. Kristi, dow kí Lubə mbəti-é lé to Jeju. ²¹ Ngà kí ngosnə-ti kinlé, tò kadi Jeju Kristi lé à kisi dɔrə-ti sar dɔkaglo-ti kí Lubə à kadi né-je lay təl kí sigi, titi kí Lubə pa-né kete low n̄u adi njəpata-je kí ta-é-ti, kí 'to dow-je kí d'aa njay. ²² Beba ndəki Moiyiji panè: “'Babe Lubə lə-si à kadi-si njəpata kí ta-é-ti kí titi-n̄a sə-m ma Moiyiji bè, ɛ à to ngonkɔ-si kí dan-si-ti ya; səi a təlɔ rɔ-si go ta-ti liə mee né-je-ti lay. ²³ Dow kí rá-rá kí təl rɔ-é go ta-ti lə njəpata kí ta Lubə-ti kin al lé, d'a tubə-é kogi dan dow-je-ti lə Lubə rəm, d'a tɔl-é kogi rəm tɔ.” ²⁴ Njəpata-je kí ta Lubə-ti lay kí un kuti-é do Samiyel-ti n̄u sar do de kí d'ore go-é lé, 'pa ta kete do ndə-je-ti kí ji-si-ti kinlé tɔ. ²⁵ Səi lé, kunmindi lə Lubə kí njəpata-je kí ta-é-ti 'pa ta-é lé, tò kdo ta lə-si rəm, bá noji kí Lubə ulə nati kí ka-ji-je lé kàrè, səi ubəi maji-é rəm tɔ. Lubə ulə noji nati kí ka-ji-je loki ɛ idə-né Abrakam panè: “Gin dow-je kí dɔnangi-ti nè lay ya d'a kingə tərndi kə takul nganka-i.Š”

† 3:14 3:14 Mat 27:15-23; Mar 15:6-14; Luk 23:13-23; J̄a 19:12-15 * 3:14 3:14 Mat 27:15-23; Mar 15:6 † 3:18 3:18 Kristi lé kɔr mee-é to dow kí Lubə mbəti-é. ‡ 3:18 3:18 Luk 24:26 § 3:25 3:25 Kgn 12:1-3; 22:18

26 Beba, Lubə adi ngonnjékullə liə tɛɛ kɔɔ ta lə-si səi ya dɔsɔy. Ɛ ulə-é kɔɔ kadi ree tɔrɔndi-é dɔ-si-ti kɔ go rəbi ra kí à ra kadi ná-ná dan-si-ti təl gidi-é adi majal-je liə.»

4

Piyər-je kɔ Jɔ d'a nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je

1 Loki Piyər-je kɔ Jɔ d'a 'pa ta-je kin d'adi dow-je ya rəmə njégugnə-je lə Lubə, kɔ njékun dɔ njéngəm kəy lə Lubə, kɔ Sadusi-je 'ree rɔ-dé-ti. 2 Dɛ 'ree kɔ rɔ kati kanɔnɔ, kɔɔ dɛ kí joo kinlé d'a 'ndó né dow-je rəm, d'a d'ilə mbɛ 'panè: Dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ, kɔɔtalə Jɛju lé tɔsi ndəl ində lo tɛɛ tɔ. 3 Rəmə d'uwə-dé d'ɔw d'ungi-dé dangay-ti sar lo aa dɔ-dé-ti, kɔɔ to ta kí kàdɔ ɔw dɔ kur-ti rəm ngá. 4 Bè ya kàrè, dɛ kí d'oo ta lə njékowkulə-je kinlé, dow-je nɔ dan-dé-ti d'adi mɛɛ-dé Jɛju. Adi dow-je kí 'to njékadmɛɛ-je d'a kasi budɔgi lo mɛ je bè.

5 Loki lo aa ngá rəmə, 'boy-je lə jipi-je, kɔ 'ngatɔgi-je lə jipi-je, kɔ njéndɔ dow-je ndukun-je, d'uwə dɔ-nɔ bəbo Jorijaləm-ti. 6 An kí to burə dɔ njégugnə-je lə Lubə, bá Kayipi rəm, Jɔ rəm, Alegjandrə rəm, bá dow-je lay kí gin kɔji-ti lə njékun dɔ njégugnə-je d'a dan dow-je-ti kí d'uwə dɔ-nɔ lé nɔɔ tɔ. 7 Beba dɛ d'adi 'ree kɔ Piyər-je kɔ Jɔ lé nɔ-dé-ti, ngá bá 'dɛji-dé ta 'panè: «Ná bá adi-si tɔgi əsɛ kɔ ri ná bá səi adi-né lapiya dingəm kí njənjakoy mburuki kinlé wa?»

8 Beba Ndil kí aa njay rusi mɛɛ Piyər adi idə-dé panè: 9 «Səi 'boy-je lə jipi-je, kɔ 'ngatɔgi-je lə jipi-je: Je j'ra maji kɔ dingəm kí njənjakoy mburuki kin rəmə, bəne səi 'təli 'dɛji kadi j'idə-si se kəm rəbi kí ban bá ɛ ingə-né lapiya tɔ bəy wa? 10 Beba kadi səi lay ya 'gəi maji rəm, bá dow-je lay kí 'to Israyel-je kàrè kadi 'gə maji tɔ: Kɔ ri Jɛju Kristi kí to dow kí Najaretɔ, ɛ kí ndɔki 'bəi-é kagdəsi-ti, bá Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, to takul-é bá dingəm kan ɔ-né taá nɔ-si-ti kɔ rɔ kí ngá gəw-gəw tin. 11 Jɛju lé:

“To ər kí səi njékində kəy-je ilə-é piringi kɔgi lé, rəmə ɛ bá təl to ər kí maji kí sul kəy-ti.”*

12 «Kaji tɔ rɔ dow-ti kí rangi al; kɔɔtalə dan dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè lay kin ya, dow kí rangi kí Lubə adi-é to dow kí j'a kingəi kaji kɔ takul ri-é ya goto.»

13 Loki 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je d'oo kí Piyər-je kɔ Jɔ 'pa ta kɔ mɛɛ-dé kí nda kəy bè lé rəmə, ndil-dé tɛɛ sɔy, kɔɔ 'gə kí Piyər-je kɔ Jɔ lé 'to dow-je kí rangi, bɔ to dow-je kí d'ingə néndɔ al. Dɛ 'gə-dé kí ndɔki 'nɔjiyə kí Jɛju tɔ. 14 Ngá loki dɛ d'oo dingəm kí ingə lapiya lé ɔ taá mbó-dé-ti nè tɔ rəmə, dɛ d'oo ta kí d'a kilə Piyər-ti kɔ Jɔ lé al. 15 Beba dɛ d'un ndu-dé kadi Piyər-je lé 'tɛɛ mɛɛ kəy gangta-ti lé d'ɔw ndaa-ti. Go-ti, 'boy-je lé d'ɔji-nɔ ta 'panè: «Ri bá j'a rai kɔ dingəm-je kinlé wa? 16 Kɔɔ dow-je kí Jorijaləm lay ya 'gə maji kí dingəm-je kinlé, 'ra nékɔji kí tɔ ndaa-ti rəsi rəm, bá jɔi ya kàrè to né kí dum kadi j'naji rəm tɔ. 17 Lé bè ya kàrè, kɔɔ kadi poy né kí ra né kin ɔw kɔ kete-kete dan kosi dow-je-ti al lé, adi j'ɔgi-dé kɔgi kí ngá nɔ, kadi 'pa ta kɔ ri dingəm kinlé d'adi dow kí rangi al ya sar ngá.»

18 Go-ti, 'bá Piyər dɛ kɔ Jɔ d'adi 'təl 'ree gogi, ngá bá 'ndor mbi-dé kete kɔ gogi kadi 'pa ta kɔ ri dingəm kinlé al rəm, bá kadi 'ndó dow-je né kɔ ri-é al rəm tɔ. 19 Piyər-je kɔ Jɔ d'ilə-dé-ti 'panè: «Səi ya 'pai adi j'oo: Kadi to né

* 4:11 4:11 Pa 118:22

ki njururu nɔ̄ Lubə-ti ya lé, dow à təl rɔ-é go ta-ti lə-si əse à təl rɔ-é go ta-ti lə Lubə wa? ²⁰ Jɛ lé, né kɛ jɛ ya j'oo ta-é kɛ mbi-ji, bá j'oo kɛ kəm-ji rəm lé, j'a ndəm ta-ji dɔ-ti ban wa.» ²¹ 'Boy-je kɛ njégangta-je lə jipi-je lé, 'təl d'ɔgi-dé kɔgi kɛ ngá nɔ̄ lé ya bəy, bá d'inə-dé d'adi d'ow. Dɛ d'ingə kəm rəbi madi kɛ kadi 'gangi-né ta dɔ-dé-ti al, kdotalə kosi dow-je. Kdɔ né kɛ ra né kinlé, dow-je lay ya d'osi-né gajɪ Lubə. ²² Dingəm kɛ ingə lapiya kɛ kəm rəbi nékɔji kinlé, bəl-é dəə bəl kɔrsɔ.

Njékadmɛɛ-je 'pa ta kɛ Lubə

²³ Loki d'inə Piyər-je kɛ Jɔ̄ taá lé, dɛ d'ow rɔ dow-je-ti lə-dé, ə d'or poy ta-je lay kɛ njékun dɔ njégugnɛ-je lə Lubə, kɛ 'ngatɔgi-je lə jipi-je, 'pa sə-dé lé d'adi d'oo. ²⁴ Go ta-je-ti kɛ d'oo kinlé, d'adi ta-dé asi-nɔ̄ adi d'un ndi-dé kɛ taá 'pa ta kɛ Lubə 'panè: «'Babe, i ya 'ra dɔrɔ̄ kɛ dɔnangi, i ya 'ra babo kɛ né-je lay kɛ tò-ti.» ²⁵ I ya 'pa ta kɛ takul Ndil kɛ aa njay, kɛ rəbi kɛ rɔ ka-ji Dabidi-ti kɛ to ngonnjèkullə lə-i 'panè:

“Kdɔ ri bá gin dow-je kɛ gay-gay d'ow-né dɔ-nɔ̄-ti wúr-wúr bè wa?
Kdɔ ri bá dow-je d'ow kɛ kɔjra-je kɛ kɔgi kare bè kin mɛɛ-dé-ti wa?”

²⁶ Ngar-je kɛ dɔnangi-ti 'ra go rɔ-dé kdɔ rɔ rəm,
'boy-je d'ində rɔ-dé nati kdɔ kilə rɔ 'Babe Lubə rəm,

kdɔ kilə rɔ Kristi‡, dow liə kɛ ɛ mbəti-é rəm tɔ.»[§]

²⁷ †«Tɔgrɔ-ti, Erodɪ-je, kɛ Pɔsi Pilati-je, kɛ gin dow-je kɛ 'to jipi-je al, kɛ dow-je kɛ 'to Israyel-je, 'mbɔ-nɔ̄ mɛɛ bəbo-ti kin ya d'osi ta ngonnjèkullə lə-i Jeju kɛ to dow kɛ aa njay, kɛ i bá 'mbəti-é. ²⁸ Né-je kinlé, 'ra bè d'adi né-je lay kɛ i ɔji kete low nɔ̄ kɛ go tɔgi-i-ti rəm, kɛ go mɛɛ ndigi-ti lə-i rəm kinlé, né-é ra-né né. ²⁹ Bəbɔ "Babe, kɛ ngosnè-ti kinlé, oo kɔgi kɛ d'ɔgi-ji pa ta lə-i kin ə 'ra kɛ ngannjèkullə-je lə-i kadi d'ilə mbɛ ta lə-i kɛ mɛɛnda kɔy-kɔy. ³⁰ ɔji tɔgi-i adi njémɔy-je d'ingə lapiya rəm, adi nékɔji-je, kɛ né-je kɛ tò bəl-bəl ra né, kɛ ri ngonnjèkullə lə-i Jeju, kɛ to dow kɛ aa njay.»

³¹ Loki dɛ təl ta pa ta kɛ Lubə rəm, lo kɛ 'kəw-nɔ̄-ti lé yəy yəki-yəki rəm, dɛ lay ya Ndil kɛ aa njay rusi mɛɛ-dé rəm ə 'pa ta lə Lubə kɛ mɛɛnda kɔy.

Kində rɔ nati lə njékadmɛɛ-je

³² †Njékadmɛɛ-je lay ya d'ində rɔ-dé nati kɛ mɛɛ-dé kɛ káre-rè rəm, kɛ tagir kɛ káre-rè rəm. Dow káre kɛ dan-dé-ti kɛ panè, né lə-n'è kin sobi dɔ-n'è n'è ya kɛ kár-n'è ya goto. Nékingə-dé-je lay ya d'ore-nɔ̄ dɔ-ti. ³³ Njékowkulə-je 'pa ta kɛ tɔgi kɛ nɔ̄ dɔ tɔsi-ti kɛ 'Babe Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ. Bəbɔ dɛ lay ya ramajɪ lə Lubə nɔ̄y sə-dé. ³⁴ Dow káre dan-dé-ti kɛ né nal-é ya goto, kdɔ dɛ lay kɛ d'ow kɛ lo ndɔr-je əse kəy-je lé, d'oy 'ndogɪ d'adi là-é ³⁵ njékowkulə-je, ngá bá 'təl 'ləbi kɛ go ndigi-je-ti lə nɔ̄-nɔ̄ dan-dé-ti.

³⁶ Jojepi kɛ njékowkulə-je lə Jeju d'ində ri gajɪ-é lə Barnabasi, adi kɔr mɛɛ-é to: «Ngon kɛ njèkulə dingəm mɛɛ-dé-ti» lé, to dow kɛ gin kɔji-ti lə Lebɪ, dɔnangi Sɪprə-ti kɛ tò dan ba-ti, ɔw kɛ lo ndɔr liə nɔ̄ɔ. ³⁷ ɛ un lo liə lé ndogɪ rəm ə ree kɛ là-é adi njékowkulə-je.

† 4:24 4:24 Tɛt 20:11; Eja 37:16-20 ‡ 4:26 4:26 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kɛ Lubə mbəti-é.

§ 4:26 4:26 Pa 2:1-2 † 4:27 4:27 a Luk 23:7-11; b Mat 27:1,2; Mar 15:1; Luk 23:1; Jɔ̄ 18:28,29

† 4:32 4:32 Knj 2:44,45

5

Poy ta læ Ananiasi-je kî Sapira

¹ Ngà dingəm káre kí ri-é lə Ananiasi ə ri ne-é lə Sapira, un lo ndor læ-dé ndogî tɔ. ² Ta Ananiasi-je kî ne-é asi-nə adi Ananiasi ɔr kəl là lo ndor læ-dé lé, ngá bá ɔw kî ndəgi-é adi njékowkulə-je ə panè lay læ là ndor lé ya ɔn. ³ Rəmə Piyər idə-é panè: «Ananiasi, ra ban bá 'ɔr kəl là lo ndor læ-i lé adi to kí læ-i rəmə 'panè lay læ là lé ya é tò tin wa? I adi Satə taa mɛɛ-i pəl-pəl adi 'ɔw mbing ya 'ədi Ndil kí aa njay wa? * ⁴ Lo ndor læ-i lé, lé i 'ndogî al kàrè to 'læ-i ya rəm al wa? Rəm bá kí i un 'ndogî ngá kin kàrè, là-é to 'læ-i ya to al wa? Ngà ra ban bá i ɔji mɛɛ-i-ti adi 'ra-né né kí tanə bə kin wa? To dow-je bá i ədi-dé al, ngà to Lubə bá i ədi-é.» ⁵ Loki Ananiasi oo ta-je kinlé, ɛ usi nangi rəmə oy. Adi dow-je lay kí ta-é usi mbi-dé-ti lé, bəl ində bandi-dé gangi. ⁶ Loki ɛ oy lé, basa-je 'ree bɪr-é kî kubi d'ɔw 'dubi-é.†

⁷ Loki à kasi kàdî mutə-je bə go-ti rəmə, ne-é Sapira lé ɔw kəy go-dé-ti. Ə né kí tɛɛ dɔ ngəbi-é-ti lé, ɛ gə al. ⁸ Bəba Piyər dəji-é panè: «'Idə-m adi m'oo. Lo ndor læ-si kí 'ndogî lé, lay læ là-é ya bá tò tin wa?» Rəmə Sapira panè: «Oiyoy, là-é lé ya é tò tin.» ⁹ Ə Piyər idə-é panè: «Kdɔ ri bá sɔji kî ngəbi-i adi ta-si asi-nə adi 'nəi Ndil 'Bəbe wa? Yən, də kí d'un ngəbi-i d'ɔw 'dubi-é lé bá ká nja-dé bə takəy-ti ngá tin. D'a kun-i kɔw sə-i tɔ.» ¹⁰ Rəmə tajinati nè ya, ɛ usi nangi nja Piyər-ti oy tɔ. Loki basa-je lé d'ɔw kəy rəmə, d'oo-é kí ɛ oy. Bəba də d'un-é d'ɔw 'dubi-é mbó ngəbi-é-ti. ¹¹ Bəl ində bandi njékəwnə-je gangi rəm, bá dow-je lay ya kí d'oo poy né-je kinlé kàrè, bəl ində bandi-dé gangi rəm tɔ.

Njékowkulə-je 'ra nékoji-je nə

¹² Njékowkulə-je 'ra né-je kí tò bəl-bəl, kî né-je kí toji tógi Lubə nə-nə takəm dow-je-ti. Njékadmɛɛ-je lay ya 'kəwnə gin pal-ti læ Salomɔ‡. ¹³ Dow kí rangi kí bə ree dan-dé-ti ra-é goto. Bə ya kàrè, dow-je 'piti-dé nə. ¹⁴ Bəba dingəm-je kî dené-je kí 'tò nduy-nduy ya d'adi mɛɛ-dé 'Bəbe, adi kɔr-dé usi dɔ madi-é-ti par-par. ¹⁵ Rəmə dow-je d'ɔy njémɔy-je dɔ tirə-ti-je, kî mɛɛ tuwə-ti-je 'ree d'ungi-dé kî ngangî rəbi-rəbi, kdɔ kadi kinə Piyər dəə rəmə, ndil-é je kin ya kàrè ungi dɔ njémɔy-ti káre je bə bəl dan-dé-ti. ¹⁶ Dow-je nə ya kí mɛɛ bəbo-je-ti kí tò mbó Jorijaləm-ti d'ɔy njémɔy-je, kî dow-je kî ndil-je kí maji al 'ra-dé, d'ay sə-dé kî rɔ-dé-ti, adi də lay ya d'ingə lapiya.

D'uwə njékowkulə-je dangay-ti ya bəy

¹⁷ Ngá bá burə dɔ njégugnə-je læ Lubə, kî dow-je lay kí d'isi siə nati, adi to kuti dow-je kí 'bà-dé Sadusi-je lé jangi ra-dé nə dɔ njékowkulə-je-ti adi d'i gim ¹⁸ d'ɔw d'uwə-dé 'ree d'ungi-dé dangay-ti kí to dangay læ dow-je lay. ¹⁹ Ngà ndɔw rəmə, malayka læ 'Bəbe ree tɛɛ ta rəbi-je kí kəy dangay-ti, adi njékowkulə-je 'tɛɛ ndaa-ti, bá idə-dé panè: ²⁰ «Ōwi, ɔi mɛɛ kəy-ti læ Lubə, ə ta-je lay kí sobi dɔ ta kaji kinlé, iləi-né mɛɛ adi dow-je.» ²¹ Loki d'oo ta kin bə lé, d'ɔw takəy-ti læ Lubə kí ndɔge rati ya d'ɔw 'ndó dow-je né.

Bəba burə dɔ njégugnə-je læ Lubə, kî dow-je kí d'isi siə nati ya lay d'ulə kulə 'bà 'boy-je kí njégangta-je læ jipi-je rəm, bá 'bà 'ngatogi-je læ Israyel-je lay rəm. Ngá bá d'ulə kulə dangay-ti kadi 'ree kî njékowkulə-je lé tɔ.

* 5:3 5:3 Jq 13:2 † 5:6 5:6 Be læ jipi-je lé dow-je 'dubi-nə bole mbal-je-ti. ‡ 5:12 5:12 Knj 3:11.

22 Ngà loki ngannjékullə-je lé d'ow rəmə, d'ingə-dé kəy dangay-ti al. Beba 'təl d'ow gogi 'panè: 23 «Loki j'ow lé, tarəbi tò kì kuti-é maji rəm, bá njəngəm tarəbi-je kì kəy dangay-ti kàrè d'ə lo ka-dé-ti nɔɔ rəm; ya rəmə loki j'teɛ tarəbi lé, dow ya kàrè j'ingə-é mee kəy-ti al.» 24 Loki njəkun do njəngəm takəy lə Lubə, kì njəkun do njəgugnə-je lə Lubə, d'oo ta kin bè lé, lo ta igi-dé səl kdo ta lə njékowkulə-je lé, adi 'dəji-nə ta 'panè: To ri danə bá ra né bè wa? 25 Ngà dow kàre ree idə-dé panè: «Yən! Dow-je kì ungi-dé dangay-ti lé, d'ə 'ndó né dow-je takəy-ti lə Lubə nɔɔ.»

26 Ngà bá njəkun do njəngəm takəy lə Lubə, de kì dow-je liə d'ow 'ree kì njékowkulə-je lə Jeju lé. Ngà ree bá 'ree sə-dé kì go lə njətógi-ti al, kdətalə de 'bəl kì kosi dow-je d'a tilə-dé kì ər.

27 Loki 'ree sə-dé lé, d'adi d'ə nɔ 'boy-je-ti kì njəgangta-je lə jipi-je, ngà bá, burə do njəgugnə-je lə Lubə dəji-dé ta panè: 28 †«Je j'ogɔ-si kì ta kɔ-ji-ti kadi 'ndóí né dow-je kì ri dingəm kinlé ya al wa? Ngà ooi bè, néndó lə-si ya taa mee bebo Jorijaləm pəl-pəl rəm, bá 'ndigi rai bè kadi ta məsi dingəm kinlé usi do-ji je-ti bəy al banS.»

29 Ngà bá Piyər-je, kì ndəgi njékowkulə-je d'ilə-dé-ti 'panè: «Dow à təl rə-é go ta-ti lə Lubə, bi à təl rə-é go ta-ti lə dow-je al. 30 Jeju kì səi 'bəi-é kagdəsi-ti 'təli-é lé, Lubə lə ka-ji-je adi-é təsi ndəl ində lo teɛ. 31 E bá Lubə un-é ində-é do jikol-é-ti taá, adi-é to ngar rəm, adi-é to njəkaji dow-je rəm. Kdo kadi ngan Israyel-je d'inə panjiyə-dé-je kì maji al kɔgi kì takul-é rəm, kadi Lubə inə-né go majal-je lə-dé kɔgi rəm. 32 Né-je kì ra né kinlé, je j'oo kì kəm-ji rəm, j'oo ta-é kì mbi-ji rəm, bá Ndil kì aa njay kì Lubə adi isi mee dow-je-ti kì njətəl rə-dé go ta-ti liə lé kàrè oo né-je kinlé rəm tɔ.»

33 Loki de d'oo ta-je lə njékowkulə-je lé bè rəmə, wəngi ra-dé nə adi d'oji kadi d'adi 'təl-dé kɔgi. 34 Ngà Parisi kàre kì ri-é lə Gamaliyel kì to njəndó dow-je ndukun-je lə Lubə kì dow-je lay ya d'un ta-é, i taá dan 'boy-je-ti kì njəgangta-je lə jipi-je lé kdo kidə-dé tagir liə. E un ndu kadi d'adi njékowkulə-je lé 'teɛ ndaa-ti moki. 35 Ngà bá idə 'boy-je kì njəgangta-je lé panè: «Səi Israyel-je lé! Né kì səi oji kadi 'rai kì dow-je kanlé ooi maji bane! 36 Kdətalə ngəsnə ya bəy Tedasi, oo rə-é kì dow kì ngay; beba dingəm-je d'a kasi buso je bè d'un go-é. Ngà 'təl-é rəm, dow-je lay kì go-é-ti lé kàrè, 'sane-dé kàre-kàre, adi kində rə nati lə-dé lé goto. 37 Go-é-ti, Judasi kì to dow kì Galile, ɔr kosi dow-je go-é-ti, dokaglo kində ri dow-je mee mbete tidə kər dow-je-ti. E kàrè 'təl-é rəm, bá dow-je kì go-é-ti kàrè 'sane-dé kàre-kàre rəm tɔ. 38 Beba kì ngəsnə-ti kinlé, m'idə-si kadi indəi kəm-si go dingəm-je-ti kinlé al. Inəi-dé adi d'ow. Kdətalə kinə, kɔjra lə-dé əse kullə lə-dé kin to né kì i rə dow-je-ti lé, né-é à kində nangi kì kàr-é bè ya. 39 Ngà kinə to kɔjra lə Lubə əse to kullə liə ya tɔgrɔ-ti to rəmə, tógi-si à kasi ra kadi ində nangi al. Ooi maji, nè a kì rə-i kì Lubə!» Beba 'boy-je kì njəgangta-je lə jipi-je lé, 'ndigi kì Gamaliyel do ta-ti liə lé. 40 Go-ti, 'təl 'fa njékowkulə-je lé 'ree sə-dé rəmə, d'adi d'ində-dé rəm, bá d'ogɔ-dé 'panè: «A pai ta kì ri Jeju gogi rangi al ngà.» Bè ngà bá d'inə-dé d'adi d'ow.

41 Njékowkulə-je d'inə 'boy-je kì njəgangta-je lé 'teɛ ndaa-ti kì rənəl, kdətalə koo kì Lubə oo-dé adi n'toi dow-je kì n'asi kadi nɔsəl teɛ do-dé-ti kdo ta lə ri Jeju. 42 Kì ndo-é ndo-é ya njékowkulə-je d'ilə mbə Poyta kì Maji

lə Jeju kí to Kristi* rəm, 'ndó né dow-je mɛɛ kəy-ti lə Lubə rəm, bá mɛɛ kəy-je-ti lə-dé ə d'ɪŋə ta-é al.

6

Mbəti njékore kadi njékowkulə-je

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, kɔr njéndó né-je usi dɔ madi-é-ti ki kete-kete rəmə, jipi-je kí njépata grɛki 'yun ta dɔ jipi-je-ti kí 'pa ta Əbrə, kdotalə, ndo-é ndo-é ya kí d'isi 'ləbi né lé, dow ilə ká njéngowkoy-je-ti kí njépata grɛki lé al. ² Bɛba njékowkulə-je kí dɔgi gidi-é joo lé, 'ba njéndó né-je lay ya rɔ-dé-ti ə d'idə-dé 'panè: «Kadi je bá j'ɪŋə ta pa ta lə Lubə, kdɔ təl kə ká ləbi nékuso-ti bəy lé, to né kí tuwə ra al. ³ Bɛba ngankɔ-ji-je, kadi 'mbəti dingəm-je siri dan-si-ti, kdɔ kadi j'ulə kullə kin mɛɛ ji-dé-ti kadi 'ra. Ə à to dingəm-je kí dow-je 'pa ta lə-dé maji rəm, Ndil kí aa njay rusi mɛɛ-dé rəm, bá à to dingəm-je kí d'ow kɔ gosi rəm bane tɔ. ⁴ Ngà je rəmə, j'a kuwə rɔ-ji ngà mɛɛ pa ta-ti kɔ Lubə, bá mɛɛ ndó dow-je ta-ti liə rəm tɔ.» ⁵ Ta kinlé, njékəwnə-je lay ya 'ndigi dɔ-ti. Bɛba 'mbəti-né Etiyən, kí to dow kí kadmɛɛ liə asi gaki, bá Ndil kí aa njay rusi mɛɛ-é rəm tɔ, bá 'mbəti Pilipi, kɔ Prokore, kɔ Nikanɔr, kɔ Timɔ, kɔ Parmenasi, kɔ Nikola kí to dow kí bɛbo Antiosi-ti kí to jipi təl. ⁶ Ə 'ree sə-dé rɔ njékowkulə-je-ti. Dɛ 'pa ta kɔ Lubə kdɔ ta lə-dé, bá d'ində ji-dé dɔ-dé-ti.

⁷ Ta lə Lubə sane kɔ lo-lo, bá kɔr njéndó né-je kí Jorijaləm ɔw ki kete ya par-par rəm, bá njégugnə-je lə Lubə nɔ ya d'adi mɛɛ-dé Jeju rəm tɔ.

Ta kí dɔ kuwə Etiyən-ti

⁸ Lubə ra maji kɔ Etiyən nɔ rəm, adi-é tógi adi ra-né nékɔji-je, kɔ né-je kí tɔ bəl-bəl dan dow-je-ti. ⁹ Bɛba ndɔ káre bə jipi-je kí nɔ-je kí d'ɪ bɛbo Siren-ti, kɔ bɛbo Alegjandri-ti rəm, bá dɛ kí madi-je 'to jipi-je kí bɛbo Silisi-ti, kɔ dɛ kí mɛɛ bə-je-ti kí dɔnangi Aji-ti 'ree 'naji ta kɔ Etiyən. Dɛ kinlé, kəykəwnə lə jipi-je kí d'isi d'uwə dɔ-nɔ-ti lé, 'ba-é «kəykəwnə lə bə-je kí d'ɪŋə-dé taá ngà.» ¹⁰ Ngà dɛ d'asi kuwə-é kɔ ta al, kdotalə to Ndil kí aa njay bá adi-é gosi pa-né ta. ¹¹ Bɛba dɛ d'adi là dingəm-je madi, adi ree 'təti-né ta ta-é-ti 'panè: «Etiyən lé, pa takɔbi dɔ Moiyiji-ti rəm, bá dɔ Lubə-ti adi jɛ ya j'oo kɔ mbi-ji.» ¹² Dɛ 'sulə kosi dow-je, kɔ 'ngatɔgi-je, kɔ njéndó dow-je ndukun-je, adi tɛɛ kɔ Etiyən busi d'uwə-é d'ow siə nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je. ¹³ Bəy bá d'ow ree kɔ dow-je kí njétəti ta-je adi 'panè: «Dingəm kinlé, ndo-é ndo-é ya ɛ pa ta kí maji al dɔ kəy-ti lə Lubə kí to lo kí aa njay kin rəm, bá ndo-é ndo-é ya ɛ pa ta kí maji al dɔ ndukun-ti lə Moiyiji rəm tɔ. ¹⁴ J'pa bə kdɔ j'oo ta-é-ti panè: Jeju kí Najaretɪ kinlé, à tɔɔ kəy lə Lubə kin kɔgi, bá à mbəl nékobe-je kí Moiyiji adi-ji kin rəm tɔ.» ¹⁵ Dow-je lay kí d'isi lə gangta-ti kinlé, d'oo Etiyən gɔrɔrɔ, rəmə d'oo kí takəm-é titi-nɔ kɔ takəm malayka bə.

7

Ta kɔr lə Etiyən

¹ Burə dɔ njégugnə-je lə Lubə dɔji Etiyən panè: «Se to bə ya tɔgrɔ-ti wa?» ² Etiyən ilə-ti panè: «Ngankɔ-m-je kɔ bɔbi-m-je, 'yali mbi-si ooi ta lə-m. Ka-ji Abrakam lé, ndɔkɔ isi dɔnangi Mejopotami-ti. Loki ɛ ɔw isi

* 5:42 5:42 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

dɔnangi Kara-ti al ya bəy bá Lubə kí njèrifa tɛɛ siə kɔy, ³ idə-é panè: “Inə dɔnangi koji-i, kí noji-i-je burə lay kɔɔ kadi ɔw dɔnangi-ti kí m'a kɔji-i kin.” ⁴ Bəfa Abrakam inə-né dɔnangi lə Kalde-je ɔw isi-né dɔnangi Kara-ti. Go koy bəbi-é-ti, ngá bá Lubə adi-é ɔw isi dɔnangi-ti kí bone isi-ti kin. ⁵ Né káre ya kàrè Lubə adi-é dɔnangi-ti kinlé al. Lo kí tati-é asi kà da nja dow bə ya kàrè Lubə adi-é titi al. Dɔkaglo-é-ti kinlé Abrakam oji ngon al bəy ya rəmə, Lubə un mindi-é panè n'a kadi-é dɔnangi kinlé rəm, bá dɔnangi-é lé à təl to néndubə lə nganka-é-je go-é-ti gogi rəm tɔ. ⁶ Ta kí Lubə pa adi Abrakam én: “Nganka-i-je d'a kow dɔ bə mba-ti dɔnangi-ti kí rangi, d'a ra-dé bə-ti rəm, d'a kulə kəm-dé ndoo bal busɔ*. ⁷ Ngá bá mɔ Lubə ya m'a gangta dɔ gin dow-je-ti kí njéra-dé bə-ti lé. Go-ti, d'a tɛɛ kɔɔ kadi d'ɔw 'pol-m dɔnangi Kara-ti kinlé’.” ⁸ Bəfa Lubə adi Abrakam ganjangi kí kijə adi to né kí toji kulənoji kí tɔ dan-dé-ti dɛ siə. Gin-é kin bá loki Abrakam oji Isaki adi ra ndɔ jinəy joo rəmə, ɛ ijə-é ganjangi; bə ya tɔ, Isaki ijə-né Jakobi ganjangi, bá Jakobi kàrè ijə-né ngan-é-je kí dɔgi gidi-é joo kí 'to ka-ji-je kí njékındə gin Israyel-je lé ganjangi tɔ.†»

⁹ «Ndəgi ka-ji-je lé, jangi ra-dé dɔ Jojepi-ti adi 'ndogi-é kɔgi, ə njéndogi-é-je d'ɔw siə dɔnangi Ejipti-ti. Ngá Lubə isi siə natí. ¹⁰ Jojepi lé, Lubə ɔr-é kɔgi dan kɔ-je-ti lay kí tɛɛ dɔ-é-ti, bá adi-é gosi rəm, adi-é maji takəm Paraɔ-ti kí to ngar kí dɔnangi Ejipti-ti rəm. Bəfa Paraɔ adi-é to gubərnər dɔnangi Ejipti-ti rəm, adi-é ɔ bə mɛɛ ndogi ngar-ti liə rəm tɔ. ¹¹ Bo ree usi dɔnangi Ejipti-ti ya lay rəm, bá usi dɔnangi Kana-ti lay rəm tɔ. Adi dow-je d'ingə kɔ nɔ rəm, bá ka-ji-je kàrè d'ingə nékuso al rəm tɔ. ¹² Loki Jakobi oo kí gemɛ tɔ dɔnangi Ejipti-ti lé, ɛ ulə ka-ji-je Ejipti-ti, kulə kí dɔsəy. ¹³ Kulə kí njékungi-ti joo ngá bá Jojepi toji rɔ-é adi ngankɔ-é-je 'gə-é rəm, go-ti, Jojepi ɔw toji ngankɔ-é-je Paraɔ adi Paraɔ kàrè gə-né kí dɛ 'to ngankɔ Jojepi-je bəy tɔ. ¹⁴ Bə ngá bá Jojepi ulə kulə bə bəbi-é Jakobi, kí ndəgi noji-é-je lay adi 'ree rɔ-é-ti. Dɛ lay 'to dow-je kɔrsiri gidi-é mɔ. ¹⁵ Bəfa Jakobi ɔw isi dɔnangi Ejipti-ti sar oy-né ə ka-ji-je kàrè d'oy-né dɔnangi Ejipti-ti nɔɔ ya lay tɔ. ¹⁶ Ngá bá d'oy nin-dé d'ɔw 'dubi mɛɛ bə-ti kí Sisəm, lo dɔbadi-ti kí ndəki Abrakam ndogi kí là ji ngan lə Amor-ti kí to bəbi SisəmS.»

¹⁷ «Kunmindi lə Lubə kí ndəki un adi Abrakam lé, loki nəy ngəsi kadi né-é ra-né rəmə, gin dow-je lə-ji d'o-ji-nə nɔ mɛɛ bə-ti kí Ejipti-ti, adi kɔr-dé usi dɔ madi-é-ti par-par. ¹⁸ Rəmə ngar kí rangi kí gə Jojepi al ree ɔ bə dɔnangi Ejipti-ti. ¹⁹ Ə ngar-é kinlé ədi dow-je lə-ji, ra kəm ka-ji-je ndoo, ra-dé kí lə njétɔgi-ti adi d'inə ngan-dé-je kí bər kadi d'oy kɔgi*. ²⁰ Dɔkaglo-é-ti kin bá d'o-ji-né Moiyiji kí to ngon kí kuré takəm Lubə-ti. “Boyɔ Moiyiji nəy mutə mɛɛ kəy-ti lə bəbi-é. ²¹ Loki d'inə-é kɔgi ngá bá ngon lə Paraɔ kí dené un-é uti-é titi ngon mɛɛ-é bə. ²² Bəfa Moiyiji ndó-né né-je lay, kí négə-je kí dɔnangi Ejipti-ti adi təl to dow kí ɔw kí tɔgi mɛɛ ta pa-é-ti rəm, mɛɛ kullə ra-é-ti rəm.»

²³ «Ngá loki Moiyiji ra bal kɔrsɔ lé, tagir kow koo ngankɔ-é israyel-je ree dɔ-é-ti. ²⁴ Bəfa ɛ ɔw rəmə, da dɔ dow-ti kí Ejipti-ti kí ə mbɔy ngon Israyel káre ə Moiyiji tɔl dow kí Ejipti-ti lé dal-né ba dingəm kí madi-é ra-é maji al lé. ²⁵ Moiyiji gir kí ngankɔ-é Israyel-je d'a gə kí Lubə à taa-dé kilə-dé

* 7:6 7:6 Kgn 15:13-14 † 7:7 7:7 Tɛt 3:12 ‡ 7:8 7:8 Kgn 17:10,14. § 7:16 7:16 Kgn 37:11-28; 41:39-57 * 7:19 7:19 Tɛt 1:8-22 † 7:21 7:21 Tɛt 2:1-10.

taá kì takul n'è, ya ngà dɛ 'gə kɪ bè kin al. ²⁶ Lo aa go-ti lé, Moiyiji oo ngan Israyel-je joo d'á 'rɔ-ná, beba ɛ sangi kadi n'gɔr-dé kadi lapiya tò dan-dé-ti adi ɛ panè: "Nam-je kɪ maji, səi 'toi ngankɔ-ná-je, ngà 'rai-ná maji al bè kɔo ri?" ²⁷ Ngà ɛ kɪ njèra madi-é maji al lé surə Moiyiji kɪ gogi ə panè: "Ná bá ində-i 'boy lə-ji rəm, njègangta lə-ji rəm wa? ²⁸ I 'ndigi tɔl-m titi kɪ tagné 'tɔl-né dow kɪ Ejipti-ti lé bè tɔ wa?" ²⁹ Loki Moiyiji oo ta-je kin bè lé, ɛ ay ɔw isi dɔ bə mba-ti dɔnangi-ti lə Madiá-je[‡]. ɛ oji ngan-je kɪ dingəm joo lo-é-ti nɔɔ[§]. ³⁰ Bal kɔrsɔ go-ti ngà bá malayka káre tɛɛ kɪ Moiyiji diləlo-ti kɔy, dan ndɔ pər-ti kɪ ð̣ dan kam-ti bilim-bilim kàdì mbal Sinay-ti*. ³¹ Loki Moiyiji oo né kin bè lé, ndil-é tɛɛ say. Beba loki ɔti kɪ kete kɔo koo né lé maji bəy rəmə, ɛ oo ndi 'Babe idə-é panè: ³² "To mə Lubə lə ka-i-je, Lubə lə Abrakam, kɪ Isaki, kɪ Jakobi." Rəmə Moiyiji bəl dadi par-par, adi ɛ ndigi koo né-é al ngà. ³³ Ngà bá 'Babe təl idə-é panè: "'Tɔr saba nja-i-ti, kdɔtalə lo kɪ i 'a-ti kinlé tɔ dɔnangi kɪ aa njay. ³⁴ M'oo kɔ kɪ dow-je lə-m d'isi d'ingə dɔnangi Ejipti-ti rəm, m'oo ká tumə-je lə-dé, bá m'ree kɔo taa-dé kilə-dé taá. Kɪ ngɔsnè-ti kin ya, m'ulə-i ə 'ɔti 'ɔw dɔnangi Ejipti-ti.[†]"»

³⁵ «Moiyiji kɪ ndoki ngan Israyel-je mbati-é 'panè: "Ná bá ində-i 'boy lə-ji kɪ njègangta lə-ji" rəm wa lé, ɛ ya Lubə ulə-é rɔ-dé-ti kɔo kadi tɔ 'boy lə-dé rəm, njètaa-dé kilə-dé taá kɪ tógi lə malayka, kɪ ndoki tɛɛ siə kɔy dan kam-ti lé. ³⁶ To Moiyiji kinlé bá ɔr ngan Israyel-je dɔnangi Ejipti-ti tɛɛ sə-dé. ɛ ra né-je kɪ tɔ bəl-bəl kɪ né-je kɪ tɔji tógi Lubə dɔnangi Ejipti-ti rəm, dan babo kasi-ti rəm, diləlo-ti rəm, bè-bə ya bal kɔrsɔ[‡]. ³⁷ To Moiyiji kinlé bá idə ngan Israyel-je panè: "Lubə à kadi-si njəpata kɪ ta-é-ti kɪ titi-nə sə-m mə Moiyiji bè, ɛ à tɔ ngonkɔ-si kɪ dan-si-ti ya.[§] ³⁸ Moiyiji kinlé bá ndoki a kɪ ngan Israyel-je nati loki 'kəw-né-nə diləlo-ti. ɛ isi nati kɪ ka-ji-je rəm, ɛ a kɪ malayka nati loki malayka 'pa-né siə ta dɔ mbal Sinay-ti ə ɛ taa ta kɪ j'a kisi-né kɪ dɔ-ji taá ji Lubə-ti adi-ji*. ³⁹ Ngà ka-ji-je 'ndigi təl rɔ-dé go ta-ti liə al, adi dɛ mbati-é rəm, bá mɛɛ-dé tɔ gɔrɔré dɔ təl kɔw dɔnangi Ejipti-ti gogi rəm. ⁴⁰ Beba dɛ d'idə Arɔ 'panè: "'Ra magi-je adi 'nɔjyə nɔ-ji-ti, kdɔtalə Moiyiji kɪ njètɛɛ sə-ji kɔgi Ejipti kinlé, j'gə né kɪ tɛɛ dɔ-é-ti al." ⁴¹ Ngà bá mɛɛ ndɔ-je-ti kinlé, dɛ 'ra ngon mangi, d'ilə məsi nangi d'adi-é, bá 'ra rɔnəl dɔ kullə ra ji-dé-ti kinlé[†]. ⁴² Ngà Lubə təl gidi-é adi-dé, inə-dé adi 'pole kàdì-je, kɪ nɔy-je, kɪ kərwəi-je, titi kɪ 'ndangi-né mɛɛ mbete-ti lə njəpata-je kɪ ta Lubə-ti 'panè: "Səi Israyel-je, bal kɔrsɔ kɪ səi 'rai diləlo-ti lé, Səi iləi məsi dɔ-je nangi adi-mi wa? Səi 'reei kɪ né-je adi-mi wa?"

⁴³ Kəykubi lə takəm magi kɪ 'ba-é Moloki rəm, né kɪ səi adi tɔ takəm magi kərwəi lə-si kɪ ri-é lə Repə bá səi uti dɔ-si-ti. Magi-je kinlé bá səi 'rai-dé kɔo kɔsi dɔ-si nangi nɔ-dé-ti. Beba m'a kɔw sə-si kadi 'rai bə gidi Babilɔn-ti nɔ.[‡]"

⁴⁴ «Diləlo-ti ndoki lé, ka-ji-je d'ɔw kɪ kəy kɪ 'ra kɪ kubi kɪ tɔ lo kingə-nə kɪ Lubə. Lubə pa ta kɪ Moiyiji ə un ndu adi-é kadi ra kəykubi lé adi titi-nə kɪ gɔ-é kɪ oo lé ya bè tɔ. ⁴⁵ Ka-ji-je d'inə kəy kubi kinlé d'adi ka-ji-je kɪ njéree

‡ 7:29 7:29 Dɔnangi Madiá lé tɔ dɔnangi Arabi-ti. § 7:29 7:29 Tɛt 2:11-22 * 7:30 7:30 Mbal Sinay lé, 'ba-é mbal Orebi tɔ. † 7:34 7:34 Tɛt 3:1-10 ‡ 7:36 7:36 Tɛt 2:14; 7:3; 14:21. § 7:37 7:37 Det 18:15. * 7:38 7:38 Tɛt 19:1-20:17; Det 5:1-33 † 7:41 7:41 Tɛt 32:1 ‡ 7:43 7:43 Amo 5:25

go-dé-ti to. Dɛ kàrè loki Jojuwe ɔr nɔ̄-dé adi 'taa donangi læ gin dow-je kí Lubə tubə-dé nɔ̄-dé-ti lé, dɛ d'ow kà kəykubi lé kəm-dé-ti. Bɛba kəykubi lé tò dan-dé-ti sar kaglo-ti læ Dabidi. ^{§ 46} Dabidi to dow kí Lubə ra siə maji, ɛ dɔ̄ji kadi n'ra kəy kisi Lubə læ Jakobi. ^{*} ⁴⁷ Ngà to Salomɔ̄ bá ra kəy-é lé adi Lubə†. ⁴⁸ Ngà Lubə kí njèkisi taá dɔ̄rɔ̄-ti nɔ̄ lé, ɛ isi mɛɛ kəy-ti kí dow-je 'ra kí ji-dé al. Ta kí njèpata kí ta Lubə-ti pa ɛn:

⁴⁹ «'Babe Lubə ya panè dɔ̄rɔ̄ to kalikɔ̄bɛ læ-m,

ə donangi to lo kungi nja-m,

Ngà se kəy kí titi-nɔ̄ ban bá sɔ̄i a rai kadi-mi wa?

Əse lo kí rá bá to lo taakoo læ-m wa?

⁵⁰ Né-je kin ya lay lé, mā ya m'to njèra-dé kí ji-m ya al wa‡?»

⁵¹ «Sɔ̄i dow-je kí 'toi njédongɔ̄-je, kí njémɛɛndɔ̄-je, kí njémibɔ̄y-je kan! Sɔ̄i kí njékɔ̄si ta Ndil kí aa njay sar bone! Sɔ̄i 'titi-nɔ̄ kí ka-si-je lé bè to!

⁵² Ná dan njèpata-je kí ta Lubə-ti bá ka-si-je d'ulə kəm-é ndoo al wa? Ta ree læ dow kí njururu lé, dɛ kí 'to njépa ta-é kadi dow-je d'oo kete-kete lé, ka-si-je 'tol-dé. Ngà bone bè kinlé, dow kí njururu lé, ɛ ya bá sɔ̄i uni dɔ̄-é rəm, 'toli-é rəm tin[§]. ⁵³ Sɔ̄i lé, ndukun kí Lubə adi-si kí kəm rəbi kí rɔ̄ malayka-je-ti lé, sɔ̄i 'toli rɔ̄-si go-ti al rəm. ^{*} »

Ta koy læ Etiyen

⁵⁴ Loki 'boy-je kí njégangta-je læ jipi-je d'oo ta-je kin bè lé, wɔ̄ngi ra-dé nɔ̄ adi 'tɔ̄ gangi-dé məgəgə-məgəgə dɔ̄ Etiyen-ti. ⁵⁵ Ngà Etiyen lé Ndil kí aa njay rusi mɛɛ-é, adi un kəm-é kí dɔ̄rɔ̄-ti taá oo lo góroró rəmə, oo né rifa læ Lubə rəm, oo Jeju ɔ̄ taá dɔ̄ jikəl Lubə-ti rəm to. ⁵⁶ Ngà bá ɛ panè: «Yən, m'oo dɔ̄rɔ̄ to tagra rəm, m'oo Ngon læ dow ɔ̄ taá dɔ̄ jikəl Lubə-ti rəm to.» ⁵⁷ Ngà loki ɛ pa ta kin bè lé, kosi dow-je 'tur kɔ̄l boy-boy rəm, d'uti mbi-dé jigi-jigi ə 'ndangi-nɔ̄ giw kàdi kàre kí dɔ̄-é-ti, ⁵⁸ 'ndɔ̄r-é d'ow siə gidi bebo-ti ə 'tilə-é kí ər 'tol-é. Dow-je kí d'ɔ̄ lo-é-ti lé, 'tɔ̄r kubi-je læ-dé d'ungi nangi nja basa-ti kí ri-é læ Sol, d'adi-é ngəm. ⁵⁹ Loki d'ɔ̄ 'tilə Etiyen kí ər lé, ɛ pa ta kí Lubə panè: «'Babe Jeju, 'taa ndil-m kí rɔ̄-i-ti!» ⁶⁰ Go-ti ngà bá Etiyen tɔ̄si məkəji-é nangi nɔ̄ boy panè: «'Babe, 'tidə majal kin dɔ̄-dé-ti al.†» Loki ɛ pa ta-je kin bè rəmə, ɛ uwə ta-é.

8

Sol ulə kəm njékəwnɔ̄-je ndoo

¹ Sol ndigi kí dow-je dɔ̄ tol-ti kí 'tol Etiyen.*

Dɔ̄ ndɔ̄-é-ti kinlé, dow-je d'un kuti kulə kəm njékəwnɔ̄-je ndoo nɔ̄ mɛɛ be-ti kí Jorijalɛm, adi njékəwnɔ̄-je lay ya 'sane-nɔ̄ kí donangi Jude-ti, kí donangi Samari-ti. Ngà njékəwnɔ̄-je ya par bá 'nɔ̄y Jorijalɛm. ² Loki Etiyen oy lé, dow-je kí njékilə kuji dɔ̄ Lubə-ti, 'nɔ̄-é nɔ̄ bá d'un-é d'ow 'dubi-é.

³ †Sol uwə rɔ̄-é ngà kadi n'tɔ̄ ko njékəwnɔ̄-je, ɛ ow kí mɛɛ kəy mɛɛ kəy ya tuwə dingam-je kí dené-je ungi-dé dangay-ti†. ⁴ Ə dɛ kí 'sane-nɔ̄ lé, d'ow d'ilə mbɛ Poyta kí Maji kí lo-lo.

§ 7:45 7:45 Tɛt 25:9; 40 * 7:46 7:46 2Sa 7:1 † 7:47 7:47 1Ng 6:1; 2Pi 3:1 ‡ 7:50 7:50 Eja 66:1 § 7:52 7:52 Eja 63:10; 32:16; Mat 23:31 * 7:53 7:53 Gal 3:19; Əbr 2:2 † 7:60 7:60 Luk 23:34 * 8:1 8:1 Knj 22:20 † 8:3 8:3 Knj 22:4,5; 26:9-11 † 8:3 8:3 Knj 22:4; 26:9

Mbẹ kilə lə Pilipi donangi Samari-ti

⁵ Pilipi ɔw donangi Samari-ti, meɛ bebo-ti káre bè, ilə mbẹ ta lə Kristi[‡] adi dow-je. ⁶ Nékoji-je kí Pilipi ra ra lé, kosi dow-je lay ya d'oo poy-é rəm, fá d'oo kí kəm-dé rəm. Beba ta-dé asi-nə adi 'yəl mbi-dé maji d'oo-né ta-je lə Pilipi. ⁷ Kdo dow-je nə ya ndil-je kí maji al 'teɛ meɛ-dé-ti kogi kí nɔ ta-dé-ti boy-boy, fá njérəkoy mburuki-je, kí njéməti-je nə ya d'ingə lapiya rəm tɔ. ⁸ Beba rɔ dow-je nəl-dé nə meɛ bebo-ti kinlé.

⁹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, dingəm káre bè kí 'fa-é Simɔ isi meɛ bebo-ti lé nɔɔ, isi ra mbəli adi ində dow-je kí Samari bəl-ti. E oo rɔ-é kí dow kí ngay. ¹⁰ Adi ngan-je kí sɛ rəm, dow-je kí tɔgi lay ya tagir lə-dé tɔ kí dɔ-é-ti ya sɛɛ. Ə 'panə: Dingəm kinlé ɔw kí tɔgi lə Lubə kí 'fa-é tɔgi kí al dɔ lo. ¹¹ E ya fá tagir lə-dé tɔ kí dɔ-é-ti ya sɛɛ, kdotalə i low nɔ ya isi ra né mbəli-je liə kí né-je kí ində-né dow-je bəl-ti. ¹² Ngə loki Pilipi ilə mbẹ Poyta kí Maji kí sobi dɔ kɔbe lə Lubə rəm, kí sobi dɔ ri Jeju Kristi rəm lé, de 'ndigi dɔ ta-ti liə. Dingəm-je kí dené-je kí 'ndigi dɔ ta-ti liə lé 'ra-dé batəm. ¹³ Simɔ lé ya kí dɔ-é kàré adi meɛ-é ta lə Pilipi adi 'ra-é batəm tɔ. E inə go Pilipi al. Lókí e oo né-je kí tɔji tɔgi Lubə kí nékoji-je kí ra né lé, lo ta igi-é səl.

¹⁴ Beba loki njékowkulə-je lə Jeju kí d'isi Jorijaləm d'oo poy dow-je kí donangi Samari-ti kí d'adi meɛ-dé ta lə Lubə lé, de d'ulə Jə kí Piyər rɔ-dé-ti. ¹⁵ Lókí Piyər-je kí Jə d'ɔw 'teɛ Samari-ti rəm, de 'pa ta kí Lubə kdotalə njékadmɛɛ-je kdo kadi d'ingə Ndil kí aa njay. ¹⁶ Kdo dan-dé-ti lé dow káre ya kàré, Ndil kí aa njay ree dɔ-é-ti al bəy, ngə batəm ya par fá 'ra-dé kí ri 'Babe Jeju. ¹⁷ Beba Piyər kí Jə d'ində ji-dé dɔ-dé-ti rəm, d'ingə Ndil kí aa njay.

¹⁸ Lókí Simɔ oo kí njékowkulə-je lə Jeju d'ində ji-dé dɔ njékadmɛɛ-je-ti adi d'ingə Ndil kí aa njay lé, e adi-dé là, ¹⁹ dəji-dé-né panə: «Adi-mi tɔgi kin tɔ, kdo kadi kinə m'ində ji-m dɔ dow-je-ti rəm, d'ingə Ndil kí aa njay tɔ.» ²⁰ Ngə Piyər ilə-é-ti panə: «Kadi là lə-i tuji sə-i nati. Kdotalə i gir kí kadkare lə Lubə lé, 'a ndogi kí là! ²¹ I lé, né lə-i káre ya kàré goto meɛ né-ti kinlé rəm, fá né kí usi-i-ti nè ya kàré goto rəm tɔ, kdo meɛ-i maji takəm Lubə-ti al. ²² 'Inə tagir lə-i kí maji al kin kogi, ə 'pa ta kí 'Babe é kinə lo-é tɔ rəm-je inə go kojra lə-i kogi adi-i. ²³ Kdotalə m'oo kí meɛ kati bangi rusi meɛ-i rəm, fá né ra kí njururu al bindi-i bindi-bindi rəm tɔ.» ²⁴ Beba Simɔ lé idə Piyər-je kí Jə panə: «Səi ya 'pai ta kí 'Babe kdo ta lə-m, kdo kadi né kí 'pai ta-é kinlé teɛ dɔ-m-ti al.» ²⁵ Lókí Piyər-je kí Jə 'pa ta kí dɔ 'Babe-ti rəm, d'ilə mbẹ ta liə rəm lé, 'təl d'ɔw bebo Jorijaləm-ti gogi. Ta kɔw-dé kí bebo Jorijaləm-ti lé, de d'ilə mbẹ Poyta kí Maji lə Jeju taá-tá meɛ be-je-ti nə kí donangi Samari-ti.

Pilipi kí njérakullə lə ngar kí Etiyopi

²⁶ Malayka lə 'Babe idə Pilipi panə: «I taá 'ɔw kəl lo-ti kí bəə bè; dɔ rəbi-ti kí i bebo Jorijaləm-ti ɔw kí Gaja kí to rəbi kí dilələ-ti.» ²⁷ Pilipi i tajinati nè ya ɔw tɔ. Dɔ rəbi-ti lé, e ingə dingəm káre kí to dow kí Etiyopi. To dingəm kí 'tɔɔ gəm-é, to dow kí boy nə, njérakullə kí boy lo ngəm né-ti lə ngar kí dené kí Etiyopi kí ri-é lə Kandasí, e ɔw Jorijaləm ɔw ɔsi dɔ-é nangi nɔ Lubə-ti. ²⁸ Lókí isi meɛ pusi-ti isi təl kí bee liə lé, e isi ndó mbete lə Ejay kí njəpata kí ta Lubə-ti taá-tá. ²⁹ Ndil Lubə idə Pilipi panə:

[‡] 8:5 8:5 Kristi lé kor meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

«Ɔw mbó pusi-ti kin.» ³⁰ Ə Pilipi ay ngodi Ɔw rəmə, oo do ta kí dingəm kí Etiyopi kin isi ndó meę mbete-ti læ Ejay njèpata kí ta Lubə-ti lé. Ə dəji-é panè: «Se i gə meę ta kí isi ndó kinlé maji wa?» ³¹ Beba dingəm lé ilə-é-ti panè: «Dow Ɔr-m meę-é al ngà, m'a ra ban bá m'a gə meę-é wa?» E dəji Pilipi adi-é al isi meę pusi-ti mbó-é-ti. ³² Ta kí meę mbete-ti kí aa njay kí e ndó lé ɔn:

«D'ow siə titi-nə kɪ bati kí d'isi d'ow siə lo tol da-je-ti bè rəm, e pa ta al titi-nə kɪ ngonbati kí a ta-é mbə mbó dow-ti kí a tijə bəl-é bè.

³³ D'ulə rɔsɔl do-é-ti kàrè dow ilə ká nàji-ti liə al Dow à pa ta kí sobi do nganka-é al,

kdotalə d'ində ngangɪ ndo liə donangi-ti nèŦ.»

³⁴ Njèrakullə kí boy kinlé, dəji Pilipi panè: «M'ra-i kɔgri ya, kadi 'idə-m se to nə bá njèpata kí ta Lubə-ti kinlé pa ta liə bè wa? E pa ta kí do-é e-ti ya əse pa ta kí do dow kí rangi-ti wa?» ³⁵ Beba Pilipi un ta ə ulə gin-é do ta-ti kí meę mbete-ti kí e isi ndó lé bá idə-é-né Poyta kí Maji læ Jeju. ³⁶ Də d'un rəbi sar 'teę lo-ti madi kí man tɔ-ti. Beba njèrakullə kí boy lé panè: «'Oo bè, man ɔ tɔ tin, ngà se ri bá ɔgi kadi m'ra batəm wa?» ³⁷ [Pilipi idə-é panè: «Kinə i adi meę-i lay Jeju lé, 'a ra batəm ya.» Beba dingəm lé təl panè: «M'adi meę-m kí Jeju Kristi to Ngon læ Lubə.»] ³⁸ Beba e un ndu adi pusi a nangɪ. Rəmə Pilipi Ɔw siə dan man-ti Ɔw ra-é batəm. ³⁹ Ngà loki də 'teę kəm man-ti rəmə, Ndil 'Babe un Pilipi Ɔw siə adi njèrakullə kí boy lé oo-é al, ngà e un ta rəbi liə Ɔw kɪ rɔnəl. ⁴⁰ Pilipi ubə rəmə ubə bebo Ajoti-ti nu, ngà bá ilə mbə Poyta kí Maji taá-taá meę bebo-je-ti lay Ɔw njal teę-né bebo Sejare-ti.

9

Sol adi meę-é Jeju Kristi *Knj 22:3-16; 26:9-20; Gal 1:1-16*

¹ Dokaglo-é-ti kinlé, meę Sol tɔ səl do kɔ-ti kí kadi n'adi njéndó né-je læ 'Babe rəm, do tol-ti kí kadi n'tol-dé rəm, adi Ɔw rɔ burə do njégugnə-je-ti læ Lubə ² dəji-é mbete kɔ kow-né meę kəykəwnə-je-ti læ jipi-je kí meę be-ti kí Damasi kadi kinə n'ingə dingəm-je əse denə-je kí d'un rəbi néndó kí sigi kin rəmə n'uwə-dé, n'tɔ-dé njim-njim, n'ree sə-dé bebo Jorijalem-ti.* ³ Loki e un rəbi Ɔw teę ngosi kɪ bebo Damasi rəmə, tajinati nè ya, lo i dɔrə-ti ndógi ree gəə do-é sipi. ⁴ E teę usi nangɪ ə oo ndi dow pa siə ta panè: «Sol, Sol, kɔ ri bá 'ulə kəm-m ndoo bè wa?» ⁵ E ilə-é-ti panè: «I to nə wa, 'Babe?» Ngà bá 'Babe panè: «To mə Jeju kí 'isi 'ulə kəm-m ndoo lé ya. [Nékati kí 'tɔsi-né kuti-i lé, to kí 'njirə kuti-i kí gogi-gogi ə à kusi rɔ-i-ti palangi ya tɔ. Sol dadi par-par ə lo ta igi-é səl adi panè: 'Babe, ri bá i 'ndigi kadi m'ra m'adi-i wa? Beba 'Babe idə-é panè]': ⁶ Kí nè-ti kin ya, i taá 'Ɔw meę bebo-ti kin rəmə, d'a kidə-i né kí tɔ kadi 'a ra.» ⁷ Dow-je kí 'dan Sol lé, lo ta igi-dé səl adi 'təl d'a do-nə-ti ndingi; də d'oo ndi dow, ngà daji rɔ-é bá d'oo al. ⁸ Sol ubə nangɪ i taá lé, kəm-é teę maji ya, ngà koo bá

Ŧ 8:33 8:33 Eja 53:7-8 * 9:2 9:2 Eja 30:21; Pa 27:11 † 9:5 9:5 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto meę mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

oo-né lo al. Beba d'uwə̀ ji-é 'ndɔ̀r-é d'ow siə̀ meẽ bebo Damasi-ti. ⁹ E oo lo al rəm, uso né al rəm, bá ɔ̀y man al rəm ndo mutə̀.

Lubə̀ ulə̀ Ananiasi rɔ̀ Sol-ti

¹⁰ Njèndó né káre bè ri-é lə̀ Ananiasi, isi meẽ bebo Damasi-ti nɔ̀ɔ̀. Né ra-é toki n̄̀ bè bá 'Babe ɓa-é panè: «Ananiasi!» Ɖ ɛ̀ il-é-ti panè: «'Babe, m'à nè.» ¹¹ Beba 'Babe idə̀-é panè: «Yən, 'i taá kalangi 'ow dɔ̀ rə̀bi-ti kí 'ɓa-é rə̀bi kí ɔ̀ njururu kin, rəmə̀ 'ow meẽ kə̀y-ti lə̀ Judasi ə̀ 'də̀ji-é dow kí Tarsi† kí 'ɓa-é Sol; kɔ̀ Sol lé loki isi pa ta kí Lubə̀ ¹² ə̀ né ra-é to kí n̄̀ bè rəmə̀ oo dingəm káre bè kí ri-é lə̀ Ananiasi tɛ̀ɛ̀ kəm-é-ti adi oo-é. E oo kí Ananiasi lé ɔ̀w kə̀y ə̀ ində̀ ji-é dɔ̀-é-ti, kɔ̀ kadi kəm-é təl oo lo gogi.» ¹³ Ngà Ananiasi idə̀ 'Babe panè: «'Babe, dow-je n̄̀ ɔ̀ ya d'ɔ̀r poy né-je kí maji al lay kí dingəm kin ra kí njékaa njay lə̀-ɪ kí d'isi meẽ bebo Jorijaləm-ti d'adi m'oo. ¹⁴ Ɖ dingəm kinlé, njékun dɔ̀ njégugnə̀-je ya d'adi-é tógi kadi ree nè uwə̀ dow-je lay kí 'to njéɓa ri-i-je.» ¹⁵ Ngà 'Babe idə̀-é panè: «'Ɖti 'ow. Kɔ̀ dingəm kinlé to dow kí m'mbətí-é kɔ̀ kadi ɔ̀w pa ta lə̀-m adi gin dow-je kí 'to jipi-je al rəm, adi ngar-je rəm, bá adi Israyel-je rəm to. ¹⁶ M̄ ɔ̀ ya m'à toji-é kɔ̀-je lay kí à kingə̀ kɔ̀ ta lə̀-m.» ¹⁷ Bè ngà bá Ananiasi ɔ̀ti ɔ̀w. Ɖ loki ɔ̀w meẽ kə̀y-ti rəmə̀, ində̀ ji-é dɔ̀ Sol-ti bá panè: «Ngonkɔ̀-ɔ̀m Sol, 'Babe Jeju kí tɛ̀ɛ̀ sə̀-ɪ busi dɔ̀ rə̀bi-ti loki isi ree lé, bá ulə̀-m, kɔ̀ kadi kəm-ɪ oo lo rəm, bá kɔ̀ kadi Ndil kí aa njay rusi meẽ-ɪ rəm to.» ¹⁸ Rəmə̀ tajinati nè ya né kí titi-n̄ ɔ̀ k̄i ngoy kanji bè tɛ̀ɛ̀ kəm Sol-ti tusi nangi, adi kəm-é oo lo maji gogi. Beba ɛ̀ ɪ taá ə̀ 'ra-é batəm ¹⁹ bá go-ti uso né ə̀ tógi-é təl ree rɔ̀-é-ti gogi.

Sol ndó ta lə̀ Lubə̀ meẽ ɓe-ti kí Damasi

Sol ra ndo sɛ̀ nati k̄i njèndó né-je kí meẽ ɓe-ti kí Damasi, ²⁰ ya rəmə̀, ɛ̀ un kuti pa ta lə̀ Lubə̀ meẽ kə̀y-kə̀wn̄-je-ti lə̀ jipi-je panè: «Jeju lé, to Ngon lə̀ Lubə̀.» ²¹ Dow-je lay kí d'oo ta-je liə̀ lé, lo ta igi-dé səl adi 'panè: «Dingəm kan ya bá to njékulə̀ kəm dow-je kí 'ɓa ri Jeju ndoo n̄ ɔ̀ meẽ ɓe-ti kí Jorijaləm lé al wa? E ra gosi ree nè kɔ̀ kuwə̀-dé tó-dé njim-njim kow sə̀-dé kadi njékun dɔ̀ njégugnə̀-je lə̀ Lubə̀ lé, al ya wa?» ²² Ngà Sol uwə̀ rɔ̀-é ngà meẽ kadmɛ̀-ɪ k̄i kete-kete, adi lo-é ndōji jipi-je kí njékisi Damasi, adi dɛ̀ d'oo ta kí d'a pa siə̀ al, kɔ̀tələ̀ ɛ̀ toji-dé adi 'gə̀ kí Jeju lé ya to Kristi§ lé.

²³ †Asi ndō n̄ ɔ̀ go-ti lé, jipi-je d'ɔ̀ji-n̄ ta kɔ̀ kadi 'təl Sol, ²⁴ ngà ta-é usi mbi-é-ti. Dɛ̀ d'ow mbing ya 'ngəm-é ndō-je k̄i kada-je tarə̀bi-je-ti kí ɔ̀w meẽ bebo-ti kɔ̀ kadi n'toli-é. ²⁵ Ya ngà ndō ya njèndó né-je d'adi-é isi meẽ jangá-ti bá d'ulə̀-é k̄i dɔ̀ bɔ̀r d'adi-é ur nangi gidi ɓe-ti ndaa-ti.*

Sol ɔ̀w meẽ bebo Jorijaləm-ti

²⁶ Loki Sol ɔ̀w meẽ bebo Jorijaləm-ti lé, ɛ̀ sangi kɔ̀ kində̀ rɔ̀-é nati k̄i njèndó né-je lə̀ Jeju, ngà dɛ̀ lay ya 'ɓəl-é, kɔ̀tələ̀ dɛ̀ 'gir 'panè ɛ̀ to njèndó né lə̀ Jeju kí tɔ̀grɔ̀-ti al. ²⁷ Ngà Barnabasi ɔ̀w siə̀ rɔ̀ njékòwkułà-je-ti lə̀ Jeju, ə̀ ɔ̀r-dé poy koo kí Sol oo 'Babe dɔ̀ rə̀bi-ti, k̄i poy ta-je kí 'Babe idə̀-é, bá ɔ̀r-dé poy mbɛ̀ kí Sol ilə̀ k̄i ri Jeju k̄i meẽ-é kí nda kay meẽ bebo Damasi-ti rəm to. ²⁸ Dɔ̀kaglo-é-ti kinlé, Sol ində̀ rɔ̀-é nati sə̀-dé ə̀ lo lay kí d'ow-ti meẽ

‡ 9:11 9:11 Tarsi to bebo lə̀ donangi Silisi kí donangi Aji-ti, kí ɓone to Turki kin. § 9:22 9:22 Kristi lé kor meẽ-é to dow kí Lubə̀ mbətí-é. † 9:23 9:23 2Kɔ̀ 11:32,33 * 9:25 9:25 2Kɔ̀ 11:32

bebo Jorijalem-ti lé, Pol ow sə-dé rəm, təl sə-dé rəm, bá ɛ pa ta kɪ ri 'Babe kɪ mɛɛ kɪ nda kay-kay rəm tɔ. ²⁹ ɛ pa ta kɪ jipi-je kɪ njépata grɛkɪ rəm, ɛ naji-dé ta-ti rəm, rəmə də 'sangi kadi 'tɔl-é kɔgi. ³⁰ Loki njékadmɛɛ-je d'oo poy-é lé, d'or Sol d'ow siə mɛɛ bebo Sejare-ti, ngá bá d'adi-é ow mɛɛ bebo Tarsi-ti.

³¹ Njékəwnə-je lay kɪ donangi Jude-ti, kɪ donangi Galile-ti, kɪ donangi Samari-ti, d'isi kɪ lapiya rəm, bá 'ngá mɛɛ kadmɛɛ-ti lə-dé; də d'ow kɪ kete-kete mɛɛ bəl 'Babe-ti rəm, bá Ndil kɪ aa njay ra sə-dé adi kɔr njékəwnə-je j̄ dɔ madi-é-ti kɪ kete-kete rəm tɔ.

Ene ingə lapiya

³² Piyər ow kɪ dɔbe-dɔbe, beba ndɔ káre bè ow rɔ dow-je-ti kɪ 'to njékaa njay-je kɪ d'isi mɛɛ bebo Lida-ti. ³³ Lo-é-ti kinlé, d'ingə dingəm káre kɪ ri-é lə Ene, to njérɔkoy mburuki adi tɔ nangɪ bəl jinəy joo. ³⁴ Piyər idə-é panè: «Ene, Jezu Kristi adi-i lapiya! 'I taá ə 'un né tɔ-i.» Rəmə tajinati nè ya Ene ubə nangɪ j̄ taá. ³⁵ Dow-je lay kɪ mɛɛ bebo Lida-ti, kɪ diləmbo-ti kɪ Sarɔ kɪ d'oo Ene lé, d'adi mɛɛ-dé 'Babe.

Dɔrkasi tɔsi ndəl

³⁶ Njéndó né kɪ dené káre bè isi bebo Jope-ti nɔɔ; ri-é lə Tabita (kɪ ta grɛkɪ lé 'panè Dɔrkasi) ə kɔr mɛɛ-é to «kal.» ɛ to dené kɪ njɛra maji n̄ rəm, to njɛra kɪ njéndoo-je rəm tɔ. ³⁷ Mɛɛ ndɔ-je-ti kinlé, mɔy ra-é adi-é oy. Loki 'ndogi-é man rəmə, d'un-né d'ow d'ilə-é mɛɛ kəy-ti kɪ taá dɔ madi-é-ti. ³⁸ Be kɪ Lida lé tɔ ngɔsi kɪ bɛ kɪ Jope, beba loki njéndó né-je d'oo poy Piyər kɪ isi Lida rəmə, d'ulə dow-je joo rɔ-é-ti 'panè: «Kɔgri ya, 'ree kalangi 'ingə-ji.» ³⁹ Beba Piyər j̄ taá kalangi ya ow sə-dé. Loki ɛ ree tɛɛ lé, d'or nɔ-é d'ow siə mɛɛ kəy-ti kɪ tɔ dɔ madi-é-ti taá lé rəmə, njéngowkoy-je lay ya 'ree rɔ-é-ti kɪ nɔ ta-dé-ti, ə 'tɔji-é kubi kul-je kɪ kubi-je kɪ rangɪ kɪ Dɔrkasi oji adi-dé taá-taá, loki ɛ isi-né kɪ dɔ-é taá bəy. ⁴⁰ Piyər adi dow-je lay 'tɛɛ ndaa-ti bá ɛ ɔsi məkəji-é nangɪ pa ta kɪ Lubə, bəy ngá bá ɛ təl kəm-é kɪ rɔ nin-ti lé ə panè: «Tabita, j̄ taá!» Rəmə Tabita tɛɛ kəm-é yərərə, ə loki oo Piyər lé, ɛ j̄ isi taá. ⁴¹ Beba Piyər uwə ji-é adi-é j̄ a taá. Ngá bá ɛ ba njékaa njay-je kɪ njéngowkoy-je ə tɔji-dé Tabita lé kəm. ⁴² Dow-je lay kɪ bebo Jope-ti ya ta-é usi mbi-dé-ti, adi dow-je n̄ d'adi mɛɛ-dé 'Babe. ⁴³ Piyər ra ndɔ n̄ Jope, mɛɛ kəy-ti lə Simɔ kɪ to njékɔl ndaa.

10

Ta lə Piyər-je kɪ Kɔrnəy

Knj 11:5-17

¹ Dingəm káre bè isi bebo Sejare-ti, ri-é lə Kɔrnəy, ɛ to njékun dɔ kuti asgar-je bu kɪ 'ba-dé «asgar-je kɪ Itali.» ² Kɔrnəy lé, to dow kɪ njékilə kuji dɔ Lubə-ti rəm, to njébəl Lubə rəm, bá dow-je lay kɪ mɛɛ kəy-ti liə kàrè bè ya tɔ. Njéndoo-je kɪ dan jipi-je-ti lé, taá-taá ya ɛ ra sə-dé maji n̄ rəm, to njépata kɪ Lubə taá-taá rəm tɔ. ³ Loki kàdì təl rɔ-é adi à tɔ kàdì mutə je bè lé, né ra-é toki n̄ bè, adi ɛ oo malayka lə Lubə yórórə kəm-é-ti, ree rɔ-é-ti ə ba-é panè: «Kɔrnəy!» ⁴ Kɔrnəy oo malayka lé górórə rəmə, ɛ bəl n̄ adi dəji-é panè: «Ri ra né wa, 'Babe?» Malayka lé, idə-é panè: «Ta-je kɪ 'isi 'pa kɪ Lubə rəm, maji-je kɪ 'isi 'ra kɪ njéndoo-je lé, ow tɛɛ rɔ Lubə-ti

ə mɛɛ-é ole do-i-ti. ⁵ Beba kí ngosnè-ti kin ya, 'ulə dingəm-je mɛɛ bɛ-ti kí Jope, kɔɔ kadi d'ow 'ba Simɔ́ kí ri gají-é lə Piyər d'adi-é ree. ⁶ Piyər lé, tò bɛ lə Simɔ́ kí to njèkəl ndaá, kí kəy liə tò kadi babo-ti ngosi kin.» ⁷ Loki malayka kí pa siə ta lé, ɔti ɔw bə ya rəmə, Kørnøy ba ngannjékullə-je liə joo rəm, ba asgar káre kí to njèkilə kuji do Lubə-ti n̄a dan dɛ-ti kí d'isi gin tógi-ti liə, ⁸ adi 'ree ə ɔr-dé poy né-je kí ra né lé lay, ngá bá ulə-dé bebo Jope-ti.

⁹ Lo aa go-ti, loki ngannjékullə-je, d'usi rəbəə d'ow sar 'tɛɛ ngosi kí bebo Jope rəmə, Piyər al taá do kəy dur dur-ti kɔɔ pa ta kə Lubə kí kadi kí a jam do bɛ-ti. ¹⁰ Bo ra-é adi ndigi kuso né. Ngá loki d'isi 'ra nékuso kɔɔ kadi-é ya bəy rəmə, né ra-é toki n̄i bə. ¹¹ E oo lo kí dɔrɔ-ti tò tagra, rəmə né kí titi-n̄a kí takubi kí tati pəl-pəl, ə 'tó kulə sul-é-je-ti so lay, i taá isi risi kí dɔnangi-ti. ¹² Da-je lay kí nja-dé ra so-so, dɛ kí d'agi nangi, kí yəl-je kí 'nar taá 'tò mɛɛ takubi-ti lé, kí kuti-dé kuti-dé. ¹³ Rəmə Piyər oo ndi dow pa siə ta panè: «Piyər, 'i taá 'tɔl-dé 'uso!» ¹⁴ Ngá Piyər panè: «Kuy! 'Babe, né kí maji al əse né kí tò n̄ɛ bə kinlé m̄a m'uso nja káre al*.» ¹⁵ Piyər oo ndi dow lé təl pa siə bəy panè: «Né kí Lubə təl-é adi aa njay ngá lé, i 'a koo kí né kí tò n̄ɛ al ngá.» ¹⁶ Né-é kinlé ree bə-bə nja mutə rəmə, lo-é-ti n̄ɔɔ ya təl ɔw dɔrɔ-ti gogi, ¹⁷ adi Piyər dəji rɔ-é ta panè: «Né kí ra-m toki n̄i bə kinlé, kɔr mɛɛ-é to ri wa?» Ngá loki ɛ isi gir ta-é kí gir ya bəy rəmə, dingəm-je kí Kørnøy ulə-dé lé, d'á 'dəji 'panè se kəy lə Simɔ́ tò rá wa, ə 'ree d'á takəy-ti ngosi ngá. ¹⁸ Dɛ 'ba ba kí ndi-dé kí boy 'dəji 'panè: «Lo kin ya bá Simɔ́ kí ri gají-é lə Piyər tò-ti lé al wa?» ¹⁹ Loki Piyər isi gir ta kí do kɔr mɛɛ né-ti kí ra-é toki n̄i bə kinlé ya bəy rəmə, Ndil kí aa njay idə-é panè: «'Oo bə, dingəm-je mutə d'á 'dəji-i. ²⁰ 'I taá, 'risi nangi ə 'ow sə-dé, b̄i 'tadi ti-ti al, kɔɔ to m̄a ya bá m'ulə-dé.» ²¹ Ngá bá Piyər risi nangi ɔw rɔ-dé-ti idə-dé panè: «Yən, m̄a kí 'sangi-mi lé, ya é m'á tin. Ngá se səi 'reei ban wa?» ²² Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «To Kørnøy njèkun do kuti asgar-je kí bu bá ulə-ji. E to dow kí njururu, to njəbəl Lubə, jipi-je lay ya 'pa ta kí do-é-ti maji. Lubə adi malayka kí aa njay ree tɛɛ kí do ta adi-é kadi ulə kulə ba-i kɔɔ kadi ɔw idə-é ta.» ²³ Beba Piyər adi-dé 'tò kəy rɔ-é-ti n̄ɔɔ ya.

Lo aa kí ndoge ngá bá Piyər usi rəbəə ɔw sə-dé. Njékadmɛɛ-je kí n̄a-je mɛɛ bebo Jope-ti 'dan-é.

²⁴ Lo aa go-ti, 'tɛɛ mɛɛ bebo Sejare-ti. Loki Kørnøy isi ngəbi-dé lé, ɛ ulə kulə ba noji-é-je, kí nam-é-je kí ɛ ndigi-dé n̄a. ²⁵ Loki Piyər ɔw kɔɔ kandi kəy go-dé-ti rəmə, Kørnøy tilə kəm-é, usi nangi nja-é-ti, ɔsi do-é nangi n̄ɔ-é-ti. ²⁶ Ngá Piyər uwə-é kí taá ə panè: «'I taá! M̄a kàrè m'to dow madi-i tɔ.» ²⁷ Piyər pa siə ta taá-taá andi-né mɛɛ kəy-ti rəmə, ingə dow-je kí 'kəw-n̄a n̄a. ²⁸ Ə ɛ pa sə-dé panè: «Səi 'gəi maji, ndukun lə-ji lé, ɔgi dow kí to jipi kadi ində rɔ-é nati kí dow kí to jipi al əse kadi ɔw mɛɛ kəy-ti lia. Ngá m̄a lé, Lubə idə-m panè: "M'a koo dow kadi to dow kí maji al əse to dow kí tò n̄ɛ takəm-n'è-ti al." ²⁹ Gin-é kin bá loki səi 'bai-mi lé, m'tadi ti-ti al ya m'ɔti par m'ree-né tin. M'dəji-si se ri bá uləi-né kulə go-m-ti wa?»

³⁰ Ngá bá Kørnøy idə-é panè: «'Oo bə, bone, asi ndo so ngá, m'isi m'pa ta kí Lubə mɛɛ kəy-ti lə-m kí kadi kí mutə kí losɔɔ, rəmə tajinati nè ya dingəm káre kí ulə kubi kí ndóle kəy-kəy a n̄ɔ-m-ti, ³¹ idə-m panè: "Kørnøy, Lubə oo ndi-i, bá mɛɛ-é ole do maji-je-ti kí isi ra kí njéndoo-je

kin rəm tɔ. ³² 'Ulə dow-je be-ti kɪ Jope, kɔ kadi d'ow 'ba Simɔ kɪ ri gajɪ-é lə Piyər d'adi-é ree. Ɛ tɔ mee kəy-ti lə Simɔ kɪ to njékɔl ndaa kɪ isi kadi babo-ti ngosi kin." ³³ Beba kalangi bè ya m'ulə-né dow-je go-i-ti tin. Adi ree lə-i kinlé, maji ɲa. Kɪ ngosnè-ti kinlé, jə lay ya j'isi nɔ Lubə-ti nè, kɔ koo ta-je lay kɪ 'Babe un ndu kadi 'pa adi-ji.»

Piyər ɔr ta mee kəy-ti lə Kornəy

³⁴ Piyər un ta panè: «Ooi maji, m'gə kɪ Lubə ɔr kəm dow al. ³⁵ Gin dow-je kɪ rá-rá ya lé, dow kɪ bəl Lubə rəm, ra né kɪ njururu lé, à nəl Lubə ya. ³⁶ Səi 'gəi maji, Lubə adi ta liə kɪ to Poyta kɪ Maji kɪ sobi dɔ lapiya ɔw rɔ Israyel-je-ti kɪ takul Jeju Kristi. Ɛ ya to 'Ba dow-je lay‡. ³⁷ Né kɪ un kuti ra né dɔnangi Galile-ti, sar tɛɛ-né dɔnangi Jude-ti go mbɛ-ti kɪ Jə ilə sobi dɔ batɛm lé, səi 'gəi maji. ³⁸ Kəm rəbi kɪ Lubə adi-né Ndil kɪ aa njay rəm, adi-né tɔgi Jeju kɪ Najarɛ-ti lé, kàrè səi 'gəi maji tɔ. Jeju kɪ ɔw kɪ be-be ra maji kɪ dow-je, aji dɛ kɪ d'isi gin tɔgi-ti lə Sú lé, kàrè səi 'gəi maji rəm tɔ, kdɔtalə Lubə ɲay siə. ³⁹ Né-je lay kɪ Jeju ra mee be-je-ti lə jipi-je, kɪ né-je kɪ ɛ ra mee bebo Jorijalɛm-ti lé, jə joo kɪ kəm-ji, bá j'oo ta-é kɪ mbi-ji rəm tɔ. Ngà dɛ 'bə-é kagdəsi-ti 'tɔl-é. ⁴⁰ Rəmə Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ mee ndo kɪ njékungi-ti mutə ə Lubə adi-é tɔji rɔ-é. ⁴¹ Rɔ dow-je-ti lay al, ngà rɔ-ji jɛ-ti kɪ Lubə mbəti-ji kete kɔ kadi j'to njékɔr poy ta-je liə lé bá ɛ tɔji rɔ-é rɔ-ji-ti. Loki ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ kàrè, jə j'uso siə né nati rəm, bá j'ay siə nati rəm tɔ. ⁴² Beba ɛ un ndu adi-ji, kɔ kadi j'ilə mbɛ j'adi dow-je 'gə kɪ Lubə ində-n'è kɪ njəgangta dɔ dow-je-ti kɪ d'isi kəm rəm, dɔ dɛ-ti kɪ d'oy rəm. ⁴³ Njépata-je kɪ ta Lubə-ti lay ya 'pa ta kɪ dɔ-é-ti 'panè: "Dow kɪ rá-rá kɪ adi-é mee-é lé, Lubə à kiɲə go majal-je liə kɔgi kadi-é kɪ takul ri-é.»

Dow-je kɪ 'to jipi-je al kàrè d'ingə Ndil aa njay

⁴⁴ Loki Piyər isi pa ta bè-bè ya bəy rəmə, Ndil kɪ aa njay risi ree dɔ dow-je-ti lay kɪ d'isi d'oo ta liə lé. ⁴⁵ Beba njékadmɛɛ-je kɪ 'to jipi-je kɪ 'dan Piyər ree siə nati lé, ndil-dé tɛɛ say, kdɔtalə Lubə adi Ndil kɪ aa njay kadmɛ-ti, dow-je kɪ 'to jipi-je al tɔ. ⁴⁶ Kɔ dɛ d'oo ndi-dé kɪ d'isi 'pa ta kɪ ndɔ ta be lə dow-je kɪ rangi, bá 'tɔy Lubə rəm, ngà bá Piyər panè: ⁴⁷ «Dow-je kɪ d'ingə Ndil kɪ aa njay titi-ɲa sə-ji bè tɔ lé se dow à kɔgi-dé ra batɛm kəm man-ti wa?» ⁴⁸ Ə Piyər lé, un ndu kadi 'ra-dé batɛm kɪ ri Jeju Kristi. Go-ti, dɛ dɛji-é kadi isi sə-dé kɪ mbɔr mɔki tá.

11

Piyər ɔr gin panjiyə-é adi njékəwnə-je kɪ bebo Jorijalɛm-ti Knj 10:1-33

¹ Njékowkulə-je, kɪ njékadmɛɛ kɪ d'isi dɔnangi Jude-ti, d'oo poy-é kɪ dɛ kɪ 'to jipi-je al ya kàrè 'taa ta lə Lubə tɔ. ² Ngà loki Piyər təl ree bebo Jorijalɛm-ti lé, njékadmɛɛ-je kɪ 'to jipi-je 'kɔl siə 'panè: ³ «I 'ɔw mee kəy-ti lə dow-je kɪ d'ijə-dé ganjangi al ə 'uso sə-dé né!» ⁴ Beba Piyər ɔr-dé go né-je kɪ ra né lé berere-berere panè: ⁵ «Mə m'isi mee bebo Jope-ti, ə loki m'isi m'pa ta kɪ Lubə rəmə, m'tɛɛ m'usi ə né ra-m toki ɲi bè, adi m'oo né kɪ titi-ɲa kɪ takubi kɪ tati pəl-pəl kɪ 'tɔ kulə sul-é-je-ti sɔ lay, i dɔrə-ti risi ree njal rɔ-m-ti. ⁶ M'oo takubi lé gérórə rəmə, m'oo dɔ-je kɪ nja-dé ra sɔ-sɔ,

də-je kí wale rəm, də kí d'agi nangi rəm, bá yəl-je kí 'nar taá rəm tɔ. ⁷ Beba m'oo ndi dow idə-m panè: “Piyər 'i taá 'tɔl-dé 'uso!” ⁸ Ngá bá mə m'ilə-ti m'panè: “Kuy! 'Babe, né kí maji al əse né kí tɔ ɲɛ bə kin ɔdi ta-m nja káre al.” ⁹ M'oo ndi dow ba dɔrɔ-ti ya bəy panè: “Né kí Lubə təl-é adi aa njay ngá lé, i 'a koo kí né kí tɔ ɲɛ al ngá.” ¹⁰ Né kinlé tɛɛ bə-bə nja mutə, bá təl lay ɔw dɔrɔ-ti gogi. ¹¹ Rəmə lo-é-ti nè ya, dingəm-je kí mutə kí d'ulə-dé bebo Sejare-ti kadi 'ree rɔ-m-ti lé, 'ree d'ə takəy-ti kí m'isi-ti. ¹² Ə Ndil kí aa njay idə-m kadi m'ow sə-dé, bi kadi m'tadi ti-ti al. Beba ngankɔ-m-je kí mɛkɛ kan, 'dan-m d'adi j'ow mɛɛ kəy-ti lə Kɔrnəy.» ¹³ Beba njékəy lé ɔr-ji poy né kí ra né lé panè: «M'oo malayka ree mɛɛ kəy-ti lə-m, idə-m panè: “Ulə kulə mɛɛ bə-ti kí Jope kadi d'idə Simɔ kí ri gajɪ-é lə Piyər kadi ree. ¹⁴ Ɛ bá à kidə-i ta kí à kaji-né kə də kí mɛɛ kəy-ti lə-i lay.” ¹⁵ Loki m'un gin pa ta lé, Ndil kí aa njay ree dɔ-dé-ti titi-nə kí ndɔki ree-né dɔ-ji jəi-ti lo kulə gin-é-ti nɯ kinlé bə tɔ.* ¹⁶ †Beba mɛɛ-m ole-né dɔ ta-ti kí 'Babe pa panè: “Ja ra dow-je batəm mani, ngá səi lé batəm lə Ndil kí aa njay bá a rai.†” ¹⁷ Kinə Lubə adi-dé Ndil kí aa njay kadməre-ti titi kí ɛ adi-ji-né jəi kí j'adi mɛɛ-ji 'Babe Jeju Kristi bə tɔ lé, mə m'to nə bá kadi m'mbati go Lubə-ti wa?» ¹⁸ Loki d'oo ta-je kin bə lé, də lay ya d'ilə mɛɛ-dé nangi pɔɔ, adi d'osi gajɪ Lubə 'panè: «Tɔgrɔ-ti ya, dow-je kí 'to jipi-je al ya kərə, Lubə adi-dé tarəbi adi d'ɲə panjiyə-dé kí maji al kogi d'isi-né kəm sartagangi.»

Njékəwnɔ-je kí bebo Antiosi

¹⁹ †Kulə kəm-nə ndoo kí ulə gin-é dɔ koy Etiyən-ti lé, ra adi njékadmɛɛ-je 'sane-nə. Də kí madi-je d'ow njal 'tɛɛ bebo Penisi-ti, kə dɔnangi Siprə kí tɔ dan ba-ti rəm, bá bebo Antiosi-ti tɔ; ə 'pa ta lə Lubə d'adi jipi-je ya par.‡ ²⁰ Rəmə njékadmɛɛ-je kí 'nə-je kí dan də-ti kí 'to dow-je kí dɔnangi Siprə, kə bebo Siren-ti d'ow bebo Antiosi-ti d'ilə mbɛ Poyta kí Maji lə 'Babe Jeju d'adi dow-je kí 'to greki-je tɔ. ²¹ Beba tógi 'Babe nəy sə-dé adi dow-je nə ya d'ɲə panjiyə-dé-je kí maji al kogi ə d'adi mɛɛ-dé 'Babe. ²² Ə ta-é usi mbi njékəwnɔ-je-ti kí bebo Jorijaləm-ti, adi d'ulə Barnabasi d'adi-é ɔw njal bebo Antiosi-ti rɔ-dé-ti. ²³ Loki Barnabasi ɔw tɛɛ, bá oo ramaji lə Lubə bə lé, rɔ-é nəl-é nə adi ulə dingəm mɛɛ-dé-ti lay kadi 'nam kadi 'Babe-ti kə mɛɛ-dé kí káre-rè. ²⁴ Barnabasi lé to dow kí maji rəm, Ndil kí aa njay rusi mɛɛ-é rəm, bá to njékadmɛɛ kí nə rəm tɔ. Beba kosi dow-je kí 'to nduy-nduy ya 'ree rɔ 'Babe-ti.

²⁵ Go-ti lé Barnabasi i ɔw bebo Tarsi-ti kdɔ sangi Sol. ²⁶ Ngá loki ingə-é lé, adi-é ree siə bebo Antiosi-ti. Ə də joo lay ya 'ra bal káre nati kə njékəwnɔ-je lo kingə-nə-je-ti lə-dé ə kosi dow-je kí 'tɔ nduy-nduy ya də 'ndó-dé né. Mɛɛ bebo Antiosi-ti lé bá to loki dɔsəy saki-saki kí 'ba njéndó né-je lə Jeju «njékun go Kristi.» ²⁷ Dɔgangi ndɔ-é-je-ti kinlé, njépata-je kí ta Lubə-ti d'i bebo Jorijaləm-ti d'ow bebo Antiosi-ti. ²⁸ †Ndil kí aa njay tɛɛ kə dɔ ta adi dow káre dan-dé-ti kí ri-é lə Agabusi adi panè: Bobo à kusi dɔnangi-ti nè lay. Rəmə, bə lé usi bal kɔbɛ-ti lə ngar Klodi ya tɔŠ. ²⁹ Beba njéndó né-je d'un ndu-dé kadi nə-nə ya adi né kí go nékingə-é-ti kadi d'ulə-né kí kadməre-ti kadi ra kə njékadmɛɛ-je kí d'isi dɔnangi Jude-ti. ³⁰ Də 'mbɔ

* 11:15 11:15 Knj 2:1-4. † 11:16 11:16 Knj 1:5 † 11:16 11:16 Knj 1:5 † 11:19 11:19 Knj 8:1-4 ‡ 11:19 11:19 Knj 8:1 † 11:28 11:28 Knj 21:10 § 11:28 11:28 Knj 21:10

kadkare-je lé, d'ulə-né Barnabasi-je kì Sol rɔ 'ngatógi-je-ti kí dɔnangi Jude-ti.

12

Koy Jaki, kì kuwə Piyər dangay-ti

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, ngar Erodi un kuti kulə kəm dow-je madi dan njékəwnə-je-ti ndoo. ² Beba ɛ adi 'tɔl Jaki* kí ngonkɔ Jə kì kiyəɔ. ³ Loki oo kadi né kí n'ra kin nəl jipi-je nɔ lé, ɛ adi d'uwə Piyər d'ilə-é dangay-ti tɔ. Ndɔ-é-ti kinlé, to ndɔ ra nɔy kí 'ra kì mbè kí ɔm goto-ti†. ⁴ Loki Erodi adi d'uwə Piyər d'ilə-é dangay-ti lé, ɛ ɔy asgar-je sɔ-sɔ kuti sɔ adi 'ngəm ta-é, kdɔtalə ɛ gir kadi n'gangi ta dɔ-é-ti ndaa-ti takəm kosi dow-je-ti go ra nɔy Paki-ti. ⁵ Loki Piyər ɔ kəy dangay-ti lé, njékəwnə-je 'pa ta kì Lubə kì rɔ tungə-dé ya par-par kɔ ta liə.

Tɛɛ dangay-ti lə Piyər

⁶ Ndɔɔ bə, kadi lo aa ə Erodi à tɛɛ siə dan dow-je-ti kɔ gangta dɔ-é-ti lé, Piyər tɔ bi mbunə asgar-je-ti joo. D'ilə Piyər sil rəm, bá njéngəm takəy dangay-je 'ngəm rəm tɔ. ⁷ Rəmə kəm kí kində jipi bə ya malayka lə 'Babe tɛɛ koy ə loki Piyər tɔ-ti lé ndógi doo, ngá bá Malayka lé ində kàdi Piyər də-də ndəl-é-né panè: «I taá kalangi!» Rəmə sil kí ji-é-ti lé gay wəgrɔ-wəgrɔ. ⁸ Ngá bá malayka lé idə-é panè: «Un ndaa dɔɔ bədi lə-i 'dɔ-né bədi-i ə 'ulə saba lə-i nja-i-ti.» Piyər ra titi kí ɛ idə-é-né, ngá bá malayka lé təl idə-é panè: «Ulə kubi kul lə-i ə 'un go-m.» ⁹ Piyər tɛɛ kəy dangay-ti njiyə go malayka-ti. Né kí malayka ra kinlé, Piyər oo kí to né kí təgrɔ-ti al. ɛ gir panè tɔ nj. ¹⁰ Loki d'ində ta njéngəm takəy dangay-je kí dɔsɔy 'gangi, 'ree d'ində kì njékung-ti joo 'gangi, 'ree 'tɛɛ tarəbi-ti kí 'ra kì ngɔw lə kí to tarəbi kí ɔw kí mɛɛ bəbo-ti rəmə, tarəbi-é lé tɛɛ nɔ-dé-ti kì dɔ rɔ-é ya, adi 'tɛɛ ndaa-ti d'un rəbi káre bə d'isi d'ɔw rəmə, malayka lé, igi yom go Piyər-ti.

¹¹ Ngá bá kəm Piyər ijə yərərə adi panè: «Kí nè kin bəy bá m'gə maji kí to 'Babe ya ulə malayka liə adi ree ɔr-m ji ngar Erodi-ti rəm, ɔr-m mɛɛ né-je-ti kí maji al lay kí jipi-je 'ndigi ra sə-m rəm tɔ.»

¹² Loki kəm Piyər ijə dɔ rɔ-é-ti maji lé, ɛ ɔw bə lə Mari kí kɔ Jə. Jə lé, ri gaj-é lə Marki. Kosi dow-je kí 'tɔ nduy-nduy ya 'kəw-nə bə lə Mari lé, d'isi 'pa ta kì Lubə. ¹³ Loki Piyər ree tɛɛ takəy-ti ɔ ində takəy rəmə, ngonnjəkullə kí dené kí 'ba-é Rodi ree kɔ koo. ¹⁴ Ngá loki ɛ ree bá oo ndi Piyər gə rəmə, rɔ-é nəl-é nɔ adi ɔr takəy al, ngá təl kì ngɔdi ɔw idə-dé panè Piyər ɔ ndaa-ti takəy-ti nɔɔ. ¹⁵ Rəmə d'ilə-é-ti 'panè: «Dɔ-i ində-i wa!» Ngá ɛ təl idə-dé panè: «To Piyər ya lé.» Ngá bá dɛ 'panè: «À to malayka liə je bə.» ¹⁶ Ngá Piyər ində takəy par-par. Beba loki 'ree 'tɛɛ takəy bá d'oo-é rəmə, lo ta igi-dé səl. ¹⁷ Piyər ra ji-é kəngi-dé-né kadi 'pa ta al, ngá bá ɛ ɔr-dé poy né kí 'Babe ra bá ɔr-é-né kəy dangay-ti tɛɛ-né siə ndaa-ti lé. ɛ təl idə-dé panè: «Idə-i ta-é Jaki-je‡ kì ndəgi njékadmɛɛ-je.» Ngá bá ɛ tɛɛ ɔw lo kí rangi-ti bəy. ¹⁸ Loki lo aa lé, asgar-je d'ɔw dɔ-nə-ti wúr-wúr adi 'dəji-nə 'panè se ri bá tɛɛ dɔ Piyər-ti lé wa? ¹⁹ Beba Erodi adi d'ɔw 'ndole-é, ngá d'ingə-é al. ɛ ba asgar-je kí njéngəm takəy-je lé dəji-dé

* 12:2 12:2 ɛ kinlé, to Jaki kí ngon lə Jebede. † 12:3 12:3 Tɛɛ 12:1 ‡ 12:17 12:17 Jaki kinlé, to ngonkɔ Jeju. Gal 1:19

ta ə un ndu kadi 'tol-dé. Go-ti, Erodi i donangi Jude-ti ɔw isi bebo Sejare-ti asi dokaglo sɛ bəy.

Koy lə ngar Erodi

²⁰ Ta tò dan Erodi-ti dɛ kɪ dow-je kí donangi Tir-ti, kɪ dow-je kí donangi Sidɔ-ti. Beba dɛ d'adi ta-dé asi-nɔ kadi 'ree d'ingə Erodi. Loki dɛ 'ndogi mɛɛ Blastusi kí to gɔɔɔ kí njèkində kəm-é go né-je-ti lə ngar Erodi lé, dɛ d'ɔw 'dəji ngar kadi d'ulə siə noji nati, kdɔtalə bɛkɔ liə bá to lo kingə nékuso lə-dé. ²¹ Erodi ɔr ndo ulə-né kubi ngar liə rɔ-é-ti, ə isi dɔ kalikɔbɛ-ti liə, bá pa ta-je kí ngə-ngə kɪ kosi dow-je. ²² Rəmə dow-je 'tɔy-é mbiti-mbiti 'panè: «Kay! Kin to ndi magi ɛn bi, to ndi dow all!§» ²³ Ngá bá lo-é-ti nɔɔ ya malayka lə 'Babe ində Erodi ɔji-é, kdɔtalə Erodi nàji ríba kɪ Lubə, beba tajinatì nè ya kode-je d'ində-é d'adi-é oy.*

²⁴ Ngá ta lə Lubə sane ɔw kɪ kete-kete. ²⁵ Loki Barnabasi-je kɪ Sol 'tol ta kullə lə-dé kí mɛɛ bebo Jorijalɛm-ti lé, dɛ d'adi Ja kí ri gajì-é lə Marki lé, təl sə-dé nati.†

Mba kí dɔsɔy kí Pol ɔw kɔ mɛɛ Poyta kí Maji

13

Njékəwnə-je d'ində Barnabasi kɪ Sol tagay kɔ kullə lə Lubə

¹ Dan njékəwnə-je-ti kí bebo Antiosi-ti lé, njépata-je kí ta Lubə-ti, kɪ njéndó dow-je ndukun-je kí d'isi mbunə-dé-ti ɛn: Barnabasi rəm, Simiyɔ kí 'ba-é dow kí ndul rəm, Lusiyusi kí bebo Siren-ti rəm, Manayen kí d'uti-é nati kɪ Erodi kí njèkɔbɛ rəm, bá Sol rəm to*. ² Beba ndo káre bè kí d'isi 'pole 'Babe bá d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay d'isi 'pa ta kɪ Lubə lé, Ndil kí aa njay idə-dé panè: «Ori Barnabasi-je kɪ Sol indəi-dé tagay adi-mi, kɔ kullə kí m'ba-dé kɔ lé.» ³ Loki d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay 'pa ta kɪ Lubə lé, dɛ d'ində ji-dé dɔ-dé-ti bá d'ingə-dé kadi d'ɔw.

Barnabasi-je kɪ Sol donangi Sitrə-ti

⁴ Ndil kí aa njay ulə Barnabasi-je kɪ Sol adi d'ɔw Selesi-ti ngá bá d'al bato d'ɔw donangi Sitrə-ti. ⁵ Ngá loki 'tɛɛ bebo Salamin-ti lé, dɛ 'pa ta lə Lubə mɛɛ kəykəwnə-je-ti lə jipi-je. Ngonnjékullə lə-dé Ja Marki ɔw sə-dé nati. ⁶ Loki d'ində donangi Sitrə kí tò dan ba-ti 'gangi lé, d'ɔw njal bebo Paposi-ti. Lo kin-ti lé, d'ingə mbəli káre kí 'ba-é Bar Jeju. ɛ to jipi ə oo rɔ-é kɪ njépata kí ta Lubə-ti rəm, ⁷ bá to njèkisi dɔ ji Gubərnər-ti kí ri-é lə Serjiyusi Polusi kí to dingəm kí njènégə rəm. Gubərnər lé, adi 'ba Barnabasi-je kɪ Sol kɔ ɛ ndigi koo ta lə Lubə. ⁸ Ngá dow káre bè kɪ to mbəli, ri-é lə Elimasi kɪ ta grɛki, bá ndigi al, adi ɛ sangi kadi n'təl dɔ gubərnər dɔ kadmɛɛ-ti liə. ⁹ Beba Sol kí 'ba-é Pol kí Ndil kí aa njay rusi mɛɛ-é lé oo-é ngəti-ngəti†, ¹⁰ bá idə-é panè: «I dingəm kí kədi ta kɪ né ra kí go rəbi-é-ti al ya rusi mɛɛ-i, i ngon lə Sú, njèkosi ta né-je lay kí to né kí njururu. I lé, ndo kí rá-ti bá 'a taakoo ta tuji kɔjra-je-ti lə 'Babe kí to kɔjra-je kí njururu kinlé wa? ¹¹ Yən, kí ngosnə-ti kin ya, 'Babe à kində-i kɔji-i ə kəm-i à tɔɔ, adi 'a koo ndógi kàdi al ya dokaglo asi tati.» Beba tajinatì nè ya lo ndul kəm Elimasi-ti ndi-ndi, adi mam lo ba-ba sangi-né

§ 12:22 12:22 Ejk 28:2 * 12:23 12:23 Dan 5:20 † 12:25 12:25 Knj 11:30 * 13:1 13:1 Luk 3:1 † 13:9 13:9 Knj 22:27

dow kadi ndòr-é. ¹² Loki Gubèrnør oo né kí ra-né kinlé rəmə, adi męę-é, kdòtalə néndó kí sobi dɔ 'Babe lé, ɔr ndil-é.

Pol ndó ta læ Lubə bebo Antiosi kí tò dɔnangi Pisidi-ti

¹³ Pol kí madkullə-je liə d'al męę bato-ti kí bebo Paposi-ti, d'ow bebo Perje-ti kí tò dɔnangi-ti kí Pampili. Jə tusi-dé inə-dé lo-é-ti kin, ə təl ɔw bebo Jorijaləm-ti gogi‡. ¹⁴ Dɛ d'i bebo Perje-ti, d'ow bebo Antiosi-ti kí tò dɔnangi Pisidi-ti. Rəmə d'ow kəykəwnə-ti læ jipi-je ndo taakoo-ti læ jipi-je ə d'isi lo-é-ti nɔɔ. ¹⁵ Loki 'ndó mbete ndukun læ Moiyiji rəm, bá 'ndó mbete læ njépata kí ta Lubə-ti rəm lé, njékun dɔ kəykəwnə læ jipi-je d'ulə kulə d'idə Pol-je 'panè: «Ngankɔ-ji-je, kinə owi kí ta madi kdɔ kadi uləi-né dingəm męę njékəwnə-je-ti rəmə, tarəbi tò tagi kadi 'pai.» ¹⁶ Beba Pol j taá yəki ji-é adi d'isi selege bá panè: «Səi Israyel-je rəm, səi kí 'bəlɪ Lubə rəm, 'yəlɪ mbi-si ooi-né ta læ-m! ¹⁷ Lubə læ gin dow-je læ-ji kí 'to Israyel-je mbəti ka-ji-je. E adi kɔr-dé usi dɔ madi-é-ti, loki d'isi-né be mba-ti dɔnangi Ejipti-ti, bá adi-dé 'teę kogi dɔnangi-ti kinlé kí takul tógi-é kí nɔ. ¹⁸ E ul-dé asi bal kɔrsɔ dilələ-ti§. ¹⁹ Bəy bá ɛ tɔɔ ko gin dow-je siri dɔnangi Kanə-ti ə təl kí dɔnangi læ-dé adi dow-je liə néndubə-ti*. ²⁰ Né-je kin lay lé, ra né asi bal busɔ kí kɔrmj je bə.»

«Go-ti gogi bá, ɛ ində njégangta-je adi ka-ji-je sar teę-né kaglo-ti læ Samiyel kí to njépata kí ta-é-ti.† ²¹ Ngá bá dɛ 'dɔji ngar, bá Lubə adi-dé Saul kí ngon læ Kisi kí to kí gin koji-ti læ Benjamɛ adi ɔ be dɔ-dé-ti bal kɔrsɔ. ²² Ngá go-ti gogi, loki Lubə mbati Saul lé, ɛ adi Dabidi to ngar læ-dé. Ta kí Lubə pa dɔ Dabidi-ti ɔn: “Mə m'ingə Dabidi, ngon læ Jese, kí dow kí męę-m ndigi, ɛ à ra né-je lay kí męę-m ndigi.” ²³ Gin ka-ti læ Dabidi lé, bá Lubə adi d'oji Jeju kí to njékaji Israyel-je, titi kí ɛ un-né mindi-é kete lé. ²⁴ †Kete nɔ ree Jeju-ti lé, Jə ilə mbɛ adi gin Israyel-je lay kadi 'ra batəm kdɔ kadi tɔji kiŋə kí d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kogi. ²⁵ †Ngá dɔkaglo-ti kí Jə təl ta kullə liə lé, ɛ panè: “M'to dow kí səi 'ngəbi-é kinlé al. Ooi bə, ɛ kí à ree go-m-ti lé, kulə saba kí nja-é-ti ya kàrè m'tuwə kadi m'tuti al.§”»

²⁶ «Ngankɔ-m-je, səi kí 'toi nganka Abrakam rəm, dɛ kí dan-si-ti nè kí 'bəl Lubə rəm lé, jəi ya bá ta kaji kinlé sobi dɔ-ji. ²⁷ Kdɔ dow-je kí bebo Jorijaləm-ti kí 'boy-je læ-dé lé, 'gə Jeju al rəm, bá ta-je læ njépata-je kí ta Lubə-ti kí dow-je 'ndó kí ndo taakoo-je læ jipi-je lay-lay kinlé kàrè 'gə męę-é al rəm tɔ. Ta kí dɛ 'gangi dɔ Jeju-ti kin, dɛ 'ra d'adi ta-je lay kinlé né-é ra-né né tɔ. ²⁸ †Dɛ d'ingə ta kí asi koy-é al, ya 'dɔji Pilati kadi adi 'tol-é. ²⁹ †Ngá loki dɛ 'ra siə né-je lay kí 'ndangi męę mbete-ti kí aa njay sobi-né dɔ-é lé, dɛ d'ɔr-é kagdəsi-ti d'ow 'dubi-é.* ³⁰ Ngá Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo teę. ³¹ †Dɛ kí d'i siə dɔnangi Galile-ti 'dan-é d'ow siə bebo Jorijaləm-ti lé, ɛ teę sə-dé busi-busi ya asi ndo nɔ. Dɛ lé bá fone bə 'təl 'to njépata-je liə kadi dow-je kí to Israyel-je.»

‡ **13:13** 13:13 Knj 12:12 § **13:18** 13:18 Tɛt 1:7; 12:51; Det 1:31. * **13:19** 13:19 Det 7:1; Jɔj 14:1

† **13:20** 13:20 Njg 2:16; 1Sa 3:20 ‡ **13:22** 13:22 1Sa 8:5; 8:19; 10:21; 13:14; Pa 89:21. † **13:24**

13:24 Mar 1:4; Luk 3:3 † **13:25** 13:25 a Jə 1:20; b Mat 3:11; Mar 1:7; Luk 3:16; Jə 1:27 § **13:25**

13:25 Jə 1:20,27; Mat 3:11; Luk 3:16 † **13:28** 13:28 Mat 27:22,23; Mar 15:13,14; Luk 23:21-23; Jə

19:15 † **13:29** 13:29 Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Luk 23:50-56; Jə 19:38-42 * **13:29** 13:29 Mat

27:22; Mar 15:13,42; Luk 23:21,50; Jə 19:15. † **13:31** 13:31 Knj 1:3

³² «Jɛ kàrè, j'ree j'ilə mbɛ Poyta kí Maji kinlé j'adi-si j'panè: Kunmindí kɪ Lubə un adi ka-ji-je lé, ³³ ɛ adi né-é ra né do-ji-ti, jɔi nganka-dé-je, kɪ takul tɔsi kí ɛ adi Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, titi kí 'ndàngi-né ta-é mɛɛ mbete Pa-je-ti lo kɔr-é-ti kí joo 'panè:

“I 'to Ngon-m, bone Mə ya m'to Bɔbi-i.”»

³⁴ «Tɔsi kí Lubə adi Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, ɛ adi-é tɛɛ kɔɔ kadi ndum gogi al ngá lé bá pa-né panè:

“M'a kadi-si né-je kí aa njay kí m'un mindi-m do-ti, m'adi Dabidi. To kun mindi kí m'ə do-ti njàngi.”»

³⁵ «Gin-é kin bá Lubə pa-né mɛɛ mbete-ti kí rangi bɔy panè:

“I 'a kiŋə-m mə dow lə-i kí m'aa njay kadi m'ndum al’.”

³⁶ «Dabidi lé, loki ɛ ra kullə kaglo-ti liə tol-né ta kojra-je lə Lubə lé, oy adi 'dubi-é mbɔ ka-é-je-ti ə ɛ ndum‡. ³⁷ Ngá ɛ kí Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, ndum al. ³⁸ Beba ngankɔ-m-je, kadi 'gəi maji, to takul Jeju lé bá j'ilə-né mbɛ kiŋə go majal-je lə-si kogi ³⁹ rəm, bá né-je lay kí ndukun lə Moiyiji asi kɔr ta-é do-si-ti al lé, nɔ́-nɔ́ kí adi mɛɛ-é Jeju lé, ta-é ɔr do-é-ti kogi lay rəm tɔ. ⁴⁰ Beba ooi go rɔ-si maji, kadi né-je kí njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa d'adi-si kinlé tɛɛ do-si-ti al. Dɛ 'panè:

⁴¹ “Ooi maji, səi njənədi dow-je, adi ndil-si tɛɛ sɔy ə igi yom.

Kɔtələ m'a ra né káre dɔkaglo-ti lə-si nè ya.

Né kí m'a ra lé, lé dow ɔr-si poy-é ya kàrè

a kooi kí ta kí tɔgrɔ-ti alS!”»

⁴² Ngá loki Pol-je kí Barnabasi 'tɛɛ kəykwəna-ti lə jipi-je lé, 'dəji-dé kadi 'təl 'ree kí ndɔ taakoo kí gogi rangi kadi 'pa gə ta kinlé, 'adi-dé bɔy. ⁴³ Ngá go kəw-nə-ti lé, jipi-je kí jipi təl-je kí 'to njékilə kuji dɔ Lubə-ti nɔ́ ya d'un go Pol-je kí Barnabasi. Pol-je lé, d'ɔji sə-dé ta rəm, bá d'ulə dingəm mɛɛ-dé-ti, kɔɔ kadi ramaji lə Lubə lé, d'oy go-ti rigi-rigi ya.

⁴⁴ Ndɔ taakoo-ti kí gogi rangi lé, dow-je kí mɛɛ bebo-ti 'kəw-nə nɔ́ ya kɔɔ koo ta lə Lubə, adi ndəgi dow-je nɔ́y nɔ́ al. ⁴⁵ Ngá loki jipi-je d'oo kosi dow-je kin bè lé, jangi ra-dé nɔ́ adi 'pa takɔbi kí Pol 'mbati-né ta lia. ⁴⁶ Beba Pol-je kí Barnabasi d'idə-dé ta kí mɛɛnda kəy 'panè: «Ooi bè, səi bá lé, tɔ kɔɔ kadi toki pa ta lə Lubə kadi-si kete mɔki. Ngá kosi kí səi ɔsi ta lé nɔ́rəngi ə səi ya ooi rɔ-si kí dow-je kí 'tuwə kiskəm kí sartagangi kin al ngá lé, bá jɛ j'təl-né kəm-ji rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al tin. ⁴⁷ Beba né kí 'Babe un ndu do-ti kadi j'ra ɛn:

“Mə m'ində-i kadi 'to londógi lə gin dow-je kí 'to jipi-je al.

Kɔɔ kadi ɔw kí ta kaji njal 'tɛɛ-né ngangí dɔnangi-ti*.”»

⁴⁸ Ngá loki dɛ kí 'to jipi-je al, d'oo ta kinlé, rɔ-dé nəl-dé adi 'piti ta lə 'Babe Lubə. Dɛ kí kiskəm kí sartagangi tɔ kɔɔ ta lə-dé lé, 'təl njékadmɛɛ-je. ⁴⁹ Beba ta lə 'Babe sane kí go dɔnangi lə-dé kin lay. ⁵⁰ Ngá jipi-je 'sulə dené-je kí 'to jipi təl-je kí 'to dow-je kí boy-boy rəm, 'sulə dow-je kí boy-boy kí mɛɛ bebo-ti adi d'ulə kəm Pol-je kí Barnabasi ndoo, bá 'tubə-dé kogi dɔnangi-ti lə-dé rəm tɔ. ⁵¹ †Beba Pol-je kí Barnabasi 'tində kodi kí nja-dé-ti

† 13:35 13:35 Pa 16:10; Eja 55:3 ‡ 13:36 13:36 1Ng 2:10 § 13:41 13:41 Aba 1:5 * 13:47 13:47 Eja 49:6 † 13:51 13:51 Mat 10:14; Mar 6:11; Luk 9:5; 10:11

ki dɔ-dé-ti ə d'ɔti d'ɔw bebo Ikoniyɔm-ti. ⁵² Ngá njéndó né-je kí mee bebo Antiosi-ti lé, rɔ-dé nəl-dé n̄a rəm, bá Ndil kí aa njay rusi mee-dé rəm tɔ.

14

Pol kí Barnabasi d'ɔw bebo Ikoniyɔm-ti

¹ Pol-je kí Barnabasi d'ɔw kəy kəwn̄a-ti lə jipi-je kí mee bebo Ikoniyɔm-ti tɔ. Dɛ 'ndó dow-je né sar ya adi jipi-je kí grɛki-je kí 'tò nduy-nduy ya d'adi mee-dé Jeju. ² Ngá dow-je kí n̄a-je dan jipi-je-ti kí 'to njémɛɛndə-je lé, 'sulə dow-je kí 'to jipi-je al kadi 'ra njékadmɛɛ-je maji al. ³ Pol-je kí Barnabasi d'isi mee bebo Ikoniyɔm-ti ndo asi ta-ti bɔy. Dɛ d'ində mɛɛ-dé dɔ 'Babe-ti adi 'pa ta kí mɛɛnda k̄ay. Beba 'Babe adi-dé tógi adi 'ra-né né-je kí tò bəl-bəl, kí né-je kí toji adi dow-je 'gɔ kí ramaji lə Lubə kí Pol-je kí Barnabasi d'ilə mbɛ-é lé, to ta kí tɔgrɔ-ti ya. ⁴ Beba kosi dow-je kí mee bebo-ti 'gángi-n̄a lo joo: Dɛ kí n̄a-je d'á go jipi-je-ti, ngá dɛ kí dan-ti-je d'á go njékowkulə-je-ti tɔ. ⁵ Jipi-je kí dow-je kí 'to jipi-je al, d'ində ndi-dé nati kí 'boy-je lə-dé, kɔ kadi d'adi k̄ɔ Pol-je kí Barnabasi rəm, kɔ kadi 'tilə-dé kí ər 'tɔl-dé rəm tɔ. ⁶ Rəmə ta-é usi mbi Pol-je-ti, adi d'ay d'ɔw 'bɔyɔ rɔ-dé bebo Listrə-ti, kí bebo Derbi-ti kí to bebo-je kí dɔnangi Likaoni-ti, kí nganbɛ-je kí gəə dɔ-dé. ⁷ D'ilə mbɛ Poyta kí Maji lo-je-ti kinlé tɔ.

Pol-je kí Barnabasi d'ɔw bebo Listrə-ti

⁸ Dingəm káre kí njɛnjakoy isi mee bebo Listrə-ti n̄ɔɔ. Ə to dingəm kí nja-é oy lo koji-é-ti n̄u adi n̄iyə nja káre al. ⁹ Ɛ isi oo ta kí Pol isi pa. Loki Pol oo-é gérə́rə́ lé, oo kí kadmɛɛ liə lé, asi kadi adi-é lapiya. ¹⁰ Ngá bá pa siə ta kí ndi-é kí boy panè: «I taá, 'á dɔ nja-i-ti njururu!» Rəmə dingəm lé ubə nangi rati ya i taá n̄iyə. ¹¹ Loki kosi dow-je d'oo né kí Pol ra kinlé rəm-ə, 'pa ta kí ndi-dé kí boy kí ta Likaoni 'panè: «Magi-je 'təl rɔ-dé dow-je-ti, d'ur nangi dan-ji-ti!» ¹² Dɛ 'ba Barnabasi «Jəsi» ə 'ba Pol «Ermezi» kɔ Pol bá to njɛpata. ¹³ Njɛgugnə lə magi «Jəsi» kí to magi kí kəy liə tò tarəbi kow mee bebo-ti lé, ree kí bɔbi mangi-je, kí puti kagi-je takəy pole magi-ti lé. Beba dɛ kí kosi dow-je 'ndigi kilə məsi nangi kun-né ta Pol-je kí Barnabasi lé. ¹⁴ Ngá loki njékowkulə-je kí joo kin d'oo ta-é lé, 'gángi kubi-je kí rɔ-dé-ti ə d'ay d'ur dan kosi dow-je-ti kí kəə ta-dé-ti 'panè: ¹⁵ «Kam̄a-je! 'Rai né kin bə kɔ ri? Jɛ lé, j'to dow madi-si-je ya tɔ! Poyta kí Maji kí j'ilə mbɛ-é j'adi-si lé, to ta lə kadi in̄əi magi-je kí kare bə kin kɔgi, ə 'reei kí rɔ Lubə-ti kí Njékisi kəm, Njɛra dɔrɔ kí dɔnangi, kí babo kí né-je lay kí tò-ti†. ¹⁶ Dɔgangi bal-je-ti kí dəə kete lé, ɛ in̄ə gin dow-je lay adi n̄a-n̄a ya un rəbi liə-liə. ¹⁷ Bə ya kàrè, Lubə lé, in̄ə ta toji-si rɔ-é mee ramaji-je-ti liə al: Ɛ adi ndi i dɔrɔ-ti ədi dɔnangi-ti nè, ə adi kandi né-je tɛɛ kí n̄ay-é n̄ay-é, ɛ adi-si nékuso rəm, bá adi ronəl rusi mee-si rəm tɔ.‡» ¹⁸ Lé njékowkulə-je 'pa-né ta-je kin bə ya kàrè, lo kadi d'ɔgi dow-je lo kilə məsi nangi kun-né ta-dé lé, ngá n̄a.

¹⁹ Go-ti gogi rəmə, jipi-je kí d'i bebo Ikoniyɔm-ti rəm, bá bebo Antiosi-ti kí dɔnangi Pisisi-ti 'ree 'sulə dow-je, adi 'tilə Pol kí ər, ə 'ndɔr-é d'ɔw d'ilə-é gidi bebo-ti, adi dɛ 'gir toki ɛ oy ngá. ²⁰ Ngá loki njéndó né-je 'kəw-n̄a kí

* 14:11 14:11 Knj 28:6 † 14:15 14:15 Pa 146:6 ‡ 14:17 14:17 Pa 147:8

dɔ-é-ti lé, ɛ ubə nangi i taá təl ɔw mee bebo-ti gogi. Lo aa go-ti lé, dɛ kɪ Barnabasi d'ɔw bebo Derbi-ti.

Pol kɪ Barnabasi 'təl d'ɔw bebo Antiosi-ti kɪ dɔnangi Siri-ti gogi

²¹ Pol-je kɪ Barnabasi d'ilə mbe Poyta kɪ Maji mee bebo Derbi-ti, adi dow-je na ya 'təl njéndó né-je. Beba dɛ 'təl 'ree bebo Antiosi kɪ dɔnangi Pisidi-ti, kɪ bebo Listrə-ti, kɪ bebo Ikoniyom-ti gogi. ²² Dɛ d'ulə dingəm mee njéndó né-je-ti kadi d'uwə rɔ-dé ngá ə d'a dɔ nja-dé-ti mee kadmeɛ-ti lə-dé rəm 'panè: «J'a kindəi dan kɔ kɪ na gangi bəy bá, j'a tɛɛi kɔbɛ-ti lə Lubə.» ²³ Dan njékəwnə-je-ti kɪ rá-rá kɪ d'ɔw-ti lé, dɛ mbəti 'ngatɔgi-je d'adi-dé ə 'pa ta kɪ Lubə kɪ kɔgi rɔ nékuso kɪ man kay d'ulə-dé-né mee ji 'Babɛ-ti kɪ d'adi-é mee-dé lé.

²⁴ Beba dɛ d'ində dɔnangi Pisidi 'gangi 'ree dɔnangi Pampili-ti. ²⁵ Dɛ d'ilə mbe Poyta kɪ Maji lə Lubə mee bebo Pɛrje-ti, ngá bá d'ɔw mee be-ti kɪ Atali. ²⁶ Lo-é-ti kinlé, dɛ d'al mee bato-ti 'təl d'ɔw bebo Antiosi-ti gogi, lo-ti kɪ ndokɪ d'ulə-dé mee ji Lubə-ti adi ramaji liə ra sə-dé adi 'təl-né ta kullə lə-dé lé. ²⁷ Loki 'ree 'tɛɛ mee bebo Antiosi-ti lé, dɛ mbɔ njékəwnə-je ə d'ɔr-dé poy né-je lay kɪ Lubə ra kɪ takul-dé rəm, bá d'ɔr-dé poy tarəbi kɪ Lubə tɛɛ adi dow-je kɪ 'to jipi-je al kàrè d'adi mee-dé lé tɔ. ²⁸ Pol kɪ Barnabasi d'isi nɔ dɔkaglo asi tati kɪ njéndó né-je.

15

Kingə-nə kɪ boy kɪ mee bebo Jorijalɛm-ti

Gal 2:1-9

¹ Dingəm-je kɪ dan-ti-je d'i dɔnangi Jude-ti 'ree mee bebo Antiosi-ti, 'ndó né njékadmɛɛ-je 'panè: «Kinə d'ijə-si ganjangi kɪ go nékobe-ti lə Moiyiji al lé, a kaji ndə al.» ² Ngá Pol-je kɪ Barnabasi ndigi sə-dé al, adi naji-nə ta dɔ-ti na bè. Beba d'adi Pol-je kɪ Barnabasi rəm, dow-je kɪ nɔ-je kɪ dan-dé-ti kɪ mee be-ti kɪ Antiosi d'ɔw bebo Jorijalɛm-ti kɔ kində ta-é nɔ njékowkulə-je-ti, kɪ nɔ 'ngatɔgi-je-ti. ³ Njékəwnə-je kɪ bebo Antiosi-ti d'ɔsi kuti-dé lo kɔw mba-ti lə-dé kinlé. Ta lə dow-je kɪ 'to jipi-je al, kɪ d'adi mee-dé lé, dɛ d'ɔr poy-é taá-taá d'ində-né dan be-je kɪ dɔnangi Penisi-ti kɪ dɔnangi Samari-ti 'gangi adi njékadmɛɛ-je lay kɪ d'oo ta-é lé, rɔ-dé nəl-dé nɔ. ⁴ Loki 'ree tɛɛ bebo Jorijalɛm-ti lé, njékəwnə-je, kɪ njékowkulə-je, kɪ 'ngatɔgi-je d'uwə-dé kɪ rɔ-dé-ti adi d'ɔr-dé poy né-je lay kɪ Lubə ra sə-dé lé. ⁵ Ngá rəmə dow-je kɪ dan-ti-je kɪ 'to njékun go né ndó lə Parisi-je kɪ d'adi mee-dé Jeju lé 'panè: «Dow-je kɪ 'to jipi-je al, kɪ d'adi mee-dé lé, d'a kijə-dé ganjangi rəm, d'a kində dɔ-dé-ti kadi 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti lə Moiyiji rəm bane.» ⁶ Beba njékowkulə-je, kɪ 'ngatɔgi-je d'uwə dɔ-nə kɔ ta-é.

⁷ †Loki dow-je 'naji-nə ta dɔ-ti na lé, Piyər i taá panè: «Ngankɔ-m-je, səi 'gəi maji kɪ ma lé Lubə mbəti-m dan-si-ti kete low kɔ kadi m'ilə mbe rɔ dow-je-ti kɪ 'to jipi-je al, kɔ kadi d'oo Poyta kɪ Maji ta-m-ti ə d'adi-né mee-dé Jeju tɔ. ⁸ †Beba Lubə kɪ to njɛgə mee dow-je lé, ndigi sə-dé dɔ-ti adi ɛ adi-dé Ndil kɪ aa njay titi-nə kɪ ɛ adi-ji-né lé bè tɔ.* ⁹ Jəi sə-dé-je lé, Lubə ɔr kəm dow al; beba loki dɛ d'adi mee-dé lé, ɛ togi mee-dé adi aa njay. ¹⁰ Kɔ ri ó səi 'nəi Lubə wa? Nékuti kɪ ɔy kɪ ka-ji-je kàrè d'asi kuti

al rəm, jəi kàrè j'asi kuti al rəm, ya 'ndigi kindəi do njéndó né-je-ti kdo ri wa? ¹¹ Jəi lé, j'gəi maji kí tɔgrɔ-ti ya j'aji kà takul ramaji lə 'Babe Jeju. Də kàrè, bə ya tɔ ə d'aji-né tɔ.»

¹² Loki ɛ pa bə rəmə, dow-je lay ya d'isi do-ŋa-ti ndingi. 'Yəl mbi-dé d'oo-né ta-je kí Pol-je kà Barnabasi d'isi d'idə-dé sobi do né-je kí tɔji tógi Lubə, kà né-je kí tɔ bəl-bəl kí Lubə ra kà takul-dé dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al lé. ¹³ Loki Pol-je kà Barnabasi 'pa ta lay rəmə, Jaki un ta ə panè: ¹⁴ «Ngankɔ-m-je, 'yəli mbi-si ooi-né ta lə-m! Kəm rəbi kí Lubə ra-né né lo kulə gin-é-ti rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al, bá ɛ mbəti-né dow-je dan-dé-ti kdo kadi 'to dow-je liə lé, Simɔ un kuti-é ɔr berere-berere lay†. ¹⁵ Ta-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti ɔw nati kà ta kinlé, kdo 'ndangi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè:

¹⁶ “Go né-je-ti kinlé, mə Lubə ya m'a təl ree ra kəykubi lə Dabidi kí ɔré nangi kin gogi, Lo-é-je kí tuji lé m'a təl ra gogi, Rəm m'a təl tɔsi taá gogi.

¹⁷ Kdo kadi ndəgi dow-je 'sangi nja 'Babe rəm, bá gin dow-je lay kí 'to jipi-je al kí m'ba-dé kadi 'to dow-je lə-m lé, d'a sangi nja-m tɔ.

¹⁸ 'Babe Lubə kí njègə né-je liə

low lə low-je nɔ ya sartagangi lé, bá pa bə.‡”»

¹⁹ «Gin-é kin bá, dow-je kí dan dow-je-ti kí to jipi-je al, kí d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi ə 'ree rɔ Lubə-ti lé, mə m'ndigi kadi dow ində né kí ɔy kí rangi do-dé-ti al ngá. ²⁰ Ngá kadi toki ndangi mbete kidə-dé-né kadi d'uso dɔ-je kí dow-je 'təl 'pole-né magi-je al rəm, dɔ-je kí d'oy yo kuburu kàrè kadi d'uso al rəm, kadi d'uso məsi dɔ al rəm, bá kadi d'ɔr rɔ-dé kɔgi mɛɛ kaya-ti rəm tɔ. ²¹ Kdo Ndukun lə Moiyiji kinlé, low nɔ ya njéndó dow-je ndukun-je, d'isi mɛɛ bebo-ti kí rá-rá, adi 'ndó dow-je kà ndo taakoo-je lə jipi-je lay, mɛɛ kəykəwnɔ-je-ti lə-dé.»

Mbete kí d'ulə-né d'adi njékadmɛɛ-je kí 'to jipi-je al

²² Njékowkulə-je, kà 'ngatɔgi-je, kà njékəwnɔ-je lay ya d'un ndu-dé kdo kadi 'mbəti dow-je dan-dé-ti kadi d'ulə-dé nati kà Pol-je kà Barnabasi mɛɛ bebo Antiosi-ti. Beba 'mbəti Judi kí 'ba-é Barsabasi, kà Silasi kí 'to dow-je kí njékadmɛɛ-je d'un ta-dé ya joo lay. ²³ Ta kí 'ndangi mɛɛ mbete-ti d'adi-dé jidə-ti lé ən:

«Jə njékowkulə-je, kà 'ngatɔgi-je, kà njékadmɛɛ-je lay ya j'ndangi mbete kin j'adi-si səi kí 'toi jipi-je al kí 'təli njékadmɛɛ-je kí isi mɛɛ bebo Antiosi-ti, kí dɔnangi Siri-ti, kà dɔnangi Silisi-ti, j'ra-si-né lapiya. ²⁴ Jə j'oo poy dow-je kí d'i dan-ji-ti nə d'ɔw 'pa ta 'təl-né do-si, bá d'ulə-né bəl mɛɛ-si-ti rəm tɔ. Dowbɛ-je kinlé, to jə bá j'un ndu j'ulə-dé-né al ya sar. ²⁵ Beba jə j'ində ndi-ji nati lay, j'mbəti dingəm-je j'ulə-dé-né rɔ-si-ti nati kà Pol-je kà Barnabasi kí 'to dow-je kí j'ində-dé dan kəm-ji-ti. ²⁶ Də lé 'to dow-je kí d'ilə rɔ-dé kɔgi kdo ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ²⁷ J'adi Judi-je kà Silasi d'ɔw sə-dé nati, kdo kadi dɛ ya d'idə-si ta-je kí j'ndangi mɛɛ mbete-ti kinlé kà ta-dé tɔ. ²⁸ Kdɔtalə Ndil kí aa njay rəm, jə ya rəm lé, j'ndigi kində né kí ɔy kí rangi

do-si-ti kore-né do né-je kí tò kadi 'rai ya tá kin al ngá. Né-je kí tò kadi 'rai ya tá lé ón: ²⁹ Səi a kusoi dā-je kí 'pole-né magi-je al rəm, a kusoi məsi dā al rəm, dā kí oy yo kubru kārè a kusoi al rəm, bá səi a rai kaya al rəm tó. Né-je kin bá, səi a kori rə-si mēē-é-ti kogi. Lapiya lə-si ə ndo kí rangi-ti.»

³⁰ Dow-je kí 'mbəti-dé d'ulə-dé lé, d'wəti d'ow. Loki d'ow 'teē mēē bebo Antiosi-ti lé, 'ba kosi njékadmēē-je d'adi-dé mbete lé. ³¹ Loki 'ndó mbete-é d'adi kosi njékəwnə-je lé, rə-dé nəl-dé nā kdo ta dīngəm kí d'ulə mēē-dé-ti mēē mbete-ti kinlé. ³² Judi-je kə Silasi kí 'to njépata-je kí ta Lubə-ti to lé, 'pa ta-je nā-nā d'ulə-né dīngəm mēē njékadmēē-je-ti rəm, bá 'mbusi-né nja-dé rəm tó. ³³ Dē 'ra ndo asi tati lo-é-ti nɔɔ, ngá bá njékadmēē-je d'īnə-dé kadi 'təl kə lapiya d'ow rə njékulə-dé-je-ti lé gogi ³⁴ [Bə ya kārè, Silasi panè n'a kisi, adi təl isi nɔɔ.]* ³⁵ Ngá Pol-je kə Barnabasi d'isi mēē bebo Antiosi-ti. D'ində rə-dé nati kə dow-je kí rangi nā, 'ndó dow-je ta lə 'Babe rəm, bá d'ilə mbē Poyta kí Maji liə rəm tó.

Mba kí njékungɪ joo kí Pol ɔw kdo mbē Poyta kí Maji

Ta lə gāngi-nə lə Pol-je kə Barnabasi

Gal 4:13-15

³⁶ Ndo-je kí rangi go-ti ngá bá Pol idə Barnabasi panè: «Adi j'təl j'ow gogi j'gɔ njékadmēē-je kí mēē bebo-je-ti lay kí ndokɪ j'ilə mbē ta lə 'Babe-ti lé j'oo se d'isi ban ngá wa.» ³⁷ Barnabasi ndigi kadi Jā kí ri gajɪ-é lə Marki ɔw sə-dé nati, ³⁸ †ngá Pol ndigi kadi ɔw sə-dé al, kdo ndokɪ kete ɔsi təl go-dé-ti dɔnangi Pampili-ti, adi dan-dé lo kullə-ti lə-dé al†. ³⁹ Bəba ndi-dé al-nā nā, adi 'gāngi-nə lo joo. Barnabasi un Marki kəm-é-ti ə d'al mēē bato-ti d'ow kí dɔnangi Sɪprə-ti kí tò dan ba-ti. ⁴⁰ Rəmə Pol mbəti Silasi ə njékadmēē-je 'dəji kadi ramaji lə 'Babe nəy sə-dé, ngá bá d'un rəbi d'ow tó. ⁴¹ Dē d'ow dɔnangi Siri-ti, kə dɔnangi Silisi-ti 'mbusi nja njékəwnə-je dɔ kadmēē-ti lə-dé.

16

Timote dan Pol-je kə Silasi

¹ Pol ɔw teē mēē bebo Dərbi-ti kə bebo Listrə-ti. Mēē bebo Listrə-ti lé, njəndó né kərə kí ri-é lə Timote isi titi nɔɔ. † to ngon lə jipi madi kí dené kí təl njékadmēē, ngá bəbi-é bá to grekɪ†. ² Njékadmēē-je kí d'isi bebo Listrə-ti kə bebo Ikoniyoɔm-ti 'pa ta liə maji nā. ³ Pol ndigi kadi Timote ɔw siə nati. Bəba ɛ ijə-é ganjangɪ, kdɔtalə jipi-je d'isi dɔnangi-é-je-ti kinlé nɔɔ. Dē lay ya 'gə kí bəbi Timote lé, to grekɪ*. ⁴ Mēē bebo-je kí Pol-je kə Silasi d'ow-ti lé, dē 'pa tó ndu njékowkulə-je kə 'ngatɔgi-je kí bebo Jorijaləm-ti lé, d'adi dow-je d'oo, kdo kadi 'təl rə-dé go-ti.† ⁵ Njékəwnə-je d'uwə rə-dé ngá mēē kadmēē-ti lə-dé rəm, bá kər-dé usi dɔ madi-é-ti kə ndo-é ndo-é rəm tó.

* **15:34** 15:34 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mēē mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndāngɪ kə ji-dé kə ta grekɪ. † **15:38** 15:38 Knj 13:13 † **15:38** 15:38 Knj 13:13 † **16:1** 16:1 Knj 14:8-21

* **16:3** 16:3 Timote lé, kɔ-é to jipi adi jipi-je d'oo-é kí jipi tó. Gin-é kin bá Pol ijə-é-né ganjangɪ, nə jipi-je d'a kə mbati ta liə. Ngá dow-je kí 'to jipi-je al kí d'adi mēē-dé Jeju lé, Pol ndigi kadi d'ija-dé ganjangɪ al. † **16:4** 16:4 Ta kí sɔbi dɔ ndu kí njékowkulə-je kə 'ngatɔgi-je kí bebo Jorijaləm-ti, d'un lé 'oo Knj 15:20-29.

Kɔw Pol dɔnangi Maseduwan-ti

⁶ Loki Ndil kí aa njay ɔgi-dé kadi 'pa ta læ Lubə dɔnangi Aji-ti lé, dɛ d'ində dɔnangi Priji kí dɔnangi Galati 'gangi. ⁷ Ngà loki 'ree tɛɛ ngosi kí dɔnangi Misi lé, dɛ 'nə kadi d'ow dɔnangi Bitini-ti, ngà Ndil Jeju adi-dé tarəbi al. ⁸ Beba dɛ d'ində dɔnangi Misi 'gangi d'ow bebo Troasi-ti. ⁹ Lo-é-ti kin bá, ndɔw rəmə, né ra Pol toki nɪ bè, adi oo dow káre kí to dow kí dɔnangi Maseduwan-ti ɔ kí nja-é taá ə nɔ ta-é-ti panè: «'Ree dɔnangi Maseduwan-ti, 'ree ra sə-ji!» ¹⁰ Go né-ti kí ra Pol toki nɪ bè lé, tajinati nè ya, jɛ j'sangi kɔw dɔnangi Maseduwan-ti, kɔw j'gə maji kí Lubə ɓa-ji, kadi j'ow j'ilə mbɛ Poyta kí Maji j'adi dow-je kí dɔnangi-é-ti kinlé.

Dené káre kí ri-é læ Lidi adi mɛɛ-é Jeju *Plp 1:1-11,27-30*

¹¹ Jɛ j'al mɛɛ bato-ti mɛɛ bebo Troasi-ti, j'un njururu dɔ-ji kí Samotrasi kí to dɔnangi kí tò dan babo-ti, ə lo aa go-ti lé, j'ow j'tɛɛ bebo Neapolisi-ti. ¹² J'i tin, j'ow mɛɛ bebo Pilipi-ti kí to bebo kí dɔsɔy kí dɔnangi Maseduwan-ti kí to bekwɔ læ dow-je kí Rɔm. Jɛ j'ra ndɔ-je mɛɛ bebo-ti kinlé.

¹³ Beba ndɔ taakoo-ti læ jipi-je lé, j'tɛɛ mɛɛ bebo-ti j'ow ta ba-ti, kɔw j'gir j'panè lo-é-ti kinlé, j'a kingə lo kí jipi-je d'isi 'pa ta kí Lubə titi-titi. Loki j'ow j'tɛɛ lé, jɛ j'isi nangi ə j'pa ta kí dené-je kí 'kəw-nə lo-é-ti lé. ¹⁴ Kí káre dan dené-je-ti lé ri-é læ Lidi. Ə ɛ to njəbəl Lubə. ɛ to dené kí mɛɛ bebo Tiyatir-ti rəm, bá to njəra gati kubi-je kí kər yəl-yəl kí là-é nɔ rəm. Dené kinlé, isi oo ta kí Pol isi pa, ə 'Babe adi kəm-é ijə dɔ-ti, adi ɛ yəl mbi-é maji oo-né ta kí Pol isi pa lé. ¹⁵ Beba 'ra-é batɛm kí dɛ kí mɛɛ kəy-ti liə‡. Ngà bá ɛ ɓa-ji panè: «Kí ngɔsnè sɔi 'gəi kí mɔ m'adi mɛɛ-m 'Babe ngá kinlé, 'reei isi mɛɛ kəy-ti læ-m.» ɛ ra sar adi j'ow siə.

D'uwə Pol-je kí Silasi dangay-ti bebo Pilipi-ti

¹⁶ Ndɔ káre bè, loki j'isi j'ow lo pa ta-ti kí Lubə rəmə, ngonnjékullə kí dené káre bè tilə kəm-ji. ɛ lé ndil kí maji al isi mɛɛ-é-ti; ndil kí maji al lé, adi-é ndɔ né, adi néndɔ liə kinlé, ingə-né né nɔ adi 'ɓa-é-je. ¹⁷ ɛ ndole go-ji, jɛ kí Pol-je, ə tur kə go-ji-ti taá-taá panè: «Dingəm-je kinlé, 'to ngannjékullə-je læ Lubə kí njəkisi taá dɔrɔ-ti nɔ! Dɛ d'ilə mbɛ ta kí sɔbi dɔ rəbi kaji d'adi-si!» ¹⁸ Ngonnjékullə kí dené lé, ra né kinlé bè-bè ya ndɔ nɔ. Beba ta təl ta-é-ti rəmə, wɔngi ra Pol adi təl ndángi ndil kí maji al lé panè: «Kí ri Jeju Kristi, m'idə-i kadi 'tɛɛ mɛɛ-é-ti kɔgi!» Rəmə tajinati nè ya, ndil kí maji al lé tɛɛ mɛɛ-é-ti kɔgi ya to. ¹⁹ Ngà loki dow-je kí 'to 'ɓa ngonnjékullə kí dené kinlé, d'oo kí nékingə né læ-dé goto ngá lé, dɛ d'uwə Pol-je kí Silasi 'ndɔr-dé d'ow sə-dé pandangi lo-ti, nɔ njékwɔbe-je-ti. ²⁰ Dɛ d'ow sə-dé nɔ njégangta-je-ti ə d'idə-dé panè: «Dingəm-je kinlé, 'junglu mɛɛ bebo læ-ji nɔ. ²¹ Dɛ 'to jipi-je rəmə, 'ndó-ji jɛ dow-je kí Rɔm, nékobe-je, kí tò kadi jɛ j'a ndigi dɔ-ti al, bá j'a təl rɔ-ji go-ti al rəm to.»

²² Beba kosi dow-je 'ɓuki-nɔ dɔ-dé-ti d'uwə-dé, ə njégangta-je d'adi dow-je 'tor kubi kí rɔ Pol-je-ti kí Silasi ngá bá, d'un ndu adi 'tində-dé. ²³ Loki 'tində-dé mbuki-mbuki lé, d'ungi-dé dangay-ti ə d'idə njəngəm dangay-je kadi ngəm-dé maji. ²⁴ Beba loki njəngəm dangay-je ingə ndu kin bè lé, ɛ ungi-dé mɛɛ kəy dangay-ti kí duni nɔ ə ilə-dé kagi.

²⁵ Beba dan lo bapɪ rəmə Pol-je kɪ Silasi 'pa ta kɪ Lubə rəm, d'usi pa 'tɔy-é-né adi dangay-je d'oo ndi-dé ndi-dé. ²⁶ Tajinati nè ya, donangi yəy sar adi gin kəy dangay yəy buki-buki. Rəmə lo-é-ti nè ya takəy dangay-je tɛɛ lay, b́a dangay-je lay ya sil-je kɪ 'tilə-dé lé, gay wəgrɔ-wəgrɔ rəm tɔ. ²⁷ Loki njəngəm ta dangay-je i taá dɔ bi-ti rəmə, ɛ oo takəy-je tɔ tagra lé, ɔr kiyərɔ mɛɛ saba-é-ti kɔɔ tɔl rɔ-é, kɔɔ ɛ gir kɪ dangay-je d'ay-nə. ²⁸ Ngá Pol ilə bobi ndi-é nangi panè: «'Tuji rɔ-i al! Je lay ya j'isi nè!» ²⁹ Beba njəngəm dangay-je lé, dəji pər, ay ngodi ur kəy dangay-ti ə usi nangi nja Pol-je-ti kɪ Silasi kɪ rɔ dadi. ³⁰ Go-ti, adi-dé 'tɛɛ ndaa-ti ə dəji-dé panè: «'Ba-m-je, ri b́a m'a ra kɔɔ kingə-né kaji wa?» ³¹ Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «'Adi mɛɛ-i 'Babe Jeju ə a kaji, i kɪ dɛ kɪ mɛɛ kəy-ti lə-i.» ³² Beba dɛ 'pa ta lə 'Babe d'adi-é rəm, d'adi dow-je kɪ mɛɛ kəy-ti liə lay tɔ. ³³ Dɔkàdi-é-ti, ndɔɔ dan lo-ti nɔɔ ya, njəngəm dangay-je lé, ɔr-dé ɔw togi ta dɔ-je lə-dé, ə tajinati nè ya 'ra-é batəm nati kɪ dow-je lay kɪ mɛɛ kəy-ti liə. ³⁴ Go-ti, ɛ ɔw kɪ Pol-je kɪ Silasi mɛɛ kəy-ti liə, ə adi-dé nəkuso. Dingəm kinlé, dɛ kɪ njənoji-je liə lay ya 'ra rənəl nɔ, kɔɔtalə kadi kɪ d'adi mɛɛ-dé Lubə.

³⁵ Ngá loki lo aa rəmə, njəgangta-je lé, d'ulə ngannjékullə-je lə-dé rɔ njəngəm dangay-je-ti 'panè: «'Inə dingəm-je kinlé taá.» ³⁶ Njəngəm dangay-je lé, idə Pol panè: «'Njəgangta-je lé, d'idə-m kadi m'inə-si taá ɔn ɔ 'tɛɛi, ə ɔwi kɪ lapiya.» ³⁷ Ngá Pol idə ngannjékullə-je lé panè: «'Dɛ d'adi 'tində-ji mbuki-mbuki takəm kosi dow-je-ti rəm, 'gangi ta al ya d'ungi-ji dangay-ti, je kɪ j'to ngan njébe-je kɪ Rəm, rəmə kɪ nè kin 'ndigi kinə-ji taá kɪ go ngəy wa? A tɔ bè ndə al. ɔwi idəi-dé, adi dɛ ya 'ree d'inə-ji taá.*» ³⁸ Beba ngannjékullə-je lə njəgangta-je lé, 'təl d'ɔw gogi d'idə-dé ta-je kinlé. Ngá loki dɛ 'gə kɪ Pol-je kɪ Silasi 'to ngan njébe-je kɪ Rəm lé, bəl tɔl-dé. ³⁹ Beba dɛ 'təl 'ree nɔ-dé-ti, 'ree 'dəji-dé mɛɛ səl, ngá b́a d'adi-dé 'tɛɛ dangay-ti, ə 'dəji-dé kadi 'tɛɛ mɛɛ bebo-ti lé kɔgi. ⁴⁰ Ngá loki 'tɛɛ dangay-ti lé, d'ɔw kəy lə Lidi, d'oo njəkadmɛɛ-je, ə d'ulə dingəm mɛɛ-dé-ti ngá b́a d'j d'ɔw lə lə-dé bəy.

17

Pol kɪ Silasi mɛɛ bebo Tesaloniki-ti *1Te 1; 2:1-16*

¹ Pol-je kɪ Silasi d'ində donangi Ampipolisi kɪ donangi Apoloni 'gangi ə 'tɛɛ mɛɛ bebo Tesaloniki-ti. Jipi-je d'ɔw kɪ kəykwəɔnə lə-dé lo-é-ti kinlé nɔɔ. ² Pol ɔw mɛɛ kəykwəɔnə-ti lə jipi-je lé, titi kɪ ɛ ɔw-né kete-kete. Nɔɔ taako-je kɪ ɔsi go-nə go-nə mutə lé, ɛ ɔw naji sə-dé ta dɔ ta-je-ti kɪ mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay. ³ ɛ ɔr-dé mɛɛ ta kɪ tɔ mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay toji-dé-né kɪ Kristi lé, ə kingə kɔ sar koy-né, ə ə tɔsi ndəl kində lo tɛɛ. ɛ idə-dé panè: «'Jeju kɪ m'pa ta liə m'adi-si lé, ɛ ya to Kristi* lé.» ⁴ Jipi-je kɪ dan-ti-je kɪ mbunə-dé-ti 'ree 'gə kɪ to ta kɪ tɔgrɔ-ti, adi d'ində rɔ-dé nati kɪ Pol-je kɪ Silasi rəm, b́a kosi grəki-je nɔ kɪ 'to njəbəl Lubə, b́a dené-je kɪ 'to dow-je kɪ boy-boy kərə d'ində rɔ-dé nati sə-dé rəm tɔ. ⁵ Rəmə jangi ra jipi-je nɔ. Beba dɛ 'kəw dow-je kɪ dan-ti-je kɪ njékilə kɪ kagi rəbi 'sulə-dé 'junglu-né tagir lə dow mɛɛ be-je. Dɛ d'ɔw mɛɛ kəy-ti lə Jasɔ, 'sangi kadi d'uwə Pol-je kɪ Silasi d'ɔw sə-dé ndaa-ti nɔ dow-je-ti. ⁶ Ngá loki dɛ d'ingə-dé al

§ 16:33 16:33 Knj 16:15 * 16:37 16:37 Knj 22:25-29; 23:27 * 17:3 17:3 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kɪ Lubə mbəti-é.

lé, 'ndər Jasɔ̀ kɪ njékadmɛɛ-je kɪ dan-ti-je d'ow sə-dé nɔ̀ njégangta-je-ti kɪ kəə ta-dé-ti taá-taá 'panè: «Dingəm-je kin kɪ 'to njéjunglu kisi maji lə dow-je lo lay kɪ donangi-ti nè lé, dɛ 'ree tɛɛ nè ngá tin! 7 Rəmə Jasɔ̀, uwə-dé kɪ rɔ-é-ti lé ya! Dow-je kin lay ya 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti lə ngar Sejar al, kdɔtalə dɛ 'panè ngar kɪ rangi isi nɔɔ, ri-é lə Jeju.» 8 Loki kosi dow-je, kɪ njégangta-je d'oo ta-je kin bè lé, wɔngi ra-dé nɔ. 9 Beba d'adi Jasɔ̀ kɪ njékadmɛɛ-je lé, d'ugə, ngá bá d'ingə-dé d'adi d'ow.

Pol kɪ Silasi mɛɛ bebo Bere-ti

10 Loki kàdɪ ur jipi ya rəmə, njékadmɛɛ-je d'adi Pol-je kɪ Silasi d'ow mɛɛ bebo Bere-ti. Loki 'ree 'tɛɛ bebo Bere-ti lé, dɛ d'ow mɛɛ kəykəwnə-ti lə jipi-je. 11 Beba d'ingə dow-je kɪ tagir lə-dé maji, tɔy tagir lə jipi-je kɪ bebo Tesaloniki-ti. Dɛ 'yəl mbi-dé d'oo-né ta lə Lubə kɪ rɔnəl nɔ rəm, ndo-je lay-lay ya 'ndər gin ta-je kɪ mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay, kdɔ koo se ta-je kɪ d'idə-dé lé, to ta kɪ tɔgrɔ-ti ya wa? 12 Jipi-je nɔ dan-dé-ti d'adi mɛɛ-dé Jeju; bá dené grɛki-je kɪ 'to dow-je kɪ boy-boy, bá dingəm-je nɔ ya d'adi mɛɛ-dé rəm tɔ. 13 Ngá loki jipi-je kɪ bebo Tesaloniki-ti, d'oo ta-é kɪ Pol isi ilə mbɛ ta lə Lubə mɛɛ bebo Bere-ti tɔ lé, dɛ d'ow 'sulə kosi dow-je kɪ mɛɛ bebo-ti 'bukɪ-dé dɔ-é-ti. 14 Ngá njékadmɛɛ-je d'adi Pol ɪ kalangi ɔw kɪ ta babo-ti. Ngá Silasi-je kɪ Timote bá 'təl d'isi mɛɛ bebo Bere-ti. 15 Dow-je kɪ d'adi-dé 'dan Pol lé, d'ow siə njal 'tɛɛ siə mɛɛ bebo Aɛn-ti. Loki d'ow kɪ təl kɪ gogi lé, Pol un ndu kadi d'adi Silasi-je-ti kɪ Timote, 'ree kalangi d'ingə-n'è.

Pol mɛɛ bebo Aɛn-ti

16 Loki Pol isi ngəbi Silasi-je kɪ Timote mɛɛ bebo Aɛn-ti bəy lé, mɛɛ-é ɪ puu kdɔtalə koo kɪ ɛ oo magi-je pələ-pələ mɛɛ bebo-ti kinlé. 17 ɛ ɔw mɛɛ kəykəwnə-ti lə jipi-je oji ta kɪ jipi-je rəm, kɪ dow-je kɪ njəbəl Lubə rəm, bá ndo-é ndo-é ya ɛ ɔw pandangi lo-ti oji ta kɪ dow-je lay kɪ d'isi d'ingə-nɔ titi rəm tɔ. 18 Njénégə-je kɪ dan-ti-je kɪ 'to njékun go néndó lə Epikur†, kɪ njénégə-je kɪ 'ba-dé Istoisi-je‡ kàrè naji siə ta tɔ. Dɛ kɪ dan-ti-je 'panè: «Njètídə ta kanlé, ɔ panè ri ban wa?» Dɛ kɪ madi-je 'panè: «ɛ ra rɔ-é kɪ njèkilə mbɛ kɪ sɔbi dɔ magi-je kɪ 'mba bè ban! Dɛ 'pa ta-je kin bè, kdɔ Pol ɔ ilə mbɛ Poyta kɪ Maji lə Jeju, bá ɔ ilə mbɛ tɔsi kɪ dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ rəm tɔ.» 19 Beba d'or Pol d'ow siə lo-ti kɪ ba-é Areopaji kɪ to lo gangta kɪ boy rəmə 'panè: «Néndó kɪ sigi kɪ 'a 'ndó dow-je kinlé, j'ndigi gə se to ta kɪ dɔ ri-ti wa? 20 Kdɔtalə ta-je lə-i kɪ ɔ 'pa lé ba mbi-ji-ti gay. Beba je j'ndigi kadi ɔr-ji mɛɛ-é adi j'oo.» 21 Dow-je kɪ bebo Aɛn-ti lay, kɪ mba-je kɪ d'isi dan-dé-ti lé, dow ra né kɪ rangi al. Dɛ d'isi ká pa ta-ti, kɪ ká koo ta-je-ti kɪ mba kɪ gogi nè kin ya ngá. 22 Pol ɪ ɔ taá dan dow-je-ti lo-ti kɪ 'ba-é Areopaji lé ɔ panè: «Səi dow-je kɪ bebo Aɛn-ti, m'oo kɪ səl lé, mɛɛ né-je-ti lay ya, pole magi-je uwə mɛɛ-si nɔ. 23 M'pa bè kdɔ loki m'njiyɔ mɛɛ be-ti lə-si lé, m'oo né-je lay kɪ səl 'poli-dé rəm, bá m'oo sar m'oo logugi né kàre kɪ 'ndàngi ta-ti 'panè: “To 'lə magi kɪ dow gə-é al.” Magi kɪ səl 'gəi-é al ya 'poli-é kinlé, ɛ bá m'ɔ m'pa ta liə m'adi-si tin. 24 †Lubə kɪ njərə donangi kɪ né-je lay kɪ tɔ-ti, ɛ kɪ to 'Ba dɔrɔ̀ kɪ donangi lé, isi mɛɛ kəy-ti kɪ dow ra kɪ ji-é al. 25 Lubə lé, ɔw ndoo kadi dow ra kullə adi-é al, kdɔtalə né kɪ

† 17:18 17:18 Njénégə kɪ ri-é lə Epikur lé panè: Dow ya à sangi kisi maji liə, bɪ to Lubə bá à sangi kadi-é al. ‡ 17:18 17:18 Dow-je kɪ 'ba-dé Stoisi-je'to njénégə-je kɪ 'panè i dow lé kadi 'adi né tɔy dɔ-i al, kadi ore mɛɛ-i mɛɛ né-je-ti lay. † 17:24 17:24 Knj 7:48

nal-é goto. E bá to njékadi kiskəm né-je lay rəm, to njékadi-dé koo rəm, bá to njékadi né-je lay rəm to Š. ²⁶ E adi gin dow-je lay kí d'isi donangi-ti nè lay kinlé njirə-dé i rə dow-ti kí káre-rè. E oji dokaglo-je lə-dé, kà rəbi nin lo kisi-je lə-dé kete low nū. ²⁷ Lubə ra né-je kinlé bè, kəo kadi dow-je 'sangi-né nja-é, ə kadi domaji ə d'ingə-é lo mam-ti kí d'isi 'mam-é. Kəo nā-nā dan-ji-ti ya Lubə isi ngəsi siə. ²⁸ Kəo takul-é bá je j'isi-né kà do-ji taá rəm, j'odi-né rə-ji rəm, j'to-né dow-je rəm tin.»

«Ta kinlé njénə pa-je kí nā-je kí dan-si-ti kàre 'pa to 'panè:

«Je kàre j'to ngan-é to.»»

²⁹ «Kdotalə to kí jəi j'toi ngan lə Lubə lé, je j'a gir kí Lubə lə-ji à titi-nə kà magi lər əse magi là, əse magi ər kí kodi tól né-je 'ra kà tagir lə-dé əse kà gosi ra né lə-dé kin al. ³⁰ Ngà Lubə kí ndəki dow-je 'gə né al ə un kəm-é say kəgi do kullə ra-dé-je-ti kí maji al lé, bone e isi ba dow-je lay, kà lo-je lay kadi d'ingə panjiyə-dé-je kí maji al kəgi. ³¹ Kəo e or ndə káre kí à gangi-né ta kí njururu do dow-je-ti kí donangi-ti nè kà takul dingəm kí e mbəti-é. Tosi kí adi-é tosi ndəl ində lo tēē lé, toji adi dow-je lay 'gə maji kí Lubə à gangta kà takul-é.»

³² Loki də d'oo ta lə tosi ndəl kində lo tēē lə dow-je kí Pol pa lé, də kí dan-ti-je 'səki-é, ə də kí nā-je 'panè: «Je j'a koo ta kinlé, ta-i-ti ndə kí rangi-ti bəy.» ³³ Bəba Pol ingə-dé əw. ³⁴ Bə ya kàre, də kí nā-je d'ində rə-dé nati kí Pol, ə də d'adi mēē-dé Jeju rəm to. Dan də-ti kí d'adi mēē-dé lé, kí káre to Denisi kí to dow káre dan njégangta-je-ti kí lo-ti kí 'ba-é Areopaji lé rəm, bá dené káre kí ri-é lə Damarisi rəm, bá ndəgi dow-je kí rangi rəm to.

18

Pol əw mēē bebo Kərənti-ti

1Kə 1:1-9; 2:1-5; 2Kə 11:5-12; 12:12-13

¹ Go-ti, Pol i mēē bebo Ateñ-ti əw mēē bebo Kərənti-ti. ² Lo-é-ti kinlé, e ingə dingəm káre kí to jipi kí 'ba-é Akilasi. Ə to dow kí donangi Pə-ti. Də kí ne-é Prisil d'i donangi Itali-ti 'ree Kərənti ngosnə ya bəy, kdotalə dokaglo-é-ti kinlé ngar Klodi un ndu adi 'tubə jipi-je kí d'isi bebo Rəm-ti kəgi. Bəba Pol əw ingə-dé ində rə-é nati sə-dé. ³ Də 'to kodi-je kí njéra kəykubi-je titi-nə kà Pol bè to. Bəba Pol əw isi mēē kəy-ti rə-dé-ti adi 'ra kullə nati. ⁴ Ndə taakoo-je-ti lə jipi-je lay ya Pol oji sə-dé ta mēē kəykəwnə-ti lə-dé. E sangi kadi n'uwə jipi-je, kà greki-je kà ta.

⁵ Loki Silasi-je kà Timote d'i donangi Maseduwan-ti 'ree lé, Pol un rə-é bikti ində ta kullə ndə dow-je ta-ti lə Lubə, toji-né jipi-je kadi 'gə kí Jeju lé, to Kristi[†] lé ya.[‡] ⁶ Ngà loki jipi-je 'pa siə takobi-je d'osi-é-né ngəwəngi ngəwəngi lé, e gəki kodi kí kubi-je-ti kí rə-é-ti ə idə-dé panè: «Kinə 'tuji, rəmə ta məsi-si tō do-si səi-ti ya! Mə m'or ta do-m-ti ngá. Kí nè kəw kà kete kinlé, m'a təl kəm-m kí rə dow-je-ti kí 'to jipi-je al yó ngá.Š» ⁷ Go-ti, Pol i lo-é-ti tin, əw isi bə lə dingəm káre kí ri-é lə Titiyusi Justusi. E to dow kí njəbəl Lubə ə kəy liə tō mbə kəykəwnə-ti lə jipi-je. ⁸ Ə Krispusi kí to njəkun do kəykəwnə lə jipi-je kà dow-je kí mēē kəy-ti liə lay, d'adi mēē-dé

Š **17:25** 17:25 Knj 7:48; 1Ng 8:27 * **17:26** 17:26 Kgn 1:28; Det 32:8. * **18:2** 18:2 Knj 11:28

† **18:5** 18:5 Kristi lé kor mēē-é to dow kí Lubə mbəti-é. ‡ **18:5** 18:5 Knj 17:15 § **18:6** 18:6 Mar 6:11

'Babe. Dow-je kí bebo Kòrenti-ti nà kí d'oo ta lə Pol lé, d'adi mee-dé 'Babe to, adi 'ra-dé batəm*.

⁹ Ndo káre bè, ndoo bá né ra Pol toki ni bè rəmə, 'Babe pa siə ta panè: «'Bəl al, 'pa ta par-par, bi 'oo rɔ-i al. ¹⁰ Kdotalə mə 'Babe ya m'ə sə-i nati. Dow kí à kasi kuwə-i kdo ra-i maji al ya goto. Kdo m'ow kì dow-je nà mee bebo-ti kin.» ¹¹ Pol isi mee be-ti kí Kòrenti, ndó dow-je ta lə Lubə bəl káre kì nay meke.

D'ow kì Pol logangta-ti

¹² Dokaglo-ti kí Galiɔ to-né gubərnər donangi Akay-ti lé, ta jipi-je asi-nà adi d'uwə Pol d'ow siə logangta-ti ¹³ bá 'panè: «Dingəm kanlé sangi kadi dow-je 'təl d'osi do-dé nangi nɔ Lubə-ti kì go rəbi kí rangi kí ow go-nà-ti kì ndukun al.» ¹⁴ Ngà loki Pol ow kdo kun ta pa lé, Galiɔ idə jipi-je panè: «Kinə to ta təl dow əse ta lə né ra kí njururu al rəmə, m'a yəl mbi-m kdo koo-né ta lə-si səi jipi-je lé berere-berere, titi kí tɔ kadi m'ra-né ya. ¹⁵ Ngà kinə to tanaji kí do ta-je-ti madi, kì do ri-je-ti, kì do ndukun-je-ti lə-si kí sobi do-si rəmə, to ta lə-si səi ya. Mə m'ndigi gangta do-ti al.» ¹⁶ Beba ɛ tubə-dé logangta-ti lé. ¹⁷ Rəmə de lay 'buki-nà do Sostən-ti kí njèkun do kəykəwnə lə jipi-je lé, d'uwə-é 'tində-é logangta-ti lé ya, ngà Galiɔ lé adi usi-é-ti al.

Pol təl ow bebo Antiosi-ti gogi

¹⁸ Go né-je-ti kinlé, Pol isi bebo Kòrenti-ti ndo-je asi tati ya bəy, bá ɛ inə njékadmee-je ə adi Prisil-je kì Akilasi d'al siə mee bato-ti kdo kadi d'ow donangi Siri-ti. Loki 'teɛ Sankré-ti rəmə, Pol ndisə do-é, kdotalə ɛ un mindi-é adi Lubə do né-ti madi. ¹⁹ Loki d'ow 'teɛ bebo Epeji-ti lé, Pol inə madkullə-je liə, ow kəykəwnə-ti lə jipi-je ɔji sə-dé ta. ²⁰ De dəji-é kadi isi sə-dé ndo nà bəy. Ngà ɛ ndigi al. ²¹ Loki ow kì kinə-dé lé, idə-dé panè: «[Ra nay kí gogi rangi-ti lé, lé ri-ri kàrè m'a ra bebo Jorijalem-ti.]† Kinə Lubə ndigi rəmə, m'a təl ree rɔ-si-ti.» ²² Beba ɛ i mee bebo Epeji-ti ow Sejare kì bato. Loki Pol ur nangi mee bebo Sejare-ti lé, ɛ ow ra lapiya njékəwnə-je, ngà bá ɔti ow mee bebo Antiosi-ti.

Mba kí njèkungi mutə kí Pol ow kdo mbə Poyta kí Maji

²³ Pol ra ndo asi tati nɔ bəy bá ɛ təl ow gogi. ɛ ow donangi Galati-ti, kì donangi Priji-ti mbusi nja njéndó né-je lay.

Ta lə Apolosi mee bebo Epeji-ti kì mee bebo Kòrenti-ti

²⁴ Jipi káre bè ri-é lə Apolosi ə to dow kí mee bebo Alegjandri-ti bá ree mee bebo Epeji-ti. ɛ to dow kí ow kì gosi pa ta rəm, gə mbete kí aa njay maji nà rəm to. ²⁵ Ə to dow kí 'ndó-é rəbi lə 'Babe maji, ɛ ilə mbə Poyta kí Maji rəm, ɛ ndó dow-je ta lə Jeju kì gangi-é berere-berere kà rɔ tungə-é pilingi rəm, ya ngà batəm lə ja ya par bá ɛ gə. ²⁶ ɛ ulə gin pa ta lə Lubə kì mee kí ndakay mee kəykəwnə-ti lə jipi-je. Loki Prisil-je kì Akilasi d'oo ta liə kì mbi-dé lé, de 'ba-é kì rɔ-dé-ti d'or-é gin ta lə Lubə maji berere-berere. ²⁷ Loki ɛ ndigi kow donangi Akay-ti lé, njékadmee-je d'ulə dingəm mee-é-ti kadi-é ow, bá 'ndàngi mbete d'ulə-né d'adi njéndó né-je kí donangi

* **18:8** 18:8 Knj 16:15 † **18:21** 18:21 Ta-je kì tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta greki. ‡ **18:25** 18:25 Knj 19:3

Akay-ti lé, kɔɔ kadi d'uwə-é ki rɔ-dé-ti maji. Loki ɛ ree tɛɛ lé, ɛ təl njéra kullə kí maji rɔ njékadmeɛ-je-ti, kɔ takul ramaji lə Lubə. ²⁸ Beba ɛ pa ta kí jipi-je ndaa-ti rəsi kí ta-je kí dum naji. Ɛ toji-dé meɛ mbete-ti kí aa njay adi 'gə kí Jeju lé, to Kristi.

19

Pol ɔw meɛ bebo Epeji-ti

¹ Loki Apolosi nɔy meɛ bebo Korənti-ti lé, Pol ində dan be-je kí dɔ mbalti kí donangi Aji-ti* gangi ree meɛ bebo Epeji-ti. Ɛ ree bá ingə njéndó né-je kí dan-ti-je nɔɔ ² rəmə, dəji-dé panè: «Loki sɔi adi meɛ-si Jeju lé, se sɔi ingəi Ndil kí aa njay ya wa?» Dɛ d'idə-é panè: «Ta lə Ndil kí aa njay ya kàrè dow pa adi j'oo nja kàre al.» ³ Ngá bá Pol təl dəji-dé panè: «Ngá se batɛm kí ban bá sɔi 'rai wa?» Dɛ 'panè: «Batɛm lə Jə bá jə j'ra.» ⁴ †Beba Pol idə-dé panè: «Batɛm kí Jə ra dow-je lé, to batɛm kí toji kíɲə panjiyə-je kí maji al kɔgi. Jə idə dow-je kadi d'adi meɛ-dé dow kí à ree go-n'è-ti, adi to Jeju†.» ⁵ Loki d'oo ta-je kí Pol pa kin bè rəmə, d'adi 'ra-dé batɛm kí ri 'Babe Jeju. ⁶ Ngá bá Pol lé ində ji-é dɔ-dé-ti ə Ndil kí aa njay ree dɔ-dé-ti adi 'pa ta kí ndɔ ta lə dow-je kí rangi rəm, 'pa ta-je kí ta Lubə-ti rəm tɔ. ⁷ Dɛ lay d'a kasi dingəm-je dɔgi gidi-é joo je bè.

⁸ Go-ti, Pol ɔw meɛ kəykəwnə-ti lə jipi-je lé, ɛ pa ta kí meɛnda kəy. Pol ɔji sə-dé ta nɔy mutə, dɔ kɔbe-ti lə Lubə. Ɛ sangi kí rɔ tungə-é kɔɔ kadi dow-je 'taa ta liə. ⁹ Ngá dɛ kí dan-ti-je kí 'to njémeɛngə-je, kí njémeɛndə-je lé, 'pa ta kí maji al dɔ ta-ti «lə 'Babe» dan kosi dow-je-ti. Beba Pol inɔ-dé, ə ɔr njéndó né-je ɔw sə-dé ngərəngi, ɔw ndó-dé né kí ndɔ-é ndɔ-é meɛ kəy ndó né-ti lə Tiranusi. ¹⁰ Pol ra bal joo lo-é-ti nɔɔ. Ɛ ndó dow-je né mbing, adi dow-je kí d'isi donangi Aji-ti, kí 'to jipi-je kí greki-je lay ya d'oo ta lə 'Babe.

Ta lə ngan lə Seba

¹¹ Lubə un Pol ra-né nékɔji-je kí tɔ bəl-bəl, ¹² ya adi takubi-je əse mindil-je kí ɔdi rɔ-é kàrè, dow-je d'ɔw 'labi dɔ njémɔy-je-ti, rəmə njémɔy-je d'ingə lapiya rəm, bá ndil-je kí maji al 'tɛɛ meɛ-dé-ti kɔgi rəm. ¹³ Jipi-je madi d'ɔw kí be-be kɔɔ tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti. Dɛ 'nə kadi 'tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti kí ri 'Babe Jeju tɔ. Dɛ 'panè: «Kɔ ri Jeju kí Pol ilə mbɛ ta liə kinlé, m'panè 'tɛɛi kɔgi!» ¹⁴ Dingəm-je kí njéra né kinlé dɛ siri ə 'to ngan lə Seba kí to jipi rəm, to kí kàre dan njékun dɔ njégugnə-je-ti lə Lubə rəm. ¹⁵ Ndo kàre bè, ndil kí maji al idə-dé panè: «Mə m'gə Jeju rəm, bá né kí Pol 'to kàrè m'gə rəm; ngá sɔi, 'toi nɔ-je wa?» ¹⁶ Ngá bá dingəm kí ndil kí maji al isi meɛ-é-ti lé, al ur dɔ-dé-ti taa tɔgi-dé lay ə ra-dé maji al mbing adi 'tɛɛ meɛ kəy-ti kí dɔ-je rɔ-dé-ti pəlɔ-pəlɔ, d'ay-nə kí kuti-dé dum. ¹⁷ Né kí ra né kinlé, dow-je kí meɛ bebo Epeji-ti, jipi-je kí greki-je lay ya d'oo ta-é. Dɛ lay ya bəl ində bandi-dé gangi rəm, dow-je d'osi gaji 'Babe Jeju rəm tɔ. ¹⁸ Dow-je nɔ kí dan-dé-ti kí d'adi meɛ-dé lé, 'ree 'pa ta rəsi-rəsi d'ɔr-né man dɔ kullə ra-dé-je-ti. ¹⁹ Beba mbəli-je nɔ 'ree kí mbete ra mbəli-je lə-dé d'ulə dɔ-nɔ-ti ə 'ró pər kɔgi takəm dow-je-ti lay. Dow-je

* **19:1** 19:1 Donangi Aji kí ta-é tɔ nè kinlé, to be kí bone bè 'ba-é Turki kin. † **19:4** 19:4 Mat 3:11; Mar 1:4,7,8; Luk 3:4,16; Jə 1:26,27 † **19:4** 19:4 Mat 3:11; Mar 1:7

'tidə kər là mbete-je lé, ə à kasi là kullə kí dow ra bal n̄a. ²⁰ Beba tógi lə 'Babe ra adi ta liə nḡa njim ɔw-né ki kete-kete.

²¹ Go né-je-ti kí ra né kinlé, Pol ɔji kadi n'ində dɔnangi Maseduwan kɪ dɔnangi Akay n'gangi n'ɔw meɛ bebo Jorijalem-ti. E panè: «Loki m'ɔw m'teɛ meɛ bebo Jorijalem-ti lé, m'a kɔw koo meɛ bebo Rɔm tɔ bane.» ²² E ulə njera siə kullə-je joo adi to Timote-je kɪ Erasti, adi d'ɔw dɔnangi Maseduwan-ti, ngà e bá təl isi dɔnangi Aji-ti mbor bøy.

Ta usi meɛ bebo Epeji-ti

²³ Dɔkaglo-é-ti kinlé, ta kí boy n̄a ya usi meɛ bebo Epeji-ti sɔbi dɔ ta lə 'Babe. ²⁴ Kdɔ dingəm káre isi n̄ɔɔ ri-é lə Demetriyusi. E to njələ 'ningə-je kɪ ngam̄a-je. E lə ngan kəy-je adi titi-n̄a kɪ kəy pole magi kí dené kí ri-é lə Artemisi[‡], adi kodi-je liə d'ingə-né né n̄a. ²⁵ Beba Demetriyusi ba kodi-je liə rəm, ba kodi-je kí rangi kí njera ḡa kullə liə lé idə-dé panè: «Səi lé, lay lə-si ya 'gəi maji kí jəi lé, kullə lə-ji kin ya bá j'isi j'ingəi-né né ya al wa? ²⁶ Ə né-je kí isi ra né lé, ooi ta-é kɪ mbi-si rəm, ooi kɪ kəm-si rəm. Pol kí dowbé kinlé, panè: Magi-je kí dow-je 'ra kɪ ji-dé lé, to magi-je kí tɔgrɔ-ti al. E pa ta təl-né dɔ dow-je, adi kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'taa ta liə. Né kinlé e ra meɛ bebo Epeji-ti n̄e par al, ngà n̄ay nde bè kadi un dɔnangi Aji ya lay. ²⁷ To né kí à tuji kullə lə-ji jəi ya par al, ngà à ra kadi kəy magi Artemisi kí to magi kí dené kí boy kinlé à təl né kí kɔgi kare rəm, bá à tuji rifa liə e kí to magi kí dow-je lay kí dɔnangi Aji-ti, kɪ dow-je lay kí dɔnangi-ti n̄e d'isi pole-é lé!» ²⁸ Loki dow-je d'oo ta-je kin bè lé, wɔngi ra-dé n̄a adi 'tur kəə mbiti-mbiti 'panè: «Artemisi, magi lə dow-je kí bebo Epeji-ti ya to magi kí boy!» ²⁹ Meɛ bebo-ti lay ya dow-je d'ɔw dɔ-n̄a-ti wúr-wúr ə d'ungi-n̄a dɔ Gayusi-je-ti kɪ Aristarki kí 'to dow-je kí dɔnangi Maseduwan-ti, 'ndɔr-dé d'ɔw sə-dé kɪ meɛ kəy ra ndam-je-ti. Gayusi-je kɪ Aristarki lé 'to madkullə-je lə Pol. ³⁰ Pol lé, ndigi kadi n'ɔw dan kosi dow-je-ti ya tá, ngà njéndó né-je bá d'ɔgi-é. ³¹ Nam Pol-je madi kí 'to dow-je kí boy-boy kàrè d'ulə kulə d'idə-é, 'ra-é kɔgri kadi ɔw kəy ra ndam-ti lé al. ³² Kosi dow-je lay ya d'ilə dɔ-n̄a-ti rututu. Dow-je kí dan-ti-je 'tur kɔɔ kdɔ né kí bè kin, ngà dɛ kí n̄a-je rəmə 'tur kɔɔ kdɔ né kí bè kin tɔ. Ə dow-je n̄a dan-dé-ti tɔ rəmə, né kí 'kəw-né-n̄a lé ya kàrè dɛ 'gə al rəm. ³³ Dow-je madi kí dan kosi dow-je-ti d'ɔr gin ta lé d'adi Alegjandrə oo. Alegjandrə lé, jipi-je d'ɔsi-é kɪ kete n̄ɔ dow-je-ti. E yəki ji-é ta-dé-ti ə ndigi kadi n'pa ta n'ɔr-né ta dɔ-n'è-ti n̄ɔ kosi dow-je-ti. ³⁴ Ngà loki dow-je 'gə kí Alegjandrə to jipi lé, dɛ lay ya 'tur kɔɔ boy-boy kɪ ndi-dé kí káre ya à kasi né kí kàdɪ joo je bè 'panè: «Artemisi, magi lə dow-je kí Epeji ya to magi kí boy!»

³⁵ Ngà njëndangi mbete lə dow meɛ be-je gɔr dow-je, adi lo tò ndingi ngà bá e panè: «Səi dow-je kí bebo Epeji-ti, dow-je lay ya 'gə kí bebo Epeji bá to lo ngəm kəy pole magi kí dené kí boy kí 'ba-é Artemisi rəm, e ya to lo ngəm né kí to takəm-é kí i dɔr̄a-ti ree nangi n̄e rəm tɔ. ³⁶ Dow kí à naji ya bè goto. Beba kadi ori meɛ-si, ɓi 'rai né kí n̄ɔɔ bè al. ³⁷ Dingəm-je kí s̄əi uwəi-dé 'reei sə-dé n̄e kinlé, né káre ya kàrè dɛ 'tuji meɛ kəy pole magi-ti al rəm, bá 'pa ta kɔbi dɔ magi-ti lə-ji kí dené lé al rəm. ³⁸ Kinə

‡ 19:24 19:24 Magi Artemisi lé, 'ba-é Dian tɔ. E bá 'pol-é kdɔ kadi e adi néndɔr-je lə-dé maji rəm, adi d̄a-je kɪ dow-je d'o-ji-n̄a rəm.

Demetriyusi kà kòdi-je kí d'ore kàdì-é lé, 'ndigi ra ta kà dow madi rəmə, ndo gangta to nɔɔ rəm, bá njégangta-je kàrè d'isi nɔɔ rəm; kadi 'ra mbete sèki d'ow 'sèki-né dowbé! ³⁹ Ngà kinə ta lə-si kí rangi ya tò nɔɔ rəmə, d'a ra ta-é ndo gangi ta-ti nɔ kosi dow-je-ti. ⁴⁰ Bè al rəmə, né kí ra né bone kinlé, dow-je kí Ròm d'a kí kilə-né ta do-ji-ti kdo ba-ji njédonga-je, rəmə ta kí j'a pai do kəwnə-ti lə-ji kin, kdo kəri-né ta do-ji-ti ya goto.» Go ta-je-ti kinlé, ɛ tubə kosi dow-je adi d'ow.

20

Pol ow donangi Maseduwan-ti kà donangi Greki-ti

1Kɔ 16:1-7; Ròm 15:25-27

¹ Loki gin kow do-nə-ti wúr-wúr kin gangi lé, Pol kəw njéndó né-je ulə dingəm meɛ-dé-ti, bá ra-dé lapiya ə ɔti ow donangi Maseduwan-ti. ² Ɛ ow kà lo-lo donangi Maseduwan-ti pa ta-je nɔ-nɔ adi njékadmɛɛ-je ulə-né dingəm meɛ-dé-ti, bəy bá ɛ ow donangi Greki-ti ³ isi-ti nɔy mutə. Loki isi ow kdo kal meɛ bato-ti kow donangi Siri-ti rəmə, oo ta lə jipi-je kí d'oji-nə ta kí maji al do-é-ti. Bəfa ɛ panə: N'a təl kow donangi Maseduwan-ti gogi. ⁴ De kí 'dan-é ən: Sopater kí ngon lə Pirusi kí to dow kí bəbo Bere-ti, Aristarki kà Sekundusi kí 'to dow-je kí bəbo Tesaloniki-ti, Gayusi kí to dow kí bəbo Derbi-ti, bá Timote-je, kà Tisiki-je, kà Tropim-je kí 'to dow-je kí donangi Aji-ti to. ⁵ De kinlé, d'ow kete nɔ-ji-ti ə 'ngəbi-ji meɛ bəbo Troasi-ti. ⁶ Ngà jə rəmə, go ra nɔy-ti kí 'ra kà mbə kí əm goto-ti lé, jə j'al meɛ bato-ti káre kí bəbo Pilipi-ti, ə j'ra ndo mɔ go-ti bəy bá j'ingə-dé bəbo Troasi-ti ə j'isi lo-é-ti ndo siri.

Kisi Pol bəbo Troasi-ti kà tɔsi ndəl lə Etikusi

⁷ Ndo Dimasi lé, jə j'kəw-nə kdo kuso mbə nam-nə. Bəfa tò kadi bore ə Pol à kow ngá rəmə, ɛ oji ta kà dow-je kí 'kəw-nə lé, ə pa ta sar ya dan lo bapi. ⁸ Meɛ kəy kí do madi-é-ti taá kí j'kəw-nə-ti lé, pər lampi nɔ-ti. ⁹ Basa káre bè kí ri-é lə Etikusi isi taá, kəm bole kəy-ti lé. Loki Pol ə pa ta adi dow-je ya bəy rəmə, ɛ tò bi adi dan-é oy. Bəfa bi ləngi-é adi i kəy-ti kí taá kí njékungi-ti mutə lé ya usi nangi baraki. Ngà loki d'un-é rəmə, ɛ oy. ¹⁰ Bəfa Pol risi nangi ree dʊgi nangi do-é-ti un-é kàdì-é-ti bá panə: «Adi meɛ-si usi nangi, kdo ndil-é tɛɛ al!» ¹¹ Bəfa loki Pol təl ow meɛ kəy-ti taá gogi lé, ɛ gangi mbə nam-nə uso rəm, bá uso né kí kare rəm to. Go-ti gogi lé, ɛ təl pa ta adi tó-é uu nɔ sar ya adi kàdì ubə, bá ɛ ɔti ow bəy. ¹² Rəmə ngon basa lé isi kəm bá 'təl d'ow siə bə gogi, adi meɛ dow-je təl usi nangi pɔ-pɔ gogi.

Pol i bəbo Troasi-ti ow bəbo Mile-ti

¹³ Jə j'ow kete, ə j'al meɛ bato-ti ə j'mbuti bəbo Asosi-ti, lo kí tò kadi j'un Pol titi. To né kí ɛ ya ndigi bè, kdo tò kadi ɛ à kun rəbi kow kà nja-é. ¹⁴ Loki ɛ ingə-ji Asosi lé, jə j'un-é meɛ bato-ti, j'ow bəbo Mitilən-ti. ¹⁵ J'i Mitilən-ti tin, j'ow kəm-ji kí kete. Ə lo aa go-ti bá j'tɛɛ ta lo-ti kí Sio kí to donangi kí to dan ba-ti. Ndo kí gogi go-ti bá j'tɛɛ Samosi-ti, ngà lo kaa rəmə, j'tɛɛ bəbo Mile-ti. ¹⁶ Bəfa Pol oji kadi n'dəə kàdì bəbo Epeji-ti taá, kdo kadi j'isi donangi Ajiti nɔ al. Ɛ nagi low-low kdo kadi, lé né rəmə, n'tɛɛ bəbo Jorijaləm-ti ndo ra nɔy-ti lə jipi-je kí 'ba-é Pantekoti.

Kingə-nə lə Pol kà 'ngatɔgi-je kí bəbo Epeji-ti

17 Pol isi meɛ bebo Mile-ti, ə ulə kulə ba 'ngatógi-je lə njékəwnə-je kí bebo Epeji-ti. 18 Loki de 'ree tɛɛ rɔ-é-ti lé, ɛ idə-dé panè: «Panjiyə-m kí rɔ-si-ti dɔkaglo-je lay, un kuti-é ndo-ti kí dɔsɔy loki m'ilə-né nja-m dɔnangi Aji-ti lé, səi 'gəi maji. 19 M'ra kullə m'adi 'Babe kɪ dɔ kí sɔl lom-lom, kɪ man nɔ kəm-m-ti, kɪ kɔ-je kí m'ingə kɪ go rəbi ta-je kí maji al maji al kí jipi-je d'ɔji-nə dɔ-m-ti rəm tɔ. 20 Né kí à maji sə-si lé, né káre ya kàrè m'boyo dɔ-é sə-si al. M'ilə mbɛ m'adi-si rəm, m'ndó-si né pandangi lo-je-ti rəm, bá meɛ kəy-je-ti lə-si rəm tɔ. 21 Taá-taá ya m'ba jipi-je kɪ dow-je kí 'to greki-je kadi d'ingə panjiyə-dé-je kí maji al d'osi batim 'təl kɪ rɔ Lubə-ti ə d'adi meɛ-dé 'Babe lə-ji Jeju. 22 Ngà, ooi bè, kí ngɔsnè kinlé, kow-m kí bebo Jorijalem-ti ə m'ow mongi. Ndil ɔsi-m kadi m'ow, ngà né kí à tɛɛ dɔ-m-ti bebo Jorijalem-ti lé, mə m'asi gə al. 23 Né kí m'gə lé, meɛ bebo-je lay kí m'tɛɛ-ti ya, Ndil kí aa njay adi-m m'gə maji kí dangay-je kɪ kɔ-je tɔ ngəbi-m-ti nɔɔ. * 24 †Ngà kisi-m kɪ dɔ-m taá lé, mə m'oo kí né madi takəm-m-ti al ə né kí kəm-m tɔ go-ti lé, tɔ ta lə kadi m'ay ngodi lə-m kin rétóté ngangí kagi-ti [kɪ rɔnəl] rəm, tɔ ta lə kadi m'tɔl ta kullə kí 'Babe Jeju adi-m lé tɔ: Adi tɔ ta lə kilə mbɛ Poyta kí Maji kí sobi dɔ ramaji lə Lubə†.»

25 «Ngà, ooi bè, kí ngɔsnè-ti kinlé, səi lay kí m'dəə dan-si-ti m'ndó-si ta kí dɔ kɔbɛ-ti [lə Lubə] kinlé, a koo-i takəm-m gogí rangi al ngá. 26 Gin-é kin bá bone m'idə-si-né ta rəsi m'panè: Səi lay kin ya ta məsi-si goto dɔ-m-ti. 27 Kdɔ ta lə kojra-je lə Lubə lé mə m'idə-si lay tingə, ɛ kí m'boyo sə-si dɔ-é ya goto. 28 †Tɔsi kəm-si dɔ rɔ-si səi-ti ya rəm, bá dɔ kosi bati-je-ti lay kí Ndil kí aa njay ində-si dan-dé-ti kadi indəi kəm-si go-dé-ti lé rəm tɔ. Kadi 'toi njékul njékəwnə-je lə Lubə kí ɛ ya ndogi-dé kɪ takul məsi-é ɛ ya. 29 M'gə maji kí loki m'a kow lé, jagim-je kí maji al d'a kandi mbunə-si-ti, d'a koo kəmtondoo lə kosi bati-je kinlé al. 30 Rəm bá dan-si səi-ti ya kàrè, dow-je kí dan-ti-je d'a kɪ kdɔ pa ta-je kí maji al maji al kadi-né njéndó né-je kor-dé-né kungí-dé go-dé-ti. 31 Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti, adi meɛ-si ole dɔ-ti toki asi bal mutə bè, ə kada al rəm ndɔɔ al rəm ya, m'ndəji nə-nə dan-si-ti taá-taá kɪ man nɔ kəm-m-ti.»

32 «Ngà kí nè kinlé, m'ungí-si meɛ ji Lubə-ti rəm, m'ingə-si meɛ ta-ti liə kí tɔ ta ramaji, kí ɔw kɪ tógi kadi ɔw sə-si kɪ kete-kete meɛ kadmeɛ-ti lə-si, bá à kadi ndəɔji dow-je kí d'aa njay rəm tɔ. 33 Bo là, əse lɔr əse bo kubi-je lə dow madi ra-m al. 34 Səi ya kàrè, 'gəi kí tɔ ji-m kí tɔ kin bá adi-m né-je kí meɛ-m ge rəm, adi m'adi madkullə-je lə-m né-je kí meɛ-dé ge rəm tɔ. ‡ 35 Ndo-é ndo-é ya m'idə-si m'panè: Tò kadi a rai kullə bè tɔ bá a rai-né kɪ njəndoo-je, ə kadi meɛ-si ole dɔ ta-je-ti lə 'Babe Jeju, kí ɛ ya kɪ dɔ-é pa panè: "Kadi né dow lé majkur-é itə kində ji taa-né né!"» 36 Loki Pol pa ta bè adi-dé lé, ɛ ɔsi məkəji-é nangi bá pa ta kɪ Lubə kdɔ ta lə-dé lay. 37 Rəmə de lay 'nɔ ə d'ungí-nə mindi Pol-ti d'uwə-é kɪ kadi-dé-ti 'ra-é lapiya. 38 Né ya kí meɛkɔ ra-dé-né nə lé, tɔ ta lə kidə kí Pol idə-dé panè d'a koo takəm-n'ɛ gogí rangi al ngá kin. Go-ti, de 'dan-é d'ow siə njal ta bato-ti.

21

* 20:23 20:23 Knj 21:4; 21:11. † 20:24 20:24 2Ti 4:7 † 20:24 20:24 2Ti 4:7 ‡ 20:34 20:34 Knj 18:3

Kɔw Pol bebo Jorijalem-ti

¹ Loki j'ingə-nə sə-dé ngá rəmə, je j'al mee bato-ti, j'ow njururu mee bebo Kosi-ti. Lo aa go-ti, j'ow Rodesi kɔ to donangi kɔ tɔ dan ba-ti, ngá bá j'i tin j'ow mee bebo Patara-ti. ² Loki j'ingə bato madi kɔ isi ow mee bebo Penisiti lé, je j'al mee-é-ti j'ow. ³ Beba loki j'ow j'tee ngosi kɔ donangi Sitrə-ti kɔ tɔ dan ba-ti rəmə, j'ingə be lé doji gəl, ə j'ow do-ji kɔ donangi Siri-ti bə. Ə j'ow j'ur nangi bebo Tir-ti, kɔ to lo kɔ tɔ kadi d'a kɔr né-je kɔ mee bato-ti nangi titi. ⁴ Loki j'ingə njéndó né-je lo-é-ti kinlé, je j'isi sə-dé ndo siri. Ndil kɔ aa njay ɔsi-dé, adi d'idə Pol kadi ow mee bebo Jorijalem-ti al. ⁵ Bə ya kàrè loki ndo kisi-ji rɔ-dé-ti tingə ngá lé, je j'usi dɔrəbi-ti. Rəmə de kɔ ne-dé-je kɔ ngan-dé-je lay ya 'dan-ji' ree sə-ji njal gidi bebo-ti. Je j'osi məkəji-ji nangi ngangɔ ba-ti, j'pa ta kɔ Lubə. ⁶ Go-ti, j'ra-nə lapiya bəy ngá bá, je j'al mee bato-ti lé, ə njédan-ji-je lé kàrè 'təl kɔ bee-je lə-dé gogɔ tɔ. ⁷ Loki j'ingə rəbi kɔ mani lé, j'i bebo Tir-ti j'ow bebo Tolemaysi-ti. J'ra lapiya njékadmee-je kɔ d'isi mee bebo-ti kinlé, ə j'isi sə-dé ndo káre. ⁸ †Lo aa go-ti lé, j'ow bebo Sejare-ti. Loki j'tee Sejare lé, j'ow be lə Pilipi kɔ to njékilə mbə Poyta kɔ Maji, ə j'tɔ rɔ-é-ti. Pilipi lé, to kɔ káre dan dow-je-ti kɔ siri kɔ ndokɔ 'mbəti-dé mee bebo Jorijalem-ti*. ⁹ E ow kɔ ngan-je kɔ dené sɔ kɔ 'taa ngow al ə 'to njépata-je kɔ ta Lubə-ti. ¹⁰ †Loki j'isi tin asi ndo nɔ lé, dow káre kɔ ri-é lə Agabusi kɔ to njépata kɔ ta Lubə-ti, i donangi Jude-ti ree ingə-ji nɔɔ. ¹¹ Rəmə e un ndaa dɔɔ bədi lə Pol, dɔ-né ji-é kɔ nja-é e ya ə panè: «Yən, ta kɔ Ndil kɔ aa njay pa ən: Dingəm kɔ ndaa dɔɔ bədi kin to kɔ 'liə lé, jipi-je d'a kuwə-é, tɔ-é njim-njim bebo Jorijalem-ti tanə bə tɔ, ngá bá d'a kilə-é ji dow-je-ti kɔ 'to jipi-je al.» ¹² Go ta-je-ti kinlé, je kɔ njékadmee-je kɔ Sejare j'no ta Pol-ti kadi ow mee bebo Jorijalem-ti al. ¹³ Ngá Pol ilə-ti panè: «Kdɔ ri ə 'nɔi ɔri-né tɔgi-m gogɔ bə wa? Mə lé, m'isi dɔ nja-m-ti kdɔ kadi 'tɔ-m njim-njim par al, ngá m'isi dɔ nja-m-ti kadi m'ow m'oy bebo Jorijalem-ti kdɔ ta lə 'Babe Jeju.» ¹⁴ Loki e adi ta-je lə-ji kin ra kullə rɔ-é-ti al lé, je j'a dɔ-ti njangi al ya tɔ. Ngá j'panè: «Kadi 'Babe ɔji ndigi liə!»

¹⁵ Go ndo-je-ti kinlé, loki j'ra go né-je lə-ji rəmə, je j'ow mee bebo Jorijalem-ti. ¹⁶ Njéndó né-je kɔ dan-ti-je kɔ bebo Sejare-ti kɔ d'isi d'ow bebo Jorijalem-ti, d'ow sə-ji tɔ. De d'ow sə-ji adi j'tɔ rɔ Minasɔ-ti kɔ to njéndó né kɔ kete low nɔ. E to dow kɔ donangi Sitrə-ti kɔ tɔ dan ba-ti.

Kingə-nə lə Pol-je kɔ Jaki bebo Jorijalem-ti

¹⁷ Loki j'tee bebo Jorijalem-ti lé, njékadmee-je d'uwə-ji kɔ rɔ-dé-ti kɔ rənəl. ¹⁸ Lo aa go-ti, Pol ow sə-ji nati rɔ Jaki-ti,† lo kɔ 'ngatɔgi-je lay ya 'kəw-nə titi tɔ.‡ ¹⁹ Loki Pol ra-dé lapiya ngá rəmə, né-je kɔ Lubə ra dan dow-je-ti kɔ 'to jipi-je al kɔ takul kullə liə lé, e ɔr-dé poy-é kɔ bar-é bar-é. ²⁰ Loki d'oo ta-je liə kin bə lé, de d'osi gajɔ Lubə, bá go-ti d'idə Pol 'panè: «Ngonkɔ-ji kɔ maji, 'oo jipi-je budɔgi dɔgi lo nɔ ya d'adi mee-dé Jeju rəm, lay lə-dé ya d'a dɔ ndukun-ti lə Moiyiji kɔ rɔ-dé kɔ tungə pilingi rəm. ²¹ Ya rəmə, dow-je d'idə-dé ta kɔ dɔ-i-ti 'panè: Néndó lə-i ɔsi jipi-je lay kɔ d'isi dan dow-je-ti kɔ 'to jipi-je al kadi 'təl gidi-dé d'adi ndukun lə Moiyiji rəm, kadi d'ijə ganjangi ngan-dé-je al rəm, bá kadi 'təl rɔ-dé go nékobe-ti lə jipi-je lé al rəm tɔ. ²² Ngá j'a rai ban wa? Kdɔ ta kɔ rá-ti ya kàrè [loki kosi

† 21:8 21:8 Knj 6:5; 8:5 * 21:8 21:8 Knj 6:5; 8:5 † 21:10 21:10 Knj 11:28 † 21:18 21:18 Jaki kinlé, to ngonkɔ Jeju ‡ 21:18 21:18 Knj 12:17; 15:13

dow-je d'a kəw-ŋá lé] d'a koo kí i 'ree nè ya é. ²³ Beba 'ra nè kí j'a kidə-i kin. Dingəm-je sɔ kí d'un mindi-dé dɔ né madi-ti d'adi Lubə d'isi dan-ji-ti nè. ²⁴ Ɔr-dé go-i-ti, ə 'ra nékobe kí sɔbi dɔ kaa rɔ njay lə-i rəm, kí sɔbi dɔ kaa rɔ njay lə-dé rəm, bá ugə dɔ-dé adi 'ndisə dɔ-dé rəm tɔ. Bè kɔ kadi dow-je lay 'gə kí ta-je kí dɔ-i-ti kí ɔw mbuu kinlé, to ta-je kí kare rəm, bá kadi 'gə kí i lé, ya kàrè 'təl rɔ-i go ndukun-ti lə Moiyiji maji rəm tɔ. ²⁵ †Ngà kí sɔbi dɔ jipi-je al kí d'adi mɛɛ-dé Jeju lé, j'ndangi mbete j'adi-dé j'idə-dé-né kadi dɔ-je kí dow-je 'tɔl 'pole-né magi-je lé, d'a kuso al rəm, kadi d'a kuso məsi dɔ al rəm, d'a kuso dɔ kí oy yo kuburu al rəm, bá kadi d'ɔgi rɔ-dé ra kaya rəm tɔ. *»

²⁶ Lo aa go-ti, Pol ɔr dingəm-je kí sɔ lé ɔw sə-dé, adi ɛ rəm, dɛ rəm ya d'aa rɔ-dé ngá bá, ɛ ɔw takəy-ti lə Lubə, kɔ kidə njégugnə-je, ndɔ kí gin kaa rɔ lə-dé à gangi-né, kadi ŋá-ŋá dan-dé-ti ree kí kadkare liə adi Lubə.

D'uwə Pol

²⁷ Loki nɔy ŋá al kadi ndɔ kí siri lé goto rəmə, jipi-je kí dan-ti-je kí d'i dɔnangi Aji-ti d'oo Pol mɛɛ kəy-ti lə Lubə lé, dɛ 'sulə kosi dow-je adi d'uwə-é. ²⁸ Ə 'tur kəə 'panè: «Səi Israyel-je, ree ori kàdì-ji boo! Yən, dingəm kí njèndó né dow-je lay ya kí lo-lo, pa-né ta kí maji al maji al dɔ Israyel-je-ti rəm, dɔ ndukun-ti lə Moiyiji rəm, bá dɔ kəy-ti lə Lubə kin rəm lé, ɛ ə ɔ an. Ɛ ɔw mbing ya ree kí dow-je kí 'to greki-je mɛɛ kəy-ti lə Lubə. Ɛ ra lo kí aa njay kin kí lo kí kogi kare.» ²⁹ †Dɛ pa ta kin bè kdotalə Tropim kí to dow kí bebo Epeji-ti lé, d'oo-é kɔ Pol mɛɛ bebo-ti. Beba 'gir kí Pol ɔw siə mɛɛ kəy-ti lə Lubə. ³⁰ Dow-je kí bebo Jorijaləm-ti lay ya d'ɔw dɔ-ŋá-ti wúr wúr ə dow-je d'i kí lo-lo ya tətì-ŋá yipi d'ay kí lo-é-ti. Dɛ d'uwə Pol mɛɛ kəy-ti lə Lubə, 'ndɔr-é d'ɔw siə ndaa-ti rəmə, tajinati nè ya d'uti tarəbi-je. ³¹ Loki 'sangi kadi 'tɔl Pol lé, dow-je kí mɛɛ bebo Jorijaləm-ti lay ya d'ɔw dɔ-ŋá-ti wúr wúr adi ta-é usi mbi njèkun dɔ kuti asgar-je-ti kí budɔgi. ³² Rəmə lo-é-ti nè ya, ɛ rəm, asgar-je rəm, bá njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu bu, d'ubə nangi d'i d'ay d'ɔw kí rɔ dow-je-ti lé. Loki dow-je kinlé, d'oo njèkun dɔ asgar-je kí budɔgi kin rəm, d'oo asgar-je rəm lé, 'taa koo ta tində-ti kí d'á 'tində Pol lé ngá. ³³ Beba njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé, ɔti kí rɔ Pol-ti uwə-é ə un ndu kadi d'ilə-é sil gidi joo. Go-ti, ɛ dɔji ta panè: Dingəm kinlé to ŋá wa? Ə ri bá ɛ ra wa? ³⁴ Ngà dan kosi dow-je-ti lé, dow-je kí ŋá-je 'tur kɔɔl 'panè: Ɛ ra né kí bè kin. Rəmə dɛ kí dan-ti-je 'panè: Ɛ ra né kí bè kin tɔ. Ta-je kí 'pa yó-je kí nè-je kinlé, ra adi ta kí njururu bè ya njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé, ingə al. Beba ɛ un ndu kadi d'ɔw kí Pol mɛɛ ndògi bɔr-ti lə-dé. ³⁵ Loki Pol ree tɛɛ dɔgi lo njiy-je-ti lé, asgar-je d'un-né nɔngi taá, kdotalə kosi dow-je d'ɔw siə pir-pir pir-pir. ³⁶ Kosi dow-je ya d'ul-ŋá go-é-ti mbuu, kɔ kəə ta-dé-ti taá-taá 'panè: «Adi j'toli-é kí tol ya!»

Pol pa ta dɔ rɔ-é-ti

Knj 9:1-19; 26:9-20; Gal 1:11-16; 1Ti 1:12-17

³⁷ Loki d'ɔw kadi Pol andi lo-ti lə asgar-je lé rəmə, ɛ dɔji njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé panè: «Se i a kadi-m tarəbi kadi m'pa ta kàre wa?»

§ 21:23 21:23 Ta lə kaa rɔ lə Pol-je kí to nè kinlé, to ta lə kaa rɔ kí sɔbi dɔ majal al. Ngà jipi-je lé, kinə dow un mindi-é adi Lubə dɔ né madi-ti rəmə, à ra bè bane. Beba Pol kí to jipi lé ra-né tɔ.

† 21:25 21:25 Knj 15:29 * 21:25 21:25 Knj 15:20 † 21:29 21:29 Knj 20:4

Beba e dajji-é panè: «I 'gə ta Greki wa? ³⁸ I lé 'to dow kí dɔnangi Ejipti-ti, kí ngɔsnè ya bəy é ɔy bɔkaya-je budɔgi lo sɔ ɔw sə-dé diləlo-ti, sulə-dé kadi 'ra dɔngə lé al wa?» ³⁹ Pol panè: «Mə m'to jipi kí d'oji-m bebo Tarsi-ti, dɔnangi Silisi-ti, m'to ngon njèbe kí bebo-ti kí ri-é ba nɔ. Kogri ya, adi-m tarəbi m'pa ta m'adi kosi dow-je.» ⁴⁰ Njèkun dɔ asgar-je kí budɔgi lé, inə tarəbi adi-é. Beba Pol al dɔ dɔgi lo njiyə-je-ti yəki ji-é ta dow-je-ti, adi lo tò ndingi, ngá bá pa sə-dé ta kɪ ta əbrə panè:

22

¹ «Ngankɔ-m-je kí bəbi-m-je, 'yəli mbi-si ooi-né ta kí ngɔsnè m'ow kɪ pa kɔ pa-né ta dɔ rɔ-m-ti kin.» ² Loki d'oo kí Pol pa ta kɪ ta əbrə rəmə, lo təl pa doy ta madi-é-ti ya bəy, ngá bá Pol panè: ³ †«Mə lé m'to jipi, d'oji-m bebo Tarsi, dɔnangi Silisi-ti, ngá d'oti-m bebo Jorijaləm-ti nè ya rəm, Gamaliyel ndó-m né-je kí ɔw go-nɔ-ti berere-berere kɪ ndukun lə ka-ji-je rəm, bá kullə lə Lubə kàrè rɔ-m tungə-ti pilingi titi kí səi lay ɔi-né bone kin bè ya tɔ.» ⁴ †Dow-je kí njèkun go néndó lə Jeju lé, m'ulə kəm-dé ndoo nɔ. M'adi 'tɔ dingəm-je kɪ den-é-je njim-njim d'ungi-dé dangay-ti. ⁵ Burə dɔ njégugnè-je lə Lubə kɪ 'ngatɔgi-je lə jipi-je lay ya 'gə sə-m go-é maji. Kɔ loki m'isi m'ow Damasi lé, dɛ 'ndangi mbete-je d'adi m'ow-né madi ngankɔ-ji-je kí d'isi nɔ. M'ow kɔ kadi m'tuwə njèkadi mɛɛ-dé Jeju kí d'isi mɛɛ bebo Damasi-ti, m'tɔ-dé njim-njim m'ree sə-dé bebo Jorijaləm-ti, kɔ kadi d'adi-dé kɔ.†»

Pol ɔr poy kadi kí adi mɛɛ-é Jeju

Knj 9:1-19; 26:12-18

⁶ «Ta kí kàdɪ ɔ jam dɔ bə-ti, loki m'ɔ dɔ rəbi-ti, m'tɛɛ ngosi kɪ bebo Damasi rəmə, tajinati nè ya, londógi kí nɔ ya ndógi i dɔrɔ-ti ree gəə dɔ-m sipi. ⁷ Adi m'tɛɛ m'usi nangi rəmə, m'oo ndi dow pa sə-m ta panè: “Sol, Sol, kɔ ri bá 'ulə kəm-m ndoo bè wa?” ⁸ Mə m'ilə-é-ti m'panè: “I to nɔ wa, “Babe?” M'oo ndi dow lé, təl ilə-m-ti panè: “To mə Jeju, dow kí Najaret-ti kí 'isi 'ulə kəm-m ndoo lé ya.” ⁹ Dow-je kí d'ow sə-m, d'oo lo kí ndógi lé maji ya, ngá ndi dow kí 'pa sə-m ta lé bá d'oo al. ¹⁰ Mə m'dəji-é m'panè: “Babe, ri bá tɔ kadi m'ra wa?” Beba “Babe ilə-m-ti panè: “I taá 'ow bebo Damasi-ti ə tin ya d'a kidə-i né lay kí tɔ kadi 'ra.” ¹¹ Ngá lo kí ndógi lé ya, ra adi kəm-m oo lo al, adi dɛ kí d'ɔ sə-m lé, ngá bá d'uwə ji-m 'ndɔr-m d'ow sə-m bebo Damasi-ti.»

¹² «Dingəm kàrè bè kí ri-é lə Ananiasi ə to dow kí njèkilə kuji dɔ ndukun-ti lə Lubə rəm, bá to dow kí jipi-je lay kí d'isi bebo Damasi-ti 'pa ta kí dɔ-é-ti maji nɔ rəm, ¹³ bá ree rɔ-m-ti ə idə-m panè: “Ngonkɔ-m Sol, 'tɛɛ kəm-i 'oo lo.” Rəmə tajinati nè ya, kəm-m oo lo adi m'oo-é. ¹⁴ †E təl pa bəy panè: “Lubə lə ka-ji-je uwə dɔ-i kete kɔ kadi 'gə ndigi liə, kɔ kadi 'oo njèra né kí njururu rəm, bá kɔ kadi 'oo ta-je kí ta-é-ti kɪ mbi-i rəm tɔ. ¹⁵ Né-je kí 'oo kɪ kəm-i rəm, ta-je kí 'oo ta-é-ti kɪ mbi-i rəm kinlé, i bá 'a to njèkɔr go-é kadi dow-je lay d'oo. ¹⁶ Kí ngɔsnè-ti kinlé, ri bá 'a 'ngəbi bəy wa? I taá 'nɔ bə “Babe, kadi-é togɪ majal-je lə-i kogi adi-i ə kadi 'ra-i batəm.”»

Pol ɔr go kulə kí Lubə ulə-é rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al

† 22:3 22:3 Knj 5:34-39 * 22:3 22:3 Knj 5:34 † 22:4 22:4 Knj 8:3; 26:9-11 † 22:5 22:5 Knj 8:3; 9:1

¹⁷ Loki m'təl m'ree bebo Jorijalem-ti gogi, bá m'isi m'pa ta kì Lubə mee kəy-ti liə rəmə, né ra-m toki nì bə, ¹⁸ ə m'oo 'Babe idə-m panè: «'Ōdi rə-i, 'teɛ ləw kəgi bebo Jorijalem-ti, kdotalə ta kì də-m-ti kì 'a pa lé, dow-je kì mee be-ti kin d'a taa al.» ¹⁹ Beba m'təl m'ilə-é-ti m'panè: «'Babe, dɛ ya kàrè 'gə maji kì m̩a lé, ndəki m'ow mee kəykəwnə-je-ti lə jipi-je, m'adi 'tuwə dow-je kì d'adi-i mee-dé d'ungi-dé dangay-ti rəm, bá m'adi 'tində-dé kì ndəy rəm tɔ. ²⁰ †Rəm loki ndəki d'ə 'təl Etiyen kì to njəpata lə-i lé, m'ə lo-é-ti nɔɔ rəm, m'ndigi sə-dé də-ti rəm, bá m'ngəm kubi-je lə njétəl-é-je rəm tɔ.» ²¹ Ngá 'Babe idə-m panè: «'Ōw, m'a kulə-i say nù rə dow-je-ti kì 'to jipi-je al!»

Pol toji rə-é kì n'to ngon njèbe kì Ròm

²² Loki jipi-je d'oo ta lə Pol sar 'teɛ də ta-ti kin rəmə, d'un ndi-dé kì taá 'panè: «Kadi dow kì tanə bə kinlé, goto dənangi-ti nè! Tuwə kadi-é isi kì də-é taá al!» ²³ †Tur kəɔl rəm, 'tər kubi-je kì rə-dé-ti d'ungi kəgi rəm, bá d'oy nangi 'sane kì taá-taá rəm tɔ. ²⁴ Ngá bá njèkun də kuti asgar-je budɔgi lé, un ndu kadi d'ow siə lo-ti lə asgar-je, ə kadi d'ində-é 'dəji-é-né ta, kdə kadi 'gə-né gin ta kì 'tur-né kəə də-é-ti lé. ²⁵ Lokì d'ə 'tə Pol kdə kində-é lé, ɛ idə njèkun də kuti asgar-je kì bu kì ə nɔɔ panè: «Ngon njèbe kì Ròm kì 'gangi ta də-é-ti al bəy lé, se to tó-é kadi ndəi-é wa?» ²⁶ Lokì njèkun də kuti asgar-je kì bu oo ta kinlé, ɛ ow rə njèkun də asgar-je-ti kì budɔgi lé, idə-é panè: «'A ra ban ngá wa? Dingəm kinlé, to ngon njèbe kì Ròm lé 'oo ya!» ²⁷ Beba njèkun də asgar-je budɔgi lé, ree rə Pol-ti dəji-é panè: «Idə-m, i lé 'to ngon njèbe kì Ròm tɔ wa?» Pol ilə-é-ti panè: «Oiyo, m'to ngon njèbe kì Ròm.» ²⁸ Rəmə njèkun də asgar-je kì budɔgi lé, təl panè: «M̩a lé, m'un là n̩a madi bá m'to-né ngon njèbe kì Ròm.» Ngá Pol panè: «M̩a lé, m'to ngon njèbe kì Ròm kì koji-ti!» ²⁹ Beba tajinati nè ya, dɛ kì d'ow kì kində Pol lé 'tər bədi-dé, bá njèkun də asgar-je kì budɔgi lé kàrè, loki ɛ gə kì to ngon njèbe kì Ròm ya bá n'adi 'tə-é lé, ɛ bəl n̩a tɔ.

Pol ə n̩ə 'boy-je-ti kì njégangta-je lə jipi-je

³⁰ Lo aa go-ti, njèkun də asgar-je budɔgi lé, ndigi kadi n'ndər gin ta lə Pol maji n'oo se ri bá jipi-je d'ilə-né ta də-é-ti wa. Beba ɛ adi 'tuti Pol, ngá bá un ndu adi 'ba njèkun də njégugnə-je lə Lubə, kì 'boy-je kì njégangta-je lə jipi-je kadi d'ingə-nə. Go-ti, ɛ adi 'ree kì Pol d'ində-é dan-dé-ti.

23

¹ Pol adi kəm-é tò kì də 'boy-je-ti kì njégangta-je lə jipi-je gárórə, bá idə-dé panè: «Ngankɔ-m-je, panjiyə-m kì rə Lubə-ti lé, mee-m kì ndɛ bə ya kàrè uwə-m kì ta də-ti al ya sar bone.» ² Rəmə Ananiasi kì burə də njégugnə-je lə Lubə un ndu adi dow-je kì d'ə mbó-é-ti ngəsi kadi d'ində ta-é. ³ Beba Pol idə-é panè: «I kì 'titi-nə kì ndogi bər kì 'ra kì pɔ d'adi nda kin bə kinlé, i bá Lubə à kində-i*! I isi lo kin-ti kdə gangta də-m-ti kì go ndukun-ti lə Lubə rəmə, i 'nədi ndukun ə 'un ndu kadi d'ində-m!» ⁴ Ngá dɛ kì d'ə lo-é-ti lé, d'idə-é panè: «I 'taji burə də njégugnə-je lə Lubə!»

† 22:20 22:20 Knj 7:58 ‡ 22:25 22:25 Knj 16:37 * 23:3 23:3 Kì go lo-ti jipi-je bə lé, ra ndògi bər kì pɔ kadi nda lé, toji dow kì mee maji al ya ngà ra rə-é kì dow kì njururu bə. † 23:3 23:3 Mat 23:27-28

⁵ Beba Pol ilə-dé-ti panè: «Ngankɔ-m-je, m'gə to kí ɛ to burə do njégugné-je lə Lubə al. Kdo mbete kí aa njay panè: “‘A pa ta kí maji al do 'boy-ti kí do gin dow-je-ti lə-i al!»[†]»

⁶ † Pol gə kí dan 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je lé, Sadusi-je d'isi nɔɔ rəm, bá Parisi-je kərə d'isi nɔɔ rəm to. Beba ɛ ur kəə nɔ-dé-ti panè: «Ngankɔ-m-je, ma lé, m'to Parisi rəm, bá m'to ngon koji Parisi-je rəm to. To ta lə nékində meɛ do-ti lə-ji kí sobi do tosi kí dow-je d'a tosi ndəl kində lo tɛɛ, bá 'gangi-né ta do-m-ti kin.»⁷ ɛ pa ta kinlé ilə nangi al ya bəy rəmə, Parisi-je kí Sadusi-je 'gaki-nə adi 'gángi-nə lo joo. ⁸ † Sadusi-je lé de 'panè tosi ndəl kində lo tɛɛ goto rəm, malayka-je 'goto rəm, bá ndil kərə goto rəm to; ngə Parisi-je rəmə d'ində meɛ-dé do né-je-ti kin lay to. ⁹ Né kin ra adi 'singə do-nə-ti sokro. Njéndó dow-je ndukun-je kí nɔ-je kí dan Parisi-je-ti d'i taá 'naji ta kí tógi-dé ə 'panè: «Né madi kí maji al káre ya kərə je j'ingə rɔ dingəm-ti kanlé al. Domaji ə to ndil, al rəmə malayka bá idə-é ta wa ɛn!»¹⁰ Tanaji lé, ngə nɔ adi njəkun do kuti asgar-je kí budɔgi lé, bəl panè d'a kí gángi Pol danə beti-beti. Beba ɛ un ndu adi asgar-je kadi d'ur dan kosi dow-je-ti d'or Pol ji-dé-ti d'ow siə lo-ti lə-dé de asgar-je lé. ¹¹ Ndo-é-ti kinlé ndoɔ rəmə, 'Babe tɛɛ do Pol-ti idə-é panè: «'Uwə rɔ-i ngə! Gangi-é kí i 'pa-né ta lə-m Jorijaləm-ti kinlé, 'ow bebo Rəm-ti kərə 'pa bə ya to bane.»

Jipi-je d'oji-nə ta kí maji al do Pol-ti

¹² Lo aa kí ndoɛ lé, jipi-je d'oji-nə ta kí maji al ndil Pol-ti ə d'ubi rɔ-dé do-ti 'panè, n'a kəyi man al rəm, n'a kusoi né al rəm ya kadi n'toli Pol mɔki tá. ¹³ Dow-je kí d'oji-nə ta kí maji al do Pol-ti lé, kər-dé tɔy kɔrsɔ. ¹⁴ De d'ow d'ingə njəkun do njégugné-je lə Lubə kí 'ngatógi-je lə jipi-je d'idə-dé 'panè: «Je lé, j'adi rɔ-ji, ə j'ubi rɔ-ji do-ti, kadi né à kodi ta-ji al ya sar kadi j'tol Pol mɔki tá. ¹⁵ Beba kí ngɔsné-ti kinlé, 'adi ta-si asi-nə kí 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je ə indəi nɔɔ njəkun do kuti asgar-je-ti kí budɔgi kadi-é ree kí Pol nɔ-si-ti, rəmə 'rai titi-nə né kí 'ndigi ndəri gin ta lə Pol lé maji kdo koo bə. Ngə je to rəmə, j'isi pèrèrè kdo kadi, loki Pol isi ree lé, j'gangi-é j'tol-é kogi.»

¹⁶ Ngə loki, ngon lə kɔnan Pol-je oo ta lə gangi kí d'oji kdo gangi-é lé rəmə, ɔti ɔw lo-ti lə asgar-je, ilə ta lé mbi Pol-ti. ¹⁷ Loki Pol oo ta kin bə lé, ɛ ba kí káre dan njəkun do kuti asgar-je-ti bu idə-é panè: «Basa kin, ɔw kí ta madi kdo kidə njəkun do kuti asgar-je kí budɔgi, ɛn ə ɔw siə rɔ-é-ti.» ¹⁸ Beba njəkun do kuti asgar-je kí bu adi basa lé, ɔti ɔw siə rɔ njəkun do kuti asgar-je-ti kí budɔgi lé, ə idə-é panè: «Pol kí to dangay lé, ba-m ə dəji-m kadi m'ree kí basa kin rɔ-i-ti, kdo ɔw kí ta madi kadi ilə mbi-i-ti.» ¹⁹ Beba njəkun do kuti asgar-je kí budɔgi, uwə ji basa lé, ɔr-é adi d'a kí kár-dé bá dəji-é panè: «Ta ri bá ɔw-né kdo kilə mbi-m-ti wa?» ²⁰ Basa lé idə-é panè: «Jipi-je d'adi ta-dé asi-nə kadi 'dəji-i kadi bore ə adi 'ree kí Pol nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je-ti lə-dé, toki né kí d'ow kí sangi kdo koo ta kí njururu do ta-ti liə lé bə. ²¹ Ngə i rəmə, kadi 'ndigi sə-dé do-ti al, kdo dow-je kí kər-dé à tɔy kɔrsɔ ya d'oji kdo gangi-é. Dowbé-je kinlé, d'adi rɔ-dé ə d'ubi rɔ-dé do-ti kadi n'usoi né al rəm, n'əyi man al ya sar kadi

† 23:5 23:5 Tɛt 22:27 † 23:6 23:6 Knj 26:5; Plp 3:5 † 23:8 23:8 Mat 22:23; Mar 12:18; Luk 20:27 § 23:8 23:8 Mat 22:23; Mar 12:18; Luk 20:27.

n'toli Pol moki tá. Dɛ d'isi pèrèrè ngá, rəmə né kí 'ngəbi lé, 'ngəbi kadi 'ilə mindi-i adi-dé ya par.» ²² Njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi, ndɔr mbi basa lé panè: Né-je kí i 'ree 'or-m poy-é kinlé, 'pa adi dow kí rangi oo al. Go-ti, ɛ tubə basa lé, adi-é ɔw.

D'ulə kɪ Pol d'adi Gubərnər Pelisi

²³ Go-ti bəy ngá b́á, njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé, b́a dow-je joo kí 'to njèkun dɔ asgar-je kí bu bu idə-dé panè: «Adi asgar-je bujoo rəm, asgar-je kí njésində-je kərsiri rəm, b́a dɛ kí njémandangi-je bujoo d'isi pèrèrè, kɔɔ kadi loki kàdì kí siri kí ndɔɔ asi rəmə d'ɔw bebo Sejare-ti. ²⁴ Kadi né kal lə Pol kàrè tò tɔ; kɔɔ kadi ɔw siə kɪ maji-é ya rɔ Gubərnər Pelisi-ti.» ²⁵ Beba njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé, ndàngi mbete adi Gubərnər panè:

²⁶ «Má Klodi Lisiyasi m'ra-i lapiya i Pelisi kí 'to dow kí boy. ²⁷ Jipi-je d'uwə dingəm kí m'ulə siə madi-i kinlé, ə d'ɔw kɔɔ tɔl-é b́a loki m'oo ta-é kí ɛ to ngon njébe kí Rəm lé, m'j rati kɪ asgar-je m'or-é-né ji-dé-ti. ²⁸ Loki m'ndigi gə gin né kí d'ilə-né ta dɔ-é-ti lé, m'ow siə nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je. ²⁹ Rəmə m'oo kí d'ilə ta dɔ-é-ti kɔɔ tanaji-je kí sɔbi dɔ ndukun lə-dé, b́i ɛ ra né madi kí tuwə koy əse tuwə dangay al. ³⁰ Loki jipi-je d'isi d'ində dɔ-é kadi 'tɔl-é b́a m'oo ta-é rəmə, tajinati nɛ ya m'ulə siə madi-i, ə m'adi njékilə ta dɔ-é-ti-je lé 'gə toki dow kí d'a səki Pol ta-é-ti lé to i. [Oiyə n̄a.]»

Pol mɛg bebo Sejare-ti

³¹ Asgar-je 'təl rɔ-dé go ndukun-ti kí d'adi-dé lé, adi ndɔɔ-ndɔɔ nɔɔ ya d'ɔw kɪ Pol njal lo-ti lə asgar-je kí bebo Antipatrisi-ti. ³² Loki lo aa lé, dɛ 'təl kɪ lo kisi-dé-ti bebo Jorijaləm-ti gogi, ə d'ingə asgar-je kí njésində-je kadi d'un ta gajɪ rəbi lé kɪ Pol. ³³ Beba loki 'ree tɛɛ bebo Sejare-ti lé, asgar-je kí njésində-je d'adi mbete lé Gubərnər rəm, b́a 'toji-é Pol lé rəm tɔ. ³⁴ ɛ ndó mbete lé oo rəmə, dəji panè se Pol lé to dow kí dɔnangi-ti kí rá wa? Loki oo kí Pol to dow kí d'oji-é dɔnangi Silisi-ti rəmə panè: ³⁵ Njékilə ta dɔ-i-ti-je d'a ree b́a m'a koo ta kí ta-i-ti bəy. Go-ti, un ndu kadi d'ow kɪ Pol panata lə Erodɪ, ə d'ində kəm-dé go-é-ti.

24

Pol q logangta-ti nɔ Gubərnər Pelisi-ti

¹ Ndo m̄j go-ti b́a, Ananiasɪ kí to burə dɔ njégugnə-je lə Lubə, j̄ bebo Jorijaləm-ti ree bebo Sejare-ti nati kɪ dow-je kí 'n̄a-je kí dan 'ngatogi-je-ti lə jipi-je rəm, kɪ njégə pa ta gangi-né dɔ dow-je káre bə, kí ri-é lə Tertulusi. Dɛ 'səki Pol nɔ gubərnər Pelisi-ti*. ² Loki 'b́a Pol d'adi-é ree lé, Tertulusi un kuti kor ta kɔɔ kilə-né ta dɔ Pol-ti panè: «Kɪ takul-i i Pelisi rəm, kɪ takul gosi lə-i kí 'təl-né gin né-je kɔɔ ta lə maji lə gin dow-je kinlé, b́a j'isi-né kɪ lapiya kí ɔr njuti-njuti tin. ³ I Pelisi, dow kí boy n̄a, maji-je lay kí i ra lé, lo-je lay ya j'ndigi sə-i dɔ-ti rəm, j'ra-i oiyə dɔ-ti n̄a rəm tɔ. ⁴ Kɔɔ kadi j'uwə-i nangɪ n̄a al lé, m'ra-i kɔgri, kadi kí go mɛɛmaji-ti lə-i lé ya, 'yəl mbi-i 'oo-né ta-je kí j'a pa goji dɛkse bə ya kadi-i kin. ⁵ J'gə kí dingəm kinlé, toki mɔy kosi kí usi mɛɛ bə-ti bə. ɛ sulə jipi-je kí dɔnangi-ti nɛ lay adi 'gàngi-n̄a rəm, ɛ to njèkun dɔ kuti dow-je kí to njékɔr rɔ-dé-je kí 'b́a-dé

* 24:1 24:1 Knj 23:24.

dow-je kí Najareti-ti lé rəm, ⁶ bəy bá ɔw mbing ya sangi kadi n'təl kəy lə Lubə né kí kəgi kare rəm tɔ. Né kin bá je j'uwə-é-né tin. [Je j'ndigi gangta dɔ-é-ti kí go ndukun-ti lə-ji ya, ⁷ ngá Lisiyasi kí to njəkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi bá ree tɛɛ rəmə, ta-é ji-ji-ti kí lə njətɔgi-ti kí nɔ. ⁸ Go-ti, ɛ un ndu adi njəkilə ta dɔ Pol-ti kadi 'ree siə nɔ-i-ti nɛ.]† Né-je lay kí j'tilə ta-é dɔ-é-ti kinlé, i ya kɪ dɔ-i loki 'a kulə kuti dɔji-é ta-je rəmə 'a gə maji.» ⁹ Jipi-je kàrè d'usi kuti Tertulusi-ti 'panè: Oiyə, gangi-é ya ən.

Pol pa ta dɔ rɔ-é-ti nɔ gubərnər Pelisi-ti

¹⁰ Loki gubərnər ra kəm-é idə-né Pol kadi pa ta lé, Pol un ta panè: «M'gə maji kí i lé, 'to njəgangta lə gin dow-je kinlé, asi bal-je nɔ ngá, beba m'un-né ta kɪ rɔ ngá kɔɔ pa dɔ rɔ-m-ti tin. ¹¹ Kɔw kí m'ɔw bebo Jorijaləm-ti m'osi dɔ-m nangi nɔ Lubə-ti lé, tɔy ndɔ dɔgi gidi-dé joo al bəy. To né kí i ya kàrè, 'a dɔji koo rəm. ¹² Dow kàrə ya kàrè oo-m mɛɛ kəy-ti lə Lubə əse mɛɛ kəykəwnə-je-ti lə jipi-je əse mɛɛ bebo-ti m'ɔ m'naji ta kɪ dow madi əse m'ɔ m'sulə dow-je al rəm. ¹³ Dow-je kinlé, né kí d'a ra kadi toji kí ta-je kí 'tilə dɔ-m-ti kin, to ta kí tɔgrɔ-ti ya goto. ¹⁴ Né kí m'gə kí ra né ən: Mɔ lé m'pole Lubə lə ka-ji-je kɪ rəbi Poyta kí Maji kí dɛ 'panè to rəbi néndó kí ngom. Mɔ m'adi mɛɛ-m né-je lay kí tɔ mɛɛ mbete ndukun-ti lə Lubə rəm, mɛɛ mbete-je-ti lə njépata-je kí ta Lubə-ti lé rəm tɔ. ¹⁵ M'ində mɛɛ-m dɔ Lubə-ti, toki njéra né kí njururu, kɪ njéra né kí njururu al d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ titi kí njəkilə ta dɔ-m-ti-je lé kàrè, d'ində-né mɛɛ-dé dɔ-ti kin bə ya tɔ.† ¹⁶ Gin-é kin bá ndɔ-je lay ya m'nagi-né rɔ-m kɔɔ kadi mɛɛ-m uwə-m kɪ ta nɔ Lubə-ti al rəm, bá nɔ dow-je-ti al rəm tɔ.»

¹⁷ †«M'ra bal-je nɔ rangi bá m'təl m'ree, kɔɔ kadi m'adi né njəndoo-je kí dan gin dow-je-ti lə-m rəm, bá kɔɔ kadi m'adi kadmə Lubə rəm tɔ. ¹⁸ Gangi-é-ti kin bá loki m'təl ta nékɔbɛ, kɔɔ kadi m'aa-né rɔ-m lé, ngá bá jipi-je d'oo-m-né mɛɛ kəy-ti lə Lubə, bi kosi dow-je d'ilə-nɔ 'gəə dɔ-m, bá m'sulə-dé-né al. ¹⁹ Jipi-je kí dan-ti-je kí dɔnangi Aji-ti kí d'oo-m lo ra né-ti kin, bá lé d'a kɔ nɔ-i-ti kɔɔ kilə ta dɔ-m-ti, toki d'ɔw sə-m ki ta madi nɔɔ. ²⁰ Lé bə ya kàrè, dɛ kí d'ɔ nɛ kin ya kadi 'pa se loki m'ɔ nɔ 'boy-je-ti kí njəgangta-je lə jipi-je lé, se ri kí maji al ə ta-é usi dɔ-m-ti adi d'oo wa? ²¹ †Kadi ta lə kəə kí m'ɔ dan-dé-ti m'ur kinlé ya je bə tá ɔbi. M'ur kəə lé m'panè: "To ta lə tɔsi kí dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ, bá 'gangi-né ta dɔ-m-ti nɔ-si-ti tin.*"»

²² Ta kí sɔbi dɔ néndó lə Jeju kinlé, Pelisi gə maji yéróró. Beba ɛ ɔr ndɔ ra ta lé, ɔw-né ndɔ kí rangi-ti ə panè: «Loki Lisiyasi kí njəkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi à ree, bá m'a ndər gin ta lə-si maji koo bəy» ²³ Go-ti, ɛ un ndu adi njəkun dɔ kuti asgar-je kí bu kadi ində kəm-é go Pol-ti rəm, kadi inə-é adi ra ndigi-je liə kí 'nɔ-je sɛ-sɛ rəm, bá kadi inə dow-je liə kadi 'ree 'ra siə-siə rəm tɔ.

Pelisi ɔji ta kɪ Pol

²⁴ Asi ndɔ sɛ go-ti, Pelisi ree nati kɪ ne-é Drusil kí to jipi, ə ulə kulə ba Pol. Beba loki Pol ree lé, ɛ pa ta kí sɔbi dɔ kadmɛɛ Jeju Kristi adi Pelisi†.

† 24:8 24:8 Ta-je kí to mɔnɔg né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki. † 24:15 24:15 Dan 12:2 † 24:17 24:17 Knj 21:17-28 § 24:18 24:18 Knj 21:17-28. † 24:21 24:21 Knj 23:6 * 24:21 24:21 Knj 23:6 † 24:24 24:24 Knj 23:24

25 Ngà loki Pol un ta pa ɔdi-né rɔ né ra kí njururu rəm, ɔdi-né rɔ kore mee rəm, bá ɔdi-né rɔ ta kí gangi kí à ree rəm lé, Pelisi bəl n̄a adi panè: «Kí ngɔsnè-ti kinlé, ɔw lo lə-i ngá. Loki m'ingə dokaglo bá m'a ɓa-i ɓəy.»
 26 Pelisi ində mee-é dɔ-ti kí Pol à kadi-n'è là. Né kin bá taá-taá ya adi-é ree adi d'ɔji-né-n̄a ta ta tin. 27 Bè-bè ya ɓal joo tɔy rəmə Porkiyusi Pestusi ree ɔr-né tó Pelisi. Pelisi in̄ə Pol dangay-ti kɔo nəl-né jipi-je.

25

Pol ndigi kadi Sejar bá gangta lə-n'è

1 Loki Pestusi ree ra ndo mutə donangi-ti kí à kɔ ɓe dɔ-ti lé, ɛ i ɓebo Sejare-ti ɔw ɓebo Jorijaləm-ti. 2 Rəmə njékun dɔ njégugnè-je lə Lubə k̄i 'boy-je lə jipi-je 'ree 'səki Pol rɔ-é-ti. 3 Dɛ 'dɔji-é k̄i n̄ɔ kəm-dé-ti, kadi ra sə-dé maji ə adi 'təl 'ree k̄i Pol ɓebo Jorijaləm-ti gogi. Dowbé-je kinlé, 'ra go rɔ-dé kadi 'gangi Pol rəbəə 'təl-é. 4 ɓeba Pestusi ilə-dé-ti panè: Pol lé, isi dangay-ti ɓebo Sejare-ti rəm, bá m̄a ya k̄i dɔ-m kàrè n̄ay n̄a al, kadi m'təl m'ow n̄ɔɔ tɔ ngá. 5 Ǝ ilə dɔ-ti ɓəy panè: «Kadi dow-je k̄i 'n̄a-je k̄i dan-si-ti k̄i d'asi gaki d'ow sə-m ɓebo Sejare-ti, ə kinə dingəm kinlé, ra né madi k̄i go rəbi-é-ti al n̄ɔɔ rəmə jè 'səki-é.» 6 Pestusi isi ɓebo Jorijaləm-ti n̄ɔɔ adi tɔy ndo jin̄ay joo əse ndo dɔgi al ya təl ɔw ɓebo Sejare-ti gogi. Loki ɛ ree tɛɛ Sejare-ti lé, lo aa go-ti ya ɔw isi logangta-ti ə un ndu adi d'ow 'ree k̄i Pol. 7 Loki Pol ree ya rəmə, jipi-je k̄i d'ɔ ɓebo Jorijaləm-ti lé, d'ilə-n̄a 'gəə dɔ-é sipi, ə 'tilə ta-je k̄i tɔ ɓəl-ɓəl n̄a dɔ-é-ti, ya ngà né k̄i à tɔji k̄i ta-je lə-dé kin, to ta k̄i tɔgro-ti lé goto. 8 ɓeba Pol un ta pa dɔ rɔ-é-ti panè: «M̄a m'ra né k̄i maji al m'osi-né ndukun lə jipi-je k̄i ta al rəm, m'ra né k̄i maji al m'osi-né kəy lə Lubə k̄i ta al rəm, m'ra né k̄i maji al m'osi-né ngar Sejar k̄i ta al rəm tɔ.»

9 Pestusi ge kadi n'nəl jipi-je adi ilə Pol-ti panè: «Se i 'ndigi kadi 'təl ɔw ɓebo Jorijaləm-ti gogi, kɔo kadi ta kinlé, toki gangi n̄u takəm-m-ti wa?»
 10 Pol ilə-é-ti panè: «A tɔ bè al! M̄a m'a logangta-ti lə ngar Sejar n̄ə, adi lo kin-ti ya d'a gangta lə-m titi. Ngà k̄i sɔbi dɔ jipi-je lé, i ya k̄i dɔ-i kàrè 'gə maji k̄i né k̄i maji al k̄i m'ra sə-dé bè ya goto. 11 Kinə, m'ra né madi k̄i njururu al n̄ɔɔ əse m'ra né k̄i asi koy lé, m'a mbati koy al. Ngà kinə ta-je k̄i dow-je 'tilə dɔ-m-ti kinlé to ta-je k̄i kare rəmə, dow k̄i ɔw k̄i tɔgi kadi ilə-m ji-dé-ti goto. M̄a lé, m'ge kadi ngar Sejar ya gangta lə-m.» 12 ɓeba Pestusi ɔji ta k̄i njera siə kullə-je ə ree idə-é panè: «I ge kadi ngar Sejar bá gangta lə-i lé, 'a kow n̄ə ngar Sejar-ti n̄u ya tɔ.»

Pol ɔ n̄ə Agripa-ti k̄i Berenisi

13 Asi ndo sɛ go-ti, ngar Agripa-je k̄i Berenisi 'ree ɓebo Sejare-ti kɔo ra lapiya Pestusi*. 14 D'isi tin 'ra ndo n̄a ɓəy. ɓeba Pestusi ɔr go ta-je k̄i sɔbi dɔ Pol idə ngar panè: «Pelisi in̄ə dingəm kàre dangay-ti n̄ɔɔ. 15 Ə dingəm-é lé, loki m'ow ɓebo Jorijaləm-ti rəmə, njékun dɔ njégugnè-je lə Lubə k̄i 'ngatogi-je lə jipi-je 'səki-é, ə 'dɔji kadi toki gangi ta dɔ-é-ti. 16 Ngà m̄a m'ilə-dé-ti m'panè: Kúji ra-é lə dow-je k̄i Rəm lé, tɔ bè al. Dɛ lé, 'a kadi dow k̄i d'ilə ta dɔ-é-ti dɛ k̄i njékilə ta dɔ-é-ti-je d'isi takəm-n̄a-ti, kɔo kadi dow k̄i d'ilə ta dɔ-é-ti lé, ingə kəm lo pa-né ta dɔ rɔ-é-ti m̄oki ɓane. 17 ɓeba dɛ 'ree sə-m nè nati, ə m̄a m'or ndo al, ngà lo aa ya rəmə m'ow

* 25:13 25:13 Knj 24:24-27

m'isi logangta-ti ə m'un ndu m'adi 'ree kì dingəm lé. ¹⁸ Loki njékilə ta dɔ-é-ti-je 'ree lé, ta kí 'tilə dɔ-é-ti lé, tò bəl n̄a ngay titi kí m'isi m'gir né lé al. ¹⁹ Ngà tanaji-je kí sɔbi dɔ pole Lubə lə-dé d̄e ya rəm, ta-je kí sɔbi dɔ Jeju b̄oo n̄a b̄oo kí oy bá Pol panè, ɛ isi kəm kin ya par. ²⁰ M̄a m'gə né kí m'a ra njururu dan tanaji-je-ti kí tan̄a bè kinlé al. Bəba m'dəji Pol m'panè se ɛ ndigi kɔw bebo Jorijaləm-ti kadi ta liə toki gangi n̄u wa? ²¹ Ngà Pol ndigi kadi ta lə-n'è lé, toki kɔw-né n̄u ngar-ti kí boy. Bəba m'a m'un ndu kadi 'ngəm-é sar kadi m'ulə siə m'adi Sejar.» ²² Go-ti, Agripa idə Pestusi panè: «Dingəm kinlé, m̄a ya kì dɔ-m kàrè m'ge koo ta kí ta-é-ti kì mbi-m tɔ.» Pestusi ilə Agripa-ti panè: «Bore nè ya 'a koo ta kí ta-é-ti.»

Pestusi ɔr go ta lə Pol idə Agripa

²³ Bəba loki lo aa lé, Agripa d̄e kì Berenisi 'm̄ɔne m̄ɔne kí tò bəl ya, d'andi-né m̄eɛ kəy gangi ta-ti nati kì njəkun dɔ kuti asgar-je b̄udɔgi, bá kì 'boy-je kí m̄eɛ bebo Sejar-ti rəm tɔ. Go-ti, Pestusi un ndu adi d'ow 'ree kì Pol. ²⁴ Ngà bá Pestusi un ta panè: «I ngar Agripa rəm, səi lay kí isi sə-ji nè kinlé, ooi dingəm kan, kí kosi jipi-je bəktə lay d'ow d'ingə-m bebo Jorijaləm-ti rəm, bá 'ree d'ingə-m lo-ti kin nè rəm, ya 'tur kɔol 'panè kadi-é isi kì dɔ-é taá al. ²⁵ Ə kí sɔbi dɔ-m m̄a lé, né kàre kí ɛ ra kí asi koy-é ya, m̄a m'oo al. Bè ya ngà, ɛ ya dəji kadi ta lə-n'è toki kɔw-né n̄u Ngar-ti kí boy. Bəba m̄a m'ɔji kadi m'ulə siə madi-é. ²⁶ Ngà né kí njururu kí sɔbi dɔ-é, kí kadi m'ndàngi mbete-ti m'ulə-né madi ngar kí boy ya m'ingə al. Gin-é kin bá m'adi-é ree-né n̄u-si-ti rəm, n̄u-i i ngar Agripa-ti ya kì tagay bè, kɔd kadi go ta-je-ti kí 'a dəji-é rəmə jè m'ingə ta madi m'ndàngi. ²⁷ Kɔdotalə kosi kagi dɔ né-je-ti kí 'tilə ta-é dɔ dangay-ti al ya rəmə kulə siə bebo Rəm-ti lé, m̄a m'oo kí né mbə bè.»

26

Pol ɔr ta liə n̄u ngar Agripa-ti

¹ Agripa idə Pol panè: «Tarəbi tò tagi kadi 'pa ta dɔ rɔ-i-ti.» Bəba Pol ɔy ji-é kí taá ə pa ta dɔ rɔ-é-ti panè: ² «I ngar Agripa, m'ow kì rɔnəl n̄a, kadi bɔne m'a n̄u-i-ti m'pa ta dɔ rɔ-m-ti, dɔ né-je-ti kí jipi-je 'tilə ta-é dɔ-m-ti kin. ³ Jipi-je lé, nékɔbe-je lə-dé lay rəm, né-je lay kí 'naji-n̄a ta dɔ-ti dɔ-ti kàrè, i gə maji n̄a rəm tɔ. Bəba kɔgri ya, m'dəji-i kadi 'yəl mbi-i oo-né ta lə-m, kì m̄eɛ kí kilə dɔ madi-é-ti p̄ɔ ya. ⁴ Basa-m-ti n̄u ya, panjiyə-m kí dan gin dow-je-ti lə-m lé, jipi-je lay ya 'gə maji; b̄a kisi-m m̄eɛ bebo Jorijaləm-ti, lo kulə gin-é-ti n̄u ya sar bɔne kin kàrè 'gə maji rəm tɔ. ⁵ †To kí m'to kí kàre dan kuti dow-je-ti kí 'b̄a-dé Parisi-je kí 'to njéra ta lə pole Lubə lə-ji kadi ngà n̄a kinlé, jipi-je lay ya 'gə maji low n̄u rəm, d̄e ya kàrè toki 'ndigi lé, d'a pa kadi-si ooi rəm tɔ* . ⁶ Kunmindì kí Lubə un adi ka-ji-je, ɔ m'ində m̄eɛ-m dɔ-ti m'panè né-é à ra né lé, ɛ bá təl gin k̄a-m logangta-ti ngosnè tin. ⁷ Kunmindì kinlé, gin kɔji lə-ji kí dɔgi gidi-é joo kí 'pole Lubə d'ingə ta-é al, ya ndɔɔ-je kì kada-je kinlé, d'ində m̄eɛ-dé dɔ-ti tɔ. I ngar, to ta lə nékində m̄eɛ dɔ-ti kinlé, bá jipi-je 'tilə-né ta-je dɔ-m-ti tin. ⁸ Kɔbi b̄o! Səi lé, ta lə tɔsi kí Lubə à kadi dow-je kí d'oy 'tɔsi ndəl d'ində lo t̄eɛ lé, kɔd ri bá adi to ta kí kare wa? ⁹ †Kí sɔbi dɔ-m lé, m̄a ya kì dɔ-m kàrè ndɔki

† 26:5 26:5 Knj 23:6; Plp 3:5 * 26:5 26:5 Knj 23:6; Pa 3:5 † 26:9 26:9 Knj 8:3; 22:4,5

m'ro kà Jeju kí Najareti-ti lé kà tógi-m lay ya to. ¹⁰ E bá to né kí m'ra mee bebo Jorijalem-ti, adi dow-je na dan de-ti kí 'to njékaa njay-je lé, ma ya m'ungi-dé dangay-ti. To njékun do njégugné-je lə Lubə ya, bá d'adi-m tógi m'ra-né né-je kinlé rəm, loki tò kadi 'təl njékadmee-je kàrè, m'ilə ta-m titi rəm to. ¹¹ De lé, taá-taá ya m'ow mee kəykəwnə-je-ti lə jipi-je m'adi-dé kə rəm, m'ində tógi do-dé-ti kadi 'pa takəbi do ta-ti lə Jeju, bá mee wəngi-ti lə-m kí ra-m do-dé-ti al do maji kinlé, m'ow njal mee bebo-je-ti kí do be mba-ti ya m'ulə kəm-dé ndoo bəy.»

Pol or poy kadmee liə

Knj 9:1-30; 22:1-21

¹² Kdo né-je kinlé ya njékun do njégugné-je lə Lubə d'adi-m tarəbi, ə d'adi-m tógi rəm, adi m'ow do-m kí bebo Damasi-ti. ¹³ I ngar Agripa, à to ta kí kadi à kə jam do be-ti je bə ngá, loki m'ow do rəbi-ti ya bəy rəmə, m'oo londógi kí ndógi tóy kadi ya i dorə-ti ree gəə do-ji sipi kà dow-je kí d'ow sə-m. ¹⁴ Je lay ya j'tusi nangi ə m'oo ndi dow pa sə-m ta kà ta Əbrə panè: «Sol, Sol, kdo ri bá 'ulə kəm-m ndoo bə wa?» Nékatí kí 'təsi-né kuti-i lé, toki i 'njirə kuti-i kí gogi-gogi ə à kusi ro-i-ti palangi ya to. ¹⁵ Beba m'ilə-é-ti m'panè: I 'to ná wa, 'Babe? 'Babe ilə-m-ti panè: «To ma Jeju kí 'isi 'ulə kəm-m ndoo lé ya. ¹⁶ Ngá 'ubə nangi i 'a do nja-i-ti taá. Yən, m'tee sə-i kəy kdo kində-i kadi 'to ngonnjəkullə lə-m. Né-je kí 'oo kà kəm-i ngá kin rəm, e kí m'a tee sə-i kəy kdo kadi 'oo bəy kinlé, i bá 'a to njəkər go-é kadi dow-je d'oo. ¹⁷ M'a taa-i kilə-i taá ji gin dow-je-ti kin rəm, ji gin dow-je-ti kí 'to jipi-je al kí m'a kulə-i rə-dé-ti kin, ¹⁸ kdo kadi 'ow 'tee kəm-dé kadi 'tee kəgi londul-ti ə d'ow lo-ti kí ndógi rəm, kadi 'tee kəgi gin tógi-ti lə Satə ə d'ow gin tógi-ti lə Lubə rəm, kdo kadi loki d'adi-m mee-dé rəmə, Lubə inə go majal-je lə-dé kəgi adi-dé rəm, bá kdo kadi d'ingə-né nékugə doji nati kà dow-je kí Lubə or-dé ində-dé tagay kin rəm to.»

¹⁹ «I ngar Agripa, né kin bá, m'təl-né rə-m go né-ti kí dorə-ti kí ra-m toki ni bə kin tin.» ²⁰ †Ngá ma lé, m'ilə mbə Poyta kí Maji m'adi dow-je kí bebo Damasi-ti ya kete, bá de kí bebo Jorijalem-ti, kà de kí donangi Jude-ti rəm, bá m'adi de kí 'to jipi-je al m'panè: Kadi d'inə panjiy-dé-je kí maji al kəgi ə 'ree rə Lubə-ti rəm, kadi kullə ra-dé tuwə kullə ra dow-je kí d'inə panjiy-dé-je kí maji al kəgi bane.† ²¹ Né kin bá jipi-je 'təti-m-né d'uwə-m mee kəy-ti lə Lubə ya ə 'sangi kadi 'təl-m-né lé tin. ²² Ngá Lubə ngəm-m sar mee ndo-ti kin, adi ma m'pa ta liə madi ngan dow-je kà dow-je kí boy tin. M'pa ta m'adi tóo ur rangi al, ngá to né-je kí Moiyiji-je kà njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa 'panè à ra né lé, ya bá m'pa, ²³ †adi to ta lə Kristi kí à kingə kə rəm, bá e ya à to dow kí dosəy kí à təsi ndəl kində lo tee ə à kilə mbə londógi kí sobi do kaji kadi jipi-je rəm, kadi gin dow-je kí 'to jipi-je al rəm lé‡.

Pol idə Agripa kadi adi mee-é Jeju

²⁴ Pol a or go né-je kinlé bə, pa-né ta do rə-é-ti ya rəmə Pestusi pa ta kà ndi-é kí boy panè: «Pol, i lé do-i maji al wa! Négə lə-i kí na lé, ra-i adi do-i tò dana al wa!» ²⁵ Ngá Pol ilə-é-ti panè: «Kay! Pestusi dow kí boy! Do-m maji al al! To ta-je kí tógrə-ti rəm, ta-je kí kəm kaa njay-njay ya bá

† 26:20 26:20 Knj 9:20,28,29 † 26:20 26:20 Knj 9:20,29; Mat 3:8; Luk 3:8 † 26:23 26:23 1Kə 15:20 ‡ 26:23 26:23 1Kə 15:20; Eja 4:26

m'pa tin. ²⁶ Ngar Agripa dəji ta do né-je-ti kinlé, oo maji. Né kin bá m'pané m'adi-é kì mɛɛ-m kí nda kay tin. M'gə maji, kí né-je kí ra né kinlé, ɛ káre kí lo-é à kiyə Agripa ya goto, kdotalə to né-je kí ra né lo ɔɔɔɔɔ-ti al. ²⁷ Ngar Agripa, í adi mɛɛ-i ta-je kí njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa lé ya al wa? M'gə toki í adi mɛɛ-i ta-je lə-dé ya!» ²⁸ Agripa idə Pol panè: «Nəy ndɛ bə kadi uwə-m kì ta kadi m'təl njèkun go Kristi lé ya!» ²⁹ Beba Pol ilə-é-ti panè: «Lé nəy ndɛ bə əse nəy nɔ kàrè, mə m'isi m'pa ta kì Lubə kadi í par al, ngà kadi dow-je lay kí d'isi d'oo ta lə-m ɓone kin ya 'təl titi-nɔ kí mə m'isi-né kin bə. Ngà sil-je kin ya par ə kadi labi mbó-si al!»

³⁰ Ngar Agripa rəm, gubərnər Pestusi rəm, Berenisi rəm, bá de kí d'isi sə-dé lé d'í taá. ³¹ Beba loki d'isi d'or rɔ-dé ki rangi lé, 'pa-nɔ ta 'panè: «Dingəm kinlé, né káre ya kí ɛ ra kí asi koy əse asi dangay ya goto.» ³² Go-ti, Agripa idə Pestusi panè: «Dingəm kinlé, to dəji kí ɛ ya dəji kadi ta lə-n'ɛ ɔw nɔ Sejar-ti ngá kin al lé, lé à toki kilə-é taá kí kilə ya bə.»

27

D'ulə kì Pol mɛɛ bebo Rəm-ti

2Kɔ 11:25-26

¹ Loki d'un ndu kadi j'al mɛɛ bato-ti j'ow dɔnangi Itali-ti lé, d'ulə Pol kì dangay-je kí dan-ti-je ji dingəm-ti kí 'ɓa-é Juliyusi kí to njèkun do kuti asgar-je kí ɓu, kí 'to «asgar-je lə Ogusti.» ² Bato káre kí mɛɛ bebo Adramiti kí to kadi à kun kì kadi kɔngi-kɔngi kí dɔnangi Aji-ti, bá j'al mɛɛ-é-ti j'ow. Aristarki kí to dow kí mɛɛ bebo Tesaloniki-ti, dɔnangi Maseduwan-ti ɔw sə-ji nati. ³ Lo aa go-ti, loki j'uwə nangi ndɛ bebo Sidɔ-ti lé, Juliyusi kí to njèra maji kí Pol Pol lé, inɔ tarəbi adi-é ɔw rɔ nam-é-je-ti kadi 'ra siə. ⁴ Loki j'í lo-é-ti nɔɔ lé, j'un kì kadi kɔngi kí dɔnangi Siprə-ti kí to dan ba-ti, kɔ yál ulə tilə kəm-ji. ⁵ Loki j'ində babo kí to ngəsi kì dɔnangi Silisi kì dɔnangi Pampili j'gangi lé, j'ree tɛɛ bebo Mira, dɔnangi Lisi-ti. ⁶ Lo-é-ti nɔɔ, njèkun do kuti asgar-je kí ɓu lé, ingə bato káre kí bebo Alegjandri-ti kí isi ɔw dɔnangi Itali-ti rəmə, adi j'al mɛɛ-é-ti. ⁷ Ndo nɔ ya bato lé, ay ngodi low al, adi j'ingə kò nɔ, bá j'tɛɛ ngəsi kì bebo Nidi. Ngà yál ɔgi-ji kow kəm-ji kì kete, beba je j'al kì kadi kɔngi dɔnangi Kreti-ti, j'ow kì Salmone. ⁸ Ngà sə-ji nɔ, bá j'ree kì kadi kɔngi sar j'ree j'tɛɛ lo-ti kí 'ɓa-é «lo kɔ bato-je kí to lo kí kurə» kí to ngəsi kì bebo Laje.

⁹ Dɔkaglo dəə dɔ-ji-ti tin asi ta-ti rəm, bá ndo kɔgi rɔ nékuso kì man kay lə jipi-je, kɔ kadi Lubə inɔ-né go majal lə-dé kɔgi lé tɔy rəm, adi lo kadi bato ay dan ba-ti kàrè təl ndo-ji ta nɔ rəm tɔ. ¹⁰ Né kin bá Pol ndəji-dé-né kete panè: «Kamə-je, mə m'oo kí kow mba lə-ji kinlé, à to bato kin par bá à tuji al rəm, à to né-je kí mɛɛ-é-ti par al rəm, ngà jəi dow-je ya kàrè j'a kì kingəi tuji titi.» ¹¹ Ngà njèkun do asgar-je kí ɓu lé, ta lə njèkuwə ngow bato lé rəm, ta lə 'ɓa njəbato bá uwə mɛɛ-é nɔ, tɔy ta-je lə Pol. ¹² Rəm ta lə maji kí lo kɔ bato-je kin maji kisi-ti nəy kul-ti al lé, dow-je kí nɔ 'ndigi kadi toki kow kete, é kinə lo-é to rəmə, toki kow tɛɛ Penisi, lo kɔ bato-je-ti, dɔnangi Kreti-ti ngà tɔ-je toki kuwə lo kisi-ti kadi nəy kul dəə-né. Lo kɔ bato-je kinlé, to mbunə lo-ti kí bəə kì lo kur kadi.

Yəlbo ulə dɔ ba-ti

¹³ Loki yól kì tógi-é n̄a al, ì kì bəə bè ulə dan pèèè rəmə, de 'gir kì kɔjra lə-dé à kusi kodi. Beba d'un ngow là kuwə bato nangi dan man-ti, d'ilə meɛ bato-ti, ə d'un kì kadi kongi dɔnangi Kreti-ti ngosi-ngosi d'ow. ¹⁴ Ngà sɛ go-ti ya rəmə, yólbo kì 'ba-é Ərakilɔ, ì kì dɔnangi Kreti-ti kì tò dan ba-ti ulə mbj-mbj ree do-ji-ti. ¹⁵ Yól kinlé, un bato dɔ-é-ti, adi lo kadi bato ta dan-ti lé goto, rəmə je j'ɪnə rɔ-ji yaki j'adi ɔw sɛ-ji kì nɔɔ bin ya par ngá. ¹⁶ Beba j'ow j'tɛɛ kəl lo-ti kì bəə kadi ngon dɔnangi-ti kì 'ba-é Koda kì to lo kì dan ba-ti. Lo kinlé, bá taá yól do-ji-ti, ngà rəmə j'ra lo ra-é-ti bè bá j'uwə ngon tò kì 'tɔ-é kuti bato-ti lé*. ¹⁷ Loki d'un ngon tò kì kuti bato-ti lé d'ində meɛ-é-ti rəmə, d'oy kulə-je 'bindi-né bato lé bindi-bindi. De 'bəl kadi bato ì ɔw ɔsi-ji dɔ nangra-ti, lo-ti kì 'ba-é Sirti, adi 'tuti takubi kì taá kì njəkadi bato ay ngodi n̄a lé, d'ilə meɛ bato-ti. Beba bato lé ɔw sɛ-ji kì nɔɔ bè ya par ngá. ¹⁸ Yól lé, ulə do-ji-ti kì tógi-é bè-bè ya sar lo aa-né rəmə, de d'oy né-je kì 'n̄a-je kì tò meɛ bato-ti lé, d'ungi kɔgi dan babo-ti, ¹⁹ rəm ndɔ kì njəkungi-ti mutə lé, de ya d'oy né-je kì bato-ti kì ji-dé 'tilə mani. ²⁰ Ndo n̄a ya kəm-ji oo kadi al rəm, oo kərwəj-je al rəm. Yól lé, ulə kì tógi-é n̄a ya par-par, adi dow kì gir meɛ-é-ti panə j'a kaji ya goto.

²¹ Dow-je kì meɛ bato-ti lé, d'uso né al ya ndo n̄a. Beba Pol ì a taá dan-dé-ti idə-dé panə: «Kama-je, lé toki 'təli rɔ-si go takoji-ti lə-m, adi j'isi Kreti-ti, rəmə lé ko-ji à tɔ bè al rəm, bá a kungi né-je kɔgi bè al rəm tɔ. ²² Ngà kì ngɔsnə-ti kinlé, m'ulə dingəm meɛ-si-ti kadi uwəi rɔ-si ngá. Kdɔtalə dow káre ya kàré à koy dan-si-ti al. Ngà bato lé ya kì kár-é bá à tuji. ²³ Lubə lə-m kì m'isi m'pole lé, malayka liə káre ree rɔ-m-ti ndoɔ né, ²⁴ idə-m panə: "Pol, 'oo bè, né káre ya kàré 'bəl al, 'a kow tɛɛ lo gangta-ti n̄ɔ ngar Sejar-ti ya, rəm bá Lubə à ngəm dow-je lay kì d'isi sə-i meɛ bato-ti lé rəm tɔ." ²⁵ Beba kama-je, uwəi rɔ-si ngá. M̄a m'adi meɛ-m Lubə, Lubə à tɛɛ sɛ-ji titi kì malayka pa-né adi-m lé ya. ²⁶ Ngà kosi bá j'a kowi kosi dɔ-ji dɔnangi-ti madi kì tò dan ba-ti.»

²⁷ To ndo dɔgi gidi-é sɔ bone ngá ə yól ɔsi-ji yó-je kì nè-je par-par dan babo-ti kì 'ba-é Adiriyatiki, rəmə dan lo bapi lé, njérakullə-je kì meɛ bato-ti lé, 'gir kì j'a ngosi kì dɔnangi madi. ²⁸ Loki d'un né mbɔji ku lə man d'ilə mani kdɔ koo rəmə, ɔw nangi asi njiyə kì dow à njiyə nja-é kɔrmutə gidi-é siri. D'ow kete əbi ndɛ lé, 'təl d'ilə né lé ya bəy rəmə, ɔw nangi asi njiyə kì dow à njiyə nja-é kɔrjoo gidi-é jin̄ay joo. ²⁹ 'Bəl kadi bato ɔw dar rɔ-é ər-ti kì boy n̄a kì dan ba-ti, beba ngowla kuwə bato nangi dan man-ti lé, d'ungi sɔ kuti-é-ti gogi dan man-ti, ə 'ndingə kadi lo aa kalangi. ³⁰ Ngà njérakullə meɛ bato-ti lé, 'sangi rəbi kəy-n̄a kin̄ə bato lé, adi d'un ngon tò kì meɛ bato-ti lé, d'ilə dan babo-ti, rəmə 'ra rɔ-dé titi-n̄a né kì d'ow kì koy ngowla kuwə bato nangi kì tò kete n̄ɔ-é-ti, kdɔ kungi mani bè. ³¹ Beba Pol idə njəkun dɔ kuti asgar-je kì bu kì ndəgi asgar-je panə: «Kinə dow-je kin d'isi sɛ-si meɛ bato-ti kin al lé, dow káre kì dan-si-ti kì à kaji ya goto.» ³² Beba asgar-je 'tijə kulə ngon tò lé 'gangi ə d'ɪnə d'adi ɔw.

³³ Kete bá kadi lo aa lé, Pol ulə dingəm meɛ dow-je-ti lay ya kadi d'uso né. E panə: «Bone to ndo dɔgi gidi-é sɔ ngá kì meɛ-si a kəkəkə rəm, usoi né al rəm. ³⁴ Beba kì ngɔsnə-ti kinlé, m'dəji-si kì ta kɔ-m-ti kadi usoi né. Nékus lé, à ra kadi isi kì dɔ-si taá. Dow kì dan-si-ti kì bəl dɔ-é káre à kɔr

* **27:16** 27:16 'Tó tò-je kuti bato-je-ti kdɔ kadi kinə né ra bato rəmə-je d'al meɛ-é-ti d'aji rɔ-dé.

kusi kogi ya goto.» ³⁵ Loki Pol pa ta-je kin bè lay rəmə, un mbə ra oiyo Lubə dɔ-ti takəm-dé-ti lay, ə uwə gangi uso. ³⁶ Bè ngá bá, də lay ya d'uwə rɔ-dé ngá d'uso né tɔ. ³⁷ Jε lay kí j'isi mee bato-ti lé, jε bujoo kí kɔrsiri gidi-é məkε. ³⁸ Loki d'uso né asi-dé lé, d'ɔy gemε kí mee bato-ti lé, d'ungi dan babo-ti adi bato lé, ɔle pəl.

Polgum man ində Bato tóti njuki-njuki

³⁹ Loki lo aa rəmə, njérakullə mee bato-ti lé, 'gə lo al. Ngá tɔɔ man kí ɔw tεε ngangí ba-ti par ə d'oo, ə 'ndigi kadi kinə lo-é à tò rəmə, toki kow kí bato lé, jan-jan titi. ⁴⁰ Beba də 'tuti ngowla-je kí d'uwə-né bato nangí lé d'ingə dan babo-ti ə 'tuti kulə tó ngow bato lé, bəy ngá bá d'un takubi kí njétaa yól dɔ bato-ti kí tò kuti-é-ti gogi lé 'tó taá ə d'ow kí dɔ nangra-ti lé. ⁴¹ Ngá bato lé, ree dar nangra kí lo kingə-nə-ti lə man-je joo adi nɔ bato lé dubi-ti jigi-jigi, adi lo kɔti kete goto. Rəmə tógi pungum man ya ində kuti bato lé adi tóti njuki-njuki. ⁴² Asgar-je d'adi ta-dé asi-nə kadi n'tɔli dangay-je lay nè dow káre dan-dé-ti à kí kusi mani kale kəy kow. ⁴³ Ngá njəkun dɔ kuti asgar-je kí bu ndigi kaji Pol, adi ɔgi-dé ra né kí d'ɔji kinlé. E un ndu kadi də lay kí 'gə kale man, d'ungi-nə mani kete, ə d'ale 'tεε ndaa-ti dɔ nangí-ti. ⁴⁴ Ə kadi ndəgi-dé-je 'tiŋə kádi kagi-je-ti kí tati-je, kí kádi gaji bato-ti lé, kɔ tεε-né ndaa-ti tɔ. Gangi-é kin ya dow-je lay 'tεε-né ndaa-ti bi né madi ra-dé al.

28

Pol isi donangi Malti-ti kí tò dan ba-ti

¹ Loki j'tεε ta yo-ti ngá rəmə, dow-je d'idə-ji kí donangi kí tò dan man-ti lo kí j'a-ti kinlé ri-é lə Malti. ² Dow-je kí donangi-é-ti kinlé, 'ra sə-ji maji ra kí gə-é goto. Dε 'ra pər diki-diki ə 'ba-ji ta-ti d'adi j'ndibi, kɔɔ ndi isi ədi rəm, bá kul kàrè ɔ nə rəm tɔ. ³ Loki Pol saa ngəngrə ungi dan pər-ti rəmə, kunji pər ra adi li pi tεε-ti tiŋə ji-é-ti. ⁴ Loki dow mee bε-je kí donangi-ti kin, d'oo kí li lé, tiŋə ji Pol-ti rəmə, 'pa ta dan-dé-ti 'panè: «Tɔgrɔ-ti, dingəm kinlé, to njətɔl dow-je. Né kin é tεε-né ta yo-ti dan babo-ti ya kàrè, Lubə kí njera né kí njururu ndigi kadi-é isi-né kí dɔ-é taá al tin.» ⁵ Ngá Pol tusi li lé ilə-é dan pər-ti, ə rɔ-é kàrè dɔ-é njam al rəm. ⁶ Dow-je lé, d'a 'ngəbi kadi rɔ Pol tii əse kadi usi briki ya oy tajinati nè. Ngá loki 'ngəbi tó-dé uu nə ya d'oo kí né madi tò gay rɔ Pol-ti al lé, 'təl 'pa ta kí rangi 'panè: Dingəm kan to magi.*

⁷ Dow kí boy kí donangi-ti kí tò dan ba-ti kinlé, kəy liə tò mbó lo-ti kinlé nɔɔ ə ri-é lə Publiyusi. E uwə-ji kí rɔ-é-ti maji nə rəm, bá adi-ji kəy j'tò-né ndɔ mutə rəm tɔ. ⁸ Bobi Publiyusi tò mɔy nangi. 'Ningə ində-é adi rɔ-é tungə pil-pil rəm, bá ndəngi məsi rəm tɔ. Pol ɔw kəy go-é-ti, pa ta kí Lubə kɔɔ ta liə, ində ji-é dɔ-é-ti adi ingə lapiya. ⁹ Go-ti, njémɔy-je kí rangi kí d'isi donangi-ti kin kí tò dan ba-ti lé, kàrè 'ree d'ingə Pol, ə d'ingə lapiya ya tɔ. ¹⁰ Dow-je d'un ta-ji nə lo-é-ti nɔɔ rəm, bá loki ndɔ asi kadi j'ow ngá kàrè, də d'adi-ji né-je kí j'ow ndoo-é rəm tɔ.

Pol ree mee bε-ti kí Rɔm Rɔm 1:9-15

* 28:6 28:6 Knj 14:11

11 Go n̄ay-ti kɪ mutə lé, je j'al m̄eɛ bato-ti madi kɪ Alegjandri-ti kɪ ri-é lə «Magi ndungə-je» kɪ n̄ay kul gangi dɔ-é-ti dɔnangi Malti-ti kɪ tɔ dɔnangi kɪ tɔ dan ba-ti lé. 12 Je j'ow j'teɛ m̄eɛ bebo Sirakusi-ti b́á j'uwə nangi titi asi ndɔ mutə bè. 13 J'un rəbi kɪ kàdɪ kɔngi-kɔngi j'ree m̄eɛ bebo Regio-ti. Lo aa go-ti, yélbo ulə asi ndɔ joo rəmə, j'teɛ m̄eɛ bebo Pujol-ti. 14 M̄eɛ bebo-ti kinlé, je j'ingə njékadm̄eɛ-je ə d'uwə-ji mba ə 'ra kɔgri kadi j'isi rɔ-dé-ti ndɔ siri. Beba je j'ilə dɔ-ji j'ow-né kɪ m̄eɛ bebo Rɔm-ti. 15 Loki njékadm̄eɛ-je kɪ bebo Rɔm-ti d'oo poy-ji lé, 'tilə kəm-ji sar 'teɛ lo suki-ti kɪ bebo Apiyusi-ti rəm, b́á kəy tɔ mba-je-ti kɪ tɔ ta-n̄a-ti mutə kin rəm tɔ. Loki Pol oo-dé lé, ɛ ra oiyo Lubə rəm, b́á rɔ-é nḡa rəm tɔ. 16 Loki j'ree teɛ m̄eɛ bebo Rɔm-ti lé, njékun dɔ kuti asgar-je kɪ bu in̄ə dangay-je kɪ lay ji gɔrɔ-ti káre, nḡa Pol b́á d'in̄ə-é d'adi tɔ kəy liə gay ə d'adi asgar káre ində kəm-é go-é-ti tɔ.

Pol ndó ta lə Lubə m̄eɛ bebo Rɔm-ti

17 Nɔ mutə go-ti, Pol b́a 'boy-je lə jipi-je rɔ-é-ti m̄eɛ bebo Rɔm-ti. Loki d̄e 'kəw-n̄a lé, Pol idə-dé panè: «Ngankɔ-m-je, m'oo né káre kɪ m'ra m'osi-né ta gin dow-je lə-m al rəm, b́á m'osi-né ta nékobe-je lə ka-ji-je al rəm, ya rəmə d'uwə-m dangay-ti m̄eɛ bebo Jorijaləm-ti, ə d'ilə-m ji dow-je-ti kɪ Rɔm. 18 Beba loki 'ndər gin ta lə-m lé, 'ndigi kilə-m taá, kdɔtalə d'ingə ta madi kɪ asi kadi 'gangi-né ta koy dɔ-m-ti al. 19 †Nḡa loki jipi-je 'ndigi al lé, m̄a m'dəji kadi Sejar b́á gangta lə-m, b́i m'gir m̄eɛ-m-ti kdɔ kilə ta dɔ gin dow-je-ti lə-m al†. 20 Gin-é kin b́á m'dəji kadi m'oo-si-né rəm, b́á kadi m'pa-né sə-si ta rəm tin. M̄a lé, to ta lə nékində m̄eɛ dɔ-ti lə-ji jəi Israyel-je b́á d'ilə-m-né sil tin.» 21 D̄e d'ilə-é-ti panè: «J̄e j'ingə mbete kɪ dɔ-i-ti káre kɪ j̄ dɔnangi Jude-ti al rəm, b́á ngonkɔ-ji káre ya kərə ree ɔr-ji poyta lə-i adi j'oo al rəm tɔ. 22 Nḡa je j'ndigi kadi i ya 'pa ta kɪ m̄eɛ-i-ti adi j'oo. Kdɔtalə néndó kɪ i un go-é lé, lo-je lay ya dow-je d'osi nḡənḡi.»

23 D̄e d'ɔr ndɔ d'adi Pol, adi dow-je n̄a ya 'ree d'ingə-é lo kisi-é-ti. Beba ɛ ɔr-dé gin ta-je kɪ sobi dɔ kɔbe lə Lubə. Pol sangi kadi n'uwə-dé kɪ ta sobi dɔ Jeju, adi ulə gin-é dɔ ndukun-je-ti lə Moiyiji rəm, dɔ mbete-je-ti lə njépata-je kɪ ta Lubə-ti b́á pa-né sə-dé ta. Pol ɔr gin ta lé, kɪ ndɔge ya sar losolɔ pee. 24 D̄e kɪ n̄a-je d'adi m̄eɛ-dé ta-je lə Pol, nḡa d̄e kɪ dan-ti-je 'mbati kadi m̄eɛ-dé tɔ. 25 Loki ta-dé asi-n̄a al b́á d'isi 'sane-n̄a lé, Pol idə-dé ta kin ya par panè: «Ta kɪ Ndil kɪ aa njay adi Ejay kɪ njépata kɪ ta Lubə-ti pa adi ka-ji-je lé, to ta kɪ tɔgrɔti ya. Ndil kɪ aa njay panè:

26 “‘Jw idə gin dow-je kin:

D'a koo ta maji ya nḡa d'a 'gə m̄eɛ-é al,

D'a koo lo maji ya nḡa d'a koo né al,

27 Ooi, gin dow-je kanlé, 'to njémeɛnḡə-je,

'Tosi mbi-dé kó-kó 'tɔɔ, nè mbi-dé à kɪ koo ta rəm, nè d'a kɪ gə né;

'Nibi kəm-dé jibi-jibi, nè kəm-dé à kɪ koo lo rəm,

Nè mbi-dé à kɪ koo ta rəm, nè d'a kɪ gə né,

Rəmə d'a kɪ kin̄ə panjiyə-dé-je kɪ maji al kɔgi kadi m'j̄ m'aji-dé†.”»

28 Pol təl panè, kadi 'gəi maji, Lubə ulə kɪ ta kaji kinlé kɪ rɔ dow-je-ti kɪ 'to jipi-je al, ə d̄e 'taa kalangi.

²⁹ [Loki Pol pa ta kin bè lé, jipi-je d'i 'naji-nà ta nà taá-taá d'ow-né.]§
³⁰ Pol uwə kəy nɔy isi-ti bal joo. Dow-je lay kí 'ree d'oo-é lé, ɛ uwə-dé kí rɔ-é-ti. ³¹ Pol ndó dow-je ta kí sɔbi dɔ kɔbe lə Lubə rəm, ndó dow-je ta lə 'Babe Jeju Kristi kà mɛɛ nda kɔy, ɓi né madi kí ɔgi-é lo-é goto.

---

§ **28:29** 28:29 Ta-je kí tò mbunɔ né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kí ji-dé kà ta greki.

Mbete kí Pol ndàngì adi Ròm-je

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Pol ndàngì adi Ròm-je

Njèkɔwkulə Pol ndàngì mbete kin adi njèkadì meɛ-dé Jeju Kristi kí d'isi bebo Ròm-ti. Ɛ pa sə-dé ta kí sobi dɔ néndó-je-ti kí boy nɔ-nɔ titi ta kí sobi dɔ kadmeɛ je bè kin ya kete mɔki rəm, néndó kí sobi dɔ dow-je lay kí d'a koy kdɔtalə ra kí 'ra majal d'osi-né ta Lubə rəm, néndó kí sobi dɔ toji kí Lubə toji ramaji liə meɛ kɔr-ti kí ɔr ta dɔ dow-je-ti kí d'adi meɛ-dé Jeju Kristi kí ingə kɔ tó-dé-ti dɔ kagdəsi-ti rəm, néndó kí sobi dɔ ndukun lə jipi-je kí toji dow-je majal lə-dé rəm, néndó kí sobi dɔ néra kí njururu lə Lubə rəm, néndó kí sobi dɔ kadmeɛ kí ɛ bá aji-dé bi təl rɔ go ndukun-ti al rəm, néndó kí sobi dɔ Lubə kí adi Ndil-é kí aa njay isi meɛ njèkadmeɛ-ti kí rá-rá kin rəm; Ndil kí aa njay kinlé ra sə-dé kaglo kisi kɔ dɔ taá-ti lə-dé adi panjiyə-dé titi-nɔ kɔ panjiyə Jeju ya ki kete par-par ('Ndó 1-11). Go-ti, Pol pa ta kí sobi dɔ kəm rəbi kí njururu kí njèkadmeɛ-je d'a njiyə-né kɔ maji kí Lubə ra sə-dé ('Ndó 12-16).

Meɛ mbete Kullə-je-ti lə njèkɔwkulə-je lé, dow à kingə ta kí sobi dɔ Pol kí to njəba lə Poyta kí Maji kɔ təl-é kí təl to njèkɔwkulə kɔ kilə mbɛ-é kí lo-je lay kí dɔnangi-ti. Dɔkaglo-ti kí Pol ndàngì-né mbete kin bebo Kɔrɛnti-ti lé, ɛ oo lo kí bebo Ròm-ti al ya bəy; kaglo-ti liə kinlé, Ròm to bebo kí boy itə bebo-je lay kí dɔnangi-ti rəm, to bebo kí boy kí kɔbɛ-ti kí dɔnangi-je lay kí gəɔ dɔ babo Mediterane. Ɛ oji meɛ-é-ti kadì n'ɔw-ti n'ɔw n'ingə kuti njèkadmeɛ-je kí ɛ ndàngì mbete kin adi-dé. Ɛ gə dow-je madi kí nɔɔ kete ngá, adi ɛ ra-dé lapiya ta təl ta mbete-ti kinlé.

Toji rɔ kɔ lapiya kí ra

¹ Mɔ Pol, ngonnjèkullə lə Jeju Kristi kí Lubə ɓa-m adi-m m'to njèkɔwkulə, ɓa ində-m tagay kadì m'ilə mbɛ Poyta kí Maji liə lé bá m'ndàngì mbete kin m'adi-si; ² - Poyta kí Maji kinlé, low nɔ ya ɛ un mindi-é kɔ ɔ un kɔ m rəbi kí rɔ njəpata-je kí ta-é-ti, adi ta-é to meɛ mbete-ti kí aa njay nɔɔ; ³ to ta kí sobi dɔ Ngon-é, kí to-é dow-ti rəm, to kí ginka-ti lə Dabidi; ⁴ ɔ kí sobi dɔ Ndil kí aa njay rəm, tɔsi ndəl tɛɛ liə dan dow-je-ti kí d'oy ra adi toki toji-é ndaa-ti rəsi kɔ tógi kí ɛ lé to Ngon lə Lubə. ⁵ Jeju Kristi lé to 'Babe lə-ji. Kɔ takul-é bá Lubə ra-né sə-ji maji rəm, adi j'to-né njèkɔwkulə-je kɔ kadì kɔ ri-é rəm, j'adi gin dow-je lay d'adi-é-né meɛ-dé ɔ 'təl rɔ-dé go ta-ti liə, ⁶ adi səi kàrè 'toi dow-je kí Jeju Kristi ɓa-si tɔ. - ⁷ Mbete kinlé m'ndàngì m'adi-si, səi lay kí Lubə ində-si dan kəm-é-ti, ɓa-si adi 'toi dow-je kí aai njay, kí isi bebo Ròm-ti. Kadì ramaji, kɔ lapiya lə ɔbi-ji Lubə, kɔ 'lə 'Babe Jeju Kristi nɔy sə-si.

Bo kɔw koo njèkadmeɛ-je kí Ròm ra Pol nɔ Ròm 15:23-27

⁸ Kete nɔ né-je-ti lay lé, m'ra oiyo Lubə lə-m kɔ ta lə-si lay kɔ takul Jeju Kristi, kdɔtalə poy kadmeɛ lə-si ɔr lo kí dɔnangi-ti nè lay. ⁹ Lubə kí m'isi m'ra kullə liə kɔ meɛ-m kí kàrè-rè kɔ m rəbi kilə mbɛ Poyta kí Maji lə

Ngon-é lé gə maji kí mee ta-je-ti kí m'isi m'pa siə lé m'nal kilə ri-si dan-ti al rəm, ¹⁰ bá taá-taá ya m'dəji-é, kadi kinə to ndigi liə rəmə, kí nè kin m'ingə tarəbi m'ow m'oo-si. ¹¹ Kdō bo koo-si ra-m n̄a, kadi m'ow m'adi ubəi maji kadkare-je madi lə Ndil kí aa njay kdō kadi adi-si tógi, ¹² əse kdō kadi j'uləi dingəm mee-n̄a-ti k̄i takul kadmeə kí səi rəm, m̄a rəm lay j'ori-n̄a dō-ti.

¹³ †Ngankō-m-je kí njékadmee, m'ndigi kadi m'adi-si 'gəi kí taá-taá ya m'oji kow koo-si, kdō kadi m'oo-né kandi kullə lə-m dan-si-ti titi kí m'oo-né dan gin dow-je-ti kí rangi kin bə tō; ngə m'ingə tarəbi al ya sar bone.

¹⁴ To kurə dō-m-ti kadi m'ow rō njékəmtəe-je-ti rəm, njékəmtəe al-je-ti rəm, kadi m'ow rō njénégə-je-ti rəm, njénégə al-je-ti rəm. ¹⁵ Gin-é kin ya bá səi kí isi bebo Röm-ti lé, bo kilə mbə Poyta kí Maji dan-si-ti ra-m-né tō.

¹⁶ †Kdotalə rō-m səl-m dō Poyta kí Maji-ti al. Poyta kí Maji lé, to tógi lə Lubə kí tō kdō kaji lə dow kí rá-rá kí adi mee-é, adi to jipi-je ya kete bəy bá dow-je kí 'to jipi-je al bəy. ¹⁷ Poyta kí Maji lé bá toji ndaa-ti rəsi kí Lubə or ta dō dow-ti k̄i takul kadmeə rəm, kdō kadmeə rəm, titi kí 'ndangi-né mee mbete-ti kí aa njay 'panè: Dow kí njururu à kisi kəm k̄i takul kadmeə.*

Ta kí sɔbi dɔ majal

Ta kí sɔbi dɔ kulə dɔ ta kí tɔgrɔ-ti nangi

¹⁸ Lubə kí isi dora-ti toji wəngi liə dō dow-je-ti lay kí njékilə kuji dō-é-ti al, kí njéra né kí njururu al, kí 'to njékuti dō ta kí tɔgrɔ-ti nangi mee né rati kí njururu al lə-dé; ¹⁹ kdotalə né kí dow-je d'a gə rō Lubə-ti lé, tō ndaa-ti rəsi takəm-dé-ti, kdō Lubə ya t̄eə kí dō-é adi-dé. ²⁰ Kdotalə lo kində gin donangi-ti n̄u ya né-je kí tō rō Lubə-ti kí to né-je kí dum koo k̄i kəm, adi to tógi-é kí tō sartagangi, k̄i to-é kí to Lubə kinlé toji rō-é k̄i takul kullə ra-é-je adi tō ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti. ²¹ †Adi ta à k̄or dō-dé-ti al, kdō d̄e 'gə-é ya, ngə k̄osi bá d'osi gají-é titi kí dow à k̄osi-né gají Lubə al rəm, 'ra-é oiyo al rəm; ngə tagir-je lə-dé kí mee wəy kare bá d'adi ur-dé wale, ə négə lə-dé k̄arə lo ndul dō-ti ndi-ndi. ²² Dē d'oo rō-dé kí njékəmkaa-je, ngə 'to mbə-je, ²³ ə dē 'mbati kulə ríba dō Lubə-ti kí njékoy al, rəmə né-je kí to takəm dow kí to njékoy, k̄i yəl-je, k̄i d̄a-je kí nja-də ra so, k̄i d̄a-je kí njékagi nangi kin bá d̄e d'ulə ríba dō-dé-ti. ²⁴ Gin-é kin bá Lubə in̄ə-dé-né yaki adi 'ra-né né-je kí tō n̄e-n̄e kí bo-é tō mee-dé-ti d'ulə-né r̄osol dō rō-dé d̄e-ti ya; ²⁵ d̄e 'mbati ta kí tɔgrɔ-ti lə Lubə kdō takədi; né kí Lubə ra bá d̄e d'osi dō-dé nangi n̄ə-é-ti, 'pole-é, rəmə ɛ kí Njéra né-je lé bá d̄e 'mbati k̄osi dō-dé nangi n̄ə-é-ti; ɛ bá k̄osgaji to 'liə sartagangi. Amən! ²⁶ Gin-é kin bá Lubə in̄ə-dé-né yaki adi 'ra né k̄obi-je kí bo-é ra-dé, adi dené-je d'in̄ə ngow-dé-je ə 'təl dō-n̄a-ti 'tò k̄i n̄a; ²⁷ b̄e ya to ə dingəm-je k̄arə, d'in̄ə dené-je ə d̄e ya bo-dé ra-n̄a adi 'təl dō-n̄a-ti 'tò k̄i n̄a; ɛ bá to kində k̄oji kí d̄e d'ingə asi gangi kur wale lə-dé. ²⁸ Ndigi kí 'ndigi gə Lubə kí ra-dé al lé bá Lubə in̄ə-dé-né yaki mee tagir-je-ti lə-dé kí majal, kdō kadi 'ra né-je kí tuwə ra al. ²⁹ Né-je kí njururu al lay ya rusi mee-dé n̄ji-n̄ji, meəndul-je, k̄i kəmnda-je, k̄i né ra kí majal-je, k̄i kim-n̄a kí ngə n̄a, k̄i t̄ol dow-je, k̄i gaki-n̄a-je, k̄i meəmajal-je, k̄i kədi dow-je; ³⁰ d̄e 'to njékində nané-je, k̄i njékulə ta ndil dow-je-ti, k̄i njéba-je lə Lubə, k̄i njétanḡa-je, njékində kadi-dé-je, k̄i njékun ta rō-dé-je, k̄i njét̄eə k̄i gosi ra né-je kí maji al, k̄i njémbati lə

rɔ-dé go ta-ti læ njékoji-dé-je, kɪ mbé dow-je, ³¹ kɪ njépata mindi-dé joo-je rəm, 'to dow-je kɪ ta ɔ̄ mɛɛ-dé kɔ̄ dow-je al, [njékiɲə go ta kɔ̄gi al-je[†]], kɪ njékoo kəmtondoo læ dow-je al. ³² Dɛ 'gə ɔ̄w kɪ Lubə à gangta koy dɔ dow-je-ti kɪ njéra né-je kɪ bè kin; bè ya kàrè ra-é ya par bá dɛ 'ra al, ngà d'ə dɔ-ti 'ndigi kɪ njéra-é-je bəy rəm tɔ.

2

Ta kɪ gangi kɪ dɔ njégangta dɔ madi-dé-je-ti

Mat 7:1-5; Jak 2:12-13

¹ I kɪ njégangta ta dɔ dow-je-ti lé, i 'to nɔ̄-nɔ̄ ya kàrè, ta à kɔr dɔ-i-ti al; kɔ̄ ta kɪ 'isi 'gangi dɔ dow-je-ti lé, to i ya tɔ bá 'isi 'gangta dɔ rɔ-i-ti; kɔ̄talə i kɪ njégangta lé, i ya kàrè isi ra né-é-je lé sə-dé tɔ. ² Ə jɔ̄i j'gəi kɪ ta kɪ Lubə gangi dɔ dow-je-ti kɪ njéra né-je kɪ bè kinlé, to ta kɪ gangi kɪ njururu ya. ³ I kɪ isi 'gangi ta dɔ dow-je-ti kɪ njéra né-je kɪ bè kin, rəmə i ya kàrè isi 'ra sə-dé tɔ kinlé, i 'gir kɪ ta kɪ gangi læ Lubə lé, i 'a tɛɛ kəm-ti wa? ⁴ Əsə ramaji læ Lubə kɪ nɔ̄, kɪ kisi dɔ-ti liə, kɪ mɛɛ kɪ kilə dɔ madi-é-ti liə kinlé, i 'nədi adi i 'gə kɪ ramaji liə kinlé isi ɔ̄si-i kadi iɲə panjiyə-i kɪ majal kɔ̄gi al wa? ⁵ Ngà kɪ kəm rəbi mɛɛndə lə-i kɪ mbati kɪ i 'mbati kiɲə panjiyə-i kɪ majal kɔ̄gi lé, i ya 'kəw wɔ̄ngi læ Lubə kɪ nɔ̄ kɪ dɔ-i-ti, kɔ̄ ngəbi-né ndo wɔ̄ngi liə kɪ to ndo kɪ ta kɪ gangi liə kɪ njururu à tɔ̄ji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi. ⁶ Ə ndo-é-ti kinlé bá, Lubə à kugə nɔ̄-nɔ̄ kɪ go kullə ra-é ra-é*;⁷ adi dɛ kɪ d'uwə rɔ-dé ngà 'ra maji rəm, 'sangi kɔ̄sgaji, kɪ riɓa, kɪ kiskəm kɪ sartagangi lé, Lubə à kadi-dé d'isi kəm sartagangi; ⁸ ngà njénajta-je, kɪ 'to njémbati ta kɪ tɔgrɔ-ti, ə 'təl rɔ-dé go néra-ti kɪ njururu al lé, wɔ̄ngi kɪ nɔ̄ læ Lubə à kusi dɔ-dé-ti. ⁹ Dow-je lay kɪ d'isi ká ra né kɪ maji al-ti lé kɔ̄ kɪ nɔ̄, kɪ mɛɛkɔ̄ à ra-dé; à ra jipi-je ya dɔsɔy bá à ra dow-je kɪ 'to jipi-je al bəy! ¹⁰ Kɔ̄sgaji, kɪ riɓa, kɪ lapiya à tɔ̄ kɔ̄ dow-je lay kɪ njékisi ká ra né kɪ maji-ti; à tɔ̄ kɔ̄ jipi-je ya dɔsɔy bá à tɔ̄ kɔ̄ dow-je kɪ 'to jipi-je al bəy! ¹¹ Kɔ̄talə rɔ Lubə-ti lé, kɔr kəm dow goto.

Ta kɪ sɔbi dɔ dow-je kɪ 'gə ndukun bá 'ra majal

¹² Dow-je lay kɪ 'gə ndukun al bá 'ra majal lé, d'a koy koy gə ndukun al ya tɔ; ə dow-je lay kɪ 'gə ndukun bá 'ra majal lé, d'a gangta dɔ-dé-ti kɪ ndukun ya tɔ. ¹³ Kɔ̄talə dow-je kɪ njékində mbi-dé koo-né ndukun kɪ koo kin bá ta à kɔr dɔ-dé-ti nɔ̄ Lubə-ti al; ngà njétəl rɔ-dé go ndukun-ti bá ta à kɔr dɔ-dé-ti. ¹⁴ Kɔ̄ kinə dow-je kɪ 'to jipi-je al, adi d'ɔw kɪ ndukun al, ya ngà kɪ dɔ rɔ-dé bè ya 'ra né kɪ ndukun ɔ̄ji lé – dɛ njékɔw kɪ ndukun al-je kinlé – dɛ ya 'to ndukun dɔ rɔ-dé-ti. ¹⁵ Bəɓa dɛ 'tɔ̄ji kɪ né-je kɪ ndukun ndigi lé, tokɪ ndangi mɛɛ-dé-ti; tagir kɪ mɛɛ-dé-ti ya tɔ̄ji kɪ ndukun tɔ̄ mɛɛ-dé-ti nɔ̄, adi dɛ ya mɛɛ-dé uwə-dé kɪ ta əsə ɔr ta dɔ-dé-ti. ¹⁶ ɛ bá to né kɪ à ra né ndo-ti kɪ Lubə à gangi-né ta kɪ takul Jeju Kristi dɔ né-je-ti kɪ dow-je d'isi 'ra kɪ gidi ngəy titi kɪ m'ilə-né mbɛ Poyta kɪ Maji lé.

¹⁷ Ngà i kɪ 'ɓa rɔ-i jipi, ubə kul ndukun, 'tɔy rɔ-i 'panè 'to dow læ Lubə, ¹⁸ i kɪ 'gə né kɪ Lubə ndigi rəm, ndukun tɛɛ kəm-i rəm, 'gə kɔr nin né kɪ maji kɪ né kɪ maji al rəm, ¹⁹ i kɪ 'ɓa rɔ-i njéndɔr njékəmtɔ-je, 'panè 'to

† **1:31** 1:31 Ta-je kɪ tɔ̄ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dɔsɔy kɪ dan-ti-je kɪ 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki. † **2:1** 2:1 Mat 7:1; Luk 6:37 * **2:6** 2:6 Pa 62:13

londógi læ dow-je kí d'isi londul-ti, ²⁰ njèkɔji né dow-je kí njégə né al-je, kì njèndó né ngan-je, kdɔtalə i 'gə maji kí ndukun tɔji-i négə lay rəm, tɔji-i ta kí tɔgrɔ-ti rəm. ²¹ I kí 'isi 'ndó né dow-je kí rangi kanlé, kdɔ ri bá i 'ndó né rɔ-i to al wa? ²² I 'isi 'ndó dow-je kadi 'bogi al, rəmə i bá 'bogi! I kí 'panè: Kadi dow ra kaya al, rəmə i bá 'isi 'ra kaya! I 'osi ta magi-je, rəmə i 'ɔy né-je kí mɛɛ kəy pole magi-je-ti lay! ²³ I 'osi gajɪ rɔ-i kì ndukun, rəmə i 'ulə rɔsɔl dɔ Lubə-ti kì kəm rəbi kal dɔ ndukun! ²⁴ Kdɔtalə 'ndàngi 'panè: «Ta læ-si bá dow-je kí 'to jipi-je al 'pa-né ta kɔbi dɔ Lubə-ti!»

Ta kí sɔbi dɔ ganjangi kí tɔgrɔ-ti

²⁵ Tɔgrɔ-ti ya, kinə 'təl rɔ-i go ndukun-ti rəmə, ganjangi[‡] kí kijə lé, maji-é tò ya; ngà kinə i 'al dɔ ndukun rəmə, ganjangi kí d'ijə-i lé, təl to ganjangi al ngá. ²⁶ Ə kinə dow kí d'ijə-é ganjangi al təl rɔ-é go né-je-ti kí ndukun ɔji lé, Lubə à koo-é kí dow kí d'ijə-é ganjangi ya al wa? ²⁷ Dow kí d'ijə-é ganjangi kí daji rɔ-ti al, kí təl rɔ-é go ndukun-ti lé, se à gangta dɔ-i-ti i kí d'ijə-i ganjangi rəm, ɔw kì ndukun kí 'ndàngi rəm ya ə i 'al dɔ-é kin al wa? ²⁸ Kdɔ né-je kí rɔ dow-ti ndaa-ti nè bá dow to-né jipi al rəm, ganjangi kàrè to kí rɔ dow-ti ndaa-ti nè kin al rəm tɔ. ²⁹ Ngà jipi kí tɔgrɔ-ti lé, dow to mɛɛ-é-ti kəy; ganjangi kí tɔgrɔ-ti to kí mɛɛ dow-ti ə to ganjangi kí i rɔ Ndil-ti kí aa njay bi to ganjangi kí tò kì kəm rəbi ndukun kí 'ndàngi kin al. Jipi kí bè kinlé, dow-je d'osi gajɪ-é al, ngà Lubə ɔsi gajɪ-é.

3

Né kí to nékumə læ jipi-je

¹ Ə kadi dow to jipi lé, ri bá tò-ti ngay wa? Əse ganjangi lé, maji-é to ri wa? ² Maji-é tò nɔ mɛɛ né-je-ti lay. Kdɔ jipi-je bá Lubə adi-dé ta liə dɔsəy. ³ Ngà se j'a painè ri wa? Kinə dɛ kí dan-ti-je d'ə njàngi dɔ ndi-dé-ti al lé, se kà kí d'ə dɔ ndi-dé-ti al kinlé à ra kadi Lubə ə njàngi dɔ ndi-é-ti al to wa? ⁴ Nɔdɔ bè al! Kadi dow-je 'gə kí Lubə lé, to njəpa ta kí tɔgrɔ-ti, ə dow-je lay 'to njékəɔta-je titi kí 'ndàngi-né 'panè: I Lubə, kadi dow-je 'gə kí ta-je læ-i to ta-je kí njururu rəm, kinə dow ɔw sə-i logangta-ti kàrè, ta læ-i à to tó-é rəm*. ⁵ Ngà kinə néra kí njururu al læ-ji tɔji kí Lubə to njəra né kí njururu lé, j'a painè ri wa? Loki Lubə adi wongi liə ree dɔ-ji-ti lé, rəmə ɛ to dow kí njururu al ban al wa? M'pa kí dow-ti. – ⁶ Nɔdɔ bè al! Kinə Lubə to njəra né kí njururu al lé, à gangta dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè ban wa? ⁷ Ngà kinə kadi ta læ-m ra adi ta kí tɔgrɔ-ti læ Lubə tò-né ndaa-ti rəsi-rəsi kadi dow-je d'osi-né gajɪ-é lé, Lubə gangta dɔ-m-ti titi dow kí njəramajal bè kdɔ ri bəy wa? ⁸ Dow-je kí dan-ti-je kí 'to njékulə ta ndil-ji-ti 'panè: Jɔi j'painè: «J'rai né kí maji al kdɔ kadi né kí maji ree-né.» Ngà kdɔ ri bá j'rai né kí maji al lé kadi né ra kí maji ree-né lé al wa? Dowbè-je kinlé, tuwə kadi 'gangi ta dɔ-dé-ti ya.

Dow-je lay ya 'to njəra majal-je

⁹ Se j'a painè ri wa? Jɔi jipi-je lé, j'itəi dow-je kí 'to jipi-je al wa? Nɔdɔ bè al. Kdɔtalə lé j'tɔji kete kí jipi-je, kì jipi al-je lay ya majal ɔ bɛ dɔ-dé-ti, ¹⁰ titi kí 'ndàngi-né 'panè:

† 2:24 2:24 Eja 52:5 ‡ 2:25 2:25 jipi-je bá 'to dow-je kí d'ijə-dé ganjangi, ngà dow-je kí 'to jipi-je al bá 'ba-dé dow-je kí d'ijə-dé ganjangi al. * 3:4 3:4 Pa 51:6

Dow kí njururu goto, kí káre-rè ya kàrè goto.

¹¹ Dow kí gə né goto. Dow kí sangi Lubə goto.

Dow-je lay ya 'ndəm, də lay ya 'təl dow-je kí maji al.

¹² Dow káre kí ra maji goto, kí káre-rè ya kàrè goto.

¹³ Rəbi mindi-dé toki badi kí ta-é tò tagra bè, ə d'ədi dow-je kà ta-dé. Kəngi li pii tò ta-dé-ti.

¹⁴ Ndol-je, kà ta-je kí to-to bá rusi ta-dé,

¹⁵ nja-dé ɔylo pele-pele lo kow kungi məsi kogi-ti,

¹⁶ rəbi kun-dé-je lay ya 'ree kà mɛɛkɔ titi,

¹⁷ də 'gə rəbi lapiya al.

¹⁸ Bəl Lubə goto rɔ-dé-ti.

¹⁹ Jə j'gə kí ta-je lay kí ndukun pa kinlé, pa kɔɔ dow-je lay kí d'isi gin tɔgi-ti lə ndukun, kɔɔ kadi uwə ta dow-je lay, ə kadi dow-je lay ya 'gə kí ta tò dɔ-dé-ti nɔ Lubə-ti. ²⁰ †Kɔɔtalə dow káre ya kàrè Lubə à kɔr ta dɔ-é-ti kɔɔ təl kí dowbé təl rɔ-é go ndukun-ti al; kɔɔtalə ndukun lé toji bá toji dow-je adi 'gə kí də 'ra majal.

Ta kí sɔbi dɔ kɔrtadɔ-ti

Kɔrtadɔ-ti kà takul kadmeɛ Jeju Kristi

Gal 2:15-16; 3:8-14,22-29; Epe 2:7-9

²¹ Ngà bɔne bè lé, kɔr kí Lubə ɔr ta dɔ dow-je-ti kà takul ndukun al kinlé toji rɔ-é ndaa-ti rəsi ngá. Ndukun-je kà ta-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti kàrè 'pa ta kí dɔ-ti rəm. ²² †Kɔr kí Lubə ɔr ta dɔ dow-je-ti kà takul kadmeɛ Jeju Kristi kinlé tò kɔɔ dow-je lay ya kí d'adi meɛ-dé. ²³ Kɔɔtalə kɔr kəm dow goto: Dow-je lay ya 'ra majal adi 'nal ríba lə Lubə; ²⁴ ngà Lubə ɔr ta dɔ-dé-ti kare kà takul ramaji liə, kà kəm rəbi taa kí Jeju Kristi taa-dé ilə-dé taá, kɔɔ nam kí 'nam kàdi-é-ti. ²⁵ E bá Lubə adi-é to kadkare kí oy, kɔɔ majal-je lə dow-je kí d'adi meɛ-dé kí məsi-é ay kɔɔ-dé; bè kɔɔ kadi Lubə toji-né néra kí njururu liə. Kɔɔtalə Lubə ɔr kəm-é kogi dɔ majal-je-ti kí dow-je 'ra low nu, dɔkaglo-ti kí ɛ ilə-né meɛ-é dɔ madi-é-ti. ²⁶ ngà dɔkaglo-ti kí nɛ kinlé, ɛ ndigi toji néra kí njururu liə, kɔɔ kadi dow-je 'gə-né kí ɛ to njɛra né kí njururu, kà takul kɔr kí ɔr ta dɔ dow-ti kí adi meɛ-é Jeju.

²⁷ Kinə tò bè rəmə, né kí dow à kɔsi-né gaji rɔ-é tò ban wa? Né-é goto. Kɔɔ ri wa? Kɔɔ kɔrtadɔ-ti tò kà takul kadmeɛ, bɛ tò kà takul təl rɔ go ndukun-ti al. ²⁸ Kɔɔtalə jə j'gə kí Lubə ɔr ta dɔ dow-ti kà takul kadmeɛ, bɛ kà takul təl rɔ go ndukun-ti al. ²⁹ Əse Lubə lé, to Lubə lə jipi-je ya par wa? To Lubə lə gin dow-je kí rangi ya tɔ al wa? Oiyɔ, ɛ to Lubə lə gin dow-je kí rangi tɔ. ³⁰ †Kɔɔtalə Lubə ra káre-rè; ɛ ya à kɔr ta dɔ dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi kà takul kadmeɛ rəm, à kɔr ta dɔ dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi al kà takul kadmeɛ rəm.

³¹ Tò bè kinlé, jə j'bujuuru ndukun kogi kà takul kadmeɛ wa? Nɔɔ bè al. Kadi bá jə j'adi-é tɔgi dɔ madi-é-ti.

4

Kəm rəbi kí ta ɔr-né dɔ Abrakam-ti

Gal 3:6-9,29; Pa 32; Əbr 11:8-19

¹ Æ Abrakam kí to ka-ji lé, ta ri bá j'a pai do-é-ti wa? Ri bá e ingæ kí go tógi dow-ti wa? ² Kdotalæ kinæ, Lubæ or ta do Abrakam-ti kà takul kullæ ra-é-je ræm lé, e à kosi-né gaji rø-é. Ngà né kí à kosi-né gaji rø-é nò Lubæ-ti ya goto. ³ †Kdo mbete kí aa njay panè: «Abrakam adi mege-é Lubæ, bá Lubæ or-né ta do-é-ti.» ⁴ Kinæ dow ra kullæ bá ingæ-né né lé, né-é kinlé, to nádøji kullæ liæ, bi to maji bá 'ra siæ al. ⁵ Ngà dow kí ra kullæ al ya, bá adi mege Lubæ kí to njækør ta do njéramajal-je-ti lé, ta or do dowbé-ti kà takul kadmege liæ.

⁶ Bè ya to é Dabidi pa-né ta kí søbi do rønæl læ dow kí Lubæ or ta do-é-ti kdo kullæ ra-é-je al. E panè:

⁷ «Dow-je kí Lubæ inø go majal-je læ-dé kogi

æ un kæm-é kí rangi do majal-je-ti læ-dé bá 'to njénékumø-je.

⁸ Dow kí 'Babe tidæ majal-je liæ do-é-ti al bá to njénékumø!»

⁹ Rønæl-é kinlé, tò kdotalæ dow-je kí d'ijæ-dé ganjangi ya par øse tò kdotalæ dow-je kí d'ijæ-dé ganjangi al to wa? Kdotalæ j'painè: Abrakam lé, kà takul kadmege bá Lubæ or-né ta do-é-ti. ¹⁰ Æ kaglo-ti kí rá bá Lubæ or-né ta do-é-ti wa? To kí d'ijæ-é-né ganjangi ngá, øse d'ijæ-é-né al bøy wa? Lubæ or ta do-é-ti kete bøy bá d'ijæ-é ganjangi bi to go ganjangi-ti al. ¹¹ Æ ganjangi kí kijæ læ Lubæ adi-é, adi toki pø kí øsi-é-né toji-né ta kí or do-é-ti kà takul kadmege loki d'ijæ-é-né ganjangi al bøy. Gangi-é kin bá e to-né bøbi dow-je lay kí d'ijæ-dé ganjangi al ya d'adi mege-dé adi ta or-né do-dé-ti. ¹² Røm bá e to bøbi de kí d'ijæ-dé ganjangi æ d'a do ganjangi-ti kí d'ijæ-dé ya par kin al, ngà kí 'ndaji kadmege læ bøbi-ji Abrakam loki d'ijæ-é-né ganjangi al bøy.

¹³ †Kdo to takul tæl rø go ndukun-ti bá Lubæ un-né mindi-é kadi dønangi tæl-né néndubæ læ Abrakam øse læ nganka-é-je al, ngà to takul kør kí e or ta do-é-ti kdo kadmege liæ. ¹⁴ †Kinæ kà takul tæl rø go ndukun-ti bá dow to-né njénéndubæ ræm, kadmege to né kí kogi kare røm, bá kunmindi ra kullæ al røm. ¹⁵ Kdotalæ ndukun bá ree kà wongi læ Lubæ do dow-je-ti, æ lo kí ndukun goto-ti lé, kaldøta kàrè goto-ti to. ¹⁶ †Adi néndubæ kí Lubæ adi lé tò kà takul kadmege, æ to ramaji liæ kdo kadi kunmindi liæ lé, tò-né lo tò-é-ti kdo ta læ nganka Abrakam lay ya; kadi tò kdo ta læ-dé de kí 'to njétæl rø-dé go ndukun-ti ya par al, ngà kadi tò kdo ta læ-dé de lay kí d'ow kí kadmege læ Abrakam kí to bøbi-ji lay to, titi kí 'ndàngi-né 'panè: ¹⁷ «I lé, m'adi-i 'to bøbi gin dow-je kí gay-gay kí 'to nduy-nduy.» E ya to bøbi-ji lay nò Lubæ-ti kí e adi-é mege-é kí to njækadi dow-je kí d'oy 'tæl d'isi kæm røm, njækadi né kí goto tò røm kin. ¹⁸ Lé né kí tuwæ kindæ mege do-ti goto kàrè, Abrakam øw kí nékindæ mege do-ti liæ, e adi mege-é Lubæ; befa e tæl-né bøbi gin dow-je kí gay-gay kí 'to nduy-nduy titi kí 'ndàngi-né 'panè: «Nganka-i d'a to nduy-nduy.» ¹⁹ Bal Abrakam øw ngøsi kà bal bu, adi e oo rø-é kí dow kí oy røm, bá Sara kàrè asi koji ngon al ngà røm, ya ngà kadmege læ Abrakam yay al. ²⁰ Mege Abrakam ngà adi tadi do kunmindi-ti læ Lubæ al, ngà kadmege liæ adi-é tógi adi ulø riða do Lubæ-ti; ²¹ kdo e gø maji kí né kí Lubæ un mindi-é kdo ra lé, tógi-é asi kadi-é ra to. ²² Gin-é kin bá Lubæ or-né ta do-é-ti.

²³ Ngà ta kí 'ndàngi 'panè: Lubæ or ta do-é-ti kinlé, søbi do Abrakam kí kår-é al; ²⁴ ta kinlé søbi do-ji jøi kí Lubæ à kør ta do-ji-ti kin to, adi to jøi kí

j'adi mee-ji Lubə kɪ adi 'Babe lə-ji Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kɪ d'oy. ²⁵ Lubə ilə-é ji dow-je-ti adi 'tol-é kɔɔ majal-je lə-ji, bá adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ kɔɔ kadi ta ɔr-né dɔ-ji-ti.

5

Né kɪ ree go kortado-ti

1Pi 1:3-9; 1Ja 4:9,10

¹ Ə ta kɪ ɔr dɔ-ji-ti kɪ takul kadmeɛ kinlé, ra adi lapiya tɔ dan-ji-ti kɪ Lubə, kɪ kəm rəbi kɪ rɔ 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi. ² Jeju kɪ j'adi-é mee-ji kinlé bá tɔ kəm rəbi kɪ Lubə ra-né sə-ji maji; ramaji lə Lubə kinlé jəi j'ai mee-é-ti njángi rəm, bá jəi j'osi-né gajɪ rɔ-ji kɔɔ rɪfa lə Lubə kɪ tɔ nékində mee dɔ-ti lə-ji kin rəm tɔ. ³ Kɪ boy nɔ́ lé, dan kɔ-je-ti kɪ dum nati kàrè, jəi j'osi gajɪ rɔ-ji, kdɔtalə jəi j'gəi kɪ kɔ-je kin bá à ree kɪ kuwə rɔ nɔ́, ⁴ ə kuwə rɔ nɔ́ à ree kɪ kɔ́ gərərə mee nɔ́mee-ti, ə kɔ́ gərərə mee nɔ́mee-ti à ree kɪ mee kɪ kində dɔ-ti; ⁵ ə nékində mee dɔ-ti lə-ji à tɔ rɔsɔl dɔ-ji-ti al, kdɔtalə ndigɪ kɪ Lubə ndigɪ-ji kinlé, taa mee-ji pəl-pəl kɪ takul Ndil kɪ aa njay kɪ ɛ adi-ji. ⁶ Kɔɔ, ndɔkɪ tɔgi-ji goto bəy ya, loki dɔkaglo kɪ Lubə ɔr asi rəmə, Kristi oj jururu; njəramaji je bə bá dɔmaji ə dow à kuwə mee-é nɔ́ koy kɔɔ ta liə. ⁸ Nɔ́ né kɪ tɔji kɪ Lubə ndigɪ-ji lé bá tɔ koy kɪ Kristi oy kɔɔ ta lə-ji loki j'toi-né njəramajal-je ya bəy. ⁹ Ə bone bə kɪ ta ɔr dɔ-ji-ti kɪ takul məsi-é nɔ́ kinlé bá à kaji-ji ta wɔngi-ti kɪ à ree lé al tɔ bəy wa? ¹⁰ Kdɔtalə, kɪ ndɔkɪ j'toi-né njəba-je lə Lubə bəy kàrè, ɛ ulə noji nati sə-ji kɪ takul koy lə Ngon-é rəm, nɔ́ bone bə kɪ ɛ ulə noji nati sə-ji nɔ́ kinlé, bá à kaji-ji kɪ takul kiskəm lə Ngon-é lé al bəy wa? ¹¹ Kɪ boy nɔ́ bəy lé, jəi j'osi gajɪ rɔ-ji kɪ ri Lubə kɪ takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi kɪ bone bə ulə-ji noji nati kɪ Lubə.

Ta kɪ sɔbi dɔ Adam-je kɪ Jeju

1Kɔ 15:21-22,45-49,56-57

¹² Gangi-é kɪ majal ree-né dɔnangi-ti kɪ takul dow kàre-rè, ə koy ree-né kɪ takul majal kinlé, gangi-é kin ya koy ree-né dɔ dow-je-ti lay, kdɔtalə dow-je lay ya 'ra majal ... ¹³ Kɔɔ, kete bəy bá kadi ndukun tɔ lé, majal tɔ dɔnangi-ti nɔ́; nɔ́ loki ndukun goto-né bəy lé, tidə majal dɔ dow-ti goto bəy. ¹⁴ Ya nɔ́ ulə gin-é dɔ Adam-ti nɔ́ sar tɛɛ-né dɔ Moiyi-ji-ti kin ya koy ɔ́ bə dɔ dow-je-ti; dɛ kɪ 'ra majal kɪ tanɔ́ kɪ kaldɔta lə Adam kin al kàrè, koy ɔ́ bə dɔ-dé-ti. Adam lé tɔ takəm dow kɪ tɔ kadi à ree. ¹⁵ Nɔ́ kadkare tɔ gay kɪ majal; kɔɔ, ta lə majal lə dow kàre-rè ya bəy ə dow-je nɔ́ d'oy-né rəm nɔ́, ramaji lə Lubə, kɪ kadkare liə kɪ ree kɪ takul ramaji lə dow kàre-rè kɪ tɔ Jeju Kristi lé bá, maji-é à tɔ mburuki-mburuki kɔɔ dow-je nɔ́ al wa? ¹⁶ Kadkare kinlé, kandi-é tɔ gay kɪ majal lə dow kàre-rè. Kdɔtalə ta kɪ gangi kɪ sɔbi dɔ majal kɪ kàre-rè lé, ree kɪ kindəkɔji. Nɔ́ kadkare kɪ ree go majal-je-ti kɪ nɔ́ lé, ree kɪ ta kɪ kɔr dɔ-ti tɔ. ¹⁷ Kɔɔ ta lə majal lə dow kàre-rè, dow kɪ kàre dɛngi bə ya bəy ə koy ɔ́-né bə dɔ dow-je-ti lay rəm nɔ́, dow-je kɪ d'ingə kadkare kɪ sɔbi dɔ kortado-ti, kɪ ramaji kɪ tɔ mburuki-mburuki kɪ ban bá d' a kisi kəm kɔɔ kɔ́ bə kɪ takul Jeju Kristi kɪ kàre-rè al wa? ¹⁸ Adi gangi-é kɪ ta lə dow kɪ kàre-rè kɪ ra majal ya ta kɪ gangi ree-né dɔ dow-je-ti lay kinlé, bə ya tɔ ə kɪ takul nɛra kɪ njururu lə dow kɪ kàre-rè ya, ta ɔr-né dɔ dow-je-ti lay adi d'isi-né kəm

tò. ¹⁹ Kdotalə, titi kí, takul təl rɔ go ta-ti al lə dow káre-rè ya dow-je n̄a ya 'təl-né njéramajal-je kinlé, bè ya tɔ é, kí takul təl rɔ go ta-ti lə dow káre-rè ya ta à kɔr-né dɔ dow-je-ti n̄a tɔ. ²⁰ Ə ndukun ree kɔ kadi majal oji-n̄a kí kete-kete, ngà lo kí majal oji-n̄a-ti kí kete-kete lé, ramaji lə Lubə tò-ti mburuki-mburuki tɔ. ²¹ Adì gangi-é kí majal ɔ-né be kí kəm rəbi koy kinlé, gangi-é kin ya tɔ é ramaji ɔ-né be kí kəm rəbi ta kí kɔr dɔ-ti kí takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi kɔ kiskəm kí sartangani tɔ.

Kisi kí dɔ taá lə dow kí ta ɔr dɔ-é-ti

6

Ramaji lə Lubə ɔr dow kɔgi gin tógi-ti lə majal

Kol 3:1-10

¹ Ə kadi j'painè ri wa? J'a kisi ká ra majal-ti, kɔ kadi ramaji tò-né mburuki-mburuki wa? ² Nɔɔ bè al! Nɔki jəi j'oyi koy kí gangi-ji nati kí majal ngá, ngá j'a təli kisi dan majal-ti ban bəy wa? ³ Səi 'gəi kí jəi lay kí 'ra-ji batəm kɔ kində rɔ nati lə-ji kí Jeju Kristi lé, to nam bá j'nami siə dɔ koy-é-ti mɛɛ batəm-ti al wa? ⁴ † batəm kí 'ra-ji lé, to koy kí j'oyi nati kí Kristi adi 'dubi-ji nati siə, kɔ kadi titi kí ɛ tɔsi-né ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy kí takul tógi lə Bəbi-é kí n̄a kinlé, jəi kàrè, kisi-ji kí dɔ-ji taá kin to kisi kí sigi tɔ. ⁵ Kdotalə kində kí j'indəi rɔ-ji nati siə j'oyi ḡa koy liə kinlé, j'a tɔsi ndəli kindəi lo tɛɛi titi-n̄a siə bè ya tɔ; ⁶ jəi j'gəi kí daji rɔ-ji kí kete lé, 'bə-é kagdəsi-ti nati siə, kɔ kadi daji rɔ-ji kí njéramajal kinlé, toki tuji-é kɔgi; bè kɔ kadi jəi j'rai bə lə majal goḡi al ngá. ⁷ Kdotalə dow kí oy lé, majal ɔ be dɔ-é-ti al ngá.

⁸ Ə kinə j'oyi nati kí Kristi rəmə, jəi j'adi mɛɛ-ji kí j'a kisi kəm nati siə tɔ. ⁹ Kdotalə jəi j'gəi kí Kristi kí tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, à təl koy nɔɔ al ngá; koy ɔ be dɔ-é-ti al ya sar ngá. ¹⁰ Koy kí Kristi oy lé, oy koy kí sɔbi dɔ majal*, ə oy nja káre-rè ya tagangi; kisi-é kí isi kəm bone bè kinlé, ɛ isi kəm kɔ ta lə Lubə. ¹¹ Bəba səi ya kí dɔ-si kàrè, kadi ooi rɔ-si kí dow-je kí d'oy koy kí gangi-dé nati kí majal bè rəm, bá kadi ooi rɔ-si kí dow-je kí d'isi kəm kɔ ta lə Lubə kí takul nam kí 'nam kadi Jeju Kristi-ti bè rəm tɔ. ¹² Ən é daji rɔ-si kí à koy kinlé, adi majal ɔ be dɔ-ti al rəm, bá 'təli rɔ-si go bə né-je-ti liə al rəm tɔ. ¹³ Inəi ngan rɔ-si adi majal kadi toki nékati ra né kí njururu al, bè al ngá; ngá inəi rɔ-si adi Lubə titi dow-je kí d'oy bá 'təl d'isi kəm bè, ə adi ngan rɔ-si Lubə kadi toki nékati lə néra kí njururu bè. ¹⁴ Majal à k̄ə be dɔ-si-ti al, kdotalə səi isi gin tógi ndukun-ti al, ngá isi gin tógi ramaji-ti.

¹⁵ Ə kadi j'painè ri wa? J'a rai majal, kɔ kisi kí j'isi gin tógi ramaji-ti, bi gin tógi ndukun-ti al wa? Nɔɔ bè al! ¹⁶ Səi 'gəi maji kí kinə adi rɔ-si dow adi 'toi bə-je liə, kɔ kadi 'təli rɔ-si go ta-ti liə rəmə, 'toi bə-je lə dow kí isi 'təli rɔ-si go ta-ti liə kinlé; adi kinə 'toi bə-je lə majal rəmə, à tɛɛ koy; ngá kinə 'toi bə-je kí sɔbi dɔ təl rɔ go ta-ti rəmə, à tɛɛ ta kí kɔr dɔ-ti tɔ. ¹⁷ Ngá oiyo kí dɔ Lubə-ti kdotalə səi kí ndɔki 'toi bə-je lə majal, ya bone səi 'təli rɔ-si go néndó-ti kí mɛɛ-si kí káre-rè, kí gangi-é kí 'ndó-si-né. ¹⁸ Səi lé, toki taa-si ji majal-ti kilə-si taá, adi səi 'təli bə-je lə néra kí njururu ngá.

† 6:4 6:4 Kol 2:12 * 6:10 6:10 Ta kí 'panè Kristi oy koy kí sɔbi dɔ majal kinlé, to ta lə majal liə al, ngá to ta lə majal lə dow-je.

¹⁹ M'pa ta kí dow-ti, kɔɔ ta lə yay kí tò daji rɔ-si-ti. Gangi-é kí ndɔki in̄əi-né ngan rɔ-si-je yaki 'rai-né bə lə né-je kí tò n̄ɛ, kà néra-je kí majal, kɔɔ kadi 'təli-né rɔ-si go ta-ti al kinlé, gangi-é kin ya in̄əi ngan rɔ-si yaki 'rai-né bə lə néra kí njururu, kɔɔ kadi 'təli-né dow-je kí 'tò tagay tɔ. ²⁰ Kdɔtalə kí ndɔki 'toi-né bə-je lə majal lé, néra kí njururu ɔ̄ bə dɔ-si-ti al. ²¹ Ə ndɔki lé ri bá to kandi-si wa? Kandi-si kí ndɔki lé bone bè tò-si rɔsɔl ngá, kdɔtalə tò né-je kí ta tɔl ta-é to koy. ²² Ngá bone bè kí Lubə taa-si ji majal-ti ilə-si taá adi 'toi bə-je liə ngá kinlé, kandi-si to tò kí 'tò tagay, ə ta tɔl ta-é to kiskəm kí sartagangi. ²³ Kdɔtalə nékugə doji majal to koy; ngá kadjare lə Lubə to kiskəm sartagangi kà takul nam kadi 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi.

7

Ndukun ɔw kɔ́ tógi dɔ njékadmɛɛ-ti al *Ep̄s 5:25-31; Gal 2:19-20*

¹ M'ɔw kɔ́ pa sə-si ta səi kí 'gəi ndukun. Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, səi 'gəi kí to dɔkaglo kí dow isi-né kɔ́ dɔ-é taá kin ya par bá ndukun ɔw kɔ́ tógi dɔ-é-ti ya al wa? ² Bəba dené kí taa ngow bá ngɔbi-é isi kɔ́ dɔ-é taá bəy lé, ndukun tɔ-dé nati; ngá kinə ngɔbi-é oy rəmə, ndukun kí tɔ-dé nati lé, ɔw kɔ́ tógi dɔ-é-ti al ngá. ³ Ə kinə ngɔbi-é isi kɔ́ dɔ-é taá bəy ya ɔw taa dingəm kí rangi rəmə, d'a ba-é dené kí njəra kaya; ngá kinə ngɔbi-é oy rəmə, ndukun ɔw kɔ́ tógi dɔ-é-ti al, adi lé ɛ taa dingəm kí rangi kàrè ɛ ra kaya al. ⁴ Bə ya tɔ, ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, səi ya kàrè, kí sɔbi dɔ ndukun lé, səi oyi nati kɔ́ Kristi, kɔɔ kadi 'toi dow-je lə dow kí rangi, adi 'toi dow-je lə Kristi kí tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy, kɔɔ kadi kandi-ji tò kɔɔ Lubə. ⁵ Kdɔtalə kí ndɔki j'isi j'rai-né bə lə daji rɔ-ji bəy kinlé, ndukun adi bə né-je kí maji al ra ngan rɔ-ji-je rəm, bá ra-ji adi j'rai né-je kɔ́ kandi-é to koy rəm tɔ. ⁶ Ngá bone bè kinlé, j'tɛɛi mɛɛ ndukun-ti kɔgi, kdɔtalə né kí ndɔki ra-ji bə-ti lé, jəi j'oyi koy kí gangi-ji nati siə adi j'isi j'rai kullə gin tógi-ti kí sigi, kí to tógi lə Ndil kí aa njay, bi j'rai kullə gin tógi-ti kí low kí to tógi lə ndukun kí 'ndàngi kin al ngá.

Ndukun ɔr majal dɔ dow-ti al

⁷ Ə kadi j'painè ri wa? J'a painè ndukun to majal wa? Nɔɔ bè al! Ngá kɔ́ takul ndukun bá m'gə-né majal. Kdɔtalə lé m'a gə kí kəmnda to né kí maji al al. Ngá pa kí ndukun panè: «'A ra kəmnda al», kin bá m'gə-né. ⁸ Ə majal ingə kəm rəbi kɔ́ takul ndukun, bá adi kəmnda né-je kí gay-gay oji-né-nə rɔ-m-ti; kdɔtalə kinə ndukun goto rəmə, majal to né kí oy. ⁹ Mə lé, kí ndɔki ndukun goto-né bəy kinlé, m'isi kəm; ngá loki ndukun ree ngá rəmə, majal bá isi kəm, ə mə m'oy. ¹⁰ Bəba ndukun kí adi dow isi kəm lé, mə rəmə, adi-m m'oy kí koy. ¹¹ Kdɔtalə majal ingə kəm rəbi kɔ́ takul ndukun bá ədi-m-né rəm, adi m'oy-né rəm. ¹² Bəba ndukun aa njay, ə tómindɔ Lubə aa njay rəm, tò njururu rəm, bá maji rəm. ¹³ Ə né kí maji lé, à təl to gin koy-m bəy wa? Nɔɔ bè al! Ngá majal lé kadi tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi kí n'to majal rəmə, ingə kəm rəbi kɔ́ takul né kí maji bá adi-m m'oy-né, kɔɔ kadi kɔ́ takul ndukun lé, majal tɔji-né tógi-é kadi 'gə-é-né titi kí to majal.

¹⁴ Ndukun lé, jøi j'gøi kí to né kí i ro Ndil-ti kí aa njay; ngà ma m'to njera né kí daji ro-m bá ndigi kí majal ndogi-m adi m'to bə liə. ¹⁵ †Kdotalə né kí m'isi m'ra lé, to né kí m'gə al. Né kí m'ndigi kadi m'ra rəmə m'ra al, ngà né kí m'mbati rəmə, né-é bá m'isi m'ra. ¹⁶ Kinə né kí m'ndigi al ya bá m'isi m'ra kin rəmə, m'ndigi do-ti kí ndukun lé maji. ¹⁷ Bone bə kinlé, né-é kinlé, to ma bá m'isi m'ra al, ngà to majal kí to meə-m-ti bá isi ra. ¹⁸ Kdotalə m'gə kí né kí maji goto meə-m-ti, adi goto daji ro-m-ti. Kdo bo ra né kí maji ra-m ya, ngà kasi bá m'asi ra al. ¹⁹ Né kí maji kí m'ndigi ra lé m'ra al, rəmə né kí maji al kí m'ndigi al kin bá m'isi m'ra. ²⁰ Kinə né kí m'ndigi al ya bá m'isi m'ra rəmə, to ma bá m'isi m'ra al, ngà to majal kí to meə-m-ti lé bá isi ra. ²¹ Adi loki m'ndigi ra né kí maji rəmə, m'ree m'oo kí ndukun kí rangi panè: To majal bá a sə-m nè ngosi. ²² Kdotalə meə-m-ti kəy lé, ro-m nəl-m do ndukun-ti lə Lubə, ²³ ngà daji ro-m-ti rəmə, m'oo ndukun kí rangi kí isi ro kí ndukun kí to tagir-ti lə-m, bá uwə-m bə-ti adi-m m'təl ro-m go ndukun-ti lə majal kí to daji ro-m-ti. ²⁴ Dang-ti kí ban é ra-m bə! Daji ro-m kí isi ow sə-m kadi m'oy kinlé, nà bá à taa-m ji-é-ti kilə-m taá ən wa? ²⁵ Oiyō ki do Lubə-ti kə takul 'Babə lə-ji Jeju Kristi...! Bəfa tagir-ti lə-m rəmə, m'to bə lə ndukun lə Lubə, ngà daji ro-m-ti rəmə, m'to bə lə ndukun lə majal.

8

*Ta kí gangi goto do dow-ti kí nam kàdì Jeju-ti
Gal 3:13-14; 5:16-25*

¹ Ə bone bə kinlé dow-je kí 'nam kàdì Jeju Kristi-ti [kí panjiyə-dé to panjiyə kí go ndigi-ti lə daji ro-dé al, ngà to panjiyə kí go ndigi-ti lə Ndil kí aa njay*] lé, ta kí gangi goto do-dé-ti ngá. ² Kdo ndukun lə Ndil kí aa njay kí adi-ji kiskəm kə takul nam kàdì Jeju Kristi-ti lé, taa-m ji ndukun-ti lə majal, kə ji koy-ti ilə-m taá ngá. ³ Ə né kinlé, yay kí to daji ro-ji-ti ya ra adi tógi ndukun asi ra al – Ngà Lubə ulə Ngon-é ya adi-é ree un ro kí titi-nə kə ro kí njera majal kin bə bá gangi-né ta do majal-ti kí to ro dow-ti. ⁴ Lubə ra bə kdo kadi kəm rəbi kortado-ti kí ndukun oji kinlé, né-é ra né do-ji jøi-ti kí panjiyə-ji to panjiyə kí go ndigi-ti lə Ndil kí aa njay bi to panjiyə kí go ndigi-ti lə daji ro-ji kin al. ⁵ Kdotalə de kí d'isi kə do-dé taá kí go meəndigi-ti lə daji ro-dé lé, meə-dé to ki do né-je-ti lə daji ro-dé, ngà de kí d'isi kə do-dé taá kí go meəndigi-ti lə Ndil kí aa njay rəmə, meə-dé to ki do né-je-ti lə Ndil to. ⁶ Ra go ndigi-ti lə daji ro dow kinlé, tɛɛ koy; ngà ra go ndigi-ti lə Ndil bá to kiskəm rəm, to lapiya rəm. ⁷ Kdotalə né-je kí daji ro dow ndigi lé əsi ta Lubə, kdo daji ro dow ulə do-é gin tógi ndukun-ti lə Lubə al, bá to né kí à kasi ra al ya sar rəm. ⁸ Ə dow-je kí d'isi gin tógi-ti lə daji ro-dé lé, d'a nəl Lubə ndə bə al. ⁹ Ngà səi rəmə, isi gin tógi-ti lə daji ro-si al ngá; ngà isi gin tógi-ti lə Ndil, kdo Ndil Lubə isi meə-si-ti; kinə Ndil Kristi isi meə dow-ti al lé, dowbə to dow lə Kristi al. ¹⁰ Kinə Kristi isi meə-si-ti lé, təgrə-ti, daji ro-si rəmə, oy koy majal ya, ngà Ndil kí aa njay bá to kiskəm lə-si kdo kər kí ta or do-si-ti. ¹¹ †Ə kinə Ndil Lubə kí adi Jeju təsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy kin isi meə-si-ti rəmə, Lubə

† 7:15 7:15 Gal 5:17 * 8:1 8:1 Ta-je kí to mbunə né-ti kinlé [...] goto meə mbete-je-ti kí doşay kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kə ta greki. † 8:11 8:11 1Kə 3:16

kí adi Jeju Kristi tósi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy kinlé, à kadi daji rɔ-si kí to njékoy kinlé, isi kəm kì takul Ndil-é kí isi mɛɛ-si-ti kin tɔ. ¹² Bɛba ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kurə tò dɔ-ji-ti ya, ngà kɛ b́á to kurə lə daji rɔ-ji b́á j'a tɔli rai-né né-je kí ɛ ndigi kin al ngá. ¹³ Kinə isi kì dɔ-si taá kì go mɛɛndigi-ti lə daji rɔ-si rəmə, a koyi; ngà kinə ɔri né-je kí rɔ-si ndigi kin kɔgi kì takul Ndil kí aa njay rəmə, a kisi kəm tɔ. ¹⁴ Kdɔ dow-je lay kí Ndil Lubə ɔr nɔ-dé lé, 'to ngan lə Lubə. ¹⁵ ††Ndil kí sɔj 'taai mɛɛ-si-ti lé, to Ndil kí à ra-si bə-ti kdɔ kadi 'təli 'bəlɪ al, ngà to Ndil kí təl-si ngan lə Lubə-ti ə kì takul-é b́á j'isi j'painè ta kì ndi-ji kí boy j'painè: Aba! Bɔbi-m! ¹⁶ Ndil kí aa njay ya kì dɔ-é pa ta kí dɔ-ti adi ndil-ji panè j'toi ngan lə Lubə ya.† ¹⁷ Ə kinə j'toi ngan-é rəmə, j'toi njénéndubə-je, adi j'toi njénéndubə-je lə Lubə; ə j'toi njénéndubə-je nati kì Kristi tɔ; kdɔtalə j'ingəi kɔ nati siə adi j'a kingəi ríba nati siə tɔ.

Ríba kí à ree

Já 10:27-30

¹⁸ Mə m'oo kí kɔ-je kí j'isi j'ingəi dɔkaglo-ti kí nè kinlé, à kasi-nə kì ríba kí tò kadi ndɔ-é j'ubəi maji-é kin al ya sar. ¹⁹ Ə nékində-je lə Lubə lay ya d'isi 'ngəbi pèrèrè kdɔ koo toji kí Lubə à toji ngan-é ndaa-ti rəsi. ²⁰ Kdɔtalə nékində-je lé, né-je kí mɛɛ wəy kare ya ɔ bə dɔ-dé-ti - ə to mɛɛndigi lə-dé al, ngà to Lubə ya b́á ndigi bə - ²¹ ngà kɛ b́á ɛ adi-dé nékində mɛɛ dɔ-ti tɔ. Adi nékində-é-je kí káre kinlé ya, Lubə à kɔr-dé kɔgi bə-ti lə tɔgi kí ɔw kì tuji-dé, kdɔ kadi d'isi kì mɛɛnda kəy dan ríba-ti nati kì ngan-é. ²² Ə jəi j'gəi kí sar bone bə kàrè, nékində-je lay ya d'ingə kɔ, adi d'isi 'tumə toki dené kí ndo ra-é kin bə. ²³ †Ə to nékində-je kin kì kár-dé al, jəi kí j'ingəi Ndil kí aa njay kí toki né kí dɔsəy kí Lubə adi-ji kì taá mɔki kin kàrè, j'isi j'tuməi mɛɛ-ji-ti, j'isi pèrèrè j'ngəbi-né təl-ji ngan lə Lubə, kì taa kilə taá kí sobi dɔ rɔ-ji. ²⁴ Kdɔtalə kaji rəmə j'aji, ngà to b́á to nékində mɛɛ dɔ-ti bəy. Ə nékində mɛɛ dɔ-ti kí dow oo kì kəm-é lé, to nékində mɛɛ dɔ-ti al ngá; né kí dow oo kì kəm-é lé, se à kində mɛɛ-é dɔ-ti bəy wa? ²⁵ Ngà kinə né kí j'ooi kì kəm-ji al ya j'indəi mɛɛ-ji dɔ-ti lé, j'a kuwəi rɔ-ji ngà kdɔ ngəbi-né né-é. ²⁶ Bə ya tɔ Ə Ndil kí aa njay ree ra sə-ji dɔ yay-ti lə-ji, kdɔtalə jəi j'gəi né kí tuwə kadi j'dəji Lubə mɛɛ ta-je-ti kí j'isi j'pai siə al. Ngà Ndil kí aa njay ya kì dɔ-é pa ta kì Lubə kdɔ ta lə-ji kì ta-je kí ɛ ilə-né mɛɛ-é kì kilə puu; ²⁷ rəmə Lubə kí njətən mɛɛ dow-je lé gə né kí Ndil kí aa njay ndigi, ə né kí mɛɛ Lubə ndigi b́á Ndil kí aa njay dəji kdɔ ta lə njékaa njay-je. ²⁸ Adi jəi j'gəi kí né-je lay ya ra-né kdɔ maji lə dow-je kí 'ndigi Lubə, kí ɛ ba-dé kí go kɔjra-ti liə. ²⁹ Kdɔtalə dɛ kí ɛ gə-dé kete lé b́á, ɛ uwə dɔ-dé, kdɔ kadi 'titi-nə kì Ngon-é bə tɔ; bə kdɔ kadi Ngon-é lé b́á to dɔdər kosi ngankɔ-é-je kí njékadmɛɛ-je. ³⁰ Ə dɛ kí ɛ uwə dɔ-dé kete lé b́á, ɛ ba-dé tɔ; ə dɛ kí ɛ ba-dé lé b́á, ɛ ɔr ta dɔ-dé-ti tɔ; ə dɛ kí ɛ ɔr ta dɔ-dé-ti lé b́á, ɛ ulə ríba dɔ-dé-ti tɔ.

Né kí à gangi-ji nati kì ndigi kí Lubə ndigi-ji kin goto

³¹ Ta ri bəy b́á j'a pai dɔ ta-je-ti kinlé wa? Kinə Lubə nəy sə-ji lé, nə à kilə kati kəm-ji-ti wa? ³² Lubə kí taa dɔ Ngon-é al, ngà iŋə-é adi 'tol-é kdɔ ta lə-ji lay lé, à kadi-ji né-je lay nati kì Ngon-é kì takul ramaji liə al kdɔ ri

wa? ³³ Dow-je kí Lubə mbəti-dé lé, ná à kilə ta dɔ-dé-ti wa? Lubə ya ɔr ta dɔ-dé-ti! ³⁴ Ná à gangta dɔ-dé-ti wa? Jeju Kristi oy; kí boy ná bəy lé, ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, ɔw isi dɔ jikol Lubə-ti, isi pa siə ta kɔɔ ta lə-ji! ³⁵ Ndigí kí Kristi ndigí-ji kinlé, ná à kasi gangi-ji nati siə wa? Se kò kí dum nati wa? Ɖse mee gangi man, Ɖse kulə kəm-nə ndoo, Ɖse bo, Ɖse kow kuti dum, Ɖse tui, Ɖse kiyəro wa? ³⁶ Kɔɔ 'ndangi 'panè: Ta lə-i bá d'a-né ká tɔl-ji-ti kà ndo-je lay.

Dow-je 'ra-ji toki bati-je kí d'isi d'ow sə-dé lo tɔl-dé-ti kin bə.

³⁷ Ngà mee né-je-ti lay kinlé, jəi j'toi njətəti rɔ tətə kí ngə nə kà takul-é ɛ kí to njəndigí-ji lé. ³⁸ Kɔɔ mə m'gə maji kí né kí à gangi-ji nati siə goto, adi to koy, Ɖse kiskəm, Ɖse malayka-je, Ɖse ndil-je kí maji al, Ɖse né kí bone, Ɖse né kí ɔw ree kí ree bəy, ³⁹ Ɖse tógi-je, Ɖse nékində-je kí taá, Ɖse nékində-je kí nangi, Ɖse né-je lay ya kí Lubə ra kinlé, né kí à kasi gangi-ji nati kà ndigí kí Lubə ndigí-ji kɔɔ nam kí j'namí kàdì 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi kin ya goto.

Israyel-je kí gin dow-je kí rangi

9

Lubə mbəti Israyel-je kí meəndigí liə

¹ M'ow kà pa ta kí tɔgrɔ-ti kɔɔ nam kí m'nam kàdì Kristi-ti, adi m'ədi ta al ə Ndil kí aa njay kàrè adi mee-m usi nangi dɔ-ti pɔ rəm. ² Rɔ-m ati-m kanəŋə ə mee-kɔ lə-m ɔw kí kete-kete. ³ Kɔɔtalə m'ndingə kadi mə bá ndɔl tɔ dɔ-m-ti ə gangi-m nati kà Kristi, kɔɔ ta lə ngankɔ-m-je kí koji-ti, ⁴ kí 'to israyel-je. Dɛ lé né-je kí tɔ kɔɔ-dé to təl kí Lubə təl-dé ngan-é-ti rəm, to ríba rəm, kulənoji-je rəm, ndukun rəm, pole Lubə rəm, bá to kunmindí-je liə rəm, ⁵ bá ka-dé-je rəm; ə to kí Kristi* to dow kinlé, gin koji kin bá d'oji-é-ti, ə ɛ isi dɔ né-je-ti lay, ɛ to Lubə kí kɔsgaji tɔ dɔ-é-ti sartagangi. Amen!

⁶ Se ta lə Lubə təl né kí kɔgi kare wa? Ndə bə al! Kɔɔ dɛ lay kí 'to gin Israyel lé, 'to Israyel-je lay al. ⁷ Kɔɔ ngan lə Abrakam lay bá 'to ngan-é-je al; ngà Lubə panè: «Kà takul Isaki bá i 'a kingə-né nganka-i-je kí ri-i à tɔ dɔ-dé-ti.» ⁸ Mee ta lé ban: Ngan-je kí koji-dé kí koji bə kin bá 'to ngan lə Lubə al, ngà ngan-je kí d'oji-dé kí go kunmindí-ti bá d'oo-dé kí ngan-é. ⁹ Kɔɔtalə ta kí to kunmindí lé ban: «Kál kàdì bə ya m'a ree ə Sara à koji ngon kí dingəm.»† ¹⁰ E kin par al, go-ti, Rebeka kàrè ndan ndungə-je lə ka-ji Isaki tɔ; ¹¹ ə ngan-je lé kàrè d'oji-dé al ya bəy, bá dɛ 'ra né kí maji-je, né kí majal-je al bəy; bə ya kàrè, kadi kɔjra lə Lubə tɔ-né lo tɔ-é-ti kí go mbəti-ti kí ɛ mbəti dow-je kí meəndigí liə bə kɔɔ kullə ra dow al kinlé – ¹² ɛ idə Rebeka panè: «Njètɛɛ kete à ra bə lə njètɛɛ gogi; ¹³ gangi-é kí ndangi-né 'panè: "M'ndigí Jakobi ə m'osi ta Esuwa."»

Lubə mbəti dow-je kí 'to jipi-je al

¹⁴ Ɖ kadi j'painè ri wa? Lubə to njəra né kí njururu al wa? Ndə bə al! ¹⁵ Kɔɔtalə ɛ idə Moiyiji panè: M'a koo kəmtondoo lə dow kí m'ndigí koo kəmtondoo liə ə ta à kɔ mee-m kɔɔ dow kí m'ndigí kadi ta ɔ mee-m kɔɔ ta liə. ¹⁶ Adi to ta lə meəndigí lə dow al rəm, to ta lə tógi-é al rəm, ngà to ta lə Lubə kí njəkoo kəmtondoo. ¹⁷ Kɔɔ mee mbete-ti kí aa njay lé, Lubə idə

* 9:5 9:5 Kristi lé kor mee-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 9:9 9:9 Kgn 18:10

Paraɔ panè: I ya m'ində-i ngar bè kɔɔ kadi m'oji-né tógi-m rɔ-i-ti ə kadi ri-m bá-né kɔɔ dɔnangi lay. ¹⁸ Adi Lubə lé, oo kəmtondoo lə dow kɔɔ mɛɛ ndigi liə rəm, bá mɛɛ ndigi liə ya adi mɛɛ dow ndə-né rəm tɔ.

¹⁹ Ə i 'a dɔji-m panè: Lubə gangta dɔ dow-ti kɔɔ ri bəy wa? Kdɔtalə nɔ́ bá à kɔgi Lubə ra mɛɛndigi liə wa? ²⁰ Ə i dow ya bè lé, i to nɔ́ bá kadi 'naji Lubə ta-ti wa? Bəy kɔɔ kubə à dɔji njəkubə-é panè: «Kdɔ ri bá i 'ubi-m bè wa» al. ²¹ Njəkubə né ɔw kɔɔ tógi dɔ anji-ti, adi anji kɔɔ mbɔy kɔɔ káre-rè kin ya à kubə-né bəy kɔɔmolé rəm, bá à kubə-né bəy ra kullə-je kɔɔ kare rəm tɔ al wa? ²² Ə Lubə lé, ndigi tɔji wɔngi liə rəm, ndigi kadi 'gə tógi-é rəm, ya ngə ɛ ilə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti kilə kɔɔ tɔgrɔ-ti isi dɔ-ti kɔɔ dow-je kɔɔ wɔngi ra-é dɔ-dé-ti ə to dɛ kɔɔ tɔ kadi 'tuji kɔgi. ²³ Ɛ ra bè kɔɔ tɔji-né riɓa liə kɔɔ nɔ́ ndaa-ti rəsi kɔɔ rɔ dow-je-ti kɔɔ ɛ oo kəmtondoo lə-dé ə uwə dɔ-dé kete kadi d'ubə maji riɓa liə lé. ²⁴ Ə ta kinlé, to ta lə-ji jɔi kɔɔ ɛ ba-ji dan jipi-je-ti par al, ngə dan dow-je-ti kɔɔ 'to jipi-je al rəm tɔ, ²⁵ titi kɔɔ ɛ pa-né mɛɛ mbete-ti lə Oje panè:

«Dɛ kɔɔ 'to gin dow-je lə-m al ya, m'a ba-dé gin dow-je lə-m ə dɛ kɔɔ m'ində-dé dan kəm-m-ti al ya, m'a ba-dé dow-je kɔɔ m'ində-dé dan kəm-m-ti.»

²⁶ «Ə lo kɔɔ ɛ bá d'idə-dé-ti 'panè:

“Sɔi 'toi gin dow-je lə-m al kin kàrè

d'a ba-dé ngan lə Lubə kɔɔ njəkisi kəm titi ngə rəm.”

²⁷ Ejay kàrè pa ta kɔɔ dɔ Israyel-ti panè:

“Lé kɔɔ ngan lə Israyel à tɔ titi nangra kɔɔ babo-ti bè ya kàrè, dɛ kɔɔ madi-je ya par bá d'a kaji.”

²⁸ Kdɔtalə né kɔɔ 'Babe pa ta-é lé,

kalangi bè ya ɛ à ra né-é kɔɔ njuti dɔnangi-ti.

²⁹ Ə Ejay lé ya ndɔki pa bəy panè:

“Kinə 'Babe kɔɔ njəkosi njérɔ-je inə ndəgi ka-ji-je al lé, j'a tɔli titi-nɔ́ kɔɔ bebo Sɔdɔm kɔɔ bebo Gɔmɔr bè.”»

Israyel-je, kɔɔ néra kɔɔ njururu kɔɔ à ree kɔɔ takul kadmɛɛ

Ròm 3:19-29; Gal 3:8-14,21-29

³⁰ Ə kadi j'painé ri wa? Dow-je kɔɔ 'to jipi-je al kɔɔ ndɔki 'sangi ta kɔɔ kɔɔ dɔ-ti al ya, ə d'ingə ta kɔɔ kɔɔ dɔ-ti – ə to ta kɔɔ kɔɔ dɔ-ti kɔɔ ree kɔɔ kəm rəbi kadmɛɛ – ³¹ ngə Israyel-je kɔɔ 'sangi ta kɔɔ kɔɔ dɔ-ti kɔɔ kəm rəbi tɔl rɔ go ndukun-ti lé, d'ingə al. ³² Kdɔtalə ri wa? Kdɔ dɛ 'sangi kɔɔ kəm rəbi kadmɛɛ al, ngə kɔɔ kəm rəbi kullə ra-dé-je. Dɛ 'tugə nja-dé ər-ti kɔɔ njètugə dow-je jigi-ti, ³³ titi kɔɔ 'ndàngi-né 'panè:

Yən, ər kɔɔ njètugə nja dow-je,

ər kɔɔ njəkadi dow-je d'usi lé m'ində bebo Siyɔ-ti nɔɔ.

Ə dow kɔɔ adi-é mɛɛ-é lé, rɔsɔl à tɛɛ dɔ-é-ti al.

10

¹ Ngankɔ-m-je kɔɔ njəkadmɛɛ, ndingə rɔ lə-m kɔɔ nɔ́, kɔɔ ta kɔɔ m'pa kɔɔ Lubə kɔɔ ta lə Israyel-je lé, to ta kadi d'aji. ² Kdɔ m'pa ta lə-dé maji kɔɔ dɛ lé rɔ-dé tungə pilingi kdɔ Lubə, ngə rɔtungə lə-dé lé bá négə goto-ti. ³ Kdɔ dɛ 'gə kəm rəbi kɔɔ Lubə ər-né ta dɔ dow-ti al ə dɛ ya 'sangi kadi d'oji kəm rəbi kɔɔrtado-ti kɔɔ sɔbi dɔ-dé, adi 'tɔl rɔ-dé go kəm rəbi kɔɔrtado-ti lə Lubə al; ⁴ kdɔtalə Kristi ya to tɔl ta ndukun, kdɔ kadi Lubə ər-né ta dɔ dow-ti

kí rá-rá kí adi mɛɛ-é. ⁵ Bɛba Moiyiji ndàngi ta sobi do kortado-ti kí ree kí takul ndukun panè: «Dow kí tɛl rɔ-é go ndukun-ti rəmə, à kisi kəm kí takul ndukun.»* ⁶ Ngà ooi, kəm rəbi kí kortado-ti ree-né kí takul kadmeɛ lé 'pa ta kí do-ti 'panè: «'Pa mɛɛ-i-ti 'panè: "Nɔ́ bá à kow dɔra-ti wa" al. Kdo Kristi ì dɔra-ti ree nangi nè ngá. ⁷ Əse: "Nɔ́ bá à kur nangi bolebe-ti kí sɔy-é goto wa" al? Kdo Kristi ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy ngá.» ⁸ Ə 'pa ta kí do-ti 'panè ri wa? Ta tò ngosi sə-i, tò ta-i-ti, tò mɛɛ-i-ti. Ə to ta kí sobi do kadmeɛ kinlé bá je j'ilə mbɛ-é. ⁹ Kinə 'pa ta-i-ti rəsi 'panè Jeju to 'Babe ə kinə 'adi mɛɛ-i adi 'gə maji kí Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy rəmə, 'a kaji. ¹⁰ Kdotalə kadmeɛ bá ta ɔr-né do dow-ti ə ta kí dow pa ta-é-ti rəsi bá à kaji-né, titi kí 'ndàngi-né mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: ¹¹ «Dow kí rá-rá kí adi-é mɛɛ-é lé, rɔsɔl à tɛɛ do-é-ti al.» ¹² Adi kər kəm dow goto dan jipi-je-ti kí dow-je kí 'to jipi-je al: Dɛ lay ya 'Babe lə-dé toki kàre-rè, ɛ ya to njəkadi maji ur dow-je kí njénɔ́ ɓa-é. ¹³ Kdo dow kí rá-rá ya nɔ́ ba 'Babe lé, à kaji. ¹⁴ Dow kí dɛ d'adi-é mɛɛ-dé al lé, d'a nɔ́ ɓa-é ban wa? Ə dow kí dow pa ta kí do-é-ti adi d'oo al lé, d'a kadi-é mɛɛ-dé ban wa? Ə dow kí njəkilə mbɛ ta liə goto lé, d'a koo ta liə ban wa? ¹⁵ Ə d'ulə dow-je al lé, d'a kilə mbɛ-é ban wa? Bɛba 'ndàngi 'panè: «Njiiyə lə njəkilə mbɛ Poyta-je kí Maji lé to né kí maji koo nɔ́.»

¹⁶ Ngà dɛ lay bá 'tɛl rɔ-dé go Poyta kí Maji-ti lé al. Gangi-é kin bá Ejay pa-né panè: «'Babe, ta-je kí j'idə-dé kinlé nɔ́ bá oo adi to ta kí tɔgrɔ-ti wa?»

¹⁷ Adi kadmeɛ lé ree kí kəm rəbi ta kí koo ə ta kí koo ree kí kəm rəbi ta lə Kristi.

¹⁸ Ə m'dəji rɔ-m ta m'panè: Se d'oo ndi-dé al wa? Tɔgrɔ-ti, d'oo ya. Ndi-dé lé ɔw kí lo lay

ə ta-je lə-dé ɔw sar tɛɛ sɔy dɔnangi-ti.‡

¹⁹ Ngà m'dəji rɔ-m ta m'panè: Se Israyel-je 'gə al wa? Moiyiji ya to dow kí dɔsɔy kí panè:

M'a kadi jangi ra-si do gin dow-je-ti kí d'asi né al; kəm rəbi kí rɔ gin dow-je-ti kí rangi kí 'gə né al, bá m'a kadi wɔngi ra-si-né.

²⁰ Ə Ejay rəmə ɔw sar ya panè:

Dow-je kí ndɔki 'sangi-m mə Lubə al bá m'adi d'ingə-m rəm, dow-je kí usi-dé do-m-ti al ya m'adi-dé 'gə-m rəm.

²¹ Ngà kí sobi do Israyel-je lé, Lubə panè:

Ndo-je lay ya m'ulə ji-m kí rɔ gin dow-je-ti kí njétəl rɔ-dé go ta-ti al kí 'to njédɔngə-je kin.

11

Lubə mbati gin dow-je liə al

¹ †M'dəji rɔ-m ta m'panè: Se Lubə mbati gin dow-je liə wa? Nɔ́ bə al! Kdotalə mə kàre m'to Israyel, ngonka Abrakam, kí ginkoji-ti lə Benjamɛ.

² Lubə mbati gin dow-je liə kí ɛ mbəti-dé kete kin al. Ta kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay, lo-ti kí Eli pa ta-ti səki-né Israyel-je ta Lubə-ti lé 'gəi ya al wa? E panè: ³ 'Babe, dɛ 'tɔl njépata-je kí ta-i-ti, 'tɔɔ logugi né-je lə-i nangi rum-rum; mə ya kí kar-m é m'nəy, é 'sangi kadi 'tɔl-m. ⁴ Ə ta ri é Lubə

* 10:5 10:5 Mbl 18:5 † 10:15 10:15 Eja 52:7 ‡ 10:18 10:18 Pa 19:5 † 11:1 11:1 Plp 3:5

ilə-é-ti wa? M'ngəm dow-je lə-m budoḡi lo siri kí d'osi məkəji-dé nangi nḡ magi Baal-ti al. ⁵ Bè ya tɔ, meḡ ndo-je-ti kí bone kàrè, ndəgi dow-je kí Lubə mbəti-dé kí go ramaji-ti liə d'isi nḡḡ. ⁶ Ngà kinə ɛ mbəti-dé kɪ takul ramaji liə rəmə, tò kɪ takul kullə ra-dé-je al ngá. Bè al rəmə, ramaji lé à to ramaji bəy ban wa? [Ə kinə ɛ mbəti-dé kɪ takul kullə ra-dé-je rəmə, sé to ramaji bəy ban wa? Ngà kinə tò kɪ takul ramaji rəmə, kullə ra dow to né madi al ngá.*] ⁷ Ri bá ra né wa? Né kí Israyel sangi lé, ɛ ingə al, ngà dɛ kí 'mbəti-dé bá d'ingə; ndəgi-dé-je rəmə meḡ-dé ndəə, ⁸ titi kí 'ndangi-né 'panè:

Lubə adi-dé tagir kí oy diriri rəm,
 adi kəm-dé oo lo al rəm,
 adi mbi-dé oo ta al rəm,
 sar tɛɛ-né ndo-ti kí bone.
 Ə Dabidi panè:

⁹ Kadi nékuso rənəl lə-dé ya
 təl gum kuwə-dé rəm,
 bandi kuwə-dé rəm,
 kəm rəbi kusi lə-dé rəm,
 kɔɔ kadi to kindəkəji lə-dé!

¹⁰ Kadi lo ndul kəm-dé-ti ndi-ndi kadi d'oo lo al!
 Lubə, 'ra-dé adi 'maḡ kəngi-kəngi ya par-par!

Kaji lə dɛ kí 'to jipi-je al kɪ kinə panjiyə kí majal lə Israyel-je ndo kí dɔbəy-ti

Mat 21:40-43; Epe 2:7-13

¹¹ M'ndəji rɔ-m ta m'panè: Se Israyel-je lé 'tugə nja-dé né-ti kɔɔ kusi riw wa? Ndə bè al! Ngà, kɪ takul kaldota lə-dé bá dow-je kí 'to jipi-je al d'ingə-né kaji, kɔɔ kadi jangi ra-né jipi-je. ¹² Ə kinə kaldota lə jipi-je təl gin maji lə dow-je kí donangi-ti, ə kusi lə-dé təl gin maji lə dow-je kí 'to jipi-je al lé, kɪ taá lə-dé bɪkti lay ə à maji ban ən wa? ¹³ Adi m'idə-si, səi kí 'toi jipi-je al: Ma lé m'to njəkɔwkulə dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al ə ma m'ilə kuji dɔ kullə-ti lə-m. ¹⁴ Bè kɔɔ kadi, domaji ə m'adi jangi ra dow-je kí gin koji-ti lə-m ə kadi dɛ kí madi-je d'aji-né. ¹⁵ Ə kinə kɔɔ kí d'ɔr-dé kí rangi kin bá to gin kulə kí Lubə ulə-né noji nati kɪ dow-je kí donangi-ti lé, təl ree sə-dé gogi à tò ban ən wa? À to tɔsi ndəl tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy!
¹⁶ Ə kinə mbə kɪ dɔsəy ya toki kadi Lubə lé, ndəgi nduji lay kí 'lɔy lé kàrè to 'liə tɔ; ə kinə njirəkagi toki kadi Lubə lé, balkəm-é kàrè to 'liə tɔ. ¹⁷ Ngà kinə 'tɔr balkəmkagi-je kí madi, ə i kí to kagi Olibiye kí wale†, bá 'tiŋə-i tó-dé-ti, adi ɔ dɔ njirəkagi Olibiye-ti kí ma kí ma rəm, ingə man-é rəm lé,
¹⁸ 'ində kàd-i kɪ balkəmkagi-é-je al. Ə lé i ində kàd-i kàrè, kadi 'gə kí to i bá njirəkagi ɔ dɔ-i-ti al, ngà to i bá 'ɔ dɔ-é-ti. ¹⁹ I rəmə 'a panè: 'Tɔr balkəmkagi-je bá 'tiŋə-m tó-dé-ti. ²⁰ To tó-é ya; 'tɔr-dé kɔgi kɔɔ kadmɛ al lə-dé, ə i rəmə 'ɔ dɔ kagi-é-ti kɪ takul kadmɛ. 'Ində kàd-i al, ngà bəl bá kadi i 'bəl. ²¹ Kɔɔtalə kinə balkəmkagi-je kí lo ma-dé-ti nɔ ya, Lubə ngəm-dé al kin rəmə, i kàrè à ngəm-i ndə al ya tɔ. ²² Kadi 'gə meḡmaji, kɪ ngà lə Lubə: ɛ ngà kɪ dow-je kí d'usi, ə kinə 'ɔ njangi dɔ meḡmaji-ti liə

* **11:6** 11:6 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meḡ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki. † **11:17** 11:17 Kagi Olibiye kí wale lé toji dow-je kí 'to jipi-je al, ngà ɛ kí 'ma kí ma lé toji jipi-je tɔ.

kin rəmə, ɛ à ra sə-i maji; bin al rəmə, i kàrè d'a kər-i kɔgi to. ²³ Dɛ ya kàrè kinə d'isi dan mɛɛndə-ti lə-dé al lé, d'a təl tiɲə-dé kàdì kagi-ti lé gogi to; kdɔtalə Lubə ɔw kì tógi kɔ kadi təl tiɲə-dé sigi gogi. ²⁴ Ə i kì 'tugə-i dɔ kagi olibiye-ti kì ubə wale bəy é 'tiɲə-i kàdì kagi olibiye-ti kì mə-é kì mə, lo-ti kì lé 'a kə-ti al, ngà dɛ kì 'to balkəmkagi-je kì mə-dé kì mə ya kete kinlé bá d'a təl tiɲə-dé dɔ kagi-dé-ti gogi al kɔɔ ri wa? ²⁵ Ngankɔ-m-je kì njəkadmɛɛ, m'ndigi kadi m'adi-si 'gəi né kì to lo bɔyɔ-é-ti kinlé, kɔɔ kadi ooi rɔ-si kì njégosi-je al: Kəl Israyel-je kì madi mɛɛ-dé ndə sar kadi dow-je kì 'to jipi-je al biktì lay d'andi-né dan-dé-ti. ²⁶ Bəba Israyel-je lay ya d'a kaji, titi kì 'ndàngi-né 'panè:

Njətaa dow-je kilə-dé taá à kì bəbo Siyɔ-ti.

Ɛ à kinə kaldɔta-je lə dow-je kì ginkoji-ti lə Jakobi kɔgi.

²⁷ Ə loki m'ɔr majal-je lə-dé kɔgi lé, ɛ bá à to noji kì m'ulə nati sə-dé.

²⁸ Kì sɔbi dɔ Poyta kì Maji rəmə, dɛ 'to njəba-je lə Lubə kɔɔ ta lə-si, ngà kì sɔbi dɔ mbəti rəmə, ɛ ində-dé dan kəm-é-ti kì takul bɔbi-dé-je. ²⁹ Kɔɔ kadkare lə Lubə, kì ba liə lé, tɔ lo tɔ-é-ti. ³⁰ Titi kì sɛi ya kàrè ndɔki 'təli rɔ-si go ta-ti lə Lubə al ə takul təl rɔ go ta-ti al lə-dé bá Lubə oo-né kəmtondoo lə-si lé, ³¹ bə ya tɔ, dɛ ya kàrè, kì ngɔsné-ti kinlé təl rɔ go ta-ti al lə-dé bá Lubə oo-né kəmtondoo lə-si, bəba dɛ ya kàrè [ngɔsné]‡ Lubə oo kəmtondoo lə-dé tɔ. ³² Kɔɔ Lubə adi dow-je lay ya 'təl rɔ-dé go ta-ti al, kɔɔ koo-né kəmtondoo lə dow-je lay. ³³ Lubə to Lubə kì boy nɔ, to njégosi, kì njənégə! Ta kì gangi liə dum ndər gin-é, kɔɔ dow kì asi gə kɔjra-je liə ya goto! ³⁴ Nɔ é gə tagir lə 'Bəbə əsə nɔ bá to njəkɔji-é ta wa? ³⁵ Nɔ bá to njəkadi-é né dɔsɔy kadi təl ingə kì rangi tó-ti wa? ³⁶ †Né-je lay ya i rɔ-é-ti rəm, tɔ kì takul-é rəm, bá to kì 'liə rəm. Kɔsgaji to kì liə ya sartangani. Amən!

Kulə dingəm mɛɛ-nɔ-ti

12

Panjiyə kì nəl Lubə

¹ Ngankɔ-m-je kì njəkadmɛɛ, Lubə lé oo kəmtondoo lə-ji. Bəba m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti kadi adi rɔ-si kì kadkare kì tɔ kəm rəm, aa nɔy rəm, nəl Lubə rəm; ə ɛ kin bá to pole kì tɔgrɔ-ti kì kadi a 'poli Lubə. ² Adi kullə ra-si ɔw go-nɔ-ti kì 'lə dow-je kì dɔnangi-ti nè kin al, ngà adi təl kì négə lə-si təl kì sigi kinlé mbəl panjiyə-si, kɔɔ kadi ɔri-né nin né kì Lubə ndigi, adi to né kì maji rəm, nəl-é rəm, bá maji ɔr njuti rəm tɔ. ³ Kì takul maji kì Lubə ra sə-m lé, m'ndigi kidə dow kì rá-rá dan-si-ti kadi gir kì n'è n'to dow kì ngay al, ngà kadi gir kì n'to dow kì n'asi lo-é-ti bə, kì go gangi kadmɛɛ-ti kì Lubə adi nɔ-nɔ dan-si-ti. ⁴ †Kɔɔtalə titi kì rɔ dow kì kàre-rè ya ɔw kì ngan rɔ-é-je kì gay-gay ə ngan rɔ-é-je kin kàrè, nɔ-nɔ ya ɔw-né kì kullə liə-liə kinlé, ⁵ gangi-é kin ya tɔ é jɔi kì j'nɔi bá j'təli rɔ kì kàre-rè kì takul nam kàdì Kristi-ti lé, jɔi lay ya j'toi ngan rɔ-nɔ tɔ. ⁶ †Ngà j'owi kì kadkare-je kì gay-gay kì go ramaji-ti lə Lubə: Adi kinə dow ɔw kì kadkare pa ta kì ta Lubə-ti rəmə, kadi dowbɛ ra kullə-é adi ɔw go-nɔ-ti kì kadmɛɛ; ⁷ ə kinə dow ɔw kì kadkare koo go né lə njəkəwnɔ-je rəmə, kadi dowbɛ

‡ **11:31** 11:31 Ta-je kì tɔ mbunɔ né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kì dɔsɔy kì dan-ti-je kì 'ndàngi kì ji-dé kì ta greki. † **11:36** 11:36 1Kɔ 8:6 † **12:4** 12:4 1Kɔ 12:12 † **12:6** 12:6 1Kɔ 12:4-11

ra kullə-é; dow kí ow kì kadkare ndó dow-je né rəmə, kadi ində rə-é ta néndó-ti; ⁸ dow kí ow kadkare kulə dingəm meɛ dow-je-ti rəmə, kadi ində rə-é ta kulə dingəm meɛ-dé-ti; dow kí ow kì kadkare kadi né dow-je rəmə, kadi ra kì meɛmaji; dow kí ow kì kadkare kor n̄ dow-je rəmə, kadi adi rə-é tungə meɛ kullə-é-ti; dow kí ow kì kadkare koo kəmtondoo lə dow-je rəmə, kadi ra kullə-é kì rənəl. ⁹ Kadi ndignə lə-si rəmə, kədkəm-nə goto-ti. Ɔsi né kí maji al nɔrəngi; indəi rə-si ta né kí maji-ti kində kí tɔgro-ti. ¹⁰ Uwəi-nə noji titi kí tò kadi ngankɔ-nə-je 'ndigi-né-nə; kadi n̄-n̄ ya un ta madi-é. ¹¹ Adi rə-si tungə pilingi ta kullə-ti bi adi dabi ra-si al. 'Rai kullə adi 'Babe kì meɛ-si kí káre-rè. ¹² 'Rai rənəl kɔ nékində meɛ dɔ-ti lə-si. Iləi meɛ-si dɔ madi-é-ti dan kɔ-je-ti, uwəi rə-si nɔ meɛ ta-ti kí pa kì Lubə. ¹³ 'Rai kì njékaa nɔ-je meɛ né-je-ti kí to rə-dé. Isi dɔ nɔ-si-ti kɔ kuwə mba-je kí rə-si-ti. ¹⁴ †Tori ndi-si dɔ dow-je-ti kí d'isi d'ulə kəm-si ndoo; Ndi-si bá 'təri dɔ-dé-ti bi indəi ndɔl dɔ-dé-ti al. ¹⁵ 'Rai rənəl kì dow-je kí d'isi 'ra rənəl, ə 'nɔi kì dow-je kí d'isi 'nɔ. ¹⁶ Adi ta-si asi-nə. Adi bo né-je kí kadi 'toi-né kí ngay-je bá ra-si al, nɔ adi bo sɔldɔ bá ra-si. Ooi rə-si kí njégosi-je al. ¹⁷ Ugəi kurə majal kì majal al; 'sangi kadi 'rai né kí maji takəm dow-je-ti lay. ¹⁸ Ta kí rá-ti ya, kinə à to ta lə-si bá lapiya à tò-né lé, kadi isi kì lapiya kì dow-je lay. ¹⁹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, 'dali ba kì dɔrɔ-si al, nɔ in̄əi adi Lubə bá toji wəngi liə. Kɔ 'ndəngi 'panè: 'Babe ya pa panè: Dalba to 'lə-m

ə mə bá m'a kadi n̄-n̄ nékugə doji-é!

²⁰ Nɔ kinə bo ra njéba lə-i rəmə, 'adi-é né uso;

kinə kundə man ra-é ə 'adi-é man ay;

kɔ ra-é kí 'ra bə kinlé, to yalpər bá i ugə ungi dɔ-é-ti.

²¹ †In̄ə né kí maji al adi tət-i rə al. Nɔ kadi i bá 'to njètəti rə né kí maji al kì takul né ra kí maji.

13

Kulə dɔ gin tógi-ti lə njékɔbe-je

¹ Kadi dow kí rá-rá ulə dɔ-é gin tógi-ti lə njékɔbe-je kí d'isi dɔ-é-ti, kɔ kɔbe kí i rə Lubə-ti al ya goto; ə njékɔbe-je kí d'isi kinlé to Lubə ya bá ində-dé. ² Gin-é kin bá dow kí ra dɔngə kì njékɔbe rəmə, ɛ ɔsi ta né-je kí Lubə ində kadi tò kì gangi-é gangi-é; ə dow-je kí 'mbati təl rə-dé go ta-ti lé, dɛ ya d'a ree kì ta kí gangi dɔ-dé-ti. ³ Njékɔbe-je lé, dow kí ra né kí maji rəmə, à bəl-dé al, nɔ dow kí ra né kí maji al bá à bəl-dé. I 'ndigi kadi bəl njékɔbe al wa? 'Ra né kí maji rəmə ɛ à kosi gaj-i; ⁴ kɔdɔtalə njékɔbe lé, isi 'ra kullə lə Lubə kɔ maji lə-i. Nɔ kinə 'ra né kí maji al rəmə 'bəl; kɔdɔtalə kiyəɔ kí ɛ uti lé, ɛ uti kì ndəngi kare al, ɛ isi ra kullə lə Lubə kɔ kadi toji-né kində kɔji kì wəngi lə Lubə dɔ dow-ti kí njéra né kí maji al. ⁵ Gin-é kin bá tò kadi dow ulə-né dɔ-é gin tógi-ti lə njékɔbe, kɔ ta lə bəl wəngi kin par al, nɔ kɔ ta lə tagir kí maji kí tò meɛ dow-ti. ⁶ †Gin-é kin ya tɔ bá səi ugəi-né lambo tɔ. Kɔdɔtalə njékɔbe-je lé 'to njérakullə-je lə Lubə, adi kullə-é kin ya bá to kullə lə-dé. ⁷ N̄-n̄ ya adi-é né kí to tó-é kadi adi-é; né kí tò kadi ugəi mbete-é rəmə ugəi; dow kí tò kadi adi-é lambo

rəmə, adi-é; dow kí tò kadi 'bəli-é rəmə, 'bəli-é; dow kí tò kadi uni ta-é rəmə, uni ta-é.

Ta lə ndigna

Mat 22:35-40; 1Jq 3:11-23

⁸ Adi kurə lə dow tò dɔ-si-ti al, ngà kadi kurə ndigna b́á tò dɔ-si-ti. Kdɔtalə dow kí ndigi madi-é lé, ɛ ra né kí ndukun ndigi adi ɔr njuti. ⁹ Kdɔ ndukun-je kí panè: «'A ra kaya al, 'a tɔl dow al, 'a bɔgi al, ['a pa ta kí ndàngi al]*, 'a ra kəmnda al», kɔ ndəgi ndukun-je lay kinlé, toki kəw-dé lay mɛɛ ta-ti kin: «'A ndigi dow madi-i titi-nə kɔ rɔ-i bɛ.» ¹⁰ Dow kí ndigi dow-je lé à ra né kí maji al kí dow madi-é al. Adi ndigi dow b́á to ra né kí ndukun ndigi kɔr njuti.

¹¹ 'Rai bɛ kdɔtalə səi 'gəi dɔkaglo kí j'isi-ti kin gow. To dɔkàdi kí kadi jɔ-né dɔ bi-ti, kdɔtalə kí bɔne bɛ kinlé kaji ɔ ngosi sə-ji itə kí ndɔki jɔi j'adi-né mɛɛ-ji kin bɔy. ¹² Lo kí ndɔɔ isi goto, lo kí kada isi ree. Ən é j'tɔri kullə-je kí londul-ti rɔ-ji-ti kɔgi ə j'tuləi nɛrɔ-je kí londɔgi-ti rɔ-ji-ti. ¹³ J'adi panjiyɔ-ji ɔ njururu, titi kí dow njiyɔ-né kada kin bɛ; j'rai baborè nɛkuso kɔ gɔyibi kí kəy al rəm, j'rai bə lə kaya kɔ nɛra kí jugi-jugi al rəm, kadi gaki-nə kɔ kim-nə goto rɔ-ji-ti rəm. ¹⁴ Ngà adi panjiyɔ 'Babe Jeju Kristi b́á tò rɔ-si-ti ə né-je kí daji rɔ-si ra adi kəmnda-é isi ra-si kinlé, ɔwi go-ti al.

14

Njétɔgi-je kɔ njéyay-je

¹ †Dow kí yay mɛɛ kadmɛɛ-ti lé, uwəi-é ki rɔ-si-ti maji, bi gangi ta dɔ tagir-je-ti liə al. ² Kdɔtalə dow madi gə kí n'a kuso né-je lay kare; ə dow kí rangi kí yay uso mbikamɔy-je ya par. ³ Kadi dow kí njékuso né-je lay nədi njɛmbati né-je madi al; b́á kadi njɛmbati kuso né-je madi gangta dɔ njékuso-é-ti al rəm, kdɔtalə Lubə uwə-é ki rɔ-é-ti maji. ⁴ I ə, i to ńá b́á 'gangi ta dɔ ngonnjékullə-ti lə madi-i wa? Lé ɛ ɔ taá əse usi kàrè to ta lə 'Ba-é ya. Ngà ɛ à kə taá, kdɔtalə 'Babe ɔw kɔ tɔgi kɔ gəti-é-né. ⁵ Dow madi oo adi ndɔ kí bɛ kin itə ndɔ kí bɛ kin; ə ɛ kí madi oo adi ndɔ-je d'asi-nə lay. Kadi ńá-ńá ya mɛɛ-é usi nangi pɔ dɔ tagir-ti liə kí sobi dɔ-é. ⁶ Dow kí ɔr kəm ndɔ-je kàrè, ɔr kəm-é kɔ 'Babe. Dow kí uso né-je lay kàrè, uso kɔ 'Babe, kdɔtalə ɛ ra oiyo Lubə kɔ; ə dow kí uso né-je madi al kàrè rəmə, uso al kɔ 'Babe; ə ɛ ya kàrè ra oiyo Lubə kɔ tɔ. ⁷ Kdɔtalə dow madi kí dan-ji-ti kí isi kɔ dɔ-é taá ta kí liə-ti ya goto rəm; dow kí oy ta kí liə-ti kàrè goto rəm tɔ. ⁸ Kdɔtalə kinə j'isi kɔ dɔ-ji taá rəmə, j'isi kɔ 'Babe; ə kinə j'oyi rəmə, j'oyi kɔ 'Babe. Lé j'isi-né kɔ dɔ-ji taá əse j'oyi-né kàrè, j'toi kí lə 'Babe. ⁹ Kdɔ Kristi oy b́á təl isi kəm, kɔ kadi to 'Babe lə dow-je kí d'oy kɔ dɛ kí d'isi kəm. ¹⁰ †Ngà i ə, 'gangi ta dɔ ngonkɔ-i-ti kɔ ri wa? Əse 'nədi ngonkɔ-i kɔ ri wa? Jɔi lay ya j'a kəi nɔ Lubə-ti logangta-ti liə. ¹¹ Kdɔtalə 'ndàngi 'panè: 'Babe panè, m'isi kəm, dow-je lay ya d'a kɔsi məkəji-dé nangi nɔ-m-ti, ə ndɔ dow-je lay à kɔsi gəji-m mə Lubə. ¹² Bəbə ńá-ńá ya dan-ji-ti à kɔr go kullə ra-é kí sobi dɔ-é nɔ Lubə-ti. ¹³ Ən é adi j'gangi ta dɔ-nə-ti al. Né kí tò kadi un ndi-i dɔ-ti lé, to təl kí kadi 'təl jigi 'tugə ngonkɔ-i kí njékadmɛɛ əse 'təl kəm rəbi kusi liə mɛɛ

* **13:9** 13:9 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kí ji-dé kɔ ta greki. † **14:1** 14:1 Kol 2:16 † **14:10** 14:10 2Kɔ 5:10

majal-ti al. ¹⁴ M'gə maji, ə mɛɛ-m usi nangi pɔɔ kɪ takul nam kàdì 'Babe Jeju-ti kɪ né kɪ tò nɛ takəm Lubə-ti ya goto; ngà kinə dow madi oo adi né kɪ bè kin tò nɛ takəm Lubə-ti lé, kɪ rɔ dowbɛ-ti kin rəmə né-é tò nɛ ya. ¹⁵ Kinə ta lə nékuso bá i 'tuji-né mɛɛ ngonkɔ-i rəmə, i njiyə kɪ go ndigi dow-je-ti al. Dow kɪ Kristi oy kɔɔ ta liə lé, 'təl gin tuji liə kɔɔ nékuso-i al. ¹⁶ Né kɪ maji kɪ rɔ-si-ti lé, adi təl né kɪ kadi dow-je 'pa-né ta kɪ maji al dɔ-si-ti al. ¹⁷ Kdotalə kɔɔbe lə Lubə lé, to ta lə nékuso kɪ nékay al, ngà to né ra kɪ njururu, to lapiya, ə to rɔnəl kɪ takul Ndil kɪ aa njay. ¹⁸ Dow kɪ ra kullə adi Kristi kɪ kəm rəbɪ kɪ bè kinlé rəmə, dowbé nəl Lubə rəm, bá dow-je 'ndigi ta liə rəm. ¹⁹ Ən ə adi j'sangi né kɪ à ree kɪ lapiya kɪ né kɪ à kow kɪ dow-je kete-kete. ²⁰ 'Tuji kullə lə Lubə kɔɔ nékuso al! Tɔgrɔ-ti, né-je lay ya aa njay; ngà kɛ bá to né kɪ maji al kadi dow uso né ə təl-né jigi tugə madi-é-je. ²¹ Maji kadi usoi dɔ al rəm, ayi yibi nduu al rəm, əse né-je lay kɪ à to jigi nɔ ngonkɔ-si-ti kɪ njəkadmɛɛ [kadi usi əse yay*] lé ɔgi rɔ-si dɔ-ti. ²² Kadmɛɛ lə-i kɪ ɔw-né dɔ né-je-ti kinlé, 'ngəm ta kɪ lə-i-ti nɔ Lubə-ti. Dow kɪ ra né kɪ mɛɛnda kay ə mɛɛ-é uwə-é kɪ ta dɔ-ti al bá to njənəkumə! ²³ Ngà dow kɪ mɛɛ-é ə sobi dɔ né kɪ ɛ uso rəmə ta tò dɔ-é-ti, kdotalə né kɪ ɛ ra lé ɔw go-nɔ-ti kɪ kadmɛɛ liə al. Ə né lay kɪ dow ra kɪ kadmɛɛ al lé to majal.

15

¹ Jəi kɪ tɔgi-ji tò lé, tò kadi j'gəti dɛ kɪ 'yay ə kadi j'sangi né kɪ nəl-ji jəi ya par al. ² Kadi dow kɪ rá-rá dan-ji-ti ra né kɪ nəl madi-é kɔɔ maji liə rəm, bá kow kɪ kete-kete liə rəm tɔ. ³ Kdotalə Kristi sangi né kɪ nəl-é al, ngà 'ndàngi 'panè: «Tajsul lə njətaji-i-je nɔy dɔ-m-ti.» ⁴ Ə ta-je lay kɪ ndɔkɪ 'ndàngi lé, tò kɔɔ kadi ndó-ji né, bè kɔɔ kadi kilə mɛɛ dɔ madi-é-ti kɪ solmɛɛ kɪ Mbete kɪ aa njay ndó-ji lé, ra adi j'owi kɪ kində mɛɛ dɔ-ti. ⁵ Kadi Lubə kɪ njəkadi dow-je mɛɛ kɪ kilə dɔ madi-é-ti, kɪ njəsol mɛɛ dow-je lé, ra adi tagir kɪ káre-rè kin ya owi-né dɔ-nɔ-ti titi kɪ mɛɛ Jeju Kristi ndigi-né, ⁶ bè kɔɔ Kadi indəi ndi-si nati kɪ mɛɛ-si kɪ káre-rè ɔsi-né gaji Lubə kɪ to Bɔbi 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ⁷ Uwəi-nɔ kɪ rɔ-nɔ-ti, titi kɪ Kristi uwə-si-né kɪ rɔ-é-ti, kɔɔ kadi ri Lubə ba-né.

Kristi to ngonnjəkullə lə dow-je lay

⁸ Adi m'ndigi kidə-si kɪ Kristi təl ngonnjəkullə lə jipi-je kɔɔ toji-né kɪ Lubə to njəra né kɪ tɔgrɔ-ti, kɔɔ kadi kunmindi-je kɪ sobi dɔ ka-ji-je lé né-é ra-né né, ⁹ ə dow-je kɪ 'to jipi-je al lé, d'ɔsi gaji Lubə kɔɔ koo kəmtondoo liə, titi kɪ 'ndàngi-né 'panè: Gin-é kin bá m'a tóy-i-né nɔ gin dow-je-ti kɪ 'to jipi-je al, ə m'a kusi pa kɔsi-né gaji-i. ¹⁰ 'Pa bəy 'panè: Səi gin dow-je kɪ 'toi jipi-je al, 'rai rɔnəl kɪ dow-je lə Lubə. ¹¹ Ə 'pa ya bəy 'panè: Jsi gaji 'Babe, səi gin dow-je lay kɪ 'toi jipi-je al, ə kadi gin dow-je lay d'ulə rifa dɔ-é-ti! ¹² Ejay njəpata kɪ ta Lubə-ti pa tɔ panè: Dow káre à tɛɛ ginkoji-ti lə Jese, ɛ bá à kɪ kɔɔ kɔɔbe dɔ ndəgi gin dow-je-ti, ə gin dow-je kɪ 'to jipi-je al d'a kində mɛɛ-dé dɔ-é-ti. ¹³ Kadi Lubə kɪ to nékində mɛɛ dɔ-ti adi rɔnəl kɪ lapiya rusi mɛɛ-si mɛɛ kadmɛɛ-ti, kɔɔ kadi kində mɛɛ dɔ-ti lə-si tò kɪ dɔ madi-é-ti madi-é-ti, kɪ takul tɔgi lə Ndil kɪ aa njay!

* **14:21** 14:21 Ta-je kɪ tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dɔsəy kɪ dan-ti-je kɪ 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

*Kullə lə Pol kə koji kow mba liə**2Kō 10:13-18*

¹⁴ Ngankə-m-je kə njékadməe, kə sɔbi dɔ-si lé, mə kə dɔ-m m'gə maji kə ramaji rusi mɛe-si nji-nji, négə rusi dɔ-si rəm, asi gaki kadi səi ya 'ndəji-nə rəm tɔ. ¹⁵ Bə ya kərə, lo kadi-je-ti lé, m'ndangi ta-je kə nǎ-je kə rɔtungə pilingi, kɔ kole-né mɛe-si dɔ né-je-ti madi. Kɔ Lubə ra sə-m maji ¹⁶ bá adi-m m'to njérakullə lə Jeju Kristi, kɔ dow-je kə 'to jipi-je al; m'adi rɔ-m kɔ kullə kə tɔ tagay kə to kullə kilə mbɛ Poyta kə Maji lə Lubə, kɔ kadi dow-je kə 'to jipi-je al 'to-né kadməe kə nəl Lubə rəm, Ndil kə aa njay ində tagay rəm. ¹⁷ Adi kə sɔbi dɔ kullə lə Lubə lé, m'a kɔsi gaji rɔ-m kɔ nam kə m'nam kadi Jeju Kristi-ti. ¹⁸ Kɔ né kə rangi kə bɔ kɔsi kagi dɔ-ti ra-m ya goto; ɛ kə Kristi ra kə kəm rəbi kə rɔ-m-ti ree-né kə dow-je kə 'to jipi-je al adi 'təl rɔ-dé go ta-ti kin ya par. ɛ ra kə kəm rəbi ta-je lə-m kə kullə ra-m-je, ¹⁹ kə takul tɔgi kə toji rɔ-é mɛe nékɔji-je-ti kə né-je kə tɔ bəl-bəl rəm, kə takul tɔgi lə Ndil kə aa njay rəm tɔ. Bəba kə bebo Jorijaləm-ti nɔ ya sar tɛe-né dɔnangi Iliri-ti kinlé, m'ilə mbɛ Poyta kə Maji lə Kristi titi, m'gəki lo gəki-gəki. ²⁰ Ə mə m'ndigi kilə mbɛ Poyta kə Maji lo-ti kə ri Kristi ɓa-ti al ɓəy, bə kɔ kadi m'ində gin-é dɔ 'lə dow madi-ti al, titi kə 'ndangi-né 'pané:

²¹ Dɛ kə mbɛ ta liə usi mbi-dé-ti al ya, d'a koo-é; ə dɛ kə d'oo ta kə dɔ-é-ti al, d'a gə mɛe ta liə.

²² †Né kin ya taá-taá ɔgi-m kow rɔ-si-ti. ²³ Ngə kə bone bə kinlé, kullə lə-m goto dɔnangi-é-je-ti kin ngá, ə low nɔ asi ɓal-je nɔ ya m'ndingə kadi loki m'isi m'ow kə dɔnangi Espay-ti rəmə, m'ow rɔ-si-ti; ²⁴ m'ində mɛe-m dɔ-ti kadi loki m'isi m'ow rəmə, m'dəə nɔɔ m'oo-si; ə loki kisi-m rɔ-si-ti usi rɔ-m-ti sɛ ngá rəmə, səi a kindəi-mi rəbəə kadi m'ow. ²⁵ †Kə bone bə kinlé, m'isi m'ow kə Jorijaləm, kɔ ra kullə kɔ njékaa njay-je. ²⁶ Kɔdɔlə njékəwnə-je kə dɔnangi Maseduwan-ti, kə dɔnangi Akay-ti 'ndigi mbɔ né kɔ njéndoo-je kə dan njékaa njay-je-ti kə d'isi bebo Jorijaləm-ti. ²⁷ †Dɛ 'ndigi maji nɔ kadi 'ra sə-dé, ə to kurə dɔ-dé-ti kadi 'ra; kɔdɔlə kinə dow-je kə to jipi-je al d'ubə maji né-je kə sɔbi dɔ Ndil kə aa njay kə kəm rəbi kə rɔ jipi-je-ti lé, to tó-é kadi dɛ kərə d'a ra kə jipi-je kə né-je kə kadi 'ra-né kə rɔ-dé tɔ. ²⁸ Go né-je kin ə gangi ə m'a kadi-dé né-je kə 'mbɔ kinlé ngá bá loki m'isi m'ow dɔnangi Espay-ti rəmə, m'a dəə rɔ-si-ti nɔɔ kɔ koo-si. ²⁹ M'gə kə kow-m rɔ-si-ti kinlé, m'a kow kə tərndi lə Kristi kə nǎ. ³⁰ [Ngankə-m-je kə njékadməe]*, m'ulə dingəm mɛe-si-ti kə takul 'Bəbe lə-ji Jeju Kristi, kə takul ndignə kə j rɔ Ndil kə aa njay-ti, kadi ori kadi-m lo rɔ-ti kə kəm rəbi ta-je kə pa kə Lubə kɔ-m, ³¹ kɔ kadi m'tɛe mɛe ji njémɛɛngə-je-ti kə dɔnangi Jude-ti, ə kadi kadməe kə m'isi m'ow-né kə Jorijaləm kinlé njékaa njay-je 'taa kə rɔnəl; ³² bəba m'a tɛe rɔ-si-ti kə rɔnəl, ə kinə Lubə ndigi rəmə, m'a kuwə rɔ-m rɔ-si-ti nɔɔ ndɛ. ³³ Kadi Lubə kə njəlapiya nɔy sə-si lay! Amən!

16*Ndəji-je, kə lapiya kə ndigi ra lə Pol*

† 15:22 15:22 Röm 1:13 † 15:25 15:25 1Kō 16:1-4 † 15:27 15:27 1Kō 9:11 * 15:30 15:30 Ta-je kə tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛe mbete-je-ti kə dɔsəy kə dan-ti-je kə 'ndangi kə ji-dé kə ta greki.

1 M'ingə kɔnan-ji Pobe kɪ to njəkɪndə kəm-é go né-ti lə njəkəwnə-je kɪ bebo Sankrɛ-ti mee ji-si-ti, 2 kɔ kadi uwəi-é kɪ rɔ-si-ti kɔ nam kɪ ɛ nam kadi 'Babe-ti gangi-é kɪ tuwə kuwə-né njəkəa njay-je kɪ rɔ-si-ti. 'Rai siə mee né-je-ti lay kɪ à kow ndoo-é rɔ-si-ti; kɔ ɛ ra kɪ dow-je nɔ rəm, bá mə ya kàrè ɛ ra sə-m rəm tɔ.

3 †Rai lapiya Priska-je kɪ Akilasi kɪ 'to madkullə-je lə-m mee kullə-ti lə Jeju Kristi; 4 de d'ilə rɔ-dé kɔgi bá d'aji-m-né ta yo-ti; to mə kɪ kár-m bá m'ra-dé oiyo al, njəkəwnə-je kɪ gay-gay lay kɪ 'to jipi-je al kàrè 'ra-dé oiyo tɔ. 5 'Rai lapiya njəkəwnə-je kɪ d'isi 'kəw-nə mee kəy-ti lə-dé. 'Rai lapiya Epayneti kɪ m'ində-é dan kəm-m-ti. ɛ ya to dow kɪ dɔsɔy kɪ adi mee Kristi dɔnangi Aji-ti. 6 'Rai lapiya Mari kɪ ra kullə ɔ rɔgi-rɔgi kɔ ta lə-si kin. 7 'Rai lapiya Andronikusi-je kɪ Jiniyasi, kɪ 'to noji-m-je rəm, madi dangay-je lə-m rəm, bá 'to njəkəwkulə-je kɪ d'un ta-dé dan madi-dé-je-ti, bá de d'adi mee-dé Kristi kete nɔ-m-ti rəm tɔ. 8 'Rai lapiya Ampliyatusi kɪ to dow kɪ m'ində-é dan kəm-m-ti mee nam-ti kɪ j'nam kadi 'Babe-ti. 9 'Rai lapiya Urbə kɪ to madi kullə lə-m mee kullə-ti lə Kristi rəm, 'rai lapiya Istakisi kɪ to dow kɪ m'ində-é dan kəm-m-ti kin rəm tɔ. 10 'Rai lapiya Apelesi kɪ toji ndaji nam kɪ ɛ nam kadi Kristi-ti. 'Rai lapiya dow-je kɪ mee kəy-ti lə Aristobul. 11 'Rai lapiya noji-m Erodion. 'Rai lapiya dow-je kɪ mee kəy-ti lə Narsisi kɪ 'nam kadi 'Babe-ti. 12 'Rai lapiya Tripən-je kɪ Tripoji kɪ 'to dené-je kɪ d'ɔ rɔgi-rɔgi kɔ kullə lə 'Babe. 'Rai lapiya Persidi kɪ m'ində-é dan kəm-m-ti, ɛ ɔ rɔgi-rɔgi kɔ kullə lə 'Babe. 13 †Rai lapiya Rupusi kɪ to dow kɪ 'Babe mbəti-é kin rəm, 'rai lapiya kɔ-é kɪ to kɔ-m kin rəm tɔ. 14 'Rai lapiya Aseṅkriti, Plegɔ, Erməsi, Patrobasi, Ermasi, kɪ ngankɔ-ji-je kɪ njəkadmee-je kɪ d'isi sə-dé. 15 'Rai lapiya Pilologi-je kɪ Juli, Nere-je kɪ kɔnan-é, Oļempasi kɪ njəkəa njay-je kɪ d'isi sə-dé. 16 'Rai-nə lapiya kuwə-nə kadi-nə-ti kɪ mee kɪ aa njay. Njəkəwnə-je lə Kristi lay ya 'ra-si lapiya.

17 Ngankɔ-m-je kɪ njəkadmee, dow-je kɪ njəkɔsi néndó kɪ ingəi kin ngərəngi kɪ kəm rəbi sulə dow-je kadi 'gangi-nə rəm, kɪ kəm rəbi ra-dé kadi d'usi mee majal-ti rəm kinlé, m'ulə dingəm mee-si-ti kadi ooi go rɔ-si rɔ-dé-ti. ɔri rɔ-si ngərəngi kɔgi rɔ-dé-ti. 18 Kɔ ko dow-je kɪ bə kinlé 'ra kullə lə 'Babe lə-ji Kristi al, ngə 'ra kullə kɔ mee-dé ya par; ta-je kɪ maji-maji kɪ ta piti-nə-je bá d'ədi-né dow-je kɪ njəkəmkɔr al. 19 ɔ səi rəmə, dow-je lay ya 'gə təl rɔ go ta-ti lə-si; adi m'ra rənəl kɔ ta lə-si, ngə kɪ sɔbi dɔ néra kɪ maji lé, kadi 'toi njəgosi-je ə kɪ sɔbi dɔ néra kɪ majal rəmə, kadi aai njay tɔ. 20 Nəy nɔ al kadi Lubə kɪ njələpiya lər Satə gin nja-si-ti lər-lər. Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju nɔy sə-si! 21 †Timote kɪ madkullə lə-m ra-si lapiya, bá Lisiyusi, Jasɔ kɪ Sojipater kɪ 'to noji-m-je 'ra-si lapiya tɔ. 22 Mə Tertusi kɪ njəndangi mbete lé kàrè, m'ra-si lapiya kɪ takul nam kɪ m'nam kadi 'Babe-ti tɔ. 23 †Gayusi kɪ njəkuwə-m mə Pol mba kɪ rɔ-é-ti rəm, njəkadi njəkəwnə-je 'kəw-nə rɔ-é-ti kinlé, ra-si lapiya tɔ. Erasti kɪ to njəkoo go né-je lə bebo ra-si lapiya rəm, bá ngonkɔ-ji Kartusi kàrè ra-si lapiya tɔ. 24 [Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi nɔy sə-si lay! Amen!]*

25 Lubə ɔw kɪ tɔgi kɪ asi mbusi nja-si kɪ kəm rəbi Poyta kɪ Maji kɪ sɔbi dɔ

† 16:3 16:3 Knj 18:2 † 16:13 16:13 Mar 15:21 † 16:21 16:21 Knj 16:1 † 16:23 16:23 a Knj 19:29; 1Kɔ 1:14; b 2Ti 4:20 * 16:24 16:24 Ta-je kɪ tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kɪ dɔsɔy kɪ dan-ti-je kɪ 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

Jeju Kristi kí m'isi m'ilò mbe-é. Poyta kí Maji kinlé bá to kəm rəbi kí ɛ toji-né né-je kí tò lo ɔoyɔ-é-ti low læ low-je nu, ²⁶ bá ɓone bè ɛ tɛɛ kɪ dɔ-é kɪ takul mbete-je læ njépata-je kí ta-é-ti kí 'ndàngi kí go ndu-ti kí ɛ kí to Lubə kí njèkisi sartagangi un adi-dé ə iŋə kadi gin dow-je lay kí 'to jipi-je al 'gə, kɔ kadi d'adi-é-né mɛɛ-dé ə 'təl-né rɔ-dé go ta-ti liə. ²⁷ Kadi Lubə kí ɛ ya kɪ kár-é to njègosi lé, riɓa to 'liə kɪ dɔ ɓal-ɓal kɪ kəm rəbi kí rɔ Jeju Kristi-ti! Amen!

Mbete kí dɔsɔy kí Pol ndàngí adi Kōreṅti-je Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Pol ndàngí adi Kōreṅti-je

Kōreṅti to bebo kí dɔnangi Akay-ti. Pol ilə mbe Poyta kí Maji mee bebo-ti kinlɛ ə ində gin njékəwnə-je titi bá ɛ i ɔw bebo Epeji-ti. Ə Kōreṅti lé to be kí kəm be-je kí gay-gay kí 'gəə dɔ-é tɔ ki dɔ-ti, adi gin dow-je kí gay-gay 'nɔ-ti. To lo ra gati kí boy nɔ rəm, lo pole magi-je, kɔ lo ra néginka-je kí gay-gay rəm, bá to be kí kaya kí titi al dɔ lo rəm. Ə né-je kin ra adi né ndɔji njékəwnə-je kí d'isi Kōreṅti. Gin-é kin bá d'ulə-né mbete 'dɔji-né Pol ta kí dɔ né-je-ti kí nɔ-je. Beba ɛ isi Epeji nɔɔ ya ndàngi mbete kin ulə-né adi-dɛ. Ə mbete kinlɛ to ɛ kí njèkungi joo ngá; ɛ kí adi-dé dɔsɔy lé bone bè dow oo ta nja-é al.

Pol ndɔji-dé kadi d'inə gangi-nɔ kí dan-dé-ti rəm ('Ndó 1:10-4:21), kadi d'or kaya kí ra dan-dé-ti kɔgi rəm ('Ndó 5), bá kadi d'inə ta səki-nɔ nɔ njégangta-je-ti kí 'to njékadmee al-je rəm (6:1-11).

Go ta-je-ti kin bá Pol ree dɔ ta-je-ti kí Kōreṅti-je 'dɔji-é sobi dɔ taana-je ('Ndó 7), kuso da-je kí kində nɔ magi-ti-je ('Ndó 8:1-11:1), nékɔ lə njékadmee kɔ nékuso kí tɔji daji rɔ 'Babe ('Ndó 11:2-34), kɔ kadkare-je kí gay-gay kí Ndil kí aa njay adi njékadmee-je ('Ndó 12-14), kɔ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə dow-je kí d'oy ('Ndó 15), kɔ némbɔ-je, kɔ kɔjra-je lə Pol kɔ lapiya-je kí ra-nɔ ('Ndó 16) rəm tɔ. Ngá né-je lay kinlɛ ndignɔ ya káre-rè é à ra kadi maji ('Ndó 13).

Tɔji rɔ kɔ lapiya kí ra

¹ Mɔ Pol, kí Lubə ba-m kɔ mɛendigi liə adi m'to njèkɔwku lə Jeju Kristi je kɔ Sostən kí to ngonkɔ-ji kí njékadmee, j'isi nati bá ² m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi njékəwnə-je lə Lubə kí isi bebo Kōreṅti-ti, səi kí Lubə ba-si adi aai njay, ində-si tagay kɔo nam kí 'nami kadi Jeju Kristi-ti rəm, m'adi-si səi lay kí isi kɔ lo-je kí rá-rá isi 'bài ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí to 'Babe lə-si rəm, to 'Babe lə-ji rəm kin. ³ Kadi ramaji kɔ lapiya lə Bɔbi-ji Lubə kɔ 'lə 'Babe Jeju Kristi nɔy sə-si!

⁴ M'ra oiyo Lubə taá-taá kɔo ta lə-si, kɔo ramaji liə kí nɔy sə-si kɔo nam kɔ 'nami kadi Jeju Kristi-ti rəm, ⁵ kɔo kingə kí ɛ adi-si ingəi né-je lay mburuki-mburuki kɔ kəm rəbi kí rɔ-é-ti, adi to né kí sobi dɔ ta, kɔ négə ya lay. ⁶ Kɔo ta kí sobi dɔ Kristi kí toki pa lé, tɔ mee-si-ti tɔ kí tɔgrɔ-ti. ⁷ Adi səi kí isi 'ngəbi təl lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi lé, kadkare madi nal-si al. ⁸ Lubə ya à mbusi nja-si sar dɔbɔy ndɔ-ti, kɔo kadi ndɔ ree lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi rəm, ta goto dɔ-si-ti. ⁹ Ə Lubə kí njéba-si kadi uwəi-nɔ lubi-lubi kɔ Ngon-é Jeju Kristi kí to 'Babe lə-ji lé, to njékɔ dɔ ndi-é-ti.

Gángi-nɔ kí né-je kí à ra dow kadi ra majal

Gangi-nɔ kí dan njékəwnə-je-ti kí Kōreṅti

¹⁰ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti, kà ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi kadi sɔi lay ya adi ta lə-si ɔw go-nə-ti, kadi gāngi-nə goto dan-si-ti, ngà kadi indəi rɔ-si nati maji, kɔ mɛɛ-si kí kàre-rè rəm, kɔ tagir kí kàre-rè rəm. ¹¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, m'pa bè kdotalə dow-je kí mɛɛ kəy-ti lə Klowe d'idə-m ta lə gāngi-nə kí tò dan-si-ti. ¹² †Mə m'oo kí nā-nā dan-si-ti panè: Mə m'to dow lə Pol! Mə m'to dow lə Apolosi - Mə m'to dow lə Sepasi - Mə m'to dow lə Kristi! ¹³ Se Kristi lé gāngi rɔ-é danə wa? Se Pol bá 'bə-é kagdəsi-ti kdɔ ta lə-si wa? Ə se kà ri Pol bá 'ra-si-né batəm wa? ¹⁴ †M'ra oiyo Lubə kdɔ ra kí dow kàre ya kàre m'ra-é batəm dan-si-ti al, Krispusi-je kɔ Gayusi ya par ə m'ra-dé batəm. ¹⁵ Adi dow kí à panè 'ra-si batəm kɔ ri-m ya goto. ¹⁶ †M'ra batəm dow-je kí mɛɛ kəy-ti lə Istepanasi tɔ, domaji ya bè bá m'ra batəm dow madi kí rangi.

1Kɔ 3:18-20; Mat 11:25-27

¹⁷ Kdotalə Kristi ulə-m kdɔ kadi m'ra dow-je batəm al, ngà kadi m'ilə mbɛ Poyta kí Maji, kí go tagə-ti lə dow al, nè kagdəsi lə Kristi à təl né kí kogi kare. ¹⁸ Kdotalə mbɛ kí sɔbi dɔ koy Kristi dɔ kagdəsi lé, to ta mbə kí rɔ dɛ-ti kí d'ow kɔ ta koy-ti, ngà kɔ rɔ-ji jɛ-ti kí j'uni rəbi kaji rəmə, to tɔgi lə Lubə. ¹⁹ Kdɔ 'ndāngi 'panè: M'a tuji gosi lə njégosi-je ə m'a kadi négə lə njénégə-je təl né kí kare. ²⁰ Gosi lə dow-je kí dɔnangi-ti nè tò rá wa? Njéndɔ dow-je ndukun ə rá wa? Njənaji ta kí mɛɛ ndɔ-je-ti kí bone ə rá wa? Gosi kí dɔnangi-ti nè lé Lubə təl-é kí né mbə-ti ya al wa? ²¹ Kdɔ gosi lə dow-je kí dɔnangi-ti nè lé, asi kadi 'gə-né Lubə mɛɛ gosi-ti liə al; beba Lubə oo maji kadi n'aji njékadmɛɛ-je kɔ takul mbɛ Poyta kí Maji kí dɛ d'oo kɔ ta mbə lé. ²² Jipi-je d'isi ta 'dəji nékɔji-ti ə greki-je d'isi ká 'sangɔ gosi-ti. ²³ Ngà jɛ rəmə, jɛ j'ilə mbɛ ta lə Kristi kí 'bə-é kagdəsi-ti, rəmə tugə jipi-je jigi-ti, ə to ta mbə kí rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al, ²⁴ ngà kɔ rɔ dow-je-ti kí Lubə ba-dé kí 'to jipi-je kɔ greki-je lé, Kristi to tɔgi lə Lubə rəm, to gosi lə Lubə rəm. ²⁵ Kdotalə né lə Lubə kí dow-je d'adi to né mbə lé, to gosi kí itə gosi lə dow-je nja nɔ, ə né kí dow-je d'adi to yay lə Lubə lé, itə tɔgi dow-je nja nɔ. ²⁶ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, 'gɔi ba kí Lubə ba-si kin maji ooi: Njégosi-je kí go lo koo-ti lə dow 'nɔ dan-si-ti al rəm, njétɔgi-je 'nɔ al rəm, dow-je kí boy-boy 'nɔ al rəm. ²⁷ Ngà Lubə mbəti mbə né-je kí dɔnangi-ti, kdɔ kulə-né rɔsɔl dɔ njégosi-je-ti; Lubə mbəti njéyay-je kí dɔnangi-ti, kdɔ kulə-né rɔsɔl dɔ njétɔgi-je-ti tɔ. ²⁸ Lubə mbəti né-je kí dɔnangi-ti kí dow-je d'oo kí né al, kí dow-je 'nədi, kɔ né-je kí goto, kdɔ təl-né né-je kí tò, né kí kare-ti. ²⁹ Lubə ra bè kdɔ kadi dow madi ində kàdì-é nɔ-é-ti al. ³⁰ Ə kɔ takul-é bá sɔi 'toi-né njénam kàdì Jeju Kristi-ti kí ɛ bá to gosi lə-ji kí j rɔ Lubə-ti rəm, ɔr ta dɔ-ji-ti rəm, ɔr-ji ində-ji tagay rəm, bá taa-ji ilə-ji taá ji majal-ti rəm tɔ. ³¹ Kdɔ kadi, kinə dow ɔsi gaji rɔ-é rəmə, ɔsi gaji rɔ-é kdɔ nam kí nam kàdì 'Babe-ti titi kí 'ndāngi-né mɛɛ mbete-ti kí aa njay.

2

Né kí uwə mɛɛ Pol

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, mə lé, loki m'ow rɔ-si-ti lé, tagə kí nɔ əse gosi kí nɔ bá m'ow m'idə-si-né ta kí sɔbi dɔ né kí tò lo bɔyɔ-é-ti kí Lubə oji kdɔ ra lé al. ² Kdotalə m'sangɔ kadi m'gə né madi kí rangi dan-si-ti al, ngà

Jeju Kristi, ə Jeju Kristi kɪ 'bə-é kagdəsi-ti ya par. ³ †Mā ya kɪ dɔ-m kàrè, kɪ ndɔkɪ m'ow-né rɔ-si-ti kinlé, m'yay rəm, m'bəl rəm, m'dadi nā rəm; ⁴ ə néndó lə-m kɪ mbɛ kilə lə-m lé ulə njirə dɔ ta-je-ti kɪ pa kɪ gosi, kɔdɔ kadi dow-je d'oo kɪ ta kɪ togrɔ-ti kin al, ngà tò ndaa-ti rəsi kɪ to kullə ra tógi Ndil kɪ aa njay. ⁵ Bè kɔdɔ kadi kadmɛɛ lə-si ulə njirə dɔ gosi-ti lə dow al, ngà dɔ tógi-ti lə Lubə.

Gosi lə Lubə

⁶ Ə to gosi ya bá jɛ j'ilə mbɛ-é dan njékadmɛɛ-je-ti kɪ d'asi gaki, ngà kɛ bá to gosi kɪ dɔnangi-ti nè kin al rəm, bá to gosi lə njékɔbɛ-je kɪ dɔnangi-ti nè kɪ d'a gudi-dé ruki-ruki kin al rəm. ⁷ Jɛ j'ilə mbɛ gosi lə Lubə, kɪ ɛ adi tò kɪ lo ndəm-é ə bɔyɔ; to gosi kɪ ɛ ra go-é kete low lə low-je nɔ kɔdɔ rɪbá lə-ji. ⁸ Gosi kinlé, njékɔbɛ-je kɪ dɔnangi-ti nè kinlé, dow káre ya kàrè gə al; kɔdɔ, lé ngar-je 'gə ta kinlé rəmə, lé d'a bə 'Babɛ kɪ njɛrɪbá kagdəsi-ti al. ⁹ Ngà titi kɪ 'ndangi-né 'panè: Né kɪ kəm dow oo al rəm, mbi dow oo al rəm, né kɪ dow gir mɛɛ-é-ti al rəm ya Lubə ra kete lay kɔdɔ dow-je kɪ 'ndigi-é. ¹⁰ Kdɔtalə jɛ bá Lubə tɛɛ kɪ dɔ-é adi-ji kɪ takul Ndil kɪ aa njay. Kɔdɔ Ndil kɪ aa njay lé, tən né-je lay, sar tən ta-je kɪ tò mɛɛ Lubə-ti karangi nɔ. ¹¹ Nā dan dow-je-ti, ó gə ta kɪ mɛɛ madi-é-ti wa? To ndil dowbé ya par. Bè ya tɔ, ta kɪ mɛɛ Lubə-ti lé, dow kɪ gə goto, to Ndil Lubə ya par. ¹² Ə jɛ rəmə, to ndil kɪ dɔnangi-ti nè bá j'ingə al, ngà to Ndil kɪ j rɔ Lubə-ti bá j'ingə, kɔdɔ kadi j'gə-né né kɪ Lubə adi-ji kɪ takul ramaji liə. ¹³ Jɛ j'pa ta kɪ dɔ-ti kɪ gosi pa ta kɪ dow-je 'ndó kin al, ngà j'pa kɪ gosi ndó né lə Ndil kɪ aa njay, j'ɔr-né mɛɛ né-je kɪ togrɔ-ti lə Ndil j'adi dow-je kɪ Ndil kɪ aa njay ɔr nɔ-dé. ¹⁴ Ngà dow kɪ kɔbɛ lé, ndigi dɔ né-je-ti lə Ndil Lubə al, kɔdɔ ɛ oo kɪ nè mbə kare, ə à gə né-je kinlé al kɔdɔ kɪ takul Ndil kɪ aa njay bá dow gə-né gin né-je kinlé. ¹⁵ Dow kɪ Ndil Lubə ɔr nɔ-é lé, à gangta dɔ né-je-ti lay, ngà ɛ ya kɪ dɔ-é rəmə, dow kɪ à gangta dɔ-é-ti goto. ¹⁶ Kɔdɔ 'ndangi 'panè: «Nā ó gə tagir lə 'Babɛ kɔdɔ kadi ndó-é-né né wa? Ə jɛ rəmə, jɛ j'ow kɪ tagir lə Kristi.»

3

Ta kɪ sɔbi dɔ kullə lə nganjékullə-je lə Lubə

2Kɔ 6:4-13

¹ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, mā rəmə, m'pa sə-si ta titi dow-je kɪ Ndil kɪ aa njay ɔr nɔ-dé al, ngà m'pa sə-si ta titi dow-je kɪ d'isi 'ra né-je kɪ nəl daji rɔ-dé rəm, titi dow-je kɪ 'to ngan-je mɛɛ nam-ti kɪ 'nam kɪ Kristi bè rəm. ² †Mā m'adi-si mbá bɪ nékuso kɪ ngā al. Kdɔtalə nékuso kɪ ngā lé, à kasi dɔ tógi-si-ti al. Ə sar bɔne bè kàrè asi kusoi né kɪ ngā al ya bəy, kdɔtalə sɛi isi 'rai né-je kɪ nəl daji rɔ-si ya bəy. ³ Kɔdɔ loki kim-nā kɪ gaki-nā tò dan-si-ti bè lé, 'toi dow-je kɪ isi 'rai né-je kɪ nəl daji rɔ-si rəm, bá panjiyə-si kàrè to panjiyə kɪ nəl daji rɔ-si rəm ya al wa?

Mbunə Pol kɪ Korēnti-je

⁴ †Kɔdɔ loki dow káre panè: Mā m'to dow lə Pol! Ə ɛ kɪ madi panè: M'to dow lə Apolosi! ⁵ Bè kinlé sɛi isi rai né-je kɪ nəl daji rɔ-si ya al wa? Apolosi to nā, ə Pol to nā wa? Dɛ 'to nganjékullə-je kɪ kɪ takul-dé bá sɛi adi-né

mɛɛ-si, kɪ go kadkare-ti kɪ 'Babe adi dow kɪ rá-rá. ⁶ †M̄ m'm̄ kagi, ə Apolosi ungi man dɔ-ti, ngà Lubə b́a adi-é tógi. ⁷ Beba njem̄-é to dow kɪ 'ngay al rəm, b́a njəkungi man dɔ-ti kàrè to dow kɪ 'ngay al rəm, ngà Lubə kɪ njəkadi-é tógi ya par b́a to kɪ 'ngay. ⁸ Njem̄-é dɛ kɪ njəkungi man dɔ-ti lé, d'asi-n̄a, ə n̄á-n̄á ya à kingə nédɔ-ji kɪ asi ta kullə liə. ⁹ Kdɔtalə jɛ j'to njérakullə nati kɪ Lubə. S̄əi 'toi londɔr lə Lubə rəm, 'toi kəykində lə Lubə rəm. ¹⁰ Kɪ takul maji kɪ Lubə ra s̄ə-m adi-m m'toki njəgosi kində kəy b̄e lé, b́a m'ində-né gin kəy nangi ə dow kɪ rangi ində dɔ-ti. Ngà kadi n̄á-n̄á oo kəm rəbi kɪ isi ində-né dɔ-ti lé maji. ¹¹ Kdɔtalə Jeju Kristi ya to gin kəy lé ngá, b̄i dow à kində gin-é kɪ rangi al. ¹² Kinə dow ində dɔ gin kəy-ti kinlé, kɪ lɔr, əsə kɪ là, əsə kɪ ər-je kɪ maji-maji, əsə kɪ kagi, əsə kɪ wale, əsə kɪ kádi né kàrè, kullə ra dowb́é à toji rɔ-é ndaa-ti rəsi. ¹³ Kdɔ ndɔ gangta-ti lé, kullə lə n̄á-n̄á à toji rɔ-é ndaa-ti rəsi dan p̄ər-ti, adi p̄ər à n̄á ndaji kullə lə n̄á-n̄á kdɔ kɔr man dɔ-ti. ¹⁴ Kinə dow ində kəy dɔ (gin kəy-ti) kinlé b́a ɔ ɔrərə rəmə, dowb́é à kingə nékugə doji. ¹⁵ Kinə p̄ər ɔ kullə ra dow rəmə, ɛ à nal nékugə doji; kaji rəmə dowb́é à kaji, ngà à titi-n̄a kɪ dow kɪ tɛɛ dan p̄ər-ti b̄e. ¹⁶ †S̄əi ɔ ḡəi kɪ 'toi kəy lə Lubə ə Ndil Lubə isi mɛɛ-si-ti ya al wa? ¹⁷ Kinə dow tuji kəy lə Lubə lé, Lubə à tuji-é tɔ; kdɔtalə kəy lə Lubə lé, to kəy kɪ aa njay, ə s̄əi b́a 'toi kəy liə. ¹⁸ Kadi dow ədi rɔ-é al. Kinə dow madi dan-si-ti oo rɔ-é kɪ njəgosi dɔkaglo-ti kɪ bone kin rəmə, kadi-é tɔl mb́ə, b́a à tɔl njəgosi. ¹⁹ Kdɔtalə gosi kɪ dɔnangi-ti n̄e lé, to né mb́ə kɪ rɔ Lubə-ti. Kdɔ 'ndàngi 'panè: ɛ uwə njəgosi-je dɔ kdɔta-ti lə-dé. ²⁰ 'Ndàngi b̄əy 'panè: 'Babe ɔ tagir lə njəgosi-je, ə (ɛ ɔ) kɪ to tagir-je kɪ mɛɛ wəy kare. ²¹ Kadi dow adi dow-je madi 'to nékində kadi liə al; kdɔtalə né-je lay to 'lə-si: ²² Adi Pol, əsə Apolosi, əsə Sepasi, əsə dɔnangi kɪ né-je kɪ mɛɛ-é-ti, əsə kiskəm, əsə koy, əsə né-je kɪ bone, əsə né-je kɪ à ree, lay kin ya to 'lə-si; ²³ ə s̄əi 'toi kɪ lə Kristi, ə Kristi to kɪ lə Lubə.

4

¹ Beba kadi d'oo-ji kɪ njérakullə-je lə Kristi b̄e rəm, kɪ njəkundə kəm-dé go né-je-ti lə Lubə kɪ to né-je kɪ tɔ lo b̄əy-é-ti kin rəm. ² Ə né kɪ 'd̄əji rɔ njəkundə kəm-dé go né-je-ti lé, to ta lə kadi n̄á-n̄á ya ra né kɪ tɔgrɔ-ti. ³ Ngà m̄a rəmə, kadi s̄əi b́a gangi ta dɔ-m-ti əsə kadi dow-je kɪ 'to njəgangta-je b́a 'gangi ta dɔ-m-ti kàrè usi-m né madi al. M̄a ya kɪ dɔ-m kàrè m'gangi ta dɔ rɔ-m-ti al, kdɔ mɛɛ-m uwə-m kɪ ta dɔ né-ti madi al. ⁴ Ə ɛ kin b́a ta ɔr-né dɔ-m-ti al. Njəgangta dɔ-m-ti to 'Babe. ⁵ Gin-é kin b́a kadi 'gangi-né ta kete n̄ə kaglo ree 'Babe-ti al; ɛ b́a à kadi lo ndógi dɔ né-je-ti kɪ 'b̄əy londul-ti, ə à toji kɔjra-je kɪ mɛɛ dow-je-ti ndaa-ti rəsi. Ə n̄á-n̄á ya à kingə piti kɪ s̄əbi dɔ-é rɔ Lubə-ti.

⁶ Ngankɔ-m-je kɪ njəkadmɛɛ, m'un nétoji kɪ s̄əbi dɔ-ji jɛ kɪ Apolosi kdɔ ta lə-si. Kadi 'ndóí n̄e rɔ-ji-ti, kdɔ kadi 'rai né ali-né dɔ ta kɪ 'ndàngi kin al, kadi dow kàrə dan-si-ti un dow ində-né kadi-é ə ɔsi-né ta kɪ madi-é al. ⁷ I lé n̄á adi-i 'tò gay wa? Ə ri b́a to né kɪ 'ingə kɪ dɔrɔ-i wa? Ə kinə 'ingə né kɪ dɔrɔ-i al, ngà kdɔ ri b́a 'ində kadi-i toki né kɪ 'ingə né kɪ dɔrɔ-i b̄e wa?

⁸ S̄əi 'ndani ngá rəm! S̄əi 'toi njénékingə-je ngá rəm! Jɛ j'goto ya s̄əi 'tumi gin kɔb̄e ngá rəm! Kinə ɔi b̄e ya tɔgrɔ-ti ngà, jɛ kàrè j'a kɔ b̄e s̄ə-si tɔ n̄á! ⁹ Kdɔ m̄a m'oo toki né kɪ jɛ kɪ j'to njəkɔwkulə-je lé, Lubə adi-ji j'to

sɔy dow-je rəm, j'titi-nə kà dow-je kí 'gangi ta koy dɔ-dé-ti bè rəm, kɔ j'to né koo læ dow-je kí dɔnangi-ti rəm, né koo læ malayka-je rəm, né koo læ dow-je rəm. ¹⁰ Jε j'təl mbá-je kdɔtalə læ Kristi, ngà sɔi rəmə 'təli njégosi-je kà takul nam kí 'nami kàdì Kristi-ti; jε j'təl njéyay-je, ngà sɔi rəmə sɔi 'təli njétógi-je. Səi lé, d'un ta-si, ngà jε rəmə 'nədi-ji! ¹¹ Sar kàdì bè kin ya kàrè, bɔ ra-ji rəm, kundə man ra-ji rəm, ndoo kubi ra-ji rəm, 'tində-ji rəm, j'ilə mbir-mbir rəm; ¹² †jε ya j'ra kullə kà ji-ji j'ɔɔ rɔgi-rɔgi; 'taji-ji kàrè, jε j'tor ndi-ji dɔ-dé-ti; d'ulə kəm-ji ndoo kàrè, jε j'ore mɛɛ-ji; ¹³ †pa sɔ-ji ta kí maji al kàrè, jε j'sɔl mɛɛ-dé; jε j'təl dɔ bɪrbiti kí dɔnangi-ti nè, j'təl né-je kí maji al kí dow-je lay 'mbati sar bɔne.

¹⁴ M'ndangi mbete kin bè kɔ kullə-né rɔsɔl dɔ-si-ti al; ngà kɔ ndɔji-si-né titi kí 'toi-né ngan-m-je kí m'ində-si dan kəm-m-ti. ¹⁵ Kdɔtalə, lé njéndó-si né-je kí sɔbi dɔ nam kàdì Kristi-ti 'ra budoɔgi nja dɔgi ya kàrè, bɔbi-si-je 'nə al, kɔ kà sɔbi dɔ nam kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti lé, mɔ ya m'to bɔbi-si kà takul Poyta kí Maji. ¹⁶ †Bəbə m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti, 'ndaji kullə ra-m. ¹⁷ Gin-é kin ya bá m'ulə-né Timote rɔ-si-ti; ε to ngon-m kí m'ində-é dan kəm-m-ti, njəkə dɔ ndi-é-ti mɛɛ nam kàdì 'Babe-ti; ε à kole mɛɛ-si dɔ dɔ nja-m-je-ti kí sɔbi dɔ nam kàdì Kristi-ti, gangi-é kí m'ndó-né dow-je kà lo lay dan njékəwnə-je-ti kí gay-gay lay. ¹⁸ Dow-je madi d'ində kàdì-dé, 'ra titi né kí m'a kɔw koo-si al ngà bè. ¹⁹ Ngà kí ngɔsnè-ti kin ya, kinə 'Babe ndigi rəmə, m'a kɔw rɔ-si-ti nɔɔ, ə m'a kɔw kɔ koo ta-je læ njékində kàdì-dé-je kin al, ngà m'a kɔw kɔ koo tógi-dé. ²⁰ Kdɔtalə kɔbɛ læ Lubə lé, to ta-je al, ngà to tógi. ²¹ Ri bá sɔi 'ndigi wa? Kadi m'ɔw rɔ-si-ti kà salangi, əsə kà ndigi dow-je, kà panjiyɔ kí sɔl ləm-ləm wa?

5

Ta kí gangi dɔ kaya-ti

¹ Kaya kí ra tò dan-si-ti adi dow-je d'oo ta-é kà lo-lo, ə to kaya kí njékadmɛɛ al-je ya kàrè tò dan-dé-ti nja kàrə al bəy; 'panə dow kàrə dan-si-ti taá ne bɔbi-é! ² Ya rəmə sɔi indəi-né kàdì-si bəy al ban! Lé ndingə bá a ndingəi ndoo, kɔ kadi dow kí njɛra né kí bè kinlé, kadi tokì tubə-é dan-si-ti kɔgi! ³ Mə lé, daji rɔ-m goto sə-si, ngà mɛɛ ndil-ti ə m'ə sə-si nati, adi dow kí njɛra né kí bè kinlé, mɔ m'gangi ta dɔ-é-ti ngà, titi né kí m'ə lo-é-ti nɔɔ bè. ⁴ Loki 'kəwi-nə kà ri 'Babe Jeju lé, mɛɛ ndil-ti rəmə, m'isi sə-si nati kà takul tógi læ 'Babe lə-ji Jeju: ⁵ Dow kí titi-nə bè kinlé, kadi tokì kinə-é ji Satə-ti kadi Satə tuji daji rɔ-é, ə kadi ndil-é aji ndɔ ree 'Babe Jeju-ti.

⁶ †Kində kàdì lə-si lé, maji-é goto! Əm kí ndɛ bè ya adi nduji kí lɔy mɛɛ né-ti lay i lé, sɔi 'goi al wa? ⁷ Ɔri əm kí low rɔ-si-ti kɔgi, adi rɔ-si kɔ kadi 'toi nduji kí lɔy kí sigi, kdɔtalə sɔi lé, əm goto rɔ-si-ti; kɔ Kristi kí to ngon bati Paki lə-ji lé, d'ilə məsi-é nangi*. ⁸ Ən ə, adi j'rai nəy Paki kà əm kí low al rəm, kà əm kí to néra kí maji al al rəm, kà mɛɛndul al rəm, ngà kadi j'rai kà mbə kí əm goto-ti, kà mɛɛ kí aa njay, kà néra kí tɔgro-ti.

† 4:12 4:12 Knj 18:3 † 4:16 4:16 1Kɔ 11:1; Plp 3:17 † 5:6 5:6 Gal 5:9 * 5:7 5:7 Əm kí low lé toji panjiyɔ kí maji al kí kete. Ndɔ ra nəy Paki lé, mɛɛ kay kí rá-rá ya 'tol ngonbati-ti. Ngà kete bá kadi ndɔ ra nəy Paki asi lé Israyel-je d'ɔr əm kí mɛɛ kəy-je-ti lə-dé kɔgi kadi toji kaa rɔ dɔ majal-ti (Tet 12:8,20).

⁹ M'ndangi mee mbete-ti lə-m kí madi-si lé m'panè: Uwəi nam kí njérakaya-je al. ¹⁰ Mə m'pa ta m'osi-né kagi dɔ dow-je-ti lay kí donangi-ti nè kí 'to njérakaya-je, kí njérakəmnda-je, kí bəkaya-je, kí njépole magi-je kin al; kɔɔ səi a kasi tɛgi donangi-ti kɔgi al. ¹¹ Adi mbete kí ndoki m'ndangi m'adi-si kinlé, m'ndangi kɔɔ kadi dow kí ba rɔ-é njékadmee b́a to njérakaya, əse njérakəmnda, əse njépole magi, əse njétajsul, əse gɔyibi, əse bəkaya lé, uwəi siə nam al rəm, b́a kuso ya kàrè kadi usoi nè kí dow kí bè kin al rəm. ¹² Se to ta lə-m kadi mə b́a m'gangi ta dɔ njékadmee al-je-ti wa? Njékadmee-je b́a səi a gangi ta dɔ-dé-ti ya al wa? ¹³ Njékadmee al-je lé, Lubə b́a à gangta dɔ-dé-ti. 'Tubəi njèmɛndul dan-si-ti kɔgi.

6

Səki-nə lə njékadmee-je

Mat 5:38-41

¹ Loki dow káre dan-si-ti ɔw kí ta kí madi-é lé, à səki-é nɔ njékadmee al-je-ti b́i nɔ njékaa njay-je-ti al wa? ² Səi 'gəi kí njékaa njay-je d'a gangta dɔ dow-je kí donangi-ti ya al wa? Ə kinə səi b́a a gangi ta dɔ dow-je kí donangi-ti rəmə, ta-je kí nde-nde kin b́a a kasi gangi al tɔ b́əy wa? ³ Səi 'gəi kí j'a gangi ta dɔ malayka-je-ti ya al wa? Ngà ta kí sobi dɔ né-je kí donangi-ti nè kí ban b́a j'a kasi gangi al wa? ⁴ Ə loki ta kí sobi dɔ né-je kí donangi-ti nè tɔ dan-si-ti rəmə jè, dow-je kí njékəwnə-je 'nədi-dé kin b́a d'a to njégangta-é wa? ⁵ M'ɔw kí pa ta kin kulə-né rɔsɔl dɔ-si-ti; adi dow káre-rè kí dan-si-ti kí to njəgosi kí asi kadi gangta kí dan ngankɔ-é-je-ti kí njékadmee ya goto wa? ⁶ Ə njékadmee ya səki njékadmee madi-é, ə to nɔ njékadmee al-je-ti b́əy ɔn! ⁷ Səi rəmə, səki kí 'səki-nə kin ya, to kusi ya usi ngà tin. Kɔɔ ri é 'ra-si maji al kàrè kisi ya isi dɔ-ti al wa? Kɔɔ ri é kiŋə ya iŋəi adi 'taa né-je lə-si al wa? ⁸ Rəmə səi b́əy b́a 'rai né kí njururu al, adi uwəi dow-je 'taai né-je lə-dé, ə to ngankɔ-si-je kí njékadmee b́əy ɔn! ⁹ Kɔw kí njéra né kí njururu al-je d'a kɔw kɔbɛ-ti lə Lubə al kinlé, səi 'gəi ya al wa? Ədi rɔ-si al: Njérakaya-je, kí njépole magi-je, kí njékiŋə ne-dé-je əse ngɔw-dé-je ə sangi dow-je kí rangi, ¹⁰ njétəl rɔ-dé dené-je-ti, kí dingəm-je kí njésangi dingəm madi-dé-je, kí dené-je kí njésangi dené madi-dé-je, kí njébogi-je, kí njéra kəmnda-je, kí gɔyibi-je, kí njétajsul-je, kí bəkaya-je d'a kandi kɔbɛ-ti lə Lubə al. ¹¹ Né-je kin b́a ndoki to kullə ra dow-je madi kí dan-si-ti. Ngà togi b́a 'togi-si rəm, d'ində-si tagay rəm, d'ɔr ta dɔ-si-ti kí ri 'Babe Jezu Kristi rəm, kí takul Nil Lubə lə-ji rəm.

Koo go rɔ dɔ kaya-ti

¹² Né-je lay ya tɔ kadi m'ra, ngà né-je lay maji dɔrɔ al. Né-je lay ya tɔ kadi m'ra, ngà m'a kiŋə rɔ-m kadi né madi ra-m b́ə-ti al. ¹³ Nékuso tɔ kɔɔ mee dow, ə mee dow tɔ kɔɔ nékuso, ə Lubə à tuji-dé joo lay. Ngà rɔ dow tɔ kɔɔ kaya al. Rɔ dow tɔ kɔɔ 'Babe, ə 'Babe tɔ kɔɔ rɔ dow. ¹⁴ Ə Lubə kí adi 'Babe tɔsi ndəl ində lo tɛgi lé, tɔgi-é à kadi j'tɔsi 'ndəli j'indəi lo j'tɛgi tɔ. ¹⁵ Səi 'gəi kí rɔ-si to ngan rɔ Kristi ya al wa? Adi m'a kɔy ngan rɔ Kristi kɔɔ kadi m'təl-dé ngan rɔ kaya dené-ti wa? ¹⁶ Ndə bè al! Səi 'gəi kí dow kí ində rɔ-é nati kí kaya dené lé, dɛ siə 'to kubru rɔ kí káre-rè ya al wa?

Kdotalə 'ndàngi 'panè: Dɛ joo lay 'təl kubru rɔ kɪ káre-rè. ¹⁷ Ngà dow kɪ ində rɔ-é nati kɪ 'Babe lé, dɛ siə nati mɛɛ ndil-ti kɪ káre-rè. ¹⁸ Ayi kaya kɪ ra. Ndəgi majal-je lay kɪ dow ra lé, tɔ gidi daji rɔ-é-ti ndaa-ti nè. Ngà dow kɪ ra kaya rəmə, ɛ ra majal kɪ daji rɔ-é ɛ ya. ¹⁹ †Səi 'gəi né kin al wa? Daji rɔ-si lé, to kəy kisi Ndil kɪ aa Njay, kɪ tɔ mɛɛ-si-ti, kɪ səi ingəi rɔ Lubə-ti, ə səi 'toi dow-je dɔ rɔ-si al. ²⁰ Kdotalə Lubə gangi dɔ-si kɪ né kɪ gati-é nɔ. Ən ə adi daji rɔ-si ulə rɪbɔ dɔ Lubə-ti [ə kadi tagir lə-si kɪ to 'lə Lubə kinlé ulə rɪbɔ dɔ-é-ti*.]

Kilə tadəji-je-ti

7

Ta kɪ sɔbi dɔ taa-nɔ
Mat 19:3-12

¹ J'reei dɔ ta-ti kɪ 'ndàngi mɛɛ mbete-ti adi-mi 'painè: Kadi dingəm tɔ kɪ dené al lé, to né kɪ maji. ² Ngà kdɔ kadi dow usi dan kaya-ti al lé bɔ kadi dingəm kɪ rá-rá ya ɔw kɪ ne-é ne-é, ə kadi dené kɪ rá-rá ya ɔw kɪ ngɔbi-é ngɔbi-é tɔ. ³ Kadi dingəm adi né lə ne-é kɪ sɔbi dɔ-é, bə ya tɔ ə kadi dené adi né lə ngɔbi-é kɪ sɔbi dɔ-é tɔ. ⁴ Dené ɔw kɪ tɔgi dɔ rɔ-é-ti al, ngà ngɔbi-é bɔ ɔw kɪ tɔgi dɔ-ti; bə ya tɔ ə dingəm ɔw kɪ tɔgi dɔ rɔ-é-ti al, ngà ne-é bɔ ɔw kɪ tɔgi dɔ-ti. ⁵ Ɖgi-nɔ rɔ-si al, kinə ta-si asi-nɔ dɔ-ti, kdɔ kadi uni kaglo madi 'pai-né ta kɪ Lubə je bə bane; ə go-ti 'təli kɪ rɔ-nɔ-ti gogi, nè kinə asi kori mɛɛ-si al rəmə, Satɔ à kingə lo kdɔ nɔ-si-né. ⁶ Ta kɪ m'pa kinlé, to ndukun al, ngà to takoji. ⁷ M'ndigi nɔ kadi dow-je lay ya 'titi-nɔ sə-m bə; ngà nɔ-nɔ ya Lubə adi-é kadkare kɪ sɔbi dɔ-é; adi ɛ kɪ káre kadkare kɪ bə kin ə ɛ kɪ káre kadkare kɪ bə kin tɔ.

⁸ 'Ngabo-je, kɪ njəngɔwkoy-je rəmə, m'idə-dé m'panè kadi d'isi titi-nɔ sə-m bə bɔ maji. ⁹ Ngà kinə d'a kasi kore mɛɛ-dé al rəmə, kadi 'taa dené əse 'taa ngow; kdɔ taa dow kisi siə tɔ soti itə kadi rɔ kɔ.

¹⁰ †Ngà kɪ sɔbi dɔ dɛ kɪ 'taa-nɔ lé, to mɔ bɔ m'un ndu kɪ dɔ-m al, ngà 'Babe bɔ panè: Kadi dené mbati ngɔbi-é al; ¹¹ kinə ɛ mbati ngɔbi-é rəmə, kadi-é taa ngow al, bə al rəmə kadi təl ulə noji nati kɪ ngɔbi-é gogi, ə kadi dingəm tubə ne-é al tɔ.

¹² Ə kɪ sɔbi dɔ ndəgi dow-je rəmə, to 'Babe al, ngà mɔ bɔ m'panè: Kinə ngonkɔ-ji kɪ njəkadmɛɛ isi kɪ dené kɪ njəkadmɛɛ al, bɔ dené-é ndigi kisi siə rəmə, kadi tubə-é al; ¹³ ə dené kɪ ngɔbi-é to njəkadmɛɛ al, bɔ kinə ngɔbi-é lé ndigi kadi isi siə rəmə, kadi mbati-é al tɔ. ¹⁴ Kdotalə dingəm kɪ njəkadmɛɛ al lé tɔ tagay kɪ takul ne-é, ə dené kɪ njəkadmɛɛ-é al lé tɔ tagay kɪ takul ngɔbi-é kɪ to njəkadmɛɛ tɔ, bə al rəmə ngan-si-je d'a kaa njay al, ngà kɪ tɔgrɔ-ti lé, 'to tagay ya. ¹⁵ Ngà kinə to njəkadmɛɛ al bɔ ndigi kinə njəkadmɛɛ rəmə, kadi inə-é; lo kin-ti lé, ngonkɔ-ji əse kɔnan-ji kɪ njəkadmɛɛ lé, né kɪ dɔ-é nati siə goto. Kdotalə Lubə bɔ-ji kadi j'isi kɪ lapiya.* ¹⁶ I kɪ dené lé, dɔmaji ə i bɔ 'a kaji ngɔbi-i ə i 'gə wa? Ə i kɪ dingəm lé, dɔmaji ə i bɔ 'a kaji ne-i ə i 'gə wa?

† **6:19** 6:19 1Kɔ 3:16; 2Kɔ 6:16 * **6:20** 6:20 Ta-je kɪ tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dɔsɔy kɪ dan-ti-je kɪ 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta greki. † **7:10** 7:10 Mat 5:32; 19:9; Mar 10:11,12; Luk 16:18 * **7:15** 7:15 Ta kɪ 'panè Lubə bɔ-ji kinlé mɛɛ mbete-je-ti kɪ nɔ-je kɪ 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta greki lé to Lubə bɔ-si.

Kadi n̄-n̄ ngəm gangi kisi-é kí isi-né bá Lubə ba-é-né

¹⁷ Tò bá tò kadi n̄-n̄ ya isi gangi kisi-é-ti kí 'Babe adi-é, kí go ba-ti kí Lubə ba-é-né. E kin bá to ndu kí m'un m'adi njékəwn̄-je kí gay-gay lay. ¹⁸ Dow kí d'ij̄-é ganjangi ngá bá Lubə ba-é rəm̄, gangi-é kin ya isi-né; ə dow kí d'ij̄-é ganjangi al b̄əy bá Lubə ba-é rəm̄, adi d'ij̄-é ganjangi al ngá. ¹⁹ Kij̄ ganjangi to né madi al rəm̄, bá kij̄ ganjangi al kàrè to né madi al rəm̄, ngá né kí maji lé, to təl r̄o go ndukun-ti lə Lubə. ²⁰ Kadi n̄-n̄ ya isi gangi kisi-é-ti kí e isi-né bá Lubə ba-é-né kin ya. ²¹ Lé 'to bə bá Lubə ba-i kàrè 'ndingə r̄o-i al; ngá kinə kəm lo tò kadi 't̄ē m̄ē b̄ə-ti rəm̄, maji kí maji ɔ̄n ɔ̄ 't̄ē m̄ē-é-ti kogi. ²² Kd̄ɔ̄təl b̄ə kí 'Babe ba-é lé, to dow kí 'Babe taa-é il-é taá; b̄ə ya t̄o, dow kí to b̄ə al kí 'Babe ba-é lé, e to b̄ə lə Kristi t̄o. ²³ Lubə gangi d̄o-si k̄i né kí gati-é n̄a b̄i 't̄əli b̄ə lə dow-je gogi al. ²⁴ Ngank̄-m-je kí njékadm̄ē, kadi n̄-n̄ ya isi n̄ Lubə-ti gangi kisi-é-ti kí e isi-né bá Lubə ba-é-né kin ya.

Ta kí s̄obi d̄o dow-je kí 'gə dené əse 'gə dingəm al

²⁵ Ta kí s̄obi d̄o dow-je kí 'gə dené əse 'gə dingəm al lé, 'Babe adi-m ndu d̄o-ti al; ngá m'pa kí go koo-é-ti lə-m, m̄a kí 'Babe adi-m m'to dow kí nj̄ək̄ d̄o ndi-m-ti k̄i takul koo kəmtondoo liə.

²⁶ Kd̄o ta lə k̄o-je kí m̄ē ndo-je-ti kí b̄one b̄ə kinlé, né kí m̄a m'oo kí à maji ɔ̄n: Dow kí rá-rá isi gangi-é-ti kí e isi-né kin ya bá maji. ²⁷ Kinə i 'taa dené rəm̄, 'sangi kadi 'mbati-é al; ə kinə i 'taa dené al b̄əy rəm̄, 'sangi taa dené al. ²⁸ Ngá k̄ə bá kinə i 'ndigi taa dené kàrè, to majal al rəm̄, ə kinə ngonmandi kí gə dingəm al b̄əy ndigi taa ngow kàrè to majal al rəm̄; ngá nj̄etaa-n̄a-je kinlé kisi-dé k̄i d̄o-dé taá rəm̄, d'a kingə k̄o; ə m̄a m'ndigi k̄or-si m̄ē-é-ti kogi.

²⁹ Ngank̄-m-je kí njékadm̄ē, ta kí m'ndigi pa ɔ̄n: Ndo n̄ay ḡoji; k̄i n̄ə k̄ow kí kete kinlé, d̄ē kí d'isi k̄i dené-je kàrè, kadi d'isi toki né kí d'isi k̄i dené-je al b̄ə; ³⁰ d̄ē kí d'isi 'n̄o kàrè, kadi 'toki dow-je kí d'isi 'n̄o al b̄ə; d̄ē kí d'isi 'ra r̄onəl kàrè, kadi 'toki dow-je kí d'isi 'ra r̄onəl al b̄ə; d̄ē kí d'ind̄ə néndogi kàrè, kadi 'toki dow-je kí né lə-dé goto b̄ə; ³¹ d̄ē kí d'isi d'ub̄ə maji né-je kí d̄onangi-ti né kàrè, kadi d'isi toki dow-je kí d'ubi maji né-je kí d̄onangi-ti n̄ə al b̄ə; kd̄ɔ̄təl né-je kí d̄onangi-ti n̄ə lé, à d̄ə kogi. ³² Ə m'ndigi kadi m̄ē-si a k̄ək̄k̄ al. Dow kí taa dené al lé, né-je lə 'Babe, k̄i kəm r̄əbi-je kí à n̄əl-é-né bá m̄ē-é tò d̄o-ti ḡór̄ó. ³³ Ngá dow kí taa dené lé, m̄ē-é a k̄ək̄k̄ kd̄o né-je kí d̄onangi-ti n̄ə rəm̄, kd̄o kəm r̄əbi-je kí à n̄əl-né ne-é rəm̄, ³⁴ adi m̄ē-é ra joo. B̄ə ya t̄o ɔ̄, dené kí taa ngow al əse ngonmandi kí gə dingəm al b̄əy lé, m̄ē-é tò ḡór̄ó d̄o né-je-ti lə 'Babe, kd̄o kadi daji r̄o-é k̄i tagir liə aa njay; ə nj̄etaa ngow lé, m̄ē-é a k̄ək̄k̄ kd̄o né-je kí d̄onangi-ti n̄ə rəm̄, kd̄o kəm r̄əbi-je kí à n̄əl-né nḡobi-é rəm̄.

³⁵ M'pa ta kin b̄ə kd̄o maji lə-si, b̄i to gum bá m'iȳə kd̄o kuw̄ə-si-né al, ngá kd̄o kadi 'rai né kí maji rəm̄, kadi 'nami-né k̄adi 'Babe-ti k̄i m̄ē-si kí joo al rəm̄.

³⁶ Kinə dow madi uw̄ə d̄o ngonmandi bá oo kí bal-é ow k̄i d̄ə ɔ̄ oo kí né-je à k̄ow go-n̄a-ti maji rəm̄, kadi-é ra né kí m̄ē-é ndigi; kadi 'taa-n̄a; to majal al. ³⁷ Ngá dow kí e ya oji m̄ē-é-ti bá un ndu ə a d̄o-ti nj̄anḡi kadi n'ow suw̄ə bá asi kore m̄ē-é, ə kinə to m̄ē ndigi liə ya b̄i to m̄ēndigi lə dow kí rangi al rəm̄ ra-é liə kin maji. ³⁸ B̄əba dow kí taa dené kí e uw̄ə d̄o-é lé, ra né kí maji, ə dow kí uw̄ə d̄o dené bá taa-é al rəm̄, to né kí maji

ṅa ya bəy. ³⁹ Dené kí ngòbi-é isi kì dɔ-é taá bəy lé, ɛ à kisi kɔ ngòbi-é ya; ngà kinə ngòbi-é oy rəmə, ta ɔr dɔ-é-ti, adi kinə ɛ ndigi taa ngow kí rangi rəmə à taa, ngà kɛ bá kadi taa dow kí adi mɛɛ-é 'Babe bane. ⁴⁰ Bè ya kàrè koo-é-ti lə-m lé, kinə dené lé, təl taa ngow al rəmə, à kisi kì ronəl ṅa. Ə mɔ ya kàrè, m'gə kí Ndil Lubə isi mɛɛ-m-ti tɔ.

8

Ta kí sɔbi dɔ dɔ kí 'pole-né magi-je

¹ Ta kí sɔbi dɔ dɔ kí 'pole-né magi-je lé, j'gəi kí jəi lay ya j'toi njégə-é-je. Ngà négə lé, ree kì kində kàdì, ə ndigi dow-je bá adi dow ɔw kì kete-kete mɛɛ kadmɛɛ-ti.† ² Kinə dow madi gir kí n'gə né madi rəmə, ɛ gə titi kí lé à gə-né al ya bəy. ³ Ngà kinə dow madi ndigi Lubə rəmə, dowbé kinlé, Lubə gə-é tɔ. ⁴ Ə ta kí sɔbi dɔ kuso dɔ kí 'pole-né magi-je lé, jəi j'gəi kí magi goto dɔnangi-ti nè, Lubə ya kì kàre-rè. ⁵ Tɔgrɔ-ti ya, né-je kí dɔrɔ-ti əse kí dɔnangi-ti kí dow-je 'ba-dé lubə-je tɔ nɔɔ ya, adi lubə-je 'ṅa rəm, bá 'babe-je 'ṅa rəm. ⁶ Ngà jəi rəmə, Lubə kí Bobi ra kàre-rè, ɛ bá né-je lay j rɔ-é-ti, ə kì takul-é bá jəi j'isi-né; ə 'Babe ra kàre-rè, tɔ Jeju Kristi, kí takul-é bá né-je lay tɔ-né rəm, bá jəi j'isi-né rəm tɔ.

⁷ Ngà dow-je lay bá 'gə né kin al. Kɔ dɛ kí dan-ti-je kí d'inə ta 'pole magi-je ngosnè bəy lé, d'isi d'uso dɔ-je kinlé rəmə, 'gir kí tɔ dɔ-je kí j nɔ magi-je-ti ya bəy adi tagir lə-dé kí goji kinlé, təl-né né kí tɔ nɛ takəm Lubə-ti. ⁸ Tɔ nékuso bá à kɔw sə-ji ngəsi rɔ Lubə-ti al; lé j'usoi dɔ-je kinlé al kàrè, j'usi kəm-ti al rəm, bá lé j'usoi kàrè, j'ingəi né kəm-ti al rəm. ⁹ Ngà koo bá ooi maji, nè ra kí kadi 'rai né kí mɛɛ-é ndigi kinlé, à kì təl tɔ gin kusi lə njəyay-je. ¹⁰ Kɔdɔtəl kinə, i kí 'tɔ njégə né-je kinlé bá dow madi oo-i kí isi uso né kəy pole magi-je-ti lé, à ra kadi dow kí tagir liə goji kinlé j uso-né dɔ kí 'pole-né magi-je al wa? ¹¹ Ə négə lə-i bá isi təl gin koy njəyay kin, kí tɔ ngonkɔ-ji njəkadmɛɛ kí Kristi oy kɔ tɔ ta liə kin ban al wa? ¹² Ra kí 'rai majal kí titi-ṅa bè kin kì ngankɔ-si-je kí njəkadmɛɛ adi ɔri-né tógi-dé kɔ tagir lə-dé kí goji kinlé, tɔ Kristi ya tɔ bá səi 'rai siə majal. ¹³ Gin-é kin bá, kinə ta lə nékuso bá ngonkɔ-m kí njəkadmɛɛ à kusi-né mɛɛ majal-ti rəmə, m'a kuso dɔ kɔ kadi tɔ gin kusi mɛɛ majal-ti lə ngonkɔ-m kí njəkadmɛɛ kin ndɔ al.

9

Pol inə né-je kí tɔ-tó-é kadi ingə

2Kɔ 11:7-12; 12:13-15

¹ Mɔ lé m'to bə al ya al wa? M'to njəkɔwkulə ya al wa? M'oo 'Babe lə-ji Jeju ya al wa? Səi 'toi kandi kullə lə-m kí m'ra m'adi 'Babe ya al wa? ² Kinə dow-je kí rangi bá d'oo-m kì njəkɔwkulə al kàrè, səi rəmə 'gəi kí m'to njəkɔwkulə ya; kɔ səi ya 'toi ndaji kullə lə njəkɔwkulə kí m'ra m'adi 'Babe. ³ Né kí m'ɔr-né ta dɔ-m-ti nɔ njəkilə ta dɔ-m-ti-je ɛn: ⁴ Jé lé, tɔ-tó-é kadi j'uso rəm, j'ay rəm ya al wa? ⁵ Tɔ-tó-é kadi j'adi kɔnan-ji kàre kí njəkadmɛɛ kí tɔ ne-ji ɔw sə-ji titi kí njəkɔwkulə-je kí rangi 'ra-né, əse titi kí ngankɔ 'Babe dɛ kì Sepasi 'ra-né kin ya tɔ al wa? ⁶ Ə se jé kì Barnabasi ya kì kár-ji bá tɔ kadi j'ra kullə ya tá wa? ⁷ Nɔ ra kullə asgar é un là liə ya bá ugə-né rɔ-é wa? Nɔ mɔ nduu ya uso kandi-é al wa? Nɔ ul

† 8:1 8:1 Róm 14:13-23

dā-je ya ay mbà-dé al wa? ⁸ Se ta kinlé m'pa kí dow-ti wa? Ndukun kàrè pa bè ya tɔ al wa? ⁹ †Kdo 'ndàngi mɛɛ mbete ndukun-ti lə Moiyiji 'panè: *Mangi kí d'adi-é a njiyè dɔ kɔ-ti kɔ kadi kaa-é tal lé, 'a dɔ ta-é al.* † Lubə pa bè lé, mangi-je bá ta lə-dé to rɔ-é, ¹⁰ əse jɛ ya par bá ɛ pa ta kin sɔbi-né dɔ-ji wa? Oiyɔ, ta kinlé, 'ndàngi sɔbi dɔ-ji ya; dow kí a ndɔr lé, tɔ kadi ndɔr ində-né mɛɛ-é dɔ kɔ-ti, ə dow kí a ində kɔ kàrè, kadi ində mɛɛ-é dɔ kingə nédɔ-ji-é-ti tɔ. ¹¹ †Né-je kí maji-maji kí to né-je lə Ndil kí aa njay bɔy é j'dubi mɛɛ-si-ti, ngà nékingə-si-je bá j'ubə maji-é rəmə, to né kí à tò bəl nɔa wa? ¹² Dow-je kí rangi bɔy é d'ubə maji né-je lə-si é to tó-é, ngà jɛ kí ban bá j'a kubə maji né lə-si é à to tó-é al wa? To tó-é kadi j'ubə maji né lə-si ya, ngà kɛ bá jɛ j'dəji né ji-si-ti al; kore bá jɛ j'ore mɛɛ-ji mɛɛ né-je-ti lay, kɔ kadi j'ilə kagi Poyta kí Maji lə Kristi al.

¹³ Səi 'gəi ya al wa? Dow-je kí d'a 'ra kullə mɛɛ kəy-ti lə Lubə lé, né kí mɛɛ kəy-ti lə Lubə ya to nékuso-dé; ə dɛ kí d'a 'ra kullə logugi né-ti lə Lubə lé, d'ubə maji né kí dow-je d'adi logugi né-ti lé ya tɔ al wa? ¹⁴ †Bè ya tɔ é 'Babe ində ndu kadi, dow-je kí d'isi d'ilə mbɛ Poyta kí Maji lé, d'a kingə nékuso kə m rəbi Poyta-ti kí Maji ya tɔ.

¹⁵ Ngà mɔ Pol lé, né-je kí to tó-é kadi m'ubə maji-é kinlé, né kàre ya kàrè m'dəji al, bá m'ndàngi mbete kin bè kɔ kadi dow adi-m-né né al rəm; kɔ m'ndigi kadi koy tá m'oy ə tò soti ...! Né kí m'osi-né gajɛ rɔ-m kinlé, dow kí à kɔr dɔ-m-ti goto. ¹⁶ Kilə mbɛ Poyta kí Maji lé, to né kosi gajɛ rɔ lə-m al; kɔtalə to kullə kí tò dɔ-m-ti kadi m'ra ya tá; kinə m'ilə mbɛ Poyta kí Maji kin al lé, to tuji bá usi dɔ-m-ti tin! ¹⁷ Kinə m'ilə mbɛ-é kí mɛɛndigi lə-m rəmə, m'a kingə nédɔ-ji-m; ngà kinə m'ra kullə-é kí nɔɔ bè par rəmə, to né kí d'ində kullə-é dɔ-m-ti kí kində tɔ. ¹⁸ Ə nékugə dɔ-ji-m lé to ri wa? To mbɛ Poyta kí Maji kí m'ilə kare, ə né kí to tó-é kadi m'ingə kə m rəbi Poyta kí Maji kin kàrè m'dəji al.

¹⁹ Tɔgrɔ-ti, rɔ dow-je-ti lay ə m'to bə al ya, ngà m'təl rɔ-m ngonnjəkullə-ti lə dow-je lay, kɔ kadi m'ingə-né dow-je kí 'nɔa kí 'tò nduy-nduy. ²⁰ Loki m'a rɔ jipi-je-ti, ə m'ra rɔ-m jipi-ti, kɔ kadi m'ingə-né jipi-je; loki m'a rɔ njəkisi gin tógi ndukun-ti ə m'ra rɔ-m dow-ti kí njəkisi gin tógi ndukun-ti tɔ – mɔ m'isi gin tógi ndukun-ti al – ya ngà m'ra bè kɔ kingə-né dow-je kí d'isi gin tógi ndukun-ti; ²¹ loki m'a rɔ dow-je-ti kí d'isi gin tógi ndukun-ti al ə m'ra rɔ-m dow-ti kí isi gin tógi ndukun-ti al, bè kɔ kadi m'ingə-né dow-je kí d'isi gin tógi ndukun-ti al. Ə mɔ ya bè lé, mɔ m'or rɔ-m kɔgi mɛɛ ndukun-ti lə Lubə al, ngà kí tɔgrɔ-ti lé, m'isi gin tógi ndukun-ti lə Kristi – ²² Loki mɔ rɔ dow-je-ti kí 'yay mɛɛ kadmɛɛ-ti ə m'ra rɔ-m dow-ti kí yay, kɔ kadi m'ingə-né dow-je kí 'yay mɛɛ kadmɛɛ-ti. M'təl rɔ-m né-je-ti lay kɔ kadi lé ri-ri kàrè m'adi dɛ kí nɔ-je d'aji ya tá. ²³ Né-je lay kinlé, m'ra kɔ ta lə Poyta kí Maji, kɔ kadi m'ingə-né nédɔ-ji-m mɛɛ-é-ti.

²⁴ Dow-je kí d'ay ngɔdi lo kində dirə-ti lé, d'ay nati lay ya, ngà dow kàrè-rè bá ingə nédɔ-ji lé, sɔi 'gəi ya al wa? Ayi ngɔdi kə gangi-é kí a kingəi-né nédɔ-ji bane. ²⁵ Dow-je lay kí 'to njəkində-nɔ dirə mulə kí kuwə lé, d'ogɛ rɔ-dé dɔ né-je-ti kí gay-gay lay; dɛ lé, 'ra bè kɔ kingə-né jɔgi kí à tuji, ngà jəi rəmə j'rai kɔ kingəi-né jɔgi kí à tuji al. ²⁶ Adɛ mɔ m'ay ngɔdi m'ilə-né birikɔyɔ kare al; m'bir ji-m kɔ kosi-né né, bi m'bir ji-m kɔ kosi-né ndaa

lo kare al. ²⁷ Kində b́a m'ində dɔ rɔ-m-ti ngá, ə m'təl rɔ-m gin tógi-m-ti, nè mą́ kí m'ilə mbə Poyta kí Maji m'adi dow-je kí rangi kinlé b́a d'a kí kɔr-m meɛ kullə-é-ti kogi.

10

Kun néndaji dɔ poyta-ti lə Israyel-je *Əbr 3:7-19*

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmeɛ, m'ndigi kole meɛ-si dɔ ka-ji-je-ti kí, loki dɛ lay ya 'njiyə gin kilndi-ti* rəm, dɛ lay ya d'ində dan babo 'gangi rəm, ² dɛ lay ya toki ra-dé batəm dan kilndi-ti rəm, dan babo-ti rəm, k̀ takul nam kí 'nam kàd̀i Moiyiji-ti; ³ dɛ lay ya d'uso né kí káre-rè kí to nékuso kí i rɔ Ndil-ti kí aa njay rəm, ⁴ b́a dɛ lay ya d'ay man kí káre-rè kí to man kí i rɔ Ndil-ti kí aa njay, kdotalə dɛ d'ay man kí tɛɛ kàd̀i mbal-ti kí i rɔ Ndil-ti kí aa njay, kí to mbal kí njédan-dé, ə mbal-é kinlé to Kristi. ⁵ Ngá dow-je ną́ dan-dé-ti ya kullə ra-dé nəl Lubə al, gin-é kin b́a d'oy-né dilələ-ti. ⁶ Ə né-je kinlé ra né bè kdɔ kadi təl to néndó adi-ji, kdɔ kadi jəi j'adi bɔ né-je kí maji al ra-ji titi kí ra-dé-né kin al ngá. ⁷ 'Təli njépole magi-je titi kí ndɔki dɛ kí ną́-je kí dan-dé-ti 'ra-né b́a 'ndàngi-né ta-é meɛ mbete-ti kí aa njay kin al ngá; 'ndàngi 'panè: Kosi dow-je d'isi nangi d'uso rəm, d'ay rəm, ə go-ti d'j 'la-ną́. ⁸ Adi j'toi njéra kaya-je titi kí ndɔki dɛ kí ną́-je kí dan-dé-ti 'ra-né, adi dow-je budɔgi lo kɔrjoo gidi-é mutə d'oy-né meɛ ndo-ti kí káre-rè kin al ngá. ⁹ Adi j'nai 'Babe titi kí ndɔki dɛ kí ną́-je kí dan-dé-ti 'nə-é-né adi li-je 'tɔ́-dé-né tol-dé kin al ngá. ¹⁰ Adi j'yuni ta titi kí ndɔki dɛ kí ną́-je kí dan-dé-ti 'yun-né ta adi malayka k̀ njètɔɔ ko dow-je tɔɔ-né ko-dé kin al ngá. ¹¹ Né-je kinlé tɛɛ dɔ-dé-ti bè kdɔ kadi təl néndó adi-ji rəm, b́a 'ndàngi kdɔ ndəji-ji-né jəi kí j'isi dɔbəy ndo-ti kin rəm. ¹² Ən ə, dow kí gir kí n'ə taá rəmə, kadi oo maji nè à kí kusi! ¹³ Néną́ kí tɛɛ dɔ-si-ti kí to nəną́ kí asi ta tɔgi dow-ti al ya goto. Lubə to njékə dɔ ndi-é-ti, à kinə-si kadi né ną́-si al dɔ tógi-si al; loki nəną́ tɛɛ dɔ-si-ti lé, ɛ à kilə kəm rəbi kadi 'tɛɛi-né kəm-ti rəm, à kadi-si tógi kadi ori-né meɛ-si rəm tɔ.

Ndəji kí sobi dɔ magi kí pole *2Kɔ 6:14-18; Rɔm 14:13-23*

¹⁴ Gin-é kin b́a, səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, ayi magi kí pole. ¹⁵ M'pa sə-si ta kəm dow-je kí njégə né-je; səi ya 'gɔi ta kin ooi. ¹⁶ 'Kobi man nduu kí torndi tɔ dɔ-ti ə j'isi j'rai oiyə Lubə kdɔ kinlé, to kuwə-ną́ lubi-lubi kí məsi Kristi ya al wa? Mbə kí j'isi j'gàngi-ną́ kinlé, to kuwə-ną́ lubi-lubi k̀ daji rɔ Kristi ya al wa? ¹⁷ Titi kí mbə ra-né káre-rè lé, jəi kí j'nai kin ya, j'təli kubru rɔ kí káre-rè tɔ; kdotalə mbə kí káre-rè kin ya j'ori-ną́ dɔ-ti lay. ¹⁸ Ooi Israyel-je kí koji kəy kin al wa? Dɛ kí d'uso dą́-je kí d'ilə məsi-dé nangi logugi né-ti lə Lubə lé, to kuwə b́a d'uwə-ną́ lubi-lubi k̀ logugi né ya al wa? ¹⁹ Se m'ndigi panè dą́ kí 'pole-né magi to né kí ngay wa? Əse magi to né kí ngay wa? (Ndə bè al). ²⁰ Ngá m'panè: Né kí 'pole-né magi lé, d'adi ndil-je k̀ majal b̀i d'adi Lubə al; ə mą́ m'ndigi kadi uwəi-ną́ lubi-lubi k̀ ndil-je kí maji al al. ²¹ Səi a kəyi né kí meɛ kobi-ti lə 'Babe rəm, né kí meɛ kobi-ti lə ndil-je kí maji al rəm al; b́a à kisi ta nékuso-ti lə 'Babe rəm,

* **10:1** 10:1 Israyel-je lé, loki 'tɛɛ bɛ bə-ti Ejipti d'isi d'ow kí Kaną́ lé, Lubə adi kilndi b́a or nɔ́-dé (Tet 13:21-22). † **10:16** 10:16 Mat 26:26-28; Mar 14:22-24; Luk 22:19,20

ta nɛkuso-ti lɛ ndil-je kɪ maji al rɛm al. ²² Se j'ndigi ndúi jangi lɛ "Babe wa? Se tɔgi-ji nɔ itɛ-é wa? ²³ †Né-je lay ya to tó-é kadi dow à ra, ngà né-je lay bá maji dɔɔ al; né-je lay ya to tó-é kadi dow à ra, ngà né-je lay bá à kadi dow ɔw ki kete-kete al. ²⁴ Kadi dow sangi maji liɛ kɪ sobi dɔ-é ya par al, ngà kadi sangi maji lɛ dow-je kɪ rangi tɔ. ²⁵ Né-je lay kɪ d'indɛ suki-ti lé, usoi ki kuso ya bi 'dɔji ta dɔ-ti al, kɔɔ kadi mɛɛ-si usi nangi. ²⁶ Kɔɔtalɛ donangi, kɪ né-je kɪ mɛɛ-é-ti lay ya to 'lɛ "Babe. ²⁷ Kinɛ njɛkadmɛɛ al ɓa-si lo nɛkuso-ti bá sɛi 'ndigi kɔwi lé, né-je lay kɪ indɛ nɔ-si-ti ya usoi, bi 'dɔji ta dɔ-ti al nɛ mɛɛ-si à kɪ kusi nangi dɔ-ti al. ²⁸ Ngà kinɛ dow idɛ-si panɛ: Né kin to né kɪ 'pole-né magi rɛmɛ, usoi al, kɔɔtalɛ [dow kɪ njɛkidɛ-si kete kinlé rɛm, kɔɔtalɛ]† mɛɛ kusi nangi al kɪ à tò rɛm. ²⁹ Ta kinlé, m'pa kɔ mɛɛ kusi nangi al lɛ-si sɛi al, ngà kɔ mɛɛ kusi nangi al lɛ dowbé kinlé. Kɔɔtalɛ ri é né kɪ mɔ m'ra kɪ mɛɛ kusi nangi lé, mɛɛ kusi nangi al lɛ dow kɪ rangi à kow siɛ kadi gangta dɔ-ti wa? ³⁰ Kinɛ m'ra oiyo Lubɛ dɔ né-ti kɪ m'isi m'uso lé, né kɪ m'ra oiyo Lubɛ dɔ-ti kinlé, dow à pa sɛ-m ta kɪ maji al dɔ-ti kɔɔ ri ɓɔy wa? ³¹ Adi lé to né bá usoi, ɛsɛ to né bá ɔyi, ɛsɛ to ri-ri bá 'rai kàrɛ, 'rai kɔɔ rɪɓa lɛ Lubɛ. ³² Adi kullɛ ra-si tɛl jigi tugɛ grɛki-je al rɛm, tugɛ jipi-je al rɛm, bá tugɛ njɛkɔwnɔ-je lɛ Lubɛ al rɛm, ³³ titi kɪ mɔ kàrɛ m'sangi kadi m'nɛl-né dow-je lay mɛɛ né-je-ti lay kin bè; beɓa m'sangi né kɪ kadi maji sɛ-m par al, ngà né kɪ à maji kɪ kosi dow-je nɔ kɔɔ kadi d'aji-né.

11

¹ †Ndaji kullɛ ra-m titi kɪ mɔ ya kɪ dɔ-m m'isi m'ndaji-né kullɛ ra Kristi kin bè tɔ.

Ta kɪ sobi dɔ nɛkɔ lɛ dené-je kɪ 'to njɛkadmɛɛ-je
Eps 5:22-24; 1Ti 2:8-14

² M'piti-si kɔɔ mɛɛ-si kɪ ole dɔ-m-ti mɛɛ né-je-ti lay rɛm, kɔɔ né-je kɪ m'ndó-si kɪ sɛi uwai dɔ-si-ti titi kɪ m'ndó-si-né lé ya bè kin rɛm. ³ Ngà né kɪ m'ndigi kadi 'gɔi ɛn: Dingɛm kɪ rá-rá kàrɛ, Kristi to kɪ boy dɔ-é-ti, ɛ dingɛm to kɪ boy dɔ dené-ti, ɛ Lubɛ to kɪ boy dɔ Kristi-ti. ⁴ Dingɛm kɪ rá-rá kɪ dɔɔ dɔ-é bá pa-né ta kɪ Lubɛ ɛsɛ pa-né ta kɪ ta Lubɛ-ti lé, ulɛ rɔsɔl dɔ 'boy-ti liɛ*. ⁵ Ɖ dené kɪ rá-rá kɪ dɔɔ dɔ-é al ya pa-né ta kɪ Lubɛ ɛsɛ pa-né ta kɪ ta Lubɛ-ti lé, ulɛ rɔsɔl dɔ 'boy-ti liɛ†; toki kɪ né kɪ ɛ ndisɛ dɔ-é bè. ⁶ Kɔɔtalɛ kinɛ dené dɔɔ dɔ-é al rɛmɛ, kadi ijɛ dɔ-é tɔ ɓane. Ɖ kinɛ dené ijɛ dɔ-é ɛsɛ ndisɛ dɔ-é ɛ tò rɔsɔl rɛmɛ, kadi dɔɔ dɔ-é tɔ ɓane. ⁷ Dingɛm à dɔɔ dɔ-é al, kɔɔtalɛ ɛ to takɛm Lubɛ rɛm, to rɪɓa lɛ Lubɛ rɛm, ɛ dené to rɪɓa lɛ dingɛm. ⁸ Kɔɔtalɛ Lubɛ ɔr dingɛm rɔ dené-ti al, ngà dené bá Lubɛ ɔr-é rɔ dingɛm-ti; ⁹ ɛ Lubɛ ra dingɛm kɔɔ ta lɛ dené al, ngà dené bá Lubɛ ra-é kɔɔ ta lɛ dingɛm. ¹⁰ Gin-é kin bá, kɔɔtalɛ malayka-je lé, dené à kow kɪ né dɔ-é-ti kadi toji kisi kɪ ɛ isi gin tɔgi-ti lɛ 'boy liɛ. ¹¹ Bè ya kàrɛ, kɪ takul nam kadi 'Babe-ti lé, dingɛm ɔw ndoo dené rɛm, bá dené kàrɛ

† 10:23 10:23 1Kɔ 6:12 † 10:28 10:28 Ta-je kɪ tò mbunɔ né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dɔsay kɪ dan-ti-je kɪ 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki † 11:1 11:1 1Kɔ 4:16; Plp 3:17 * 11:4 11:4 Ta kɪ 'panɛ: Ulɛ rɔsɔl dɔ 'boy-ti liɛ kinlé, ɛ kɪ tò kɪ ta grɛki lé 'ndangi ulɛ rɔsɔl dɔ «dɔ-ti» ya par. Gin-é kin bá dow-je kɪ nɔ-je 'panɛ «dowbé ulɛ rɔsɔl "dɔ" 'boy-ti liɛ» ɛ dɛ dan-ti-je 'panɛ «dowbé ulɛ rɔsɔl dɔ rɔ-é g-ti ya.» † 11:5 11:5 Ta kɪ 'panɛ: Ulɛ rɔsɔl dɔ 'boy-ti liɛkinlé, toki pa ta dɔ-ti lo ndó-é-ti kɪ sɔ nɔɔ.

ow ndoo dingəm rəm tɔ. ¹² Kdotalə titi kɪ Lubə ɔr-né dené rɔ dingəm-ti lé, bè ya tɔ é dené oji-né dingəm tɔ; ə né-je lay i rɔ Lubə-ti. ¹³ Səi ya 'gɔi né kin ooi: Kadi dené dɔɔ dɔ-é al ya pa-né ta kɪ Lubə lé, to né kɪ tuwə ra ban wa? ¹⁴ Kadi dingəm iŋə dɔ-é adi ngal puu-puu lé tɔ rɔsɔl, kɪ kobə-ti ya kərə 'gəi kɪ tɔ bè ya al wa? ¹⁵ Ngà dené bá dɔ kɪ ngal puu-puu to riɓa liə. Kdotalə dené lé, d'adi-é bəl dɔ kadi to né kɔn dɔ-é. ¹⁶ Kinə dow madi ndigɪ naji ta kin rəmə, kadi dowbé gə kɪ to kullə ra-ji al rəm, bá to kullə ra njékəwnə-je kɪ gay-gay lə Lubə al rəm.

Ta kɪ sɔbi dɔ nékuso nam lə 'Babe

Mat 26:26-28; Mar 14:22-25; Luk 22:14-20

¹⁷ Ta-je kɪ m'ow kɪ pa kinlé, m'ow kɪ ndɔr-né mbi-si kɪ ndɔr ɓi m'a piti-si al; kdotalə loki 'kəwi-nə rəmə, 'kəwi-nə kɔɔ ra né kɪ tɔ soti al, ngà kɔɔ ra né kɪ maji al itə kɪ kete ɓəy. ¹⁸ Kɪ dɔsəy ya lé, m'oo kɪ loki səi kɪ 'toi njékəwnə-je ingəi-nə rəmə, gāngi-nə tɔ dan-si-ti, ə ta-je kɪ m'oo lé, m'gə kɪ dan-ti-je to ta kɪ tɔgrɔ-ti. ¹⁹ Ə gāngi-nə lé, kadi tɔ dan-si-ti bè ya tɔ ɓane, kɔɔ kadi dɛ kɪ dan-si-ti kɪ dow-je d'oo-dé kɪ d'asi gaki lé, 'tojɪ-né rɔ-dé ndaa-ti rəsi. ²⁰ Adi loki səi 'kəwi-nə rəmə, 'kəwi-nə kɔɔ nékuso lə 'Babe al; ²¹ kɔɔ loki isi usoi né rəmə, nɔ-nɔ ya ində kungəsa uso né liə, adi dɛ kɪ nɔ-je ɓo ra-dé, ə dɛ kɪ dan-ti-je yibi ra-dé tɔ. ²² Kəy-je lə-si goto bá usoi né-ti əse əyi né-ti al wa? Se 'nədi njékəwnə-je lə Lubə rəm, uləi rɔsɔl dɔ dɛ-ti kɪ né lə-dé goto rəm ɓan al wa? Əjə m'idə-si m'panè ri wa? Se m'a piti-si wa? Ra-é kɪ bè kinlé, m'a piti-si-né ndə bè al. ²³ Kdotalə mɔ lé, né kɪ m'ingə rɔ 'Babe-ti bá m'ndó-si tin. 'Babe Jəju lé, ndɔɔ, ndɔ-é-ti kɪ d'a kil-é-né ji dow-je-ti lé, un mbə ²⁴ ə loki ra oiyo Lubə lé, uwə gangi danə ə panè: Kin to daji rɔ-m, kɪ tɔ kɔɔ ta lə-si; 'rai né kin bè kɔɔ kadi mɛɛ-si ole-né dɔ-m-ti. ²⁵ Bè ya tɔ, go nékuso-ti, (un) kɔbi kɪ man nduu tɔ-ti ə panè: Man nduu kinlé to kulənoji kɪ sigi kɪ tɔ kɪ takul məsi-m; 'rai né kin bè kɔɔ kadi mɛɛ-si ole-né dɔ-m-ti kaglo-je lay kɪ a kəyi-né. ²⁶ Kdotalə kaglo-je lay kɪ isi usoi mbə kin rəm, isi əyi man nduu kin rəm lé, to mbə koy lə 'Babe bá isi iləi sar kadi-é ree-né. ²⁷ Gin-é kin bá dow kɪ uso mbə, əse əy man nduu lə 'Babe kɪ nɔɔ bè par lé, ta kɪ gangi kɪ sɔbi dɔ daji rɔ 'Babe kɪ məsi-é à kusi dɔ-é-ti. ²⁸ Ən é kadi nɔ-nɔ ya tən mɛɛ-é maji oo, ɓəy tá kadi uso mbə rəm, əy man nduu rəm; ²⁹ kɔɔ dow kɪ uso ə əy bè ya par ɓi oo adi to daji rɔ 'Babe al lé, dowbé uso rəm, əy rəm ilə-né ta dɔ rɔ-é-ti ya. ³⁰ Gin-é kin bá njémɔy-je, kɪ njétɔgi goto-je 'nɔ-né dan-si-ti rəm, bá dow-je nɔ dan-si-ti d'oy-né rəm. ³¹ Kinə jəi ya j'təni mɛɛ-ji maji lé, ta kɪ gangi à kusi dɔ-ji-ti al. ³² Ngà 'Babe gangi ta dɔ-ji-ti, ində-ji oji-ji kɔɔ kadi ta kɪ gangi usi dɔ-ji-ti nati kɪ njékadmɛɛ al-je al. ³³ Bəɓa ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, loki 'kəwi-nə ta nékuso-ti lə 'Babe rəmə, 'ngəbi-nə. ³⁴ Dow kɪ ɓo ra-é rəmə, kadi uso né ɓee, ɓi kadi kəw-nə lə-si ree kɪ ta kɪ gangi dɔ-si-ti al. Ndo kɪ m'a tɛɛ rɔ-si-ti bá m'a gɔl ndəgi ta-je kɪ rangi ɓəy.

12

Kadkare-je lə Ndil kɪ aa njay

Ep̄e 4:4-16; Rɔm 12:3-8

¹ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, ta kɪ sɔbi dɔ kadkare-je lə Ndil kɪ aa njay lé, m'ndigɪ kadi 'gəi gin-é maji. ² Səi 'gəi kɪ loki ndɔkɪ 'toi-né njékadmɛɛ-je al ɓəy lé, dow-je d'ɔr-si go-dé-ti titi njékəmtɔ-je bè d'ow sə-si nɔ magi-je-ti

kí 'pa ta al. ³ Gin-é kin bá m'a kidə-si rəsi kí dow kí pa ta kí takul Ndil Lubə kí à panè: «Kadi ndol tò dɔ Jeju-ti» ya goto! Rəm bá dow kí Ndil kí aa njay isi meɛ-é-ti al lé, à panè: «Jeju to 'Babe» al rəm tɔ.

⁴ †Kadkare-je tò gay-gay, ngà to Ndil kí aa njay kí káre-rè bá adi; ⁵ kullə-je tò gay-gay, ngà to 'Babe kí káre-rè; ⁶ kullə ra dow-je tò gay-gay, ngà to Lubə kí káre-rè ya isi ra né-je lay meɛ dow-je-ti lay. ⁷ Ə n̄-n̄ ya Ndil kí aa njay tɔji rɔ-é meɛ kullə ra-é-ti kɔ maji lə dow-je lay. ⁸ Kɔɔtalə, dow káre Ndil kí aa njay adi-é to njèpata kí gosi ə Ndil kí aa njay kí káre-rè kin ya adi dow kí rangi to njèpata kí nɛgɔ; ⁹ Ndil kí aa njay kí káre-rè kin ya adi dow káre kadmeɛ, Ndil kí aa njay kí káre-rè kin ya adi dow kí rangi kadkare-je kɔ kadi-né lapiya njémɔy-je; ¹⁰ adi dow káre kadkare ra nékɔji-je; adi dow kí rangi kadkare pa ta kí ta Lubə-ti; adi dow káre kadkare kɔr gangi né-je lə Ndil kí aa njay kí né-je lə ndil-je kí maji al; adi dow káre kadkare pa ndɔta-je kí gay-gay; adi dow kí rangi kadkare kɔr meɛ ndɔta-je kí rangi. ¹¹ Ndil kí aa njay ra káre-rè, ə ɛ ya kí kár-é ə ra né-je kin lay ə adi n̄-n̄ ya kí gangi-é kí ɛ ndigi kadi-é.

¹² †Kɔɔ, titi kí kubru rɔ dow ra káre-rè ya ngan rɔ-é n̄-né kin rəm, titi kí ngan rɔ-je lay kí kubru rɔ dow-ti 'n̄ ya kàrè 'to kubru rɔ dow kí káre-rè kinlé, kí sobi dɔ nam kadi Kristi-ti kàrè tò bè ya tɔ. ¹³ Kɔɔtalə jɔi lay ya 'ra-ji batəm lə Ndil kí káre-rè bá j'tɔli-né kubru rɔ dow kí káre-rè adi jipi-je, kí grɛki-je, kí bə-je, kí dow-je kí 'to bə-je al rəm, jɔi lay ya j'ayi man kí i rɔ Ndil kí aa njay-ti kí káre-rè kin ya; ¹⁴ beba kubru rɔ dow lé, ngon rɔ-é ra káre-rè al, ngà ngan rɔ-é-je 'n̄. ¹⁵ Kinə nja panè: M̄ m'to ji al, adi m'to 'lə kubru rɔ al lé, se pa-é kin ya ɛ à tò-né 'lə kubru rɔ al to wa? ¹⁶ Ə kinə mbi panè: M̄ m'to kəm al, adi m'to 'lə kubru rɔ al lé, se pa-é kin ya ɛ à tò-né 'lə kubru rɔ al to wa? ¹⁷ Kinə kubru rɔ dow lay ya to kəm lé, lo koo ta à tò rá wa? Ə kinə to lo koo ta ya lay, ə lo taa bay né à tò rá wa? ¹⁸ Ngà ngan rɔ-je lé, ɛ kí rá-rá ya Lubə adi-é tò kubru rɔ-ti, lo-ti kí meɛ-é ndigi. ¹⁹ Kinə dɛ lay ya 'to ngon rɔ kí káre-rè lé, kubru rɔ à tò rá wa? ²⁰ Yən, ngan rɔ-je 'n̄, ngà kubru rɔ ra káre-rè. ²¹ Kəm à kidə ji panè: «Usi-m ri dɔ-i-ti» wa al, bá dɔ à kidə nja panè: «Usi-m ri dɔ-i-ti» wa al rəm. ²² Ngà kí tɔgrɔ-ti bè lé, ngan rɔ-je kí kubru rɔ dow-ti kí 'toki né kí tógi-dé goto n̄ bè kinlé, dɛ bá 'to ngan rɔ-je kí d'a tò ya tá. ²³ Ə ngan rɔ-je kí kubru rɔ dow-ti kí jɔi ya j'ooi-dé ki né kí riba-é n̄ al kinlé bá j'tɔli j'ulɔi riba dɔ-dé-ti n̄. Ngan rɔ-ji-je kí tuwə kinə ndaa-ti al kinlé, dɛ bá j'tosi kəm-ji go-dé-ti n̄, ²⁴ rəmə dɛ kí 'tuwə kinə ndaa-ti lé bá d'ow ndoo tɔsi kəm go-ti kí bè kin al. Lubə tulə ngan rɔ-je kubru rɔ dow-ti, kí gangi-é kí à kulə-né riba kí n̄ dɔ dɛ-ti kí riba nal-dé. ²⁵ Bè kɔ kadi gáangi-n̄ goto-né kubru rɔ-ti, ngà kadi ngan rɔ-je 'tɔsi-né kəm-dé go-n̄-ti. ²⁶ Ə kinə ngon rɔ káre ingə kɔ rəmə, ngan rɔ-je lay d'ingə kɔ siə nati; kinə ngon rɔ káre ingə riba rəmə, ngan rɔ-je lay 'ra rɔnəl siə nati. ²⁷ Səi 'toi kubru rɔ Kristi, ə 'toi ngan rɔ-é-je; n̄-n̄ ya to ngon rɔ-é káre-káre. ²⁸ †Dan njékəwn̄-je-ti lé, dɔsɔy Lubə ində njékəwkulə-je, njèkungi-ti joo ində njèpata-je kí ta-é-ti, njèkungi-ti mutə ində njéndó dow-je né; go-ti, kadkare ra nékɔji-je tò nɔɔ, bá kadkare kadi lapiya njémɔy-je rəm, kadkare ra kí dow-je rəm, kadkare kɔr nɔ njékəwn̄-je rəm, bá kadkare pa ndɔta-je kí gay-gay rəm. ²⁹ Dow-je

lay ya 'to njékowkulə-je wa? Dow-je lay ya 'to njépata-je kí ta Lubə-ti wa? Dow-je lay ya 'to njéndó dow-je né wa? Dow-je lay ya 'to njéra nékəji-je wa? ³⁰ Dow-je lay ya d'ow kì kadməe kadi lapiya njémɔy-je wa? Dow-je lay ya 'pa ndɔta-je kí gay-gay wa? Dow-je lay ya 'to njékər məe ndɔta-je kí gay-gay wa? ³¹ Adi kadməe-je kí maji itə ndəgi-é-je bá bo-é ra-si.

Ə m'a kəji-si rəbi kí maji rəti-rəti ya bəy.

13

Ta kí səbi dɔ ndigi dow-je

Mat 22:36-40; Rəm 13:8-10; Jə 3:16-19; 1Jə 4:7-21

¹ Lé m'pa ndɔta-je lə dow-je kí gay-gay, kì 'lə malayka-je ya kàrè bá, kinə ndigi dow-je goto məe-m-ti rəmə, m'toki ngowla kí ba kəng-kəng əse m'toki mbare kí ba səki-səki kare kin bə. ² Ə lé m'ow kì kadməe pa ta kí ta Lubə-ti, kì kadməe gə gin né-je lay kí tò lo bəyɔ-ti rəm, m'gə né-je lay rəm, bá lé m'ow kì kadməe kí asi gaki sar adi m'adi mbal-je d'ɔti-né lo kə-dé-ti kí rangi ya kàrè bá kinə ndigi dow-je goto məe-m-ti rəmə, m'to né kí kare. ³ Lé m'ləbi nékingə-m lay njéndoo-je, bá lé m'un rə-m ya m'adi 'ró pər kɔ ta lə dow-je ya kàrè bá kinə ndigi dow-je goto məe-m-ti rəmə, né kí m'ingə-ti goto. ⁴ Njəndigi dow-je lé, to njəkilə məe-é dɔ madi-é-ti rəm, to njéra kì dow-je rəm, to njéra kəmnda al rəm; njəndigi dow-je lé, oji rə-é al rəm, ində kadi-é al rəm, ⁵ njəndigi dow-je lé, ra né kí tò rəsol al rəm, sangi né kɔ rə-é ya par al rəm, ra wəngi al rəm, uwə ta məe-é-ti al rəm, ⁶ né kí njururu al lé, ɛ ra rənəl dɔ-ti al, ngə ta kí tɔgrɔ-ti bá ɛ ra rənəl dɔ-ti; ⁷ njəndigi dow-je lé, to njəkiŋə go majal-je lay kəgi rəm, adi məe-é né-je lay rəm, ində məe-é dɔ né-je-ti lay rəm, ore məe-é dɔ né-je-ti lay rəm. ⁸ Ndigí dow-je à goto ndə al. Pa ta-je kí ta Lubə-ti à goto; ndɔta-je kí gay-gay à goto; négə à goto. ⁹ Kdɔtalə né kí j'gai lé, to man dɔ-é kare bəy, bá ta kí ta Lubə-ti kí j'isi j'pai kàrè j'isi j'pai man dɔ-é bəy rəm tɔ; ¹⁰ ngə loki né kí ɔr njuti à ree lé, man dɔ né à goto. ¹¹ Ndɔkí m'nəy-né ngon bəy lé, tapa-m to tapa ngon rəm, tagir lə-m to tagir lə ngon rəm, bá takər lə-m to takər lə ngon rəm; loki m'təgi ngə rəmə, m'ra néra ngon al ngə. ¹² Bone bə lé, j'isi j'ooi ndil né titi kí dow oo-né rə-é sɔbɔ-ti bə, adi j'ooi piti-piti, ngə ndɔ-é bá j'a kooi kì kəm-ji ndə-ndə bəy; né kí bone bə m'gə lé to man dɔ-é kare bəy, ngə ndɔ-é bá m'a gə titi kí Lubə gə-m-né kin bə. ¹³ Bone bə né-je kí mutə kin tò lo tò-é-ti adi to: Kadməe rəm, kində məe dɔ-ti rəm, bá ndigi dow-je rəm; ngə ɛ kí boy itə-dé lay lé, to ndigi dow-je.

14

Ta kí səbi dɔ pata kí ta Lubə-ti kì pa ndɔta-je kí dow gə al

¹ 'Sangi kadi 'ndigi dow-je. Adi bo kadməe-je lə Ndil kí aa njay ra-si, ngə kí boy nə lé, kadməe pa ta kí ta Lubə-ti bá kadi bo-é ra-si. ² Kdɔtalə dow kí njəpa ta kì ndɔta kí dow gə al lé, pa ta kì dow-je al, ngə ɛ pa ta kì Lubə; kɔ dow gə məe ta liə al; kì takul Ndil kí aa njay bá ɛ pa-né ta dɔ né-je-ti kí tò lo bəyɔ-ti. ³ Ngə dow kí njəpata kí ta Lubə-ti lé, ɛ pa ta kì dow-je ra-né sə-dé adi d'ow kì kete-kete rəm, ulə-né dingəm məe-dé-ti rəm, bá sol-né məe-dé rəm tɔ. ⁴ Dow kí njəpata kì ndɔta kí dow gə al lé, ɛ ya par

é ta lé ra siə adi ɔw ki kete-kete; ngà dow kí njèpata kí ta Lubə-ti lé, ra kí njékəwnə-je adi d'ɔw ki kete-kete. ⁵ M'ge kadi sɔi lay ya 'pai ta kí ndɔta-je kí dow gə al ya, ngà m'ge nɔ ya bəy kadi 'pai ta kí ta Lubə-ti. Dow kí pa ta kí ta Lubə-ti lé, itə njèpata kí ndɔta kí dow gə al nja nɔ; bə al rəmə, kadi njèpata kí ndɔta-je kí dow gə al kinlé, ɔr mɛɛ-é adi njékəwnə-je adi d'ɔw-né ki kete-kete bane.

⁶ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kí ngɔsnè-ti kinlé, kinə m'ree rɔ-si-ti, ə m'pa ta kí ndɔta-je kí dow gə al, bɪ m'tɛɛ kí do né kí tò lo bɔyɔ-ti m'adi-si ooi al rəm, m'adi-si négə al rəm, m'pa ta kí ta Lubə-ti m'adi-si al rəm, bá m'ndó-si né al rəm lé, ri bá to maji kí m'ra sə-si wa? ⁷ Bè ya tɔ é né-je kí 'taa koo al kí 'to né-je kí ká-dé ba kí toki nəl-je, kí kunduməngrə-je bə kinlé, kinə 'ra d'adi ba kí gangi-é gangi-é al lé, dow à gə mindi pa nəl ban, əsə à gə mindi pa kunduməngrə ban wa? ⁸ Ə kinə ká təbi mbanga ba aa yéréré al lé, nɔ à ra rɔ-é kɔɔ rɔ-ti wa? ⁹ Sɔi kàrè, bə ya tɔ, kinə 'pai ta kí ndɔta kí rangi bá toki kɔr mɛɛ-é al lé, dow à gə mɛɛ ta lə-si lé ban wa? Sɔi 'pai ta dan yól-ti kɔgi kare. ¹⁰ Ndɔta-je kí gay-gay kí 'nɔ dɔnangi-ti nè kinlé, kí káre kí mɛɛ-é tò al ya goto. ¹¹ Adi kinə dow pa ta kí ndɔta kí m'gə al lé, mɔ m'to mba rɔ dowbé-ti rəm, bá dowbé kàrè to mba rɔ-m-ti rəm tɔ. ¹² Sɔi kàrè bə ya tɔ, titi kí bɔ kadkare-je lə Ndil kí aa njay ra-si-né lé, kadkare ra kí njékəwnə-je kadi d'ɔw ki kete-kete kinlé bá 'sangi kadi ingəi mburuki-mburuki.

¹³ Gin-é kin bá, dow kí njèpata kí ndɔta-je kí dow gə al lé, kadi pa ta kí Lubə kadi adi-é ɔr mɛɛ-é adi dow-je. ¹⁴ Kɔɔtalə kinə m'pa ta kí Lubə kí ndɔta-je kí dow gə al lé, m'isi m'pa ta kí Lubə tagir-ti lə-m, ngà négə lə-m rəmə tò kɔgi kare. ¹⁵ Bè ngà se ri bá m'a ra wa? M'a pa ta kí Lubə tagir-ti lə-m ya, ngà m'a pa ta kí Lubə kí négə lə-m tɔ; m'a kusi pa tagir-ti lə-m ya, ngà m'a kusi pa kí négə lə-m tɔ. ¹⁶ Ə kinə i 'ra oiyo Lubə tagir-ti lə-i lé, dow kí isi dan dow-je-ti ki kisi bə ya par kí gə mɛɛ ta kí i 'pa lé al lé, à ra Amən do oiyo-ti lə-i ban wa? ¹⁷ Təgrɔ-ti, oiyo lə-i kí i 'ra Lubə lé, maji nɔ ya, ngà ra bá ra kí dowbé kinlé adi ɔw ki kete-kete al. ¹⁸ M'ra oiyo Lubə kɔɔ kadi kí adi-m m'pa ta kí ndɔta-je kí dow-je 'gə al m'itə-si lay; ¹⁹ ngà dan njékəwnə-je-ti lé, mɔ m'ndigi nɔ kadi m'pa ta mɪ kí négə lə-m kɔɔ ndó-né né dow-je itə kadi m'pa ta bɔdɔgi lo dɔgi kí ndɔta-je kí dow gə al.

²⁰ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kí sɔbi do kɔr kəm né-je rəmə, kadi 'toi ngan-je mɛɛ-é-ti al, ngà kí sɔbi do néra kí maji al bá, kadi 'toi ngan-je kí ndɛ bə mɛɛ-é-ti, ə kí sɔbi do kɔr kəm né-je rəmə, kadi 'toi dow-je kí tɔgi gangi mɛɛ-é-ti. ²¹ 'Ndangi mɛɛ mbete ndukun-ti 'panè: M'a kadi dow-je kí ndɔta lə-dé tò gay 'pa ta kí gin dow-je kan, m'a ndumɛɛ ta mba-je kɔɔ pa-né sə-dé ta, ə bə ya kàrè, d'a koo ta lə-m al, 'Babə bá pa bə.

²² Bè rəmə, ndɔta-je kí dow gə al lé, to nékoji kɔɔ njékadmɛɛ-je al, ngà to nékoji kɔɔ njékadmɛɛ al-je; ə ta kí ta Lubə-ti rəmə, to nékoji kɔɔ njékadmɛɛ al-je al, ngà to nékoji kɔɔ njékadmɛɛ-je. ²³ Kinə sɔi njékəwnə-je bikti lay 'kəwi-nɔ, bá sɔi lay ya isi 'pai ta kí ndɔta-je kí dow gə al lé, loki dow-je kí 'ree rɔ-si-ti ki ree bə ya par əsə njékadmɛɛ al-je 'ree dan-si-ti lé, d'a panè 'toi mbə-je al ya wa? ²⁴ Ngà kinə sɔi lay ya isi 'pai ta kí ta Lubə-ti, bá njékadmɛɛ al káre əsə dow kí ree rɔ-si-ti ki ree bə ya par isi dan-si-ti lé, ta-je lə-si lay ya à kuwə-é kí ta rəm, à gangta dɔ-é-ti rəm ²⁵ ə né-je kí ɛ bɔyɔ mɛɛ-é-ti lay ya gin-é à tɛɛ ndaa-ti rəsi ə ɛ à tɔɔ burmba nangi ə à

kōsi dō-é nangi n̄ Lubə-ti bá à pa ta-é k̄i lo-lo panè: Lubə isi dan-si-ti ya tōgrō-ti.

²⁶ Ngankō-m-je k̄i njékadmē, bè ngà se ri bá j'a rai wa? Loki 'k'owi-nā lé, dow káre à kusi pa, dow káre à ndó né dow-je, dow káre à tēē k̄i dō né k̄i tò lo b̄oyō-é-ti, dow káre à pa ta k̄i ndōta-je k̄i dow gə al, dow káre à k̄or mē-é; kadi né-je lay ya toki ra k̄dō kadi njékəwnā-je d'ow-né k̄i kete-kete. ²⁷ Kinə kadi toki pa ndōta-je k̄i dow gə al rəmə, kadi to dow-je joo, al ə mutə b̄i kadi dəə dō lo kin al, ə kadi 'pa ta lé d'osi go-nā go-nā ə kadi njékōr mē-é isi tō bane. ²⁸ Kinə dow k̄i njékōr mē-é goto rəmə, kadi d'isi dan njékəwnā-je-ti ta-dé mbə, ə kadi n̄-n̄ ya pa ta k̄i rō-é rəm, pa ta k̄i Lubə rəm. ²⁹ K̄i s̄obi dō njépata-je k̄i ta Lubə-ti rəmə, kadi dow-je joo əse mutə 'pa ta ə kadi d̄e k̄i rangi 'ndər gin-é d'oo. ³⁰ Kinə Lubə tēē k̄i dō né adi dow káre k̄i rangi k̄i isi n̄ō rəmə, kadi njékisi pa ta d̄osay lé uti ta-é. ³¹ Kdotalə s̄əi lay ya a 'pai ta k̄i ta Lubə-ti k̄osi go-nā go-nā, k̄dō kadi s̄əi lay ya 'ndói-né-nā né rəm, uləi-né dingəm mē-ē-nā-ti rəm. ³² Njépata-je k̄i ta Lubə-ti lé, d̄e ya d'ow k̄i t̄ogi dō kadkare-ti lə-dé; ³³ k̄dō Lubə lé to Lubə k̄i njēree k̄i néra k̄i jugi-jugi al, ngà ɛ to njēree k̄i lapiya.

Titi k̄i 'ra-né dan njékəwnā-je-ti k̄i gay-gay lay k̄i d'aa njay lé, ³⁴ kadi dené-je d'isi ta-dé mbə dan njékəwnā-je-ti k̄i gay-gay, k̄dō tarəbi tō kadi 'pa ta dan njékəwnā-je-ti al; ngà kadi d'ulə dō-dé gin t̄ogi dingəm-je-ti titi k̄i ndukun pa-né t̄*. ³⁵ Kinə 'ndigi 'gə gin né madi rəmə, kadi 'd̄əji ngobi-dé-je mēē k̄əy-ti; k̄dō tuwə kadi dené pa ta dan njékəwnā-je-ti al. ³⁶ S̄əi bá ta lə Lubə i rō-si-ti wa? Əse s̄əi k̄i kár-si bá ta lə Lubə ow dan-si-ti wa? ³⁷ Kinə dow madi oo rō-é k̄i njépata k̄i ta Lubə-ti, əse oo rō-é k̄i dow k̄i Ndil k̄i aa njay bá ɔsi-é kadi ra né madi rəmə, kadi dowbé gə k̄i ta k̄i m'ndàngi m'adi-si kinlé to ndukun lə 'Babe. ³⁸ Ə kinə dow madi gə k̄i ta kin to ndukun lə 'Babe al rəmə, dowbé kinlé, Lubə gə-é al t̄.†

³⁹ Beba, ngankō-m-je k̄i njékadmē, adi bo pa ta k̄i ta Lubə-ti ra-si, ə ɔgi dow lo pa ta k̄i ndōta-je k̄i dow gə al al. ⁴⁰ Ngà ra bá kadi 'rai né-je lay k̄i gangi-é k̄i tuwə ra-né rəm, kadi ow go-nā-ti mbelengi-mbelengi rəm.

Ta k̄i s̄obi dō t̄osi ndəl kində lo tēē

15

T̄osi ndəl kində lo tēē lə Jeju

¹ Ngankō-m-je k̄i njékadmē, m'ole mē-ē-si dō Poyta k̄i Maji-ti k̄i m'ilə mbe-é m'adi-si ə 'ndigi dō-ti rəm, ɔi dō-ti njàngi rəm kinlé, ² kinə oyi rigi-rigi dō gangi-é-ti k̄i m'ilə-né mbe-é m'adi-si kinlé rəmə, ɛ bá s̄əi aji-né; ə kinə bè al to rəmə, s̄əi adi mē-ē-si k̄i ndangi kare. ³ Néndó k̄i m'ingə lé ya to bá m'ndó-si kete n̄ né-je-ti lay. Adi to ta k̄i s̄obi dō Kristi k̄i oy k̄dō majal-je lə-ji, titi k̄i ta-é t̄o-né mēē mbete-ti k̄i aa njay; ⁴ †dubi-é ə t̄osi ndəl ində lo tēē ndō-ti k̄i njékunḡi-ti mutə titi k̄i ta-é t̄o-né mēē mbete-ti k̄i aa njay. ⁵ †Sepasi* oo-é rəm, bá d̄e k̄i d̄ogi gidi-é joo d'oo-é rəm. ⁶ Go-ti,

* **14:34** 14:34 Kgn 3:16; 1Kō 11:3; Epe 5:22; 1Ti 2:12; Tit 2:5 † **14:38** 14:38 Ta k̄i 'panè: [Lubə] gə-é al kinlé, ɛ k̄i tò k̄i ta greki lé 'ndàngi 'panè ['gə-é al] ya par. Beba dow-je k̄i n̄-je 'panè to Lubə bá gə-é al ə d̄e k̄i dan-ti-je 'panè to dow-je bá 'gə-é al. † **15:4** 15:4 Mat 12:40; Knj 2:24-32

† **15:5** 15:5 a Luk 24:34; b Mat 28:16,17; Mar 16:14; Luk 24:36; J̄a 20:19 * **15:5** 15:5 Sepasi lé to Piyər ə d̄e k̄i d̄ogi gidi-é joo lé to njéndó né-je lə Jeju.

njékadmęę-je kí kōr-dé tōy bumj ya d'oo-é nati; ə dan-dé-ti lé, dę kí d'isi kí dō-dé taá nè bōy bá 'nā, ngà dę kí madi-je bá d'oy ngá. ⁷ Go-ti, Jaki oo-é rəm, bá njékōwkulə-je lay ya d'oo-é rəm tō. ⁸ †Go dę-je-ti kin lay lé, Jeju toji rō-é adi ma kí m'toki ngon kí d'ōr-é ki kōr bè kin kàrè m'oo-é tō. ⁹ †Kdō ma m'to kí ndę bè dan njékōwkulə-je-ti, bá m'tuwə kadi dow ba-m njékōwkulə al rəm, kdotalə ndōki m'ulə kəm njékəwnə-je lə Lubə ndoo. ¹⁰ Takul ramaji lə Lubə bá m'to-né né kí m'to kin, ə maji liə kí ę ra səm kinlé tō kōgi kare al; tōgrō-ti, tō kōgi kare al ya, kdō m'ra kullə m'itə-dé lay. To ma ya kí dō-m al, ngà to ramaji lə Lubə bá nāy səm. ¹¹ Ə lé to ma əse to dę kàrè, né kí j'ilə mbe-é lé, ę ya sęi adi-é męę-si tin.

Tōsi ndəl tęę lə dow-je kí d'oy

¹² Kinə j'ilə mbe tōsi kí Kristi tōsi ndəl tęę dan dow-je-ti kí d'oy lé, ban bōy bá dow-je madi dan-si-ti 'panə dow-je kí d'oy d'a tōsi ndəl kində lo tęę al wa? ¹³ Kinə dow-je kí d'oy d'a tōsi ndəl kində lo tęę al rəmə, Kristi ya kàrè tōsi ndəl ində lo tęę al tō. ¹⁴ Ə kinə Kristi tōsi ndəl ində lo tęę al rəmə, mbe kilə lə-ji to né kí kōgi kare rəm, bá kadmęę lə-si kàrè to né kí kōgi kare rəm tō. ¹⁵ Kinə tōgrō-ti ya dow-je kí d'oy d'a tōsi ndəl kində lo tęę al rəmə, jęi j'tóti ta kí ndangj kare ta Lubə-ti. Kdotalə Lubə adi Kristi tōsi ndəl ində lo tęę dan dow-je-ti kí d'oy al ya, jęi j'painə Lubə adi-é tōsi ndəl ində lo tęę. ¹⁶ Kdō kinə dow-je kí d'oy 'tōsi ndəl 'tęę al rəmə, Kristi ya kàrè tōsi ndəl tęę al ya tō. ¹⁷ Ə kinə Kristi tōsi ndəl tęę al rəmə, kadmęę lə-si to né kí kōgi kare rəm, isi dan majal-je-ti lə-si ya bōy rəm, ¹⁸ bá dę kí 'nam kadi Kristi-ti bá d'oy kinlé kàrè ta-dé tji rəm tō. ¹⁹ Kinə j'indəi męę-ji dō Kristi-ti kdō kisi kí dō taá kí bone kin ya par rəmə, jęi ya kəm-ji tō ndoo itə dow-je lay.

Jeju Kristi ya to kí dōsaj kí njètōsi ndəl tęę

²⁰ Ngà kí tōgrō-ti lé, Kristi tōsi ndəl ində lo tęę dan dow-je-ti kí d'oy; ę ya to kí dōsaj kí tōsi ndəl ində lo 'tęę adi toji kí dow-je kí d'oy d'a tōsi ndəl kində lo tęę tō. ²¹ Kdō koy ree kí takul dow kàre-rè, rəmə takul dow kàre-rè ya tō ə tōsi ndəl kində lo tęę dan dow-je-ti kí d'oy tō-né tō. ²² Gangi-é kí koy ree-né dō dow-je-ti lay kí kəm rəbi kí rō Adam-ti kinlé, gangi-é kin ya tō ə dow-je lay kí 'nam kadi Kristi-ti lé, d'a təl kisi-né kəm tō, ²³ ngà tōsi ndəl kində lo tęę lé, tō kí gangi-é gangi-é. Kristi ya to kí dōsaj kí tōsi ndəl ində lo tęę, ə dę lay kí 'to dow-je liə d'a tōsi ndəl kində lo tęę ndo ree-é-ti tō. ²⁴ Loki ę à tuji tōgi ndil-je kí maji al lay, kí kōbe-je lay, kí tōgi-je lay lé, ę à təl kí kōbe kadi Bōbi-ji Lubə rəmə, go-ti à to sōy né-je tō. ²⁵ Kdō tō kadi-é ę be sar kadi Lubə təl njéba-je liə lay gin tōgi-é-ti. ²⁶ Sōy njéba kí à tuji-é lé to koy. ²⁷ Kdō Lubə adi né-je lay tō gin tōgi Kristi-ti. Ngà pa kí Kristi panə né-je lay tō gin tōgi-n'è-ti kinlé, toji ndaa-ti rəsi kí njékadi né-je lay tō gin tōgi-é-ti lé, ę rəmə isi gin tōgi-é-ti lé al. ²⁸ Ə loki né-je lay à tō gin tōgi-é-ti lé, ę kí dō-é kí tō Ngon lə Lubə lé, à kulə dō-é gin tōgi-ti liə ę kí njékadi né-je lay tō gin tōgi-é-ti, kdō kadi daji rō Lubə fikti lay ya tō męę né-je-ti lay tō.

²⁹ Ngà kinə tō bè al rəmə, njékadi 'ra-dé batęm tó dow-je-ti kí d'oy kinlé, 'ra bè kdō ri wa? Kinə dow-je kí d'oy d'a tōsi ndəl kində lo tęę al ya riw lé, kdō ri bá d'adi 'ra-dé batęm tó-dé-ti bōy wa? ³⁰ Ə jęi ya kàrè kdō ri

bá kaglo-je lay ya j'ilò-né rɔ-ji kɔgi bè wa? ³¹ Ndo-je lay ya m'a ta yo-ti; ngankɔ-m-je kí njékadmeɛ, m'pa rəsi bè kɔɔ nam kí 'nami kàdì 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi kinlé to né ríba lə-m. ³² Kinə rɔ kí m'ro kí dow-je kí bebo Epeji-ti kí 'toki ɔa-je kí wale bè kinlé, to rɔ kɔɔ né kí go daji rɔ-ti ya par lé, se ri é m'a kingə meɛ-é-ti wa? Kinə dow-je kí d'oy lé d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al rəmə, adi j'usoi ə j'ayi kɔɔtalə bore ə j'a koyi! ³³ Ədi rɔ-si al: Nam kí maji al à tuji panjiyə kí maji. ³⁴ Adi kəm-si ijə ɔɔ rɔ-si-ti kijə kí tɔgro-ti, ə 'rai majal al. Kɔɔ dow-je madi dan-si-ti 'gə Lubə al. M'pa bè m'ulə-né rɔsɔl ɔɔ-si-ti.

Tɔsi ndəl kində lo tɛɛ kí daji rɔ kí ban wa?

³⁵ Ngà dow madi à ɔəji panè: Dow-je kí d'oy lé d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ ban-ban wa? Ə d'a tɛɛ kí rɔ-dé kí rá wa? ³⁶ Mbó dow! Né kí i 'dubi lé, à koy ya bá à tɛɛ bəy al wa? ³⁷ Ə né kí i 'dubi kí à to kaa gemə je bè əse kaa né madi kí rangi kàrè, à to daji rɔ-é kinlé bá à kubə al; ³⁸ ə Lubə bá adi daji rɔ né-é tɛɛ kí gangi-é kí meɛ-é ndigi, ə kaa né kí rá-rá ya Lubə adi tɛɛ daji rɔ né-é né-é. ³⁹ Rɔ né-je lay ya titi-nə al. Ngà rɔ dow-je tò gay rəm, rɔ ɔa-je tò gay rəm, rɔ yəl-je tò gay rəm, bá rɔ kanji-je kàrè tò gay rəm tɔ. ⁴⁰ Rɔ né-je kí ɔɔrɔ-ti tò nɔɔ rəm, bá rɔ né-je kí ɔɔnangi-ti tò nɔɔ rəm tɔ; ngà ndógi lə rɔ né-je kí ɔɔrɔ-ti tò gay kí ndógi lə rɔ né-je kí ɔɔnangi-ti. ⁴¹ Ndógi lə kàdì tò gay rəm, ndógi lə nəy tò gay rəm, bá ndógi lə kərweɛ-je tò gay rəm tɔ. Ə ndógi lə kərweɛ kàrè tò gay kí 'lə kərweɛ kí madi. ⁴² Adi kí sobi ɔɔ tɔsi ndəl tɛɛ lé kàrè tò bè ya tɔ. 'Dubi dow kí rɔ-é kí à ndum ə à tɔsi ndəl tɛɛ kí rɔ-é kí à ndum al ngá. ⁴³ 'Dubi dow kí rɔ kí to né madi al ə à tɔsi ndəl tɛɛ kí rɔ kí ndóle; 'dubi dow kí rɔ kí yay ə à tɔsi ndəl tɛɛ kí rɔ kí tógi-é nə. ⁴⁴ 'Dubi dow kí rɔ kí d'oji-é-né ə à tɔsi ndəl tɛɛ kí rɔ kí Ndil kí aa njay adi-é. Kinə rɔ dow kí d'oji-é-né tò rəmə, rɔ-é kí Ndil adi-é tò ya tɔ. ⁴⁵ Gin-é kin bá 'ndàngi-né 'panè: Adam kí to dow kí ɔɔsəy lé təl dow kí isi kəm. Adam kí gogi nè təl Ndil kí njékadi dow-je d'isi kəm. ⁴⁶ Né lə Ndil bá to kí ɔɔsəy al, ngà rɔ dow kí d'oji-é-né bá to kí ɔɔsəy; né lə Ndil ree go-ti gogi. ⁴⁷ Dow kí ɔɔsəy lé to nangi bá dubə, adi dow to kí nangi nè. Ə ɛ kí njékungi-ti joo i ɔɔrɔ-ti. ⁴⁸ Dow-je kí ɔɔnangi-ti nè lé, 'titi-nə kí dow kí ndəki to nangi bá dubə lé ya tɔ; ə dow-je kí ɔɔrɔ-ti lé, 'titi-nə kí njékɔ ɔɔrɔ-ti lé ya tɔ. ⁴⁹ Gangi-é kí jəi j'titi-né-nə kí dow kí ndəki Lubə ubə-é kí nangi lé, bè ya tɔ ə j'a titi-né-nə kí dow kí njékɔ ɔɔrɔ-ti lé tɔ.

Mbəl rɔ, kí tətɔ kí ɔɔbəy-ti
1Te 4:13-18

⁵⁰ Ngankɔ-m-je kí njékadmeɛ, m'gə kí rɔ dow, kí məsi d'a kisi kɔɔbe-ti lə Lubə al, né kí ndum à ra be nati kí né kí ndum al.

⁵¹ *Yən, m'a kidə-si ta kí tò lo ɔɔyɔ-é-ti: J'a koyi lay al, ngà jəi lay ya rɔ-ji à toki mbəl ⁵² tajinati nè ya, titi kəm kí kində jipi bè, loki ká təbi mbanga kí ɔɔbəy-ti à ba. Kɔɔ loki ká təbi mbanga à bá lé, dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ kí rɔ kí dum ndum, ə jəi rəmə, rɔ-ji à toki mbəl. ⁵³ Kɔɔtalə rɔ kí à ndum kinlé tò kadi à kun rɔ kí dum ndum ə rɔ kí à koy kinlé tò kadi à kun rɔ kí à koy al tɔ.

⁵⁴ Loki rɔ kí à ndum kin à kun rɔ kí dum ndum, ə rɔ kí à koy kin à kun rɔ kí à koy al rəmə, ta kí 'ndàngi meɛ mbete-ti kí aa njay lé, né-é à ra

né. 'Ndangi meɛ mbete-ti kɪ aa njay 'panè: Rɔ tɛti koy tɛti kɪ sartagangi.
 55 Koy, tɛtrɔ lə-i tò rá ngá wa? Koy, nékati lə-i tò rá ngá wa?

56 Nékatɪ lə koy, to majal; ə tɔgi majal, to ndukun. 57 Ngá oiyo to kɪ lə
 Lubə kɪ njəkadi j'tɛtrɔ kɪ takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi.

58 Gin-é kin bá, ngankɔ-m-je kɪ m'ində-si dan kəm-m-ti, ɔi dingəm, ɔi lo
 kə-si-ti gərərə, ɔwi kɪ kete-kete kɪ ndɔ-je lay meɛ kullə-ti lə 'Babe, kɔɔ səj
 'gəi kɪ kullə lə-si tò kɔgi kare rɔ 'Babe-ti al.

16

Ta kɪ sɔbi dɔ némbɔ, kɪ sɔy ta-je

Rɔm 15:25-27

1 †Kɪ sɔbi dɔ némbɔ kɔɔ ra-né kɪ njékaa njay-je lé, səj kàrè kadi 'rai titi
 kɪ m'un-né ndu m'adi njékəwnə-je kɪ gay-gay kɪ dɔnangi Galati-ti kin bè
 tɔ. 2 Nɔ kɪ dɔsəy meɛ Dimasi-ti lé, kadi nà-nà ya uwə gal né meɛ kəy-ti
 liə kɪ gangi-é kɪ asi dɔ tɔgi-é-ti ində gang, bi kadi toki ngəbi ndɔ kɔw-m
 rɔ-si-ti bá mbɔ-né né al. 3 Ə loki m'a kɔw rɔ-si-ti rəmə, dow-je kɪ a mbəti-dé
 kadi d'ɔw kɪ némbɔ lə-si Jorijaləm lé, m'a ndangi mbete kadi-dé ji-dé-ti
 bá d'a kɔw-né. 4 Ə kinə tuwə kadi mə ya kɪ dɔ-m m'ow bane kàrè, dɛ d'a
 kɔw sə-m nati. 5 †M'a kal dɔnangi Maseduwan-ti bè bá m'a kɔw rɔ-si-ti,
 kɔɔtalə m'a kində dɔnangi Maseduwan gangi bá m'a kɔw. 6 Dɔmaji ə m'a
 kisi rɔ-si-ti nɔɔ mbɔr sɛ, ban al ə nɔy kul kàrè à dəə dɔ-m-ti rɔ-si-ti, kɔɔ
 kadi 'rai sə-m kadi m'ow lo kɪ m'a kɔw-ti. 7 Kɪ nè kinlé, mə m'ndigi kɔw
 koo-si ə kində gangi taá al, ngá kinə 'Babe inə tarəbi adi-m rəmə, mə m'oji
 meɛ-m-ti kadi m'ow ə m'isi rɔ-si-ti asi kaglo sɛ. 8 †Ngá kɛ bá m'a kisi bebo
 Epeji-ti sar kadi ndɔ ra nɔy Pantekoti asi-né. 9 Kɔɔtalə meɛ bebo Epeji-ti
 lé, tarəbi ra kullə lə-m tɛɛ tati nɔ-m-ti doo rəm, bá njéba-je kàrè 'nə rəm.

10 †Kinə Timote ɔw tɛɛ rɔ-si-ti rəmə, 'rai-é adi meɛ-é usi nangi dan-si-ti,
 kɔɔtalə ɛ kàrè ra kullə lə 'Babe titi mə bè tɔ.

11 Kadi dow nədi-é al. Adi-é né-je kadi təl ree-né rɔ-m-ti gogi kɪ lapiya,
 kɔɔtalə m'isi m'ngəbi-é nati kɪ ngankɔ-é-je kɪ njékadmɛɛ. 12 Kɪ sɔbi dɔ
 Apolosi kɪ to ngonkɔ-ji kɪ njékadmɛɛ lé, mə m'ulə dingəm meɛ-é-ti nɔ
 kadi ɔw rɔ-si-ti nati kɪ ngankɔ-ji-je kɪ njékadmɛɛ kin ya, ngá meɛ-é ndigi
 kɔw kɪ ngɔsnè-ti kin al; loki ɛ ingə tarəbi rəmə à kɔw bəy.

13 Isi kəm, ɔi gərərə dɔ kadmɛɛ-ti, ɔi dingəm, uwəi rɔ-si ngá.

14 Adɪ ndigná tɔ dan-si-ti meɛ né-je-ti lay.

15 †Səj 'gəi kɪ Istepanasi, kɪ dɛ kɪ meɛ kəy-ti liə bá 'to dow-je kɪ dɔsəy kɪ
 d'adi meɛ-dé dɔnangi Akay-ti rəm, 'to dow-je kɪ d'adi rɔ-dé 'ra kullə d'adi
 njékaa njay-je rəm.

Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, m'təl m'dəji-si ya bəy m'panè: 16 Dow-je kɪ
 bè kinlé, uləi dɔ-si gin tɔgi-dé-ti rəm, bá dow-je lay kɪ d'ində rɔ-dé nati
 sə-dé 'ra kullə kàrè, uləi dɔ-si gin tɔgi-dé-ti tɔ. 17 Ree kɪ Istepanasi-je kɪ
 Portinatusi-je kɪ Akayikusi-je 'ree d'oo-m lé, adi-m rəm nɔ; dɛ 'ree 'ra sə-
 m tɔ-si-ti; 18 kɔɔtalə dɛ 'ra d'adi meɛ-m usi nangi rən, səj kàrè meɛ-si usi
 nangi rəm. Ə dow-je kɪ bè kinlé 'gəi kadi 'piti-dé bane. 19 †Njékəwnə-je kɪ
 gay-gay kɪ dɔnangi Aji-ti 'ra-si lapiya. Akilasi-je kɪ Prisil, kɪ njékəwnə-je kɪ
 meɛ kəy-ti lə-dé 'ra-si lapiya nɔ kɪ ri 'Babe. 20 Ngankɔ-si-je kɪ njékadmɛɛ

† 16:1 16:1 Rɔm 15:25,26 † 16:5 16:5 Knj 19:21 † 16:8 16:8 Knj 19:8-10 † 16:10 16:10 1Kɔ
 4:17 † 16:15 16:15 1Kɔ 1:16 † 16:19 16:19 Knj 18:2

lay ya 'ra-si lapiya. 'Rai-n̄a lapiya ə uwəi-né-n̄a kàdì-n̄a-ti kì m̄eɛ kí aa n̄jay. ²¹ M̄a Pol ya m'ndàngi kì jì-m m'panè: Lapiya lə-si. ²² Kinə dow ndigi 'Babe al rəmə, kadi ndɔl tò dɔ-é-ti! Maranata ('Babe lə-ji, 'ree). ²³ Kadi ramaji lə 'Babe Jeju n̄ay sə-si! ²⁴ M'ndigi-si lay ya kdo nam kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti.

Mbete kí njèkungi joo kí Pol ndàngi adi Kòrènti-je Ta-je kí do mbete-ti kí njèkungi joo kí Pol ndàngi adi Kòrènti-je

Mbete kinlé Pol ndàngi adi njékəwnə-je kí Kòrènti bal káre go mbete-ti kí dəsəy kí ndàngi adi-dé. Go mbete-ti kí dəsəy lé, Pol ɔw Kòrènti kɔo koo njékəwnə-je rəmə oo kí kulənoji liə kí njékəwnə-je kí Kòrènti maji al. Kulənoji kí dan-dé-ti majal kɔo dow-je madi kí 'ba rɔ-dé njékəwkulə-je lə Jeju d'ow 'ndó né-je kí ngəm njékəwnə-je kí Kòrènti 'təl-né dɔ-dé. Loki né-je kin tò bè lé, Pol ndàngi mbete madi kəl-né sə-dé ə to Titi bá ɔw-né adi-dé. Mbete-é kinlé bá pa ta-é mɛɛ mbete-ti kin tɔ (2Kɔ 2:3-4; 7:8). Mbete kí ɛ ndàngi kəl-né sə-dé kinlé goto ɓone bè. Loki Titi təl ree bá ingə Pol dɔnangi Maseduwan-ti lé, idə-é toki go mbete-ti kinlé tagir lə njékəwnə-je kí Kòrènti təl maji kí rɔ-é-ti gogi. Kɔo dow-je nɔ dan-dé-ti 'tusi kullə ra-dé-je kí majal lé d'ingə. Beba dɔnangi Maseduwan-ti nɔɔ ya Pol ndàngi mbete kí njèkungi-ti joo kin adi njékəwnə-je kí Kòrènti kɔo ra-dé-né oiyo rəm, kɔo kulə-né dingəm mɛɛ-dé-ti go kaglo-ti kí ngə kin rəm (2Kɔ 1-7).

Ki lo kɔr-é-ti kí 8 tɛɛ 9 lé Pol ɔji-dé ta kí do némbɔ-ti kí kadi d'osi-né kuti njékadmɛɛ-je kí Jorijaləm kí 'to njéndoo-je (1Kɔ 16). Né-je kin tò bè ya, ngə dan njékəwnə-je-ti kí Kòrènti lé, dow-je kí dan-dé-ti kí 'to njéra ta kí Pol 'ra siə ta kəm-dé kí kete-kete. Gin-é kin bá mɛɛ mbete-ti kinlé Pol pa-né ta dɔ né-je-ti kí toji kí n'to njékəwkulə kí tɔgrɔ-ti (2Kɔ 10-13). Ta kí Pol pa dɔ to-ti kí n'to njékəwkulə kí tɔgrɔ-ti lə Jeju kinlé, to kɔji bá ɔji rɔ-é al, ngə ɛ ge kadi 'gə bè bá d'a kə-né njàngi dɔ Poyta kí Maji-ti kí n'ilə mɛɛ-é n'adi-dé kin rəm, d'a 'gə-né kí Kristi kí n'pa ta liə n'adi-dé kinlé ɛ ya to 'Babe rəm. Adi Poyta kí Maji kí rangi goto rəm, Kristi kí rangi kàrè goto rəm tɔ.

Mbete kinlé ta rɔnəl-je kə kəl-je nɔ-ti rəm, bá ta-je kí sobi dɔ Pol kə kɔ-je liə, kə né-je kí dɔrɔ-ti kí Lubə tɛɛ kəm-é adi-é oo loki né ra-é-né toki ni bè kin tò-ti rəm.

Tɔji rɔ kə lapiya kí ra

¹ †Ma Pol kí m'to njékəwkulə lə Jeju Kristi kə takul mɛɛndigi lə Lubə, j'isi nati kə Timote kí to ngonkɔ-ji kí njékadmɛɛ, bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi njékəwnə-je lə Lubə kí isi ɓebo Kòrènti-ti rəm, m'adi-si səi ndəgi njékaa njay-je lay kí isi dɔnangi Akay-ti lay rəm tɔ. ² Kadi ramaji kə lapiya lə Bobi-ji Lubə, kə 'lə 'Babe Jeju Kristi nɔy sə-si! ³ Kɔsgaji tò dɔ Lubə-ti kə to Bobi 'Babe lə-ji Jeju Kristi rəm, to Bobi-ji kí njékoo kəmtondoo rəm, to Lubə kí njəsəl mɛɛ dow-je mɛɛ né-je-ti lay rəm. ⁴ ɛ bá to njəsəl mɛɛ-ji dan kɔ-je-ti lə-ji lay, kɔo kadi jɛ ya kə dɔ-ji kàrè sol kí ɛ sol mɛɛ-ji kinlé j'asi sol-né mɛɛ dɛ kí d'isi dan kɔ-je-ti kí gay-gay tɔ. ⁵ Kɔo gangi-é kí kɔ-je kí kingə kə ri Kristi ədi-né dɔ-ji-ti kə ndi bè kinlé, gangi-é kin ya solmɛɛ kí j rɔ Kristi-ti ree-né dɔ-ji-ti titi mum bè tɔ. ⁶ Kinə j'ingə kɔ rəmə, j'ingə kɔo kadi mɛɛ-si sol-né rəm, kɔo kadi aji-né rəm; ə kinə mɛɛ-ji sol

† 1:1 1:1 Knj 18:1

rəmə, tō kđo kadi mēē-si sol-né ə kadi to mēēsol kī ra adi asi kadi uwəi tōgi-si ngā mēē kō-je-ti kī káre-rè kī je kàre j'isi j'ingə kin tō. ⁷ Ə mēē-ji kī je j'ində dō-si-ti lé, tō lo tō-é-ti njāngi; kđotalə né kī je j'gə ən: Gangi-é kī səi ingəi-né kō nati sə-ji lé, gangi-é kin ya səi ingəi-né mēēsol nati sə-ji tō.

Mbunə Pol-je kī Korënti-je

Kō-je lə Pol kī madkullə-je liə

⁸ †Kđotalə, ngankō-m-je kī njəkadmēē, kō kī al dō tōgi-ji galim, kī j'ingə dōnangi Aji-ti, adi mēē-ji gangi man sar adi je j'or-né mēē-ji mir dō rō-ji-ti kinlé, j'ndigi kadi 'gəi ta kī dō-ti maji. ⁹ Ngā je ya j'gə dō-ji-ti maji kī 'gangi ta koy dō-ji-ti, kđo kadi j'ində-né mēē-ji dō rō-ji-ti al, ngā kadi j'ində mēē-ji dō Lubə-ti kī njəkadi dow-je kī d'oy 'tosi ndəl. ¹⁰ Lubə bā taa-ji ji koy-ti ilə-ji taā ə à taa-ji ji koy-ti kī bē kin ya bəy. Təgrō-ti, je j'ində mēē-ji dō-ti kī à taa-ji ji koy-ti ya bəy ¹¹ kī takul ta-je kī səi ya kàre isi pai siə kđo ta lə-ji; adi maji kī Lubə ra sə-ji kī takul ta-je kī dow-je nā d'isi 'pa siə kđo ta lə-ji kinlé, dow-je nā ya d'a ra-é-né oiyo tō. ¹² Kđotalə né kī to né rifa lə-ji lé, to mēē-ji kī usi nangi dō panjiyə-ji-ti kī rō dow-je-ti lay rəm, bā kī boy nā lé, to panjiyə-ji kī dan-si-ti kī to panjiyə kī aa njay rəm, to panjiyə kī njururu rəm, to panjiyə kī j' rō Lubə-ti bī to kī go gosi-ti lə dow al, ngā tō kī takul ramaji lə Lubə. ¹³ Je j'ndāngi ta kī rangi j'adi-si al, ngā ta kī səi 'ndoi ə 'gəi mēē-é kin ya. Mā m'ində mēē-m-ti kī səi a gəi mēē-é maji or njuti, ¹⁴ titi kī səi 'gəi-né sē kī je j'to né rifa lə-si ə səi a 'toi-né né rifa lə-ji ndo ree 'Babə-ti lə-ji Jeju. ¹⁵ Mēē-m kī usi nangi dō-si-ti kinlé bā mā m'ndigi kōw-né rō-si-ti səi ya mōki, kđo kadi Lubə ra-né sə-si maji ra kī nja joo; ¹⁶ †m'a kī rō-si-ti kōw dōnangi Maseduwan-ti, ə m'a kī dōnangi Maseduwan-ti* təl ree rō-si-ti gogi, kđo kadi 'rai sə-m adi m'ow dōnangi Jude-ti. ¹⁷ Kōji kī m'oji bē lé, se m'pa kī ta ndam kare wa? Əse kōji kī m'oji mēē-m-ti lé, m'oji kī dow-ti kđo kadi m'təl m'pa ta mindi-m joo m'panè: Oiyo rəm, á-à rəm wa? ¹⁸ Lubə kī njəkā dō ndi-é-ti ya kàre gə maji kī ta kī j'idə-si lé, to oiyo rəm, á-à rəm al. ¹⁹ †Kđotalə Jeju Kristi kī to Ngon lə Lubə, kī je kī Silbē-je†, kī Timote-je, j'ilə mbē ta liə dan-si-ti lé, pa ta mindi-é joo panè: Oiyo rəm, á-à rəm al; ngā ę lé, oiyo ya tō ta-é-ti go káre-rè bē. ²⁰ Kđotalə kunmindi-je lə Lubə lay ya toki panè «oiyo» kinlé dō-ti kī takul Jeju. Rəm bā kī takul-é ya je kàre j'pa-né ta rəsi j'adi Lubə j'panè: «Amən»‡ kinlé j'osi-né gaji Lubə tō. ²¹ Lubə bā mbusi nja-ji rəm, mbusi nja-si rəm adi ngā kī takul nam kādī Kristi-ti, ə ində-ji tagay. ²² Ǝ osi-ji kī pō liə ə adi Ndil kī aa njay isi mēē-ji-ti kī né kī dōsəy kī toji né-je kī maji-maji kī ndo-é ə à kadi-ji.

²³ Ə kī sobi dō-m mā lé, m'pa ta kī nō Lubə-ti kadi kinə m'ədi ta rəmə, m'oy. Mā lé, m'təl m'ow bebo Korënti-ti gogi al, kđo m'ndigi kində-si kōō-ti al. ²⁴ Tō kō bā j'ō be dō kadmeē-ti lə-si al, ngā je j'ndigi kində rō-ji nati sə-si dō rənəl-ti lə-si, kđotalə kā kī ai njāngi dō kadmeē-ti.

2

¹ Beba mā ya m'un ndu-m kadi m'təl m'ow rō-si-ti gogi dan mēēkō-ti al ngā. ² Kđotalə kinə mā ya m'adi-si mēēkō lé, nā bā à kadi-m rənəl wa? À

† **1:8** 1:8 1Kō 15:32 † **1:16** 1:16 Knj 19:21 * **1:16** 1:16 1Kō 16:5-6 † **1:19** 1:19 Knj 18:5

† **1:19** 1:19 Silbē lé ya to Silasi. †Ndó Knj 15:22 ‡ **1:20** 1:20 «Amən» lé kōr mēē-é to «oiyo, kadi tō bē ya.»

to səi kí m'a kadi-si meeḱò kin ya al wa? ³ Beba ndòki m'ndàngi mbete m'adi-si titi kí m'ndàngi-né kete kdo kadi m'teḱ rɔ-si-ti rəmə, dow-je kí de fá tò kadi d'adi-m rɔnəl kinlé, d'adi-m meeḱò al ngá. Mee-m nda kay do-si-ti lay kí rɔnəl lə-m, to rɔnəl lə-si lay tɔ. ⁴ Rɔ-m ati-m kanəṇa, mee-m tungə pil-pil, fá ndòki m'ndàngi-né mbete kin kì man nɔ kəm-m-ti yaw-yaw m'adi-si, kdo kadi m'adi-si-né meeḱò al, ngá kdo kadi 'gəi-né ndigi kí nḱa kí m'ndigi-si kinlé. ⁵ Kinə dow madi to gin né kí meeḱò tò-né rəmə, to ma fá dowbé adi-m meeḱò al, ngá to səi lay ya adi-si meeḱò, ə kinə kadi j'pa j'oo-né lo-é rəmə, j'a panè dowbé adi meeḱò dow-je nḱa dan-si-ti. ⁶ Dowbé kinlé, ta kí kosi dow-je nḱa ya 'gangi do-é-ti kin ya asi ngá, ⁷ ɔn ɔ kinə ngá fá inḱəi go kɔgi adi-é, ə 'soli mee-é; nè meeḱò kí al do lo à kí kɔr tɔgi-é. ⁸ Beba ma m'ulə dingəm mee-si-ti kdo kadi 'tɔji ndigi kí 'ndigi-é. ⁹ Kdo mbete ndòki lé m'ndàngi m'adi-si kdo nḱa-si-né koo, se səi 'təli rɔ-si go ta-ti mee né-je-ti lay ya wa? ¹⁰ Ə dow kí səi inḱəi go kɔgi adi-é lé, ma kàrè m'inḱə go kɔgi m'adi-é ya tɔ; kí sobi do-m ma lé, kinə m'inḱə go kɔgi rəmə, to ta lə kinə kí səi inḱəi go kɔgi tɔ, ə m'ra nò Kristi-ti, ¹¹ kdo kadi j'inḱəi lo j'adi Satə taa lo ji-ji-ti al, kdo jəi j'gəi kɔjra-je liə gow. ¹² †Loki m'ow m'teḱ bebo Troasi-ti kdo kilə mbə Poyta kí Maji lə Kristi lé, 'Babe ɔr tarəbi nḱə-m-ti ya, ngá mee-m usi nangi al, kdɔtalə m'ingə Titi kí to ngonkɔ-m kí njəkadmee lé al. ¹³ Beba m'inḱə njəkadmee-je kí bebo Troasi-ti ə m'ow donangi Maseduwan-ti.

Kullə kí sobi do kulənoji kí sigi

Rɔm 15:17-19; 1Kɔ 1:17-24; 2Kɔ 4:1-7

¹⁴ Oiyo kí do Lubə-ti kí adi j'təti rɔ kí ndo-je lay kdo nam kí j'nam kàdi Kristi-ti rəm, oiyo kí do-é-ti kdo takul-ji fá adi dow-je 'gə-é-né kì lo-je lay toki ubi kí bay-é əti taa lo lay kin bə. ¹⁵ Kdɔtalə dan dow-je-ti kí d'un rəbi kaji rəm, dan dow-je-ti kí d'ow ki ta koy-ti rəm lé, j'toki ubi kí əti maji kí Kristi adi Lubə bə; ¹⁶ de kí nḱa-je lé, j'əti-dé bay yo adi isi ɔw sə-dé lo koy-ti, ə de kí dan-ti-je rəmə, j'əti-dé bay kiskəm adi isi ɔw sə-dé lo kiskəm-ti tɔ. Ə né-je kinlé, nḱa fá asi ra wa? ¹⁷ Kdɔtalə je lé, j'titi-nḱa kì dow-je nḱa ya kí 'to njətəl ta lə Lubə né ra gati-ti kin al; je lé, Lubə adi j'pa ta liə kì tagir kí aa njay nḱə-é-ti, kdo nam kí j'nam kàdi Kristi-ti.

3

¹ Se je ya j'a təl pa ta tɔji-né rɔ-ji bəy wa? Əse j'ow ndoo kadi j'adi-si mbete fá j'tɔji-né rɔ-ji rɔ-si-ti titi kí dow-je kí dan-ti-je d'isi 'ra-né kin bə bəy wa? Əse kadi j'taa mbete tɔji rɔ ji-si-ti bəy wa? ² Səi ya 'toi mbete lə-ji kí 'ndàngi mee-ji-ti, kí dow-je lay ya 'gə rəm, d'isi 'ndó rəm. ³ Səi ya 'toi mbete lə Kristi kí tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi, kí 'ndàngi kì takul kullə lə-ji; Kristi ndàngi kì man né ndàngi mbete al, ngá ndàngi kì Ndil Lubə kí njəkisi kəm; ɛ ndàngi bəgrə-je-ti kí to ər-je al, ngá bəgrə-je-ti kí to tal rɔ dow adi ɛ ndàngi mee-si-ti. ⁴ ɛ kin fá mee-ji nda-né kay rɔ Lubə-ti kdo nam kí j'nam kàdi Kristi-ti. ⁵ Je j'asi ra né madi kì dɔrɔ-ji al, ngá tɔgi-ji i rɔ Lubə-ti. ⁶ ɛ ya təl-ji njérakullə-je-ti kí j'asi gaki mee kulənoji-ti kí sigi kì takul ndukun kí 'ndàngi al, ngá kì takul Ndil kí aa njay; kdɔtalə ndukun kí 'ndàngi lé, adi dow oy, ngá Ndil kí aa njay adi dow isi kəm.

⁷ Ə kinə kullə lə ndukun kɪ adi dow oy, kɪ to kullə kɪ ndɔki 'ndàngi ta-é kɪ ndaji mbete-je gajɪ ər-je-ti kin ya, Lubə adi ndógi sar ngan Israyel-je d'asi koo takəm Moiyiji al, ə to ndógi kɪ à tò sartagangi al kinlé, ⁸ kullə lə Ndil Lubə rəmə, ndógi liə à tanə ban ngá ɛn wa? ⁹ Kullə gangta dɔ dow-ti bəy é rifa-é asi bè kinlé, kullə kɔr ta dɔ dow-ti ə rifa-é à tò ban ɛn wa? ¹⁰ Kinə j'un rifa kɪ kete j'ɔji nati kɪ rifa kɪ gogi nè kin rəmə, rifa kɪ kete to né kɪ kare kdɔ rifa kɪ gogi nè itə-é nɔ. ¹¹ Kdɔtalə kinə nè kɪ à tò sartagangi al ya rifa-é tò bè lé, né kɪ à tò sartagangi lé, rifa-é à nɔ ban ɛn wa?

¹² Adi nékində mɛɛ dɔ-ti lə-ji kinlé ra adi mɛɛ-ji nda kay-kay. ¹³ Jɛ j'ra titi kɪ Moiyiji ra-né kin al; Moiyiji lé, ilə takubi takəm-é-ti kdɔ kadi ngan Israyel-je d'oo dɔbəy rifa kɪ à tò sartagangi al kinlé al. ¹⁴ Ngan Israyel-je lé, ndɔki 'sangi gə né al adi dɔ-dé oy mburuki. Kdɔtalə sar bɔne bè kàrè, loki dɛ 'ndó mbete Kunmindɪ kɪ Low rəmə, takubi kɔn takəm kɪ kàrè-rè kinlé tò lo tò-é-ti ya bəy; dow ɔr al, kdɔtalə à goto kɪ takul nam kɪ dow nam kàdɪ Kristi-ti ya dɔ. ¹⁵ Bəba sar bɔne bè ya kàrè, kinə ngan Israyel-je 'ndó mbete ndukun-je lə Moiyiji rəmə, takubi kɔn takəm lé uti tagir kɪ mɛɛ-dé-ti ya bəy. ¹⁶ Ngà loki dow ree rɔ 'Babə-ti rəmə, takubi kɔn takəm lé ɔr kɔgi.* ¹⁷ Kdɔtalə 'Babə to Ndil; ə loki Ndil 'Babə tò-ti lé, ra bə goto-ti to. ¹⁸ Bəba jəi lay kɪ takubi goto takəm-ji-ti lé, j'tɔji rifa lə 'Babə takəm-ji-ti titi né kɪ dow oo sɔɔbɔ-ti bè. 'Babə kɪ to Ndil lé, təl-ji adi j'titi-nɔ siə, ə adi rifa liə ndógi dɔ-ji-ti kɪ kete-kete.

4

Ta kɪ sɔbi dɔ kɔ kɪ kingə kɪ ri Kristi
1Te 2:1-6; 2Kɔ 2:14-17

¹ Lubə ulə kullə kinlé ji-ji-ti kɪ takul koo kəmtondoo liə; gin-é kin bá jɛ j'adi né madi ɔr-né tógi-ji al. ² Né-je kɪ ra kɪ gidɪ ngəy kɪ to né-je kɪ tò rɔsɔl lé, jɛ j'mbati; jɛ j'ra né j'ədi-né kəm dow al rəm, bá j'təl dɔ ta lə Lubə nangɪ al rəm. Ngà ta kɪ tɔgrɔ-ti bá j'tɔji ndaa-ti rəsi adi mɛɛ dow-je lay usɪ nangɪ pɔ-pɔ dɔ-ji-ti nɔ Lubə-ti. ³ Poyta kɪ Maji kɪ j'isi j'ilə mbɛ-é kinlé, kinə tò aa yérérɔ al bəy rəmə, to dow-je kɪ d'isi d'ow kɪ ta koy-ti bá aa yérérɔ rɔ-dé-ti al tin; ⁴ adi to njémɛngə-je kɪ Sú kɪ to lubə kɪ dɔkaglo-ti kɪ nè kin ra-dé adi dɔ-dé oy mburuki, adi d'oo ndógi lə Poyta kɪ Maji lə Kristi, njɛrifa kɪ to takəm Lubə kin al. ⁵ Jɛ j'ilə mbɛ ta kɪ sɔbi dɔ-ji jɛ al; Jeju Kristi kɪ to 'Babə bá j'ilə mbɛ ta liə, ə ta liə bá jɛ j'pa-né j'panè: J'to ngannjékulə-je lə-si. ⁶ Kdɔtalə Lubə kɪ panè: Kadi lo ndógi lo kɪ ndul-ti lé, bá ndógi mɛɛ-ji-ti kdɔ kadi j'gə-né rifa liə kɪ ndógi takəm Kristi-ti.

⁷ Né kɪ maji kɪ toki kində ngəngəm kinlé, jɛ j'oti rɔ-ji-ti kɪ to jo anji kin, kdɔ kadi tò ndaa-ti rəsi kɪ tógi kɪ nɔ kinlé ɪ rɔ Lubə-ti bi ɪ rɔ-ji-je-ti al. ⁸ Kɔ-je kɪ gay-gay tɛɛ dɔ-ji-ti ya, ngà taa tógi-ji al; j'ində mɛɛ-ji dɔ rɔ-ji-ti al ya, ngà mɛɛ-ji gangɪ man al; ⁹ d'ulə kəm-ji ndoo ya, ngà Lubə inə-ji kɔgi al; d'otɪ-ji nangɪ rum ya, ngà 'tol-ji al. ¹⁰ Koy kɪ kadi j'oy kdɔ ta lə Jeju lé, jɛ j'oti rɔ-ji-ti kɪ ndɔ-je lay kdɔ kadi kiskəm liə tɔji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi rɔ-ji-ti. ¹¹ Kdɔtalə jɛ kɪ j'isi kəm lé, j'isi ta koy-ti kɪ ndɔ-je lay kdɔ ta lə Jeju, kdɔ kadi kiskəm lə Jeju kàrè tɔji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi dajɪ rɔ-ji-ti kɪ njəkoy kin to. ¹² Adi koy ra kullə rɔ-ji-ti, ngà kiskəm ra kullə rɔ-si-ti to.

* 3:16 3:16 Tɛt 34:34

¹³ 'Ndàngi 'panè: M'adi mee-m, gin-é kin bá m'pa-né ta*! Kadmeë kí kàre-rè kin ya ra kullə mee-ji-ti. Jè kàrè j'adi mee-ji tɔ, gin-é kin bá j'isi j'pa-né ta tɔ. ¹⁴ Ə j'gə kí Lubə kí adi 'Babe Jeju tɔsi ndəl lé, à kadi jè kàrè j'tɔsi ndəl nati kɪ Jeju rəm, bá à kadi jəi sə-si-je j'ai nati takəm-é-ti rəm tɔ.

Ta kí sɔbi dɔ lokisi kí sartagangi

1Pi 1:6-9; Ròm 8:23-25

¹⁵ Kdɔ né-je lay kí tɛɛ dɔ-ji-ti kinlé, tɛɛ kdɔ maji lə-si, bè kdɔ kadi ramaji lə Lubə kí isi ree dɔ dow-je-ti dɔ madi-é-ti kɪ kete-kete kinlé ra adi dow-je nɔ ya 'ra-é-né oiyo giti-giti d'osi-né gají-é. ¹⁶ Gin-é kin bá tógi-ji goto-né al. Ə kinə lé, daji rɔ-ji kí ndaa-ti nè kin tuji kàrè, mee-ji kí kəy təl kí sigi kɪ ndɔ-je lay. ¹⁷ Kdɔtalə kɔ-je kí à tɛɛ rangi ngáy al kí dɔkaglo-ti kí sɛ bè kinlé, isi ɔw sə-ji kɪ lo rɪba-ti kí al dɔ lo, kí à tɔ sartagangi. ¹⁸ Beba jè lé, kəm-ji tɔ go né-je-ti kí dow oo kɪ kəm-é kin al, ngà tɔ go né-je-ti kí dow oo kɪ kəm-é al; kdɔtalə né-je kí dow oo kɪ kəm-é lé, tɔ né-je kí à də, ngà né-je kí dow oo kɪ kəm-é al bá tɔ né-je kí tɔ sartagangi.

5

¹ Kdɔtalə jè j'gə kí, daji rɔ-ji kí tɔ lokisi-ji kí donangi-ti nè, kí toki kəykubi bè par kinlé, kinə tuji kàrè, lo kisi-ji kí tɔ sartagangi kí tɔ kəy kí Lubə bá ra bɪ dow bá ra al ya tɔ dɔrɔ-ti nɔɔ. ² Ə daji rɔ-ji kí nè kinlé, j'isi j'tumə-ti d'usi-d'usi, adi j'ndigi kun daji rɔ-ji kí tɔ lokisi kí dɔrɔ-ti kin kulə dɔ-ti titi kí dow ulə-né kubi dɔ madi-é-ti kin bè. ³ Kdɔ j'a kisi kɪ kubi rɔ-ji-ti bɪ j'a kisi kɪ rɔ-ji kare al. ⁴ Kdɔtalə kisi-ji mee kəykubi-ti kinlé, j'ɔɔ rɔgi-rɔgi, j'tumə d'usi-d'usi, ə tɔ ndigi bá j'ndigi kɔr kubi lé rɔ-ji-ti al, ngà j'ndigi kulə kí rangi dɔ-ti, kdɔ kadi daji rɔ-ji kí à koy kinlé, kiskəm taa lo j'i-é-ti. ⁵ Lubə ya tɔ njəkuwə dɔ-ji kete kdɔ kiskəm kinlé rəm, ɛ ya adi Ndil kí aa nɔy isi mee-ji-ti kɪ né kí dɔsɔy kí toji né-je kí maji-maji kí ndɔ-é ə à kadi-ji.

⁶ Jè j'gə kí kisi-ji mee daji rɔ-ti kin bəy lé, j'isi sɔy kɪ 'Babe ya, ngà mee-ji nda kɔy kɪ ndɔ-je lay. ⁷ - Kdɔtalə jè j'isi kɪ takul kadmeë bɪ kɪ takul né kí koo kɪ kəm al - ⁸ Mee-ji nda kɔy kɪ ndɔ-je lay ə j'ndigi nɔ kadi j'ɪnə daji rɔ kin j'ɔw j'isi rɔ 'Babe-ti. ⁹ Gin-é kin bá, lé j'isi-né mee daji rɔ-ji-ti kin, əsɛ j'ɪnə-né daji rɔ-ji kin kàrè, né kí uwə mee-ji lé, tɔ kadi j'nəl-é. ¹⁰ †Kdɔtalə jəi lay ya tɔ kadi j'a kəi logangta-ti nɔ Kristi-ti, kdɔ kadi nɔ-nɔ taa nɔdɔji kullə liə kí maji əsɛ kí maji al, kí ɛ ra, loki isi-né mee daji rɔ-é-ti kinlé.

Ta kí sɔbi dɔ kulə noji nati kɪ Lubə kɪ takul Kristi

Ròm 5:1-11; Epe 4:20-24

¹¹ Ə jè lé, gə kí j'gə né kí tɔ bəl 'Babe kinlé bá jè j'sangi kadi j'uwə-né dow-je kɪ ta sɔbi dɔ né-je kin; Lubə gə-ji rəm, bá m'gə mee-m-ti kí mee tagir-ti lə-si lé, sɔi kàrè 'gəi-ji tɔ. ¹² Jè ya j'a təl pa ta toji-né rɔ-ji rɔ-si-ti rangi al ngá. Ngà tɔ kəm lo bá j'adi-si kadi osi-né gají rɔ-si kdɔ ta lə-ji, kdɔ kadi dow-je kí njəkɔsi gají rɔ-dé kɪ né kí rɔ dow-ti ndaa-ti nè, bɪ kɪ né kí mee dow-ti al kinlé, 'gəi lo kilə-dé-né ta-ti. ¹³ Kinə j'to mbé-je rəmə, j'to mbé-je kdɔ Lubə; ə kinə kəm-ji aa rəmə, aa kdɔ-si. ¹⁴ Kdɔ loki j'gir dɔ koy-ti kí dow kàre-rè ya oy kdɔ dow-je lay, ə dow-je lay d'oy sɔi tɔ kin rəmə, ndigi kí Kristi ndigi-ji kinlé al dɔ-ji galim. ¹⁵ Kristi oy kdɔ dow-je lay,

* 4:13 4:13 Pa 116:10 † 5:10 5:10 Ròm 14:10

kdo kadi dow-je kí d'isi kà dō-dé taá lé, d'isi kdo ta lə-dé de al, ngà kadi d'isi kdo Kristi kí oy bá tōsi ndəl tēē kdo ta lə-dé kinlé.

¹⁶ Beḥa kí nè kōw kí kete kinlé, jē j'gə dow kí go koo-é-ti lə dow al ngá; lé ndokí j'gə Kristi kí go koo-é-ti lə dow kàrè, ìone bè kinlé j'gə-é bin al ngá. ¹⁷ Kinə dow nam kadi Kristi-ti rəmə, dōwé to dow kində kí sigi. Né-je kí low dəə ngá: Yən, né-je lay təl kí sigi. ¹⁸ Ə né-je lay kin ya i rō Lubə-ti kí ulə noji nati sə-ji kí takul Kristi rəm, adi-ji kullə kulə dow-je noji nati siə rəm. ¹⁹ Kdotalə Lubə ya kí dō-é ulə noji nati kí dow-je kí donangi-ti, kdo nam kí 'nam kadi Kristi-ti, bi tidə majal-je lə dow-je dō-dé-ti al, ə e adi-ji ta kí sobi dō kulənoji nati. ²⁰ Adi jē lé, j'to njéeta tó Kristi, adi ta kí j'pa sə-si kinlé, tò titi kí Lubə ya bá pa sə-si bè; beḥa j'nɔ ta-si-ti kí ri Kristi kadi ulə noji nati kí Lubə! ²¹ Kristi kí ra majal al ya, Lubə adi-é oy majal-je lə-ji dō-é-ti, kdo kadi kí takul-é bá jəi j'təli-né dow-je kí njururu takəm Lubə-ti.

6

¹ To kí j'to njérakullə nati kí Lubə lé bá j'dəji-si-né kadi maji kí Lubə ra sə-si kinlé, adi tò kogi kare al. ² Kdotalə Lubə panè: Dɔkaglo-ti kí maji lé, m'oo ndi-i; ndo kaji-ti ə m'ra sə-i. Yən, kaglo kí maji nɔ lé ya ngá ən; yən ndo kaji lé ya ngá ən. ³ Jē j'ndigi ra né madi kí kadi tugə dow jigi-ti al, nè dow-je d'a pa ta kí maji al dō kullə-ti [lə-ji.]* ⁴ Ngá meē né-je-ti lay lé, j'to-ji rō-ji kí ngannjékullə-je lə Lubə bá j'uwə-né rō-ji ngá nɔ dan kɔ-je-ti, kí dan ndoo-ti, kí dan meē gangi man-ti, ⁵ †ta kində-je-ti, kí ra dangay-je-ti, kí meē sulə-ti kí 'sulə kosi dow-je dō-ji-ti, meē koo-ti kí rōgi-rōgi ta kullə-ti, meē bi-ti kí tò al, kí meē kogi rō nékuso-ti kí mankay; ⁶ meē panjiyə-ti kí aa njay, kí meē négə-ti, kí meē kilə meē dō madi-é-ti, kí meē maji kí ra-ti, kí takul Ndil kí aa njay, kí takul ndigi dow-je kí kədkəm goto-ti, ⁷ kí takul ta kí tɔgrɔ-ti, kí takul tógi lə Lubə, kí takul néra kí njururu kí to nékati kí j'a rō-né rəm, to né kí j'a taa-né nékati dō-ji-ti rəm; ⁸ dow-je 'piti-ji rəm, d'ulə rɔsəl dō-ji-ti rəm; 'pa ta kí maji al dō-ji-ti rəm, 'pa ta kí maji dō-ji-ti rəm; d'oo-ji kí njékədi dow-je bè, rəmə jē lé bá j'pa ta kí tɔgrɔ-ti; ⁹ d'oo-ji titi dow-je kí 'gə-dé al bè, ngá 'gə-ji maji; d'oo-ji titi dow-je kí 'tò ta koy-ti bè, ngá kí rá j'isi kí dō-ji taá tin; d'oo-ji titi dow-je kí 'gangi ta koy dō-dé-ti bè, ya ngá 'təl-ji al; ¹⁰ d'oo-ji titi dow-je kí rō-dé ati-dé bè, ngá rō-ji nəl-ji kí ndo-je lay; d'oo-ji titi njéndoo-je bè, ngá j'ində dow-je nɔ maji-ti; d'oo-ji titi dow-je kí né lə-dé goto bè, ngá jē j'ingə né-je lay.

Ta kí sobi dō kər rō kogi meē majal-ti

1Kō 10:14-22; Epe 5:5-11; 1Pi 2:9-12

¹¹ Səi dow-je kí bebo Kōrenti-ti, jē lé, j'nda meē-ji kay, j'idə-si ta rəsi-rəsi, j'tēē meē-ji j'adi-si; ¹² jē lé, meē-ji tò gay sə-si al, ngá səi ya bá meē-si tò gay. ¹³ 'Rai sə-ji titi kí jē j'ra-né sə-si kin bè! M'pa sə-si ta titi ngan-m-je bè, səi kàrè, kadi 'tēēi meē-si adi-ji tō.

¹⁴ Njékadmēē al-je lé, iləi jugi kí kàre-rè mindi-si-ti sə-dé al. Néra kí njururu kí néra kí maji al lé, d'a kində rō-dé nati ban wa? Londógi kí londul lé, d'a kuwə-nɔ lubi-lubi ban wa? ¹⁵ Kristi kí Belial† lé, ta-dé à kasi-nɔ dō ri-ti wa? Njékadmēē de kí njékadmēē al lé, d'a kore-nɔ dō ri-ti wa?

* **6:3** 6:3 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meē mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kà ta greki. † **6:5** 6:5 Knj 16:23 † **6:15** 6:15 Belial lé to Sú ə kər meē-é to njēmēndul.

16 †Kɔy lə Lubə kɪ magi-je lé, kulənoji ri bá à tó-dé nati wa? Kdotalə jəi j'toi kəy lə Lubə kɪ Njəkisi kəm, titi kɪ Lubə pa-né panè: Mə Lubə m'a kisi dan-dé-ti, ə m'a njiyə dan-dé-ti; m'a to Lubə lə-dé, ə də d'a to dow-je lə-m. 17 Gin-é kin bá 'Babe panè: 'Tɛɛi kɔgi dan-dé-ti, ə ɔri rɔ-si kɔgi rɔ-dé-ti; né kɪ tò nɛ ya, ɔdi rɔ al, ə m'a kuwə-si kɪ rɔ-m-ti. 18 'Babe kɪ njətógi-je lay panè: «M'a to Bobi-si, ə sɛi a toi ngan-m-je kɪ dingəm, kɪ ngan-m-je kɪ dené.»

7

1 Sɛi kɪ m'ində-si dan kəm-m-ti, tò kɪ kunmindi-je kɪ bè kin tò kɔɔ-ji kinlé bá kadi j'tɔri-né né-je kɪ tò nɛ kɪ tò rɔ-ji-ti, kɪ tagir-ti lə-ji, ə j'sangi kadi j'təli dow-je kɪ j'aai njay kɪ ndɔ-je lay mɛɛ bəl Lubə-ti.

Rɔnəl lə Pol kɔɔ lapiya kɪ tò mbunə-dé-ti kɪ Kɔrɛnti-je

2 Indəi-ji dan kəm-si-ti! Jɛ j'ra né kɪ maji al kɪ dow al rəm, j'tuji né lə dow al rəm, bá j'ədi dow j'taa né liə al rəm. 3 M'pa ta kin bè kɔɔ kilə-né ta ɔ-si-ti al, kdotalə lé m'pa kete m'panè: Kisi-ji kəm əse koy-ji kàrè, sɛi 'toi kɪ dan kəm-ji-ti. 4 Mɛɛ-m nda kəy ɔ-si-ti rəm, m'osi gajɪ rɔ-m nɔ kɔɔ ta lə-si rəm, mɛɛ-m usi nangi pɔ-pɔ rəm, dan kɔ-je-ti lay kɪ j'ingə kin ya kàrè, rɔ-m nəl-m nɔ rəm.

5 †Kɔɔ loki j'ree j'tɛɛ ɔnangi Maseduwan-ti lé, kəm lo ya kàrè j'ingə taa-né koo sɛ al; kɔ-je tɛɛ ɔɔ-ji-ti kɪ kəm rəbi-je kɪ gay-gay; rɔ i kɪ ndaa-ti ree kɪ ɔɔ-ji-ti ə mɛɛ-ji isi bəl tɔ. 6 Ngə Lubə kɪ to njəsɔl mɛɛ dow-je kɪ né ɔr tógi-dé lé bá sɔl mɛɛ-ji kɪ takul ree lə Titi; 7 ree liə kin par bá sɔl mɛɛ-ji al, ngə sɔl kɪ sɛi 'sɔli mɛɛ-é kin kàrè sɔl mɛɛ-ji tɔ; Titi lé, ree ɔr-ji poy ɓo koo-m kɪ ra-si nɔ kin rəm, nɔ-je lə-si rəm, bá ta kɪ ɔ mɛɛ-si kɔɔ ta lə-m rəm, adi rɔnəl lə-m al ɔ lo.

8 Kinə mbete kɪ ndɔki m'ndangi m'adi-si kinlé, ra adi mɛɛkɔ rə-si kàrè, m'a ndingə rɔ-m ɔ-ti al. Ə lé m'ndingə rɔ-m ɔ-ti kàrè – Mə m'oo kɪ mbete kinlé ra adi mɛɛkɔ rə-si ɔkaglo kɪ sɛ bè – 9 kɪ nè kinlé, rɔ-m nəl-m, kɔɔ mɛɛkɔ lə-si kin al, ngə kdotalə mɛɛkɔ lə-si lé, ra adi inəi panjiyə-si-je kɪ maji al kɔgi; kɔɔ to mɛɛkɔ kɪ Lubə ndigi, ɓi né kɪ maji al kàrè ya kàrè jɛ j'ra sə-si al. 10 Kdotalə mɛɛkɔ kɪ Lubə ndigi lé, to mɛɛkɔ kɪ ɔw kɪ dow adi inəi panjiyə-é kɪ majal kɔgi ə aji-né, adi to mɛɛkɔ kɪ dow ndingə rɔ-é ɔ-ti al, ngə mɛɛkɔ lə dow-je kɪ donangi-ti nè bá to mɛɛkɔ kɪ tɛɛ koy. 11 Yən, mɛɛkɔ kɪ Lubə ndigi kinlé ya bá ra adi i-né rati ya 'pai-né ta ɔri-né ta ɔ-si-ti rəm, wɔngi rə-si-né ɔ né-ti kɪ maji al kinlé rəm, 'bəli-né rəm, ɓo kadi ooi-mi rə-si-né rəm, rɔ-si ngə-né njim rəm, sɛi 'gangi-né ta ɔ né-ti kɪ maji al kinlé rəm! Mɛɛ né-je-ti lay ya sɛi 'toji ndaa-ti rəsi kɪ sɛi 'goti mɛɛ ta-ti kinlé.

12 Adi mbete kɪ ndɔki m'ndangi m'adi-si kinlé, m'ndangi kɔɔ njɛrandangi kɪ madi-é kin al rəm, kɔɔ ɛ kɪ madi-é ra siə ndangi kin al rəm, ngə m'ndangi kɔɔ kadi kɪ rati lə-si kɔɔ ta lə-ji kinlé tò-né ndaa-ti rəsi dan-si-ti takəm Lubə-ti. 13 Gin-é kin bá mɛɛ-ji usi-né nangi pɔ-pɔ. Ə mɛɛ-ji usi nangi pɔ kɪ kusi par al, ngə rɔ-ji nəl-ji nɔ ɓəy, kdotalə Titi kɪ sɛi lay ya rai-é adi mɛɛ-é usi nangi pɔ adi rɔ-é nəl-é kinlé tɔ. 14 Kinə m'osi gajɪ rɔ-m sɛ kɔɔ ta lə-si rɔ Titi-ti kàrè rɔ-m sɔl-m al; ngə ta-je lay kɪ j'pa sə-si lé, to ta-je kɪ tɔgro-ti ya, adi né kɪ j'osi-né gajɪ-si rɔ Titi-ti lé, tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi

kí to ta kí tɔgrɔ-ti. ¹⁵ Sɔi lay ya 'tɔli rɔ-si go ta-ti, adi loki mee-é ole dɔ-ti lé, rɔ-é nəl-é dɔ-si-ti nɔ rəm, rɔ-é nəl-é kɔ kuwə kí sɔi uwəi-é ki rɔ-si-ti kɔ bəl, kɔ rɔ kí bə kati-kati dɔ-é-ti kin rəm. ¹⁶ Rɔ-m nəl-m nɔ, kɔɔtalə kində kí m'ində mee-m dɔ-si-ti mee né-je-ti lay.

Némbɔ kɔ njékadmee-je kí Jorijalem

8

Némbɔ lə njékəwnə-je kí dɔnangi Maseduwan-ti

Ròm 15:25-27; 1Kɔ 16:1-4

¹ †Sɔi ngankɔ-ji-je kí njékadmee, je j'ndigi kadi j'adi-si 'gəi ramaji lə Lubə kí toji rɔ-é rɔ njékəwnə-je-ti kí gay-gay kí dɔnangi Maseduwan-ti. ² Dan kɔ-je-ti kí nɔ kí tee dɔ-dé-ti nɔ mee-dé kin ya kərə, rɔnəl lə-dé al dɔ lo. Ə dan ndoo-ti lə-dé kí nɔ kin ya, de 'toji meemaji lə-dé d'adi al dɔ lo, ³ adi d'adi né kí go tɔgi-dé-ti, ə kí m'oo kɔ kəm-m lé, d'adi al dɔ tɔgi-dé ya bəy rəm, kɔ meendi ki nɔ rəm. ⁴ De dəji-ji 'to ta-ji-ti pəkə-pəkə kadi j'adi-dé tarəbi kadi n'uləi ji-dé n'ɔdi-né kullə ramaji kɔ njékaa njay-je kin. ⁵ De d'adi rɔ-dé ya 'Babe pa bəy, bə d'adi-ji rɔ-dé titi kí Lubə ndigi-né. Ra-é lə-dé kinlé al dɔ gangi-é kí je j'ində mee-ji dɔ-ti.

Ta dingəm kí sɔbi dɔ némbɔ lə njékəwnə-je kí Korēnti

⁶ Bəba j'ulə dingəm mee Titi-ti kadi tɔl ta kullə ramaji kin rɔ-si-ti, titi kí ɛ tum-né gin-é. ⁷ Gangi-é kí sɔi asi-né gaki mee né-je-ti lay adi to mee kadmee-ti rəm, mee tapa-si-ti rəm, mee négə-ti rəm, mee kɔ rati-ti mee né-je-ti lay rəm, mee ndigi-ti kí 'ndigi-ji rəm lé, gangi-é kin ya 'toji-né kasi gaki lə-si mee kullə ramaji-ti kin tɔ. ⁸ To ndukun bə m'un madi-si al, ngə kɔ rati lə ndəgi-é-je bə m'idə-si, kɔ kadi 'toji-né kí ndigi kí ndigi dow-je lé, to ndigi kí tɔgrɔ-ti ya. ⁹ Kɔɔtalə sɔi 'gəi maji kí 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí to njénékingə ya tɔl njəndoo kɔ ta lə-si, kɔ kadi kɔ takul ndoo liə lé, sɔi 'tɔli-né njénékingə-je. ¹⁰ To lo koo lə-m dɔ ta-ti kin: Né kinlé to né kí tuwə-si, kɔ sɔi ya 'toi dow-je kí dɔsəy kí 'mbɔi né kin kal nɔ nɔ; ə to mbɔ-é par al, ngə 'toi dow-je kí dɔsəy kí 'ndigi némbɔ kinlé. ¹¹ Ən ə kí ngɔsnè-ti kinlé, 'rai tɔli ta-é kí go tɔgi-si-ti, kɔ kadi asi gangi tagir-ti né maji kí to mee-si-ti kinlé. ¹² Kinə tagir kí maji to mee dow-ti lé, gangi né kí to ji-é-ti kadi adi kin ya nəl Lubə bi ɛ dəji né kí goto ji dow-ti al. ¹³ Adi to ta lə kadi sɔi 'sani rɔ-si kati-kati, kɔ kadi 'lə dow-je kí rangi bə tɔ-dé-né soti al, ngə to ta lə kadi asi-nə kɔ kasi bane; né kí tee dɔ-dé-ti kí ngɔsnè-ti kinlé, né-je kí to ji-si-ti mburuki-mburuki kinlé à ra sə-dé dan ndoo-ti lə-dé, ¹⁴ bəba ndɔ kí 'lə-dé tɔ mburuki-mburuki rəmə, à ra sə-si dan ndoo-ti lə-si tɔ; gangi-é kin bə à to kasi-nə, ¹⁵ titi kí 'ndangi-né 'panè: Dow kí ɔy né nɔ lé, né nɔ ji-é-ti ngay al, ə dow kí ɔy ndɛ bə kərə, né nal ji-é al rəm*.

Kində kəm go némbɔ-ti

¹⁶ M'ra oiyo Lubə kɔ kadi kí adi gə kɔ rati lə-m kɔ ta lə-si kin ya tɔ mee Titi-ti tɔ. ¹⁷ Kɔ ɛ i kalangi ya taa takoji lə-ji adi ɛ ya kɔ dɔ-é ndigi nɔ kadi n'i n'ow rɔ-si-ti. ¹⁸ Je j'ulə ngonkɔ-ji kí njékadmee kərə nati siə ə to ngonkɔ-ji kí njékəwnə-je kí gay-gay lay d'osi gajji-é nɔ, kɔ né kí ɛ ra

kdo Poyta kí Maji. ¹⁹ Bøy bá njékəwnə-je lé ya 'mbəti-é kadi to njəkow sə-ji mba, kdo kullə ramaji kin kí d'inə ji-ji-ti, kdo riba lə 'Babe ya kə də-é rəm, kdo kadi j'toji-né tagir kí maji kí tò mɛɛ-ji-ti rəm. ²⁰ Jɛ j'ndigi ra kadi dow ilə ta do-ji-ti sobi-né do némbɔ kí nɔ́ kí d'inə kullə-é ji-ji-ti kinlé al. ²¹ Kdo jɛ j'sangi ra né kí maji takəm 'Babe-ti par al, ngà takəm dow-je-ti tɔ. ²² Jɛ j'ulə ngonkɔ-ji kí njékadmɛɛ káre sə-dé, ə to ngonkɔ-ji kí j'oo kí rati liə mɛɛ kullə-je-ti nɔ́, bá kí ngəsnè-ti kin kàrè kí rati liə usi do madi-é-ti ya bøy, kdo mɛɛ-é nda sə-si kay-kay. ²³ Ə Titi lé, ɛ to nam-m rəm, bá to madkullə lə-m kí j'isi j'ra kullə dan-si-ti rəm. Ə ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ kin rəm, to njékəwnə-je kí gay-gay bá d'ulə-dé, kdo kadi 'ra kullə kdo riba lə Kristi. ²⁴ Ən ə 'toji ndigi dow-je kí tò mɛɛ-si-ti takəm-dé-ti, rəm njékəwnə-je kí gay-gay d'a gə kí ta kí j'pa do-si-ti j'osi-né gaji rɔ-ji lé, to tó-é ya.

9

¹ Ta kí sobi do ra kə njékaa njay-je lé, tuwə kadi m'ndangi-né mbete m'adi-si al ngá. ² Kdo m'gə bə ra maji kí tò mɛɛ-si-ti adi m'osi-né gaji rɔ-m rɔ dow-je-ti kí dɔnangi Maseduwan-ti m'panè: «Səi kí dɔnangi Akay-ti isi do nja-si-ti kal-né nɔ́» ə rɔ tungə pilingi lə-si lé, ra adi dow-je nɔ́ ya d'odi rɔ-dé. ³ Bə ya kàrè, m'ulə ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ rɔ-si-ti nɔ́, kdo kadi piti kí j'piti-si sobi do lo kinlé təl to kɔ́ kare al, ə kadi isi do nja-si-ti titi kí m'pa-né lé bane. ⁴ Kdo kinə dow-je kí dɔnangi Maseduwan-ti 'dan-m bá səi isi do nja-si-ti al rəm, mɛɛ-ji kí j'ində do-si-ti kinlé à təl to rɔsol do-ji-ti rəm, bá à to rɔsol do-si-ti rəm. ⁵ Adi mɔ́ m'oo kí tuwə kadi m'dəji ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ kadi d'ow rɔ-si-ti kete nɔ́-m-ti kadi d'oo go né-je lə-si kí səi uni mindi-si kdo kadi kə mɛɛndigi lé, kdo kadi tò pèrèrè bá à toji kí to nékadi kə mɛɛndigi bi kə baa ta al.

Kunmindí kí sobi do njékadi né-je

1Ti 6:17-19; Plp 4:15-19; 1Ja 3:16-18

⁶ Né kí kadi 'gəi ən: Dow kí dubi né ndɛ bə rəm, à kijə ndɛ bə ya to, ə dow kí dubi né nɔ́ rəm, à kijə nɔ́ ya to. ⁷ Kadi dow kí rá-rá adi titi kí ɛ oji-né mɛɛ-é-ti, bi kadi adi kə rɔkati al rəm, bá kadi dow ɔsi-é bá adi al rəm. Kdo Lubə ndigi dow kí njékadi né kə rɔnəl. ⁸ Ə Lubə ɔw kə tógi kadi adi maji-je kí gay-gay ree do-si-ti tuki-tuki, kdo kadi ndɔ-je lay ya né tò mɛɛ ji-si-ti mɛɛ né-je-ti lay, kdo kadi 'rai-né ndigi ra-je lə-si lay rəm, bá ndəgi-é à nɔ́y ji-si-ti mburuki-mburuki kadi uni 'rai-né kullə-je lay kí to kullə kí maji-maji, ⁹ titi kí 'ndangi-né panè: Ɛ tɛɛ ji-é adi njéndoo-je; néra kí njururu liə tò sartagangi*. ¹⁰ Ɛ kí njékadi ko né njədubi né rəm, njékadi-é nékuso rəm lé, à kadi-si ko né rəm, à kadi do-é tɛɛ kí kete-kete rəm, bá à kadi kandi néra kí njururu lə-si ree kí do madi-é-ti madi-é-ti rəm. ¹¹ Bəba Lubə à kadi 'toi njénékingə-je mɛɛ né-je-ti lay, kdo kadi kə kəm rəbi kí rɔ-ji-ti rəm, né-je kí gay-gay lay kí à toki kadi kə mɛɛndigi kinlé, à ra kadi dow-je nɔ́ 'ra-é-né oiyo. ¹² Kdo némbɔ kinlé ra ya par bá à ra kə njékaa njay-je al, ngà à ra kadi dow-je nɔ́ 'ra-né oiyo Lubə giti-giti tɔ. ¹³ Kullə kí à rai kinlé, loki d'a koo maji-é rəm, d'a kosi-né gaji Lubə, kdo təl kí 'təli rɔ-si go ta-ti 'pai ta rəsi do Poyta-ti kí Maji lə Kristi rəm, d'a kosi

* 9:9 9:9 Pa 112:9

gaji-é kɔɔ nékadi kɔ mɛɛndigi læ-si kɔ à toji kuwə-ŋa lubi-lubi sə-dé rəm, kɔ dow-je lay rəm. ¹⁴ Maji kɔ al ɔɔ lo kɔ Lubə ra sə-si kinlé à ra kadi ɔɔ 'pa siə ta kɔɔ ta læ-si, kɔɔ ndigi kɔ 'ndigi-si. ¹⁵ Oiyɔ kɔ ɔɔ Lubə-ti, kɔɔ ramaji liə kɔ dum mbɔji!

Pol pa ta gangi-né ɔɔ rɔ-é

10

Tɔgi læ njəkɔwkułə

1Kɔ 2:1-5; Rɔm 15:17-21; 2Kɔ 6:4-7; 13:2-4

¹ Mɔ Pol, m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti kɔ ta kɔ sol, kɔ mɛɛmaji kɔ i rɔ Kristi-ti. Mɔ lé, dow-je 'panə takəm-si-ti bɔ m'to dow kɔ njəsɔł ɔɔ-m, ə kinə m'a sɔy sə-si rəmə, m'to dow kɔ njətangɔ. ² M'dəji-si kadi ndɔ kɔ m'tɛɛ rɔ-si-ti rəmə 'rai-mi adi m'təl dow kɔ njətangɔ al. Ngà dow-je madi d'oo-ji kɔ njəra né-je kɔ nəl daji rɔ-dé. Bəba to tó-é kadi m'ɔji dowbé-je kinlé kɔ m'to dow kɔ m'ngɔ. ³ Togrɔ-ti, to rəmə j'to dow-je ya, ngà rɔ bɔ jə j'ro titi kɔ dow rɔ-né al. ⁴ Kɔɔ nékati-je kɔ j'isi j'ro-né lé, to nékati-je læ dow-je al, ngà to nékati-je kɔ i rɔ Lubə-ti ə tɔgi-é asi tɔɔ lo ngəm rɔ-je kɔ ngɔ-ngɔ nangi lirim-lirim. ⁵ Tagə-je kɔ kɔgi kare, kɔ kɔjrɔ-je kɔ isi ilə kɔgi ɔgi dow-je gə Lubə lé, jə j'bujuru kɔgi ə j'uwə tagir læ dow-je lay j'adi 'təl rɔ-dé go ta-ti læ Kristi. ⁶ Loki sɔj ya 'təli rɔ-si go ta-ti maji rəmə, dow-je kɔ njəmbatɔ təl rɔ-dé go ta-ti lé, jə j'isi pèrèrè kɔɔ kində-dé kɔji-dé to.

⁷ Uni kəm-si ooi-né né-je maji! Kinə dow gir kɔ n'to kɔ læ Kristi rəmə, kadi-é gə né kin ɔɔ-é-ti maji tɔ; kinə ɛ to kɔ læ Kristi lé, jə kàrè j'to kɔ læ Kristi ya tɔ. ⁸ Tɔgi kɔ 'Babə adi-m kadi m'adi-si ɔwi-né kɔ kete-kete kinlé, kinə m'osi-né gaji rɔ-m ŋa kàrè rɔ-m à sol-m al. Kɔɔ 'Babə adi-m kɔɔ kadi m'ra-né sə-si bɔ kadi m'tuji-si-né al. ⁹ Mɔ lé, m'ndigi ra rɔ-m kɔ dow kɔ njəndangi mbete kɔɔ kulə-né bəl mɛɛ-si-ti al. ¹⁰ Kɔɔ 'panə Pol lé, mɛɛ mbete-je-ti liə bɔ pa ta-je kɔ ngɔ-ngɔ, kɔ ta-je kɔ to-to; ngà kinə daji rɔ-é ya ɔɔ dan-ji-ti rəmə, ɛ to dow kɔ yay rəm, ta pa-é to ta kɔ dow ilə ká-ti al rəm. ¹¹ Kadi dow kɔ njəpa ta kinlé gə né kin ɔɔ-é-ti maji: Ta-je kɔ jə j'goto ya j'ndangi j'adi-si ə to ta-je kɔ ngɔ kinlé, lé j'a nɔɔ ya kàrè j'a pa kadi ngɔ bə ya tɔ.

¹² Jə lé j'a kɔji rɔ-ji kɔ dow-je madi əsə mbɔji rɔ-ji kɔ dow-je madi kɔ ɔɔ d'a 'pa ta bɔ toji-né rɔ-dé kin al. Mbɔji kɔ ɔɔ ya kɔ ɔɔ-dé 'mbɔji rɔ-dé kɔ némbɔji rɔ læ-dé rəm, bɔ kun kɔ ɔɔ ya d'un rɔ-dé 'mbɔji-né rɔ-dé rəm kinlé, toji kɔ négə nal-dé. ¹³ Jə lé, jə j'ndigi kɔsi gaji rɔ-ji kadi al ɔɔ lo al. Ngà né kɔ j'a kun kɔɔ mbɔji-né rɔ-ji lé, to gangi lo kullə kɔ Lubə ulə ji-ji-ti bɔ adi j'ow-né sar j'tɛɛ-né rɔ-si-ti. ¹⁴ Jə lé, ndɔki j'ow sar j'tɛɛ rɔ-si-ti nɔɔ adi jə j'al ɔɔ rəbnin læ-ji al; kɔɔ to jə ya bɔ j'ow kɔ Poyta kɔ Maji læ Kristi ɔɔsɔy bə læ-si. ¹⁵ Jə lé, jə j'osi gaji rɔ-ji kɔ kullə-je læ dow kɔ rangi j'adi al ɔɔ lo al. Ngà jə j'ində mɛɛ-ji ɔɔ-ti kɔ loki kadmɛɛ læ-si ɔw kɔ kete-kete rəmə, jə j'a təl dow-je kɔ boy takəm-si-ti ta madi-é-ti ya bəy mɛɛ rəbnin kullə-ti læ-ji, ¹⁶ kɔ kəm rəbi kilə mbɛ Poyta kɔ Maji ɔɔnangi-je-ti kɔ tɔ sɔy kɔ bə læ-si, bɔ jə j'ndigi kɔsi gaji rɔ-ji kɔ kullə kɔ dow-je kɔ rangi 'ra rəbnin-ti læ-dé kin al. ¹⁷ Dow kɔ ndigi kɔsi gaji rɔ-é rəmə, kadi ɔsi gaji rɔ-é kɔɔ nam kɔ nam kadi 'Babə-ti. ¹⁸ Kɔɔ dow kɔ ɛ ya pa ta toji-né rɔ-é kin bɔ to dow kɔ maji al, ngà dow kɔ 'Babə ya piti-é kin bane.

11

Ta lə Pol kɨ njéndó dow-je né-je kí ngòm

Gal 1:6-9; 4:9-20; 2Kɔ 12:11-15

¹ Kamá-je! Isi sə-m do-ti adi-mi m'pa ta ki mbó-ti sɛ! Təgrɔ-ti, isi sə-m do-ti! ² Kdo m'ra jangi do-si-ti, ə to jangi kí i rɔ Lubə-ti, kdotalə m'uwə do-si m'adi dingəm kí kàre-rè, kadi m'ow sə-si m'tɔji Kristi titi ngonmandi kí aa njay kí gə dingəm al bəy bə. ³ Ngà titi kí ndɔki li ədi-né Kawa susu kinlé, mə m'bəl kí tagir lə-si à kɨ kur-si wale kadi jɨ 'nami kadi Kristi-ti nam kí təgrɔ-ti al rəm, kadi [aa njay]* takəm-é-ti titi kí kete al rəm. ⁴ Kdo loki dow ree ilə mbɛ ta lə Jeju kí tò gay kɨ ɛ kí j'ilə mbɛ-é j'adi-si, kàrè sɛi isi siə do-ti rəm, bá ndil kí tò gay kɨ ɛ kí sɛi ingəi kete kàrè sɛi 'taai rəm, bá loki dow ilə mbɛ Poyta kí Maji kí tò gay kɨ ɛ kí j'ilə mbɛ-é j'adi-si kàrè sɛi 'ndigi rəm. ⁵ Ə njéba rɔ-dé njékɔwkulə-je kí ngay kin kàrè, mə m'oo né kàre kí d'itə-m-né al. ⁶ To ə m'to njəgosi pa ta al ya, ngà né kí m'pa ta do-ti lé m'gə maji ə mɛɛ né-je-ti lay, kí nɔ dow-je-ti lay ya jɛ j'tɔji gə-é j'adi tò ndaa-ti rəsi takəm-si-ti.

⁷ Əsə kilə kí m'ilə mbɛ Poyta kí Maji lə Lubə kare ya m'adi-si ə m'oo-né rɔ-m kí né al kadi sɛi bá 'toi-né dow-je kí boy kinlé, to majal tɔ bəy bá m'ra wa? ⁸ M'ində njékəwnə-je kí gay-gay kí rangi ndoo-ti nɔ, adi dɛ bá d'ugə-m bá m'ra-né kullə m'adi-si. Ə loki m'isi rɔ-si-ti bá m'ow ndoo né kàrè, m'oy dow madi dan-si-ti al, ⁹ †kdotalə ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ kí d'j dɔnangi Maseduwan-ti bá 'ree 'ra sə-m kí né-je kí ndoo-é ra-m. Mɛɛ né-je-ti lay lé, mə m'uwə rɔ-m ngə kadi m'oy-si al, ə m'a kɔy-si al kí kɔy al ya bə. ¹⁰ Kɨ takul ta kí təgrɔ-ti lə Kristi kí tò mɛɛ-m-ti kinlé, m'pa rəsi kí né kí m'isi m'osi-né gajɨ rɔ-m dɔnangi Akay-ti kinlé, dow kí à kɔr do-m-ti ya goto. ¹¹ Kdo ri wa? Kdotalə ndigi bá m'ndigi-si al wa? Lubə gə lay kí m'ndigi-si! ¹² Gangi-é kí m'isi m'ra kinlé, ɛ ya m'a ra, kdo kadi dɛ kí 'sangi kəm lo madi kdo kadi d'osi-né gajɨ rɔ-dé titi né kí d'asi-nə sə-ji bə kinlé, d'ingə al ki kingə al ya bə. ¹³ Dowbé-je kinlé, 'to njékɔwkulə-je kí ngòm, 'to ngannjékulə-je kí njékədtə-je kí 'təl rɔ-dé njékɔwkulə-je-ti lə Kristi. ¹⁴ Ə to né kí ra bəl al, kdo Satɔ ya kɨ do-é kàrè təl rɔ-é malayka kí lo kí ndógi-ti tɔ. ¹⁵ Adi ngannjékullə-je lə Satɔ kí kadi 'təl rɔ-dé ngannjékullə-je kí sobi do néra kí njururu kinlé kàrè, to né kí mba al tɔ. Dɔbəy-dé à kow nati kí kullə ra-dé.

Kɔ-je kí kullə lə Pol

2Kɔ 4:9-13; 6:3-10; 1Kɔ 4:8-13; Knj 20:18-27

¹⁶ M'təl m'pa ya bəy, kadi dow oo-m kí mbə bə al; al kàrè, adi-mi m'toki mbə bə, kdo kadi mə kàrè m'osi gajɨ rɔ-m ndɛ tɔ. ¹⁷ Ta kí m'ow kɨ pa kinlé, m'ow kɨ pa titi kí 'Babe ndigi-né al, ngà m'ow kɨ pa kí mbó-ti kɨ mɛɛ-m kí m'nda kəy, kdo m'gə né kí m'a kɔsi-né gajɨ rɔ-m. ¹⁸ Kɔsi kí dow-je nɔ ya d'osi gajɨ rɔ-dé titi kí dow ɔsi-né gajɨ rɔ-é kinlé, mə ya kàrè m'a kɔsi gajɨ rɔ-m tɔ. ¹⁹ Sɛi kí kəm-si aa lé ya isi do-ti kɨ mbə-je kɨ mɛɛndigi lə-si al fan! ²⁰ Kdo sɛi lé, dow-je kí 'ra-si bə-ti, d'ubə maji do-si-ti, 'taa né-je lə-si ngəngə; d'oo-si kɨ né al, 'tində mbo-si kin bá sɛi isi do-ti sə-dé! ²¹ To rɔsɔl kadi m'pa, kdo toki né kí j'tɔji yay lə-ji bə ya, ngà kɛ bá né lay kí dow à kɔsi-né

* **11:3** 11:3 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɨ ji-dé kɨ ta greki. † **11:9** 11:9 Plp 4:15-18

gaji rɔ-é lé, mā ya kàrè m'a kɔsi-né gaji rɔ-m to; m'pa kí mbó-ti. ²² Dɛ 'to òbrɛ-je, ə mā m'to əbrɛ ya to. Dɛ 'to Israyel-je, ə mā m'to Israyel ya to. Dɛ 'to nganka Abrakam, ə mā m'to ngonka Abrakam ya to. ²³ †M'a pa ta titi dow kí dɔ-é nɔy-ti bè. 'To njérakullə-je lə Kristi rəmə, mā m'to njérakullə lə Kristi m'itə-dé, kɔ kɔ kullə-ti kàrè, m'itə-dé nɔ rəm; kí dangay kí ra-ti kàrè m'itə-dé nɔ rəm; kí tində-ti kàrè d'oo né go-m-ti al rəm. Né-je kí asi koy ya tɛɛ dɔ-m-ti nja nati-nati rəm. ²⁴ Jipi-je 'tində-m tandəy kɔrso kor ta-é káre†, bè-bè ya asi nja mɪ, ²⁵ †'tində-m kɔ salangi nja mutə, 'tilə-m kɔ ər nja káre adi m'to ta koy-ti, bato nduy sə-m nja mutə, m'to dan babo-ti ndɔ káre bɪkti! ²⁶ †Taá-taá ya m'ow mba kɔ nja-m rəm, né-je kí ngə-ngə ya tɛɛ dɔ-m-ti dan ba-ti rəm, ji bɔkaya-je-ti rəm, ji ngankɔ-m-je-ti kí 'to jipi-je rəm, ji dow-je-ti kí 'to jipi-je al rəm, mɛɛ bebo-je-ti rəm, dilələ-je-ti rəm, dan babo-ti rəm, bá ji ngankɔ-ji-je-ti kí njéba rɔ-dé njékadmɛɛ-je rəm to. ²⁷ M'ra kullə m'ɔɔ rɔgi-rɔgi, m'ingə kò, taá-taá ya m'to bi al rəm, fo kɔ kundə man ra-m rəm, m'ɔgi rɔ-m nékuso kɔ man kəy rəm, m'ow kɔ rɔ-m kare rəm, kul ɔ-m rəm. ²⁸ Ə ndəgi kò-je rəmə, mā m'pa al ngá, né kí ɔy-m kɔ ndɔ-je lay lé, to mɛɛ-m kí ɔ kəkəkə kɔ njékəwnɔ-je kí gay-gay lay kin. ²⁹ Nɔ é tógi-é goto é tógi-m goto siə al wa? Nɔ é usi dan majal-ti é ta-é to rɔ-m siə al wa? ³⁰ Kinə kadi m'osi gaji rɔ-m rəmə, m'a kɔsi gaji rɔ-m kɔ yay lə-m. ³¹ Lubə kí Bɔbi 'Babe Jeju kí kɔsgaji toki liə ya sartagangɔ kinlɛ, gə kí m'ədi ta al. ³² †Loki m'isi bebo Damasi-ti lé, gubərnər lə ngar Aretasi adi 'ngəm tarəbi-je kí bebo-ti kadi d'uwə-m, ³³ ngə dow-je d'adi-m m'isi mɛɛ jangá-ti bá d'ulə-m kɔ kəmbolə ndəgi bɔr adi m'ree njal nangi bá m'tɛɛ-né ji-é-ti.

12

Né-je kí ra Pol toki nɪ bè kɔ né-je kí toki tɛɛ dɔ-é kadi-é oo

1Kɔ 2:3-5; 2Kɔ 4:7-10

¹ Se kadi m'osi gaji rɔ-m wa? Kɔsi gaji rɔ maji al. Lé bè ya kàrè m'a təl ree dɔ né-je-ti kí 'Babe tɛɛ kɔ dɔ-é kɔ né-je kí adi-é ra dow kɔ nɪ bè.

² M'gə dow káre kí to njənam kadi Kristi-ti kí Lubə un-é ɔw siə dɔrɔ-ti kí njəkungɔ-ti mutə; to ta kí ra bal dɔgi gidi-é sɔ ngá. ɔw siə kɔ daji rɔ-é burə kàrè m'gə al rəm, ɔw siə kɔ rɔ-é burə al kàrè m'gə al rəm; Lubə bá gə. ³⁻⁴ Ə m'gə kí dowbè kinlɛ Lubə un-é ɔw siə bɛ kisi maji-ti ə adi-é oo ta-je kí dum pa rəm, bá to tó-é al kadi dow təl pa rəm. ɔw siə kɔ daji rɔ-é burə kàrè m'gə al rəm, ɔw siə kɔ daji rɔ-é burə al kàrè m'gə al rəm; Lubə bá gə. ⁵ Dow kí bè kin bá m'a kɔsi-né gaji rɔ-m, ya ngə kí sobi dɔ-m mā rəmə, né kí m'a kɔsi-né gaji rɔ-m lé to yay-je lə-m ya par. ⁶ Lé m'ndigi kɔsi gaji rɔ-m ya kàrè, m'a to mbə al; kɔ m'a pa ta kí togrɔ-ti; ngə kɔsi bá m'a kɔsi gaji rɔ-m al, nè dow madi à kɔ koo-m kɔ dow kí boy nɔ ngəy dəə-né ta gangi-é kí oo rɔ-m-ti əsə oo-né ta-je lə-m. ⁷ Rəm bá kadi né-je kí maji rəti-rəti kí toki tɛɛ kɔ dɔ-é kadi m'oo kin ra-m adi m'ində kadi-m al lé, Lubə adi kun ya tò rɔ-m-ti, ə tò rɔ-m-ti kí malayka lə Satə, kò kadi rɔ-m ndir njiki-njiki, nè m'a kɔ kində kadi-m. ⁸ M'nɔ ta 'Babe-ti nja mutə bè kadi ɔr né-é kin kɔ rangi rɔ-m-ti ya, ⁹ ngə ɛ idə-m panè: «Ramaji lə-m ya asi-i, kɔ lo kí yay tò-ti kin bá tógi-m ra kullə-ti.» Adi kí nɔ rəmə yay-je

† 11:23 11:23 Knj 16:23 † 11:24 11:24 Det 25:3. † 11:25 11:25 a Knj 16:22; b Knj 14:19 † 11:26 11:26 a Knj 9:23; b Knj 14:5 † 11:32 11:32 Knj 9:23-25

lə-m bá m'a kōsi-né gaji rō-m, kđo kadi tógi Kristi n̄y-né sə-m. ¹⁰ Gin-é kin bá m̄a m'ra-né rōnəl đo yay-je-ti lə-m, k̄i đo taji-je-ti k̄i dow-je 'taji-m, k̄i đo né-je-ti k̄i nal-m, k̄i đo kəm-m-je-ti k̄i dow-je d'ul̄ ndoo, k̄i đo né-je-ti k̄i ra-m adi m̄eḡ-m gangi man kđo ta lə Kristi; kđo loki m'yay kin bá tógi-m t̄o.

Né-je k̄i Pol ilə ká-ti al k̄i né-je k̄i uwə m̄eḡ-é

¹¹ M̄a m'təl mbá. Ə to səi bá 'rai-mi bá m'təl mbá. Ə lé a to səi bá lé a pai ta k̄i đo-m-ti; kđo njéba rō-dé njékowkulə-je k̄i ngay kinlé, to ə m'to né al ya, ngà né káre k̄i d'it̄o-m-né ya goto. ¹² Né-je k̄i toji k̄i dow to njékowkulə lé, səi ooi rō-m-ti, adi to: Kilə m̄eḡ đo madi-é-ti dan k̄o-je-ti lay, k̄i né-je k̄i toji tógi Lubə, k̄i né-je k̄i t̄o b̄əl-b̄əl, k̄i nékoji-je. ¹³ Ri bá ndəgi njékəwn̄a-je k̄i gay-gay d'ingə rō-m-ti d'it̄o-si wa? Đomaji ə à to k̄oy k̄i m'oy-si al kin wa tá. In̄əi go k̄ogi adi-mi đo né ra-ti k̄i njururu al kin!

¹⁴ Ooi, m'isi đo nja-m-ti kadi m'ow rō-si-ti k̄ow k̄i nja mutə, ə m'a k̄oy-si al; kđo to nékingə-si bá m'isi m'sangi al, ngà to daji rō-si ya bá m'isi m'sangi. Kđotələ ngan-je bá d'a mbó né kadi njékoji-dé-je al, ngà njékoji ngan-je bá d'a mbó né kadi ngan-dé-je. ¹⁵ M̄a lé, k̄i m̄eḡndigi lə-m ya m'a tində-né né-je lə-m m'sane k̄ogi kđo ta lə-si rəm, m̄a ya k̄i đo-m m'a kilə rō-m k̄ogi kđo ta lə-si rəm. Se m̄a m'ndigi-si n̄a ə səi a ndigi-mi n̄a al ngà wa?

¹⁶ Tōgrō-ti ya, m̄a m'oy-si al; ngà dow-je madi d'a panə to k̄i m'to njētulə rō-m nati lé bá m'ədi-si-né. ¹⁷ Dow-je k̄i m'ulə-dé rō-si-ti kinlé, ɛ k̄i m'adi-é ədi-si taa né ji-si-ti adi-mi isi n̄oḡ wa? ¹⁸ M'ulə dingəm m̄eḡ Titi-ti (kadi-é ow rō-si-ti), ə m'ulə ngonk̄o-ji k̄i njékadm̄eḡ káre siə t̄o: Se Titi ədi-si taa né ji-si-ti wa? Je k̄i Titi lé j'njiȳə k̄i tagir k̄i káre-rə ya al wa? Ə j'un rəbi k̄i káre-rə ya al wa?

¹⁹ Low n̄y ya səi giri k̄i je j'isi j'pa ta kđo k̄or-né ta đo-ji-ti n̄o-si-ti. K̄i n̄o Lubə-ti rəm, k̄i takul nam k̄i j'nam k̄adi Kristi-ti rəm bá je j'pa-né ta; səi lé, m'ində-si dan kəm-m-ti! Né-je lay kinlé, t̄o kđo k̄ow k̄i kete-kete lə-si. ²⁰ M'b̄əl kđo kadi m'ow m'teḡ rəmə m'ingə-si titi k̄i m̄eḡ-m ndigi-né lé al rəm, bá səi k̄arə kadi inḡəi-mi titi k̄i m̄eḡ-si ndigi-né lé al t̄o. (M'b̄əl) kđo kadi gaki-n̄a-je, k̄i kim-n̄a-je, k̄i m̄eḡkati-je, k̄i jangi k̄i n̄-je, k̄i kulə ta ndil-n̄a-ti-je, k̄i kində nane-je, k̄i kində k̄adi-je, k̄i né ra jugi-jugi-je t̄o dan-si-ti. ²¹ (M'b̄əl) kadi kinə m'teḡ rō-si-ti rəmə, Lubə lə-m t̄əl ulə r̄os̄ol đo-m-ti kđo ta lə-si b̄əy, ə kadi m'̄i m'n̄o-né kđo dow-je n̄a ya k̄i 'ra majal kete adi to kin̄ə k̄i d'in̄ə rō-dé yaki m̄eḡ né-je-ti k̄i t̄o n̄e takəm Lubə-ti, k̄i néra k̄i jugi-jugi-je, k̄i ḡokaya-je ya ngà 'tusi d'in̄ə al kin.

13

Nđəji-je k̄i lapiya-je k̄i ra

¹ To k̄ow k̄i njékungi-ti mutə ngà bá m'ow k̄i k̄ow rō-si-ti tin. Ta lay k̄i à toki ḡol lé, à to ta k̄i dow-je joo əse mutə 'pa ta k̄i đo-ti bane. ² K̄ow-m rō-si-ti k̄i njékungi-ti joo lé, nd̄oki m'pa ta kin kete, ɛ bone b̄e k̄i m'goto rō-si-ti kin ya k̄arə, m'a t̄əl kidə dow-je k̄i nd̄oki 'ra majal kete lé ya b̄əy rəm, bá m'a t̄əl kidə ndəgi-é-je lay rəm k̄i kinə m'təl m'ow rō-si-ti rəmə, m'a k̄or kəm dow al. ³ Kđo səi 'sangi kadi 'ḡəi né k̄i toji k̄i Kristi pa ta k̄i takul-m; k̄i rō-si-ti lé, ɛ to nj̄əyay al, ngà ɛ oji tógi-é dan-si-ti. ⁴ Tōgrō-ti ya,

'bɔ-é kagdəsi-ti kɔɔ yay (liə), ngà ɛ isi kəm kɔ takul tógi lə Lubə; jɛ kàrè, j'yay siə tɔ, ngà kɔ rɔ-si-ti rəmə, j'a kisi siə kəm kɔ takul tógi lə Lubə.

⁵ Sɛi ya 'təni mɛɛ-si ooi, se ɔi mɛɛ kadmɛɛ-ti wa? Sɛi ya 'dəji rɔ-si ta ooi. Se sɛi 'gəi kɔ Jeju Kristi isi mɛɛ-si-ti ya al wa? Bin al tɔ rəmə tən kɔ 'təni mɛɛ-si lé, ilə ta dɔ-si-ti. ⁶ Ngà kɔ sɔbi dɔ-ji jɛ rəmə, m'gə mɛɛ-m-ti kɔ sɛi a gəi kɔ tən mɛɛ lə-ji, ilə ta dɔ-ji-ti al. ⁷ Jɛ j'pa ta kɔ Lubə kadi né kɔ maji al káre ya kàrè 'rai al; m'pa bè kɔɔ tɔji kɔ tən mɛɛ lə-ji ɔr ta dɔ-ji-ti al, ngà m'pa bè kɔ kadi lé jɛ bá tən mɛɛ lə-ji ilə ta dɔ-ji-ti kàrè, sɛi ə 'rai-né né kɔ maji. ⁸ J'ow kɔ tógi kɔ kɔsi-né ta ta kɔ tɔgrɔ-ti al, ngà j'ow kɔ tógi kɔ ta kɔ tɔgrɔ-ti. ⁹ Loki sɛi tógi-si tɔ, ə jɛ bá j'yay rəmə, jɛ j'ra rɔnəl, ə né kɔ uwə mɛɛ-ji mɛɛ pa ta-ti kɔ Lubə lé, tɔ ta lə kɔw kɔ kete-kete lə-si. ¹⁰ Gin-é kin bá, m'goto sə-si ya kàrè, m'ndàngi-né ta kin bè, kɔ kadi lé m'isi sə-si nati kàrè kadi m'gaki-si al, ngà kadi m'ra kɔ go tógi-ti lə 'Babə kɔ adi-m kadi m'adi ɔwi-né kɔ kete-kete bi kadi m'tuji-si-né al.

¹¹ Kadi m'tol-né ta-é lé, sɛi ngankɔ-m-je kɔ njékadmɛɛ, isi kɔ rɔnəl, ɔwi kɔ kete-kete, uləi dingəm mɛɛ-nə-ti, adi tagir lə-si toki káre-rè, isi-nə kɔ lapiya, ə Lubə kɔ njèndigi dow-je, kɔ njèlapiya à ra sə-si. ¹² 'Rai-nə lapiya kuwə-nə kàdɔ-nə-ti kɔ mɛɛ kɔ aa njay. Njékaa njay-je lay 'ra-si lapiya.

¹³ Kadi ramaji lə 'Babə Jeju Kristi, kɔ ndigi dow-je lə Lubə, bá kuwə-nə lubi-lubi kɔ takul Ndil kɔ aa njay kɔ tó-ji nati kin nɔy sə-si lay.

Mbate kí Pol ndàngí adi Galati-je Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Pol ndàngí adi Galati-je

Pol ndàngí mbete kin adi njékəwnə-je kí gay-gay kí 'to njékadmɛɛ-je kí dɔnangi Galati-ti. Dow gə al é se to kəl dɔnangi-é kí ɛ ɔw-ti oo ngá kin ('Ndó Knj 16:6; 18:23) əse to kəl-é kí taá-ti wa? Ɛ ndàngí mbete kin kɔɔ rɔ-né kà néndó-je kí ngom kí gin joo kí ɔsi ta néndó liə: Adi to ta lə kadi dow təl rɔ-é go ndukun-ti, kà nékobe-je-ti lə jipi-je əse kadi dow isi kà dow dɔ rɔ-é ra né kí mɛɛ-é ndigi.

Njéndó dow-je né kí dan-ti-je kí 'to jipi-je kí koji kəy 'panè: Dow-je kí dɔnangi Galati-ti kí 'to jipi-je kí koji kəy al lé, kadi 'təl rɔ-dé go ndukun-ti lə jipi-je ə kadi d'ijə-dé ganjangi kɔɔ kadi 'nəl-né Lubə. Lo kɔɔ-é kí 1-2 lé, Pol ɔ dɔ tɔgi-ti liə kí ɛ to-né njékəwkulə kɔɔ kɔsi-né néndó kí ngom kinlé ngərəngi. Go-ti, kɔ lo kɔɔ-é kí 3-4 lé, ɛ ndó-dé né kí tɔgrɔ-ti kí to təl kí dow à təl dow kí njururu kà takul kadmɛɛ Jeju Kristi bi kà takul kullə ra-é kí sɔbi dɔ-é al. To ramaji lə Lubə bi to təl rɔ go ndukun-ti al. Təl ta-é-ti, kɔ lo kɔɔ-é kí 5-6 lé, ɛ pa ta kí sɔbi dɔ taa kí Lubə taa njékadmɛɛ-je ilə-dé taá kà takul Jeju Kristi. Taa b́a ɛ taa-dé ilə-dé taá kɔɔ kadi 'ra-né né-je kí maji al kí daji rɔ-dé ndigi al, ngà mɛɛ kisi kà dɔ taá-ti lə-dé lé, kadi 'ndigi-nə kà takul tɔgi lə Ndil kí aa njay. Pol tɔji adi aa yóróró kí né-je kí maji al kí to kandi kullə ra daji rɔ dow lé, ɔsi ta né-je kí to kandi kullə ra Ndil kí aa njay mɛɛ kisi kà dɔ taá-ti lə njékadmɛɛ.

Tɔji rɔ kà lapiya kí ra Rɔm 1:1-7

¹ Ma Pol, njékəwkulə lə Jeju Kristi, ə to dow-je b́a d'adi-m m'to njékəwkulə lé al rəm, b́a to takul dow madi al rəm; ngà m'to njékəwkulə kà takul Jeju Kristi rəm, kà takul Bɔbi-ji Lubə kí adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy rəm. ² J'isi nati kà ngankɔ-m-je lay kí njékadmɛɛ b́a m'ndàngí mbete kin m'adi-si sɔi njékəwnə-je kí gay-gay kí dɔnangi Galati-ti. ³ Kadi Bɔbi-ji Lubə dɛ kà 'Babe Jeju Kristi d'adi ramaji kà lapiya lə-dé nɔy sə-si. ⁴ Jeju Kristi lé, ɛ ya ree oy kɔɔ majal-je lə-ji, kɔɔ kɔɔ-ji-né kɔgi mɛɛ né-je-ti kí majal kí dokaglo-ti kí ngosnè kin, ə to né kí mɛɛ Bɔbi-ji Lubə ndigi. ⁵ Kɔsgaji tò kà dɔ Lubə-ti kà dɔ b́al-b́al! Amɛn!

Yay lə dow-je kí Galati Gál 3:1-5; 4:9-20; 5:1-12

⁶ Lubə kí njəb́a-si kà takul ramaji lə Kristi b́a kalangi bè ya isi 'tusi-é inɔi-é ə isi uni go Poyta kí Maji kí rangi kinlé to né kí ra-m b́əl nɔ. ⁷ Tɔgrɔ-ti, Poyta kí Maji kí rangi ya kàrè goto, ngà dow-je kí njétəl dɔ-si b́a d'ɔw nɔɔ; dɛ 'ndigi təl dɔ Poyta kí Maji lə Kristi kí nangi.

⁸ Ngà kinə, lé to jɛ ya əse to malayka madi kí dɔrɔ-ti b́a ilə mbɛ Poyta kí Maji kí tò gay kà ɛ kí jɛ j'ilə mbɛ-é j'adi-si kete kin rəmə, kadi ndɔl tò dɔ dowb́é-ti! ⁹ Ndɔki j'idə-si kete ya, ngà kí ngosnè-ti kin m'təl m'idə-si ya

bøy m'panè: Kinə dow ilə mbe Poyta kí Maji adi-si bá tò gay kì ɛ kí ooi kete kin rəmə, kadi ndəl tò dɔ dowbé-ti!

¹⁰ Ə kí bone bè kinlé se to dow-je bá m'sangi kadi 'piti-m əse Lubə bá m'sangi kadi-é piti-m wa? Se m'sangi kadi m'nəl dow-je wa? Kinə m'isi m'sangi kadi m'nəl dow-je bøy lé, m'a to ngonnjékullə lə Kristi al.

Kəm rəbi kí Pol ingə-né Poyta kí Maji

¹¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, adi m'idə-si rəsi m'adi ooi, Poyta kí Maji kí ndɔki m'ilə mbe-é lé, to ta lə dow al. ¹² Kdɔ m'oo ta dow-ti al rəm, m'ndó rɔ dow-ti al rəm, ngà to Jeju Kristi bá tɛɛ kì dɔ-é adi-m m'gə.

¹³ †Panjiy-m kí kete kí ndɔki m'isi m'pole-né Lubə kì jipi-je bøy lé, sɔi ooi ta-é maji. Ndɔki m'ulə kəm njékəwnə-je lə Lubə ndoo nɔ rəm, bá m'sangi kadi m'tɔɔ ko-dé rəm. ¹⁴ †Mɛɛ kúji ra Lubə-ti lə-ji jɛ jipi-je lé, dow-je nɔ ya dan gin dow-je-ti lə-m kí 'to dɔkasi-nə-je lə-m lé, mɔ ya m'itə-dé lay; kdɔtalə nékobe lə bɔbi-m-je lé, m'ra kullə-é kì rɔ tungə-m nɔ. ¹⁵⁻¹⁶ †Ngà kɛ bá loki m'nəy mɛɛ kɔ-m-ti bøy ya Lubə ində-m tagay ə ɓa-m kì takul ramaji liə; loki oo maji kadi n'adi kəm-m ijə dɔ Ngon-é-ti kadi m'gə-é, kdɔ kadi m'ilə mbe ta liə dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al lé, m'ində ta-é nɔ dow-ti al rəm, ¹⁷ bá m'ow bebo Jorijalɛm-ti rɔ dow-je-ti kí 'to njékɔwkulə-je kete nɔ-m-ti kin al rəm, ngà tajinati nè ya m'ow dɔnangi Arabi-ti. Go-ti, m'təl m'ree bebo Damasi-ti gogi.

¹⁸ †Bal mutə go-ti bá m'ow bebo Jorijalɛm-ti rɔ Sepasi-ti* kadi m'gə-é. Loki m'ow rəmə, m'isi be liə ndɔ dɔgi gidi-é mɔ. ¹⁹ Dow kí rangi kí dan njékɔwkulə-je-ti kí m'oo-é goto, ngà Jaki kí ngonkɔ 'Babe ya kì kár-é m'oo-é. ²⁰ Ta kí m'ndàngi m'adi-si kinlé, kí nɔ Lubə-ti, m'ədi ta al.

²¹ Go-ti, m'ow go lo-je-ti kí dɔnangi Siri-ti rəm, bá dɔnangi Silisi-ti rəm tɔ. ²² Ngà kí sobi dɔ njékəwnə-je kí gay-gay kí 'nam kadi Kristi-ti kí d'isi dɔnangi Jude-ti lé, dɛ d'oo-m kəm-dé-ti al. ²³ Ngà koo ya par bá d'oo ta-é 'panè: Ɛ kí ndɔki ulə kəm-ji ndoo lé, bone bè isi ilə mbe Poyta kí Maji kí sobi dɔ kadmɛɛ kí ndɔki ɛ ndigi ruti dɔ-é lé. ²⁴ Loki d'oo ta kí sobi dɔ-m kin bè rəmə, d'osi gaji Lubə.

2

Kingə-nə lə njékɔwkulə-je bebo Jorijalɛm-ti

Knj 15:1-29

¹ †Loki ra ɓal dɔgi gidi-é sɔ go-ti lé, jɛ kì Barnabasi j'təl j'ow Jorijalɛm gogi ə m'adi Titi ɔw sə-m tɔ. ² Ə kɔw-m Jorijalɛm lé, to Lubə ya tɛɛ kì dɔ-é adi m'gə. Poyta kí Maji kí m'ilə mbe-é dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al lé, ɛ bá m'ow m'ɔr go-é m'adi 'boy-je, nè kullə kí m'a ra əse ɛ kí m'ra kete ngà kinlé à kɔ to kullə kí kɔgi kare. M'ɔr-dé gay bá m'ɔr go-é m'adi-dé. ³ Ngà Titi kí to greki kí ɔw sə-m lé ya kàrè, dow uwə-é ijə-é ganjangi al. ⁴ Bè ya kàrè, dow-je madi 'ndigi kijə-é ganjangi. Dowbé-je lé, 'ra rɔ-dé kì ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ-je ə 'ree njɔy d'isi dan-ji-ti kdɔ kində manji ta kí sobi dɔ taa kí Jeju Kristi taa-ji ilə-ji taá, kdɔ nam kí j'nam kadi-é-ti kin ə ra-ji-né ɓə-ti lə ndukun. ⁵ Dɛ kinlé, jɛ j'ulə dɔ-ji gin tógi-ti lə-dé al rəm, bá tarəbi kí sɛ bè ya kàrè j'inhə j'adi-dé nja kàrè al rəm, kdɔ kadi ta kí

† **1:13** 1:13 Knj 8:3; 22:4,5; 26:9-11 † **1:14** 1:14 Knj 22:3 † **1:15-16** 1:15-16 Knj 9:3-6; 22:6-10; 26:13-18 † **1:18** 1:18 Knj 9:26-30 * **1:18** 1:18 Piyər bá 'ɓa-é Sepasi tin. † **2:1** 2:1 Knj 11:30; 15:2

togro-ti kɪ tɔ mɛɛ Poyta kɪ Maji-ti lé tɔ-né lo tɔ-é-ti dan-si-ti. ⁶ Ɔ ta læ dɛ kɪ ndɔki dow-je d'oo-dé kɪ 'boy-je læ-dé kin kàrè, tɔ-dé 'boy-je kinlé usi-m né kàre al. Kdɔ Lubə ɔr kəm dow al. Né kɪ rangi kàre ya kàrè d'uwəm d'adi m'ra al. ⁷ Ngà, koo b́á d'oo kɪ Lubə adi-m kullə kilə mbɛ Poyta kɪ Maji dan dow-je-ti kɪ d'ijə-dé ganjangi* al, titi kɪ adi-né Piyər kullə kilə mbɛ Poyta kɪ Maji dan dow-je-ti kɪ d'ijə-dé ganjangi kinlé bè tɔ; ⁸ kdɔtalə Lubə kɪ ra kullə mɛɛ Piyər-ti adi-é tɔ njèkɔwkułə dan dow-je-ti kɪ d'ijə-dé ganjangi kinlé, ɛ ya tɔ b́á ra kullə mɛɛ-m-ti adi-m m'to njèkɔwkułə dan dow-je-ti kɪ d'ijə-dé ganjangi al tɔ. ⁹ Loki Jaki-je, kɪ Sepasi-je, kɪ Jə-je kɪ dow-je d'oo-dé kɪ tɔgi njèkəwnə-je titi gajɪ kɪ ngɔwdan kəy-ti bè lé, 'ree 'gə kɪ ramajɪ læ Lubə nɔy sə-m rəmə, d'ulə jikɔl-dé d'adi-ji jɛ kɪ Barnabasi kadi tɔji kində kɪ d'ində rɔ-dé nati sə-ji. Beba ndi-ji usi go-nə-ti kadi jɛ j'a kɔw dan dow-je-ti kɪ d'ijə-dé ganjangi al ə dɛ d'a kɔw dan dow-je-ti kɪ d'ijə-dé ganjangi tɔ. ¹⁰ Dəji ya par ə 'dəji-ji kadi j'adi mɛɛ-ji ole dɔ njéndoo-je-ti ə to né kɪ uwə mɛɛ-m adi m'ra tɔ. †

Pol kɔl kɪ Piyər

¹¹ Ngà loki Sepasi ree bebo Antiosi-ti lé, ra né kɪ majɪ al adi m'idə-é kəm-é-ti rəsi. ¹² Kdɔtalə kete bəy b́á kadi dow-je madi d'ɪ rɔ Jaki-ti 'ree lé, Piyər uso né nati kɪ dow-je kɪ 'to jipi-je al; ngà loki dɛ 'ree rəmə, ɛ bəl jipi-je adi ra gosi ɔr rɔ-é ɔ ngərəngi. ¹³ Jipi-je madi 'ndajɪ kəm Piyər adi d'isi 'tulə rɔ-dé nati tɔ; sar ya Barnabasi kàrè 'ra-é d'adi isi tulə rɔ-é nati tɔ. ¹⁴ Loki m'oo kɪ panjiyə-dé kin tɔ njururu al, adi ɔw nati kɪ ta kɪ togro-ti kɪ tɔ mɛɛ Poyta kɪ Maji-ti al lé, m'idə Sepasi takəm dow-je-ti lay m'panè: «I kɪ 'to jipi ya mbati panjiyə jipi-je ə un panjiyə dow-je kɪ 'to jipi-je al kɪ d'adi mɛɛ-dé lé, ra ban b́á 'ndigi kadi dɛ kɪ 'to jipi-je al kɪ d'adi mɛɛ-dé lé, 'təl d'un panjiyə jipi-je bəy wa?»

¹⁵ «Jɛ lé, j'to jipi-je kɪ koji kəy bɪ j'to kɪ dan gin dow-je-ti kɪ jipi-je d'oo-dé kɪ njéramajal-je kin al. ¹⁶ †Ngà gə kɪ j'gə kɪ tɔ təl rɔ go ndukun-ti b́á ta ɔr-né dɔ dow-ti al, ngà ta ɔr dɔ dow-ti kɪ takul kadmɛɛ Jeju Kristi kinlé, jɛ kàrè j'adi mɛɛ-ji Jeju Kristi tɔ; kdɔ kadi ta ɔr-né dɔ-ji-ti kɪ takul kadmɛɛ Kristi, bɪ kɪ takul təl rɔ go ndukun-ti al; kdɔtalə dow kɪ ta à kɔr dɔ-é-ti kɪ takul təl rɔ go ndukun-ti ya goto‡. ¹⁷ Ngà kinə sangi kɪ j'sangi kadi ta ɔr dɔ-ji-ti kɪ takul nam kàdɪ Kristi-ti kinlé, tɔji kɪ jɛ j'to njéramajal-je tɔ lé, se kadi Kristi tɔ njèkɔsi kuti majal wa? Ndə bè al! ¹⁸ Kdɔtalə né-je kɪ m'tusi m'inə kinlé, kinə m'təl m'isi m'ra gogi bəy rəmə, mə ya m'təl njèkal dɔ ta. ¹⁹ Kdɔtalə mə ya m'tokɪ dow kɪ oy kɪ kəm rəbi læ ndukun bè, adi kɪ sɔbi dɔ ndukun rəmə, mə m'oy kdɔ kadi m'isi kəm kdɔ Lubə. ²⁰ Mə lé, m'bə-m kagdəsi-ti nati kɪ Kristi, adi tɔ mə b́á m'isi kɪ dɔ-m taá al ngà, ngà tɔ Kristi b́á isi kəm mɛɛ-m-ti; kisi-m kɪ dɔ-m taá kɪ bəne bè kinlé, m'isi kɪ takul kadmɛɛ Ngon læ Lubə. Ɔ lé ndigi-m, ə oy gangi-né dɔ-m. ²¹ M'mbati ramajɪ læ Lubə al; kdɔtalə kinə kɔrtadɔ-ti tɔ kɪ takul təl rɔ go ndukun-je-ti rəmə, Kristi oy kɪ ndangi kare.»

* **2:7** 2:7 Dow-je kɪ d'ijə-dé ganjangi al tɔ dɛ kɪ 'to jipi-je al. Ngà dɛ kɪ d'ijə-dé ganjangi lé b́á 'to jipi-je tɔ. † **2:10** 2:10 'Ndó Knj 11:29-30 ‡ **2:16** 2:16 a Róm 3:20; b Róm 3:22 † **2:16** 2:16 Pa 143:2

3

Ndukun-je kà kadmęę
Ròm 4; 8:14-17

¹ Kòbi! Kòbi! Sęi dow-je kí dónangi Galati-ti lé 'mbəi bè! Ną bá təl dɔ-si wa? Sęi kí ta lə Jeju Kristi kí 'bə-é kagdəsi-ti kin kí d'or gin-é ngóréré- ngóréré d'adi 'gəi lé ya ban wa? ² M'a dęji-si ta káre-rè kadi iləi-mi-ti: Ndil kí aa njay kí Lubə adi-si lé, adi-si kđɔ təl kí 'təli rɔ-si go ndukun-je-ti əse kđɔ kadi kí adi Poyta kí Maji to ta kí tɔgrɔ-ti wa? ³ Kin to mbə kí ban ó 'mbəi ną bè wa? Nđoki uləi gin-é kí Ndil kí aa njay lé ngosnə 'ndigi tɔli ta-é kí go tógi dow-ti ngá wa? ⁴ Né-je kí tęę dɔ-si-ti asi bè kinlé, kadi tò kogi kare wa? 'Dé! Ə kadi tò kogi kare ma! - Lubə kí adi-si Ndil kí aa njay rəm, ⁵ bá ra nékɔji-je dan-si-ti rəm lé, ra kđɔ təl kí 'təli rɔ-si go ndukun-je-ti əse kđɔ kadi kí adi Poyta kí Maji to ta kí tɔgrɔ-ti wa?

⁶ †Abraham kàrè, ndoki adi męę-é Lubə, bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti. * ⁷ †Ən ó kadi 'gəi maji kí dow-je kí d'adi męę-dé bá 'to ngan lə Abraham. ⁸ Rəm bá, mbete kí aa njay ɔji kete kí Lubə à kɔr ta dɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al kà takul kadmęę, adi pa ta lə Poyta kí Maji kinlé adi Abraham kete panè: Gin dow-je kí dónangi-ti nè lay ya d'a kingə tɔrndi dɔ-ti kà takul-i†. ⁹ Bəba dę kí d'adi męę-dé lé, d'ingə tɔrndi dɔ-ti nati kà Abraham kí to njėkadmęę tɔ. ¹⁰ Ə dow-je lay kí d'ubə kul təl rɔ go ndukun-ti lé, ndɔl tò dɔ-dé-ti. Kđɔtalə 'ndangi męę mbete-ti kí aa njay 'panè: Ta-je lay kí 'ndangi męę mbete ndukun-je-ti lé, dow kí rá-rá kí təl rɔ-é go-ti lay uwə njarara al lé, ndɔl tò dɔ-é-ti. ¹¹ Adi tò ndaa-ti rəsi kí Lubə ɔr ta dɔ dow-ti kà takul təl rɔ go ndukun-je-ti al, kđɔ 'ndangi męę mbete-ti kí aa njay 'panè: Dow kí njururu à kisi kəm kà takul kadmęę. ‡ ¹² Kđɔtalə kadmęę-je kà ndukun ɔw nati al; ngá ndukun panè: Dow kí təl rɔ-é go ndukun-je-ti rəmə, à kisi kəm kà takul ndukun. §

¹³ Kristi gangi dɔ-ji ɔr ndɔl lə ndukun dɔ-ji-ti ə ę bá adi ndɔl kí tò kđɔ-ji nąy dɔ-é-ti - kđɔtalə 'ndangi męę mbete-ti kí aa njay 'panè: Dow kí rá-rá kí 'bə-é kagi-ti lé, to dow kí ndɔl tò dɔ-é-ti* - ¹⁴ Gin-é kin bá tɔrndi kí sɔbi dɔ Abraham lé, dow-je kí 'to jipi-je al d'ingə-né kà takul Jeju Kristi rəm, bá jęi kàrè Ndil kí aa njay kí Lubə un mindi-é kđɔ kadi n'adi-ji lé j'ingəi-né kà takul kadmęę tɔ.

¹⁵ Ngankɔ-m-je kí njėkadmęę, m'a kun né kí dow-je d'isi 'ra kđɔ pa-né ta kadi-si ooi: Dow bəy ó, kinə ndangi mbete néndubə kà gangi-é kí tuwə ra-né lé, dow kí rangi à bujuru kogi al rəm, bá dow à təl ra rangi al rəm. ¹⁶ Ə Lubə un mindi-é adi Abraham-je kà ngonka-é. Adi to ta kí sɔbi dɔ dow káre-rə ə ngonka-é lé to Kristi. 'Ndangi męę mbete-ti kí aa njay lé, 'panè: Nganka-é-je al, adi to ta kí sɔbi dɔ dow-je ną al. † ¹⁷ Ooi ta kí m'ndigi pa ban: Mbete néndubə kí Lubə ra kà gangi-é kí tuwə ra-né kinlé, ndukun kí bal busɔ kà kɔrmutə go-ti bəy bá ree lé, à kasi bujuru kogi kđɔ kadi kunmindi lə Lubə təl tò kogi kare al. - ¹⁸ †Kđɔtalə, kinə dow à kingə néndubə kà takul təl rɔ go ndukun-ti rəmə, lé à tò kà takul kunmindi al ngá. Ə to takul kunmindi lé bá Lubə ra-né maji kà Abraham tin.

† 3:6 3:6 Ròm 4:3 * 3:6 3:6 Kęn 15:6 † 3:7 3:7 Ròm 4:16 † 3:8 3:8 Kęn 12:3 ‡ 3:11 3:11

Aba 2:4 § 3:12 3:12 Mbl 18:5 * 3:13 3:13 Det 21:23 † 3:16 3:16 Kęn 12:7 † 3:18 3:18 Ròm 4:14

19 Æ kinə tò bè rəmə ndukun tò kɔɔ ri wa? Ndukun ree go-ti, kɔɔ kadi kaldɔta-je tò-né ndaa-ti rəsi, sar ya kadi ngonka Abrakam kí Lubə un mindi-é adi-é lé ree-né; malayka-je d'adi dow-je 'gə ndukun lé, kí takul njətaa ta kadi dow-je. 20 Æ dow-je joo bá dow à taa ta ta ɛ kí káre-ti kadi madi-é, ngà kunmindi lé, Lubə ya kí kár-é ɔ-ti.

21 Ndukun lé, se ɔsi ta kunmindi lə Lubə wa? Bè al! Kinə ndukun to kí kadi kɔɔ kadi dow-je d'isi-né kəm rəmə, lé ta kí kɔɔ ɔ-ti à ree kí takul ndukun ya tɔgrɔ-ti. 22 Ngà mbete kí aa njay panè: Dow-je lay ya majal ɔ̀ bə ɔ-ɔ-dé-ti, kɔɔ kadi né kí Lubə un mindi-é kadi n'adi njékadmɛɛ-je lé, ɛ adi kí takul kadmɛɛ Jeju Kristi.

23 Kete bəy bá kadi kadmɛɛ ree lé, ndukun uwə-ji dangay-ti ngəbi-né ɔkaglo kí kadmɛɛ à toji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi. 24 Bè ya to ɔ́ ndukun lé, to njékındə kəm-é go-ji-ti kɔɔ kɔɔ nɔ́-ji sar kadi Kristi ree-né, kɔɔ kadi ta ɔr-né ɔ-ɔ-ji-ti kí takul kadmɛɛ. 25 Loki ɔkaglo kadmɛɛ ree lé, jɔ́i j'isi gin tɔ́gi-ti lə njékındə kəm-é go-ji-ti kinlé al ngá. 26 Kɔɔtalə səi lay ya 'toi ngan lə Lubə kí takul kadi kí adi mɛɛ-si Jeju Kristi; 27 adi səi lay kí 'ra-si batəm kɔɔ nam kí 'nami kàdi Kristi-ti lé, panjiyə Kristi ya fikti tò rɔ-si-ti. 28 Səi lay ya 'toi dow-je kí káre-rè kí takul nam kàdi Jeju Kristi-ti, adi to jipi ɔse to jipi al kàrè to né kí ngay al rəm, bá to bə ɔse to bə al kàrè to né kí ngay al rəm, bá to dené ɔse to dingəm kàrè to né kí ngay al rəm. 29 † Æ to kí 'toi dow-je lə Kristi ya kin rəmə, 'toi nganka Abrakam tɔ, adi néndubə kí Lubə un mindi-é kɔɔ kadi n'adi-é lé, səi a kingəi to.

4

1 Æ ta kí m'ɔw pa ban: Ngon kí à to njénéndubə lé, ɛ ya to 'ba né-je lay, ngà loki ɔ-é nəy bəy lé, né kí tò gay rɔ-é-ti kí bə goto. 2 Ngà ɛ isi gin tɔ́gi-ti lə njékındə kəm-dé go-é-ti, kí njékoo go né-je-ti liə sar kadi ɔkaglo kí bəbi-é ɔ́i lé asi-né. 3 Jəi kàrè, loki ndəki j'toi kí ngan-je bè bəy lé, j'rai bə lə né-je kí kɔ́gi kare bè kí ɔnangi-ti; 4 ngà loki ɔkaglo asi lé, Lubə ulə Ngon-é, adi dené ɔ́i-é, ɔ ɛ kàrè ulə ɔ-é gin tɔ́gi-ti lə ndukun. 5 † Bè kadi taa-né dow-je kí d'isi gin tɔ́gi-ti lə ndukun ilə-dé taá, kɔɔ kadi j'təli ngan lə Lubə. 6 Kɔɔtalə to kí j'toi ngan lə Lubə lé bá, ɛ ulə-né Ndil Ngon-é adi isi mɛɛ-ji-ti, adi isi ndangi ɔ-é panè: Aba! Bəbi-m! 7 Bəba i 'to bə al ngá, ngà i 'to ngon kí koji kəy; ɔ kinə i 'to ngon kí koji kəy rəmə, i 'to njénéndubə kí takul Lubə to.

Ta ɔ̀ mɛɛ Pol kɔɔ njékəwnə-je kí ɔnangi Galati

8 Low ndəki lé, səi 'gəi Lubə al, 'rai bə lə magi-je kí 'to lubə-je kí tɔgrɔ-ti al. 9 Ngà bəne bè kí səi 'gəi Lubə, ɔse kí Lubə gə-si maji ngá kinlé, ra ban bəy bá 'ndigi kəsi naki-naki təli kuləi rɔ-si mɛɛ né-je-ti kí tɔ́gi-dé goto, kí to ngan né-je kí mɛɛ wəy kare kin, kɔɔ kadi 'rai bə lə-dé gogi bəy wa? 10 Isi indəi kəm-si go ndo-je-ti, kí go nəy-je-ti, kí ɔkaglo-je-ti, kí bal-je-ti al ban! 11 'Rai adi m'bəl m'panè kɔ́ kí m'ingə kɔɔ ta lə-si kinlé à kɔ́ tò kɔ́gi kare.

12 Ngankɔ́-m-je kí njékadmɛɛ, kɔ́gri ya, 'titi-nə sə-m titi kí mə m'titi-nə-nə sə-si kin bè. 13 Né kí maji al káre ya kàrè səi 'rai sə-m al. 'Gəi maji kí ndəki mɔ́y bá to kəm rəbi kí ɔsəy kí m'ilə-né mbə Poyta kí Maji dan-si-ti.

14 Məti kí rɔ-m-ti kí ingəi kɔ́-é kin kàrè, səi 'nədi-mi al rəm, bá m'to ɛ

kəm-si-ti al rəm; ngà kuwə fá sɔi uwəi-mi rɔ-si-ti toki malayka lə Lubə bè, toki Jeju Kristi bè. ¹⁵ Ə rɔnəl kɪ ndɔki 'rai n̄á lé tò rá ngá wa? Kdɔtalə m'pa ta lə-si m'panè: Kinə lé to né kɪ á kasi rai rəm ə lé, kəm-si ya kərə ndɔki a tori kadi-mi. ¹⁶ Ngà m'təl n̄əba lə-si kɔɔ ta kɪ tɔgrɔ-ti kɪ m'idə-si lé to bəy wa? ¹⁷ Njəkadi rɔ-dé ngà njim rɔ-si-ti kinlé, to rɔ ngà njim kɪ maji al; de 'ndigi kɔr-si rɔ-ji-ti kɔgi, kɔɔ kadi rɔ-si təl ngà njim rɔ-dé de-ti. ¹⁸ To né kɪ maji kadi rɔ dow ngà njim lo ra maji-ti kɪ dɔkaglo-je lay, ɓi kadi m'isi dan-si-ti ya par tá al. ¹⁹ Ngan-m-je, m'təl m'isi m'ingə kɔ gogi kɔɔ ta lə-si titi ndo kɪ ra dené kin bè, sar kadi ta lə Kristi rusi-né m̄eɛ-si. ²⁰ Kɪ ngɔsnè-ti kinlé, m'ndigi kadi m̄a ya m'a rɔ-si-ti n̄ɔɔ fá m'a koo gangi ndi-m kɪ m'a pa-né sə-si ta bəy, kdɔtalə ta kɪ dɔ-si-ti lé ubə ta-m gususu. ²¹ Sɔi kɪ 'ndigi kuləi dɔ-si gin ndukun-ti lé, idəi-mi adi m'oo. Ta kɪ mbete ndukun pa lé, ooi al wa? ²² Kɔɔ 'ndangi 'panè: Abrakam oji ngan-je kɪ dingəm joo; ɛ kɪ kərə kɔ-é to bə, ə ɛ kɪ kərə kɔ-é to bə al tɔ. ²³ Ngà ngon kɪ kɔ-é to bə lé, d'oji-é titi kɪ dow-je d'oji-né-n̄á kin ya, ngà ngon kɪ kɔ-é to bə al lé, d'oji-é koji kɪ go kunmindi-ti. ²⁴ Ta kinlé to m̄eɛ ta: Dené-je kinlé, 'tɔji kulənoji kɪ gin joo. ɛ kɪ dɔsɔy tɔji kulənoji kɪ 'dɔɔ nati dɔ mbal Sinay-ti; ɛ fá to Agar kɪ oji bə; ²⁵ Agar lé, tɔji mbal Sinay kɪ dɔnangi Arabi-ti – ə ɛ toki ɓebo Jorijaləm kɪ ɓone bè, kdɔtalə Jorijaləm kɪ dow-je kɪ m̄eɛ-é-ti 'to bə-je. ²⁶ Ngà Jorijaləm kɪ taá lé, to bə al, ə ɛ fá toki kɔ-ji bè. ²⁷ Kdɔtalə 'ndangi 'panè:

I kɪ ndɔki 'to kuji dené,
I kɪ ndɔki oji ngon al lé,
'Ra rɔnəl! 'Tilə kole,
'Ilə 'ndil rɔnəl, i kɪ ndɔki 'gə to ndo al.
Kdɔtalə ngan lə dené kɪ d'ingə-é kɔgi lé,
d'a n̄á kitə ngan lə dené kɪ njəngɔw.*

²⁸ Ngankɔ-m-je, sɔi lé, 'toi ngan-je kɪ d'oji-si kɪ go kunmindi-ti, gangi-é kɪ d'oji-né Isaki† kɪ go kunmindi-ti kin bè. ²⁹ Ngà titi kɪ ndɔki ngon kɪ d'oji-é kɪ gangi-é kɪ d'oji-né ngan-je ulə-né kəm ɛ kɪ d'oji-é kɪ tɔgi lə Ndil kɪ aa njay ndoo kinlé, ɓone bè kərə tò bə ya tɔ. ³⁰ Ə 'ndangi m̄eɛ mbete-ti kɪ aa njay 'panè ri wa? 'Ndangi 'panè: 'Tubə bə kin kɪ ngon-é burə, kdɔtalə ngon bə à to njənəndubə nati kɪ ngon lə dené kɪ to bə al al.‡ ³¹ Bəba ngankɔ-m-je, jɔi j'toi ngan lə dené kɪ to bə kin al, ngà j'toi ngan lə dené kɪ to bə al.

5

Taa kilə taá lə njəkadm̄eɛ

¹ Kristi taa-ji ilə-ji taá kɔɔ kadi j'toi bə-je al ngá. Ən ə ɔi lo kɔ-si-ti njangi ɓi 'təli iləi jugi ra bə mindi-si-ti gogi al ngá. ² Ooi! M̄a Pol m'a kidə-si rəsi; kinə adi d'ijə-si ganjangi rəmə, Kristi to né kɪ kɔgi kərə rɔ-si-ti. ³ M'təl m'osi kagi dɔ-ti rangi ya bəy m'panè: Dow kɪ rá-rá kɪ sangi kadi d'ijə-é ganjangi rəmə, tò kadi təl rɔ-é go ndukun-je-ti lay tɔ ɓane. ⁴ Sɔi kɪ 'sangi kadi ta ɔr dɔ-si-ti kɪ takul təl rɔ go ndukun-ti lé, sɔi ya ɔri rɔ-si kɔgi rɔ Kristi-ti, adi 'goti m̄eɛ ramaji-ti liə. ⁵ Kɪ sobi dɔ-ji je rəmə, j'isi 'ngəbi kadi ta ɔr dɔ-ji-ti kɪ takul kadm̄eɛ; ɛ fá to né kɪ je j'ində m̄eɛ-ji dɔ-ti kadi Ndil kɪ aa njay ra adi-ji. ⁶ Kɔɔ kɪ sobi dɔ nam kàdà Jeju Kristi-ti lé, kijə ganjangi-je,

* 4:27 4:27 Eja 54:1 † 4:28 4:28 Isaki to ngon kɪ Abrakam oji-é kɪ go kunmindi-ti lə Lubə (Kgn 21:1-3). ‡ 4:30 4:30 Kgn 21:9-10

kà kijø ganjangi al-je kin, to né kí 'ngay al. Ngà kadmee kí ra kullø kadi ndignà tò-né kin ya par to né kí tɔgrɔ-ti. ⁷ Ndɔki owi maji-maji ngà to ná bá ree ilø-si kagi ogi-si tøl rɔ-si go ta-ti kí tɔgrɔ-ti lé to bøy wa? ⁸ Takɔji kinlé, to takɔji kí j̄ rɔ njɛba-si-ti lé al. ⁹ †əm kí sɛ bè ya à ra kadi nduji kí lɔy lay ya j̄. ¹⁰ M̄a rəmø, nam kí m'nam kadi 'Babe-ti lé, ra adi mee-m nda kay dɔ-si-ti, to kí a tɔɔi kuri rangi al. Ngà dow kí tøl dɔ-si kinlé, lé to ná-ná ya kàrè ta-é à kusi dɔ-é-ti. ¹¹ † kí sɔbi dɔ-m ma lé, ngankɔ-m-je kí njékadmee, kinø m'isi m'ilø mbø kijø ganjangi bøy ngà d'ulø kəm-m ndoo kɔo ri wa? Kinø m'ilø mbø kijø ganjangi bøy lé, koy Kristi kagdəsi-ti à to jigi tugø dow bøy wa? ¹² † dɛ njétøl dɔ-si-je kinlé, kijø ya d'ijø rɔ-dé lé girim 'gangi ø ri ra!

Ra ndigi læ-ji al, ngà ra ndigi læ Ndil kí aa njay

Ròm 8:1-14; 13:12-14

¹³ Ngankɔ-m-je kí njékadmee, sɔi lé, 'ba-si 'taa-si d'ilø-si taá. Ngà kɛ bá kadi iløi jirø dɔ taa kilø taá-ti læ-si kin kadi 'rai-né né kí nøl daji rɔ-si kin al, ngà kà takul ndignà rəmø, kadi 'tøli ngannjékullø-je læ-nà. ¹⁴ Kdɔtalø ndukun bikti lay ya to kí 'køw dɔ-é mee ta-ti kí kàrè-rè kin: 'A ndigi dow madi-i toki rɔ-i bè*. ¹⁵ † kinø isi 'tɔi-nà, 'gangi-nà bati-bati rəmø, kadi ooi maji; sɔi a tuji-nà.

¹⁶ Bɛba m'a kidø-si rəsi; adi Ndil kí aa njay ør nɔ-si rəmø, né-je kí daji rɔ-si ndigi kinlé a rai al. ¹⁷ †Kdɔtalø né-je kí daji rɔ dow ndigi lé, øsi ta né-je kí Ndil kí aa njay ndigi; ø né-je kí Ndil kí aa njay ndigi kàrè, øsi ta né-je kí daji rɔ dow ndigi tɔ. Né-je lé d'osi-nà ta ya dɔrɔ; bè kɔo kadi sɔi 'rai né kí mee-si ndigi al. ¹⁸ Ngà kinø to Ndil kí aa njay bá ør nɔ-si rəmø, sɔi isi gin tɔgi-ti læ ndukun al. ¹⁹ Né-je kí daji rɔ dow ndigi lé tò ndaa-ti rəsi. Né-é-je lé to kaya kí ra, kà ra né-je kí tò nɛ-nɛ, kà nɛra kí jugi-jugi, ²⁰ kà pole magi, kà ra kugø, kà koo kəm-nà al, kà gaki-nà, kà kim-nà, kà kəm kí tidi tir-tir dɔ-nà-ti, kà jangi kà n̄, kà kumø-nà dɔ-nà-ti, kà gangi-nà, ²¹ kà kəmnda, kà ra gɔyibi, kà ra gɔnøkuso, kà ra né-je kí titi-nà kà né-je kí bè kin. Titi kí ndɔki m'pa-né kete lé, m'tøl m'pa ya bøy m'panè: Dow-je kí njékisi kà ra né-je-ti kí bè kinlé, d'a to dow-je kí kɔbɛ-ti læ Lubø al. ²² Ngà kandi kullø læ Ndil kí aa njay kí mee dow-ti lé to ndigi dow-je, rɔnøl, lapiya, kilø mee dɔ madi-é-ti, ramaji, meemaji, kɔdɔndi-ti, sol lɔm-lɔm, koremee; ²³ ndukun øsi ta né-je kí bè kinlé al. ²⁴ Dow-je kí 'to 'lø Jeju Kristi lé, 'bø daji rɔ-dé kagdəsi-ti nati kà bo né-je kí uwø-é bø-ti kà ndøgi bo né-je liø kí majal. ²⁵ J'isi kà dɔ-ji taá kà takul Ndil kí aa njay, øn ø j'adi Ndil kí aa njay lé ya tɔ bá ør nɔ-ji. ²⁶ Adi j'osi gaji rɔ-ji j'sangi-né ta-nà al rəm, bá j'imi-né-nà al rəm tɔ.

6

Ta kí sɔbi dɔ gæti-nà rəm, ra maji rəm

Ròm 2:3-11; ðbr 6:10-12

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmee, kinø dow madi usi mee majal-ti bá ooi rəmø, sɔi kí Ndil kí aa njay isi ør nɔ-si lé, 'goli-é kà ta kí sol lɔm-lɔm iløi-é røbøø gogi. † i ya kàrè, 'oo go rɔ-i maji, nè 'a kí kusi mee néna-ti tɔ. ² 'Gæti sø-nà nékoti-je kí oy, rəmø to tøl ya bá 'tøli rɔ-si go ndukun-ti læ Kristi tin.

³ Ə dow kí to né al ya bá oo rɔ-é kí dow kí ngay rəmə, dowbé ya kì dɔ-é isi ədi rɔ-é. ⁴ Kadi n̄a-n̄a ya tən kullə ra-é kí sɔbi dɔ-é oo, é kinə maji rəmə, kadi-é ɔsi-né gaji rɔ-é ta kí 'liə-ti ya, ʔi kadi ɔji-né rɔ-é rɔ dow-je-ti kí rangi al. ⁵ Kdɔtalə n̄a-n̄a ya à koti né liə kí ɔy kí sɔbi dɔ-é.

⁶ Dow kí 'ndó-é né rəmə, kadi adi njəndó-é né kinlé, ubə siə maji né-je liə lay.

⁷ Ədi rɔ-si al, kdɔ dow sɔki Lubə al. Né kí dow dubi lé, né-é ya dowbé à kijə tɔ. ⁸ Dow kí dubi né kí maji al kí nəl daji rɔ-é rəmə, né kí dowbé à kijə meɛ né-ti kí nəl daji rɔ-é kinlé, to tuji kí à tuji; ngà dow kí dubi né kí nəl Ndil kí aa njay rəmə, né kí dowbé à kijə rɔ Ndil kí aa njay-ti lé, to kiskəm kí sartagangi. ⁹ J'adi dabi ra-ji dɔ maji kí ra-ti al; kdɔtalə maji kí ra lé kinə j'ingəi ta-é al rəmə, ndɔ kijə ko-ti ə j'a kijəi né-é. ¹⁰ Ən é kəm rəbi ya j'ingəi rəmə, adi j'rai-né maji kì dow-je lay, ə kí boy n̄a lé, adi j'rai maji kì ngankɔ-ji-je kí njəkadmɛɛ.

Lo tɔl dɔ ta

Plp 3:2-11

¹¹ Yən, mə ya ngá é m'ndàngi né kin kì ji-m boy gururu-gururu m'adi-si tin. ¹² Njəndigi ra né kadi d'oo-dé-né kí 'ngay-je kí sɔbi dɔ né kí tɔ rɔ-dé-ti lé, 'ndigi kuwə-si kadi ijəi ganjangi. 'Ra bə kdɔ kadi ta kí sɔbi dɔ koy Kristi dɔ kagdəsi-ti lé dow-je d'ulə-né kəm-dé ndoo kdɔ al ya dɔ bə. ¹³ Kdɔtalə dɛ kí d'ijə-dé ganjangi kinlé, dɛ ya kàrè 'təl rɔ-dé go ndukun-ti al, ngà dɛ 'ndigi kadi ijəi ganjangi kadi né kí tɔ rɔ-si-ti bá to né kɔsi gaji rɔ lə-dé. ¹⁴ Kí sɔbi dɔ-m mə lé, m'a kɔsi gaji rɔ-m kì né kí rangi nda al; koy lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi dɔ kagdəsi ya par é m'a kɔsi-né gaji rɔ-m. Kì takul Kristi lé m'oo né-je kí dɔnangi-ti kì né-je kí 'bə-dé kagdəsi-ti kɔgi bə ə kì rɔ né-je kí dɔnangi-ti kàrè, m'này kì dow kí 'bə-é kagdəsi-ti kɔgi bə tɔ. ¹⁵ Kijə ganjangi to né kí 'ngay al rəm, bá kijə ganjangi al kàrè to né kí 'ngay al rəm; ngà kadi dow to nékində kí sigi bá to né kí boy. ¹⁶ Kadi lapiya, kì koo kəmtondoo n̄ay kì dow-je lay kí 'təl rɔ-dé go ta-je-ti kí m'pa kin rəm, kadi n̄ay kì Israyel-je* kí 'to dow-je lə Lubə rəm tɔ.

¹⁷ Kì nè kow kì kete kinlé, kadi dow adi-m kɔ al ngá, kdɔ ndunə dɔ-je kí m'ingə kdɔ ta kí sɔbi dɔ Jeju lé, tɔ rɔ-m-ti ngá. ¹⁸ Ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi n̄ay sə-si! Amən!

* **6:16** 6:16 Israyel-je kí 'to dow-je lə Lubə kí ta lə-dé tɔ nè kinlé dow-je kí n̄a-je 'panə to Israyel-je kí ngan lə Jakobi ya par, ngà dow-je kí dan-ti-je 'panə to dow-je lay kí d'adi meɛ-dé Jeju Kristi tɔ.

Mbate kí Pol ndàngi adi Epeji-je Ta-je kí do mbete-ti kí Pol ndàngi adi Epeji-je

Pol à ka dangay-ti bebo Rom-ti je bè bá ndàngi-né mbete kin. Dokaglo-ti kí káre-rè kin ya e ndàngi-né mbete adi njékəwnə-je kí Kolosi-ti rəm, adi Pilemɔ rəm. Pol ndàngi mbete adi Epeji-je kɔo kadi-dé 'gə kí de lé, 'nam kàdì Kristi-ti rəm, kadi 'gə né-je kí d'ingə kì takul ramaji lə Lubə, ə kadi d'adi panjiyə-dé nəl Lubə.

Kɔ ta-je kí boy-boy ra joo meɔ mbete-ti kin. Kun lo kɔr-é-ti kí 1-3 lé, Pol pa ta kí do né-je-ti kí dow à koo rɔ njékadmɛ-je-ti, kí né-je kí e à kubə maji-é. Kun lo kɔr-é-ti kí 4-6 lé, Pol ulə dingəm meɔ njékadmɛ-je-ti kadi kisi kì do taá lə-dé ɔw nati kì maji kí Lubə ra sə-dé kin.

Pol isi bebo Epeji-ti kaglo-je nɔ, ilə mbɛ Poyta kí Maji-je, ra né-je kí tò bəl-bəl-je, ndó né njékadmɛ-je (Knj 19). Mbete kinlé, 'panə Pol ulə-né adi njékadmɛ-je kí gay-gay nɔ kí donangi Epeji-ti bi adi de kí bebo Epeji-ti ya par al. Mbete kinlé sobi do kuti njékəwnə-je kí gin káre-rè par al, ngə pa ta kí sobi do panjiyə njékadmɛ-je kí Lubə ndigi sar ndo-je-ti kí bone.

Toji rɔ kì Lapiya kí ra

¹ †Mɔ Pol, njékəwkulə lə Jeju Kristi kí go meɔ ndigi-ti lə Lubə, bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi njékaa njay-je, njékə do ndi-si-ti meɔ nam-ti kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti kì isi [Epeji-ti.]* ² Kadi Bəbi-ji Lubə de kì 'Babe Jeju Kristi d'adi ramaji kà lapiya lə-dé nɔy sə-si.

³ Kɔsgaji kì do Lubə-ti kí to Bəbi 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí adi-ji né-je lay kí maji kí dɔrɔ-ti kí à ra kè ndil-ji, kɔo nam kí j'nami kàdì Jeju Kristi-ti.†

⁴ Lubə mbəti-ji kì takul-é kete nɔ kində gin donangi-ti, kɔo kadi j'toi dow-je kí j'aai njay rəm, bá kadi ta goto do-ji-ti takəm-é-ti rəm to. ⁵ Ndigi kí e ndigi-ji lé bá e uwə-né do-ji kete low nɔ, kadi j'təli-né ngan-é kì takul Jeju Kristi. Nəl-é nɔ kadi né kinlé tò bè, kɔo to meɔ ndigi liə, ⁶ kadi j'osi-né gaji-é kɔo ramaji liə kí to ramaji kí riɓa-é tò; maji kinlé e ra sə-ji kì takul ngon-é kí to dow kí e ində-é dan kəm-é-ti. ⁷ †Məsi-é bá to kəm rəbi kí Lubə taa-ji-né ilə-ji taá rəm, inə-né go majal-je lə-ji kogi kí go ramaji-ti liə kí nɔ kin rəm to. ⁸ Maji lé, Lubə ra sə-ji mbing ya adi-ji gosi lay rəm, bá adi-ji négə lay rəm to. ⁹ E adi j'gə ndigi liə kí ndoki tò lo boyo-é-ti, adi to kojra kí maji kí e oji meɔ-é-ti kɔo ra kì takul Kristi ¹⁰ ə kadi n'ra né-é dokaglo-ti kí ta mɔngi lo-ti, adi to ta lə kəw né-je lay kí dɔrɔ-ti kì donangi-ti kadi tò gin tógi-ti lə dow kí 'boy káre-rè kí to Kristi kí Lubə mbəti-é. ¹¹ Kì takul-é lé ya to bá Lubə uwə-né do-ji kete low ə ində-ji-né tagay bá adi-ji-né né-je lay kí go kojra-ti liə, e kí to Njəra né-je lay kì meɔndigi liə; ¹² kadi jəi kí j'indəi meɔ-je do Kristi-ti kete lé, j'osi gaji-é kɔo riɓa liə. ¹³ Loki ooi ta kí tɔgro-ti

† 1:1 1:1 Knj 18:19-21; 19:1 * 1:1 1:1 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɔ mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì jì-dé kì ta greki. † 1:3 1:3 Rom 8:15-17,28-30 † 1:7 1:7 Kol 1:14

kí to Poyta kí Maji kí à kaji-si lé, sɔi kàrè 'nami kàdì-é-ti ya to. Sɔi adi-é mɛɛ-si ɔ Lubə adi Ndil kí aa njay kí un mindi-é kɔo kadi-si lé, isi mɛɛ-si-ti titi pɔ kí ɔsi-si-né bè. ¹⁴ Ɖ ɛ kin ya to né kí taá mɔki kí toji néndubə lə-ji, ndo taa kilə taá-ti lə dow-je kí Lubə adi 'to 'liə kadi d'ɔsi gajì-é kɔo rifa liə.

Ta kí Pol pa kɔ Lubə kɔo njékəwnɔ-je

¹⁵ Gin-é kin bá, ma kàrè loki m'oo ta lə kadi kí sɔi adi mɛɛ-si 'Babe Jeju rəm, m'oo ta lə ndigi kí sɔi 'ndigi njékaa njay-je kí rangi lay rəm lé, ¹⁶ m'ra oiyo Lubə taá-taá kɔo-si rəm, bá mɛɛ ta-je-ti kí m'isi m'pa siə kàrè m'ilə ri-si dan-ti rəm to. ¹⁷ Kadi Lubə lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi, kí to Bɔbi-ji kí njərifa lé adi Ndil-é adi-si gosi rəm, adi kəm-si ijə do-é-ti adi 'gəi-é maji rəm, ¹⁸ kadi adi kəm-si ijə do nékində mɛɛ do-ti kí ɛ ɓa-si kɔo kin rəm, kadi adi kəm-si ijə do néndubə-ti liə kí to né rifa kí nɔa kí à kadi-si nati kɔ njékaa njay-je kí rangi kin rəm, ¹⁹ bá kadi adi kəm-si ijə do tɔgi-ti kí al do lo kí ɛ ra-né sə-ji jəi njékadmɛɛ-je kin rəm to. Tɔgi kí nɔa kí itə tɔgi-je lay kinlé, ²⁰ ɛ toji loki adi Kristi tɔsi-né ndəl ində lo tɛɛ rəm, un-é-né adi-é isi do jikol-é-ti dɔrɔ-ti rəm, ²¹ adi Kristi isi-né do ndil-je-ti kí maji al lay, kɔ do malayka-je-ti lay, kɔ do tɔgi-je-ti lay, kɔ do kɔbɛ-je-ti lay rəm, adi ri-é ɓa itə dow-je lay kí ri-dé ɓa kaglo-ti kɔ nɛ kin rəm; ngà dɛ kin par al, ɛ adi ri-é ɓa itə dow-je lay kí ri-dé à ɓa kaglo-ti kí à ree gogi kin rəm to. ²² †Né-je lay kinlé Kristi ya Lubə adi tɔ gin tɔgi-é-ti rəm, bá adi-é to burə do njékəwnɔ-je lay ²³ kí 'to daji rɔ-é kin rəm to. Kristi lé taa lo dan njékəwnɔ-je-ti pəl-pəl rəm, bá taa lo kí dɔrɔ-ti kɔ dɔnangi-ti nɛ pəl-pəl rəm to.

2

Kaji kɔ takul ramaji

Kol 2:12-13; 3:1-3; Tit 3:3-8

¹ Ɖ sɔi lé, ndɔki oyi koy kaldɔta-je, kɔ koy majal-je lə-si, ² ndɔki isi 'rai ɓə lə né-je kí dɔnangi-ti nɛ kin kí to kullə ra 'boy kí njəkow kɔ tɔgi dan yəl-ti, kí to ndil kí maji al kí njəra kullə mɛɛ njəmbati təl rɔ-dé go ta-ti. ³ Jəi lay ya ndɔki j'toi kí dan-dé-ti to, adi ndɔki j'ɲəi rɔ-ji yaki mɛɛ né-je-ti kí maji al maji al kí ɓo-é ra-ji, j'rai né-je kí nəl daji rɔ-ji, kɔ né-je kí mɛɛ-ji ndigi, adi j'toi dow-je kí koji-ji-ti nɔ ya wɔngi ra Lubə do-ji-ti titi kí wɔngi ra-é-né do ndəgi dow-je-ti kin bè to.

⁴ Ngà Lubə lé to njəkoo kəmtondoo kí nɔa; ndigi kí ɛ ndigi-ji nɔa kinlé bá ra adi, ⁵ loki jəi j'oyi koy kaldɔta-je lə-ji ya kàrè, ɛ adi j'təli j'isi kəm kɔo nam kí j'nami kàdì Kristi-ti - Sɔi lé, aji kɔ takul ramaji - ⁶ Ɖ adi j'tɔsi j'ndəli nati kɔ Kristi rəm, bá adi j'isi dɔrɔ-ti nati kɔ Jeju Kristi, kɔo nam kí j'nami kàdì-é-ti kin rəm to. ⁷ Bè kɔo kadi kaglo-ti kí à ree kinlé, ɛ toji dow-je maji kí al do lo kí ɛ ra sə-ji kɔ takul mɛɛmaji liə, kɔo nam kí j'nami kàdì Jeju Kristi-ti. ⁸ Kdɔtalə sɔi aji kɔ takul ramaji kɔ kəm rəbi kadmɛɛ. Né kinlé j rɔ-si sɔi-ti al, ngà to kadkare lə Lubə. ⁹ Né-é kinlé ree kɔ takul kullə ra-si-je al, adi dow à kində-né kàdì-é al. ¹⁰ Kdɔtalə j'toi kullə ra ji Lubə; ɛ ra-ji kɔ takul nam kí j'nami kàdì Jeju Kristi-ti, kɔo kadi j'rai né-je kí maji-maji kí ɛ uwə do-é kete kɔo kadi to kullə ra-ji.

*Təl kí káre kì takul Kristi**Ɔbr 10:19-22*

¹¹ Befa adi meɛ-si ole do né-ti kin: Ndɔki lé né kí tò rɔ-si-ti ya tɔji kí 'toi jipi-je al, adi jipi-je kí 'to dow-je kí d'ijə-dé ganjangi 'ba-si dow-je kí d'ijə-dé ganjangi al. De lé to rɔ-dé bá dow-je d'ijə. ¹² Dɔgangi-é-ti kinlé, Kristi, dow kí Lubə mbəti-é lé, ndɔki sɛi 'gəi-é al rəm, bá né kí sobi do Israyel-je kàrè 'goti meɛ-é-ti rəm, kulənoji-je kí Lubə dɔɔ nati kì Israyel-je ə un-né mindi-é adi-dé lé kàrè 'goti meɛ-é-ti rəm, kisi-si dɔnangi-ti nè kin kàrè ndɔki nékində meɛ do-ti lə-si goto rəm, bá 'gəi Lubə al rəm tɔ. ¹³ Ngà bone bè kinlé, sɛi kí ndɔki ɔi ngərəngi kì Lubə lé, məsi Kristi ra adi 'reei wur-wur rɔ Lubə-ti kì takul nam kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti. ¹⁴ Kdɔtalə ɛ bá to gin lapiya kí mbunə-ji-ti; ndògi bɔr kí gangi-ji danə təl-ji njéba-je-ti lə-nə lé, Kristi lé bá ree tuji kɔgi kì takul koy-é ə ra adi gin dow-je kí joo kinlé 'təl-né dow-je kí káre. ¹⁵ †E bujuru ndukun-je kì kùji ra-é-je lay kɔ kadi gin dow-je kí joo kinlé 'təl-né kubru rɔ kí káre kí to gin dow-je kí sigi kí lapiya tò dan-dé-ti kì takul nam kí 'nam kàdì-é-ti. ¹⁶ †Adi to takul koy-é kagdəsi-ti kinlé bá, ɛ bujuru-né ba kí tò dan-dé-ti rəm, ulə-dé-né noji nati kì Lubə adi de kí gin joo lay kin ya 'təl-né dow-je kí káre-rè. ¹⁷ Kristi ree ilə mbə Poyta kí Maji kí sobi do lapiya adi-si sɛi kí ndɔki ɔi ngərəngi kì Lubə rəm, bá adi-ji je kí ndɔki j'ə ngosi kì Lubə rəm tɔ. ¹⁸ Kì takul Kristi lé bá Ndil kí aa njay ra adi jəi kí gin joo lay kin ya j'ingəi kəm rəbi j'reei-né ngosi rɔ Bɔbi-ji-ti.

¹⁹ Gin-é kin bá sɛi 'toi-né mba-je al rəm, bá 'toi-né njéndumə be-je al rəm ngà, ngà 'toi ngan njébe-je nati kì njékaa njay-je, adi 'toi dow-je lə Lubə. ²⁰ Sɛi lé, 'tò kì kəy kí d'ində gin-é do njékɔwkulə-je-ti, kì do njépata-je kí ta Lubə-ti ə Jeju Kristi ya to ər kí sul-é-ti. ²¹ Kì takul Kristi lé bá ər isi-né do-nə-ti kì gangi-é berere-berere kɔ təl kəy kí aa njay kí to kəy lə 'Bəbe. ²² Sɛi kàrè, kì takul-é lé, 'tò kì kəy kí d'ində kadi to kəy kisi Lubə kì takul Ndil-é tɔ.

3*Lubə adi Pol kullə dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al**Kol 1:24-29; 2:1-3; 1Pi 1:10-12*

¹ Gin-é kin bá, mə Pol kí d'uwə-m dangay-ti kɔɔ ta kí sobi do Jeju Kristi lé, m'pa-né ta kì Lubə kɔɔ ta lə-si sɛi kí 'toi jipi-je al. ² Kɔɔ maji kí Lubə ra sə-m bá adi-m-né kullə kadi m'ra dan-si-ti lé, koo ə sɛi a kooi ta-é ya. ³ Lubə tɛɛ kì do né kí tò lo ɔɔɔ-é-ti adi m'gə bá m'ndangi-né ta-é sɛ tin. ⁴ †Loki 'ndoi mbete kinlé rəmə, a kasi 'gəi kí né kí sobi do Kristi kí tò lo ɔɔɔ-é-ti lé, kəm-m ijə do-ti ya. ⁵ Né kí tò lo ɔɔɔ-é-ti kí bone bè Lubə adi Ndil kí aa njay tɛɛ kì do-é adi njékɔwkulə-je kì njépata-je kí ta-é-ti kí d'aa njay 'gə kinlé, ndɔki ɛ adi dow-je kí kete 'gə al. ⁶ Né kí ndɔki tò lo ɔɔɔ-é-ti lé ɔn: Kì kəm rəbi Poyta kí Maji lé, dow-je kí 'to jipi-je al kí 'nam kàdì Jeju Kristi-ti lé, Lubə adi-dé né-je kí maji-maji nati kì jipi-je rəm, adi 'təl dow-je kí káre-rè kì jipi-je rəm, bá adi de kì jipi-je d'ore-nə do kunmindi-ti liə rəm tɔ.

⁷ Poyta kí Maji kinlé, bá Lubə ra sə-m maji, adi-m m'təl ngonnjékullə-é kì takul tógi liə. ⁸ Mə kí m'to né al dan njékaa njay-je-ti lay kinlé, Lubə ra

sə-m maji adi m'to njékilə mbə né-je lə Kristi kí maji-é al dɔ lo kin kadi dow-je kí 'to jipi-je al rəm, ⁹ bá adi m'to njékɔr man dɔ né-je-ti kí ɛ kí to Njɛra dɔrɔ kí dɔnangi ɔɔɔ low lə low-je kin rəm tɔ. ¹⁰ Gin-é kin bá kí nè kin rəm, kí takul njékɔwnɔ-je lé, njékɔbe-je, kí njétógi-je kí dɔrɔ-ti 'gə-né gosi lə Lubə kí tɔ kí kəy-é kəy-é lo nɔ kin, ¹¹ kí go kɔjra-ti kí à tɔ sartagangi kí ɛ oji kete low bá ɛ ra né-é kí takul nam kí j'nam kàdì 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi ¹² ə nam-ji kàdì-é-ti kí kəm rəbi mɛɛ-ji kí j'adi-é kinlé ra adi mɛɛ-ji nda kɔy-kɔy kadi j'ree-né ngosi kí rɔ Lubə-ti. ¹³ Bɛba m'idə-si kadi kɔ-je kí m'isi m'ingə kɔ ta lə-si kinlé, adi ɔr tógi-si al. Kɔ-je kinlé, to né ríba lə-si.

Ndigi kí Kristi ndigi dow-je

¹⁴ Gin-é kin bá m'osi-né məkəji-m nangi nɔ Bobi-ji-ti, ¹⁵ kí ɛ ya gin dow-je lay kí dɔrɔ-ti kí kí dɔnangi-ti 'tɛɛ mɛɛ-é-ti, ¹⁶ m'dəji-é kadi ra sə-si kí go ríba-ti liə kí nɔ kin rəm, kí takul Ndil-é kɔ kadi mɛɛ-si idi-né njiki-njiki rəm, ¹⁷ m'dəji-é kadi adi Kristi ra bɛ mɛɛ-si-ti kí takul kadmɛɛ rəm, kadi adi uləi njirə-si nangi ngɔ mɛɛ ndigi-ti kí ɛ ndigi-ji, ¹⁸ kɔ kadi sɔi kí ndəgi njékaa njay-je lay ya asi gəi tati-é, kí ngal-é, kí kù-é kí nangi, kí ngal-é kí taá, ¹⁹ ə a 'gəi-né kí ndigi kí Kristi ndigi-ji kinlé itə négə-je lay; kɔ kadi né-je lay kí rɔ Lubə-ti taa mɛɛ-si pəl-pəl.

²⁰ Ə Lubə kí njɛra kullə mɛɛ-ji-ti kí takul tógi-é lé, asi ra né-je kí al dɔ né-je kí j'dəji-é rəm, j'giri rəm. ²¹ Kadi kɔsgaji tɔ kí dɔ-é-ti dan njékɔwnɔ-je-ti kí takul Jeju Kristi rəm, dan dow-je-ti kí low kí kí ngɔsnə ya lay rəm, bá kí dɔ bal-bal rəm tɔ. Amɛn!

4

Kində rɔ nati mɛɛ kadmɛɛ-ti

Kol 3:12-14; Rɔm 12:4-8; 1Kɔ 12:4-31

¹ Bɛba mɔ Pol kí d'uwə-m dangay-ti kɔ ta kí sɔbi dɔ ta lə 'Babe lé, m'ulə dɔngəm mɛɛ-si-ti kadi adi panjiyə-si ɔw nati kí ɔa kí Lubə ɔa-si. ² †Kadi 'toi njəsɔl dɔ-si sɔl kí ɔr njuti rəm, kadi 'sɔli lom-lom rəm, kadi 'toi njékilə mɛɛ-si dɔ madi-é-ti rəm. Isi dɔ-ti kí nɔ ə 'ndigi-né-nɔ rəm tɔ. ³ Ra kí Ndil kí aa njay ra adi 'toi dow-je kí káre kinlé, ɛ ya uwəi ngɔ kí kəm rəbi lapiya kí tɔ dan-si-ti.

⁴ Kɔɔtalə j'toi kubru rɔ kí káre-rè,

Ndil kí aa njay ra káre-rè,

bè ya tɔ Lubə ɔa-si kɔ nékində mɛɛ dɔ-ti kí ra káre-rè;

⁵ 'Babe ra káre-rè,

kadmɛɛ ra káre-rè,

batəm ra káre-rè,

⁶ Lubə ra káre-rè

ə ɛ ya tɔ Bobi dow-je lay rəm,

ɔ bɛ dɔ nékində-je-ti lay rəm,

ra kullə dan dow-je-ti lay rəm,

bá isi mɛɛ dow-je-ti lay rəm tɔ.

⁷ Ngà Lubə ra sə-ji maji adi nɔ-nɔ dan-ji-ti ya Kristi adi-é kadkare kí gangi-é gangi-é. ⁸ Gin-é kin bá 'ndangi-né mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: Ɛ ɔw lo-je-ti kí taá nɔ, kí dow-je kí uwə-dé ta rɔ-ti; Ɛ ləbi dow-je kadkare-je.

† 4:2 4:2 Kol 3:12,13

9 «E ow lo-je-ti kí taá nu» lé kór mee-é to ri wa?

Kór mee-é to, kete bá kadi ow taá lé, ndóki e risi ow njal gin nangi-ti.

10 E kí risi nangi lé, to e ya é ow sam dora-ti nu, kdo kadi taa lo pəl-pəl mee né-je-ti lay.

11 Kadkare kí e adi lé ón:

E adi de kí dan-ti-je 'to njékowkulə-je,

E adi de kí ná-je 'to njépata-je kí ta Lubə-ti,

E adi de kí madi-je 'to njékilə mbə Poyta kí Maji,

Ə adi de kí ná-je 'to njékornə-je kí njéndó dow-je né.

12 E ra bè kdo kadi njékaa njay-je d'asi gaki kadi 'ra kullə kadi de kí 'to kubru rə Kristi lé d'ow-né kí kete-kete, 13 sar kadi jəi lay ya j'təli-né dow-je kí káre-rè mee kadmee-ti rəm, mee gə Ngon lə Lubə-ti rəm, kadi j'toi dow-je kí j'togi gangi, sar kadi j'asi-né-nə kí Kristi berere mee panjiyə-é-je-ti, 14 kdo kadi j'toi ngan-je kí pungum man ow sə-dé yó-je kí nè-je kin al, nè néndó-je lay à kulə-ji yól yó-je kí nè-je, bá kadi j'toi né kədi lə njéra né kədi-né dow-je kur-dé-né wale kin al rəm, 15 ngà kadi j'pai ta kí togró-ti kí ndignə rəmə, j'a togi mee né-je-ti lay kadi j'titi-né-nə kí Kristi kí to də kin bè. 16 †Kí takul-é bá kubru rə lay tò-né ta-nə-ti kí gangi-é gangi-é maji kí takul njirə-je kí gul-je lay kí uwə-é nati ngə ə ngon rə kí rá-rá ra kullə liə adi kubru rə togi-né rəm, bá ow-né kí kete-kete kí takul ndignə rəm to.

Panjiyə kí low kí panjiyə kí sigi

Kol 3:1-16; Gal 5:10-25

17 Gin-é kin bá m'idə-si-né ə m'a-né də-ti njangi kí ri 'Babe m'panè: Adi panjiyə-si titi-nə kí panjiyə njékadmee al-je kí tagir lə-dé to tagir kí mee wəy kare kin al. 18 Tagir lə-dé to tagir kí də mbə-ti, adi 'goto mee kiskəm-ti lə Lubə, kdətələ négə al kí meengə lə-dé. 19 De lé 'gə rəsol al, adi kaya ya to kullə ra-dé sar adi d'inqə rə-dé yaki mee né-je-ti kí tò ne ya kàrè mee-dé uwə-dé kí ta al.

20 Ngà səi lé, gangi-é kin bá to ta kí sɔbi də Kristi kí 'ndó-si lé al. 21 Jeju Kristi lé 'pa ta kí də-é-ti d'adi ooi rəm, bá néndó kí sɔbi də-é kí ow gona-ti kí ta kí togró-ti liə kàrè 'ndó-si, kadi 22 †'tusi panjiyə-si kí kete ndóki lé inəi kogi. Ndóki lé, ɔə né-je kí maji al maji al tò mee-si-ti, ədi-si kdo tuji-si. 23 Adi Ndil kí aa njay təl-si adi 'toi dow-je kí sigi mee tagir-je-ti lə-si 24 †ə 'təli dow-je kí sigi kí Lubə ra-dé kí go meəndigi-ti liə kdo kadi 'ra né kí njururu kí né kí aa njay kí takul ta kí togró-ti.

25 Gin-é kin bá 'tusi takədi inəi kogi ə kadi ná-nə idə madi-é ta kí togró-ti, kdətələ jəi j'toi ngan rə-nə. 26 Kinə wəngi ra-si kàrè, 'rai majal al; adi kadi ur də wəngi-ti lə-si al; 27 kəm lo kí ndé bè ya kàrè inəi adi Sú ilə nja-é-ti al. 28 Dow kí to njəbogi kàrè, kadi ɔogi al ngá. Ngà kadi ur rə-é biri ya ra kullə kí ji-é kdo kadi ra-né kí dow-je kí d'ow ndoo né to. 29 Adi ta kí tò ne káre ya kàrè tɛe ta-si-ti al; ngà kinə tò kadi 'pai ta rəmə, kadi to ta kí maji kí à kullə dingəm mee dow-je-ti rəm, bá à ra maji kí dow-je kí d'oo rəm to. 30 Ndil kí aa njay lə Lubə lé, 'tuji mee-é al; e bá isi mee-si-ti titi pə kí Lubə ɔsi-si-né kdo ndo kí à taa-si-né kilə-si taá kí tagangi-je-ti. 31 Né lay kí to meəkati, kí rəkati kanəngə, kí wəngi, kí kilə kəl, kí kulə ta ndil-nə-ti, kí

né lay kí to meęndul ya adi goto dan-si-ti.* 32 †Adi meę-si maji kà nà rəm, adi ta ð meę-si kđo-nà rəm, inəi go majal lə-nà kogi titi kà Lubə inə-né go majal lə-si kogi kà takul nam kí 'nami kàdi Kristi-ti kin bè to.

5

Panjiyè kí lo kí ndógi-ti

1Te 4:1-8; 1Kɔ 6:9-11

¹ Səi lé, 'toi ngan lə Lubə, adi ɛ ində-si dan kəm-é-ti ɛn é 'ndaji kullə ra-é; ² adi ndigi dow-je bá uwə meę-si, titi kí Kristi ndigi-ji-né bá ɛ ya adi-né rə-é Lubə kadhare-ti adi d'ilə məsi-é nangi kđo ta lə-ji kin bè. Adi to kadhare kí nəl Lubə titi ubi kí ətə maji.

³ Kaya-je, kà né-je lay kí tò nɛ, əse kəmkəi lé, to né-je kí kadi ta-é ya kərə uwə dɔ-si al. Gangi-é kin bá tuwə njékaa njay-je. ⁴ Ta-je kí tò nɛ, kà ta mbə-je, kà soki-nə-je lé, to né-je kí tuwə-si al. Ngà né kí tuwə-si lé, to oiyo kí kadi 'rai Lubə. ⁵ Kđo né kí kadi 'gəi maji ɛn: Njèrakaya rəm, njèra né-je kí tò nɛ əse njəkəmkəi adi to njèpole magi rəm lé, d'a goto meę kɔbɛ-ti lə Lubə dɛ kà Kristi. ⁶ Adi dow pa ta-je kí meę wəy kare ədi-si-né al. Kđo to ta lə né-je kí maji al kinlé bá wəngi ra-né Lubə dɔ njəmbatɪ təl rɔ-dé go ta-ti liə. ⁷ ɛn é kində ya indəi rɔ-si nati sə-dé al.

⁸ Kdotalə, ndəkɪ isi lo kí ndul-ti, ngà bone bè 'nami kàdi 'Babe-ti adi 'toi dow-je kí isi lo kí ndógi-ti ngà. Bəba adi panjiyə-si tuwə panjiyə dow-je kí d'isi lo kí ndógi-ti. ⁹ Kđo panjiyə kí lo kí ndógi-ti lé to meęmaji, kà né ra kí njururu, kà ta kí tɔgrɔ-ti. ¹⁰ Ɔri kəm né-je kadi 'gəi né kí nəl 'Babe, ¹¹ ə né-je kí lo kí ndul-ti kí to né-je kí kogi kare kinlé uləi rɔ-si dan-ti al, ngà uni kam dɔ-ti. ¹² Kdotalə né-je kí dow-je kin d'isi 'ra lo bɔyɔɔ-ti lé, tò rɔsɔl mbing ya maji pa ta-é al. ¹³ Ngà né-je lay kinlé loki dow un kam dɔ-ti rəm, lo ndógi dɔ-ti. ¹⁴ Kdotalə, né kí lo ndógi dɔ-ti lé, né-é təl to londógi ngà. Gin-é kin bá 'pa-né 'pané: I njətobi, i taá dɔ bi-ti, I taá dan dow-je-ti kí d'oy ə Kristi à kadi lo ndógi dɔ-i-ti doo.

¹⁵ Bəba ooi go panjiyə-si maji. 'Rai né toki mbə-je bè al, ngà 'rai né ra lə dow-je kí kəm-dé aa njay. ¹⁶ †Inəi kaglo adi dəə kogi kare al, kdotalə j'isi meę ndo-je-ti kí maji al*. ¹⁷ Gin-é kin bá kadi 'toi mbə dow-je al, ngà kadi 'gəi né kí meę 'Babe ndigi. ¹⁸ Adi yibi ra-si al, nə à ra kadi kullə ra-si tò jugi-jugi; ngà adi Ndil kí aa njay bá taa lo meę-si-ti ¹⁹ †rəmə, ɔji-nə ta kà pa-je, kà pa kɔgaji-je, kà pa-je kí gay-gay kí Ndil kí aa njay ində na-si-ti rəm, bá usi pa-je 'tɔyi-né 'Babe kà meę-si kí káre-rə rəm tɔ. ²⁰ Dɔkaglo-je lay ya, 'rai oiyo Bəbi-ji Lubə kà ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi kđo né-je lay.

Ta kí sɔbi dɔ kisi-nə lə dené kà dingəm

Kol 3:18-4:1; 1Pi 2:18-25; 3:1-7

²¹ Səi kí 'bəlɪ Kristi lé, uləi dɔ-si gin tógi-ti lə-nə. ²² †Səi dené-je, kadi nà-nà dan-si-ti ulə dɔ-é gin tógi-ti lə ngəbi-é titi kí isi uləi-né dɔ-si gin tógi-ti lə 'Babe kin bè. ²³ Kdotalə dingəm to dɔ dené titi kí Kristi to-né dɔ njəkəwnə-je kí 'to kubru rɔ-é ə ɛ to Njəkəji-dé kin bè. ²⁴ Titi kí njəkəwnə-je d'ulə-né

* 4:31 4:31 Kol 3:8 † 4:32 4:32 Kol 3:13 † 5:16 5:16 Kol 4:5 * 5:16 5:16 Kol 4:5 † 5:19 5:19 Kol 3:16,17 † 5:22 5:22 Kol 3:18; 1Pi 3:1

do-dé gin tógi-ti læ Kristi kinlé, kadi ná-ná dan dené-je-ti ulø do-é gin tógi-ti læ ngobi-é meɛ né-je-ti lay to. ²⁵ †Səi dingəm-je, 'ndigi ne-si-je titi kí Kristi ndigi-né njékəwnə-je sar oy-né kdo ta læ-dé kinlé bè. ²⁶ E ra bè togi-dé-né kɪ man rəm, kɪ ta læ Lubə rəm, adi d'aa njay ə ində-dé-né tagay adi Lubə; ²⁷ Kdo kadi njékəwnə-je kinlé d'a nɔ-n'è-ti titi dené kí ɔw kɪ ta ngow ə ra rɔ-é adi ndóle rəm, yoro goto rɔ-é-ti rəm, rɔ-é ungi kulø al rəm, bá né kí maji al ya goto rɔ-é-ti rəm kin bè to. Ə kadi 'to tagay rəm, bá kadi ta madi goto do-dé-ti rəm to. ²⁸ Gangi-é kin ya dingəm à ndigi-né ne-é titi kí ɛ ndigi-né daji rɔ-é kin bè to. Dow kí ndigi ne-é lé, dowbé ndigi daji rɔ-é ya to. ²⁹ Kdotalə dow kí ɔsi rɔ-é kɪ ta ya goto, ngà dow lé ul rɔ-é, ə tɔsi kəm-é do-ti titi kí Kristi ra-né kɪ njékəwnə-je kin bè. ³⁰ Kdotalə jəi j'toi ngan rɔ Kristi. ³¹ Beba 'ndangi 'panè: Gin-é kin bá dingəm à kiŋə-né kɔ-é kɪ bɔbi-é kdo tiŋə rɔ ne-é-ti ə de joo lay d'a təl to kubru rɔ kí kàre-rè. ³² Ta kí tò lo bɔɔ-é-ti kinlé to ta kí boy ə mə m'idə-si rəsi m'panè: To ta kí sobi do Kristi kɪ njékəwnə-je. ³³ Ngà kí sobi do-si lé, kadi ná-ná ya ndigi ne-é titi kí ndigi-né daji rɔ-é bè ə kadi dené kí rá-rá kàre ilø kuji do ngobi-é-ti to.

6

Ta kí sobi do ngan-je kɪ njékoji-dé-je

¹ †Səi ngan-je, uləi do-si gin tógi-ti læ njékoji-si-je [kí gangi-é kí 'Babe ndigi]*, kdotalə ɛ kin bá to né kí njururu. ² «'Təti kagi bɔbi-i kɪ kɔ-i» – ɛ kin bá to kí dosay dan ndukun-je-ti kí kunmindɪ dan go-é – ³ beba 'a kisi maji ə bal-i à nɔ-né donangi-ti. ⁴ †Səi bɔbi ngan-je, 'tuji meɛ ngan-si-je al, ngà ooi go-dé ə 'ndoi-dé né, 'rai-dé kadi iləi-dé rəbəə kɪ gangi-é kí 'Babe ndigi.

Ta kí sobi do bə-je kɪ 'ba-dé-je

⁵ †Səi bə-je, 'təli rɔ-si go ta-ti læ dow-je kí 'to 'ba-si-je kɪ bəl, kɪ kuji kɪ kilə, kɪ meɛ kí nda kay titi kí isi 'təli-né rɔ-si go ta-ti læ Kristi kin bè; ⁶ 'rai bè takəm-dé-ti par al rəm, bá kdo nəl-né dow-je al rəm, ngà 'rai kdo to kí 'toi ngannjékullə-je læ Kristi kí isi 'rai né kí Lubə ndigi kɪ meɛ-si kí kàre. ⁷ 'Rai kullə adi-dé kɪ rɔnəl titi-nə né kí to kullə læ 'Babe bè, bɪ titi to kullə læ dow al. ⁸ Səi 'gəi kí dow kí to bə əse to bə al kàre, 'Babe à kugə do ji-é sobi do maji kí ɛ ra. ⁹ †Səi 'ba bə-je kàre, 'rai sə-dé bè ya to; adi-dé kɔ al; səi 'gəi kí ɛ kí to 'Ba-si rəm, to 'Ba-dé rəm lé, isi dorə-ti ə ɛ ɔr kəm dow al.

Nérɔ-je læ njèkadmeɛ

¹⁰ Kadi m'tol-né ta-é lé, uləi njirə-si do 'Babe-ti ə ubəi kul tógi-é kí al do tógi-je lay kin. ¹¹ 'Tuləi nérɔ-je læ Lubə lay rɔ-si-ti, kdo kadi ɔi-né gərərə nɔ Sú-ti kí njətulə-si natɪ. ¹² Kdotalə j'isi 'roi kɪ dow-je al, ngà j'isi j'roi kɪ ndil-je kí maji al, kɪ tógi-je, kɪ njékɔbe kí londul-ti kí donangi-ti nè rəm, bá j'isi j'roi kɪ ndil-je kí maji al kí dorə-ti rəm to. ¹³ Gin-é kin bá kadi ɔyi nérɔ-je læ Lubə lay, kdo kadi ɔi-né gərərə meɛ ndo-je-ti kí maji al rəm, bá kadi loki go-é gangi lay kàre ɔi-né dingəm rəm to. ¹⁴ Beba ɔi dingəm. Adi ta kí togrɔ-ti nɔy kí ndaá do bədi-si bè; adi né ra kí njururu nɔy kí né kon

† 5:25 5:25 Kol 3:19; 1Pi 3:7 † 6:1 6:1 Kol 3:20 * 6:1 6:1 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki. † 6:4 6:4 Kol 3:21 † 6:5 6:5 Kol 3:22-25 † 6:9 6:9 a Kol 4:1; b Kol 3:25

kàdì asgar-je ta né kati-ti bè; ¹⁵ rɔ tungə pilingi kɔɔ kilə mbɛ Poyta kí Maji kí sobi dɔ lapiya lé bá adi toki saba nja-si-ti bè; ¹⁶ mee né-je-ti lay ya adi kadmee toki dɔ lə-si bè. Ningə-je lə Njèmeendul kí ta-é ɔ pər kinlé, dɔ lé bá à taa dɔ-si-ti. ¹⁷ Adi kaji toki jɔgi ngəm dɔ-si bè ə adi Ta lə Lubə kí to kiyəɔ kí Ndil kí aa njay adi-si lé tò ji-si-ti tɔ. ¹⁸ Ndo-je lay ya adi Ndil kí aa njay ɔsi-si adi 'pai ta kì Lubə kì kəm rəbi-je lay ə 'nɔi ta-é-ti 'dɔji-é-né né. Bəba uwəi rɔ-si nga, isi kəm dɔ rɔ-si-ti kadi 'pai ta kì Lubə. 'Pai ta kì Lubə kɔɔ njékaa njay-je lay. ¹⁹ 'Pai ta kì Lubə kɔɔ ta lə-m tɔ; kɔɔ kadi Ndil-é ində ta ta-m-ti adi m'nda mee-m kay m'ilə mbɛ né kí tò lo bɔyɔ-é-ti bá Lubə tɛɛ kì dɔ-é kì takul Poyta kí Maji kin. ²⁰ Poyta kí Maji kinlé bá mə m'to takəm Kristi adi m'ilə mbɛ-é bá m'a-né dangay-ti tin. 'Dɔji Lubə kadi m'nda mee-m kay m'pa ta-é titi kí tò kadi m'pa-né.

Ta-je kí sobi Pol kì lapiya-je kí ra

²¹ ††Kɔɔ kadi sɔi kàrè 'gəi-né ta kí dɔ kisi-m-ti kì né-ti kí m'isi m'ra lé, Tisiki kí to ngonkɔ-m kí njèkadmee kí m'ində-é dan kəm-m-ti kí to ngonnjèkullə kí njèkɔ dɔ ndi-é-ti mee kullə-ti lə 'Babe ya à kɔw kɔr lay kidə-si.† ²² Gin-é kin bá m'ulə-é-né rɔ-si-ti bè, kɔɔ kadi 'gəi-né ta kí sobi dɔ kisi-ji nè kin rəm, bá kadi ɔw sɔl mee-si rəm tɔ. ²³ Kadi Bəbi-ji Lubə kì 'Babe Jeju Kristi d'adi lapiya kì ndigi dow-je, kì kadmee nɔy kì njèkadmee-je. ²⁴ Kadi ramaji lə Lubə nɔy kì dow-je lay kí 'ndigi 'Babe lə-ji Jeju Kristi ndigi kí sɔy-é goto.

Mbete kí Pol ndàngí adi Pilipi-je Ta-je kí do mbete-ti kí Pol ndàngí adi Pilipi-je

Pol a dangay-ti e to bebo Rom-ti je bè, bá e ndàngí-né mbete kin. E e a mee ji njékòbe-je-ti kadi d'a tol-é. Bè ya kàré to mbete kí pa ta kí sobi do rónel liè, kà oiyo kí e ra njékadmee-je kí bebo Pilipi-ti.

Pol ilè mbe Poyta kí Maji bebo Pilipi-ti, donangi Maseduwan-ti donangi Greki-ti kàl-é kí taá-ti e indò gin njékəwnə-je kàre lo-é-ti (Knj 16). Ganglo-é-ti kin ya mbunə-dé kà njékadmee-je kí Pilipi-ti gangi al; adi de d'ulə kà là d'adi-é 'ra-né siə nja nə-nə mee kullə-ti liè kí isi ra adi Lubə. Mee mbete-ti kinlé, e ra-dé oiyo kdo kadkare kí d'ulə-né Eaproditi d'adi ree-né adi-é ngəsné bəy kinlé rəm, bá e pa ta kí sobi do ndigi kí e ndigi-dé mee mbete-ti kinlé rəm tɔ. Lo kər-é-ti kí 1 lé e ra oiyo 'Babe rəm, bá pa ta kí sobi do gangi kisi-é rəm tɔ. Lo kər-é-ti kí 2 lé, e toji néndaji-je kí sobi do soldo e kí boy nə lé to soldo lə Jeju Kristi. Lo kər-é-ti kí 3 lé, e pa ta kí sobi do maji lə mee kí kində do Kristi-ti bi do dow-ti al, e lo kər-é-ti kí 4 lé, e ulə dingəm mee njékadmee-je-ti kadi 'to dow-je kí kàre rəm, kadi 'ra rónel rəm, bá pa ta kí sobi do lapiya lə Lubə rəm tɔ.

Toji rɔ kɪ Lapiya kí ra

¹ †Mə Pol, je kà Timote kí j'to ngannjékullə-je lə Jeju Kristi j'isi nati bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi njékaa njay kí 'toi njénam kàdi Jeju Kristi-ti rəm, m'adi-si səi njékində kəm-si go njékəwnə-je-ti rəm, bá madi-si səi njékində kəm-si go né-ti lə njékəwnə-je kí isi mee bebo Pilipi-ti rəm tɔ. ² Kadi Bəbi-ji Lubə de kí 'Babe Jeju Kristi d'adi ramaji kà lapiya lə-dé nəy sə-si.

³ Ndo-je lay kí mee-m ole do-si-ti taá ya rəmə m'ra oiyo Lubə lə-m. ⁴ Ta-je lay kí m'pa kà Lubə kdo-si lay kinlé, ndo-é ndo-é ya m'pa kà rónel, ⁵ kdo kində kí indəi rɔ-si ta Poyta-ti kí Maji ndo-ti kí dosay sar tee-né bone. ⁶ M'gə maji kí njékulə gin kullə kí maji nə mee-si-ti kinlé, à ra bè-bè ya tol ta-é ndo təl-ti lə Jeju Kristi.

⁷ Səi lé, to tó-é kadi m'ow kà tagir-je kí bè kin do-si-ti lay, kdotalə m'ində-si dan kəm-m-ti. Kdo maji kí Lubə ra sə-m dangay-ti rəm, lo pa ta gangi-né do Poyta kí Maji-ti rəm, lo kilə mbe-é-ti kí tógi rəm kinlé, səi lay ya əi sə-m mee-é-ti. ⁸ Lubə gə kí səi lay ya m'ndigi-si ko ndigi lə Jeju Kristi.

⁹ E né kí m'dəji mee ta-je-ti kí m'isi m'pa kà Lubə lé, m'dəji kadi ndignə lə-si ow kà kete-kete e kadi to ndignə kí 'gəi gin-é maji rəm, 'gəi kəri-né mbunə né-je kadi aa njay rəm tɔ. ¹⁰ Bè kdo kadi asi kadi ooi né kí maji e 'gəi rəm, kadi 'toi njéra né kí togrɔ-ti rəm, kadi 'toi dow-je kí ta goto do-si-ti ndo təl-ti lə Kristi rəm, ¹¹ kadi kà takul Jeju Kristi rəmə 'rai-né né kí njururu, kdo kadi dow-je d'osi-né gəji Lubə rəm, 'tɔy-é-né rəm tɔ.

Kə Pol dangay-ti

¹² Ngankɔ-m-je kí njékadmeɛ, né kí m'ndigi kadi 'gəi ɔn: Né kí tɛɛ dɔ-m-ti lé, ra adi Poyta kí Maji ɔw-né kí kete. ¹³ †Beba meɛ ndògi-ti lə ngar lay rəm, kà lo-je lay ya dow-je 'gə maji kí to ta kí sobi dɔ ta lə Kristi bá m'á-né dangay-ti. ¹⁴ Ə njékadmeɛ-je nɔ ya, kɔ-m dangay-ti lé, ra adi d'ubə kul 'Babe rəm, adi-dé tógi dɔ madi-é-ti bəy rəm, bá ɔr bəl meɛ-dé-ti kɔgi kadi d'ilə mbɛ ta lə Lubə kà rɔ tungə-dé rəm tɔ. ¹⁵ Tɔgrɔ-ti ya, ta lə Kristi lé, dɛ kí dan-ti-je 'ndó dow-je kí kim-nɔ, kí jangi, ngà dɛ kí nɔ-je 'ra kí tagir kí maji tɔ. ¹⁶ Dɛ kinlé 'ra kí tagir ndignɔ ə 'gə kí kisi-m nɛ kinlé tò kɔ kadi m'pa ta m'gangi-né dɔ Poyta kí Maji. ¹⁷ Ngà dɛ kí dan-ti-je lé, d'ilə mbɛ ta lə Kristi kí tagir kim-nɔ kí jangi meɛ-dé-ti. Tagir-je lə-dé lé aa njay al. Dɛ 'gir kí to kɔ kí rangi bá n'isi n'adi-mi dɔ madi-é-ti dɔ kɔ-m dangay-ti.

¹⁸ Ngà bɛ kàrè, lé to ndangi bá 'ra əsɛ 'ra né kí tɔgrɔ-ti kàrè, mbɛ ta lə Kristi fá-né adi rɔ-m nəl-m ə à nəl-m ya bəy rəm tɔ. ¹⁹ Takul ta-je kí isi 'pai kí Lubə rəm, kí takul Ndil Jeju Kristi kí isi gəti-m kin ya, m'gə-né kí né-je kinlé à kow sɛ-m kí kaji-ti. ²⁰ Gangi-é kí m'isi m'nɛgəbi-né kí rɔ ngà rəm, kà meɛ kí kində dɔ-ti rəm kinlé, né kí rɔ-m à sɔl-m dɔ-ti ya goto. Ngà bɛne bɛ kinlé, meɛ-m nda kɔy titi kí kete low, adi lé to koy-m əsɛ to kisi-m kí dɔ-m taá kàrè, Kristi lé dow-je d'a kɔsi gajɛ-é kí takul-m ya.

²¹ Kdɔtalə mɔ lé, Kristi bá to kisi kà dɔ taá lə-m, adi m'oo koy kí nékugə dɔji. ²² Ngà kinə kisi-m kí dɔ-m taá nɛ kinlé, maji-é tò kɔ kullə lə-m bəy rəm, m'gə né kí m'a mbəti al. ²³ Meɛ-m ra joo: 'Bo kadi m'ɔw m'isi kí Kristi bá ra-m kɔ dɔ to né kí maji bore ngay. ²⁴ Ngà kɔ dɔ ta lə-si lé, kisi-m kí dɔ-m taá nɛ kin maji nɔ bəy rəm tɔ. ²⁵ M'gə maji mbiri-mbiri kí m'a kisi kà dɔ-m taá ə sɔi lay ya m'a kisi sɛ-si kɔ kɔw kí kete lə-si rəm, bá kɔ rɔnəl lə-si meɛ kadmeɛ-ti rəm tɔ. ²⁶ Beba lokɔ m'a təl kɔw dan-si-ti gogi lé, m'a təl gin né kində kàdɔ lə-si kí nɔ kɔw nam kí 'nami kàdɔ Jeju Kristi-ti.

Kɔ dingəm ta rɔ-ti

²⁷ Kɛ bá adi panjiyɛ-si ɔw nati kà Poyta kí Maji lə Kristi, kɔ kadi lé, m'ɔw m'oo-si əsɛ m'isi rangi kàrè rəm, m'oo poy-si kí ɔi gərərə kà tagir kí kàrè-rè rəm, ɔi dɔ-ji-nɔ-ti lay 'roi kà meɛ kí kàrè-rè dɔ kadmeɛ-ti kí ɔw nati kà Poyta kí Maji rəm tɔ. ²⁸ Adi njéba-je d'ində-si bəl-ti ndɔ al. Gangi-é kin bá toji tuji lə-dé ndaa-ti rəsi, ngà sɔi rəm toji kaji lə-si tɔ; to né kí j rɔ Lubə-ti. ²⁹ Kdɔtalə kí sobi dɔ Kristi lé, Lubə ra sɛ-si maji kadi adi-é meɛ-si kí kadi ya par al, ngà kadi ingəi kɔ kɔw ta liə dɔ-ti tɔ. ³⁰ †Bone bɛ kin sɔi isi roi kɔ rɔ kí m'ro m'adi ooi kà kəm-si rəm, bá m'isi ta-ti bəy adi ooi ta-é rəm tɔ.

2

Kində rɔ nati kí sɔldɔ

¹ Kinə sɔlmeɛ tò kà takul nam kàdɔ Kristi-ti rəm, kadi-nɔ ta dingəm tò kà takul ndignɔ rəm, kuwə-nɔ lubi-lubi tò kà takul Ndil kí aa njay rəm, ta kí ɔ meɛ kɔ dɔ-nɔ tò rəm, bá koo kəmtondoo tò rəm lé, ² adi tagir lə-si ɔw nati; kɔ ndigi kí kàrɛ ya 'ndigi-nɔ; adi meɛ-si tò nati kàrɛ; indəi rɔ-si nati; 'rai bɛ kadi rɔnəl lə-m ɔr-né njuti. ³ 'Rai né madi kà jangi əsɛ kɔ rɔba kí ndangi kare al rəm; ngà kà takul sɔldɔ lé, dow-je kí rangi bá kadi ooi-dé kà dow-je kí 'boy d'itə-si. ⁴ Né-je kí à maji sɛ-si sɔi ya par bá kadi kəm-si tò

go-ti al, ngà kadi nà-nà dan-si-ti adi kəm-é to go né-je-ti kí à maji kì ndəgi dow-je to bane.

⁵ Tagir kí tò mee Jeju Kristi-ti kin ya, adi tò mee-si-ti to.

⁶ E kí né kí rɔ-é-ti lay ya toji kadi to Lubə, ngà koo bá e oo kasi-nə lə-dé de kì Lubə kinlé kì né kəw rɔ do-ti al.

⁷ E mbati riba liə kì meəndigi liə ya, təl rɔ-é ngonnjəkullə-ti, təl rɔ-é adi tana kì dow-je rəm, dow-je 'gə-é kí e to dow rəm to.

⁸ Kristi səl do-é kì meəndigi liə, təl-né rɔ-é go ta-ti sar ya oy-né, ow mbing ya oy do kagdəsi-ti.

⁹ Gin-é kin bá Lubə ɔr-né jikol-é kí taá ə adi-é ri kí itə ri-je lay,

¹⁰ kɔo kadi dɔrɔ-ti kì donangi-ti, kì gin nangi-ti kin ya, né-je lay 'tosi məkəji-dé nangi kì ri Jeju rəm,

¹¹ bá kadi ndɔ dow kí rá-rá ya pa ta rəsi ɔsi-né gaji Bəbi-ji Lubə panè: Jeju Kristi to 'Babe.

Njəkadmee to londógi kí donangi-ti

¹² Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, səi lé 'toi njətəl rɔ-si go ta-ti kì ndɔ-je lay, 'rai kullə do kaji-ti lə-si kì bəl rəm, kì dadi rəm; 'rai kɔo takəm-m al, ngà bone bè kí m'goto sə-si kin ya kərə, kadi 'rai kí do madi-é-ti ya bəy.

¹³ Kɔo Lubə ya bá ində ndigi ra né mee-si-ti rəm, bá ɔsi-si adi 'rai né kí ow nati kì kɔjra liə kí to kɔjra meəmaji.

¹⁴ Né-je lay ya kadi 'rai kì yunta al rəm, kì najta al rəm, ¹⁵ kɔo kadi ta goto do-si-ti rəm, kadi aai njay rəm, kadi 'toi ngan lə Lubə kí ta goto do-si-ti dan dow-je-ti kí njəndəm majal mbul-mbul kí 'to njəmeəndul-je. Dan-dé-ti lé, səi 'ndógi titi pər ngəl-je kí donangi-ti nè, ¹⁶ kì takul ta kí sobi do kiskəm kí 'pai. Ndɔ təl Kristi-ti rəmə, e kin ya bá à to né riba lə-m ə à toji kí ngodi lə-m lé, m'ay kɔgi kare al rəm, bá kɔo lə-m kərə tò kɔgi al rəm to. ¹⁷ Ə kinə lé kadi m'toki man nduu kí 'mbəl logugi né-ti, do kadmə-ti kí adi Lubə kì takul kadmee lə-si ya kərə adi-m rənəl rəm, bá m'ra rənəl-é nati sə-si lay rəm to*.

¹⁸ Bə ya to, səi kərə adi rɔ-si nəl-si do-ti rəm, bá 'rai rənəl-é nati sə-m rəm to.

Kɔw mba lə Timote rəm, lə Epaproditi rəm

¹⁹ M'ində mee-m do 'Babe Jeju-ti, kí m'a kullə Timote rɔ-si-ti ngəsnə, kɔo kadi təl ree idə-m poy-si kadi mə kərə mee-m usi-né nangi to. ²⁰ Kɔotalə gangi kisi-si kinlé, Timote lé ya par é to rɔ-é kí togro-ti, bi m'ow kì dow kí rangi kí à kore kàdì-m mee tagir-je-ti kí sobi do-si kin al. ²¹ Kɔotalə ndəgi dow-je lay d'ow ká sangi né-je-ti kí sobi do-dé de ya bi 'sangi 'lə Jeju Kristi al. ²² Ngà Timote lé toji kadi rɔ liə adi 'gəi maji. E isi mbó-m-ti titi kí ngon isi-né mbó bəbi-é-ti ə un rɔ-é ində ta kullə-ti nati sə-m kɔo Poyta kí Maji. ²³ Adi kinə ta kí do-m-ti aa njay rəmə, e bá m'ɔji kullə-é rɔ-si-ti nɔɔ rəm, ²⁴ mə ya kərə m'adi mee-m 'Babe kí mə kì do-m m'a kɔw nɔɔ ngəsnə to.

* **2:17** 2:17 Pol un rɔ-é oji-né man nduu kí 'mbəl do né-ti kí d'adi kɔo gugi-né né bá pa-né ta kí do koy-é-ti (Tet 29:38-42; Kni 15:1-10; 2Ti 4:6).

25 Ngà m'oo maji *na* kadi m'təl m'ulə Epaproditi kí to ngonkɔ-m kí njèkadmeɛ rəm, madkullə lə-m kí madi rɔ lə-m kí uləi-é rɔ-m-ti kí né-je kí m'ow ndoo-é. 26 Sɔi lay ya bɔ koo-si ra-é lɔti-lɔti rəm, bá ta mɔy liə kí usi mbi-si-ti kin kàrè adi-é kɔ *na* rəm tɔ. 27 Rɔ-é lé to-é *na* adi tò ta koy-ti ya, ngà Lubə oo kəmtondoo liə, to kəmtondoo liə ɛ par bá oo tin al, ngà to kəmtondoo lə-m mɔ tɔ, bə kɔ kadi meɛkɔ lə-m ree-né kí dɔ madi-é-ti dɔ madi-é-ti al. 28 M'ulə-é gogi kalangi kɔ kadi ooi-é rəmə rɔ-si nəl-si-né rəm, bá kadi mɔ kàrè meɛkɔ lə-m sɔl-né kɔy rəm tɔ. 29 Uwəi-é kí rɔ-si-ti kí rɔnəl kuwə dow lə 'Babe. Dow-je kí bə kinlé, uni ta-dé. 30 Kɔ to ta lə kullə lə Kristi bá kete ɛ tò-né ta koy-ti rəm, ilə-né rɔ-é kɔgi taa-né tɔ-si ta kullə-ti kí tò kadi 'rai adi-mi rəm tin.

3

1 Kí rangi bəy, sɔi ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, 'rai rɔnəl kɔ nam kí 'nami kadi 'Babe-ti. Ko ta-je kí kàre kinlé ya kadi m'ndangi m'adi-si bəy kàrè mɔ m'oo né kàre kí ndɔji-m-ti al ə kí sɔbi dɔ-si rəmə, ra-é kí bə kinlé bá à kɔy ngangi-si kər-kər maji.

Ta kí sɔbi dɔ njédó dow-je né-je kí ngɔm

Gal 5:1-6; Ròm 6:3-13; 1Kɔ 9:24-27; 2Pi 1:5-11

2 Ooi go rɔ-si rɔ dɛ-ti kí 'toki bisi-je bə kin! Ooi go rɔ-si rɔ njérakullə-je-ti kí 'ra kí meɛ kí maji al kin! Ooi go rɔ-si rɔ njéba rɔ-dé dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi kin! 3 Kɔ dow-je kí d'ijə-dé ganjangi kí tɔgrɔ-ti lé, to jəi kí j'poli Lubə kí takul Ndil-é, to jəi kí rifa lə-ji to nam kadi Jeju Kristi-ti, adi j'indəi meɛ-ji dɔ né-ti kí tò rɔ-ji-ti kin al. 4 Mɔ kí dɔ-m kàrè, lé m'a kində meɛ-m dɔ né-ti kí tò rɔ-m-ti tɔ.

Kinə dow-je madi d'oo d'adi 'lə-dé to tó-é kadi d'ində meɛ-dé dɔ né-ti kí tò rɔ-dé-ti lé, mɔ rəmə 'lə-m mɔ itə-dé bəy. 5 †Kɔ d'o-ji-m m'ra ndɔ jinəy joo ya d'ijə-m ganjangi, m'to gin ka Israyel, gin koji-ti lə Benjamə, m'to Əbrə kí koji kəy; 6 †kí sɔbi dɔ ndukun ə m'to Parisi, kí sɔbi dɔ rɔ tungə meɛ kullə-ti ə ndɔki m'to njèkulə kəm njékəwnə-je ndoo, bá kí sɔbi dɔ né ra kí njururu kàrè ta goto dɔ-m-ti rəm tɔ.

7 Ngà né-je kí ndɔki m'oo kí né kí 'ngay kinlé, m'təl m'oo kí né kí kɔgi kare kdotalə Kristi. 8 Rəm bá gə kí m'gə Jeju Kristi maji kí 'Babe lə-m lé, to né kí maji mbing adi né-je lay ya m'oo kí né kí kɔgi kare. M'ingə né-je lay kɔgi kɔ Kristi ə né-je lay ya m'oo kí dɔ bɪrɔiti bə, kɔ kadi Kristi bá to nékingə-m rəm, 9 kadi nam kí m'nam kadi-é-ti kinlé m'nam kí takul né ra kí njururu lə-m kí to təl rɔ go ndukun-ti kin al, ngà kí takul né ra kí njururu kí tò kí takul kadmeɛ Kristi, adi to né ra kí njururu kí i rɔ Lubə-ti, ə ulə njirə dɔ kadmeɛ-ti. 10 Né lay kí uwə meɛ-m to kadi m'gə Kristi; kadi m'gə tɔgi kí ɛ tɔsi-né ndəl ində-né lo tɛɛ rəm, kadi m'ingə-né siə kɔ-je liə rəm, bá kadi m'tana siə sar kadi m'oy-né gɔ koy liə, kɔ kadi 11 ta kí rá-ti ya kàrè rəmə, m'tɔsi ndəl m'ində lo m'tɛɛ tɔ.

Kɔy ngodi kəm ki kete

12 To kingə bá m'ingə nédɔji lé ngá al rəm, to maji bá m'maji m'or njuti ngá al rəm, ngà m'isi m'ay ngodi lə-m kin kəm-m kí kete, kɔ kadi m'ingə-né nédɔji lé, kɔ mɔ kàrè Jeju Kristi ingə-m adi m'to liə tɔ. 13 Ngankɔ-m-je

kí njékadmęę, ma kì dɔ-m ya kàrè m'ingə nédɔji lé al ya bəy. Ngà m'adi męę-m oy dɔ né-ti kí go-m-ti gogì ə m'adi kəm-m tò ki kete kɔɔ né kí nɔ-m-ti. Né kàrè kí m'ra ɛn: ¹⁴ M'ay ngɔdi kí lo-ti kí né kí m'ində nɔ-m-ti tò-ti lé, kɔɔ kadi m'ingə-né nédɔji kí sɔbi dɔ ba kí dɔrɔ-ti kí Lubə ba-m kɔɔ nam kí m'nam kàdi Jeju Kristi-ti. ¹⁵ Jəi lay ya kí j'toi dow-je kí j'togi gangi lé, adi j'owi kí tagir kí bə kin bane; ə kinə né madi tò nɔɔ bá tagir lə-si kí dɔ-ti ɔw nati al kàrè rəmə, né-é kinlé Lubə à tęg kì dɔ-é kadi-si rəm to. ¹⁶ Ngà kę bá lo kí j'reei 'tęęi-ti ngá kin lé, ri-ri bá ra né kàrè, adi j'owi nati kəm-ji kí kete.

¹⁷ Ngankɔ-m-je kí njékadmęę, 'ndaji kullə ra-m ə adi kəm-si tò ki go dę-ti kí panjiyə-dé to gə panjiyə kí ingəi rɔ-ji-ti kin ya. ¹⁸ Kɔɔtalə dow-je nɔ ya panjiyə-dé ɔsi ta kagdəsi lə Kristi. Ta kinlé, taá-taá ya m'idə-si ə bone kin ya kàrè m'təl m'pa kì nɔ kəm-m-ti bəy. ¹⁹ Dę lé ta təl ta-dé to tuji kogi ya dɔ; nékuso kí męę-dé-ti ya to lubə lə-dé; né kí ulə rɔsɔl dɔ-dé-ti kin ya bá dę d'adi to né riba lə-dé; tagir-je lə-dé tò ki dɔ né-je-ti kí dɔnangi-ti nɛ ya par. ²⁰ Ngà jəi lé, bə lə-ji to dɔrɔ-ti adi j'isi j'ngəbi Njékaji-ji kí 'to 'Babə Jeju Kristi kí à kɔ-ti kɔɔ ree ²¹ ə tógi kí ę ɔw-né kɔɔ təl-né né-je lay gin tógi-é-ti kin ya à mbəl-né rɔ-ji kí dangi-ti kin kadi tanə kì rɔ-é kí to rɔ njəriɓa kin to.

4

¹ Gin-é kin bá səi ngankɔ-m-je kí njékadmęę kí m'ində-si dan kəm-m-ti, səi kí bə təl koo-si ra-m, səi kí 'toi gin rɔnəl lə-m kì nédɔji lə-m, ɔi-né gərərə bə ya kàdi 'Babə-ti, səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti.

Ndaji-je kì ta dingəm-je kí gay-gay

² M'ra ndoo ta Ebodi-ti kì ta Sentsi-ti kadi d'ow kì tagir kí kàrè kɔɔ nam kí 'nam kàdi 'Babə-ti. ³ Ə i, madkullə lə-m kí njəra né kí tɔgrɔ-ti, kɔgri ya, m'dəji-i kadi 'ra sə-dé adi mindi-dé usi go-nə-ti. Kɔɔ 'to dené-je kí njékə dɔ-ji-m-ti ta rɔ-ti kí sɔbi dɔ Poyta kí Maji, nati kì Klemə kì ndəgi madkullə-je lə-m kí ri-dé tò męę mbete* kiskəm-ti to.

⁴ Ndɔ-je lay ya adi rɔ-si nəl-si kɔɔ nam kí 'nami kàdi 'Babə-ti kin. M'təl m'pa ya bəy, adi rɔ-si nəl-si. ⁵ Kadi dow-je lay ya 'gə sɔl ləm lə-si. 'Babə ɔ ngosi. ⁶ Adi męę-si ɔ kəkəkə kɔɔ né madi al. Ngà męę né-je-ti lay ya 'pai ta kì Lubə, 'nɔi ta-é-ti, 'rai-é oiyo, bá indəi nédəji-je lə-si nɔ-é-ti. ⁷ Rəmə lapiya lə Lubə kí to lapiya kí itə négə-je lay kinlé à kəy ngangi né-je kí męę-si ndigi, kì tagir-je lə-si kɔɔ nam kí 'nami kàdi Jeju Kristi-ti.

⁸ Bəbə səi ngankɔ-m-je kí njékadmęę, kadi né lay kí to né kí tɔgrɔ-ti, kì né kí asi piti, kì né kí njururu, kì né kí aa njay, kì né kí dow à pa ta kí maji dɔ-ti, kì né kí tuwə ndigi dɔ-ti, kì né kí maji rəti-rəti, kì né kí asi gaki kadi dow piti kinlé bá to né-je kí tò tagir-je-ti lə-si. ⁹ Né kí m'ndɔ-si, né kí ingəi rɔ-m-ti, kì ta kí ooi ta-m-ti, né kí m'ra m'adi ooi lé, 'rai-né kullə. Rəmə lapiya lə Lubə à nɔy sə-si.

Ta kí sɔbi dɔ oiyo kí Pol ra

¹⁰ Loki m'oo kandi kilə kí iləi ká-m-ti bəy kinlé, m'ingə rɔnəl nɔ męę nam-ti kí m'nam kàdi 'Babə-ti. Səi lé bə kilə ká-m-ti ra-si ya, ngà lo-é

† 3:17 3:17 1Kɔ 4:16; 11:1 * 4:3 4:3 Mbete kiskəm lé to mbete kí rɔ Lubə-ti kí ri dow-je kí d'adi męę-dé Lubə tò-ti (Ntd 3:5).

bá ingøi al. ¹¹ To ndoo né bá ra-m bá m'pa-né ta kinlé bè tin al. Kdo ma m'ndó kisi kà meḡ kusi nangi meḡ né-je-ti lay. ¹² M'gø kisi dan ndoo-ti rəm, m'gø kisi dan maji-ti mburuki-mburuki rəm. Meḡ né-je-ti lay, kà lo-je lay ya m'ndó adi lé m'ndan kàrè ma kisi rəm, bo ra-m kàrè m'a kisi rəm, dan maji-ti kí mburuki-mburuki kàrè m'a kisi rəm, bá dan ndoo-ti kàrè m'a kisi rəm to. ¹³ Né lay ya m'asi ra kà takul njékadi-m tógi.

¹⁴ Bè ya kàrè, maji kí maji kdo kò-je lə-m lé səi əi sə-m meḡ-é-ti. ¹⁵ Loki m'ingø donangi Maseduwan, dokaglo-ti kí kilə mbə Poyta kí Maji tum-né gin-é dan-si-ti kinlé, səi kí bebo Pilipi-ti rəmø 'gøi kí njékəwnə-je kí rangi kí je sə-dé-je j'ulə ji-ji j'adi-nə meḡ né-ti kí kadi rəm, meḡ né-ti kí kingø rəm ya 'goto. To səi ya kà kàr-si ó 'rai né-é kinlé. ¹⁶ ††Loki m'isi meḡ bebo Tesaloniki-ti bəy ya səi uləi kà né adi-mi nja joo, kdo kadi m'ra-né né-je kí ndoo-é ra-m. ¹⁷ To kadkare kí ji-si-ti bá m'isi m'sangi bá m'pa-né ta kinlé bè kdo al. Kullə-je kí 'rai 'rai lé bá m'isi m'sangi kadi ingøi man-é do-ti mburuki-mburuki. ¹⁸ Né-je lay ya m'ingø adi m'isi dan maji-ti mburuki-mburuki. Loki m'ingø né-je kí uləi-né Epaproditi lé, m'isi dīrə-ti kí mbaa so. Né-je kinlé titi ubi kí əti maji kí to négugi né kí Lubə ndigi rəm, nəl-é rəm kin bè. ¹⁹ Ə né-je lay kí əwi ndoo-é lé, Lubə lə-m kí to njénékingə kí rifa-é tò kin ya à kadi-si kdo nam kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti. ²⁰ Rifa to 'lə Bəbi-ji Lubə ya kà do bal-bal. Amən!

Lapiya kí ra

²¹ 'Rai lapiya njénam kàdì Jeju Kristi-ti kí 'to njékaa njay-je lay adi-mi. ²² Ngankə-m-je kí njékadməḡ kí d'isi sə-m nè 'ra-si lapiya to. Njékaa njay-je lay ya 'ra-si lapiya ə kí boy nə to də kí meḡ kəy-ti lə Sejar, ngar kí boy. ²³ Kadi ramaji lə 'Babe Jeju Kristi nəy sə-si.

Mbate kí Pol ndàngí adi Kolosi-je Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Pol ndàngí adi Kolosi-je

Pol a dangay-ti, ɔ à to bebo Rɔm-ti je bè, bá e ndàngí-né mbete kin. E ndàngí mbete kinlé adi njékadmɛɛ-je kí bebo Kolosi-ti ɔ idɔ-dé kadi d'ulɔ-né d'adi njékadmɛɛ-je kí bebo Laodise-ti kí to bebo kí tò mbɔ-dé-ti kin tɔ. Pol ndàngí mbete kinlé kɔ rɔ-né kɔ néndó kí ngɔm kí isi ð be dɔ njékadmɛɛ-je-ti kinlé, adi to néndó kí njirɔ-é tò dɔ nékobe-je-ti lɔ jipi-je, kɔ dɔ tagir-je-ti lɔ greki-je. Je j'gɔ né-je kí mɛɛ néndó-ti kinlé káre-káre lay al, ngà né kí boy na lé, loki Pol isi rɔ kɔ néndó kinlé, e ndàngí mbete kin tóy-né Jeju Kristi rɔm, tɔji-né kí kulɔ dɔ gin tógi Kristi-ti to né kí maji.

Kí lo kɔr-é-ti kí 1-2 lé, Pol tɔji kí Kristi itɔ né-je lay rɔm, taa njékadmɛɛ-je ilɔ-dé taá rɔm. Beba Pol tɔji njéndó mbete-je liɔ né kí to tó-é al kí tò mɛɛ néndó-ti kí isi ð be dɔ-dé kinlé. Kí lo kɔr-é-ti kí 3-4 lé, Pol ulɔ dingɔm mɛɛ njéndó mbete-je-ti liɔ kadi panjiyɔ-dé ɔw nati kɔ ta-je kí tɔgrɔ-ti kí sɔbi dɔ Kristi, dow kí Lubɔ mbɔti-é. Kɔ Kristi oy kɔ ta lɔ-dé, adi dɛ d'a kiɔ panjiyɔ-dé kí low kɔgi; ɔ Kristi tɔsi ndɔl indɔ lo tɛɛ, adi dɛ d'a kisi kɔm kɔ takul-é rɔm, kɔ kɔ ta liɔ rɔm.

Pol lé, e ya kɔ dɔ-é ɔw oo bebo Kolosi al. Dɔmaji ɔ à to Epaprasí kí indɔ gin njékɔwnɔ-je kí Kolosi kin bá ɔr poy gangi kisi-dé adi Pol. Toki né kí Pol ndàngí mbete kin dokaglo-ti kí káre-rɛ kí e ndàngí-né mbete lɔ Epeji-je, kí 'lɔ Pilemɔ bá ulɔ-né Tisiki bá Onejim dan-é-né kin bè (4:7-9).

*Lapiya kɔ oiyo kí ra-na
Epe 1:15-19; Plp 1:3-6; 1Te 1:2-4*

¹ Mɔ Pol kí m'to njékɔwkulɔ lɔ Jeju Kristi kɔ mɛɛndigi lɔ Lubɔ, je kɔ Timote kí to ngonkɔ-ji kí njékadmɛɛ j'isi nati bá m'ndàngí mbete kin, ² m'adi-si sɔi ngankɔ-ji-je kí isi bebo Kolosi-ti kí 'toi njékaa njay-je, kɔ njékɔ dɔ ndi-si-ti mɛɛ nam-ti kí 'nami kadi Kristi-ti. Kadi ramaji kɔ lapiya lɔ Bɔbi-ji Lubɔ nɔy sɔ-si. ³ Nɔ-je lay ya j'pa ta kɔ Lubɔ kí Bɔbi 'Babe lɔ-ji Jeju Kristi kɔ ta lɔ-si ɔ j'ra-é-né oiyo. ⁴ Kɔ j'oo poy kadi kí adi mɛɛ-si Jeju Kristi rɔm, ndigi kí 'ndigi njékaa njay-je lay rɔm. ⁵ Sɔi 'rai bè kɔ nékindɔ mɛɛ dɔ-ti kí tò ngɔbi-si dɔrɔ-ti, kí sɔi 'gɔi kete kɔ takul ta kí tɔgrɔ-ti kí to Poyta kí Maji kin. ⁶ Poyta kí Maji kí tɛɛ rɔ-si-ti kinlé, lo lay kí dɔnangí-ti nè kí tɛɛ-ti lé kandi-é tò rɔm, ɔw kɔ kete-kete rɔm; bè ya to ɔ tò-né rɔ-si-ti ndɔ-é-ti nɔ kí sɔi 'taai-né ta-é rɔm, 'gɔi-né ramaji lɔ Lubɔ gɔ kí tɔgrɔ-ti, ⁷ kɔ takul néndó-je kí ingɔi rɔ madkullɔ-ti lɔ-ji Epaprasí kí j'indɔ-é dan kɔm-ji-ti; e to ngonnjékullɔ lɔ Kristi ɔ to njékɔ dɔ ndi-é-ti kí isi ra kullɔ dan-si-ti; ⁸ e bá idɔ-ji ta lɔ ndigi dow-je kí Ndil kí aa njay adi tò mɛɛ-si-ti.

*Kasi gaki lɔ Kristi
Plp 1:9-11*

⁹ Gin-é kin bá je kàrè, meɛ ndo-é-ti nu kí j'oo-né ta lə-si lé, j'inə ta pa ta kɪ Lubə kɔɔ ta lə-si al. Je 'dəji-é kadi adi Ndil kí aa njay adi-si gosi kɪ négə kí asi gaki kadi 'gəi-né meɛndigi liə gə kí tɔgrɔ-ti. ¹⁰ Kadi panjiyə-si tuwə panjiyə dow-je lə 'Babe ə kadi nəl-é meɛ né-je-ti lay rəm, kadi kullə-je lay kɪ maji-maji bá to kandi-si rəm, bá kadi ɔwi kɪ kete-kete meɛ gə Lubə-ti rəm tɔ. ¹¹ Kadi 'təli dow-je kɪ tɔgi-si tɔ meɛ né-je-ti lay kɪ takul tɔgi-é kí rifa-é ɲa kin, kɔɔ kadi meɛ né-je-ti lay ya uwəi rɔ-si ngə rəm, iləi meɛ-si dɔ madi-é-ti rəm. ¹² Bɔbi-ji Lubə kí adi asi gaki kadi ingəi nékugə dɔji kí lo kí ndógi-ti nati kɪ njékaa njay-je lé, kadi 'rai-é oiyo kɪ rɔnəl. ¹³ Ɛ ɔr-ji gin tɔgi-ti lə londul* ə ɔw sə-ji kɔɔbe-ti lə Ngon-é kí ində-é dan kəm-é-ti. ¹⁴ †Ngon-é lé bá to njətaa-ji kilə-ji taá rəm, njəkiɲə go majal-je lə-ji kɔgi rəm. ¹⁵ Ɛ to takəm Lubə kí dow oo-é kɪ kəm-é al rəm, to ngon dɔdər dan nékində-je-ti lay rəm. ¹⁶ Kɔɔ kəm rəbi kí rɔ-é-ti bá Lubə ində-né né-je lay kí dɔrə-ti kɪ dɔnangi-ti, né-je kí j'oo kɪ kəm-ji kɪ né-je kí j'oo kɪ kəm-ji al, kalikɔɔbe-je, kɪ kɔɔbe-je, kɪ njəkɔɔbe-je, kɪ njətɔgi-je. Né-je lay ya Lubə ində kɪ kəm rəbi kí rɔ-é-ti ə ɛ ində adi-é. ¹⁷ Ɛ isi kete nɔ né-je-ti lay ə né-je lay tɔ kɪ takul-é. ¹⁸ †Ɛ to dɔ ə njəkəwnə-je 'to kubru rɔ-é. To kulə gin né rəm, to kí dɔsəy kí tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy rəm, kɔɔ kadi ɛ ya to kí dɔsəy meɛ né-je-ti lay. ¹⁹ Kɔɔtalə nəl Lubə kadi n'isi meɛ-é-ti n'taa meɛ-é pəl-pəl ²⁰ †ə kadi kɪ takul-é bá n'è Lubə n'ulə-né noji nati kɪ né-je kí dɔnangi-ti rəm, kɪ né-je kí dɔrə-ti rəm, kɔɔ kadi lapiya tɔ kɪ takul-é rəm, kɪ takul məsi-é kí ɣy dɔ kagdəsi-ti rəm. ²¹ Ɛ səi kɪ kete tagir-je lə-si kɪ kullə ra-si-je kí majal ra adi 'toi mba-je rəm, 'toi njéba-je lə Lubə rəm lé, ²² ngɔsnè ɛ ulə noji nati sə-si kɪ takul Ngon-é kí təl rɔ-é dow-ti ree oy, kɔɔ kadi 'tɛɛi-né nɔ-é-ti kɪ rɔ-si kí aa njay kí né kí maji al goto-ti rəm, bá kadi ta goto-né dɔ-si-ti rəm tɔ. ²³ Ngə kə bá ɣi njàngi dɔ kadmɛɛ-ti ə adi njirə-si ngə nangi, ɣi lo kə-si-ti gərərə kadi dow ɔr-si ɔw sə-si sɣy kɪ nékində meɛ dɔ-ti kí ta-é tɔ meɛ Poyta kí Maji-ti kí ooi kin al. Poyta kí Maji kí d'ilə mbɛ-é d'adi dow-je lay dɔnangi-ti nè kinlé bá, mə Pol m'təl ngonnjəkullə-é.

Kullə-je kɪ rɔ-je lə Pol
Epe 3:1-13; 1Kɔ 2:7-13

²⁴ Kí bone bè kinlé, m'ra rɔnəl kɔɔ kɔ-je kí m'ingə kɔɔ ta lə-si ə kɔ-je kí kingə kɔɔ Kristi lé, mə m'təl ta ɛ kí sɔbi dɔ-m kɔɔ ta lə njəkəwnə-je kí 'to kubru rɔ Kristi. ²⁵ Njəkəwnə-je lé bá mə m'təl ngonnjəkullə lə-dé. Lubə ində-m kɔɔ kadi m'idə-si ta liə lay tingə. ²⁶ Beba né kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti kaglo-je-ti lay kí kete, adi dow-je lay kí kete 'gə al lé, ngɔsnè kin Lubə tɛɛ kɪ dɔ-é adi njékaa njay-je liə, ²⁷ kí ɛ ndigi kadi 'gə kí né kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti bá n'tɛɛ kɪ dɔ-é dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al kinlé, to né kí rifa-é ɲa; né-é kinlé to kisi kí Kristi isi meɛ-si-ti, adi to rifa kí to nékində meɛ dɔ-ti. ²⁸ Ɛ bá je j'ilə mbɛ ta liə j'ndəji-né dow-je lay rəm, j'ndó-né né dow-je lay rəm kɪ gosi ya lay, kɔɔ kadi j'adi dow-je lay 'maji d'ɔr njuti meɛ nam-ti kí 'nam kadi Kristi-ti. ²⁹ Gin-é kin bá m'ra-né kullə m'ɔɔ rɔgi-rɔgi ə m'rɔ-né kɪ takul tɔgi-é kí isi ra kullə meɛ-m-ti ɲa.

* **1:13** 1:13 Ta kinlé kor meɛ-é to: Ɛ ɔr-ji kɔgi gin tɔgi-ti lə Sú kí njəkɔɔbe lo kí ndul-ti. † **1:14** 1:14 Epe 1:7 † **1:18** 1:18 Epe 1:22,23 † **1:20** 1:20 Epe 2:16

2

Ta ò mee Pol kɔɔ kadmee læ njékəwnə-je kí Kolosi

¹ Kɔɔ, m'ndigi kadi 'gəi rɔ kí ngá kí m'isi m'ró kɔɔ ta læ-si rəm, kɔɔ ta læ də kí bebo Laodise-ti rəm, bá kɔɔ ta læ də lay kí d'oo daji rɔ-m nja káre al rəm, ² kɔɔ kadi mee-dé sɔl, kadi d'ində rɔ-dé nati kí takul ndignə ə kadi nэгə kí tɔgrɔ-ti asi-dé naki-naki kadi mee-dé ndakəy, kɔɔ kadi 'gə-né né kí Lubə ɔyɔ bá tee kɔ dɔ-é, adi to Kristi, ³ kí gosi kɔ nэгə kí to né-je kí gati-é nə kinlé lay ya toki ɔyɔ rɔ-é-ti*.

Ndəji kí sɔbi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngəm

⁴ M'idə-si ta-je kin bə kɔɔ kadi dow ədi-si kɔ ta-je kí nəl-nəl al. ⁵ Kɔɔ lé daji rɔ-m goto sə-si kàre, mee-m tɔ dɔ-si-ti. Loki m'oo né-je kí isi njiyə kí gangi-é gangi-é dan-si-ti rəm, m'oo poy kuwə rɔ ngə læ-si mee kadmee Kristi-ti rəm lé, rɔ-m nəl-m. ⁶ Ən ə, titi kí adi-né mee-si 'Babe Jeju Kristi lé, adi panjiyə-si ɔw nati kɔ panjiyə-é; ⁷ uləi njirə-si rɔ-é-ti ə 'tɔgi-né kɔ kete-kete rəm, əi lo kə-si-ti gərərə dɔ nam-ti kí 'nami kàdi-é-ti ə əi dɔ kadmee-ti gangi-é-ti kí 'ndó-si-né ə 'rai Lubə oiyo nə. ⁸ Ooi go rɔ-si maji kadi dow ədi-si kɔ nэгə læ dow-je al rəm, bá takədi-je kí mee wəy kare kí go néndó-je-ti læ dow-je, kí to ngan néndó-je kí donangi-ti bi to néndó-je læ Kristi al kinlé, adi dow ədi-si-né al rəm tɔ. ⁹ Kɔɔtalə Kristi lé, né kí rɔ Lubə-ti ya tɔ rɔ-é-ti bikti lay. ¹⁰ Ə səi lé, nam kí 'nami kàdi Kristi-ti kí to kí 'boy dɔ kɔbe-je-ti lay rəm, dɔ tɔgi-je-ti lay rəm lé, né-je kí rɔ-é-ti lay ya tɔ rɔ-si-ti tɔ. ¹¹ Nam kí 'nami kàdi-é-ti lé, d'ijə-si ganjangi kí to ganjangi kí dow ijə kɔ ji-é al; adi to kor né-je lay kí daji rɔ dow ndigi kin kɔgi; ə bá to ganjangi læ Kristi lé. ¹² †Dubi-si nati kɔ Kristi kɔ takul batəm, ə nam kí 'nami kàdi-é-ti lé, səi 'tosi ndəli nati siə kɔ takul kadi kí adi mee-si kí tɔgi læ Lubə bá adi-é tɔsi ndəl ində lo tee dan dow-je-ti kí d'oy kin. ¹³ †Səi lé, ndəki oyi koy kullə ra-si-je kí maji al rəm, koy kijə kí d'ijə-si ganjangi al rəm, ya Lubə təl-si adi isi kəm nati kɔ Kristi kɔ kəm rəbi kinə kí inə go majal-je læ-ji lay kɔgi; ¹⁴ †mbete kí 'ndàngi 'gangi-né ta dɔ-ji-ti lé, Lubə bujuru kɔgi; ə bá to mbete kí njəkɔr gin kaldɔta-je læ-ji; mbete-é kinlé bá Lubə ɔ-é kagdəsi-ti bujuru-é kɔgi; ¹⁵ Lubə taa tɔgi ndil-je kí maji al kɔ njétɔgi-je, tətɔ-dé rɔ kɔ takul koy Ngon-é kagdəsi-ti, ulə rɔsɔl dɔ-dé-ti takəm kosi dow-je-ti. ¹⁶ †Ən ə, adi dow gangta dɔ-si-ti kɔɔtalə né kí usoi əse né kí əyi al rəm, bá kɔɔtalə ra nəy əse nəy kí ubə sigi al rəm, bá kɔɔtalə ndɔ taakoo læ jipi-je al rəm. ¹⁷ Né-je lay kinlé to ndil né-je kí ə ree kɔ ree ɔəy, ngə ə kí tɔgrɔ-ti lé, to kí 'lə Kristi. ¹⁸ Adi dow kí njəpole malayka-je ə ra rɔ-é kɔ njəsɔl dɔ-é taa nédɔji ngədi kí əyi kin al. Dow kí bə kinlé, to dow kí njəkɔndə kəm-é go ni-je-ti; tagir-je liə kí to tagir læ dow adi-é ində kàdi-é kində kí go tagir-ti læ dow-je. ¹⁹ †Dowbé-je lé, 'nam kàdi Kristi-ti al. Kristi lé to dɔ, ə njékəwnə-je 'to kuburu rɔ-é; kɔ takul-é bá singə-je 'tur-né ta-nə-ti ə njirə-je 'tɔ-dé-né nati maji kin, ə 'tɔgi tɔgi kí i rɔ Lubə-ti. ²⁰ Kinə səi oyi kɔ Kristi nati mee ngan néndó-je-ti kí donangi-ti nè rəmə, kɔɔ ri bá səi rai titi né kí isi donangi-ti nè bə ɔəy, adi adi d'ində ndukun-je dɔ-si-ti 'pane: ²¹ 'Un al! 'Nə al! Ɔdi rɔ ji-i-ti al! ²² Né-je lay kinlé tɔ kɔ kadi kullə ya toki ra-né ə tuji kɔgi ya al wa? To ta kí sɔbi dɔ ndukun-je, kɔ néndó læ

* **2:3** 2:3 1Kɔ 1:24-31 † **2:12** 2:12 Ròm 6:4 † **2:13** 2:13 Epe 2:1-5 † **2:14** 2:14 Epe 2:15
† **2:16** 2:16 Ròm 14:1-6 † **2:19** 2:19 Epe 4:16

dow-je. ²³ Təgrə ya, néndó-je kinlé, kinə 'oo maji rəmə, ra rə-é ki gosi bè; kđo toji pole Lubə kà męęndigi rəm, kà səl də rəm, kà kində də rə-ti rəm, ngà néndó-je kinlé ríba-é goto, tò kđo rənəl lə dow ya par.

3

Kiskəm kí sigi kà Kristi

Plp 3:18-21; 1Jq 3:1-3; Epε 5:3-20; 4:17-21

¹ Bəfa kinə səi 'tosi 'ndəli nati kà Kristi rəmə, 'sangi né-je kí taá, lo-ti kà Kristi isi-ti də jikəl Lubə-ti. ² 'Giri ta də né-je-ti kí taá bi giri ta də né-je-ti kí dənangi-ti nè al. ³ Kđotalə səi 'toi kí dow-je kí d'oy bè ə kiskəm lə-si toki bəyɔ nati kà Kristi rə Lubə-ti. ⁴ Lokí Kristi kí to kiskəm lə-si à tęę kəy lé, səi kàrè a tęęi siə nati dan ríba-ti tə. ⁵ Ən é né-je kí dənangi-ti nè kí to kaya-je, kà né ra kí tò nę-je, kà bə né-je kí maji al-je kà kay ngodi go-ti-je, kà kəmnda kí to pole magi-je kinlé, 'təri kəgi rə-si-ti. ⁶ Né-é-je kinlé bá wəngi lə Lubə isi ree-né də njédəngə-je-ti. ⁷ Né kin bá to panjiyə-si kí kete, loki isi-né dan majal-ti. ⁸ Ngà kí ngosnə-ti kinlé, səi kàrè, ɔri né-je kinlé kəgi rə-si-ti: adi to wəngi, kà rəkati kanəngə, kà męęndul, kà kulə ta ndil dow-ti, kà ta-je kí tò rəsəl kí tęę ta-si-ti.* ⁹ †Səi kí 'təri panjiyə kí low kà kullə ra-é-je kəgi rə-si-ti lé, ədi-nə al. ¹⁰ †Səi 'təli dow-je kí sigi kí Lubə isi mbəl-si ndə-é ndə-é kadi 'toi takəm-é ę kí Njəra-si kđo kadi 'gəi-é-né maji. ¹¹ Grəki kà Jipi goto, dow kí d'ijə-é ganjangi kà dow kí d'ijə-é ganjangi al goto, mba kà njəkəm tęę al goto, dow kí to bə kà bə al goto; ngə Kristi ya to né-je lay rəm, ą męę né-je-ti lay rəm. ¹² †Bəfa titi kí Lubə mbəti-si-né adi-si aai njay rəm, ində-si-né dan kəm-é-ti rəm kinlé, adi ta ɔ męę-si kđo dow-je rəm, adi ramaji, kà soldo, kà səl ləm-ləm, kà męę kí kilə də madi-é-ti tò rə-si-ti tə. ¹³ †Isi də-ti kà ną, 'rai maji kà ną; kinə dow ɔw kà ta kà madi-é rəmə, inəi go kəgi adi-nə, titi kí Kristi ra sə-si maji bá inə-né go kəgi adi-si kin bè tə. ¹⁴ Ngà né kí boy ną lé, adi ndigi dow-je uwə męę-si. Ndigi dow-je kinlé bá to kulə kí à tó-si nati kadi 'maji ɔri njuti. ¹⁵ Lapiya lə Kristi, kí Lubə ba-si-né kđo kadi 'təli-né daji rə kí kàre-rə kinlé, kadi ɔ bé męę-si-ti. 'Rai oiyo Lubə. ¹⁶ †Kadi ta lə Kristi ra bə męę-si-ti kà né-je kí maji-maji kí titi lay, 'ndói-nə né ə ndəji-nə kà gosi-é gosi-é, kà pa-je, kà pa kəsgaji-je, kà pa-je kí gay-gay kí Ndil kí aa njay ində ta-si-ti; 'təyi Lubə kà męę-si kà kàre-rə kà pa-je kí Ndil kí aa njay ində ta-si-ti 'rai-é-né oiyo. ¹⁷ Né-je lay ya kí a rai, adi tò ta əse kullə kàrə rəmə, 'rai kà ri 'Bəfe Jeju ə 'rai-né oiyo Bobi-ji Lubə kà takul-é.

Kisi-nə lə njəkadmęę-je męę kəy-ti

Epε 5:22-33; 6:1-9; 1Pi 2:18-25; 3:1-7

¹⁸ †Səi dené-je, uləi də-si gin tógi-ti lə ngobi-si-je; ę bá to né kí tuwə ra nđ 'Bəbe-ti. ¹⁹ †Səi dingəm-je, 'ndigi ne-si-je, bi adi rə-si ati-si də-dé-ti al. ²⁰ †Səi ngan-je, 'təli rə-si go ta-ti lə njəkoji-si-je męę né-je-ti lay, kđo ę bá to né kí nəl 'Bəfe. ²¹ †Səi bəbi ngan-je, 'rai ngan-si-je adi wəngi ra-dé al, nè męę-dé à tuji. ²² †Səi bə-je, męę né-je-ti lay ya 'təli rə-si go ta-ti lə dow-je kí 'to 'ba-si-je. 'Rai bè takəm-dé-ti par al rəm, bá kđo nəl-né dow-je par al

* **3:8** 3:8 Epε 4:31 † **3:9** 3:9 Epε 4:22 † **3:10** 3:10 Epε 4:24 † **3:12** 3:12 Epε 4:2 † **3:13** 3:13 Epε 4:32 † **3:16** 3:16 Epε 5:19,20 † **3:18** 3:18 Epε 5:22; 1Pi 3:1 † **3:19** 3:19 Epε 5:25; 1Pi 3:7 † **3:20** 3:20 Epε 6:1 † **3:21** 3:21 Epε 6:4 † **3:22** 3:22 Epε 6:5-8

rəm, ngà kadi 'rai kà m̄ɛnda kay m̄ɛɛ bəl 'Babe-ti. ²³ Kullə-je lay kɪ isi 'rai lé, 'rai kà m̄ɛnda kay titi kullə lə 'Babe bè ɓi titi kullə lə dow-je al ²⁴ ə kadi 'gəi kɪ 'Babe à kadi-si n̄ɛkugə dɔji kɪ ɛ uwə dɔ-é kɔ-si. 'Rai kullə adi Kristi kɪ to 'Babe. ²⁵ †Kɔ dɔ njɛra né kɪ njururu al lé, à tɔti kandi né ra kɪ njururu al liə lé ya tɔ, kɔ Lubə lé kɔrkəm dow goto rɔ-é-ti.

4

¹ †Sɛi 'ba bə-je, bə-je lə-si lé, 'rai sɛ-dé né kɪ njururu rəm, 'rai kɪ kɔrkəm-ɲa al rəm, ə kadi 'gəi kɪ sɛi ya kàrè 'Ba-si isi dɔrɔ-ti nɔɔ tɔ.

Ndɛji-je kɪ lapiya-je *Epe 6:18-20; 5:14-17*

² Uwai rɔ-si ngà m̄ɛɛ ta-ti kɪ pa kɪ Lubə, isi kəm m̄ɛɛ-é-ti ə 'rai-né oiyo Lubə. ³ 'Pai ta kɪ Lubə kɔ ta lə-ji tɔ; kadi Lubə tɛɛ tarəbi kilə m̄ɛɛ Poyta kɪ Maji n̄ɔ-ji-ti, kɔ kadi m'pa ta lə Kristi kɪ to ta kɪ tɔ lo bɔyɔ-é-ti, kɪ ta-é bá d'ílə-m-né sil kinlé ⁴ ə kadi m'pa ta-é aa yéréré titi kɪ tɔ kadi m'pa-né lé ya. ⁵ †Indəi kəmkaa dɔ panjiyɛ-si-ti kɪ rɔ njékadm̄ɛɛ al-je-ti. In̄ɛi dɔkaglo adi dəə kɔgɪ kare al. ⁶ Kadi ta-je lə-si lay ya to ta-je kɪ maji-maji toki né kɪ kati tɔ-ti bè, kɔ kadi dow kɪ rá-rá kɪ dɛji-si ta rəmə, 'gəi lo kiləi-é-ti. ⁷ †Tisiki kɪ to ngonkɔ-m kɪ m'ində-é dan kəm-m-ti rəm, to ngonnjékullə kɪ tɔgrɔ-ti lə 'Babe rəm, bá to madkullə lə-m m̄ɛɛ kullə-ti lə 'Babe rəm kin ya à kɔr-si poy né-je lay kɪ sɔbi dɔ-m. ⁸ Gin-é kin bá m'ulə-é-né rɔ-si-ti bè, kɔ kadi 'gəi-né ta kɪ sɔbi dɔ kisi-ji né kin rəm, bá kadi ɔw sol m̄ɛɛ-si rəm tɔ. ⁹ †M'ulə-é nati kɪ Onejim kɪ to njékə dɔ ndi-é-ti kɪ to ngonkɔ-m kɪ m'ində-é dan kəm-m-ti, ɛ to kɪ dan-si-ti. Dɛ d'a kɔr-si poy né-je lay kɪ dəə nè. ¹⁰ †Aristarki kɪ to madi dangay lə-m ra-si lapiya, bá Marki kɪ to noji Barnabasi ra-si lapiya tɔ. E lé m'un ndu m'adi-si kɔ ta liə ngá; kinə tɛɛ rɔ-si-ti rəmə, uwəi-é rɔ-si-ti maji. ¹¹ Jeju kɪ 'ba-é Justusi kin ra-si lapiya tɔ. Dan jipi-je-ti kɪ nè lé, dɛ kin ya par bá 'ra sɛ-m kullə kɪ sɔbi dɔ kɔbɛ lə Lubə, dɛ bá 'tɔ njésol m̄ɛɛ-m-je. ¹² †Eparasi kɪ to kɪ dan-si-ti, ra-si lapiya. E to ngonnjékullə lə Jeju Kristi, kɪ in̄ɛ ta rɔ kɔ ta lə-si al, m̄ɛɛ ta-ti kɪ pa kɪ Lubə, kɔ kadi asi gaki rəm, kadi 'gəi-né né kɪ m̄ɛɛ Lubə ndigɪ maji ə ɛi-né gərərə. ¹³ M'pa ta kɪ dɔ-é-ti bè kɔ ɛ adi rɔ-é kɔ ɲa kɔ ta lə-si rəm, kɔ dɛ kɪ Laodise rəm, bá kɔ dɛ kɪ Iyerapolisi-ti rəm tɔ. ¹⁴ †Doktur Luki kɪ m'ində-é dan kəm-m-ti ra-si lapiya, bá Demasi kàrè ra-si lapiya rəm tɔ. ¹⁵ 'Rai lapiya ngankɔ-ji-je kɪ njékadm̄ɛɛ-je kɪ d'isi Laodise rəm, bá 'rai lapiya Nimpa kɪ njékəwnɔ-je kɪ m̄ɛɛ kəy-ti liə rəm tɔ. ¹⁶ Lokɪ sɛi 'ndói mbete kin dan-si-ti rəmə, 'rai lay kadi toki ndó dan njékəwnɔ-je-ti kɪ Laodise tɔ, ə sɛi kàrè kadi 'ndói mbete kɪ à kɪ Laodise ree rɔ-si-ti tɔ. ¹⁷ †Idəi Arsipi kadi tɔsi kəm-é dɔ kullə-ti kɪ ingə rɔ 'Babe-ti kin, kɔ kadi ra kullə-é maji. ¹⁸ Mə Pol ya m'ndangi kɪ ji-m m'panə lapiya lə-si. Adi m̄ɛɛ-si ole dɔ sil-ti lə-m. Kadi ramaji lə Lubə n̄ay sɛ-si!

† **3:25** 3:25 Epe 6:9 † **4:1** 4:1 Epe 6:9 † **4:5** 4:5 Epe 5:16 † **4:7** 4:7 Knj 20:4; 2Ti 4:12 † **4:7** 4:7 Epe 6:21,22 † **4:9** 4:9 Plm 1:10-12 † **4:10** 4:10 a Knj 19:29; 27:2; Plm 1:24; b Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39 † **4:12** 4:12 Kol 1:7; Plm 1:23 † **4:14** 4:14 a 2Ti 4:11; Plm 1:24; b 2Ti 4:10; Plm 1:24 † **4:17** 4:17 Plm 1:2

Mbete kí dɔsɔy kí Pol ndàngi adi Tesaloniki-je Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Pol ndàngi adi Tesaloniki-je

Pol ndàngi mbete kin kɔo kulə-né dingəm meɛ njékadmɛɛ-je-ti kí Tesaloniki rəm, kɔo mbusi-né nja-dé rəm. Bebo Tesaloniki lé to bebo kí dɔnangi Maseduwan-ti, kɔɔbe-ti lə dow-je kí Ròm, kəl lo kí taá-ti lə greki-je. Mɛɛ Mbete kullə-ti lə njékɔwkwulə-je kí 17:1-10 lé, 'ndàngi-ti kí Pol-je kí madkullə-je liə d'ilə mbɛ Poyta kí Maji bebo Tesaloniki-ti, 'ndàngi-ti kí jipi-je, kí jipi al-je d'adi meɛ-dé Jeju Kristi rəm. Go-ti, jipi-je kí d'adi meɛ-dé Jeju al d'osi ta Pol kɔo kullə liə kí ɛ ra kinlé, adi dɛ kí madkullə-je liə 'tɛɛ meɛ bebo-ti ndoo d'ay-na. Ə go-ti, loki 'ree 'tɛɛ bebo Kɔrɛnti-ti rəm, meɛ Pol ɔ kəkəkə kɔo njékadi meɛ-dé sigi kí bebo Tesaloniki-ti, adi ulə Timote rɔ-dé-ti. Loki Timote təl ɔw rɔ Pol-ti gogi lé, idə Pol kí Tesaloniki-je lé, dan kulə-ti kí d'ulə kəm-dé ndoo kin ya kàrè, dɛ d'ɔ gərərə dɔ kadmɛɛ-ti lə-dé rəm, bá meɛ ndigi dow-je-ti rəm. Mɛɛ Pol usi nangi adi ɛ ndàngi mbete kin adi-dé ra-dé-né oiyo rəm, tɔji-dé-né ndigi kí ɛ ndigi-dé rəm, bá kɔo ndó-dé-né né kí dɔ madi-é-ti rəm.

Kí lo kɔr-é-ti kí 1-3 lé, Pol gir dɔ kisi-dé-ti kí ndɔki dɛ kí Tesaloniki-je d'isi nati kin rəm, ɛ ra-dé oiyo. Kí lo kɔr-é-ti kí 4-5 lé, Pol ndó-dé né kí sobi dɔ təl ree lə 'Babe rəm, bá ndó-dé panjiyə kí d'a nəl-né 'Babe rəm.

Tɔji rɔ kɔ lapiya kí ra

¹ Mɔ Pol, j'isi nati kí Silbɛ-je* kí Timote bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si sɔi njékəwnə-je kí bebo Tesaloniki-ti kí 'nami kàdɔ Bɔbi-ji Lubə-ti rəm, 'nami kàdɔ 'Babe Jeju Kristi-ti rəm. Kadi ramaji kí lapiya nɔy sə-si.

Panjiyə njékəwnə-je kí Tesaloniki-ti kí kadmɛɛ lə-dé

Plp 1:3-6; Kol 1:3-8

² Jɛ j'ra oiyo Lubə kí ndo-je lay kɔo ta lə-si lay rəm, bá meɛ ta-je-ti kí j'isi j'pa siə kàrè j'ilə ri-si dan-ti-dan-ti rəm tɔ. ³ Kullə kadmɛɛ lə-si, kí kullə ndigi kí 'ndigi dow-je, kí kində kí indəi meɛ-si dɔ 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi ya ɔi dɔ-ti njàngi kinlé, meɛ-ji ole dɔ-ti nɔ Bɔbi-ji Lubə-ti taá-tá. ⁴ Sɔi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ lé, 'toi dow-je kí Lubə ində-si dan kəm-é-ti; je j'gə kí ɛ mbəti-si. ⁵ Kɔo Poyta kí Maji kí j'ilə mbɛ-é j'adi-si lé, j'ilə kí ta kí ta-ji-ti par al, ngà j'ilə kí tɔgi rəm, Ndil kí aa njay ra sə-ji dɔ-ti rəm, bá jɛ j'ilə kí meɛnda kɔy rəm tɔ. Panjiyə-ji kí dan-si-ti kí ndɔki ooi kinlé, sɔi ya kàrè 'gəi kí to bè kɔo maji lə-si.

⁶ †Səi lé, sɔi 'ndaji kullə ra-ji rəm, 'ndaji kullə ra 'Babe rəm, kɔɔtalə dan kɔ-je-ti kí nɔ ya kàrè Ndil kí aa njay adi-si 'taai ta lə Lubə kí rənəl.

⁷ Beba sɔi 'təli-né néndaji lə njékadmɛɛ-je lay kí dɔnangi Maseduwan-ti kí dɔnangi Akay-ti. ⁸ Kɔɔtalə ta lə 'Babe kí ra kullə dan-si-ti lé, poy-é ɔw dɔnangi Maseduwan-ti kí dɔnangi Akay-ti; ngà to ɛ kin par al, meɛ-si kí

† **1:1** 1:1 Knj 17:1   * **1:1** 1:1 Silbɛ lé ya to Silasi (Knj 15:22; 2Kɔ 1:19; 2Te 1:1)   † **1:6** 1:6 Knj 17:5-9

adi Lubə lé kàrè dow-je d'oo poy-é kí lo lay sar adi je j'ow ndoo pa ta-é al rəm ngá. ⁹ Kdotalə dow-je d'or poy kuwə kí uwəi-ji kí rə-si-ti rəm, d'or poy kíñə kí inəi magi-je kogi ə 'təli kí rə Lubə-ti kdo kadi 'rai kullə adi Lubə kí tɔgro-ti kí to njəkiskəm rəm, ¹⁰ kdo kadi 'ngəbi Ngon-é kí ndoki adi-é tsi ndəl ində lo tɛɛ, kí à kɪ dɔrɔ-ti kdo ree, adi to Jeju kí taa-ji ta wɔngi-ti kí à ree lé.

2

Panjiyə Pol dan njəkəwnɔ-je-ti kí Tesaloniki-ti
Knj 20:18-21,31-35; 2Kɔ 6:3-10; 12:12-15

¹ Ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, səi ya kàrè 'gəi kí kow-ji rə-si-ti lé, tɔ kogi kare al. ² Titi kí səi 'gəi-né lé, d'adi-ji kɔ kete mɛɛ ɓebo Pilipi-ti bá 'taji-ji rəm; ya ngá je j'ingə tɔgi rə Lubə-ti lə-ji bá j'ilə-né mbe Poyta kí Maji liə j'adi-si dan rə-je-ti kí nɔ kin. ³ Kdotalə ta lə Lubə kí je j'isi j'ndó dow-je lé, to néndó kí takədi tɔ-ti al rəm, j'ndó kí tagir kí tɔ nɛ al rəm, bá j'ədi-né dow al rəm tɔ. ⁴ Ngá Lubə nɔ-ji oo bá ulə kullə kilə mbe Poyta kí Maji ji-ji-ti, adi je j'pa ta kdo nəl-né dow-je al, ngá j'pa ta kdo nəl-né Lubə kí njɛgə mɛɛ-ji. ⁵ Titi kí səi gəi-né lé, je j'pa ta j'ədi-né kəm dow nja káre al rəm, bá nja káre ya kàrè j'pa ta kdo kingə-né né ji dow-ti al rəm; Lubə gə mɛɛ-ji ɓəti. ⁶ Je j'sangɪ rifa rə dow-je-ti al rəm, j'sangɪ rifa rə-si-ti al rəm, bá rə dow-je-ti kí rangi al rəm tɔ. Lé j'a ra-si kí lə njətɔgi-ti, kdo to kí j'to njəkəwkulə-je lə Kristi, ⁷ ya ngá je j'sol ləm-ləm dan-si-ti. Titi kí kɔ ngan-je tsi-né kəm-é dɔ ngan-é-je-ti lé, ⁸ je kàrè ndigi kí j'ndigi-si nɔ kinlé, j'ndigi kadi Poyta kí Maji lə Lubə ya par bá j'ilə mbe-é j'adi-si al, ngá j'ndigi kadi daji rə-ji ya kàrè j'ilə kogi kdo ta lə-si, kdo səi 'təli dow-je kí j'ində-si dan kəm-ji-ti.

⁹ Ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, kullə-je kí j'ra, kɪ kɔ-je kí j'ingə lé, adi mɛɛ-si ole dɔ-ti. Loki j'isi j'ilə mbe Poyta kí Maji lə Lubə j'adi-si lé, j'ra kullə ndoo-je kɪ kada-je kdo kadi j'oy dow dan-si-ti al. ¹⁰ Səi njəkadmɛɛ-je, panjiyə-ji kí dan-si-ti lé, aa njay rəm, to njururu rəm, ta kí dow à kilə dɔ-ji-ti goto rəm adi səi ooi ɓəti rəm, bá Lubə kàrè oo ɓəti rəm tɔ. ¹¹ Né kí j'ra kɪ nɔ-nɔ dan-si-ti titi kí ɓɔbi ngan-je ra-né kɪ ngan-é bə kin kàrè, səi 'gəi rəm. ¹² Je j'ulə dingəm mɛɛ-si-ti, j'sol mɛɛ-si, bá j'ndəji-si kadi adi panjiyə-si tuwə panjiyə dow-je kí Lubə ɓa-dé kdo kɔbe liə rəm, kdo rifa liə rəm tɔ.

¹³ Loki je j'ilə ta lə Lubə mbi-si-ti lé, səi 'ndigi dɔ-ti titi ta lə dow al, ngá 'ndigi dɔ-ti kí tɔgro-ti ya to ta lə Lubə kí isi ra kullə mɛɛ-si səi-ti kí adi mɛɛ-si. Né kin bá je j'ra-né oiyo Lubə taá-taá kdo. ¹⁴ †Kdotalə səi ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ lé, səi 'ndaji kullə ra njəkəwnɔ-je kí gay-gay kí 'to njəkəwnɔ-je lə Lubə kí 'to njənam kàdi Jeju Kristi-ti kí d'isi dɔnangi Jude-ti, kdotalə səi ya kàrè ingəi kɔ ji dow-je-ti kí bee lə-si ya, titi kí de kàrè d'ingə-né gɔ kɔ-je kí káre kin ji jipi-je-ti tɔ. ¹⁵ †Jipi-je lé, de ya 'tɔl njəpata-je kí ta Lubə-ti rəm, 'tɔl 'Babe Jeju rəm, bá d'ulə kəm-ji ndoo rəm tɔ. De 'nəl Lubə al rəm, bá 'to njəba-je lə dow-je lay rəm tɔ. ¹⁶ De d'ɔgi-ji kilə mbe Poyta kí Maji kadi dow-je kí 'to jipi-je al, kdo kadi d'aji al; beba de jipi-je lé 'ra-né majal kí dɔ-ti par-par adi wɔngi ra Lubə dɔ-dé-ti.

† 2:2 2:2 a Knj 16:19-24; b Knj 17:1-9 † 2:14 2:14 Knj 17:5 † 2:15 2:15 Knj 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19; 17:5,13; 18:12

*Pol ndigi təl kow koo njékəwnə-je kí Tesaloniki-ti
Knj 17:14-16*

¹⁷ Ngá jẹ rəmə, sɛi ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ, dɔkaglo kí sɛ kí j'ɪŋəi-né-
nə lé, kəm-ji oo-si al, ngá mɛɛ-ji rəmə tò dɔ-si-ti gɔrérə. Bɛfa ɓo kadi j'təl
j'ɔw j'oo-si ra-ji nɔ́ adi j'ndur dɔ rɔ-ji-ti nɔ́ kadi j'ɔw j'oo-si. ¹⁸ Gin-é kin bá
j'ndigi kow njal rɔ-si-ti. Mɔ́ Pol ya m'nə asi nja joo bɛ kadi m'ɔw rɔ-si-ti
ya, ngá Sata ɔgi-ji lo-é. ¹⁹ Ndo kí 'Babe lə-ji Jeju à təl ree lé, nɔ́ kí rangi bá
à to nékində mɛɛ dɔ-ti lə-ji, kà rɔnəl lə-ji, kà jɔgi rifa lə-ji takəm-é-ti ɓɔy
wa? ²⁰ Oiyó! Sɛi ya a toi rifa lə-ji, kà rɔnəl lə-ji.

3

D'ulə Timote Tesaloniki-ti

¹ Né kin bá jẹ j'oo-né lo ngəbi al, adi j'panè tò maji kadi j'isi kà kár-ji mɛɛ
bebo Aɛn-ti nè. ² Bɛfa j'ulə ngonkɔ-ji Timote kí to ngonnjékullə lə Lubə
mɛɛ kullə kilə mbɛ Poyta kí Maji-ti lə Kristi kadi ɔw ulə dingəm mɛɛ-si-ti
ə mbusi-né nja-si mɛɛ kadmɛɛ-ti lə-si. ³ Kdo kadi kɔ-je kí isi ingəi kinlé ra
dow káre dan-si-ti adi səbi ngin-ngin al; kdɔtalə sɛi ya kàrè 'gəi ɓəti kí jəi
lé j'isi kdo kadi kɔ-je kí bɛ kin ree dɔ-ji-ti ya. ⁴ Lóki ndóki j'isi sə-si nati
ɓɔy ya j'idə-si kete j'panè j'a kingəi kɔ́ nɔ́ lé, sɛi 'gəi ɓəti né-é bá ree ngá
tin. ⁵ Gin-é kin bá mɔ́ m'oo lo ngəbi al, adi m'ulə-né Timote kadi ɔw oo ta
kí sɔbi dɔ kadmɛɛ lə-si, kdɔtalə m'ɓəl kí njənɔ́ dow-je à kɪ nɔ́-si sar kadi
kullə kí j'ra dan-si-ti təl tò kogi kare.

⁶ Ngá Timote kí j' rɔ-si-ti ree rɔ-ji-ti ngɔsnè ɓɔy lé, idə-ji poyta kí maji
dɔ kadmɛɛ-ti lə-si, kà dɔ ndigi-ti kí 'ndigi dow-je, bá idə-ji panè mɛɛ-si oy
dɔ-ji-ti al adi ɓo koo-ji ra-si titi kí jẹ kàrè ɓo koo-si ra-ji-né kin bɛ tɔ. ⁷ Sɛi
ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, né kin bá dan nékəmtondoo-je-ti kí lay kí tɛɛ
dɔ-ji-ti, kà dan kɔ-je-ti ya kàrè kadmɛɛ lə-si ra adi mɛɛ-ji sɔl. ⁸ Bone bɛ
kinlé, mɛɛ-ji usi nangi, kdɔtalə kɔ́ kí ɔ́i njángi mɛɛ kində rɔ nati kà 'Babe.
⁹ Ra kí 'rai-ji adi rɔ-ji nəl-ji nɔ́ nɔ́ Lubə-ti kinlé, j'a ra-é oiyó kdo ta lə-si
ban bá à kusi rɔ-ji-ti ɔ́n wa? ¹⁰ Bɛfa, ndɔɔ-je kà kada-je lay ya j'pa ta kà
Lubə j'to ta-é-ti pəkə-pəkə, kdo kadi adi-ji tarəbi kadi j'ɔw j'oo-si rəm, kdo
kadi j'təl ta né kí nal-si mɛɛ kadmɛɛ-ti lə-si. ¹¹ Kadi Lubə ya kà dɔ-é kí to
Bəbi-ji dɛ kà 'Babe lə-ji Jeju d'adi-ji tarəbi kadi j'ɔw rɔ-si-ti. ¹² Ndigə kí tò
dan-si-ti, kà ndigi kí 'ndigi dow-je kí rangi kinlé, kadi 'Babe ra adi usi dɔ
madi-é-ti par-par rəm, kadi al dɔ kí kete, titi kí jẹ j'ndigi-si-né kin bɛ tɔ.
¹³ Bɛfa 'Babe ya à kadi-si kuwə mɛɛ ngá kdo kadi 'toi dow-je kí aai njay kí
ta goto dɔ-si-ti nɔ́ Bəbi-ji Lubə-ti ndɔ-é kí 'Babe lə-ji Jeju Kristi à ree nati
kà njékadmɛɛ-je liə lay.

4

Panjiyə kí nəl Lubə

1Pí 1:14-16; 4:1-5; Epɛ 5:3-8; 1Kɔ 6:13-20

¹ Bɛfa sɛi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, né kí a rai bá a nəli-né Lubə lé,
sɛi 'ndói rɔ-ji-ti ngá, ə né-é-je lé ya sɛi isi 'rai rəm ngá tin. Ngá jẹ j'dəi-si
ə j'ulə dingəm mɛɛ-si-ti kà ri 'Babe Jeju kdo kadi panjiyə-si kinlé, ɔwi-né

kəm-si ki kete-kete. ² Kdotalə ndu kí j'ingə rə 'Babe Jeju-ti bá j'adi-si lé, səi 'gəi bəti.

³ Né kí Lubə ndigi é:n: Kadi isi tagay kɔɔ Lubə ə kadi 'rai kaya al. ⁴ Kadi nǎ-nǎ dan-si-ti ngəm rə-é kadi aa njay rəm, kadi un rə-é ra-né né kí tɔgrɔ-ti, ⁵ bi adi bo né-je kí maji al ra-si lɔy-lɔy titi kí njékadmɛɛ al-je kí 'to njégə Lubə al d'isi 'ra-né kin bə al; ⁶ kadi dow káre dan-si-ti ndɔn njékadmɛɛ madi-é ra siə majal kí titi-nǎ bə kin al, kɔɔ dow-je kí njéra né-je kí bə kinlé, Lubə à gangta dɔ-dé-ti. Ndɔki j'idə-si j'ndəji-si-né kete ngá. ⁷ Kdotalə Lubə kí ba-ji lé, ba-ji kɔɔ kadi j'rai né-je kí tɔ nɛ-nɛ al, ngà ba-ji kɔɔ kadi j'təli dow-je kí j'toi tagay. ⁸ Dow kí mbati néndó kin rəmə, to dow bá ɛ mbati-é al, ngà to Lubə kí njékadi-si Ndil-é kí aa njay kin bá dowbɛ mbati-é tin.

⁹ Ta kí sɔbi dɔ ndignǎ kí kadi tɔ dan-si-ti səi njékadmɛɛ-je lé, səi ɔwi ndoo kadi dow ndangi ta-é adi-si al ngá, kɔɔ Lubə ya ndó-si kadi 'ndigi-nǎ. ¹⁰ Ndignǎ lé, bá səi 'toji kí rə njékadmɛɛ-je-ti lay kí dɔnangi Maseduwan-ti biktɔ tin; ya ngá, səi njékadmɛɛ-je, j'dəji-si kadi ndignǎ kinlé, ɔwi-né kəm-si ki kete-kete ya bəy. ¹¹ Titi kí j'un-né ndu j'adi-si lé, adi ta kisi-nǎ kí lapiya bá to rə-si rəm, kadi ori kəm-si dɔ kullə-je-ti lə-si kí sɔbi dɔ-si ə 'rai kullə kí ji-si kɔɔ rə-si; ¹² bə kɔɔ kadi panjiyɔ-si maji takəm njékadmɛɛ al-je-ti rəm, bá kadi ɔyi dow al rəm tɔ.

Ta kí dɔ koy njékadmɛɛ-ti kə təl Jeju

1Kɔ 15:19-58

¹³ Səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, ta kí sɔbi dɔ dow-je kí d'oy lé, j'ndigi kadi isi-né dɔ mbə-ti al, né a rai wɔngi yo tanǎ kí dow-je kí rangi kí nékində mɛɛ dɔ-ti lə-dé goto kin bə. ¹⁴ Kdotalə titi kí j'adi-né mɛɛ-ji kí Jeju oy ə tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, bə ya tɔ j'adi mɛɛ-ji kí dow-je kí d'adi mɛɛ-dé Jeju bá d'oy lé, Lubə à kadi 'tɔsi ndəl d'ində lo 'tɛɛ d'isi nati kí Jeju tɔ. ¹⁵ †Ooi, ta kí 'Babe pa bá j'ow kidə-si rəsi tin: Ndɔ kí 'Babe à təl lé, jəi kí j'isi kəm bá j'a kɔwi kete nɔ dɛ kí d'oy-ti lé al. ¹⁶ Kdotalə loki ká né à ba rəm, ndi burə dɔ malayka-je à ba rəm, bá təbi mbanga lə Lubə à ba rəm lé, 'Babe ya kə dɔ-é à kí dɔrǎ-ti kɔɔ ree rəmə dɛ kí d'adi mɛɛ-dé Kristi bá d'oy lé, dɛ bá d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ dɔsəy. ¹⁷ Go-ti ngá bá jəi kí j'isi kəm kí j'a nǎyi lé, Lubə à kɔy-ji lay kadi káre nati sə-dé dan kilndi-ti kɔɔ kadi j'ingəi 'Babe dan yəl-ti, beba j'a kisi kə 'Babe nati ya sartagangi. ¹⁸ † 'soli mɛɛ-nǎ kí ta-je kinlé.

5

Kində kəmkaa dɔ rə-ti ngəbi-né təl Jeju

Mat 24:36-51; Luk 12:35-40; Rəm 13:11-14

¹ Səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, ta kí sɔbi dɔ dɔkàdi əse dɔkaglo kí né-je kin à ra-né né lé, səi ɔwi ndoo kadi dow ndangi adi-si al ngá. ² †Kdotalə, səi ya kàre 'gəi maji yérórə kí ndo lə 'Babe lé, à kubə dow-je nangi busi titi kí njəbogi ubi-né dow-je nangi ndoo busi kin bə. ³ Loki dow-je d'a panè: «Lapiya tɔ ngá! Né à ra-ji al!» Ngá bá tuji à kubə-dé nangi busi titi ndo kí tɛɛ kə njəsəm pati kin bə ə d'a tɛɛ kəm-ti al. ⁴ Ngà səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, səi isi londul-ti bá ndo lə 'Babe à kubə-si nangi busi titi njəbogi bə al. ⁵ Səi lay ya 'toi ngan-je lə lo kí ndógi rəm, 'toi ngan-je lə lo

kí kada rəm. Jəi j'toi nğan-je lə londul al rəm, j'toi nğan-je lə lo kí ndoo al rəm. ⁶ Ən é adi j'toi bi tana kà ndəgi dow-je al, ngà adi j'isi kəm dɔ rɔ-ji-ti rəm, j'indəi kəmkaa dɔ rɔ-ji-ti rəm tɔ. ⁷ Kdɔtalə njétobi-je lé, ndoo bá 'to bi ə njéyibi ra-je kàrè, ndoo bá yibi ra-dé. ⁸ Ngà jəi kí j'toi dow-je lə lo kí kada lé, tò kadi j'indəi kəmkaa dɔ rɔ-ji-ti, kɔ kadi j'adi kadmɛɛ kà ndigi dow-je tò mɛɛ-ji-ti titi ngowla kɔn kàdì asgar-je bè ə j'adi mɛɛ kí kində dɔ kaji-ti tò titi jɔgi kɔn dɔ asgar-je bè. ⁹ Kdɔtalə Lubə mbəti-ji kɔ kadi wɔngi liə ree dɔ-ji-ti al, ngà mbəti-ji kɔ kadi j'aji kà takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ¹⁰ Kristi lé oy kɔ ta lə-ji, kɔ kadi lé, j'isi kəm əse j'oyi kàrè, kadi j'isi kəm nati siə. ¹¹ Gin-é kin bá, kadi uləi dingəm mɛɛ-nə-ti 'rai kà nə kadi owi kà kete-kete mɛɛ kadmɛɛ-ti titi kí rai-né kete-kete kin bè.

Sɔy ndəji-je kà tərndi-je

Ròm 12:17-20

¹² Səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, j'dəji-si kadi uni ta dow-je kí d'isi 'ra kullə dan-si-ti rəm, d'isi d'or nɔ-si rəm, bá d'isi ndəji-si dɔ né-je-ti kà ri 'Babe rəm tɔ. ¹³ Dɛ lé, kadi 'ndigi ta lə-dé nɔ ə kadi indəi-dé dan kəm-si-ti, kɔ kullə lə-dé. Isi-nə kà lapiya.

¹⁴ Səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, j'dəji-si bəy kadi 'ndangi dow-je kí panjiy-dé to jugi-jugi ə 'soli mɛɛ dow-je kí mɛɛ-dé gangi man, isi dɔ-ti kà dow-je kí tɔgi-dé asi al, ə iləi mɛɛ-si dɔ madi-é-ti pɔ kà dow-je lay. ¹⁵ Dow ra sə-si né kí maji al kàrè ooi nè a 'rai siə né kí maji al tó-ti; ngà 'sangi kadi 'rai maji ya kà ndɔ-je lay dan-si-ti əse kà dow-je lay.

¹⁶ Adi rɔ-si nəl-si kà ndɔ-je lay.

¹⁷ Inəi ta pa ta kà Lubə al. ¹⁸ Mɛɛ né-je-ti lay ya 'rai oiyo Lubə. Né-je kin bá Lubə ndigi kadi səi kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti 'rai.

¹⁹ ɔgi Ndil kí aa njay lo ra kullə al.

²⁰ 'Nədi ta-je lə njépata-je kà ta Lubə-ti al.

²¹ Ngà 'ndəri gin né-je lay ə uni kí maji dan-ti.

²² Né-je kí maji al lay ya itəi rɔ-si ngərəngi kàdì-ti.

²³ Kadi Lubə kí njékadi lapiya ya adi 'təli dow-je kí aai njay bikti lay ə kadi ɛ ya ngəm daji rɔ-si bikti, adi to tagir lə-si, kà ndil-si, kà daji rɔ-si kɔ kadi ta goto dɔ-si-ti ndɔ ree-ti lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ²⁴ Lubə kí njəba-si ya à ra né-je kinlé, kɔ ɛ to njəkə dɔ ndi-é-ti.

²⁵ Səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, 'pai ta kà Lubə kɔ ta lə-ji.

²⁶ Səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ 'rai-nə lapiya kuwə-nə kàdì-nə-ti kà mɛɛ kí aa njay.

²⁷ M'dəji-si kà ri 'Babe kadi mbete kinlé toki ndó kadi njékadmɛɛ-je lay ya.

²⁸ Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi nəy sə-si.

Mbete kí njèkungi joo kí Pol ndàngi adi Tesaloniki-je

Ta-je kí do mbete-ti kí njèkungi joo kí Pol ndàngi adi Tesaloniki-je

Kaglo dæə n̄a go mbete-ti liə kí d̄osay kin al ya Pol ndàngi mbete kí njèkungi joo kin adi njékadm̄e-je kí Tesaloniki. E isi bebo Kōrēnti-ti ya b̄oy, bá njékadm̄e-je kí Tesaloniki lé kàrè, d'isi d'ulə kəm-dé ndoo kdotalə kadm̄e lə-dé ya b̄oy rəm. Beba e ndàngi mbete adi-dé kd̄o toji-dé-né né-je kí to tó-é al kí tò tagir-ti, k̄i panjiyə dow-je madi-je-ti kí dan-dé-ti.

Lo k̄or-é-ti kí 1 lé, Pol ra oiyo kd̄o Tesaloniki-je lé, dan kulə kəm ndoo-ti ya kàrè, d̄e d'ow ki kete-kete m̄e kadm̄e-ti lə-dé rəm, m̄e ndigi dow-je-ti rəm. Ngà e ree oo kí dow-je madi 'tulə-dé nati m̄e nénd̄o-je-ti kí ngom kí sobi do təl ree lə 'Babe. Gin-é kin bá, lo k̄or-é-ti kí 2 lé, e nd̄o-dé ta kí togr̄o-ti panè: 'Babe təl ree al b̄oy, rəm bá tò kadi né-je madi à ra né kete n̄o nd̄o ree-é-ti. Lo k̄or-é-ti kí 3 lé, e nd̄o-dé kí njékadm̄e-je kí panjiyə-dé tò jugi-jugi lé, kadi d'oo kəmtondoo lə-dé al. Mbete kin toji ndigi kí e ndigi Tesaloniki-je titi kí tò-né m̄e mbete-ti liə kí d̄osay kí adi-dé kin ya to.

Toji r̄o k̄i lapiya kí ra

¹ †Ma Pol, j'isi nati k̄i Silb̄e-je* k̄i Timote bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si s̄ei njékəwn̄a-je kí bebo Tesaloniki-ti kí 'nami kadi B̄obi-ji Lub̄e-ti rəm, 'nami kadi 'Babe Jeju Kristi-ti rəm. ² Kadi B̄obi-ji Lub̄e d̄e k̄i 'Babe Jeju Kristi d'adi ramaji k̄i lapiya lə-dé n̄ay s̄e-si.

Ta kí gangi kí nd̄o təl Jeju-ti

1Te 1:2-7; Plp 1:3-6,27-30; Mat 13:40-43; 25:31-46

³ S̄ei ngank̄o-m-je kí njékadm̄e, tò kadi j'ra oiyo Lub̄e taá-taá kd̄o ta lə-si, ə to tó-é kadi j'ra bè, kdotalə kadm̄e lə-si kí ow ki kete-kete n̄a rəm, bá ndign̄a kí dan-si-ti lay kàrè j̄ do madi-é-ti kí kete-kete rəm to. ⁴ B̄oy bá dan njékəwn̄a-je-ti kí gay-gay kí 'to njékəwn̄a-je lə Lub̄e lé, s̄ei ya bá je j'osi-né gaji r̄o-ji, kd̄o kuwə r̄o nḡa lə-si, k̄i kadm̄e lə-si dan né-je-ti lay ya kí to kulə kəm-n̄a ndoo-je, k̄i k̄o-je kí t̄e d̄o-si-ti. ⁵ Né kin bá toji ta kí gangi kí njururu lə Lub̄e, kd̄o kadi asi gaki kadi ooi k̄obe liə kí inḡe-né k̄o lé ya. ⁶ Kdotalə Lub̄e oo adi to né kí njururu kadi n'adi k̄o dow-je kí njékadi-si k̄o kin to. ⁷ Ə s̄ei kí d'adi-si k̄o lé, loki 'Babe Jeju à k̄i d̄ora-ti kd̄o ree nati k̄i malayka-je liə kí njétógi-je lé, Lub̄e à kadi 'taai koo nati s̄e-ji. ⁸ Jeju à ree dan nd̄o p̄er-ti kí ̄ bilim-bilim, kd̄o kadi k̄o dow-je kí njégə Lub̄e al, k̄i dow-je kí njémbati təl r̄o-dé go Poyta kí Maji-ti lə 'Babe lə-ji Jeju. ⁹ Dowb̄e-je kinlé né kí to kí à ra-dé lé, to tuji kí sartaganḡi kí à t̄e d̄o-dé-ti nḡer̄angi takəm 'Babe-ti, k̄i riba liə kí n̄a. ¹⁰ Nd̄o-é-ti kinlé, loki e à ree kd̄o kadi njékaa njay-je liə d'osi gaji-é ə kadi dow-je lay kí d'a kadi-é m̄e-dé d'oo kur̄e-é lé, s̄ei kàrè a k̄ai dan-dé-ti to; kdotalə s̄ei 'ndigi do ta-je-ti kí sobi d̄o-é kí j'id̄e-si lé.

† 1:1 1:1 Knj 17:1   * 1:1 1:1 Silb̄e lé ya to Silasi (Knj 15:22; 2K̄o 1:19)

¹¹ Gin-é kin bá j'isi j'pa-né ta kà Lubə taá-taá kɔɔ ta lə-si, kɔɔ kadi Lubə lə-ji adi panjiyə-si tuwə panjiyə dow-je kí 'ndigi ta ba-ti liə rəm, kadi adi tógi-é ra sə-si dɔ kɔjra-je-ti kí maji-maji lay kí tò mɛɛ-si-ti rəm, bá dɔ kullə kadmɛɛ-ti lə-si rəm tɔ. ¹² Bè kɔɔ kadi kà takul ramaji lə Lubə lə-ji kà lə 'Babe Jeju Kristi lé, ri 'Babe lə-ji Jeju ingə-né kɔsgaji dan-si-ti rəm, bá kadi səi kàrè ingəi-né kɔsgaji rɔ-é-ti rəm tɔ.

2

Né kí à ra né kete nɔ̄ ndɔ təl Jeju-ti

¹ †Səi ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, ta kí sɔbi dɔ ree lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí à ree, kí kəw kí j'a kəwi-nə rɔ-é-ti lé, j'dəji-si ² kadi kinə dow idə-si panə ndɔ lə 'Babe lé ree ngá kàrè adi ta kin təl dɔ-si kalangi bè al rəm, adi gangi singə-si al rəm tɔ. Kɔɔ dow à kɔ panə ndil tɛɛ kà dɔ ta kí tò lo bɔyɔrɔ-ti adi n'oo, əsə n'oo ta madi əsə n'ingə mbete madi kí j rɔ-ji-ti. ³ Adi dow ədi-si al kí kədi al ya bè; kɔɔtalə dow-je d'a mbati Lubə rəm, n̄amajal kí njèkilə kujɔ dɔ Lubə-ti al, à tɛɛ kɔy kadi d'oo-é bəy bá ndɔ kin à ree bəy. ⁴ †É lé to n̄jəba, n̄jəba rɔ-é dow kí boy ngay dɔ né-je-ti lay kí dow-je d'oo d'adi to Lubə, kí né-je lay kí dow-je 'pole; ɛ à kɔw mbing kisi mɛɛ kəy-ti lə Lubə kɔɔ panə n'è ya n'to Lubə.

⁵ Ndɔki m'isi-né sə-si nati, bá m'idə-si ta-je kinlé, mɛɛ-si ole dɔ-ti ya al wa?

⁶ Ngà kí ngɔsnè kinlé, né kí uwə-é kí gogɔ kɔɔ kadi ngəbi dɔkaglo liə tá ree lé, səi 'gəi gɔw. ⁷ Kɔɔtalə njəmbati Lubə lé, tógi-é kí tò lo bɔyɔ-é-ti rəm əsi ra kullə ngá; ngà n̄ay kadi né kí uwə-é kí gogɔ lé ya goto bá ɛ à toji rɔ-é ndaa-ti rəsi bəy. ⁸ Njəmbati Lubə lé à ree ə 'Babe Jeju à tɔl-é kí koo kí ta-é-ti, à tuji-é puku-puku ndɔ ree-é-ti kí à tò ndaa-ti rəsi.

⁹ †Ndɔ ree lə njəmbati Lubə lé, Satə à ra né mbəli-je, kí nékɔji-je, kí né-je kí tò bəl-bəl kí to né kədi dow-je, ¹⁰ à ra né-je kí maji al kí gay-gay lay kɔɔ kədi-né dɛ kí d'a tuji; kɔɔtalə ta kí tɔgrɔ-ti kí à kaji-dé lé ya nəl-dé al adi 'mbati. ¹¹ Gin-é kin bá, Lubə ulə kí né kí à kur-dé, wale kɔɔ kadi ra-dé adi d'oo takədi kí ta kí tɔgrɔ-ti. ¹² Bè kɔɔ kadi dow-je lay kí 'mbati ta kí tɔgrɔ-ti ə né ra kí njururu al bá nəl-dé kinlé, 'gangi-né ta dɔ-dé-ti.

Ta kí dɔ kə dɪngəm mɛɛ kadmɛɛ-ti

1Pi 1:2-9

¹³ †Səi ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, kí 'toi dow-je kí 'Babe ində-si dan kəm-é-ti kinlé, tò kadi j'ra oiyo Lubə taá-taá kɔɔ ta lə-si, kɔɔ ɛ mbati-si lo kində gin né-je-ti kadi aji kà takul Ndil kí aa njay kí təl-si dow-je-ti kí d'aa njay rəm, bá kí takul ndigi kí səi 'ndigi dɔ ta-ti kí tɔgrɔ-ti kin rəm tɔ. ¹⁴ Né kin bá Lubə ba-si-né kí kəm rəbi Poyta kí Maji kí j'ilə mbɛ-é j'adi-si, kɔɔ kadi ingəi-né riɓa lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ¹⁵ Gin-é kin bá səi ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ lé, ɔi dɔ nja-si-ti njángi ə né-je kí j'ndɔ-si kí ta-ji əsə ɛ kí j'ndàngi mbete-ti bá j'adi-si kinlé uwəi njarara. ¹⁶ Kadi 'Babe lə-ji Jeju Kristi ya kà dɔ-é dɛ kí Bɔbi-ji Lubə kí njəndigi-ji, njəkadi-ji nékində mɛɛ dɔ-ti kí maji rəm, njəsɔl mɛɛ-ji sɔl kí sartagangi kí go ramaji-ti liə lé, ¹⁷ dɛ ya 'sɔl mɛɛ-si ə 'mbusi nja-si mɛɛ kullə-je-ti lay əsə mɛɛ ta-je-ti kí maji-maji lay rəm tɔ.

3

*Kullə dingəm meɣ-nɔ-ti kɔ pa ta kɪ Lubə**Ròm 15:30-32*

¹ Beba səi ngankɔ-m-je kɪ njəkadmɛɛ, 'pai ta kɪ Lubə kɔ ta lə-ji, kɔ kadi ta lə 'Babe ɔw-né kəm-é kɪ kete-kete rəm, bá kadi dow-je 'piti titi kɪ 'piti-né dan-si-ti kin bə; ² rəm 'pai ta kɪ Lubə kɔ kadi taa-ji ji dow-je-ti kɪ maji al kɪ to njəmɛɛndul-je, kɔ dow-je lay bá 'to njəkadmɛɛ-je al. ³ Ngá 'Babe kɪ to njəkɔ do ndi-é-ti lé, à mbusi nja-si rəm, bá à ngəm-si ta Njəmɛɛndul-ti rəm tɔ. ⁴ 'Babe adi j'gə maji kɪ né-je kɪ j'un ndu do-ti j'adi-si kinlé, isi 'rai rəm, bá a rai par-par rəm tɔ. ⁵ Kadi 'Babe ra kullə meɣ-si-ti adi 'ndigi Lubə rəm, kadi uwəi rɔ-si ngá titi Kristi bə rəm tɔ.

Ta kɪ do ra kullə-ti

⁶ Səi ngankɔ-m-je kɪ njəkadmɛɛ, j'un ndu j'adi-si kɪ ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi, kadi njəkadmɛɛ kɪ panjiyə-é tɔ jugi-jugi, bi uwə ta-nə kɪ néndó kɪ ingəi rɔ-ji-ti kin al lé, ɔri rɔ-si kɔgi rɔ-é-ti. ⁷ Né kɪ a rai kɔ ndaji-né kullə ra-ji lé, səi 'gəi maji. Jɛ lé panjiyə-ji kɪ dan-si-ti tɔ jugi-jugi al. ⁸ Jɛ j'uso né lə dow kare al, ngá j'ra kullə j'ɔɔ rɔgi-rɔgi, j'a ta-ti ndɔɔ-je kɪ kada-je, kɔ kadi j'ɔy dow dan-si-ti al. ⁹ To tó-é kadi ooi go-ji ya, ngá jɛ j'ra bə kɔ j'ndigi kadi jɛ ya j'təl néndaji kadi 'ndaji. ¹⁰ Kɔ loki j'isi rɔ-si-ti lé, ndɔki j'un ndu j'adi-si j'panə: Kinə dow ndigi ra kullə al lé, kadi-é uso né al tɔ bane! ¹¹ Ngá jɛ j'oo poy dow-je madi dan-si-ti kɪ panjiyə-dé tɔ jugi-jugi, dɛ 'ra kullə al kɔ kɔw kilə go né-je-ti kɪ kare. ¹² Dow-je kɪ tanə bə kinlé, kɪ ri 'Babe Jeju Kristi j'dəji-dé rəm, j'un ndu j'adi-dé kadi d'ore kəm-dé go kullə-ti ya 'ra kɪ meɣ kusi nangɪ kɔ kadi d'ingə-né nékuso-dé kɪ sɔbi do-dé. ¹³ Ngá səi ngankɔ-m-je kɪ njəkadmɛɛ rəmə, adi dabi ra-si do ramaji-ti al.

¹⁴ Kinə dow madi mbati koo ta-je kɪ j'ndangi j'adi-si kin rəmə ooi-é maji ə ɔri rɔ-si kɔgi rɔ-é-ti kadi rɔ-é sol-é. ¹⁵ Ngá koo bá ooi-é kɪ njəba lə-si al, ngá 'ndangi-é titi ngonkɔ-si bə.

Tɔrndi do-ti kɪ lapiya kɪ ra

¹⁶ Kadi 'Babe kɪ njəlapiya ya adi-si lapiya kɪ kəm rəbi-je lay rəm, bá kɪ dɔkaglo-je lay rəm tɔ! Kadi 'Babe nəy sə-si lay.

¹⁷ Ta-je kɪ mə Pol ya m'ndangi kɪ ji-m ban: M'ra-si lapiya. Ji-m kɪ m'ində mbete-je-ti lə-m lay ban; néndangi lə-m ya tɔ ə tɔ tin. ¹⁸ Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi nəy sə-si lay.

Mbete kí dɔsɔy kí Pol ndàngi adi Timote Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Pol ndàngi adi Timote

Pol ingə Timote bebo Listrə-ti (Knj 16:1-3) bá adi-é ɔw siə nati kadi-é to njèkore kàdì-é mee kullə kilə mbɛ Poyta kí Maji-ti. Go kaglo-ti kí dɛ 'ra-né kullə nati sɛ lé, Pol inə kullə kɔr nɔ njékəwnə-je kí bebo Epeji-ti mee ji-é-ti. Go-ti bəy ngá bá Pol ndàngi mbete kin ulə-né adi-é kɔo kulə-né dingəm mee-é-ti rəm, kɔo ndó-é-né né dɔ madi-é-ti rəm tɔ.

Pol tɛɛ dangay-ti bebo Rɔm-ti bá ndàngi mbete kí dɔsɔy kí adi Timote kin rəm, bá ndàngi-né mbete kí adi Titu kin rəm, kɔo kadi d'ɔr-né nɔ njékəwnə-je. Loki 'təl d'uwə Pol dangay-ti kí à to-né sɔy-é bá ɛ ndàngi mbete kí njékungu-ti joo adi Timote. Mbete-je kí mutə kinlé, sar ɓone bè ya kàrè maji kɔo kɔr-né nɔ njékəwnə-je rəm, bá maji kɔo ndó-né né njékadmɛɛ-je rəm tɔ.

Mee mbete-je-ti kí joo kí Pol ndàngi adi Timote kinlé, ɛ ba-é ngon-é kí mee kadmɛɛ-ti adi à to Pol ya je bè bá ra siə adi-é adi mee-é Jeju Kristi rəm, ɛ ya ndó-é né adi-é to njéndó né lə Kristi rəm tɔ. Mee mbete-ti kí nè kinlé, Pol ole mee Timote dɔ-ti kɔo kadi ɔsi ta njéndó dow-je né-je kí ngɔm. ɛ adi-é ndu-je kɔo kadi un-né dɔ kullə-je lə njékəwnə-je, ə ta kí sɔbi dɔ kəm rəbi mbəti njékɔr nɔ njékəwnə-je, kɔ njékində kəm-dé go né-je-ti lə njékəwnə-je, kɔ kəm rəbi kində kəm go kuti dow-je-ti kí gay-gay kí dan njékəwnə-je-ti tɔ dan ndu-je-ti kinlé tɔ.

Tɔji rɔ kɔ lapiya kí ra

Tit 1:1-4

¹ Mə Pol kí Lubə kí to Njékaji-ji, kɔ Jeju Kristi kí to nékində mee dɔ-ti lə-ji ya d'un ndu-dé d'adi-m m'to njékəwkulə lə Jeju Kristi, ² †bá m'ndàngi mbete kin m'ulə-né m'adi-i i Timote kí m'oo-i kí ngon mee-m bè mee kadmɛɛ-ti. Kadi ramaji, kɔ koo kəmtondoo, kɔ lapiya lə Bɔbi-ji Lubə rəm, kɔ lə Jeju Kristi kí to "Babe lə-ji nɔy sə-i.

Ta kí sɔbi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngɔm

1Ti 6:3-5; Gal 3:10-12,19-24; 2Ti 2:10-18; Knj 26:9-20

³ †Oo bè, ta kí ndəki m'idə-i loki m'isi m'ɔw kí donangi Maseduwan-ti lé, m'təl m'ole mee-i dɔ-ti bəy. Ndəki m'panè: 'Isi bebo Epeji-ti nè, kɔo kadi dow-je kí dan-ti-je kí 'to njéndó dow-je né-je kí rangi lé, 'ɔgi-dé dɔ-ti rəm, ⁴ 'idə-dé kadi d'ɔr rɔ-dé kɔgi mee kɔr tasu-je-ti rəm, bá mee kɔr ginka-je-ti kí sɔy-é goto kin rəm tɔ. Né-je kí bè kinlé, oji gaki-nə-je, ɓi ra kullə lə Lubə kí to kullə kadmɛɛ kin adi ɔw kɔ kete al.

⁵ 'Un ndu adi-dé bè, kadi dow-je 'ndigi-nə kɔ mee-dé kí nda kay rəm, kɔ tagir kí maji rəm, bá kɔ kadmɛɛ kí kədkəm goto-ti rəm tɔ. ⁶ Dɛ kí dan-ti-je 'tusi né-je kinlé d'inə, adi d'ur wale mee tatidə-je-ti kí mee wəy kare. ⁷ Dɛ 'ba rɔ-dé dow-je kí 'ngay kí njéndó dow-je ndukun-je lə Lubə ya rəmə, ta kí dɛ ya 'pa kàrè 'təl 'gə mee-é al rəm, bá né kí 'pa ta-é kɔ mee-dé kí kàre

† 1:2 1:2 Knj 16:1

ya kàrè 'təl 'gə mɛɛ-é al rəm tɔ. ⁸ Jəi j'gəi kɪ ndukun lə Lubə lé, maji ya, ngà ra bá kadi dow ra-né kullə kɪ rəbi-é tá. ⁹ Jəi j'gəi maji kɪ dow-je kɪ njéra né kɪ njururu bá ndukun tɔ kɔ-dé al. Ngà dow-je kɪ ndukun tɔ kɔ ta lə-dé lé, to njémɛndul-je, njémbatɪ təl rɔ-dé go ta-ti lə Lubə, njékilə kuji dɔ ndu Lubə-ti al-je, njéramajal-je, kɪ njénədi Lubə, kɪ njésɔki Lubə, kɪ njétəl bɔbi-dé-je əse njétəl kɔ-dé-je, njétəl dow-je, ¹⁰ kɪ njérakaya-je, kɪ dingəm-je kɪ njésangi dingəm madi-dé-je əse dené-je kɪ njésangi dené madi-dé-je, kɪ njékuwə dow-je ndogɪ-dé bə-ti, kɪ njékədtə-je, kɪ njékubi rɔ-dé dɔ kədtə-je-ti, kɪ dow-je kɪ njéra né-je lay kɪ ɔsi ta néndó kɪ tɔgrɔ-ti, ¹¹ kɪ to néndó kɪ ɔw nati kɪ Poyta kɪ Maji lə Lubə kɪ njèriɓa, Njèkisi dan maji-ti kɪ dum, poyta kɪ Lubə ulə ji-m-ti.

Pol gə ramaji lə Lubə

¹² M'ra oiyo 'Babe lə-ji Jeju Kristi kɪ to njəkadi-m tógi, kdotalə gə kɪ ɛ gə-m adi m'to njéra né kɪ tɔgrɔ-ti bá ində-m adi m'ra kullə liə, ¹³ †ə mə kɪ ndɔki m'to njépata kɔbi kɪ Jeju rəm, m'to njékulə kəm njékadmɛɛ-je ndoo rəm, bá m'to njəkadi-dé kɔ nɔ rəm ya, ngà Lubə oo kəmtondoo lə-m, kdotalə to né kɪ m'ra dɔ mbə-ti loki m'adi-né mɛɛ-m Jeju Kristi al bəy. ¹⁴ Bəfa ramaji lə 'Babe lə-ji tuu dɔ-m pitim, ra sə-m adi m'adi-é mɛɛ-m rəm, ində ndigɪ dow-je mɛɛ-m-ti rəm, kɔ nam kɪ m'nam kadi Jeju Kristi-ti. ¹⁵ Jeju Kristi lé, ree dɔnangi-ti nɛ kɔ kaji njéramajal-je. Ta kinlé, to ta kɪ tɔgrɔ-ti rəm, to ta kɪ asi gaki kadi toki ndigɪ dɔ-ti dɪgim ya rəm tɔ. Mə Pol lé, m'oo rɔ-m kɪ njéramajal tɔy dow-je lay. ¹⁶ Bə ya kàrè, Lubə oo kəmtondoo lə-m, adi Jeju Kristi un-m mə kɪ m'to njéramajal kitə dow-je lay lé, tɔji-né kilə mɛɛ dɔ madi-é-ti liə kɪ nɔ, dow-je kɪ d'a kadi-é mɛɛ-dé kɔ kingə-né kiskəm kɪ sartangani lé tɔ. ¹⁷ Lubə kɪ to ngar kɪ dɔ ɓal-ɓal, njəkoy al, Lubə kɪ dum koo kɪ kəm, Lubə kɪ i ya kɪ kár-i-rè, riɓa kɪ tógi to 'lə-i ya kɪ dɔ ɓal-ɓal. Amən!

Ta dingəm kɪ Pol adi Timote

¹⁸ Timote, i kɪ m'oo-i kɪ ngon mɛɛ-m bə lé, m'ulə kullə kin ji-i-ti titi kɪ njépata-je kɪ ta Lubə-ti 'pa-né ta dɔ-i-ti. Ta-je lə-dé, à kadi-i tógi kɔ kadi 'rɔ-né rɔ kɪ maji. ¹⁹ 'Ngəm kadmɛɛ lə-i rəm, 'ngəm tagir lə-i kɪ maji kin rəm tɔ. 'Oo, tagir kɪ maji kinlé, dow-je kɪ nɔ-je 'tusi d'ingə adi 'tuji-né kadmɛɛ lə-dé kɔgi. ²⁰ Dan dowbɛ-je-ti kinlé, to Imene-je kɪ Alegjandrə kɪ m'ingə-dé yaki ji Sata-ti, kadi kəm-dé gángi dɔ-dé-ti bá d'a pa ta kɔbi kɪ Lubə gogi al ngá.

2

Pa ta kɪ Lubə kɔ dow-je lay

¹ Kete nɔ né-je-ti lay lé, m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti kadi 'pai ta kɪ Lubə rəm, 'nɔi ta-é-ti rəm, 'dəji-é né rəm, bá 'rai-é oiyo rəm, kɔ ta lə dow-je lay ya. ² 'Rai bə, kdotalə ngar-je rəm, kdotalə dow-je kɪ boy-boy lay rəm, bə kadi j'isi-né selélé kɪ lapiya mɛɛ kuji-ti kɪ kilə dɔ Lubə-ti rəm, bá mɛɛ panjiyə-ti kɪ maji rəm tɔ. ³ Né kinlé to né kɪ maji rəm, bá nəl Lubə kɪ to Njəkaji-ji, ⁴ kɪ ndigɪ kadi dow-je lay ya d'ingə kaji rəm, bá kadi 'gə ta kɪ tɔgrɔ-ti* maji rəm lé tɔ. ⁵ Kdotalə Lubə ra káre-rè rəm, njékulə dow-je noji nati kɪ Lubə

† 1:13 1:13 Knj 8:3; 9:4,5 * 2:4 2:4 Ta kɪ tɔgrɔ-ti kɪ ta-é tɔ nɛ kinlé, sɔbi dɔ ta lə Lubə.

kàrè, ra kàre-rè tɔ, adi to Jeju Kristi kí to dow. ⁶ E ya adi rɔ-é gangi-né do dow-je lay: Toji-né ta kí Lubə pa sobi-né do kaglo kí e ya oji. ⁷ †Ta kinlé bá, Lubə ində-m adi m'to njéndó dow-je rəm, adi m'to njèkɔwkułə-é rəm, kɔɔ kadi dow-je kí 'to jipi-je al lé, m'ndó-dé né kí sobi do kadmeɛ rəm, kí sobi do ta kí tɔgrɔ-ti rəm tɔ. To ta kí tɔgrɔ-ti, bi m'ədi ta al.

⁸ M'ndigi kadi lo lay ya dingəm-je 'pa ta kí Lubə kɔ jɔ-dé kí aa njay kí kɔy kí taá†, nal wɔngi rəm, bá nal kɔsi-nɔ ta rəm tɔ.

Ta kí sobi do dené-je kí njèkadmeɛ-je

1Pi 3:1-6; Tit 2:3-5

⁹ †Bè ya tɔ, kadi dené-je 'mɔne kí kubi-je kí tuwə kɔɔ-dé rəm, kí ɔn do rɔ-dé maji rəm, kí ulə rɔsol dɔ-dé-ti al rəm, kadi d'uwə dɔ-dé kuwə do kí gati-é nɔ əse kí 'ra kí lɔr-je əse kí mədkɔsi-je al rəm əse d'ɔɔ kubi-je kí là-é tɔ ɔay-ɔay al rəm tɔ. ¹⁰ Ngà kadi 'toji mandɔ lə-dé meɛ kullə ra-je-ti kí maji-maji kí tuwə kullə ra dené-je kí 'to njèkilə kuji do Lubə-ti bane. ¹¹ Kadi dené isi selélé oo néndó kí do kí sɔl lɔm. ¹² Mɔ m'adi tarəbi dené kadi a nɔ dingəm-je-ti ndó-dé né al rəm, kadi ɔw kí tɔgi do dingəm-ti al rəm, ngà kadi isi selélé.‡ ¹³ Kdɔtalə Lubə ra Adam ya kete, bá ra Kawa ɔəy. ¹⁴ Ə to Adam bá Sú ədi-é al. Ngà to dené bá Sú ədi-é adi al do ndu Lubə. ¹⁵ Bè ya kàrè, dené à kaji kí takul təl kí e təl kɔ ngan-je, kinə uwə rɔ-é ngà meɛ kadmeɛ-ti, kí meɛ ndigi dow-je-ti, kí meɛ kaa njay-ti kí panjiyə kí maji.

3

Ta kí sobi do njèkində kəm-dé go njèkəwnɔ-je-ti

Tit 1:5-9; 1Pi 5:1-4

¹ Kinə dow madi ndigi kadi n'to njèkində kəm-n'è go njèkəwnɔ-je-ti rəm, to kullə kí maji nɔ ya é ɔ-é ra-é tin. Ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti. ² †Bəba njèkində kəm-é go njèkəwnɔ-je-ti lé, à to dow kí ta goto dɔ-é-ti, à to njèdené kí kàre-rè, à to njèkində kəmkaa do rɔ-é-ti, à to njèkore rɔ-é ndəngi do né-je-ti, à to dow kí panjiyə-é tɔ jugi-jugi al, à to njèkuwə mba-je kí rɔ-é-ti wur-wur, à to dow kí asi ndó dow-je né, ³ à to ɔyibi al, à to njèrɔ kí dow-je al, ngà à to dow kí sɔl lɔm-lɔm, à to dow noji, bá à to njèrakəmnda là al rəm tɔ. ⁴ Njèkində kəm-é go njèkəwnɔ-je-ti lé, à to dow kí njèkində kəm-é go dɛ kí meɛ kəy-ti liə maji rəm, à to dow kí asi gaki kadi adi ngan-je 'to njétəl rɔ-dé go ta-ti rəm tɔ. ⁵ Kɔɔ kinə dow gə kində kəm-é go dɛ kí meɛ kəy-ti liə al lé, à ra ban bá à kasi kində kəm-é go njèkəwnɔ-je-ti lə Lubə wa? ⁶ Njèkində kəm-é go njèkəwnɔ-je-ti lé, à to njèkadmeɛ sigi al, nè kɔji rɔ à kɔ ra-é kadi ta kí Lubə gangi do Sú-ti kinlé usi dɔ-é-ti tɔ. ⁷ Rəm à to dow kí njèkadmeɛ al-je kàrè, 'pa ta kí dɔ-é-ti maji nɔ tɔ, kɔɔ kadi dow nədi-é al rəm, bá kɔɔ kadi usi meɛ gum-je-ti lə Sú al rəm tɔ.

Ta kí sobi do njèkində kəm-dé go né-ti lə njèkəwnɔ-je

Knj 6:1-6

† 2:7 2:7 2Ti 1:11 † 2:8 2:8 Jipi-je lé, ndɔ-je madi d'oy ji-dé kí taá bá 'pa ta kí Lubə ('Ndó Pa 134:2; Nje 2:19). Ji kí aa njay toji meɛ kí aa njay bi to ta lə togi ji kí man kadi aa kin al. † 2:9 2:9 1Pi 3:3 ‡ 2:12 2:12 'Ndó Tit 2:3-5 † 3:2 3:2 Tit 1:6-9

⁸ Bè ya tɔ, njékində kəm-dé go né-ti lə njékəwnə-je lé, d'a to dow-je kí dow-je d'ilə kuji dɔ-dé-ti, d'a to njépata mindi-dé joo al, d'a to gɔyibi-je al, bá d'a to njékay ngodi kí go rəbi-é-ti al go nékingə-ti al rəm tɔ. ⁹ Ta kí sɔbi dɔ kadmɛɛ kí tò lo bɔyɔ-é-ti bá Lubə tɛɛ kɪ dɔ-é lé, kadi njékində kəm-dé go né-ti lə njékəwnə-je lé, 'təl rɔ-dé go-ti kɪ tagir kí maji. ¹⁰ Kadi toki nɔ-dé koo mɔki, é kinə ta goto dɔ-dé-ti rəm, d'a ra kullə-é.

¹¹ Dené-je kàrè, d'a to dɛ kí dow-je d'ilə kuji dɔ-dé-ti rəm, d'a to njékulə ta ndil dow-je-ti al rəm, njékində kəmkaa dɔ rɔ-dé-ti rəm, bá njéra né kí tɔgrɔ-ti mɛɛ né-je-ti lay rəm tɔ.

¹² Njékində kəm-dé go né-ti lə njékəwnə-je lé, d'a to njédené-je kí kàrè-rè rəm, d'a to dow-je kí njékində kəm-dé go ngan-dé-je-ti, kɪ dɛ kí mɛɛ kəy-je-ti lə-dé dɛ ya maji rəm tɔ bane. ¹³ Kdɔtalə dɛ kí 'ra kullə lə-dé maji lé, dow-je d'a kun ta-dé nɔ rəm, bá mɛɛ-dé à nda kəy-kəy dɔ kadmɛɛ-ti kí d'adi Jeju Kristi lé rəm tɔ.

Lubə tɛɛ dɔ né kí boy kí tò lo bɔyɔ-é-ti

¹⁴ M'ndàngi ta-je kin m'adi-i kɪ kində mɛɛ dɔ-ti kadi m'ow rɔ-i-ti ngɔsnè nɔɔ. ¹⁵ Ngà kinə lé, nja-m nɔy bəy kàrè, 'a gə kəm rəbi kí a mbɔji-né rɔ-si dan dow-je-ti lə Lubə, kí 'to njékəwnə-je lə Lubə kí njékisi kəm. Njékəwnə-je kinlé bá 'to njégəti ta kí tɔgrɔ-ti taá titi kí gajɪ kí ngow dan kəy-ti gəti-né kəy taá kin bè tɔ.

¹⁶ Jeju Kristi, un rɔ dow ree-né dɔnangi-ti nè, Ndil kí aa njay panè: Ɛ to dow kí njururu. Malayka-je d'oo-é,

Njékadmɛɛ-je d'ilə mbɛ ta liə d'adi gin dow-je kí gay-gay.

Dow-je kí dɔnangi-ti nè d'adi mɛɛ-dé Jeju Kristi,

Lubə un-é ɔw siə mɛɛ riɓa-ti.

Ta kí sɔbi dɔ kadmɛɛ kí tò lo bɔyɔ-é-ti bá Lubə tɛɛ dɔ-é kinlé, to né kí maji nɔ. To ta kí tɔgrɔ-ti ya.

4

Ta kí dɔ njéndó dow-je né-je-ti kí ngɔm

1Jq 4:1-3; Kol 2:16-23; 2Ti 2:4-6

¹ Ngà Ndil kí aa njay pa adi aa yérórɔ ya panè: Kagle-je-ti kí dɔbəy-ti lé, dow-je kí dan-ti-je d'a tusi kadmɛɛ lə-dé kinə kdɔ tɪnə go ndil-je-ti kí njékədi dow-je kur-dé wale rəm, kdɔ kun go néndó-je kí i rɔ ndil-je-ti kí maji al rəm tɔ. ² Dowbé-je kinlé, d'a kadi njéndó dow-je né-je kí ngɔm kí 'to njékədi kəm dow-je kin d'ədi-dé d'ur-dé wale. Njékədkəm dow-je kinlé, dɔ-dé təl adi mɛɛ-dé uwə-dé kɪ ta dɔ majal-ti al, toki nin kí dow ɔr ngowla pərəə ində rɔ-é-ti ya kàrè gə al ngá kin bè. ³ Dɛ d'ɔgi dow-je kadi 'taa-nɔ rəm, d'ɔgi-dé kuso né-je kí dan-ti-je rəm tɔ. Ngà né-je kin lay lé, Lubə ya ra kdɔ kadi njékadmɛɛ-je kí 'to njégə ta kí tɔgrɔ-ti lé, d'oo maji-é 'ra-é-né oiyo. ⁴ Né-je lay kí Lubə ra lé maji, adi né kí dow à mbati ya goto. Ngà kuso bá kadi dow uso ra-é-né oiyo tá†. ⁵ Kdɔtalə né-je lay lé, ta lə Lubə, kɪ ta kí pa siə təl-dé adi aa njay ngá.

† 4:4 4:4 Kgn 1:31

⁶ Timote, né-je kinlé, kinə i 'ndó njékadmɛɛ-je rəmə, 'a to ngonnjèkullə kí maji lə Jeju Kristi, kí ta kí dɔ kadmɛɛ-ti kà néndó kí tɔgrɔ-ti kí i ingə-ingə lé asi-i maji. ⁷ Ngà ta tóti-je, kà tasu-je kí tò nɛ takəm Lubə-ti lé, ɔsi ngrəngi kí rangi.

Ta dingəm-je kí Pol adi Timote

I 'ndó kadi 'ilə kuji dɔ Lubə-ti. ⁸ Kdotalə ndó ndaji njirə rɔ to né kí maji, ngà maji kɔ né-je nɔ al. Ngà kuji kí kilə dɔ Lubə-ti lé, maji kɔ né-je lay. Dow-je kí njékilə kuji dɔ Lubə-ti lé, Lubə un mindi-é kɔ kadi n'adi-dé kiskəm kí ngɔsnè-ti kin rəm, bá kiskəm kí sartagangi kí à ree lé rəm tɔ. ⁹ Ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti rəm, to ta kí asi gaki kadi toki ndigi dɔ-ti dɔgim ya rəm tɔ. ¹⁰ Bəfa jəi j'rai kullə rəm, j'iləi rɔ-ji dɔ rəm, kdotalə j'indəi mɛɛ-ji dɔ Lubə-ti kí njékisi kəm, kí to njékaji dow-je lay. Ngà kí boy nɔ lé, ɛ to njékaji njékadmɛɛ-je. ¹¹ Ta-je kinlé, 'ndəji njékadmɛɛ-je dɔ-ti rəm, bá 'ndó-dé rəm tɔ.

¹² 'Adi dow nədi-i kdotalə to kí i 'to basa kinlé al. Ngà kadi i 'to né ndaji lə njékadmɛɛ-je, mɛɛ ta pa-i-ti rəm, mɛɛ panjiyə-i-ti rəm, mɛɛ ndigi dow-je-ti rəm, mɛɛ kadmɛɛ-ti rəm, bá mɛɛ kaa njay-ti rəm tɔ. ¹³ 'Ində rɔ-i ta ndó mbete-ti kí aa njay dan njékadmɛɛ-je-ti rəm, 'ində rɔ-i ta kulə dingəm mɛɛ-dé-ti rəm, bá 'ində rɔ-i ta ndó-dé né-ti rəm tɔ. 'Ra bə-bə ya sar kadi m'ɔw m'ingə-i-né. ¹⁴ Kadkare kí Ndil Lubə adi-i kà kəm rəbi kí rɔ njəpata-je kí ta Lubə-ti rəm, kà kəm rəbi kí rɔ 'ngatɔgi-je-ti kí d'ində ji-dé dɔ-i-ti rəm lé, 'ra 'ndam-né al. ¹⁵ 'Ində rɔ-i ta né-je-ti kinlé rəm, un rɔ-i bikti ya ində ta-ti, kɔ kadi kɔw kí kete lə-i tò ndata rəsi takəm dow-je-ti lay rəm tɔ. ¹⁶ 'Oo go rɔ-i i ya maji rəm, 'oo go néndó kí 'isi 'ndó dow-je lé maji rəm, 'uwə rɔ-i ngà titi. Kdotalə ra-é kí bə kinlé bá, 'a kaji-né rɔ-i i ya rəm, dow-je kí d'oo ta lə-i kàrè, d'a kaji-né rəm tɔ.

5

Gosi ra kullə kà dow kí ra majal

¹ Dingəm kí 'bugə lé, 'ndangi-é rəy-rəy al, ngà 'ɔji-é ta titi bəbi-i bə, 'ɔji ta basa-je titi ngankɔ-i-je bə, ² 'ɔji ta dené-je kí 'bugə titi kɔ-i-je bə, bá 'ɔji ta nganmandi-je titi kɔnan-i-je bə, kà tagir kí aa njay.

Ta kí dɔ njəngɔwkoy-je-ti

³ 'Oo go njəngɔwkoy-je kí dow dɔ-dé goto. ⁴ Ngà kinə njəngɔwkoy kí ngan-é-je əse nganka-é-je d'isi nɔɔ rəmə, né kí dɔsɔy kí d'a ra kɔ kilə-né kuji dɔ Lubə-ti ɔn: Dɛ d'a koo go dɛ kí mɛɛ kəy-ti lə-dé dɛ ya rəm, d'a koo go njəkɔji-dé-je kɔw kí ndɔki d'uti-dé lé tɔ. ɛ kin bá to né kí nəl Lubə. ⁵ Njəngɔwkoy kí isi kà kár-é, kí dow dɔ-é goto lé, ɛ ində mɛɛ-é dɔ Lubə-ti ə uwə rɔ-é ngà pa siə ta rəm, bá dəji-é né ndɔɔ-je kà kada-je rəm tɔ. ⁶ Ngà njəngɔwkoy kí isi ɔy ngɔdi go né-je-ti kí dɔnangi-ti nɛ lé, lé isi kà dɔ-é taá ya kàrè, ɛ oy ngà. ⁷ ɛ kin bá to né-je kí 'a ndəji-dé dɔ-ti, kɔ kadi dow ilə-né ta dɔ-dé-ti al. ⁸ Kinə dow madi oo go noji-é-je al, ə kí boy nɔ lé, kinə oo go dow-je kí mɛɛ kəy-ti liə al rəmə, to dow kí ilə kadmɛɛ liə kɔgi, ɛ maji al nɔ itə njékadmɛɛ al bəy. ⁹ Njəngɔwkoy kí njəkəwnɔ-je d'a kində ri-é kɔw koo go-é lé, bəl-é à ra korməkɛ kɔw kí taá bane, à to dené kí ndɔki ore kəm-é go ngɔbi-é-ti ya káre-rè ¹⁰ rəm, à to dené kí d'a gə-é kadi kullə ra-é maji-maji, adi à to njəngəm ngan-é-je maji rəm, njəkuwə mba-je kí rɔ-é-ti

wur-wur rəm, njètogi nja* njékaa njay-je rəm, njèra kì dangi-ti-je rəm, bá né-je kí gay-gay lay kí maji bá to kullə ra-é rəm tɔ. ¹¹ Ngà njéngowkoy-je kí rɔ-dé tò kare bəy lé, ində ri-dé mɛɛ mbete koo go njéngowkoy-je-ti lé al. Kdotalə loki bo dingəm ra-dé lé, d'ubə Kristi, dow kí Lubə mbəti-é d'ingə-é ə 'ndigi taa ngow gogi, ¹² adi d'usi-né mɛɛ ta kí gangi-ti, kdotalə kun mindi lə-dé kí d'un d'adi Kristi kete lé, 'tusi d'ingə kogi. ¹³ Bəy bá njéngowkoy-je kí rɔ-dé tò kare lé, 'ndigi ra kullə al, bá 'ndó kilə kì takəy-takəy rəm, d'ə do-ti nɔɔ 'təl njékíndə nané-je rəm, njépata-je kí usi-dé-ti al rəm, bá njépata-je kí tuwə pa al rəm tɔ. ¹⁴ Gin-é kin bá, m'ndigi kadi njéngowkoy-je kí rɔ-dé tò kare bəy lé, 'təl 'taa ngow d'oji-né ngan-je, d'oo go mɛɛ kəy-je lə-dé maji, kdɔ kadi njéba-je lə-ji d'ingə rəbi 'pa-né ta kí maji al do-ji-ti al. ¹⁵ Kdotalə njéngowkoy-je kí dan-ti-je d'ilə kadmɛɛ lə-dé kogi ngá, adi d'un go Satə. ¹⁶ Ngà kinə dené kí to njékadmɛɛ ɔw kì njéngowkoy-je mɛɛ kəy-ti liə nɔɔ rəmə, kadi oo go-dé, kdɔ kadi njékəwnə-je d'ingə ji-dé d'oo-né go dɛ kí dow do-dé gati.

Ta kí sɔbi do 'ngatógi-je

1Kɔ 9:9-10

¹⁷ 'Ngatógi-je kí d'ɔr nɔ njékəwnə-je maji lé, tò kadi toki kilə kuji do-dé-ti, bá tò kadi toki ra sə-dé rəm tɔ. Ə kí boy nɔ lé, to ta kí sɔbi do dɛ kí d'ində rɔ-dé ta ndó dow-je ta-ti lə Lubə rəm, bá ta ndó dow-je né-ti rəm tɔ. ¹⁸ †Kdɔ mbete kí aa njay panə: *Mangi kí d'adi-é ɔ njiyə do ko-ti kdɔ kadi kəɔ-é tal lé, 'a do ta-é al, bá pa bəy panə: Dow kí ra kullə lé, to tó-é kadi à kingə né do-ji-é tɔ.*

¹⁹ 'I kalangi 'ndigi do ta-ti kí dow-je d'ilə do 'ngatógi-ti al, ngà kadi oo ta-é ta dow-je-ti joo əse mutə kí d'oo kì mbi-dé əse kì kəm-dé tá-je 'ra-né kullə bəy. ²⁰ Dɛ kí 'ra majal lé, 'ndangi-dé takəm dow-je-ti lay, kdɔ kadi ndəgi-é-je kərə 'bəl-né tɔ. ²¹ M'un ndu m'adi-i nɔ Lubə-ti, kì nɔ Jeju Kristi-ti, bá nɔ malayka-je-ti kí Lubə mbəti-dé kadi 'təl rɔ-i go ndukun-je-ti kinlé, ə kadi i kalangi 'gangi ta do dow-ti al rəm, bá kadi 'ra né madi ɔr-né kəm dow al rəm tɔ.

Ta-je kí gay-gay kí Pol ɔji Timote

²² 'I kalangi ində ji-i do dow-ti al rəm, bá 'ində rɔ-i nati kì dow do majal-je-ti liə al rəm tɔ. I ya 'itə rɔ-i ngərəngi kadi majal-ti.

²³ 'Isi ta kəy man-ti ya par-par al, ngà kadi ɔy man nduu sɛ-sɛ kdɔ mɛɛ-i kí isi to-i to-i kin rəm, kdɔ mɔy-je kí nɔ-je kí isi ra-i taá-taá kin rəm tɔ.

²⁴ Majal-je lə dow-je kí dan-ti-je lé, to ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti pá bəy bá 'gangi ta do-ti. Ngà 'lə dɛ kí nɔ-je rəmə, kujə rɔ-é go ta kí gangi-ti tɔ. ²⁵ Gangi-é kí kullə ra-je kí maji toji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi kinlé, bə ya tɔ ə kullə ra-je kí majal kərə dow à kasi bɔyɔ-né al rəm tɔ.

6

Ta kí sɔbi do bə-je

Epɛ 6:5-8; 1Pi 2:18-20

¹ Kadi njékadmɛɛ-je lay kí 'to bə-je lé, d'oo 'ba-dé-je kí dow-je kí d'asi gaki kadi d'un ta-dé kun kí tɔgrɔ-ti, kdɔ kadi dow-je 'pa-né ta kɔbi kì Lubə

* **5:10** 5:10 Togi nja lé toji sol do kì ndigi dow-je titi kí Jeju ra-né kì njéndó né-je lé to (Ja 13:1-17).

† **5:18** 5:18 Mat 10:10; Luk 10:7

al rəm, 'pa-né ta kí maji al dɔ Poyta kí Maji-ti al rəm tɔ. ² Dɛ kí 'ba-dé-je 'to njékadmɛɛ-je lé, kadi d'ilə jirə dɔ to kí dɛ 'to ngankɔ-dé-je kí takul Jeju Kristi kin bá kadi 'nədi-dé-né al. Ngà kadi 'ra kullə d'adi-dé maji nɔ kí kete ya bəy, kɔ kullə-je kí maji-maji kí d'isi 'ra lé, 'ra d'adi njékadmɛɛ-je, adi to ngankɔ-dé-je kí dɛ d'ində-dé dan kəm-dé-ti.

Ta kí dɔ néndó-je-ti kí ngɔm kí kay ngɔdi go nékingə-ti
Mat 6:19-34

Né kí tɔ kadi i 'a ndó dow-je ə 'a ndəji-dé dɔ-ti ɔn: ³ Kinə dow ndó né kí rangi, bi ɔ njángi dɔ ta-je-ti kí tɔgrɔ-ti lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi al rəm, ɔ njángi dɔ néndó-ti kí ɔw go-nɔ-ti kí kuji kí kilə dɔ Lubə-ti kin al rəm, ⁴ to njəngɔm kare ya, gə né al, to dow kí tanaji kí dɔ ngan ta-je-ti kí beti-beti bá to kullə ra-é. Né-je kinlé, bá isi ree kí kəmnɔda-je, kí gaki-nɔ-je, kí kulə ta ndil-nɔ-ti-je, kí ta kí gángi rim-rim dɔ-nɔ-ti-je, ⁵ kí tii-nɔ-je kí sɔy-é goto kí to kullə ra dow-je kí dɔ-dé goto. Dɛ 'gə ta kí tɔgrɔ-ti al rəm, 'gir kí kadmɛɛ Lubə lé, to kəm rəbi kingə né.

⁶ Tɔgrɔ-ti ya, kinə dow ore kəm-é dɔ né-ti kí tɔ ji-é-ti ya rəm, kadmɛɛ lé, to kəm rəbi kingə né kí nɔ ya. ⁷ Kdɔtalə j'ree dɔnangi-ti kí ji-ji kare, ə j'a tɔli kí ji-ji kare ya tɔ. ⁸ Kinə j'ɔwi kí nékuso, kí kubi rəm, ɛ kin ya asi. ⁹ Ngà dɛ kí 'ndigi kingə né ya tá lé, d'usi mɛɛ néna-ti, kí mɛɛ gum-ti lə Sú, d'usi mɛɛ ɔ né-je-ti kí gay-gay kí maji al maji al, kí né-je kí ndɔjta, kí to né-je kí isi ungi dow-je dan kɔ-je-ti, bá dan tuji-ti rəm tɔ. ¹⁰ Kɔ kəmnɔda là lé, to njirə né-je lay kí majal, ə dɛ kí dan-ti-je kí d'ay ngɔdi go-ti 'tusi-né kadmɛɛ lə-dé d'inə kogi lé, dɛ ya d'un rɔ-dé d'ilə dan babo kɔ-ti.

Dow lə Lubə: Panjiyə-é kí né kí à kuwə mɛɛ-é

¹¹ Ngà i, dow lə Lubə lé, 'ɔr rɔ-i ngərɔngi mɛɛ né-je-ti kinlé, ə 'sangi kadi 'ra né kí njururu, kadi 'ilə kuji dɔ Lubə-ti, kadi 'ində mɛɛ-i dɔ Lubə-ti, kadi 'ndigi dow-je, kadi 'ilə mɛɛ-i dɔ madi-é-ti pɔ rəm, bá kadi 'sol lom-lom rəm tɔ. ¹² 'Rɔ rɔ kí maji kí sobi dɔ kadmɛɛ, ə kiskəm kí sartagangi kí Lubə ba-i né bá i 'pa ta-é maji nɔ takəm kosi dow-je-ti lé, 'uwə njarara. ¹³ †Nɔ Lubə-ti kí to njékadi kiskəm né-je lay, bá nɔ Jeju Kristi-ti kí pa ta kí maji nɔ rəsi nɔ Pɔsi Pilati-ti lé, m'ndəji-i, ¹⁴ kadi 'təl rɔ-i go ndukun-ti lə Lubə ə 'adi rɔ-i aa nɔy, kadi dow ilə ta dɔ-i-ti al, sar ya kadi 'Babe lə-ji Jeju Kristi tɛɛ-né kɔy ¹⁵ dɔkaglo-ti kí Lubə ya ɔji. Lubə lé, to Njékisi dan maji-ti kí dum, ɛ ya kí káre-rə to Njètógi dɔ né-je-ti lay, ɛ kí to Ngar lə ngar-je, 'Babe lə 'babe-je, ¹⁶ kí ɛ ya kí káre-rə bá to njékoy al, njékisi lo kí ndógi-ti kí dow asi kɔw-ti al, ɛ kí dow ɔ-é al rəm, bá dow à kasi koo-é al rəm lé, ríba, kí tógi kí to sartagangi to 'liə! Amɛn!

Ta kí sobi dɔ njénékingə-je

¹⁷ I 'ndəji njénékingə-je kí dɔkaglo-ti kí bone, kɔ kadi 'to njékində kàdi-dé-je al rəm, kadi d'ində mɛɛ-dé dɔ nékingə-ti kí to né kí à kɔ tuji kàdi káre-rə kin al rəm, ngà kadi d'ində mɛɛ-dé dɔ Lubə-ti, njékadi-ji né-je lay mburuki-mburuki adi j'isi j'rai rɔnəl-é kin tá. ¹⁸ Kadi njénékingə-je lé, 'ra maji rəm, kadi kullə ra-je kí maji-maji bá to nékingə-dé, kadi ji-dé tɛɛ rəm, bá kadi 'to njéra kí dow-je rəm tɔ. ¹⁹ Kəm rəbi kin bá kadi 'mbɔ-né nékingə-dé kɔ ndɔ kí bore, lo-ti kí tɔ gərərə, kadi 'tɛɛ-né kiskəm-ti kí tɔgrɔ-ti.

Ta læ ngəm néndó kí tɔgrɔ-ti

²⁰ I Timote, 'tɔsi kəm-i go kullə-ti kí Lubə adi-i lé maji. Tatidə-je kí mɛɛ wəy kare kí to ta-je kí tò nɛ takəm Lubə-ti, kí né-je kí ɔsi ta Lubə ya rəmə 'panè to nɛgə bòò ri boo kinlé, 'or rɔ-i ngərəngi mɛɛ-é-ti kɔgi. ²¹ Dɛ kí nɛ-je kí d'oy go-ti rigi-rigi lé, 'tusi rəbi kí sobi dɔ kadmɛɛ lə-dé d'inə d'ur wale.

Kadi ramaji læ Lubə này sə-si!

Mbete kí njèkungí joo kí Pol ndàngí adi Timote Ta-je kí dɔ mbete-ti kí njèkungí joo kí Pol ndàngí adi Timote

Mbete kí njèkungí joo kí njèkɔwkuɔlɔ Pol adi Timote kinlé to dɔbɔy ta kí idɔ Timote kete fá kadi 'tol-é bɔy. E isi dangay-ti mee bebo Rɔm-ti isi ngɔbi kadi 'tol-é. E ndàngi mbete lé kɔɔ kulɔ-né dingɔm mee Timote-ti kadi-é uwɔ rɔ-é ngɔ mee kadmee-ti rɔm, fá mee kullɔ-ti lɔ 'Babe rɔm. Kaglo-é-ti kinlé, Timote isi ɔr nɔ njèkɔwnɔ-je kí bebo Epeji-ti ya bɔy. Mbete-je kí rangi nɔ kí Pol ndàngi lé, e pa ta lɔ ra kí Timote ra siɔ mee-é-ti. Dɛ kí joo kinlé, 'ra kullɔ nati kɔɔ ta lɔ 'Babe. Pol ba Timote ngon-é kí mee kadmee-ti titi kí fá-é-né mee mbete-ti kí dɔsɔy kí ndàngi adi-é lé. Tò ndaa-ti rɔsi kí Pol indɔ Timote kí to ngon basa kí njɛra siɔ kullɔ kin dan kɔm-é-ti ɔ ndigi kadi-é ra kullɔ maji kí kete-kete. Ta kí lo kɔr-é-ti kí 1-2 lé, tò kadi lé dan kɔ-je-ti kí dɔkaglo-ti kí bone, kí né-je kí to rɔ ya kàrè to kuwɔ rɔ ngɔ ya. Pol un nétɔji-je nɔ fá pa-né ta kí dɔ kuwɔ rɔ ngɔ-ti: Asgar, njèkɔyngɔdi lokindɔ dirɔ-ti, njèndɔr, njèrakullɔ, fá e pa ta kí dɔ rɔ-é-ti ya to, kɔɔ ngɔdi kí e ay kaglo kisi-é kí dɔ-é taá. Ta kí lo kɔr-é-ti kí 3-4 lé to ta-je kí sobi dɔ kɔ-je kí à ree kí ree bɔy, fá maji lɔ kɔ dɔ ndi-ti rɔm, fá kilɔ kuji dɔ ta-ti lɔ Lubɔ rɔm. Pol pa ta lɔ kiɔnɔ-nɔ ta tɔl ta mbete-ti liɔ, ngɔ e indɔ mee-é-ti kí Timote à kɔw koo-n'è bebo Rɔm-ti ɔ e idɔ-é ta-je nɔ dɔ kɔw-ti kí à kɔw koo-n'è lé. To mbete kí e ndàngi adi dow káre-rè ya ngɔ tɔl to mbete kí ulɔ dingɔm mee njèkadmee-je-ti kí bone bè ya lay.

Lapiya kí Pol ra

¹ Mɔ Pol, njèkɔwkuɔlɔ lɔ Jeju Kristi, kí go ndigi-ti lɔ Lubɔ kadi m'ilɔ mbe kunmindi lɔ Lubɔ kí sobi dɔ kiskɔm kí takul nam kadi Jeju Kristi-ti, ² fá m'ndàngi mbete kin m'adi-i i Timote kí m'oo-i kí ngon-m bè, kí m'indɔ-i dan kɔm-m-ti. Kadi Lubɔ kí Bɔbi-ji dɛ kí 'Babe lɔ-ji Jeju Kristi d'adi ramaji, kí koo kɔmtɔndoo, kí lapiya lɔ-dé nɔy sɔ-i.

Oiyo kí Pol ra Lubɔ

2Tì 2:1-12; Epe 1:3-7; 2Te 2:13-15

³ Lubɔ kí ka-m-je 'pole-é fá m'un dɔ nja-dé kí tagir kí maji lé, m'ra-é oiyo kɔɔ ta lɔ-i. Lokí m'isi m'pa siɔ ta ndɔɔ-je kí kada-je lé, m'nal kilɔ ri-i dan-ti al. ⁴ Lokí mee-m ole dɔ man nɔ-ti lɔ-i rɔmɔ, bɔ koo-i ya ra-m lɔti-lɔti kɔɔ kadi ronɔl rusi-né mee-m. ⁵ Mee-m tò gɔrɔrɔ dɔ kadmee-ti lɔ-i kí to kadmee kí kɔdkɔm goto-ti, kí tò mee ka-i kí dené Loiyisi-ti ya kete rɔm, fá tò mee kɔ-i Enisi-ti rɔm tɔ. Kadmee kinlé, m'gɔ maji kí tò mee-i-ti tɔ.

Ta dingɔm kí Pol adi Timote

⁶ Gin-é kin fá m'ulɔ dingɔm mee-i-ti, kadi ulɔ pɔr kuti kadkare-ti kí Lubɔ adi-i lokí m'indɔ-né ji-m dɔ-i-ti lé. ⁷ Kɔɔtalɔ ndil kí Lubɔ adi-ji lé, to ndil bɔl al, ngɔ to ndil tɔgi rɔm, ndil ndignɔ rɔm, fá ndil gosi rɔm tɔ. ⁸ 'Adi

rɔ-i sɔl-i dɔ pa ta-ti lə 'Babe kadi dow-je al rəm, 'adi rɔ-i sɔl-i dɔ-m ma-ti kɪ d'uwə-m dangay-ti kɔɔ ta kɪ sɔbi dɔ-é kin al rəm tɔ. Ngà kadi 'ingə kɔ sə-m kɔɔ Poyta kɪ Maji, kɪ takul tɔgi lə Lubə. ⁹ Ɛ b́a aji-ji rəm, b́a-ji kadi j'tɔli dow-je kɪ j'aai njay, kɪ takul kullə ra-ji-je al, ngà kɪ go kojra-ti liə Ɛ ya rəm, kɪ go maji-ti kɪ Ɛ ra sə-ji kɪ takul nam kàdì Jeju Kristi-ti low lə low-je nɔ†. ¹⁰ Ramaji kinlé, Lubə adi tɔji rɔ-é kɪ ngɔsnè-ti kin kɪ takul ree lə Njèkaji-ji Jeju Kristi kɪ tɔti rɔ koy ə tɔji kiskəm kɪ sartagangi kɪ takul Poyta kɪ Maji. ¹¹ †To ta lə Poyta kɪ Maji kinlé b́a Lubə ində-m-né kɪ njèndó dow-je ta liə rəm, njèkɔwkułə rəm, b́a njèndó né dow-je rəm tin. ¹² Adi to né kin b́a, m'ingə-né kɔ tin. Ngà rɔ-m b́a sɔl-m dɔ-ti al, kɔɔ m'gə Ɛ kɪ m'adi-é mɛɛ-m rəm, b́a m'gə maji kɪ Ɛ ɔw kɪ tɔgi kadi ngəm-né né kɪ maji kɪ Ɛ inɔ ji-m-ti sar ndɔ tɔl Jeju-ti rəm tɔ.

¹³ Gə ta kɪ tɔgrɔ-ti kɪ 'oo ta-m-ti lé, Ɛ ya 'uwə ngà kɪ takul kadmɛɛ rəm, kɪ takul ndigi dow-je kɔɔ nam kɪ i 'nam kàdì Jeju Kristi-ti. ¹⁴ Né kɪ maji kɪ tɔ ji-i-ti lé, 'ngəm kɪ takul Ndil kɪ aa njay kɪ isi mɛɛ-ji-ti lé.

Kuwə rɔ ngə lə Onejipɔr

¹⁵ I 'gə maji kɪ dɛ lay kɪ d'isi dɔnangi Aji-ti 'tusi-m d'inɔ-m, adi dan-dé-ti lé to Pijel dɛ kɪ Ermojen. ¹⁶ Kadi 'Babe adi koo kəmtondoo liə nɔy kɪ dow-je kɪ mɛɛ kəy-ti lə Onejipɔr. Kɔɔtalə taá-taá ya isi sɔl mɛɛ-m rəm, b́a rɔ-é sɔl-é kɔɔ sil kɪ d'ilə-m kin al rəm tɔ. ¹⁷ Ngà loki Ɛ ree b́ebo Rəm-ti lé, Ɛ sangi-m kɪ rɔ tungə-é ya sar ingə-m. ¹⁸ Né-je lay kɪ Onejipɔr ra adi-m b́ebo Epeji-ti lé, i 'gə maji itə dow-je lay. Kadi 'Babe adi koo kəmtondoo liə nɔy siə ndɔ gangta-ti liə.

2

Né-je kɪ tuwə kadi njèkadmɛɛ ndaji

¹ I Timote kɪ m'oo-i kɪ ngon-m bè lé, 'uwə rɔ-i ngə mɛɛ maji-ti kɪ Lubə ra sə-ji kɪ takul nam kɪ j'nami kàdì Jeju Kristi-ti kin. ² Néndó kɪ 'oo ta-m-ti kɪ mbi-i takəm kɔsi dow-je-ti lé, 'ndó dow-je kɪ njéra né kɪ tɔgrɔ-ti kɪ d'a kasi ndó dow-je kɪ rangi tɔ. ³ 'Ingə kɔ sə-m tanə asgar kɪ maji lə Jeju Kristi bè. ⁴ Dow kɪ andi asgar-ti lé, à kɔr rɔ-é kɔgi mɛɛ kullə-je-ti lə dow-je kɪ kare, kɔɔtalə Ɛ à ndigi kadi n'ra né kɪ nəl njèkun-n'è asgar-ti. ⁵ Bè ya tɔ, dow kɪ ində dirə ngodi lé, à kay kɪ gangi-é kɪ d'ɔji kadi toki kay-né lé bane, al rəmə à nal nékugə doji-é. ⁶ Rəm b́a njèndɔr kɪ njèkɔɔ rɔgi-rɔgi ta ndɔr-ti lé, tɔ kadi Ɛ ya ijə kandi né ndɔr liə dɔsɔy. ⁷ I Timote, ta-je kɪ m'idə-i kinlé, 'laji dɔ-ti maji 'oo, ə 'Babe à ra sə-i kadi 'gə mɛɛ né-je kin lay.

⁸ 'Adi mɛɛ-i ole dɔ Jeju Kristi-ti kɪ to ngonka Dabidi. Jeju lé, Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, titi kɪ Poyta kɪ Maji kɪ m'isi m'ilə mbɛ-é pa-né ta-é lé. ⁹ To ta lə Poyta kɪ Maji kinlé b́a m'ingə-né kɔ sar d'ilə-m-né sil tanə kɪ dow kɪ tɔl dow bè tin. Ngà ta lə Lubə lé, dow ilə-é sil al. ¹⁰ Gin-é kin b́a m'ore-né mɛɛ-m ngə dɔ né-je-ti lay, kɔɔtalə dow-je kɪ Lubə mbəti-dé, kɔɔ kadi dɛ kàrè d'ingə kaji kɪ tɔ rɔ Jeju Kristi-ti, kɪ riɓa kɪ sartagangi tɔ.

¹¹ Ta-je kɪ m'ɔw kɪ pa kinlé, to ta-je kɪ tɔgrɔ-ti ya:

Kinə j'oyi nati kɪ Kristi lé,

¹² †j'a kisi kəm nati siə tɔ.

Ə kinə j'uwəi rɔ-ji ngə rəmə, j'a kɔi bɛ nati siə tɔ,

Ngà kinə j'naji j'painə j'gəi-é al rəmə,
 ɛ kàrè à naji panè n'gə-ji al tɔ.

¹³ Kinə j'gəi dɔ kunmindi-ti lə-ji al kàrè
 ɛ ɔ gərərə dɔ kunmindi-ti liə.
 Kdɔtalə ɛ, à pa ta mindi-é joo al.

Njèra kullə kí 'nə-é 'gə-é maji

1Ti 1:3-7,18-20; Tit 1:10-16; 2:11-15; 2Pi 2:1-22

¹⁴ 'Oo maji, né-je kí kadi 'ole mee dow-je dɔ-ti, 'ndəji-dé-né nɔ Lubə-ti
 ɔn: Kadi d'isi ta 'gaki-nə dɔ ngan ta-je-ti al, kdɔ maji-é goto, ngà isi tuji
 dow-je kí d'isi 'yəl mbi-dé d'oo-né. ¹⁵ 'Uwə rɔ-i ngə kadi 'a nɔ Lubə-ti titi
 dow kí 'nə-é d'oo adi to dow kí asi rəm, titi njèra kullə kí rɔ-é sol-é dɔ
 kullə-ti liə al, adi ɛ ndó dow-je ta kí tɔgrɔ-ti lə Lubə kɔ gangi-é berere-
 berere. ¹⁶ 'Or rɔ-i ngərəngi kɔgi mee tatidə-je-ti kí mee wəy kare kí to ta-je
 kí tɔ nɛ takəm Lubə-ti, kdɔtalə dow-je kí d'ində rɔ-dé ta-ti lé, d'ɔw kɔ kete
 par-par mee né ra-je-ti kí ilə kuji dɔ Lubə-ti al. ¹⁷ Dowbé-je kinlé, néndó
 lə-dé ɔw kɔ kete-kete tanə kɔ dɔ basrangɔ kin ya bè. Imene-je kɔ Piletɔ 'to
 dow-je kí dan-dé-ti. ¹⁸ Imene-je kɔ Piletɔ lé, 'ndəm rəbi ta kí tɔgrɔ-ti adi
 d'ur wale. Dɛ 'pa titi kí Lubə adi dow-je 'tosi ndəl d'ində lo tɛɛ ngà bè.
 Bəba 'təl dɔ dow-je nɔ adi d'ilə kadmeɛ lə-dé kɔgi. ¹⁹ Bè ya kàrè, gin kəy
 kí Lubə ində adi ngə kəng-kəng lé, ɔ gərərə. Gin kəy kinlé 'ndəngɔ ta-ti
 'panè:

«'Babe gə dow-je liə ɔw»

ə «Dow kí rá-rá kí panè n'to dow lə 'Babe rəmə,
 kadi dowbé mbati né ra kí njururu al.»

Bəy-je lə dené kɔmolé

²⁰ 'Oo bè, mee kəy kí boy lé, bəy-je kí d'ubə kɔ lɔr, kɔ bəy-je kí d'ubə kɔ
 là ya par bá tɔ-ti al, ngà bəy-je kí to kagi bá 'tɔl, kɔ bəy kí d'ubə kɔ anji-je
 kàrè tɔ-ti tɔ. Bəy-je kí dan-ti-je lé, to bəy kɔmolé, ngà bəy-je kí nɔ-je to bəy
 ra kullə-je kí kare tɔ. ²¹ Bəba kinə dow aa rɔ-é dɔ né-je-ti kí maji al kin
 rəmə, dowbé toki bəy kɔmolé kí d'or d'ində tagay d'adi Lubə, ɛ toki bəy
 kí maji ra kullə kí ba-é ngəm pèrèrè kdɔ ra-né kullə kí rá-rá ya kí maji kin
 bè.

Ta kí sɔbi dɔ ngonnjəkullə lə 'Babe

²² Timote, 'or rɔ-i ngərəngi kɔgi mee bo né-je-ti kí maji al kí isi ra basa-je
 kɔ mandɔ-je ə i 'sangɔ kadi 'ra né kí njururu, kadi 'ində mee-i dɔ Lubə-ti,
 kadi 'ndigi dow-je rəm, kadi 'isi kɔ lapiya kɔ dow-je kí 'nɔ ba 'Babe kɔ mee-
 dé kí kàrè-rè rəm tɔ. ²³ Tanaji-je kí kɔgi kare kɔ tanaji-je kí dɔ mbə-ti lé,
 'osi ngərəngi kɔgi, kdɔ à ree kɔ kɔl-nə.

²⁴ Ə dow kí to ngonnjəkullə lə 'Babe lé, to dow kí à ndigi kɔl-nə al. Ngà ɛ
 à to dow noji rɔ dow-je-ti lay rəm, à to dow kí asi ndó dow-je né rəm, bá à
 to dow kí njəkilə mee-é dɔ madi-é-ti pɔ rəm tɔ. ²⁵ ɛ à kɔl kɔ njəmbati ta-je
 kɔ ta kí sɔl ləm-ləm; kdɔtalə dɔmajɔ ə Lubə à ra sə-dé kadi d'inə panjiyè-dé
 kí maji al kɔgi ə 'təl 'ree dɔ ta-ti kí tɔgrɔ-ti gogi, ²⁶ kadi loki kəm-dé ijə dɔ
 né ra-dé-je-ti kí dɔ mbə-ti lé rəmə, 'tɛɛ kɔgi mee gum-ti lə Sú kí uwə-dé
 gin tɔgi-é-ti adi d'isi 'ra ndigi liə.

3

Ta kí dɔ kaglo-je-ti kí dɔbɔy-ti

¹ Timote, kadi i 'gə kí mɛɛ ndɔ-je-ti kí dɔbɔy-ti lé, lo à ngà n̄a. ² Kdɔtalə dow-je d'a to njéyər-je, d'a to m'oy yo là-je, njékun ta rɔ-dé-je, njékində kàdi-dé-je, njépa takɔbi kɔ Lubə, njékɔsi ta njékoji-dé-je, njéra oiyo al-je, njénədi Lubə, ³ d'a to dow-je kí kɔ̀ lə dow usi-dé al, njékoo kəmtondoo lə madi-dé-je al, njékulə ta ndil dow-je-ti, njékore mɛɛ-dé al-je, njémɛɛkati-je, njéba lə njéramaji-je, ⁴ njékun dɔ dow-je, njékində kungəsa-je, njéngɔm-je, dow-je d'a ge né kí adi-dé rɔnəl tɔy ndigi Lubə. ⁵ Dow-je d'a ba rɔ-dé njékilə kuji dɔ Lubə-ti ya, ngà d'a mbati né kí njékadi tɔgi kuji kí kilə dɔ Lubə-ti. 'Ɔr rɔ-i ngərangi kɔgi rɔ dowbɛ-je-ti kinlé. ⁶ Kdɔtalə dɛ kí n̄a-je dan-dé-ti 'tandi mɛɛ kəy-je-ti rəmə, dené-je kí njétɔgi kasi al, kí majal ɔ̀ bɛ dɔ-dé-ti rəm, kí 'to dené-je kí bɔ né-je kí gay-gay ra-dé lɔti-lɔti kinlé, d'usi mɛɛ gum-je-ti lə-dé. ⁷ Dené-je kinlé, d'ingə néndó kɔ̀ ndɔ-é ndɔ-é ya, ngà nja kàre ya kàrè 'gə ta kí tɔgrɔ-ti lé yórərɔ̀ al. ⁸ Titi kí ndɔki Janesi-je kɔ̀ Jambresi d'osi-né Moiyiji kɔ̀ ta lé, bɛ ya tɔ, dowbɛ-je kinlé d'osi-né ta kí tɔgrɔ-ti ngərangi tɔ. Dɛ 'to dow-je kí dɔ-dé goto rəm, kí sɔbi dɔ kadmɛɛ rəmə, 'to dow-je kí kare kɔgi ya bɛ. ⁹ Adi d'a kɔw kɔ̀ kete-kete nd̄a al. Kdɔtalə mbɔ̀ lə-dé lé, à tò ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti lay, tan̄a kɔ̀ 'lə dow-je kí joo kinlé bɛ tɔ.

Ka gərərə dɔ néndó-ti kí tɔgrɔ-ti

2Kɔ̀ 6:3-10

¹⁰⁻¹¹ †Ngà i lé, né kí m'ndó dow-je rəm, panjiyɔ-m, kɔ̀ kɔjra-je lə-m, kɔ̀ kadmɛɛ lə-m, kɔ̀ kilə mɛɛ dɔ madi-é-ti lə-m, kɔ̀ ndigi kí m'ndigi dow-je rəm, kuwə rɔ ngà lə-m, kɔ̀ kəm-m kí dow-je d'ulə ndoo, b́a kɔ̀-je lə-m lé, to né-je kí i 'ində kəm-i go-ti berere-berere 'oo maji. Mɛɛ bɛbo Antiosi-ti, kɔ̀ Ikoniyɔm, kɔ̀ Listrə lé, kɔ̀ kí rá b́a m'ingə al wa? Kulə kəm ndoo kí rá b́a tɛɛ dɔ-m-ti al wa? Bɛ ya kàrè, 'Babɛ ɔ̀r-m-ti lay ya ilə-m taá. ¹² Bɛ ya tɔ, dow-je lay kí 'ndigi kadi kisi dɔ taá lə-dé ilə kuji dɔ Lubə-ti kɔ̀ takul nam kàdi Jeju Kristi-ti lé, dow-je d'a kulə kəm-dé ndoo. ¹³ Ngà dow-je kí njémɛɛndul-je, kɔ̀ njékəɔta-je lé, d'a kɔw kɔ̀ kete n̄a mɛɛ né ra-ti kí maji al par-par, kur-né dow-je kí rangi wale rəm, b́a dɛ ya kàrè dow-je d'a kur-dé wale rəm tɔ†.

¹⁴ Ngà i lé, néndó-je kí i 'ingə ə i 'gə kí to néndó kí tɔgrɔ-ti, b́a dow-je kí i 'ingə rɔ-dé-ti kàrè i 'gə-dé maji kinlé, ɛ ya 'a dɔ-ti. ¹⁵ Ngon-i-ti n̄u ya, mbete kí aa njay kí à kadi-i kəmkaa kí à tɛɛ sə-i kaji-ti kɔ̀ takul kadmɛɛ Jeju Kristi lé, i 'gə maji. ¹⁶ Mbete kí aa njay bikti lay ya Lubə adi Ndil-é ɔ̀si dow-je b́a 'ndàngi ə maji asi gaki kɔ̀ ndó dow né rəm, kadi uwə dow kɔ̀ ta rəm, ilə dow rəbəə rəm, ɔ̀ji dow né ra kí njururu, ¹⁷ kɔ̀ kadi dow lə Lubə ɔ̀r-né m̄ir-m̄ir rəm, b́a kadi asi ra-né kullə-je lay kí maji rəm tɔ†.

4

Ta kí sɔbi dɔ ndó dow-je ta lə Lubə

† 3:10-11 3:10-11 a Knj 13:14-52; b Knj 14:1-7; d Knj 14:8-20 † 3:13 3:13 Knj 20:28-31 † 3:17 3:17 2Pi 1:19-21

¹ Kdotalə təl lə Jeju Kristi kɪ à təl rəm, kdotalə kɔʃe liə kɪ à ree rəm lé, m'un ndu m'adi-i nɔ Lubə-ti, kɪ nɔ Jeju Kristi kɪ tɔ kadi à gangta dɔ dow-je-ti kɪ d'isi kəm, kɪ dɔ dɛ-ti kɪ d'oy lé, ² kadi 'ingə kəm lo-je lay kɪ maji əse kɪ maji al kàrè, 'ndo dow-je ta lə Lubə par-par ya. I 'ndó dow-je né kɪ mɛɛ kɪ kilə dɔ madi-é-ti pɔ uwə-dé-né kɪ ta, 'ndangi-dé-né dɔ majal-ti, bə 'ulə-né dingəm mɛɛ-dé-ti rəm tɔ. ³ Kdotalə kaglo madi à ree nɔɔ kɪ dow-je d'a mbati néndó kɪ tɔgrɔ-ti. Ngà d'a mbəti dow-je nɔ kɪ go mɛɛ ndigi-ti lə-dé dɛ ya kadi 'to njéndó-dé né-je kɔ kadi 'bɔr gidi-dé kɪ ta-je kɪ nəl-dé nəl-dé bane. ⁴ Ta kɪ tɔgrɔ-ti lé, d'a kun mbi-dé kində rangi kɔ koo al, rəmə tasu-je bə d'a yəl mbi-dé kɔ koo-né. ⁵ Ngà i lé, mɛɛ né-je-ti lay ya, 'ində kəmkaa dɔ rɔ-i-ti, 'a dingəm dan kɔ-je-ti, 'ra kullə kɪ njəkilə mbɛ Poyta kɪ Maji à ra, bə 'ra kullə lə-i adi idi maji rəm tɔ.

Ta lə ngodi lə Pol
Plp 1:20-23

⁶ Ngà mɔ rəmə m'adi rɔ-m toki man nduu kɪ 'mbəl dɔ né gugi né-ti bè, adi ndo lə-m nɔy ngosi ngà*. ⁷ Mɔ m'ɔ rɔ kɪ maji, m'tɔl ta ngodi lə-m, m'ngəm kadmɛɛ lə-m. ⁸ Un kuti-é nè kinlé, nɔy kadi ndo gangi ta-ti ə 'Babe kɪ to njégangta kɪ njururu adi-m nédɔji-m kɪ to nédɔji kullə ra kɪ njururu. Mɔ kɪ kár-m bə à kadi-m al, ngà à kadi dow-je lay kɪ mɛɛ-dé tɔ səl dɔ ndo ree-é-ti lé tɔ.

Ndɔgi ta-je kɪ Pol idə Timote

⁹ 'Uwə rɔ-i ngà kadi 'ree kalangi 'ingə-m; ¹⁰ †Kdotalə Demasi† tusi-m inə-m kɔgi, kəmnda né-je kɪ donangi-ti nè ra-é nɔ adi ɔw bəbo Tesaloniki-ti; Kresasi ɔw Galati; Titi† ɔw Dalmati; ¹¹ †Luki yə kɪ kár-é bə isi sə-m nè. Loki 'ɔw kɪ ree rəmə, 'adi Marki ree sə-i. Kdɔ ɛ to njərə sə-m dɔ kullə-ti. ¹² †M'ulə Tisiki bəbo Epeji-ti. ¹³ †Loki 'ɔw kɪ ree rəmə, 'ree kɪ kubi kul lə-m kɪ m'inə bəbo Troasi-ti kəy lə Karpusi, bə 'ree kɪ mbete-je lə-m tɔ; ə né kɪ boy nɔ lé, 'adi mɛɛ-i oy dɔ mbete ndaá-je-ti lə-m al. §

¹⁴ †Alegjandrə kɪ to kodi kuwə né lé, ra sə-m majal nɔ. 'Babe à ra siə né kɪ go kullə ra-é-je-ti ya tɔ. ¹⁵ I ya kàrè, 'oo go rɔ-i rɔ-é-ti, kdotalə ɛ ɔsi ta néndó lə-ji kɔsi kɪ ngà nɔ.

¹⁶ Kɪ dɔsɔy kɪ m'ɔ m'pa-né ta dɔ rɔ-m-ti nɔ njégangta-je-ti lé, dow káre ya kàrè ɔ go-m-ti al. Ngà dɛ lay ya 'tusi-m d'inə-m kɔgi. Kadi Lubə tidə kɔr majal-é dɔ-dé-ti al. ¹⁷ Tɔ 'Babe ya bə ɔ go-m-ti, adi-m tɔgi kɔ kadi m'pa ta liə lay kɔ kadi dow-je kɪ 'to jipi-je al d'oo. 'Babe taa-m ta bɔl-ti* ilə-m taá. ¹⁸ 'Babe à taa-m kilə-m taá ta né-je-ti kɪ maji al lay ya rəm, bə à kaji-m kɔ kɔʃe liə kɪ dɔrɔ-ti rəm tɔ. Kadi riba to 'liə ya kɪ dɔ bəl-bəl! Amɛn!†

Lapiya-je kɪ ra

* **4:6** 4:6 Pol un rɔ-é oji-né man nduu kɪ 'mbəl dɔ né-ti kɪ d'adi kɔ gugi-né né bə pa-né ta kɪ dɔ koy-é-ti (Tɛt 29:38-42; Kni 15:1-10; Plp 2:17). † **4:10** 4:10 a Kol 4:14; Plm 1:24; b 2Kɔ 8:23; Gal 2:3; Tit 1:4 † **4:10** 4:10 Demasi (Kol 4:14; Plm 24) Tit (2Kɔ 8:23; Gal 2:3; Tit 1:4) † **4:10** 4:10 Titi (2Kɔ 8:23; Gal 2:3; Tit 1:4) † **4:11** 4:11 a Kol 4:14; Plm 1:24; b Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39; Kol 4:10; Plm 1:24 † **4:12** 4:12 Knj 20:4; Epe 6:21,22; Kol 4:7,8 † **4:13** 4:13 Knj 20:6 § **4:13** 4:13 Go lo-ti lə jipi-je lé, dow-je 'ra ndaá biɔ-je kɪ ndaá bati-je adi təl mbete adi 'ndangi né-ti. † **4:14** 4:14 a 1Ti 1:20; b Rɔm 2:6 * **4:17** 4:17 Pol pa ta lə bəl kɪ dɔ al, ngà pa ta kinlé sobi-né dɔ ngar-je kɪ 'sangi kadi 'ra-é maji al. † **4:18** 4:18 Mat 10:18-20

¹⁹ †'Ra lapiya Priska-je kà Akilasi adi-m rəm, bá 'ra lapiya dow-je kí mɛɛ kəy-ti lə Onejipər rəm tɔ. ²⁰ †Erasti nɔy bebo Korɛnti-ti, ə Tropim bá m'inə-é bebo Mile-ti kɔtalə rɔ-é to-é.

²¹ 'Uwə rɔ-i ngə kadi 'ree kete nɔ nɔy kul-ti. Ebulusi-je, kà Pudasi-je, kà Linusi-je, Klodiya-je, kà njékadmɛɛ-je lay ya 'ra-i lapiya tɔ.

²² Kadi 'Babe adi mɛɛ-i usi nangi. Kadi ramaji liə nɔy sə-si.

Mbete kí Pol ndàngí adi Titi Ta-je kí dɔ mbete-ti Pol ndàngí adi Titi

Tití kàrè ra kì Pol kɔ kilè mbɛ Poyta kí Majì rəm bá to ngonnjèkulè liè rɔ njékəwnə-je-ti kí gay-gay titi Timote bè tɔ. Này nà al kadi d'uwə Pol dangay-ti kí gogi nè-ti kinlé, ɔ kí Tití d'ow mee bebo Listrə-ti dɔnangi Kreti-ti. 'Ra kullə nati kaglo madi bá, go-ti Pol inə Tití lo-é-ti kin kadi-é gɔl ta-je kí dan njékəwnə-je-ti; ə Pol bá ɔw mba bebo Kɔrenti-ti əse dɔnangi Maseduwan-ti. Lo-é-ti kin bá ɛ ndàngi-né mbete kin adi Tití kɔ kulə-né dɔngəm mee-é-ti rəm, bá ɔji-é-né ta dɔ kullə-ti kí kadi-é ra tɔl ta-é rəm tɔ. Tití lé to jipi al (Gal 2:3). Mee mbete-ti kinlé, Pol ɓa-é: Ngon-m kí togrɔ-ti mee kadmee-ti (Tit 1:4), ta kin toji toki Pol bá ra siə adi-é adi mee Jeju Kristi. Mbete kullə-je lə njékəwkulə-je pa ta lə Tití al, ngà Pol pa ta liə mee mbete-je-ti liə nà. Lo kɔr-é-ti kí 1: 5 bá Pol ole mee Tití dɔ né-je-ti kí n'inə-é-né dɔnangi Kreti-ti lé: Kadi gɔl ta-je kí này lé kà go-é-goé tɔl ta-é ə ində njékərnɔ-je dan njékəwnə-je-ti kí gay-gay mee bebo-je-ti. Lo kɔr-é-ti kí 1 lé, Pol pa ta kí sɔbi dɔ kəm rəbi kí d'a mbəti-né njékərnɔ-je kí maji, ɛ bá to né kí maji kadi d'a rɔ-né kà njéndó dow-je né-je kí ngom kí isi tulə njékəwnə-je kí dɔnangi Kreti-ti nati. Lo kɔr-é-ti 2-3 lé, ɛ pa ta lə néndó kí togrɔ-ti kí à kadi né-je tɔ maji dan kuti njékadmee-je-ti kí gay-gay kadi panjiyə nà-nà tɔ-né maji.

Lapiya kí ra

¹ Mə Pol kí ngonnjèkullə lə Lubə rəm, njékəwkulə lə Jeju Kristi, bá m'ndàngi mbete kin m'adi i Tití. M'to ngonnjèkullə lə Lubə rəm, njékəwkulə lə Jeju Kristi kɔ kadi dow-je kí Lubə mbəti-dé lé, m'adi d'adi mee-dé rəm, m'adi 'gə ta kí togrɔ-ti kí ɔw nati kà kuji kí kilè dɔ Lubə rəm tɔ. ² Kɔ kadi d'ində mee-dé dɔ kiskəm-ti kí sartagangi kí low lə low-je nɔ ya Lubə kí to njékəɔta al, un mindi-é kɔ kadi-dé lé. ³ Loki kaglo-é asi lé, ɛ adi dow-je 'gə ta liə kà takul ta kí Jeju Kristi ulə kullə-é ji-m-ti adi m'ndó dow-je kí go ndu-ti lə Lubə kí to Njékaji-ji. ⁴ I Tití kí m'oo-i ki ngon mee-m bè, mee kadmee-ti lə-ji kí j'ore-nə dɔ-ti kinlé, kadi ramaji kà lapiya lə Bəbi-ji Lubə, kà 'lə Njékaji-ji Jeju Kristi này sə-i.

Ta kí sɔbi dɔ njékəndə kəm-dé go njékəwnə-je-ti 1Ti 3:1-7; 1Pi 5:1-4

⁵ I Tití, m'inə-i dɔnangi Kreti-ti, kɔ kadi 'gol né-je kí này lé, kadi usi nati maji rəm, kɔ kadi ində 'ngatɔgi-je mee bebo-je-ti kí rá-rá kí go ta-je-ti kí m'idə-i lé.

⁶ 'Kadi nà-nà dan-dé-ti to dow kí ta goto dɔ-é-ti rəm, njèdené kí kàre-rè rəm, to dow kí ngan-é-je 'to njékadmee-je kí ta kaya uwə dɔ-dé al əse 'to njékəl dɔ ta-je al rəm tɔ ɓane. ⁷ Kadi njékəndə kəm-é go njékəwnə-je-ti to dow kí ta goto dɔ-é-ti, kdɔtalə ɛ to njékəndə kəm-é go dow-je-ti lə Lubə, adi

à to njèkində kàdì-é al rəm, njèwəngi al rəm, gɔyibi al rəm, njèrɔ kɪ dow-je al rəm, njèkəy ngɔdi go nékingə-ti al rəm, ⁸ ngà kadi to njèkuwə mba-je kɪ rɔ-é-ti wur-wur rəm, to dow kɪ né ra kɪ maji-maji bá uwə mɛɛ-é rəm, njèkore rɔ-é ndəngi dɔ né-je-ti rəm, à to njèra né kɪ njururu rəm, dow kɪ kullə ra-é aa njay rəm, bá à to njèkore mɛɛ-é rəm tɔ. ⁹ Kadi njèkində kəm-é go njèkəwnə-je-ti to njèkoy rigi-rigi go ta-ti kɪ tɔgrɔ-ti kɪ 'ndó-é lé, kɔ kadi asi kulə dɪngəm mɛɛ njèkadmɛɛ-je-ti kɪ néndó kɪ tɔgrɔ-ti rəm, bá kadi asi kuwə ta njèkosi ta ngerəngi-je rəm tɔ.

Kuwə ta njéndó dow-je né-je kɪ ngəm

¹⁰ Kɔtələ dow-je nɔ ya 'to njəmbati təl rɔ-dé go ta-ti, njétidə ta-je kɪ mɛɛ wəy kare, njèkədi dow-je kur-dé wale. Dan dow-je-ti kinlé, jipi-je kɪ njèkadmɛɛ-je bá 'nɔ. ¹¹ Dɛ lé, kadi toki kuti ta-dé ká-ká ɓane. Kɔ dɛ 'təl dɔ dow-je lay kɪ mɛɛ kəy-je-ti kɪ d'ow-ti kɪ néndó-je kɪ tɔ kadi toki ndó al, ya 'ndó dow-je kɔ kingə-né né kɪ kəm rəbi kɪ go rəbi-é-ti al. ¹² Dow kare dan-dé-ti kɪ ɛ ya d'oo-é kɪ njèkor kəm ta lə-dé kɪ donangi Krɛti-ti ya panè: Dow-je kɪ Krɛti lé 'to njèkədtə-je kɪ ndó-é ndó-é, 'To dɔ-je kɪ wale kɪ njémɛɛndul-je,

'To njédabi-je kɪ njékisi kɔ nékuso kɪ mɛɛ-dé-ti ya par.

¹³ Ta kɪ ɛ pa kinlé, to ta kɪ tɔgrɔ-ti. Gin-é kin bá kadi i 'ndangi-dé kɪ tógi-i, kɔ kadi kadmɛɛ lə-dé to kadmɛɛ kɪ tɔgrɔ-ti, ¹⁴ kɔ kadi d'oy rigi-rigi go tasu-je-ti lə jipi-je al rəm, kadi d'oy rigi-rigi go ndukun-je-ti kɪ njétəl gidi-dé kadi ta kɪ tɔgrɔ-ti d'un kinlé al rəm tɔ. ¹⁵ Dow-je kɪ d'aa njay lé, né lay ya d'oo d'adi aa njay. Ngà njèra né kɪ tɔ nɛ takəm Lubə-ti, kɪ njémɛɛndə-je lé, né kɪ d'oo d'adi aa njay ya goto; négə, kɪ tagir lə-dé tɔ nɛ takəm Lubə-ti. ¹⁶ Dɛ 'ɓa rɔ-dé njégə Lubə ya, ngà né ra-dé-je tɔji kɪ 'gə-é al. Dɛ lé, 'to dow-je kɪ né ra-dé tɔ nɛ takəm Lubə-ti, 'to njékəl dɔ ta-je, né kɪ maji kare ya kàrè d'asi ra al.

2

Ta kɪ sɔbi dɔ kuti dow-je kɪ gay-gay dan njèkəwnə-je-ti

¹ Ngà i rəmə, 'ndó dow-je né kɪ ɔw nati kɪ néndó kɪ tɔgrɔ-ti. ² 'Idə dɪngəm-je kɪ tógi kadi 'to dow-je kɪ njèkində kəmkaa dɔ rɔ-dé-ti, kadi 'to dow-je kɪ dow-je d'ilə kuji dɔ-dé-ti, kadi 'to njèkore rɔ-dé ndəngi dɔ né-je-ti, kadi 'to dow-je kɪ d'aa njay mɛɛ kadmɛɛ-ti, kadi 'ndigi dow-je kɪ mɛɛ-dé kɪ aa njay, kadi d'ilə mɛɛ-dé dɔ madi-é-ti kilə kɪ tɔgrɔ-ti tɔ.

³ Dené-je kɪ 'ɓugə kàrè, 'ndó-dé bə ya tɔ. Idə-dé kadi 'to dow-je kɪ panjiyə-dé kàrè tɔ tagay kɔ Lubə, kadi 'to njékulə ta ndil dow-je-ti al rəm, kadi 'to gɔyibi-je al, ngà kadi 'ndó dow-je né-je kɪ maji-maji; ⁴ bə kɔ kadi dɛ 'ndó dené-je kɪ rɔ-dé nɔy ngon, kadi 'ndigi ngɔw-dé-je kɪ ngan-dé-je, ⁵ kadi d'ore rɔ-dé ndəngi dɔ né-je-ti rəm, 'ngəm rɔ-dé d'adi ngow-dé-je rəm, d'ində kəm-dé go mɛɛ kəy-je-ti lə-dé maji rəm, kadi 'to dené-je kɪ maji rəm, kadi nɔ-nɔ ya kàrè ulə dɔ-é gin tógi ngɔbi-é-ti, kɔ kadi dow-je 'pa-né ta kɪ maji al dɔ ta-ti lə Lubə al.

⁶ Bə ya tɔ, 'ulə dɪngəm mɛɛ basa-je-ti kadi 'to dow-je kɪ njèkore rɔ-dé ndəngi mɛɛ né-je-ti lay tɔ. ⁷ I ya kɪ dɔ-i kadi 'to néndaji mɛɛ kullə ra-i-je-ti kɪ maji-maji rəm, bá néndó kɪ i a ndó dow-je kàrè, kadi to néndó kɪ tɔgrɔ-ti kɪ asi kadi dow-je 'piti rəm tɔ. ⁸ Adi ta pa-i to ta kɪ tɔgrɔ-ti, kɔ kadi dow

pa ta kí maji al do-ti al. Bè kɔo kadi rɔ njéba-je læ-ji sɔl-dé, rəmə d'a koo né kí d'a pa-né ta kí maji al do-ji-ti al.

⁹ 'Idə bə-je kadi d'ulə do-dé gin tógi 'ba-dé-je-ti mɛɛ né-je-ti lay, kadi 'ra né-je kí nəl-dé, kadi 'to njénaji-dé ta-ti al rəm, ¹⁰ bá kadi 'bogi né lə-dé madi al rəm tɔ. Ngà kadi 'to njéra né kí tɔgrɔ-ti ya kɔ ndo-je lay. Bè kɔo kadi mɛɛ né-je-ti lay ya dow-je 'piti-né néndó kí sɔbi do Lubə kí to Njəkaji-ji lé.

Kaji kɔ takul ramaji læ Lubə

ɛpɛ 2:8-10; 1Pi 1:10-21; 2:13-16; 1Ja 3:1-3

¹¹ Kɔɔtalə ramaji læ Lubə kí to njirə kaji læ dow-je lay lé, ndubə rɔ-é ndaa-ti rəsi ngá. ¹² Ramaji liə lé, isi ndó-ji kadi j'mbati né-je kí ilə kuji do Lubə-ti al rəm, j'mbati bo né-je kí dɔnangi-ti nè, kɔo kadi kisi-ji dɔnangi-ti nè kinlé, kəmkaa, kí né ra kí njururu, kí né-je kí ilə kuji do Lubə-ti bá to panjiy-ji. ¹³ J'rai bè, j'ngəbi-né ndo rɔnəl læ-ji kí nɔ kí j'indəi mɛɛ-ji do-ti lé; ndo-é kin bá à to ndo kí rɔba læ Jezu Kristi kí to Lubə kí boy rəm, to Njəkaji-ji rəm kinlé, à ndubə-né rɔ-é ndaa-ti rəsi. ¹⁴ †Jezu Kristi lé, ɛ ya ilə rɔ-é kɔgi kɔo ta læ-ji, kɔo kadi taa-ji-né ji majal-je-ti lay ilə-ji taá rəm, təl-ji-né dow-je kí j'aai njay adi j'toi dow-je liə, kɔo kadi j'rai kullə-je kí maji-maji kɔ rɔ tungə-ji rəm tɔ. ¹⁵ I Titi, né-je kinlé, 'a ndó dow-je kulə-né dɔngəm mɛɛ-dé-ti rəm, 'a ndángi-dé-né rəm tɔ. 'Ra né-je kin kɔ tógi-i lay. 'Adi dow nədi-i al.

3

Kullə ra njəkadmɛɛ-je dan njəkadmɛɛ al-je-ti

¹ 'Ole mɛɛ njəkadmɛɛ-je, kadi d'ulə do-dé gin tógi njəkɔbɛ-je-ti, kɔ gin tógi ngar-je-ti, kadi 'təl rɔ-dé go ta-ti lə-dé rəm, bá kadi d'isi do nja-dé-ti kɔo ra kullə-je lay kí to kullə kí maji-maji. ² Kadi d'ulə ta ndil dow-ti al rəm, kadi 'to njəsangta-je al, ngà kadi 'to dow noji-je rəm, bá kadi 'to dow-je kí 'sɔl ləm-ləm kí rɔ dow-je-ti lay rəm tɔ. ³ Kɔɔtalə jɔi ya kərə, kete lé j'owi kí mbə-je bè, j'toi njətəl rɔ-ji go ta-ti al-je, njéndəm-je, kəmkaɔi kɔ bo né kí gay-gay bá uwə-ji bə-ti, j'toi njémɛɛndul-je kɔ njəkəmnɔda-je, j'toi dow-je kí j'tuwəi kadi dow-je d'osi-ji kɔ ta rəm, bá j'toi njəkɔsi-nɔ ta-je rəm tɔ.

⁴ Ngà loki ramaji læ Lubə kí to Njəkaji-ji, kɔ ndigi kí ɛ ndigi dow-je tɔji rɔ-é lé, ⁵ ɛ aji-ji kɔ takul né ra kí njururu læ-ji al, ngà kɔ takul koo kəmtɔndoo liə, bəba ɛ adi Ndil kí aa njay togi-ji adi j'toi dow-je kí kɔji sigi ə adi-ji panjiyə kɔ sigi rəm tɔ. ⁶ Lubə ungi Ndil kí aa njay nɔ ya do-ji-ti kɔ takul Jezu Kristi kí to Njəkaji-ji, ⁷ kɔo kadi loki ɛ ɔr ta do-ji-ti kɔ takul ramaji liə lé, j'təli j'toi-né njénəndubə kiskəm kí sartagangi kí to né kində mɛɛ do-ti læ-ji kin bè. ⁸ Ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti ə m'ndigi kadi 'a do-ti, kɔo kadi dow-je lay kí d'adi mɛɛ-dé Lubə lé, d'ində-né rɔ-dé ta kullə-je-ti kí maji-maji. Né kin bá to né kí maji ə to né kí à ra kɔ dow-je.

Né-je kí tuwə kitə rɔ ngərangi mɛɛ-é-ti kɔgi

⁹ Ngà tanaji-je kí do mbə-ti, kɔ kor ginka-je, kɔ gaki-nə-je, kɔ gaki-nə-je kí do ndukun-ti læ Lubə lé, 'ɔr rɔ-i mɛɛ-é-ti kɔgi. Kɔɔtalə to ta-je kí kɔgi kare kí à ra né al. ¹⁰ Dow kí njéra dow-je kadi 'gàngi-nə lé, kinə 'ndəji-é nja

káre ə nja joo liə bá oo al rəmə, ɔsi-é ngərəngi ki rɔ-i-ti. ¹¹ Kadi i 'gə kí dow kí bè kinlé, to njèdongə, ɛ ra majal adi ɛ ya ree kɪ ta kí gangi dɔ-é-ti.

Ndəji-je kí dɔbəy-ti

¹² †Loki m'a kulə Artemasi əse Tisiki† rɔ-i-ti lé, i kalangi ya 'ree 'ingə-m ɓebo Nikopolisi-ti nè. Kɔɔtalə m'ɔji mɛɛ-m-ti, kadi lo kin bá m'a kisi-ti nɔy kul-ti. ¹³ †'Ra lay ya kadi 'oo go Jenasi kí to njèndó dow-je ndukun-je, kɪ Apolosi†, kɔɔ kɔw mba lə-dé, ɓi kadi né madi nal-dé al. ¹⁴ Kadi dow-je lə-ji kàrè, 'ndó kində rɔ-dé ta kullə-je-ti kí maji-maji tɔ, kɔɔ kadi 'ra-né né-je kí tò kadi toki 'ra kí ngɔsnè-ti kin. Bè kɔɔ kadi 'to dow-je kí d'isi kɔgi kare al.

¹⁵ Dɛ lay kí d'isi sə-m nati nè, 'ra-i lapiya. I 'ra lapiya njèndigi-ji-je kí 'to njékadmɛɛ-je tɔ.

Kadi ramaji lə Lubə nɔy sə-si lay.

Mbate kí Pol ndàngí adi Pilemɔ Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Pol ndàngí adi Pilemɔ

Dɔmaji ə à to kisi Pol dangay-ti meɛ bebo Rom-ti kin bá ɛ ndàngí-né mbete kin. Ɛ ndàngí mbete lé nati kì mbete lə də kí bebo Kolosi-ti to ə tò titi né kí mbete-je kí joo kinlé Tisiki bá ulə-é-né bè (Kol 4:7-9). Pol pa ta kì nam-é Pilemɔ kí isi meɛ bebo Kolosi-ti rəm, bá ɛ pa ta kì njénoji-je liə, bá pa ta kì njékadmɛɛ-je kí d'isi 'kəwnə meɛ kəy-ti liə rəm to. Ɛ ndàngí mbete kin dəji-né Pilemɔ kadi inə go kɔgi adi bə liə Onejim kí ndɔki ay lé ə kadi uwə-é kí rɔ-é-ti gogi. «Onejim» lé kɔr meɛ-é to «né kí à ra kì dow.» Kete ɛ to dow kí kɔgi kare peti-peti rɔ 'ba-é-ti.

Onejim lé toki né kí ndɔki ɛ bogi né lə ba-é bá ay ɔw-né meɛ bebo-ti kí d'uwə Pol dangay-ti titi lé bè. Pol adi-é adi meɛ Jeju Kristi, rəmə panjiyə Onejim təl maji. Beba Pol ndigi kulə siə kadi 'ba-é Pilemɔ gogi, ə ɛ ndigi kadi-é uwə-é kí rɔ-é-ti kí ngonkɔ-é kí njékadmɛɛ Kristi. Dan mbete-je-ti lay kí Pol ndàngí lé, ɛ kin to gay, kɔ ɛ to mbete kí toji kulənoji kí tuwə kadi tò mbunə njékadmɛɛ-je-ti bi kɔta-je kí rangi goto-ti. Kí go ndukun-ti lə dow-je kí Róm lé, Onejim lé asi kadi d'ində-é d'ɔji-é rəm, bá asi kadi 'tɔl-é rəm, ngà Pol bá ra siə maji, titi kí Jeju ra-né kí njéramajal-je kin bə to. Kadi Pol pa ta kí maji al sɔbi dɔ ra dow bə-ti rəmə, ɛ toji Pilemɔ kì njékəwnə-je, né kí tò kadi dow-je 'ra kí rɔ madi-dé-je-ti əse kí rɔ bə-je kɔ rì Kristi.

Toji rɔ kì lapiya kí ra

2Ti 1:1-5

¹ Mə Pol kí d'uwə-m dangay-ti kɔ ta kí sɔbi dɔ Jeju Kristi, j'isi nati kì ngonkɔ-ji Timote, bá m'ndàngí mbete kin m'adi-i i Pilemɔ kí 'to madkullə lə-ji kí j'ində-i dan kəm-ji-ti, ² †m'adi kɔnan-ji Apiya, kì Arsipi kí to madi rɔ lə-ji, bá m'adi njékəwnə-je kí d'isi 'kəw-nə meɛ kəy-ti lə-i lé rəm to. ³ Kadi ramaji kì lapiya lə Bobi-ji Lubə, kì 'lə 'Babe Jeju Kristi nəy sə-si.

Kadmɛɛ lə Pilemɔ kì ndigi kí ɛ ndigi dow-je

⁴ Taá-taá ya loki m'isi m'pa ta kì Lubə lə-m m'ra-é-né oiyo lé, m'ilə ri-i dan-ti dan-ti. ⁵ Kɔtələ m'oo poy kadmɛɛ lə-i kí i 'adi 'Babe Jeju, bá m'oo poy ndigi kí i 'ndigi njékaa njay-je lay kin rəm to. ⁶ Beba m'pa ta kì Lubə kadi kində kí 'ində rɔ-i nati sə-ji kì takul kadmɛɛ lə-i kinlé ra kullə, adi dow-je 'gə kí maji-je lay kí j'isi j'rai lé, j'rai kɔtələ Kristi. ⁷ Pilemɔ, ndigi kí i 'ndigi dow-je lé, adi-m rənəl nə, bá ra adi meɛ-m sol rəm to. Ngonkɔ-m, kì takul-i lé, meɛ njékaa njay-je usi nangi pɔ-pɔ ya.

Pol ra ndoo ta Pilemɔ-ti kɔtələ Onejim

1Kɔ 13:4-7

⁸ Beba mə lé m'ɔw kì tógi, meɛ noji-ti kí tò kì takul Kristi, kadi né kí tuwə ra lé, m'un ndu dɔ-ti m'adi-i ya, ⁹ ngà kɔtələ ndignə lə-ji lé, né kí uwə

† 1:2 1:2 Kol 4:17

mɛɛ-m n̄a to kɔgri kɪ kadi m'ra-i, m̄a Pol kɪ m'to bugə, b̄əy b̄a kɪ ngɔsn̄é-ti kin m'ā dangay-ti kɔɔ ta kɪ sɔbi dɔ Jeju Kristi. ¹⁰ †M'ra-i kɔgri kɔɔtalə ngon-m Onejim kɪ m'oji-é kəy dangay-ti nè*. ¹¹ Onejim kɪ kete to dow kɪ kare kɔgi rɔ-i-ti lé, ngɔsn̄é kin, ɛ to dow kɪ à ra sə-i rəm, b̄a à ra sə-m rəm tɔ. ¹² Bɛfa m'ulə siə gɔgi m'adi-i, ɛ toki daji rɔ-m m̄a ya bè†.

¹³ Loki m'ā-né dangay-ti nè b̄əy kɔɔtalə Poyta kɪ Maji lé, lé m'a ndigi kadi Onejim ā rɔ-m-ti nè, kɔɔ kadi ra kullə adi-m tó-i-ti, ¹⁴ ngà m̄a m'ndigi kin̄ə-i gɔgi ra né madi kɪ dɔ-m al. Kɔɔ kadi kin̄ə i 'ra sə-m maji rəmə, i 'ra sə-m kɪ lə njètɔgi-ti al, ngà kadi i 'ra sə-m kɪ mɛɛ ndigi lə-i ya tá. ¹⁵ Dɔmajj ə to bè kadi Onejim in̄ə-i dɔkaglo sɛ, kɔɔ kadi 'təl 'ingə-é gɔgi kadi isi nati sartaganḡi. ¹⁶ I 'a kingə-é gɔgi titi b̄ə bè al ngá, ngà titi dow kɪ itə b̄ə, titi ngonkɔ-ji kɪ j'ində-é dan kəm-ji-ti. M̄a m'ində-é dan kəm-m-ti ya, ngà i rəmə, 'a kində-é dan kəm-i-ti tɔy-m b̄əy, kɔɔtalə ɛ to ngonkɔ-i kɔɔ to kɪ ɛ to dow madi-i kete b̄əy b̄a bone to ngonkɔ-i mɛɛ noji-ti lə †Babe b̄əy.

¹⁷ Kɔɔtalə gə kɪ i 'gə kɪ m'to nam-i kinlé, uwə-é kɪ rɔ-i-ti titi-n̄a né kɪ to m̄a ya bè tɔ.

¹⁸ Ngà kin̄ə ndɔki Onejim lé, ra sə-i né kɪ maji al nɔɔ əsə kurə lə-i b̄a tɔ dɔ-é-ti nɔɔ kàrè, in̄ə dɔ-m m̄a-ti ngá.

¹⁹ M̄a Pol, m'ndangi ta kin kɪ ji-m m̄a ya m'panè: «M̄a ya m'a kugə-i kurə liə.» Ngà kurə lə-m m̄a kɪ tɔ dɔ-i-ti kɪ to kurə kaji kɪ i 'aji kɪ rəbi kɪ rɔ-m-ti kinlé, m'ndigi kole mɛɛ-i dɔ-ti al ngá. ²⁰ Oiyɔ ngonkɔ-m, 'ra sə-m maji kin kɔɔtalə †Babe; i 'ra adi mɛɛ-m usi nangi pɔ-pɔ ya mɛɛ ndigi-n̄a-ti lə-ji kɪ takul Kristi. ²¹ M'gə mɛɛ-m-ti maji kɪ mbete kɪ m'ndangi madi-i kinlé, i 'a ra-né kullə rəm, b̄a m'gə kɪ i 'a ra kadi al dɔ dɔji-é lə-m kɪ m'dɔji-i kin b̄əy rəm tɔ.

²² M'təl m̄a dɔ-ti m'dɔji-i kadi 'ra mɛɛ kəy tɔ káre 'adi-m, kɔɔtalə m'ində mɛɛ-m dɔ kin̄ə-ti kɪ d'a kin̄ə-m taá kadi-si kɪ takul ta-je kɪ isi 'pai kɪ Lubé lé.

Lapiya-je kɪ ra

²³ †Epaprasɪ kɪ to madi dangay lə-m kɔɔ ta kɪ sɔbi dɔ Jeju Kristi, ra-i lapiya, ²⁴ †b̄a Marki-je, kɪ Aristarki-je, kɪ Demasi-je, kɪ Luki-je kɪ 'to madkullə-je lə-m kàrè 'ra-i lapiya tɔ.

²⁵ Kadi ramaji lə †Babe lə-ji Jeju Kristi n̄əy sə-si.

† **1:10** 1:10 Kol 4:9   * **1:10** 1:10 Onejim to ngon koji Pol kɪ məsi-ti al. Pol b̄a-é ngon-é kɔɔ ɛ adi mɛɛ-é Jeju Kristi kɪ kəm rəbi kɪ rɔ Pol-ti.   † **1:12** 1:12 Plp 4:7-9   † **1:23** 1:23 Kol 1:7; 4:12
 † **1:24** 1:24 a Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39; Kol 4:10; b Knj 19:29; 27:2; Kol 4:10; d Kol 4:14; 2Ti 4:10; e Kol 4:14; 2Ti 4:11

Mbete kǐ 'ndàngi d'adi Əbrə-je

Ta-je kǐ do mbete-ti kǐ 'ndàngi d'adi Əbrə-je

Mbete læ Əbrə-je toji kǐ Jeju Kristi itə ndukun rəm, itə nɛgugi-je kǐ mɛɛ Kunmindi-ti kǐ Low bá adi-né rɔ-é nja káre ya tagangi aji-né dow-je. Kristi ində ngangǐ nékoɓe-je kǐ mɛɛ Kunmindi-ti kǐ Low nangǐ. Kdo né-é-je lay kinlé tò bè kadi dow-je 'ra-né go rɔ-dé kete kdo ree læ Kristi.

Néndó kǐ sɔbi do kitə kǐ Kristi itə né-je lay kinlé, tò kdo kulə-né dingəm mɛɛ njéndó mbete-je-ti kin kdo kadi 'tɔgi-né mɛɛ kadmɛɛ-ti læ-dé bi kadi 'tusi Kristi d'ɪ̄nə-é ə 'təl kǐ ta nékoɓe-je-ti al. Mbete kinlé nǎ bá ndàngi kàrè j'gə al. Tɔgrɔ-ti ya, njëndangi-é to jipi kǐ adi mɛɛ Kristi, adi ɛ gə ta læ Lubə maji dokaglo-ti liə, kǐ bone jɛ ɓa-é Kunmindi kǐ Low. Dow-je kǐ ɛ ndàngi mbete adi-dé lé 'to jipi-je kǐ koji kəy tɔ, adi 'gə Kunmindi kǐ Low. Tɔgrɔ-ti, dɛ d'isi dɔnangi-ti læ Israyel-je al, dɔmajɪ ə d'isi dɔnangi Rɔm-ti. Əbrə-je lo kɔr-é 1-4 toji kitə kǐ Kristi itə njépata-je kǐ ta Lubə-ti rəm, malayka-je rəm, bá Moyiji rəm. Əbrə-je lo kɔr-é 5:1-10:18 lé, njëndangi mbete kin toji Kristi kǐ njɛgugnə rəm, bá kǐ nɛgugi kǐ maji ɔr njuti rəm. Əbrə-je 10:19 sar tɔl ta-é lé, njëndangi mbete kin toji panjiyə njəkadmɛɛ Kristi. Əbrə-je 11 pa ta læ dow-je nǎ kǐ kaglo Kunmindi-ti kǐ Low kǐ 'toji panjiyə-dé kǐ maji kǐ takul kadmɛɛ.

Kulənoji kǐ sigi itə kulənoji kǐ low

Kulə gin ta

Jǎ 1:1-3; Kol 1:15-17; Əbr 10:12-14; Plp 2:6-11

¹ Kete ndókǐ Lubə pa ta kǐ ka-ji-je kǐ nja nati-nati kǐ kəm rəbi-je kǐ gay-gay kǐ takul njépata-je kǐ ta-é-ti ² ə mɛɛ ndɔ-je-ti kǐ nè kǐ to ndɔ-je kǐ dɔbəy-ti kinlé, ɛ pa sə-ji ta kǐ takul Ngon-é kǐ ɛ bá ində-é do né-je-ti lay rəm ə kəm rəbi kǐ rɔ-é-ti bá ɛ ra-né né-je lay rəm tɔ. ³ Ngon kinlé, toji riɓa læ Bɔbi-é takəm dow-je-ti rəsi rəm, ɛ ya to daji rɔ Lubə rəm, to njɛgəti né-je lay taá kǐ takul tɔgi ta kǐ ta-é-ti. Loki ɛ bɔr majal-je læ dow-je kɔgi lé, ɛ isi do jikol Lubə-ti mɛɛ lo-je-ti kǐ taá nɔ. ⁴ Ɛ təl to kǐ boy itə malayka-je adi ingə ri kǐ itə ri-dé.

Jeju Kristi to kǐ boy itə malayka-je

⁵ Dan malayka-je-ti lé, ɛ kǐ rá ə Lubə idə-é panè: 'To Ngon-m, bone Mǎ ya m'to Bɔbi-i* wa? Bá təl panè: Mǎ m'a to Bɔbi-é, ə ɛ à to Ngon-m† wa? ⁶ Ə loki Lubə ɔw kadi Ngon dər-é ree dɔnangi-ti lé təl pa ɓəy panè: «Kadi malayka-je læ-m lay ya d'osi dɔ-dé nangǐ nɔ-é-ti.» ⁷ Ə təl pa ta sɔbi dɔ malayka-je panè: Lubə adi malayka-je liə 'to kǐ yəl bè; tɔgrɔ-ti, ɛ adi ngannjékullə-je liə 'to kǐ ndɔ pər bè§. ⁸ Ngà kǐ sɔbi dɔ Ngon-é rəm ɛ panè: Lubə, kalikɔɓe læ-i tò kǐ dɔ ɓal-ɓal ə gəl ngar læ-i to gəl ra né kǐ njururu*. ⁹ I 'ndigi né ra kǐ njururu ə osi ta né ra kǐ maji al. Gin-é kin bá i Lubə lé, Lubə læ-i mbəti-i dan madkullə-je-ti læ-i ur-né ubi rɔnəl dɔ-i-ti.† ¹⁰ Lubə təl

* 1:5 1:5 Pa 2:7 † 1:5 1:5 2Sa 7:14; 1Poy 17:13 ‡ 1:6 1:6 Det 32:43; Pa 97:7 § 1:7 1:7 Pa 104:4 * 1:8 1:8 Pa 45:7 † 1:9 1:9 Pa 45:8

pa bəy panè: I 'Babə, lo kulə gin né-je-ti lé, i 'ra dənangi ə dora to kullə ra ji-i[‡]; ¹¹ dora kə dənangi à goto, ngà i 'isi lo kisi-i-ti. Né-je kin à ndisi toki kubi bə[§]; ¹² i 'a bəir-dé toki kubi kul bə, ə d'a mbəl rə-dé toki kubi bə, ngà i rəmə, gangi kisi-i kin ya à kisi-né rəm, bə bəl kisi-i kə də-i taà à goto al rəm t^{*}. ¹³ Dan malayka-je-ti lé, ɛ kə rə ə Lubə idə-é panè: 'Isi də jikəl-m-ti nə ya sar kadi m'adi njeba-je lə-i 'təl-né lo kungi nja-i wa[†]? ¹⁴ Malayka-je lé, də lay ya 'to ndil-je kə d'isi 'ra kullə d'adi Lubə; də bə Lubə ulə-dé adi 'ra kullə kdə maji lə də kə tō kadi d'ingə kajı lé al wa?

2

Kulə dingəm meɟ-nq-ti

¹ Gin-é kin bə, ta-je kə j'ooi kinlé, kadi j'ooi maji itə koo-é kə kete-je ya bəy nə j'a kə 'ndəmi kuri wale. ² Kinə ta-je kə ndəkə malayka-je 'pa lé, né-é ra né ə kinə dow kə al də ta əse təl rə-é go-ti al ə Lubə gangta də-é-ti asi ta kullə ra-é-ti lé, ³ jəi kərə kinə j'rai kajı kə boy kin j'ndami-né lé, j'a tɛgi kəm-ti ban wa? Kajı kinlé, 'Babə ya pa ta-é lo kulə gin-é-ti nı, bəy bə dow-je kə d'oo ta-é ta-é-ti 'ree d'idə-ji kə ta kajı kinlé to ta kə tɔgrə-ti ya. ⁴ Né-je kə tɔji tɔgi Lubə, kə né-je kə tō bəl-bəl, kə nəkəji-je kə gay-gay, kə ta-je kə Ndil kə aa njay pa lé bə Lubə dan-né go ta-je lə-dé kinlé kə meɟdigi liə. ⁵ Kdətələ dow-je kə dəkaglo-ti kə à ree kə j'pa ta lə-dé kinlé, to malayka-je bə Lubə ində-dé kadi d'ə bə də-dé-ti al. ⁶ Ngə dow madi pa ta-é lo madi-ti meɟ mbete-ti kə aa njay panè: Dow ə to ri ngay ə kadi i Lubə 'adi meɟ-i ole də-é-ti wa? Əse ngon lə dow ə to ri ngay ə kadi 'ində kəm-i go-é-ti wa^{*}? ⁷ I adi-é to kə ndə bə go malayka-je-ti kaglo sɛ, bəy bə i 'ulə jɔgi kəsi gajı kə jɔgi riba də-é-ti rəm, bə 'adi-é isi də kullə ra ji-i-je-ti[†]. ⁸ I adi-é ə bə də né-je-ti lay. Ləki Lubə adi-é ə bə də né-je-ti lay bə lé, né kə Lubə inə adi tō gin tɔgi-é-ti al ya goto. Ngə kə bone bə kinlé, jə j'oo kə ɛ ə bə də né-je-ti lay al bəy[‡]. ⁹ Ngə Jeju kə ɛ bə Lubə adi-é to kə ndə bə go malayka-je-ti kaglo sɛ lé, jəi j'ooi-é kə jɔgi kəsi gajı kə jɔgi riba də-é-ti, kdə kə kə ɛ ingə sar oy-né. Bəba kə takul ramajı lə Lubə lé, ɛ oy-né kdə dow-je lay. ¹⁰ Kdətələ Lubə kə to njəra né-je lay rəm, né-je lay to kə 'liə rəm, kə adi ngan-é-je nə d'ingə kəsgajı rəm lé, tuwə kadi ɛ ra kə Jeju kə to njirə kajı lə-dé lé, adi-é maji ɔr njuti kə takul kə-je. ¹¹ Ə Jeju kə njəkər dow-je kində-dé tagay lé, də kə dow-je kə ɛ ɔr-dé ində-dé tagay kin lay ya Bəbi-dé ra kərə-rə. Gin-é kin bə rə-é səl-é-né lo bə-dé ngankə-é-je-ti al, ¹² ləki ɛ pa-né panè: M'a kilə mbə ta lə-i dan ngankə-m-je-ti. M'a tóy-i dan kəsi-je-ti[§]. ¹³ Bə təl panè: M'a kində meɟ-m də-é-ti. Pa bəy panè: M'ə nə, nati kə ngan-je kə Lubə adi-m-dé^{*}. ¹⁴ Bəba titi kə ngan-je lé, məsi-dé tō rəm, tal rə-dé tō rəm, bə ya tə ə Jeju kərə məsi-é tō rəm, tal rə-é tō rəm tə; kdə kadi kə takul koy-é lé, ɛ taa-né tɔgi Sı kə ɛ bə tɔgi koy tō ji-é-ti, ¹⁵ ə də lay kə 'bəl koy adi 'ra bə liə kə bəl kisi kə də taà lə-dé lay kinlé, kadi ɔr-dé-né bə bə-ti kɔgi. ¹⁶ Kdətələ tɔgrə-ti ya, malayka-je bə Jeju ree kdə ra sə-dé al, ngə ɛ ree kdə ra kə nganka Abrakam. ¹⁷ Bəba tō kadi ɛ təl titi-nə kə ngankə-é-je lé meɟ né-je-ti lay, kdə kadi to burə də njəgugnə-je kə to njəkoo kəmtondoo, kə

[‡] 1:10 1:10 Pa 102:26 § 1:11 1:11 Pa 102:27 * 1:12 1:12 Pa 102:28 † 1:13 1:13 Pa 110:1

* 2:6 2:6 Pa 8:5 † 2:7 2:7 Pa-je 8:6 ‡ 2:8 2:8 Pa-je 8:7 § 2:12 2:12 Pa-je 22:23 * 2:13

2:13 Eja 8:17-18 (Ndó 2Sa 22:3; Eja 12:2)

njəkə do ndi-é-ti meɣ kullə-ti lə Lubə, kdo kadi Lubə inə-né go majal-je lə dow-je kogi. ¹⁸ Jeju lé asi ra kə dow-je kə nənə tɛɛ do-dé-ti kdo ɛ ya kərə né nə-é adi ingə kɔ̄ to.

3

Jeju Kristi itə Moiyiji-je kə Jojuwe
Mat 21:33-38

¹ Gin-é kin bá, səi ngankɔ̄-m-je kə njékaa njay, kə Lubə kə dora-ti ba-si lé, adi kəm-si to go Jeju-ti kə to njəkowkulə rəm, to Burə do njégugnə-je kə sobi do kadmɛɛ lə-ji rəm. ² Ɛ̄ a do ndi-é-ti njàngi go njəkındə-é do kullə-ti titi kə ndoki Moiyiji isi-né do kullə-je-ti lay kə meɣ kəy-ti lə Lubə kin bə*.
³ Kdo d'oo-é d'adi asi gaki kadi ingə rifa kə itə 'lə Moiyiji, titi kə njəkındə kəy ingə-né rifa itə daji rɔ̄ kəy kin bə to. ⁴ Kdotalə kəy-je lay kin ya to dow bá ində, ə dow kə njəkındə né-je lay lé, to Lubə to. ⁵ Ə Moiyiji lé, to njəkə do ndi-é-ti njàngi meɣ né-je-ti lay kə meɣ kəy-ti lə Lubə, kdo to kə kə to ngonnjəkullə; bə kdo kadi kinə ta kə tɔ̄ kadi d'idə-dé tɔ̄ rəmə, ɛ pa ta kə do-ti adi-dé. ⁶ Ngə Kristi rəmə, ɛ isi do kullə-ti kə meɣ kəy-ti liə, kdo to kə ɛ to Ngon-é kə kəy. Mɛɛnda kəy kə nékində meɣ do-ti kə j'isi j'osi-né gajɔ̄ rɔ̄-ji kin ya kinə, j'uwəi njarara j'tɛɛi-né doɔbəy-é-ti rəmə, j'toi kəy lə Lubə. ⁷ Gin-é kin bá Ndil kə aa njay pa-né panə: 'Bone kinlé, kinə ooi ndi-é rəmə†, ⁸ adi meɛ-si ndəə titi kə ndoki meɛ ka-si-je ndəə-né adi 'ra dɔngə, 'nə-né Lubə diləlo-ti kin bə al‡. ⁹ Ka-si-je d'oo kullə ra-m-je kə kəm-dé bal kɔ̄rsɔ̄ ya ndoki d'ində kadi-dé sə-m adi 'nə meɛ-m diləlo-ti§. ¹⁰ Gin-é kin bá wɔngi ra-m-né nɔ̄ do dowbə-je-ti adi m'panə: Mɛɛ-dé tɔ̄ rangi ya kə ndo-je lay, adi 'gə rəbi-je lə-m al*. ¹¹ Ə wɔngi ra-m adi m'ubi rɔ̄-m m'panə: D'a kandi lo taakoo-ti lə-m ndə bə al†. ¹² Bəba səi ngankɔ̄-m-je kə njəkadmɛɛ, ooi go rɔ̄-si maji, kadi dow madi dan-si-ti to njəmɛɛndul, kə njəmɛɛngə sar kadi təl gidi-é adi Lubə kə njəkisi kəm kin al. ¹³ Ta lə «bone-é» kinlé tɔ̄ lo tɔ̄-é-ti ɔ̄n ɔ̄ dingəm ya uləi meɛ-nə-ti kə ndo-je lay, kdo kadi dow madi dan-si-ti adi né kə maji al ədi-é adi tɔ̄ njəmɛɛndəə al ngə. ¹⁴ Kdo kinə j'uwəi kadmɛɛ lə-ji kə doɔɔy kin njarara doɔbəy-é-ti rəmə, j'toi njəkındə rɔ̄-ji nati kə Kristi. ¹⁵ Kdo 'ndàngi 'panə: Bone kinlé, kinə ooi ndi-é rəmə, adi meɛ-si ndəə titi kə ndoki meɛ ka-si-je ndəə adi 'ra-né dɔngə kin bə al. ¹⁶ Ə nɔ̄-je bá ndoki d'oo ndi Lubə bá 'ra dɔngə lé wa? To dɛ̄ lay kə ndoki Moiyiji ɔ̄r nɔ̄-dé tɛɛ sə-dé dɔnangi Ejipti-ti kogi lé ya al wa? ¹⁷ Ə nɔ̄-je bá ndoki wɔngi ra Lubə do-dé-ti sar bal kɔ̄rsɔ̄ lé wa? To dɛ̄ kə ndoki 'ra majal bá nin-dé tɔ̄ diləlo-ti lé ya al wa‡? ¹⁸ Ə nɔ̄-je bá Lubə ubi rɔ̄-é panə: «D'a kandi lo taakoo-ti lə-n'ɛ̄ nɔ̄ bə al» lé wa? To dɛ̄ kə ndoki d'al do ta lé ya al wa? ¹⁹ Ə jəi j'ooi kə dɛ̄ d'asi kandi lo taakoo-ti al, kdotalə meɛngə lə-dé.

4

¹ Tɔ̄ ya kə kunmindi kə sobi do kandi lo taakoo-ti liə tɔ̄ lo tɔ̄-é-ti bəy kinlé, adi j'bəli, kdo kadi dow madi dan-si-ti ra rɔ̄-é kə njənəy gogi al. ² Kdotalə, jəi kərə d'ilə mbe Poyta kə Maji d'adi-ji titi kə ndoki d'ilə-né d'adi-dé kin bə ya to. Ngə ta kə ndoki d'oo lé bá ra kullə rɔ̄-dé-ti al, kdo njəkoo-é-je lé 'taa

* 3:2 3:2 Kni 12:7 † 3:7 3:7 Pa-je 95:7 ‡ 3:8 3:8 Pa-je 95:8 § 3:9 3:9 Pa-je 95:9 * 3:10 3:10 Pa-je 95:10 † 3:11 3:11 Pa-je 95:11 ‡ 3:17 3:17 Kni 14:29,32

kı kadmeę al. ³ Ə jəi kı j'adi meę-ji lé, j'isi j'andi lo taakoo-ti titi kı 'ndangi-né 'panè: «Wəngi ra-m adi m'ubi rə-m m'panè: "D'a kandi lo taakoo-ti lə-m ndə bə al.»» Ə kullə-je lə Lubə rəmə, ində ngangı-é lo kində gin dənangi-ti nı. ⁴ Kdotalə ę pa ta lo madi-ti nıç səbi-né do ndo kı njəkungi-ti siri panè: «Ə ndo kı njəkungi-ti siri lé, Lubə taakoo ta kullə-je-ti liə lay.» ⁵ Rəmə təl pa lo-é-ti ya bəy panè: «D'a kandi lo taakoo-ti lə-m ndə bə al.» ⁶ Bəfa tō kadi dow-je madi d'andi lo taakoo-ti, ya rəmə de kı ndəki d'oo mbə Poyta kı Maji kin dəsəy lé, d'andi lo taakoo-ti lé al, kdə meęngə lə-dé. ⁷ Bəfa Lubə təl ər ndo kı rangi kı bə-é: «Bone» ə pa ta go-ti low nı kı takul Dabidi titi kı ta-é tō-né taá nı panè: Bone kinlé, kinə ooi ndi-é rəmə, adi meę-si ndə al. ⁸ Kdotalə, kinə ndəki Jojuwe adi ka-ji-je d'andi lo taakoo-ti lé ngə rəmə, lé Lubə ə pa ta lə ndo kı rangi go-ti al ngə. ⁹ Adi ndo madi kı ə tō ndo taakoo lə dow-je lə Lubə ya tō nıç. ¹⁰ Kdō dow kı andi lo taakoo-ti lə Lubə lé, taa koo ta kullə-je-ti liə lay titi kı Lubə taa-né koo ta kullə-je-ti liə kin bə tō. ¹¹ Ən ə adi j'uwəi rə-ji ngə j'andi lo taakoo-ti kinlé, bı kadi dow madi ndajı gə kaldota kin usi-né al ngə. ¹² Kdō, ta lə Lubə lé, tō ta kı tō kəm rəm, tōgi-é tō rəm, ati itə kiyəro kı ta kati-é ra joo ə andi rə dow-ti sar tē de ndil-é-ti kı do tagir-ti liə rəm, əw tē de gul-je-ti kı do ubi-je-ti kı meę singə-je-ti rəm, bə ę gangta do né-je-ti kı do tagir-je-ti kı meę dow-ti rəm tō. ¹³ Ə nékində kı ə dum-é koo ya goto: Né-je lay tō ndaa-ti rəsi ə tō kı nəji nangi ta kəm-é ę Lubə-ti kı j'a kori go né-je nıç-é-ti.

Jeju Kristi itə burə do njégugnə-je kı meę kulənoji-ti kı low

¹⁴ Jəi lé, Jeju kı Ngon lə Lubə kı əw dərə-ti kin bə to burə do njégugnə-je lə-ji, ən ə adi j'uwəi kadmeę lə-ji njarara. ¹⁵ Kdō j'owi kı burə do njégugnə-je kı ta ı meę-é kdō tōgi kasi al-je lə-ji; né nə-é meę né-je-ti lay tanə sə-ji bə ya tō, ngə majal bə ę ra al. ¹⁶ Ən ə adi j'oti kı meęnda kay kı kədə kalikəbe-ti lə Lubə kı njərəmaji, kadi j'ingəi koo kəmtondoo kı ramaji kdō kadi ndo kı tō kadi ra sə-ji əjə ra sə-ji.

5

Négugi lə Kristi

¹ Kdotalə burə do njégugnə-je kı rá-rá ya 'mbəti-é dan dow-je-ti bə d'ində-é ta kullə-ti lə Lubə kdō ta lə-dé; kdō kadi ę bə ra kullə do kadkare-je-ti, kı də-je-ti kı kəm kilə məsi-dé nangi kadi toki kiñə-né go majal-je kōgi. ² Ǝ ə kasi koo kəmtondoo lə dow-je kı 'njəgə né al-je, kı njəndəm kur wale-je, kdō ę ya kı do-é kərə tō njətōgi goto tō. ³ Ə kdō tōgi goto liə kinlé ya tō bə ę ya kı do-é ə kilə-né məsi də nangi, kadi majal-je liə toki kiñə-né go-é kōgi rəm, bə kadi majal-je lə dow-je toki kiñə-né go-é kōgi rəm tō. ⁴ Dow kı ə kasi mbəti rə-é kdō kullə kı rıba-é tō kin ya goto; ngə Lubə bə ə bə dow lo-é-ti titi kı ndəki bə-né Arç kin bə tō. ⁵ Bə ya tō, Kristi lé tō ę ya ı kı dərə-é ilə rıba do rə-é-ti kadi n'təl-né burə do njégugnə-je al, ngə tō Lubə ya bə idə-é panè: 'To Ngon-m, bone mə ya m'to Bəbi-i*'; ⁶ bə təl pa lo madi-ti bəy panè: I 'to njégugnə ya sartagangi titi Melsisedəki bə†. ⁷ † Ǝ bə, loki isi-né dənangi-ti né bəy lé, ilə bəbi ndi-é nangi kı man nı kəm-é-ti bə pa-né ta kı Lubə ə nıç-né ta-é-ti ę kı ə kasi kaji-é ta yo-ti; ə ę oo ndi-é

* 5:5 5:5 Pa 2:7 † 5:6 5:6 Pa 110:4 † 5:7 5:7 Mat 26:36-46; Mar 14:32-42; Luk 22:39-46

kdo to kî ɛ to njèkilə kuji dɔ-é-ti; ⁸ ɛ to Ngon-é rəm, ya ngà ɛ ndó təl rɔ go ta-ti kî takul kɔ kî ingə. ⁹ Loki Lubə adi mɛɛ-é idi ɔr njuti-njuti lé, ɛ b́a təl to njèkadi kaji kî sartagangi dow-je lay kî njétəl rɔ-dé go ta-ti liə. ¹⁰ Ə Lubə pa ta rəsi dɔ-é-ti ində-é-né burə dɔ njégugné-je titi Melsisedeki bè. ¹¹ Kî sobi dɔ ta kinlé, ta-je kî kadi j'pa lé n̄a ə to né-je kî kɔr mɛɛ-é ngə, kdo səi lé, 'gəi né kalangi al. ¹² †Kdo səi lé, lé a toi njéndó dow-je né ngə, rəmə sar b́one bè ya kàrè 'təli owi ndoo kadi 'təl ndó-si né-je kî dɔsəy kî mɛɛ ta-ti lə Lubə kin b́əy, adi səi owi ndoo kil mbà b́i asi kusoi né kî ngə al b́əy. ¹³ Kdo dow kî rá-rá kî isi il mbà lé, to dow kî néndó kî sobi dɔ néra kî njururu asi mɛɛ-é al, adi dowbé to ngon. ¹⁴ Ngə nékuso kî ngə lé, to 'lə dow-je kî 'tɔgi gangi ə dɛ lé né-je kî tɛɛ dɔ-dé-ti ra adi tagir lə-dé asi kɔr rəbi nin né kî maji kî né kî maji al.

6

¹ Gin-é kin b́a, néndó kî sobi dɔ Kristi kî to néndó kî dɔsəy kinlé, adi j'ɪnəi go-ji-ti ngə, ə j'owi kî kete mɛɛ néndó-ti lə dow-je kî 'tɔgi gangi, b́i kadi j'ai lo kàre dɔ néndó-je-ti kî dɔsəy kî to kiɲə panjiyə kî à tɛɛ koy, ² kî ta kî sobi dɔ kadmɛɛ Lubə, kî néndó kî dɔ batəm-je-ti, kî kində ji dɔ dow-ti-je, kî ta kî sobi dɔ dow-je kî d'oy kî d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-je, kî ta kî gangi kî sartagangi-je kin al ngə. ³ Kinə Lubə ndigi sə-ji dɔ-ti rəmə, ɛ b́a to né-je kî j'a rai. ⁴ Ə dɛ kî londógi lə Lubə ndógi dɔ-dé-ti nja kàre ngə, kî 'n̄a kadjare kî dɔrɔ-ti d'oo maji-é rəm, 'taa Ndil kî aa njay mɛɛ-dé-ti rəm, ⁵ 'n̄a ta kî maji lə Lubə d'oo maji-é rəm, 'n̄a tɔgi-je kî kaglo-ti kî à ree d'oo maji-é rəm, ⁶ ya b́a 'təl d'usi lé, lo kadi dow təl ree sə-dé adi d'ɪnə panjiyə-dé kî maji al kɔgi goto. Kdɔtalə dɛ ya 'təl 'bə Ngon lə Lubə kagdəsi-ti ta kî lə-dé-ti rəm, d'ulə rɔsəl dɔ-é-ti takəm kosi dow-je-ti rəm. ⁷ Kdɔtalə ndɔr kî man ndi asi-é maji adi né ubə-ti ə andi adi ra kî 'b́a-é-je kî njéndɔr-é-je lé, Lubə tɔr ndi-é dɔ-ti. ⁸ Ngə kinə ɛ ubə kun-je kî ngə-je rəmə, d'a kiɲə kɔgi, n̄ay ngəsi kadi Lubə ində ndəl dɔ-ti, d'a kulə pər kɔgi. ⁹ Lé j'pa bè ya kàrè, səi kî j'ində-si dan kəm-ji-ti lé, jɛ j'gə maji kî səi ai dɔ rəbi-ti kî maji, kî to rəbi kaji. ¹⁰ Kdɔtalə Lubə kî to njéra né kî njururu lé, mɛɛ-é à koy dɔ kullə ra-si-ti al rəm, ndigi kî 'ndigi-é b́a 'rai kî njékaa njay-je kî ri-é ə isi 'rai sə-dé b́əy kinlé, mɛɛ-é à koy dɔ-ti al. ¹¹ Ngə jɛ lé, j'ndigi kadi n̄a-n̄a dan-si-ti uwə rɔ-é ngə bè ya sar kadi mɛɛ-si kî indəi dɔ Lubə-ti kinlé ɔw-né kî kete-kete sar tɔl-né ta-é; ¹² bè kdo kadi 'toi njédabi-je al, ngə kadi 'ndaji dɛ kî d'ingə né kî Lubə un-né mindi-é adi-dé kî takul kadi kî d'adi mɛɛ-dé, kî ngəbi kî 'ngəbi pərèrè kinlé. ¹³ Kdɔtalə, loki Lubə un mindi-é adi Abrakam lé, dow kî rangi kî boy itə Lubə kî Lubə à kubi rɔ-é kî ri-é goto, adi Lubə ubi rɔ-é kî ri-é ɛ ya*, ¹⁴ panè: «Tɔgrɔ-ti ya, m'a kadi maji ur-i kî dɔ madi-é-ti madi-é-ti, ə m'a kadi kɔr nganka-i ree kî dɔ madi-é-ti madi-é-ti†.» ¹⁵ Bəb́a Abrakam ilə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti pɔ ngəbi rəmə, go-ti ɛ ingə né kî Lubə un-né mindi-é adi-é lé ya tɔ. ¹⁶ Kdɔtalə dow-je kî d'ɔw kî kubi rɔ-dé lé, né kî boy itə-dé b́a d'un ri-é d'ubi-né rɔ-dé ə kubi rɔ lé ində ngangi ta kî naji. ¹⁷ Bè ya tɔ, dow-je kî Lubə un mindi-é kdo kadi-dé nɛmaji-je lé, ɛ pa ta-é ə ubi rɔ-é dɔ-ti kdo kadi 'gə kî ndi-n'ɛ kî n'un kinlé dum kadi dow bujuru. ¹⁸ Ə né-je kî joo, adi to kunmindi rəm, kubi rɔ rəm

lé, to né-je kí dum bujuru; ę b́a toji kí lo kadi Lubə ədi ta goto, adi ra-é kin b́a ulə dingəm meę-ji-ti n̄a, jəi kí lo ɔyɔɔɔ lə-ji ya káre-rè é to meę-ji kí j'indəi dɔ né-ti kí Lubə ɔji kɔɔ ra kadi-ji kinlé. ¹⁹ Nékində meę dɔ-ti kinlé uwə tagir lə-ji nangi ngə, toki ngowla kuwə bato nangi kí ngə rəm, ą lo kə-é-ti gərərə rəm kin bə; nékində meę dɔ-ti kinlé ɔw njal tēę gidi kubi gangi meę kəy-ti, lo-ti kí aa njay-njay, ²⁰ kí to lo kí Jeju b́a andi-ti kete n̄ɔ-ji-ti kɔɔ ta lə-ji; Jeju təl to burə dɔ njəgugnə-je lə Lubə kí sartagangi titi Melsisedeki bə.

7

¹ Melsisedeki kinlé to ngar kí bebo Salem-ti rəm, to njəgugnə lə Lubə kí taá n̄u rəm; loki Abrakam tətɔ rɔ ngar-je ə isi təl ki bee lé, Melsisedeki tilə kəm-é ə tɔr ndi-é dɔ-é-ti*²; ę b́a Abrakam adi-é kí káre dan kí dɔgi-ti meę né-je-ti lay kí taa lo rɔ-ti ə kɔr meę ri-é to ngar kí njəra né kí njururu, ɔy b́a to ngar kí bebo-ti kí Salem tɔ ə kɔr meę-é to «ngar kí njələpiya†.» ³ Bobi-é goto rəm, kɔ-é goto rəm, ginkoji liə goto rəm; ndɔ koji-é goto rəm, b́a ndɔ koy-é goto rəm. Ę titi-n̄a k̄i Ngon lə Lubə bə, ę to njəgugnə lə Lubə ya sartagangi. ⁴ Ooi, Melsisedeki lé to dow kí boy sar adi Abrakam kí ę ya to ka-ji kin kàrè, adi-é kí káre dan kí dɔgi-ti meę né-je-ti kí taa lo rɔ-ti. ⁵ Ə nganka Lebi kí dan-ti-je kí 'to njəgugnə-je lə Lubə lé, ndukun adi-dé tarəbi kadi 'taa kí káre dan kí dɔgi-ti ji dow-je-ti kí 'to ngankɔ-dé-je kí dę kàrè 'to nganka Abrakam tɔ. ⁶ Ngə Melsisedeki lé to kí gin ka-ti lə-dé al ya taa kí káre dan kí dɔgi-ti ji Abrakam-ti! Ę tɔr ndi-é dɔ dow-ti kí Lubə un mindi-é adi-é! ⁷ Dow kí boy b́a tɔr ndi-é dɔ ngon dow-ti. Ta kinlé to ta kí dow à naji al. ⁸ Nganka Lebi kí 'taa kí káre dan kí dɔgi-ti lé, 'to dow-je kí njəkoy, ngə Melsisedeki lé mbete kí aa njay panè to dow kí isi kəm. ⁹ Ta təl ta-é-ti lé, j'a panè: Loki Abrakam adi kí káre dan kí dɔgi-ti lé, Lebi kàrè adi tɔ; ə Lebi b́a nganka-é 'to njétaa kí káre dan kí dɔgi-ti meę né-je-ti lay. ¹⁰ Kɔɔtalə, loki Melsisedeki tilə-né kəm Abrakam lé, Lebi tò meę ka-é Abrakam-ti n̄ɔɔ ngá. ¹¹ Takul kullə gugi né lə nganka Lebi kin ya b́a Lubə adi-né ndukun jipi-je. Adi kinlé lə nganka Lebi kí 'to njəgugnə-je lə Lubə kinlé, kullə lə-dé ra dow adi maji ɔr njuti rəmə, dow à kɔw ndoo njəgugnə lə Lubə kí rangi al ngá; ngə njəgugnə lə Lubə kí rangi kí titi-n̄a k̄i Melsisedeki bə b́a ree ɔi to ę kí titi-n̄a k̄i Arɔ bə al kɔɔ ri ɔy wa? ¹² Kɔɔtalə loki 'mbəl kullə gugnə lé, d'a mbəl ndukun ya to ɔane. ¹³ Kɔɔ dow kí ta-je kin ɔɔbi dɔ-é lé, to kí ginkoji-ti kí rangi; ə dow kí dan ginkoji-ti liə kí ra kullə logugi né-ti ya goto. ¹⁴ Kɔɔ dow-je lay 'gə maji kí 'Babe lə-ji to kí ginkoji-ti lə Juda, kí to ginkoji kí Moiyiji pa ta kí dɔ-ti ɔa-né ri njəgugnə-je lə Lubə al ya sar. ¹⁵ Né kí ree toji ɔy kí ta kin to ta kí tɔgrɔ-ti lé ɔn: Njəgugnə kí rangi kí titi-n̄a k̄i Melsisedeki bə ree, ¹⁶ ə ę təl njəgugnə lə Lubə k̄i kəm rəbi kí ndukun adi dow-je 'təl-né njəgugnə-je kin al, ngə ę to njəgugnə lə Lubə k̄i takul tógi kiskəm kí sartagangi. ¹⁷ Kɔɔtalə ta kinlé, mbete kí aa njay pa ta dɔ-ti panè: I 'to njəgugnə lə Lubə ya sartagangi titi Melsisedeki bə‡. ¹⁸ Beba ndukun kí kete lé, Lubə bujuru kɔgi kɔɔ tógi-é goto rəm, kullə liə goto rəm; ¹⁹ kɔɔ ndukun lé, né kí ę ra adi maji ɔr njuti ya goto, ə ngɔsné lé, nékində meę dɔ-ti kí maji n̄a itə kí kete kí à kɔw sə-ji rɔ Lubə-ti tò nè. ²⁰ Ə né kinlé Lubə ubi rɔ-é b́a ra-né, ɔi to né kí ra né bə par al. ²¹ Dę kí rangi lé, 'to

* 7:1 7:1 Kgn 14:17-18 † 7:2 7:2 Kgn 14:20 ‡ 7:17 7:17 Pa 110:4

njégugné-je lə Lubə kɪ Lubə ubi rɔ-é b́á ində-dé-né al; ngà Jeju rəmə, təl njégugné kɪ Lubə ubi rɔ-é b́á ində-é-né panè: «'Babe ubi rɔ-é ə à təl naji ndi-é al.» Ubi rɔ-é panè: «I 'to njégugné lə Lubə ya sartagangi.» ²² Gin-é kin b́á Jeju ya to-né gin meenda kay lə-ji sɔbi dɔ kulənoji kɪ maji n̄a itə kɪ kete. ²³ Rəm b́á njégugné-je kɪ ginkoji-ti lə Lebi kinlé kɔr-dé n̄a, kdɔtalə də d'ɔr tó-n̄a tó-n̄a kɔɔ kɔy ɔgi-dé lo ra kullə kɪ dɔ bal-bal; ²⁴ ngà Jeju lé, isi kəm sartagangi, adi à kinə kullə gugnə kadi dow al. ²⁵ Gin-é kin tɔ b́á dow-je kɪ njéree rɔ Lubə-ti kɪ takul-é lé, ɛ asi kaji-dé kaji kɪ sartagangi; ɛ isi kəm kɪ dɔ bal-bal kɔɔ pa ta kɪ Lubə kɔɔ ta lə-dé. ²⁶ Adi Jeju b́á to burə dɔ njégugné-je lə Lubə kɪ j'ɔwi ndoo-é; kɔɔ ɛ aa njay, ta goto dɔ-é-ti, majal liə goto, ɛ a ngərangɪ kɪ njéramajal-je, toki boy dɔ né-je-ti lay. ²⁷ Də lay kɪ 'to burə dɔ njégugné-je lə Lubə lé, ndɔ-é ndɔ-é ya d'ilə məsi d̄a kadkare-ti kadi Lubə in̄ə-né go majal-je lə-dé kɪ sɔbi dɔ-dé kɔgi, b̄əy b́á d'ilə məsi kɔɔ majal-je lə ndəgi jipi-je b̄əy; ngà Jeju rəmə, ɔw ndoo ra titi kɪ də 'ra-né kin al; ɛ ra nja káre-rə ə adi-né rɔ-é kɔy. ²⁸ Ndukun lə Moiyiji lé, ində burə dɔ njékun dɔ njégugné-je lə Lubə kɪ 'to njétɔgi kasi al-je tɔ; ngà ɛ kɪ Lubə pa ta rəsi ubi rɔ-é b́á ində-é-né burə dɔ njégugné-je, go ndukun-ti lé, to Ngon-é kɪ ra né kɪ maji ɔr njuti sartagangi.

Kəykubi kɪ sigi lə Lubə kɪ kulənoji kɪ sigi

8

¹ Ta kɪ boy n̄a kɪ j'a pa ən: Ko burə dɔ njégugné-je lə Lubə kɪ bè kin b́á j̄ji j'ɔwi-né; ɛ isi dɔr̄a-ti, dɔ jikɔl kalikɔb̄e-ti lə Lubə kɪ njétɔgi kɪ n̄a. ² Ǝ to njérakullə lə-ti kɪ aa njay, adi to meɛ kəykubi-ti kɪ tɔgrɔ-ti kɪ to kəy lə Lubə kɪ to 'Babe ya b́á ra b̄i to dow al. ³ Kdɔtalə burə dɔ njégugné-je lə Lubə kɪ rá-rá kɪ d'ində-é lé, d'ində-é kadi adi kadkare-je Lubə rəm, kadi ilə məsi d̄a-je nangɪ adi-é rəm; adi Jeju kàrè tò kadi ingə né adi tɔ bane. ⁴ Kinə ndɔki isi nangɪ n̄ə lé, to ya kàrè à to njégugné lə Lubə al, kɔɔ njégugné-je kɪ go ndukun-ti d'isi n̄ɔɔ ngá. ⁵ Kullə kɪ njégugné-je kin d'isi 'ra lé, to takəm né-je, kɪ ndil né-je kɪ tɔgrɔ-ti kɪ dɔr̄a-ti; gangi-é kin ya, loki Lubə pa ta kɪ Moiyiji, kadi ra kəykubi liə lé, ɛ panè: «'Oo, 'a ra ḡa-é kɪ m'tɔji-i dɔ mbal-ti kin ya.» ⁶ Ngà kɪ ngɔsn̄ə-ti kinlé, Kristi ingə kullə kɪ boy n̄a, kɔɔ ɛ to njékulə dow-je noji nati kɪ Lubə sɔbi dɔ kulənoji kɪ maji n̄a itə kɪ kete, kɔɔ Lubə ində gin-é dɔ kunmindi-je-ti kɪ maji n̄a itə kɪ kete-je. ⁷ Kɔɔ kinə kulənoji kɪ dɔs̄ay lé, ta goto dɔ-ti rəmə, d'a sangɪ ɛ kɪ njékungɪ-ti joo al ngá. ⁸ Ngà to kɔl b́á Lubə kɔl panè:

«Ooi, 'Babe panè: Nɔɔ-je à ree n̄ɔɔ,
kɪ m'a dɔɔ kulənoji kɪ sigi nati
kɪ gin Israyel, kɪ gin Juda*.

⁹ A tò titi-n̄a kɪ kulənoji kɪ ndɔki m'dɔɔ nati kɪ ka-dé-je,
ndɔ-é-ti kɪ m'uwə ji-dé m'ndɔr-dé-né m'tɛɛ sə-dé kɔgi
dɔnangi Ejipti-ti kin al.

'Babe panè:

Titɪ kɪ də ya kɪ dɔ-dé d'ǎ-né njángɪ dɔ kulənoji-ti lə-m al kinlé,
M̄a kàrè, m'adi usi-m dɔ-dé-ti al tɔ†.

¹⁰ 'Babe panè:

* 8:8 8:8 Jer 31:31 † 8:9 8:9 Jer 31:32

Ooi, kulənoji kî m'a dɔɔ kî gin Israyel, go ndo-je-ti kinlé ban:

M'a kadi 'gə ndukun-je lə-m, m'a ndangi meɟ-dé-ti.

M'a to Lubə lə-dé ə de d'a to dow-je lə-m[‡].

¹¹ Dow kî à ndó madi-é əse à ndó ngonkɔ-é panè:

“Gə 'Babe bane” à goto.

Kdo kî do ngan-je-ti kî nde sar teɟ-né do dow-je-ti kî togi kî dan-dé-ti lé, dow-je lay d'a gə-m[§].

¹² Kdo m'a kiɲə go né ra-dé kî njururu al kogi rəm,

bá meɟ-m à kole do majal-je-ti lə-dé al ya sar rəm to*.»

¹³ Ba kî Lubə ba kulənoji kin né kî sigi lé, ɛ adi kulənoji kî dɔsɔy təl né kî low; ə né kî to né kî low rəm, buɟə rəm kinlé nəy ngosi kadi goto ngá.

9

Tet 25; 26; 40:17-33

¹ Kulənoji kî dɔsɔy lé, ɛ kàrè ndəki ɔw kî kúji pole Lubə liə, kî lo pole Lubə kî tò nangi nè to. ² Kdotalə 'ra kəykubi; meɟ-é kî dɔsɔy 'ba-é lo kî aa njay; ɛ bá kagi naɟ lampi, kî tablə, kî mbə kadkare-je tò-ti. ³ Ə gidi kubi-ti kî njəkung-ti joo kî 'gangi-né meɟ kəy lé, lo kî 'ba-é lo kî aa njay-njay tò-ti. ⁴ Lo-é kin bá logugi né kî bay kî 'ra kî lor 'ró-né nɔkagi kî əti maji tò-ti, bá sanduki kulənoji kî 'ra gidi-é lay ya kî lor tò-ti rəm, meɟ sanduki-ti lé, bəgrə kî 'ndangi ta-je kî sobi do kulənoji titi kàrè tò-ti rəm, kagtosi lə Arɔ kî ndəki puti lé tò-ti rəm, bá mbul kî 'ra kî lor tò-ti ə meɟ mbul lé bá nékuso kî 'ba-é maan tò-ti to. ⁵ Do sanduki-ti lé né kî d'adi to takəm malayka-je kî njérifa kî 'ba-dé seribe-je tò-ti ə ndil bagi-dé uti do lo kî məsi ungi-ti kadi toki kiɲə-né go majal-je kogi. Kî ngosnè-ti kin lé, lo pa ta do né-je-ti kin kî bar-é bar-é lay goto. ⁶ Né-je lay kinlé 'tində kî gangi-é gangi-é kete, adi loki njégugnə-je d'ɔw kî ra kullə kî sobi do pole Lubə rəmə, d'andi kəykubi-ti lə Lubə meɟ-é-ti kî dɔsɔy kî dəkaglo-je lay. ⁷ Ngá meɟ-é kî njəkung-ti joo lé, burə do njégugnə-je lə Lubə ya par bá andi-ti nja káre bal káre, ə à kow kî məsi dɔ ji-é-ti kdo majal-je liə rəm, bá kdo majal-je kî dow-je 'ra kî go lo gə-é al-ti rəm to. ⁸ Gangi-é kin bá Ndil kî aa njay toji-né, kî loki kəykubi kî dɔsɔy tò-né bəy kin rəmə, tarəbi kî kow lo-ti kî aa njay-njay lé toki teɟ al bəy. ⁹ Né kinlé to takəm né kî kaglo-ti kî bone; ə toji kî kadkare-je kî məsi dɔ kî kilə kadi Lubə kinlé, à kasi ra kadi tagir lə njəpole Lubə maji-né ɔr njuti al. ¹⁰ Ndukun-je kî sobi do rɔ dow, adi ta lə nékuso-je, kî nékay-je, kî togi rɔ-je kî gay-gay kin ya par, ə d'ində do dow-je-ti sar teɟ meɟ ndo-je-ti kî né-je mbəl-né rɔ-é.

Kristi to burə do njégugnə-je lə Lubə

¹¹ Ngá Kristi lé ɛ ree titi burə do njégugnə-je lə Lubə bè kdo né-je kî maji-maji kî à ree*; ɛ andi meɟ kəykubi-ti lə Lubə kî to kəykubi kî gati-é na itə kî nangi nè rəm, maji ɔr njuti rəm. Ə kəy-é kinlé to dow bá ra kî ji-é al, adi toki dan nékində-je-ti kî donangi-ti nè al; ¹² ɛ andi lo kî aa njay-njay-ti lé nja káre-rə ə andi kî məsi bal biɲə-je kî məsi lum mangi-je al, ngá kî məsi-é ɛ ya. Beba ɛ gangi-né do-ji gangi kî sartagangi. ¹³ Kdo kinə məsi

[‡] 8:10 8:10 Jer 31:33   § 8:11 8:11 Jer 31:34   * 8:12 8:12 Jer 31:34   * 9:11 9:11 Né-je kî maji-maji kî ta-é tò nè kinlé meɟ mbete-je-ti kî nɔ-je lé 'panè to né-je kî tò meɟ ndo-je-ti kî bone, ngá meɟ ɛ kî dan-ti-je rəmə 'panè to né-je kî à ree kî ree bəy to.

bal biñə-je kî məsi bəbi mangi-je kî bu mandî mangi-je kî 'rô bəy ə 'tusi dō dow-je-ti kî 'ra né kî tō nē ə aa rō-dé, ¹⁴ ngà məsi Kristi kî ban bā à kasi kaa tagir-je lə-ji sōbi dō kullə ra-ji-je kî maji al kî à tēē koy kin, kđo kadi j'rai kullə lə Lubə kî Njəkisi kəm al wa? Kđo kî takul Ndil kî aa njay kî njəkisi sartagangi lé, ę ya kî dō-é un rō-é kî majal goto-ti adi Lubə. ¹⁵ Gin-é kin bā Kristi to-né njəkulə dow-je noji nati kî Lubə mēē kulənoji-ti kî sigi, ę oy kđo taa-né dow-je kî d'isi dan majal-ti kilə-dé taá loki d'isi-né gin tōgi kulənoji-ti kî dōsəy. Bè kđo kadi dę kî Lubə bə-dé lé, d'ingə némaji-je kî à tō sartagangi kî ę un-né mindi-é adi-dé. ¹⁶ Kđotalə kinə dow ndangi mbete pa-né ta kî sōbi dō néndubə rəmə, tō kadi dowbé à koy bā mbete-é à ra kullə bəy. ¹⁷ Mbete kî sōbi dō néndubə lé, à ra kullə go koy dow-ti, kđo kinə njəndangi-é isi kəm bəy rəmə, mbete-é à ra kullə al. ¹⁸ Gin-é kin bā kulənoji kî dōsəy lé ya kərə ulə-né gin-é kî məsi kî kilə nangi. ¹⁹ Kđotalə, loki Moiyiji ndó ndukun adi kosi dow-je lay, titi kî 'ndangi-né mēē mbete ndukun-je-ti lé, ę un məsi lum mangi-je, kî məsi bal biñə-je, kî man, bā un takubi lən kî kər njir-njir kî kam ijopi ulə dan məsi-ti tusi dō mbete ndukun-je-ti ya kete bəy bā tusi dō kosi dow-je-ti, ə panə: ²⁰ Ę kin to məsi kulənoji kî Lubə un ndu dō-ti kđo ta lə-si†. ²¹ Bè ya tō ə ę tusi-né məsi dō kəykubi-ti lə Lubə rəm, dō né ra kullə-je-ti kî 'pole-né Lubə rəm tō. ²² Kî go ndukun-ti lé, né-je n̄ə ya məsi bā ra adi aa; ə kinə məsi usi nangi al lé, kiñə go majal kōgi goto tō. ²³ Kinə takəm né-je kî dōrə-ti kərə d'aa-dé njay kî kəm rəbi-je kî bə kin rəmə, tō kadi né-je kî togrō-ti kî dōrə-ti kî dō-dé ya kərə toki kaa-dé kî kəm rəbi məsi kî kilə kî maji or njuti tō. ²⁴ Kđo lo kî aa njay kî dow bā ra kî ji-é ndaji-né né-je kî togrō-ti kin bā Kristi andi-ti tin al, ngà ę ow dōrə-ti, kđo kadi kî ngəsnə-ti kin ya ą takəm Lubə-ti kđo ta lə-ji. ²⁵ Ę andi kđo kadi adi rō-é kî nja nati-nati titi kî burə dō njégugnə-je lə Lubə andi-né kî bal-bal lo-ti kî aa njay-njay kî məsi dā-je kin al; ²⁶ kinə bə al rəmə lé Kristi à kingə k̄ə kî nja nati-nati low n̄ə lo kində gin dōnangi-ti. Ngà ngəsnə, tasəy ndō-je-ti bā ę ree nja kərə-rə ya kđo bər-né majal kî takul kadi kî ę ya kî dō-é adi rō-é adi d'ilə məsi-é nangi. ²⁷ Ə titi kî tō kadi dow oy nja kərə-rə ya ə go-ti to ta kî gangi kinlé, ²⁸ bə ya tō ə Kristi lé, go k̄ə-ti kî ingə nja kərə-rə or-né majal-je lə kosi dow-je kî n̄ə kōgi lé, ę à tēē busi, tēē kî njəkungi-ti joo, kđotalə majal-je al ngà, ngà kđo kaji dow-je kî d'isi ngəbi-é kđo kadi aji-dé.

10

¹ Kđotalə ndukun lé, ow kî takəm némaji-je kî à ree ya, ngà to bā to takəm né-é-je kî togrō-ti al; gin-é kin bā ḡə məsi kî kilə kî kərə-rə ya kî d'ilə kî nja nati-nati kî dō bal-bal kinlé, à kadi dow-je kî 'ree rō Lubə-ti 'maji-né d'or njuti al. ² Bè al rəmə lé, dow-je kî 'pole Lubə kî gangi-é kinlé, d'a taakoo, kđo lé d'a kaa njay nja kərə-rə ya tagangi b̄i lé mēē-dé à kuwə-dé kî ta dō majal-je-ti lə-dé al ngà. ³ Ngà məsi kî kilə kinlé, ole mēē dow-je dō majal-je-ti kî dō bal-bal. ⁴ Kđotalə məsi lum mangi-je, kî məsi bal biñə-je lé, à kasi bər majal-je ndə bə al. ⁵ Gin-é kin bā, loki Kristi ow kî ree-né dōnangi-ti lé, ę pa kî Lubə panə: I ndigi məsi kî kilə-je kî kadkare-je al, ngà to i ya bā 'ra daji rō-m*. ⁶ I ndigi dā-je kî 'rô pər kî dā-je

kí kilə məsi-dé nangi kdo majal-je kin al†. 7 Beba m'panè: 'Oo, m'a kow, kdo meğ mbete-ti kí 'bír lé, 'ndàngi ta kí do-m-ti titi nçç, kdo kadi m'ra ndigi læ-i, i Lubə ya‡. 8 E pa dosay panè: «Négugi-je, kà kadkare-je, kà da-je kí ró pər-je, kà da-je kí kilə məsi-dé nangi kdo majal-je kinlé, nəl-i al rəm, i ndigi al rəm.» Ngà ndukun lé, ndigi kadi 'ra négugi-je kin lay. 9 Beba e təl panè: «'Oo, m'a kow kdo ra ndigi læ-i i Lubə ya.» Kristi bujuru népole kí kete kəgi ə ində népole kí njékungi-ti joo. 10 Jeju Kristi ra né kí meğ Lubə ndigi. E adi rə-é koy nja káre-rè, ya ər-ji-né ində-ji tagay. 11 Njégugnə kí rá-rá lé, a lo kullə-ti liə kà ndə-é ndə-é, ə ilə məsi kilə kí to gə-é kí káre-rè ya; məsi kí kilə kinlé asi bər majal-je al ya sar. 12 Ngà e lé, loki e adi rə-é kí né kilə məsi nja káre-rè kdo majal-je rəmə, e isi dojokol Lubə-ti ya sartagangi§, 13 ə e isi ngəbi kadi Lubə təl njéba-je liə lo kungi nja-é*. 14 Kí takul kadkare kí nja káre-rè ya dow-je kí e aa-dé lé, e adi 'maji d'ər-né njuti ya sartagangi. 15 Ta kinlé Ndil kí aa njay pa adi-ji tç. Kdo e pa kete panè: 16 'Babe panè: Ooi, kulənoji kí m'a dçç nati sə-dé go ndə-je-ti kinlé ban: M'a kində ndukun-je læ-m meğ-dé-ti, m'a ndàngi tagir-ti læ-dé†, bá təl ilə do-ti panè: 17 Meğ-m à kole do majal-je-ti læ-dé al rəm, bá meğ-m à kole do kaldota-je-ti læ-dé al ya sar rəm tç‡. 18 Ngà loki majal-je toki kiçə go-é kəgi lé, məsi kí kilə kdo majal à goto ngá.

Ndəji-je kí gay-gay

Ndəji kí sobi do kə gərərə do kadmeğ-ti
Əbr 6:1-20

19 Beba ngankç-m-je kí njékadməğ, kà takul məsi Jeju lé, meğ-ji nda kay kadi j'andi lo-ti kí aa njay-njay. 20 Jeju ər tarəbi kí sigi, kí to rəbi kiskəm adi-ji kà takul kində kí ində kubi gangi meğ gangi ə kubi kinlé to daji rə-é e ya, 21 adi jəi j'owi kà burə do njégugnə-je læ Lubə kí isi do kullə-je-ti kí meğ kəy-ti læ Lubə. 22 Tagir kí maji al kí meğ-ji-ti toki togi adi aa njay rəm, bá daji rə-ji kàre toki togi kà man kí aa njay rəm, ən ə adi j'owi kí rə Lubə-ti kí meğ-ji kí káre-rè rəm, kà kadmeğ kí adi meğ-ji ndakay rəm. 23 Adi j'ai njàngi do nékində meğ do-ti læ-ji kí j'pai ta do-ti lé, kdətalə njékunmindi-é lé, to njəkə do ndi-é-ti. 24 J'indəi kəm-ji go-nə-ti kadi j'osi gin-nə meğ ndigi dow-je-ti rəm, meğ kullə-je-ti kí maji-maji rəm. 25 Adi j'tusi kəwnə læ-ji j'inqəi titi kí dow-je madi d'isi 'ra-né kin al. Ngà kadi j'uləi dingəm meğ-nə-ti, titi kí ooi-né kí ndo ree læ 'Babe nəy ngosi. 26 Kdətalə kinə kəm-ji tçç do ta kí tçgro-ti maji bá go-ti j'təli j'rai majal kà meğndigi læ-ji rəmə, məsi kí kilə kí rangi kdo majal-je ya goto ngá, 27 adi to ngəbi ta kí gangi kí tç bəl, kà pər kí ç mbil-mbil kí tç pərèrè kdo kç njédçngə-je kin ya ngá! 28 Kinə dow al do ndukun læ Moiyiji bá dow-je joo əse mutə d'oo-é lo-é-ti bá 'pa ta do-ti rəmə, 'təl dowbé təl kí koo kəmtondoo goto-ti§. 29 Ngà dow kí nədi Ngon læ Lubə rəm, oo məsi kulənoji kí Kristi təl-é-né dow kí aa-ti kin kí né kí kare rəm, bá pa ta kəbi do Ndil-ti kí aa njay kí njəra sə-ji maji kin rəm lé, səi 'giri kí kində kəji kí sobi do-é à ngə nə ya al wa? 30 Kdo j'gəi dow kí panè: Dalba toki læ-m, Mə bá m'a kadi nə-nə nékugə doji-é. E pa bəy panè: 'Babe à gangta do dow-je-ti liə*. 31 To né kí tç bəl nə kadi

† 10:6 10:6 Pa 40:7 ‡ 10:7 10:7 Pa 40:8-9 § 10:12 10:12 Pa 110:1 * 10:13 10:13 Pa 110:1

† 10:16 10:16 Jer 31:33 ‡ 10:17 10:17 Jer 31:34 § 10:28 10:28 Det 17:6 * 10:30 10:30 Det 32:35-36

dow usi mee-ji Lubə-ti kî njəkisi kəm! ³² Ngà adi mee-si ole do ndo-je-ti kî dosay kî kəm-si ijə-né do Lubə-ti ə go-ti gogi rəmə ingəi kò nà dan ro-ti kî ngə, ³³ adi kî madi-je dan kosi dow-je-ti ya d'ulə rəsəl do-si-ti rəm, d'adi-si kò-je kî gay-gay rəm, kî nà-je ingəi kò nati kî de kî d'ingə gə kò-je kî bè kin to. ³⁴ Kdotalə səi ingəi kò nati kî dangay-je, ə ndigi kî rənəl kadi 'taa nékingə-si-je, kdo səi 'gəi kî owi kî nékingə-je kî maji itə né-je lay rəm, tò sartagangi rəm. ³⁵ Ən ó kadmee lə-si kî nékugə doji kî sobi do-é to né kî boy nà kinlé, 'tusi 'inəi al. ³⁶ Kdotalə səi rəmə owi ndoo kadi uwəi ro-si ngə, kdo kadi 'rai meəndigi lə Lubə ə ingəi-né né kî e un mindi-é kdo kadi-si. ³⁷ Kdotalə kaglo nəy nà al, nəy nde bè ya ə e kî tò kadi à ree lé, à ree; isi do nja-é-ti rəm ngá†. ³⁸ Ə dow lə-m kî njera né kî njururu à kisi kəm kî takul kadmee. Ngà kinə təl or ro-é kî gogi rəmə, mee-m à nəl-m do-é-ti al‡. ³⁹ Ə jəi rəmə, j'toi dow-je kî dan de-ti kî d'or ro-dé kî gogi kdo tuji kin al, ngə jəi j'toi dow-je kî j'adi mee-ji kdo kadi j'aji.

11

Kadmee lə dow-je kî mee kulənoji-ti kî low
Jə 8:56; 1Pi 1:8; Pa 33:6; 9:1

¹ Kadmee lé to nda mee kay do né-ti kî dow ində mee-é do-ti; to né kî dow oo kî kəm-é al bəy ya gə kî né-é tò nɔɔ tɔgrɔ-ti.

² Dow-je kî kete low lé, takul kadmee lə-dé bə ta kî do-dé-ti maji-né.

³ †Kî takul kadmee bə j'gəi-né kî Lubə ində né-je lay kî gangi-é gangi-é kî ta kî ta-é-ti, adi né kî dow oo kî kəm-é kinlé tee mee né-ti kî dow oo kî kəm-é al.

⁴ Kî takul kadmee bə Abel ilə-né məsi də nangi adi Lubə kadkare-ti ə to kadkare kî maji nà itə 'lə Kayin; kî takul kadmee liə bə Lubə or-né ta do-é-ti, ə pa ta kî maji do kadkare-je-ti liə; lé e oy ya kərə kadmee liə ra adi e isi pa ta ya bəy-bəy.

⁵ Kî takul kadmee lə Enokî bə Lubə un-é ow-né siə dora-ti adi-é oy al ə dow oo-é gogi al, kdo Lubə un-é ow siə. Kete bə kadi un-é ow siə lé, 'pa ta kî maji do-é-ti 'panə e to dow kî nəl Lubə*. ⁶ Ə kinə kadmee goto lé, dow à nəl Lubə ndə al; dow kî isi ow kî ro Lubə-ti lé, tò kadi adi mee-é kî Lubə isi nɔɔ ə isi ugə do-ji de kî d'isi 'sangi-é.

⁷ Loki Lubə pa ta kî Nuwe sobi do né kî dow oo nja kərə al bəy ya Nuwe bəl-bəl kî maji, adi kî takul kadmee bə e ra-né bato kî boy aji-né dow-je kî mee kəy-ti liə; kî takul kadmee bə Nuwe gangi-né ta do dow-je-ti kî donangi-ti ə e təl-né njəkingə nédo-ji kî sobi do nərə kî njururu kî dow à kingə kî takul kadmee.

⁸ Kî takul kadmee bə Abrakam ilə-né kuji do ba-ti kî Lubə ba-é kadi-é ow donangi-ti kî à təl néndubə liə; e gə lo kî isi ow-ti al ya i par ow. ⁹ Kî takul kadmee bə, e ow isi-né kî mba bè donangi-ti kî Lubə un mindi-é kdo kadi-é; e isi kəykubi-ti ə gangi-é kin ya Isaki-je kî Jakobi kî d'ore-nə siə do kunmind-ti kî kərə kinlé d'isi-né kəykubi-je-ti to. ¹⁰ Kdo e isi ngəbi bebo kî gin-é ngə maji kî Lubə ya to njəkəji gosi ra-é rəm, to njəkəndə-é rəm.

¹¹ Kî takul kadmee ya to bə Sara kî bugə gurə-gurə ya, Lubə adi-é oji ngon, kdo e gə kî Lubə kî un mindi-é adi-n'è lé, to njəkə njangi do ndi-é-ti.

† 10:37 10:37 Aba 2:3; Eja 26:20 ‡ 10:38 10:38 Aba 2:4 † 11:3 11:3 Jə 1:3 * 11:5 11:5 Kgn 5:24

¹² Gin-é kin bá dow káre-rè kí isi ngəbi koy ya, oji ngon ində-né gin dow-je adi 'nə titi kərwəi-je kí dərə-ti əse yangra kí ta babo-ti kí dow asi tidə al kin bə†.

¹³ Də lay kin ya d'oy mēē kadmēē-ti ə né-je kí Lubə un mindi-é kdo kadi-dé lé de d'ingə al; ngə də d'a say bá d'oo ə 'ra rənəl-é, ə 'pa rəsi kí 'to mba-je rəm, njédəə kə nja-dé taá dənangi-ti nē rəm. ¹⁴ Dow-je kí 'pa ta bə kinlé, 'toji ndaa-ti rəsi kí d'isi 'sangi bə lə-dé kí sobi do-dé. ¹⁵ Ə kinə lé mēē-dé tō gərərə do bə-ti kí d'i-ti lé rəmə, lé d'a təl kow-ti gogi.

¹⁶ Ngə kí tōgrə-ti lé, də 'sangi bə kí maji nū itə ɛ kí d'i-ti, adi to bə kí dərə-ti. Gin-é kin bá 'ba Lubə Lubə lə-dé kārē rə-é sol-é-né al; kdo ɛ ra go bebo lə-dé nɔɔ.

¹⁷ Loki Lubə nū mēē Abrakam lé, Abrakam ɔw kə təl Isaki kadi-é kadmēē-ti kə takul kadmēē. Ɛ kí Lubə un mindi-é adi-é lé ya bá ɔw kə kadi ngon kal liə kadmēē-ti[‡] ¹⁸ ə ɛ ya bá ndəki Lubə idə-é 'panə: «Kə takul Isaki bá i 'a kingə-né nganka-i-je kí ri-i à tō do-dé-ti.» ¹⁹ Ɛ gir kí Lubə asi kadi adi dow təsi ndəl ində lo tēē dan njəkoy-je-ti. Gin-é kin bá Lubə təl-né kə ngon-é lé adi-é gogi; ə né-é kinlé toji koy ə təsi ndəl. ²⁰ Kə takul kadmēē bá Isaki tər-né ndi-é do Jakobi-je-ti kə Esuwa kdo ndo-je kí à ree. ²¹ Kə takul kadmēē bá loki nāy ngosi kadi Jakobi oy lé ɛ tər-né ndi-é do ngan lə Jojepi-ti rəm, dūgi nangi do kagtəsi-ti liə ngə bá ɔsi-né gəji Lubə rəm. ²² Kə takul kadmēē bá, sɔy ndo-je-ti lə Jojepi lé, ɛ pa-né ta kí sobi do tēē ndaa-ti lə ngan Israyel-je, ə un-né ndu adi-dé sobi do né kí d'a ra kə singə-é. ²³ Kə takul kadmēē bá lo koji Moiyiji-ti ya, njəkoyi-é-je 'bɔyɔ-é-né nāy mutə; kdətələ də d'oo kí ngon lé kurə nū adi 'bəl ndukun lə ngar al. ²⁴ Kə takul kadmēē bá loki Moiyiji tōgi lé, ɛ mbati kadi 'ba-é-né ngon koji ngon lə Paraɔ kí dené; ²⁵ ɛ ndigi kingə kɔ nati kə dow-je lə Lubə bi kadi n'ra rənəl dokaglo-ti kí sɛ bə dan majal-ti al. ²⁶ Kdətələ ɛ oo adi rəsəl kí ndo-é à tēē do Kristi-ti lé, to nē kí maji nū itə nékingə-je kí Ejipti; kdo ɛ oo nékuğə doji-je kí tō say nū kí à ree. ²⁷ Kə takul kadmēē bá, Moiyiji bəl-né wəngi lə ngar al, adi tēē-né kəgi dənangi Ejipti-ti; ɛ ɔ dīgəm titi dow kí oo Lubə kí dow oo-é kə kəm-é al kin bə. ²⁸ Kə takul kadmēē bá Moiyiji ra-né nāy Paki ə səki-né məsi takəy-je-ti, kdo kadi malayka kí njətɔ ko dow-je təl ngan dər-je lə Israyel-je al. ²⁹ Kə takul kadmēē bá, Israyel-je d'ində-né babo kasi 'gangi titi nangi tuti bə. Ngə loki dow-je kí Ejipti 'nə kadi d'ində 'gangi tə rəmə, man tuú ta-dé lay. ³⁰ Kə takul kadmēē bá loki Israyel-je 'njiyə 'gəə do bə Jeriko ndo siri rəmə, ndogbər kí do-ti tətə nangi rum-rum. ³¹ Kə takul kadmēē bá Rakabi kí to kaya dené oy-né nati kə njəmbati təl rə-dé go ta-ti al-je al, kdətələ ɛ uwə njəkəndə manji lo-je kí rə-é-ti maji. ³² Ə ta ri ə m'a pa bəy? Kdo kinə kadi m'or-si poy Jedeɔ-jeŠ, kə Baraki-je*, kə Samsɔ-je†, kə Jepte-je‡, kə Dabidi-jeŠ, kə Samiyel-je*, kə njəpata-je kí ta Lubə-ti lé kaglo à kasi-m al. ³³ Kə takul kadmēē bá də 'təti-né rə kɔbə-je rəm, 'ra-né né kí njururu rəm, d'ingə-né né kí Lubə un mindi-é kdo kadi-dé rəm, d'uti-né ta bəl-je rəm, ³⁴ 'təl-né pər kí ɔ kə tógi-é lingim-lingim rəm, 'tēē-né ta kiyərɔ-ti rəm, njəmɔy-je kārē tógi-dé ree-né do madi-é-ti gogi rəm, 'təti-né rə adi asgar-je kí mba

† 11:12 11:12 Kgn 22:17 ‡ 11:17 11:17 Kgn 21:12 § 11:32 11:32 Njg 6-8 * 11:32 11:32 Njg 4 † 11:32 11:32 Njg 13-16 ‡ 11:32 11:32 Njg 10-12 § 11:32 11:32 1Sa 6-30; 2Sa 1-24; 1Ng 1-2 * 11:32 11:32 1Sa 1-31

d'ay-né nǝ-dé-ti rəm tǝ. ³⁵ Dené-je 'təl d'ingə dow-je lə-dé kí d'oy bǎ 'tosi ndəl 'teǝ.

Dow-je kí nǎ-je lé, d'adi-dé kǝ nǎ ya, ngà de 'ndigi kadi dow taa-dé ilə-dé taá al; bə kǝ kadi d'ingə-né né kí maji nǎ kí to tǝsi ndəl kində lo teǝ. ³⁶ De kí madi-je 'sǝki-dé rəm, d'ində-dé kí ndəy marǝw rəm, d'ilə-dé sil rəm, bǎ d'ungi-dé dangay-ti rəm ³⁷ 'tilə-dé kí ər 'tol-dé rəm, 'nǎ meǝ-dé rəm†, 'tijə-dé kí sii rəm, 'tol-dé kí kiyərǝ rəm. De kí nǎ-je d'ilə taá yǝ-je kí nè-je, ndaa biǝ-je kí ndaa bati-je bǎ to nékǝǝ-dé, né-je lay ya nal-dé, d'adi-dé kǝ, d'ulə kəm-dé ndoo ³⁸ ə de kinlə kisi-dé dan dow-je-ti kí dǝnangi-ti tuwə-dé al! D'ilə kǝ diləlo-je, kí dǝ mbal-je, kí bole mbal-je, kí bolebe-je. ³⁹ Ə de lay kinlə ta kí dǝ-dé-ti maji kí takul kadmǝǝ lə-dé ya, ngà d'ingə né kí Lubə un mindi-é kǝ kadi-dé lé al. ⁴⁰ Kǝtǝlə Lubə uwə dǝ né kí maji nǎ itə kí kete kǝ ta lə-ji, adi to maji kí de d'a maji kǝr njuti nati sə-ji.

12

¹ Ə jǝi kǝrè, dow-je kí 'tò nduy-nduy kí 'tǝji kadmǝǝ lə-dé kinlə 'gəǝ dǝ-ji sipi tǝ ǝn ə adi j'mbati né kuti lay kí ǝy, kí majal kí lo kadi bindi-ji ǝ al ə j'uwəi rǝ-ji ngǎ j'ayi ngǝdi kí toki dǝji kadi j'ayi. ² J'adi kəm-ji tò kí do Jeju-ti, kí ǝ bǎ to 'Ba kadmǝǝ rəm, to njəra kadmǝǝ kadi maji ər njuti rəm kin. Ə uwə rǝ-é ngǎ ingə kǝ dǝ kagdəsi-ti, oo rǝsǝl kí né al, kǝtǝlə rǝnəl kí sǝbi dǝ-é tò ngəbi-é, adi kí nè kin ǝ isi dǝ jikǝl kalikǝbe-ti lə Lubə ngǎ.

Kuwə rǝ ngǎ

³ 'Giri do Jeju-ti kí njəramajal-je d'ǝsi-é kí ta kǝsi kí ngǎ ya uwə rǝ-é ngǎ kin; bə al rəmə, meǝ-si à tuji kadi tǝgi-si ər wuti. ⁴ Sǝi 'rǝi kí majal sar 'teǝi kí mǝsi mbu al bǝy. ⁵ Ə sǝi meǝ-si oy dǝ ndəji-ti kí 'ndəji-si titi kí dow ndəji-né ngan-é lé wa?

Ngon-m, 'oo kindəkoji lə 'Babe kí né ndam al,

ə kinə kindəkoji teǝ dǝ-i-ti rəmə 'adi ər tǝgi-i al*.

⁶ Kǝtǝlə dow kí 'Babe ndigi-é bǎ ində-é ǝji-é, ə dow-je lay kí 'to ngan-é-je bǎ ǝ ində-dé kí ndəy†. ⁷ Ori meǝ-si loki kindəkoji teǝ dǝ-si-ti. Lubə ində-si ǝji-si titi ngan-é-je bə. Kǝtǝlə ngon kí rá bǎ bǝbi-é ində-é ǝji-é al wa? ⁸ Ngǎ kinə dow-je lay d'ingə kindəkoji bǎ sǝi ingəi al rəmə, sǝi 'toi kí ngan-je kí bǝbi goto bə, bi ngan-je kí kǝji kəy al. ⁹ Kǝ bǝbi-ji-je kí nangi nè bǝy ə d'ində-ji d'ǝji-ji ə j'iləi kuji dǝ-dé-ti, ngǎ bǝbi-ji kí dǝrǝ-ti kí ban bǎ j'a kuləi dǝ-ji gin tǝgi-ti liə kǝ kadi j'isi-né kəm al wa? ¹⁰ Kǝ, bǝbi-ji-je d'ində-ji d'ǝji-ji kaglo sǝ bə par, kǝ d'oo d'adi to né kí maji, ngǎ Lubə lé ǝ ində-ji ǝji-ji kǝ maji lə-ji kí tǝgrǝ-ti, kǝ kadi j'ori-nǎ siə dǝ kaa njay-ti liə. ¹¹ Tǝgrǝ-ti ya, kindəkoji lay ya lé, dǝsǝy bǝy ə to meǝkǝ bi to né rǝnəl al; ngǎ go-ti gogi rəmə, kí rǝ dow-je-ti kí d'ingə néndǝ meǝ-é-ti lé, kandi-é to lapiya kí né ra kí njururu. ¹² Gin-é kin bǎ kadi 'surəi ji-si kí oy njururu, kí nja-si-je kí tǝǝ naki-naki kin‡. ¹³ Kadi nja-si un rəbi-je kí tò njururu-njururu, kǝ kadi nja kí mətǝ ər ta-nǎ-ti al, ngǎ kadi lapiya bǎ tǝ§. ¹⁴ 'Sangi lapiya kí rǝ dow-je-ti lay ə 'sangi kaa njay kí ǝ ya goto rəmə, dow à koo 'Babe al kin tǝ. ¹⁵ Ooi go rǝ-si maji kadi dow madi uwə rǝ-é ər kǝgi nal-né ramaji lə Lubə al rəm; kadi dow madi toki kagi kí ati kí təl

† **11:37** 11:37 Ta lə nǎ meǝ-dé kinlə, goto meǝ mbete-je-ti kí nǎ-je kí 'ndàngi kí ji-dé kí ta greki.

* **12:5** 12:5 Gos 3:11 † **12:6** 12:6 Gos 3:12 ‡ **12:12** 12:12 Eja 35:3 § **12:13** 12:13 Gos 4:26

isi tubə dojigi-é-ti kin bè al, nè à junglu-si ə à kun meəkati liə kində-né dow-je n̄a. ¹⁶ Ooi go rɔ-si maji kadi dow madi to njérakaya al rəm, njəkoo né kí aa njay kí né kí kogi kare, titi Esuwa kí ta lə nékuso kí nja káre ya un-né dər liə ndogí kin al rəm. ¹⁷ Səi gəi kí say go-ti, loki ɛ ndigí tərndi kí sobi do dər lé, d'osi-é ta-ti nğərəngi; ɛ təl sangi kí n̄ɔ kəm-é-ti ya, ngə ɛ asi kadi adi bobi-é təl naji ndi-é al ngá. ¹⁸ Kdotalə səi lé owi ngosi kadi mbal-ti kí dow à kodi kí ji-é kin al rəm, kí mbó pər-ti kí ɔ mbil-mbil kin al rəm, mbó tilkisi-ti al rəm, mbó lo-ti kí ndul ndi-ndi al, bá mbó yəlbə-ti kí ulə mbi-mbi al rəm, ¹⁹ mbó lo-ti kí təbi mbanga ba-ti kin al rəm, bá lo kí ndi dow ba-ti boy mbing adi de kí d'oo 'dəji kadi n'ooi ta kinlé gogi rangi al ngá kin káre səi owi mbó-ti al rəm. ²⁰ Kdo ta lə ndukun kí panè: «Də ya bá ɔdi rɔ mbal kinlé kàrè, d'a tilə-é kí ər təl-é» kinlé dum do-dé*. ²¹ Ə né kí Moiyiji oo lé, tò bəl n̄a adi ɛ panè: M'bəl rəm, m'dadi rəm†. ²² Ngə səi rəmə owi mbó mbal Siyɔ-ti kí febo-ti lə Lubə kí njəkisi kəm, Jorijaləm kí dora-ti, kí mbó malayka-je-ti kí budogí nja n̄a-n̄a rəm; ²³ səi owi mbó kosi dow-je-ti kí 'toki ngan dər-je kí ri-dé toki ndəngi dora-ti kí d'a 'ra rənəl rəm; mbó Lubə-ti kí njəgangta lə dow-je lay rəm; bá mbó ndil dow-je-ti kí njururu kí 'təl-dé d'adi 'maji d'or njuti rəm; ²⁴ səi owi mbó Jeju-ti, kí njəkulə dow-je noji nati meɛ kulənoji-ti kí sigi, kí mbó məsi-ti kí səki kí pa ta maji n̄a itə 'lə Abel rəm. ²⁵ Ooi go rɔ-si maji, dow kí njəkidə-si ta lé, ɔsi-é nğərəngi al. Kdotalə kinə de kí ndokí d'osi dow kí njəkidə-dé ta kí dənangi-ti nè nğərəngi, 'teɛ ta tuji-ti al lé, ban bá jəi bá j'a teɛi ta tuji-ti, loki j'mbati kooi do ta ndəji kí dora-ti wa? ²⁶ E lé, ndokí ndi-é yəki dənangi, ə ngosnə un mindi-é adi-ji panè: Gidi gogi rangi lé, m'a yəki dənangi ya par al ngá, ngə m'a yəki dora tɔ‡. ²⁷ Ta kí 'pa panè gidi gogi rangi kinlé, toji kí né-je kí tò kadi 'yəki ə 'yəki ngá kinlé, d'a kor kogi, kdo kadi né-je kí dum yəki bá à n̄əy. ²⁸ Gin-é kin bá jəi kí j'ingəi kɔbe kí dum yəki lé adi j'ra oiyo Lubə rəm, j'poli-é pole kí nəl-é, kí kuji kí kilə do-é-ti nati kí bəl. ²⁹ Kdo Lubə lə-ji to pər kí njəkɔ lo tɔ§.

13

Ndəji kí sobi do né-je kí gay-gay

¹ Ngankɔ-m-je kí njəkadməɛ, uwəi rɔ-si ngə meɛ ndigi-nə-ti. ² Adi meɛ-si oy do ra mba-ti al, kdo takul mba kí ra lé bá dow-je madi 'gə lo-é al ya d'uwə-nə malayka-je kí rɔ-dé-ti.

³ Adi meɛ-si ole do dangay-je-ti, titi né kí səi kàrè əi sə-dé nati dangay-ti bè rəm, dow-je kí d'adi-dé kɔ kàrè adi meɛ-si ole do-dé-ti, titi né kí ingəi kɔ daji rɔ-si-ti nati sə-dé bè rəm tɔ.

⁴ Kadi taana to né kí dow-je lay d'ilə kuji do-ti, ə kadi dené-je kí dingəm 'ngəm rɔ-dé d'adi-nə. Kdo Lubə à gangta do njérakaya-je-ti kí njəsangi-nə-je-ti.

⁵ Adi kəmn̄da là bá ɔr n̄ɔ-si meɛ panjiyə-si-ti al; adi meɛ-si usi nangi do né-je-ti kí ji-si-ti nè kin ya, kdo Lubə ya kí do-é panè: «M'a kiñə-i kogi al, m'a tusi-i kiñə-i kogi ndə bè al*.» ⁶ Gin-é kin bá j'a kasi pai-né ta kí

* 12:20 12:20 Teɛ 19:12-13 † 12:21 12:21 Det 9:19 ‡ 12:26 12:26 Aje 2:6 § 12:29 12:29 Det 4:24 * 13:5 13:5 Joj 1:5

męenda kay paine: 'Babe ya to njera sə-m; m'a bəl al. Ri b́a dow à kasi ra sə-m wa[†]?

⁷ Adi męe-si ole do njėkor n̄-si-je-ti, ḱi 'pa ta lə Lubə d'adi-si; ooi təl ta kisi k̀i do taá lə-dé ə 'ndaji kadmęe lə-dé. ⁸ Jeju Kristi lé gangi kisi-é kin ya isi-né tagnè rəm, bone rəm, b́a à kisi-né sartagangi rəm tó. ⁹ İnəi rɔ-si adi néndó-je ḱi mba ḱi gay-gay lay kin ya ɔr-si go-é-ti al. Kdotalə tó maji kadi ramaji lə Lubə b́a ulə dingəm męe-ji-ti, b́i kadi ndu-je ḱi sobi do nəkuso-je kin b́a uwə męe-si al; ndu-je kinlé njénjiyə go-ti-je kin ya kàrè ra sə-dé al. ¹⁰ Jəi j'owı k̀i logugi né ḱi njérakullə męe kaykubi-ti lə Lubə ya kàrè d'ow k̀i tógi kadi d'uso né titi al. ¹¹ Kdo dą-je ḱi burə do njégugnə-je lə Lubə ɔw k̀i məsi-dé lo-ti ḱi aa njay kdotalə majal-je lé, 'ró-dé pər gidi be-ti ndaa-ti[‡]. ¹² Gin-é kin b́a, Jeju ya kàrè, kadi aa dow-je k̀i məsi-é lé, ę ingə k̀i gidi be-ti ndaa-ti tó. ¹³ Ən ə adi j'tęei k̀i gidi be-ti ndaa-ti kadi j'owı k̀i rɔ-é-ti ə kadi j'ndigi do-ti kadi rɔsɔl liə kin tęe do-ji-ti tó. ¹⁴ Kdo jəi j'owı k̀i bebo ḱi à tó sartagangi nangı nè al, ngà j'isi j'sangi ę ḱi à ree. ¹⁵ K̀i takul Jeju rəmə, kadi ndo-je lay ya j'adi patóy-je b́a to nęgugi[§] ḱi kadi j'adi Lubə, adi to ta-je ḱi kadi tęe ta-je-ti rəsi sobi do ri-é. ¹⁶ Ngà kę b́a maji ḱi ra, k̀i ra k̀i ną lé, adi męe-si oy do-ti al, kdo nęgugi-je ḱi bə kin b́a nəl Lubə. ¹⁷ Təli rɔ-si go ta-ti lə njėkor n̄-si-je ə uləi do-si gin tógi-ti lə-dé. Kdo dę lé d'isi d'ində kəm-dé go-si-ti, kdo dę d'a kɔr go kullə-é. 'Rai bə kdo kadi 'ra kullə lə-dé k̀i rɔnəl b́i kadi 'ra k̀i męek̄ə al; bə al rəmə né ḱi à maji sə-si goto.

Ndəji-je k̀i lapiya ḱi ra

¹⁸ 'Pai ta k̀i Lubə kdo ta lə-ji; kdo j'gə męe-ji-ti maji ḱi męe-ji uwə-ji k̀i ta do né-ti madi al ə j'oji męe-ji-ti kadi j'adi panjiyə-ji maji męe né-je-ti lay. ¹⁹ M'dəji-si k̀i rɔ tungə-m ya kadi 'rai, kdo kadi m'ingə tarəbi m'ow-né rɔ-si-ti kalangi. ²⁰ Kadi Lubə ḱi njəlapiya, ḱi njəkadi 'Babe lə-ji Jeju ḱi to njėkul bati-je ḱi boy təsi ndəl ində lo tęe dan njėkoy-je-ti k̀i takul məsi kulənoji ḱi sartagangi kinlé, ²¹ adi asi rai né-je lay ḱi maji, kdo kadi 'rai-né męendigi liə; kadi ra kullə męe-ji-ti adi j'rai né-je ḱi nəl-é k̀i takul Jeju Kristi, ḱi rıba to 'liə ya k̀i do bal-bal! Amən!

²² Ngankɔ-m-je ḱi njėkadmęe, m'dəji-si kadi taai ta dingəm-je kinlé k̀i męe ḱi kilə do madi-é-ti; kdo ę kin ya to ta-je ḱi m'ndangi goji dękse bə ya m'adi-si. ²³ Kadi 'gəi ḱi ngonkɔ-ji Timote ḱi njėkadmęe lé, d'ınə-é taá ngá. Kinə ree kalangi rəmə, ję siə j'a kɔw nati koo-si. ²⁴ 'Rai lapiya njėkorn̄-si-je k̀i njėkaa njay-je lay ya. Dę ḱi donangi Itali-ti 'ra-si lapiya. ²⁵ Kadi ramaji lə Lubə n̄y sə-si lay!

Mbete kí Jaki ndàngi

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Jaki ndàngi

Jaki ndàngi mbete kin kadi ra kɔ njéndó-é-je kadi 'gò-né né kí tɔji kadmɛɛ kí tɔgro-ti rəm, bá kadi ulə dingəm mɛɛ-dé-ti kadi 'ra kullə kadmɛɛ lə-dé rəm tɔ. Jaki 1:1 tɔji kí dow-je kí dɔsɔy kí Jaki ndàngi mbete kin adi-dé lé, 'to jipi-je kí d'adi mɛɛ-dé Jeju Kristi, kí d'isi dɔnangi Israyel-ti al. Ngà to mbete kí à ra kɔ dow-je lay kí d'adi mɛɛ-dé Jeju tɔ. Jaki tɔji rɔ-é kí njèrakullə lə Lubə kí 'lə 'Babe Jeju Kristi (Jak 1:1). Dan dow-je-ti kí sɔ kí ri-dé lə Jaki mɛɛ Kunmind-ti kí Sigi kinlé, à to ɛ kí 'panè to kí káre dan ngankɔ Jeju-je-ti kin bá ndàngi mbete kinlé (Mat 13:55; Mar 6:3). Pol pa ta liə mɛɛ mbete-ti kí adi Galati-je 1:19 tɔ. Go tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-ti lə Jeju bəy bá Jaki lé adi mɛɛ kí Kristi to dow kí Lubə un mindi-é kɔ kadi-é ree lé (1Kɔ 15:7). Go-ti, Jaki təl to njəkɔrnɔ njəkəwnə-je kí Jorijalem. Mbete kullə-je lə njəkɔwkulə-je 15 pa ta lə kullə liə. Ɛ tum gin mbete liə kí ta kí sɔbi dɔ nàmɛɛ dow kí à kadi njəkadmɛɛ tɔgi mɛɛ kadmɛɛ-ti. Bá go-ti, ɛ pa ta kí sɔbi dɔ panjiyə-je kí gay-gay mɛɛ kadmɛɛ-ti rəm, bá pa ta kí sɔbi dɔ ra kullə kí ta lə Lubə rəm, ra kí njéndoo-je rəm, bá tɔji kullə ra lə kadmɛɛ rəm, pa kí dɔ koo-ti kí kadi dow oo go ta-é dɔ ta-ti kí ɛ pa rəm, bá pa ta kɔw-ti kí kadi dow ɔw kí gosi lə Lubə rəm tɔ. Ɛ ndɔr mbi njénékingə-je, ə ulə dingəm mɛɛ njəkadmɛɛ-je-ti kí d'isi 'ngəbi təl lə 'Babe, bá mbusi nja-dé kadi 'ra né kí tɔgro-ti rəm, kadi 'pa ta kí Lubə rəm, bá kadi 'təl kí dɛ kí 'ndəm kadi d'ingə kaji rəm tɔ.

Tɔji rɔ kí Lapiya kí ra

¹ †Má Jaki kí ngonnjèkullə lə Lubə, kí ngonnjèkullə lə 'Babe Jeju Kristi, bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si sɔi gin koji kí dɔgi gidi-é* joo kí 'sanəi-nə dɔ bə-je-ti kí rangi ə m'ra-si lapiya.

Kadmɛɛ kí gosi

² Ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, né-je kí gay-gay kí tɛɛ dɔ-si-ti nà mɛɛ-si kɔ koo kinlé, kadi ooi kí né rɔnəl kí ɔr njuti. ³ Kɔ sɔi 'gəi kí nà kadmɛɛ lə-si kɔ koo kinlé, à koji kuwə rɔ ngà. ⁴ Ngà kadi kuwə rɔ ngà lə-si ɔ lo kə-é-ti gərərə, kɔ kadi 'toi dow-je kí asi gaki rəm, mɛɛ-si idi njiki-njiki, ə kadi 'toi dow-je kí né madi nal-si al rəm tɔ. ⁵ Kinə dow káre dan-si-ti nal gosi rəmə, kadi dɔji Lubə ə à kadi-é; kɔ Lubə to njəkadi né dow-je lay kare kí ndinoji. ⁶ Ngà kadi dowbé dɔji kí kadmɛɛ rəm, bá kadi-é tadi ta dɔ-ti al rəm tɔ. Kɔtələ dow kí tadi ta dɔ né-ti lé titi-nə kí pungum man babo kí yəl ɔsi-é yó-je kí nə-je kin bè. ⁷ Kadi dow kí titi-nə bè kinlé, gə kí à kingə né ji 'Babe-ti al. ⁸ To dow kí mɛɛ-é ra joo rəm, kɔjra-je liə lay ya ɛ ɔ dɔ-ti al.†

† 1:1 1:1 Mat 13:55; Mar 6:3; Knj 15:13; Gal 1:19 * 1:1 1:1 Dow-je kí Jaki ba-dé gin koji kí dɔgi gidi-é joo kinlé, to gin koji Israyel-je kí məsi-ti kí d'adi mɛɛ-dé Jeju. Ngà ta kinlé à sɔbi dɔ dow-je lay kí 'to jipi-je al kí d'adi mɛɛ-dé Jeju tɔ. † 1:8 1:8 1Jə 5:14-15; Mat 7:7-11; 15:22-28; Luk 18:1-8

Ta kí sòbí dɔ njèndoo dɛ kɪ njènékíngɔ

⁹ Kadi ngonkɔ-ji kí njèkadmɛɛ kí to njèndoo ra rɔnəl kɔɔ dɔ-é tò kí taá. ¹⁰ Ɖ njènékíngɔ rəmɔ, kadi-é ra rɔnəl kɔɔ dɔ-é tò kí nangi tɔ. Kɔɔ ɛ à goto titi kí puti wale ur-né kin bè. ¹¹ Loki kàdɪ ubə fá ɔsi nɔ lé, wale ndole ə puti-é ur adi kurə-é kí kete goto. Bè ya tɔ é njènékíngɔ à goto-né ta kullə-je-ti liə.

Ta kí sòbí dɔ nɔmɛɛ koo rəm, néng rəm

¹² Dow kí ɔ gərərə mɛɛ nɛnɔ-ti lé, to njènékumɔ; kɔɔ go kɔ gərərə-ti liə lé ɛ à kingə nédɔji kí sòbí dɔ kiskəm kí 'Babe un mindi-é kɔɔ kadi dow-je kí njéndigi-é. ¹³ Kinə nɛnɔ tɛɛ dɔ dow-ti rəmə kadi-é panə «to Lubə fá nɔ n'è» al, kɔɔ Lubə lé né kí maji al à nɔ-é al rəm, fá ɛ ya kɪ dɔ-é kàrè nɔ dow al rəm tɔ. ¹⁴ Ngà nɔ-nɔ kí né nɔ-é lé to kəmnda né kí tò mɛɛ-é-ti ya ədi-é ə ndɔr-é kí ta-ti. ¹⁵ Go-ti, loki kəmnda ra bɛ mɛɛ-é-ti rəmə oji majal, ə loki majal ɔw kí kete-kete lé oji koy tɔ.

¹⁶ Ngankɔ-m-je kí njèkadmɛɛ kí m'ində-si dan kəm-m-ti, ədi rɔ-si al: ¹⁷ Kadkare lay kí maji nɔ kɪ maji ɔr njuti lé, to né-je kí taá kí i rɔ Lubə-ti kí to Bɔbi né-je kí ndógi. Lubə lé ɛ mbəl rɔ-é tò gay al rəm, fá ndil né kí njèmbəl rɔ-é goto rɔ-é-ti rəm tɔ.

¹⁸ Lubə ya oji-ji kɪ mɛɛndigi liə kɪ takul ta liə kí to ta kí tɔgrɔ-ti, kɔɔ kadi j'toi titi dɔdər né-je lay kí ɛ ra-dé kin bè.

Koo ta lə Lubə ə təl rɔ go-ti

¹⁹ Ngankɔ-m-je kí njèkadmɛɛ kí m'ində-si dan kəm-m-ti, né kí kadi 'gəi ɔn: Kadi nɔ-nɔ ya i kalangi oo ta, ngà kadi i kalangi pa ta al rəm, fá kadi i kalangi ra wɔngi al rəm tɔ. ²⁰ Kɔɔ wɔngi lə dow à ra né kí njururu lə Lubə al. ²¹ Gin-é kin fá kadi 'mbati-né né-je lay kí tò nɛ kɪ né-je lay kí to kullə mɛɛndul kí nɔy mɛɛ-si-ti, rəmə ta kí 'dubi mɛɛ-si-ti kí to ta kí à kasi kaji ndil-si kinlé fá kadi 'ndigi dɔ-ti kɪ dɔ kí sol lɔm-lɔm. ²² Ooi ta kɪ koo par al, ngà ooi ta ə 'təli rɔ-si go-ti bane, bi ədi rɔ-si kɪ ta-je kí kuy kí nati al. ²³ Kɔɔ dow kí oo ta fá təl rɔ-é go-ti al lé, titi-nɔ kɪ dow kí oo ta kəm-é ɔɔbɔ-ti, ²⁴ fá ɔti ɔw rəmə tajinati nè ya mɛɛ-é oy dɔ ta kəm-é-ti lé səl kin bè. ²⁵ Ngà dow kí ndər gin ndukun kí maji kí njəta-ji kilə-ji taá kin ə təl rɔ-é go-ti fá ɔ dɔ-ti njángi, bi adi mɛɛ-é oy dɔ-ti al, ngà ɛ ra-né kullə kí rɔ tungə-é rəmə, dowbé kinlé to njènékumɔ mɛɛ kullə ra-é-ti. ²⁶ Kinə dow fa rɔ-é njəpole né fá ngəm ndɔ-é al lé, ɛ ədi rɔ-é kí kədi, népole lə dowbé kinlé to né kí kɔgi kare. ²⁷ Yən, népole kí Lubə kí Bɔbi-ji oo adi to népole kí aa njay kí né kí maji al goto-ti ta kəm-é-ti lé, to koo go ngan al-je kɪ njéngɔwkoy-je dan nékəmtɔndoo-je-ti lə-dé, ə kitə rɔ ngərəngi kàdɪ né-je-ti kí dɔnangi-ti kí tò nɛ.

2

Ta kí sòbí dɔ kɔrkəm-nɔ

¹ Ngankɔ-m-je kí njèkadmɛɛ, kadmɛɛ 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí njèriba lé, ori nati kɪ kɔrkəm-nɔ al. ² Kinə dow madi ulə 'ningó lɔr ji-é-ti kɪ kubi-je kí maji-maji rɔ-é-ti ɔw-né lo kəwɔnɔ-ti lə-si je bè ə njèndoo madi ulə kubi-je kí ndisi rɔ-é-ti ɔw-né kəykəwɔnɔ-ti lé tɔ, ³ rəmə kəm-si tò sikim dɔ dow-ti kí ulə kubi-je kí maji-maji rɔ-é-ti lé adi idəi-é 'painè: «I, 'isi nè, lo-ti kí maji kin.» Ngà njèndoo lé fá idəi-é 'painè: «I, 'ɔ taá tin» al rəmə «'isi nangi lo

kungi nja-m-ti tin.» ⁴ Loki sɔi 'rai né kí bè kin dan-si-ti lé to kɔr kəm-ná ðan al wa? Ə sɔi 'təli njékɔr gangi né-je kí tagir-je kí maji al kí mɛɛ-si-ti ðan al wa?

⁵ Ooi, ngankɔ-m-je kí m'ində-si dan kəm-m-ti: 'Gəi toki Lubə mbəti dow-je kí dow-je kí dɔnangi-ti nè d'oo-dé kí njéndoo-je lé, kadi 'təl njénékingə-je kí mɛɛ kadmɛɛ-ti rəm, kadi kɔbe kí ɛ un mindi-é kɔo kadi njéndigi-é-je lé, təl nédɔji lə-dé rəm ya al wa? ⁶ Ngá sɔi ngá bá 'nədi njéndoo-je! Njénékingə-je ya bá 'to njékadi-si kɔ-je kí njékow sə-si nɔ njégangta-je-ti lé al wa? ⁷ Dɛ ya bá 'to njésɔki ri kí maji kí toki kində dɔ-si-ti lé al wa?

⁸ Tɔgrɔ-ti ya, kinə 'təli rɔ-si go ndukun-ti kí ɔ madi-é-je lay kí to ndukun lə Lubə kí to ngar lə-ji, kí 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: «'A ndigi dow madi-i titi-ná kí rɔ-i bè tɔ†» kin rəmə to né kí maji. ⁹ Ngá kinə sɔi ɔri kəm dow-je rəmə sɔi 'rai majal ə ndukun gangta dɔ-si-ti kɔo sɔi ali dɔ ta. ¹⁰ Kɔɔtalə kinə dow təl rɔ-é go ndukun-ti ðikti lay ya bá ɛ al dɔ ndukun káre rəmə, dowbé al dɔ ndukun-je lay ya. ¹¹ Kɔo dow kí njəpanè: «'A ra kaya al» lé, ya panè: «'A təl dow al» tɔ. Adi kinə i 'ra kaya al kàrè bá kinə i 'təl dow rəmə, i 'al dɔ ndukun ðikti lay. ¹² 'Pai ta rəm, 'rai né rəm, kəm dow-je kí d'a gangta dɔ-dé-ti kí ndukun kí njətaa dow-je kilə-dé taá kin ðane. ¹³ Kɔo, dow kí njékoo kəmtondoo lə madi-é al lé, ta kí gangi kí dɔ-é-ti kàrè koo kəmtondoo à goto-ti tɔ. Ngá koo kəmtondoo bá dow à dum-né dɔ ta kí gangi.

Kadmɛɛ kí kullə kadmɛɛ

¹⁴ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kadi dow panè: «M'ow kí kadmɛɛ», ya ngá ɛ ra né kí toji kadmɛɛ lé al lé, se maji-é to ri wa? Se kadmɛɛ kinlé à kaji-é ya ðan wa? ¹⁵ Kinə ngankɔ-si-je əse kɔnan-si-je madi d'ow kuti-dé dum əse nékuso-dé kí ndo-je lay goto ¹⁶ ya rəmə dow káre dan-si-ti idə-dé panè: «Ɔwi kí lapiya, adi rɔ-si tungə jürürü ə adi mɛɛ-si ndan!» Loki sɔi 'pai bè ya ði adi-dé né kí d'a ra-né kí rɔ-dé al lé, sé maji-é to ri wa? ¹⁷ Kí sɔbi dɔ kadmɛɛ kàrè tɔ bè ya tɔ. Kadmɛɛ lé, kinə kullə-é goto rəmə, to kadmɛɛ kí oy suj.

¹⁸ Ngá dow madi à panè: «'I 'ow kí kadmɛɛ, ngá mɔ rəmə m'ow kí kullə kadmɛɛ, ən ə «'ɔji-m kadmɛɛ lə-i kí kullə-é goto lé adi m'oo ə mɔ m'a kɔji-i kullə kadmɛɛ lə-m kadi oo-né kadmɛɛ lə-m tɔ.» ¹⁹ I 'adi mɛɛ-i kí Lubə ra káre-rè, 'lə-i to tó-é ya. Ndil-je kí maji al kàrè, d'adi mɛɛ-dé kí Lubə ra káre-rè tɔ, ə 'dadi ngin-ngin. ²⁰ Mbə dow, se i ndigi gə né kí toji kí kadmɛɛ kí kullə-é goto to kadmɛɛ kí mɛɛ wəy kare lé wa? ²¹ Ka-ji Abrakam ilə ngon-é Isaki logugi né-ti kɔo kadi Lubə kadmɛɛ-ti, adi to takul kullə ra-é-je bá ta ɔr-né dɔ-é-ti ya al wa? ²² I gə maji kí kadmɛɛ liə wəy nati kí kullə ra-é-je ə kí takul kullə ra kadmɛɛ bá kadmɛɛ liə maji ɔr-né njuti. ²³ Bəba ta kí mbete kí aa njay pa lé né-é ra né. Mbete kí aa njay lé panè: «Abrakam adi mɛɛ-é Lubə, bəba Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti ə ða-é-né nam-é.» ²⁴ Sɔi 'gəi kí to kullə ra dow bá ta ɔr-né dɔ-é-ti ði kí takul kadmɛɛ liə ya par al. ²⁵ Bè ya tɔ ə Rakabi* kí to dené kí njəkaya ya, uwə njétən lo-je kí 'to Israyel-je kí rɔ-é-ti, ə adi-dé 'təl kí rəbi kí rangi, adi to takul kullə ra-é bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti. ²⁶ Titi kí dow kí koo goto mɛɛ-é-ti to-né dow kí oy kinlé, gangi-é kin ya tɔ ə kadmɛɛ kí kullə-é goto to-né kadmɛɛ kí oy tɔ.

† 2:8 2:8 Luk 10:27 * 2:25 2:25 Jój 2:1-21

3

Ta kí dɔ ndɔ dow-ti
Mat 12:33-37

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kadi sɛi njéndó dow-je né 'ɲai al! Kɔ sɛi 'gəi maji kí jɛ njéndó dow-je né-je lé ta kí gangi kí dɔ-ji-ti à ngà ɲa. ² Jɛi lay ya j'rai né kí maji al kí kəm rəbi-je kí gay-gay. Kinə dow ra majal mɛɛ ta pa-é-ti al rəmə, dowbé to dow kí maji ɔr njuti ə asi kuwə rɔ-é lay gin tɔgi-é-ti. ³ Loki j'uləi jim ta sində-je-ti kadi 'təl rɔ-dé go-ji-ti lé, j'owi kí tɔgi dɔ rɔ-dé-ti lay. ⁴ Ooi ta kí dɔ bato-je-ti tɔ: Bato-je lé to né-je kí boy ɲa ya, ngà loki yəl kí ulə kí tɔgi-é ɔsi-dé kí kete-kete lé, ngon gɔw-é kí ndɛ bə ya njəkuwə-é ɔw-né sə-dé lo-ti kí mɛɛ-é ndigi. ⁵ Bə ya tɔ, ndɔ dow to ngon rɔ kí ndɛ bə, ya ɛ pa ta-je kí al dɔ-é dɔ-é ɔsi-né gajɪ rɔ-é. Ooi bə! Ngon kɔpər kí ndɛ bə ya asi kɔ mɛɛ mbo lay! ⁶ Ndɔ dow lé titi-nɔ kí kɔpər bə tɔ. Ɛ bá to lo kí né ra kí njururu al tɔ-ti; ndɔ dow lé to ngon rɔ-ji kí tɔ dan ngan rɔ-ji-je-ti. Ɛ ya to njəndəm rɔ-ji lay kí né kí maji al, bá un pər kí tɔ sartagangɪ dɔ-é-ti ree ində-né kisi kí dɔ taá lə-ji! ⁷ Dow asi təl dɔ-je kí gay-gay lay, kí yəl-je, kí né-je kí njékagɪ nangɪ, kí né-je kí mani gin tɔgi-é-ti, ə təl-dé gin tɔgi-é-ti ya tɔ. ⁸ Ngà ndɔ dow lé, dow kí asi kuwə-é gin tɔgi-é-ti goto. To né kí maji al kí dow à kasi kuwə ta-é al, ə kəngɪ né kí à tɔl dow rusi nji-nji. ⁹ Ɛ ya j'ɔsi-né gajɪ Bɔbi-ji kí to 'Babə rəm, bá j'indəi-né ndɔl dɔ dow-je-ti kí Lubə ra-dé adi 'titi-nɔ siə rəm tɔ. ¹⁰ Ta-ji kí káre-rə kin ya tɔrndi tɛɛ-ti rəm, bá ndɔl tɛɛ-ti rəm. Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, to né kí à tɔ bə al. ¹¹ Kəm kəɲɛɲɛ kí káre-rə lé, man kí sɔl kí man kí ati à tɛɛ-ti wa? ¹² Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kote à kandi olibiye wa? Əse nduu à kandi kote wa? Kəm kəɲɛɲɛ kí káre-rə lé man-é à dɔ kati rəm, à sɔl rəm al.

Gosi kí j dɔra-ti

¹³ Nɔ dan-si-ti bá to njəgosi kí njənégə wa? Kadi-é tɔji kullə ra-é mɛɛ panjiyə-ti kí maji kí tɔji kullə ra dow kí njəsɔl dɔ-é kí njəgosi. ¹⁴ Ngà kinə kim-nɔ kí jangi rusi mɛɛ-si nji-nji rəmə, ɔsi gajɪ rɔ-si al rəm, bá ədi ta ɔsi-né ta kí tɔgrɔ-ti ngərəngɪ al rəm tɔ. ¹⁵ Gosi kí bə kinlə j dɔra-ti al, ngà to gosi kí dɔnangi-ti nè, to gosi lə dow, kí gosi lə ndil-je kí maji al. ¹⁶ Kɔ lo kí jangi kí kim-nɔ tɔ-ti lé, né-je kí tulə nati kí majal-je kí gay-gay tɔ-ti tɔ. ¹⁷ Ngà gosi kí j dɔra-ti to gosi kí aa nɔja ya kete, go-ti to lapiya, to sɔl ləm-ləm, to kuwə noji, to koo kəmtondoo kí ɲa, to kullə ra-je kí maji-maji ə kɔr kəm-nɔ goto-ti rəm, bá kədkəm-nɔ goto-ti rəm tɔ. ¹⁸ Dow-je kí njékulə dow-je noji nati lé, 'to njəsangɪ lapiya lo kisi-dé-je-ti ə kandi-é to né ra kí njururu.

4

Rɔ kí bɔ né-je kí maji al

1Pi 5:5-9

¹ Ta-je kí kɔl-nɔ-je kí tɔ dan-si-ti lé j rá wa? To bɔ né-je kí maji al kí mɛɛ-si-ti ya bá ɔsi-si bɔy-bɔy buki-si dɔ-nɔ-ti tin al wa? ² Sɛi 'rai kəmnɔda né ə ingəi al; rəmə 'toi njétɔl dow-je kí njéra-nɔ jangi-je; né kí ingəi mɛɛ-é-ti goto. Sɛi 'toi njéra-nɔ ta-je kí njékɔl-nɔ-je. Né kí 'ndigi lé, sɛi ingəi al, kɔ 'gəi dɛji né Lubə al. ³ 'Dɛji né ə ingəi al, kɔ 'dɛji kí tagir kí maji al, 'dɛji kɔ tɪndə sane kɔgi dɔ bɔ né-je-ti kí maji al kí mɛɛ-si-ti. ⁴ Sɛi njérakaya-je

kan! Səi 'gəi kɪ ra kəmnda né-je kɪ dɔnangi-ti lé, to kɔsi ta kɪ Lubə ya al wa? Adi dow kɪ ra kəmnda né-je kɪ dɔnangi-ti nè lé to njəba lə Lubə. ⁵ Ta kɪ mbete kɪ aa njay pa lé, səi adi to ta kɪ kare wa? Mbete kɪ aa njay panè: Ndil* kɪ Lubə adi-é isi mɛɛ-ji-ti lé jangi ra-é dɔ-ti. ⁶ Ngà ramaji lə Lubə lé al dɔ lo; kdɔ mbete kɪ aa njay panè: Lubə ɔsi ta njékində kàdɪ-dé-je, ngà ɛ ramaji kɪ njésɔl dɔ-dé-je. ⁷ ʔn é uləi dɔ-si gin tógi-ti lə Lubə; ʔi gərərə nɔ Sú-ti ə à kəy-si kə say nɔ. ⁸ Reei ngɔsi kɪ rɔ Lubə-ti ə à ree ngɔsi kɪ rɔ-si-ti tɔ. Səi njéramajal-je, 'tori ji-si né kɪ maji al-ti; səi kɪ mɛɛ-si ra joo, adi mɛɛ-si aa njay. ⁹ Kadi 'gəi kɪ 'toi dangi-ti-je, 'ndingəi ndoo, 'nɔi, adi kogi lə-si təl nɔ ə adi rɔnəl lə-si təl mɛɛkɔ. ¹⁰ 'Soli dɔ-si nɔ 'Babə-ti ə à kitə dɔ-si taá.

Ta kɪ sɔbi dɔ gangta dɔ-nɔ-ti

¹¹ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, 'pai ta kɪ maji al dɔ-nɔ-ti al. Dow kɪ pa ta kɪ maji al dɔ ngonkɔ-é-ti əse gangta dɔ-é-ti lé, ɛ pa ta kɪ maji al dɔ ndukun-ti lə Lubə rəm, bá gangta dɔ ndukun-ti lé rəm tɔ. Ngà kinə i 'to njəgangta dɔ ndukun-ti rəmə, i 'to njəgangta bi 'to njətəl rɔ-i go ndukun-ti al. ¹² Kdɔ Lubə ya kɪ kár-é ə to njékadi ndukun rəm, bá to njəgangta rəm; ɛ ya asi kaji dow rəm, asi tɔl dow rəm tɔ. Ngà i ə 'to nɔ́ bá 'gangta dɔ dow madi-i-ti wa?

Ta kɪ sɔbi dɔ kində kàdɪ

¹³ Ooi maji! Səi kɪ isi 'painè: Bone əse bore ə j'a kow bəbo-ti kɪ bə kin, j'a ra bəl káre, j'a ra gati ə j'a kingə là. ¹⁴ Səi 'gəi né kɪ à tɛɛ dɔ-si-ti ndɔ-ti kɪ bore al! Kdɔ səi lé 'titi-nɔ kɪ mum kɪ usi sɛ bə ya ə sane kin bə. ¹⁵ Ngà ta kɪ lé a pai ɛn: Kinə 'Babə ndigi rəmə, j'a kisi kɪ dɔ-ji taá ə j'a ra né kɪ bə əse né kɪ bə kin. ¹⁶ Ngà kɪ ngɔsnè-ti kinlé, səi isi ɔsi gaji rɔ-si kɪ ta-je kɪ al dɔ-si. Ko kɔsi gaji rɔ kɪ bə kinlé maji al. ¹⁷ Kinə dow gə ra maji ya bá ra al lé, dowbɛ kin ra majal.

5

Ta kɪ sɔbi dɔ njénékingə-je

¹ Səi njénékingə-je, ooi maji! 'Nɔi, 'tuməi rusi-rusi, kdɔtalə tuji-je kɪ à ree dɔ-si-ti! ² †Nékingə-je lə-si ndum luti ə nɔ-je d'ɔ kubi-je lə-si lay. ³ Lɔr-je kɪ là-je lə-si nɔ; ə nɔ-é kinlé à kilə ta dɔ-si-ti, ə à kɔ daji rɔ-si titi-nɔ kɪ pər bə. Səi isi mbɔi né-je lə-si indəi ngangəm mɛɛ ndɔ-je-ti kɪ dɔbəy-ti bəy al ban! ⁴ Ooi bè! Səi 'mbati kugəi nédɔji njérakullə mɛɛ ndɔr-je-ti lə-si adi 'nɔ ə ndi nɔ-dé ɔw sar usi mbi 'Babə-ti kɪ njékosi njéro-je. ⁵ Səi isi dan maji-ti bagja dɔnangi-ti nè ə inəi rɔ-si yaki 'rai né-je kɪ dɔnangi-ti nè. Səi usoi né əi-né mbul-mbul toki dɔ-je kɪ d'ow kɪ tɔl-dé kin bə. ⁶ Njəra né kɪ njururu ya səi 'gangi ta dɔ-é-ti ə 'toli-é dɔ-ti. ɛ ijə-si rɔ al.

Kuwə rɔ ngə mɛɛ néna-je-ti

⁷ Bəba ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, iləi mɛɛ-si dɔ madi-é-ti sar ndɔ təl 'Babə-ti. Ooi, njəndɔr lé, ilə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti sar kadi ingə-né man ndi kɪ dɔsɔy kɪ sɔy man ndi ngəbi-né kandi né kɪ maji kɪ nangi à kadi-é. ⁸ Səi ya kàrè, iləi mɛɛ-si dɔ madi-é-ti, uwəi mɛɛ-si ngə, kdɔ ndɔ ree lə 'Babə

* 4:5 4:5 Ndilkɪ ta-é tò nè kinlé dow-je kɪ 'nɔ-je 'panè to Ndil kɪ aa njayə dɛ kɪ dan-ti-je 'panè to ndil dow. † 5:2 5:2 Mat 6:19

này ngɔsi. ⁹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, 'yuni ta dɔ-nɔ-ti al, nè ta kí gangi à kusi dɔ-si-ti. Ooi, Njègangta ɔ tarəbi-ti ngá.

¹⁰ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, njépata-je kí ta Lubə-ti kí ndɔki 'pa ta kɪ ri 'Babe lé, d'ingə kɔ rəm, d'ilə mɛɛ-dé dɔ madi-é pɔ rəm ɔn ɔ adi 'to néndaji lə-si. ¹¹ Ooi bè! Dow-je kí d'ɔ dɔ nja-dé-ti njángi lé bá j'painè 'to njénékumə-je. Səi ooi poyta kí sobi dɔ kɔ dɔ nja-ti njángi lə Jobi rəm, bá né kí 'Babe ra siə ta sɔy-é-ti kàrè ooi rəm tɔ. Kdɔ 'Babe lé to njèkoo kəmtondoo rəm, bá ta ɔ mɛɛ-é kdɔ dow-je rəm tɔ.

Ta kí dɔ kubi rɔ-ti

¹² †Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kete nɔ né-je-ti lay lé, ubi rɔ-si kɪ dɔrɔ al rəm, ubi rɔ-si kɪ dɔnangi al rəm, bá ubi rɔ-si kɪ né madi kí rangi al rəm. Ngá kinə ta lə-si to oiyo rəmə, ɔi dɔ oiyo-ti ə kinə ta lə-si to ɔ-ɔ rəmə, ɔi dɔ ɔ-ɔ-ti; bè kdɔ kadi usi mɛɛ ta kí gangi-ti al.

Pa ta kɪ Lubə kdɔ njémɔy-je

¹³ Kinə dow madi dan-si-ti isi dan kɔ-ti rəmə, kadi-é pa ta kɪ Lubə. Kinə dow madi dan-si-ti isi dan rɔnəl-ti rəmə, kadi-é usi patɔy-je. ¹⁴ †Ba kinə dow madi dan-si-ti mɔy ra-é rəmə, kadi-é ba 'ngatɔgi-je lə njékəwnə-je kadi 'pa ta kɪ Lubə kdɔ ta liə d'ur-né ubi dɔ-é-ti kɪ ri 'Babe. ¹⁵ Ta kí pa kɪ Lubə kɪ kadmɛɛ lé à kadi lapiya njémɔy ə 'Babe à kadi-é ubə nangi i taá; ə kinə ɛ ra majal-je nɔɔ rəmə, à toki kinə go-é kɔgi kadi-é.

¹⁶ Ən ɔ 'pai ta rəsi dɔ majal-je-ti lə-si adi-nɔ ə 'pai ta kɪ Lubə kdɔ ta lə-nɔ, kdɔ kadi ingəi lapiya. Ta kí njera né kí njururu pa kɪ Lubə ə ɔ dɔ-ti njángi lé, ɔw kɪ tɔgi nɔ. ¹⁷ Eli kí to dow madi-ji ya ndɔki pa ta kɪ Lubə ɔ dɔ-ti njángi kadi ndi ədi al ɔ ndi ədi dɔnangi-ti al ya bal mutə kɪ nɔy məkɛ.

¹⁸ Bəy bá təl pa ta kɪ Lubə gogi rəmə, ndi ədi adi né-je kí dɔnangi-ti andi. ¹⁹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kinə dow madi dan-si-ti ndəm, adi ɔ sɔy kɪ ta kɪ tɔgrɔ-ti bá dow kí rangi təl ree siə ²⁰ †rəmə, kadi 'gəi maji kí dow kí njètəl kɪ njèramajal dɔ rəbi ndəm-ti lé, to njèkaji-é ta yo-ti. Ə né kí ɛ ra kinlé to kəm rəbi kuti* dɔ majal-je nɔ.

† 5:12 5:12 Mat 5:34-37 † 5:14 5:14 Mar 6:13 † 5:20 5:20 1Pí 4:8 * 5:20 5:20 Kutí dɔ majal-je kí ta-é tò nè kinlé to ta kí sobi dɔ kuti dɔ majal-je kadi dow oo al al, ngá sobi kinə go majal-je kɔgi (Gos 10:12; Pa 32:1; 1Pí 4:8).

Mbete kí dɔsɔy kí Piyər ndàngí

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Piyər ndàngí

Njèkɔwkulə Piyər ndàngí mbete kin adi njèkadmeɛ-je kí 'sane-ɲa dɔnangi-ti læ dow-je kí Ròm, dɔnangi Aji-ti kí ngon-é (kí ßone bè 'ßa-é Turki). Ɛ ndigi kulə dingəm meɛ-dé-ti dan kɔ-je-ti kí d'isi d'ingə ngá kin rəm, bá ndigi kadi-dé tógi kɔ kɔ-je kí d'ow ká kingə ki kingə ßəy kin rəm.

Piyər lé, to dow káre dan dow-je-ti kí boy kí ri-é tò meɛ mbete-je-ti læ Matiye, kí Marki, kí Luki, kí Ja, rəm tò meɛ Mbete kullə-ti læ Njèkɔwkulə-je kí kɔ lo kɔr-é-je-ti 1-10 rəm to. 'Gə-é kí ri-é kí Simɔ. Jeju mbəti-é adi-é to kí káre dan njéndó né-je-ti læ kí dɔgi gidi-é joo, ə ində ri-é læ Piyər (Mark 3:16-17). Go-ti, loki Jeju təl ow dɔrɔ-ti gogi lé, Piyər ingə tógi ilə-né mbe Poyta kí Maji kí sɔbi dɔ kaji dan jipi-je-ti rəm, dan jipi al-je-ti rəm. Lo kɔr-é-ti kí 5:13 lé, Piyər toji kí n'ndàngí mbete kinlé dɔnangi Babilɔn-ti kí d'un d'ɔji-né ßebo Ròm.

Kɔ ta-je kí boy-boy ra mutə meɛ mbete-ti kin adi to ta kí sɔbi dɔ: Kaji rəm, kulə dɔ gin tógi-ti rəm, bá kɔ rəm. Kulə gin-é-ti lé, Piyər ra oiyo Lubə kɔ kaji kí tò kí takul Jeju Kristi ə ole-né meɛ njèkadmeɛ-je kí dɛ lé Lubə oji-dé koji kí sigi, kɔ nékində meɛ dɔ-ti kí tò kəm. Ɛ ulə dingəm meɛ-dé-ti kadi panjiyə-dé aa njay, kɔ kadi kaji kinlé toji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi. Tò kadi dɛ d'a toji kullə ra-dé kí maji kí kəm rəbi kulə dɔ gin tógi-ti adi dɛ lay ya kadi d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti læ njèkɔɟe-je; kadi ßə-je d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti læ 'ßa-dé-je; kadi dené-je d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti ngow-dé-je ə kadi dingəm-je d'un ta ne-dé-je. Kí sɔbi dɔ kɔ rəmə, njèkadmeɛ-je lé, lé dow-je d'ulə kəm-dé ndoo titi kí ndɔki d'ulə-né kəm Jeju ndoo kin bè kàrè, kadi d'adi to rɔ-dé al. To kəm rəbi kí tò kɔ kadi d'ingə-né kɔ kɔ ta liə.

Toji rɔ kí lapiya kí ra

¹ Mə Piyər, njèkɔwkulə læ Jeju Kristi, bá m'ndàngí mbete kin m'adi-si sɔi kí Lubə mbəti-si kí ayi isi ßemba-je-ti dɔnangi Pɔ-ti, kí dɔnangi Galati-ti, kí dɔnangi Kapadosi-ti, kí dɔnangi Aji-ti, kí dɔnangi Bitini-ti. ² Mbəti kí Bəbi-ji Lubə mbəti-si kinlé, to kɔjra liə kí oji kete low nɔ bá adi Ndil kí aa njay ində-si tagay kadi 'təli-né rɔ-si go ta-ti læ Jeju Kristi rəm, kadi məsi-é bor-né majal-je læ-si kɔgi rəm. Kadi ramaji kí lapiya læ Lubə ɲəy sə-si dɔ madi-é-ti kí dɔ madi-é-ti.

Kaji to nékində meɛ dɔ-ti kí maji ɲa

³ Kɔsgaji to 'læ Lubə kí to Bəbi 'Bəbe læ-ji Jeju Kristi. To kí Lubə to njèkoo kəmtondoo kí ɲa lé bá oji-ji-né koji kí sigi kí takul tɔsi kí Jeju Kristi tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy, adi j'owi kí nékində meɛ dɔ-ti læ-ji kí tò sartangani rəm, ⁴ nékugə dɔji kí à ndum al rəm, à tò ɲə al rəm, bá ndole-é à tò lo tò-é-ti rəm ya tò dɔrɔ-ti nɔɔ tò ngəbi-ji, ⁵ jɔi kí tógi læ Lubə ngəm-ji kí takul kadmeɛ kɔ kaji kí tò pèrèrè kadi toji rɔ-é ndaa-ti rəsi meɛ ndɔ-je-ti kí dɔbɔy-ti.

⁶ Gin-é kin bá, lé isi ingəi kə-je kí gay-gay kaglo-je-ti kí sɛ kí ngəsné kin kàrè, səi 'rai-né rənəl; kə-je lé tò kadi à ree də-si-ti kdo nə-si koo ya. ⁷ Kdətələ lər kí à tuji bəy kin kàrè d'ulə pərəə bá d'or njar-é; beba kadmɛɛ lə-si kí to né kí maji nə itə lər kinlé kàrè d'a nə-é dan kə-je-ti koo, kdo kadi go-ti rəmə ingəi tóy, kí kəsgaji, kí rība ndo-ti kí Jeju Kristi à toji-né rə-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti.

⁸ Kristi lé, səi ooi-é al ya 'ndigi-é rəm, səi ooi-é al bəy ya adi-é mɛɛ-si rəm ə 'rai rənəl kí to rənəl kí dum pa rəm, to rənəl kí rība-é nə rəm, ⁹ kdo kaji kí aji kinlé to nékugə dəji kadmɛɛ lə-si.

Ta kí sobi də njépata-je kí ta Lubə-ti, kí kaji

¹⁰ Njépata-je kí ta Lubə-ti kí 'pa ta kí sobi də ramaji lə Lubə kí tò kdo ta lə-si kinlé, 'ndər gin ta kí sobi də kaji kinlé nə rəm, bá 'dəji ta kí də-ti kete kí gogi rəm tə. ¹¹ Kə-je kí Kristi* à kingə, kí rība kí à kingə go-ti bá Ndil-é kí isi mɛɛ-dé-ti toji-dé kete kinlé, dɛ 'ndər gin-é nə kdo koo se à to dəkaglo kí rá-ti, ə à ra né kí kəm rəbi kí ban wa?

¹² Lubə toji-dé adi 'gə kí né-je kí dɛ 'pa ta-é kinlé, sobi də-dé dɛ al, ngə sobi də-si səi. Beba bəne bə njékilə mbɛ Poyta kí Maji 'pa d'adi-si kí tógi lə Ndil kí aa njay kí Lubə adi-é j dərə-ti ree rə-dé-ti lé ə malayka-je kàrə 'ndigi kadi 'gə mɛɛ Poyta kí Maji kinlé tə.

Panjiyə ngan lə Lubə

1Te 5:8-9; Tit 2:11-14

¹³ Gin-é kin bá, isi kəm də rə-si-ti, indəi kəmkəa də rə-si-ti ə adi mɛɛ-si biki lay ya tò kí də maji-ti kí à toki ra sə-si ndo-ti kí Jeju Kristi à toji-né rə-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti. ¹⁴ Səi lé, 'toi ngan-je kí njətəl rə-si go ta-ti, ən ə bə né-je kí ndəki ra-si loki isi-né də mbə-ti bəy kinlé, adi ra-si gogi al ngə; ¹⁵ ngə adi panjiyə-si lay ya aa njay titi kí Lubə kí njəba-si aa-né njay kin bə tə. ¹⁶ Kdətələ 'ndəngi 'panə: Aai njay, kdo mə lé m'aa njay. ¹⁷ Lubə kí isi 'pai siə ta ə 'bài-é Bəbi-si lé, ɛ to njəkər kəm dow al, adi ɛ gangta də nə-nə-ti kí go kullə ra-é; ən ə bal kisi kí də taá lə-si dənangi-ti nɛ lé, adi panjiyə-si ilə kuji də-é-ti.

¹⁸ Səi 'gəi maji kí to là-je, kí lər-je

kí à tuji kin bá Lubə gangi-né də-si

lo né ra-ti kí də mbə-ti kí bəbi-si-je d'oji-si-né kin al;

¹⁹ ngə to məsi Kristi kí gati-é al də lo,

kí toki məsi ngonbati kí məti goto rə-é-ti rəm,

né kí maji al goto rə-é-ti rəm kin bá Lubə taa-si-né ilə-si taá.

²⁰ Kristi lé, Lubə mbəti-é kete nə kində gin dənangi-ti nɛ,

ya ngə ɛ adi-é toji rə-é mɛɛ ndo-je-ti kí dəbəy-ti kdo maji lə-si.

²¹ Kí takul-é bá səi adi-né mɛɛ-si Lubə

kí adi-é təsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy rəm,

ulə rība də-é-ti rəm;

bə kdo kadi adi-né mɛɛ-si Lubə rəm,

indəi-né mɛɛ-si də-é-ti rəm.

²² Səi 'təli rə-si go ta-ti kí təgrə-ti adi 'toi dow-je kí aai njay, kdo kadi 'ndigi-nə ndigi kí təgrə-ti titi kí 'toi-né ngankə-nə-je, ən ə 'ndigi-nə ndigi kí kərkəm-nə, kí kədkəm goto-ti. ²³ Səi lé, to ta lə Lubə kí tò kəm rəm, to

* 1:11 1:11 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

lo tò-é-ti sartagangi rəm kin bá oji-si koji kí sigi; bi to koji læ bobi-si-je kí d'a koy ndo madi kin al; ²⁴ kdotalə 'ndangi meɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: Dow-je lay ya 'toki wale bè; ə ríba læ-dé toki puti wale bè; wale lé tuti ə puti-é ur; ²⁵ ngà ta læ 'Babe tò lo tò-é-ti sartagangi. Ə ta kinlé, ɛ bá to Poyta kí Maji kí d'ilə mbe-é d'adi-si lé.

2

¹ Befa né lay kí to kullə meɛndul, kà né lay kí to kullə kədi dow-je, kà kədkəm dow-je, kà jangi-je, kà né lay kí to kullə ta ndil-ŋa-ti-je kinlé, 'tusi inəi kɔgi. ² Adi bo ta læ Lubə kí to mba kí aa yórórə kin bá ra-si titi kí bo mba ra-né ngan-je kí bər kin bè, kdo kadi 'tɔgi-né ə 'tegi-né kaji-ti, ³ kdotalə sɔi 'ŋai ooi adi 'gəi kí 'Babe maji. ⁴ 'Reei rɔ 'Babe-ti kí toki ər kí tò kəm, kí dow-je 'mbati, ngà Lubə mbəti adi to né kí gati-é ŋa ta kəm-é-ti†. ⁵ Sɔi ya kàrè 'toi kí ər-je kí tò kəm bè, ə indəi rɔ-si nati kadi 'təli kəy kisi Ndil kí aa njay rəm, kadi 'toi njégugnə-je kí aai njay, kdo kadi Ndil kí aa njay ra adi adi kadkare kí nəl Lubə kà takul Jeju Kristi. ⁶ Kdotalə 'ndangi meɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: Ooi, mə Lubə m'mbəti ər kí gati-é ŋa, bá m'ində sul kəy-ti meɛ bebo Siyɔ-ti*. Dow kí adi-é meɛ-é ə rɔ-é à sɔl-é al. ⁷ Adi sɔi njékadmɛɛ-je lé, sɔi bá ríba tò dɔ-si-ti. Ngà rɔ njémɛɛŋgə-je-ti rəmə, ər kí njékində kəy-je d'ilə piringi kɔgi lé, bá təl to ər kí maji kí sul kəy-ti† rəm, to ər kí tugə dow-je jigi-ti rəm, to ər kí à ra dow-je kadi 'tusi‡ rəm. ⁸ Dɛ, 'tugə nja-dé ər-ti lé 'teɛ d'usi, kdo 'mbati təl rɔ-dé go ta-ti læ Lubə; gin-é kin bá kusi kinlé tò ngəbi-dé-né. ⁹ †Ngà sɔi njékadmɛɛ-je rəmə, sɔi 'toi gin dow-je kí Lubə mbəti-si rəm, 'toi njégugnə-je læ Lubə kí to ngar rəm, 'toi gin dow-je kí aai njay rəm, 'toi gin dow-je kí Lubə gangi dɔ-si, kdo kadi iləi mbə néra-je kí maji-maji liə ɛ kí njəba-si kadi ji londul-ti 'reei londógi-ti liə kí maji ŋa. ¹⁰ Sɔi lé ndəki 'toi gin dow-je madi al, ngà bone bè 'toi gin dow-je liə; ndəki Lubə oo kəmtondoo læ-si al, ngà bone bè Lubə oo kəmtondoo læ-si.

Panjiyə njékadmɛɛ-je kí rɔ njékadmɛɛ al-je-ti rəm, kí rɔ njékɔbɛ-je-ti Róm 13:1-8; Epe 6:5-8

¹¹ Sɔi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, 'toi mba-je, njékow kà nja-si taá bá m'ulə-né dingəm meɛ-si-ti kadi 'mbati bo né-je kí maji al kí tò daji rɔ-si-ti isi rɔ kí ndil-si. ¹² Adi panjiyə-si maji dan njékadmɛɛ al-je-ti, kdo kadi lé d'isi d'ilə ta dɔ-si-ti 'panè 'toi dow-je kí njəra né kí maji al ya kàrè, d'oo kullə ra-si-je kí maji-maji kin rəmə, d'osi-né gaji Lubə ndo kí à teɛ-né dɔ-dé-ti. ¹³ Kdo ta læ 'Babe lé, uləi dɔ-si gin tɔgi-ti læ ngar kdo to kí ɛ to 'boy dɔ né-je-ti lay, ¹⁴ rəm uləi dɔ-si gin tɔgi-ti læ gubərnər-je, kdo to kí dɛ 'to dow-je kí ngar ulə-dé kadi 'gangi ta dɔ dow-je-ti kí njəra né-je kí maji al ə 'piti dow-je kí njəra né-je kí maji. ¹⁵ Kdotalə Lubə ndigi kadi 'rai maji kdo kadi uwəi-né ta mbə-je kí njégə né al. ¹⁶ Adi panjiyə-si to panjiyə dow-je kí Lubə taa-dé ilə-dé taá; kɛ bá adi taa kilə taá læ-si təl to né kɔn dɔ meɛndul al; ngà kadi panjiyə-si to panjiyə ngannjékullə-je læ Lubə. ¹⁷ Uni ta dow-je lay; 'ndigi ngankɔ-si-je kí 'to njékadmɛɛ-je, 'bəli Lubə, uni ta ngar.

† 2:4 2:4 Epe 2:20-22; Mat 21:42-44; Róm 9:24-33

* 2:6 2:6 Eja 28:16 † 2:7 2:7 Pa 118:22

‡ 2:7 2:7 Eja 8:14 † 2:9 2:9 Tit 2:14

Ta kɨ sɔbi dɔ njɛkadmɛɛ-je kɨ 'to θə-je

¹⁸ Səi ngannjékullə-je, uləi dɔ-si gin tɔgi-ti lə 'θa-si-je kɨ bəl kɨ tɔgrɔ-ti; dɛ kɨ 'maji rəm, 'sɔl lɔm-lɔm par b́a kadi uləi dɔ-si gin tɔgi-ti lə-dé al; ngá dɛ kɨ 'ngá kàrè, uləi dɔ-si gin tɔgi-ti lə-dé tɔ. ¹⁹ Kdɔtalə kɔ kɨ dow ingə kɨ ndangi kare ya ə ore mɛɛ-é kɔ to kɨ ɛ to njɛbəl Lubə lé to né kɨ maji.

²⁰ Kdɔtalə kinə dow ingə kɔ kɔ né kɨ maji al kɨ ɛ ra b́a ore mɛɛ-é kàrè, piti ri b́a d'a piti-é wa? Ngá kinə dow ingə kɔ kɔ né kɨ maji kɨ ɛ ra b́a ore mɛɛ-é rəmə, to né kɨ maji takəm Lubə-ti.

²¹ To né kin b́a Lubə θa-si kɔ; kdɔtalə Kristi lé, ɛ ya kàrè ingə kɔ kɔ ta lə-si tɔ; ɛ ra b̀è kɔ kadi təl néndaji kadi uni-né dɔ nja-é tɔ.

²² Kristi lé ra majal nja káre al rəm, ədi dow nja káre al rəm;

²³ b́a 'taji-é kàrè, ɛ taji-dé tó-ti al rəm, d'adi-é kɔ kàrè, ɛ əy rɔ dɔ-dé-ti al rəm, ngá ɛ inə rɔ-é ji Lubə-ti kɨ to njɛgangta kɨ njururu.

²⁴ Kristi lé, ɛ ya ɔy majal-je lə-ji dɔ-é-ti ɔy-né dɔ kagdəsi-ti, kɔ kadi j'oyi koy majal-je lə-ji lé ə j'isi kɨ dɔ-ji taá kɔ néra kɨ njururu; ɛ b́a ndunə dɔ-je liə aji-si.

²⁵ Kdɔtalə, ndɔki ɔwi toki bati-je kɨ 'ndəm b̀è, ngá θone b̀è səi 'təli 'reei rɔ njɛkul-si-ti kɨ to njɛngəm-si.

3

Ta kɨ sɔbi dɔ njétaa-nɔ-je

1Tɨ 2:9-15; Epe 5:22-33

¹⁻² †Səi dené-je kàrè, uləi dɔ-si gin tɔgi-ti lə ngɔbi-si-je, kɔ kadi lé dɛ kɨ dan-ti-je 'mbati təl rɔ-dé go ta-ti lə Lubə kàrè, kadi 'təl njɛkadmɛɛ-je kɨ takul panjiyə-si səi ne-dé-je, kɔ koo kɨ d'oo kɨ panjiyə-si maji rəm, kɔ kuji kɨ iləi dɔ-dé-ti rəm b́i kɨ takul ta kɨ ta dow-ti al. ³ †Mɔnəi kɨ né-je kɨ rɔ-si-ti ndaa-ti né kɨ to dɔ kɨ kuwə-je, kɨ 'ningó lɔr-je, kɨ kubi-je kɨ là-é nɔ-nɔ kin al, ⁴ ngá 'mɔnəi kɨ né-je kɨ θɔyɔ rɔ-é mɛɛ-si-ti, kɨ to né-je kɨ à tuji al, kɨ to panjiyə kɨ sɔl lɔm-lɔm rəm, kisi selele rəm; né-je kinlé b́a, to né-je kɨ gati-é nɔ takəm Lubə-ti. ⁵ Gangi-é kin b́a dené-je kɨ ndɔki 'to dené-je kɨ d'aa njay, kɨ 'to njɛkində mɛɛ-dé dɔ Lubə-ti 'mɔnə-né ə d'ulə-né dɔ-dé gin tɔgi-ti lə ngɔbi-dé-je; ⁶ titi Sara kɨ təl rɔ-é go ta-ti lə Abrakam adi θa-é: 'Ba-m kin b̀è. Kinə adi bəl gangi mɛɛ-si al, adi 'rai maji kɨ mɛɛ-si kɨ nda kay rəmə, 'toi nganka Sara tɔ.

⁷ †Səi dingəm-je kàrè, isi kɨ ne-si-je ə 'gəi kɨ dɛ 'to dow-je kɨ tɔgi-dé asi al nɔ. Uni ta-dé kɔ dɛ kàrè d'ingə kaji kɨ takul ramaji lə Lubə nati sə-si tɔ; 'rai b̀è kɔ kadi né madi ilə-si kagi lo pa ta-ti kɨ Lubə al.

Ta-je kɨ sɔbi dɔ ndignɔ

Rɔm 12:14-21; Mat 10:24-31

⁸ Kɨ kadi m'tɔl-né ta ta kin rəmə, səi lay ya kadi ɔwi kɨ tagir kɨ káre-rè rəm, adi mɛɛ-si asi-nɔ rəm. 'Ndigi-nɔ titi kɨ tuwə kadi ngankɔ-nɔ-je 'ndigi-né-nɔ, adi ta ɔ mɛɛ-si kɔ ta lə-nɔ ə 'sɔli dɔ-si nɔ-nɔ-ti. ⁹ Dow ra sə-si né kɨ

maji al kàrè, 'rai siè né kí maji al tó-ti al rəm, bá lé dow taji-si kàrè 'taji-é dɔ-si-ti al rəm; ngà 'tɔri ndi-si dɔ-é-ti; kdɔtalə né kin bá to né kí Lubə ɓa-si kadi 'rai kɔ kadi ingəi-né tɔrɔndi tɔ.

¹⁰ Dow kí ndigi kadi n'isi kà dɔ-n'è taá
ə n'isi dan maji-ti kí low-low rəmə,

kadi dowbé ngəm ndɔ-é lo pa ta-ti kí maji al
ə ngəm ta-é dɔ kədi ta-ti,

¹¹ kadi ɔr rɔ-é kɔgi mɛɛ néra-ti kí maji al ə ra maji,
kadi sangi lapiya ə sangi kəm-é kí kete-kete.

¹² Kdɔtalə 'Babe ində kəm-é go dow-je-ti kí njéra né kí njururu
ə yəl mbi-é oo-né ta-je kí 'pa siə;
ngà 'Babe ɔsi ta njéra né-je kí maji al.

Kisi dɔ nja-ti kɔ pa ta kí dɔ nékində mɛɛ dɔ-ti

¹³ Kinə indəi rɔ-si ta ra né-ti kí maji lé, nà à ra-si maji al wa? ¹⁴ †ə kinə ingəi kɔ kdɔtalə néra kí njururu rəmə, səi 'toi njénékumə-je! Njéra né-je kí maji al lé, 'bəli-dé al rəm, adi mɛɛ-si gangi man al rəm. ¹⁵ Ngà Kristi kí to 'Babe lé, kadi 'gəi mɛɛ-si-ti kí ɛ aa njay ə isi pèrèrè kà ndɔ-je lay, kɔ kadi kinə dow ndur gin kində mɛɛ dɔ-ti lə-si rəmə idəi-é; ngà kidə bá idəi-é kà ta kí sɔl ləm-ləm rəm, kà kuji kí kilə rəm. ¹⁶ Adi tagir kí maji tɔ mɛɛ-si-ti, kɔ kadi lé d'ilə ta dɔ-si-ti kàrè, dɛ njépata kí maji al dɔ panjiyə-si-ti kí maji kí to panjiyə Kristi lé, rɔ-dé sɔl-dé. ¹⁷ Kdɔtalə kingə kɔ kɔ néra kí maji lé, kinə tɔ ndigi lə Lubə rəmə, to soti itə kingə kɔ kɔ né ra kí maji al.

Ta kí sɔbi dɔ koy kà tɔsi ndəl lə Kristi

¹⁸ Kdɔtalə Kristi kà dɔ-é oy nja kàre-rè kɔ majal-je;
ɛ kí to njéra né kí njururu ya oy kɔ njéra né-je kí njururu al,
kɔ kadi ree sə-si rɔ Lubə-ti.

'Tɔl-é kɔ to kí to dow, ngà Ndil kí aa njay adi-é tɔsi ndəl tɛɛ.

¹⁹ Kà takul Ndil kinlé bá ndɔki, ɛ ɔw ilə-né mbɛ Poyta kí Maji
adi ndil dow-je kí d'ə dangay-ti koo tɔ.

²⁰ Dɛ bá ndɔki 'ra dɔngə, ya ngà Lubə ilə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti kí kete-kete mɛɛ ndɔ-je-ti kí Nuwe isi ra-né bato lé. Bato kinlé dow-je kí d'isi mɛɛ-é-ti d'aji rɔ-dé ta man-ti lé, dɛ jinəy joo-rè ya par ɓi 'nə al. ²¹ Né-je kin ɓá toji batəm kí aji-si ngɔsnə ə to batəm kí à kɔr né kí maji al rɔ dow-ti al, ngà to kun rɔ kadi Lubə kà tagir kí maji kà takul tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə Jeju Kristi. ²² Jeju Kristi lé, ɔw dɔrə-ti, isi dɔ jikɔl Lubə-ti; adi ɛ bá malayka-je, kà njékɔɓe-je, kà njétɔgi-je d'ulə dɔ-dé gin tɔgi-ti liə.

4

Ta kí sɔbi dɔ tusi panjiyə kí kete kinə

¹ Bəba titi kí Kristi ingə-né kɔ daji rɔ-é-ti lé, səi kàrè adi tagir kí bè kin tɔ mɛɛ-si-ti maji tɔ; kdɔtalə dow kí ingə kɔ daji rɔ-é-ti lé, to dow kí ɔr rɔ-é kɔgi mɛɛ majal-ti, ² kɔ kadi ndəgi ndɔ-je kí ɛ à kisi-né kà dɔ-é taá lé, isi kɔ ra né-je kí maji al kí ɓo-é ra dow-je kin al, ngà isi kɔ ra né kí Lubə ndigi. ³ Kdɔtalə ndɔki lé isi ká ra né-je-ti kí nəl njékadmɛɛ al-je, adi to kisi ká ra kaya-ti, kà kəmnda, kà gɔyibi kí kay, kà gɔnəkuso, kà kində-nə dirə

nékay, kî pole magi-je kî to né rəsöl. ⁴ Ngä bone bè səi ayi sə-dé ngödi go kaya-ti kî al dö maji kin al ngä rəmə, d'oo kî né kî mba bè rə-dé-ti, adi 'pa ta-je kî maji al maji al dö-si-ti. ⁵ Né-je kinlé, d'a kor go-é nḡ Kristi-ti kî a pèrèrè kḡo gangta dö dow-je-ti kî d'oy rəm, dö dow-je-ti kî d'isi kəm rəm. ⁶ Gin-é kin bá dow-je kî d'oy kàrè d'ilə mbe Poyta kî Maji mbi-dé-ti kḡo kadi lé 'gangi ta dö-dé-ti titi kî 'gangi-né ta dö dow-je-ti lay bè kàrè, Ndil kî aa njay adi d'isi kəm kî Lubə.

Né-je kî gay-gay kî njèkadmeḡ à ra

⁷ Né-je lay ya ta töl ta-é nḡy ngösi, én é indəi kəmkaa dö rə-si-ti ə isi kəm dö rə-si-ti kḡo kadi 'pai ta kî Lubə. ⁸ Kete nḡ né-je-ti lay lé, 'ndigi-nḡ ndigi kî togrə-ti, kdətälə ndignḡ lé uti dö majal-je nḡ*. ⁹ Uwəi-nḡ kî rə nḡ-ti, ə 'yuni-né ta go-ti al. ¹⁰ Nḡ-nḡ ya Lubə adi-é kadkare kî sɔbi dö-é é 'rai-né kullə adi-nḡ, beba à toi dow-je kî njèkində kəm-dé maji go ramaji-ti lə Lubə kî tō gay-gay kin. ¹¹ Kinə dow à pa ta rəmə, kadi to ta-je kî ta Lubə-ti ya bane; ə kinə dow isi oo go dow-je rəmə, kadi oo go-dé kî tōgi kî Lubə adi-é tɔ. Bè kḡo kadi né-je lay ya Lubə ingə kəsgaji meḡ-é-ti kî takul Jeju Kristi. Lubə lé, riba kî tōgi to 'liə kî dö bal-bal. Amən!

Njènékumə bá ingə kḡo kḡo Kristi

¹² Səi kî m'ində-si dan kəm-m-ti, kəpər kî isi dan-ti kinlé to nənḡ meḡ-si koo én é adi ra-si bəl al, nè à kḡi kooi kî to né kî mba bá tḡḡ dö-si-ti. ¹³ Kḡ-je kî ndoki Kristi ingə lé, səi isi ingəi tɔ én é 'rai rənəl; kḡo kadi ndo kî ɛ à tɔji riba liə ndaa-ti rəsi lé, səi a rai rənəl ə a tiləi kole. ¹⁴ Kinə dow-je 'taji-si kḡo Kristi lé, 'toi njènékumə-je, kdətälə ndil kî njèriɓa kî to ndil Lubə isi meḡ-si-ti. ¹⁵ Kadi dow madi dan-si-ti ingə kḡo kḡo to kî to njətöl dow-je al rəm, kḡo to kî to njəbogi al rəm, kḡo to kî to njèra né kî maji al al rəm, bá kḡo to kî to njèkində rə-é ta-ti lə dow-je al rəm. ¹⁶ Ngä kinə dow ingə kḡo kḡo to kî ɛ to njèkun go Kristi rəmə, kadi rə-é sol-é al; ngä kadi dowbé ɔsi gaji Lubə kḡo ri njèkun go Kristi kî tō dö-é-ti kin. ¹⁷ Kḡo kaglo asi kadi ta kî gangi à kulə gin-é meḡ kəy-ti lə Lubə. Ngä kinə jəi bá ta kî gangi ulə gin-é dö-ji-ti lé, dow-je kî njəmbati kadi meḡ-dé Poyta kî Maji lə Lubə kin ta töl ta-dé à tō ban ngä én wa? ¹⁸ Ə kinə njèra né kî njururu ya lo kaji liə ngä nḡ bè lé, njèkilə kuji dö Lubə-ti al kî to njèra majal əjə 'liə à tō ban ngä wa? ¹⁹ Beba dow-je kî d'ingə kḡo kḡo meḡ ndigi lə Lubə lé, kadi d'inḡ rə-dé ji njèkḡ dö ndi-é-ti kî to njèkində né-je lay ə kadi 'ra maji.

5

Takoji kî sɔbi dö 'ngatōgi-je, kî njèkadmeḡ-je

1Ti 3:1-7

¹ Beba 'ngatōgi-je kî d'isi dan-si-ti lé, ma kî m'to 'ngatōgi madi-dé m'ulə dingəm meḡ-dé-ti. Ma lé, kḡ-je kî Kristi ingə kàrè m'a lo-é-ti m'oo kî kəm-m rəm, bá riba liə kî Lubə à tɔji ndaa-ti rəsi lé kàrè m'a kḡ lo-é-ti rəm tɔ. ² †M'ulə dingəm meḡ-dé-ti m'panə: Uli bati-je lə Lubə kî ində-si ta-dé-ti; uli-dé kî meḡ ndigi lə-si kî gangi-é kî nəl Lubə ya ɓi titi né kî dow uwə-si kî lə njətōgi-ti bè al rəm, 'rai kî kullə là al rəm, ngä uli-dé kî meḡenda kay.

* **4:8** 4:8 Kuti dö majal-je kî ta-é tō nè kinlé to ta kî sɔbi dö kuti majal-je kadi oo al al, ngä sɔbi kinḡo go majal-je kogi (Gos 10:12; Pa 32:1) † **5:2** 5:2 Ja 21:15-17

³ Bati-je kí Lubə ində-si ta-dé-ti kinlé, 'rai ngar dɔ-dé-ti al, ngà 'təli néndaji kadi 'ndaji. ⁴ Beba loki njèkul bati-je kí boy à ree lé, sɔi a kingəi jɔgi riɓa kí ndole-é à goto al.

⁵ Bè ya tɔ, sɔi basa-je kàrè uləi dɔ-si gin tɔgi-ti lə 'ngatɔgi-je tɔ. Sɔi lay ya 'soli dɔ-si lom-lom nɔ-nɔ-ti. Kdɔ Lubə ɔsi ta njékində kadi-dé-je, ngà ɛ ramaji kí njésol dɔ-dé-je.*

⁶ †Ən é 'soli dɔ-si nɔ Lubə-ti kí tɔgi-é asi gaki kin, kdɔ kadi kaglo kí mɛɛ-é ndigi ə itə dɔ-si kí taá. ⁷ Né-je lay kí mɛɛ-si ɔ kəkóké kdɔ lé, inɔi mɛɛ ji-é-ti, kdɔtalə ɛ to njèkoo go-si.†

Kɔ-je kí riɓa lə njékadmɛɛ-je

⁸ Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti. Isi kəm dɔ rɔ-si-ti. Njèba lə-si kí to Sú isi ijə rɔ toki ɓol bè, ilə gəə dɔ-si, isi sangi dow kí n'a tuji-é. ⁹ 'Ndangi-é ə ɔi gərərə dɔ kadmɛɛ-ti lə-si, ə kadi 'gəi kí kɔ-je kí isi ingəi kinlé, ngankɔ-si-je kí njékadmɛɛ d'isi d'ingə kəl lo-je-ti kí rangi donangi-ti nè bè ya tɔ. ¹⁰ Go kɔ-je-ti kí tɔ kadi à kingəi kaglo sɛ ɓəy kinlé, Lubə kí to njèramaji mɛɛ né-je-ti lay kí ɓa-si kí takul Kristi, kdɔ kadi ingəi riɓa liə kí à to sartagangɔ lé, à təl kində-si ɗirə-ti kí mbaa sɔ rəm, à mbusi nja-si rəm, à kadi-si tɔgi rəm, ɓá à ra sə-si kadi ɔi lo kɔ-si-ti gərərə rəm tɔ. ¹¹ Ɛ ya tɔgi to 'liə kí dɔ ɓal-ɓal! Amɛn!

Sɔy ta-je kí lapiya kí ra

1Ʀe 5:23-28

¹² †Kí takul ngonkɔ-m Silbe‡ kí to njèkɔ dɔ ndi-é-ti, ɓá m'ndangi-né ta-je kí sɛ kin m'adi-si, kdɔ kulə-né dingəm mɛɛ-si-ti rəm, kdɔ kidə-si-né rəsi kí ramaji lə Lubə kí ɔi dɔ-ti kinlé ɛ ya to ramaji kí tɔgrɔ-ti.

¹³ †Njékəwnə-je kí Lubə mbəti-dé kí d'isi ɓebo Babilɔn-ti 'ra-si lapiya rəm, ɓá Marki kí m'oo-é ki ngon mɛɛ-m bè kin kàrè ra-si lapiya tɔ. ¹⁴ 'Rai-nə lapiya kuwə-nə kadi-nə-ti kdɔ ndigi kí 'ndigi-nə. Sɔi lay kí 'nami kadi Kristi-ti lé, kadi lapiya nɔy sə-si!

* 5:5 5:5 Gos 3:34; Jak 4:6 † 5:6 5:6 Mat 23:12; Luk 14:11; 18:14 † 5:7 5:7 Pa 55:23 † 5:12 5:12 Knj 15:22,40 ‡ 5:12 5:12 Silbe lé ya to Silasi. Knj 15:22; 2Kɔ 1:19 † 5:13 5:13 Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39; Kol 4:10; Plm 1:24

Mbete kí njèkungì joo kí Piyər ndàngì Ta-je kí dɔ mbete-tì kí njèkungì joo kí Piyər ndàngì

Mɛɛ mbete-tì liə kí dɔsɔy lé, njèkɔwkulə Piyər pa ta kí sobi dɔ dow-je kí ndaa-tì kí 'to njékəwnə-je al kí 'rɔ kì njékadmɛɛ-je ə 'ra-dé adi d'ingə kɔ. Mɛɛ mbete-tì kí njèkungì-tì joo kinlé, ɛ pa ta kí sobi dɔ dɛ kí 'to njékəwnə-je kí mɛɛ kəy-tì kí d'osi ta néndó kí tɔgrɔ-tì kí to néndó lə dow-je lə Kristi Lo kɔr-é kí 3:1 lé, tɔji kí ɛ ndàngì mbete kinlé adi kuti njékadmɛɛ-je kí káre-rè kí ndɔki d'ingə mbete liə kí dɔsɔy ngá kin bè. Ɛ ndàngì mbete adi-dé, kɔ kadi d'ində-né kəmkaa dɔ rɔ-dé-tì kɔ dow-je kí njékosi ta ta kí tɔgrɔ-tì.

Mɛɛ bal-je-tì kí bu bu nɔ lé, dow-je nɔ ya 'pa ta-je kadi 'gə kí à to Piyər bá ndàngì mbete kin al. Ngá titi kí tò-né lo kɔr-é kí 1:1 rəm, titi kí tò-né mɛɛ mbete-tì lo-je-tì kí rangi kí pa ta kí sobi dɔ né-je kí ra né kí Piyər ɔ lo-é-tì lé, j'ndigi dɔ-tì kí to ɛ ya ndàngì mbete kin. Ɛ ndàngì mbete kinlé, ta tol ta ndɔ-je-tì liə ya tɔgrɔ-tì. Piyər tɔji kí gə ta kí tɔgrɔ-tì bá à taa dɔ-ji ta néndó-tì kí ngɔm. Lo kɔr-é-tì kí 1 lé, ɛ pa ta kí sobi dɔ maji lə gə Lubə, kì gə 'Babe Jeju Kristi. Ɛ pa ta kí sobi dɔ Ndil kí aa njay kí ɛ bá to njètɛɛ kì dɔ ta lə Lubə kí tò lo bɔyɔ-é-tì kadi dow-je. Lo kɔr-é-tì kí 2 lé, ɛ pa ta ɔsi-né ta njéndó dow-je né-je kí ngɔm. Lo kɔr-é-tì kí 3 lé, ɛ ulə dingəm mɛɛ njéndó mbete-je-tì liə kadi mɛɛ-dé ole dɔ ta-tì kí ta lə Lubə pa rəm, Lubə kí ra kullə mɛɛ kullə ra-je-tì lə dow-je rəm. Ɛ idə njéndó mbete-je liə kí 'Babe à ree titi kí un-né mindi-é, ə ulə dingəm mɛɛ-dé-tì kadi d'isi pèrèrè kɔ ndɔ təl-é.

Tɔji rɔ kì lapiya kí ra

¹ Mɔ Simɔ Piyər kí ngonnjèkullə rəm, njèkɔwkulə lə Jeju Kristi rəm, bá m'ndàngì mbete kin m'adi-si sɔi kí ɔwi kì kadmɛɛ kí gati-é nɔ asi-nɔ kí 'lə-ji kí takul né ra kí njururu lə Lubə lə-ji Jeju Kristi kí to Njékaji-ji. ² Kadi ramaji kì lapiya nɔy sə-si kí dɔ madi-é-tì kí dɔ madi-é-tì kɔ gə kí 'gəi Lubə rəm, 'gəi 'Babe lə-ji Jeju kin rəm.

Panjiyə njékadmɛɛ-je

Tit 2:11-14; Plp 1:9-11; 3:8-14

³ Tɔgi Lubə adi-ji né-je lay kí à ra sə-ji dɔ kiskəm-tì rəm, dɔ nam-tì kí j'namì kadi Lubə-tì ə adi j'gəi njəba-ji kì takul rifa liə kí sobi dɔ-é rəm, bá kì takul mɛɛmaji liə rəm tɔ. ⁴ Beba né-je kí gati-é nɔ kì né-je kí tò bəl nɔ kí Lubə un mindi-é kɔ kadi-ji lé, ɛ adi-ji kì takul rifa liə rəm, kì takul mɛɛmaji liə rəm. Né-é-je kinlé ɛ adi-ji bè kɔ kadi j'təli-né dow-je kí j'titi-nɔ siə kì takul kɔy majal kí to kəmnda kí tuji dow-je dɔnangi-tì nè.

⁵ Gin-é kinlé ya bá kadi uri-né rɔ-si biri kadi iləi mɛɛmaji dɔ kadmɛɛ-tì lə-si rəm, iləi nɛgə dɔ mɛɛmaji-tì rəm, ⁶ iləi koremɛɛ dɔ nɛgə-tì rəm, iləi

kuwə rəŋɡə dɔ koremeɣ-ti rəm, iləi kuji kɪ kilə dɔ Lubə-ti dɔ kuwə rəŋɡə-ti rəm, ⁷ iləi kuwə noji dɔ kilə kuji dɔ Lubə-ti rəm, bɑ iləi ndignɑ dɔ kuwə noji-ti rəm tɔ. ⁸ Kdɔtalə kinə nɛ-je kinlɛ tɔ rɔ-si-ti ə oji-nɑ rɔ-si-ti rəmə à ra kadi a rai kullə rəm, kandi-si à tɔ rəm, meɣ ɡɔ-ti kɪ 'ɡəi 'Babe lə-ji Jeju Kristi rəm tɔ. ⁹ Nɡə dow kɪ ɔw kɪ nɛ-je kin rɔ-é-ti al lé, to njəkəmtɔ, kəm-é libri libri-libri rəm, bɑ meɣ-é oy səl dɔ bɔr-ti kɪ 'bɔr majal-je liə kɪ low kin rəm tɔ. ¹⁰ Gin-é kin bɑ səi ngankɔ-m-je kɪ njəkadmɛɣ, uri rɔ-si biri kadi bɑ kɪ Lubə bɑ-si, kɪ mbəti kɪ ɛ mbəti-si kinlɛ, 'rai kullə-é adi idi njiki-njiki. Kinə 'rai bɛ rəmə, a kusi meɣ majal-ti ndɑ al. ¹¹ Bɛ kin bɑ tarəbi kɔw kɔbɛ-ti kɪ sartagangi kɪ tɔ kɔbɛ lə 'Babe lə-ji rəm, Njəkaji-ji Jeju Kristi lé à tɔ kɪ tɛɛ kadi to doo nɔ-si-ti.

Kɑ ɡərərə dɔ néndó-je-ti kɪ maji

¹² Gin-é kin bɑ m'ndigi kole-nɛ meɣ-si dɔ nɛ-je-ti kin kɪ ndɔ-je lay. Ə to nɛ-je kɪ səi 'ɡəi rəm, bɑ ta kɪ tɔɡrɔ-ti kɪ nɡosnɛ kinlɛ kàrɛ kadi nja-si uwə nangi meɣ-é-ti maji rəm tɔ. ¹³ Kinə m'isi kɪ dɔ-m taá nɛ bəy lé, m'oo m'adi to tó-é kadi m'ole meɣ-si dɔ-ti kadi isi-nɛ kəm dɔ rɔ-si-ti. ¹⁴ Kdɔ titi kɪ 'Babe lə-ji Jeju Kristi adi-m m'ɡə-nɛ lé, mɑ ya kàrɛ m'ɡə maji kɪ ndɔ kisi-m kɪ dɔ-m taá nɛy ɡɔji nɡə. ¹⁵ Nɡə m'a ra nɛ-je kər-kər lay kɔ kadi lé m'inə-si kàrɛ rəmə meɣ-si ole dɔ néndó-je-ti kinlɛ. ¹⁶ Kdɔtalə je j'un go tasu-je kɪ kɑy ngangi-é kər-kər kin bɑ j'adi-si 'ɡəi-nɛ tɔɡi, kɪ ree lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi lé al. Nɡə je j'oo ndɔɡi kɪ ɛ ndɔɡi tɔji-nɛ rifa liə kɪ kəm-ji. ¹⁷ †Kdɔtalə Bɔbi-é Lubə bɑ adi-é rifa, kɪ kɔsgaji, loki ɛ kɪ tɔ njɛrifa kɪ nɑ lé ya pa panɛ: ɛ kinlɛ to nɡon-m ə m'ində-é dan kəm-m-ti rəm, bɑ rɔ-m nəl-m dɔ-é-ti nɑ rəm tɔ. ¹⁸ Ndi dow kinlɛ bɑ dɔrɑ-ti adi j'oo, loki j'ɑ-nɛ kɪ Jeju dɔ mbal-ti kɪ aa njay. ¹⁹ Ə ta lə njɛpata-je kɪ ta Lubə-ti kɪ j'ɡə maji kɪ to ta kɪ tɔɡrɔ-ti kɪ səi 'rai maji adi isi indəi mbi-si ooi-nɛ kinlɛ, to titi lampi kɪ ndɔɡi londul-ti sar kadi lo tijə-nɛ yərərə ə kadi londɔɡi lə Kristi ndɔɡi meɣ-si-ti titi kɪ ngòrongi ndɔɡi-nɛ dɔnangi-ti kin bɛ. ²⁰ Kete nɔ nɛ-je-ti lay lé, kadi 'ɡəi kɪ ta kɪ ta Lubə-ti kɪ tɔ meɣ mbete-ti kɪ aa njay kinlɛ, kàrɛ ya kàrɛ dow à kun kɔ kər meɣ-é kɪ dɔrɔ-é al. ²¹ Kdɔtalə ta kɪ ta Lubə-ti tɛɛ kɪ meɣndigi lə dow al, nɡə to Ndil kɪ aa njay bɑ ɔsi dow-je adi 'pa ta kɪ ta Lubə-ti.

2

Njéndó dow-je nɛ-je kɪ nɡəm

Jud 3-16; 2Ti 3:1-9

¹ Kete low dan Israyel-je-ti ya kàrɛ njəkəda-je kɪ 'bɑ rɔ-dé njɛpata-je kɪ ta Lubə-ti d'isi nɔɔ. Gangi-é kin ya njéndó dow-je nɛ-je kɪ nɡəm d'a kɪ-nɛ dan-si-ti nɔɔ tɔ. Dɛ d'a ree kɪ néndó-je kɪ nɡəm kullə dan néndó-je-ti lə-dé kur-nɛ dow-je wale kadi 'tuji. 'Babe kɪ tɔ njɛtaa-dé kilə-dé taá lé, meɣ néndó-je-ti lə-dé rəmə, 'naji 'panɛ n'ɡəi-é al, adi dɛ ya d'a kun tuji kɪ à kubə-dé nangi busi kɔ kilə dɔ-dé-ti. ² Dow-je nɑ ya d'a kun go-dé meɣ panjiyə-dé-ti kɪ jugi-jugi ə ta lə-dé ya dow-je d'a pa-nɛ ta kɪ maji al dɔ ta-ti kɪ tɔɡrɔ-ti. ³ Kəmnda là ra-dé, adi d'a kədi-si kɪ ta-je kɪ ta-dé-ti kɔ kuso-si kare-kare bɛ ya. Nɡə low nɔ ya ta kɪ gangi kɪ sɔbi dɔ-dé isi njiyə jan-jan nɔɔ rəm, bɑ tuji isi nɡəbi-dé pɛrɛrɛ rəm tɔ.

⁴ Kdo malayka-je ki ndəki 'ra majal lé, Lubə inə-dé al, ngə uwə-dé ungi-dé bolebe-ti ki sɔy-é goto lo ki ndul-ti, lo kin bá 'tó-dé titi kdo ngəbi-né ta ki gangi; ⁵ dow-je ki donangi-ti ki low ndəki lé, loki Lubə adi man bəlim ree un njéra né ki tò nɛ takəm-é-ti lé, ɛ inə-dé al bè ya tɔ. Dow-je jinəy joo bá ɛ aji-dé ə Nuwe to ki dan-dé-ti tɔ. Nuwe lé bá to njékilə mbɛ né ra ki njururu. ⁶ Lubə gangta do bebo Sədom-ti kɪ bebo Gəmər-ti, ró-dé kɪ pər ruki-ruki kadi to né toji kdo njéra né-je ki to nɛ ki mɛɛ ndo-je-ti kɪ a ree. ⁷ Ngə Lubə aji Loti ki to njéra né ki njururu. Loti lé, kullə kaya lə bəkaya-je kinlé adi-é mɛɛkɔ̄ nɔ. ⁸ Njéra né ki njururu kinlé, isi dan-dé-ti nɔɔ ə ndo-je lay ya rɔ-é ati-é kanana, kdo ɛ oo né-je ki maji al maji al kɪ kəm-é rəm, bá ta-é usi mbi-é-ti mbi-é-ti rəm tɔ. ⁹ Né kin toji toki dow-je ki njékilə kuji do 'Babe-ti lé, 'Babe gə kaji-dé ta kɔ̄-ti, ngə njéra né-je ki njururu al bá a kində-dé kɔ̄ji-dé ndo gangta-ti tɔ. ¹⁰ Kɪ boy nɔ rəmə, to ta lə dɛ ki bo ra né-je ki tò nɛ ra-dé loti-loti, adi 'sangi kadi 'ra né-je ki maji al ki nəl daji rɔ-dé kin ə 'nədi-né tógi lə 'Babe.

Dɛ d'oo rɔ-dé ki dow-je ki 'ngay rəm, 'to njékində kàdi-dé-je rəm, adi 'bəl pa ta ki maji al do njériɓa-je-ti* al. ¹¹ Malayka-je ki tógi-dé itə-dé rəm, 'ngə d'itə-dé rəm kin ya kàrè 'gangi ta do njériɓa-je-ti kinlé al rəm, bá 'pa ta ki maji al do-dé-ti nɔ 'Babe-ti al rəm tɔ. ¹² Dow-je ki njéra né-je ki njururu al kinlé, kuu do-dé oy mburuki tanə ki dɔ-je ki d'ə kdo kadi dow uwə-dé ə tɔl-dé ya par kin bè. Adi né ki dɛ 'gə al kàrè, dɛ 'pa ta ki maji al do-ti rəm. D'a tɔl-dé titi ki dow-je 'tɔl-né dɔ-je kin bè. ¹³ Né ra ki njururu al lə-dé lé ya a to nékugə dɔ̄ji-dé. Nəl-dé nɔ kadi 'ra kaya kada rəsi takəm dow-je-ti. Dowbé-je kinlé, loki d'isi sə-si ta nékusə-je-ti kɪ lo ra nɔy-je-ti rəmə, 'ra né rɔsol-je kɪ né-je ki tuwə ra al rəm, bá rɔ-dé nəl-dé lo kədi dow-je-ti rəm tɔ. ¹⁴ Lo koo lə-dé to lo koo kaya ya bè; 'ra majal pi kàrè usi rɔ-dé-ti al rəm, d'ədi dow-je ki kadmɛɛ lə-dé yay; kəmnda là ya rusi mɛɛ-dé nji-nji; 'to dow-je ki ndəl tò do-dé-ti. ¹⁵ Lokɪ 'tusi rəbi kɪ njururu d'inə lé, 'ndəm d'un rəbi kɪ go Balam-ti kɪ to ngon lə Béor. Balam† lə nékugə dɔ̄ji kɪ njururu al bá ɛ ndigi. ¹⁶ Adi 'ndangi-é kdo kaldota liə. Kɔ̄ koro kɪ to dɔ̄ kɪ lé a pa ta al ya ə pa ta adi ndi-é bá ndi dow ə gangi njəɓa rɔ-é njəpata kɪ ta Lubə-ti do kullə mbə-ti liə.

¹⁷ Njéndó dow-je né-je ki ngəm kinlé, 'tanə kɪ kəm kənɛnɛ kɪ man goto-ti kin bè rəm, 'tanə kɪ kilndi kɪ yəlbo tində sane kin bè rəm; lo ki ndul ndi-ndi ya bá toki kuwə do-é ngəbi-dé-né. ¹⁸ Ta-je kɪ mɛɛ wəy kare ya 'tidə d'adi ngə njim rəm, bo né-je kɪ maji al maji al ya d'ədi-né dɛ kɪ ngəsnə bəy ə 'tɛɛ ji dow-je-ti kɪ 'ndəm d'ur wale. ¹⁹ Dɛ d'un mindi-dé d'adi-dé toki d'a to bə lə né madi al ngə. Rəmə dɛ njəpa-é-je lé ya 'to bə-je lə majal. Kdotalə nɔ-nɔ ya to bə lə né kɪ njəkɔ̄be do-é-ti. ²⁰ Kdo kinə gə kɪ dow-je 'gə Jeju Kristi kɪ to 'Babe lə-ji rəm, Njəkaji-ji rəm kin ra adi 'tɛɛ kɔ̄gi mɛɛ né-je-ti kɪ donangi-ti nə kɪ tò nɛ takəm Lubə-ti, bá 'təl 'ndəm majal-é-je mbul-mbul gogɪ rəm, ə d'adi majal ɔ̄ bə do-dé-ti rəm lé, kisi-dé kɪ gogɪ nə kin təl majal nɔ itə kɪ kete bəy. ²¹ Kdotalə, kinə lé 'gə rəbi ra né kɪ njururu lé al rəmə a tò soti kitə kadi 'gə ya bá 'təl gidi-dé d'adi ndukun kɪ aa njay

* **2:10** 2:10 Njériɓa-je kinlé dow-je madi 'panə to ndil-je, dɛ kɪ nɔ-je 'panə to Malayka-je ə dɛ kɪ rangi 'panə to ta kɪ səbi do dow-je kɪ ri-dé bə nɔ tɔ. † **2:15** 2:15 Balam to dow kɪ kete low nɔ bɪ to dow kɪ gangi ɓal-je-ti kɪ Piyər ndangi-né mbete kin al (Kni 22-24; 31:16).

kí toki 'ndó-dé. ²² Gosta kí njururu pa ta sobi-né do-dé panè: «Bisi təl ò tòmɔ liə ə kɔsɔngi ndogi man ində lo tɛɛ bè ya kàrè təl ow rogi rɔ-é bər-ti gogi.»

3

*Ta kí sobi do təl ree lə 'Babe Jeju
Mat 24:37-38; 2Te 1:7-10; Jud 17-23*

¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, mbete kí nè kinlé to kí njèkungi-ti joo ngá bá m'ndàngi madi-si tin. Mbete-je kí joo lay kin ya m'pa ta-ti m'ole-né mɛɛ-si do né-je-ti madi kadi 'gəi maji yóróró. ² Bè kɔ kadi mɛɛ-si ole-né do né-je-ti kí ndəki njépata-je kí ta Lubə-ti kí d'aa njay 'pa ta-é kete lé rəm, kadi mɛɛ-si ole-né do ndukun-ti lə Njəkaj-i jí kí 'to 'Babe kí njəkɔwkulə-je lə-si 'ndó-si kin rəm. ³ Né kí kadi 'gəi maji ɔn: Mɛɛ ndo-je-ti kí dɔbəy-ti lé, njəsoklo-je kí soklo rusi mɛɛ-dé nji-nji d'a ree kɔ sɔki dow-je ə panjiyə-dé ow go-nə-ti kə kəmnda lə-dé. ⁴ Dɛ d'a sɔki dow-je panè: «E ɔ un mindi-é panè n'a təl ree lé, à təl ndo kí rá-ti wa? Kɔ low nɔ kí ka-ji-je d'oy kinlé, né-je lay ya tò gangi-é-ti kí ndəki tò-né low nɔ lo kində gin né-je-ti kinlé ya bəy.»

⁵ Kɔ né-je kí d'oo góróró ya 'ra toki né kí mɛɛ-dé oy do-ti bè lé ɔn: Ndəki Lubə pa ta ya dɔrə tɛɛ rəm, bá ta kí ta-é-ti lé ya dɔnangi ubə-né dan man-ti mbuɔ ə man ra-é adi umə nati maji rəm tɔ. ⁶ Rəmə gangi-é kin ya tɔ bá dɔnangi kí ndəki kete tuji-né kə kəm rəbi man kí tuú do-é ləti-ləti. ⁷ Ngá ko ta kí kàrè-rè kinlé ya ində dɔrə kə dɔnangi kí ngosnə kin ngangəm ngəbi-né pər, kɔ ndo gangta rəm, ndo tuji dow-je kí njəkilə kuji do Lubə-ti al rəm.

⁸ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, né kàrè kí kadi mɛɛ-si oy do-ti al ɔn: Nɔ 'Babe-ti lé ndo kàrè toki bal budɔgi bè ə bal budɔgi toki ndo kàrè bè tɔ. ⁹ Kinə 'Babe un mindi-é kɔ ra né lé, à ra ya bi à kilə kisi do-ti mbay titi kí dow-je madi 'gir-né kinlé al. E to njəkilə mɛɛ-é do madi-é-ti kɔ-si; ɛ ndigi kadi dow kàrè ya kàrè oy kɔgi al, ngá ndigi kadi dow-je lay 'tusi panjiyə-dé kí maji al d'ɪnə kɔgi.

¹⁰ Ndo lə 'Babe à kubə dow-je nangi busi tanə kə ree njəbogi bè. Mɛɛ ndo-é-ti kinlé, ká dɔrə à ba kor lo loy-loy rəmə dɔrə à goto, pər à ró né-je kí titi ə à sane kati-kati, pər à kɔ dɔnangi kə né-je kí titi lay.

¹¹ Kinə né-je lay kin ya tò kadi tuji tanə bè lé, a kadi panjiyə-si kí nam kadi Lubə-ti lə-si aa njay tanə ban bá à kusi lo-é-ti ɔn wa! ¹² Ngəbi ndo lə Lubə ə 'rai kadi ndo kinlé ree kalangi. Ndo-é-ti kinlé, pər à kɔ dɔrə kɔ ró-é ruki-ruki rəm, bá né-je kí titi kàrè à lɛ lóróró rəm tɔ. ¹³ Ngá gangi-é kí ɛ un-né mindi-é adi-ji kin ya, jəi j'isi j'ngəbi dɔrə kí sigi kə dɔnangi kí sigi kí né ra kí njururu tò-ti.

Lubə to njəkilə mɛɛ-é do madi-é-ti

¹⁴ Gin-é kin bá səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, kaglo kí j'isi 'ngəbi-né kinlé, 'nduri do rɔ-si-ti kɔ kadi Lubə ree ingə-ji rəmə j'aai njay rəm, ta goto do-ji-ti rəm, j'isi kə lapiya rəm tɔ. ¹⁵ Kadi 'gəi maji kí kilə mɛɛ do madi-é-ti lə 'Babe lə-ji kinlé to kaji lə-si, titi kí ngonkɔ-ji Pol kí j'ində-é dan kəm-ji-ti kàrè ndàngi-né mbete adi-si kə gosi-é kí Lubə adi-é kadi ra-né kin ya tɔ.

¹⁶ To ta kin ya tɔ b́a Pol pa mɛɛ mbete-je-ti liə lay lo-je-ti ḱi ɛ pa ta sobi-né dɔ ta-je kinlé ə lo-é-je-ti kinlé ta-je ḱi lo gə mɛɛ-é nga tò-ti nɔɔ, adi njégə né al-je ḱi dow-je ḱi tógi-dé asi al, d'or mɛɛ ta-é-je lé ḱi lo-é al, titi ḱi d'or-né mɛɛ ndəgi ta-je ḱi mɛɛ mbete-ti ḱi aa njay kɔ tuji lə-dé kin bè tɔ.

¹⁷ Befa sɔi ḱi m'ində-si dan kəm-m-ti lé, ta-je kin usi mbi-si-ti kete ngá, é n ó ooi go rɔ-si maji, nè njékilə kuji dɔ Lubə-ti al, ḱi 'ndəm kin d'a ḱi kɔr-si go-dé-ti kadi 'tusi kə gərərə lə-si inəi kɔgi. ¹⁸ Ngà kadi ɔwi ḱi kete-kete mɛɛ ramaji-ti ḱi mɛɛ gə 'Babə-ti lə-ji ḱi to Njékaji-ji Jeju Kristi. Kadi rifa tò ḱi liə ḱi ngosnə-ti kin rəm, b́a sartangani rəm tɔ! Amən!

Mbete kí dɔsɔy kí Ja ndàngí

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Ja ndàngí

Njèkɔwkuɔlə Ja ndàngí mbete kin kɔɔ ra-né kí njèkadmeɛ-je meɛ kuwə-ti kí d'uwə-nə lubi-lubi kɔ Lubə rəm, d'uwə-nə lubi-lubi kɔ ngankɔ-dé-je, kɔ kɔnan-dé-je meɛ kadmeɛ-ti rəm. Mbete kinlé, kúji ndàngí-é tò gay kí ndəgi mbete-je, ngà ta kí njèndàngí-é panè: «Səi» kin rəm, ta kí ɛ panè: «Ngan-m-je kí ndɛ» kinlé toji kí njèndàngí mbete kinlé ndàngí adi dow-je madi ya tagay. Mbete kinlé, ri njèndàngí-é goto meɛ-é-ti, ngà ɛ toji rɔ-é lo kɔr-é-ti kí 1:1 kí dow kí oo Jeju kaglo-ti kí Jeju isi-né dɔnangi-ti nè. Mbete kinlé kúji ndàngí-é rəm, mbete Poyta-je kí káre rəm, ya toji kí njèndàngí-é to Ja kí to kí káre dan njéndó né-je-ti lə Jeju kí dɔgi gidi-é joo kí njèndàngí mbete Poyta kí Maji kí ri Ja tò dɔ-ti. Dow-je kí Ja ndàngí mbete adi-dé bá ba-dé «ngan-je kí ndɛ» kinlé, to njèkadmeɛ-je kí ɛ ndigi-dé nɔ. Dɛ 'to njèkəwnə-je kí gay-gay kí d'isi kɔɔbe-ti lə dow-je kí Rəm, dɔnangi Aji-ti kí ngon-é kí bone bè 'ba-é Turki. Ja to njèkɔr nɔ-dé kaglo-ti kí nɔy nɔ al kadi oy-né. Ja panè: Lubə to londógi ('Ndó 1:5) rəm, to njèndigi dow-je rəm (4:8,16). Londógi toji ta kí togrɔ-ti. Meɛ kəy mbete-ti kí dɔsɔy kí Ja ndàngí lé, ɛ ɔsi kagi dɔ maji-ti kí maji kadi dow gə ndógi lə ta kí togrɔ-ti, ə kadi panjiyɔ-é ɔw nati siə kɔɔ kadi dowbé ɔ meɛ kuwə-nə lubi-lubi-ti kɔ Lubə rəm, kɔ njèkadmeɛ-je kí rangi rəm. Beba à ra kadi dɛ kí 'to njèkadmeɛ-je d'usi-né meɛ majal-ti kɔɔ néndó-je kí ngom lə njèkɔsi ta Kristi kin al ('Ndó 2:18-23). Meɛ kəy mbete-ti kí njèkungi-ti joo kí Ja ndàngí lé, ɛ ɔsi kagi dɔ ndigi dow-je-ti kí ɛ bá to gin kuwə-nə lubi-lubi kinlé.

Kulə gin ta Ja 1:1-14

¹ †Né kí tò lo kulə gin-é-ti nɔ, né kí j'oo ta-é kɔ mbi-ji, né kí j'oo kɔ kəm-ji, né kí j'tən joo maji-é bá j'ɔdi rɔ kɔ ji-ji rəm lé, to né kí ɔbi dɔ ta kí njèkadi dow-je d'isi kəm; ² †ə kiskəm lé, toji rɔ-é ndaa-ti rəsi adi j'oo kɔ kəm-ji, j'pa ta-é j'adi dow-je; kiskəm kí sartagangi kí isi nati kɔ Bɔbi-ji bá toji rɔ-é ndaa-ti rəsi ta kəm-ji-ti lé bá, j'ilə mbe-é j'adi-si. ³ Né kí j'oo ta-é kɔ mbi-ji ə kəm-ji oo rəm lé, bá j'ilə mbe-é j'adi-si, kɔɔ kadi səi kàrè adi j'uwəi-né-nə lubi-lubi tɔ. Ə kuwə-nə lubi-lubi lə-ji lé, to kuwə-nə lubi-lubi kɔ Bɔbi-ji rəm, bá to kuwə-nə lubi-lubi kɔ Ngon-é Jeju Kristi rəm tɔ. ⁴ Ta kinlé, j'ndangi j'adi-si kɔɔ kadi rənəl lə-ji ɔr-né njuti.

Njiyɔ lo kí ndógi-ti

⁵ Ta kí j'oo ta Jeju Kristi-ti bá j'ɔw kɔ kidə-si tin: Lubə to londógi, lo kí ndul goto rɔ-é-ti.

⁶ Kinə j'painé j'uwəi-nə lubi-lubi siə ya bá j'njiyɔi lo kí ndul-ti bəy rəmə, j'ədi ta kí kədi bi j'rai né kí ɔw nati kɔ ta kí togrɔ-ti al. ⁷ Ngà kinə j'njiyɔi lo kí ndógi-ti titi kí Lubə ya kí dɔ-é isi-né lo kí ndógi-ti kin bè rəmə, j'toi

dow-je kí j'uwəi-nə lubi-lubi rəm, bá məsi Ngon-é Jeju bər majal-je lə-ji kɔgi lay rəm tɔ.

⁸ Kinə j'painé j'rai majal al rəmə, jəi ya j'ədi rɔ-ji ə ta kí tɔgrɔ-ti goto ta-ji-ti. ⁹ Ə kinə j'ɔri man dɔ majal-je-ti lə-ji rəsi tɔ rəmə, ɛ to njékə dɔ ndi-é-ti rəm, njərə né kí njururu rəm, adi à kinə go majal-je lə-ji lé kɔgi rəm, bá né-je kí njururu al kí j'rai kàrè à bər kɔgi lay rəm tɔ. ¹⁰ Ngà kinə j'painé j'rai majal al rəmə, j'bai-é njèkəda rəm, bá ta liə kàrè goto mɛɛ-ji-ti rəm tɔ.

2

¹ Ngan-m-je, m'ndàngi ta kin m'adi-si kɔ kadi 'rai majal al. Ngà kinə dow madi ra majal rəmə, njèpata gangi-né dɔ-ji rɔ Bɔbi-ji-ti isi nɔɔ, to Jeju Kristi kí to dow kí njururu. ² Jeju Kristi lé, ɛ ya kì dɔ-é ilə rɔ-é kadkare-ti oy kɔ majal-je lə-ji; ɛ oy kɔ majal-je lə-ji jəi ya par al, ngà kɔ majal-je lə dow-je lay kí donangi-ti nè tɔ.

*Təl rɔ go ta-ti lə Lubə kì ndigna
Mat 7:21-23; Jà 13:34,35; 14:21-24*

³ Né kí j'gəi-né kí j'gəi Lubə lé, to təl kí j'təli rɔ-ji go ndukun-je-ti liə. ⁴ Dow kí panè n'gə-é ya bá təl rɔ-é go ndukun-je-ti liə al lé, to njèkəda ə ta kí tɔgrɔ-ti goto ta-é-ti. ⁵ Ngà dow kí təl rɔ-é go ta-ti lə Lubə lé, dowbé ndigi-é adi ɔr njuti. Né kí j'gəi-né kí j'toi dow-je kí j'nami kàdi-é-ti ɔn: ⁶ Dow kí pa rəsi panè n'nam kàdi-é-ti lé, dowbé à kadi panjiy-é tanə kì panjiyə 'Bəfə ya bè tɔ.

⁷ †Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, to ndukun kí sigi bá m'ndàngi m'adi-si al, ngà to ndukun kí low kí ingəi lo kulə gin-é-ti* kin ya; ndukun kí low kinlé, to ta kí ooi kete kin ya. ⁸ Rəm bá to ndukun kí sigi kí m'ndàngi m'adi-si ya rəm; ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti, kɔ toji rɔ-é rɔ Kristi-ti rəm, toji rɔ-é rɔ-si-ti rəm; kɔtalə londul goto ə londógi kí tɔgrɔ-ti bá isi ndógi ngá.

⁹ Dow kí ɔsi ngonkɔ-é kà ta ya rəmə ba rɔ-é njəkisi lo kí ndógi-ti lé, to dow kí isi lo kí ndul-ti ya bəy. ¹⁰ Dow kí ndigi ngonkɔ-é lé, to dow kí isi lo kí ndógi-ti ə né kí à ra-é kadi usi ya goto. ¹¹ Ngà dow kí ɔsi ngonkɔ-é kà ta lé, to dow kí isi lo kí ndul-ti; dowbé njiyə lo kí ndul-ti ə gə lo kí isi ɔw-ti al, kɔtalə londul kəm-é-ti ndi-ndi.

¹² M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-m-je, kɔtalə majal-je lə-si toki kinə go-é kɔgi kì takul Jeju Kristi.

¹³ M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi bɔbi ngan-je, kɔtalə njəkisi lo kulə gin-é-ti lé, səi 'gəi-é.

M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-je kí rɔ-si tò kəm, kɔtalə səi 'təti rɔ Njèmɛndul.

M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-je, kɔtalə səi 'gəi Bɔbi-si.

¹⁴ M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi bɔbi ngan-je, kɔtalə səi 'gəi njəkisi lo kulə gin-é-ti nɔ.

M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-je kí rɔ-si tò kəm, kɔtalə səi lé tógi-si tò rəm, ta lə Lubə uwə lo kisi mɛɛ-si-ti rəm, bá səi 'təti rɔ Njèmɛndul rəm tɔ.

† 2:7 2:7 Jà 13:34 * 2:7 2:7 Ta kinlé sobi dɔ kulə gin kadmɛɛ lə-dé.

¹⁵ Adi bo duniņa ra-si al rəm, bá adi bo né-je kí duniņa-ti ra-si al rəm tɔ. Kinə bo ra duniņa ra dow rəmə, dowbé ndigi Bɔbi-ji Lubə al. ¹⁶ Kdɔtalə né-je lay kí duniņa-ti kí to, kəmnda né kí ra dow-je, kí né-je kí nəl kəm dow-je, kí kində kàdì kɔɔ nékingə-je kinlé, to né-je kí i rɔ Bɔbi-ji Lubə-ti al, ngà i duniņa-ti nè. ¹⁷ Ə duniņa à goto rəm, bá kəmnda né-je kí titi kàrè à goto rəm tɔ; ngà dow kí njəra né kí mee Lubə ndigi lé isi kəm ya sartagangi.

Ta kí sobi do njəkosi ta Kristi
Jq 16:13-15

¹⁸ Ngan-je, to kaglo kí dɔbəy ndɔ-je-ti ngá; titi kí ooi-né 'panè njəkosi ta Kristi à ree lé, ooi, bone bè kin njəkosi ta Kristi 'nə ngá, ə gangi-é kin ya j'gəi-né kí to kaglo kí dɔbəy ndɔ-ti lé ngá. ¹⁹ Njəkosi ta Kristi lé, 'tɛɛ dan-ji-ti nè ya d'ow, ngà to bá 'to 'lə-ji al; kdɔtalə kinə 'to 'lə-ji rəmə lé d'a kisi sə-ji; ngà kinə kí d'ɪŋə-ji d'ow kinlé ya toji ndaa-ti rəsi kí dow-je lay kin ya 'to 'lə-ji dɔrɔ al. ²⁰ Səi rəmə, njəkəa njay adi-si Ndil-é[†] adi səi lay ya 'gəi ta kí tɔgrɔ-ti. ²¹ Gə bá səi 'gəi ta kí tɔgrɔ-ti al bá m'ndangi-né ta-je kin m'adi-si kɔɔ al; ngà m'ndangi m'adi-si kdɔtalə səi 'gəi ta kí tɔgrɔ-ti rəm, bá 'gəi kí takədi kàrə ya kàrè à kí rɔ ta kí tɔgrɔ-ti-ti al rəm tɔ.

²² Nə bá to njəkɔɔta ta wa? Dow kí njənaji panè Jeju to Kristi[‡] al lé, bá to njəkɔɔta ya al wa? Dowbé kinlé to njəkosi ta Kristi, kɔɔ ɛ naji panè n'gə Bɔbi-ji al rəm, n'gə Ngon-é al rəm. ²³ Dow kí rá-rá kí naji panè n'gə Ngon lə Lubə al rəmə, dowbé gə Bɔbi-é al ya tɔ; dow kí pa ta rəsi panè: Jeju to Ngon lə Lubə rəmə, dowbé gə Bɔbi-é tɔ.

²⁴ Səi rəmə, ta kí ooi lo kulə gin-é-ti nɟ lé, adi ta-é ra be mee-si-ti. Kinə ta kí ooi lo kulə gin-é-ti nɟ[§] kin ra be mee-si-ti rəmə, səi kàrè a nami kàdì Ngon lə Lubə-ti rəm, a nami kàdì Bɔbi-é-ti rəm. ²⁵ Ə kunmindi kí Lubə un adi-ji lé, to kunmindi kí sobi do kiskəm kí sartagangi.

²⁶ Ta lə dow-je kí 'ndigi kədi-si kur-si wale lé bá m'ndangi m'adi-si tin. ²⁷ Səi rəmə, Ndil* Lubə kí Kristi adi-si lé, tɔ mee-si-ti adi ɔwi ndoo kadi dow ndó-si né al[†]; ngà titi kí Ndil kí ɛ adi-si ndó-si-né né-je lay, ə ɛ to njəta kí tɔgrɔ-ti bi to njəkɔɔta al lé, ɟi mee ta-ti liə titi kí ɛ ndó-si-né[‡].

Ta kí sobi do ngan lə Lubə
Rɔm 8:14-19

²⁸ Ngan-m-je kí ndɛ, beba, 'nami kàdì Kristi-ti kɔɔ kadi ndɔ kí à tɛɛ toji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi lé, mee-ji nda kəy rəm, bá kadi ndɔ ree-é-ti kàrè rɔ-ji sol-ji takəm-é-ti al rəm tɔ. ²⁹ Kinə 'gəi kí Kristi to dow kí njururu rəmə, kadi 'gəi kí dow kí rá-rá kí to njəra né kí njururu lé, to dow kí Kristi oji-é.

3

¹ †Ooi ndigi kí Bɔbi-ji Lubə ndigi-ji mbing ya adi 'ba-ji ngan lə Lubə kin! Ə j'toi ngan lə Lubə lé ya rəm tɔ. Dow-je kí dɔnangi-ti nè lé, 'gə-ji al, kɔɔ gə kí dɛ 'gə Lubə al tɔ.

† **2:20** 2:20 Ubikin toji Ndil kí aa njay kí Jeju adi dow-je kí d'adi-é mee-dé. ‡ **2:22** 2:22 Kristi lé kɔr mee-é to dow kí Lubə mbəti-é. § **2:24** 2:24 Ta kinlé sobi do kulə gin kadmee lə-dé. * **2:27** 2:27 Ndil kinlé, to ta kí kàrè-rè kí ta lə ubi kí ta-é tɔ lo ndó-é-ti kí mee 1Ja 2:20 † **2:27** 2:27 Ta kinlé to ta lə mbati néndó-je lay al, ngà to ta kí sobi do njéndó dow-je né-je kí ngom. ‡ **2:27** 2:27 Jq 16:13-15 † **3:1** 3:1 Jq 1:12

² Sǎi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, bəne bè kinlé j'toi ngan lə Lubə ə né kí j'a toi lé, tǒji rə-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti al bəy; ngà j'gəi kí ndə-é kí Kristi à tǒji rə-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti lé, j'a titi-nǎ siə bè, kđo j'a kooi daji rə-é kì kəm-ji. ³ Dow kí rá-rá kí ɔw kì nékində mǎe də-ti kí bè kin rəmə, dowbé adi panjiy-é aa njay titi kí 'Babe aa-né njay kin bè tɔ.

⁴ Dow kí rá-rá kí ra majal lé, al dɔ ndukun tɔ; kđotalə majal kí ra lé to kal dɔ ndukun. ⁵ †Sǎi 'gəi kí 'Babe ree kđo bɔr majal-je lə dow-je kǒgi ə ɛ ra majal nja káre al. ⁶ Dow kí rá-rá kí nam kàdì-é-ti lé, à kisi ká ra majal-ti al; ə dow kí rá-rá kí isi ká ra majal-ti rəmə, to dow kí oo-é al rəm, bá gə-é al rəm.

⁷ Ngan-je, adi dow ədì-si al. Dow kí njəra né kí njururu lé, to dow kí njururu titi kí 'Babe to-né dow kí njururu kin bè. ⁸ Dow kí isi ká ra majal-ti lé, to dow lə Sú, kđotalə Sú ra majal lo kulə gin-é-ti nɔ. Ngon lə Lubə ree kđo tuji kullə-je lə Sú kǒgi. ⁹ Dow kí rá-rá kí Lubə oji-é lé, à kisi ká ra majal-ti al ngá, kđotalə ko né lə Lubə tɔ mǎe-é-ti adi ɛ à kisi ká ra majal-ti al, kđotalə Lubə oji-é ngá. ¹⁰ Né kí tǒji kí ngan lə Lubə 'to gay kì ngan lə Sú ɔn: Dow kí rá-rá kí isi ká ra né-ti kí njururu al lé, to dow lə Lubə al rəm, bá dow kí ndigi ngonkɔ-é al kàrè to dow lə Lubə al rəm tɔ.

Ta kí dɔ ndigi-nǎ-ti

¹¹ †Ta kí ooi lo kulə gin-é-ti nɔ* lé ɔn: J'ndigi-nǎ. ¹² Adi j'ndaji kullə ra Kayin kí to dow lə Njəmǎendul kin al; ndǔkì Kayin lé tɔl ngonkɔ-é. Ə kđo ri há tǔl-é-né wa? Tɔl-é kđotalə kullə ra-é majal ə 'lə ngonkɔ-é lé bá tɔ njururu†.

¹³ Ngankɔ-m-je kí njékadmǎe, kinə dow-je kí dɔnangi-ti nè d'osi-si kà ta rəmə, adi ra-si bəl al. ¹⁴ †Jǎi lé, ndigi kí j'ndigi ngankɔ-ji-je kí njékadmǎe-je kinlé bá tǒji adi j'gəi kí j'indəi dan koy j'gangi j'tǎi kiskəm-ti. Dow kí ndigi dow-je al lé, to dow kí oy. ¹⁵ Dow kí rá-rá kí ɔsi ta ngonkɔ-é lé, to njətɔl dow-je ə sǎi 'gəi kí dow kí njətɔl dow-je lé, kiskəm kí sartagangi goto rə-é-ti. ¹⁶ Ndigi dow-je lé, né kí j'gəi-né ɔn: Kristi adi rə-é koy kđo ta lə-ji. Jǎi kàrè tɔ kadi j'adi rə-ji koy kđo ngankɔ-ji-je tɔ. ¹⁷ Kinə dow ɔw kì nékingə kí dɔnangi-ti nè, ə oo ngonkɔ-é kí ndoo né ra-é ya rəmə oo kəmtondoo liə al lé, dowbé à panè Lubə ində ndigi dow-je mǎe-n'è-ti tɔ ban wa? ¹⁸ Ngan-m-je, adi j'ndigi-nǎ kà ta kí ta-ji-ti əse kì ndaa ta-ji par al, ngà j'rai kà nǎ kì né kí ji-ji-ti kì kəm rəbi ta kí tǔgrɔ-ti.

Ta kí dɔ mǎe kí nda kay nɔ Lubə-ti

¹⁹ Bəba j'a gəi-né kí j'toi dow-je kí njékun go ta kí tǔgrɔ-ti rəm, bá mǎe-ji à kusi-né nangi pɔ nɔ-é-ti rəm tɔ. ²⁰ Ə lé mǎe-ji uwə-ji kà ta kì kəm rəbi kì ban-ban ya kàrè, Lubə to 'boy itə mǎe-ji rəm, ɛ gə né-je lay rəm.

²¹ Sǎi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, kinə mǎe-ji uwə-ji kà ta al rəmə, mǎe-ji nda kay nɔ Lubə-ti. ²² Ri-ri ya bá j'dəji-é kàrè, à kadi-ji, kđo j'təli rə-ji go ndukun-je-ti liə rəm, j'rai né kí nal-é rəm.

²³ †Ooi, ndukun liə ɔn: Kadi j'adi mǎe-ji Ngon-é Jəju Kristi rəm, kadi j'ndigi-nǎ titi kí un-né ndu adi-ji lé rəm tɔ. ²⁴ Dow kí təl rə-é go ndukun-je-ti lə Lubə lé, to dow kí nam kàdì Lubə-ti rəm, Lubə isi mǎe-é-ti rəm.

† 3:5 3:5 Jǎ 1:29 † 3:11 3:11 Jǎ 13:34 * 3:11 3:11 Ta kinlé sɔbi dɔ kulə gin kadmǎe lə-dé.
† 3:12 3:12 Kǎn 4:1-8 † 3:14 3:14 Jǎ 5:24 † 3:23 3:23 Jǎ 13:34; 15:12,17

Ə kà takul Ndil kí aa njay kí Lubə adi-é isi meɽ-ji-ti bá j'gəi-né kí Lubə isi meɽ-ji-ti tɔ.

4

Ta kí sobi do njéndó dow-je né-je kà ngom

¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, dow-je lay kí 'pa ta 'ba-né ri Ndil kí aa njay lé adi-dé meɽ-si dɔɔ al; ngà 'nəi-dé ooi, kɔɔ kadi 'gəi dɛ kí 'to 'lə Lubə. Kɔɔtalə njəkəɔɔta-je kí njəba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti 'nə dɔnangi-ti nè. ² Né kí a gəi-né Ndil kí to Ndil lə Lubə ɔn: Dow kí pa ta rəsi panè: Jeju Kristi lé ree təl rɔ-é dow-ti rəmə, to dow lə Lubə; ³ ə dow kí pa ta lə Jeju ndaa-ti rəsi al lé, to dow lə Lubə al; dowbé kinlé to dow lə njəkɔsi ta Kristi kí ooi ta ree-é lé; ə fone bè ya kàrè ɛ ɔ dɔnangi-ti nè ngà rəm.

⁴ Səi ngan-m-je, səi lé, 'toi dow-je lə Lubə ə njəkəɔɔta-je kí njəba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti lé, səi 'təti-dé rɔ, kɔɔtalə njəkisi meɽ-si-ti to kí boy nə itə njəkisi meɽ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè. ⁵ Dɛ lé, 'to dow-je kí dɔnangi-ti nè; gin-é kin bá tapa-dé to-né tapa dow-je kí dɔnangi-ti nè, ə dow-je kí dɔnangi-ti d'oo ta lə-dé. ⁶ Ngà jəi j'toi dow-je lə Lubə; dow kí gə Lubə ə oo ta lə-ji; dow kí to dow lə Lubə al rəmə oo ta lə-ji al tɔ; Gangi-é kin bá j'gəi kəri-né rəbi nin Ndil kí njəta kí tɔgrɔ-ti kà ndil kí ngom.

Lubə to njəndigi dow-je

⁷ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, adi j'ndigi-nə;

kɔɔtalə ndignə lé to né kí i rɔ Lubə-ti,

ə dow kí rá-rá kí ndigi dow-je lé, to dow kí Lubə oji-é rəm, bá gə Lubə rəm.

⁸ Lubə lé, to njəndigi dow-je,

adi dow kí ndigi dow-je al lé, gə Lubə al.

⁹ Ooi, kəm rəbi kí Lubə tɔji-né ndaa-ti rəsi kí n'ndigi-ji ɔn:

Lubə ulə Ngon kəl liə dɔnangi-ti nè kɔɔ kadi j'isi kəm kí takul-é.

¹⁰ Ə ndigi kí Lubə ndigi-ji kinlé né kí tɔji ɔn:

To jəi bá j'ndigi-é kete al,

ngà to Lubə ya ndigi-ji bá ulə Ngon-é kí kadjare

adi ree oy kɔɔ majal-je lə-ji.

¹¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, kinə Lubə ndigi-ji bore bè lé, jəi kàrè j'a ndigi-nə tɔ. ¹² †Dow kí oo Lubə ya goto; kinə j'ndigi-nə rəmə, Lubə isi meɽ-ji-ti ə ndigi kí ɛ ndigi-ji lé tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi. ¹³ Ə né kí j'gəi-né kí j'nami kàdɔ Lubə-ti rəm, Lubə isi-né meɽ-ji-ti rəm lé, to ta lə Ndil-é kí adi-é isi meɽ-ji-ti. ¹⁴ Bəbi-ji Lubə ulə Ngon-é kadi to Njəkajə dow-je kí dɔnangi-ti nè, adi j'oo-é kə kəm-ji rəm, bá j'pa ta kí dɔ-é-ti j'adi dow-je rəm tɔ.

¹⁵ Dow kí pa ta rəsi panè: Jeju to Ngon lə Lubə lé, Lubə isi meɽ dowbé-ti rəm, bá ɛ nam kàdɔ Lubə-ti rəm tɔ. ¹⁶ Jəi lé, j'gəi ndigi kí Lubə ndigi-ji, ə j'gəi kí ɛ ndigi-ji ya tɔgrɔ-ti.

Lubə to njəndigi dow-je; dow kí ndigi dow-je tɔ meɽ-é-ti lé, to dow kí nam kàdɔ Lubə-ti ə Lubə isi meɽ-é-ti tɔ.

¹⁷ Ooi, né kí meɽ-ji à nda-né kay ndɔ gangta-ti lé, to ndignə kí dan-ji-ti kí ɔr njuti; kɔɔtalə gangi-é kí ndɔki Kristi isi-né dɔnangi-ti nè lé ya jə j'isi-né tɔ. ¹⁸ Ndignə lé, bəl goto-ti; kɔɔ ndignə kí ɔr njuti ɔr bəl meɽ dow-ti

kogi. Kdotalə bəl toji kində kɔji kí à ree, ə dow kí bəl lé, ndigi dow-je kí tò meɛ-é-ti ɔr njuti al. ¹⁹ Jɔi rəmə, jɔi j'ndigi dow-je, kdotalə Lubə ya ndigi-ji dosay. ²⁰ Kinə dow panə n'ndigi Lubə ya rəmə ɔsi ta ngonkɔ-é lé, to njəkəɗta. Kdotalə ngonkɔ-é kí ɛ oo-é bəy ə ndigi-é al lé, à ndigi Lubə kí ɛ oo-é al kin ban wa? ²¹ Ə Kristi ya adi-ji ndukun panə: Dow kí ndigi Lubə rəmə, à ndigi ngonkɔ-é tɔ.

5

Ta kí sɔbi dɔ kadmɛɛ, kɪ kullə ra kadmɛɛ

¹ Dow kí rá-rá kí adi meɛ-é kí Jeju to Kristi* lé, to dow kí Lubə oji-é, ə dow kí ndigi bɔbi ngon rəmə, ndigi ngon-é tɔ. ² Né kí j'a gəi-né kí j'ndigi ngan lə Lubə lé, to ndigi kí j'ndigi Lubə rəm, təl kí j'təli rɔ-ji go ndukun-je-ti liə rəm. ³ †Kdotalə ndigi Lubə lé, to təl rɔ go ndukun-je-ti liə. Ə ndukun-je liə lé, ɔy al, ⁴ kdotalə dow-je lay kí Lubə oji-dé lé, 'təti rɔ duniɲa ə né kí njətətrɔ duniɲa lé to kadmɛɛ lə-ji. ⁵ Dow kí njətəti rɔ duniɲa lé to nɔ́ wa? To dow kí adi meɛ-é kí Jeju to Ngon lə Lubə ya al wa? ⁶ To Jeju Kristi kí ree kí man rəm, kí məsi rəm; ɛ ree kí man par al, ngà ree kí man† rəm, kí məsi rəm; ə Ndil kí aa njay ya pa ta kí dɔ-ti, kdotalə Ndil kí aa njay ya kí dɔ-é to ta kí tɔgrɔ-ti. ⁷ Bəba né-je mutə [dɔrɔ-ti 'pa ta dɔ-ti adi to: Lubə kí Bɔbi rəm, Ta rəm, bá Ndil kí aa njay rəm. Ə né-je kí mutə kinlé 'to né kí káre-rè. ⁸ Né-je mutə dɔnangi-ti nè 'pa ta dɔ-ti tɔ] adi to: Ndil kí aa njay rəm, man rəm, bá məsi rəm]‡, ə dɛ mutə lay ta-dé asi-nɔ́. ⁹ Kinə j'ooi ta lə dow-je j'adi to ta kí tɔgrɔ-ti rəmə, ta lə Lubə to kí boy nɔ́ itə ta lə dow-je. Kdotalə to Lubə ya ə pa ta kí sɔbi dɔ Ngon-é adi dow-je. ¹⁰ Dow kí adi meɛ-é Ngon lə Lubə lé, ta lə Lubə kinlé tò meɛ-é-ti; ə dow kí adi meɛ-é Lubə al lé, ɛ ba Lubə njəkəɗta, kdotalə ta kí Lubə pa dɔ Ngon-é-ti lé, dowbé oo kí ta kí tɔgrɔ-ti al. ¹¹ †Ooi, ta kí 'pa sɔbi dɔ Ngon lé ban: Lubə adi-ji kiskəm kí sartagangi ə kiskəm kinlé j̄ rɔ Ngon-é-ti. ¹² Dow kí adi meɛ-é Ngon lə Lubə rəmə isi kəm; ngà dow kí adi meɛ-é Ngon lə Lubə al lé, isi kəm al. ¹³ M'ndangi ta-je kinlé m'adi-si, kdɔ kadi 'gəi kí, sɔi kí adi meɛ-si Ngon lə Lubə lé, isi kəm sartagangi.

¹⁴ Ooi, né kí meɛ-ji nda-né kay rɔ Lubə-ti ɔn: Kinə j'dəji-é né kí ɔw nati kí meɛndigi liə lé, ɛ oo ndi-ji. ¹⁵ Ə kinə j'gəi kí ɛ oo ndi-ji rəmə, lé to ri-ri ya bá j'dəji-é kàrè, j'gəi kí j'ingəi né-é ngá.† ¹⁶ Kinə dow oo kí ngonkɔ-é ra majal kí à tɛɛ koy al rəmə, kadi dowbé pa ta kí Lubə kdɔ ngonkɔ-é lé, ə Lubə à kaji-é; to ta kí sɔbi dɔ dow-je kí 'ra majal kí à tɛɛ koy al. Majal kí à tɛɛ koy tò nɔ́; ə to majal-é kin bá m'panə 'pai ta kí Lubə kdɔ al. ¹⁷ Néra kí njururu al lay ya to majal, ngà majal-je madi bá tɛɛ koy al. ¹⁸ Jɔi j'gəi kí dow kí rá-rá kí Lubə oji-é lé à kisi ká ra majal-ti al; kdɔ Ngon lə Lubə isi ngəm-é adi Njəmɛɛndul à kodɪ rɔ-é al. ¹⁹ Jɔi j'gəi kí j'toi dow-je lə Lubə rəm, bá j'gəi kí dɔnangi lay tò gin tógi-ti lə njəmɛɛndul rəm tɔ. ²⁰ Jɔi j'gəi bəy kí Ngon lə Lubə ree ə adi-ji négə kdɔ kadi j'gəi-né Lubə kí tɔgrɔ-ti; ə jɔi j'toi dow-je lə Lubə kí tɔgrɔ-ti kdɔ nam kí j'nami kadi Ngon-é

* 5:1 5:1 Kristi lé kɔr meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 5:3 5:3 Jà 14:15 † 5:6 5:6 Ta lə man kinlé toji batəm kí Jeju ra ə ta lə məsi toji koy-é tɔ. ‡ 5:8 5:8 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndangi kí ji-dé kí ta greki. † 5:11 5:11 Jà 3:36 † 5:15 5:15 Jkr 1:5-7

Jeju Kristi-ti. Ngon lə Lubə kinlé to Lubə kí tɔgrɔ-ti rəm, bá to kiskəm kí sartangani rəm tɔ.

²¹ Səi ngan-m-je, ooi go rɔ-si maji dɔ magi-je-ti.

Mbete kí njèkungì joo kí Jà ndàngì Ta-je kí dɔ mbete-tì kí njèkungì-tì joo kí Jà ndàngì

Njèkɔwkuɔlɔ Jà ndàngì mbete kí goji kin adi «Dené kí Lubɔ mbɛti-é rɛm, adi ngan-é rɛm» kɔo kulɔ-né dingɔm mɛɛ-dé-ti kadi panjiyɔ-dé ɔw nati kɔ ta kí tɔgrɔ-ti rɛm, kadi ɔw nati kɔ ndigi dow-je rɛm, bá ɛ ndàngì mbete kin kɔo ndɔji-dé-né kete sɔbi-né dɔ njéndó dow-je né kí ngɔm. Dow-je kí Jà ndàngì mbete adi-dé kinlé, je j'gɔ al é sé to Dené dɛ kɔ ngan-é ya ɔse to njékɔwnɔ-je kí lo madi-ti wa. Ta kí rá-ti kàrè to njékadmɛɛ-je kí Jà ndigì-dé nɔ bá ɛ ndàngì mbete kin adi-dé. Lo kulɔ gin mbete-tì lé, njèndàngì-é tɔji rɔ-é kí «'ngatɔgi.» Dow kí káre kin ya ndàngì Poyta kí Maji kí ri Jà tò dɔ-ti kin rɛm, ɛ ya ndàngì mbete kí dɔsɔy, kɔ mbete kí njèkungì-tì joo, kɔ mbete kí njèkungì-tì mutɔ kin rɛm, bá ndàngì mbete Né-je kí 'tɛɛ dɔ-é rɛm tɔ. ('Ndó ta-je kí dɔ mbete-tì kí dɔsɔy kí Jà ndàngì). Mɛɛ mbete-tì kí nè kinlé, Jà pa ta-je titi-nɔ kɔ ta-je kí mɛɛ mbete-tì liɔ kí dɔsɔy kinlé tɔ. ɛ pa ta kí sɔbi dɔ ta kí tɔgrɔ-ti, kɔ ndigì dow-je ya dɔsɔy, bá go-ti ɛ pa ta kí sɔbi dɔ njékɔsi ta Kristi, kɔ kɛm rɛbi kí dow a mbati-né néndó lɔ-dé kí ngɔm rɛm. ɛ ulɔ dingɔm mɛɛ dow-je-ti liɔ kí ɛ adi-dé mbete kinlé kadi d'uwɔ-nɔ lubi-lubi kɔ Lubɔ rɛm, kadi d'uwɔ-nɔ lubi-lubi kɔ Jeju Kristi rɛm tɔ.

Tɔji rɔ kɔ lapiya kí ra

¹ Mɔ 'ngatɔgi, bá m'ndàngì mbete kin m'adi Kiriya* dené kí Lubɔ mbɛti-é rɛm, m'adi ngan-é-je kí m'ndigì-dé ndigì kí tɔgrɔ-ti rɛm. To mɔ kɔ kár-m bá m'ndigì-dé al, ngà dɛ lay kí 'gɔ ta kí tɔgrɔ-ti lé 'ndigì-dé tɔ. ² Je j'ndigì-si kɔo ta kí tɔgrɔ-ti uwɔ lo kisi mɛɛ-ji-ti ɔ à to mɛɛ-ji-ti sartagangi. ³ Kadi ramaji, kɔ koo kɛmtondoo, kɔ lapiya lɔ Bɔbi-ji Lubɔ, kɔ 'lɔ Jeju Kristi kí Ngɔn lɔ Bɔbi-ji Lubɔ nɔy sɔ-ji mɛɛ ta-ti kí tɔgrɔ-ti, kɔ mɛɛ ndigì dow-je-ti.

Ta kí dɔ ndigì dow-je-ti 1Jà 5:1-3

⁴ M'ra rɔnɔl nɔ kɔo m'ingɔ ngan-i-je kí dan-ti-je kí 'njiyɔ mɛɛ ta-ti kí tɔgrɔ-ti kɔ gangi-é kí ndukun kí Bɔbi-ji adi-ji pa-né lé ya. ⁵ †Kiriya, mbete kí m'ndàngì m'adi-i ngɔsnè kinlé, to ndukun kí sigi al, ngà to ndukun kí j'ingɔi lo kulɔ gin-é-ti nɔ ya. M'dɔji-i kadi jɔi lé j'ndigì-nɔ. ⁶ ɔ ndignɔ lé to tɔl rɔ go ndukun-je-ti liɔ. ɛ kin bá to ndukun kí sɔi à njiyɔi mɛɛ-é-ti titi kí ooi-né ta-é lo kulɔ gin-é-ti nɔ.

Ta kí sɔbi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngɔm 1Jà 4:1-6; 2:18-23

* **1:1** 1:1 Ta lɔ dené kí 'ba-é Kiriya kɔ ngan-é kinlé à to ta kí sɔbi njékɔwnɔ-je kí lo madi-ti je bè.
† **1:5** 1:5 Jà 13:34; 15:12,17

⁷ Njékædta-je ɲa ya 'sane-ɲa kî donangi lay. Dɛ 'naji tæl kî Jeju Kristi tæl rɔ-é dow-ti. Ooi, dow kî pa ta kî bè kinlé to njékædi dow-je rəm, njékosi ta Kristi rəm. ⁸ Sɛi ya ooi go rɔ-si maji, kɔɔ kadi kullə kî j'rai lé tò kɔgi al, ngà kadi j'ingəi nékugə dɔji-ti mburuki-mburuki fane.

⁹ Dow kî rá-rá kî ɔw mbing ur rangi bi a njangi do néndó-ti kî sobi do Kristi kin al rəmə, to dow kî nam kàdi Lubə-ti al. Ngà dow kî a njangi do néndó-ti kin rəmə, to dow kî nam kàdi Bɔbi-ji Lubə-ti rəm, nam kàdi Ngon-é-ti rəm. ¹⁰ Kinə dow ree rɔ-si-ti kî néndó bá to néndó kin al rəmə, uwəi-é kî rɔ-si-ti mɛɛ kəy-ti lə-si al rəm, bá 'rai-é lapiya al rəm! ¹¹ Kɔɔ dow kî ra lapiya dowbé rəmə, ɛ ində rɔ-é nati siə mɛɛ kullə ra-é-je-ti kî majal lé tɔ.

¹² Né-je ɲa tò kadi m'ndangi ta-é mbete-ti m'adi-si ya ngà, m'ndigi ndangi mɛɛ mbete-ti al. Kɔɔ m'ində mɛɛ-m dɔ-ti kî m'a kɔw koo-si ə m'a pa sə-si kî ta-m jà-jà kɔɔ kadi rɔnəl lə-ji ɔr njuti.

¹³ Ngan lə ngonkɔ-i kî dené kî Lubə mbəti-é kinlé 'rai lapiya.†

---

† **1:13** 1:13 Ta lə dené kî ngan-é kî tò nè kinlé à to ta kî sobi njékəwnɲa-je kî lo madi-ti kî njèndangi mbete kinlé isi dan-dé-ti je bè.

Mbete kí njèkungì mutə kí Jǫ ndàngì Ta-je kí dɔ Mbete-tì kí njèkungì mutə kí Jǫ ndàngì

Njèkɔwkułə Jǫ ndàngì mbete kin kɔɔ kulə-né dingəm meɔ dingəm-tì kí ri-é lə Gayusi. Mbete kinlé, ɛ ya to mbete kí ɔɔji itə mbete-je lay kí meɔ Mbete-tì lə Lubə. Meɔ mbete-tì kí nè Kinlé Jǫ pa ta kí sobi dɔ ta kí tɔgrɔ-tì kà ndignǫ titi kí ɛ pa-né meɔ mbete-je-tì kí joo lé tɔ. Meɔ mbete-tì kí nè kinlé Jǫ pa ta ɔsi-né kagi dɔ njéndó dow-je né-je-tì kí ngɔm al, ngà ɛ pa ta ɔsi-né kagi dɔ dow-tì kí panjiyə maji al. Lo tum gin ndàngì mbete-tì lé, njèndàngì-é toji rɔ-é kí «ngatɔgi.» Dow kí káre kin ya ndàngì mbete Poyta kí Maji kí ri Jǫ tɔ dɔ-tì bá ɛ ndàngì mbete lə Jǫ kí 1, 2, 3 rəm, ndàngì mbete Né-je kí 'teɛ dɔ-é ('Ndó ta-je kí dɔ mbete-tì kí dɔsɔy kí Jǫ ndàngì). Jǫ tum gin toji rɔnəl liə kɔɔ Gayusi kí isi meɔ néra-tì kí tɔgrɔ-tì. Ɛ pa ta dɔ ndigi-tì kí tɔ meɔ Gayusi-tì kí ɛ toji loki uwə-né mba-je kí njèkɔw kilə mbɛ Poyta kí Maji lə Kristi kí rɔ-é-ti. Ngà Diotrepi, dingəm káre kí dan njèkɔwnǫ-je-tì kí Gayusi isi ɔr nɔ-dé rəmə, ɛ ra bin al. Ɛ mbati kuwə ngannjékullə-je lə Kristi rɔ-é-ti rəm, bá ɔgi dow-je kí rangi kadi d'uwə-dé kí rɔ-dé-ti rəm, ɛ ɔsi ta Jǫ rəm tɔ. Go ta-tì kí Jǫ pa dɔ kullə ra Diotrepi-tì kí maji al lé, ɛ pa ta dɔ kullə ra Démétriyusi-tì kí maji tɔ. Ta kí Jǫ idə Gayusi lé, ɛ idə-é kadi ndaji panjiyə kí majal kin al, ngà kadi ndaji panjiyə kí maji ('Ndó 11).

Toji rɔ kà lapiya kí ra

¹ †Mǫ 'ngatɔgi m'ndàngì mbete kin m'adi-i i Gayusi kí m'ində-i dan kəm-m-tì meɔ ta-tì kí tɔgrɔ-tì. ² Ngonkɔ-m kí m'ində-i dan kəm-m-tì, m'ndigi kadi ɔw kí kete-kete meɔ né-je-tì lay ə kadi rɔ-i tɔ kà lapiya titi kí ndil-i tɔ-né kà lapiya kare kin bè tɔ.

Kullə ra kí njururu lə Gayusi

Mat 10:40-42

³ Loki ngankɔ-ji-je kí njèkadmɛɛ d'ǫ nɔ 'ree, 'pa ta lə ta kí tɔgrɔ-tì kí tɔ meɔ-i-ti rəm, bá njiyə kí i njiyə meɔ-é-ti rəm kinlé, rɔ-m nəl-m nǫ. ⁴ Rɔnəl lə-m kí nǫ lé, to koo kí m'oo 'panə ngan-m-je 'njiyə meɔ ta-tì kí tɔgrɔ-ti.

⁵ I kí m'ində-i dan kəm-m-ti, i to njera né kà kadmɛɛ adi ngankɔ-ji-je kí njèkadmɛɛ kí 'to mba-je kàrè, i 'ra sə-dé maji. ⁶ Ta lə ndigi kí i 'ndigi dow-je lé, dɛ 'pa ta-é rəsi nɔ njèkɔwnǫ-je-ti. Kɔw mba lə-dé kàrè maji kadi i 'ra sə-dé dɔ-ti asi gangi-é-ti kí à nəl Lubə rəm tɔ. ⁷ Kɔɔ dɛ d'ow kɔɔ ta kí sobi dɔ 'Babə ə 'taa né ji njèkadmɛɛ al-je-ti al. ⁸ Adì dow-je kí bè kinlé bá tɔ kadi j'uwəi-dé kí rɔ-ji-ti, kɔɔ kadi j'toi njera sə-dé kullə nati sobi dɔ ta kí tɔgrɔ-ti.

Kullə ra kí majal lə Diotrepi kà kullə ra kí njururu lə Démétriyusi *1Kɔ 4:18-21*

† 1:1 1:1 Knj 19:29; Rəm 16:23; 1Kɔ 1:14

⁹ M'ndàngi mbete se m'adi njékəwnə-je; ngà Diotrəpi kí ɓo to kí 'boy ngay dan-dé-ti ra-é kinlé uwə-ji kí rɔ-é-ti al. ¹⁰ Beɓa loki m'a tɛɛ rɔ-si-ti nɔɔ rəm, m'a pa ta rəsi do kullə ra-é-je-ti. Ɛ lé pa ta-je kí maji al maji al do-ji-ti; kin kàrè usi rɔ-é-ti al adi ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ kí d'ow kàrè ɛ mbati kuwə-dé ki rɔ-é-ti rəm, ɓá ngankɔ-ji-je kí ndigi kuwə-dé ki rɔ-dé-ti kàrè ɔgi-dé rəm, ɓá tubə-dé dan njékəwnə-je-ti rəm.

¹¹ I kí m'ində-i dan kəm-m-ti, 'ndaji né ra kí maji al al, ngà né ra kí maji ɓá 'ndaji. Dow kí njèra né kí maji lé to dow lə Lubə, ngà dow kí njèra né kí maji al lé, gə Lubə al.

¹² Dow-je lay ya 'pa ta kí maji do Démétriyusi-ti, ə ta kí togrɔ-ti* kí ta-é-ti kàrè toji kí ɛ to dow kí maji to, ɓá jɛ kàrè j'pa ta kí maji do-é-ti ə i kàrè 'gə kí ta lə-ji to ta kí togrɔ-ti.

¹³ Né-je n̄a tò kadi m'ndàngi ta-é mbete-ti m'adi-i ya, ngà m'ndigi ndàngi mɛɛ mbete-ti al. ¹⁴ M'ində mɛɛ-m-ti kí m'a kow rɔ-i-ti mɛɛ ndo-je-ti kí à ree kin ə j'a pa-nə ta kɪ ta-ji j̄a-j̄a. ¹⁵ Kadi lapiya n̄ay sə-i! Nam-i-je 'ra-i lapiya ə i kàrè 'ra lapiya nam-ji-je káre-káre lay adi-ji to.

---

* **1:12** 1:12 Mɛɛ mbete-ti kí 'ndàngi kí ta grɛki lé 'panè to ta kí togrɔ-ti ɓá pa ta kí maji do Démétriyusi-ti.

Mbeta kí Judi ndàngi Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Judi ndàngi

Judi ndàngi mbete kí goji kin adi dow-je kí Lubə ɓa-dé, ndigi-dé ɓá ngəm-dé adi Jeju Kristi (Lo ndó-é kí 1). To njékadmɛɛ-je kí rá ɓá ɛ ndàngi mbete lé adi-dé kàrè dow gə al. Ɛ ndàngi mbete ndəji-dé-né sɔbi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngom kí njékisi dan majal-ti. Njéndàngi mbete lé toji rɔ-é kí n'to «Judi, ngonnjèkullə lə Jeju Kristi, n'to ngonkɔ Jaki» (Lo ndó-é kí 1). À to Jaki kinlé ya ɓá ndàngi mbete kí ri-é tò dɔ-ti mɛɛ kunmindì-ti kí sigi ('Ndó ta-je kí dɔ mbete-ti kí Jaki ndàngi). Judi dɛ kì Jaki 'to ngankɔ Jeju ('Ndó Mat 13:55; Mar 6:3). Néndó-je kí ngom lé isi taa lo adi Judi inə kɔ ta kí dɔsəy ə təl ulə dingəm mɛɛ dow-je kí ɛ ndàngi mbete kin kɔ kadi-dé lé, kɔ kadi 'rɔ kɔ kadmɛɛ (Lo ndó-é kí 3). Dan njéndàngi mbete kunmindì kí sigi lé, dow kí pa ta kí dɔ ta kí gangi-ti lə njékəɗta-je kin nɔ nɔ asi kì Judi ya goto. Ta kí gangi kí sɔbi dɔ majal kí tò mɛɛ Kunmindì-ti kí Low rəm, ɓá ɛ kí tò mɛɛ mbete-je-ti kí rangi kí goto mɛɛ Kunmindì-ti kí Low rəm lay ya Judi təl un pa mɛɛ mbete-ti kinlé. Ta-je lə njèkɔwukol Piyər kí pa mɛɛ Mbete-ti liə (2Pi 2:1-3:4) kin kàrè ɛ pa tɔ. Ɛ ole mɛɛ dow-je kí ɛ ndàngi mbete adi-dé, kí njèkɔwukolə-je lə 'Babe Jeju Kristi 'pa ta-é kete kí ko dow-je kí bè kin d'a ree nɔɔ, ɓá ɛ ulə dingəm mɛɛ-dé-ti kadi d'a gərərə dɔ kadmɛɛ-ti. Ɛ təl ta mbete liə kì tərndi dɔ dow-je-ti kí ɛ ndàngi mbete adi-dé rəm ɓá ɛ ɔsi gajì Lubə rəm.

Toji rɔ kì lapiya kí ra

¹ Mə Judi ngonnjèkullə lə Jeju Kristi rəm, ngonkɔ Jaki rəm, ɓá m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi kí Lubə kí Bəbi-ji ɓa-si rəm, ində-si dan kəm-é-ti rəm, ɓá ngəm-si kɔ Jeju Kristi. ² Kadi Lubə adi koo kəmtondoo, kì lapiya, kì ndigi liə tò mburuki-mburuki dɔ-si-ti!

Njèkilə kuji dɔ Lubə-ti al kì kullə ra-dé-je

2Pi 2:1-22; 3:1-3

³ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, kaji lə-ji kí j'ori-nə dɔ-ti lé low nɔ ya ɓo ndàngi ta kí sɔbi dɔ-é kadi-si ra-m lɔti-lɔti, ngà kí nè kinlé m'oo kí tò dɔ-m-ti kadi m'ndàngi m'adi-si kɔ kadi m'ulə-né dingəm mɛɛ-si-ti kadi 'roi dɔ kadmɛɛ-ti kí Lubə adi njékaa njay-je nja kàrè-rə ya sartagangi. ⁴ Kɔɗalə dow-je madi 'tandi dan-si-ti nɔɔ ə to dow-je kí ta kí gangi kí dɔ-dé-ti kàrè ta-é toki ndàngi low nɔ rəm ngá. Dɛ d'ilə kuji dɔ Lubə-ti lə-ji al, adi ta lə ramaji liə kin ɓá təl to jirə ra kaya lə-dé rəm, ɓá Ngar lə-ji kí kàrè-rə kí to 'Babe Jeju Kristi kin kàrè 'naji 'panè 'gə-é al rəm tɔ.

⁵ To né-je kí 'gəi lay ya ngá, ngà m'ndigi kole mɛɛ-si dɔ-ti kí ndɔki 'Babe taa Israyel-je kí 'to gin dow-je liə ilə-dé taá dɔnangi Ejipti-ti ya, ngá go-ti adi njémɛɛngə-je d'oy. ⁶ Malayka-je kí 'ngəm kasi gaki lə-dé al, ngá d'inə lo kisi-dé kí sɔbi dɔ-dé lé, 'Babe ilə-dé sil kilə kí sartagangi kiring lo kí

ndul-ti kɔɔ ngəbi-né ndɔ kɔ boy kɔ to ndɔ gangta. ⁷ Bè ya tɔ, loki dow-je kɔ Sɔɔɔm kɔ Gɔmɔr kɔ bebo-je kɔ tɔ sə-dé ngɔsi d'ungɔ-nɔ ko kaya-é-ti kin adi 'ra kaya d'ur-né kɔbi-ti kɔ dum lé, Lubə un pər kɔ tɔ sartagangi b́a adi-dé-né kɔ kadi dow-je d'oo-né tɔ.

⁸ Lay bè ya kàrè, dowbé-je kɔ 'tandi dan-si-ti kinlé, tagir-je lə-dé kɔ mɛɛ wəy ra adi d'un rɔ-dé 'ra-né né kɔ tɔ nɛ rəm, 'nədi tɔgi kɔ 'Babe ɔw-né dɔ-dé-ti rəm, b́a 'pa ta kɔ maji al dɔ njériɓa-je-ti* rəm tɔ. ⁹ † Misəl kɔ tɔ kàre dan 'boy-je-ti lə malayka-je kin ya kàrè, loki mbati ta ta Sú-ti ə naji-é-né ta-ti kɔ sɔbi dɔ nin Moiyiji lé, ɛ pa ta kɔ maji al dɔ-é-ti gangi-né ta dɔ-é-ti al. Ngà Misəl lé panè: Kadi 'Babe ndángi-i!

¹⁰ Ngà dowbé-je kinlé, né kɔ 'gɔ al ya kàrè 'pa ta kɔ maji al dɔ-ti ə dɛ lé nɛgə lə-dé kɔ koji-dé-ti kɔ toki nɛgə lə dɔ-je bè kinlé, tɔ kɔ tuji lə-dé ya par. ¹¹ Tuji à kusi dɔ-dé-ti! Kɔɔtalə dɛ d'un dɔ nja Kayin; ə ta lə là ya dɛ d'ingə-né rɔ-dé yaki 'ndaji-né kullə dɔkində lə Balam rəm, b́a ko dɔngə lə Kore adi d'oy kɔgi rəm tɔ.

¹² Dɛ b́a 'to njəjunglu lo nɛkuso nam lə-si. D'ilə rɔsɔl kɔgi ya d'uso né ublu-ublu ə kəm-dé tɔ kɔ dɔ rɔ-dé dɛ-ti ya. 'Tanɔ kɔ ndi kɔ ɔw kɔ kədi al ya kàrè ijə damdər b́a yəl ɔr-é kɔgi kin bè rəm, 'tanɔ kɔ kagi-je kɔ d'a kandi nɔykada ya rəmə d'andi al kin bè rəm, d'ɔr-dé kɔ njirə-dé burə, d'oy nja joo; ¹³ 'tanɔ kɔ pungum man babo kɔ tal bum-bum ə ungi əm-é kɔ tɔ nɛ ndaa-ti kin bè rəm, 'tanɔ kɔ kərwəi-je kɔ njékilə mbuu ə Lubə ra lo kɔ ndul ndi-ndi kɔ à tɔ sartagangi ya isi ngəbi-dé-né kin bè.

¹⁴ Ənɔki kɔ tɔ gin ka kɔ njəkungɔ-ti siri go Adam-ti lé kàrè, pa ta kɔ ta Lubə-ti sɔbi-né dɔ dowbé-je kinlé panè: «Ooi, 'Babe à ree kɔ kosi malayka-je liə kɔ d'aa njay kɔ kɔr-dé ra bɔdɔgi dɔgi lo nɔ ¹⁵ kɔ gangi-né ta dɔ-dé-ti lay rəm, kɔ kadi dow-je lay kɔ njékilə kuji dɔ Lubə-ti al lé, d'ɔr go kullə ra-dé-je lay kɔ ɔsi ta Lubə rəm, d'ɔr go ta-je lay kɔ ngə-ngə kɔ 'pa d'osi-né Lubə kɔ ta kin rəm tɔ.»

¹⁶ Dowbé-je kinlé, 'to njéyun ta-je, kɔ njébaa ta-je, kɔ njéra kəmnda né-je. Dɛ 'tidə ta-je kɔ al dɔ-dé dɔ-dé d'ədi-né kəm dow-je kɔ kingə-né né ji-dé-ti.

¹⁷ Ngà səi kɔ j'ində-si dan kəm-ji-ti lé, né-je kɔ ndɔki njékɔwkułə-je lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi 'pa ta-é d'adi-si kinlé, adi mɛɛ-si ole dɔ-ti. ¹⁸ † Ndɔki d'idə-si 'panè: «Kaglo-je-ti kɔ dɔbɔy-ti lé, dow-je d'a tɔ njəsɔklo-je ə d'a ra né-je kɔ ilə kuji dɔ Lubə-ti al kɔ go gangi-é-ti kɔ kəmnda-é ra-dé-né.» ¹⁹ Ooi, dowbé-je lé ya ngà ɔn! Dɛ 'to njéra dow-je kadi 'gángi-nɔ, 'to njéra né kɔ daji rɔ-dé ndigi, 'to dow-je kɔ Ndil kɔ aa njay goto mɛɛ-dé-ti.

Ta kullə dingəm mɛɛ-ng-ti

²⁰ Ngà səi kɔ j'ində-si dan kəm-ji-ti kinlé, səi ya kɔ dɔ rɔ-si 'mbusi nja-nɔ dɔ kadmɛɛ-ti lə-si kɔ aa njay kin rəm, 'pai ta kɔ Lubə kɔ takul Ndil kɔ aa njay rəm, ²¹ ɔi gərərə mɛɛ ndigi-nɔ-ti lə Lubə 'ngəbi-né koo kəmtondoo lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi kɔ kiskəm kɔ tɔ sartagangi.

²² Dɛ kɔ nɔ-je kɔ 'tadi tii-tii lé, ooi kəmtondoo lə-dé ²³ adi tɔ kaji kɔ kadi aji-dé ta pər-ti. Ngà dɛ kɔ dan-ti-je rəmə, ooi kəmtondoo lə-dé kɔ bəl mɛɛ-si-ti,

* **1:8** 1:8 Njériɓa-je kinlé dow-je madi 'panè tɔ ndil-je, dɛ kɔ nɔ-je 'panè tɔ Malayka-je ə dɛ kɔ rangi 'panè tɔ ta kɔ sɔbi dɔ dow-je kɔ ri-dé b́a nɔ tɔ. † **1:9** 1:9 Ntd 12:7 † **1:18** 1:18 2Pi 3:3

ə itəi majal-je lə-dé ngə̀rəngi kà kubi-je kí rɔ-dé-ti burə titi né kí kubi-je lə-dé kà̀rè majal ra adi tò n̄ɛ̀ bè tɔ.

²⁴ Njèkasi ngəm-si kadi kusi ya usi al, kí to njèkadi ɔi dan rɔnəl-ti lo rifa-ti liə kà ta dɔ-si-ti al kinlé, ²⁵ to Lubə ya kà kár-é, Njèkaji-ji kà takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi. Low lə low-je rəm, bone bè kin rəm, fá kà dɔ bal-bal rəm kin ya kadi kɔsgaji, kà kɔbe, kà rɔngə, kà tógi to kí liə! Amen!

Né-je kí 'teḡ kí dɔ-é

Ta-je kí dɔ mbete Né-je kí 'teḡ kí dɔ-é

To Jeju Kristi bá teḡ dɔ né-je ('Ndó 1:1), ə ɛ bá mbete kinlé pa ta liə n̄a. Dow-je kí 'ndàngi mbete kin d'adi-dé dɔsɔy lé, 'to njékəwn̄a-je-ti kí gay-gay kí siri kí dɔnangi Aji-ti kí ngon-é kí bone 'ba-é Turki kí 'ndàngi ta-é lo kɔr-é-ti kí 2 kí 3. D'ingə k̄ò kɔ kadm̄eḡ lə-dé, ə né-je kí 'teḡ kí dɔ-é kinlé to kɔ kulə dingəm m̄eḡ-dé-ti, ə toji-dé kí takul Jeju Kristi lé, Lubə à t̄əti rɔ majal rəm, à gangta dɔ Sú-ti, ngà d̄e kí 'to kí liə bá à t̄ɔr ndi-é dɔ-dé-ti t̄ɔr kí sartaḡangi. Njèndàngi mbete kin ya kí dɔ-é kàrè ingə k̄ò kaglo-ti kí ɛ ndàngi-né né kí 'Babe teḡ kí dɔ-é adi-é lé. J̄a lé, d'uwə-é d'ilə-é dɔnangi-ti kí 'ba-é Patmosi kí to dɔgore lo kí dan babo-ti kí 'ba-é Ejé kɔ ta lə Jeju Kristi kí ɛ pa maji. ɛ̄ toji rɔ-é panè n'to «J̄a, kí ngonk̄ɔ-si kí njèkadm̄eḡ rəm, bá madkullə lə-si dan n̄a m̄eḡ-ti» ('Ndó 1:9). À to J̄a kí njèkɔwkulə ya bá ndàngi mbete Poyta kí Maji rəm, mbete-je kí mutə kí ri-é t̄ò dɔ-ti rəm. Mbete né-je kí 'bɔyɔ bá 'teḡ kí dɔ-é lé, titi n̄a kí mbete-je kí dan-ti-je kí m̄eḡ Kunmindi-ti kí Low, ə kí n̄a lé to mbete lə Daniyel; to mbete-je kí teḡ kí dɔ kɔjra-je kí kullə ra-je lə Lubə k̄à takul né kí ra dow toki n̄i b̄è, kí né-je kí maji koo al rəm, dow oo nja káre al rəm. Né-é-je kinlé kɔr m̄eḡ-é kí tɔgrɔ-ti kí aa yéróré goto ya kàrè, maji-é lé to koo kí dow oo kí Lubə ra go kunmindi-je liə lay ya. Lo kɔr sɔy mbete kinlé, j'oo t̄əti rɔ lə Jeju Kristi dɔ né-je-ti kí 'pa ta-é m̄eḡ mbete tum gin né-je-ti loki dow al-né dɔ ta lə Lubə bá majal andi-né dɔnangi-ti. J'a pa titi J̄a b̄è, panè: «Amèn! I 'Ree, 'Babe Jeju!» ('Ndó 22:20)

Kulə gin ta

¹ Né-je kí sɔbi dɔ Jeju Kristi kí to né-je kí t̄ò lo b̄ɔyɔ-é-ti bá Lubə teḡ kí dɔ-é, adi to né-je kí t̄ò kadi à ra né ngɔsnè bá Lubə in̄ə ji Jeju-ti kadi toji ngannjékullə-je liə. Bɛba Jeju ulə malayka liə rɔ ngonnjékullə-ti liə J̄a kadi adi kəm-é ijə dɔ-ti. ² Titi kí J̄a oo-né né-je kí kəm-é lé, ɛ̄ ilə mb̄e ta lə Lubə rəm, ta lə Jeju Kristi rəm. Né-je lay kí ɛ̄ oo lé, ɛ̄ pa ta-é adi dow-je.

³ Ta-je kí ta Lubə-ti kí 'ndàngi m̄eḡ mbete-ti kinlé, njèndó-é kadi dow-je lé to njénékumə, bá njékoo ə t̄əl rɔ-dé go-ti kàrè 'to njénékumə-je t̄ò. Kdotalə, kaglo kí né-é-je kin à ra-né lé n̄ay nd̄e b̄è.

Lapiya kí ra k̄à kɔsgaji

⁴⁻⁵ †M̄a J̄a m'ndàngi mbete kin m'adi njékəwn̄a-je kí gin siri kí dɔnangi Aji-ti. Kadi njékisi kete low, kí to njékisi ngɔsnè, kí à ree rəm, kadi ndil-je liə kí siri kí d'a n̄ò kalikɔb̄e-ti liə rəm, kadi Jeju Kristi kí to njék̄a dɔ ndi-é-ti d'adi ramaji, k̄à lapiya lə-dé n̄ay s̄ə-si. Jeju Kristi lé, to dow kí dɔsɔy kí t̄osi ndəl ind̄ə lo teḡ tagangi, to kí 'boy dɔ ngar-je-ti kí dɔnangi-ti nè.

ɛ̄ kí to njèndigi-ji, njèkor-ji kɔgi m̄eḡ majal-je-ti lə-ji kí takul m̄əsi-é ⁶ †bá t̄əl-ji dow-je kí gin ngar-ti rəm, t̄əl-ji njégugn̄é-je kí njéra kullə lə B̄obi-é Lubə rəm lé, kadi kɔsgaji, k̄à t̄ogi to 'liə k̄à dɔ bal-bal! Amèn! ⁷ †Ooi, ɛ̄ isi

† 1:4-5 1:4-5 Ntd 4:5 † 1:6 1:6 Ntd 5:10 † 1:7 1:7 a Mat 24:30; Mar 13:26; Luk 21:27; 1Te 4:17; b J̄a 19:34,37; d Mat 24:30

ree dan kilndi-ti. Dow-je lay ya d'a koo-é kí kəm-dé, fá dɛ kí d'osi-é kí ningə lé ya kàrè d'a koo-é kí kəm-dé rəm tɔ. Ree liə à təl gin ndingərɔ lə gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè. Oiyɔ, Amèn! ⁸ †Babe Lubə kí njètɔgi-je lay, kí njèkisi kete low, kí to njèkisi ngɔsnè, kí à ree lé panè: «Mə fá m'to Alpa kí Omega.»*

Né kí ra Jə kí nɪ bè

⁹ Mə Jə kí m'to ngonkɔ-si kí takul Jeju, adi m'ingə kɔ sə-si nati rəm, m'to dow kí kɔbɛ-ti liə nati sə-si rəm, m'uwə rɔ-m ngə nati sə-si lé fá, ndɔki d'uwə-m d'ilə-m dɔnangi-ti kí 'ba-é Patmosi kí to dɔgore lo kí dan ba-ti, kdɔ ta lə Lubə kí m'pa rəm, kdɔ ta kí tɔgrɔ-ti kí sobi dɔ Jeju kí m'pa lé rəm tɔ. ¹⁰ Mɛḡ ndɔ-ti lə 'Babe lé, Ndil kí aa njay ree dɔ-m-ti ə m'oo ndi dow fá go-m-ti boy titi ká təbi mbanga bè ¹¹ panè: Né kí 'isi 'oo kinlé, 'ndàngi mbete-ti ə 'ulə-né adi njékəwnə-je kí gin siri, adi to dɛ kí bebo Epeji-ti, kí bebo Ismir, kí bebo Pərgam, kí bebo Tiyatir, kí bebo Sardəsi, kí bebo Piladelpi, kí bebo Laodise.

¹² Go-ti, m'təl kəm-m kdɔ kadi m'oo dow kí pa sə-m ta lé. Beba loki m'təl kəm rəmə, m'oo kagi nɔ lampi siri kí to kagi-je kí lɔr fá 'ra-né ¹³ ə dow madi tanə kí Ngon lə dow ə mbunə kagi nɔ lampi-je-ti lé. E ulə kubi kí boy yul rɔ-é-ti, fá dɔɔ bədi-é kí ndaá dɔɔ bədi kí 'ra kí lɔr tɔ. ¹⁴ Dɔ-é, puti nda titi kubi kí nda bè rəm, titi kɔsi bè rəm tɔ. Kəm-é ɔ njɔy-njɔy titi ndɔ pər kí teḡ bilim-bilim kin bè. ¹⁵ Nja-é ndɔy mbyu tanə kí ngowla kí dow ulə dan yalpər-ti bè, fá ndi-é fá titi-nə ká man babo-je bè rəm tɔ. ¹⁶ E uwə kərɔwə-je siri jikɔl-é-ti, fá kiyərɔ kí d'ol ta kati-é joo lay ndəti-ndəti teḡ ta-é-ti, fá takəm-é ndógi tanə kí kàdi kí teḡ kəm-é rəsi-rəsi ɔsi kin bè rəm tɔ.

¹⁷ †Loki m'oo-é rəmə, m'usi nangi nja-é-ti titi dow kí oy bè. Beba un jikɔl-é ində dɔ-m-ti ə panè: 'Bəl al! Mə ya m'to njètum gin né rəm, m'to njètɔl ta né rəm, ¹⁸ mə m'isi kəm. Ndɔki m'oy, ngə kí nè kinlé m'isi kəm kí dɔ bal-bal. M'ow kí tógi dɔ koy-ti rəm, fá dɔ lo kí koó-ti rəm tɔ. ¹⁹ Beba né-je kí i 'oo ngá, kí né kí isi ra né kí ngɔsnè-ti, kí né kí à ra-né go-ti gogi lé, 'ndàngi mbete-ti. ²⁰ Ngə kərɔwə-je kí siri kí 'oo jikɔl-m-ti, kí kagnə lampi-je siri kí to kagi-je kí lɔr fá 'ra-né lé, ta kí dɔ-dé-ti kí tò lo bɔyɔ-é-ti lé, kər mɛḡ-é ən: Kərɔwə-je kí siri lé, to malayka-je lə njékəwnə-je kí gin siri lé, ə kagnə lampi-je kí siri kí to kagi-je kí lɔr fá 'ra-né lé, to njékəwnə-je kí gin siri lé tɔ.

2

Njékəwnə-je kí bebo Epeji-ti *Knj 20:28-31*

¹ «Ndàngi mbete adi malayka* lə njékəwnə-je kí bebo Epeji-ti 'panè: 'Oo, njékəwə kərɔwə-je siri jikɔl-é-ti, kí to njènjiyɔ dan kagnə lampi-je-ti siri kí to kagi-je kí lɔr fá 'ra-né lé panè: ² M'gə kullə ra-i-je, m'gə kɔɔ-je lə-i, fá m'gə kuwə rɔ ngə lə-i rəm tɔ. M'gə kí i 'a kisi dɔ-ti kí njémɛɛndul-je al. Beba njéba rɔ-dé njékəwkulə-je lé, i 'nə-dé 'oo, adi 'gə-dé kí 'to njékəɔda-je

† 1:8 1:8 Ntd 22:13 * 1:8 1:8 Alpa lé kər mɛḡ-é to tum gin né ə Omega kər mɛḡ-é to tɔl ta né ('Ndó Ntd 1:17). † 1:17 1:17 Ntd 2:8; 22:13 * 2:1 2:1 Ta-je kinlé sobi dɔ njékəwnə-je kí gin siri. ə Malayka-je lé à to njékəɔnɔ njékəwnə-je.

bi 'to njékɔwkulɔ-je al. ³ I 'uwə rɔ-i ngá rəm, 'ingə kɔ̄ kɔ̄ ta lə-m rəm, bá kɔɔ ra-i go-m-ti al rəm tɔ. ⁴ Ngá né kí m'ow-né sə-i kɔ̄ ta ɔn: Ndigi kí dɔsɔy kí ndɔki i 'ndigi-m lé bá, i 'tusi inə. ⁵ Ən é adi mɛɛ-i ole dɔ lo kí i-ti usi, inə panjiyɔ-i kí majal kɔgi ə 'təl un kullə ra-i-je kí dɔsɔy ndɔki lé gogi. Kinə inə panjiyɔ-i-je kí majal kɔgi al rəm, m'a kɔw rɔ-i-ti ə m'a kun kagnaḡ lampi lə-i lo ká-é-ti kɔgi. ⁶ Bè ya kàrè, né kí i 'ra adi maji ɔn: I 'mbati kullə ra dow-je lə Nikola titi kí mɔ m'mbati-né kin bè tɔ.»

⁷ †Dow kí mbi-é tò rəm, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa nɔy idə njékəwnɔ-je kí gay-gay. Ndil kí aa nɔy idə-dé panè: Dow kí tətɔ rɔ lé m'a kadi-é uso kandi kagi kiskəm kí ɔ bə kisi maji-ti lə Lubə.

Njékəwnɔ-je kí bebo Ismir-ti

⁸ †Ndangi mbete 'adi malayka lə njékəwnɔ-je kí bebo Ismir-ti ə 'panè: 'Oo, ɛ kí to kí dɔsɔy rəm, to sɔy dow-je rəm, kí ndɔki oy bá tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé panè: ⁹ M'gə kɔ̄ kí ndoo lə-i ya, ngá 'to njénékingə. Ta-je kí maji al maji al kí dow-je kí 'to jipi-je al ya 'ba rɔ-dé jipi-je d'isi 'pa dɔ-i-ti kin kàrè m'gə rəm. Dɛ 'to kəykəwnɔ lə Satɔ. ¹⁰ 'Bəl kɔ̄ kí 'a kingə kin al; Sú à kungi dow-je kí dan-ti-je kí dan-si-ti dangay-ti kɔɔ nɔ-si-né, ə a kingəi kɔ̄ ndo dɔgi. 'A dɔ ndi-i-ti njangi sar ya kadi 'oy-né rəm, m'a kadi-i jɔgi tətɔrɔ kí sɔbi kiskəm. ¹¹ †Dow kí mbi-é tò rəm, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa nɔy idə njékəwnɔ-je kí gay-gay kin. Ndil kí aa nɔy idə-dé panè: Dow kí tətɔ rɔ lé, koy kí nja joo à tɔl-é al ngá.

Njékəwnɔ-je kí bebo Pergam-ti

¹² †Ndangi mbete adi malayka lə njékəwnɔ-je kí bebo Pergam-ti ə 'panè: 'Oo, njékɔw kí kiyəɔ kí d'ɔl ta kati-é joo lay ndəti-ndəti panè: ¹³ M'gə lo kisi-i. Lo kisi-i kinlé bá kalikɔbɛ lə Satɔ tɔ-ti. Bè ya kàrè i 'nam sə-m, bá Antipasi kí to dow kí tɔgrɔ-ti kí to njèpata lə-m kadi dow-je kí 'tɔl-é bə lə-i kí to lo kisi Satɔ kin kàrè, ndɔ-é-ti kinlé i 'naji ta dɔ kadmɛɛ-ti lə-i kí adi-m lé al rəm. ¹⁴ Ngá né-je kí m'ow-né sə-i kɔ̄ ta ɔn: I adi dow-je kí njéndigi néndó lə Balam d'isi rɔ-i-ti; Balam lé ndɔki ndó Balaki kadi ədi Israyel-je kadi d'uso dɔ-je kí 'pole-né magi-je rəm, bá ədi-dé kadi 'ra kaya rəm tɔ. ¹⁵ Bəy bá, i adi njéndigi néndó lə dow-je lə Nikola lé d'isi rɔ-i-ti tɔ. ¹⁶ Bəba 'inə panjiyɔ-i-je kí majal kin kɔgi al rəm, ngɔsnè ya m'a kɔw rɔ-i-ti nɔɔ ə m'a rɔ sə-dé kí kiyəɔ kí ta-m-ti.

¹⁷ †Dow kí mbi-é tò rəm, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa nɔy idə njékəwnɔ-je kí gay-gay kin. Ndil kí aa nɔy idə-dé panè: Dow kí tətɔ rɔ lé, m'a kadi-é nékuso kí 'ba-é maan kí to né kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti, bá m'a kadi-é ər kí nda ə ər-é kinlé d'a ndangi ri kí sigi titi; to ri kí 'ba-é ya kɔ̄ kár-é à gə bi dow kí rangi à gə al.

Njékəwnɔ-je kí bebo Tiyatir-ti

¹⁸ †Ndangi mbete 'adi malayka lə njékəwnɔ-je kí bebo Tiyatir-ti ə 'panè: 'Oo, ta kí Ngon lə Lubə kí kəm-é ɔ̄ njoy-njoy titi ndɔ pər kí tɛɛ bilim-bilim ə nja-é ndɔy mɔy tana kɔ̄ ngɔwla kí dow ulə dan yalpər-ti bè pa ɔn: ¹⁹ M'gə kullə ra-i-je, m'gə ndigi kí 'ndigi-m, m'gə kadmɛɛ lə-i, m'gə né kí 'isi 'ra adi-m, m'gə kuwə rɔ ngá lə-i, bá m'gə kí kullə-je kí 'ra gogi nè nɔ itə ɛ kí kete. ²⁰ Ngá né kí m'ow-né sə-i kɔ̄ ta ɔn: Jejabəl kí to dené kí

njèba rɔ-é njèpata kí ta Lubə-ti lé, i inə-é adi ndó-né ngannjékullə-je lə-m ur-dé-né wale adi 'ra kaya, bá adi d'uso dɔ-je kí 'pole-né magi-je rəm tɔ. ²¹ M'inə kaglo m'adi-é kadi inə-né panjiyə-é-je kí maji al kɔgi, ngà panjiyə-é kí maji al kí to kaya kí ra lé, ɛ ndigi kiḡə kɔgi al. ²² Yən! Kinə njera siə kaya-je d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kí ɔw nati kí néndó liə kin kɔgi al lé, m'a kungi-dé dɔ tirə-ti dan kɔ-ti kí nɔ nati siə. ²³ M'a tɔl ngan-je liə kɔgi. Rəmə njékəwnə-je kí gay-gay lay d'a gə kí mɔ lé m'to njətən tagir-je, kí né-je kí bɔyɔ rɔ-é mɛḡ dow-je-ti, adi m'a kugə nɔ-nɔ kí go kullə ra-é-je-ti. ²⁴ Ngà sɔi ndəgi njékəwnə-je lay kí bebo Tiyatir-ti kí 'ndigi néndó kí maji al kin al rəm, 'gəi né kí dɛ 'ba-é ta lə Satɔ kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti kin al rəm lé, m'idə-si m'panè: Mɔ m'ində nékoti kí ɔy kí rangi dɔ-si-ti al ngà. ²⁵ Ngà né kí tɔ ji-si-ti kinlé, uwəi njarara ya sar kadi m'ree-né.

²⁶ Dow kí tətɔ rɔ, kí ra kullə lə-m ya sar tɔl-né ta-é lé, m'a kadi-é ɔw kí tɔgi dɔ gin dow-je-ti kí gay-gay. ²⁷ Beba ɛ à kɔr nɔ-dé kí ngowla ji-é-ti, kɔɔ tətɔ-dé-né dɛki-dɛki titi kí dow tɔɔ-né bay kí ra kí anji kin bə. Mɔ ya kərə Bɔbi-m adi-m tɔgi kinlé bə tɔ. ²⁸ Dow kí tətɔ lé, m'a kadi-é ngɔrɔngi kí njəndɔgi ta lo kaa-ti. ²⁹ Dow kí mbi-é tɔ rəmə, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnə-je kí gay-gay kin.

3

Njékəwnə-je kí bebo Sardesi-ti

¹ 'Ndàngi mbete adi malayka* lə njékəwnə-je kí bebo Sardesi-ti ə 'panè: 'Oo, njəkow kɔ kərɔwɔ-je siri, kí ndil-je lə Lubə kí siri lé panè: M'gə kullə ra-i-je: Ri-i ba titi dow kí isi kəm bə ya, ngà i oyi mburuki.

² 'Isi kəm dɔ rɔ-i-ti ə 'mbusi nja ndəgi-é-je kí d'ɔw kɔɔ koy mburuki kin tɔ, kɔɔ m'oo kí kullə ra-i maji ɔr njuti nɔ Lubə-ti lə-m al. ³ †Kəm rəbi kí i oo-né ta lə Lubə, kí kəm rəbi kí i taa-né lé, 'adi mɛḡ-i ole dɔ-ti. 'Təl rɔ-i go-ti ə inə panjiyə-i-je kí majal lé kɔgi. Kinə 'isi kəm dɔ rɔ-i-ti al lé, m'a kɔw rɔ-i-ti titi-nɔ kí njəbɔgi bə adi 'a gə dɔ kadi kí m'a kow kubə-i-né nangi busi lé al. ⁴ Bə ya kərə, i ɔw kí dow-je madi mɛḡ bebo Sardesi-ti nɔɔ kí 'to dow-je kí kullə ra-dé tɔ nɛ takəm Lubə-ti al; dɛ d'a njiyə sə-m kí kubi-je kí nda mbəy-mbəy rɔ-dé-ti kɔɔ dɛ 'to dow-je kí d'asi gaki.

⁵ †Beba dow kí tətɔ rɔ lé, à kulə kubi kí nda mbəy-mbəy rɔ-é-ti, m'a bujuru ri-é kɔgi mɛḡ mbete kiskəm-ti al, m'a pa ta liə rəsi nɔ Bɔbi-m-ti, kí nɔ malayka-je-ti liə panè: ɛ to dow lə-m ya.

⁶ Dow kí mbi-é tɔ rəmə kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnə-je kí gay-gay kin.

Njékəwnə-je kí bebo Piladelpi-ti

⁷ 'Ndàngi mbete adi malayka lə njékəwnə-je kí mɛḡ bebo Piladelpi-ti 'panè:

'Oo, ta kí njəkəa njay,
njèra né kí tɔgrɔ-ti,
njəkow kɔ lakere lə Dabidi,
ɛ kí tɛḡ tarəbi ə dow kí rangi

* **3:1** 3:1 Ta-je kinlé sɔbi dɔ njékəwnə-je kí gin siri. Ə Malayka-je lé à to njékɔrɔnɔ njékəwnə-je.

† **3:3** 3:3 Mat 24:43,44; Luk 12:39,40; Ntd 16:15 † **3:5** 3:5 a Ntd 20:12; b Mat 10:32; Luk 12:8

à kasi kuti al, uti tarəbi ə
dow kí rangi à kasi tɛɛ al lé panè:

⁸ M'gə kullə ra-i-je. I 'to njètɔgi kí ngay al ya, i 'təl rɔ-i go ta-ti lə-m, kadi 'naji 'pane 'gə-m al kin kàrè i 'naji al rəm tɔ. Bəba m'tɛɛ tarəbi m'adi tɔ tagra nɔ-i-ti ə dow kí à kasi kuti ya goto. ⁹ 'Oo, kuti dow-je kí 'to njékəwnə-je lə Sata, 'to jipi-je al ya 'bá rɔ-dé jipi-je adi 'to njékəda-je kinlè, m'ungi-dé ji-i-ti. 'Oo, m'a kadi 'ree 'səbi takəm-dé nangi nɔ-i-ti rəmə d'a gə kí m'ndigi-i. ¹⁰ Ta lə-m kí sɔbi dɔ kuwə rɔ nḡa lé, i 'to njètəl rɔ-i go-ti, adi mḡa kàrè, kaglo kí néna à ree dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè lay lé, m'a ngəm-i. ¹¹ M'isi m'ow nɔɔ ngɔsnè. 'Uwə né kí ji-i-ti lé nḡa kɔ kadi dow madi taa nékugə dɔji-i kí to jɔgi lə njètətrɔ lé al.

¹² †Dow kí njètətrɔ lé, m'a kadi-é to kagi ngow dan kəy lə Lubə lə-m ə ɛ à tɛɛ mɛɛ-é-ti kɔgi nda. M'a ndangi ri Lubə lə-m rɔ-é-ti rəm, bebo lə Lubə lə-m kí to bebo Jorijaləm kí sigi kí i dɔrə-ti rɔ Lubə-ti lə-m lé, m'a ndangi ri-é rɔ-é-ti rəm, bá ri-m kí sigi lé kàrè, m'a ndangi rɔ-é-ti rəm tɔ.

¹³ Dow kí mbi-é tɔ rəmə, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnə-je kí gay-gay kin!

Njékəwnə-je kí bebo Laodise-ti

¹⁴ 'Ndangi mbete adi malayka lə njékəwnə-je kí mɛɛ bebo Laodise-ti 'panè: 'Oo, ɛ kí ri-é lə Amən, njəkoo né ə pa ta dɔ-ti mindi-é joo al kí njərə né kí tɔgrɔ-ti, kí to njəkəndə né-je nati kí Lubə lé panè: ¹⁵ M'gə kullə ra-i-je. I 'səl al rəm, bá i 'tungə al rəm. Kinə 'a səl rəmə 'səl, kinə 'a tungə rəmə 'tungə! ¹⁶ Bè al rəmə, m'a tɔmɔ-i kɔgi, kɔ i lé 'la laa bi 'səl al rəm, 'tungə al rəm. ¹⁷ Kɔ ta kí i ya 'pa panè:

m'to njènəkɪngə, m'ra né
m'ingə-né né nḡa adi m'ow
ndoo né madi al rəm,
adi i 'gə kí kəm-i tɔ ndoo al rəm,
'gə kí 'to dangi-ti al rəm,
'gə kí 'to njèndoo al rəm,
'gə kí 'to njəkəmtɔ al rəm,
'gə kí ɔw kuti-i dum al rəm;
gin-é kin bá,

¹⁸ m'ɔji-i-né ta kadi 'ree rɔ-m-ti
'ndogi lɔr kí 'lɛɛ pərəə maji kin,
kɔ kadi 'təl-né njènəkɪngə rəm,
kadi 'ndogi kubi-je kí ndaá ulə rɔ-i-ti
kadi kuti dum lə-i lé rɔsəl-é goto rəm,
kadi 'ndogi kumə kilə kəm-ti,
kɔ kadi ilə kəm-i-ti kadi oo lo maji.

¹⁹ †Mḡa lé, dow-je lay kí m'ndigi-dé lé, m'ndangi-dé rəm, bá m'ində-dé m'ɔji-dé rəm tɔ. Bəba adi rɔ-i tungə ə inə panjiyè-i-je kí majal kɔgi! ²⁰ 'Oo, m'a takəy-ti ə mḡa m'ində takəy, kinə dow oo ndi-m, ə tɛɛ takəy adi-m lé, m'a kandi go-é-ti, m'a kuso siə né rəm, ɛ à kuso sə-m né rəm tɔ.

²¹ Dow kí tətɪ rɔ lé, m'a kadi-é isi sə-m nati dɔ kalikɔbɛ-ti lə-m, titi kí mḡa m'tətɪ-né rɔ bá m'isi-né kí Bəbi-m nati dɔ kalikɔbɛ-ti liə kin bè tɔ.

22 Dow kí mbi-é tò kadi oo-né ta rəmə kadi oo ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnə-je kí gay-gay kin!

4

Kalikɔbe lə Lubə, kí njékisi dɔrɔ-ti

1 Go né-je-ti kinlé, m'oo lo rəmə, m'oo tarəbi teḡ meḡ dɔrɔ-ti. Dow kí dɔsɔy kí m'oo ndi-é pa sə-m ta lé, ndi-é ɓa titi-nə kí ká təbi mbanga bè. Ɖ idə-m panè: 'Al kí taá nè bè ə m'a kadi-i oo né-je kí à ree go-ti.

2 Beba tajinati nè ya Ndil kí aa njay ree dɔ-m-ti. Rəmə m'oo kalikɔbe meḡ dɔrɔ-ti ə dow káre bè isi dɔ-ti. 3 Dow kí isi dɔ-ti lé, rɔ-é ndɔy titi-nə kí ər kí 'ɓa-é jaspə rəm, titi-nə kí ər kí 'ɓa-é sarduwan rəm, ɓá gangmal ndɔy mbyu titi-nə kí ər kí ɓa-é Emerodi bè gəə dɔ kalikɔbe lé rəm tɔ.

4 Kalikɔbe kinlé, kalikɔbe-je kí rangi asi kɔrjoo gidi-é sɔ gəə dɔ-é ə 'ngatɔgi-je kɔrjoo gidi-é sɔ d'isi dɔ kalikɔbe-je-ti kinlé kí kubi-je kí ndanda rɔ-dé-ti, ɓá jɔgi ngar-je kí 'ra kí lɔr tò dɔ-dé-ti tɔ. 5 †Kalikɔbe kinlé, ndi təl-ti rəm, ndi dow-je ɓa-ti rəm, ɓá ndi ndàngi-ti rəm tɔ. Lampi-je siri ɔ nɔ nɔ kalikɔbe-ti lé. Lampi-é-je kinlé tò ndil-je lə Lubə kí siri. 6 Né madi tò nɔ kalikɔbe-ti kinlé nɔɔ titi-nə kí babo kí ndɔy titi kɔsi bè, ɓá aa yérérə titi-nə kí ər kí 'ɓa-é Kristal kin bè rəm tɔ.

Njékiskəm-je kí sɔ d'isi danɔ 'gəə dɔ kalikɔbe kinlé ə kəm-dé rusi rɔ-dé lay.

7 Njékiskəm-je kí sɔ lé, ɛ kí dɔsɔy tanɔ kí ɓɔl bè, njékungi-ti joo tanɔ kí ngon mangi bè, njékungi-ti mutə rəmə takəm-é tanɔ kí takəm dow ə njékungi-ti sɔ lé tanɔ kí yəl soro kí i kí bagi-é taá kin bè. 8 Njékiskəm-je kí sɔ lé, nɔ-nɔ ya bagi-é ra meke-meke ə kəm-dé rusi rɔ-dé lay. Ndɔɔ-je kí kada-je adi dɔkadi lay ya 'panè: Njèkaa njay, Njèkaa njay, Njèkaa njay kí to 'Babe Lubə kí Njətɔgi-je lay kí to Njékisi kete low rəm, Njékisi ɓone rəm, ɓá kí a ree rəm tɔ.

9 Njékisi dɔ kalikɔbe-ti kí to njékisi kí dɔ ɓal-ɓal lé, loki njékiskəm-je kí sɔ lé, d'a kɔsi gaji-é, d'a kulə rifa dɔ-é-ti, d'a ra-é oiyo rəmə, 10 'ngatɔgi-je kí kɔrjoo gidi-é sɔ d'a tɔɔ burmba nangi nɔ njékisi dɔ kalikɔbe-ti lé, d'a kɔsi dɔ-dé nangi nɔ njékisi kí dɔ ɓal-ɓal-ti lé ə d'a kungi jɔgi ngar-je lə-dé nangi nɔ kalikɔbe-ti lé ə d'a pa panè: 11 I asi gaki, 'Babe Lubə lə-ji, kadi kɔsgaji kí rifa, kí tɔgi to 'lə-i, kdotalə né-je lay ya to i ɓá 'ra-dé ə to meḡ ndigi lə-i kadi né-je kinlé tò, beba i 'ra-dé-né.

5

Ta kí sɔbi dɔ ngonbati kí taa mbete kí 'tɔsi kí pɔ lo siri

1 Go-ti, m'oo njékisi dɔ kalikɔbe-ti lé uwə mbete jikol-é-ti. Mbete lé, 'ndàngi ta gidi-ti rəm, meḡ-é-ti rəm, ɓá 'tɔsi pɔ-ti lo siri 'tiŋə-né ta-é. 2 ɓá m'oo malayka kí tɔgi-é nɔ pa ta kí ndi-é kí boy-boy panè: Nɔ ɓá asi gaki kadi kəsi pɔ-je kí 'tiŋə-né ta mbete kinlé ə teḡ meḡ-é wa?

3 Ngà dow kí dɔrɔ-ti, əse dɔnangi-ti nè əse gin nangi-ti kí asi kadi teḡ mbete kin ə oo né kí meḡ-é-ti ya goto. 4 Beba ma m'nɔ nɔ, kdɔ dow kí asi gaki kadi teḡ mbete lé ə oo né kí meḡ-é-ti ya goto. 5 Rəmə dow káre kí dan 'ngatɔgi-je-ti idə-m panè: «Nɔ all!» 'Oo, ɓɔl kí gin koji-ti lə Juda, ɛ kí

to kí gin koji-ti læ ngar Dabidi tɔti rɔ kɔɔ kadi kɔsi pɔ kí 'tɔsi mbete-ti lo siri 'tiŋə-né ta-é lé ə teę meę-é tɔ.

⁶ Rəmə m'oo ngonbati kí tanə ngonbati kí 'tɔl-é bè, ɔ kà nja-é taá dana bapɪ mbunə kalikɔbe-ti, kà njékiskəm-je kí sɔ, kà mbunə 'ngatɔgi-je-ti. Ngonbati lé, gajɪ-é ra siri, bá kəm-é ra siri tɔ. Kəm-é-je kí siri lé to ndil-je læ Lubə kí siri kí Lubə ulə-dé lo lay kí dɔnangi-ti nè. ⁷ Ngonbati lé ɔti ree taa mbete kí jikɔl njékisi dɔ kalikɔbe-ti lé. ⁸ Loki ngonbati taa mbete lé rəmə, njékiskəm-je kí sɔ rəm, 'ngatɔgi-je kà kɔrjoo gidɪ-é sɔ lé 'səbi takəm-dé nangi nɔ-é-ti. Ná-ná ya uwə kunduməngrə-je kà kɔbi lɔr-je ji-é-ti ji-é-ti. Kɔbi lɔr-je kinlé, ubi kí ɔti maji rusi meę-é nji-nji. Ubi kí ɔti maji kinlé, to ta-je kí njékaa njay-je d'isi 'pa kà Lubə. ⁹ Njékiskəm-je kí sɔ, kà 'ngatɔgi-je lé d'usi pa kí sigi panə: I asi gaki kadi 'taa mbete lé 'kɔsi pɔ kí 'tiŋə-né ta-é lé ə 'teę meę-é, kɔɔ ta læ gin koji-je lay kí dɔnangi-ti nè, kà gin dow-je lay kí ndɔ ta læ-dé tɔ gay-gay, i bá dow-je 'tɔl-i adi məsi-i gangi dɔ-dé adi Lubə. ¹⁰ †De lé, i 'tɔl-dé adi 'to gin ngar rəm, 'to njégugnə-je kí njérakullə læ Lubə rəm, adi d'a kɔbe dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè.

¹¹ Loki m'gɔ lo rəmə, m'oo ndi kɔsi malayka-je kí kɔr-dé to budɔgi-dɔgi nja nɔ-nɔ 'gəə dɔ kalikɔbe, kà dɔ njékiskəm-je, kà dɔ 'ngatɔgi-je lé. ¹² De 'pa ta kà ndi-dé kí boy-boy 'panə: Ngonbati kí ndɔki 'tɔl-é lé, ɔ asi gaki kadi tɔgi, kà nékingə, kà gosi, kà rɔngə, kà kɔsgaji, kà rɪba, kà tɔy, lay to 'liə.

¹³ Rəmə m'oo ndi né-je lay kí Lubə ra-dé dɔrɔ-ti, kà dɔnangi-ti, kà gin nangi-ti, kà dan babo-ti, kà né-je lay ya 'panə: Tɔy, kà kɔsgaji, kà rɪba, kà tɔgi, to 'lə njékisi dɔ kalikɔbe-ti rəm, to 'lə Ngonbati ya kà dɔ bal-bal.

¹⁴ Rəmə njékiskəm-je kí sɔ lé 'panə: Amən! Ə 'ngatɔgi-je lé, 'tɔsi məkəji-dé nangi bá d'ɔsi dɔ-dé nangi nɔ njékisi dɔ kalikɔbe-ti de kà ngonbati.

6

Ngonbati kɔsi né kí mekɔ kí dɔsqy kí 'tiŋə-né ta mbete

¹ Loki m'oo lo rəmə, pɔ kí 'tɔsi mbete-ti lo siri 'tiŋə-né ta-é lé, Ngonbati kɔsi kí káre dan-ti ə m'oo ndi kí káre dan njékiskəm-je kí sɔ pa ta adi ndi-é ba titi ndangi ndi bè panə: 'Ree! ² Beba m'oo lo rəmə, m'oo sində kí nda ə njékal-é uwə mandangi ji-é-ti, d'adi-é jɔgi ngar, ɔ wə kí njətətrɔ kɔɔ tɔti rɔ.

³ Loki Ngonbati kɔsi pɔ kí njékungɪ-ti joo kí 'tiŋə-né ta mbete lé rəmə, m'oo ndi njékisi kəm kí njékungɪ-ti joo panə: 'Ree. ⁴ Rəmə sində kí rangi kí kɔr titi-nə kà pɔr bè teę ə njékal-é ingə tɔgi kadi un-né lapiya kɔgi dɔnangi-ti, kɔɔ kadi dow-je 'tijə mindi-nə; ə d'adi-é kiyərə kí ngal.

⁵ Loki Ngonbati kɔsi pɔ kí njékungɪ-ti mutə kí 'tiŋə-né ta mbete lé rəmə, m'oo ndi njékisi kəm kí njékungɪ-ti mutə panə: 'Ree! Beba m'oo lo rəmə, m'oo sində kí ndul. Njékal-é uwə né mbɔji kɔy-né ji-é-ti. ⁶ Go-ti, m'oo ká né ba dan njékiskəm-je-ti kí sɔ lé titi kà ndi dow bè panə: Gemɔ kɔrɔ káre lé, læ-é asi kəm læ kullə kí ndɔ káre, ə tɔy kɔrɔ káre lé, læ-é asi kəm læ kullə kí ndɔ káre, ngə ubi-je kà man ndu rəmə, ɔdi rə al.

⁷ Loki Ngonbati kɔsi pɔ kí njékungɪ-ti sɔ kí 'tiŋə-né ta mbete lé rəmə, m'oo ndi njékisi kəm kí njékungɪ-ti sɔ panə: 'Ree! ⁸ Beba m'oo lo rəmə, m'oo sində məsi ə njékal-é ri-é læ kɔy ə lo kí koo bá to njédan-é. 'Gangi dow-je kí dɔnangi-ti lo sɔ ə d'adi-dé dəbi-é káre kadi d'wə kà tɔgi dɔ-ti,

kɔɔ kadi 'tɔl dow-je kí kiyəɔ rəm, kí ɓo rəm, kí yokosi rəm, ɓá kadi d'adi dɔ-je kí wale kí dɔnangi-ti nè 'tɔ́-dé 'tɔl-dé rəm tɔ.

⁹ Loki Ngonbati kəsi pɔ́ kí njəkungɩ-ti mɩ́ kí 'tiŋə-né ta mbete lé rəmə, dow-je kí 'tijə mindi-dé kɔɔ ta lə Lubə rəm, kɔɔ ta liə kí 'pa d'adi dow-je rəm lé, m'oo-dé gin logugi né-ti. ¹⁰ Dɛ 'tur kɔɔl kí ndi-dé kí boy-boy 'panè: Ngar kí njékaa njay, kí njéra né kí tɔgrɔ-ti, i 'isi kɔ́si bè lé, kàdɩ nən ɓá 'a gangta kí njururu ə 'a dalba məsi-ji dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè wa? ¹¹ Beba d'adi nɔ́-nɔ́ ya kubi kí ngal kí nda-nda ə d'idə-dé 'panè kadi d'ilə mɛḡ-dé dɔ madi-é-ti kaglo sɛ ɓəy, kɔɔ kadi madkullə-je lə-dé kí ngankɔ́-dé-je kí d'a tɔl-dé titi-nɔ́ sə-dé bè lé kɔr-dé asi ɓəy ɓane.

¹² †Loki m'oo lo rəmə, m'oo kí Ngonbati kəsi pɔ́ kí njəkungɩ-ti mɛkɛ́ kí 'tiŋə-né ta mbete lé rəmə, dɔnangi yəki ɓuki-ɓuki rəm, kàdɩ təl ndul ndi-ndi rəm, kubru nɔ́y lay ya titi-nɔ́ kí məsi bè rəm, ¹³ ɓá kərwəi-je kí dɔrɔ́-ti 'tusi nangi titi-nɔ́ kí kote kí yəlbo yəki-é nɔ́ adi kandi-é kí ɓəsrə un nangi wuki-wuki kin bè. ¹⁴ †Dɔrɔ́ kəw rɔ-é titi-nɔ́ kí dow ɓir-né mbete bè ə mbal-je kí dɔgore lo-je kí dan ba-ti lay ya 'ngəsi d'inə lo kɔ́-dé kí kete. ¹⁵ Ngar-je kí dɔnangi-ti, kí dow-je kí boy-boy, kí 'boy-je lə asgar-je, kí njénékingə-je, kí njétɔ́gi-je, lay kí ɓə-je, kí dow-je kí d'isi dow dɔ rɔ-dé, 'ɓɔyɔ rɔ-dé bole mbal-je-ti, kí mbunə mbal-je-ti. ¹⁶ †Ə d'idə mbal-je 'panè: 'Tusi dɔ-ji-ti ə 'ɓɔyi-ji takəm njékisi dɔ kalikɔ́ɓe-ti, kí ta wɔngi-ti lə Ngonbati. ¹⁷ Kɔɔ ndɔ́ kí boy kí to ndɔ wɔngi lə-dé lé ree ngá, ə nɔ́ ɓá à kə gərərə ta-ti wa?

7

Ta kí sɔbi dɔ dow-je lə Lubə

¹ Go né-je-ti kinlé, m'oo malayka-je sɔ́ d'ɔ́ taá kum dɔnangi-ti kí sɔ. Dɛ d'ɔ́gi yəl-je kí sɔ́ kí dɔnangi-ti, kɔɔ kadi yəl ulə dɔnangi-ti al rəm, dɔ babo-ti al rəm, ɓá kadi ulə dɔ kagi-ti madi al rəm tɔ. ² Rəmə m'oo malayka kí rangi kí i kí lo kubə kàdɩ-ti uwə pɔ́ lə Lubə kí njékisi kəm ji-é-ti. E pa ta kí ndi-é kí boy idə-né malayka-je kí sɔ́ kí Lubə adi-dé tɔ́gi kadi 'ra dɔnangi, kí babo maji al lé panè: ³ Ɔdi rɔ dɔnangi al, ɔdi rɔ babo al, ɓá ɔdi rɔ kagi-je al rəm, ya sar kadi j'tɔsi pɔ́ nɔ́ ngannjékullə-je-ti lə Lubə lə-ji mɔ́ki tá. ⁴ Dow-je kí gin koji-ti lə Israyel lay kí 'tɔsi pɔ́ nɔ́-dé-ti lé, m'oo ndi dow gangi kɔr-dé asi ɓudɔgi lo ɓu kí kɔrsɔ gidi-é sɔ (144.000):

⁵ Gin koji-ti lə Juda lé, dɛ́ kí 'tɔsi pɔ́ nɔ́-dé-ti 'ra ɓudɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Rubɛ́ 'ra ɓudɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Gadi 'ra ɓudɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

⁶ gin koji-ti lə Ajər 'ra ɓudɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Néptali 'ra ɓudɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Manase 'ra ɓudɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

⁷ gin koji-ti lə Simiyɔ́ 'ra ɓudɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Lebi 'ra ɓudɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Isakar 'ra ɓudɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

⁸ gin koji-ti lə Jabulɔ́ 'ra ɓudɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Jojepi 'ra ɓudɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Benjamɛ́ dɛ́ kí 'tɔsi pɔ́ nɔ́-dé-ti 'ra ɓudɔgi lo dɔgi gidi-é joo.

† **6:12** 6:12 a Ntd 11:13; 16:18; b Mat 24:29; Mar 13:24,25; Luk 21:25 † **6:14** 6:14 Ntd 16:20

† **6:16** 6:16 Luk 23:30

⁹ Go né-je-ti kinlé, m'oo kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí dow à kasi tidé dé al. Dow-je kinlé, 'to gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè, kà dow-je lay kí ndɔta-je læ-dé tò gay-gay d'á nɔ kalikɔbe-ti kà nɔ Ngonbati-ti, kà kubi-je kí ngal kí nda rɔ-dé-ti rəm, bá d'uwə mbi kagi tan ji-dé-ti rəm tɔ*. ¹⁰ De 'pa ta kà ndi-dé kí boy-boy 'panè: Lubə læ-ji kí isi dɔ kalikɔbe-ti de kà Ngonbati bá 'to njirə kaji læ dow-je. ¹¹ Malayka-je lay, kà 'ngatɔgi-je, kà njèkiskəm-je kí sɔ, d'ilə-nə 'gəə dɔ kalikɔbe lé sipi. De d'osi dɔ-dé nangi nɔ kalikɔbe-ti lé ə d'osi gaji Lubə ¹² 'panè: Amen! Tɔy, kà kɔsgaji, kà gosi, kà oiyo, kà rifa, kà tɔgi, kà rɔngə to 'lə Lubə læ-ji kí njèkisi kà dɔ bal-bal. Amen!

¹³ Beḡa kí káre dan 'ngatɔgi-je-ti lé un ta dɔji-m panè: De kí d'á kà kubi-je kí ngal kí nda rɔ-dé-ti kinlé 'to nɔ-je wa? Ə d'i rá bá 'ree wa? ¹⁴ †M'ilə-é-ti m'panè: 'Ba-m, né-je kinlé i 'gə gɔw. Beḡa ɛ təl ilə-m-ti panè: To de kí d'i ta kɔ-ti kí dum nati. De 'tɔgi kubi-je læ-dé kí ngal ə 'tulə dan məsi ngonbati-ti d'adi nda mbəy-mbəy. ¹⁵ Gin-é kin bá d'á-né nɔ kalikɔbe-ti læ Lubə 'pol-é-né ndɔɔ-je kí kada-je meḡ kəy-ti læ. Rəmə njèkisi dɔ kalikɔbe-ti lé ra kəy liə dɔ-dé-ti; ¹⁶ adi fo à ra-dé al rəm, kumə man à ra-dé al rəm, kàdɔ à kɔsi-dé al rəm, bá lo à tungə-dé al rəm tɔ. ¹⁷ Kdɔtalə Ngonbati kí á daná lo kalikɔbe-ti lé, bá à to njèkul-dé, à kow sə-dé ta man kəneḡe-je-ti kí to man kiskəm rəm, bá Lubə ya à bɔr man nɔ kəm-dé-ti kɔgi ndɔy-ndɔy rəm tɔ.

8

Ngonbati kəsi pɔ kí njèkungi-ti siri kí 'tiḡə-né ta mbete

¹ Lokí ngonbati kəsi pɔ kí njèkungi-ti siri kí 'tiḡə-né ta mbete lé rəmə, lo tò ndingi dɔrɔ-ti ya à kasi ngan kàdɔ kɔrmutə-je bè. ² Go-ti, m'oo malayka-je siri d'á takəm Lubə-ti ə d'adi-dé təbi mbanga siri tɔ.

³ Bá malayka kí rangi ree á logugi né-ti kà gajibi kí ra kà lɔr ji-é-ti adi to gajibi ró nɔkagi kí əti maji; nɔkagi-je kí əti maji-maji lé, d'adi-é nɔ kadi ró logugi né-ti* kí 'ra kà lɔr nɔ kalikɔbe-ti kdɔ kadi sa-é suu ɔw nɔ Lubə-ti nati kà ta-je kí njékaa njay-je lay 'pa siə-siə. ⁴ Nɔkagi-je kí əti maji kí tò ji malayka-ti lé, sa-é suu ɔw nɔ Lubə-ti nati kà ta-je kí njékaa njay-je d'isi 'pa kà Lubə lé. ⁵ †Malayka un gajibi ə ɔy yalpər kí logugi né-ti lé ungi meḡ-é-ti rusi, bá bi ilə dɔnangi-ti adi ká né ba titi ndi dow-je bè rəm, ndi ndangi rəm, ndi təl rəm, bá dɔnangi yəki rəm tɔ.

⁶ Rəmə malayka-je kí siri kí d'uwə təbi mbanga siri ji-dé-ti lé, 'ra rɔ-dé kdɔ kól.

Ta kí sɔbi dɔ təbi mbanga-je kí meḡe kí dɔsɔy

⁷ Malayka kí dɔsɔy kól təbi mbanga rəmə, kəsi, kà pər kí 'pote nati kí məsi bá d'ungi dɔnangi-ti, adi kinə dow kay dɔnangi lo mutə rəmə pər ɔ kí gin káre lay kà kagi-je kí titi ə wale-je kí mbəl lay ya pər ɔ rəm tɔ.

⁸ Malayka kí njèkungi-ti joo kól təbi mbanga rəmə, né kí titi-nə kà mbal kí boy kí ɔ pər bè ya d'itə d'ilə dan babo-ti, adi kinə dow kay tati babo lo mutə rəmə, kí gin káre təl məsi, ⁹ adi né-je lay kí Lubə ra-dé adi d'isi-ti

* **7:9** 7:9 *Mbi tanlé*, d'uwə ji-dé-ti d'osi-né né kəm dow-ti kí ra né dingəm əse kəm dow-ti kí ra né kí maji nɔ. † **7:14** 7:14 *Mat* 24:21; *Mar* 13:19 * **8:3** 8:3 *Logugi* né ra gin joo. ɛ kí gin káre to lo ró dɔ-je ə ɛ kí gin káre to lo ró nɔkagi-je kí əti maji tɔ. ɛ kí né kinlé to lo ró nɔkagi-je kí əti maji ya par (*Tɛt* 30:1). † **8:5** 8:5 *Ntd* 11:19; 16:18

kí 'to né-je kí 'taa koo lé, d'oy lay, bá bato-je lay ya kinə dow kay lo mutə rəmə, kí gin káre tuji kɔgi lay tɔ.

¹⁰ Go-ti, malayka kí njèkungi-ti mutə kól təbi mbanga rəmə, kərwəj kí boy i dɔrɔ-ti ɔ pər bilim-bilim titi-nə kí pər ngəl bə usi dan ba-je-ti, kí kəm kənɛnɛ-je-ti, adi kinə dow kay ba-je lay kí kəm kənɛnɛ-je lo mutə rəmə, kərwəj lé un tati-é kí gin káre lati-lati. ¹¹ Kərwəj kinlé, ri-é lə «Dil», adi man-je lay ya kinə dow kay lo mutə rəmə, kí gin káre ati kangi-kangi toki kàdi dil bə ə dow-je nɔ ya kí d'ay man-é lé, kati-é tɔl-dé.

¹² Malayka kí njèkungi-ti sɔ kól təbi mbanga rəmə, 'kay kàdi, kí nɔy, kí kərwəj-je lo mutə ə kí gin káre tuji usi dɔ-ti, adi ɛ kí tuji usi dɔ-ti lé usi til, bá 'kay ndógi lə lo kí kada əse ndógi lə lo kí ndɔɔ lo mutə rəmə, kí gin káre təl lo kí ndul ndi-ndi.

¹³ Loki m'oo lo rəmə, m'oo soro nar kadi dɔrɔ-ti bá pa ta kí ndi-é kí boy-boy panè: «Tuji ɛn! Tuji ɛn! Tuji à kusi dɔ dow-je kí dɔnangi-ti, kdɔtalə təbi mbanga-je kí rangi nɔy kadi malayka-je kí mutə d'a kól kadi ba bəy.»

9

¹ Malayka kí njèkungi-ti mi kól təbi mbanga rəmə, m'oo kərwəj káre i dɔrɔ-ti usi dɔnangi-ti nè. D'adi-é lakere ta bolebe kí sɔy-é goto. ² E teḡ ta bolebe kí sɔy-é goto lé rəmə, sapər teḡ-ti titi-nə kí sapər mbo bə adi uti kəm kàdi, kí lo kí taá adi lo ndul ndi-ndi. ³ Bete-je 'teḡ dan sapər-ti kinlé 'sane-nə dɔnangi-ti ə d'adi-dé tógi kí titi-nə kí tógi jinə-je kí dɔnangi-ti bə. ⁴ D'idə-dé kadi 'ra wale-je kí dɔnangi-ti, kí kam-je, kí kagi-je maji al al, ngə dow-je kí pɔ lə Lubə goto nɔ-dé-ti ya par bá kadi 'ra-dé maji al. ⁵ D'adi-dé tarəbi kadi tɔl dow-je kinlé al, ngə kadi d'adi-dé kɔ ya asi nɔy mi ə kɔ kí d'a kadi-dé lé, à tɔ-dé titi-nə kí to jinə kí tugə dow kin bə. ⁶ Mɛḡ ndɔ-é-je-ti kinlé, dow-je d'a sangi koy ya, ngə d'a kingə-é al. Dow-je d'a ndingə koy, ngə koy à kay-dé kə rəbi ko nɔ.

⁷ 'Beté-é-je kinlé, 'titi-nə kí sində-je kí 'tulə néɔ-je rɔ-dé-ti kɔ kɔw-né rɔ-ti kin bə. Né tɔ dɔ-dé-ti titi-nə kí jɔgi ngar kí 'ra kí lɔr bə ə takəm-dé titi-nə kí takəm dow-je bə. ⁸ Bəl dɔ-dé titi-nə kí bəl dɔ dené-je bə ə ngang-dé titi-nə kí ngang bɔl-je bə. ⁹ Kàdi-dé titi-nə kí ngowla kɔn kadi asgar-je ə ká bagi-dé ba titi-nə kí ká posi-je kí sində rɔ-je nɔ d'ay-né ngodi ki ta rɔ-ti kin bə. ¹⁰ Mɔngi-dé titi-nə kí mɔngi jinə-je bə ə ta mɔngi-dé ati njel-njel tɔ. Ə mɔngi-dé lé bá tógi kí kadi d'adi-né kɔ dow-je nɔy mi lé tɔ-ti. ¹¹ Ngar kí njèkɔbe dɔ-dé-ti to malayka kí njèkə ta bolebe-ti kí sɔy-é goto. Malayka kinlé, ri-é kí ta Əbrə to Abaddɔ ə 'ba-é Apoliyɔ kí ta Grɛki tɔ.

¹² Tuji kí dɔsɔy tɔy ngá. 'Oo, tuji-je kí rangi joo à ree go-ti nɔɔ bəy.

¹³ Malayka kí njèkungi-ti mɛkɛ kól təbi mbanga rəmə, m'oo ndi dow ba gaji dɔ-je-ti kí ra sɔ kí to gaji dɔ-je kí logugi né-ti kí 'ra kí lɔr adi tɔ nɔ Lubə-ti. ¹⁴ Ə dow kí m'oo ndi-é lé, idə malayka kí njèkungi-ti mɛkɛ kí ɔw kí təbi mbanga lé panè: 'Tuti malayka-je kí sɔ kí 'tilə-dé sil dan ba Eprati-ti. ¹⁵ Ə malayka-je kí sɔ kí d'isi dɔ nja-dé-ti kɔ dɔkàdi-é, kí ndɔ-é, kí nɔy-é, kí bal-é kinlé, 'tuti-dé kadi kinə dow kay dow-je lo mutə rəmə, d'a tɔl dɛ kí gin káre lay. ¹⁶ Bəba asgar-je kí njékal sində-je lé kor-dé ra budɔgi-dɔgi nja nɔ-nɔ lo joo. 'Gangi kor-dé adi m'oo. ¹⁷ Bəba mɛḡ né-ti kí ra-m titi-nə kí ni bə lé, m'oo sində-je kí njékal-dé-je 'tulə ngowla kɔn kadi asgar-je rɔ-dé-ti, bal-é titi-nə kí pər bə rəm, titi-nə kí bal dɔrɔ bə rəm, bá titi-nə kí

bumati bè rəm tɔ. Dɔ sində-je lé titi-nə kɪ dɔ bɔl-je bè ə pər, kɪ sapər, kɪ yalpər teḡ ta-dé-ti. ¹⁸ Kinə dow kay dow-je lo mutə rəmə, yokosi-je kí gin mutə kinlé, tɔl də kí gin káre lay. Yokosi-je kí mutə lé to pər, kɪ sapər, kɪ yalpər kí teḡ ta sində-je-ti lé. ¹⁹ Kdɔ sində-je lé d'ow kɪ tɔgi ta-dé-ti rəm, bá mɔngi-dé-ti rəm; mɔngi-dé titi-nə kɪ li-je bè ə dɔ-dé tɔ mɔngi-dé-je-ti lé, adi dɔ-dé-je kinlé bá d'adi-né kɔ dow-je.

²⁰ Ndəgi dow-je kí yokosi-je kin tɔl-dé al lé, d'ɪnə panjiyə-dé kí sɔbi dɔ kullə ra-dé-je lé kɔgi al; də d'osi dɔ-dé nangi nɔ ndil-je-ti kí maji al, kɪ nɔ magi-je-ti kí 'ra kɪ ji-dé kí to lɔr-je, kɪ ngowla-je, kɪ 'ningəkasi-je, kɪ ər-je, kɪ kagi-je bá 'ra lé ya par-par. Magi-é-je kinlé, kəm-dé oo lo al rəm, mbi-dé oo ta al rəm, bá 'njiyə al rəm tɔ. ²¹ Dow-je kinlé, panjiyə-dé-je kí maji al maji al kí sɔbi dɔ tɔl dow-je, kɪ ra kugə-je, kɪ ra kaya-je, kɪ bogi-je kinlé də 'tusi d'ɪnə kɔgi al.

10

Ngon mbete kí d'adi Jq

¹ M'oo malayka kí rangi kí njètɔgi, kí ulə kilndi rɔ-é-ti toki kubi bè ɪ dɔrɔ-ti ree rəmə, gangmal gəə dɔ-é ə takəm-é ɔ njoy-njoy titi kàdɪ bè, bá nja-é-je titi-nə ndɔ pər kí teḡ bilim-bilim kin bè tɔ. ² Uwə ngon mbete káre kí 'teḡ mɛɛ-é ji-é-ti. Ǝ ilə nja-é kí kɔl dɔ babo-ti ə nja-é kí gəl dɔnangi-ti, ³ rəmə ra né kɪ ndi-é kí boy titi bɔl kí ijə rɔ kin bè. Loki ɛ ra né kɪ ndi-é kí boy bè lé, ndangi ndi ba lo siri adi m'oo.

⁴ Beba loki ndi ndangi lo siri tanə bè lé, m'oo ta-ti adi m'ow kɪ ndangi mbete-ti rəmə, m'oo ndi dow ba dɔrɔ-ti idə-m panè: Ta kí ndi ndangi lo siri bá 'oo kinlé, i 'ngəm mɛɛ-i-ti bi i 'ndangi mbete-ti al.

⁵ Rəmə malayka káre kí kete m'oo-é ɔ taá ilə nja-é káre dɔ babo-ti ə ilə kí káre dɔnangi-ti lé, un jikɔl-é kí taá dɔrɔ-ti; ⁶ ngá bá ubi rɔ-é kɪ ri njəkisi kɪ dɔ bəl-bəl kí to njəra dɔrɔ kɪ né-je kí mɛɛ-é-ti, njəra dɔnangi kɪ né-je kí tɔ-ti, njəra babo kɪ né-je kí titi. Ǝ ubi rɔ-é panè: Dow à ngəbi kaglo kí rangi al ngá! ⁷ Ngá mɛɛ ndɔ-ti kí ndi malayka kí njəkungi-ti siri à ba ə loki ɛ à kisi dɔ nja-é-ti kdɔ kɔl təbi mbanga lé rəmə, né-je lə Lubə kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti lé, à ra-né, titi kí ɛ ilə-né mbe Poyta kí Maji kete adi ngannjékullə-je liə kí 'to njépata-je kí ta-é-ti.

⁸ Go-ti rəmə, ndi dow kí m'oo dɔrɔ-ti lé pa sə-m ta rangi bəy panè: 'Ow 'taa ngon mbete kí 'teḡ mɛɛ-é kí tɔ ji malayka-ti kí ɔ taá bá ilə nja-é káre dɔ babo-ti ə ilə kí káre dɔnangi-ti kinlé. ⁹ Loki m'isi m'ow kɪ rɔ malayka-ti lé, m'idə-é m'panè n'adi-m ngon mbete lé. Beba ɛ idə-m panè: 'Taa 'uso. Ngon mbete kinlé, mɛɛ-i-ti rəmə, à kati kangi-kangi, ngá ta-i-ti bá à nəl titi-nə kɪ ubi toji bè. ¹⁰ M'taa ngon mbete kí ji malayka-ti lé m'uso. Ta-m-ti nə lé, nəl titi-nə kɪ ubi toji bè, ngá loki m'uu kəy rəmə, lo kí mɛɛ-m-ti ati kangi-kangi.

¹¹ Go-ti, d'idə-m 'panè: Tɔ kadi i 'pa ta kí ta Lubə-ti rangi ya bəy kdɔ kilə-né ta dɔ gin dow-je-ti lay kí dɔnangi-ti nè, kɪ gin dow-je kí ndɔta-je lə-dé tɔ kí gay-gay rəm, bá ngar-je rəm tɔ.

11

Dow-je kí joo kí njépata dɔ né-ti kɪ d'oo kɪ kəm-dé ə dɔ ta-ti kí d'oo kɪ mbi-dé rəm

¹ Go-ti, d'adi-m tuwətógi kí titi-ná kì kagi mboji ngal né bè ə d'idə-m 'panè: «I taá 'mboji kəy lə Lubə rəm, 'mboji logugi né rəm, bá 'tidə kər dow-je kí d'isi męę-é-ti d'isi d'osi do-dé nangi n̄ Lubə-ti rəm tɔ. ² †Ngà lo kí takəy-ti lə Lubə rəmə, 'mboji al, inə adi tò; kdotalə d'adi dow-je kí 'to dow-je lə Lubə al, adi bebo lə Lubə kí to bebo kí aa njay lé, dę d'a mbəjrə kì nja-dé n̄y kərsə gidi-é joo.»

³ «Má Lubə, m'a kullə dow-je lə-m joo kí njéká lo né-ti koo kì kəm-dé kí d'ulə kubi ndingəndoo rɔ-dé-ti, kdɔ pa-né ta kí ta-m-ti ndɔ bɔdɔgi gidi-é joo kì kərməkę (1.260).»*

⁴ Njépata-je kí ta Lubə-ti kí joo kinlé, 'to kagi olibiye-je kí joo, bá 'to kagná lampi-je kí joo kí njéká takəm 'Ba njédɔnangi-ti. ⁵ Kinə dow ndigi ra sə-dé né kí maji al rəmə, pər teę ta-dé-ti ɔ njéba-je lə-dé ruki-ruki. Bə ya, dow kí ndigi ra sə-dé né kí maji al rəmə, kadi koy kí bè kin ya dowbé oy. ⁶ Gangi ndo-je-ti kí d'a pa-né ta-je kí ta Lubə-ti kinlé, d'ow kì tógi kadi d'uti kəm dɔrɔ kdɔ kadi ndi ədi al rəm, d'ow kì tógi kadi d'adi man təl masi rəm, bá d'ow kì tógi kadi d'adi tuji-je kí gay-gay usi dɔnangi-ti rəm tɔ. Né-é-je kinlé, ndɔ kí męę-dé ndigi ya rəmə d'a ra-ra.

⁷ †Loki dę d'ilə mbę lə-dé gin-é gangi rəmə, dɔ à teę bolebe-ti kí sɔy-é goto kdɔ ree rɔ sə-dé ə tətɔ-dé rɔ rəm, bá à tɔl-dé rəm tɔ. ⁸ Nin-dé à tɔ ndaa lo-ti męę bebo-ti kí boy kí ndɔki 'bə 'Babe lə-dé kagdəsi-ti titi. 'Bə kinlé, d'adi to takəm bebo Sɔdɔm†, kì dɔnangi Ejipti. ⁹ Gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè, kì dow-je kí ndɔta lə-dé tɔ gay-gay lay ya d'a ree koo nin-dé lé bè-bə ya ndɔ mutə kì dəbi ndɔ káre bi d'a ndigi kadi dow dubi-dé al. ¹⁰ Dow-je kí dɔnangi-ti nè d'a ra rɔnəl dɔ koy-dé-ti, d'a tilə kole, d'a kulə kì kadjare kadi-ná kdɔ kəsi-né né kəm-ná-ti, kdotalə njépata-je kí ta Lubə-ti kí joo kinlé d'adi dow-je k̄ n̄.

¹¹ Ngà loki ndɔ mutə kì dəbi ndɔ káre kinlé à tingə rəmə, Lubə à kulə kì koo kiskəm męę-dé-ti kadi d'a tɔsi ndəl k̄ k̄ k̄ k̄ nja-dé taá, kadi dow-je kí d'a koo-dé lé, bəl à kində bandi-dé gangi, ¹² rəmə njépata-je kí ta Lubə-ti kí joo kinlé, d'a koo ndi dow à ba dɔrɔ-ti kidə-dé panè: Ali kí taá nè! Rəmə dę d'a kal kí taá dɔrɔ-ti dan kilndi-ti ə njéba-je lə-dé d'a koo go-dé lo kɔw dɔrɔ-ti. ¹³ †Ə tajinati nè ya dɔnangi à yəki kì tógi-é n̄, adi kinə dow kay bebo kinlé lo dɔgi rəmə, kí gin káre tətɔ nangi lirim-lirim. Dɔnangi kí à yəki kinlé à ra kadi dow-je bɔdɔgi lo siri d'a koy. Ndəgi dow-je kí d'a n̄y lé, d'a bəl n̄ adi d'a kɔsgaji Lubə kí dɔrɔ-ti.

¹⁴ Tuji kí njèkungi-ti joo dəə. Ngà, 'oo, tuji kí njèkungi-ti mutə ɔw ree ngɔsnè.

Ká təbi mbanga kí njèkungi-ti siri ba ɔr n̄ kɔbe lə Kristi

¹⁵ Malayka kí njèkungi-ti siri kól təbi mbanga. Rəmə ndi dow-je ba boy-boy dɔrɔ-ti panè: Kɔbe kí dɔnangi-ti nè lé, 'təl-né d'adi 'Babe lə-ji ə d'adi Kristi, dow kí Lubə mbəti-é. E à kɔbe kì dɔ bal-bal. ¹⁶ Rəmə 'ngatógi-je kí kɔrjoo gidi-é sɔ kí d'isi dɔ kalikɔbe-je-ti lə-dé takəm Lubə-ti lé, 'tɔɔ burmba nangi ə d'osi do-dé nangi n̄ Lubə-ti, ¹⁷ 'panè: 'Babe Lubə kí njètógi-je lay,

† **11:2** 11:2 Luk 21:24 * **11:3** 11:3 Ndo kí bɔdɔgi gidi-é joo kì kərməkę lé to n̄y kərsə gidi-é joo, adi to bal mutə kì n̄y məkę ('Ndó Ntd 11:2; 12:6,14). † **11:7** 11:7 Ntd 13:5-7; 17:8 † **11:8** 11:8 Męę Kunmindɔ-ti kí Low lé Sɔdɔm tɔji lo kí majal ɔ be dɔ-ti ə Ejipti tɔji gin dow-je kí 'to njéba-je lə Israyel-je rəm, njépole magi-je rəm (Eja 1:9-10; Kgn 18-19). † **11:13** 11:13 Ntd 6:12; 16:18

i kí 'to njèkisi kete low nɔ rəm, i ya 'to njèkisi ngɔsnè rəm, je j'ra-i oiyo kɔɔ i 'ɔji tógi-i kí nɔ adi i 'ində kɔbe lə-i. ¹⁸ Wɔngi ra gin dow-je kí gay-gay kí dɔnangi-ti nè ə i kàrè wɔngi ra-i tɔ ngá, adi kaglo asi kadi 'gangi ta dɔ dow-je-ti kí d'oy ə kadi ugə dɔ-ji ngannjékullə-je lə-i kí 'to njépata-je kí ta-i-ti, kà njékaa njay-je, kà dow-je kí 'bəl-i, kà ngan dow-je, kà dow-je 'boy ə kadi i 'tɔɔ kɔ dow-je kí 'to njétuji dɔnangi.

¹⁹ †Rəmə takəy lə Lubə kí dɔrɔ-ti teę ə sanduki liə kí to sanduki kulə noji nati kà dow-je tɔ meę kəy-ti liə lé tɔ. Go-ti, ká né ba titi ndi dow-je bè rəm, ndi ndàngi rəm, ndi təl rəm, dɔnangi yəki rəm, bá kɔsi gay nɔ rəm tɔ.

12

Ta kí sɔbi dɔ dené, kà ngon, kà dragɔ

¹ Nékoji kí tɔ bəl nɔ teę dɔrɔ-ti adi to dené kí ulə kàdi rɔ-é-ti titi-nɔ kà kubi bè, nja-é tɔ dɔ nɔy-ti, ə kər wəi-je dɔgi gidi-é joo bá to jɔgi ngar kí dɔ-é-ti. ² †E ndan ngon ə ndo ra-é adi nɔ boy-boy.

³ Nékoji kí rangi teę dɔrɔ-ti, adi to ndəngrə dragɔ kí kər titi-nɔ kà pər bè, dɔ-é *ra siri, gají-é ra dɔgi ə dɔ-é-je kí siri lé ngan jɔgi ngar siri tɔ-ti tɔ. ⁴ Kinə dow kay kər wəi-je kí dɔrɔ-ti lo mutə rəmə, mɔngi-é ɔr kí gin káre lay ungi dɔnangi-ti. Dragɔ lé, ɔ taá nɔ dené-ti kí ɔw kà koji ngon lé, kadi loki oji-é taá ya rəmə jè n'uso-é rum-rum. ⁵ †E oji ngon kí dingəm, adi ngon kinlé, ɔ bá à kɔbe dɔ gin dow-je-ti lay kà gɔl ngowla ji-é-ti. Ə ngon-é lé, Lubə un-é kí rɔ-é-ti dɔ kalikɔbe-ti liə. ⁶ Befá dené lé ay ɔw diləlo-ti kí Lubə ra kete kɔɔ ta liə, kɔɔ kadi d'adi-é né uso-ti ndo bɔdɔgi gidi-é joo kà kɔrməkɛ (1.260).†

⁷ †Rɔ usi dɔrɔ-ti, adi Misəl dɛ kà malayka-je liə 'rɔ kà Dragɔ. Dragɔ dɛ kà malayka-je liə 'rɔ sə-dé tɔ. ⁸ Ngá tógi-dé asi al adi 'tubə-dé kɔgi dɔrɔ-ti. ⁹ †D'ɔsi ndəngrə Dragɔ lé d'ilə-é, ɔ kí to bɔgə li, kí 'ba-é Sú rəm, Satɔ rəm, kí to njèkədi dow-je kí dɔnangi-ti nè lay lé d'ɔsi-é d'ilə-é dɔnangi-ti nè nati kà malayka-je liə.

¹⁰ Befá m'oo ndi dow ba boy dɔrɔ-ti panè:

Kaglo kaji ree ngá!

kaglo tógi, kà kɔbe lə Lubə lə-ji ree ngá!

Bá kaglo tógi lə Kristi‡ ree ngá!

Kdotalə njèkiləta dɔ ngankɔ-ji-je-ti kí njékadmɛɛ lé,

d'ɔsi-é d'ilə-é nangi ngá!

Njèkilə ta dɔ-dé-ti nɔ Lubə-ti ndɔɔ-je kà kada-je lé, d'ɔsi-é d'ilə-é ngá.

¹¹ Ngankɔ-ji-je 'təti-é rɔ kà takul məsi Ngonbati rəm, kà takul ta lə Lubə kí dɛ 'pa d'adi dow-je rəm, bá dɛ 'bəl rɔ-dé al, adi lé asi kəm koy kàrè jè d'oy-né. ¹² Gin-é kin bá kadi sɛi dɔrɔ-je 'rai rɔnəl ə kadi sɛi njèkisi dɔrɔ-ti-je 'rai rɔnəl tɔ! Tuji à kusi dɔnangi-ti kà dɔ babo-ti! Kdotalə Sú risi nangi kí rɔ-si-ti nɔɔ, kà wɔngi meę-é-ti nji-nji, ɔ gə kí kaglo liə nɔy ndɛ bè.

¹³ Loki Dragɔ oo kí d'ɔsi-é d'ilə-é dɔnangi-ti lé, ɔ ngɔdi go dené kí oji ngon kí dingəm lé tɔ. ¹⁴ Befá d'adi dené lé bagi soro kí boy joo kadi j

† 11:19 11:19 a Ntd 8:5; 16:18; b Ntd 16:21 * 12:3 12:3 Dragɔ lé to sú. Oo 12:9 † 12:6 12:6 Ndo kí bɔdɔgi gidi-é joo kà kɔrməkɛ lé to nɔy kɔrɔɔ gidi-é joo, adi to bal mutə kí nɔy mekɛ ('Ndo Ntd 11:2; 12:14). † 12:7 12:7 Jud 1:9 † 12:9 12:9 Luk 10:18 ‡ 12:10 12:10 Kristi lé kər meę-é to dow kí Lubə mbəti-é.

ow-né diləlo-ti kəl lo-ti liə, lo-é-ti kin bá d'a kadi-é né uso-ti bal mutə kà nḡy mekə[§] kadi isi sḡy kí li lé. ¹⁵ Rəmə li lé unḡi man ta-é adi titi-nḡ kí man ba bè go dené-ti lé, kɔɔ kadi man ində dené lé ɔw siə. ¹⁶ Ngà nangi ra kí dené lé; beba man ba kí dragɔ unḡi kí ta-é lé, nangi teḡ ta-é ɔr njɔti. ¹⁷ Wɔngi ra Dragɔ dɔ dené-ti lé, adi ɔw ilə rɔ dɔ ndəgi gin koji-ti liə, kí 'to njétəl rɔ-dé go ndukun-je-ti lə Lubə rəm, njékə dɔ ta-ti lə Jeju rəm tɔ. ¹⁸ Dragɔ lé ɔ taá dɔ yangra-ti ta babo-ti.

13

Ta kí sɔbi dɔ dɔ kí teḡ dan babo-ti

¹ Go-ti rəmə, m'oo dɔ káre teḡ dan babo-ti, gají-é ra dɔgi ə dɔ-é ra siri, gají-é-je kí dɔgi kinlé ngan jogi ngar tɔ-ti lay bá dɔ-é-je kí siri lé káre 'ndangi ri-je-ti káre káre lay 'pa-né ta kɔbi dɔ Lubə-ti. ² Dɔ kí m'oo-é lé, tanḡ kí kàgì bè, nja-é boy tanḡ kí nja dɔ tɔ kí ri-é lə Ursi ə ta-é tanḡ kí ta bəl bè tɔ. Dragɔ adi-é tɔgi, kí kalikɔbe, bá adi-é kɔbe kí ngà rəm tɔ. ³ Loki m'oo dɔ-é-je lé rəmə, toki né kí dɔ-é káre ingə dɔ kí asi koy bè, ngà dɔ lé bá təl idi. Dow-je kí dɔnangi-ti nè lay ya dɔ kinlé, ɔr ndil-dé adi d'unḡi-nḡ go-é-ti. ⁴ Dɛ d'osi dɔ-dé nangi nɔ Dragɔ-ti kdɔtalə ɛ adi kɔbe dɔ lé, bá d'osi dɔ-dé nangi nɔ dɔ-ti lé 'panè: Nḡ bá tanḡ kí dɔ kin wa? Ə nḡ bá asi rɔ siə wá?

⁵ Dɔ lé d'adi-é tarəbi kadi pa-né ta-je kí ngà-ngà rəm, kadi pa-né ta kɔbi-je dɔ Lubə-ti rəm, bá d'adi-é tɔgi kadi ra-né kullə nḡy kɔrsɔ gidi-é joo rəm tɔ. ⁶ Rəmə ɛ teḡ ta-é kɔ pa-né ta kɔbi-je dɔ Lubəti rəm, kɔ pa-né ta-je kí maji al maji al dɔ ri-é-ti rəm, dɔ kəy-ti liə rəm, bá dɔ njékisi dɔrɔ-ti rəm tɔ. ⁷ D'adi-é tarəbi kɔ kadi rɔ-né kí njékaa njay-je ə tətí-dé rɔ. Ə d'adi-é tɔgi dɔ gin koji-je-ti lay kí dɔnangi-ti nè rəm, dɔ gin dow-je-ti lay kí ndɔta lə-dé tɔ gay-gay rəm tɔ. ⁸ Beba dow-je kí dɔnangi-ti nè lay kí d'a kɔsi dɔ-dé nangi nɔ dɔ-ti lé, tɔ dɛ kí lo kində gin dɔnangi-ti nɔ* ya ri-dé goto mee mbete kiskəm-ti lə Ngonbati kí ndɔki 'tɔl-é kinlé.

⁹ Dow kí mbi-é tɔ rəmə kadi oo-né ta kin: ¹⁰ Kinə tɔ kadi dow ɔw be bə-ti lé, à kow be bə-ti ya. Kinə tɔ kadi dow ɔy yo kiyəɔ lé, d'a tɔl-é kí kiyəɔ ya tɔ. ɛ kin bá tɔ lo tɔji kuwə rɔ ngà, kí lo tɔji kadmeḡ lə njékaa njay-je.

Ta kí sɔbi dɔ dɔ kí teḡ dɔnangi-ti

¹¹ Go-ti rəmə, m'oo dɔ kí rangi teḡ dɔnangi-ti bəy. Dɔ-é lé gají-é ra joo titi gají ngonbati bè ə pa ta titi Dragɔ bè.

¹² ɛ ra kullə kí tɔgi-je lay kí dɔ kí dɔsḡy ɔw-né lé, takəm-é-ti rəm, bá ində tɔgi dɔ dɔnangi-ti, kí dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè lay adi d'osi dɔ-dé nangi nɔ dɔ-ti kí dɔsḡy kí ingə dɔ kí asi koy bá təl idi lé. ¹³ Dɔ kí gogi nè kinlé, ra né-je kí tɔ bəl nḡ sar, ɛ adi pər i dɔrɔ-ti usi dɔnangi-ti takəm dow-je-ti. ¹⁴ Dɔ-é kinlé ur dow-je kí dɔnangi-ti nè wale kí né-je kí tɔ bəl-bəl kí d'adi-é tarəbi ra-né takəm dɔ-ti kí dɔsḡy lé. Beba ɛ idə-dé kadi 'ra né madi d'adi tɔ takəm dɔ kí ingə dɔ kiyəɔ bá təl isi kəm lé. ¹⁵ D'adi-é tɔgi kadi gosi-né né kí 'ra d'adi tɔ takəm dɔ kí dɔsḡy lé, kɔ kadi pa ta rəm, kadi tɔl dow-je lay kí d'a mbati kɔsi dɔ-dé nangi nɔ-é ɛ-ti kí tɔ takəm dɔ

§ 12:14 12:14 Bal mutə kà nḡy mekə lé to nḡy kɔrsɔ gidi-é joo ('Ndó Ntd 11:2; 12:6) † 13:1 13:1 Ntd 17:3,7-12 * 13:8 13:8 Kɔr mee-é kí rangi bəy: Ngonbati bá 'tɔl-é lo kində gin dɔnangi-ti nɔ.

kí dɔsɔy lé. ¹⁶ Bɛbɛ ɛ ra adi ngan dow-je kà dow-je kí boy, njénékingɔ-je kà njéndoo-je, dow-je kí 'to bɛ-je al kà bɛ-je lay ya d'ijɔ-dé ndaji jikɔl-dé-ti ɔsɛ nati nɔ-dé-ti. ¹⁷ Ɖ dow kí ndaji kí tò kà ri dɔ lé ɔsɛ kɔr né kí ɛ bá to ri-é, goto rɔ-é-ti lé, à ndogi né al rɛm, bá à rabi né al rɛm to.

¹⁸ Lo kí kadi dow ɔw kà gosi dɔ-ti ɛn: Dow kí to njénégɔ rɛmɛ, kadi dowbɛ ra kɔr né kí sɔbi dɔ dɔ lé. Kɔɔ ta lɔ to kɔr né kí sɔbi dɔ dow ɔ kɔr-é to bumeḡe kà kormɛḡe gidi-é mɛḡe (666).

14

Ta kí sɔbi dɔ Ngonbati kà dow-je kí d'ugɔ dɔ-dé

¹ †Loki m'oo lo rɛmɛ, m'oo Ngonbati ɔ dɔ mbal siyɔ-ti, ɔ m'oo dow-je budoḡi lo bu kà kɔrsɔ gidi-é sɔ kí 'ndangi ri-é, kà ri Bɔbi-é nati nɔ-dé-ti d'ɔ nati kà Ngonbati lé to. ² Rɛmɛ m'oo ndi dow ba dɔrɔ-ti titi-nɔ kà ká man-je kí boy kí tal bum-bum bè rɛm, bá titi-nɔ kà ndi kí ndangi kà tɔgi-é nɔ rɛm, bá ndi dow kí m'oo lé, ba titi-nɔ kà kunduməngrɔ-je kí njékində-é-je d'isi d'ində kin bè rɛm to. ³ Dowbɛ-je kinlé, d'ɔ nɔ kalikɔbɛ-ti, kà takəm njékisi kəm-je-ti kí sɔ, kà takəm 'ngatɔgi-je-ti d'ɔ d'usi pa kí sigi. Pa-é kinlé, dow kí rangi à kasi ndó al, ngà dow-je kí budoḡi lo bu kà kɔrsɔ gidi-é sɔ kí Ngonbati gangi dɔ-dé dɔnangi-ti kin ya bá d'a ndó.

⁴ Dɛ kin bá 'to dow-je kí 'ra kaya kà denɛ-je al, kdɔtalɔ dɛ 'gɔ denɛ al. Dɛ d'un go Ngonbati lo lay kí ɔw-ti. Ngonbati gangi dɔ-dé dan dow-je-ti adi 'nɔy kí kandi né kí dɔsɔy kí d'adi Lubɛ rɛm, d'adi Ngonbati rɛm. ⁵ Dɛ d'adi ta nja káre al, adi 'to dow-je kí ta goto dɔ-dé-ti.

⁶ Go-ti, m'oo malayka kí rangi bɔy nar kàdɔ dɔrɔ-ti. Ɖ ɔw kà Poyta kí Maji kí à tò sartagangi kɔɔ kadi ilə mbɛ-é adi dow-je kí dɔnangi-ti nè, adi to gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè, kà dow-je lay kí ndɔta lə-dé tò gay-gay rɛm to. ⁷ Malayka lé pa ta kà ndi-é kí boy panè: 'Bəli Lubɛ ɔ ɔsi gajɛ-é, kɔɔ kaglo kí ɛ à gangi-né ta lé ree ngá. Ɖsi dɔ-si nangi nɔ Njɛra dɔrɔ-ti kà dɔnangi, Njɛra babo kà kəm kɛnɛnɛ-je.

⁸ †Malayka kí njékungi-ti joo un go malayka kí kete lé panè: Babilɔn usi ngá boo! Ɖ usi boo! Babilɔn bɛbo kí boy lé usi boo! Ɖ bá adi kaya ra-é kí nɔ gin dow-je kí gay-gay d'ɔy titi-nɔ kà yibi bè.

⁹ Malayka kí njékungi-ti mutə un go malayka-je kí joo kete lé pa ta kà ndi-é kí boy panè: Kinə dow madi ɔsi dɔ-é nangi nɔ dɔ-ti lé rɛm, nɔ né-ti kí to takəm-é rɛm, bá d'ijɔ ndaji nati nɔ-é-ti ɔsɛ ji-é-ti lé, ¹⁰ ɛ kàre à kɔy yibi nduu wɔngi lə Lubɛ kí to yibi kí dɔ rɔ-é doy kí d'ungi mɛɛ kobi wɔngi-ti lə Lubɛ to. Dowbɛ à kingə kɔ dan pər-ti, kà dan yalpər-ti takəm malayka-je-ti kí d'aa njay, kà takəm Ngonbati-ti. ¹¹ Kì dɔ bal-bal ya kɔ lə-dé à kɔsi go-nɔ go-nɔ titi-nɔ kà sapər kí suu luki-luki kin bè. Dow-je kí njékɔsi dɔ-dé nangi nɔ dɔ-ti, kà nɔ né-ti kí to takəm-é rɛm, bá dow kí rá-rá kí ri dɔ lé bá d'ijɔ-né ndaji rɔ-é-ti lé, lo taakoo lə-dé goto, ndɔɔ rɛm, kada rɛm.

¹² Ɖ kin bá to lo toji kuwə rɔ ngá lə njékaa njay-je kí 'to njétəl rɔ-dé go ndukun-je-ti lə Lubɛ, kí 'to njékɔ dɔ mɛɛ-dé-ti kí d'adi Jeju.

¹³ Rɛmɛ m'oo ndi dow ba dɔrɔ-ti idə-m panè: I 'ndangi ta kin: Kí ngɔsnè-ti kin ya dow-je kí 'nam kàdɔ 'Babɛ-ti bá d'oy lé, 'to njénékumɔ-je. Oiyɔ,

Ndil kí aa njay pa bè, kɔ kadi 'taa koo ta kullə-je-ti lə-dé, kɔ ta lə kullə-je lə-dé dan go-dé.

¹⁴ Loki m'oo lo rəmə, m'oo kilndi kí nda ə m'oo dow kí tanə kí Ngon lə dow bè isi dɔ kilndi-ti lé; jɔgi ngar kí 'ra kí lor tɔ dɔ-é-ti ə uwə nḡɔrɔngi kí ati ji-é-ti. ¹⁵ Malayka kí rangi teḡ meeḡ kəy-ti lə Lubə pa ta kí njəkisi dɔ kilndi-ti lé, kí ndi-é kí boy panè: 'Ulə nḡɔrɔngi lə-i ijə-né ko, kɔtələ ko kí dɔnangi-ti ɔr mir-mir adi nɔy kijə-é ree ngá. ¹⁶ Beḡa njəkisi dɔ kilndi-ti ulə nḡɔrɔngi liə lé dɔnangi-ti rəmə, ko kí dɔnangi-ti toki kijə.

¹⁷ Malayka kí rangi teḡ meeḡ kəy-ti lə Lubə kí dɔrɔ-ti ya bəy. E kàrè uwə nḡɔrɔngi kí ati ji-é-ti tɔ.

¹⁸ Go-ti, malayka kí rangi kí to njəkow kí tógi dɔ pər-ti teḡ logugi né-ti pa ta kí njəkuwə nḡɔrɔngi kí ati ji-é-ti lé kí ndi-é kí boy panè: 'Ulə nḡɔrɔngi lə-i kí ati lé ijə-né kùl nduu-je kí dɔnangi-ti, kɔtələ kandi-é ɔr mir-mir ngá.

¹⁹ Beḡa malayka lé, ulə nḡɔrɔngi liə kí dɔnangi-ti ijə-né nduu kí dɔnangi-ti ungi meeḡ né mbore man nduu-ti kí boy kí wəngi lə Lubə kí nɔ tɔ meeḡ-é-ti.

²⁰ †'Mbore nduu meeḡ né mbore man nduu-ti lé gidi bebo-ti ndaa-ti. Rəmə məsi tal-ti bul-bul uwə jəm ta sində taá nè jimm ə tati-é à kasi kilometrə bumutə je bè.

15

Kɔ-je kí gin siri

¹ Bəy bá m'oo nékɔji kí rangi kí tɔ bəl kí maji koo meeḡ dɔrɔ-ti, adi to malayka-je siri kí d'uwə kɔ-je kí gin siri ji-dé-ti, ə to sɔy kɔ-je kí Lubə à kində-né ngangɔ wəngi liə. ² Go-ti, m'oo né kí tanə kí babo kí ndɔy ngilingi-ngilingi titi kɔsi kí 'pote nati kí pər bè, ə njətəti rɔ dɔ, dɔ kí né kí to takəm-é rəm, kɔr né kí ɔw nati kí ri-é lé d'ə taá dan babo-ti kí ndɔy ngilingi-ngilingi lé. Dɔ d'uwə kunduməngrə-je lə Lubə ji-dé-ti, ³ d'usi-né patóy lə Moiyiji kí ngonnjəkullə lə Lubə, kí patóy lə Ngonbati 'panè: 'Bəbe Lubə kí njətógi-je lay! Kullə ra-i-je tɔ bəl-bəl rəm, maji koo rəm; kɔjra-je lə-i to kɔjra-je kí njururu rəm, kɔjra kí tɔgrɔ-ti rəm; i to ngar lə gin dow-je lay. ⁴ 'Bəbe, nɔ bá à bəl-i al əse nɔ bá à kɔsi gaj-i al wa? Kɔ i ya kí kár-i-rè bá aa njay-njay. Gin dow-je lay ya d'a ree kɔ kɔsi dɔ-dé nangi nɔ-i-ti, kɔtələ dow-je lay d'oo kí kullə ra-i-je tɔ njururu.

⁵ Go né-je-ti kinlé, m'oo kəy lə Lubə meeḡ dɔrɔ-ti rəmə, ta-é toki teḡ adi m'oo kəy kí 'ra kí kubi kí to lo kingə-nə kí Lubə ɔ meeḡ-é-ti. ⁶ Malayka-je kí siri kí d'uwə kɔ-je kí gin siri ji-dé-ti lé, 'teḡ meeḡ kəy-ti lə Lubə kí kubi kí nda mbəy-mbəy ə ndɔy ngilingi-ngilingi rɔ-dé-ti rəm, bá 'dɔɔ bədi-dé kí nda dɔɔ bədi kí 'ra kí lɔr rəm tɔ. ⁷ Kí káre dan njəkisi kəm-je-ti kí sɔ lé adi malayka-je kí siri lé kɔbi lɔr-je siri kí wəngi lə Lubə kí to njəkisi kí dɔ bal-bal rusi. ⁸ Rəmə riḡa, kí tógi lə Lubə ra adi sapər rusi meeḡ kəy liə, adi dow à kasi kɔw-ti al ya sar kadi kɔ-je kí gin siri kí malayka-je kí siri d'uwə ji-dé-ti kinlé ində-né ngangɔ-é.

16

Kɔbi-je kí siri kí sɔbi dɔ wəngi lə Lubə

¹ Go-ti, m'oo ndi dow ba boy meḡ kəy-ti læ Lubə ə idə malayka-je kí siri lé panè: Wəngi læ Lubə kí tò meḡ kobi-je-ti kí siri kinlé, ɔwi 'mbəli dɔnangi-ti!

² Malayka kí dɔsəy ɔw mbəl wəngi kí meḡ kobi-ti liə dɔnangi-ti rəmə, dɔ basrangi kí tò bəl ə to n̄a usi dɔ dow-je-ti kí d'ɔw kí kɔr né læ d̄a rəm, b̄a d'ɔsi dɔ-dé nangi n̄ɔ né-ti kí to takəm-é rəm to.

³ Malayka kí njəkungi-ti joo mbəl wəngi kí meḡ kobi-ti liə dan babo-ti adi babo təl məsi kí titi-n̄a kí məsi dow kí oy b̄è, adi né-je lay kí d'isi dan babo-ti lé d'oy.

⁴ Malayka kí njəkungi-ti mutə mbəl wəngi kí meḡ kobi-ti liə dan ba-je-ti, kí kəm kənḡe-je-ti adi təl məsi. ⁵ Rəmə m'oo ndi malayka kí ɔw kí tɔgi dɔ man-je-ti panè: I 'to njera né kí njururu, 'to njəkisi low n̄u rəm, 'isi bone rəm, i 'aa njay-njay b̄a 'gangi-né ta-je kinlé b̄è. ⁶ Kdɔ d̄ɛ d'ungi məsi njəkaa njay-je kí njəpata-je kí ta-i-ti nangi, ə i 'adi-dé məsi d'ay tɔ; to tó-é kadi d'ay ya. ⁷ Ə m'oo ndi dow logugi né-ti panè: Oiyo, 'Babe Lubə kí Njètɔgi-je lay, ta-je læ-i kí i 'gangi lé, i 'gangi gangi kí tɔgrɔ-ti rəm, tò njururu rəm tɔ.

⁸ Malayka kí njəkungi-ti sɔ mbəl wəngi kí meḡ kobi-ti liə dɔ kadi-ti; d'adi-é tarəbi kadi adi pər ɔ dow-je. ⁹ Ə dow-je lé, kunji pər kí tungə pil-pil ya nəti-dé kərim-kərim. Bè ya kàrè, d̄ɛ 'mbati kiḡə panjiyè-dé-je kí maji al kɔgi kulə-né rifa dɔ Lubə-ti rəm, b̄a 'pa ta kí maji al dɔ ri Lubə-ti kí ɔw kí tɔgi dɔ kɔ-je-ti kinlé rəm to.

¹⁰ Malayka kí njəkungi-ti m̄i mbəl wəngi kí meḡ kobi-ti liə dɔ kalikɔbɛ-ti læ d̄a lé. Lo ndul kɔbɛ-ti liə ndi-ndi; né kí to ra dow-je adi 'tɔ ngangi-dé mægəgə-mægəgə. ¹¹ Ə d̄ɛ 'pa ta kɔbi dɔ Lubə-ti kí dɔrɔ-ti, kdɔtalə né-je kí to kí ra-dé lé rəm, kdɔtalə dɔ basrangi-je kí uso-dé rəm; b̄è ya kàrè kullə ra-dé-je kí maji al lé d̄ɛ 'tusi d'inq̄ kɔgi al.

¹² Malayka kí njəkungi-ti mekə mbəl wəngi kí meḡ kobi-ti liə dan ba-ti kí boy kí ri-é læ Eprati rəmə ii lay, b̄è kdɔ kadi in̄ə rəbi adi ngar-je kí d'a kí lo kubə kadi-ti. ¹³ Go-ti, m'oo ndil-je kí maji al mutə kí titi-n̄a kí j̄è-je b̄è 'teḡ ta Dragɔ-ti, kí ta d̄a-ti, b̄a ta njəkədi ta-ti kí njəb̄a rɔ-é njəpata kí ta Lubə-ti tɔ. ¹⁴ Ndil-je kí maji al kinlé, 'to njera nékɔji-je rəm, njəkow rɔ ngar-je-ti kí dɔnangi-ti nè lay, kdɔ kəw-dé nati kdɔ ta læ rɔ kí à tò meḡ ndo-ti kí boy læ Lubə kí Njètɔgi-je lay.

¹⁵ †'Babe panè: 'Oo, m'a ree titi-n̄a kí njəbɔgi b̄è. Dow kí njəkisi kəm dɔ rɔ-é-ti ə to njəngəm kubi-je liə kdɔ kadi njiyə kuti-é dum kadi d'oo rɔsɔl liə al b̄a to njənəkumə!

¹⁶ Ndil-je kí maji al lé, 'kəw ngar-je nati lo-ti kí 'b̄a-é Armagedɔ kí ta Əbrə.

¹⁷ Malayka kí njəkungi-ti siri mbəl wəngi kí meḡ kobi-ti liə dan yəl-ti. Ndi dow ba boy meḡ kəy-ti læ Lubə kalikɔbɛ-ti liə panè: Ngangi-é ya ngá ɔn! ¹⁸ †Go-ti, ndi təl rəm, ndi ndangi rəm, ndi dow-je b̄a rəm, dɔnangi yəki yəki kí low n̄u kí dow-je d'isi-né dɔnangi-ti nè kin ya, dow oo ḡa-é nja kàrè al b̄əy. ¹⁹ Bebo ḡangi rɔ-é lo mutə. Bebo-je læ gin dow-je lay ya usi, ə meḡ Lubə ole dɔ Babilɔn-ti kí to bebo kí boy, kdɔ kadi adi-é ay yibi nduu kí tɔji wəngi liə kí n̄a kí tò meḡ kobi-ti. ²⁰ †Dɔnangi-je kí dan ba-ti, kí mbal-je 'goto lay. ²¹ †Kɔsi-je kí boy-boy kí ɔy n̄a i dɔrɔ-ti tusi dɔ dow-je-ti.

Kò kí kɔsi adi dow-je kinlé ra adi 'pa ta kɔbi dɔ Lubə-ti, kdɔtalə kò kinlé to kò kí tò bəl n̄a.

17

Ta kí 'gangi dɔ bebo Babilɔn-ti

¹Go-ti rəmə, malayka-je kí siri kí d'uwə kɔbi siri ji-dé-ti lé, m'oo ɛ kí káre dan-dé-ti ree idə-m panè: 'Ree nè bè, m'a kɔji-i ta kí toki gangi dɔ ḡkaya-ti kí isi dɔ man-je-ti kí boy kin kadi-i 'oo. ²Ngar-je kí donangi-ti d'unḡi-n̄a dɔ-é-ti 'ra siə kaya, bá kaya liə ya to né kay kí dow-je kí donangi-ti nè d'ay d'adi ra-dé kí yibi-ti.

³Ndil kí aa n̄jay ree dɔ-m-ti ə malayka lé un-m ɔw sə-m diləlo-ti, rəmə m'oo dené kí isi dɔ d̄a-ti madi kí kər bir-bir bè, ri-je kí 'pa-né ta kɔbi kí Lubə rusi rɔ-é r̄ipi-r̄ipi; dɔ-é ra siri ə gaji-é ra dɔgi. ⁴Dené-é kinlé, ulə kubi kí kər yəl-yəl kí là-é n̄a rɔ-é-ti, bá m̄ɔne mbuɔ kí 'ningó lɔr-je, kí ər-je kí maji-maji, kí mædkɔsi-je. Ǝ uwə kɔbi kí 'ra kí lɔr ji-é-ti; kɔbi kinlé, nékɔbi-je, kí né-je kí tò n̄ɛ takəm Lubə-ti kí to kullə ra dené kinlé rusi m̄ɛɛ-é n̄ji-n̄ji. ⁵'Ndàngi r̄i kí kər m̄ɛɛ-é tò lo bɔyɔ-é-ti nati n̄ɔ-é-ti 'panè: Babilɔn kí boy lé to kɔ dené-je kí njéra kaya rəm, bá to kɔ dow-je kí donangi-ti nè kí 'to njéra nékɔbi-je rəm tɔ. ⁶Dené kinlé məsi njékaa n̄jay-je, kí məsi njékɔr Poyta-je lə Jeju kadi dow-je d'oo ra-é yibi-ti adi m'oo. Loki m'oo-é bè lé, ndil-m teḡ say.

⁷Bəba malayka lé pa sə-m panè: 'Adi ndil-i teḡ say bè kdɔ ri wa? M'a kidə-i ta kí tò lo bɔyɔ-é-ti kí sɔbi dɔ dené kin rəm, kí sɔbi dɔ d̄a kí dɔ-é ra siri ə gaji-é ra dɔgi kí dené kin isi dɔ-é-ti lé kadi-i 'oo rəm tɔ. ⁸D̄a kí i oo-é kinlé, kete isi, ngà ngɔsnè goto. Ǝ à teḡ bolebe-ti kí sɔy-é goto kisi kɔw kí lo tuji-ti, ə dow-je kí donangi-ti nè kí lo kində gin donangi-ti n̄u ya ri-dé toki 'ndàngi m̄ɛɛ mbete kiskəm-ti al lé, loki d'a koo d̄a lé rəmə, ndil-dé à teḡ say kdɔtalə ndɔki isi, ə ree goto, rəmə təl teḡ a b̄əy.

⁹Lo kí kadi dow ɔw kí n̄égə kí gosi dɔ-ti ən: Dɔ-je kí siri lé to mbal-je kí siri kí dené lé isi dɔ-ti, ¹⁰bá to ngar-je siri ya tɔ. Dan ngar-je kí siri lé, d̄ɛ kí m̄i kɔbe ɔr ji-dé-ti ə ɛ kí káre isi ɔ be nè b̄əy ə ɛ kí káre kɔbe liə ree al b̄əy. Loki kɔbe liə à ree lé, ɛ à kɔbe kaglo n̄a al. ¹¹Ə d̄a kí kete isi bá ree goto kinlé, ɛ ya to ngar kí njékung-ti jin̄ay joo rəm, bá ɛ to kí káre dan ngar-je-ti kí dɔs̄ay kí siri lé rəm tɔ; ə isi ɔw kí lo tuji-ti.

¹²Gaji d̄a kí dɔgi kí i oo kinlé to ngar-je kí dɔgi kí d̄ɛ d'ɔ be al b̄əy, ngà d'a kingə tógi kdɔ kɔ-né be nati k̄i d̄a lé dan kadi-ti káre-rè. ¹³D̄ɛ lay ya kɔjra lə-dé ra káre-rè, rɔnḡa lə-dé kí tógi lə-dé lé d'a ra-né kullə lə d̄a lé. ¹⁴D̄ɛ d'a rɔ kí Ngonbati, ngà Ngonbati à t̄əti-dé rɔ kdɔtalə Ngonbati lé, to 'Babe lə 'babe-je rəm, bá to Ngar lə ngar-je rəm tɔ; ə d̄ɛ kí Lubə ba-dé, mbati-dé, kí 'to dow-je liə kí tɔgrɔ-ti kí d'ā nati k̄i Ngonbati lé, d'a t̄əti-dé rɔ tɔ.

¹⁵Malayka lé təl idə-m panè: Man-je kí i oo bá dené kí njékaya isi dɔ-ti kinlé, to gin dow-je lay kí donangi-ti nè, kí gin dow-je kí ndɔta lə-dé tò gay-gay. ¹⁶Gaji d̄a kí dɔgi kí i oo kinlé, d̄ɛ k̄i d̄a lé d'a kɔsi dené kí njékaya lé k̄i ta, kdɔ taa né-je liə lay ə kiñə-é kuti-é dum, d'a kuso d̄a-é ə d'a ró singə-é p̄ər ruki-ruki. ¹⁷Kdɔtalə Lubə ra kullə m̄ɛɛ-dé-ti kdɔ kadi 'ra kɔjra

liə rəm, kadi kɔjra lə-dé ra káre-rè, rəmə d'a ra kullə kì tógi kɔʒbe lə-dé kadi dɔ lé sar kadi ta-je kí Lubə pa lé né-é ra né.

¹⁸ Ə dené kí i oo-é kinlé, to ʒebo kí boy kí ɔ ʒe dɔ ngar-je-ti kí dɔnangi-ti nè.

18

Kusi lə ʒebo Babilɔn

¹ Go né-je-ti kinlé, m'oo malayka kí rangi kí ɔw kì tógi kí nɔ i dɔrɔ-ti ree ə ree liə ndógi lo dɔnangi-ti nè. ² ʔ pa ta kì ndi-é kí boy panè: Babilɔn usi ngá ʒoo! ʔ usi ʒoo! Babilɔn ʒebo kí boy lé usi ʒoo! ʔ təl to lo kisi ndil-je kí maji al, to lo mbɔ-nɔ lə ndil-je lay kí njéra né maji al, ʒá to lo mbɔ-nɔ lə yəl-je lay kí 'tò nɛ takəm Lubə-ti adi 'nəl Lubə al. ³ Kdɔ gin dow-je lay d'ay kaya ra-é kí nɔ kin titi yibi bè; ngar-je kí dɔnangi-ti nè 'ra siə kaya ə njéragati-je kí dɔnangi-ti nè kàrè d'ingə né nɔ kì takul né-je liə kí maji-maji kí nɔ kin rəm to.

⁴ Go-ti, m'oo ndi dow kí rangi dɔrɔ-ti panè: Dow-je lə-m, 'teḡi meḡ-é-ti kɔgi kdɔ kadi indəi rɔ-si nati siə meḡ majal-je liə kin al rəm, ʒá kadi ingə-i kɔ-je liə kin al rəm to. ⁵ Kdɔ majal-je liə mbɔ-nɔ kì dɔ-nɔ-ti dɔ-nɔ-ti sar teḡ dɔrɔ-ti ə meḡ Lubə ole dɔ né ra-é-je-ti kí njururu al. ⁶ 'Rai-é titi kí ɛ ra-né dow-je ə kullə ra-é-je kí maji al maji al kinlé ugəi-é nja joo-joo! Kobi kí ɛ ungi né meḡ-é-ti adi dow-je lé, ungi meḡ-é-ti adi-é nja joo. ⁷ Gangi-é kí ɛ ɔsi-né gaji rɔ-é rəm, isi-né dan maji-ti kí nɔ kinlé, ya adi-é-né kɔ rəm, adi-é ndingə-né ndoo rəm to! Babilɔn lé pa meḡ-é-ti panè: Mɔ m'isi kisi ngar kí dené ʒi m'to njəngɔwkoy al rəm, ʒá mɔ m'a ndingə ndoo ndɔ al rəm to. ⁸ Gin-é kin ʒá meḡ ndo-ti kí káre-rè ya kɔ-je kin à ree-né dɔ-é-ti adi to koy rəm, kuwəndoo rəm, ʒobo rəm, ʒá pər à ró-é ruki-ruki rəm to. Kdɔ 'Babe Lubə kí njəgangta dɔ-é-ti lé to njətógi.

⁹ Ngar-je kí dɔnangi-ti nè lay kí njéra siə kaya-je, kì njékisi siə dan maji-ti kí nɔ kinlé, loki d'a koo sɔpər kí à ró-é lé rəmə, d'a nɔ rəm, ʒá d'a ndingə rɔ-dé kdɔ ta liə rəm to. ¹⁰ Ngar-je lé, d'a ʒəl kɔ-je kí teḡ dɔ-é-ti lé, adi d'a kɔ ngərəngi ʒá d'a panè: Tuji kí ban ə tanɔ bè! Tuji kí ban ə tanɔ bè! Babilɔn ʒebo kí boy! ʒebo kí njətógi! Dan kadi-ti kí káre-rè ya 'gangi ta dɔ-i-ti bə wa!

¹¹ Ə njéragati-je kí dɔnangi-ti nè kàrè 'nɔ ə 'ndingəndoo kdɔ ta liə, kdɔ dow kí njəndogi sə-dé né gati-je lə-dé goto. ¹² Né gati-je lə-dé lé to lɔr-je, kì là-je, kì ər-je kí maji-maji, kì məkɔsi-je, kì kubi kí ndɔy ngilingi-ngilingi, kì kubi kí kər yəl-yəl kí là-é nɔ, kì kubi kí 'ʒa-é sua, kì kubi kí kər bir-bir, kì kagi-je lay kí ətɔ maji-maji, kì né-je lay kí 'ra kì ngangɔ kədi, kì né-je lay kí 'ra kì kagi-je kí maji-maji, kì 'ningəkasi-je, kì ngɔwla-je, kì ər kí 'ʒa-é marbrə-je, ¹³ kì nduji kagi kanel-je, kì nɔkagi-je kí ətɔ maji-maji, kì ubi-je kí ətɔ maji-maji, kì dukan-je, kì man nduu-je, kì ubi-je, kì nduji-je, kì gemə-je, kì mangi-je, kì bati-je, kì sində-je, kì pusi rɔ-je, ʒá dow-je ya kàrè 'to négati-je lə-dé rəm adi to ʒe-je, kì dow-je kí d'uwə-dé ta rɔ-ti. ¹⁴ Né-je kí kəmnda-é ra-i ra-i lé, ɔr rɔ-é ɔ ngərəngi sə-i, né-je kí maji-maji, kì né-je kí ndɔy-ndɔy lé goto lay rɔ-i-ti, dow à kingə gogi ndɔ al ngá. ¹⁵ Njéragati-je kí d'ingə né kì takul-é lé d'a ʒəl kɔ-je kí teḡ dɔ-é-ti adi d'a kɔ ngərəngi ʒá d'a nɔ ə d'a ndingəndoo ¹⁶ panè: Tuji kí ban ə tanɔ bè! Tuji kí ban ə

tanə̀ bə̀! 'Bebo kí boy kí d'ulə́-é kubi kí ndɔ̀y ngilingi-ngilingi, k̀i kubi kí kər̀ yəl-yəl kí là-é n̄a, k̀i kubi kí kər̀ b̄ir-b̄ir rəm, bá 'ra-é kí lər-je, k̀i ər-je kí maji-maji, k̀i mæ̀dkosi-je d'adi m̄ɔ̀ne lé ya ɔ́n wa! Dan kà̀dì-ti kí kà̀re-rè ya nékingə̀ k̀i n̄a kinlé tuji lay bə̀ wa! ¹⁷ Njékuwə̀ ngow bato-je, k̀i njékòw mba dan ba-ti, k̀i njérakullə̀ m̄eḡ bato-ti, k̀i njéra kullə̀ dan babo-ti-je d'ə̀ ngərə̀ngi-ngərə̀ngi.

¹⁸ Lokì d'oo sapor kí ɔ̀ bebo lé rəmə̀, d'ilə̀ bə̀bi ndi-dé nangi 'panè: Bebo kí rá bá titi-n̄a k̀i bebo kin wa? ¹⁹ De 'nɔ̀, d'oy 'babur kí dɔ-dé-ti dɔ-dé-ti 'ndingə̀-né ndoo ə̀ 'nɔ̀ 'panè: Tuji kí ban ɔ́ tanə̀ bə̀! Tuji kí ban ɔ́ tanə̀ bə̀! Bebo kí boy kí njébatə̀-je lay, d'ingə̀ né k̀i takul kisi dan maji-ti liə̀ lé, dan kà̀dì-ti kí kà̀re-rè ya təl dilə̀lo bə̀ wa!

²⁰ I dɔ̀rə̀, 'ra rənəl kɔ̀o ta liə̀! Ə̀ s̄ə̀i njékaa njay-je, njékòw kulə̀-je, k̀i njépata-je kí ta Lubə̀-ti kà̀re 'rai rənəl! Kdɔ̀talə̀ Lubə̀ gangta dɔ-é-ti, kɔ̀o né kí maji al kí ɛ̀ ra sə̀-si.

²¹ Beba malayka kà̀re kí njètɔ̀gi un ər̀ kí boy kí titi-n̄a k̀i mbal kusi né bə̀ ya bi ilə̀ dan babo-ti ə̀ panè: Gangi-é kin ya d'a surə̀-né Babilɔ̀n bebo kí boy kilə́-é rum nangi ə̀ dow à koo-é gogi al ya sar. ²² Dow à koo ndi njékində̀ kundumə̀ngrə̀-je, k̀i ndi gosi-je, k̀i njékay nal-je, k̀i njékəl mbanga-je, m̄eḡ be-ti lə̀-i al ngá. Kɔ̀di kà̀re ya kà̀rè à goto be lə̀-i rəm, dow à koo ká mbal kusi né al rəm, ²³ dow à koo pər̀ lampi ndógi al rəm, bá dow à koo ndi dingəm-je kí ne-é al rəm tɔ̀. Kdɔ̀talə̀ njéragati-je lə̀-i bá 'to dow-je kí boy-boy dɔ̀nangi-ti nè, ə̀ gin dow-je lay kí dɔ̀nangi-ti nè ya i ur-dé wale k̀i takul kugə̀-je lə̀-i rəm, ²⁴ bá məsi njépata-je kí ta Lubə̀-ti, k̀i məsi njékaa njay-je, k̀i məsi dow-je lay kí 'tjə̀ mindi-dé dɔ̀nangi-ti nè lé d'ingə̀ rɔ̀-ì-ti.

19

Pa-je kí m̄eḡ dɔ̀rə̀-ti, kí taanà lə̀ Ngonbati

¹ Go né-je-ti kinlé, m'oo ndi dow bá dɔ̀rə̀-ti boy-boy titi ndi kosi dow-je kí n̄a bə̀ panè:

Alleluya! Kaji, k̀i riɓa, k̀i tógi to kí lə̀ Lubə̀ lə̀-ji.

² Kdɔ̀talə̀ ta-je liə̀ kí ɛ̀ gangi lé,

ɛ̀ gangi gangi kí tɔ̀grɔ̀-ti rəm, tò njururu rəm;

kɔ̀o ɛ̀ gangi ta dɔ̀ dené-ti kí to gɔ̀kaya

kí njétuji dow-je kí dɔ̀nangi-ti k̀i kaya liə̀ kin rəm,

dal ba məsi ngannjékullə̀-je liə̀ kí dené kinlé tɔ̀l-dé lé rəm tɔ̀.

³ Ndi kosi dow-je kí n̄a lé, təl ɓa kí njèkungi-ti joo ɓə̀y panè:

Alleluya! Ə̀ bebo kí ɔ̀ pər̀ lé,

sa-é suu luy-luy ya k̀i dɔ̀ ɓal-ɓal.

⁴ Rəmə̀ 'ngatɔ̀gi-je kí kər̀joo gidi-é sɔ̀, k̀i njékiskəm-je kí sɔ̀ lé, 'tosi məkə̀ji-dé nangi ə̀ d'osi dɔ-dé nangi n̄ɔ̀ Lubə̀-ti kí isi dɔ̀ kalikɔ̀be-ti 'panè: Amən! Alleluya!

⁵ Ndi dow ɓa dɔ̀ kalikɔ̀be-ti panè: 'Tóyi Lubə̀ lə̀-ji! S̄ə̀i lay kí 'toi ngannjékullə̀-je liə̀, s̄ə̀i kí 'ɓə̀li-é, s̄ə̀i ngan dow-je k̀i dow-je kí boy! ⁶ Go-ti, m'oo ndi dow ɓa titi ndi kosi dow-je kí n̄a bə̀ rəm, ɓa titi ká man-je kí boy-boy bə̀ rəm, ɓa titi ká ndi kí ndàngi k̀i tógi-é n̄a kin bə̀ panè: Alə̀luya!

'Bə̀be Lubə̀ lə̀-ji kí njètɔ̀gi-je lay lé ində̀ kɔ̀be liə̀.

⁷ J'rai rənəl, j'tilə̀i kole ə̀ j'ulə̀i riɓa dɔ-é-ti,

kɔɔtalə ndɔ taana lə Ngonbati lé ree
ə ne-é kàrè ra rɔ-é lay rəm tɔ.

⁸ D'adi-é tarəbi kadi ulə kubi kí ndɔy ngilingi-ngilingi,
kí ndóle kəy-kəy kí to kubi kí aa njay.

Kɔɔtalə kubi kí ndɔy ngilingi-ngilingi lé
tojɪ kullə ra-je kí njururu-njururu lə njékaa njay-je.

⁹ †Go-ti, malayka idə-m panè: 'Ndàngi ta kin: Dow-je kí tokɪ ba-dé lo
nékuso-ti lo taana-ti lə Ngonbati bá 'to njénékumə-je! Ə təl idə-m bəy
panè: Ta-je kinlé, to ta-je kí tɔgrɔ-ti lə Lubə.

¹⁰ Bəfa m'usi nangɪ nɔ-é-ti kɔɔ kɔsi dɔ-m nangɪ nɔ-é-ti, ngə ɛ idə-m panè:
«'Oo nè à ra né kí bə kin! Mə lé m'to madkullə lə-i rəm, m'to madkullə lə
ngankɔ-i-je kí njékadmɛɛ kí 'to njékə dɔ né-ti kí Jeju pa ta dɔ-ti. Lubə bá
'a kɔsi dɔ-i nangɪ nɔ-é-ti, kɔɔ né-je kí Jeju pa ta dɔ-ti lé ya bá ndɔki Lubə
adi njépata-je kí ta-é-ti 'pa tɔ.»

Ta kí sɔbi njəkəl sində kí nda

¹¹ Go-ti, m'oo ta dɔrə tɔ tagra ə m'oo sində kí nda teę. Njəkəl sində kinlé
ri-é lə Njəra né kí tɔgrɔ-ti rəm, njépata kí tɔgrɔ-ti rəm. ɛ gangɪ ta njururu
rəm, bá rɔ liə to rɔ kí njururu rəm tɔ. ¹² Kəm-é ɔ pər bilim-bilim titi-nə kɪ
ndɔ pər bə, ɔw kɪ jɔgi ngar-je nɔ-nɔ dɔ-é-ti. 'Ndàngi ri kí dow kí rangɪ gə
al dɔ-é-ti; to ri kí ɛ ya kɪ kár-é gə. ¹³ ɛ ulə kubi kí d'ulə dan məsi-ti. Ri-é lə
«ta lə Lubə.» ¹⁴ Njəɔ-je kí dɔrə-ti d'ulə kubi-je kí ndɔy ngilingi-ngilingi,
kí nda kí to kubi kí aa njay rɔ-dé-ti d'isi-né dɔ sində-je-ti kí nda-nda bá
d'un-né go-é. ¹⁵ †Kiyəɔ kɪ ati pam teę ta-é-ti kɔɔ tɔl gin dow-je kí gay-gay.
ɛ à kɔr nɔ-dé kɪ gɔl ngowla ji-é-ti. A mbəjrə kandi nduu mɛɛ né mbore
man nduu-ti kí wɔngɪ lə Lubə kí to Njətɔgi-je lay tɔ mɛɛ-é-ti. ¹⁶ 'Ndàngi ri
madi kubi kul-ti liə rəm, dɔ bingi-é-ti rəm 'panè: Ngar lə ngar-je ə 'Babe
lə babe-je.

¹⁷ Go-ti, m'oo malayka ɔ kɪ nja-é taá mɛɛ kàdɪ-ti pa ta kɪ ndi-é kí boy idə-
né yəl-je kí njənar dɔrə-ti taá panè: 'Reei, 'kəwi-nə lo nékuso-ti kí boy lə
Lubə. ¹⁸ 'Reei kadi usoi dɔ ngar-je, kɪ dɔ gɔrɔ-je, kɪ dɔ dow-je kí njətɔgi-je,
kɪ dɔ sində-je, kɪ dɔ njəkəl-dé-je, kadi usoi dɔ dow-je lay ya, dow-je kí 'to
bə-je al, kɪ bə-je, kɪ ngan dow-je, kɪ dow-je kí boy.

¹⁹ Go-ti m'oo dɔ lé rəm, m'oo ngar-je kí dɔnangi-ti nè kɪ njəɔ-je lə-dé
'kəw-nə kɔɔ kɔw rɔ kɪ njəkəl sində lé, kɪ njəɔ-je liə. ²⁰ †Rəmə d'uwə dɔ
lé rəm, bá njəkəɔta kí njəba rɔ-é njépata kí ta Lubə-ti kí ɛ bá to njəra
né-je kí tɔ bəl-bəl takəm dɔ-ti lé kàrè d'uwə-é siə nati rəm tɔ. Né-je kí
tɔ bəl-bəl kí ɛ ra-ra kinlé bá ədi-né dow-je kí ndaji lə dɔ lé tɔ rɔ-dé-ti adi
dɔ 'to njəkɔsi dɔ-dé nangɪ nɔ né-ti kí 'ra d'adi to takəm dɔ lé. Dɔ lé rəm,
njəkəɔta kí njəba rɔ-é njépata kí ta Lubə-ti lé, joo lay ya d'uwə-dé kəm
d'ungi-dé dan pər-ti kí yal-é tɔ diki-diki. ²¹ Ndəgi dow-je rəmə, kiyəɔ kɪ
teę ta njəkəl sində-ti kinlé ya 'tɔl-dé adi yəl-je lay ya d'uso dɔ-dé 'ndan
ndə-ndə.

20

Kɔbe kí bal budɔgi

¹ Go-ti, m'oo malayka káre i dɔrɔ-ti uwə lakere ta bolebe kí sɔy-é goto ji-é-ti rəm, bá uwə sil kí boy ji-é-ti rəm tɔ. ² E uwə Dragɔ, kí to bugə li, kí to Sú, kí to Satɔ lé dɔɔ-é kəm bal budɔgi. ³ E ilə-é bolebe-ti kí sɔy-é goto lé, uti ta-é ə tiŋə ta-é lɔy-lɔy, kɔɔ kadi ədi gin dow-je kí gay-gay kí dɔnangi-ti nɛ al ya sar kadi bal kí budɔgi lé asi-né. Go né-é-ti kinlé bá tɔ kadi d'a kɔr-é kilə-é taá kaglo kí sɛ bɛ.

⁴ M'oo kalikɔbe-je, ə njékisi dɔ-ti-je lé d'adi-dé tógi kadi 'gangi-né ta. M'oo dow-je kí 'gangi dɔ-dé kɔgi kɔɔ ta lə Jeju kí 'pa d'adi dow-je rəm, kɔɔ ta lə Lubə rəm, m'oo dɛ kí 'mbati kɔsi dɔ-dé nangi nɔ dɔ-ti kɔ nɔ né-ti kí to takəm-é lé rəm, bá m'oo dɛ kí 'mbati kadi 'tjə ndaji lə dɔ nɔ-dé-ti kɔ ji-dé-ti lé rəm tɔ. Dɛ 'təl d'isi kəm ə d'ɔ bɛ nati kí Kristi bal budɔgi. ⁵ E bá to tosi ndəl kində lo tɛḡ kí dɔsɔy. Ngə ndəgi dow-je kí d'oy lé d'a tosi ndəl kində lo tɛḡ al ya sar kadi bal kí budɔgi lé asi-né. ⁶ Njɛtɔsi ndəl kində lo tɛḡ kí dɔsɔy lé bá 'to njénékumə-je; dɛ 'to njékaa njay-je ə koy kí njékungi-ti joo ɔw kɔ tógi dɔ-dé-ti al; dɛ d'a to njégugnə-je lə Lubə, kí 'lə Kristi ə d'a kɔbe siə nati bal budɔgi.

Kusi lə Satɔ

⁷ Loki bal kí budɔgi kin à kasi lé, d'a kɔr Satɔ dangay-ti kilə-é taá; ⁸ rəmə ɛ à tɛḡ kɔɔ kədi gin dow-je kí gay-gay kí kum dɔnangi-ti kí sɔ, adi to Gogi kí Magogi*, kɔɔ kəw-dé kɔɔ rɔ-né. Kɔr-dé asi-nə kɔ nangra kí ta babo-ti bɛ. ⁹ Dɛ 'tɛḡ, 'taa dɔnangi pəl-pəl, ə d'ilə-nə 'gəə dɔ lokisi njékaa njay-je kí to bebo kí Lubə ində dan kəm-é-ti. Rəmə pər i dɔrɔ-ti ya ree ró-dé ruki-ruki. ¹⁰ Sú kí to njəkədi-dé lé, d'ilə-é dan pər-ti kí yal-é tɔ diki-diki; lo-é kinlé bá dɔ lé dɛ kɔ njəkəɔta kí njəbɔ rɔ-é njəpata kí ta Lubə-ti d'ɔ-ti ə d'a kingə kɔ ndɔɔ-je kɔ kada-je ya kɔ dɔ bal-bal.

Sɔy ta kí gangi

¹¹ Go-ti, m'oo kalikɔbe kí boy kí nda ə m'oo njékisi dɔ-ti tɔ. Dɔnangi kɔ dɔrɔ 'goto takəm-é-ti ə lo lə-dé goto ngá. ¹² Ə ngan dow-je, kɔ dow-je kí boy-boy kí d'oy lé, m'oo-dé d'ɔ kɔ nja-dé taá nɔ kalikɔbe-ti ə m'oo mbete-je kí dow tɛḡ mɛɛ-é rəm, mbete káre kí rangi kí dow tɛḡ mɛɛ-é kí ɛ bá to mbete kí ri dow-je kí d'isi kəm tɔ-ti. Dow-je kí d'oy lé 'gangi ta dɔ-dé-ti kɔ go kullə ra-dé-je kí 'ndangi mɛɛ mbete-je-ti kinlé. ¹³ Dow-je kí d'oy dan babo-ti lé man tɛḡ sə-dé, koy kɔ lo kí koó d'ɪŋə dow-je kí d'oy d'adi 'tɛḡ, ə nɔ-nɔ ya 'gangi ta dɔ-é-ti kɔ go kullə ra-é ra-é. ¹⁴ Koy kɔ lo kí koó lé d'ungidé dan pər-ti kí yal-é tɔ diki-diki. Pər kí yal-é tɔ diki-diki kinlé bá to koy kí njékungi-ti joo. ¹⁵ Dow kí rá-rá kí 'ndangi ri-é mɛɛ mbete-ti kí ri dow-je kí d'isi kəm tɔ-ti kin al rəmə, d'a kilə-é dan pər-ti kí yal-é tɔ diki-diki kinlé.

21

Dɔrɔ kí sigi kɔ dɔnangi kí sigi

¹ Go-ti rəmə, m'oo dɔrɔ kí sigi kɔ dɔnangi kí sigi, kɔɔtalə dɔrɔ kí dɔsɔy kɔ dɔnangi kí dɔsɔy 'goto, bá babo goto rəm tɔ. ² † M'oo bebo kí aa njay kí to bebo Jorijaləm kí sigi i dɔrɔ-ti rɔ Lubə-ti isis ree dɔnangi-ti, 'ra rɔ-é lay titi-nə kɔ dené kí ɔw kɔ taa ngow sigi kí mɔne kɔɔ tilə-né kəm ngɔbi-é kin

* **20:8** 20:8 Gogi kí Magogi. 'Ndó Ejk 38-39 † **21:1** 21:1 2Pí 3:13 † **21:2** 21:2 Ntd 3:12

bè. ³ M'oo ndi dow ɓa dɔ kalikɔɓe-ti boy-boy panè: 'Oo, kəy kisi Lubə* ree tò dan dow-je-ti. Lubə ya kɔ dɔ-é à kisi nati sə-dé, de d'a to dow-je liə ə ɛ à to Lubə lə-dé tɔ. ⁴ Ɛ à bɔr man nɔ kəm-dé-ti ndɔy-ndɔy, koy à goto rəm, ndingəndoo à goto rəm, nɔ kɔ rɔ to à goto rəm, kdɔtalə né-je kí dɔsɔy goto. ⁵ Beɓa njəkisi dɔ kalikɔɓe-ti lé panè: 'Oo, M'ra né-je lay m'adi təl kí sigi. Ɛ təl idə-m ɓəy panè: 'Ndàngi ta-je kinlé, kdɔtalə to ta-je kí tɔgrɔ-ti ə to ta-je kí asi kadi dow-je 'ndigi dɔ-ti rəm.

⁶ Təl ɔ dɔ-ti idə-m panè: Gin né-je gangi ngá! Mɔ ɓá m'to Alpa kɔ Omega, njètum gin né kɔ njètɔl ta né. Dow kí kundə man ra-é lé, mɔ m'a kadi-é man kənɛnɛ kí to man kiskəm lé ɔy kare ya. ⁷ Ɛ kin ɓá à to nédɔji lə dow kí njètəti rɔ; mɔ m'a to Lubə liə ə ɛ à to ngon-m tɔ. ⁸ Ngá njəɓəl-je, kɔ njəmɛngə-je, kɔ njéra né-je kɔ tò nɛ takəm Lubə-ti, kɔ njètɔl dow-je, kɔ njérakaya-je, kɔ mbəli-je, kɔ njépole magi-je, kɔ njəkəɗta-je, lay ya nédɔji lə-dé tò dan pər-ti kɔ yal-é tò diki-diki. Ɛ kin ɓá to koy kɔ njəkungi-ti joo.

Jorijaləm kí sigi

⁹ Go-ti, kí káre dan malayka-je-ti kí siri kí d'uwə kɔbi-je kí siri ji-dé-ti kí sɔy tuji-je kí gin siri rusi-rusi lé ree rɔ-m-ti idə-m panè: 'Ree, m'a kɔji-dené kí to ne Ngonbati lé kadi-i 'oo-é.

¹⁰ Beɓa Ndil kí aa njay ree dɔ-m-ti ə malayka lé un-m ɔw sə-m dɔ mbal-ti kí boy, kí ngal nɔ, ɓá ɔji-m Jorijaləm kí to bebo kí aa njay kí i dɔrɔ-ti rɔ Lubə-ti isi ree dɔnangi-ti. ¹¹ Londógi lə Lubə ya ndógi dɔ-ti adi ndɔy ngilingi-ngilingi titi-nɔ kí ər kí maji nɔ rəm, titi-nɔ kɔ ər kí 'ɓa-é jaspə kí aa yérérə titi ər kí 'ɓa-é kristal bè. ¹² Ndógi bɔr kí ndəə ɛ ngal gəə dɔ bebo lé sipi. Tarəbi kandi mɛɛ bebo-ti lé, ra dɔgi gidi-é joo ə malayka-je dɔgi gidi-é joo d'ɔ tarəbi-je-ti lé ndeng-ndeng. Tarəbi-je kí dɔgi gidi-é joo kinlé, ndàngi ri gin kɔji lə ngan Israyel-je kí dɔgi gidi-é joo titi, ¹³ adi kəl-é kí lo kubə kadi-ti tarəbi ra mutə, kəl-é kí taá tarəbi ra mutə, kəl-é kí bəə tarəbi ra mutə ə kəl-é kí lokur kadi-ti tarəbi ra mutə tɔ. ¹⁴ Ndógi kí dɔ bebo-ti lé, d'ində gin-é dɔ ər-je-ti dɔgi gidi-é joo ə dɔ ər-je-ti kí dɔgi gidi-é joo kinlé, 'ndàngi ri njəkɔwkulə-je lə Ngonbati kí dɔgi gidi-é joo dɔ-ti ndeng-ndeng.

¹⁵ Malayka kí njəpa sə-m ta lé uwə tuwətógi kí 'ra kɔ lɔr kɔ mɔji-né ngal né ji-é-ti, kɔ kadi mɔji-né bebo lé, kɔ tarəbi-é-je, kɔ ndɔgbɔr kí dɔ-ti. ¹⁶ Bebo lé, ngal-é-je kɔ tati-é asi-nɔ berere. Loki malayka mɔji bebo lé rəmə, to kilometrə budɔgi lo joo kɔ bujoo kɔ kɔrjoo. Ngal-é-je kɔ tati-é-je, kɔ ngal-é kí taá asi-nɔ lay. ¹⁷ Malayka mɔji ndɔgbɔr lé, kɔ né kí dow-je 'mɔji-né ngal né rəmə, to mɛtər kɔrsiri gidi-é joo. ¹⁸ Ndɔgbɔr lé, d'ində kɔ ər kí 'ɓa-é jaspə ə bebo ɓá 'ra kɔ njar lɔr kí aa yérérə titi ər kí 'ɓa-é kristal bè. ¹⁹ Gin ndɔgbɔr kí dɔ bebo-ti lé, d'ində kɔ ər-je kí maji-maji kɔ to gay-gay adi kurə. Kí dɔsɔy d'ində kɔ ər kí 'ɓa-é jaspə, kí njəkungi-ti joo d'ində kɔ ər kí 'ɓa-é sapir, kí njəkungi-ti mutə d'ində kɔ ər kí 'ɓa-é kalseduwan, kí njəkungi-ti sɔ d'ində kɔ ər kí 'ɓa-é emerodi, ²⁰ kí njəkungi-ti mɔ d'ində kɔ ər kí 'ɓa-é sardoniksi, kí njəkungi-ti mɛkɛ d'ində kɔ ər kí 'ɓa-é sarduwan, kí njəkungi-ti siri d'ində kɔ ər kí 'ɓa-é krijoliti, kí njəkungi-ti jinɔy joo d'ində kɔ ər kí 'ɓa-é beril, kí njəkungi-ti jinɔy káre d'ində kɔ ər kí 'ɓa-é topaji, kí njəkungi-ti dɔgi d'ində kɔ ər kí 'ɓa-é krijopraji, kí njəkungi-ti dɔgi gidi-é

* **21:3** 21:3 Kəy kisi Lubə: Ta kinlé, ɛ kí tò kɔ ta greki lé, kɔr mɛɛ-é to kəy lə Lubə kí 'ra kɔ kubi ('Ndó Tɛt 26:1).

káre d'ində kì ər kí 'ba-é yasenti, kí njèkungi-ti dɔgi gidi-é joo d'ində kì ər kí 'ba-é ametisti. ²¹ Tarəbi-je kí dɔgi gidi-é joo lé, 'ra kí mædkosi ya dɔgi gidi-é joo lay. Tarəbi káre 'ra kí mædkosi káre-káre. Rəbi kí boy kí ɔw kí mḡḡ bebo-ti lé, lɔr kí aa yóréré titi ər kí 'ba-é kristal bè bá 'ra-né.

²² M'oo kəy læ Lubə mḡḡ bebo-ti lé al, kdɔtalə 'Babe Lubə kí to Njètogi-je lay, dɛ kì Ngonbati ya 'to kəy læ Lubə mḡḡ bebo-ti lé. ²³ To bebo kí ɔw ndoo ndógi kàdì al rəm, ɔw ndoo ndógi nɔy al rəm, kdɔtalə londógi læ Lubə ya ndógi dɔ-ti ə Ngonbati ya to lampi liə tɔ. ²⁴ Gin dow-je kí gay-gay kí dɔnangi-ti d'a njiyə lo kí ndógi-ti kinlé ə ngar-je kí dɔnangi-ti d'a ree kì né rifa-je læ-dé titi tɔ. ²⁵ Kada lé, tarəbi-je kí kɔw kí bebo-ti à to tagra. Dow à kuti al, kdɔtalə to bebo kí ndɔ à kil-ti al. ²⁶ D'a kɔw kì né rifa-je kì né kɔsgaji-je læ gin dow-je kí gay-gay kí dɔnangi-ti titi. ²⁷ Né kí tò nḡ takəm Lubə-ti à kɔw mḡḡ bebo-ti kin ndɔ al rəm, bá dow kí to njèkə ká ra né kɔbi-je-ti, kì njèkə ká kədi ta-ti kàrè à kɔw-ti ndɔ al rəm tɔ. Ngà dow-je kí ri-dé toki 'ndangi mḡḡ mbete kiskəm-ti læ Ngonbati ya par bá d'a kɔw-ti.

22

¹ Go-ti, malayka lé ɔji-m ba kí to man kiskəm; man-é aa yóréré titi-nɔ kì ər kí 'ba-é kristal bè; man-é kinlé teḡ kalikɔbe-ti læ Lubə, dɛ kì Ngonbati. ² Dan rəbi-ti kí boy kí ɔw mḡḡ bebo-ti, bá dɔ kɔngi ba-ti kí yó rəm, kì né rəm lé kagi kiskəm ɔ-ti ə ɛ andi nja dɔgi gidi-é joo bal káre adi nɔy káre ya andi-andi rəm, mbi-é to kumə kaji gin dow-je kí gay-gay kí dɔnangi-ti rəm tɔ. ³ Ndɔl à goto mḡḡ bebo-ti kinlé; kalikɔbe læ Lubə dɛ kì Ngonbati à tò-ti. Ngannjékullə-je liə d'a pole-é, ⁴ ə d'a koo takəm-é rəm, bá ri-é à tò nati nḡ-dé-ti rəm tɔ. ⁵ Ndɔ à kil ndɔ al rəm, ngannjékullə-je liə lé d'a kɔw ndoo pər lampi al rəm, d'a kɔw ndoo ndógi kàdì al rəm, kdɔtalə 'Babe Lubə ya à ndógi dɔ-dé-ti, ə d'a kɔbe kì dɔ bal-bal.

Sɔy ta kulə dingəm mḡḡ-nɔ-ti

⁶ Malayka lé idə-m panè: Ta-je kinlé to ta-je kí tɔgrɔ-ti rəm, to ta-je kí asi ndigi dɔ-ti; adi to 'Babe Lubə kí njèkadì Ndil-é ra kì njépata-je kí ta-é-ti ya bá ulə malayka liə adi toji ngannjékullə-je liə né-je kí à ra né ngɔsnè.

⁷ 'Oo, m'a kɔw nɔɔ ngɔsnè. Dow kí njètəl rɔ-é go ta-je-ti kí ta Lubə-ti kí tò mḡḡ mbete-ti kin bá to njènəkumə!

⁸ To mɔ Jɔ ya m'oo ta-je kin rəm, m'oo né-je kin rəm. Loki m'oo ta-je kì né-je kinlé rəmə, m'usi nangi nja malayka-ti kí njètɔji-m né-je kinlé kɔ kɔsi dɔ-m nangi nḡ-é-ti. ⁹ Ngà ɛ idə-m panè: 'Oo nè à ra né kí bè kin! Mɔ m'to madkullə læ-i kì madkullə læ ngankɔ-i-je kí 'to njépata-je kí ta Lubə-ti kì dɛ kí 'to njètəl rɔ-dé go ta-je-ti kí mḡḡ mbete-ti kin. Lubə bá i 'a kɔsi dɔ-i nangi nḡ-é-ti!

¹⁰ Bəy bá idə-m panè: Ta-je kí ta Lubə-ti kí tò mḡḡ mbete-ti kinlé 'bɔyɔ dɔ-é al! Kɔo kaglo kì né-je kin à ra-né né nɔy ngosi. ¹¹ Kadi dow kí njèra né kí njururu al ra kì dɔ madi-é-ti dɔ madi-é-ti rəm; kadi dow kí njèra né kí tò nḡ takəm Lubə-ti ra kì dɔ madi-ti dɔ madi-é-ti tɔ; ə kadi dow kí njèra né njururu ra kí dɔ madi-é-ti dɔ madi-é-ti rəm, bá dow kí aa njay kàrè kadi aa njay kì dɔ madi-é-ti dɔ madi-é-ti rəm tɔ!

¹² 'Oo, m'a kow nḡḡ ngosnè ə m'a kow k̀̀ nékugə doji kəm-m-ti kdo kugə dow kí rá-rá kí go kullə ra-é-ti. ¹³ †Mə bá m'to Alpa k̀̀ Omega, m'to dow kí dosay rəm, m'to sḡy dow-je rəm, m'to njètum gin né rəm, njètəl ta né rəm.

¹⁴ Dow-je kí 'togi kubi-je lə-dé bá 'to njénékumə-je; kdo d'ingə tarəbi d'ow-né meḡ bebo-ti rəm, d'uso-né kandi kagi kiskəm rəm! ¹⁵ Ngà bisi-je, k̀̀ mbəli-je, k̀̀ njérakaya-je, k̀̀ njètəl dow-je, k̀̀ njépole magi-je, k̀̀ dow-je kí kədi dow-je nəl-dé adi 'to njékədtə-je lé, d'a kə ndaa-ti.

¹⁶ Mə Jeju bá m'ulə malayka lə-m kadi pa ta lə né-je kí sobi do njékəwnə-je kí gay-gay kinlé adi-si. Mə m'to kí gin ka-ti lə Dabidi, m'to ngòrongi kí njéndógi ta lo kaa-ti.

¹⁷ Ndil kí aa njay de k̀̀ njəngow 'panè: I 'ree! Kadi dow kí oo ta kinlé, panè: I 'ree! Kadi dow kí kundə man ra-é rəmə, ree; kadi dow kí ndigi rəmə, ree taa man kiskəm lé kare ya ay!

¹⁸ Dow kí rá-rá kí oo ta-je kí ta Lubə-ti kí tò meḡ mbete-ti kinlé, ta kí m'a pa rəsi kadi-é ən: Kinə dow madi ilə ta kí rangi do ta-je-ti kin rəmə, k̀̀-je kí 'ndàngi ta-é meḡ mbete-ti kinlé, Lubə à kungi do k̀̀-je-ti liə. ¹⁹ Ə kinə dow madi ɔr ta-je kí ta Lubə-ti kí tò meḡ mbete-ti kin kəgi rəmə, Lubə à kəgi-é kandi kagi kiskəm rəm, bá à kəgi-é kow meḡ bebo-ti kí aa njay kí 'ndàngi ta-é meḡ mbete-ti kinlé rəm to.

²⁰ Njèpata lə né-je kinlé panè: Oiyo! M'a kow nḡḡ ngosnè. Amən! I 'Ree, 'Babe Jeju!

²¹ Kadi ramaji lə 'Babe Jeju nəy sə-si lay!